วารสารวิชาการ
สถาบันพัฒนาพระวิทยากร

Vol. 9 No. 2 April-June 2026 | ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 เมษายน–มิถุนายน 2569

ISSN: 2985-0797 (Online)

JITMD

THE JOURNAL OF INSTITUTE OF TRAINER MONK DEVELOPMENT

วารสารวิชาการ สถาบันพัฒนาพระวิทยากร
ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 เมษายน – มิถุนายน 2569
The Journal of Institute of Trainer Monk Development
Vol. 9 No.2 April - June 2026
ISSN: 2985-0797 (Online)

กำหนดการเผยแพร่ ปีละ 4 ฉบับ
ฉบับที่ 1 มกราคม – มีนาคม
ฉบับที่ 2 เมษายน – มิถุนายน
ฉบับที่ 3 กรกฎาคม – กันยายน
ฉบับที่ 4 ตุลาคม – ธันวาคม

วัตถุประสงค์

วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร ISSN: 2985-0797 (Online) เป็นวารสารวิชาการของสถาบันพัฒนาพระวิทยากร ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วารสารนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อสนับสนุนการศึกษาวิจัยและตีพิมพ์บทความวิจัยและบทความวิชาการที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ศาสนศึกษา และพุทธศาสนาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง หรือการประยุกต์พุทธศาสนากับสาขาวิชาอื่น เช่น การศึกษา การพัฒนาสังคม และการพัฒนาที่ยั่งยืน บทความทั้งหมดจะต้องเกี่ยวข้องกับการสอน และการวิจัยทางพระพุทธศาสนา ผู้เขียนที่ส่งผลงานจะต้องจำแนกต้นฉบับของตนโดยเลือกขอบเขตจากพุทธศาสนาทั้งสองกลุ่มนี้ ดังต่อไปนี้:

กลุ่มที่ 1 พระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม ได้แก่ หลักพุทธธรรม การวิเคราะห์หลักพุทธธรรม

1.1 พุทธธรรม หมายถึง หลักคำสอนที่เกิดจากการถ่ายทอดของพระพุทธเจ้าและเหล่าสาวก เช่น อริยมรรค ศีล อริยสัจ เป็นต้น

1.2 การวิเคราะห์หลักพุทธธรรม หมายถึง การตีความหลักธรรมด้วยทฤษฎีทางด้านการตีความ เพื่ออธิบายและขยายความคำสอนที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถาและคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

กลุ่มที่ 2 พุทธศาสนาประยุกต์ หมายถึง การประยุกต์หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์สมัยใหม่ ดังตัวอย่างดังต่อไปนี้

2.1 พระพุทธศาสนากับการเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรม เช่น ค่ายคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชน การจัดฝึกอบรมพระวิทยากร เทศกาลและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

2.2 การบูรณาการหลักธรรมกับการศึกษา การบริหารการศึกษา การพัฒนาหลักสูตร เช่น การประยุกต์ใช้โยนิโสมนสิการกับการเรียนการสอน

2.3 พระพุทธศาสนากับการพัฒนาที่ยั่งยืน เช่น การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

บทความที่ตีพิมพ์ในวารสารได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blind peer-reviewed)

วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร (The Journal of Institute of Trainer Monk Development) ได้ผ่านการประเมินคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) ได้รับการจัดให้อยู่ใน **วารสารกลุ่มที่ 2: วารสารที่ผ่านการรับรองคุณภาพของ TCI (จนถึง 31 ธันวาคม 2572)** ทั้งนี้ ทางวารสารได้เผยแพร่ผ่านระบบออไนลน์ ซึ่งผู้สนใจสามารถดาวโหลดบทความฉบับสมบูรณ์ได้ที่ https://so06.tci-thaijo.org/index.php/tmd

การเผยแพร่แบบออนไลน์ในวารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามเกณฑ์ รูปแบบก่อนเสนอบทความวิชาการ หรือบทความวิจัย ต้องผ่านเกณฑ์ของวารสารอย่างเคร่งครัด และต้องยึดหลักเกณฑ์จรรยาบรรณหรือจริยธรรมของนักวิชาการ ผลงานที่ส่งมาจะต้องไม่เคยนำเสนอเผยแพร่ซ้ำซ้อนหรือกำลังอยู่ในระหว่างเสนอตีพิมพ์ในวารสารอื่นใดมาก่อน ผลการศึกษาที่ค้นพบองค์ความรู้หรือข้อความที่ปรากฏในบทความของผู้เขียน ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียน จะไม่ถือว่าเป็นความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากรแต่อย่างใด

บรรณาธิการ

พระมหาขวัญชัย กิตฺติเมธี, รศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ

รศ.ดร.ประเวศ อินทองปาน	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
รศ.ดร.มานพ นักการเรียน	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รศ.ดร.ธีรโชติ เกิดแก้ว	มหาวิทยาลัยหัวเฉียว
รศ.ดร.ศุภกาญจน์ ชยาพัฒน์	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
ผศ.ดร.คงสฤษฎ์ แพงทรัพย์	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.ประทีป พืชทองหลาง	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา
พระมหาไกรวรรณ์ ชินทตฺติโย,ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

ดร.อรรถพงษ์ ผิวเหลือง	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ดร.มนูญ สอนโพนงาม	มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์
ผศ.ดร.อุทัย สติมั่น	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ดร.พัชราภร พูลบุญ	มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา
ผศ.ชนาธิป บุบผามาศ	มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
ดร.ประสิทธิ์ แก้วศรี	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ดร. แม่ชีธรรมอธิษฐาน พรบันดาลชัย	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ดร.ปุณยวัฒน์ เหล่าจูม	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาจารย์อรรถสิทธิ์ สุนาโท	มหาวิทยาลัยหัวเฉียว
ดร.ชาตรี ชุมเสน	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

ประสานงาน

เกษริน บุตรา	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เจ้าของวารสาร: สถาบันพัฒนาพระวิทยากร
ศาลาสันติวัคคีย์บริเวณบรมบรรพต (ภูเขาทอง)
วัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร แขวงบ้านบาตร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย
กรุงเทพมหานคร 10100

Email: monkde2563@gmail.com

online journal: https://so06.tci-thaijo.org/index.php/tmd/index

บทบรรณาธิการ

วารสารสถาบันพัฒนาพระวิทยากรฉบับนี้เป็นปีที่ 9 ฉบับที่ 2 เมษายน-มิถุนายน 2569 โดยได้คัดเลือกบทความเผยแพร่ในฉบับนี้ประกอบด้วย บทความวิจัย จำนวน 30 บทความ บทความวิชาการ จำนวน 6 บทความ รวมทั้งหมด 36 บทความ เนื้อหาบทความโดยรวมยังคงเกี่ยวข้องกับการศึกษา การบริหาร การพัฒนา การออกแบบหลักสูตร หลักการทางศาสนาและแนวทางการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ที่สามารถนำไปใช้ควบคู่กับการพัฒนาสังคมได้โดยรวม และแต่ละบทความมีประเด็นที่น่าสนใจ ดังนี้

บทความวิจัย

วธูสิริ ไขว้พันธุ์ และศักดิพันธ์ ตันวิมลรัตน์ เขียนบทความวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีกับองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม” พบว่า ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีที่มีการเป็นผู้ส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นพลเมือง การเป็นนักวางแผนที่มีวิสัยทัศน์ การเป็นผู้นำที่เสริมสร้างพลังอำนาจ การเป็นนักออกแบบระบบ และการเป็นผู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นคุณสมบัติของผู้บริหาร มีความสัมพันธ์กับองค์การแห่งการเรียนรู้ที่มีระบบย่อยด้านการเรียนรู้ ระบบย่อยด้านองค์การ ระบบย่อยด้านบุคคล ระบบย่อยด้านความรู้ และ ระบบย่อยด้านเทคโนโลยี

ศิริพร สกุลมา และคณะ เสนอบทความวิจัยเรื่อง “การพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์และทักษะการสื่อสารทางวิทยาศาสตร์ ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5” ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 กระตุ้นความสนใจ เป็นขั้นนำเข้าสู่บทเรียนที่กระตุ้นให้นักเรียนเกิดความสงสัยและอยากที่จะค้นหาคำตอบโดย ขั้นที่ 2 ตั้งปัญหาและแบ่งกลุ่มตามความสนใจ ขั้นที่ 3 ค้นคว้าและคิด ขั้นที่ 4 นำเสนอผลงาน ขั้นที่ 5 ประเมินผล ใช้การประเมินที่หลากหลายตามสภาพจริง จึงทำให้การจัดการเรียนรู้เชิงบูรณาการนี้มีประสิทธิภาพในการพัฒนาทั้งสมรรถนะเชิงกระบวนการและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนได้อย่างเป็นรูปธรรม

รัตนาภรณ์ พงษ์พิทักษ์ และเชาวนี แก้วมโน ได้เขียนบทความวิจัยเรื่อง “ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2” จึงรูปแบบการบริหารที่บูรณาการทักษะสำคัญ 5 ด้าน ได้แก่ 1) การยึดหลักการสื่อสารแบบสองทางและเปิดกว้าง 2) การบริหารจัดการองค์การโดยยึดหลักจัดวางบุคลากรให้เหมาะสมกับลักษณะงานและสมรรถนะ 3) การประยุกต์ใช้ทักษะการคิดวิเคราะห์เพื่อการตัดสินใจโดยใช้ข้อมูลเป็นฐาน

4) การยกระดับสู่การเป็นผู้นำทางดิจิทัล ที่บูรณาการเทคโนโลยีเข้าสู่โครงสร้างงาน 5) การบริหารงานด้วยทักษะมนุษยสัมพันธ์ผ่านภาวะผู้นำที่เกื้อกูลหรือความเป็นกัลยาณมิตร

ณัทธีร์ ศรีดี และณัฏฐนาถ ศรีเลิศ ได้เขียนบทความวิจัยเรื่อง “โมเดลเชิงโครงสร้างการสืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อความยั่งยืนและการธำรงอัตลักษณ์ของชุมชนชาติพันธุ์ไทยในเมืองมะริด ประเทศเมียนมา” ได้ชี้ให้เห็นว่า ความยั่งยืนของการสืบทอดพระพุทธศาสนาในชุมชนมะริดขึ้นอยู่กับการรักษาแก่นธรรม ควบคู่กับการสร้างความหมายร่วม ผลิตซ้ำอัตลักษณ์ สะสมทุนทางสังคม และปรับตัวต่อโครงสร้างการสื่อสารสมัยใหม่อย่างต่อเนื่อง

นัทธิณี ทองมาเอง และสรัญญา จันทร์ชูสกุล เสนอบทความวิจัยเรื่อง “การพัฒนาความสามารถในการอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน” ประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้ 1) ขั้นภารกิจ (Quest) ผู้สอนแจ้งจุดประสงค์และโครงสร้างเนื้อหา 2) ขั้นปฏิบัติภารกิจ (Task cycle) จัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ปฏิบัติงานตามภาระงานที่เกี่ยวกับการอ่านจับใจความ 3) ขั้นหลังปฏิบัติภารกิจ (Post task) มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ส่วนบุคคล (Sharing personal experience) และผู้สอนประเมินผล และมอบรางวัลตามที่ได้กำหนดกติกา มีการจัดอันดับบนกระดานจัดอันดับเพื่อแสดงระดับขั้นเป็นการสร้างแรงกระตุ้นในการทำภารกิจต่อๆ ไป

พรทิพย์ กลิ่นดอกแก้ว และคณะ เขียนบทความวิจัยเรื่อง “ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2” ได้แก่ ทักษะความคิดรวบยอด ทักษะการบริหารเวลา ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และทักษะการวินิจฉัย ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาทำให้เกิดองค์กรแห่งความสุข ประกอบด้วย 8 องค์ประกอบ ได้แก่ สุขภาพดี (happy body) มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (happy heart) การรู้จักผ่อนคลาย (happy relax) การมีคุณธรรมและความกตัญญู (happy soul) เศรษฐกิจการเงินที่ดี (happy money) การพัฒนาความรู้และเป็นมืออาชีพในงาน (happy brain) ครอบครัวที่ดี (happy family) และสังคมที่มีความสุข (happy society)

พระวรพล โสภณจิตฺโต (ยะพลหา) ได้เขียนบทความวิจัยเรื่อง “การตีความหลักพุทธธรรมในกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์” มีข้อเสนอว่า กวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์มิได้เป็นเพียงงานวรรณศิลป์เพื่อความงามทางภาษา หากเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้และการประยุกต์พุทธธรรมในชีวิตจริงอย่างรอบด้าน ทั้งในมิติของจิตใจ ปัญญา ชีวิต สังคม ความเชื่อ และศีลธรรม กวีนิพนธ์ทำหน้าที่เชื่อมโยงประสบการณ์มนุษย์กับหลักพุทธธรรม ช่วยให้ผู้อ่านตระหนักถึงคุณค่าของชีวิต ความทุกข์ ความหวัง และความรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกัน การประยุกต์พุทธธรรมที่ปรากฏในกวีนิพนธ์ซีไรต์จึงเป็นการนำธรรมะออก

จากกรอบคัมภีร์สู่ชีวิตจริง ทำให้พระพุทธศาสนามีความหมายร่วมสมัย และยังคงพลังในการชี้นำมนุษย์ให้ดำเนินชีวิตอย่างมีสติ ปัญญา เมตตา และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างยั่งยืน

จิรชัย งามยิ่งยศ และศักดิพันธ์ ตันวิมลรัตน์ เขียนบทความวิจัยเรื่อง “การบริหารทรัพยากรมนุษย์กับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม” พบว่า การบริหารทรัพยากรมนุษย์ของสถานศึกษาอยู่ในระดับมาก ประสิทธิผลของสถานศึกษาอยู่ในระดับมาก และการบริหารทรัพยากรมนุษย์กับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงและมีลักษณะคล้อยตามกัน

ชนะชล บัวทอง และคณะ ได้เขียนบทความวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับความผูกพันต่อองค์กรของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุพรรณบุรี” ผลการวิเคราะห์พบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษามีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความผูกพันต่อองค์กรของครูในระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ เมื่อผู้บริหารส่งเสริมการมีส่วนร่วม สร้างแรงบันดาลใจ และสนับสนุนการทำงานของครู จะทำให้ครูมีความผูกพันต่อองค์กรมากขึ้น

อมรรัตน์ กำมณี และคณะ เสนอบทความวิจัยเรื่อง “ผลของชุดกิจกรรมบิงโกหยุดพอดชีวิตไม่พัง ที่มีต่อเจตคติในการใช้บุหรี่ไฟฟ้าของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น” ทำให้เกิดการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้าตามแนวคิดของโมเดลเลิฟสามารถคิดวิเคราะห์ การสังเคราะห์องค์ความรู้ด้วยตนเอง และการมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ การตั้งคำถาม แลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็น เปิดใจรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลาย ผ่านการวิเคราะห์สถานการณ์จากภาพบิงโกและร่วมกันออกแบบแนวทางการช่วยเหลือที่เหมาะสม โดยตระหนักถึงผลกระทบต่อสุขภาพและสังคม อันนำไปสู่การเห็นคุณค่าในการดูแลสุขภาพตนเองและปรับเจตคติอย่างเหมาะสมต่อบุหรี่ไฟฟ้า พร้อมทั้งปลูกฝังจิตสำนึกในการดูแลสุขภาพตนเองและคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อผู้อื่นในชีวิตจริง

สัณฐิติ อนันตริยกุล และปรีชา ปั้นกล่ำ ได้เขียนบทความวิจัยเรื่อง “การสร้างสรรค์ศิลปะในสถานะบทพิสูจน์กระบวนการเข้าถึงความว่างของจิตโดยพื้นฐานแนวคิดระบบโครงข่ายเริ่มต้นของสมอง” แสดงให้เห็นว่า จิตรกรรมไม่ได้เป็นเพียงการนำเสนอความงาม แต่เป็นเครื่องมือที่ช่วยจัดการการรับรู้ของสมองให้เข้าถึงสภาวะสุญญตา หรือความว่างในทางพุทธศาสนาได้อย่างเป็นรูปธรรม การจัดองค์ประกอบภาพผ่านการเว้นพื้นที่ว่าง และการใช้จังหวะของแสงเงา จะเข้าไปช่วยลดภาระของสมองโหมดจดจ่อ (TPN) และเปิดให้ระบบการทบทวนตัวเอง (DMN) เข้ามาทำงานแทน กลไกนี้ช่วยให้จิตค่อยๆ ปล่อยวางความวุ่นวายจากสิ่งเร้าภายนอกโดยไม่ต้องฝืนระงับความคิด ซึ่งสอดคล้องกับ

แนวทางการเจริญสติ ผลงานชุดนี้จึงเป็นเสมือนเครื่องพิสูจน์ที่ช่วยเยียวยาความเหนื่อยล้าและคืนความสมดุลให้จิตใจกลับมาสงบได้อย่างเป็นธรรมชาติ

บรรเจิด บุญสุขจันทร์ และคณะ ได้เสนอบทความวิจัยเรื่อง “การตัดสินใจเลือกเรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพของนักเรียนวิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต” จากข้อค้นพบด้านข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ สถาบันควรมีนโยบายสนับสนุนทุนการศึกษาหรือส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนระบบทวิภาคีที่มีรายได้ระหว่างเรียน เพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายและเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงการศึกษา ซึ่งแนวทางเหล่านี้จะช่วยดึงดูดผู้เรียนที่มีคุณภาพ และยกระดับการผลิตกำลังคนสายวิชาชีพให้พร้อมรองรับการเติบโตทางเศรษฐกิจของจังหวัดภูเก็ตได้อย่างยั่งยืน

ณัฐพล กุลครอง และรังสรรค์ เกตุอ๊อต เสนอบทความวิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการทางภูมิศาสตร์ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชั่น (Gamification) เพื่อพัฒนาความสามารถการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2” ได้เสนอแนวทางการแก้ปัญหาด้วยการใช้กระบวนการทางภูมิศาสตร์ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชั่น (Gamification) เพื่อกระตุ้นความสนใจและส่งเสริมบทบาทการเรียนรู้เชิงรุกด้วยการบูรณาการองค์ประกอบของเกม เช่น การสะสมคะแนนและการปฏิบัติภารกิจ ช่วยให้ผู้เรียนมีแรงจูงใจและส่วนร่วมในการเรียนรู้มากขึ้น นอกจากนี้ วิธีการดังกล่าวยังช่วยยกระดับความสามารถในการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ ทำให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ ในพื้นที่ได้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ของนักเรียนได้อย่างยั่งยืน

พีรณัฐ บัวช่วง และปรีชา ปั้นกล่ำ เขียนบทความวิจัยเรื่อง “การศึกษาวัฒนธรรมไหลเรือไฟสู่การสร้างสรรค์ศิลปกรรม เพื่อสร้างจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม จังหวัดนครพนม” ได้ใช้เทคนิค ภูมิปัญญา มาสร้างศิลปะจัดวางสื่อผสม ที่ใช้วัสดุเหลือใช้เพื่อสร้างการตระหนักรู้ เป็นแรงบันดาลใจให้แก่ผู้ชม ผลงานดังกล่าวทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางปัญญาที่เชื่อมโยงอารมณ์ให้ผู้คนตระหนักถึงวิกฤตสิ่งแวดล้อมได้อย่างเป็นรูปธรรม นับเป็นการนำทุนทางวัฒนธรรมมาตีความใหม่ผ่านศิลปะร่วมสมัย เพื่อเปลี่ยนผ่านพฤติกรรมจากการเป็นเพียงผู้รับชมพิธีกรรม ไปสู่การลงมือปกป้องระบบนิเวศและอนุรักษ์ธรรมชาติอย่างยั่งยืน

ยลดา เอี่ยมรอด และปรีชา ปั้นกล่ำ ได้เขียนบทความวิจัยเรื่อง “การสร้างสรรค์ศิลปะการออกแบบเครื่องเรือนในบริบทเชิงวัฒนธรรมร่วมสมัย: กรณีศึกษา ตำนานของชาติพันธุ์อิ้วเมี่ยน บ้านปางพริก อ.ปง จ.พะเยา” งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า การต่อยอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อิ้วเมี่ยนสามารถก้าวข้ามการผลิตซ้ำลวดลายดั้งเดิม ด้วยกระบวนการแปรค่าสัญญะสู่ภาษาทางการออกแบบร่วมสมัย ผลลัพธ์ที่ได้จึงก้าวพ้นขีดจำกัดของวัตถุใช้สอย สู่การเป็นพื้นที่ทางสุนทรียภาพที่ชักนำให้ผู้ใช้งานเกิดสมาธิและค้นพบความสงบทางจิตใจ ผ่านประสบการณ์การประกอบชิ้นส่วนด้วย

ตนเอง นับเป็นการผสานภูมิปัญญาแห่งอดีตเข้ากับวิถีชีวิตคนเมืองในบริบทร่วมสมัย เพื่อสืบทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมให้สอดรับกับบริบทของสังคมปัจจุบันอย่างยั่งยืน

ชนนิกานต์ พันธ์แจ่ม และสุวิมล สพฤกษ์ศรี เสนอบทความวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับบอร์ดเกมเพื่อส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6” ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นการนำเสนอสถานการณ์เพื่อกำหนดปัญหา 2) ขั้นทำความเข้าใจกับปัญหา 3) ขั้นดำเนินการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล 4) ขั้นการเลือกวิธีการแก้ปัญหา 5) ขั้นสรุปและประเมินค่าของคำตอบ 6) ขั้นนำเสนอและประเมินผลงาน ผู้เรียนจัดระบบองค์ความรู้ และนำเสนอเป็นผลงานในรูปแบบที่หลากหลาย ส่งผลต่อความสามารถด้านพลเมืองดิจิทัล

ภัทรสุดา เจริญสุข และคณะ ได้เขียนบทความวิจัยเรื่อง “ผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐานที่มีต่อความเห็นอกเห็นใจและความสุขในการเรียนรู้ ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย” ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐาน (Scenario-Based Learning) ส่งผลให้นักเรียนมีความเห็นอกเห็นใจและความสุขในการเรียนรู้เพิ่มขึ้น เนื่องจากกระบวนการนี้ทำหน้าที่เสมือนห้องปฏิบัติการทางสังคมที่ให้ผู้เรียนเผชิญสถานการณ์จริง ลดการยึดตนเองเป็นศูนย์กลางและเข้าใจผู้อื่นผ่านการทำงานกลุ่มควบคู่ไปกับการเปลี่ยนสู่การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ที่มีผู้สอนเป็นผู้อำนวยความสะดวก ซึ่งช่วยเชื่อมโยงทฤษฎีสู่การปฏิบัติ สร้างความภาคภูมิใจและลดความกดดัน สรุปได้ว่าแนวคิดนี้ช่วยยกระดับทั้งทักษะวิชาการ วุฒิภาวะทางอารมณ์ และสังคมของผู้เรียนไปพร้อมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อาณัติ ท่าหิรัญ และเชาวนี แก้วมโน เสนอบทความวิจัยเรื่อง “การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล” ได้ชี้ให้เห็นข้อค้นพบเชิงทฤษฎีว่า ความสำเร็จสูงสุดของการบริหารงานวิชาการในระดับประถมศึกษาไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านเพศสภาพของผู้บริหาร แต่ผูกพันอยู่กับสมรรถนะเชิงวิชาชีพที่สั่งสมผ่านชั่วโมงบินประสบการณ์และขีดความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับบริบทขนาดของสถานศึกษา โดยมีแกนกลางสำคัญคือการที่ผู้บริหารผันตัวเองจากผู้สั่งการมาเป็น "ผู้อำนวยความสะดวก" (Facilitator)

อับดลซากีซ หนิมุสา และศัจนันท์ แก้ววงศ์ศรี เสนอบทความวิจัยเรื่อง “การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 2” ทำให้เกิดโมเดลการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 (DIALR Model) สู่คุณภาพผู้เรียนอย่างยั่งยืน ผู้บริหารต้องเริ่มจากการใช้ข้อมูล (D) เป็นฐานในการกำหนดทิศทาง จากนั้นใช้ภาวะผู้นำทางวิชาการ (I) ในการขับเคลื่อนครูและหลักสูตร ควบคู่กับการนิเทศเชิงรุก (A) เพื่อพัฒนาและแก้ปัญหาอย่างใกล้ชิด ส่งเสริมการจัดการเรียนรู้และนวัตกรรม (L) ที่ตอบโจทย์ผู้เรียนในศตวรรษ

ที่ 21 และสุดท้ายใช้กระบวนการวิจัย (R) เพื่อสะท้อนผลและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยทุกองค์ประกอบมีความเชื่อมโยงเป็นวงจร (Cycle) ที่นำไปสู่คุณภาพผู้เรียนเป็นเป้าหมายสูงสุด

ประภารัตน์ พันธเสน และสุวิมล สพฤกษ์ศรี ได้เสนอบทความวิจัยเรื่อง “การพัฒนาความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์และเจตคติที่มีต่อวิชาคณิตศาสตร์ โดยการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับบอร์ดเกม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1” พบว่า การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วม เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนช่วยกันเรียนรู้ ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเล็กๆ โดยผู้สอนมีกิจกรรมที่มอบหมายให้ผู้เรียนร่วมมือกันระหว่างผู้เรียนด้วยกัน พึ่งพาอาศัยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน มีเป้าหมายในการทำงานร่วมกัน และมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ การนำการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเข้ามาร่วมกับการใช้บอร์ดเกม ที่เป็นสื่อการสอนรูปแบบหนึ่งที่นักเรียนให้ความสนใจ เป็นวิธีสอนที่ช่วยเร้าความสนใจและกระตุ้นให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้นักเรียนสามารถพัฒนาความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์ให้สูงขึ้น และมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนในรายวิชาคณิตศาสตร์

อุเซ็ง อิสแม และเชาวนี แก้วมโน เสนอบทความวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างทักษะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษากับความสุขในการทำงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล” พบว่า ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านทักษะทางเทคโนโลยีนวัตกรรมและดิจิทัลมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ในขณะที่ความสุขในการทำงานของครูโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเช่นกัน โดยด้านการพัฒนาวิชาชีพมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์พบว่า ทักษะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษามีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูงกับความสุขในการทำงานของครูอย่างมีนัยสำคัญ

วรณา จิรานพคุณ และคณะ เขียนบทความวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการบรรลุธรรมในวิมุตตายตนสูตร” มีข้อเสนอว่า การบรรลุธรรมมิได้จำกัดอยู่เฉพาะการนั่งสมาธิหรือการภาวนาแบบเดียว หากแต่สามารถอาศัยการฟังธรรม การแสดงธรรม การสาธยายธรรม การพิจารณาตรึกตรองธรรม หรือการเจริญสมาธินิมิต ประการใดประการหนึ่งหรืออาศัยหลายเหตุแห่งวิมุตติร่วมกันได้ เมื่อเหตุเหล่านั้นนำไปสู่การรู้แจ้งซาบซึ้งในอรรถในธรรมและทำให้เกิดปราโมทย์ ปีติ ปัสสัทธิ สุข และสมาธิ จิตจึงมีความพร้อมเข้าสู่วิมุตติ โดยเงื่อนไขสำคัญที่ผู้ปฏิบัติภาวนาต้องมี คือ ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจ

แสงเดือน เฉื่อยฉ่ำ ได้เสนอบทความวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล” ประกอบด้วย 1) หลักการ แนวคิด 2) วัตถุประสงค์ 3) องค์ประกอบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล 4) วิธีการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล 5) ตัวชี้วัดความสำเร็จและยังช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการข้อมูลสารสนเทศ การให้บริการทางการศึกษา และการติดต่อ

ประสานงานระหว่างหน่วยงาน ตลอดจนช่วยสนับสนุนการตัดสินใจของผู้บริหารให้มีความถูกต้องและรวดเร็วมากยิ่งขึ้น

พิมพ์รวี พันธุ์นนท์ และคณะ เขียนบทความวิจัยเรื่อง “รูปแบบการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงแห่งพระสัทธรรม” ได้เสนอการพัฒนา “วงจรบุญฐานพระสัทธรรม” หรือ MBSSCM ซึ่งประกอบด้วยบุญกิริยาวัตถุ 10 ของพุทธบริษัท 4 เป็นปัจจัยนำเข้า มีโยนิโสมนสิการ สติปัฏฐาน 4 และทิฏฐุชุกัมม์เป็นกระบวนการภายใน มีความมั่นคงแห่งปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธเป็นผลลัพธ์ และมีการเกิดศรัทธา การเผยแผ่ และการสืบทอดพระสัทธรรมเป็นวงจรป้อนกลับ รูปแบบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ความมั่นคงแห่งพระสัทธรรมมิได้เกิดจากการรักษารูปแบบหรือสถาบันทางพระพุทธศาสนาเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการพัฒนาพุทธบริษัทให้มีความรู้ ความประพฤติ การปฏิบัติ และสัมมาทิฏฐิที่ถูกต้องอย่างต่อเนื่อง

พระพงศ์สิทธิ์ วรธมฺโม (โพธิ์เพชรเล็บ) ได้เสนอบทความวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการเจริญพุทธานุสสติในพระพุทธศาสนาเถรวาทและพระพุทธศาสนามหายาน” พบข้อสรุปว่า การเจริญพุทธานุสสติในพระพุทธศาสนาเถรวาทมุ่งเน้นการพึ่งพาพลังตนเองผ่านการระลึกถึงพระพุทธคุณเพื่อสร้างสติให้ตั้งมั่นและเกิดปัญญาในการขัดเกลากิเลสส่วนบุคคล ขณะที่พระพุทธศาสนามหายานมุ่งเน้นการพึ่ง พาพลังอื่นผ่านศรัทธาในมหาปณิธานของพระพุทธเจ้าเพื่อปลุกเร้ามหากรุณาจิตและโพธิจิตในการช่วยเหลือสรรพสัตว์

พระธนวัฒน์ มหาปุญฺโญ (นิลประกอบกุล) เสนอบทความวิจัยเรื่อง “อิทธิพลการขอขมากรรมที่มีต่อการสร้างสังคมสันติสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาทและพระพุทธศาสนามหายาน” สรุปได้ว่าการขอขมากรรมเป็นกลไกทางจริยธรรมที่สำคัญในการระงับความขัดแย้งและสร้างสังคมสันติสุข โดยพระพุทธศาสนาเถรวาทเน้นความรับผิดชอบส่วนบุคคลบนพื้นฐานของกฎแห่งกรรมเพื่อตัดวงจรการจองเวรและชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ส่วนพระพุทธศาสนามหายานเน้นความรับผิดชอบร่วมกันตามอุดมการณ์พระโพธิสัตว์และหลักสุญญตาเพื่อเยียวยาจิตวิญญาณด้วยมหาเมตตา แม้จะมีจุดเน้นต่างกันแต่ทั้งสองนิกายมีเป้าหมายร่วมกันในการลดละอัตตาและยุติความรุนแรงซึ่งสามารถนำมาบูรณาการเป็นโมเดลการสร้างสมดุลแห่งสัจจะและความกรุณาโดยใช้ความเด็ดขาดในการยอมรับความจริงแบบเถรวาทเพื่อสร้างความยุติธรรมผสานกับความอ่อนโยนในการให้อภัยแบบมหายานเพื่อเยียวยาจิตใจ

ปุณย์จรีย์ จิโนรส และคณะ ได้เขียนบทความวิจัยเรื่อง “การบูรณาการรูปแบบการพัฒนาตนตามแนวพระไตรปิฎกด้วยการปฏิบัติตามหลักคำสอนที่ปรากฏในอวิชชาสูตร” พบว่าอวิชชาสูตรเป็นพระสูตรที่มีคุณูปการสำคัญต่อการทำความเข้าใจการพัฒนาตนในพระพุทธศาสนา เพราะเสนอให้เห็นว่าอวิชชาและวิชชาวิมุตติต่างมีเหตุปัจจัยหล่อเลี้ยงอย่างเป็นลำดับ สายเสื่อมเริ่มจากการไม่คบสัตบุรุษและไม่ฟังสัทธรรม แล้วพัฒนาไปสู่ความไม่มีศรัทธา

นิลรัตน์ หงษ์ทอง เสนอบทความวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธบูรณาการในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” หลักการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าหลักธรรมในพระพุทธศาสนามิใช่เพียงเพื่อการหลุดพ้นทางจิตวิญญาณขั้นสูงสุดเท่านั้น แต่ยังเป็นระบบทฤษฎีและการปฏิบัติที่มีความเป็นสากลและร่วมสมัย การน้อมนำทางสายกลางและอริยมรรคมีองค์ 8 มาใช้ตามรูปแบบ M-QOL Model จะช่วยให้มนุษย์สามารถจัดการปัญหาได้อย่างเป็นระบบ สร้างดุลยภาพให้ชีวิต นำไปสู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สุขภาพกายใจที่สมบูรณ์ และการอยู่ร่วมกับโลกได้อย่างผาสุกและยั่งยืน รูปแบบ M-QOL Model นี้ จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ให้สามารถพึ่งพาตนเองและก้าวข้ามความเปลี่ยนแปลงของโลกได้อย่างมีความสุข สมดุล และยั่งยืน

แม่ชีชวัลญา ประทีปช่วง ได้เขียนบทความวิจัยเรื่อง “ศึกษาเปรียบเทียบจริยธรรมในมุมมองพระพุทธศาสนาเถรวาทกับคริสต์ศาสนาโรมันคาทอลิกเพื่อการเสริมสร้างสังคมสันติสุข” พบว่า จริยธรรมพระพุทธศาสนาเถรวาท (ศีล 5) เป็นหลักพื้นฐานในการกำกับพฤติกรรมกายและวาจาเพื่อลดความเสื่อมถอยทางสังคม โดยมุ่งเน้นการฝึกฝนตนเองตามหลักกรรมและเหตุปัจจัย ในขณะที่จริยธรรมคริสต์ ศาสนาโรมันคาทอลิก (บัญญัติ 10) เป็นพันธสัญญาศักดิ์สิทธิ์ที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้าและเพื่อนมนุษย์ โดยมุ่งเน้นการอยู่ร่วมกันด้วยความรักและความยุติธรรมเพื่อความรอด

วรินทร์ลดา กังวานนรากุล เขียนบทความวิจัยเรื่อง “การตีความเรื่องความรักที่ปรากฏในบทสวดมนต์เมตตาสูตรของพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหากรุณาธารณีของพระพุทธศาสนามหายาน” ชี้ให้เห็นว่าความรักในทางพุทธศาสนามิใช่เพียงความผูกพันส่วนตน หากแต่เป็นพลวัตที่ผสานรวมระหว่างความบริสุทธิ์ใจภายในแบบเถรวาท และการอุทิศตนเพื่อเยียวยาสังคมในวงกว้างแบบมหายาน ซึ่งส่งเสริมและเติมเต็มซึ่งกันและกันอย่างสมบูรณ์เพื่อสันติภาพร่วมกันของมนุษยชาติ

พระวิเชียร อธิปุญฺโญ (แสนศรี) และคณะ เสนอบทความวิชาการเรื่อง “หลวงปู่สรวง เทวดาเล่นดิน: บทบาทแห่งผู้ทรงอิทธิฤทธิ์และความศักดิ์สิทธิ์ในฐานะพระดาบสแห่งชายแดนไทย-กัมพูชา” สรุปได้ว่า หลวงปู่สรวง เป็นพระดาบสผู้มีภาพลักษณ์ลี้ลับและเหนือโลก โดยมีชีวประวัติที่คลุมเครือ ไม่ปรากฏอายุแน่ชัด และไม่เปิดเผยเรื่องราวของตนเอง ความไม่ชัดเจนนี้กลับกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่เสริมสร้างบารมี ทำให้ท่านถูกมองว่าเป็น “ผู้วิเศษ” และ “พระผู้พ้นโลก” ที่อยู่เหนือการตรวจสอบแบบโลกียวิสัย ดำรงชีวิตอย่างสมถะ อาศัยตบะ ฌาน และอภิญญาเป็นฐานแห่งพลังจิตวิญญาณ คำสอนของท่านแม้จะน้อย แต่ลึกซึ้ง โดยเน้นการไม่ยึดมั่นถือมั่น และสอดคล้องกับหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 คือ ทาน ศีล และภาวนา

แม่ชีนวพร กุลธวัชวิชัย ได้เสนอบทความวิชาการเรื่อง “พระกษิติครรภ์โพธิสัตว์: รูปแบบบารมีที่ปรากฏในเรื่องเล่าในพระพุทธศาสนา” มีข้อสรุปว่าการเล่าเรื่องในพระพุทธศาสนาไม่ใช่เพียงการบันทึกชีวประวัติเพื่อความเลื่อมใส แต่เป็นกลไกการสื่อสารหลักธรรมและจริยธรรมให้เข้าใจง่าย

ซึ่งมักมีโครงสร้างเฉพาะ เช่น การเดินทางและการเผชิญอุปสรรคเพื่อทดสอบระดับความยิ่งยวดของบารมี ในมิติด้านหลักธรรมบารมี คือคุณธรรมที่บำเพ็ญอย่างยิ่งยวดเพื่อจุดมุ่งหมายสูงสุด แบ่งเป็น 10 ประการ และจำแนกความเข้มข้นเป็น 3 ระดับ ได้แก่ บารมีขั้นต้น อุปบารมี และปรมัตถบารมี ซึ่งสะท้อนผ่านเรื่องเล่าในภพภูมิต่างๆ ทั้งมนุษย์ สัตว์ และเทพ

พณณกร สอนจ้อย เขียนบทความวิชาการเรื่อง “โภชเนมัตตัญญุตา: การพัฒนากรอบแนวคิดพุทธบูรณาการสู่เวชปฏิบัติโภชนาการทางการแพทย์แผนไทย” แสดงให้เห็นว่า หลักพุทธธรรมสามารถแปลงเป็นเหตุผลเชิงคลินิก (clinical reasoning) ที่ตรวจสอบได้ ช่วยเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ป่วยและการกำกับตนเองอย่างยั่งยืน และทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่างพุทธธรรม เวชปฏิบัติการแพทย์แผนไทย และแนวคิดการแพทย์เฉพาะบุคคล/สุขภาพองค์รวมในระบบสุขภาพร่วมสมัยอย่างมีน้ำหนักทางวิชาการและศักยภาพต่อการต่อยอดเชิงงานวิจัยและแนวปฏิบัติในอนาคต

สุทัตตา ศรีสุวรรณ ได้เสนอบทความวิชาการเรื่อง “แนวทางการเสริมสร้างสมรรถนะทักษะสมอง (EF) ของเด็กปฐมวัยผ่านการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล” พบว่า ทักษะสมองเพื่อการบริหารจัดการ (Executive Functions: EF) เป็นความสามารถในการกำกับความคิด อารมณ์ และพฤติกรรม ประกอบด้วยการยับยั้งควบคุมตนเอง ความจำเพื่อใช้งาน และความยืดหยุ่นทางความคิด ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการเรียนรู้และการดำเนินชีวิต ในยุคดิจิทัล เทคโนโลยีสามารถสนับสนุนการพัฒนา EF ได้เมื่อมีการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม การคิด การตัดสินใจ และการแก้ปัญหาของผู้เรียน

ฐานิตา นวลบุตรดี ได้เขียนบทความวิชาการเรื่อง “การเกิดเป็นมนุษย์: มุมมองเรื่องความทุกข์ผ่านโลกทัศน์พระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อพัฒนาชีวิตสู่สันติภาพ” มีข้อเสนอว่ามนุษย์สามารถพัฒนาตนเองจากการรู้ตน (Wisdom) สู่การฝึกตน (Awakening Practice) การละตน (Reflection) และการดำรงชีวิตด้วยสติและเมตตา (Mindfulness & Metta) จนไปสู่การพ้นทุกข์ สุขภาวะทางจิตและสันติภาพภายใน.

จินตนา วงศามารถ ได้เขียนบทความวิชาการเรื่อง “ธรรมคีตะในฐานะอุบายทางสุนทรียะเพื่อการฝึกสติ: การเปรียบเทียบมุมมองพระพุทธศาสนากับดนตรีบำบัด” พบว่า การใช้เสียงและสุนทรียะเพื่อประคองจิต ลดความฟุ้งซ่าน ปรับสมดุลอารมณ์ และสนับสนุนการอยู่กับปัจจุบันขณะอย่างมีสติ ในกรอบพระพุทธศาสนา ธรรมคีตะทำหน้าที่เป็นอุบายที่เกื้อหนุนการคลี่คลายทุกข์และการพัฒนาปัญญา โดยมิได้ถูกยกให้เป็นเป้าหมายในตัวเอง ขณะที่ในกรอบจิตวิทยาสมัยใหม่ ดนตรีบำบัดถูกใช้เป็นเครื่องมือทางจิตวิทยาเพื่อส่งเสริมการกำกับตนเอง สุขภาวะทางจิต และคุณภาพชีวิต การสังเคราะห์สองกรอบแนวคิดนี้ช่วยเปิดมุมมองข้ามศาสตร์เกี่ยวกับบทบาทของสุนทรียะในการฝึกสติ และเสนอกรอบความเข้าใจใหม่ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับบริบทชีวิตร่วมสมัยได้อย่างยืดหยุ่น

ทั้งในเชิงการปฏิบัติทางศาสนาและการดูแลสุขภาพจิต โดยไม่ลดทอนคุณค่าเฉพาะของแต่ละกรอบแนวคิด

พระมหาขวัญชัย กิตฺติเมธี, รศ. ดร.
บรรณาธิการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	**iv-xiii**
บทความวิจัย	
ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีกับองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม Technology Leadership and Learning Organization in School Under Local Administration Organization in Nakhonpathom วธูสิริ ไขว้พันธุ์ และศักดิพันธ์ ตันวิมลรัตน์ Wathusiri Khaiphan and Sakdipan Tonwimonrat	**1-14**
การพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์และทักษะการสื่อสารทางวิทยาศาสตร์ ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 The Development of Creative Problem-Solving Abilities and Science Communication Skills for Fifth Grade Students with Creativity-Based Learning Management and Questioning Techniques ศิริพร สกุลมา, นิวัฒน์ บุญสม, สิรินทร์ ลัดดากลม บุญเชิดชู และอุบลวรรณ ส่งเสริม Siriporn Sakunma, Niwat Boonsom, Sirin Laddaklom Booncherdchoo, Ubonwan Songserm	**15-31**
ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2 Skills of School Administrators in the 2 1 st Century Under Narathiwat Primary Educational Service Area Office 2 รัตนาภรณ์ พงษ์พิทักษ์ และเชาวนี แก้วมโน Ratanapon Pongpitak and Chowanee Kaewmano	**32-47**
โมเดลเชิงโครงสร้างการสืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อความยั่งยืนและการธำรงอัตลักษณ์ของชุมชนชาติพันธุ์ไทยใน เมืองมะริด ประเทศเมียนมา	**48-61**

A Structural Model of Buddhist Transmission and Propagation for Sustainability and Identity Maintenance of the Thai Ethnic Community in Myeik, Myanmar

ณัทธีร์ ศรีดี และณัฏฐนาถ ศรีเลิศ

Naddhira Sridee and Nattanart Srilert

การพัฒนาความสามารถในการอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน 62-77

The Development to Reading Comprehensive Ability of Grade 3 Students by Task-Based Learning with Gamification

นัทธิณี ทองมาเอง และสรัญญา จันทร์ชูสกุล

Nattinee Thongma-eng and Saranya Chanchusakun

ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2 78-92

Managerial Skills of School Administrators Affecting the Happy Organization in Schools Under Nakhon Pathom Primary Education Service Area Office 2

พรทิพย์ กลิ่นดอกแก้ว, ณัฐวรรณ พุ่มดียิ่ง และพิชญาภา ยืนยาว

Porntip Klindokkaew, Nuttawan Pumdeeying, Pitchayapa Yuenyaw

การตีความหลักพุทธธรรมในกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ 93-108

The Hermeneutics Buddhadhamma on S.E.A Write Poetry

พระวรพล โสภณจิตฺโต (ยะพลหา)

Phra Worapon Sophanajitto (Yaponha)

การบริหารทรัพยากรมนุษย์กับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม 109-122

Human Resource Management and School Effectiveness Under Nakhon Pathom Secondary Educational Service Area Office

จิรชัย งามยิ่งยศ และศักดิพันธ์ ตันวิมลรัตน์

Jirachai Ngamyingyod and Sakdipan Tonwimonrat

ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับความผูกพันต่อองค์กรของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุพรรณบุรี 123-137

The Leadership Challenge of School Administrator and Organizational

Commitment of Teacher Under the Secondary Educational Service Area Office Suphanburi

ชนะชล บัวทอง, ประเสริฐ อินทร์รักษ์, นุชนรา รัตนศิระประภา, ขัตติยา ด้วงสำราญ

Chanachon Buathong, Prasert Intarak, Nuchnara Rattanasiraprapha, Khattiya Duangsamran

ผลของชุดกิจกรรมบิงโกหยุดพอดชีวิตไม่พัง ที่มีต่อเจตคติในการใช้บุหรี่ไฟฟ้าของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น 138-151

The Effects of the Bingo: Stop in Time, Life Won't Be Ruined Activity on the Attitudes toward E-Cigarette Use of Lower Secondary School Students

อมรรัตน์ กำมณี, ปวีณ์ภัสร เศรษฐสิริโชติ, ณัฐกานต์ แสงงาม, จุฑารัตน์ แก้วกำยาน และวิชชุดา เพิ่มเดช

Amonrat Kammanee, Pawipasra Sethasirichote, Nuttakarn Saeng-ngam, Jutarat Kaewkamyan, Wichchuda Poemdech

การสร้างสรรค์ศิลปะในสถานะบทพิสูจน์กระบวนการเข้าถึงความว่างของจิตโดยพื้นฐานแนวคิดระบบโครงข่ายเริ่มต้นของสมอง 152-170

Art Creation in Status of the Proof of Empty Mind Accessed Process on the Concept of the Brain's Initial Network System

สัณฐิติ อนันตริยกุล และปรีชา ปั้นกล่ำ

Santiti Anantariyakul and Preecha Pun-Klum

การตัดสินใจเลือกเรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพของนักเรียนวิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต 171-185

Phuket Vocational College Students' Decisions to Study in Vocational Certificate Programs

บรรเจิด บุญสุขจันทร์, ชญาภัทร์ กี่อาริโย และธนภพ โสตรโยม

Banjerd Bunsukjan, Chayapat Kee-ariyo, Thanapop Soteyome

การจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการทางภูมิศาสตร์ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชั่น (Gamification) เพื่อพัฒนาความสามารถการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 186-201

Learning Management through Geographical Processes Combined with

Gamification to Enhance Geographical Reasoning Abilities of Grade 8 Students
ณัฐพล กุลครอง และรังสรรค์ เกตุอ๊อต
Nuttapol Kunkhrong and Rangsan Ketord

การศึกษาวัฒนธรรมไหลเรือไฟ สู่การสร้างสรรค์ศิลปกรรม เพื่อสร้างจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม จังหวัดนครพนม 202-215
A Study of the Illuminated Boat Procession Culture in Nakhon Phanom: Artistic Creation for Environmental Awareness
พีรณัฐ บัวช่วง และปรีชา ปั้นกล่ำ
Peeranat Buachuang and Preecha Pun-Klum

การสร้างสรรค์ศิลปะการออกแบบเครื่องเรือนในบริบทเชิงวัฒนธรรมร่วมสมัย: กรณีศึกษา ตำนานของชาติพันธุ์อิ้วเมี่ยน บ้านปางพริก อ.ปง จ.พะเยา 216-233
The Creation of Furniture Design in Contemporary Cultural Context: A Case Study of lu Mien Ethnic Legends, Ban Pang Prik, Pong District, Phayao Province
ยลดา เอี่ยมรอด และปรีชา ปั้นกล่ำ
Yollada Iamrod and Preecha Pun-Klum

การพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับบอร์ดเกมเพื่อส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัล สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 234-248
The Development of Problem-Based Learning Management with Board Games to Promote Digital Citizenship Skills for Grade 6 Students
ชนนิกานต์ พันธ์แจ่ม และสุวิมล สพฤกษ์ศรี
Chonnikan Phanjam and Suwimon Saphuksri

ผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐานที่มีต่อความเห็นอกเห็นใจและความสุขในการเรียนรู้ ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย 249-261
Effects of Using Learning Management based on Scenario-Based Learning on Empathy and Happiness in Learning of Upper Secondary Students
ภัทรสุดา เจริญสุข, ชัยรัตน์ โตศิลา และมนัสนันท์ น้ำสมบูรณ์
Phatsuda Jaroensuk, Chairat Tosila, Manasanan Namsomboon

การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล 262-277

Academic Administration of Educational Institution Administrators Under Satun Primary Educational Service Area Office

อาณัติ ท่าหิรัญ และเชาวนี แก้วมโน

Anat Tahiran and Chaowanee Kaewmano

การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 2 278-293

Academic Administration of School Administrators in the 2 1 st Century Under Songkhla Primary Educational Service Area Office 2

อับดลซากีซ หนิมุสา และศัจนันท์ แก้ววงศ์ศรี

Abdolzakeet Nimusa and Sajanun kheowvongsri

การพัฒนาความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์และเจตคติที่มีต่อวิชาคณิตศาสตร์ โดยการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับบอร์ดเกม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 294-308

The Development of Mathematical Communication Skills and Attitudes towards Mathematics Through Cooperative Learning with Board Games Grade 7 Students

ประภารัตน์ พันธเสน และสุวิมล สพฤกษ์ศรี

Prapharat Phanthasen and Suwimon Saphuksri

ความสัมพันธ์ระหว่างทักษะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษากับความสุขในการทำงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล 309-323

The Relationship between 2 1 st Century Leader Skills of School Administrators and Teacher Job Happiness Under the Satun Primary Educational Service Area Office

อุเซ็ง อิสแม และเชาวนี แก้วมโน

Useng Isamae and Chaowanee Kaewmano

ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการบรรลุธรรมในวิมุตตายตนสูตร 324-339

An Analytical Study of the Patterns of the Attainment of Enlightenment in the Vimuttāyatana Sutta

วรณา จิรานพคุณ, พระราชญาณวชิรเวที และพระครูสิริรัตนบัณฑิต

Worana Jiranopkul, PhraRajyanvajiravedi, Phrakhrusirirattanabundit

รูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล **340-351**
Administrative Management Model Using the APIRE Process toward Digital Organization Transformation
แสงเดือน เฉื่อยฉ่ำ
Saengduean Chuaycham
รูปแบบการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงแห่งพระสัทธรรม **352-367**
A Model of Practicing Puññakiriyā-vatthu for Strengthening the Stability of Saddhamma
พิมพ์รวี พันธุ์นนท์, พระราชญาณวชิรเวที และพระครูสิริรัตนบัณฑิต
Pimrawee Punnon, PhrarajyanaVajiramethi, Phrakhrusiriratanabundit
การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการเจริญพุทธานุสสติในพระพุทธศาสนาเถรวาทและพระพุทธศาสนามหายาน **368-384**
A Comparative Study of The Patterns of Recollection of The Buddha in Theravada Buddhism and Mahayana Buddhism
พระพงศ์สิทธิ์ วรธมฺโม (โพธิ์เพชรเล็บ)
Phra Pongsit Voradhammo (Pohpetchleb)
อิทธิพลการขอขมากรรมที่มีต่อการสร้างสังคมสันติสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาทและพระพุทธศาสนามหายาน **385-400**
The Influence of Apology on Building of a Peaceful Society in Theravada and Mahayana Buddhism
พระธนวัฒน์ มหาปุญฺโญ (นิลประกอบกุล)
Phra Tanawat Mahapunyo (Nilprakobkul)
การบูรณาการรูปแบบการพัฒนาตนตามแนวพระไตรปิฎกด้วยการปฏิบัติตามหลักคำสอนที่ปรากฏในอวิชชาสูตร **401-416**
An Integration of the Self-Development Model in the Tipiṭaka through the Practice of the Doctrinal Principles Presented in Avijjā Sutta
ปุณย์จรีย์ จิโนรส, พระครูสิริรัตนบัณฑิต และพระราชญาณวชิรเวที
Puncharee Chinoros, Phrakhrusirirattanabundit, PhraRajyanvajiravedi
รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธบูรณาการในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร **417-432**
Buddhist Integration for Quality-of-Life Development Model in Dhammacakkappavattana Sutta

นิลรัตน์ หงษ์ทอง
Nileut Hongthong

ศึกษาเปรียบเทียบจริยธรรมในมุมมองพระพุทธศาสนาเถรวาทกับคริสต์ศาสนาโรมันคาทอลิกเพื่อการเสริมสร้างสังคมสันติสุข 433-442

A Comparative Study of Morality from the Perspectives of Theravada Buddhism and Roman Catholic Christianity for a Peaceful Society

แม่ชีชวัลญา ประทีปช่วง
Maechee Chawanya Prateepchuang

การตีความเรื่องความรักที่ปรากฏในบทสวดมนต์เมตตาสูตรของพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหากรุณาธารณีของพระพุทธศาสนามหายาน 443-455

The Interpretation on Love as Manifested in the Karaniya Metta Sutta of Theravada Buddhism and the Mahakaruna Dharani of Mahayana Buddhism

วรินทร์ลดา กังวาลนรากุล
Valindlda Kangwannarakul

บทความวิชาการ

หลวงปู่สรวง เทวดาเล่นดิน: บทบาทแห่งผู้ทรงอิทธิฤทธิ์และความศักดิ์สิทธิ์ในฐานะพระดาบสแห่งชายแดนไทย-กัมพูชา 456-468

Luang Pu Suang, the Earth-Playing Angel: The Role of a Powerful and Sacred Monk as an Ascetic on the Thai-Cambodian Border

พระวิเชียร อธิปุญฺโญ (แสนศรี), มานพ นักการเรียน และพระบุญเสริม ปภสฺสโร (จันทร์ภักดี)
Phravichain ATipoonyo (Sansri), Manop Nakkanrian, PhraBoonserm Papassaro (Janpakdee)

พระกษิติครรภ์โพธิสัตว์: รูปแบบบารมีที่ปรากฏในเรื่องเล่าในพระพุทธศาสนา 469-483

Ksitigarbha Bodhisattva: Patterns of Pāramitā in Buddhist Narratives

แม่ชีนวพร กุลธวัชวิชัย
Maechee Nawaporn Gultawatvichai

โภชเนมัตตัญญุตา: การพัฒนากรอบแนวคิดพุทธบูรณาการสู่เวชปฏิบัติโภชนาการทางการแพทย์แผนไทย 484-499

Bhojane Mattaññutā: Developing a Buddhist Integrated Conceptual

Framework for Nutritional Practice in Thai Traditional Medicine
พณณกร สอนจ้อย
Ponnagron Sonjoy

แนวทางการเสริมสร้างสมรรถนะทักษะสมอง (EF) ของเด็กปฐมวัยผ่านการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล 500-512
Guidelines for Enhancing Executive Function (EF) Competencies of Early Childhood Children through Learning in the Digital Age
สุทัตตา ศรีสุวรรณ
Sutatta Srisuwan

การเกิดเป็นมนุษย์: มุมมองเรื่องความทุกข์ผ่านโลกทัศน์พระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อพัฒนาชีวิตสู่สันติภาพ 513-523
Human Birth: A View of Suffering in the Theravada Buddhist Worldview for the Development of a Peaceful Life
ฐานิตา นวลบุตรดี
Thanita Nualbutdee

ธรรมคีตะในฐานะอุบายทางสุนทรียะเพื่อการฝึกสติ: การเปรียบเทียบมุมมองพระพุทธศาสนากับดนตรีบำบัด 524-538
Dhamma Gita as an Aesthetic Skillful Means for Mindfulness Cultivation: A Comparative Study of Buddhist Perspectives and Music Therapy
จินตนา วงศามารถ
Jintana Wongsamart

ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีกับองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม

Technology Leadership and Learning Organization in School Under Local Administration Organization in Nakhonpathom

[1*]**วธูสิริ ไขว้พันธุ์** Wathusiri Khaiphan
[2**]**ศักดิพันธ์ ตันวิมลรัตน์** Sakdipan Tonwimonrat
[1,2]คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร
[1,2]Faculty of Education, Silapakorn University
[*]First author, e-mail: wathusiri01@gmail.com
[**]Corresponding author, e-mail: sakdipan55@gmail.com

Received March 26, 2026; **Revised** April 8, 2026; **Accepted:** June 21, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ทราบภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษา 2) ทราบองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา และ 3) ทราบความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีกับองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา โดยใช้สถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม จำนวน 19 แห่ง เป็นกลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสถานศึกษาละ 4 คน ประกอบด้วย ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 1 คน รองผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 1 คน และครู จำนวน 2 คน รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้นจำนวน 76 คน และใช้แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยี และองค์การแห่งการเรียนรู้เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ในการวิเคราะห์ข้อมูลใช้ความถี่ ร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน ผลการวิจัย พบว่า 1. ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับค่ามัชฌิมเลขคณิตจากมากไปหาน้อย ดังนี้ การเป็นผู้ส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นพลเมือง การเป็นผู้นำที่เสริมสร้างพลังอำนาจ การเป็นผู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การเป็นนักวางแผนที่มีวิสัยทัศน์ และการเป็นนัก

ออกแบบระบบ ตามลำดับ 2. องค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเรียงลำดับค่ามัชฌิมเลขคณิตจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ระบบย่อยด้านองค์การ ระบบย่อยด้านการเรียนรู้ ระบบย่อยด้านบุคคล ระบบย่อยด้านเทคโนโลยี และระบบย่อยด้านความรู้ ตามลำดับ 3. ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีกับองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม มีความสัมพันธ์กันเชิงบวกในระดับมาก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำ; ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยี; องค์การแห่งการเรียนรู้

Abstract

The purposes of this research were to determine 1) The technology leadership of school administrators 2) The learning organization of school and 3) The relationship between technology leadership and learning organization in school under the Local Administrative Organization in Nakhonpathom Province. This research is a descriptive study. The sample of this research consisted of 19 schools in the Local Administrative Organization in Nakhonpathom Province. The four respondents form each school consisted of a school director, deputy director, and two teachers, resulting in a total of 76 respondents. The research instrument was opinionnaire about the technological leadership and the learning organization. The statistical analysis was frequency, percentage, arithmetic mean, standard deviation, and Pearson's product moment correlation coefficient. The results of this research were as follows 1. The technology leadership of school administrators under the Local Administrative Organizations in Nakhonpathom Province was at a high level, ranking from the highest to the lowest arithmetic mean as follows: equity and citizenship advocate, empowering leader, connected learner, visionary planner, and systems designer, respectively. 2. The learning organization of schools under the Local Administrative Organizations in Nakhonpathom Province was at the highest level, ranking from the highest to the lowest arithmetic mean as follows: organization subsystem, learning subsystem, people subsystem, the technology subsystem, and knowledge subsystem, respectively. 3. The relationship between technology leadership and learning organization of schools under the Local

Administrative Organizations in Nakhonpathom Province were high positive level of correlation, with .01 significance level.

Keywords: Leadership; Technology Leadership; Learning Organization

บทนำ

ในปัจจุบันโลกกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและเต็มไปด้วยความไม่แน่นอน จากเดิมที่เคยอยู่ในโลกของ VUCA World ซึ่งเป็นโลกของการเปลี่ยนแปลงด้านนวัตกรรมอย่างพลิกผัน(Disruptive Innovation) ตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี พฤติกรรมผู้บริโภค การแทนที่ของรูปแบบธุรกิจ สงครามการค้าระหว่างประเทศ การเปลี่ยนแปลงของค่าเงิน และโรคภัยต่างๆ ทำให้เกิดผลกระทบต่อกันมาเรื่อยๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่สามารถคาดการณ์เหตุการณ์ที่จะเกิดในอนาคตได้ (วัฒนาพร ระงับทุกข์, 2563) โดยเฉพาะในช่วงหลังสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ทำให้แนวคิดการอธิบายลักษณะของโลกยุคใหม่เปลี่ยนจาก VUCA World (Volatility, Uncertainty, Complexity, Ambiguity) ไปสู่โลกที่เรียกว่า BANI World ซึ่งเป็นคำย่อของโลกที่มีความเปราะบาง (B: Brittle) หมายถึง สถานการณ์ที่มีความเสี่ยงที่จะล้มเหลวอยู่ตลอดเวลาอันเนื่องมาจากความผันผวนของโลกรอบด้าน ดังนั้นองค์การจึงควรเสริมความเปราะบางนี้ โดยการเพิ่ม Soft Skill, Hard Skill และ Digital Skill ให้แก่บุคลากรในองค์การ เพื่อให้มีศักยภาพที่จะรับเทคโนโลยีใหม่ๆ ได้ตลอดเวลา ตัวผู้นำเองก็ต้องก้าวทันเทคโนโลยีด้วยการพัฒนาระบบขององค์การให้ทันสมัยด้วย โลกที่เต็มไปด้วยความวิตกกังวล (A: Anxious) หมายถึง สถานการณ์ที่มีความลังเลไม่กล้าตัดสินใจ ซึ่งส่งผลต่อสุขภาพจิต เกิดความเครียดมากขึ้น องค์การจึงควรมีวิธีในการสร้างความเชื่อมั่นให้กับบุคลากรด้วยความเข้าอกเข้าใจ สร้าง mindset ให้ทุกคนในองค์การมีสติ พร้อมรับมือกับความเปลี่ยนแปลง โลกที่คาดเดายาก (N: Nonlinear) หมายถึง สถานการณ์ที่ความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ เกิดขึ้นแบบไม่คาดคิด และไม่เป็นเหตุเป็นผล องค์การควรปรับรูปแบบการทำงานให้มีความยืดหยุ่น และพัฒนาบุคลากรอยู่เสมอ และโลกที่ซับซ้อนและเข้าใจยาก (I: Incomprehensible) หมายถึง สถานการณ์ที่ทำให้การวิเคราะห์ สังเคราะห์หรือสรุปเป็นไปได้ยาก ดังนั้นองค์การจึงจำเป็นต้องสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ เพื่อหาคำตอบสำหรับปัญหาใหม่ที่เกิดขึ้น เช่น การใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการทำงาน เป็นต้น โลกแบบ BANI จึงเป็นแนวคิดใหม่ที่นิยามโลกได้ชัดเจนขึ้นเพื่อเตรียมผู้คนให้มีความพร้อมในการรับมือกับสถานการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เหนือความคาดหมาย เป็นมากกว่าการอธิบายโลกทางกายภาพแบบ VUCA แต่จะช่วยให้สามารถมองเห็นโลกที่กระทบต่ออารมณ์ของผู้คนด้วย (จิราเจต วิเศษดอนหวาย, 2566)

แผนพัฒนาการศึกษาจังหวัดนครปฐม 5 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570) มีการวิเคราะห์สถานการณ์ด้านการศึกษา (SWOT Analysis) โดยมีการกำหนดทิศทางการพัฒนาการศึกษาในพื้นที่จังหวัด

นครปฐม ให้มีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ แผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ แผนพัฒนาการศึกษาภาคกลางและปริมณฑล นโยบายและยุทธศาสตร์กระทรวงศึกษาธิการ รวมทั้งบริบทต่างๆ ของพื้นที่ โดยพิจารณาจากการวิเคราะห์สถานการณ์ด้านการศึกษาของจังหวัดนครปฐม ซึ่งจากการวิเคราะห์ปัจจัยภายใน พบว่า มีจุดอ่อน (Weaknesses) คือ การจัดการศึกษาของหน่วยงานการศึกษายังไม่ส่งผลให้นักเรียนมีทักษะและสมรรถนะในศตวรรษที่ 21 รวมทั้งผู้บริหารสถานศึกษา ครูและบุคลากรทางการศึกษาส่วนใหญ่ ยังไม่เปลี่ยนแปลงสู่ศตวรรษที่ 21 และระบบข้อมูลสารสนเทศการศึกษาของจังหวัด ขาดความเป็นเอกภาพและไม่สามารถเชื่อมโยงและนำมาใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า (สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครปฐม, 2565) สถานการณ์การพัฒนาที่ผ่านมา ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว และมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และนวัตกรรมใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง แต่การพัฒนาด้านดิจิทัลจากความพร้อมด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมในภาพรวมของประเทศไทยยังอยู่ในระดับต่ำ ทำให้ประเทศไทย สูญเสียโอกาสในการสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีดิจิทัล โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์จากข้อมูลขนาดใหญ่ที่เกิดขึ้นจากการทำธุรกรรมทางดิจิทัลของคนไทย (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, 2566) ซึ่งในปัจจุบันโลกมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ผู้บริหารควรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเทคโนโลยี มีการประเมินผลการใช้เทคโนโลยี มีการบริหารจัดการเทคโนโลยีอย่างเป็นระบบ และมีการนำเทคโนโลยีไปใช้ได้อย่างเหมาะสมมีประสิทธิภาพ รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน (ดาวรุวรรณ ถวิลการ, 2564) นอกจากผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องมีภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีแล้ว องค์การแห่งการเรียนรู้ก็ถือเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยขับเคลื่อนให้สถานศึกษามีระบบที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ส่งผลให้บุคลากรในองค์การเกิดความรู้ ความสามารถ มีทักษะในการสร้างสรรค์และการถ่ายโอนองค์ความรู้สามารถเรียนรู้องค์ความรู้ใหม่ๆ ได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้องค์การทั่วโลกในปัจจุบันมุ่งเน้นให้เกิดการเรียนรู้ที่รวดเร็วมากยิ่งขึ้นด้วยต้นทุนที่น้อยลง และองค์การรวมทั้งบุคลากรในองค์การจะต้องพัฒนาตนเองให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นตามไปด้วย จากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน องค์การต่างๆ จึงต้องมีการปรับโครงสร้างองค์การใหม่ และได้พบปัญหาว่า บุคลากรในองค์การยังมีทักษะที่จำเป็นสำหรับการทำงานในศตวรรษที่ 21 ไม่เพียงพอ จากการแข่งขันที่สูงขึ้นขององค์การที่ต่างๆ และความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี ดังนั้นองค์การต่างๆ จึงต้องพัฒนาตนเองให้เป็นองค์การแห่งการเรียนรู้เพื่อให้สามารถปรับตัวได้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในยุคปัจจุบัน (Marquardt, 2002)

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยี ชุมชนนานาชาติเพื่อเทคโนโลยีทางการศึกษา (International Society for Technology in Education: ISTE) ได้กล่าวว่า ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยี ประกอบด้วย 5 ด้าน คือ 1) การเป็นผู้ส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นพลเมือง

(Equity and Citizenship Advocate) 2) การเป็นนักวางแผนที่มีวิสัยทัศน์ (Visionary Planner) 3) การเป็นผู้นำที่เสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowering Leader) 4) การเป็นนักออกแบบระบบ (Systems Designer) และ 5) การเป็นผู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (Connected Learner) และ Marquardt (2002) ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แห่งมหาวิทยาลัย George Washington ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้กล่าวว่า แนวคิดเกี่ยวกับองค์การแห่งการเรียนรู้ประกอบด้วย 5 ระบบ คือ 1) ระบบย่อยด้านการเรียนรู้ (Learning Subsystem) 2) ระบบย่อยด้านองค์การ (Organization Subsystem) 3) ระบบย่อยด้านบุคคล (People Subsystem) 4) ระบบย่อยด้านความรู้ (Knowledge Subsystem) และ 5) ระบบย่อยด้านเทคโนโลยี (Technology Subsystem)

จากสภาพปัญหา หลักการ และแนวคิดดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีกับองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม ว่ามีความสัมพันธ์กันหรือไม่ เพื่อนำผลการวิจัยมาเป็นข้อมูลในการพัฒนาองค์การและการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อสถานศึกษาในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐมต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อทราบภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม
2. เพื่อทราบองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม
3. เพื่อทราบความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีกับองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีกับองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) ใช้แผนแบบการวิจัยลักษณะกลุ่มตัวอย่างเดียว ศึกษาสภาวการณ์ ไม่มีการทดลอง (The One Shot, Non – Experimental Case Study) มีรายละเอียดดังนี้

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ สถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐมจำนวน 21 แห่ง ซึ่งประกอบไปด้วย สถานศึกษาเขตอำเภอเมืองนครปฐม จำนวน 14 แห่ง

อำเภอสามพราน จำนวน 3 แห่ง อำเภอนครชัยศรี จำนวน 1 แห่ง อำเภอกำแพงแสน จำนวน 1 แห่ง อำเภอบางเลน จำนวน 1 แห่ง และอำเภอดอนตูม จำนวน 1 แห่ง

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ สถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม จำนวน 19 แห่ง ซึ่งได้จากการเปิดตารางประมาณการกำหนดขนาดตัวอย่างของเครจซี่และมอร์แกน แล้วดำเนินการสุ่มอย่างง่าย (Simple random sampling)

3. ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดผู้ให้ข้อมูล สถานศึกษาละ 4 คน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการสถานศึกษา จำนวน 1 คน รองผู้อำนวยการสถานศึกษา จำนวน 1 คน และครู จำนวน 2 คน รวมทั้งสิ้น 76 คน

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้แบบสอบถามความคิดเห็นจำนวน 1 ฉบับโดยมีรายละเอียดของแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (check list)

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยี (X_{tot}) ของชุมชนนานาชาติเพื่อเทคโนโลยีทางการศึกษา (International Society for Technology in Education: ISTE)

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับองค์การแห่งการเรียนรู้ (Y_{tot}) ตามแนวคิดของมาร์ควอร์ท (Marquardt)

โดยแบบสอบถามเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีและองค์การแห่งการเรียนรู้ เป็นแบบสอบถามแบบจัดลำดับคุณภาพโดยแบ่งออกเป็น 5 ระดับตามแนวคิดของลิเคิร์ท (Likert, 1961)

5. ดำเนินการพัฒนาและสร้างเครื่องมือ ซึ่งดำเนินการสร้างเครื่องมือที่เป็นแบบสอบถามขึ้นตามกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนด โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีและองค์การแห่งการเรียนรู้ แล้วนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาสร้างแบบสอบถาม

ขั้นตอนที่ 2 นำเครื่องมือที่สร้างให้อาจารย์ผู้คุมวิทยานิพนธ์ตรวจสอบ ปรับปรุง แก้ไข หลังจากนั้นนำเครื่องมือไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบหาความตรงของเนื้อหา (Content Validity) โดยใช้เทคนิค IOC (Index of Item Objective Congruence) แล้วนำมาปรับปรุงข้อบกพร่องและเรียบเรียงใหม่ให้สมบูรณ์ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ โดยได้ค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.8 - 1.0 ซึ่งสามารถใช้ได้ทั้งสิ้น จำนวน 65 ข้อ

ขั้นตอนที่ 3 นำเครื่องมือที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try Out) กับสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดราชบุรี ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 9 แห่ง ผู้ให้ข้อมูลสถานศึกษาละ 4 คน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการสถานศึกษา จำนวน 1 คน รองผู้อำนวยการสถานศึกษา จำนวน 1 คน และครู จำนวน 2 คน รวมทั้งสิ้น 36 คน

ขั้นตอนที่ 4 นำแบบสอบถามที่ได้กลับคืนมาหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ด้วยการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α - Coefficient) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach) ซึ่งแบบสอบถามทั้งฉบับมีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ .992 และพบว่าข้อคำถามในส่วนของตัวแปรภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีมีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา เท่ากับ .983 และข้อคำถามในส่วนของตัวแปรองค์การแห่งการเรียนรู้มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา เท่ากับ .988

ขั้นตอนที่ 5 ปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือ เพื่อให้ได้เครื่องมือฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้เก็บข้อมูล

ผลการวิจัย

1. ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหาร สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม โดยภาพรวม (X_{tot}) อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$= 4.48, S.D. = 0.60) และเมื่อพิจารณาจำแนกตามรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด 2 ด้าน โดยเรียงลำดับค่ามัชฌิมเลขคณิตจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการเป็นผู้ส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นพลเมือง ($\bar{x}$= 4.51, S.D. = 0.59) และการเป็นผู้นำที่เสริมสร้างพลังอำนาจ ($\bar{x}$= 4.51, S.D. = 0.64) และอยู่ในระดับมาก 3 ด้าน โดยเรียงลำดับค่ามัชฌิมเลขคณิตจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการเป็นผู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ($\bar{x}$= 4.49, S.D. = 0.64) ด้านการเป็นนักวางแผนที่มีวิสัยทัศน์ ($\bar{x}$= 4.48, S.D. = 0.63) และด้านการเป็นนักออกแบบระบบ ($\bar{x}$= 4.41, S.D. = 0.65) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) พบว่า มีค่าระหว่าง 0.59 - 0.65 ซึ่งหมายความว่า มีการกระจายของข้อมูลน้อย แสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน ดังรายละเอียดตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม โดยภาพรวม (X_{tot})

(n = 76)

ด้าน	ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหาร สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม (X_{tot})	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
1	การเป็นผู้ส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นพลเมือง (X_1)	4.51	0.59	มากที่สุด
2	การเป็นนักวางแผนที่มีวิสัยทัศน์ (X_2)	4.48	0.63	มาก
3	การเป็นผู้นำที่เสริมสร้างพลังอำนาจ (X_3)	4.51	0.64	มากที่สุด
4	การเป็นนักออกแบบระบบ (X_4)	4.41	0.65	มาก
5	การเป็นผู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (X_5)	4.49	0.64	มาก
รวม (X_{tot})		**4.48**	**0.60**	**มาก**

2. องค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม โดยภาพรวม (Y_{tot}) อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.55, S.D. = 0.54) และเมื่อพิจารณาจำแนกตามรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด 4 ด้าน โดยเรียงลำดับค่ามัชฌิมเลขคณิตจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ระบบย่อยด้านองค์การ ($\bar{x}$= 4.67, S.D. = 0.52) ระบบย่อยด้านการเรียนรู้ ($\bar{x}$= 4.56, S.D. = 0.59) ระบบย่อยด้านบุคคล ($\bar{x}$= 4.54, S.D. = 0.55) และระบบย่อยด้านเทคโนโลยี ($\bar{x}$= 4.50, S.D. = 0.64) ตามลำดับ และอยู่ในระดับมาก 1 ด้าน คือ ระบบย่อยด้านความรู้ ($\bar{x}$= 4.49, S.D. = 0.64) เมื่อพิจารณาส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) พบว่า มีค่าระหว่าง 0.52 - 0.64 ซึ่งหมายความว่า มีการกระจายของข้อมูลน้อย แสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสอบถาม มีความคิดเห็นสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน ดังรายละเอียดตามตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ระดับองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม โดยภาพรวม (Y_{tot})

(n = 76)

ด้าน	องค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม (Y_{tot})	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
1	ระบบย่อยด้านการเรียนรู้ (Y_1)	4.56	0.59	มากที่สุด
2	ระบบย่อยด้านองค์การ (Y_2)	4.67	0.52	มากที่สุด
3	ระบบย่อยด้านบุคคล (Y_3)	4.54	0.55	มากที่สุด
4	ระบบย่อยด้านความรู้ (Y_4)	4.49	0.64	มาก
5	ระบบย่อยด้านเทคโนโลยี (Y_5)	4.50	0.64	มากที่สุด
รวม (Y_{tot})		4.55	0.54	มากที่สุด

3. ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีโดยภาพรวม (X_{tot}) กับองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาโดยภาพรวม (Y_{tot}) ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยเป็นความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูง (r_{xy} = 0.936) โดยมีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่คล้อยตามกัน ดังปรากฏในตารางที่ 3 ดังนี้

ตารางที่ 3 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีกับองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม

(n = 76)

ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยี / องค์การแห่งการเรียนรู้	ระบบย่อยด้านการเรียนรู้ (Y_1)	ระบบย่อยด้านองค์การ (Y_2)	ระบบย่อยด้านบุคคล (Y_3)	ระบบย่อยด้านความรู้ (Y_4)	ระบบย่อยด้านเทคโนโลยี (Y_5)	ภาพรวม (Y_{tot})
การเป็นผู้ส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นพลเมือง (X_1)	.735**	.756**	.826**	.792**	.828**	.855**
การเป็นนักวางแผนที่มีวิสัยทัศน์ (X_2)	.800**	.761**	.869**	.835**	.815**	.886**
การเป็นผู้นำที่เสริมสร้างพลังอำนาจ (X_3)	.834**	.799**	.892**	.802**	.808**	.896**
การเป็นนักออกแบบระบบ (X_4)	.783**	.808**	.898**	.889**	.840**	.916**
การเป็นผู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (X_5)	.806**	.812**	.874**	.883**	.861**	.920**
ภาพรวม (X_{tot})	.828**	.823**	.912**	.879**	.868**	.936**

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อภิปรายผลการวิจัย

1. ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม อยู่ในระดับมาก ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานของการวิจัยที่ว่า ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม อยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ผู้บริหารสถานศึกษาให้ความสำคัญกับการใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างความเสมอภาคและเพิ่มโอกาสให้แก่บุคลากรและผู้เรียนอย่างทั่วถึง เปิดโอกาสให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาได้พัฒนาทักษะและความเชี่ยวชาญในการใช้เทคโนโลยี มีการส่งเสริมการเข้าถึงเทคโนโลยีอย่างเท่าเทียม ซึ่งสอดคคล้องกับงานวิจัยของเจษฎา ชวนะไพศาล ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษากลุ่มสหวิทยาเขตทวารวดี จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัย พบว่า ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาอยู่ในระดับมาก (เจษฎา ชวนะไพศาล, 2563) และงานวิจัยของฮามซาส์ และคณะ (Hamzah et al.) ที่ได้ศึกษาภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีกับการบริหารจัดการหลักสูตรของผู้บริหารสถานศึกษาในประเทศมาเลเซีย พบว่า ประเทศมาเลเซียนั้น ผู้บริหารมีภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยี และความสามารถในบริหารจัดการหลักสูตรอยู่ใน

ระดับที่สูงมาก ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า การปฏิบัติตนด้านความเป็นผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารโรงเรียนในเขตเมืองนั้นสูงกว่าผู้บริหารโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในเขตชนบท แต่ความสามารถในการบริหารจัดการหลักสูตรของผู้บริหาร โรงเรียนในเขตเมืองและเขตชนบท อยู่ในระดับเดียวกัน (Hamzah et al., 2016)

2. องค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานของการวิจัยที่ว่า องค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม อยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ สถานศึกษาในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม มีกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ ส่งเสริมให้บุคลากรในองค์การได้เรียนรู้ด้วยตนเอง มีการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมการทำงานร่วมกัน อันจะเห็นได้จากการที่สถานศึกษาแต่ละแห่งได้มีการร่วมมือกันทั้งหน่วยงานภายในองค์การและบุคคลในชุมชน ในการกำหนดกลยุทธ์ เป้าหมาย วิสัยทัศน์ เพื่อให้สถานศึกษามีทิศทางที่ชัดเจน และดำเนินการได้ประสบความสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพิชญพันธุ์ จันทร์น้อย และคณะ ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำปางเขต 2 ผลการวิจัย พบว่า ระดับการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา อยู่ในระดับมากที่สุด (พิชญพันธุ์ จันทร์น้อย และคณะ, 2568) และสอดคล้องกับงานวิจัยของสุพิชฌาย์ ชูศรีจันทร์ ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนบรรหารแจ่มใสวิทยา 3 ผลการวิจัย พบว่า การเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก (สุพิชฌาย์ ชูศรีจันทร์, 2567) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ระบบย่อยด้านองค์การ อยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ แผนพัฒนาการศึกษาท้องถิ่น (พ.ศ. 2566 - 2570) การพัฒนาเครือข่ายทางการศึกษาท้องถิ่น และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษาในการดำเนินกิจการต่างๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวีรยา สัจจะเขตต์ ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องการพัฒนาแนวทางการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนขยายโอกาส ของสถานศึกษาในสังกัดประถมศึกษาขอนแก่น เขต 5 พบว่า องค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนขยายโอกาสของสถานศึกษาสังกัดประถมศึกษาขอนแก่น เขต 5 อยู่ในระดับมาก (วีรยา สัจจะเขตต์, 2564) และสอดคล้องกับงานวิจัยของวีรภัทร รักชนบท ทำการศึกษาเรื่ององค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนวัดไร่ขิงวิทยา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 9 พบว่า องค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนวัดไร่ขิงวิทยา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก (วีรภัทร รักชนบท, 2561) และสอดคล้องกับงานวิจัยของเออร์เด็ม และคณะ (Erdem et al.) ที่ได้ร่วมทำการวิจัย เรื่อง องค์การแห่งการเรียนรู้กับความพึงพอใจในงานของครูประถมศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ครูมีความพึงพอใจในงานอยู่ในระดับดี (Erdem et al., 2022)

3. ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีกับองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงและมีลักษณะคล้อยตามกัน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานของการวิจัยที่ตั้งไว้ว่า ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีกับองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม มีความสัมพันธ์กัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม ให้ความสำคัญกับการใช้เทคโนโลยีเพื่อสร้างความเสมอภาคและเพิ่มโอกาสให้แก่บุคลากรและผู้เรียนอย่างทั่วถึง ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม อยู่ในระดับมาก ส่งผลให้องค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม อยู่ในระดับมากที่สุด ในขณะเดียวกันหากภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยี อยู่ในระดับน้อย ย่อมจะส่งผลให้องค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา อยู่ในระดับน้อยตามไปด้วย ทั้งนี้เนื่องจากภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาจะเป็นสิ่งที่กำหนดทิศทางในการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของฉัตรพงศ์ ชูแสงนิล ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษากับการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2 พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีอยู่ในระดับมาก สถานศึกษามีการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ อยู่ในระดับมาก และภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาและการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา มีความสัมพันธ์กันในทางบวก และมีความสัมพันธ์กันในระดับสูงมาก มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .929 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (ฉัตรพงศ์ ชูแสงนิล, 2563)

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีกับองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม พบว่า ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีกับองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษามีความสัมพันธ์กัน ซึ่งหากภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีอยู่ในระดับมาก ก็จะส่งผลให้องค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน และหากภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีอยู่ในระดับน้อย ก็อาจส่งผลให้องค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาอยู่ในระดับน้อยตามไปด้วย ซึ่งภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีที่มีการเป็นผู้ส่งเสริมความเสมอภาคและความเป็นพลเมือง การเป็นนักวางแผนที่มีวิสัยทัศน์ การเป็นผู้นำที่เสริมสร้างพลังอำนาจ การเป็นนักออกแบบระบบ และการเป็นผู้ที่ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นคุณสมบัติของผู้บริหาร มีความสัมพันธ์กับองค์การแห่งการเรียนรู้ที่มีระบบย่อยด้านการเรียนรู้ ระบบย่อยด้านองค์การ ระบบย่อยด้านบุคคล ระบบย่อยด้านความรู้ และ ระบบย่อยด้านเทคโนโลยี ดังแสดงในภาพที่ 1 และภาพที่ 2

ภาพที่ 1 ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยี จากการศึกษาภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีกับองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม

ภาพที่ 2 องค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา จากการศึกษาภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีกับองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม

บทสรุป

ภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม อยู่ในระดับมาก ส่วนองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีกับองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ผู้บริหารควรจัดตั้งคณะทำงานเพื่อร่วมออกแบบระบบเทคโนโลยีที่ตอบโจทย์งานบริหารและการสอน และสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อขับเคลื่อนวิสัยทัศน์การศึกษาให้ทันต่อโลกยุคใหม่

2. สถานศึกษาควรรวบรวมและจัดระบบฐานข้อมูลสารสนเทศให้เป็นหมวดหมู่เพื่อใช้ในการตัดสินใจเชิงนโยบาย พร้อมส่งเสริมให้ครูสร้างสรรค์นวัตกรรมและงานวิจัยผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัล โดยมีกระบวนการตรวจสอบคุณภาพข้อมูลให้มีความถูกต้องและน่าเชื่อถือ

3. ผู้บริหารควรเป็นแบบอย่างการใช้เทคโนโลยีและบูรณาการเข้ากับชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ เพื่อส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความรู้

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาแนวทางในการส่งเสริม พัฒนาเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม และในพื้นที่อื่นๆ

2. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยอื่นๆ ที่ส่งผลต่อองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดนครปฐม และในพื้นที่อื่นๆ

3. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีที่ส่งผลต่อองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา

เอกสารอ้างอิง

จิราเจต วิเศษดอนหวาย. (2566). *ลาก่อน VUCA มาแล้ว BANI: ชวน ผอ. ปรับตัวและโรงเรียนให้ทันการเปลี่ยนแปลง* Educa. https://www.educathai.com/knowledge/articles/652

เจษฎา ชวนะไพศาล. (2563). “แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มสหวิทยาเขตทวารวดี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุพรรณบุรี”. *การค้นคว้าอิสระปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา*. ภาควิชาบริหารการศึกษา: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ฉัตรพงศ์ ชูแสงนิล. (2563). “ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำเชิงเทคโนโลยีของผู้บริหารสถานศึกษากับการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษานราธิวาสเขต 2”. *การค้นคว้าอิสระปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต แขนงวิชาบริหารการศึกษา สาขาวิชาศึกษาศาสตร์*. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

ดาวรุวรรณ ถวิลการ. (2564). *ภาวะผู้นำดิจิทัล*. ขอนแก่น: คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น

พิชญพันธุ์ จันทร์น้อย และคณะ. (2568). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาลำปางเขต 2. *วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี. 8(1):* 193-194.

วัฒนาพร ระงับทุกข์. (2563). สมรรถนะเด็กไทยในยุคโลกพลิกผัน (VUCA World). *คุรุสภาวิทยาจารย์, 1(1):* 8-12.

วีรยา สัจจะเขตต์. (2564). “การพัฒนาแนวทางการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนขยายโอกาส สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 5”. *วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและพัฒนาการศึกษา. คณะศึกษาศาสตร์.* มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. (2566) *ร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 พ.ศ. 2566-2570*. http://nscr.nesdc.go.th/wp-content/uploads/2022/02/ร่างแผน13.pdf

สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครปฐม. (2565). *แผนพัฒนาการศึกษาจังหวัดนครปฐม 5 ปี (พ.ศ. 2566 – 2570).* นครปฐม: สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครปฐม.

สุพิชฌาย์ ชูศรีจันทร์. (2567). “แนวทางการพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้ของโรงเรียนบรรหารแจ่มใสวิทยา 3” *วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์.* มหาวิทยาลัยศิลปากร.

Erdem, M., et al. (2022). "Relationship Between Learning Organization and Job Satisfaction of Primary School Teachers". *International Online Journal of Educational Sciences, 6(1):* 8-20.

Hamzah, M. I., et al. (2016). "Malaysian Principals' Technology Leadership Practices and Curriculum Management". *Creative Education, 7(7):* 922-930.

Likert, R. (1961). *New Patterns of management*. New York: McGrew- Hill Book.

Marquardt, M. J. (2002). *Building the Learning Organization : Mastering the 5 element for corporate learning***.** Polo Alto, CA: Davies-Black Publishing, Inc.

การพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์และทักษะการสื่อสารทางวิทยาศาสตร์ ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

The Development of Creative Problem-Solving Abilities and Science Communication Skills for Fifth Grade Students with Creativity-Based Learning Management and Questioning Techniques

[1*]**ศิริพร สกุลมา** Siriporn Sakunma [2**]**นิวัฒน์ บุญสม** Niwat Boonsom
[3***]**สิรินทร์ ลัดดากลม บุญเชิดชู** Sirin Laddaklom Booncherdchoo
[4***]**อุบลวรรณ ส่งเสริม** Ubonwan Songserm
[1,2,3,4]คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร
[1,2,3,4]Faculty of Education, Silpakorn University
[*]First author, e-mail: Kruraysiriporn@gmail.com
Corresponding author, e-mail: [**]ray.believe.rs@gmail.com
[***]Sirinladdaklom@yahoo.com [****]Ubonwan.su@gmail.com

Received April 2, 2026; **Revised** April 9, 2026; **Accepted:** June 21, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพัฒนาการความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ของนักเรียน หลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม 2) ศึกษาพัฒนาการทักษะการสื่อสารทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียน หลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม 3) เปรียบเทียบผลการเรียนรู้ของนักเรียนก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์ เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม 4) ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม รูปแบบที่ใช้ในการวิจัย คือ การวิจัยเชิงทดลองขั้นต้น กลุ่มตัวอย่างที่ใช้

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดลานตากฟ้า ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 24 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มแบบแบ่งกลุ่มด้วยวิธีการจับสลาก เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ 1) แผนการจัดการเรียนรู้ เรื่องสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม 2) แบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้ เรื่องสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม 3) แบบประเมินความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ 4) แบบประเมินทักษะการสื่อสารทางวิทยาศาสตร์ 5) แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติทดสอบค่าทีแบบไม่เป็นอิสระต่อกัน ผลการวิจัย พบว่า 1) ผลการประเมินความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ของนักเรียนหลังได้รับการจัดการเรียนรู้มีพัฒนาการสูงขึ้น โดยภาพรวมนักเรียนมีความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์อยู่ในระดับสูง 2) ผลการประเมินทักษะการสื่อสารทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนหลังได้รับการจัดการเรียนรู้มีพัฒนาการสูงขึ้น 3) ผลการเรียนรู้ของนักเรียนหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถามหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และ 4) ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม อยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน; ความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์; ทักษะการสื่อสารทางวิทยาศาสตร์; เทคนิคการใช้คำถาม

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study the development of creative problem-solving abilities of students after being taught using Creativity-Based Learning (CBL) management and Questioning Techniques; 2) to study the development of science communication skills of students after being taught using Creativity-Based Learning (CBL) management and Questioning Techniques; 3) to compare the learning outcomes of students before and after being taught using Creativity-Based Learning (CBL) management and Questioning Techniques; 4) to study the satisfaction of fifth-grade students after being taught using Creativity-Based Learning (CBL) management and Questioning Techniques. The research design employed in this study was pre-experimental research. The study's sample comprised 24 fifth-grade students from Watlantakfa School (first semester, academic year 2025), obtained via cluster random sampling by drawing lots. The research instruments consisted of: 1) lesson plans on the topic of Living Things and the

Environment, 2) an achievement test on the topic of Living Things and the Environment, 3) an evaluation of creative problem-solving abilities, 4) an evaluation of science communication skills, and 5) a student satisfaction questionnaire. The data were analyzed using mean, standard deviation, and a dependent t-test. The research findings were as follows: 1) The students' creative problem-solving abilities improved after receiving the learning management, with their overall abilities being at a high level; 2) The students' science communication skills improved after receiving the learning management; 3) The students' learning outcomes after receiving the Creativity-Based Learning (CBL) management and Questioning Techniques were significantly higher than those before learning at the .05 level of statistical significance; and 4) The satisfaction of the fifth-grade students toward the Creativity-Based Learning (CBL) management and Questioning Techniques was at a high level.

Keywords: Creativity-Based Learning; Creative Problem-Solving Abilities; Science Communication Skills; Questioning Techniques

บทนำ

การศึกษาถือเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อสร้างความเท่าเทียมและขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศให้งอกงามท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 ซึ่งสอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 ที่มุ่งปฏิรูปการศึกษาให้เป็นกลไกหลักในการพัฒนาสมรรถนะผู้เรียนให้ครอบคลุม ทักษะ 3R x 8C เพื่อรองรับการปฏิวัติดิจิทัลและอุตสาหกรรม 4.0 แม้รัฐจะมีนโยบายส่งเสริมโอกาสทางการศึกษา อย่างต่อเนื่อง แต่คุณภาพการศึกษายังไม่เป็นที่น่าพึงพอใจ โดยเฉพาะผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานมีคะแนนเฉลี่ยต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐาน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2, 2566) ซึ่งจากการพิจารณา ผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) ของโรงเรียนวัดลานตากฟ้า ปีการศึกษา 2566 พบว่าคะแนนเฉลี่ยวิชาวิทยาศาสตร์ในมาตรฐาน ว 1.3 สาระวิทยาศาสตร์ชีวภาพ ยังคงต่ำกว่าคะแนนเฉลี่ยระดับประเทศและเป็นจุดที่ควรเร่งพัฒนาอย่างเร่งด่วน ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความจำเป็นในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพเพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนรู้วิชาวิทยาศาสตร์ให้สอดคล้องกับความท้าทายในยุคปัจจุบัน

นโยบายและจุดเน้นของกระทรวงศึกษาธิการ (2566) มุ่งยกระดับคุณภาพการศึกษาผ่านการจัดการเรียนรู้เชิงสมรรถนะตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อสร้างทักษะที่จำเป็นใน

โลกยุคใหม่โดยเน้นกระบวนการที่ผู้เรียนสามารถปฏิบัติได้จริง โดยเฉพาะสมรรถนะการคิดขั้นสูงที่มุ่งพัฒนาการคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) ซึ่งถือเป็นกระบวนการคิดที่หลากหลายเพื่อการแก้ปัญหาหรือสร้างทางเลือกที่มีประสิทธิภาพ (คณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูปการศึกษา, 2562) ทั้งนี้ ความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ไม่ใช่ทักษะที่ติดตัวมาแต่กำเนิด แต่เป็นทักษะที่สามารถฝึกฝนได้ผ่านการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมอย่างสม่ำเสมอซึ่งสอดคล้องกับรายงานผลการประเมินตนเองของโรงเรียนวัดลานตากฟ้า ปีการศึกษา 2566 ที่ระบุว่าสมรรถนะ ด้านการคิดสร้างสรรค์และการแก้ปัญหาของผู้เรียนเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องได้รับการส่งเสริมอย่างเร่งด่วน เพื่อให้ผู้เรียนไม่เพียงแต่มีความรอบรู้ในเนื้อหาทางวิชาการ แต่ยังสามารถประยุกต์ใช้กระบวนการคิดเพื่อแก้ปัญหา ในสถานการณ์ที่แตกต่างได้อย่างสร้างสรรค์ นอกเหนือจากสมรรถนะด้านการคิด การสื่อสารทางวิทยาศาสตร์ถือเป็นอีกหนึ่งเป้าหมายหลักของการจัดการศึกษาวิทยาศาสตร์ในระดับสากล เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงองค์ความรู้และมีทัศนคติที่ดีต่อวิทยาศาสตร์ (Kulgemeyer & Schecker, 2013) อย่างไรก็ตาม สภาพปัญหาที่พบส่วนใหญ่คือผู้เรียนขาดทักษะในการนำเสนอความคิดเห็นของตนเองและไม่สามารถจับประเด็นสำคัญของสารได้ การส่งเสริมทักษะการสื่อสารทางวิทยาศาสตร์จึงต้องมุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถจัดกระทำและสื่อความหมายข้อมูล ที่ได้จากการสังเกตและการทดลอง ให้อยู่ในรูปแบบที่เข้าใจง่าย เช่น แผนภาพ กราฟ หรือการเขียนบรรยายเชิงวิเคราะห์ ดังนั้น การบูรณาการกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นทั้งการแก้ปัญหาและการสื่อสารจึงเป็นแนวทางปฏิบัติที่สำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะครบถ้วนตามมาตรฐานการเรียนรู้ พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น ในการจัดการเรียนรู้วิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ที่ลุ่มลึกมากกว่าเพียงการจดจำและทำความเข้าใจ แต่ต้องให้ผู้เรียนมีความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์และความสามารถในการสื่อสารทางวิทยาศาสตร์ จึงมีความจำเป็นต้องมีการเลือกการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน โดยเฉพาะแนวคิดการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน (Creativity-Based Learning: CBL) สอดคล้องกับวิพรพรรณ ศรีสุธรรม (2562) เมื่อนักเรียนได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน นักเรียนมีพัฒนาการด้านการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ดีขึ้นทุกด้านและเผ่าไทย เสียงแจ่ม (2564) ได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานทำให้นักเรียน มีความคิดสร้างสรรค์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน และการนำเทคนิคการใช้คำถามเข้ามาช่วยให้การจัดการเรียนรู้ มีคุณภาพทำให้ผู้เรียนคิดได้อย่างหลากหลายรูปแบบ มีความสามารถในการเชื่อมโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกันอย่าง มีจินตนาการ ทำให้เกิดความคิดที่แปลกใหม่อย่างหลากหลาย ครูที่มีความสามารถในการตั้งคำถามจะตั้งคำถามที่มีคุณค่าต่อการเรียนรู้หรือคำถามที่สร้างสรรค์ การนำเทคนิคการใช้คำถามมาช่วยในการเรียนรู้ จะมุ่งเน้นพัฒนาทักษะการสื่อสารทาง

วิทยาศาสตร์ของนักเรียน ให้นักเรียนสามารถคิดได้อย่างเป็นระบบและช่วยให้การจัดการเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

จากสภาพการณ์และเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหา อย่างสร้างสรรค์และทักษะการสื่อสารทางวิทยาศาสตร์ ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิค การใช้คำถาม จะช่วยให้ผู้เรียนมีความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์รวมทั้งสามารถสื่อสาร ทางวิทยาศาสตร์และเกิดประโยชน์สูงสุดจากกระบวนการเหล่านี้ที่ตกผลึกภายในตัวของนักเรียนเองที่จะทำให้นักเรียนเกิดเป็นทักษะ เป็นบุคลิกภาพของนักเรียน เมื่อฝึกฝนเช่นนี้บ่อยครั้งจะนำไปสู่การเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง มีทักษะการสื่อสารทางวิทยาศาสตร์และมีความสามารถในการแก้ปัญหาได้อย่างสร้างสรรค์

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม
2. เพื่อศึกษาพัฒนาการทักษะการสื่อสารทางวิทยาศาสตร์ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม
3. เพื่อเปรียบเทียบผลการเรียนรู้ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม
4. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองตามแบบแผนการวิจัยแบบ Pre-Experimental Research ประกอบด้วย แบบกลุ่มเดียว ทดสอบก่อนและหลัง (The One - Group Pretest-Posttest Design) และแบบกลุ่มเดียว เก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างเดียวซ้ำๆ หลายครั้ง (Time Series Experimental Design) มีรายละเอียดการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนวัดลานตากฟ้า จังหวัดนครปฐม ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 2 ห้องเรียน ซึ่งเป็นห้องเรียนปกติ รวม 46 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5/1 จำนวน 24 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Random Sampling) ด้วยวิธีการจับสลาก ทั้งนี้โรงเรียนจัดนักเรียนแบบคละความสามารถจึงถือว่าห้องเรียนมีความเท่าเทียมกัน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือผ่านการสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ มี 5 เครื่องมือดังนี้ 1) แผนการจัดการเรียนรู้ เรื่องสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม จำนวน 6 แผน โดยผ่านการตรวจโดยใช้แบบประเมินที่มีลักษณะมาตราส่วนประเมินค่า (Rating scale) 5 ระดับ ดัชนีความสอดคล้องของแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1-6 มีค่าเฉลี่ย (M) อยู่ระหว่าง 4.4 - 5.00 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน SD อยู่ระหว่าง 0.00-0.89 2) แบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้ เรื่องสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม จำนวน 1 ฉบับ เพื่อใช้เป็นแบบทดสอบก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ เป็นแบบทดสอบปรนัย 4 ตัวเลือก กำหนดการให้ค่าคะแนน คือ ถูกได้ 1 คะแนน ผิดได้ 0 คะแนน จำนวน 20 ข้อ มีค่าความยากง่าย (P) อยู่ระหว่าง 0.40 - 0.76 ค่าอำนาจจำแนก (R) อยู่ระหว่าง 0.20 - 0.44 และค่าความเชื่อมั่นของแบบทดสอบทั้งฉบับ โดยใช้สูตร KR-20 มีค่าเท่ากับ 0.91 3) แบบประเมินความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ จำนวน 4 ด้าน เพื่อใช้ประเมินความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ที่ผ่านการตรวจค่าดัชนีความสอดคล้อง เท่ากับ 0.60 - 1.00 ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) แบบสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค (Cronbach) โดยใช้สูตร KR-20 เท่ากับ 0.81 4) แบบประเมินทักษะการสื่อสารทางวิทยาศาสตร์ เพื่อประเมินทักษะการสื่อสารทางวิทยาศาสตร์ ผ่านการตรวจค่าดัชนีความสอดคล้อง เท่ากับ 1 ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) แบบสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค (Cronbach) โดยใช้สูตร KR-20 เท่ากับ 0.88 และ5) แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม 3 ด้าน จำนวน 15 ข้อ ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ ผ่านการตรวจค่าดัชนีความสอดคล้อง เท่ากับ 0.60 - 1.00

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการโดยมีรายละเอียด ดังนี้ *ขั้นตอนที่ 1* การจัดเตรียมโครงการวิจัย ศึกษาเอกสาร ข้อมูล ตำรา สถิติ ปัญหา วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นดำเนินการสร้างเครื่องมือ *ขั้นตอนที่ 2* การดำเนินการตามโครงการวิจัย ก่อนดำเนินการ 2.1) ผู้วิจัยนำหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลเพื่อทำการวิจัยจากบัณฑิตวิทยาลัยไปเสนอต่อผู้อำนวยการโรงเรียนวัดลานตากฟ้า 2.2) ผู้วิจัยแนะนำวิธีการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม 2.3 นักเรียนกลุ่มตัวอย่าง คือนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5/1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 24 คน ทำแบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้ (Pretest) เรื่องสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อมก่อนเรียน จำนวน 20 ข้อ ระหว่างดำเนินการ 2.4) ผู้วิจัยทดลองใช้เครื่องมือที่พัฒนาขึ้นในขั้นตอนที่ 1 ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้ เรื่องสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม นำไปทดลองใช้เพื่อรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5/1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 24 คน โดยทำการสอนเป็นระยะเวลา 6 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 2 ชั่วโมง รวม

12 ชั่วโมง 2.5) ดำเนินการสอนตามขั้นตอนการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม 2.6) ในระหว่างที่ผู้วิจัยสอนทุกแผนการจัดการเรียนรู้ เรื่องสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม ผู้วิจัยประเมินความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์และประเมินทักษะการสื่อสารทางวิทยาศาสตร์ โดยใช้แบบประเมินความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์และแบบประเมินทักษะการสื่อสารทางวิทยาศาสตร์หลังดำเนินการ 2.7) หลังจากนักเรียนได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม ให้นักเรียนทำแบบทดสอบวัดผลการเรียนรู้ (Posttest) เรื่องสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม จำนวน 20 ข้อซึ่งเป็นแบบทดสอบชุดเดียวกันแบบทดสอบก่อนเรียน (Pretest) โดยสลับข้อ สลับตัวเลือก 2.8) นักเรียนทำแบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม *ขั้นตอนที่ 3* การรายงานผลการวิจัย 3.1) ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ และแปลผลการวิเคราะห์ข้อมูล 3.2) ผู้วิจัยรายงานผลการวิจัยเสนอต่อคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ตรวจสอบความ ถูกต้อง ปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่อง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ศึกษาพัฒนาการความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ศึกษาพัฒนาการทักษะการสื่อสารทางวิทยาศาสตร์ ศึกษาเปรียบเทียบผลการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม และศึกษาความพึงพอใจของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม โดยการวิเคราะห์ข้อมูล จากสถิติค่าเฉลี่ย (M) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และสถิติทดสอบค่าทีแบบไม่เป็นอิสระต่อกัน (t-test dependent)

ผลการวิจัย

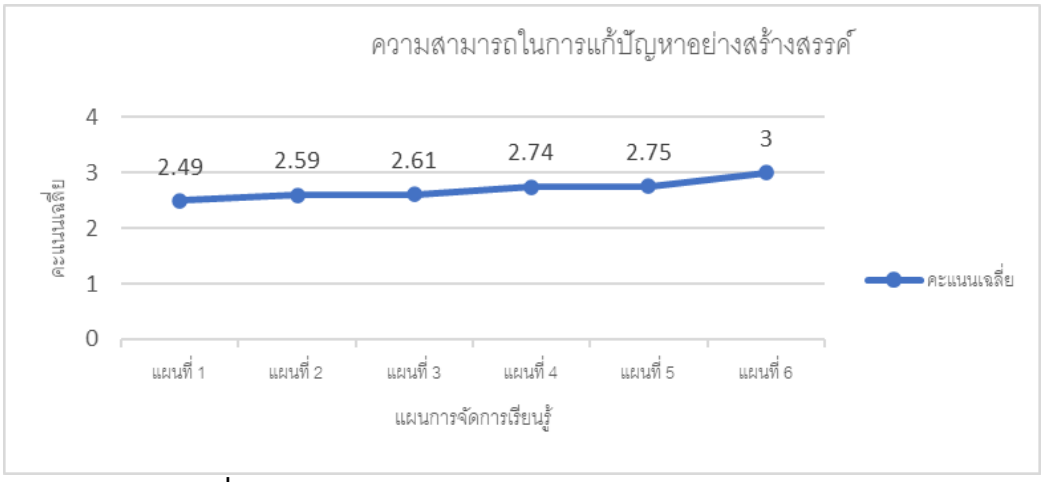
1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่าผลการประเมินพัฒนาการความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ของ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม วิเคราะห์ด้วยการหาค่าเฉลี่ย (M) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการประเมินความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์

แผนการจัดการเรียนรู้	ความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์				
	จำนวนนักเรียน	คะแนนเต็ม	M	SD	แปลผล
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1	24	3	2.49	0.23	ปานกลาง
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 2	24	3	2.59	0.28	สูง

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 3	24	3	2.61	0.29	สูง
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 4	24	3	2.74	0.28	สูง
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 5	24	3	2.75	0.23	สูง
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 6	24	3	3.00	0.00	สูง
คะแนนเฉลี่ย			2.70	0.06	สูง

จากตารางที่ 1 พบว่าคะแนนความสามารถในการแก้ปัญหาของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง โดยคะแนนเฉลี่ย (M) เท่ากับ 2.70 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) เท่ากับ 0.06 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 1 ที่ตั้งไว้และเมื่อพิจารณาจากค่าเฉลี่ย (M) ความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ของนักเรียนในแต่ละแผนการจัดการเรียนรู้ พบว่า นักเรียนมีพัฒนาการที่สูงขึ้น ดังแผนภาพ 1 ผลการประเมินความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์

แผนภาพที่ 1 ผลการประเมินความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์

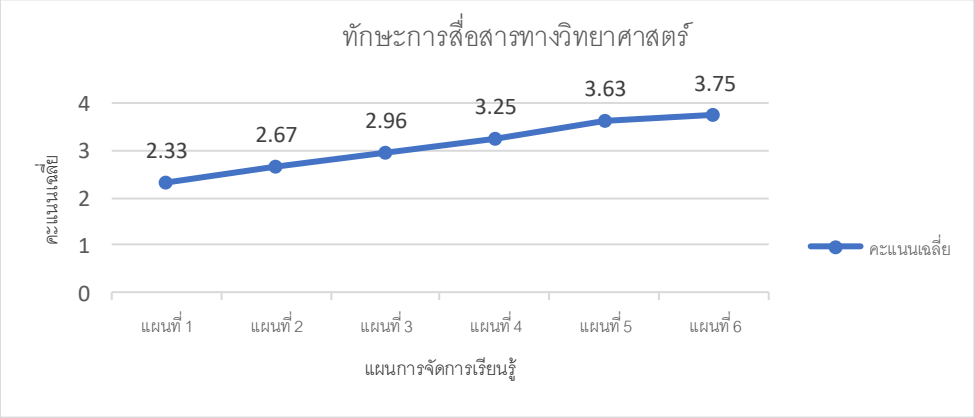
2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ผลการประเมินพัฒนาการทักษะการสื่อสารทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม วิเคราะห์ด้วยการหาค่าเฉลี่ย (M) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการประเมินทักษะการสื่อสารทางวิทยาศาสตร์

แผนการจัดการเรียนรู้	**ทักษะการสื่อสารทางวิทยาศาสตร์**				
	จำนวนนักเรียน	**คะแนนเต็ม**	**M**	**SD**	**แปลผล**
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1	24	4	2.33	0.48	ดี
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 2	24	4	2.67	0.70	ดี

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 3	24	4	2.96	0.75	ดี
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 4	24	4	3.25	0.74	ดีมาก
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 5	24	4	3.63	0.49	ดีมาก
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 6	24	4	3.75	0.44	ดีมาก
คะแนนเฉลี่ย			3.10	0.51	ดีมาก

จากตารางที่ 2 พบว่าคะแนนทักษะการสื่อสารทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม โดยภาพรวมอยู่ในระดับดีมาก โดยคะแนนเฉลี่ย (M) เท่ากับ 3.10 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) เท่ากับ 0.51 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 2 ที่ตั้งไว้และเมื่อพิจารณาจากค่าเฉลี่ย (M) ทักษะการสื่อสารทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนในแต่ละแผนการจัดการเรียนรู้ พบว่า นักเรียนมีพัฒนาการที่สูงขึ้น ดังแผนภาพ 2 ผลการประเมินทักษะการสื่อสารทางวิทยาศาสตร์

แผนภาพที่ 2 ผลการประเมินทักษะการสื่อสารทางวิทยาศาสตร์

3. วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า ผลการเปรียบเทียบผลการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบผลการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5

กลุ่มทดลอง	จำนวนนักเรียน	คะแนนเต็ม	M	SD	t	Sig
ทดสอบก่อนเรียน	24	20	7.33	1.78	31.545*	.000
ทดสอบหลังเรียน	24	20	14.42	2.01		

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 3 พบว่าผลการเรียนรู้ เรื่องสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มีคะแนนเฉลี่ยหลังจากได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน โดยมีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียน (M) เท่ากับ 14.42 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) เท่ากับ 2.01 สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียน (M) เท่ากับ 7.33 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) เท่ากับ 1.78 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 3 ที่ตั้งไว้

4. วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 พบว่า ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 24 คน หลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม

รายการ	M	SD	ระดับความพึงพอใจ	ลำดับที่
ด้านที่ 1 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้				
1. กิจกรรมส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ฝึกระบุปัญหา วิเคราะห์สาเหตุ หาวิธีแก้ปัญหาวางแผนและปฏิบัติจริงในการแก้ปัญหา	4.33	0.64	มาก	5
2. กิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้จากสถานการณ์ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน	4.38	0.65	มาก	4
3. กิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้วิธีการแก้ปัญหาที่หลากหลาย	4.42	0.78	มาก	3
4. กิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนได้ฝึกการทำงานกลุ่มแลกเปลี่ยนความรู้และความคิดเห็น	4.58	0.58	มากที่สุด	1
5. กิจกรรมส่งเสริมให้นักเรียนได้แสวงหาความรู้และแนวทางการแก้ปัญหาด้วยตนเอง	4.46	0.59	มาก	2
รวม	**4.43**	**0.65**	**มาก**	**2**
ด้านที่ 2 บรรยากาศการเรียนรู้				
6. นักเรียนมีอิสระในการศึกษา ค้นคว้าแลกเปลี่ยน ความคิดเห็น	4.50	0.78	มากที่สุด	3
7. นักเรียนมีความสุขในการได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรม	4.42	0.93	มาก	5
8. นักเรียนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันกับเพื่อน	4.58	0.65	มากที่สุด	1
9. นักเรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้	4.54	0.59	มากที่สุด	2

รายการ	M	SD	ระดับความพึงพอใจ	ลำดับที่
10. นักเรียนมีโอกาสได้ซักถามตามข้อสงสัย	4.46	0.66	มาก	4
รวม	**4.50**	**0.72**	**มากที่สุด**	**1**
ด้านที่ 3 ประโยชน์ที่ได้รับจากการเรียนรู้				
11. นักเรียนทำงานได้อย่างเป็นระบบตามขั้นตอน	4.46	0.78	มาก	2
12. นักเรียนสามารถศึกษาค้นคว้าหาความรู้จากแหล่งข้อมูลต่างๆ	4.50	0.66	มากที่สุด	1
13. นักเรียนสามารถสร้างความรู้ ความเข้าใจด้วยตนเอง	4.33	0.64	มาก	5
14. นักเรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้แก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้	4.42	0.65	มาก	3
15. นักเรียนมีความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์	4.38	0.65	มาก	4
รวม	**4.42**	**0.68**	**มาก**	**3**
ภาพรวมของทุกด้าน	**4.45**	**0.68**	**มาก**	

จากตารางที่ 4 พบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มีความพึงพอใจหลังจากการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 4 ที่ตั้งไว้ โดยมีคะแนนเฉลี่ย (M) เท่ากับ 4.45 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) เท่ากับ 0.68 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านที่ 2 บรรยากาศการเรียนรู้ มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด โดยเป็นลำดับที่ 1 มีคะแนนเฉลี่ย (M) เท่ากับ 4.50 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) เท่ากับ 0.72 ลำดับที่ 2 คือด้านที่ 1 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ มีความพึงพอใจในระดับมาก มีคะแนนเฉลี่ย (M) เท่ากับ 4.43 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) เท่ากับ 0.65 และลำดับที่ 3 คือด้านที่ 3 ประโยชน์ที่ได้รับจากการเรียนรู้ มีความพึงพอใจในระดับมาก มีคะแนนเฉลี่ย (M) เท่ากับ 4.42 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) เท่ากับ 0.68 ตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า นักเรียนมีความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ หลังการจัดการเรียนรู้มีพัฒนาการสูงขึ้น โดยภาพรวมนักเรียนมีความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ อยู่ในระดับสูง ทั้งนี้เพราะ รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม ทั้ง 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 กระตุ้นความสนใจ ขั้นที่ 2 ตั้งปัญหา

และแบ่งกลุ่มตามความสนใจ ขั้นที่ 3 ค้นคว้าและคิด ขั้นที่ 4 นำเสนอผลงาน และขั้นที่ 5 ประเมินผล ได้เข้าไปกระตุ้นให้นักเรียนเกิดกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ ลงมือปฏิบัติเพื่อค้นหาคำตอบที่หลากหลายและสามารถประเมินผลได้ด้วยตนเอง สอดคล้องกับแนวคิดของวิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒผล ที่ระบุว่าความอยากรู้อยากเห็นเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญของการคิดสร้างสรรค์ (วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒผล, 2563) ซึ่งผลลัพธ์นี้สอดคล้องกับงานวิจัยของวิพรพรรณ ศรีสุธรรม ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานเพื่อส่งเสริมการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานนักเรียนมีพัฒนาการด้านการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ดีขึ้นทุกด้าน โดยด้านการเข้าใจความ ท้าทายมีคะแนนเพิ่มขึ้นสูงที่สุด (วิพรพรรณ ศรีสุธรรม, 2562) ตลอดจนสอดคล้องกับงานวิจัยของ Putri ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการเปรียบเทียบทักษะความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนโดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับสะเต็มและใช้การจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับแบบฝึกหัดแก้ปัญหาจากห้องปฏิบัติการ โรงเรียนในอินโดนีเซีย ผลการวิจัยพบว่า การจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับสะเต็มนั้นส่งผลกระทบเชิงบวกอย่างมากต่อการยกระดับทักษะการคิดสร้างสรรค์ของตัวผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนสามารถประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Putri, 2019) จากแนวคิดและผลการวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม มีความสัมพันธ์เชิงบวกและเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับงานวิจัยดังกล่าว โดยทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญที่เปลี่ยนผู้เรียนให้เป็นผู้แสวงหาคำตอบ การใช้คำถามกระตุ้นความอยากรู้อยากเห็นจะช่วยสร้างความตระหนักและเปิดรับต่อความท้าทายใหม่ๆ นำไปสู่การจัดระเบียบความคิดเพื่อลงมือปฏิบัติและประยุกต์ใช้ความรู้ในการแก้ปัญหาได้อย่างเป็นระบบ จึงยืนยันได้ว่านวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ในครั้งนี้ มีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพในการยกระดับความสามารถ ในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ของนักเรียนได้อย่างเป็นรูปธรรม

2. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า นักเรียนมีผลการประเมินทักษะการสื่อสารทางวิทยาศาสตร์ มีพัฒนาการสูงขึ้น โดยภาพรวมนักเรียนมีทักษะการสื่อสารทางวิทยาศาสตร์อยู่ในระดับดีมาก ทั้งนี้เพราะ การจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถามช่วยกระตุ้นให้นักเรียนจัดระเบียบความคิดและฝึกทักษะทั้ง 4 ด้าน (ฟัง พูด อ่าน เขียน) ผ่านการลงมือปฏิบัติและแก้ปัญหา สอดคล้องกับแนวคิดของ Vygotsky ที่ชี้ว่าภาษาเป็นเครื่องมือสำคัญของการคิด (Vygotsky, 1978) การเปิดโอกาสให้นำเสนอผลงานอย่างสร้างสรรค์ยังสอดคล้องกับทฤษฎีกรวยแห่งประสบการณ์ของ Dale ที่ระบุว่าการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพสูงสุดเกิดจากการได้ลงมือทำและพูดอธิบาย (Dale, 1969) รวมถึงสอดคล้องกับแนวคิดของพรรณทิวา อินทญาติ ที่ยืนยันว่ากระบวนการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้สืบสอบลงมือปฏิบัติ และเขียนหรือนำเสนอร่วมกัน สามารถพัฒนาความสามารถ

ในการสื่อสารทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนให้สูงขึ้นกว่าก่อนเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (พรรณทิวา อินทญาติ, 2564) จากแนวคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ปลอดภัยที่เชื่อมโยง “การคิด” และ “การแสดงออก” เข้าด้วยกันอย่างสมบูรณ์ การใช้คำถามนำไปสู่การลงมือปฏิบัติจริง ช่วยให้นักเรียนได้เรียบเรียงข้อมูลและถ่ายทอดความเข้าใจออกมาเป็นภาษาทางวิทยาศาสตร์ได้อย่างมั่นใจ ทั้งในรูปแบบการเขียนอธิบายและการพูดนำเสนอ จึงเป็นการยืนยันว่ารูปแบบ การจัดการเรียนรู้นี้เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยบูรณาการทักษะทั้ง 4 ด้านเข้าด้วยกัน ส่งผลให้ความสามารถในการสื่อสารทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนได้รับการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ

3. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า ผลการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 หลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถามสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05 ทั้งนี้เพราะ การจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม มีกระบวนการจัด การเรียนรู้ทั้ง 5 ขั้นตอน ได้แก่ การกระตุ้นความสนใจ ตั้งปัญหาและแบ่งกลุ่มตามความสนใจ การค้นคว้า นำเสนอ และประเมินผล เป็นรูปแบบที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยใช้คำถามกระตุ้นให้เกิดความสงสัยและสืบค้นข้อมูลด้วยตนเองผ่านกระบวนการกลุ่ม ส่งผลให้ผู้เรียนมีความเข้าใจและสรุปองค์ความรู้ได้ดีขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของเผ่าไทย เสียงแจ่ม ได้ศึกษาวิจัยเรื่องผลการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา และความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้รับการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานจะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญ (เผ่าไทย เสียงแจ่ม, 2564) จากแนวคิดและผลการวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม มีความสัมพันธ์เชิงบวกและเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับงานวิจัยดังกล่าว สามารถพัฒนาทักษะกระบวนการเรียนรู้ ทักษะกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ โดยเน้นนักเรียนเป็นสำคัญมีการกระตุ้น ให้นักเรียนได้ค้นคว้าหาความรู้ ลงมือปฏิบัติแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อหาคำตอบสามารถสรุปคำตอบจากสิ่งที่เรียนรู้และสามารถสื่อความหมายของข้อมูลให้ผู้อื่นเข้าใจผ่านการนำเสนออย่างสร้างสรรค์ ส่งผลให้นักเรียนมีผลการเรียนสูงขึ้น

4. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 พบว่า ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่มีต่อ การจัดการเรียนรู้โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านบรรยากาศการเรียนรู้มีความพึงพอใจสูงสุด รองลงมาคือด้านการจัดกิจกรรมและด้านประโยชน์ที่ได้รับ ทั้งนี้เพราะเทคนิคคำถามได้กระตุ้นให้นักเรียนเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ประกอบกับการได้ทำงานกลุ่มแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างอิสระ สอดคล้องกับแนวคิดของ Rogers ที่ระบุว่าความคิดสร้างสรรค์จะพัฒนาได้ดีเมื่อนักเรียนรู้สึกปลอดภัยและมีอิสระทางความคิด (Rogers, 1961) รวมถึงแนวคิดของ Bruner ที่เน้นย้ำว่าการเรียนรู้ที่มีความหมายเกิดจากการค้นพบความรู้ด้วยตนเอง (Bruner, 1961) ซึ่งผลลัพธ์นี้

ไปในทิศทางเดียวกับงานวิจัยของกนิษฐา พูลลาภ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานร่วมกับการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐาน สำหรับนักเรียนห้องเรียนพิเศษวิทยาศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนผดุงนารี ผลการวิจัยพบว่า การจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานช่วยสร้างบรรยากาศที่เกื้อกูล ส่งเสริมการทำงานกลุ่ม และทำให้นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการเรียนอยู่ในระดับมากที่สุด (กนิษฐา พูลลาภ, 2563) จากแนวคิดและผลการวิจัย ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม สามารถสร้างสภาพแวดล้อมในห้องเรียน เอื้อต่อการแสดงออกอย่างอิสระ การที่ผู้เรียนได้เปลี่ยนบทบาทมาเป็นผู้ค้นพบความรู้ด้วยตนเองผ่านการทำงานกลุ่มที่เกื้อกูลกัน ไม่เพียงแต่ช่วยพัฒนาทักษะทางปัญญา แต่ยังส่งเสริมความมั่นใจและทัศนคติเชิงบวก ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้นักเรียนเกิดความพึงพอใจและมีความสุขกับกระบวนการเรียนรู้อย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิเคราะห์ผลการวิจัย ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ในลักษณะรูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงบูรณาการ ระหว่างการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม โดยมุ่งเน้นการพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ทักษะการสื่อสารทางวิทยาศาสตร์ ผลการเรียนรู้และความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 องค์ความรู้นี้สามารถต่อยอดไปสู่การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบอื่นๆ ซึ่งจะช่วยพัฒนาการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้วิจัยขอนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม

จากภาพอธิบายได้ว่า การจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้ *ขั้นที่ 1* กระตุ้นความสนใจ เป็นขั้นนำเข้าสู่บทเรียนที่กระตุ้นให้นักเรียน

เกิดความสงสัยและอยากที่จะค้นหาคำตอบโดย (1) สร้างสถานการณ์ ครูจะนำบทความ รูปภาพ สถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งมาให้นักเรียนศึกษา (2) การใช้คำถามชวนคิดและการค้นหาคำตอบ ครูใช้คำถามเพื่อเพิ่มความสนใจและความเข้าใจต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ทำให้นักเรียนอยากค้นหาคำตอบสามารถทำได้โดยการใช้ตัวอย่างในการถามการใช้คำถามแบบโต้ตอบและการใช้คำถามที่ยากและท้าทายเพื่อให้ผู้เรียนสนใจ และเกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้ *ขั้นที่ 2* ตั้งปัญหาและแบ่งกลุ่มตามความสนใจ นักเรียนตั้งปัญหาที่สงสัยและแบ่งกลุ่มตามความสนใจ ดำเนินการแก้ไขปัญหา โดยครูใช้คำถามในการสนทนาเพื่อกระตุ้นให้นักเรียนได้มีการสนทนากันในกลุ่ม นักเรียนจะนำคำตอบนั้นมาวิเคราะห์และเลือกคำตอบที่สอดคล้องกับสถานการณ์หรือเหตุการณ์นั้นให้มากที่สุด จากนั้นนำมาอภิปรายร่วมกันในชั้นเรียนโดยครูสามารถใช้คำถามในการส่งเสริมการสนทนา และส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความคิดสร้างสรรค์ *ขั้นที่ 3* ค้นคว้าและคิด นักเรียนสามารถใช้เวลาในการศึกษาเรียนรู้ได้เต็มที่จากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ โดยครูมีหน้าที่แนะนำแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสมและแนะนำการเลือกใช้ข้อมูลได้อย่างถูกต้อง *ขั้นที่ 4* นำเสนอผลงาน นักเรียนนำเสนอผลงานที่ได้จากการค้นคว้าและคิด หลังจากนำเสนอเรียบร้อย ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนกลุ่มอื่นในห้องสอบถาม เพิ่มเติมในเนื้อหาที่นำเสนอ ซึ่งเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้ค้นคว้าและคิดมาและเมื่อไม่มีข้อสงสัยใดๆ ครูใช้คำถามเพื่อการสรุปเนื้อหา ครูช่วยเปิดประเด็นในการให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาสาระนั้นและใช้คำถามเพื่อเชื่อมโยงกับความรู้ของนักเรียนและการตั้งคำถามจากเนื้อหาสาระที่นักเรียนรู้แล้วเพื่อต่อยอดในประเด็นอื่นๆ ที่สนใจ *ขั้นที่ 5* ประเมินผล ใช้การประเมินที่หลากหลายตามสภาพจริง

บทสรุป

ผลการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า การจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม ส่งผลให้ผู้เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ของโรงเรียนวัดลานตากฟ้า ที่ดำเนินการวิจัยในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 24 คน มีพัฒนาการความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์อยู่ในระดับ สูง และมีพัฒนาการทักษะการสื่อสารทางวิทยาศาสตร์ในระดับ ดีมาก ทั้งนี้นักเรียนมีผลการเรียนรู้หลังเรียน สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 สอดคล้องกับระดับความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ที่อยู่ในระดับ มาก ความสำเร็จนี้เป็นผลมาจากนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้เชิงบูรณาการนี้มีประสิทธิภาพในการพัฒนาทั้งสมรรถนะเชิงกระบวนการและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนได้อย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ครูกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ควรนำแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม ไปจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับนักเรียนในระดับชั้นอื่น

2. ผู้บริหารควรส่งเสริมให้ครูกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นๆนำแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานร่วมกับเทคนิคการใช้คำถาม ไปจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้กับนักเรียนในระดับชั้นอื่น

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ผู้สอนควรให้ความสำคัญกับการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เปิดกว้างและปลอดภัยทางความคิด เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนทุกคนมีความกล้าที่จะนำเสนอวิธีการแก้ปัญหาที่มีความหลากหลายและ มีความแปลกใหม่ โดยเน้นปริมาณของแนวคิดให้ได้มากที่สุด ก่อนจะเข้าสู่กระบวนการคัดเลือกแนวคิดที่เหมาะสมและเป็นไปได้จริง เพื่อเป็นการพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ของนักเรียนได้อย่างเต็มศักยภาพ

2. ผู้สอนควรออกแบบกิจกรรมที่เอื้อให้นักเรียนทุกคนมีส่วนร่วมในการนำเสนอแนวคิดไม่ว่าจะเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่ม โดยอาจใช้เครื่องมือช่วยคิด เช่น แผนผังความคิด (Mind Mapping) เพื่อให้เห็นภาพรวมของแนวคิดที่หลากหลาย ส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้และต่อยอดแนวคิดจากเพื่อนร่วมชั้น เพื่อเป็นการพัฒนาทักษะการสื่อสารของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ผู้สอนควรส่งเสริมให้นักเรียนใช้ทักษะการสื่อสารครบทั้ง 4 ด้าน (ฟัง พูด อ่าน เขียน) เช่น การอ่านใบความรู้เพื่อสรุปประเด็น การเขียนบันทึกผลการสืบค้น และการพูดนำเสนอด้วยภาษาที่เข้าใจง่ายแต่มีความถูกต้องตามหลักการทางวิทยาศาสตร์

เอกสารอ้างอิง

กนิษฐา พูลลาภ. (2563). การส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานร่วมกับการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานสำหรับนักเรียนห้องเรียนพิเศษวิทยาศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนผดุงนารี. *วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาคอมพิวเตอร์ศึกษา.* มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2566, 1 กุมภาพันธ์). *นโยบายและจุดเน้นของกระทรวงศึกษาธิการ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567*. https://www.moe.go.th/360policy-and-focus-moe-fiscal-year-2024

คณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูปการศึกษา. (2562). *รายงานเฉพาะเรื่องที่ 12 หลักสูตรและการเรียนการสอนฐานสมรรถนะ*. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการอิสระเพื่อการปฏิรูปการศึกษา.

พรรณทิวา อินทญาติ. (2564). ความสามารถในการสื่อสารทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ที่ได้รับการสอนแบบสืบเสาะหาความรู้แบบมีการโต้แย้ง. *วารสารวิชาการบัณฑิตศึกษาและสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์, 11(1):* 47-58.

วิชัย วงษ์ใหญ่ และมารุต พัฒผล. (2563). *การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์*. กรุงเทพมหานคร: จรัลสนิทวงศ์การพิมพ์.

วิพรพรรณ ศรีสุธรรม. (2562). การพัฒนาการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานเพื่อส่งเสริมการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. *วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาศาสตรศึกษา*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

เผ่าไทย เสียงแจ่ม. (2564). ผลการจัดการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์เป็นฐานที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษา และความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. *วารสารครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, 4(1):* 62-70.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2. (2566). *รายงานผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) ประจำปีการศึกษา 2565 ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และมัธยมศึกษาปีที่ 3*. นครปฐม: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2.

Bruner, J. S. (1961). The Act of Discovery. *Harvard Educational Review, 31(1):* 21-32.

Dale, E. (1969). *Audiovisual methods in teaching (3rd ed.).* New York: Dryden Press.

Kulgemeyer, C., & Schecker, H. (2013). Student explaining science-assessment of science communication competence. *Research in Science Education, 43(6):* 2235-2256.

Putri, N. (2019). The comparison of student creative thinking skill using CBL implemented in STEM education and combined with PSL worksheet in Indonesian school. *Journal of Science Learning, 3(1)*: 7-11.

Rogers, C. R. (1961). *On becoming a person: A therapist's view of psychotherapy*. Boston: Houghton Mifflin.

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge: Harvard University Press.

ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2

Skills of School Administrators in the 21st Century Under Narathiwat Primary Educational Service Area Office 2

[1*]**รัตนาภรณ์ พงษ์พิทักษ์** Ratanapon Pongpitak
[2**]**เชาวนี แก้วมโน** Chowanee Kaewmano
[1,2]คณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยหาดใหญ่
[1,2]Faculty of Education and Liberal Arts, Hatyai University
[*]First author, e-mail: teacherp5_93@bskschool.ac.th
[**]Corresponding author, e-mail: chowanee@hu.ac.th

Received March 27, 2026; **Revised** April 9, 2026; **Accepted:** June 22, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 2) เปรียบเทียบทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 จำแนกตามประสบการณ์การบริหาร และขนาดสถานศึกษา และ 3) ศึกษาแนวทางการพัฒนาทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2 รูปแบบการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณควบคู่กับการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างคือ ครูผู้สอนในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2 จำนวน 310 คน กำหนดขนาดด้วยตารางเครจซี่และมอร์แกน ใช้วิธีสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิและสุ่มอย่างง่าย ผู้ให้ข้อมูลหลักสำหรับการสัมภาษณ์คือผู้บริหารจำนวน 3 ท่าน ใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ และแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าเอฟ และทดสอบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ่ โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านการส่งแบบสอบถามออนไลน์ และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป ผลการวิจัยพบว่า 1. ระดับทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยทักษะด้านการคิด

วิเคราะห์และการคิดสร้างสรรค์มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือทักษะด้านการสื่อสาร ด้านมนุษยสัมพันธ์ ด้านเทคโนโลยีและการใช้ดิจิทัล และทักษะด้านการบริหารจัดการองค์การมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด 2. ผลการเปรียบเทียบทักษะของผู้บริหารฯ จำแนกตามประสบการณ์การบริหาร พบว่า ไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อจำแนกตามขนาดสถานศึกษา ภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .05 โดยแตกต่างกันในด้านการบริหารจัดการองค์การ และด้านเทคโนโลยีและการใช้ดิจิทัล 3. แนวทางการพัฒนาทักษะของผู้บริหารควรจัดวางบุคลากรให้เหมาะสมกับลักษณะงาน ใช้ข้อมูลเป็นฐานในการตัดสินใจ ส่งเสริมการสื่อสารแบบสองทางและเปิดกว้าง ควบคู่กับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และสร้างบรรยากาศที่เกื้อกูลเพื่อขับเคลื่อนสถานศึกษาให้ก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: จังหวัดนราธิวาส; ทักษะของผู้บริหาร; ศตวรรษที่ 21

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study the levels of 21st-century skills of school administrators; 2) to compare these skills based on administrative experience and school size; and 3) to explore guidelines for developing 21st-century skills among school administrators under the Narathiwat Primary Educational Service Area Office 2. This study employed a mixed-methods approach, combining quantitative and qualitative research. The sample consisted of 310 teachers in primary schools under the Narathiwat Primary Educational Service Area Office 2, determined using the Krejcie and Morgan table and selected via stratified and simple random sampling. Key informants for interviews included 3 school administrators selected through purposive sampling. The research instruments were a 5-point Likert scale questionnaire, and a semi-structured interview form. Data were collected via online questionnaires and analyzed using a statistical package to determine frequency, percentage, mean, standard deviation, One-Way ANOVA, and Scheffé's post-hoc test. The research findings revealed that: 1) the overall level of 21st-century skills among school administrators was at the highest level. The highest mean was observed in critical and creative thinking skills, followed by communication skills, interpersonal skills, and digital technology skills, while organizational management skills had the lowest mean. 2) Comparative analysis showed no significant difference in administrators' skills when classified by administrative experience. However, when classified by school size, significant differences were found at the .05 level in overall

skills, specifically in organizational management and digital technology skills. 3) Guidelines for skill development include implementing "Put the Right Man on the Right Job" strategies, utilizing data-driven decision-making, promoting open two-way communication, integrating digital technology applications, and fostering a supportive environment to drive educational institutions toward sustainable adaptation in a changing world.

Keywords: Narathiwat Province; Administrator Skills; 21st Century

บทนำ

ในศตวรรษที่ 21 โลกเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในหลายด้าน ทั้งเทคโนโลยีสารสนเทศ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งส่งผลให้รูปแบบการเรียนรู้และการบริหารจัดการศึกษาเปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง สถานศึกษาในปัจจุบันมิได้เป็นเพียงแหล่งถ่ายทอดความรู้เท่านั้น แต่ยังต้องเป็นศูนย์กลางของการสร้างทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เช่น ทักษะการคิดวิเคราะห์ การทำงานร่วมกัน และการใช้เทคโนโลยีอย่างสร้างสรรค์ บทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงและยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาให้ทันต่อบริบทของโลกยุคใหม่ โดยผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล เป็นผู้นำที่กล้าตัดสินใจและก้าวทันการเปลี่ยนแปลง เพื่อนำไปสู่การปฏิรูปสถานศึกษาให้ประสบความสำเร็จ (พรทิพย์ มงคลเสถียร, 2563) รวมถึงต้องมีความชำนาญในการวางแผนกลยุทธ์เพื่อกำหนดทิศทางขององค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ (คามิน คีรีอยู่ลือ, 2566) ความสำเร็จของการจัดการศึกษาขึ้นอยู่กับผู้บริหารสถานศึกษาที่ต้องมีทักษะการบริหารในศตวรรษที่ 21 ควบคู่ไปกับการมีวิสัยทัศน์ ซึ่งครอบคลุมถึงความสามารถในการประยุกต์ใช้ทักษะสำคัญ 5 ด้าน ได้แก่ ทักษะด้านการสื่อสาร ทักษะการคิดวิเคราะห์และคิดสร้างสรรค์ ทักษะทางเทคโนโลยีและดิจิทัล ทักษะมนุษยสัมพันธ์ และทักษะการบริหารจัดการองค์การ เพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างทันท่วงที (พัฒนพงษ์ แสงพันธ์, 2566; วิวรรชน์ เชื้อจิตร, 2566) สำหรับการศึกษาข้อมูลเชิงพื้นที่ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2 มีความมุ่งมั่นที่จะส่งเสริม สนับสนุนและพัฒนาการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 แต่ในการบริหารจัดการศึกษายังคงต้องเผชิญกับอุปสรรคสำคัญหลายประการ ได้แก่ การขาดแคลนครูและบุคลากรทางการศึกษาในบางสาขา ตลอดจนความไม่มั่นใจในความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของครูและบุคลากรทางการศึกษา ซึ่งสืบเนื่องมาจากปัญหาสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดนราธิวาส อันมีผลกระทบต่อการจัดการศึกษาและขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานโดยตรง (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2, 2566) ภายใต้ข้อจำกัดและวิกฤตการณ์ดังกล่าว ผู้บริหารสถานศึกษาจึงยิ่งมีความ

จำเป็นต้องนำ "ทักษะในศตวรรษที่ 21" เข้ามาประยุกต์ใช้อย่างเร่งด่วนและเป็นรูปธรรม กล่าวคือ จำเป็นต้องใช้ทักษะทางเทคโนโลยีและดิจิทัล ในการบริหารจัดการข้อมูลและการเรียนการสอนทางไกลเมื่อเกิดเหตุความไม่ปลอดภัย จำเป็นต้องใช้ทักษะด้าน การสื่อสารและมนุษยสัมพันธ์เพื่อสร้างขวัญกำลังใจให้แก่บุคลากรและแสวงหาเครือข่ายความร่วมมือจากชุมชน ตลอดจนต้องอาศัยทักษะการคิดวิเคราะห์และการบริหารจัดการองค์การ เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนครู โดยการจัดวางบุคลากรที่มีอยู่จำกัดให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด จากสภาพปัญหาและเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา ในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2 ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ทักษะด้าน การสื่อสาร ทักษะด้านการคิดวิเคราะห์และการคิดสร้างสรรค์ ทักษะด้านทางเทคโนโลยีและการใช้ดิจิทัล ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์และทักษะด้านการบริหารจัดการองค์การ เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางแก่ผู้บริหาร ในการวางแผนพัฒนาการบริหารสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ตลอดจนใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาตนเอง วิชาชีพ และบุคลากรทางการศึกษาให้เกิดทักษะที่สำคัญในศตวรรษที่ 21 ซึ่งจะส่งผลดีต่อการยกระดับคุณภาพการศึกษาและเตรียมความพร้อมของสถานศึกษาให้สามารถรับมือกับความท้าทายใหม่ๆ ของโลกยุคปัจจุบันได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระดับทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2

2. เพื่อเปรียบเทียบทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2 จำแนกตามประสบการณ์การบริหาร และขนาดสถานศึกษา

3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ควบคู่กับการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วย

1. การวิจัยเชิงปริมาณ มีรายละเอียดดังนี้

1.1 พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย คือ โรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2 ประกอบด้วย 5 อำเภอ ได้แก่ อำเภอตากใบ อำเภอแว้ง อำเภอสุไหงโกลก อำเภอสุไหงปาดี และอำเภอสุคิริน จำนวนทั้งสิ้น 117 โรงเรียน

1.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากร ได้แก่ ครูผู้สอนในโรงเรียนประถมศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2 จำนวน 1,536 คน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครูผู้สอนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2 จำนวน 310 คน

1.3 การกำหนดขนาดตัวอย่าง ผู้วิจัยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970)

1.4 วิธีการสุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) ตามขนาดของสถานศึกษา และใช้วิธีการคำนวณตามสัดส่วนประชากร จากนั้นจึงสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยการจับฉลากแบบไม่ใส่คืน

1.5 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) ชนิดมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ตามแนวคิดของลิเคิร์ท (Likert, 1967) แบ่งเป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม และข้อมูลทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ทั้ง 5 ด้าน

1.6 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยนำแบบสอบถามไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) รายข้ออยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00จากนั้นนำไปทดลองใช้ (Try Out) กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้เกณฑ์สัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ของครอนบาค ได้ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ .815

1.7 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยทำหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวมข้อมูลถึงสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2 พร้อมแนบคิวอาร์โค้ด (Quick Response code) แบบสอบถามออนไลน์ (Google Form) ให้กลุ่มตัวอย่าง และกำหนดระยะเวลาการตอบกลับภายใน 15 วัน

1.8 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ส่วนสถิติที่ใช้ทดสอบสมมติฐาน ได้แก่ การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way ANOVA หรือ F-test) และทดสอบความแตกต่างรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ่ (Scheffé Methods) โดยวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ มีรายละเอียดดังนี้

2.1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ จำนวน 3 ท่าน โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้ที่มีคุณลักษณะเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และมีประสบการณ์ตรงด้านการบริหารจัดการศึกษาในพื้นที่รับผิดชอบ ประกอบด้วย 1) ผู้อำนวยการสถานศึกษาขนาดใหญ่ 2) ผู้อำนวยการสถานศึกษาขนาดกลาง และ 3)

คณะกรรมการศึกษาธิการจังหวัด และอนุกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา (อ.ก.ค.ศ.) ประจำเขตพื้นที่การศึกษา

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ที่มีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด (Open-ended Questions)

2.3 การเก็บรวบรวมและการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักด้วยตนเอง จากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ทั้งหมดมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการประมวลผลและสรุปเนื้อหา (Content Analysis) เพื่อนำผลการวิเคราะห์มาใช้เป็นข้อเสนอแนะและกำหนดแนวทางในการพัฒนาทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21

ผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ผลการวิเคราะห์ระดับทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2 รายละเอียดปรากฏดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2 โดยภาพรวม

ที่	ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21	$\overline{X}$	SD	ระดับ
1	ทักษะด้านการสื่อสาร	4.642	.245	มากที่สุด
2	ทักษะด้านการบริหารจัดการองค์การ	4.592	.280	มากที่สุด
3	ทักษะด้านการคิดวิเคราะห์และการคิดสร้างสรรค์	4.655	.252	มากที่สุด
4	ทักษะด้านเทคโนโลยีและการใช้ดิจิทัล	4.608	.280	มากที่สุด
5	ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์	4.630	.262	มากที่สุด
	รวม	4.625	.176	มากที่สุด

จากตารางที่ 1 พบว่า ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.625, S.D. = .175) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ทักษะด้านการคิดวิเคราะห์และการคิดสร้างสรรค์ ($\overline{X}$ = 4.655, S.D. = .252) รองลงมาคือ ทักษะด้านการสื่อสาร ($\overline{X}$ = 4.642, S.D. = .245) ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ($\overline{X}$ = 4.630, S.D. = .262) ทักษะด้านเทคโนโลยีและการใช้ดิจิทัล ($\overline{X}$ = 4.608, S.D. = .280) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยลำดับสุดท้ายคือ ทักษะด้านการบริหารจัดการองค์การ ($\overline{X}$ = 4.592, S.D. = .280) ตามลำดับ

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการเปรียบเทียบทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2 ในภาพรวมและรายด้าน จำแนกตามประสบการณ์การบริหาร และขนาดสถานศึกษา รายละเอียดปรากฏดังตารางที่ 2-5

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2 จำแนกตามประสบการณ์การบริหาร

ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21		ประสบการณ์การบริหาร					
		1-5 ปี n= 56		6-10 ปี n= 73		11 ปีขึ้นไป n= 181	
		$\bar{X}$	SD	$\bar{X}$	SD	$\bar{X}$	SD
1	ทักษะด้านการสื่อสาร	4.650	.291	4.603	.212	4.655	.242
2	ทักษะด้านการบริหารจัดการองค์การ	4.625	.293	4.542	.263	4.602	.280
3	ทักษะด้านการคิดวิเคราะห์และการคิดสร้างสรรค์	4.654	.268	4.611	.211	4.673	.262
4	ทักษะด้านทางเทคโนโลยีและการใช้ดิจิทัล	4.643	.282	4.564	.243	4.614	.293
5	ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์	4.629	.292	4.597	.246	4.643	.259
ภาพรวม		**4.640**	**.223**	**4.584**	**.121**	**4.638**	**.176**

จากตารางที่ 2 พบว่า ผลการเปรียบเทียบทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2 จำแนกตามประสบการณ์การบริหาร พบว่า ประสบการณ์การบริหารที่แตกต่างกัน มีทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยภาพรวม ประสบการณ์การบริหาร 1-5 ปี มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X}$ = 4.640, S.D. = .223) รองลงมาคือ ประสบการณ์การบริหาร 11 ปีขึ้นไป ($\bar{X}$ = 4.638, S.D. = .176) และประสบการณ์การบริหาร 6-10 ปี มีค่าเฉลี่ยลำดับสุดท้าย ($\bar{X}$ = 4.584, S.D. = .121) ตามลำดับ

ตารางที่ 3 การเปรียบเทียบทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2 จำแนกตามขนาดสถานศึกษาด้วยการทดสอบค่าเอฟ (F-test)

	ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาใน ศตวรรษที่ 21	**ขนาดสถานศึกษา**					
		ขนาดเล็ก n= 81		ขนาดกลาง n= 185		ขนาดใหญ่ n= 44	
		$\bar{X}$	SD	$\bar{X}$	SD	$\bar{X}$	SD
1	ทักษะด้านการสื่อสาร	4.637	.293	4.639	.229	4.664	.219
2	ทักษะด้านการบริหารจัดการองค์การ	4.600	.286	4.645	.251	4.355	.262
3	ทักษะด้านการคิดวิเคราะห์และการคิดสร้างสรรค์	4.610	.298	4.664	.249	4.700	.146
4	ทักษะด้านทางเทคโนโลยีและการใช้ดิจิทัล	4.642	.320	4.655	.234	4.345	.242
5	ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์	4.610	.332	4.617	.240	4.718	.185
	ภาพรวม	**4.620**	**.247**	**4.644**	**.139**	**4.556**	**.138**

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 3 พบว่า ผลการเปรียบเทียบทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2 จำแนกตามขนาดสถานศึกษา พบว่า ขนาดสถานศึกษาที่แตกต่างกัน มีทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยภาพรวม สถานศึกษาขนาดกลาง มีค่าเฉลี่ย มากที่สุด ($\bar{X}$ =4.644, SD=.139) สถานศึกษาขนาดเล็ก มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =4.620, SD=.247) และสถานศึกษาขนาดใหญ่ มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$ =4.556, SD=.138)

ตารางที่ 4 เปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ ด้านทักษะด้านการบริหารจัดการองค์การ

ขนาดสถานศึกษา		**ขนาดสถานศึกษา**		
		ขนาดเล็ก n= 81	ขนาดกลาง n= 185	ขนาดใหญ่ n= 44
	$\bar{X}$	4.600	4.645	4.355
ขนาดเล็ก	4.600	-	.045	.245*
ขนาดกลาง	4.645	-	-	.291*
ขนาดใหญ่	4.355	-	-	-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 4 เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2 ด้านทักษะด้านการบริหารจัดการองค์การ จำแนกตามขนาดสถานศึกษา พบว่า มีความแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 2 คู่ คือ สถานศึกษาขนาดเล็ก กับ สถานศึกษาขนาดใหญ่ และ สถานศึกษาขนาดกลาง กับ สถานศึกษาขนาดใหญ่

ตารางที่ 5 เปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ ด้านทักษะด้านเทคโนโลยีและการใช้ดิจิทัล

ขนาดสถานศึกษา		**ขนาดสถานศึกษา**		
		ขนาดเล็ก	ขนาดกลาง	ขนาดใหญ่
		n= 81	n= 185	n= 44
	$\bar{X}$	4.642	4.655	4.345
ขนาดเล็ก	4.642	-	.013	.297*
ขนาดกลาง	4.655	-	-	.310*
ขนาดใหญ่	4.345	-	-	-

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 5 เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่ ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2 ทักษะด้านเทคโนโลยีและการใช้ดิจิทัล จำแนกตามขนาดสถานศึกษา พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 2 คู่ ได้แก่ สถานศึกษาขนาดเล็กกับสถานศึกษาขนาดใหญ่ และ สถานศึกษาขนาดกลางกับสถานศึกษาขนาดใหญ่

3. วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ผลการสัมภาษณ์แนวทางพัฒนาทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2 รายละเอียดปรากฏดังนี้

1. ทักษะด้านการสื่อสาร ผู้บริหารควรพัฒนาระบบการสื่อสารที่มีโครงสร้างชัดเจนและต่อเนื่อง ผ่านกลไกการประชุมตามลำดับสายงาน เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดข้อมูลทั้งแบบบนลงล่างและล่างขึ้นบน พร้อมเปิดโอกาสให้มีข้อมูลป้อนกลับอย่างเป็นระบบ จะต้องดำเนินการจัดประชุมติดตามงานและประชุมภาพรวมอย่างสม่ำเสมอ ช่วยสร้างความเข้าใจที่ตรงกันทั้งองค์กร ลดความคลาดเคลื่อนในการปฏิบัติงาน และเสริมสร้างความเป็นเอกภาพ บริหารควรยึดหลักการสื่อสารแบบสองทางและทั่วถึง โดยมุ่งเน้นการสื่อสารวิสัยทัศน์เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมและความรู้สึกเป็นเจ้าขององค์กรในทุกระดับ มีการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล เช่น แพลตฟอร์มออนไลน์และสื่อสังคมออนไลน์เป็นเครื่องมือสำคัญในการเพิ่มความรวดเร็ว ความโปร่งใส และการเข้าถึงข้อมูลทั้งภายในและภายนอกองค์กร การดำเนินนโยบายพื้นที่การสื่อสารแบบเปิด (Open Door Policy) ช่วยเสริมสร้าง

ความไว้วางใจ ลดความขัดแย้ง และส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน และการจัดกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ภายในองค์กร เป็นกลไกเสริมที่ช่วยพัฒนาการสื่อสารจากเชิงทางการสู่การสร้างความผูกพันและเครือข่ายการทำงานที่เข้มแข็ง

2. ทักษะด้านการบริหารจัดการองค์การ การยึดหลัก “Put the Right Man on the Right Job” เป็นหัวใจสำคัญของการมอบหมายงานที่มีประสิทธิภาพ ช่วยให้งานบรรลุเป้าหมายอย่างรวดเร็วและมีคุณภาพการวิเคราะห์สมรรถนะรายบุคคลอย่างเป็นระบบ ผ่านการสังเกต การประเมินและการทดลองมอบหมายงาน ช่วยให้การตัดสินใจมอบหมายงานมีความแม่นยำและเหมาะสม การเสริมสร้างพลังอำนาจและการกระจายความรับผิดชอบ ช่วยกระตุ้นความรับผิดชอบ ความภาคภูมิใจและการพัฒนาภาวะผู้นำในระดับปฏิบัติการ การนิเทศเชิงสร้างสรรค์และระบบพี่เลี้ยง เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาศักยภาพบุคลากรอย่างต่อเนื่อง และสร้างวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ และการบริหารเชิงกลยุทธ์ที่ตอบสนองความต้องการของชุมชน ควบคู่กับการยึดหลัก ธรรมาภิบาล เป็นรากฐานของความเชื่อมั่นและความยั่งยืนขององค์กร

3. ทักษะด้านการคิดวิเคราะห์และการคิดสร้างสรรค์ ผู้บริหารควรยึดหลักการบริหารโดยใช้ข้อมูลเป็นฐานในการตัดสินใจ เพื่อลดอคติและเพิ่มความแม่นยำ โปร่งใส และตรวจสอบได้ การคิดเชิงระบบและการวิเคราะห์มูลเหตุของปัญหาเชิงลึก ช่วยให้สามารถมองเห็นความเชื่อมโยงของปัจจัยต่างๆ และกำหนดแนวทางแก้ไขอย่างเป็นองค์รวม การใช้เครื่องมือวิเคราะห์ทางการบริหาร เช่น การวิเคราะห์สถานการณ์หรือการจำแนกสาเหตุของปัญหา ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ การพัฒนานวัตกรรมการบริหารจัดการผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม ช่วยให้องค์กรสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม การเชื่อมโยงการคิดวิเคราะห์สู่การบริหารทรัพยากรมนุษย์อย่างเหมาะสม ช่วยลดความขัดแย้ง เพิ่มความพึงพอใจ และยกระดับประสิทธิภาพขององค์กรโดยรวม

4. ทักษะด้านเทคโนโลยีและการใช้ดิจิทัล เป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาองค์กร ผู้บริหารต้องบูรณาการเทคโนโลยีเข้าสู่ระบบบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีที่มีเสถียรภาพ เป็นรากฐานสำคัญของการเป็นองค์กรดิจิทัล การยกระดับสมรรถนะดิจิทัลของบุคลากร ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสาร การบริหารจัดการข้อมูล และการทำงานร่วมกัน การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์ในการบริหารและการจัดการเรียนการสอน ช่วยลดภาระงาน เพิ่มประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับทักษะในศตวรรษที่ 21 การใช้สื่อดิจิทัลเพื่อการสื่อสารเชิงกลยุทธ์ ช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์ ความน่าเชื่อถือ และความเชื่อมั่นของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

5. ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ผู้บริหารต้องมีความฉลาดทางอารมณ์และยึดหลักคุณธรรมในการบริหาร เพื่อสร้างความไว้วางใจและความเคารพซึ่งกันและกันการเป็นผู้ฟังที่ดีและเปิดพื้นที่ให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น ช่วยลดความขัดแย้งและเสริมสร้างความเป็นอันหนึ่งอัน

เดียวกัน ภาวะผู้นำแบบเกื้อกูลและการเสริมสร้างขวัญกำลังใจ ช่วยสร้างความผูกพันและความเชื่อมั่นต่อองค์กร การส่งเสริมวัฒนธรรมการทำงานเป็นทีมและกิจกรรมสร้างสัมพันธภาพ ช่วยกระตุ้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และความคิดสร้างสรรค์ร่วมกัน และการบริหารตามหลักความยุติธรรมและธรรมาภิบาล เป็นปัจจัยสำคัญในการรักษาเสถียรภาพและความยั่งยืนขององค์กร

อภิปรายผลการวิจัย

1. ระดับทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้เพราะหน่วยงานต้นสังกัดมีการขับเคลื่อนการพัฒนาผู้บริหารอย่างเป็นระบบ และบริบทของพื้นที่จังหวัดนราธิวาสมีความหลากหลายทางพหุวัฒนธรรม ส่งผลให้ผู้บริหารจำเป็นต้องตื่นตัวและพัฒนาศักยภาพตนเองอย่างต่อเนื่อง จากผลการวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานต้นสังกัดอย่างเป็นรูปธรรม มีความสัมพันธ์โดยตรงกับการยกระดับทักษะของผู้บริหาร ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับงานวิจัยของพัฒนพงษ์ แสงพันธ์; คามิน คีรีอยู่ลือ ที่พบว่า ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคปัจจุบันอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด เนื่องจากผู้บริหารได้รับการพัฒนาให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่ก้าวทันยุคสมัย (พัฒนพงษ์ แสงพันธ์, 2566; คามิน คีรีอยู่ลือ, 2566)

2. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาจำแนกตามประสบการณ์การบริหาร พบว่าไม่แตกต่างกัน จากผลการวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ระบบการพัฒนาบุคลากรของเขตพื้นที่มีความเสมอภาคและมีมาตรฐานเดียวกัน ทักษะเหล่านี้จึงพัฒนาได้จากการปฏิบัติงานจริงและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงอายุงาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนุจรีย์ พ่วงเฟื่อง; พิมพ์พิกา เขื่อนวัง ที่กล่าวว่าทักษะของผู้บริหารในศตวรรษที่ 21 ไม่ขึ้นอยู่กับประสบการณ์การทำงานที่แตกต่างกัน แต่เมื่อจำแนกตามขนาดสถานศึกษา พบว่าแตกต่างกัน โดยเฉพาะด้านการบริหารจัดการองค์การ และด้านเทคโนโลยี จากผลการวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าสถานศึกษาขนาดเล็กมีข้อจำกัดด้านบุคลากร ผู้บริหารจึงต้องเน้นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้วยตนเอง ในขณะที่สถานศึกษาขนาดใหญ่มีความพร้อมด้านโครงสร้างเครือข่ายอินเทอร์เน็ตมากกว่า (นุจรีย์ พ่วงเฟื่อง, 2565; พิมพ์พิกา เขื่อนวัง, 2567) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสุริยะ สมพร ที่ชี้ให้เห็นว่าปัจจัยแวดล้อม ความพร้อม และบริบทของสถานศึกษา เป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้การประยุกต์ใช้ทักษะการบริหารงานของผู้บริหารมีความแตกต่างกัน (สุริยะ สมพร, 2564)

3. แนวทางการพัฒนาทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ควรสร้างระบบการสื่อสารแบบสองทาง จัดวางบุคลากรให้เหมาะสมกับงาน ใช้ข้อมูลเป็นฐานในการตัดสินใจ และบูรณาการเทคโนโลยีเข้าสู่การทำงาน จากผลการวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า รูปแบบการบริหารที่ยืดหยุ่น การใช้ข้อมูลเป็นฐาน และการก้าวทันเทคโนโลยี ส่งผลต่อการดึงศักยภาพของบุคลากรออกมาใช้ได้อย่างเต็มที่ ซึ่งมีความสัมพันธ์และคล้ายคลึงกับงานวิจัยของปัทมา ประทุมสุวรรณ ที่กล่าวว่า ผู้บริหาร

ในยุคใหม่ต้องเป็นผู้นำในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี เปิดโอกาสให้ครูมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และมีทักษะการสื่อสารเพื่อสร้างแรงจูงใจให้บุคลากรทำงานบรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ปัทมา ประทุมสุวรรณ, 2562)

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยขอนำเสนอองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 โมเดล 5 กลไกขับเคลื่อนทักษะผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21

จากภาพอธิบายได้ว่า องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการวิจัย คือ รูปแบบการบริหารที่บูรณาการทักษะสำคัญ 5 ด้าน เข้ากับกลยุทธ์การบริหารจัดการเชิงรุกที่สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา ได้แก่

1) การยึดหลักการสื่อสารแบบสองทางและเปิดกว้าง (Two-way Communication)

2) การบริหารจัดการองค์การโดยยึดหลักจัดวางบุคลากรให้เหมาะสมกับลักษณะงานและสมรรถนะ (Put the Right Man on the Right Job)

3) การประยุกต์ใช้ทักษะการคิดวิเคราะห์เพื่อการตัดสินใจโดยใช้ข้อมูลเป็นฐาน (Evidence-based Decision Making)

4) การยกระดับสู่การเป็นผู้นำทางดิจิทัล (Digital Leadership) ที่บูรณาการเทคโนโลยีเข้าสู่โครงสร้างงาน

5) การบริหารงานด้วยทักษะมนุษยสัมพันธ์ผ่านภาวะผู้นำที่เกื้อกูลหรือความเป็นกัลยาณมิตร (Servant Leadership)

กลไกทั้ง 5 ประการนี้จะทำหน้าที่ขับเคลื่อนประสานกันเพื่อสร้างวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ ส่งผลให้ผู้บริหารสามารถปรับตัวรับความท้าทายและยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างยั่งยืน

บทสรุป

ผลการวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2 ในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุด โดยทักษะด้านการคิดวิเคราะห์และการคิดสร้างสรรค์มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ผลการเปรียบเทียบพบว่าปัจจัยด้านขนาดสถานศึกษาที่แตกต่างกัน ส่งผลให้ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่ระดับการศึกษาและประสบการณ์การบริหารไม่ส่งผลต่อความแตกต่างของทักษะ ทั้งนี้ แนวทางการพัฒนาทักษะผู้บริหารในยุคดิจิทัลควรบูรณาการกลไก 5 ประการเข้าด้วยกัน ได้แก่ การสื่อสารแบบสองทาง การจัดวางบุคลากรให้เหมาะสมกับสมรรถนะ การใช้ข้อมูลเป็นฐานในการตัดสินใจ การบูรณาการเทคโนโลยีเข้าสู่ระบบงาน และการบริหารงานแบบกัลยาณมิตร เพื่อสร้างวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้และขับเคลื่อนสถานศึกษาให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ได้อย่างยั่งยืน.

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. การบริหารจัดการในภาวะวิกฤตและการสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางจิตวิทยา สถานศึกษาควรมีระบบการสื่อสารในสภาวะวิกฤต (Crisis Communication) ที่รวดเร็วและแม่นยำ เพื่อสร้างความมั่นใจด้านความปลอดภัยให้แก่ครูและบุคลากรในพื้นที่เสี่ยงควบคู่ไปกับการประยุกต์ใช้รูปแบบการบริหารจัดการแบบยืดหยุ่น (Agile Management) เช่น การจัดตารางสอนแบบบูรณาการ หรือการสร้างนวัตกรรมการเรียนทางไกลในภาวะฉุกเฉิน เพื่อให้การจัดการศึกษาดำเนินต่อไปได้ โดยไม่หยุดชะงัก นอกจากนี้ ผู้บริหารต้องให้ความสำคัญกับการสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางจิตวิทยา (Psychological Safety) โดยการเยียวยาและดูแลสภาพจิตใจของบุคลากรอย่างเป็นรูปธรรม พร้อมทั้งจัดกิจกรรมสานสัมพันธ์ที่สอดคล้องกับหลักศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อให้บุคลากรรู้สึกปลอดภัยและหลอมรวมเป็นครอบครัวเดียวกัน

2. การบริหารแบบมีส่วนร่วมและการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม เนื่องจากบริบทพื้นที่เป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ผู้บริหารควรยกระดับการสื่อสารข้ามวัฒนธรรม (Cross-Cultural Communication)

โดยประยุกต์ใช้ภาษามลายูถิ่นควบคู่กับภาษาไทยในการสื่อสาร เพื่อลดช่องว่างและสร้างความไว้วางใจกับชุมชน รวมทั้งควรปรับเปลี่ยนบทบาทตนเองเป็น "ผู้ประสานเครือข่าย" (Network Orchestrator) โดยดึงผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนา และปราชญ์ชาวบ้าน เข้ามาเป็น "หุ้นส่วนร่วมบริหาร" (Co-managers) เพื่อช่วยกันออกแบบหลักสูตรท้องถิ่นที่ส่งเสริมการพัฒนาอาชีพให้แก่นักเรียน ซึ่งวิธีการนี้จะช่วยให้สถานศึกษาได้รับการปกป้องและการสนับสนุนจากชุมชนอย่างยั่งยืน

3. การลดความเหลื่อมล้ำและยกระดับคุณภาพด้วยเทคโนโลยีและข้อมูล เพื่อแก้ปัญหาข้อจำกัดเฉพาะถิ่น เช่น ปัญหาการขาดแคลนครู ผู้บริหารควรนำการวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analytics) มาใช้ในการวางแผนอัตรากำลังและแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางเทคโนโลยีระหว่างขนาดของสถานศึกษา ควรมีการสร้างระบบ "เครือข่ายพี่เลี้ยงดิจิทัล" (Digital Mentoring Network) โดยจับคู่ให้สถานศึกษาขนาดใหญ่ที่มีความพร้อม เป็นพี่เลี้ยงคอยช่วยเหลือและแบ่งปันแพลตฟอร์มหรือทรัพยากรการเรียนรู้ให้กับสถานศึกษาขนาดเล็ก เพื่อยกระดับศักยภาพให้ครอบคลุมทั้งเขตพื้นที่

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ผู้บริหารสถานศึกษาควรนำผลการวิจัยไปปรับใช้ในการสร้างระบบการสื่อสารแบบสองทางและเปิดกว้าง โดยเน้นความโปร่งใสและรับฟังความคิดเห็นของบุคลากร เพื่อสร้างบรรยากาศแห่งความร่วมมือ ลดความขัดแย้ง และเสริมสร้างความไว้วางใจภายในองค์กร

2. ผู้บริหารควรยึดหลักการตัดสินใจโดยประยุกต์ใช้การคิดวิเคราะห์ข้อมูลเป็นฐาน (Evidence-based Decision Making) และมอบหมายงานให้ตรงกับความรู้ความสามารถของบุคลากร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานและสร้างความได้เปรียบเชิงคุณภาพในระยะยาว

3. ผู้บริหารควรบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาใช้ในการบริหารจัดการ การสื่อสาร และการประชาสัมพันธ์ทั้งภายในและภายนอกองค์กรอย่างสร้างสรรค์ เพื่อลดขั้นตอน เพิ่มความรวดเร็ว ตรวจสอบได้ และสร้างภาพลักษณ์ที่ทันสมัยให้แก่สถานศึกษา

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 เช่น ภาวะผู้นำ วัฒนธรรมองค์การ แรงจูงใจในการทำงาน หรือการสนับสนุนจากต้นสังกัด เพื่อให้ทราบตัวแปรที่มีอิทธิพลโดยตรงและสามารถกำหนดแนวทางพัฒนาได้อย่างเหมาะสม

2. ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทักษะผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 กับผลลัพธ์ทางการศึกษา เช่น คุณภาพผู้เรียน ประสิทธิภาพการบริหาร หรือความพึงพอใจของครูและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อยืนยันคุณค่าของการพัฒนาทักษะดังกล่าวในเชิงผลสัมฤทธิ์

เอกสารอ้างอิง

คามิน คีรีอยู่ลือ. (2566). ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 กลุ่มเครือข่ายพัฒนาการศึกษาเทอดไทย อำเภอแม่ฟ้าหลวง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 3. *การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา*. คณะศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยพะเยา.

นุจรีย์ พ่วงเฟื่อง. (2565). การศึกษาทักษะของผู้บริหารในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาพิษณุโลก อุตรดิตถ์. *การค้นคว้าอิสระการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ปัทมา ประทุมสุวรรณ. (2562). ทักษะการบริหารในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่ส่งผลต่อประสิทธิผลโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2. *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.

พรทิพย์ มงคลเสถียร. (2563). ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานนทบุรี เขต 1. *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา.* บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์.

พัฒนพงษ์ แสงพันธ์. (2566).ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น. *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา.* บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พิมพ์พิกา เขื่อนวัง. (2567). ทักษะของผู้บริหารในศตวรรษที่ 21 ในสถานศึกษากลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา 8 จังหวัดภาคเหนือตอนบน. *การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา.* คณะศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยพะเยา.

วิวรรชน์ เชื้อจิตร. (2566). ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 1. *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา.* บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2. (2566). *แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานราธิวาส เขต 2.* นราธิวาส: กลุ่มนโยบายและแผน.

สุริยะ สมพร. (2564). ทักษะการบริหารงานในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษาตามการรับรู้ของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาระถมศึกษาศรีสะเกษ เขต 3. *วิทยานิพนธ์ครุ*

ศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.

Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurement, 30(3)*: 607-610.

Likert, R. (1967). The Method of Constructing and Attitude Scale. *In Attitude Theory and Measurement*. New York: Wiley & Son.

โมเดลเชิงโครงสร้างการสืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อความยั่งยืนและการธำรงอัตลักษณ์ของชุมชนชาติพันธุ์ไทยใน เมืองมะริด ประเทศเมียนมา

A Structural Model of Buddhist Transmission and Propagation for Sustainability and Identity Maintenance of the Thai Ethnic Community in Myeik, Myanmar

[1*]**ณัทธีร์ ศรีดี** Naddhira Sridee
[2**]**ณัฏฐนาถ ศรีเลิศ** Nattanart Srilert
[1,2]คณะพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
[1,2]Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
[*]First author, e-mail: kratai_im@yahoo.com
[**]Corresponding author, e-mail. nattanart.sri@mcu.ac.th

Received March 23, 2026; **Revised** March 27, 2026; **Accepted:** June 22, 2026

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อทดสอบแบบจำลองเชิงโครงสร้างของการสืบทอดและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนชาติพันธุ์ไทย ณ เมืองมะริด ประเทศเมียนมา โดยมุ่งวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลระหว่างตัวแปรแฝงภายใต้บริบทข้ามพรมแดนและสังคมพหุวัฒนธรรม การเก็บข้อมูลภาคสนามในงานวิจัยนี้จะดำเนินการกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง จำนวน 25 คน ซึ่งประกอบด้วยผู้นำท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ และตัวแทนประชาชนในชุมชนชาวไทยที่เมืองมะริด เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสัมภาษณ์ที่ได้รับการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญเรียบร้อยแล้ว ผลการศึกษาพบว่า แบบจำลองการสืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนมะริดมีลักษณะเป็น ระบบองค์รวมเชิงพลวัต ซึ่งประกอบด้วย 5 มิติหลักที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ (1) แก่นธรรมทางพระพุทธศาสนา (2) การสร้างความหมายทางวัฒนธรรม (3) การผลิตซ้ำอัตลักษณ์ (4) ทุนทางสังคม และ (5) การปรับตัวเชิงดิจิทัล ผลการทดสอบสมมติฐานชี้ให้เห็นว่า แก่นธรรมทางพระพุทธศาสนา ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางเชิงคุณค่าที่ส่งอิทธิพลเชิงบวกต่อการสร้างความหมายและ

การผลิตซ้ำอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทย ซึ่งนำไปสู่การสะสมทุนทางสังคมในรูปของความไว้วางใจและความร่วมมือในชุมชน นอกจากนี้ การวิจัยยังพบความสัมพันธ์ในลักษณะวงจรป้อนกลับ โดยเฉพาะการปรับตัวเชิงดิจิทัลที่ช่วยขยายศักยภาพในการสร้างความหมายและผลิตซ้ำอัตลักษณ์ให้เข้มแข็งยิ่งขึ้นในโลกสมัยใหม่ ข้อค้นพบจากการวิจัยสรุปได้ว่า ความยั่งยืนของการสืบทอดพระพุทธศาสนาในบริบทข้ามพรมแดนมิได้เกิดจากการอนุรักษ์รูปแบบดั้งเดิมเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากดุลยภาพเชิงพลวัตระหว่างการรักษาแก่นสารแห่งหลักธรรมกับการปรับตัวเชิงโครงสร้างและการสื่อสารให้สอดคล้องกับสังคมพหุวัฒนธรรมและยุคดิจิทัล โมเดลนี้สามารถใช้เป็นต้นแบบเชิงยุทธศาสตร์สำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการธำรงอัตลักษณ์ของชุมชนไทยในประเทศเพื่อนบ้านอื่นๆ ที่มีบริบทใกล้เคียงกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การสืบทอดพระพุทธศาสนา; การธำรงอัตลักษณ์; ชุมชาติพันธ์ไทย; เมืองมะริด

Abstract

This study employs a qualitative research approach with the objective of testing a structural model of the transmission and dissemination of Buddhism within the Thai ethnic community in Myeik City, Myanmar. The study focuses on analyzing causal relationships among latent variables within a cross-border and multicultural context. The data collection for this research will be conducted with a purposive sample of 25 key informants, including local leaders, experts, distinguished individuals, and representatives of the Thai community in Myiek. The research tool used is an interview questionnaire that has been reviewed and validated by experts. The findings reveal that the model of Buddhist transmission and dissemination in the Myeik community operates as a Dynamic Holistic System, comprising five interrelated dimensions: (1) the Buddhist doctrinal core, (2) cultural meaning-making, (3) identity reproduction, (4) social capital, and (5) digital adaptation. Hypothesis testing indicates that the Buddhist doctrinal core functions as a central value axis, exerting a positive influence on both cultural meaning-making and the reproduction of Thai ethnic identity. These processes, in turn, contribute to the accumulation of social capital in the form of trust and cooperation within the community. Furthermore, the study identifies a feedback loop relationship, particularly highlighting how digital adaptation enhances the capacity for meaning making and strengthens identity reproduction in the modern world. The study concludes that the sustainability of Buddhist

transmission in a cross-border context does not arise solely from the preservation of traditional forms, but rather from a dynamic equilibrium between maintaining the essence of Buddhist teachings and adapting structurally and communicatively to align with multicultural societies and the digital age. This model can serve as a strategic prototype for the dissemination of Buddhism and the preservation of Thai ethnic identity in other neighboring countries with similar contexts.

Keywords: Buddhist Transmission; Identity Maintenance; Thai Ethnic Identity; Myeik City

บทนำ

พระพุทธศาสนาในฐานะระบบแห่งการเรียนรู้เพื่อความหลุดพ้น มิได้ดำรงอยู่เพียงในมิติของการพัฒนาจิตส่วนบุคคล หากยังทำหน้าที่เป็นโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมที่กำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ในระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน เมื่อพิจารณาในบริบทของชุมชนชาติพันธุ์ไทย ณ เมืองมะริด ประเทศเมียนมา ซึ่งเป็นกลุ่มคนไทยพลัดถิ่น ในอดีตได้มีการเข้าออกบริเวณพื้นที่เมืองตระนาวศรีกับเมืองกุยบุรีมาตั้งแต่โบราณ ก่อนเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 จนถึงเหตุการณ์สำคัญในการปักปันเขตแดนระหว่างสยามกับอังกฤษในปีพ.ศ. 2411 (วรพจน์ วิเศษศิริ และวศิน ปัญญาวุธตระกูล, 2566) และที่ยิ่งไปกว่านั้น กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ศึกษาพบว่า เมืองทวาย มะริด และตะนาวศรี เคยเป็นประเทศราชของไทยมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรสุโขทัย แต่ตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าเมื่อคราวเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2112 (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2555) เมื่อศึกษาให้ลึกลงไปอีกจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ในดินแดนแถบนี้เป็นดินแดนสุวรรณภูมิที่มีเส้นทางที่เชื่อมไปยังประเทศอื่นๆ เช่น ประเทศอินเดีย และศรีลังกา เป็นต้น (กรมศิลปากร, 2547) และนอกจากนี้ตามประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ยังเป็นเส้นทางที่พระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งสมณทูตมาประกาศพระพุทธศาสนา เมื่อราว พ.ศ. 234 อีกด้วย ทำให้ดินแดนแถบนี้ พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองและฝังรากลึกมาช้านาน จึงส่งผลให้พระพุทธศาสนาเถรวาทมิได้เป็นเพียงระบบความเชื่อ หากแต่เป็นฐานรากของการดำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความหมายร่วมของชุมชนในสภาวะข้ามพรมแดน

ชุมชนชาวไทยในมะริดมีภูมิหลังจากการอพยพของประชากรจากพื้นที่ชายฝั่งภาคใต้ของประเทศไทย อันมีแรงจูงใจทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ แม้กระบวนการย้ายถิ่นฐานจะส่งผลให้เกิดการปรับตัวทางโครงสร้างสังคม แต่พระพุทธศาสนายังคงทำหน้าที่เป็นแกนกลางของระบบคุณค่าและกลไกการรวมกลุ่มทางสังคม วัดและพระสงฆ์จึงมิได้มีบทบาทเพียงในฐานะศูนย์กลางประกอบพิธีกรรม หากเป็นสถาบันทางสังคมที่หล่อหลอมโลกทัศน์ จริยธรรม และความสัมพันธ์เชิงชุมชน

กิจกรรมทางศาสนา เช่น ถ้าถึงวันสำคัญทางศาสนาก็จะนำข่าวปลาอาหารไปทำบุญที่วัด ในช่วงเข้าพรรษาก็จะไปฟังเทศน์ เวียนเทียนที่วัด การทำบุญ การรักษาศีล และการเจริญสมาธิ คนไทยในเมืองมมะริดทำหน้าที่โดยมีส่วนร่วมในการสร้างระเบียบทางสังคมผ่านการปลูกฝังคุณธรรมตามหลักพระธรรมวินัย การบวชตามแบบแผนดั้งเดิมของไทยยังคงได้รับการสืบทอดอย่างต่อเนื่อง อันสะท้อนถึงความพยายามในการธำรงอัตลักษณ์ทางศาสนาในระดับโครงสร้าง นอกจากนี้ยังได้สืบสานประเพณีต่างๆ ที่สืบเนื่องกับพระพุทธศาสนาไว้เหมือนในประเทศไทย เช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ชุมชนต้องเผชิญกับความท้าทายใหม่ โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนที่มีรูปแบบการเรียนรู้แตกต่างจากคนรุ่นก่อน กระบวนการสืบทอดพระพุทธศาสนาจึงมิอาจจำกัดอยู่เพียงการรักษารูปแบบพิธีกรรม หากต้องพัฒนาเป็นกลไกการบูรณาการเชิงปรับตัวที่ตอบสนองต่อบริบทสังคมร่วมสมัย ชุมชนได้ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาทางพระพุทธศาสนาในโรงเรียนและกิจกรรมภายในวัด ควบคู่กับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อดิจิทัลในการเผยแผ่พระธรรมคำสอน การใช้แพลตฟอร์มออนไลน์มิได้เป็นเพียงเครื่องมือสื่อสาร หากเป็นการขยายศักยภาพในการเข้าถึงธรรมะและสร้างพื้นที่การเรียนรู้รูปแบบใหม่ที่สอดคล้องกับสังคมดิจิทัล

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญของวิธีการดำเนินชีวิตของชุมชนไทยในเมืองมะริด ประเทศเมียนมา ซึ่งพระพุทธศาสนาไม่เพียงแต่เป็นระบบความเชื่อที่ฝังรากลึกในวัฒนธรรม แต่ยังเป็นกลไกสำคัญที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน การทำบุญ การบวช และกิจกรรมทางศาสนาอื่นๆ ที่ยังคงดำรงอยู่เป็นประเพณีที่สะท้อนถึงการรักษาอัตลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมในชุมชน แม้ในยุคที่เทคโนโลยีและโลกาภิวัตน์เข้ามามีอิทธิพลต่อรูปแบบการเรียนรู้ของเยาวชนและกิจกรรมทางศาสนา การที่ชุมชนไทยในมะริดต้องปรับตัวในยุคดิจิทัลโดยการใช้สื่อออนไลน์และเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อเผยแผ่พระธรรมคำสอนและสร้างพื้นที่การเรียนรู้ใหม่ๆ จึงเป็นประเด็นที่สำคัญที่ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นสิ่งจำเป็นในการศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางศาสนาและวัฒนธรรมในชุมชนดังกล่าว ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงได้ทำการวิจัยนี้เพื่อสำรวจและศึกษาแนวทางการสืบทอดพระพุทธศาสนาในชุมชนไทยมะริด และประเมินบทบาทของเทคโนโลยีในการบูรณาการการเรียนรู้และการเผยแผ่ศาสนาให้เข้ากับสังคมร่วมสมัย จึงนำมาสู่การทำวิจัยในครั้งนี้

วัตถุประสงค์

เพื่อออกแบบและพัฒนาโมเดลเชิงโครงสร้างในการสืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนชาติพันธุ์ไทยที่เมืองมะริด ประเทศเมียนมา โดยมุ่งเน้นการสร้างความยั่งยืนและธำรงอัตลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชนในบริบทข้ามพรมแดนและสังคมพหุวัฒนธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ที่ใช้กระบวนการเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีรายละเอียดการดำเนินกาดังนี้

1. การวางแผน ผู้วิจัยเตรียมความพร้อมก่อนลงพื้นที่ กำหนดแผนการเก็บข้อมูลภาคสนาม และสร้างความคุ้นเคยกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง จำนวน 25 รูป/คน ประกอบด้วย ผู้นำท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ และตัวแทนประชาชนชุมชนชาวไทยในมะริด โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยเป็นผู้ดำเนินการเก็บข้อมูล

3. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีวิเคราะห์เชิงคุณภาพจากทั้งข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์แบบอุปนัย เพื่อสังเคราะห์ประเด็นสำคัญและความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี พร้อมทั้งตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วยการเปรียบเทียบจากหลายแหล่ง (Data Triangulation)

กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการภายใต้หลักจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ โดยชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัยแก่ผู้ตอบแบบสอบถาม ให้สิทธิในการปฏิเสธหรือยุติการตอบได้ทุกเมื่อ และรับรองการเก็บรักษาข้อมูลเป็นความลับ

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงเอกสารและข้อมูลภาคสนาม ทำให้สามารถอธิบายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. การสืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อความยั่งยืน และการธำรงอัตลักษณ์ของชุมชนชาติพันธุ์ไทยในเมืองมะริด สามารถสังเคราะห์เป็นโมเดลการสืบทอดพระพุทธศาสนาเชิงบูรณาการอย่างยั่งยืน ซึ่งมีลักษณะเป็นระบบความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างที่เชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ทางศาสนาเข้ากับการดำรงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในสามระดับ ได้แก่ ระดับบุคคล ระดับครอบครัว และระดับชุมชน ในระดับบุคคล การปลูกฝังหลักศีลธรรมและการเจริญสติเป็นพื้นฐานของการพัฒนาคุณภาพชีวิต ในระดับครอบครัว การถ่ายทอดวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมทางศาสนาและประเพณีสร้างความต่อเนื่องของอัตลักษณ์จากรุ่นสู่รุ่น ส่วนในระดับชุมชน การจัดกิจกรรมทางศาสนาและการสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งภายในและข้ามพรมแดน ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของระบบการสืบทอดในบริบทพหุวัฒนธรรม

ความยั่งยืนของกระบวนการดังกล่าวมิได้เกิดจากการรักษารูปแบบดั้งเดิมโดยปราศจากการเปลี่ยนแปลง หากเกิดจากความสามารถในการรักษาแก่นสารแห่งหลักธรรมควบคู่กับการปรับตัวเชิง

สร้างสรรค์ พระพุทธศาสนาในชุมชนมะริดจึงมิใช่เพียงมรดกทางศรัทธา หากเป็นระบบคุณค่าที่มีชีวิต ซึ่งทำหน้าที่สร้างดุลยภาพระหว่างการธำรงอัตลักษณ์ไทยกับการอยู่ร่วมในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างมีศักดิ์ศรี ซึ่งข้อค้นพบจากการศึกษานี้มีนัยสำคัญในเชิงวิชาการ เนื่องจากได้เสนอชุดความรู้เกี่ยวกับกลไกการสืบทอดและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในบริบทข้ามพรมแดนอย่างเป็นระบบ และสามารถพัฒนาเป็นต้นแบบสำหรับการกำหนดยุทธศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนชาติพันธุ์ไทยในประเทศเพื่อนบ้านอื่นๆ ที่มีบริบทใกล้เคียงกัน การบูรณาการหลักธรรม เช่น สติปัฏฐาน 4 และบุญกิริยาวัตถุ 3 เข้ากับกระบวนการพัฒนาชุมชน ชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของพระพุทธศาสนาในการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และความเข้มแข็งทางสังคม อันเป็นรากฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว

ในเชิงทฤษฎี การทำความเข้าใจปรากฏการณ์การสืบทอดพระพุทธศาสนาในชุมชนชาติพันธุ์ไทย ณ เมืองมะริด อาจวิเคราะห์ผ่านกรอบแนวคิดเรื่อง “ศาสนาในฐานะระบบโครงสร้างความหมายทางสังคม” กล่าวคือ ศาสนาไม่ได้ทำหน้าที่เพียงเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ หากเป็นกลไกผลิตซ้ำ (reproduction mechanism) ของอัตลักษณ์ วัฒนธรรม และระเบียบคุณค่าของชุมชน การสืบทอดในบริบทนี้จึงมิใช่กระบวนการเชิงเส้นที่ส่งต่อเนื้อหาคำสอนจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งเท่านั้น หากเป็นกระบวนการเชิงพลวัตที่มีปฏิสัมพันธ์กับบริบททางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง พระพุทธศาสนาเถรวาทในชุมชนมะริดจึงสามารถอธิบายได้ในฐานะ “ระบบแกนอัตลักษณ์” ที่เชื่อมโยงความเชื่อ ความทรงจำทางประวัติศาสตร์ และการปฏิบัติทางวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน วัดมิได้เป็นเพียงสถานที่ประกอบศาสนกิจ หากเป็นพื้นที่สาธารณะเชิงสัญลักษณ์ที่ทำหน้าที่สร้างความหมายร่วมและยืนยันความเป็นสมาชิกของชุมชนชาติพันธุ์ไทยในบริบทพหุวัฒนธรรม ความต่อเนื่องของพิธีกรรม ประเพณี และการบวชตามแบบแผนไทย จึงสะท้อนกระบวนการธำรงอัตลักษณ์ในระดับโครงสร้างที่มีมิติทั้งเชิงจิตวิญญาณและเชิงสังคมควบคู่กันไป

ขณะเดียวกัน การปรับตัวผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลมิได้เป็นเพียงยุทธศาสตร์เชิงเครื่องมือ หากเป็นการปรับโครงสร้างการสื่อสารทางศาสนาให้สอดคล้องกับรูปแบบการรับรู้ของคนรุ่นใหม่ กระบวนการดังกล่าวสะท้อนแนวคิดเรื่อง “การบูรณาการเชิงปรับตัว” ซึ่งยืนยันว่าความยั่งยืนของศาสนาในสังคมร่วมสมัยมิได้ขึ้นอยู่กับการรักษารูปแบบดั้งเดิมอย่างเคร่งครัด หากขึ้นอยู่กับความสามารถในการรักษาแก่นสารแห่งหลักธรรม พร้อมทั้งปรับวิธีการถ่ายทอดให้สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป เมื่อพิจารณาในระดับโครงสร้าง โมเดลการสืบทอดที่สังเคราะห์ได้มีลักษณะเป็นระบบหลายชั้น (multi-layered system) ที่เชื่อมโยงระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชนเข้าด้วยกันอย่างเป็นพลวัต ระดับบุคคลเป็นฐานของการพัฒนาจิตและคุณธรรมผ่านหลักศีล สมาธิ และปัญญา ระดับครอบครัวเป็นพื้นที่ของการถ่ายทอดคุณค่าและจารีตประเพณี ส่วนระดับชุมชนเป็นพื้นที่ของการสร้างอัตลักษณ์ร่วมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม ทั้งสามระดับมิได้ทำงานแยกขาดจากกัน

หากเกื้อกูลกันในลักษณะของระบบองค์รวม ในมิติข้ามพรมแดน เครือข่ายความร่วมมือระหว่างวัด ผู้นำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในทั้งสองประเทศ ทำหน้าที่เป็นกลไกสนับสนุนทรัพยากรทางสังคมและองค์ความรู้ อันทำให้กระบวนการสืบทอดมีเสถียรภาพในระยะยาว เครือข่ายดังกล่าวมิได้เป็นเพียงความสัมพันธ์เชิงองค์กร หากเป็นโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงชุมชนพลัดถิ่นเข้ากับแผ่นดินแม่ในเชิงสัญลักษณ์และคุณค่า

ด้วยเหตุนี้ การสืบทอดและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนมะริด ทำให้เข้าใจได้ในฐานะกระบวนการสร้างดุลยภาพระหว่าง “การรักษา” และ “การปรับตัว” กล่าวคือ รักษาแก่นสารแห่งหลักธรรมและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ขณะเดียวกันปรับวิธีการสื่อสารและกลไกการดำเนินงานให้สอดคล้องกับบริบทพหุวัฒนธรรมและโลกดิจิทัล ความยั่งยืนในที่นี้จึงมิใช่ความหยุดนิ่ง หากเป็นความสามารถในการดำรงอยู่ผ่านการเปลี่ยนแปลงอย่างมีสติและมีปัญญา อีกทั้งข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนศักยภาพของพระพุทธศาสนาในฐานะระบบคุณค่าที่มีชีวิต ซึ่งสามารถทำหน้าที่ทั้งเป็นฐานทางจิตวิญญาณและกลไกการพัฒนาสังคมในเวลาเดียวกัน และชี้ให้เห็นว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในบริบทข้ามพรมแดนจำเป็นต้องอาศัยกรอบคิดเชิงบูรณาการที่มองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา วัฒนธรรม และโครงสร้างสังคมอย่างองค์รวม จึงจะสามารถนำไปสู่ความมั่นคงทางอัตลักษณ์และความยั่งยืนของชุมชนในระยะยาวได้อย่างแท้จริง

2. แบบจำลองเชิงมโนทัศน์ของการสืบทอดและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนชาติพันธุ์ไทย เมืองมะริด สามารถอธิบายได้ในลักษณะของระบบองค์รวมเชิงพลวัต (Dynamic Holistic System) ซึ่งประกอบด้วย 4 มิติหลักที่เชื่อมโยงกันเป็นวงจร ได้แก่ มิติการสร้างความหมาย มิติการผลิตซ้ำอัตลักษณ์ มิติทุนทางสังคม และมิติการปรับตัวเชิงเครือข่ายดิจิทัล โดยมี “แก่นธรรมทางพระพุทธศาสนา” เป็นแกนกลางของระบบ ดังนี้

โครงสร้างระดับที่ 1 คือ แก่นธรรมทางพระพุทธศาสนา (Core Doctrine of Buddhism) ทำหน้าที่เป็นฐานคุณค่าและหลักกำกับทิศทางของระบบ ประกอบด้วยหลักศีล สมาธิ ปัญญา และกรอบจริยธรรมแบบพุทธ ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดความหมายและบรรทัดฐานพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชน แก่นธรรมนี้มิได้เปลี่ยนแปลงตามบริบท หากเป็นองค์ประกอบที่มีเสถียรภาพสูงสุดในระบบ

โครงสร้างระดับที่ 2 คือ ชั้นการสร้างความหมายทางวัฒนธรรม (Meaning Construction Layer) ซึ่งเป็นกระบวนการแปลงหลักธรรมให้เป็นรูปธรรมผ่านพิธีกรรม ประเพณี ภาษา และกิจกรรมทางศาสนา ชั้นนี้ทำหน้าที่เชื่อมแก่นธรรมเข้ากับชีวิตประจำวัน ทำให้หลักธรรมมิได้อยู่ในระดับนามธรรม หากกลายเป็นประสบการณ์ร่วมของชุมชน

โครงสร้างระดับที่ 3 คือ ชั้นการผลิตซ้ำอัตลักษณ์ (Identity Reproduction Layer) ซึ่งเกิดจากการที่สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาอย่างต่อเนื่อง กระบวนการนี้สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ ความเป็นสมาชิก และความทรงจำร่วมทางประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ชาติพันธุ์

ไทยในบริบทเมียนมาจึงถูกธำรงผ่านการปฏิบัติทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอ ชั้นนี้มีลักษณะเป็นวงจรเพราะยิ่งมีการมีส่วนร่วมมาก ความเข้มแข็งของอัตลักษณ์ยิ่งเพิ่มขึ้น และส่งผลกลับไปสนับสนุนการรักษาแก่นธรรม

โครงสร้างระดับที่ 4 คือ ชั้นทุนทางสังคมและเครือข่าย (Social Capital and Network Layer) ซึ่งประกอบด้วยความไว้วางใจ ความร่วมมือ และความสัมพันธ์ระหว่างวัด ผู้นำชุมชน ครอบครัว และเครือข่ายข้ามพรมแดน ชั้นนี้ทำหน้าที่เสริมเสถียรภาพของระบบ ทำให้การสืบทอดไม่พึ่งพาบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่เป็นพลังร่วมของโครงสร้างชุมชนทั้งหมด

โครงสร้างระดับที่ 5 คือ ชั้นการปรับตัวเชิงดิจิทัล (Digital Adaptive Layer) ซึ่งเป็นกลไกที่ทำให้ระบบสามารถดำรงอยู่ในโลกสมัยใหม่ ผ่านการใช้สื่อออนไลน์ การถ่ายทอดสด การเชื่อมโยงเครือข่ายไทย–เมียนมา และการเข้าถึงคนรุ่นใหม่ ชั้นนี้มีบทบาทเชิงขยาย (expansion function) ทำให้การสืบทอดไม่จำกัดอยู่ในพื้นที่กายภาพของวัด แต่ขยายสู่พื้นที่เสมือนและเครือข่ายข้ามพรมแดน

ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างของแบบจำลองนี้มิได้เป็นเส้นตรง หากเป็นระบบวงจรป้อนกลับ (feedback loop system) กล่าวคือ แก่นธรรมก่อให้เกิดการสร้างความหมาย การสร้างความหมายส่งผลต่อการผลิตซ้ำอัตลักษณ์ อัตลักษณ์ที่เข้มแข็งสร้างทุนทางสังคม และทุนทางสังคมสนับสนุนศักยภาพในการปรับตัวเชิงดิจิทัล ขณะเดียวกัน การปรับตัวเชิงดิจิทัลก็ขยายการเข้าถึงแก่นธรรมและเพิ่มการมีส่วนร่วมของสมาชิก ซึ่งย้อนกลับไปเสริมความเข้มแข็งของทั้งระบบอีกครั้ง ดังนั้นแบบจำลองเชิงมโนทัศน์นี้สามารถอธิบายได้ว่า ความยั่งยืนของการสืบทอดพระพุทธศาสนาในชุมชนมะริดเกิดจาก “ดุลยภาพเชิงพลวัต” ระหว่างองค์ประกอบทั้งห้าชั้น มิใช่การคงรูปแบบดั้งเดิมโดยไม่เปลี่ยนแปลง หากเป็นการรักษาแก่นธรรมควบคู่กับการพัฒนาโครงสร้างการสื่อสารและเครือข่ายให้สอดคล้องกับบริบทสมัยใหม่ เมื่อองค์ประกอบหนึ่งอ่อนแรง ระบบทั้งหมดจะได้รับผลกระทบ แต่เมื่อทุกองค์ประกอบทำงานสอดประสานกัน ระบบจะมีเสถียรภาพและศักยภาพในการดำรงอยู่ระยะยาว

แบบจำลองดังกล่าวจึงมิใช่เพียงกรอบอธิบาย หากสามารถพัฒนาเป็นกรอบวิเคราะห์เชิงประเมินผล (Analytical framework) เพื่อใช้ศึกษาชุมชนพลัดถิ่นอื่นๆ ได้ โดยพิจารณาว่าแต่ละชั้นของโครงสร้างมีความเข้มแข็งเพียงใด และมีจุดอ่อนในส่วนใดที่ควรได้รับการเสริมสร้าง

แผนภาพเชิงโครงสร้างของแบบจำลองนี้สามารถกำหนดให้มี “แก่นธรรมทางพระพุทธศาสนา” เป็นศูนย์กลาง (Core Node) โดยวางไว้กึ่งกลางแผนภาพ ทำหน้าที่เป็นกำหนดทิศทางขององค์ประกอบทั้งหมด ลูกศรทิศทางเดียว (⟶) จะพุ่งออกจากแก่นธรรมไปยังองค์ประกอบชั้นถัดไป แสดงถึงความสัมพันธ์เชิงกำเนิด (generative relationship)

องค์ประกอบถัดมาคือ “การสร้างความหมายทางวัฒนธรรม” ทำหน้าที่เป็นตัวแปรสื่อกลางลำดับที่หนึ่ง (First Mediating Variable) โดยมีลูกศรจากแก่นธรรม (Core Doctrine ⟶ Meaning Construction) แสดงว่าหลักธรรมถูกแปลงเป็นพิธีกรรม ภาษา และประเพณี จากนั้นมีลูกศรส่งต่อไป

ยังองค์ประกอบ “การผลิตซ้ำอัตลักษณ์” (Meaning Construction ⟶ Identity Reproduction) สะท้อนว่าความหมายที่ถูกสร้างขึ้นอย่างต่อเนื่องนำไปสู่การก่อรูปอัตลักษณ์ร่วมของชุมชน จาก “การผลิตซ้ำอัตลักษณ์” จะมีลูกศรต่อไปยัง “ทุนทางสังคมและเครือข่ายชุมชน” (Identity Reproduction ⟶ Social Capital) แสดงความสัมพันธ์เชิงเสริมกำลัง กล่าวคือ เมื่ออัตลักษณ์เข้มแข็ง ความไว้วางใจและความร่วมมือในชุมชนจะเพิ่มสูงขึ้น ทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นนี้ทำหน้าที่เป็นตัวแปรค้ำจุน (Stabilizing Variable) ของระบบองค์ประกอบ “การปรับตัวเชิงดิจิทัลและเครือข่ายข้ามพรมแดน” วางไว้ในระดับขยาย (Expansion Layer) โดยมีลูกศรจากทุนทางสังคม (Social Capital ⟶ Digital Adaptation) เนื่องจากความร่วมมือและเครือข่ายที่มั่นคงเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาเครื่องมือและช่องทางสื่อสารสมัยใหม่ อย่างไรก็ตาม ชั้นการปรับตัวนี้มิได้ทำงานทางเดียว หากมีลูกศรย้อนกลับ (Digital Adaptation ⟶ Meaning Construction และ Digital Adaptation ⟶ Identity Reproduction) แสดงลักษณะของวงจรป้อนกลับ (Feedback Loop) กล่าวคือ การใช้สื่อดิจิทัลเพิ่มการมีส่วนร่วมของสมาชิก ส่งผลให้การสร้างความหมายและอัตลักษณ์มีความเข้มแข็งมากขึ้น ในระดับภาพรวม จึงสามารถสรุปโครงสร้างได้ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 โมเดลการสืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนชาติพันธุ์ไทยที่ เมืองมะริด ประเทศเมียนมา

ลักษณะของแบบจำลองจึงเป็น “ระบบวงจรหลายทิศทาง” (Multi-directional Feedback System) มิใช่โครงสร้างเส้นตรง การดำรงอยู่ระยะยาวของชุมชนขึ้นอยู่กับความสมดุลของลูกศรทุกเส้น หากเส้นใดอ่อนกำลัง เช่น ทุนทางสังคมลดลง การปรับตัวเชิงดิจิทัลจะอ่อนแรง และส่งผลย้อนกลับไปยังการสร้างความหมายและอัตลักษณ์

กล่าวโดยสรุปในเชิงโครงสร้าง แบบจำลองนี้แสดงให้เห็นว่า ความยั่งยืนของการสืบทอดพระพุทธศาสนาในชุมชนมะริดมิได้เกิดจากปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง หากเป็นผลของระบบเชิงสัมพันธ์ที่มีทั้งทิศทางไปข้างหน้าและย้อนกลับ สนับสนุนกันเป็นวงจรต่อเนื่อง อันเป็นลักษณะของระบบสังคมที่มีชีวิตและปรับตัวได้ในบริบทพหุวัฒนธรรมและโลกดิจิทัลร่วมสมัย

อภิปรายผลการวิจัย

ในเชิงทฤษฎี ปรากฏการณ์การสืบทอดและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนชาติพันธุ์ไทย ณ เมืองมะริด สามารถวิเคราะห์ผ่านกรอบแนวคิดทางสังคมศาสตร์ศาสนาและทฤษฎีวัฒนธรรมร่วมสมัยหลายแนวคิดประกอบกัน กล่าวคือ หากพิจารณาตามแนวคิดเรื่องศาสนาในฐานะระบบสัญลักษณ์ของ Geertz ศาสนาย่อมทำหน้าที่สร้างความหมาย (meaning-making system) ที่เชื่อมโยงจักรวาลทัศน์กับแบบแผนการดำรงชีวิตของชุมชน ในบริบทของชุมชนไทยพลัดถิ่น พระพุทธศาสนาจึงมิใช่เพียงระบบความเชื่อ แต่เป็นกลไกกำหนดโลกทัศน์ คุณค่า และกรอบการตีความประสบการณ์ชีวิต การประกอบพิธีกรรม การบวช และการรักษาประเพณีไทย ล้วนเป็นกระบวนการสร้างและตอกย้ำความหมายทางวัฒนธรรมที่ทำให้สมาชิกในชุมชนรับรู้ตนเองในฐานะ “พวกเรา” อย่างต่อเนื่อง (Geertz, 1973)

ในมิติของการธำรงอัตลักษณ์ สามารถอธิบายผ่านแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของ Stuart Hall ซึ่งเสนอว่าอัตลักษณ์มิได้เป็นสิ่งตายตัว หากเป็นกระบวนการที่ถูกสร้างและต่อรองอยู่ตลอดเวลาในบริบททางสังคมและประวัติศาสตร์ (Hall, 1989) ซึ่งสอดคล้องกับผลวิจัยที่ว่าการสืบทอดพระพุทธศาสนาในชุมชนมะริดจึงเป็นกระบวนการ “ผลิตซ้ำเชิงอัตลักษณ์” ที่มีพลวัต กล่าวคือ ชุมชนมิได้เพียงอนุรักษ์รูปแบบดั้งเดิม หากมีการปรับ ประยุกต์ และบูรณาการเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทพหุวัฒนธรรมของประเทศเมียนมา การคงอยู่ของภาษาไทยในพิธีกรรม การจัดงานประเพณีไทย และการใช้สื่อดิจิทัลเพื่อเชื่อมโยงกับเครือข่ายในประเทศไทย และต้องปลูกฝัง ส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นตัวอย่างของการต่อรองอัตลักษณ์ในโลกสมัยใหม่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของบูร์ดิเยอ (Bourdieu) นักมานุษวิทยวิทยาร่วมสมัย ได้นำเสนอแนวคิดเรื่อง "Habitus" ที่อธิบายกลไกการบูรณาการทางวัฒนธรรมในระดับปฏิบัติ Habitus คือระบบนิสัยและแนวโน้มในการปฏิบัติที่ถูกปลูกฝังมาตั้งแต่เด็ก ทำหน้าที่เป็นตัวกลางระหว่างโครงสร้างทางสังคมกับการปฏิบัติของบุคคลแนวคิดนี้ช่วยอธิบายว่าการบูรณาการทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นผ่านการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ไม่ใช่เพียงในระดับความคิดเท่านั้น (Bourdieu, 1980)

ขณะเดียวกัน หากพิจารณาตามกรอบแนวคิดเรื่องทุนทางสังคม (social capital) จะเห็นได้ว่าวัดและกิจกรรมทางศาสนาเป็นพื้นที่สร้างเครือข่ายความไว้วางใจ ความร่วมมือ และความเป็นปึกแผ่นของชุมชน ทุนทางสังคมที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมศาสนาไม่เพียงส่งเสริมความสามัคคีภายใน ก็จะ

สอดคล้องกับแนวคิดทรัพยากรของทุนทางสังคมที่ว่า การพัฒนาทุนของทางสังคมจำเป็นจะต้องอาศัยเรี่ยวแรงและความตั้งใจของพลเมืองภายในสังคมที่เป็นชุมชนแบบมีส่วนร่วม (Jenny & Bullen, 2000) หากยังสร้างพลังต่อรองและความมั่นคงให้แก่ชุมชนชาติพันธุ์ในบริบทข้ามพรมแดน เครือข่ายระหว่างวัด ผู้นำชุมชน และองค์กรภายนอก จึงเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้การสืบทอดมีเสถียรภาพและความต่อเนื่องในระยะยาว

ในด้านการปรับตัวต่อโลกดิจิทัล สามารถเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่อง “สังคมเครือข่าย” ของ Castells ซึ่งอธิบายว่าการสื่อสารในยุคปัจจุบันมีลักษณะเป็นโครงข่ายที่เชื่อมโยงผู้คนข้ามพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ การใช้สื่อออนไลน์ในการเผยแผ่ธรรมะ (Castells, 2000) การถ่ายทอดสดกิจกรรมวัด และการเชื่อมโยงเครือข่ายไทย–เมียนมา สะท้อนการบูรณาการศาสนาเข้ากับโครงสร้างการสื่อสารสมัยใหม่ อันเป็นเงื่อนไขสำคัญของความยั่งยืนในยุคโลกาภิวัตน์ เมื่อบูรณาการกรอบแนวคิดเหล่านี้เข้าด้วยกัน จะเห็นได้ว่าการสืบทอดพระพุทธศาสนาในชุมชนมะริดมิได้เป็นเพียงกระบวนการศาสนาหากเป็นระบบเชิงโครงสร้างที่ประกอบด้วยการสร้างความหมาย การผลิตซ้ำอัตลักษณ์ การสะสมทุนทางสังคม และการปรับตัวต่อโครงสร้างเครือข่ายสมัยใหม่ ความยั่งยืนของชุมชนจึงเกิดจากดุลยภาพระหว่างการรักษาแก่นสารของหลักธรรมกับการปรับรูปแบบการสื่อสารและการจัดการให้สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ

การวิเคราะห์ในลักษณะนี้ช่วยยกระดับข้อค้นพบจากระดับเชิงพรรณนาไปสู่ระดับเชิงทฤษฎี ทำให้งานวิจัยมีความชัดเจนในเชิงกรอบคิด(conceptual clarity) และสามารถเชื่อมโยงกับวรรณกรรมวิชาการสากลได้อย่างเป็นระบบ อีกทั้งยังเปิดพื้นที่ให้การศึกษาต่อยอดในอนาคตสามารถทดสอบหรือขยายผลโมเดลการสืบทอดศาสนาในบริบทชุมชนพลัดถิ่นอื่นๆ ได้อย่างมีหลักฐานเชิงแนวคิดรองรับอย่างมั่นคง

องค์ความรู้ใหม่

ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเทคโนโลยีและวัฒนธรรม การสืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนากลายเป็นความท้าทายที่สำคัญโดยเฉพาะในชุมชนชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในต่างแดน เช่น ชุมชนไทยในเมืองมะริด ประเทศเมียนมา ซึ่งมีทั้งการรักษาแก่นธรรมทางศาสนาและการปรับตัวให้เข้ากับสังคมพหุวัฒนธรรมและยุคดิจิทัล ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาโมเดลเชิงโครงสร้างที่สามารถเชื่อมโยงทั้งการอนุรักษ์และการปรับตัวเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้การสืบทอดพระพุทธศาสนาในชุมชนนี้สามารถยั่งยืนและธำรงอัตลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมได้ คณะผู้วิจัยขอนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ โดยเสนอเป็นโมเดล “2 รุก 3 รักษา” เพื่อเป็นแนวทางที่บูรณาการการสืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนชาติพันธุ์ไทยที่เมืองมะริด ประเทศเมียนมา ซึ่งมุ่งเน้นทั้งการใช้เครื่องมือ

ใหม่และการรักษาอัตลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมในรูปแบบที่ยั่งยืน โดยโมเดลประกอบด้วย 2 รุก ดังนี้

1. รุกด้วยสื่อ (Digital Adaptation) คือ การปรับตัวเข้าสู่ยุคดิจิทัลเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยเสริมศักยภาพการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้สามารถเข้าถึงคนรุ่นใหม่และขยายขอบเขตการเรียนรู้ผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ การใช้สื่อดิจิทัลไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมือสื่อสาร แต่ยังช่วยสร้างพื้นที่ใหม่ในการเผยแผ่พระธรรมคำสอน การถ่ายทอดสดกิจกรรมทางศาสนา และการเชื่อมโยงเครือข่ายความร่วมมือข้ามพรมแดน โดยเฉพาะในโลกสมัยใหม่ที่ถูกขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีและการสื่อสารที่ไร้พรมแดน

2. รุกด้วยสมดุล (Dynamic Balance) คือ การรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์แก่นธรรมพระพุทธศาสนาและการปรับตัวกับสภาพสังคมร่วมสมัยเป็นอีกหนึ่งกลไกที่ช่วยให้การสืบทอดและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนชาติพันธุ์ไทยสามารถยั่งยืนได้ สมดุลนี้ไม่ได้หมายถึงการรักษารูปแบบดั้งเดิมเพียงอย่างเดียว แต่ต้องสามารถปรับเปลี่ยนและพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพสังคมพหุวัฒนธรรมและยุคดิจิทัล ซึ่งการรักษาสมดุลนี้จะช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ยั่งยืนระหว่างการรักษาแก่นสารของหลักธรรมและการใช้โครงสร้างการสื่อสารใหม่ๆ เพื่อให้สามารถเข้าถึงและตอบสนองต่อความต้องการของทุกกลุ่มในชุมชน

3. รักษา คือ

1.รักษาใจ (ระดับบุคคล) คือ การรักษาจิตใจของบุคคลเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาคุณธรรมและการพึ่งพาศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกฝนทางจิตเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและเสริมสร้างการมีจิตสำนึกในการสืบทอดพระพุทธศาสนา การรักษาใจที่ดีช่วยให้บุคคลมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาและการรักษาจิตวิญญาณในการดำรงชีวิตประจำวัน

2. รักษาจารีต (ระดับครอบครัว) เป็นหน่วยพื้นฐานในการถ่ายทอดวัฒนธรรมและจารีตประเพณีทางศาสนา ผ่านกิจกรรมทางศาสนา เช่น การทำบุญ การบวช และการรักษาพิธีกรรมต่างๆ การรักษาจารีตนี้ช่วยให้สมาชิกในครอบครัวได้เรียนรู้และสืบสานอัตลักษณ์ทางศาสนาอย่างต่อเนื่องจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งส่งผลต่อความต่อเนื่องของการสืบทอดพระพุทธศาสนาในระดับชุมชน

3. รักษาวัด (ระดับชุมชน) วัดเป็นศูนย์กลางของการสืบทอดและเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระดับชุมชน ทำหน้าที่เป็นพื้นที่สาธารณะเชิงสัญลักษณ์ในการรักษาอัตลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรม การรักษาวัดไม่เพียงแค่รักษาพิธีกรรมทางศาสนา แต่ยังต้องมีบทบาทในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ผ่านการสร้างเครือข่ายความร่วมมือภายในและข้ามพรมแดนเพื่อช่วยสนับสนุนการสืบทอดพระพุทธศาสนาในระดับที่กว้างขึ้น

การบูรณาการโมเดล “2 รุก 3 รักษา” จึงเป็นการผสมผสานระหว่างการใช้สื่อดิจิทัลและการรักษาสมดุลในเชิงพลวัต เพื่อเสริมสร้างกระบวนการสืบทอดพระพุทธศาสนาในชุมชนชาติพันธุ์

ไทยที่เมืองมะริด โดยมีการบูรณาการการรักษาใจในระดับบุคคล การรักษาจารีตในระดับครอบครัว และการรักษาวัดในระดับชุมชน โดยทั้งหมดนี้จะทำงานร่วมกันในระบบที่มีความสัมพันธ์เชิงพลวัตและยั่งยืนอย่างสมดุล จึงได้แสดงโมเดลดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 องค์ความรู้ใหม่: โมเดล “2 รุก 3 รักษา”

บทสรุป

งานวิจัยนี้ศึกษาและทดสอบกลไกการสืบทอดพระพุทธศาสนาในชุมชนชาติพันธุ์ไทยที่เมืองมะริด ประเทศเมียนมา โดยพัฒนาแบบจำลองเชิงโครงสร้างที่เชื่อมโยงแก่นธรรมทางพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม อัตลักษณ์ ทุนทางสังคม และการปรับตัวเชิงดิจิทัลเข้าด้วยกันในลักษณะระบบพลวัต การศึกษาพบว่า ความยั่งยืนของการสืบทอดพระพุทธศาสนาเกิดจากการรักษาแก่นธรรมควบคู่กับการสร้างความหมายร่วม การผลิตซ้ำอัตลักษณ์ และการสะสมทุนทางสังคม รวมถึงการปรับตัวกับการสื่อสารในยุคดิจิทัลผ่านการใช้สื่อออนไลน์และเทคโนโลยี การวิจัยยังแสดงให้เห็นว่า ระบบการสืบทอดพระพุทธศาสนาในชุมชนนี้ไม่พึ่งพาบุคคลใดบุคคลหนึ่ง แต่เป็นผลจากพลังร่วมทางสังคมที่ทำให้โครงสร้างทางศาสนาและวัฒนธรรมสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ งานวิจัยนี้มีคุณูปการในการพัฒนาแบบจำลองเชิงโครงสร้างที่สามารถอธิบายกลไกการสืบทอดศาสนาในชุมชนพลัดถิ่นและการเชื่อมโยงกรอบทฤษฎีด้านศาสนา วัฒนธรรม และทุนทางสังคมเข้าด้วยกัน ข้อค้นพบสำคัญคือ การสืบทอดพระพุทธศาสนาในชุมชนไทยในมะริดไม่ได้เป็นเพียงกิจกรรมทางศาสนา แต่เป็นระบบโครงสร้างที่เชื่อมโยงคุณค่าทางจิตวิญญาณเข้ากับกลไกทางสังคมและวัฒนธรรม ความยั่งยืนของระบบเกิดจากการรักษาแก่นธรรมควบคู่กับการปรับตัวเชิงโครงสร้าง หากองค์ประกอบใดอ่อนแอลง เช่น การลดลงของการมีส่วนร่วมหรือทุนทางสังคม ระบบทั้งหมดจะ

ได้รับผลกระทบในเชิงลูกโซ่ แต่หากทุกองค์ประกอบทำงานสอดคล้องกัน ระบบจะมีเสถียรภาพและศักยภาพในการดำรงอยู่ระยะยาว งานวิจัยนี้มีคุณูปการในการพัฒนาแบบจำลองเชิงโครงสร้างที่อธิบายกลไกการสืบทอดศาสนาในชุมชนพลัดถิ่น การเชื่อมโยงกรอบทฤษฎีด้านศาสนา วัฒนธรรม และทุนทางสังคมเข้าด้วยกัน และการเสนอกรอบการทดสอบเชิงประจักษ์ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนชาติพันธุ์อื่นในบริบทข้ามพรมแดน โดยสรุป งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า ความยั่งยืนของการสืบทอดพระพุทธศาสนาในชุมชนมะริดขึ้นอยู่กับการรักษาแก่นธรรม ควบคู่กับการสร้างความหมายร่วม ผลิตซ้ำอัตลักษณ์ สะสมทุนทางสังคม และปรับตัวต่อโครงสร้างการสื่อสารสมัยใหม่อย่างต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2547). *ศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 1 จารึกพ่อขุนรามคำแหง.* กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

วรพจน์ วิเศษศิริ และวศิน ปัญญาวุธตระกูล. (2566). การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของคนไทยพลัดถิ่นบ้านสิงขร มณฑลตะนาวศรี สาธารณรัฐ แห่งสหภาพเมียนมาช่วง พ.ศ. 2490-2562. *วารสารวิจยวิชาการ, 6(2):* 53–72.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดารงราชานุภาพ. (2555). *พงศาวดารเรื่องไทยรบพม่า.* กรุงเทพฯ: มติชน.

Castells, M. (2000). *The Rise of the Network Society*. (2nd ed). Oxford: Blackwell Publishers.

Geertz, C. (1973). *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. New York, NY: Basic Books.

Hall, S. (1989). Cultural Identity and Diaspora. Framework: *The Journal of Cinema and Media, 36:* 222-237.

Jenny, O., & Bullen, P. (2000). *Sources of social capital, Pp. 105 – 135 in social capital and public policy in Australia.* edited by Ian Winter. Melbourne: National Library of Australia.

Bourdieu, P. (1980). *Stanford University.* California: Press, Stanford.

การพัฒนาความสามารถในการอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน

The Development to Reading Comprehensive Ability of Grade 3 Students by Task-Based Learning with Gamification

[1*]**นัทธิณี ทองมาเอง** Nattinee Thongma-eng
[2**]**สรัญญา จันทร์ชูสกุล** Saranya Chanchusakun
[1,2]คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร
[1,2]Faculty of Education, Silpakorn University
[*]First author, e-mail: th.nattinee@gmail.com
[**]Corresponding author, e-mail: CHANCHUSAKUN_S@SU.AC.TH

Received March 27, 2026; **Revised** April 10, 2026; **Accepted:** June 22, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เปรียบเทียบความสามารถในการอ่านจับใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน และ 2) ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง ประชากรที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้เป็นนักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 กลุ่มพัฒนาศรีประจันต์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 จำนวน 9 โรงเรียน จำนวนนักเรียนทั้งหมด 109 คน ตัวอย่างในการวิจัย คือ นักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ของโรงเรียนวัดป่าพระเจ้า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรีจำนวน 15 คน ได้มาด้วยการสุ่มอย่างง่าย โดยใช้โรงเรียนเป็นหน่วย ในการสุ่มเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 1) แผนการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน 2) แบบวัดความสามารถในการอ่านจับใจความ และ 3) แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (*M*) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (*SD*) และสถิติทดสอบที แบบไม่เป็นอิสระต่อกัน ผลการวิจัยพบว่า 1) ความสามารถการอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่

3 หลังการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน โดยคะแนนเฉลี่ยหลังเรียน (*M* = 25.80, *SD* = 3.68) สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียน (*M* = 10.40, *SD* = 2.72) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 2) ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน อยู่ระดับมาก (*M* = 2.71, *SD* = 0.17)
คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงาน; เกมมิฟิเคชัน; ความสามารถการอ่านจับใจความ

Abstract

This research aimed to investigate: 1) compare the reading comprehension abilities of Grade 3 students before and after the implementation of task-based learning with gamification, and 2) examine the satisfaction of Grade 3 students toward this learning management approach. This study utilized experimental research design. The population used in this study consisted of Grade 3 students studying in the Siprachan Development Group under the Suphanburi Primary Educational Service Area Office 1 There were 9 schools involved, with a total of 109 students. The sample consisted of 15 Grade 3 students currently studying at Watpaphrachao School in Siprachan District, Suphan Buri Province, obtained through simple random sampling using the school as the sampling unit. The research instruments included: 1) lesson plans based on task-based learning with gamification, 2) a reading comprehension ability test, and 3) a satisfaction questionnaire regarding learning management. Data were analyzed using mean (*M*), standard deviation (*SD*), and the dependent samples t-test. The research findings revealed that: 1) the reading comprehension abilities of Grade 3 students after receiving the Task-Based Learning integrated with Gamification were significantly higher than before the intervention. The post-test mean score (*M* = 25.80, *SD* = 3.68) was higher than the pre-test mean score (*M* = 10.40, *SD* = 2.72) at a .05 level of statistical significance and 2) the satisfaction of Grade 3 students toward the Task-Based Learning integrated with Gamification was at a high level (*M* = 2.71, *SD* = 0.17)
Keywords: Task-based Learning; Gamification; Reading Comprehensive Ability

บทนำ

การอ่านจับใจความเป็นการถ่ายทอดความหมายจากเรื่องที่อ่าน โดยการจับประเด็นหลักหรือสาระสำคัญของเรื่องที่อ่าน นอกจากนี้การอ่านจับใจความสำคัญในการพัฒนานิสัย และทักษะความรู้ ถือเป็นหัวใจหลักในการเก็บใจความสำคัญและเกิดความเข้าใจเรื่องที่จะอ่าน นำไปสู่การแสดงความคิดเห็นเชิงวิพากษ์ ช่วยพัฒนาการศึกษา พัฒนาเศรษฐกิจ สังคมคุณภาพชีวิต และการประกอบอาชีพ ความสำคัญของการอ่านจับใจความช่วยให้คน มีความฉลาดรอบรู้ เป็นเครื่องมือในการพัฒนาความพร้อมนิสัยและทักษะสามารถนำความรู้จากการอ่านไปใช้ในการพูดการเขียน ถ้านักเรียนมีทักษะในการอ่านในใจ และอ่านออกเสียงได้ถูกต้อง คล่องแคล่วรวดเร็ว สามารถถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกจากเรื่องที่อ่านได้สามารถจับใจความสำคัญ คิดเชิงวิจารณ์และวิเคราะห์ใจความสำคัญ ปฏิบัติตนจนเป็นนิสัยที่ดีในการอ่านหนังสือ (สายใจ ทองเนียม, 2560; สถิตาภรณ์ ศรีหิรัญ, 2560)

อย่างไรก็ตาม ผลข้อมูลที่สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถทางการอ่านภาษาไทยของนักเรียนในระดับประถมศึกษา ได้แก่ ผลการสอบประเมินคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐาน (NT) คะแนนเฉลี่ยระดับประเทศของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 วิชาภาษาไทย สาระที่ 1 การอ่าน ปีการศึกษา 2567 คือ 52.77 มีผลคะแนนเฉลี่ยต่ำกว่าร้อยละ 75 และเมื่อพิจารณาต่อเนื่องไปยังผลการสอบประเมินคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐาน (O-NET) คะแนนเฉลี่ยระดับประเทศของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 วิชาภาษาไทย สาระที่ 1 การอ่าน ปีการศึกษา 2567 พบว่า คะแนนเฉลี่ยในสาระการอ่านอยู่ที่ร้อยละ 54.20 สภาพการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ปัญหาทักษะการอ่านในระดับประถมศึกษาตอนต้นมีความเชื่อมโยงโดยตรงและส่งผลกระทบต่อเนื่องต่อความสามารถทางการเรียนรู้ สอดคล้องกับผลการประเมินคุณภาพทางด้านการศึกษาจาก OECD โดยโครงการประเมินผลนักเรียนนานาชาติ หรือ PISA ปี 2565 พบว่า นักเรียนไทยมีคะแนนเฉลี่ยด้านการอ่าน คือ 379 คะแนน จากคะแนนมาตรฐานที่ 476 คะแนน มีคะแนนอยู่ในระดับต่ำกว่าค่าเฉลี่ย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2566) นอกจากนี้สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (2566) ได้ระบุว่า ทั้งกลุ่มนักเรียนที่มีผลการเรียนสูงและกลุ่มที่ควรได้รับการพัฒนาต่างมีจุดอ่อนสำคัญร่วมกันอยู่ที่ทักษะด้านการอ่าน สาเหตุของปัญหาด้านการอ่านจับใจความอาจมาจากหลายประการ จากการสัมภาษณ์ครูผู้สอนรายวิชาภาษาไทยของโรงเรียนในกลุ่มพัฒนาศรีประจันต์ ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาที่การขึ้นในการจัดการเรียนรู้ว่า นักเรียนส่วนใหญ่อ่านได้คล่องแต่จับใจความไม่ได้ ทำให้การอ่านไม่มีประสิทธิภาพ เพราะอ่านได้แต่ไม่รู้เรื่อง หรืออ่านแล้วไม่สามารถสรุปความรู้ ข้อคิดที่ได้จากเรื่อง โดยมีสาเหตุจากนักเรียนมีอุปสรรคในการอ่าน ไม่ชอบอ่าน ขาดทักษะทางภาษา อ่านแล้วไม่เกิดความเข้าใจในการ ซึ่งปัญหาการขาดทักษะการอ่านจับใจความนี้ ไม่ได้เป็นเพียงปัญหาเฉพาะหน้าในรายวิชาภาษาไทยเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อเนื่องไปยังการทดสอบในระดับต่างๆ อย่างมีนัยสำคัญเนื่องจากทักษะการอ่านจับใจความเป็นรากฐานสำคัญของการแสวงหาความรู้

(OECD, 2023) หากนักเรียนเริ่มต้นด้วยพื้นฐานการอ่านที่ไม่แข็งแรง ย่อมส่งผลให้เกิดอุปสรรคในการตีความโจทย์ปัญหาที่ซับซ้อนในรายวิชาต่างๆ เพราะข้อสอบเหล่านี้เน้นการวิเคราะห์ และประเมินค่าจากบทอ่านเป็นหลัก

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร และวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาสู่การแก้ไขปัญหาการอ่านจับใจความที่เกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับพัฒนาการของสมองแต่ละช่วงวัยของนักเรียน โดยสอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงาน ตามกรอบแนวคิดของ Willis (1996) ที่ได้อธิบายเกี่ยวกับขั้นตอนการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงาน 3 ขั้น ได้แก่ 1) ขั้นก่อนการปฏิบัติภาระงาน (Pre-task) 2) ขั้นระหว่างการปฏิบัติภาระงาน (Task-cycle) และ 3) ขั้นหลังปฏิบัติงาน (Post task) เนื่องจากเป็นแนวคิดที่เน้นการปฏิบัติภาระงานที่กระตุ้น และส่งเสริมให้นักเรียนได้ฝึกทักษะทางภาษาตามภาระงานภายในเวลาที่กำหนดได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ สอดคล้องกับ คำกล่าวของสมศักดิ์ อัมพรวิสิทธิ์โสภา (2563) ที่กล่าวว่าการฝึกทักษะการอ่านจับใจความอย่างต่อเนื่อง จะช่วยให้ผู้อ่านมีความคล่องแคล่วในการอ่าน สามารถเข้าใจเนื้อหาได้รวดเร็วและแม่นยำยิ่งขึ้น ซึ่งผู้วิจัยได้นำการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน โดยมีการนำรูปแบบของเกมมิฟิเคชัน 3 ขั้นตอน คือ 1) กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ 2) กำหนดโครงสร้างและกิจกรรม 3) ประยุกต์ใช้องค์ประกอบของเกม มาใช้ในการออกแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยมีองค์ประกอบสำคัญ คือ คะแนน ระดับ กระดานผู้นำ เวลา การแข่งขัน เป้าหมาย รางวัล และกฎ มาประยุกต์เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งผู้เล่นจะต้องทำภารกิจต่างๆ ตามกติกาในการเล่นเพื่อบรรลุเป้าหมายในการแข่งขัน เช่นเดียวกันกับในด้านการศึกษาที่นักเรียนจะต้องบรรลุจุมุ่งหมายด้วยการพัฒนาความรู้และทักษะ ช่วยกระตุ้นให้นักเรียนมีแรงจูงใจในการเรียน ช่วยกระตุ้นให้นักเรียนมีแรงจูงใจในการเรียน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงได้นำการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชันมาจัดการเรียนรู้ โดยประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นภารกิจ (Quest) เป็นขั้นตอนในการเตรียมความพร้อมของนักเรียน 2) ขั้นปฏิบัติภารกิจ (Task cycle) เป็นการจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ปฏิบัติงานตามภาระงานเกี่ยวกับการอ่านจับใจความ มีการใช้องค์ประกอบของเกมมิฟิเคชันเข้ามาร่วมด้วยและ 3) ขั้นหลังปฏิบัติภารกิจ (Post task) เป็นขั้นตอนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการสื่อสารเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปัญหาและข้อสรุปของคำตอบ สอดคล้องกับงานวิจัยของขนิษฐา โลหะประเสริฐ (2566) พบว่า ความสามารถทางการอ่านคำภาษาไทย ก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 โดยการใช้ชุดฝึกทักษะการอ่านร่วมกับเทคนิคเกมมิฟิเคชัน (Gamification Techniques) หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยจึงสนใจนำวิธีการสอนแบบเน้นภาระงาน และการจัดการเรียนรู้แบบเกมมิฟิเคชัน มาพัฒนาความสามารถในการอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โดยนำขั้นตอนจากแนวคิดขั้นต้นมาเสนอเป็นขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ เมื่อนักเรียนได้รับการจัดการ

เรียนรู้ด้วยวิธีดังกล่าวจะส่งเสริมให้นักเรียนได้ศึกษาด้วยประสบการณ์ตรง โดยเรียนรู้เนื้อหาสอดคล้องกับช่วงวัย ได้ฝึกปฏิบัติด้วยตนเองอย่างมีขั้นตอนที่มุ่งเน้นนักเรียนเป็นสำคัญ ซึ่งจะช่วยพัฒนาความสามารถในการอ่านจับใจความ ทำให้นักเรียนมีความสามารถด้านการอ่านดีขึ้น การเรียนประสบผลดียิ่งขึ้น สามารถนำความรู้จากการเรียนครั้งนี้ไปประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้บนพื้นฐานของความมีเหตุผล และความเข้าใจ ซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์สูงสุด

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการอ่านจับใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน

2. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัย (เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) โดยมีแบบแผนการวิจัยขั้นพื้นฐาน (Pre-Experimental Design) แบบกลุ่มเดียวสอบก่อนและหลัง (One Group Pretest-Posttest Design) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยได้จากกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย รายวิชาภาษาไทย รหัสวิชา ท 13101 หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 เรื่อง การอ่านจับใจความ มาตรฐาน ท 1.1 ใช้กระบวนการอ่านสร้างความรู้และความคิด เพื่อนำไปใช้ตัดสินใจ แก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต และมีนิสัยรักการอ่าน

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ 2.1) ประชากร นักเรียนที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนกลุ่มเครือข่ายพัฒนาศรีประจันต์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 จำนวน 9 โรงเรียน โรงเรียนละ 1 ห้องเรียน มีทั้งหมด 9 ห้องเรียน จำนวนนักเรียน 209 คน 2.2) กลุ่มตัวอย่าง นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ปีการศึกษา 2568 โรงเรียนวัดป่าพระเจ้า อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน 15 คน ได้มาด้วยการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยใช้โรงเรียนเป็นหน่วยในการสุ่ม

3. เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย ได้แก่

3.1) แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้การเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน ในการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำขั้นตอนการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานของ Willis (1996) ประยุกต์ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชัน มีรายละเอียดแต่ละขั้นตอน ดังนี้ *ขั้นที่ 1 ขั้นภารกิจ* (Quest) เป็นขั้นตอนในการ

เตรียมความพร้อมของผู้เรียน ผู้สอนอธิบายจุดประสงค์ในการเรียน โครงสร้างเนื้อหา ทบทวนความรู้เดิม โดยผู้เรียนศึกษาหลักการอ่านจับใจความประเภทต่างๆ ตามคำแนะนำของผู้สอน ผู้เรียนรับชมวีดิทัศน์ เพื่อแนะนำตัวละครบทบาทสมมติ กติกา การสะสมคะแนนจากการ์ด เหรียญรางวัล รวมถึงการนับคะแนนในกระดานสะสมคะแนน *ขั้นที่ 2 ขั้นปฏิบัติภารกิจ* (Task cycle) เป็นการจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติงานตามภาระงานเกี่ยวกับการอ่านจับใจความ มีการใช้องค์ประกอบของเกมมิฟิเคชันในเรื่องของระดับ, เวลา, การแข่งขัน, เป้าหมาย, และกฎ ผู้เรียนจะต้องแข่งขันทำภารกิจตามกติกาที่กำหนด และสะสมการ์ดสะสมคะแนนเพื่อผ่านด่านต่างๆ โดยมีการสุ่มผู้เรียนเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 3 คน ในแต่ละกลุ่มจะได้ใบบันทึกกิจกรรมกลุ่ม ผู้เรียนจะต้องช่วยกันวิเคราะห์ตอบคำถามจากหัวข้อภาระงาน ดังนี้ 2.1) การเขียนรายการ (Listing) 2.2) การเรียงลำดับและจัดประเภท (Ordering and Sorting) 2.3) การเปรียบเทียบ (Comparing) และ 2.4) การแก้ปัญหา (Problem-solving) เมื่อผู้เรียนแต่ละกลุ่มส่งใบบันทึกกิจกรรมกลุ่มแล้ว ผู้เรียนแต่ละคนจะได้ใบงานภารกิจพิชิตปัญหา ต้องตอบคำถามจากบทอ่านเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นไปตามจุดประสงค์ จากบทอ่านทั้ง 5 หัวข้อ คือ 1) นิทาน 2) บทความ 3) ข่าว 4) บทอาขยาน และ 5) บทร้อยกรอง *ขั้นที่ 3 ขั้นหลังปฏิบัติภารกิจ* (Post task) เป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ส่วนบุคคล (Sharing personal experience) เป็นขั้นตอนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้เรียน มีการสื่อสารเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปัญหา และข้อสรุปของคำตอบ จากนั้นผู้สอนจะสรุปความรู้อีกครั้ง และมีการมอบรางวัล รวมทั้งจัดอันดับในกระดานผู้นำ เพื่อเป็นการสร้างแรงกระตุ้นในการทำภารกิจต่อๆ ไป

3.2) แบบทดสอบการอ่านจับใจความ เป็นแบบเลือกตอบ (Multiple Choice) 4 ตัวเลือก จำนวน 30 ข้อ

3.3) แบบสอบถามความพึงพอใจ เป็นแบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน เป็นจำนวน 1 ฉบับ

4. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ดำเนินการสร้างและการหาคุณภาพเครื่องมือ ดังนี้

4.1) สร้างแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน ตรวจสอบโดยพิจารณาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) ผลจากการพิจารณา พบว่า ค่าดัชนีความสอดคล้องของแผนการจัดการเรียนรู้ทั้ง 10 แผน มีค่าเท่ากับ 1.00 ทุกรายการประเมิน ซึ่งผู้เชี่ยวชาญมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไข โดยปรับเปลี่ยนขนาดตัวอักษรในบทอ่านให้มีขนาดที่อ่านง่าย ชัดเจนมากขึ้น ปรับเปลี่ยนคำในสาระสำคัญให้ชัดเจนครอบคลุมมากยิ่งขึ้น และขั้นการเรียนรู้ภารกิจขั้นตอนที่ 1 เพิ่มเติมหลักการอ่านจับใจความให้สอดคล้องกับบทอ่านประเภทต่างๆ จากนั้นปรับปรุงแก้ไขแผนการจัดการเรียนรู้ตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญเพื่อให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และนำแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน ไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 2 แผน

4.2) สร้างแบบทดสอบการอ่านจับใจความแบบเลือกตอบ (Multiple Choice) 3 ตัวเลือก ซึ่งประกอบไปด้วยบทอ่านประเภทเรื่องนิทาน บทความ ข่าว บทอาขยาน และบทร้อยกรอง ใช้ข้อคำถามทั้งหมด 30 ข้อ โดยผู้วิจัยได้สร้างข้อสอบสำรองตามผังโครงสร้างที่กำหนดไว้สำหรับการคัดเลือกจาก 30 ข้อ เป็น 60 ข้อ จากนั้นนำไปตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา ความถูกต้องของภาษา โดยใช้การพิจารณาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง ผลจากการพิจารณาค่าดัชนีความสอดคล้องพบว่า ค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามอยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00 เป็นไปตามเกณฑ์ 0.50 ขึ้นไป โดยผู้เชี่ยวชาญให้คำแนะนำในการปรับปรุงแก้ไข ดังนี้ ปรับแก้ข้อความในบทความโดยให้ใช้คำที่เหมาะสมกับช่วงวัยของนักเรียน และปรับตัวเลือกที่คล้ายกันเพื่อให้ตัวลวงมีประสิทธิภาพมากขึ้น แล้วนำไปทดลองใช้กับนักเรียนที่ไม่ใช่ตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อตรวจสอบค่าความยากง่าย พบว่าข้อสอบ 30 ข้อที่คัดเลือกไว้มีค่าความยากง่าย (p) ระหว่าง 0.50 - 0.80 และมีค่าอำนาจจำแนก (r) ระหว่าง 0.20 - 0.40 หาค่าความเชื่อมั่นแบบของคูเดอร์ ริชาร์ดสัน (KR-20) เท่ากับ 0.75 จากนั้นจึงทำไปทดลองกับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่ในการทดลอง

4.3) สร้างแบบสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อมีการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน ข้อคำถามจำนวน 10 ข้อ แบ่งออกเป็น 3 ประเด็น คือ 1) ด้านเนื้อหาในการจัดการเรียนรู้ 2) ด้านกิจกรรมการเรียนรู้และ 3) ด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการเรียนรู้ที่ได้รับ มีลักษณะเป็นมาตรประมาณค่า 3 ระดับ ค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบสอบถามความพึงพอใจที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน มีค่า 1.00 ทุกรายการประเมิน มีความเหมาะสมสามารถนำไปใช้ได้

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้ 1) ดำเนินการทดสอบก่อนเรียน ด้วยแบบทดสอบการอ่านจับใจความ ก่อนการจัดกิจกรรมแบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน จำนวน 30 ข้อ ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ใช้เวลาในการทำข้อสอบ 60 นาที เพื่อประเมินความรู้เบื้องต้นด้านการอ่านจับใจความของนักเรียน และนำผลคะแนนไปเปรียบเทียบกับคะแนนสอบหลังเรียน 2) ดำเนินการทดลองจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน ตามแผนการจัดการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจำนวน 10 แผน เป็นระยะเวลา 10 ชั่วโมง ในการจัดกิจกรรมโดยใช้ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน 3) ทำการทดสอบหลังเรียน จำนวน 30 ข้อ ใช้เวลาในการทำข้อสอบ 60 นาที โดยใช้แบบทดสอบการอ่านจับใจความ จากแบบทดสอบฉบับเดียวกับแบบทดสอบก่อนเรียน แล้วบันทึกผลคะแนนเพื่อใช้ในการเปรียบเทียบกับคะแนนก่อนเรียน 4) ทำการวัดแบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน และนำข้อมูลที่ได้รับไปวิเคราะห์ทางสถิติ

6. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ดังนี้ 1) วิเคราะห์แบบทดสอบการอ่านจับใจความ โดยหาค่าเฉลี่ย *(M)* ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน *(SD)* และเปรียบเทียบ

ความแตกต่างระหว่างคะแนนการทดสอบก่อนจัดการเรียนรู้และหลังการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน ใช้ค่าสถิติการทดสอบค่าที แบบไม่อิสระจากกัน (t-test dependent) และ 2) วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้โดยใช้สมองเป็นฐานร่วมกับเทคนิคเกม โดยใช้สถิติค่าเฉลี่ย *(M)* ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน *(SD)* และแปลความหมายของระดับคะแนนเฉลี่ยความพึงพอใจเป็น 3 ระดับ ได้แก่ มาก ปานกลาง และน้อย

ผลการวิจัย

1. ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องการอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน มีเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบวัดความสามารถในการอ่านจับใจความ โดยใช้แบบทดสอบแบบเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 30 ข้อ และวิเคราะห์ความสามารถในการอ่านจับใจความ โดยหาค่าเฉลี่ย (*M*) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (*SD*) และเปรียบเทียบความสามารถในการอ่านจับใจความสำคัญก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชันโดยใช้การทดสอบค่าที แบบไม่อิสระจากกัน (t-test Dependent) ก่อนการวิเคราะห์สถิติเชิงอนุมานด้วยสถิติทดสอบที แบบไม่เป็นอิสระต่อกัน (Dependent samples t-test) ผู้วิจัยได้ตรวจสอบข้อตกลงเบื้องต้นในเรื่องการแจกแจงปกติ (Normality) ของข้อมูลค่าผลต่างระหว่างคะแนนก่อนและหลังเรียนด้วยสถิติ Shapiro-wilk พบว่า ข้อมูลค่าผลต่าง (differences) มีการแจกแจงเป็นโค้งปกติ (W = 0.924, p = .224) ซึ่งเป็นไปตามข้อตกลงเบื้องต้น จึงมีความเหมาะสมในการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติทดสอบที แบบไม่เป็นอิสระต่อกัน (Dependent samples t-test)

ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องการอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน จำนวน 15 คน ปรากฏพบว่าคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องการอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน โดยคะแนนเฉลี่ยหลังเรียน (M = 25.80, SD = 3.68) สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียน (M = 10.40, SD = 2.72) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยข้อที่ 1 ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องการอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ก่อนเรียนและหลังเรียนด้วยการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน

กลุ่มทดลอง	จำนวนนักเรียน	คะแนนเต็ม	*M*	*SD*	t	p
ทดสอบก่อน	15	30	10.40	2.72	12.56*	.001

เรียน						
ทดสอบหลังเรียน	15	30	25.80	3.68		

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน มีเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน มีลักษณะเป็นมาตรประมาณค่า 3 ระดับและวิเคราะห์ความพึงพอใจของนักเรียนโดยหาค่าเฉลี่ย (*M*) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (*SD*) และแปลความหมายของระดับคะแนนเฉลี่ยความพึงพอใจ

ผลการวิเคราะห์คะแนนความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบเน้น ภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชันพบว่า ความคิดเห็นของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชันโดยภาพรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก (*M* = 2.71, *SD* = 0.17) เมื่อพิจารณาความคิดเห็นแต่ละด้านพบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นอยู่ในเกณฑ์ดังนี้ ลำดับที่ 1 ด้านเนื้อหาในการจัดการเรียนรู้ (*M* = 2.76, *SD* = 0.23) รองลงมา คือด้านกิจกรรมการเรียนรู้ (*M* = 2.70, *SD* = 0.22) และ ด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการเรียนรู้ (M = 2.68, SD = 0.34) ตามลำดับ ปรากฏดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน

การประเมิน	**ความพึงพอใจที่มีต่อการจัดการเรียนรู้**			
	M	*SD*	**ระดับความพึงพอใจ**	**ลำดับ**
1. ด้านเนื้อหาในการจัดการเรียนรู้	**2.76**	**0.23**	**มาก**	**1**
1.1 กิจกรรมการเรียนรู้มีความเหมาะสมกับเนื้อหา	2.80	0.41	มาก	1
1.2 เนื้อหามีการลำดับอย่างต่อเนื่องและเหมาะสมเข้าใจง่าย	2.73	0.45	มาก	2
1.3 การจัดเนื้อหาเหมาะสมกับเวลาเรียน	2.73	0.45	มาก	3
2. ด้านกิจกรรมการเรียนรู้	**2.70**	0.22	มาก	**2**
2.1 นักเรียนได้ฝึกฝนทักษะการอ่านจับใจความ	2.93	0.25	มาก	1
2.2 สื่อประกอบการจัดการเรียนรู้มีความน่าสนใจ	2.40	0.50	มาก	4

2.3 การจัดการเรียนรู้น่าสนใจ เหมาะสมกับนักเรียน	2.67	0.48	มาก	3
2.4 ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนมีสวนร่วมในการจัดการเรียนรู้	2.80	0.41	มาก	2
3. ด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการเรียนรู้	**2.68**	**0.34**	มาก	**3**
3.1 นักเรียนมีความสามารถด้านการอ่านจับใจความเพิ่มขึ้น	2.53	0.63	มาก	3
3.2 การจัดการเรียนรู้ส่งเสริมให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองได้	2.87	0.35	มาก	1
3.3 นักเรียนสามารถนำทักษะการอ่านไปปรับใช้กับการเรียนในวิชาอื่นได้	2.67	0.61	มาก	2
ภาพรวม	**2.71**	**0.17**	**มาก**	

อภิปรายผลการวิจัย

1. จากผลการวิจัยความสามารถการอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 หลังการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน สูงกว่าก่อนเรียน (M = 25.80, SD = 3.68) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 1 และสอดคล้องกับแนวคิดของสมศักดิ์ อัมพรวิสิทธิ์โสภา กล่าวว่าการฝึกทักษะการอ่านจับใจความอย่างต่อเนื่อง จะช่วยให้ผู้อ่านมีความคล่องแคล่วในการอ่าน สามารถเข้าใจเนื้อหาได้รวดเร็วและแม่นยำยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง (สมศักดิ์ อัมพรวิสิทธิ์โสภา, 2563) ทั้งนี้อาจจะเป็นผลมาจากการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงาน เป็นกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ที่เน้นนักเรียนเป็นสำคัญ เน้นการสร้างประสบการณ์ในการเรียนรู้ด้วยตนเอง ครูเป็นเพียงผู้วางแผนจัดกิจกรรม และคอยชี้แนะให้คำปรึกษาเมื่อนักเรียนมีปัญหา (Willis, 1996) ส่งเสริมให้นักเรียนได้ฝึกทักษะทางภาษาตามภาระงานภายในเวลาที่กำหนดได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ผู้วิจัยได้ขั้นตอนการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน มาใช้จัดการเรียนรู้ ประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นที่ 1 ขั้นภารกิจ (Quest) เป็นขั้นตอนในการเตรียมความพร้อมของนักเรียน ผู้สอนอธิบายจุดประสงค์ในการเรียน โครงสร้างเนื้อหา ทบทวนความรู้เดิม โดยนักเรียนศึกษาหลักการอ่านจับใจความตามคำแนะนำของผู้สอน และจากการชมวีดิทัศน์ เพื่อเป็นแนวทางให้นักเรียนปฏิบัติภาระงานได้อย่างถูกต้อง สอดคล้องกับแนวทางของสมศักดิ์ อัมพรวิสิทธิ์โสภา ที่กล่าวว่า การอ่านจับใจความจะบรรลุจุดหมาย หรือไม่นั้น ผู้อ่านต้องรู้จุดมุ่งหมายในการอ่านว่า อ่านเพื่ออะไร หรือจะอ่านอย่างไร (สมศักดิ์ อัมพรวิสิทธิ์โสภา, 2563) ซึ่งสอดคล้องกับ Nunan ได้กล่าวว่า ผู้สอนสามารถบอกจุดมุ่งหมายของกิจกรรมให้แก่นักเรียนโดยตรง หรือตั้งคำถามถึงความสำคัญของหัวเรื่องที่เรียน หรือ

บอกโดยนัย เพราะนักเรียนสามารถรับรู้ได้จากกิจกรรม และทำให้นักเรียนบรรลุจุดมุ่งหมายในการดำเนินภาระงานแต่ละชิ้นได้ (Nunan, 2004)

ขั้นที่ 2 ขั้นปฏิบัติภารกิจ (Task cycle) เป็นการจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ปฏิบัติงานตามภาระงานเกี่ยวกับการอ่านจับใจความ มีการใช้องค์ประกอบของเกมมิฟิเคชัน ในเรื่องของระดับขั้น, เวลา, การแข่งขัน, เป้าหมาย, และกฎ นักเรียนจะต้องแข่งขันทำภารกิจตามกติกาที่กำหนด และสะสมการ์ดสะสมคะแนนเพื่อผ่านด่านต่างๆ ซึ่งในแต่ละด่านจะประยุกต์ตามประเภทของการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงาน ขั้นตอน ดังนี้ 2.1) การเขียนรายการ (Listing) นักเรียนจดบันทึกข้อมูลต่างๆ ที่ได้อ่านจากบทอ่าน โดยมุ่งจดบันทึกในส่วนที่สำคัญ และจำเป็นเกี่ยวกับหัวข้อที่กำหนด 2.2) การเรียงลำดับและจัดประเภท (Ordering and Sorting) นักเรียนเรียบเรียงลำดับเหตุการณ์ในเนื้อเรื่องและจัดประเภทของเนื้อหาในบทอ่าน โดยสังเกตส่วนสำคัญของบทอ่าน เช่น ชื่อเรื่อง ส่วนนำ ข้อคิดที่ได้ 2.3) การเปรียบเทียบ (Comparing) นักเรียนสังเกตความเหมือน หรือแตกต่างของเนื้อเรื่อง เพื่อค้นหาคำตอบสำหรับคำถามที่ได้ตั้งไว้เพื่อจับใจความ และจับประเด็นสำคัญ และ 2.4) การแก้ปัญหา (Problem-solving) นักเรียนแก้ปัญหา ใช้ความสามารถด้านเหตุผล คิดวิเคราะห์ และตอบคำถามจากบทอ่าน โดยนักเรียนอ่านบทอ่าน และทำการตอบคำถามจากบทอ่านเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นไปตามจุดประสงค์ โดยนักเรียนจะได้ทำภาระงานจากบทอ่านมี 5 หัวข้อ คือ (1) นิทาน (2) บทความ (3) ข่าว (4) บทอาขยาน และ (5) บทร้อยกรอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสมศักดิ์ อัมพรวิสิทธิ์โสภา กล่าวว่า ความสามารถของการอ่านจับใจความ จะต้องมีการตีความ สื่อสาร ทำความเข้าใจและหาคำตอบในรูปตัวอักษร สัญลักษณ์ และแปลความหมายของตัวอักษร เข้าใจการหาข้อเท็จจริง การขยายความ การแปลความ เข้าใจความหมายของคำ การคิดสังเคราะห์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ เพื่อให้ตรงตามที่ผู้เขียนต้องการสื่อความหมาย (สมศักดิ์ อัมพรวิสิทธิ์โสภา, 2563)

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นหลังปฏิบัติภารกิจ (Post task) เป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ส่วนบุคคล (Sharing personal experience) เป็นขั้นตอนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการสื่อสารเกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปัญหาและข้อสรุปของคำตอบ โดยมุ่งเน้นให้นักเรียนได้สื่อสารและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นปัญหา วิธีการแก้ไขปัญหา และคำตอบจากสถานการณ์ปัญหาร่วมกับเพื่อนในชั้นเรียน ในขั้นตอนนี้นักเรียนจะนำเสนอแนวคิด วิธีการแก้ไขปัญหา และผลลัพธ์ที่ได้จากการดำเนินการแก้ปัญหาของตนเอง เพื่อนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน นอกจากนี้ นักเรียนยังได้รับข้อมูลย้อนกลับอย่างครบถ้วนภายหลังการปฏิบัติภาระงาน และการเข้าร่วมกิจกรรมในขั้นหลังปฏิบัติภารกิจ (Post-task) ที่ผู้วิจัยได้จัดขึ้น ซึ่งช่วยเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ตรวจสอบความถูกต้องของผลงานด้วยตนเองในขั้นตอนดังกล่าว นักเรียนได้ร่วมกันวิเคราะห์คำตอบจากงานที่ปฏิบัติ โดยมีผู้สอนทำหน้าที่เป็นผู้ให้คำแนะนำและข้อเสนอแนะอย่างใกล้ชิด เช่น การนำข้อผิดพลาดจากการตอบคำถามเกี่ยวกับการอ่านจับใจความของนักเรียนมาร่วมกันพิจารณา วิเคราะห์ และปรับแก้ไขให้ถูกต้อง

ยิ่งขึ้น ทั้งนี้ครูมีบทบาทในการเสริมเติมความรู้เพื่อให้เนื้อหามีความถูกต้อง ครบถ้วน และสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ส่งผลให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพและสามารถพัฒนาทักษะการอ่านจับใจความได้ดียิ่งขึ้นสอดคล้องกับ Willis & Willis กล่าวว่า การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ส่วนบุคคล คือ ภาระงานที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พูดคุยเกี่ยวกับตนเอง แลกเปลี่ยนประสบการณ์ของตน หรือเรื่องในอดีตอย่างเป็นอิสระ และมีลักษณะใกล้เคียงกับการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการในสังคม (Willis & Willis, 2007) ทำให้นักเรียนได้ทบทวนวิธีการแก้ปัญหาของตนเอง และสามารถนำแนวทางที่หลากหลายที่ได้จากการแลกเปลี่ยนไปใช้แก้ปัญหาในสถานการณ์ปัญหาที่จะเจอในชีวิตประจำวันต่อไป (Hanna G. & Yackel E., 2003) จากนั้นผู้สอนประเมินผล และมอบรางวัลตามที่ได้กำหนดกติกา เป็นการสร้างแรงกระตุ้นในการทำภารกิจต่อๆ ไป เพื่อพัฒนาความสามารถในการอ่านจับใจความ สอดคล้องกับ Jensen ที่กล่าวถึงการให้รางวัล (Rewarding) ว่านอกจากความสนุกที่เป็นเอกลักษณ์แล้ว เกมส่วนมากยังมีระบบการให้รางวัล เพื่อจูงใจให้ผู้เล่นบรรลุเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ โดยมากของรางวัลจะใช้สิ่งที่มีมูลค่าหรือมีความหมายทางจิตใจกับผู้เล่น (Jensen, 2012) นอกจานี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของนันทวัน วิรุณภักดิ์ และคณะ ได้ศึกษาการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบภาระงานเป็นฐานร่วมกับการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์เพื่อส่งเสริมความสามารถทางการเขียนภาษาอังกฤษสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จากผลการวิจัยพบว่า ความสามารถทางการเขียนภาษาอังกฤษสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (นันทวัน วิรุณภักดิ์ และคณะ, 2565) ทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของวัทนพร บุญชู ซึ่งพบว่า กิจกรรมการจัดการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดเพลินร่วมกับเกมมิฟิเคชัน เพื่อส่งเสริมมโนทัศน์เรื่องการอ่านสะกดคำและแรงจูงใจในการเรียนสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ผลการวิจัย นักเรียนมีคะแนนมโนทัศน์หลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 (วัทนพร บุญชู, 2567)

2. จากผลการวิจัยเป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 2 ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน อยู่ระดับมาก (M = 2.71, SD = 0.17) ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 2 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ลำดับคะแนนเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ 1) ด้านเนื้อหาในการจัดการเรียนรู้ โดยภาพรวมพบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก เนื่องจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้มีรูปแบบการจัดการเรียนการสอนที่นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ฝึกฝน เรียนรู้ วางแผน แก้ปัญหาด้วยตนเอง 2) ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ โดยภาพรวมพบว่า นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก เนื่องจากเกมมิฟิเคชันช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ กระบวนการคิดแก้ปัญหา สร้างแรงจูงใจ ส่งเสริมทักษะทางสังคม ช่วยในการพัฒนา และปรับปรุงพฤติกรรม ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชั้นเรียน สอดคล้องกับ Streck ได้อธิบายประโยชน์ของเกมมิฟิเคชัน ไว้ว่า เกมมิฟิเคชันช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ สร้างแรงจูงใจ (Streck, 2013) และ 3) ด้านประโยชน์ที่

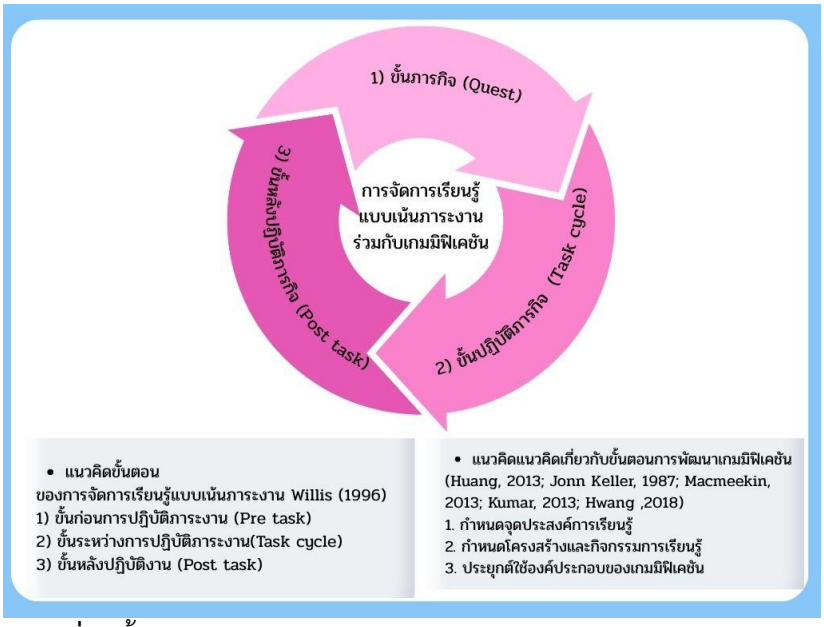
ได้รับจากการเรียนรู้ ผลการวิจัยว่าความสามารถในการอ่านจับใจความของนักเรียน เพิ่มสูงขึ้นหลังการทดลอง โดยภาพรวมพบว่านักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก เนื่องจาก กิจกรรมการเรียนรู้ทั้ง 3 ขั้นตอน มีส่วนในการช่วยส่งเสริมให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหา ช่วยให้สามารถพัฒนาการอ่านจับใจความจากบทอ่านประเภทต่างๆ ได้ดีขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของนรบดี สิริเนาวพงศ์ ได้ให้ความสำคัญของการอ่านจับใจความสำคัญว่า การอ่านจับใจความสำคัญเป็นทักษะจำเป็น และถือเป็นกุญแจสำคัญในการดำเนินชีวิตเพราะมีผล ต่อการอ่านทุกจุดประสงค์ให้เกิดประสิทธิภาพ โดยเฉพาะด้านการศึกษาเล่าเรียนการแสวงหาความรู้ (นรบดี สิริเนาวพงศ์, 2560)

จากแนวคิดและผลการวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน ไม่เพียงแต่ช่วยยกระดับความสามารถในการอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 เท่านั้น แต่สามารถช่วยเพิ่มความสนใจ ความกระตือรือร้น การมีส่วนร่วมของผู้เรียน ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนาทักษะการอ่านจับใจความ อีกทั้งยังช่วยสร้างบรรยากาศการเรียนรู้เชิงบวก ทำให้ผู้เรียนกล้าแสดงออกและเรียนรู้อย่างมีความสุข

องค์ความรู้ใหม่

จากการสังเคราะห์ผลการวิจัย ผู้วิจัยสามารถนำเสนอองค์ความรู้ใหม่เป็นขั้นตอนการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน โดยขั้นตอนดังกล่าวเป็นการบูรณาการระหว่างการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงาน และแนวคิดเกมมิฟิเคชัน ผ่านการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้อย่างเป็นระบบขั้นตอนเพื่อศึกษาพัฒนาการความสามารถในการอ่านจับใจความ และความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 โดยการจัดกิจกรรมมีจุดมุ่งหมายให้นักเรียนพัฒนาความสามารถในการอ่านจับใจความผ่านกระบวนการคิด การแก้ปัญหาที่สอดคล้องกับสถานการณ์จริง โดยใช้ภาระงานต่างๆ ให้นักเรียนปฏิบัติร่วมกัน และมีครูเป็นผู้ให้คำแนะนำตลอดจนดูแลให้การทำกิจกรรมนี้เป็นไปตามที่กำหนดไว้ การจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชันประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้ 1) ขั้นภารกิจ (Quest) ผู้สอนแจ้งจุดประสงค์ และโครงสร้างเนื้อหา จากนั้นมีการทบทวนความรู้เดิม โดยนักเรียนศึกษาหลักการอ่านจับใจความตามคำแนะนำของผู้สอน 2) ขั้นปฏิบัติภารกิจ (Task cycle) จัดกิจกรรมให้นักเรียนได้ปฏิบัติงานตามภาระงานที่เกี่ยวกับการอ่านจับใจความ ที่ผู้สอนจัดกิจกรรมโดยประยุกต์ตามประเภทของการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงาน โดยมีขั้นตอน ดังนี้ 2.1) การเขียนรายการ (Listing) 2.2) การเรียงลำดับและจัดประเภท (Ordering and Sorting) 2.3) การเปรียบเทียบ (Comparing) และ 2.4) การแก้ปัญหา (Problem-solving) โดยนักเรียนจะได้ทำภาระงานจากบทอ่านมี 5 หัวข้อ คือ นิทาน, บทอาขยาน, บทร้อยกรอง, บทความ และข่าว 3) ขั้นหลังปฏิบัติภารกิจ (Post task) 3.1) การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ส่วนบุคคล (Sharing personal

experience) และ 3.2) ผู้สอนประเมินผล และมอบรางวัลตามที่ได้กำหนดกติกา มีการจัดอันดับบนกระดานจัดอันดับเพื่อแสดงระดับขั้นเป็นการสร้างแรงกระตุ้นในการทำภารกิจต่อๆ ไป เพื่อพัฒนาความสามารถในการอ่านจับใจความ จึงขอนำเสนอแผนภาพประกอบการอธิบายดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน

บทสรุป

จากการวิจัยครั้งนี้พบว่า ความสามารถการอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 หลังการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน สูงกว่าก่อนเรียน โดยคะแนนเฉลี่ยหลังเรียน (M = 25.80 , SD = 3.68) สูงกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียน (M = 10.40 , SD = 2.72) ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยข้อที่ 1 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 1 และความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ที่มีต่อการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน อยู่ระดับมาก (M = 2.71, SD = 0.17) เป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 2 โดยเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ลำดับคะแนนเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ ด้านเนื้อหาในการจัดการเรียนรู้ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ และด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการเรียนรู้ตามลำดับ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. จากผลการวิจัย พบว่าผลการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงานร่วมกับเกมมิฟิเคชัน พัฒนาความสามารถในการอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ได้ แต่จากการจัดการเรียนรู้

พบว่า ผู้สอนควรทบทวนเนื้อหาวิธีการอ่านจับใจความก่อนการทำกิจกรรมทุกครั้ง โดยเฉพาะในแผนการจัดการเรียนรู้ แผนที่ 1 ที่ควรเน้นย้ำถึงขั้นตอน และอธิบายรายละเอียดในหัวข้อต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนมีความเข้าใจและสามารถทำกิจกรรมได้อย่างถูกต้องครบถ้วนตามกำหนดเวลา

2. เมื่อพิจารณาแต่ละประเภทของบทอ่าน พบว่า การอ่านบทร้อยกรอง และการอ่านบทอาขยาน นักเรียนจะมีปัญหาในการทำความเข้าใจเนื้อหา คำศัพท์ และการตีความ ด้วยเหตุนี้ครูต้องให้ความสำคัญในการสอนอ่านบทอ่านทั้งสองประเภทนี้ โดยฝึกฝนให้นักเรียนอ่าน และทำความเข้าใจมากขึ้น หมั่นทบทวนบคำศัพท์อยู่เสมอ สิ่งที่สำคัญคือ การเลือกบทอ่านของครู ควรเลือกบทอ่านให้มีความเหมาะสม มีความ ทันสมัย ทันเหตุการณ์ เหมาะสมกับระดับชั้นของนักเรียน ซึ่งจะส่งผลให้นักเรียนมีความสามารถในการอ่านจับใจความเพิ่มขึ้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาการนำประเภทของการจัดการเรียนรู้แบบเน้นภาระงาน ที่น่าสนใจ ซึ่งสอดคล้องกับเนื้อหา ช่วงวัย ความสามารถ และประสบการณ์ของนักเรียน มาใช้ในการจัดการเรียนรู้ เพื่อส่งเสริมความสามารถการอ่านจับใจความ ทำให้การจัดการเรียนรู้เกิดประสิทธิภาพและตอบสนองความต้องการของนักเรียน

2. ควรมุ่งศึกษาการนำองค์ประกอบของเกมมิฟิเคชันในรูปแบบที่หลากหลาย สร้างสรรค์มากยิ่งขึ้น โดยคัดเลือกองค์ประกอบที่มีความน่าสนใจและเหมาะสม นำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้อย่างมีความหมาย ทั้งนี้ การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ควรคำนึงถึงการสร้างแรงจูงใจ ความท้าทาย และความสนุกสนาน ควบคู่ไปกับการพัฒนาทักษะการอ่านจับใจความอย่างเป็นระบบ

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2566). *เอกสารประกอบการแถลงข่าว ผลสอบ PISA สัญญาณเตือนวิกฤติการศึกษา แก้ปัญหาให้ถูกจุด.* นิตยาสาร สสวท. https://moe360.blog/2023/12/07/pisa-2022/

ขนิษฐา โลหะประเสริฐ. (2566). การพัฒนาชุดฝึกทักษะการอ่านร่วมกับเทคนิคเกมิฟิเคชัน (Gamification) เพื่อส่งเสริมความสามารถการอ่านคำภาษาไทยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 สังกัดสำนักงานการศึกษาเอกชนจังหวัดสงขลา. *วารสารพิกุล คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, 21(2):* 133-145.

นรบดี สิริเนาวพงศ์. (2560). *แบบประเมินผลตามตัวชี้วัด ภาษาไทย ป.3*. กรุงเทพฯ: ฟิสิกส์เซ็นเตอร์.

นันทวัน วิรุณภักดิ์ และคณะ. (2565). การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบภาระงานเป็นฐานร่วมกับการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อส่งเสริมความสามารถทางการเขียนภาษาอังกฤษสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. *Journal of Roi Kaensarn Academi, 7(10):* 253-270.

วัทนพร บุญชู. (2567). การพัฒนากิจกรรมการจัดการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดเพลินร่วมกับเกมมิฟิเคชันเพื่อส่งเสริมมโนทัศน์เรื่องการอ่านสะกดคำและแรงจูงใจในการเรียนสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1. *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสอนภาษาไทย.* ภาควิชาหลักสูตรและวีการสอน: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2566, 6 ธันวาคม). *การแถลงข่าวผลการประเมิน PISA 2022*. PISA THAILAND สถานบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. https://pisathailand.ipst.ac.th/news-21/

สถิตาภรณ์ ศรีหิรัญ. (2560). *เทคนิคการอ่านเชิงวิชาการ.* พิษณุโลก: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร.

สมศักดิ์ อัมพรวิสิทธิ์โสภา. (2563). *ทักษะการอ่านจับใจความ.* กรุงเทพฯ: ภูมิบัณฑิต.

สายใจ ทองเนียม. (2560). *ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร.* กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดยูเคชั่น.

Hanna, G., & Yackel, E. (2003). *Reasoning and Proof. In A Research Companion to Principles and Standards for School Mathematics*. Reston. Nation Council of Teacher of Mathematics.

Jensen, B. (2012) *Catching up: Learning from the Best School in East Asia.* Grattan Institute, Australia.

Nunan, D. (2004). Communicative tasks and the language curriculum. *TESOL Quaterly, 25(2):* 59-65.

OECD. (2023). *PISA 2022 Results (Volume I): The State of Learning and Equity in Education.* Paris: OECD Publishing.

Streck, H. (2013). *Yet another introduction to gamification.* http://gamification.com/gamification-blog-posts/yet-another-introduction-togamification/

Willis, D. & Willis, J. (2007). Doing Tasks-based teaching. Oxford: Oxford University Press.

Willis, J. (1996). *A framework for task-based learning*. London: Longman.

ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2

Managerial Skills of School Administrators Affecting the Happy Organization in Schools Under Nakhon Pathom Primary Education Service Area Office 2

[1*]**พรทิพย์ กลิ่นดอกแก้ว** Porntip Klindokkaew
[2**]**ณัฐวรรณ พุ่มดียิ่ง** Nuttawan Pumdeeying
[3***]**พิชญาภา ยืนยาว** Pitchayapa Yuenyaw
[1,2,3]คณะครุศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
[1,2,3]Faculty of Education, Nakhon Pathom Rajabhat University
[*]First author, e-mail: Porntipjoy09@gmail.com
Corresponding author, e-mail: [**]nuttawan.p17@gmail.com [***]pitchayapa@npru.ac.th

Received April 15, 2026; **Revised** April 19, 2026; **Accepted:** June 22, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาระดับทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2 2) เพื่อศึกษาระดับการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2 และ 3) เพื่อศึกษาทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2 บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ ครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2 จำนวน 310 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้นตามสัดส่วนกระจายตามขนาดของสถานศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน ผลการวิจัยพบว่า 1) ระดับทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา ภาพรวมอยู่ใน

ระดับมากที่สุด และรายด้านอยู่ในระดับมากและมากที่สุด โดยทักษะการตัดสินใจอยู่ในระดับสูงที่สุด รองลงมาได้แก่ ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทักษะการสื่อสาร และทักษะความคิดรวบยอดอยู่ในลำดับสุดท้าย 2) ระดับการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา ภาพรวมอยู่ในระดับมาก และรายด้านอยู่ในระดับมากและมากที่สุด โดยการพัฒนาความรู้และเป็นมืออาชีพในงานอยู่ในระดับสูงที่สุด รองลงมาได้แก่ สังคมที่มีความสุข มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การมีคุณธรรมและความกตัญญู และเศรษฐกิจการเงินที่ดีอยู่ในลำดับสุดท้าย 3) ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา ได้แก่ ทักษะความคิดรวบยอด (X_3) ทักษะการบริหารเวลา (X_7) ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (X_2) และทักษะการวินิจฉัย (X_4) ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา โดยสามารถร่วมกันทำนายได้ร้อยละ 58.70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

คำสำคัญ: ทักษะการบริหาร; ผู้บริหารสถานศึกษา; องค์กรแห่งความสุข

Abstract

The objectives of this research article were: 1) To investigate the levels of administrative skills of school administrators under the Nakhon Pathom Primary Educational Service Area Office 2; 2) To examine the levels of happy workplace organization within schools under the Nakhon Pathom Primary Educational Service Area Office 2; and 3) To determine the administrative skills of school administrators that affect the development of a happy workplace organization in schools under the Nakhon Pathom Primary Educational Service Area Office 2. This research article is a descriptive study. The sample group consisted of 310 teachers under the Nakhon Pathom Primary Educational Service Area Office 2, obtained through proportional stratified random sampling based on school size. The research instrument was a questionnaire. Statistical methods used for data analysis included frequency, percentage, mean, standard deviation, and stepwise multiple regression analysis. The findings of this research were as follows: 1) Administrative skills of school administrators: The overall level was at the highest level. When considering individual aspects, the levels ranged from "high" to "highest." Decision-making skills were at the highest level, followed by interpersonal skills and communication skills, while conceptual skills were ranked last. 2) The level of being a Happy Organization: The overall level was at a high level. Individual aspects ranged from "high" to "highest." Professional development and career growth were at the highest level,

followed by social well-being (kindness and generosity), ethics and gratitude, while financial well-being was ranked last. 3) Administrative skills affecting the Happy Organization: Conceptual skills (X_3), time management skills (X_7), interpersonal skills (X_2), and diagnostic skills (X_4) significantly influenced the status of the school as a Happy Organization at the percentage of 58.70 with statistical significance level of .01.

Keywords: Managerial Skills; School Administrator; Happy Organization

บทนำ

โลกในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีการเจริญก้าวหน้าและพัฒนาอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม เทคโนโลยี และด้านการศึกษา ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของบุคคลในชาติและองค์กรต่างๆ ในยุคปัจจุบัน การศึกษาถือว่าเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญยิ่งในการพัฒนาประเทศและพัฒนาบุคคลในชาติ ซึ่งการทำให้บุคคลในชาติมีคุณภาพ มีศักยภาพ มีความพร้อมในการรับมือต่อการเปลี่ยนแปลง เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของโลกที่เกิดขึ้นนั้น จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการจัดการศึกษาที่มีการวางแผนการบริหารจัดการศึกษาที่ดีและมีประสิทธิภาพ การศึกษาช่วยสร้างความรู้ ความคิด ทักษะ เจตคติ ให้บุคคลในชาติรู้จักตนเอง เข้าใจสังคม และเข้าใจสิ่งแวดล้อมที่ตนอาศัยอยู่แล้วนำความรู้ ความเข้าใจมาแก้ไขปัญหา รวมทั้งส่งเสริมสร้างสรรค์ชีวิตตนเองและพัฒนาสังคมให้ดีขึ้นการจัดการศึกษาจึงต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้เรียนทุกคนได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาของชาติ พ.ศ. 2561 และมีคุณลักษณะที่คาดหวังหลังสำเร็จการศึกษา คือ มุ่งให้ผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา เป็นคนดี มีวินัย ภูมิใจในชาติ สามารถเชี่ยวชาญได้ตามความถนัดของตน เป็นพลเมืองดี มีคุณภาพและความสามารถสูง ได้รับโอกาสเท่าเทียมกันทางการศึกษา สามารถเป็นผู้ร่วมสร้างสรรค์นวัตกรรม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาประเทศสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2562)

ปัจจุบันในสภาพที่สังคมมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การจัดการบริหารองค์กรต่างๆ จะต้องตามความเปลี่ยนแปลงให้ทัน มิเช่นนั้นจะถูกทิ้งให้ล้าหลังและจะประสบความล้มเหลวในการบริหารองค์กรนั้นๆ เพราะความสำเร็จหรือความล้มเหลวขององค์กรย่อมขึ้นอยู่กับศักยภาพของผู้บริหารองค์กรทุกองค์กร การบริหารงานสู่ความสำเร็จนั้น ผู้บริหารมีบทบาทสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จ โดยเป็นผู้นำที่จะต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารงานเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ในการขับเคลื่อนนโยบายสู่การปฏิบัติ ผู้บริหารต้องมีความเข้าใจและปรับใช้นโยบายได้ จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีทักษะในการบริหารงาน บริหารคน ใช้อำนาจหน้าที่ได้อย่าง

เหมาะสมกับสถานการณ์ สามารถสร้างแรงจูงใจในการทำงาน สร้างเครือข่ายความร่วมมือ รวมถึงเป็นแบบอย่างที่ดี มีความประพฤติที่เหมาะสม มีความทุ่มเทและเสียสละ มีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ โดยเฉพาะการบริหารงานภายใต้ความยุ่งยากและประสบปัญหาในสถานการณ์ต่างๆ ผู้บริหารต้องใช้ทักษะ ความรู้และเจตคติที่ดีในการทำงาน จะทำให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพ เกิดประสิทธิผลบรรลุตามเป้าหมาย (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2562) ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษาสามารถใช้ทักษะและวิธีการต่างๆ ในการบริหารงานให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาปฏิบัติงานได้อย่างมีความสุขและมีประสิทธิภาพสูงสุด กลไกสำคัญในการขับเคลื่อนให้เกิดการดำเนินงานบรรลุตามเป้าหมายนั้น ผู้บริหารต้องเป็นผู้กำหนดทิศทางการทำงาน มีความมุ่งมั่นที่จะไปสู่เป้าหมาย ทุ่มเทพลังกายและความคิดเต็มกำลัง มีความเป็นผู้นำ มีความคิดริเริ่ม รอบรู้ เป็นที่พึ่งทางวิชาการให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาได้ มีความสามารถในการบริหารองค์กรและบุคลากรภายในสถานศึกษาให้มีศักยภาพและเหมาะสมกับภาระงานมากที่สุด การมอบหมายงานหรือภาระงานต่างๆ ให้มีความเหมาะสมกับความสามารถของบุคคลนั้นๆ จะทำให้การปฏิบัติงานของครูและบุคลากรภายในสถานศึกษานั้นมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ทำให้ทำงานได้อย่างมีความสุข ไม่เกิดภาวะกดดันในการทำงาน และส่งผลให้สถานศึกษานั้นเป็นองค์กรแห่งความสุขได้ในที่สุด

จากการศึกษาข้อมูลผลการประเมินคุณภาพภายนอกรอบที่ห้าของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2 (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2, 2568) ครั้งที่ 1/2568 มีสถานศึกษาจำนวน 15 แห่ง ที่รับการประเมินจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) พบว่ามีสถานศึกษาจำนวน 14 แห่ง มีผลการประเมินอยู่ในระดับดี คิดเป็นร้อยละ 93.33 และมีสถานศึกษาจำนวน 1 แห่ง มีผลการประเมินอยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 6.67 จะเห็นได้ว่าไม่มีสถานศึกษาที่มีผลการประเมินอยู่ในระดับดีมาก ดังนั้น การปฏิบัติงานในสถานศึกษาจะมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุดได้ก็ต่อเมื่อครูและบุคลากรในสถานศึกษา มีความพึงพอใจในการทำงานและอยู่ร่วมกันอย่าง มีความสุข ได้รับการยอมรับจากผู้บริหารสถานศึกษาและเพื่อนร่วมงาน ความสำเร็จของสถานศึกษาส่วนใหญ่ จะขึ้นอยู่กับครูและบุคลากรในตำแหน่งหน้าที่ต่างๆ ของสถานศึกษาเป็นสำคัญ ซึ่งผู้บริหารสถานศึกษาต้องมีความเข้าใจและมีทักษะในการบริหารสถานศึกษาในด้านต่างๆ อย่างแท้จริง เพื่อยกระดับและเสริมสร้างให้สถานศึกษาเป็นองค์กรแห่งความสุข ส่งผลให้ครูและบุคลากรทางการศึกษามีความรู้สึกที่ดีต่อสถานศึกษา มีความรู้สึกที่ดีในการทำงาน และการสอน พร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อความสำเร็จของงานและสถานศึกษาอย่างต่อเนื่องสมบูรณ์

จากความเป็นมาและสภาพปัญหาในข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา โดยผู้วิจัยเลือกศึกษาสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2 ซึ่งผลการวิจัย

จะนำไปใช้เพื่อเป็นประโยชน์และเป็นแนวทางให้กับผู้บริหารสถานศึกษาให้มีทักษะการบริหารด้านต่างๆ ในการเสริมสร้างการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา เพื่อให้ครูและบุคลากรผู้ปฏิบัติงานในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2 ได้ปฏิบัติงานอย่างมีความสุข ซึ่งถือได้ว่าเป็นเป็นหัวใจสำคัญที่ส่งผลให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลต่อผู้เรียนอย่างสูงสุดต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระดับทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2
2. เพื่อศึกษาระดับการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2
3. เพื่อศึกษาทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 1,571 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) โดยมีรายละเอียดการดำเนินการ ประกอบด้วย ประชากรที่ศึกษา ได้แก่ ครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2 ปีการศึกษา 2568 ซึ่งกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตารางของ Krejcie & Morgan (1970) อ้างถึงใน สุวิมล ติรกานันท์ (2557) ได้จำนวน 310 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นตามสัดส่วน (Proportional Stratified Random Sampling) จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา ได้แก่ ขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ และขนาดใหญ่พิเศษ ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2 จากนั้นดำเนินการสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือตามลำดับ ดังนี้ ความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) นำแบบสอบถามเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน เพื่อพิจารณาความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (Index of Item-Objective Congruence: IOC) โดยคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.67–1.00 แล้วทดลองใช้เครื่องมือ (Try-out) โดยนำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับครูในสถานศึกษาที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน และวิเคราะห์ความเชื่อมั่น (Reliability) หาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach’s Alpha Coefficient) พบว่า แบบสอบถามด้านทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษามีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.983 และด้านการเป็นองค์กรแห่งความสุข

มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.984 โดยมีค่าอำนาจจำแนกรายข้อของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ 0.990 ผู้วิจัยดำเนินการแจกแบบสอบถามไปยังกลุ่มตัวอย่างจำนวน 310 ฉบับ และได้รับแบบสอบถามที่มีความสมบูรณ์กลับคืนมาจำนวน 272 ฉบับ คิดเป็นร้อยละ 87.74 ของจำนวนแบบสอบถามทั้งหมด ข้อมูลที่ได้รับนำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติการแจกแจงความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สันและการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน เพื่อสรุปผลและเขียนรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ตารางที่ 1 จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างครูผู้สอนที่ปฏิบัติงานในสถานศึกษา

ขนาดของสถานศึกษา	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
ขนาดเล็ก	299	59
ขนาดกลาง	943	186
ขนาดใหญ่	189	37
ขนาดใหญ่พิเศษ	140	28
รวม	**1,571**	**310**

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การวิเคราะห์ระดับทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2 ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับและลำดับทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา

(n = 272)

ข้อ	ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	ลำดับ
1.	ทักษะทางเทคนิค	4.50	0.46	มาก	6
2.	ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล	4.61	0.44	มากที่สุด	2
3.	ทักษะความคิดรวบยอด	4.47	0.46	มาก	7
4.	ทักษะการวินิจฉัย	4.55	0.49	มากที่สุด	4
5.	ทักษะการสื่อสาร	4.60	0.46	มากที่สุด	3
6.	ทักษะการตัดสินใจ	4.63	0.44	มากที่สุด	1
7.	ทักษะการบริหารเวลา	4.51	0.48	มากที่สุด	5
	รวม	**4.55**	**0.46**	**มากที่สุด**	

จากตารางที่ 2 พบว่า ผลการวิเคราะห์ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2 ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.55, S.D. = 0.46) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าทักษะการบริหารอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุดในทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ทักษะการตัดสินใจ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.63, S.D. = 0.44) รองลงมาคือ ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ($\overline{X}$ = 4.61, S.D. = 0.44) และทักษะการสื่อสาร($\overline{X}$ = 4.60, S.D. = 0.46) ตามลำดับ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยลำดับสุดท้ายคือ ทักษะความคิดรวบยอด ซึ่งอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.47, S.D. = 0.46)

ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การวิเคราะห์ระดับการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2 ดังแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับและลำดับการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา

(n = 272)

ข้อ	การเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา	$\overline{X}$	S.D.	ระดับ	ลำดับ
1.	สุขภาพดี	4.36	0.53	มาก	6
2.	มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่	4.57	0.49	มาก	3
3.	การรู้จักผ่อนคลาย	4.29	0.61	ที่สุด	7
4.	การมีคุณธรรมและความกตัญญู	4.50	0.49	มาก	4
5.	เศรษฐกิจการเงินที่ดี	4.23	0.63	มาก	8
6.	การพัฒนาความรู้และเป็นมืออาชีพในงาน	4.70	0.42	มาก	1
7.	ครอบครัวที่ดี	4.43	0.54	มาก	5
8.	สังคมที่มีความสุข	4.64	0.42	ที่สุด	2
				มาก	
				มาก	
				ที่สุด	
	รวม	**4.47**	**0.52**	**มาก**	

จากตารางที่ 3 พบว่า ผลการวิเคราะห์ระดับการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2 ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.47, S.D. = 0.52) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่ามีการดำเนินการอยู่ในระดับมากที่สุดจำนวน 3 ด้าน และระดับมากจำนวน 5 ด้าน โดยมีรายละเอียดเรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ การพัฒนาความรู้และเป็นมืออาชีพในงาน (Happy Brain) อยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.70, S.D. = 0.42) ลำดับรองลงมา

ได้แก่ สังคมที่มีความสุข (Happy Society) อยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.64, S.D. = 0.42) และการมีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (Happy Heart) อยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{X}$ = 4.57, S.D. = 0.49) ด้านการมีคุณธรรมและความกตัญญู (Happy Soul) อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.50, S.D. = 0.49) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยลำดับสุดท้าย คือ เศรษฐกิจการเงินที่ดี (Happy Money) ซึ่งอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 4.23, S.D. = 0.63)

ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การวิเคราะห์ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอนทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา

แหล่งความแปรปรวน	df	SS	MS	F	Sig
Regression	4	24.36	6.09	94.79**	.00
Residual	267	17.15	0.06		
Total	271	41.51			
ตัวแปรที่ได้รับการคัดเลือกเข้าสมการ	b	Beta	SE_b	t	Sig
ค่าคงที่	0.98		0.19	5.28**	.00
ทักษะความคิดรวบยอด (X_3)	0.27	0.32	0.05	5.32**	.00
ทักษะการบริหารเวลา (X_7)	0.20	0.25	0.05	4.45	.00
ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (X_2)	0.17	0.19	0.05	3.73**	.00
ทักษะการวินิจฉัย (X_4)	0.13	0.16	0.05	2.79**	.01

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

R = 0.766 R^2 = 0.587 SEE. = 0.253

จากตารางที่ 4 พบว่าผลการวิเคราะห์ความถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis) ตัวแปรที่ได้รับเลือกเข้าสู่สมการถดถอย ได้แก่ ทักษะความคิดรวบยอด (X_3) ทักษะการบริหารเวลา (X_7) ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (X_2) และทักษะการวินิจฉัย (X_4) ซึ่งตัวแปรชุดนี้สามารถร่วมกันพยากรณ์การเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2 ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีค่าประสิทธิภาพในการทำนาย (R^2) เท่ากับ 0.587 แสดงให้เห็นว่า ทักษะด้านความคิดรวบยอด การบริหารเวลา ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และการวินิจฉัย มีอิทธิพลต่อการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา โดยสามารถร่วมกันอธิบายความผันแปรหรือพยากรณ์ผลได้ร้อยละ 58.70 โดยสามารถเขียนสมการพยากรณ์ ได้ดังนี้

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ (Unstandardized Regression Equation) คือ

$\hat{Y}_{tot} = 0.98 + 0.27\ (X_3) + 0.20\ (X_7) + 0.17\ (X_2) + 0.13\ (X_4)$

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนมาตรฐาน (Standardized Regression Equation) คือ

$\hat{Z}_{tot} = 0.32\ (Z_3) + 0.25\ (Z_7) + 0.19\ (Z_2) + 0.16\ (Z_4)$

อภิปรายผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่าทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทักษะการบริหาร ของผู้บริหารสถานศึกษา ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากและมากที่สุด โดยทักษะการตัดสินใจอยู่ในระดับสูงที่สุด รองลงมาได้แก่ ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทักษะการสื่อสาร และทักษะความคิดรวบยอดอยู่ในลำดับสุดท้าย ทั้งนี้เป็นเพราะว่าผู้บริหารสถานศึกษาที่มีทักษะการบริหารสถานศึกษา จะมีศักยภาพในการบริหารจัดการสถานศึกษา สามารถบริหารจัดการสถานศึกษาได้อย่างเป็นระบบ และบรรลุผลตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยการใช้ทรัพยากร ทั้งทางด้านบุคคล งบประมาณ และกระบวนการในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีคุณธรรมและจริยธรรม รวมถึงการส่งเสริมและสร้างบรรยากาศในการทำงานแบบร่วมมือร่วมใจ ยอมรับนับถือ ให้เกียรติซึ่งกันและกัน เพื่อให้เกิดการทำงานที่มีความสุขในสถานศึกษา สอดคล้องกับแนวคิดของมลฤดี สวนดี กล่าวว่า ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา คือ การบริหารต้องมีทั้งศาสตร์และศิลป์ มีทักษะกระบวนการบริหาร เพื่อเป็นกลไกในการขับเคลื่อนดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมาย ต้องมีความรู้ ความสามารถ มีทักษะและประสบการณ์ทั้งในงานหน้าที่ มีเทคนิควิธี ตลอดจนความสามารถในการสื่อสาร มีทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ การจัดการทรัพยากร มีมนุษยสัมพันธ์ มีความคิดกว้างไกล สร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน มีภาวะผู้นำการจัดการทำงานเป็นทีม มีความคิดรวบยอด รู้และเข้าใจแก้ไขปัญหา สามารถบริหารงานเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล (มลฤดี สวนดี, 2565) สอดคล้องกับแนวคิดทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาของ Griffin ที่กล่าวว่า ทักษะการบริหารที่สำคัญประกอบด้วย 7 ทักษะ คือ 1) ทักษะทางเทคนิค (technical skill) 2) ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (interpersonal skill) 3) ทักษะความคิดรวบยอด (conceptual skill) 4) ทักษะการวินิจฉัย (diagnostic skill) 5) ทักษะการสื่อสาร (communication skill) 6) ทักษะการตัดสินใจ (decision-making skill) และ 7) ทักษะการบริหารเวลา (time management skill) (Griffin, 2015) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอรพรรณ ขันแก้ว ได้ศึกษาวิจัยเรื่องทักษะของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งความสุขของศูนย์การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอในเขตภาคกลาง ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเรียงลำดับค่ามัชฌิมเลขคณิตจากมากไปหาน้อย คือ ทักษะทางมนุษย์ ทักษะความคิดรวบยอด ทักษะทางความรู้ความคิด ทักษะทางการศึกษาและการสอน และ

ทักษะทางเทคนิค (อรพรรณ ขันแก้ว, 2565) ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาอันจะเป็นผลดีต่อการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา ส่งผลให้ครูในสถานศึกษาปฏิบัติงานได้อย่างมีความสุขซึ่งผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องเป็นผู้ที่มีทักษะด้านต่างๆ และให้ความสำคัญกับการปฏิบัติงานของครู เพื่อสร้างองค์กรแห่งความสุข รวมพลังความร่วมมือร่วมใจของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สถานศึกษาเกิดการพัฒนาอย่าง มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุด

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา อยู่ในระดับมาก 5 ด้านและระดับมากที่สุด 3 ด้าน การพัฒนาความรู้และเป็นมืออาชีพในงาน อยู่ในระดับสูงที่สุด รองลงมาได้แก่ สังคมที่มีความสุข มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การมีคุณธรรมและความกตัญญู และเศรษฐกิจการเงินที่ดี อยู่ในลำดับสุดท้าย ทั้งนี้เป็นเพราะการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาจะช่วยสร้างบรรยากาศที่ดีในการปฏิบัติงานของครูในสถานศึกษา ทำให้ครูและบุคลากรในสถานศึกษาเกิดความสบายใจ ในการทำงานตามที่ได้รับมอบหมาย มีขวัญกำลังใจที่ดี เมื่อเกิดความสุขในการปฏิบัติงานทั้งทางด้านร่างกายและด้านจิตใจ จะส่งผลให้การปฏิบัติงานและดำเนินงานได้อย่างเต็มที่ เต็มกำลัง ซึ่งส่งผลดีตอสถานศึกษาที่จะเกิดการพัฒนาใหก้าวหน้าและบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุด สอดคล้องกับแนวคิดของชาญวิทย์ วสันต์ธนารัตน์ และธีร์ธรรม วุฑฒิวัตรชัยแก้ว กล่าวว่า ในองค์กรแห่งความสุขเป็นรูปแบบการบริหารองค์กรที่เหมาะสมกับยุคปัจจุบัน เพราะเป็นการพัฒนาที่สมดุล เนื่องจากให้ความสำคัญต่อการพัฒนาผลงานและความสุขของพนักงาน รวมถึงนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของพนักงาน องค์กรและสังคม ส่วนองค์กรแห่งความสุข หมายถึง กระบวนการในการพัฒนาคนขององค์กรอย่างมีเป้าหมาย เพื่อให้องค์กรมีความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลง และการพัฒนายุทธศาสตร์ให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ขององค์กรที่จะนำไปสู่การเติบโตอย่างยั่งยืน (ชาญวิทย์ วสันต์ธนารัตน์ และธีร์ธรรม วุฑฒิวัตรชัยแก้ว, 2561) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพที่ได้กล่าวถึงองค์ประกอบขององค์กรแห่งความสุขไว้ 8 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) สุขภาพดี (happy body) 2) มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (happy heart) 3) การรู้จักผ่อนคลาย (happy relax) 4) การมีคุณธรรมและความกตัญญู (happy soul) 5) เศรษฐกิจการเงินที่ดี (happy money) 6) การพัฒนาความรู้และเป็นมืออาชีพในงาน (happy brain) 7) ครอบครัวที่ดี (happy family) และ 8) สังคมที่มีความสุข (happy society) (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2563)

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา มีตัวแปรพยากรณ์ที่สามารถอธิบายความผันแปรของการเป็นองค์กรแห่งความสุขได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มีจำนวน 4 ตัวแปร โดยเรียงลำดับตาม

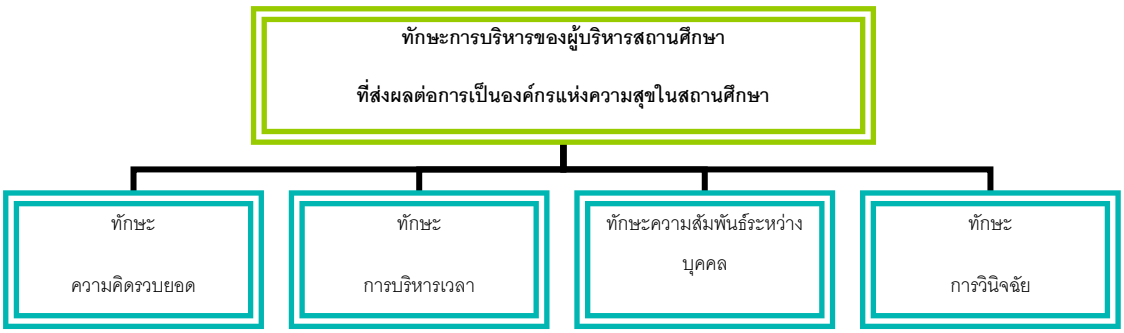
ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณหรืออำนาจการพยากรณ์จากมากไปหาน้อย ดังนี้ 1) ทักษะความคิดรวบยอด 2) ทักษะการบริหารเวลา 3) ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 4) ทักษะการวินิจฉัย ตัวแปรทั้ง 4 ทักษะ ได้รับเลือกเข้าสู่สมการถดถอยและมีค่าประสิทธิภาพในการทำนาย เท่ากับ 0.587 งานวิจัยนี้พบว่า ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งได้แก่ ทักษะความคิดรวบยอด ทักษะการบริหารเวลา ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และทักษะการวินิจฉัย ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา สามารถทำนายการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา ได้ร้อยละ 58.70 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ผู้บริหารสถานศึกษาจะบริหารสถานศึกษาให้สำเร็จได้นั้น จำเป็นต้องเป็นผู้ที่สามารถสังเกต จำแนก วิเคราะห์ และสรุปภาพรวมของสถานศึกษาได้เป็นอย่างดี สามารถจัดสรรเวลาเพื่อบริหารงานให้มีประสิทธิภาพสูงสุด โดยเน้นการตั้งเป้าหมายที่ชัดเจน และสามารถเรียงลำดับความสำคัญของงานได้อย่างถูกต้อง ต้องเป็นผู้ที่มีทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เนื่องจากเป็นทักษะสำคัญในการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ของสถานศึกษา สามารถสื่อสาร สร้างความสัมพันธ์ และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความสามารถในการวิเคราะห์สถานการณ์ สามารถพิจารณา ไตร่ตรอง ปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในสถานศึกษาได้อย่างเป็นระบบ สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ต่างๆ และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเป็นระบบ ถูกต้อง แม่นยำ นำไปสู่การตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพ โดยสอดคล้องกับสมมุติฐานที่ตั้งไว้ กล่าวคือ ทักษะ การบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาทั้ง 7 ทักษะ อย่างน้อย 1 ตัวแปร เป็นทักษะที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2 สอดคล้องกับแนวคิดของศรัญญา น้อยพิมาย สรุปว่า ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา คือ กระบวนการ ความรู้และความสามารถในการดำเนินกิจกรรม การบริหารงานตามภารกิจหรือกิจกรรมต่างๆ ของผู้บริหารที่ได้รับมอบหมายจากสถานศึกษาตามความสามารถอย่างเต็มศักยภาพ โดยอาศัยทรัพยากรบุคคล และกระบวนการบริหารอย่างมีระบบ อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อให้การปฏิบัติงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ (ศรัญญา น้อยพิมาย, 2562) สอดคล้องกับงานวิจัยของจันทร์จิรา พรหมเมตตา มีผลการวิจัยว่า ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาทั้ง 6 ด้าน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยปัจจัยทั้ง 6 ด้าน ประกอบด้วย ด้านมนุษยสัมพันธ์ ด้านเทคนิค ด้านมโนภาพ ด้านการศึกษาและการสอน ด้านการสื่อสาร และด้านการประเมินผล (จันทร์จิรา พรหมเมตตา, 2561)

ผลการศึกษาวิจัยพบว่า จากทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่นำมาศึกษาทั้งหมด 7 ด้าน มีทักษะที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติจำนวน 4 ทักษะ และไม่ส่งผลจำนวน 3 ทักษะ โดยมีรายละเอียดดังนี้ ทักษะการบริหารที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งความสุข ตัวแปรที่ มีอิทธิพลในการพยากรณ์การเป็นองค์กรแห่งความสุข ได้แก่

ทักษะความคิดรวบยอด ทักษะการบริหารเวลา ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และทักษะการวินิจฉัย ส่วนทักษะการบริหารที่ไม่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งความสุข จากการทดสอบสมมติฐาน พบว่า มีทักษะจำนวน 3 ด้านที่ไม่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งความสุขในบริบทของสถานศึกษาที่ศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ทักษะทางเทคนิค ทักษะการสื่อสาร และทักษะการตัดสินใจ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการปฏิบัติงานของครูและการพัฒนาสถานศึกษาให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนด โดยสามารถอภิปรายผลในส่วนของทักษะที่ส่งผลและไม่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งความสุขได้ ดังนี้ ผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องมีทักษะในการมองภาพรวมขององค์กรได้อย่างแม่นยำ ควบคู่ไปกับความสามารถในการบริหารจัดการเวลา ทั้งในด้านการวางแผนและการจัดลำดับความสำคัญของงาน เพื่อให้การดำเนินงานสำเร็จตามเป้าหมายโดยไม่เบียดบังเวลาส่วนตัวของบุคลากร นอกจากนี้ การสร้างความร่วมมือร่วมใจผ่านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และการมีทักษะการวินิจฉัยเพื่อวิเคราะห์ปัญหาที่ซับซ้อนได้อย่างเป็นระบบ จะช่วยให้ระบุสาเหตุและแนวทางแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้อง ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ล้วนส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศแห่งความสุขในการทำงาน ในส่วนของทักษะทางเทคนิค ทักษะการสื่อสาร และทักษะการตัดสินใจ ที่พบว่าไม่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งความสุขในบริบทนี้ อาจเนื่องมาจากสาเหตุดังนี้ ด้านทักษะทางเทคนิค แม้ผู้บริหารบางท่านอาจไม่ได้มีความเชี่ยวชาญในการใช้สื่อหรือเทคโนโลยีขั้นสูงด้วยตนเอง แต่ยังคงสามารถบริหารจัดการสถานศึกษาให้ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพผ่านกระบวนการมอบหมายงานหรือการบริหารงานในภาพรวม ด้านทักษะการสื่อสาร รูปแบบการบริหารที่เน้นผลสัมฤทธิ์ของงานเป็นหลัก อาจทำให้การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเป็นกันเองมีน้อยลง อย่างไรก็ตาม หากงานยังคงบรรลุเป้าหมายตามเกณฑ์มาตรฐาน ครูและบุคลากรอาจไม่นำประเด็นดังกล่าวมาเป็นปัจจัยหลักในการชี้วัดความสุขในองค์กร และด้านทักษะการตัดสินใจ ผู้บริหารส่วนใหญ่มักอาศัยความรู้และประสบการณ์เฉพาะตัวใน การแก้ไขปัญหา ซึ่งครูอาจมองว่าเป็นบทบาทหน้าที่ปกติของผู้บริหาร มากกว่าที่จะเป็นปัจจัยกระตุ้นให้เกิดความสุขในเชิงบวกภายในสถานศึกษา ด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงส่งผลให้ทักษะการบริหารทั้ง 3 ทักษะข้างต้น ไม่ส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยนี้ พบว่าทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2 ประกอบด้วย ทักษะความคิดรวบยอด ทักษะการบริหารเวลา ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และทักษะการวินิจฉัย ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา ทั้ง 4 ทักษะ ได้แก่ ทักษะความคิดรวบยอด ทักษะการบริหารเวลา ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และทักษะการวินิจฉัย ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา ซึ่งองค์กรแห่งความสุข ประกอบด้วย 8 องค์ประกอบ ได้แก่ สุขภาพดี (happy body) มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (happy heart) การรู้จักผ่อนคลาย (happy relax) การมีคุณธรรมและความกตัญญู (happy soul) เศรษฐกิจการเงินที่ดี (happy money) การพัฒนาความรู้และเป็นมืออาชีพในงาน (happy brain) ครอบครัวที่ดี (happy family) และสังคมที่มีความสุข (happy society)

บทสรุป

จากข้อค้นพบผลการวิจัย สรุปได้ว่า 1. ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2 ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด 2. การเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา ภาพรวมอยู่ในระดับมาก 3. ทักษะความคิดรวบยอด ทักษะการบริหารเวลา ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และทักษะการวินิจฉัย เป็นทักษะการบริหารที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา และสามารถร่วมกันทำนายการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา ได้ร้อยละ 58.70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 ทักษะความคิดรวบยอดของผู้บริหารสถานศึกษา มีค่าเฉลี่ยอยู่ในลำดับต่ำสุดเมื่อเทียบกับทักษะด้านอื่นๆ ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาควรได้รับการส่งเสริมและพัฒนาตนเองให้มีความสามารถในการคิดเชิงมโนทัศน์และการมองภาพรวมของสถานศึกษาได้อย่างครอบคลุม โดยต้อง

สามารถวิเคราะห์ความเชื่อมโยงและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ภายในสถานศึกษาได้อย่างเป็นระบบ ควรเพิ่มพูนทักษะในการวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการจำเป็นของสถานศึกษาในเชิงบูรณาการ รวมถึงการพัฒนาความสามารถในการคาดการณ์สภาวการณ์หรือแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เพื่อเตรียมพร้อมรับมือกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับสถานศึกษาได้อย่างเท่าทัน

1.2 การเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา ด้านการรู้จักผ่อนคลาย มีค่าเฉลี่ยอยู่ในลำดับต่ำที่สุด ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาควรให้ความสำคัญและตระหนักถึงการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของครูและบุคลากร โดยสนับสนุนให้มีช่วงเวลาพักผ่อนที่เพียงพอและเหมาะสม เพื่อลดภาวะความเหนื่อยล้าจากการปฏิบัติหน้าที่และป้องกันปัญหาความบกพร่องทางสุขภาพที่เกิดจากความเครียดสะสม หรือการสร้างบรรยากาศการทำงานที่มีความยืดหยุ่น เพื่อช่วยผ่อนคลายความกดดันและเสริมสร้างทัศนคติเชิงบวกในการปฏิบัติงานของครูและบุคลากรในสถานศึกษา

1.3 ทักษะการบริหารที่มีอิทธิพลสำคัญต่อการขับเคลื่อนสถานศึกษาไปสู่การเป็นองค์กรแห่งความสุขอย่างมีนัยสำคัญ ประกอบด้วย 4 ทักษะหลัก ได้แก่ ทักษะความคิดรวบยอด ทักษะการบริหารเวลา ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และทักษะการวินิจฉัย อย่างไรก็ตาม เพื่อให้สถานศึกษาสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ในการเป็นองค์กรแห่งความสุขได้อย่างยั่งยืนและสมบูรณ์ ผู้บริหารสถานศึกษาควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะการบริหาร ในทุกมิติอย่างสมดุล การผสานรวมทักษะการบริหารทั้ง 7 ด้านเข้าด้วยกัน จะช่วยส่งเสริมให้การดำเนินงานของสถานศึกษาเป็นไปตามมาตรฐานการศึกษา นำพาสถานศึกษา ครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้เรียนไปสู่ความสำเร็จของสถานศึกษา ส่งผลให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการทำงานที่มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพเพิ่มเติม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้บริหารสถานศึกษาและครูในสถานศึกษาที่มีผลการประเมินองค์กรแห่งความสุขในระดับสูง เพื่อถอดบทเรียนแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice)

2.2 ควรศึกษาปัจจัยด้านอื่นๆ ที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา

2.3 ควรศึกษารูปแบบของการเป็นองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษา

เอกสารอ้างอิง

จันทร์จิรา พรหมเมตตา. (2561). ทักษะของผู้บริหารที่ส่งผลต่อองค์กรแห่งความสุขในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 2. *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา.* มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.

ชาญวิทย์ วสันต์ธนารัตน์ และธีรธรรม วุฑฒิวัตรชัยแกว. (2561). *องคกรแห่งความสุข 4.0.* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: แอทโฟรพริ้นท์.

มลฤดี สวนดี. (2565). ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี เขต 1. *วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา.* มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

ศรัญญา น้อยพิมาย. (2562). ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2. *วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา.* มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2563). *องคกรสุขภาวะสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน.* กรุงเทพฯ: แอทโฟร์พริ้นท์.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2. (2568). *รายงานผลการถอดบทเรียนเพื่อเตรียมความพร้อมรับการประเมินคุณภาพภายนอก ครั้งที่ 2 ประจำปีงบประมาณ 2568*. นครปฐม: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 2.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2562). *มาตรฐานการศึกษาของชาติ พ.ศ. 2561.* กรุงเทพฯ: 21 เซ็นจูรี่.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2562). *เรื่องเล่าจากโรงเรียน เล่มที่ 1 บริหารงาน บริหารคน สู่ความสำเร็จ.* กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.

สุวิมล ติรกานันท. (2557). *ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร: แนวทางสู่การปฏิบัติ.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพแห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.

อรพรรณ ขันแก้ว. (2565). ทักษะของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการเป็นองค์กรแห่งความสุขของศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ ในเขตภาคกลาง. *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา.* บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

Griffin, W. R. (2015*). Fundamentals of management*. Boston, MA: Cengage Learning.

การตีความหลักพุทธธรรมในกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์

The Hermeneutics Buddhadhamma on S.E.A Write Poetry

พระวรพล โสภณจิตฺโต (ยะพลหา) Phra Worapon Sophanajitto (Yaponha)
บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding author, e-mail: woraponyaa@gmail.com

Received April 11, 2026; **Revised** April 20, 2026; **Accepted:** June 24, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาคุณลักษณะของงานกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ 2) ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์และ 3) ตีความหลักพุทธธรรมในกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบวิจัยเอกสาร โดยเก็บข้อมูลจากหนังสือกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์และพระไตรปิฎก เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และใช้ทฤษฎีการตีความทางพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า 1) งานกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์มีความหลากหลายด้านรูปแบบคำประพันธ์โดยยังคงเอกลักษณ์ทางภาษาและสุนทรียภาพอย่างเด่นชัด ในด้านเนื้อหานั้นกวีนิพนธ์ได้สะท้อนประเด็นการดำเนินชีวิต ปัญหาสังคม ความเชื่อ ศีลธรรมและจริยธรรม ผ่านกลวิธีการเขียนเชิงสมจริงและเชิงสัญลักษณ์เพื่อถ่ายทอดประสบการณ์มนุษย์ในบริบทสังคมร่วมสมัย กวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์มิได้เป็นเพียงงานวรรณศิลป์ แต่ยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางปัญญาในการวิพากษ์สังคมรวมถึงการถ่ายทอดคุณค่าทางจิตใจและปัญญาที่เอื้อต่อการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรม มนุษย์และสังคมในเชิงลึก 2) กวีนิพนธ์ดังกล่าวถ่ายทอดพุทธธรรมอย่างเป็นระบบผ่านโครงสร้างวรรณศิลป์ที่สะท้อนมิติด้านจิตใจ ปัญญา ความเพียร กุศล และศรัทธา ชี้ให้เห็นว่ากวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ทำหน้าที่เป็นกลไกทางวัฒนธรรมได้เชื่อมโยงวรรณกรรม ชีวิต และสัจธรรมทางพระพุทธศาสนาในบริบทสังคมร่วมสมัย 3) การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าหลักพุทธธรรมที่สำคัญในพระพุทธศาสนาเถรวาทปรากฏในกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ในฐานะสภาวะธรรมที่เชื่อมโยงกับประสบการณ์ชีวิต มิใช่เพียงคำสอนเชิงนามธรรม กวีนิพนธ์นำเสนอพุทธธรรมผ่านกวีนิพนธ์ ภาพพจน์ อุปมาอุปไมย และสัญลักษณ์ เพื่อเปิดพื้นที่ให้ผู้อ่านเกิดการใคร่ครวญและตระหนักรู้ตามกระบวนการภาวนา ผลการวิเคราะห์สะท้อนกระบวนการพัฒนาจิต พัฒนาปัญญาและการคลายอุปาทานผ่านการดำรงอยู่ของปุถุชนในบริบท

สังคมร่วมสมัย กวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์จึงทำหน้าที่เป็นอุบายธรรมและกลไกทางวัฒนธรรม-จิตวิญญาณที่เชื่อมโยงวรรณกรรม มนุษย์ และสัจธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: การตีความ; กวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์; หลักพุทธธรรม

Abstract

In this dissertation, three objectives were purposely made: 1) to study the characteristics of poetry that has received the S.E.A. Write Award; 2) to analyze the Buddhist principles (Buddhadhamma) reflected in such poetry; and 3) to interpret the Buddhist principles embedded within S.E.A. Write Award-winning poetry. This study employs qualitative documentary research, with data collected from S.E.A. Write Award-winning poetry collections and the Tipitaka. The data were analyzed through Buddhist hermeneutic approaches. The findings related to the first objective showed that S.E.A. Write Award-winning poetry demonstrates a wide range of poetic forms while maintaining distinctive linguistic identity and aesthetic value. In terms of content, the poetry addresses lifestyles, social issues, beliefs, morality, and ethics through both realistic and symbolic literary techniques, conveying human experiences within contemporary social contexts. Beyond its literary function, S.E.A. Write poetry serves as an intellectual space for social critique and the transmission of spiritual and intellectual values, thereby fostering a deeper understanding of the relationship between literature, humanity, and society. The findings for the second objective showed that Buddhadhamma is systematically conveyed through literary structures that reflect dimensions of mind, wisdom, perseverance, merit (kusala), and faith (saddha). These findings highlight that S.E.A. Write poetry functions as a cultural mechanism that connects literature, lived experience, and Buddhist truth within contemporary society. With respect to the third objective, the study showed that key Buddhist principles in Theravada Buddhism appear in S.E.A. Write poetry as “states of nature” (sabhavadhamma) closely linked to lived experiences rather than as abstract doctrinal teachings. Buddhadhamma is presented through poetic imagery, metaphors, and symbols, creating a contemplative space that encourages reader awareness in accordance with the process of mental cultivation (bhavana). The analysis reflects processes of mental development, intellectual cultivation, and the relinquishment of

attachment (upadana) as experienced by ordinary beings in contemporary society. Consequently, S.E.A. Write Award-winning poetry functions as a skillful means (upaya) and a cultural–spiritual mechanism that effectively bridges literature, humanity, and Buddhist truth.

Keywords: The Hermeneutics; S.E.A Write Poetry; Buddhadhamma

บทนำ

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นจากการค้นพบของพระพุทธเจ้า ภายหลังพุทธปรินิพพานนั้นบรรดาสาวกทั้งหลายได้ใช้พระธรรมวินัยเป็นหลักธรรมคำสอนที่ได้รับการจากรึกและจดจำสืบทอดกันมานานกว่าสองพันปีจนมาถึงยุคปัจจุบันในรูปแบบของพระไตรปิฎก ซึ่งการสืบทอดนั้นได้มีพัฒนาการตามยุคสมัยๆ ต่างๆ โดยมีการสังคายนาร้อยกรองขึ้น ในการสังคายนาทุกครั้งพระไตรปิฎกจะได้รับการตีความโดยการนำภาษาต่างๆ นำมาเทียบเคียง เช่น ภาษาล้านนา ภาษาขอม ฯลฯ ดังนั้นในการทำความเข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้า จึงจำเป็นต้องศึกษาหลักการจากนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา เช่น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.) ปยุตฺโต ได้แสดงหลักในการแปลความหมายของคำสอนพระพุทธเจ้าไว้ 2 ประการ คือ 1. เนยยัตถะ ซึ่งมีความหมายที่จะต้องไขความ 2. นีตัตถะ ซึ่งมีความหมายที่แสดงชัดโดยตรงแล้ว ผู้ใดแสดงพระสูตรที่เป็นเนยยัตถะว่าเป็นนีตัตถะ หรือแสดงพระสูตรที่เป็นนีตัตถะว่าเป็นเนยยัตถะ ผู้นั้นชื่อว่ากล่าวตู่พระตถาคต (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2564) การตีความคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงเป็นเรื่องของความชัดเจนเป็นการวิเคราะห์เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้ง การตีความจึงเป็นเรื่องที่ควรจะทำความเข้าใจเพื่อนำไปสู่การต่อยอดของการพิจารณาหลักธรรมต่อไป

เมื่อกล่าวถึงแนวคิดและทฤษฎีการตีความทางพระพุทธศาสนา หมายถึง กระบวนการใช้วิธีการและกฎเกณฑ์ที่แน่นอนชัดเจน เพื่อให้เกิดความเข้าใจและเข้าถึงเนื้อหาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (สรวิชญ์ วงษ์สะอาด, 2566) ซึ่งการตีความทางพระพุทธศาสนานั้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดปัญญา แก้ข้อกังขาหรือสังสัยต่างๆ ถ่ายทอดคำสอนให้แพร่หลาย และยังส่งสริมศรัทธาให้เกิดและจบลงที่การบรรลุธรรมเป็นที่สุด (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2550) และเมื่อการตีความได้เน้นไปที่การสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นแก่ผู้ที่มีศรัทธา รวมถึงการคลายข้อสงสัย เราจะมีวิธีการอย่างไรในการทำให้ผู้คนเข้าใจข้อมูลที่ถ่ายทอดออกไปได้ตามความมุ่งหมายของคำสอน จากคำถามนี้จึงเป็นเหตุผลจำเป็นที่ควรมีการบูรณาการด้วยการศึกษาวรรณกรรมควบคู่ไปกับการศึกษาสังคมจะทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจและเข้าถึงสาระในวรรณกรรมเรื่องนั้นได้มากขึ้น ทั้งนี้นอกจากว่าวรรณกรรมจะเป็นเครื่องแสดงออกของสังคมในฐานะประจักษ์พยานแห่งการบอกเล่าเรื่องชีวิตของ

ตัวละครที่ควบคู่ไปกับสังคมและวัฒนธรรมในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งแล้ว วรรณกรรมยังสามารถสะท้อนประสบการณ์และสอดแทรกทัศนคติของผู้ประพันธ์ได้อย่างน่าสนใจอีกด้วย (เจตนา นาควัชระ, 2520)

งานกวีนิพนธ์ไทยเป็นรูปแบบการประพันธ์ที่เกิดขึ้นและมีระยะเวลาสืบทอดมายาวนานนับแต่โบราณกาล เป็นการสร้างสรรค์วรรรณกรรมให้เกิดความไพเราะงดงามเปี่ยมไปด้วยวรรณศิลป์ที่แสดงถึงมรดกทางปัญญาซึ่งสั่งสมและสืบเนื่องมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ไม่ว่ายุคใด สมัยใด กวีนินพธ์ไม่เคยขาดหายไปจากสังคมไทย หากแต่เป็นการปรับปรุงเปลี่ยนบทบาทให้เข้ากับยุคสมัยของสังคมด้วยความคิดและภูมิปัญญาที่สร้างสรรค์ของกวีร่วมสมัย (ธนิกาญจน์ จินาพันธ์, 2546) ด้วยเหตุนี้กวีนิพนธ์จึงมีความเกี่ยวข้องกับจริยธรรมและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างหลีกไม่ได้ โดยกวีนิพนธ์พยายามถ่ายทอดจริยธรรมให้สอดคล้องกับความเป็นจริงในสังคมเพื่อให้จริยธรรมประสานกับสัจธรรมคือสันติสุขสัมฤทธิ์แก่ชีวิตและสังคม (พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต), 2534) กวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่ได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงจากกวีนิพนธ์โบราณอย่างต่อเนื่อง แม้กวีร่วมสมัยจะมีพันธกิจแตกต่างไปจากกวีโบราณหลายประการ โดยเฉพาะในแง่ของการเป็นผู้ชี้นำความคิดทางสังคม และยังได้สะท้อนปัญหาสังคมในมุมมองต่างๆ แต่เพื่อพิจารณาอย่างถ่องแท้ จะพบได้ว่าแท้จริงนั้น ในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงอันหลากหลายรวดเร็วของสังคมรวมทั้งความผันแปรของ “ขนบ” วรรณศิลป์สมัยใหม่พุทธธรรมก็ยังคงเป็นแรงบันดาลใจสำคัญที่ทรงอิทธิพล และเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาอันปรากฏในงานกวีนิพนธ์ร่วมสมัยจำนวนมาก (สุจิตรา จงสถิตย์วัฒน์นา, 2544)

รางวัลซีไรต์ (S.E.A. Write Award) เป็นรางวัลที่มอบให้แก่นักเขียนและกวีในกลุ่มประเทศอาเซียนทั้ง 10 ประเทศ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) นวนิยาย 2) เรื่องสั้น 3) กวีนิพนธ์ โดยผู้วิจัยมุ่งศึกษาตีความในส่วนของกวีนิพนธ์เท่านั้น คำว่ากวีนิพนธ์สื่อความหมายให้เห็นถึง รูปแบบทางศิลปะที่มนุษย์ใช้ภาษาเพื่อคุณประโยชน์ด้านสุนทรียะ ซึ่งเพิ่มเติมจากเนื้อหาทางความหมายนับเป็นส่วนหนึ่งของวรรณกรรมโดยเป็นคำประพันธ์ที่กวีแต่ง เป็นงานเขียนที่มีวรรณศิลป์ เร้าให้สะเทือนอารมณ์ได้ (สัจภูมิ ลออ, 2551) เนื่องจากกวีนิพนธ์ถูกบ่มเพาะขึ้นจากธรรมชาติและปรากฏการณ์ทางชีวิตและสังคมมนุษย์ มีแนวคิดเพื่อสร้างพลังทางปัญญาอันจะนำไปสู่การก่อเกิดคุณค่าและความดีงามโดยมีแนวคิดและมีจินตนาการตามแบบวัฒนธรรมตะวันออกและตะวันตก เพื่อให้มีพลังพอที่จะกระตุ้นหรือโน้มน้าวจิตใจของมนุษย์ให้สำนึกและคืนสู่ธรรมชาติแห่งความเป็นจริง ในทางกลับกันก็เพื่อส่งเสริมและสนันสนุนศักยภาพแห่งความดีที่มีอยู่ในตัวมนุษย์เองให้มากขึ้นไปอันจะส่งผลสู่การเพิ่มสันติสุขสู่สังคมโลกต่อไป (พระมหาพีรพงษ์ ปญฺญาโภ (จำปาใด), 2546) คุณค่าของกวีนิพนธ์นั้นอยู่ที่ความหมายเรียกว่า ความหมายทีซ่อนเร้น เมื่ออ่านกวีนิพนธ์บทนี้แล้วจะไม่หยุดอยู่กับความเฉพาะส่วนที่มาจากคำเท่านั้น จึงเป็นหน้าที่ของผู้อ่านที่จะต้องตีความ เพื่อให้เกิดความเข้าใจสิ่งที่นักกวีสื่อออกมาทั้งในทางด้านอารมณ์วรรณศิลป์และความหมายด้วย วรรณกรรมนั้นเป็นสมบัติของมนุษยชาติเมื่อผู้แต่งตัดสินใจที่จะเผยแพร่ออกไปแล้ว ก็หาได้เป็นสมบัติของผู้แต่งต่อไปไม่ แต่วรรณกรรมนั้นได้

กลายเป็นสมบัติของผู้อ่านไป ผู้อ่านย่อมมีเสรีในการตีความวรรณกรรมหรือแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับวรรณกรรมที่ตนอ่าน วรรณกรรมนั้นก็ตกอยู่ในสภาวะเดียวกับวาจาที่เปล่งออกไป เมื่อหลุดลอยไปจากตัวผู้เขียนก็กลายเป็นสมบัติของผู้อื่นซึ่งในที่นี้ก็คือผู้อ่าน (กุสุมา รักษมณี และเจนตนา นาควัชระ, 2537) การตีความหลักพุทธธรรมในกวีนิพนธ์ซีไรต์ทำให้เกิดความเข้าใจความหมายที่ลึกซึ้งของผู้เขียนถ่ายทอดสู่ผู้อ่านได้อย่างดียิ่ง

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาการตีความหลักพุทธธรรมในกวีนิพนธ์ซีไรต์ เพื่อให้เห็นถึงหลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ภายในบทกวีเป็นการตีความกวีนิพนธ์ผ่านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและวิเคราะห์ให้เห็นว่ามีคุณค่าและมีประโยชน์อย่างไร อีกทั้งยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้จนทำให้มีความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และเกิดองค์ความรู้ใหม่ที่แตกต่างจากการศึกษาพุทธศาสนาแบบเดิมเพื่อประโยชน์แก่ผู้สนใจศึกษาสืบไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาคุณลักษณะของงานกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมในกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์
3. เพื่อตีความหลักพุทธธรรมในกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (0ualitative Research) แบบวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยมีการเก็บข้อมูลโดยใช้พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและเก็บข้อมูลเพิ่มเติมจากกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์จำนวน 16 เล่ม รวมถึงงานวิจัยหนังสือและบทความวิชาการทางพระพุทธศาสนาซึ่งผู้วิจัยได้ดำนเนินการดังนี้

1. เก็บรวบรวมข้อมูลชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับการตีความในพระพุทธศาสนาและหนังสือกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์เพื่อใช้ในการประกอบการวิจัยโดยรวบรวมจากแหล่งต่างๆ ดังนี้ 1) ศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย อรรถกถาแปล ปกรณวิเสสและเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง 2) ศึกษาข้อมูลจากตำรา หนังสือ เอกสารทางวิชาการ และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการตีความในพระพุทธศาสนาและกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์

2. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาจัดลำดับความสำคัญและตรวจสอบความสอดคล้องกับคัมภีร์พระไตรปิฎกที่เกี่ยวกับการตีความหลักพุทธธรรมในกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์

3. วิเคราะห์ เรียบเรียง และนำเสนอมข้อมูลเป็นเชิงพรรณนา

4. เสนออาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์

5. ปรับปรุง แก้ไข เรียบเรียงตามคำแนะนำ และนำเสนอผลงาน

ผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ศึกษาคุณลักษณะของงานกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ พบว่ามี 3 ประการ ดังนี้

1) ด้านหลักการประพันธ์และฉันทลักษณ์ พบว่า กวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ยึดถือฉันทลักษณ์ไทยเป็นฐานสำคัญในการสร้างสรรค์ผลงาน โดยสามารถจำแนกประเภทของกวีนิพนธ์ที่ใช้เป็นหลักได้ 5 ประเภท ได้แก่ โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และร่าย ซึ่งแต่ละประเภทมีลักษณะเฉพาะด้านโครงสร้าง จำนวนคำ การบังคับสัมผัส วรรณยุกต์ จังหวะ และระดับความเคร่งครัดที่แตกต่างกัน โคลงและฉันท์จัดเป็นคำประพันธ์ชั้นสูง มีข้อบังคับด้านฉันทลักษณ์เข้มงวด สะท้อนความชำนาญทางวรรณศิลป์ของกวี กาพย์และกลอนมีความยืดหยุ่นมากขึ้น เหมาะแก่การถ่ายทอดอารมณ์ ความคิด และประสบการณ์ชีวิตอย่างกว้างขวาง ส่วนร่ายเป็นคำประพันธ์ที่เปิดโอกาสให้ใช้เสรีภาพทางภาษาได้มากที่สุด เหมาะกับการเล่าเรื่องหรือถ่ายทอดสาระที่ต่อเนื่องยาว โดยสรุป ฉันทลักษณ์ทั้ง 5 ประเภทนี้ถือเป็นรากฐานสำคัญของกวีนิพนธ์ไทย และเป็นกรอบที่ผู้ประพันธ์ต้องยึดถือเมื่อนำเสนอผลงานเข้ารับการพิจารณารางวัลซีไรต์ ทั้งนี้ คณะกรรมการจะพิจารณาคุณค่าของผลงานจากความถูกต้องตามฉันทลักษณ์ควบคู่กับพลังทางวรรณศิลป์และสาระความหมาย กวีนิพนธ์ไร้ฉันทลักษณ์จึงหมายถึงคำประพันธ์ที่ไม่มีข้อจำกัดด้านฉันทลักษณ์ แต่มีรูปแบบเฉพาะตัวในด้านลีลาและจังหวะของถ้อยคำ มิได้เน้นสัมผัสเป็นหลัก หากมุ่งถ่ายทอดความหมายตามเจตนาของผู้ประพันธ์ ผู้แต่งจึงจำเป็นต้องใช้ความพิถีพิถันในการเลือกคำและจัดวางจังหวะภาษาให้เกิดความงามทางกวี ซึ่งสะท้อนอิทธิพลจากวรรณกรรมตะวันตกอย่างชัดเจน (กีรติ ธนะไชย, 2554)

2) ด้านคุณลักษณะเนื้อหา พบว่า กวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์มีเนื้อหาหลากหลาย สะท้อนชีวิตและสังคมในแต่ละยุคสมัยอย่างลึกซึ้ง สามารถจำแนกประเด็นเนื้อหาออกเป็น 4 กลุ่มหลัก ได้แก่ 1) การดำเนินชีวิต กวีนิพนธ์สะท้อนวิถีชีวิตมนุษย์ การปรับตัว การเผชิญปัญหา และการแสวงหาความหมายของชีวิต ทั้งในบริบทชนบทและสังคมเมือง รวมถึงสถานการณ์ร่วมสมัย เช่น การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและวิกฤตสังคม (วิทย์ ศิวศริยานนท์, 2544) 2) ปัญหาสังคม เนื้อหามุ่งสะท้อนความเหลื่อมล้ำ ความยากจน ความโดดเดี่ยว การแตกแยกของชุมชน โครงสร้างอำนาจ และความไม่เป็นธรรมในสังคม กวีนิพนธ์ทำหน้าที่เป็นกระจกสะท้อนปัญหาและตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ต่อสังคมอย่างมีนัยสำคัญ 3) ความเชื่อ กวีนิพนธ์แสดงให้เห็นความเชื่อทางศาสนา ความเชื่อพื้นถิ่น และการผสมผสานระหว่างพระพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม โดยเน้นบทบาทของศรัทธาในฐานะพลังหล่อเลี้ยงจิตใจ ทั้งนี้ผลการวิจัยชี้ว่า ความเชื่อในกวีนิพนธ์ซีไรต์มักถูกนำเสนออย่างสัมพันธ์กับปัญญา มิใช่ในลักษณะงมงาย 4) ศีลธรรมและจริยธรรม เนื้อหาเน้นคุณค่าทางพุทธธรรม เช่น กตัญญูกตเวที เมตตา การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และกัลยาณมิตร (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2564) กวีนิพนธ์สะท้อนบทบาทของครอบครัว ชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในฐานะรากฐานของ

สังคมที่ดีงาม การตีความพุทธธรรมในกวีนิพนธ์อาศัยกรอบแนวคิดทางวิชาการ ได้แก่ แนวคิดเนยยัตถะ–นีตัตถะ อรรถปริวรรต ทฤษฎีภาษาคน–ภาษาธรรมของพุทธทาสภิกขุ และแนวคิด Hermeneutics ทางวรรณกรรม ซึ่งช่วยเปิดมิติความหมายเชิงลึก และทำให้เห็นว่า พุทธธรรมในกวีนิพนธ์มิใช่ธรรมะที่หยุดนิ่ง หากแต่เป็นธรรมะที่ดำรงอยู่ในประสบการณ์ชีวิตของมนุษย์ โดยสรุปเนื้อหาของกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์มิได้เป็นเพียงการแสดงอารมณ์ส่วนบุคคล หากแต่ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิต วิพากษ์สังคม และสื่อคุณค่าทางจิตใจและศีลธรรมอย่างลุ่มลึก

3) ด้านรูปแบบการเขียน พบว่า กวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์นิยมใช้รูปแบบการเขียนหลัก 3 ประการ ได้แก่ 1) การเขียนเชิงสมจริง มุ่งถ่ายทอดชีวิตและสังคมให้ใกล้เคียงความเป็นจริง เน้นความน่าเชื่อถือของเหตุการณ์ ตัวละคร และบริบท เพื่อสร้างความร่วมรู้สึกแก่ผู้อ่าน 2) การเขียนเชิงอุปมาอุปไมย ใช้การเปรียบเทียบและภาพพจน์เพื่อสื่อความหมายเชิงนามธรรมให้ชัดเจน ลึกซึ้ง และมีพลังทางอารมณ์ ช่วยขยายขอบเขตการรับรู้และจินตนาการของผู้อ่าน 3) การเขียนเชิงเพ้อฝัน อาศัยจินตนาการเหนือความเป็นจริง เพื่อนำเสนอโลกในอุดมคติ ความปรารถนา หรือมิติทางปรัชญาและจิตวิญญาณ โดยไม่ยึดติดกับกรอบเหตุผลเชิงประจักษ์ รูปแบบการเขียนทั้งสามลักษณะนี้มักปรากฏผสมผสานกันอย่างกลมกลืนในผลงานเดียวกัน แสดงถึงอิสระทางความคิดและศักยภาพทางวรรณศิลป์ของกวี ชี้ให้เห็นว่า กวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์เป็นงานวรรณกรรมที่มีคุณลักษณะเด่นในฐานะการผสาน อรรถ ได้แก่ สาระ เนื้อหา และข้อคิดเกี่ยวกับชีวิต สังคม และพุทธธรรม เข้ากับ รส คือ ความงามทางภาษา จังหวะ และวรรณศิลป์อย่างเป็นเอกภาพ การเข้าใจฉันทลักษณ์ คุณลักษณะเนื้อหา และรูปแบบการเขียนดังกล่าว จึงเป็นรากฐานทางวิชาการที่สำคัญยิ่ง สำหรับการตีความกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ในเชิงลึก และเป็นกรอบแนวคิดพื้นฐานในการวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ในบทถัดไปของงานวิจัยอย่างเป็นระบบและมีน้ำหนักทางวิชาการ

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การตีความหลักพุทธธรรมในกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า กวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ทำหน้าที่เป็นพื้นที่บูรณาการระหว่าง “ศิลปะการประพันธ์” และ “สาระทางธรรม” อย่างเป็นระบบและลุ่มลึก สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังต่อไปนี้ 1. หลักพุทธธรรมในกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ในภาพรวม พบว่า หลักพุทธธรรมในกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์มิได้ถูกนำเสนอในลักษณะคำสอนเชิงทฤษฎีโดยตรง หากแต่ถูกถ่ายทอดผ่าน ภาษากวี ภาพพจน์ อุปมาอุปไมย และสัญลักษณ์ ซึ่งเอื้อต่อการซึมซับทางอารมณ์และจิตใจ ทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าถึงสาระธรรมได้อย่างเป็นธรรมชาติ กวีนิพนธ์ทำหน้าที่เป็น “ประสบการณ์ธรรม” มากกว่าการอธิบายธรรมเชิงหลักวิชา ส่งผลให้พุทธธรรมปรากฏในลักษณะมีชีวิต เคลื่อนไหว และสัมพันธ์กับบริบทชีวิตจริงของมนุษย์ร่วมสมัย โดยเนื้อหาพุทธธรรมที่ปรากฏในกวีนิพนธ์ซีไรต์ส่วนใหญ่เชื่อมโยงกับสัจธรรมของชีวิต เช่น ความไม่เที่ยง ความทุกข์ ความไร้ตัวตน เหตุปัจจัย การปล่อยวาง ตลอดจนคุณธรรมทางจริยศาสตร์

อันสอดคล้องกับแนวคิดหลักของพระพุทธศาสนาเถรวาท 2. ด้านหลักพุทธธรรมทางจิตใจ พบว่า กวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์นำเสนอการพัฒนาจิตตามแนวพุทธธรรมอย่างเด่นชัด โดยเฉพาะหลัก สติปัฏฐาน 4 มรรคมีองค์ 8 โพชฌงค์ และบุญกิริยาวัตถุ (ทาน ศีล ภาวนา) ซึ่งสะท้อนกระบวนการฝึกจิตให้รู้เท่าทันสภาวะภายใน ทั้งจิตที่มีราคะ โทสะ โมหะ และจิตที่ผ่องแผ้วเป็นสมาธิ กวีนิพนธ์ใช้ภาษาที่เป็นนามธรรมเชิงสัญลักษณ์ เพื่อชี้ให้เห็นการเจริญสติและการพิจารณาจิตตามหลักจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน โดยมุ่งให้ผู้อ่านเกิดการตระหนักรู้ว่า “จิตเป็นเพียงสภาวธรรม มิใช่ตัวตน” อันเป็นรากฐานสำคัญของการคลายความยึดมั่นถือมั่นและการก้าวสู่ความหลุดพ้น 3. ด้านหลักพุทธธรรมทางปัญญา ชี้ให้เห็นว่า กวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ให้ความสำคัญกับ ปัญญาในความหมายของสัมมาปัญญา คือ ความรู้ที่ตั้งอยู่บนความเข้าใจเหตุและผล และการรู้เห็นสรรพสิ่งตามความเป็นจริง กวีนิพนธ์ทำหน้าที่กระตุ้นกระบวนการคิด พิจารณา ไตร่ตรอง และใคร่ครวญของผู้อ่านหลัก สุ–จิ–ปุ–ลิ (ฟัง คิด ถาม เขียน) ถูกนำเสนอในฐานะหัวใจของนักปราชญ์ และเป็นแนวทางการพัฒนาปัญญาที่สอดคล้องกับพุทธจริยศาสตร์ กวีนิพนธ์จึงมิใช่เพียงสื่อทางอารมณ์ แต่ยังเป็นเครื่องมือในการฝึกสติปัญญา และส่งเสริมการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างมีเหตุผลและรอบคอบ 4. ด้านลักษณะพุทธธรรมสำคัญที่ปรากฏในกวีนิพนธ์ ได้แก่

(1) ความเพียร (วิริยะ) กวีนิพนธ์สะท้อนการต่อสู้กับความยากลำบากของชีวิต ความอดทนและการไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ซึ่งสอดคล้องกับหลักวิริยธรรมในพระพุทธศาสนา ทั้งในมิติทางโลกและทางธรรม

(2) หลักกุศล กุศลมีความหมายว่าดี เหมือนกับคำว่าบุญ และใช้ได้ทั้ง 2 ลักษณะ คือดีเชิงเหตุและดีเชิงผล ดีเชิงเหตุเรียกว่า “กุศลกรรม” ได้แก่กการกระทำที่ดี หรือการทำดี ดีเชิงผล เรียกว่า “กุศลวิบาก” คือผลที่ดี หรือผลที่ดี กุศลนอกจากจะหมายความว่าดี หรือความดีแลว ยังมีความหมายว่า งาม รู้ ฉลาด เป็นการกระทำด้วยความรู้ความฉลาด และเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความรู้ความฉลาด ความดีมีลักษณะเป็นการตัดหรือกำจัดความชั่วให้น้อยลงจนกระทั้งหมดสิ้นไปในที่สุด (พระมหาทวี มหาปญฺโญ, 2555) กวีนิพนธ์นำเสนอแนวคิดกุศลในฐานะการกระทำที่เกิดจากปัญญาและเจตนาที่บริสุทธิ์ อันมีรากฐานจากอโลภะ อโทสะ และอโมหะ พร้อมทั้งสะท้อนความจริงของชีวิตในวัฏฏะ คือ การเกิด แก่ เจ็บ ตาย ซึ่งกระตุ้นให้ผู้อ่านตระหนักถึงการสร้างกุศลเป็นหลักยึดในการดำรงชีวิต ที่เกิดจากปัญญา เป็นการกระทำที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ และอโมหะ ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งคุณงามความดีทั้งหลาย ออกมาจากกาย วาจา และใจของมนุษย์ กุศลเป็นสภาพธรรมที่ดีงามเป็นสภาพธรรมที่ตัดซึ่งอกุศลธรรม กุศลเป็นสภาพจิตใจที่ดีงาม ซึ่งจิตใจที่ดีงามนี้ทำให้เกิดผลเป็นสุข จิตใจที่ดีงามย่อมเป็นเหตุทำให้ได้รับผลที่ดีงามด้วย ถ้าใครมีจิตใจดีงาม โดยไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง ไม่ริษยา ไม่ตระหนี่ ไม่โอ้อวด ไม่ทะนงตน ไม่ยกตนข่มผู้อื่น ไม่มีกิเลสอะไรเกิดขึ้นในขณะนั้นจัดเป็น

กุศล 1 (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่มที่ 2 ข้อที่ 660 หน้าที่ 302, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

(3) หลักศรัทธา ปรากฏในลักษณะ “ศรัทธาที่มีปัญญากำกับ” ตามแนวคิดพุทธศาสนาเถรวาท มิใช่ความเชื่อแบบงมงาย โดยย้ำให้หวนกลับสู่ศรัทธาที่ตั้งอยู่บนเหตุผล กรรม และผลของกรรม แสดงให้เห็นว่า กวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์เป็นสื่อกลางทางวรรณกรรมที่ทรงพลังในการถ่ายทอดหลักพุทธธรรมอย่างร่วมสมัย โดยผสานศิลปะทางภาษาเข้ากับสาระธรรมอย่างกลมกลืน กวีนิพนธ์มิได้ทำหน้าที่เพียงสร้างสุนทรียภาพ หากแต่เป็นพื้นที่แห่งการใคร่ครวญทางจิตวิญญาณ ที่เชื้อเชิญให้ผู้อ่านตระหนักรู้สัจธรรมของชีวิต

3. วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ตีความหลักพุทธธรรมในกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ พบว่า การบูรณาการระหว่างพุทธธรรมกับกวีนิพนธ์ ผ่านกระบวนการตีความเชิงลึก กวีนิพนธ์มิใช่เพียงศิลปะแห่งภาษา หากเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดสัจธรรมและประสบการณ์ชีวิตของมนุษย์ตามแนวทางพระพุทธศาสนา การใช้กรอบคิดทางพุทธปรัชญา เช่น เนยยัตถะ–นีตัตถะ ทฤษฎีภาษาคน–ภาษาธรรม และแนวคิดเชิงอรรถปริวรรต ช่วยให้การตีความเข้าถึงแก่นธรรมมากยิ่งขึ้น กวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์เป็นวรรณกรรมที่ยังคง “ชีวิตของพุทธธรรม” ไว้อย่างร่วมสมัย ถ่ายทอดหลักจิตใจ ปัญญา ความเพียร และศรัทธาอย่างเป็นรูปธรรม และเปิดพื้นที่ให้ผู้อ่านได้นำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ ปัญญา และความหมาย บทกวีชี้ให้เห็นว่า มนุษย์มิได้ทุกข์เพราะโชคชะตาเพียงอย่างเดียว หากทุกข์เพราะโครงสร้าง อคติ และความกลัวที่มนุษย์ร่วมกันสร้างขึ้นเอง ความจริงของชีวิตจึงมิใช่เรื่องปัจเจก หากเป็นปัญหาร่วมของมนุษยชาติที่ต้องอาศัยเมตตาและปัญญาเป็นทางออก การตีความหลักพุทธธรรมในกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์แสดงให้เห็นว่า กวีนิพนธ์ทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่างประสบการณ์มนุษย์กับพุทธธรรม ถ่ายทอดสัจธรรมของชีวิตอย่างรอบด้าน ทั้งมิติของจิต ปัญญา สังคม จิตวิทยา ชีวิต และความจริงสูงสุด กวีนิพนธ์จึงมิใช่เพียงงานวรรณศิลป์ หากเป็นพื้นที่แห่งการตระหนักรู้และการปลุกจิตสำนึกทางศีลธรรมในสังคมร่วมสมัยอย่างลึกซึ้งบทกวีสะท้อนแนวคิดว่าการพัฒนาสังคมที่แท้จริงต้องเริ่มจากการพัฒนาจิตใจของประชาชน เมื่อบุคคลยึดมั่นในความจริง ความซื่อสัตย์ และความกล้าหาญทางจริยธรรม สังคมย่อมสามารถก้าวพ้นความเสื่อมถอยทางศีลธรรมได้ การเปลี่ยนแปลงตนเองในระดับปัจเจกจึงเป็นรากฐานของการเปลี่ยนแปลงบ้านเมืองในระดับโครงสร้าง

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า หลักการประพันธ์ในกวีนิพนธ์ไทยประเภทต่างๆ อาทิ โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ร่าย รวมถึงลักษณะเนื้อหาที่หลากหลาย เช่น การดำเนินชีวิต ปัญหาสังคม ความเชื่อ และศีลธรรมจริยธรรม นอกจากนี้ ยังได้วิเคราะห์รูปแบบการเขียนกวีนิพนธ์ที่

สำคัญ ได้แก่ การเขียนเชิงสมจริงการเขียนสมจริงคือการถ่ายทอดเรื่องราวหรือเหตุการณ์ให้ใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุดเน้นความน่าเชื่อถือของเนื้อหา ตัวละคร และสภาพแวดล้อม เพื่อให้ผู้อ่านรู้สึกมีส่วนร่วม การเขียนเชิงอุปมาอุปไมย การเขียนเชิงอุปมาอุปไมยคือการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่งเพื่อให้เห็นภาพชัดเจนช่วยเพิ่มความลึกซึ้งและจินตภาพให้เนื้อหามีความน่าสนใจยิ่งขึ้น และการเขียนเชิงเพ้อฝัน คือการสร้างเรื่องราวเหนือจริงหรือเกินจินตนาการ ไม่ยึดกับความเป็นจริงมักใช้เพื่อสะท้อนอุดมคติ ความปรารถนา หรือโลกในจินตนาการของผู้เขียน ซึ่งการศึกษาในหัวข้อทั้งหมดถือเป็นรากฐานสำคัญในการตีความผลงานกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์อย่างลึกซึ้งในบทต่อไป และสอดคล้องกับแนวคิดของพระมหาขวัญชัย กิตฺติเมธี ที่กล่าวว่า มนุษย์อยู่ท่ามกลางอุปมาอุปไมยทั้งสิ้น ซึ่งจะพบรูปแบบนี้ในช่วงเวลาที่ผ่านมา ผ่านบทกวีที่เสนอให้เห็การอุปมาอุปไมยมที่ทุกคนต่างพยายามใช้เพื่อสื่อสารกัน (พระมหาขวัญชัย กิตฺติเมธี, 2567) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของคณาจารย์แห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ที่กล่าวว่า อุปมาอุปไมย คือ การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งกับสิ่งหนึ่งที่มีลักษณะแตกต่างกันโดยธรรมชาติ แต่มีความคล้ายคลึงกันในบางประการ โดยใช้คำที่มีความหมายใกล้เคียงกันเพื่อแสดงความสัมพันธ์ที่เปรียบเทียบนั้น (คณาจารย์แห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, 2564)

2. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การตีความหลักพุทธธรรมในกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ ได้แสดงให้เห็นถึงการบูรณาการระหว่าง “พุทธธรรม” และ “กวีนิพนธ์” ผ่านกระบวนการตีความอย่างลุ่มลึก โดยชี้ให้เห็นว่า กวีนิพนธ์มิใช่เพียงถ้อยคำอันไพเราะ แต่เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดสัจธรรมในเชิงสัญลักษณ์อย่างมีพลังทางจิตวิญญาณ การตีความในทางพระพุทธศาสนาอาศัยหลักวิชาการ เช่น แนวคิดเนยยัตถะ-นีตัตถะ อรรถปริวรรต ตลอดจนทฤษฎีภาษาคน–ภาษาธรรมของพุทธทาสภิกขุ ที่เตือนให้ผู้ศึกษารู้เท่าทันภาษาว่าเป็นเพียงสื่อกลาง มิใช่เนื้อแท้ของธรรมะ และต้องอาศัยปัญญาเพื่อเข้าถึงความหมายที่แท้จริง โดยเฉพาะเมื่อต้องตีความถ้อยคำในพระไตรปิฎกซึ่งใช้ภาษาสมมติและสื่อถึงสภาวธรรมขั้นสูง

ในด้านวรรณกรรม การวิจารณ์โดยใช้แนวคิด Hermeneutics ทั้งในเชิงภาษา ประสบการณ์และเจตนาของผู้แต่ง ช่วยเปิดพื้นที่แห่งความเข้าใจใหม่ โดยเฉพาะเมื่อนำมาใช้กับกวีนิพนธ์ที่มีการสอดแทรกพุทธธรรม เนื้อหาแสดงหลักธรรมในหลายมิติ ได้แก่ ด้านจิตใจ (การฝึกสติพิจารณาธรรมเพื่อนำไปสู่การหลุดพ้น), ด้านปัญญา (การรู้เห็นตามความเป็นจริง และการฝึกสุจิปุฬิ), ด้านความเพียร (วิริยะบากบั่นต่อสู้ชีวิต) และด้านศรัทธา (ความเชื่อที่ตั้งอยู่บนเหตุผลและสัจธรรม)กวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์จึงเป็นสื่อกลางอันทรงคุณค่าในการเผยแผ่หลักธรรมอย่างร่วมสมัย ถ่ายทอดทั้งเนื้อหาทางธรรมและประสบการณ์ชีวิตของปุถุชน ผ่านภาพพจน์ อุปมาอุปไมย และฉันทลักษณ์ที่เข้าถึงใจ ทำให้หลักพุทธธรรมยังคงมีชีวิตในโลกวรรณกรรม โดยเชื้อเชิญให้ผู้อ่านได้ใคร่ครวญ เข้าใจ และนำไปประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตอย่างลึกซึ้งและเป็นรูปธรรม ดังนั้น กวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์จึงมีคุณค่าในฐานะ

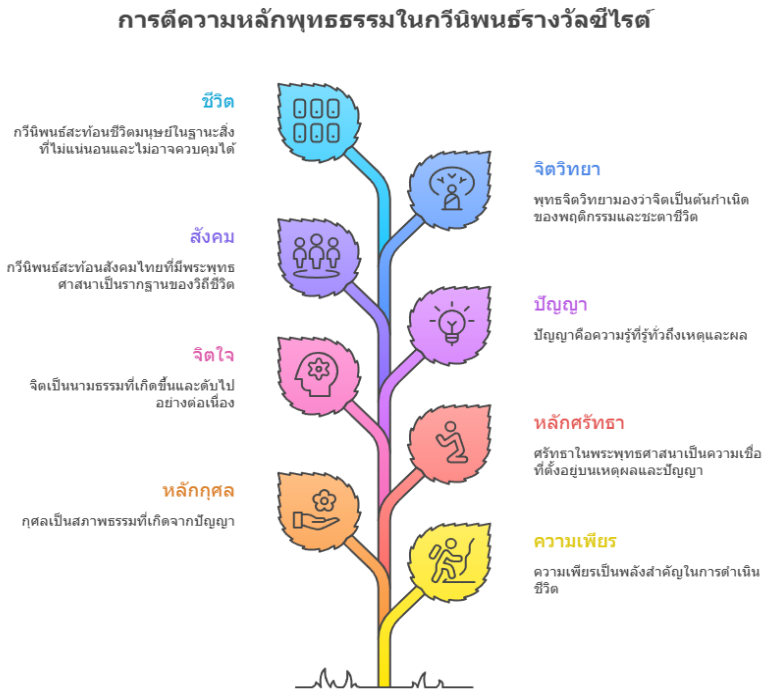
วรรณกรรมที่หล่อเลี้ยงทั้งปัญญา ศรัทธา และจิตสำนึกทางจริยธรรม พร้อมทั้งเป็นแนวทางสำคัญในการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างลึกซึ้ง เป็นรูปธรรม และสอดคล้องกับสังคมร่วมสมัย ทั้งยังสอดคล้องกับคำกล่าวของพุทธทาสภิกขุ ที่ได้กล่าวว่า พระธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบรรลุ และนำมาสอนนั้น คือความจริงอันตายตัวของสิ่งทั้งปวง เชื่อว่าพระสงฆ์ คือบรรดามนุษย์ที่มีโชคดี มีโอกาสก่อนใครในการได้รู้ ได้ปฏิบัติ และได้รับผลของการปฏิบัติในพระธรรม เชื่อโลกนี้ไม่มีบุคคลใดสร้างหรือคอยบังคับให้เป็นไป เชื่อว่ามนุษย์แต่ละคนล้วนมีกรรม หรือการกระทำของตนเอง เชื่อว่าตัวแท้ของศาสนานั้น คือ ตัวการกระทำที่ถูกต้องทั้งหมดนี้คือ ความเชื่อ ๗ ประการ ของพุทธมามกะ (พุทธทาสภิกขุ, 2538)

3. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า กวีนิพนธ์ร่วมสมัยสามารถทำหน้าที่เป็นสื่อกลางเชื่อมโยงโลกแห่งวรรณศิลป์กับโลกแห่งธรรมได้อย่างลึกซึ้ง กวีใช้ประสบการณ์ชีวิต ความทุกข์ และความเปราะบางของมนุษย์เป็นฐานในการสะท้อนสัจธรรมของชีวิตตามหลักพุทธศาสนา การตีความครอบคลุมมิติด้านจิตใจ ปัญญา สังคม จิตวิทยา ชีวิต การเวียนว่ายตายเกิด และความจริงในชีวิต ด้านจิตใจ กวีนิพนธ์สะท้อนจิตในฐานะนามธรรมที่เกิด–ดับ ปรุงแต่ง และเป็นต้นทางของการกระทำ ด้านปัญญา เน้นการแยกมิจฉาทิฏฐิออกจากสัมมาทิฏฐิ ชี้ให้เห็นบทบาทของปัญญาในการทำลายอวิชชา ด้านสังคม กวีสะท้อนความเหลื่อมล้ำ ความยากจน โรคระบาด และความทุกข์ของผู้ถูกกดทับ ด้านจิตวิทยา แสดงบทบาทของศรัทธา ตำนาน และพิธีกรรมในการเยียวยาจิตใจมนุษย์ ด้านชีวิต กวีนิพนธ์ชี้ให้เห็นความไม่แน่นอนของชีวิตและการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ การตีความเรื่องสังสารวัฏสะท้อนการเวียนว่ายตายเกิดที่เกิดจากความยึดมั่นในอัตตา หลักไตรลักษณ์ถูกนำเสนอเป็นความจริงสูงสุดที่มนุษย์ต้องเผชิญ ในเชิงลักษณะพุทธธรรม กวีนิพนธ์เน้นหลักความเพียร กุศล ศรัทธา และอริยมรรค ความเพียรปรากฏผ่านชีวิตแรงงานและการดิ้นรนของผู้คน กุศลธรรมสะท้อนผ่านเมตตา ความเสียสละ และการพัฒนาจิตเป็นลำดับ ศรัทธาถูกวิพากษ์ทั้งในด้านที่ตั้งอยู่บนปัญญาและศรัทธาที่งมงายมรรคมีองค์ 8 ปรากฏเป็นกรอบการพัฒนาจิตเพื่อดับทุกข์ ยังเสนอการประยุกต์พุทธธรรมในการดำเนินชีวิต การแก้ปัญหาสังคม และการอยู่ร่วมกันอย่างมีศีลธรรมโดยรวม กวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์มิได้เป็นเพียงงานศิลป์ แต่เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ธรรมะ ช่วยเปิดมุมมองให้ผู้อ่านเข้าใจชีวิต สังคม และตนเองอย่างลึกซึ้งตามแนวพุทธธรรม แม้กวีนิพนธ์เหล่านี้จะเป็นวรรณกรรมร่วมสมัย แต่ยังคงคุณค่าทางจริยธรรมและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตจริง กวีนิพนธ์จึงทำหน้าที่เป็น “พื้นที่แห่งธรรม” ที่เปิดโอกาสให้ผู้อ่านได้ใคร่ครวญ ตีความ และพัฒนาจิตใจตามแนวทางแห่งสติและปัญญา จึงสอดคล้องกับแนวคิดของพระมหาขวัญชัย กิตฺติเมธี ที่ชี้ให้เห็นว่า รูปแบบทางศาสนาที่ถูกยกให้เป็น “ต้นแบบ” มักมาจากความพยายามในการรักษาความเป็น “ศาสนาของเรา” ผ่านอำนาจของสังคมเมือง ส่งผลให้รูปแบบความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนชนบทหรือพื้นที่ห่างไกลถูกลดทอนหรือถูกลบเลือนไป ดังจะเห็นได้จากความแตกต่างระหว่างวัดบ้านกับวัดเมือง ระหว่าง

วัฒนธรรมชาวบ้านกับวัฒนธรรมชาวเมือง ตลอดจนระหว่างคำสอนเรื่องผีกับคำสอนเรื่องวิญญาณ (พระมหาขวัญชัย กิตฺติเมธี, 2568)

องค์ความรู้ใหม่

ความรู้ใหม่ที่ได้จากวิเคราะห์การตีความหลักพุทธธรรมในกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ เป็นองค์ความรู้ที่สร้างขึ้นเพื่ออธิบายการตีความหลักพุทธธรรมในกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ที่แสดงให้เห็นว่า กวีนิพนธ์ทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่างประสบการณ์มนุษย์กับพุทธธรรม ถ่ายทอดสัจธรรมของชีวิตอย่างรอบด้าน ทั้งมิติของจิต ปัญญา สังคม จิตวิทยา ชีวิต และความจริงสูงสุด กวีนิพนธ์จึงมิใช่เพียงงานวรรณศิลป์ หากเป็นพื้นที่แห่งการตระหนักรู้และการปลุกจิตสำนึกทางศีลธรรมในสังคมร่วมสมัยอย่างลึกซึ้ง ดังนั้น กวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ทำหน้าที่เป็นพื้นที่บูรณาการระหว่าง “ศิลปะการประพันธ์” และ “สาระทางธรรม” อย่างเป็นระบบและลุ่มลึก จึงเป็นรูปแบบการตีความหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การตีความหลักพุทธธรรมในกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์

จากภาพอธิบายได้ว่ากวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์มีเนื้อหาหลากหลาย สะท้อนชีวิตและสังคมในแต่ละยุคสมัยอย่างลึกซึ้ง สามารถจำแนกประเด็นเนื้อหาออกเป็น 4 กลุ่มหลัก ได้แก่ 1) การดำเนินชีวิต กวีนิพนธ์สะท้อนวิถีชีวิตมนุษย์ การปรับตัว การเผชิญปัญหา และการแสวงหาความหมายของชีวิต ทั้งในบริบทชนบทและสังคมเมือง รวมถึงสถานการณ์ร่วมสมัย เช่น การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและวิกฤตสังคม 2) ปัญหาสังคม เนื้อหามุ่งสะท้อนความเหลื่อมล้ำ ความยากจน ความโดดเดี่ยว การ

แตกแยกของชุมชน โครงสร้างอำนาจ และความไม่เป็นธรรมในสังคม กวีนิพนธ์ทำหน้าที่เป็นกระจกสะท้อนปัญหาและตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ต่อสังคมอย่างมีนัยสำคัญ 3) ความเชื่อ กวีนิพนธ์แสดงให้เห็นความเชื่อทางศาสนา ความเชื่อพื้นถิ่น และการผสมผสานระหว่างพระพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม โดยเน้นบทบาทของศรัทธาในฐานะพลังหล่อเลี้ยงจิตใจ ทั้งนี้ ผลการวิจัยชี้ว่า ความเชื่อในกวีนิพนธ์ซีไรต์มักถูกนำเสนออย่างสัมพันธ์กับปัญญา มิใช่ในลักษณะงมงาย 4) หลักกุศลหรือศีลธรรมและจริยธรรมมีเนื้อหาเน้นคุณค่าทางพุทธธรรม เช่น กตัญญูกตเวที เมตตา การเสียสละ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และกัลยาณมิตร กวีนิพนธ์สะท้อนบทบาทของครอบครัว ชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในฐานะรากฐานของสังคมที่ดีงาม

จากการวิเคราะห์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า กวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์เป็นสื่อกลางทางวรรณกรรมที่ทรงพลังในการถ่ายทอดหลักพุทธธรรมอย่างร่วมสมัย โดยผสานศิลปะทางภาษาเข้ากับสาระธรรมอย่างกลมกลืน กวีนิพนธ์มิได้ทำหน้าที่เพียงสร้างสุนทรียภาพ หากแต่เป็นพื้นที่แห่งการใคร่ครวญทางจิตวิญญาณ ที่เชื้อเชิญให้ผู้อ่านตระหนักรู้สัจธรรมของชีวิต ดังนั้น กวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์จึงมีคุณค่าในฐานะวรรณกรรมที่หล่อเลี้ยงทั้งปัญญา ศรัทธา และจิตสำนึกทางจริยธรรม พร้อมทั้งเป็นแนวทางสำคัญในการนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างลึกซึ้ง เป็นรูปธรรม และสอดคล้องกับสังคมร่วมสมัย

บทสรุป

กวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์มิได้เป็นเพียงงานวรรณศิลป์เพื่อความงามทางภาษา หากเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้และการประยุกต์พุทธธรรมในชีวิตจริงอย่างรอบด้าน ทั้งในมิติของจิตใจ ปัญญา ชีวิต สังคม ความเชื่อ และศีลธรรม กวีนิพนธ์ทำหน้าที่เชื่อมโยงประสบการณ์มนุษย์กับหลักพุทธธรรม ช่วยให้ผู้อ่านตระหนักถึงคุณค่าของชีวิต ความทุกข์ ความหวัง และความรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกัน การประยุกต์พุทธธรรมที่ปรากฏในกวีนิพนธ์ซีไรต์จึงเป็นการนำธรรมะออกจากกรอบคัมภีร์สู่ชีวิตจริง ทำให้พระพุทธศาสนามีความหมายร่วมสมัย และยังคงพลังในการชี้นำมนุษย์ให้ดำเนินชีวิตอย่างมีสติ ปัญญา เมตตา และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

1) ด้านการศึกษาวิจัยเชิงลึก ควรมีการศึกษาการตีความหลักพุทธธรรมในกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ในเชิงลึกมากยิ่งขึ้น โดยขยายกรอบการวิเคราะห์ไปสู่ระดับเชิงอภิปรัชญา จิตวิทยาพุทธ และจริย

ศาสตร์ เพื่อให้เห็นมิติความคิดทางพุทธศาสนาที่แฝงอยู่ในโครงสร้างภาษา ภาพพจน์ และสัญลักษณ์ทางกวีอย่างเป็นระบบ

2) ด้านกรอบแนวคิดและวิธีวิทยา ควรพัฒนากรอบแนวคิดในการตีความที่บูรณาการระหว่างพุทธปรัชญา วรรณคดีศึกษา และทฤษฎีการตีความสมัยใหม่ เพื่อให้การวิเคราะห์มีความรอบด้าน ไม่จำกัดเฉพาะการอธิบายเนื้อหาเชิงศาสนา แต่สามารถเชื่อมโยงกับบริบทสังคม วัฒนธรรม และประสบการณ์ร่วมสมัยของมนุษย์

3) ด้านการเปรียบเทียบงานกวีนิพนธ์ ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ในช่วงเวลาหรือยุคสมัยที่แตกต่างกัน เพื่อวิเคราะห์พัฒนาการของการนำเสนอหลักพุทธธรรม ตลอดจนทัศนะของกวีต่อปัญหาชีวิตและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางประวัติศาสตร์

4) ด้านการประยุกต์ใช้ผลการตีความ ผลการศึกษาการตีความหลักพุทธธรรมในกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ควรถูกนำไปประยุกต์ใช้ในด้านการศึกษา การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และการพัฒนาจิตใจ โดยเฉพาะในระดับอุดมศึกษา เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้เชิงคุณค่าและการคิดอย่างมีวิจารณญาณผ่านวรรณกรรม

5) ด้านการเผยแพร่และสร้างองค์ความรู้ใหม่ ควรส่งเสริมการเผยแพร่องค์ความรู้จากงานวิจัยในรูปแบบบทความวิชาการ หนังสือ หรือสื่อการเรียนรู้ เพื่อขยายขอบเขตความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ในฐานะสื่อกลางในการถ่ายทอดหลักพุทธธรรมและสะท้อนปัญหาชีวิตของมนุษย์ร่วมสมัย

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

กระทรวงศึกษาธิการควรจัดทำหลักสูตรบทบาทของกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ในฐานะสื่อกลางในการถ่ายทอดหลักพุทธธรรมและสะท้อนปัญหาชีวิตของมนุษย์ร่วมสมัย

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) การวิเคราะห์พัฒนาการการถ่ายทอดของกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์

2) การตีความหลักพุทธจริยศาสตร์ในกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์

เอกสารอ้างอิง

กุสุมา รักษมณี และเจนตนา นาควัชระ. (2537). *สีสันวรรณคดีชุดดั่งรัตนะแห่งรัตนโกสินทร์.* กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพิมพ์ธรรมสาร.

กีรติ ธนะไชย. (2554). ฉันทลักษณ์ในกวีสมัยใหม่: การสืบทอดการสร้างสรรค์และความสัมพันธ์กับสุนทรีย์ภาพทางวรรณศิลป์. *วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย*. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.

คณาจารย์แห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร. (2564). *ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร.* กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.

เจตนา นาควัชระ. (2520). *วรรณคดีวิจารณ์และวรรณคดีศึกษาวรรณคดี*. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.

ธนิกาญจน์ จินาพันธ์. (2546). “วิเคราะห์แนวคิดและคุณค่าในกวีนิพนธ์ไทยที่ได้รับรางวัลวรรณรรมสร้างรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์)”. *วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พระมหาขวัญชัย กิตฺติเมธี. (2567). *พุทธปรัชญาในพระไตรปิฎก*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: บริษัทดีเซมเบอรี่.

พระมหาขวัญชัย กิตฺติเมธี. (2568). *ชนชั้นทางศาสนาในวรรณกรรมเรื่องสั้นซีไรต์: การศึกษาปรากฏการณ์วิทยา*. คณะพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาทวี มหาปญฺโญ. (2555). *ความจริงของชีวิต.* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: หจก.ภาพพิมพ์.

พระมหาพีรพงษ์ ปญฺญาโภ (จำปาใด). (2546). วิเคราะห์พุทธจริยธรรมที่ปรากฏในกวีนิพนธ์:ศึกษาเฉพาะกรณีกวีนิพนธ์รางวัลซีไรต์ประเทศไทย. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2550). *การตีความพุทธศาสนสุภาษิต.* กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เลี่ยงเชียง.

พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต). (2534). *ทางสายอิสรภาพของการศึกษาไทย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พุทธทาสภิกขุ. (2538). *ชุมนุมข้อคิดอิสระ*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วิทย์ ศิวศริยานนท์. (2544). *วรรณดีและวรรณคดีวิจารย์*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ธรรมชาติ.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2564). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 43). กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.

สรวิชญ์ วงษ์สะอาด. (2566, 28 มิถุนายน). *รูปแบบการตีความในพระพุทธศาสนาเถรวาท.* https://www.gotoknow.org/

สุจิตรา จงสถิตวัฒน์นา. (2544). *ดอกบัวในป่าหิน: การสื่อพุทธธรรมในกวีนิพนธ์สมัยใหม่.* กรุงเทพมหานคร: โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการและศูนย์ภาษาและวรรณคดีไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สัจภูมิ ลออ. (2551). *ซีไรต์ไดอารี่.* กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.

การบริหารทรัพยากรมนุษย์กับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม

Human Resource Management and School Effectiveness Under Nakhon Pathom Secondary Educational Service Area Office

[1*]**จิรชัย งามยิ่งยศ** Jirachai Ngamyingyod
[2**]**ศักดิพันธ์ ตันวิมลรัตน์** Sakdipan Tonwimonrat
[1,2]คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร
[1,2]Faculty of Education, Silapakorn University
[*]First author, e-mail: golfoop@gmail.com
[**]Corresponding author, e-mail: sakdipan55@gmail.com

Received April 20, 2026; **Revised** April 27, 2026; **Accepted:** June 24, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการบริหารทรัพยากรมนุษย์ของสถานศึกษา 2) ศึกษาประสิทธิผลของสถานศึกษาและ 3) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารทรัพยากรมนุษย์กับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ได้แก่ สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม จำนวน 28 แห่ง โดยการเปิดตารางของเครจซี่และมอร์แกน แล้วสุ่มอย่างง่าย ผู้ให้ข้อมูลจำนวน 112 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถาม มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .990 สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน ผลการวิจัย พบว่า 1. การบริหารทรัพยากรมนุษย์ของสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาจำแนกตามรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่ามัชฌิมเลขคณิตจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ความสัมพันธ์ของบุคลากร การประเมินผลการปฏิบัติงาน การสรรหาและการบรรจุ การจ่ายค่าตอบแทน และการฝึกอบรมและการพัฒนา ตามลำดับ 2. ประสิทธิผลของสถานศึกษา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากและเมื่อพิจารณาจำแนกตามรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่ามัชฌิมเลขคณิต

จากมากไปหาน้อย ได้แก่ การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป้าหมายและผลสัมฤทธิ์ กระบวนการบริหารจัดการ ความพึงพอใจ และทรัพยากร ตามลำดับ และ 3. การบริหารทรัพยากรมนุษย์กับประสิทธิผลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐมโดยภาพรวม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งเป็นความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูง โดยมีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่คล้อยตามกัน ซึ่งจากการศึกษา ทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่ คือ หากการบริหารทรัพยากรมนุษย์อยู่ในระดับมาก ก็จะส่งผลให้ประสิทธิผลของสถานศึกษาอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน
คำสำคัญ: การบริหารทรัพยากรมนุษย์; ; การบริหารงานบุคคล; ประสิทธิผลของสถานศึกษา

Abstract

This research article aimed to 1) study the human resource management of school 2) study the school effectiveness and 3) study the relationship between human resource management and school effectiveness in school under Nakhon Pathom Secondary Educational Service Area Office. This research is a descriptive study. The sample consisted of 28 schools in the Nakhon Pathom Secondary Educational Service Area Office, with the sample size determined using the Krejcie and Morgan via simple random sampling, yielding 112 respondents. The research instrument was an opinionnaire with a reliability coefficient of .990. The statistics used for data analysis included frequency, percentage, arithmetic mean, standard deviation, and Pearson's product moment correlation coefficient. The results of this research were as follows 1. The human resource management of school under Nakhon Pathom Secondary Educational Service Area Office was at a high level. When considering each aspect, all were at a high level. Ranked from the highest to the lowest arithmetic mean, the aspects were: employee relations, performance management and appraisal, recruitment and placement, compensation, and training and development, respectively. 2. The school effectiveness of school under Nakhon Pathom Secondary Educational Service Area Office was at the high level. When considering each aspect, all were at a high level. Ranked from the highest to the lowest arithmetic mean, the aspects were: continuous learning, goal, process, satisfaction, and resource, respectively. 3. The relationship between human resource management and school effectiveness of schools under Nakhon Pathom Secondary Educational Service Area Office were high positive level of correlation, with .01

significance level. This indicates a strong direct relationship between the two variables. The findings generated new knowledge indicating that when human resource management is at a high level, the school effectiveness is correspondingly at a high level as well.

Keywords: Human Resource Management; Personal Management; School Effectiveness

บทนำ

ปัจจุบันเรากำลังเผชิญแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญระดับโลก (Global Megatrends) ซึ่งจะทำให้หลายประเทศทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทยต้องเผชิญกับผลกระทบในหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม ตลาดแรงงานในอนาคตก็จะมีการเปลี่ยนแปลงไปด้วย เนื่องจากการพัฒนาของเทคโนโลยีที่จะเข้ามาทดแทนการทำงานของมนุษย์ ส่งผลให้เกิดการแทนที่การทำงานของมนุษย์ด้วยหุ่นยนต์หรือปัญญาประดิษฐ์ การบริหารจัดการมนุษย์จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำให้องค์การขับเคลื่อนไปข้างหน้าได้ อย่างไม่มีอุปสรรคใดๆ หน้าที่ในการบริหารจัดการบุคคลนี้ถือว่าเป็นภารกิจสำคัญอย่างยิ่งสำหรับฝ่ายทรัพยากรบุคคล สถานศึกษาจึงต้องเห็นความสำคัญของการบริหารงานบุคคลหรือการบริหารทรัพยากรมนุษย์ เนื่องจากเป็นงานสำคัญอย่างหนึ่งที่ขับเคลื่อนองค์การให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งองค์การเหล่านั้นจะเกิดความล้มเหลวหรือประสบความสำเร็จ ขึ้นอยู่กับบุคลากรในองค์การ ดังนั้นเราจึงต้องให้ความสำคัญกับการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งมีความสำคัญยิ่งต่อการขับเคลื่อนและพัฒนาองค์กรไปข้างหน้า เพื่อตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลง ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยี สถานศึกษาจึงต้องมีการบริหารทรัพยากรมนุษย์ เพื่อขับเคลื่อนองค์การสู่ความเป็นเลิศ (สำนักบริหารงานการมัธยมศึกษาตอนปลาย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2560) โดยในบรรดาทรัพยากรการบริหารการจัดการ เป็นที่ยอมรับกันอย่างสากลว่า “มนุษย์” เป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญในการบริหารจัดการ เพราะว่าคนเป็นทรัพยากรที่ทรงคุณค่ายิ่ง และสามารถสร้างคุณค่าที่ทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์การได้ (พรชัย เจดามาน และคณะ, 2560) โดยเมื่อบุคลากรมีความสุขแล้วก็จะส่งผลให้งานประสบความสำเร็จได้อย่างมีคุณภาพ เกิดประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล ซึ่งหากเราคัดเลือกบุคลากรได้ถูกต้อง มีความสามารถเหมาะสมกับงานนั้นๆ องค์การก็จะบรรลุเป้าหมายได้โดยง่าย ประสิทธิผลขององค์การเป็นความสำเร็จของสถานศึกษาในด้านต่างๆ ทั้งบุคลากร ผู้เรียน และสถานศึกษา โดยในด้านผู้เรียนสามารถสังเกตได้จากผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน ความสุขในการเรียนรู้ ซึ่งจะเป็นตัวบ่งบอกถึงประสิทธิผลของสถานศึกษาได้เป็นอย่างดี

แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน 5 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570) ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม มีการวิเคราะห์สถานการณ์ด้านการศึกษา (SWOT Analysis) โดยมีการกำหนดกรอบทิศทาง เป้าหมายในการดำเนินงาน ขับเคลื่อนและพัฒนาการศึกษา มุ่งหวังเป็นองค์กรจัดและส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาให้มีคุณภาพ และมีค่าเฉลี่ยตามเกณฑ์และสูงกว่าระดับประเทศ ซึ่งจากการวิเคราะห์ พบว่า บางสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐมมีความไม่สอดคล้องระหว่างอัตรากำลังครูที่มีอยู่กับสาขาวิชาเอกที่สถานศึกษาจำเป็นต้องใช้ตามหลักสูตรปัจจุบัน ส่งผลให้การจัดวางตัวบุคคลในบางรายวิชาไม่ตรงกับความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง ซึ่งกระทบต่อคุณภาพการเรียนการสอนโดยตรง และแม้จะมีการส่งเสริมการเรียนรู้ แต่พบว่าภาระงานสอนและงานโครงการที่ซ้ำซ้อนเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ครูไม่สามารถเข้ารับการพัฒนาสมรรถนะเทคโนโลยีใหม่ๆ ได้อย่างต่อเนื่องตามความต้องการที่แท้จริง การให้ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) เพื่อการพัฒนาวิชาชีพยังไม่เป็นรูปธรรมเท่าที่ควร ทำให้ครูบางส่วนไม่สามารถนำผลประเมินมาวางแผนปรับปรุงการสอนของตนเองได้อย่างชัดเจน ซึ่งประเด็นเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อเนื่องไปยังความสัมพันธ์ของบุคลากร (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม, 2568) และในด้านของประสิทธิผลของสถานศึกษา เมื่อพิจารณาเป้าหมายและผลสัมฤทธิ์ พบความท้าทายในการยกระดับคะแนนทดสอบระดับชาติที่มีความเหลื่อมล้ำระหว่างสถานศึกษาที่มีขนาดและที่ตั้งต่างกันในจังหวัดนครปฐม รวมถึงปัญหาการรักษาอัตราการคงอยู่ของนักเรียนในพื้นที่รอยต่อเขตอุตสาหกรรม ปัญหาที่ชัดเจนคือความเพียงพอและความทันสมัยของสื่อเทคโนโลยีทางการศึกษาและห้องปฏิบัติการที่ยังไม่ทั่วถึงทุกสถานศึกษา ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการจัดการเรียนรู้ ส่งผลโดยตรงต่อความพึงพอใจของผู้ปกครองและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งตัวชี้วัดเหล่านี้เป็นหนึ่งในตัวแปรที่สามารถบ่งบอกถึงประสิทธิผลของสถานศึกษาได้

จากสภาพปัญหา หลักการ และแนวคิดดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา การบริหารทรัพยากรมนุษย์กับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม ว่ามีความสัมพันธ์กันหรือไม่ เพื่อนำผลการวิจัยมาเป็นข้อมูลในการพัฒนาองค์การและการบริหารสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐมต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการบริหารทรัพยากรมนุษย์ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม

2. เพื่อศึกษาประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม

3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารทรัพยากรมนุษย์ กับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการบริหารทรัพยากรมนุษย์กับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) ใช้แผนแบบการวิจัยลักษณะใช้กลุ่มตัวอย่างเพียงกลุ่มเดียว ศึกษาสภาวการณ์ ไม่มีการทดลอง (The One Shot, Non – Experimental Case Study) มีรายละเอียดดังนี้

1. ประชากรที่ใช้ ได้แก่ สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม จำนวน 29 แห่ง

2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ ได้แก่ สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม จำนวน 28 แห่ง ซึ่งได้จากการเปิดตารางประมาณการกำหนดขนาดตัวอย่างของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970) แล้วดำเนินการสุ่มอย่างง่าย (Simple random sampling)

3. ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้อำนวยการสถานศึกษา จำนวน 1 คน รองผู้อำนวยการสถานศึกษา จำนวน 1 คน และครู จำนวน 2 คน ทั้งหมด 28 โรงเรียน รวมทั้งสิ้น 112 คน

4. เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสอบถามความคิดเห็นจำนวน 1 ฉบับโดยมีรายละเอียดของแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (check list)

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารทรัพยากรมนุษย์ (X_{tot}) ตามแนวคิดของเดสเลอร์ (Dessler, 2024)

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิผลของสถานศึกษา (Y_{tot}) ตามแนวคิดของเจิ้ง (Cheng, 2022)

โดยแบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารทรัพยากรมนุษย์และประสิทธิผลของสถานศึกษา เป็นแบบสอบถามแบบจัดลำดับคุณภาพโดยแบ่งออกเป็น 5 ระดับตามแนวคิดของลิเคิร์ท (Likert, 1961)

5. ดำเนินการพัฒนาและสร้างเครื่องมือ ใช้เครื่องมือที่เป็นแบบสอบถามขึ้น ตามกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์การวิจัยที่กำหนด โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารทรัพยากรมนุษย์และประสิทธิผลของสถานศึกษา แล้วนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาสร้างแบบสอบถาม

ขั้นตอนที่ 2 นำเครื่องมือที่สร้างให้อาจารย์ผู้คุมวิทยานิพนธ์ตรวจสอบ ปรับปรุง แก้ไข หลังจากนั้นนำเครื่องมือไปให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน เพื่อตรวจสอบหาความตรงของเนื้อหา

(Content Validity) โดยใช้เทคนิค IOC (Index of Item Objective Congruence) แล้วนำมาปรับปรุงข้อบกพร่องและเรียบเรียงใหม่ให้สมบูรณ์ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ โดยได้ค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.8 - 1.0 ซึ่งสามารถใช้ได้ทั้งสิ้น จำนวน 63 ข้อ

ขั้นตอนที่ 3 นำเครื่องมือที่ปรับแก้ไขไปทดลองกับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษาสุพรรณบุรี จำนวน 8 แห่ง เนื่องจากเคยเป็นเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 9 ซึ่งประกอบด้วยจังหวัดนครปฐมและจังหวัดสุพรรณบุรี ผู้ให้ข้อมูลได้แก่ ผู้อำนวยการสถานศึกษา จำนวน 1 คน รองผู้อำนวยการสถานศึกษา จำนวน 1 คน และครู จำนวน 2 คน รวมทั้งสิ้น 32 คน

ขั้นตอนที่ 4 นำแบบสอบถามที่ได้กลับคืนมาหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ด้วยการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α - Coefficient) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach) ซึ่งแบบสอบถามทั้งฉบับมีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ .990 และพบว่าข้อคำถามในส่วนของตัวแปรการบริหารทรัพยากรมนุษย์มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา เท่ากับ .984 และข้อคำถามในส่วนของตัวแปรประสิทธิผลของสถานศึกษามีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา เท่ากับ .981

ขั้นตอนที่ 5 ปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือ เพื่อให้ได้เครื่องมือฉบับสมบูรณ์และนำไปใช้เก็บข้อมูล

6. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยทำบันทึกถึงภาควิชาการบริหารการศึกษาเพื่อเสนอต่อคณบดีคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เพื่อขอความอนุเคราะห์จัดทำหนังสือเสนอต่อผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม จังหวัดนครปฐม ในการทำหนังสือขอความร่วมมือจากผู้อำนวยการสถานศึกษา รองผู้อำนวยการสถานศึกษา และครูช่วยอนุเคราะห์ตอบแบบสอบถามในการวิจัยครั้งนี้

ขั้นตอนที่ 2 ผู้วิจัยดำเนินการส่งแบบสอบถามในรูปแบบออนไลน์

ขั้นตอนที่ 3 ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมแบบสอบถาม

7. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้ผู้ให้ข้อมูลในสถานศึกษาเป็นหน่วยวิเคราะห์ (Unit of Analysis) เมื่อได้รับแบบสอบถามคืนแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมา

ขั้นตอนที่ 2 ตรวจให้คะแนนตามเกณฑ์การให้คะแนนสำหรับแบบสอบถามแต่ละฉบับ

ขั้นตอนที่ 3 จัดทำตารางแจกแจงคะแนน (Tally Sheet) เพื่อกรอกคะแนนให้สอดคล้องกับแผนการวิเคราะห์ข้อมูลและระเบียบวิธีทางสถิติที่ใช้

ขั้นตอนที่ 4 นำข้อมูลดังกล่าวไปคำนวณหาค่าทางสถิติโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบริหารทรัพยากรมนุษย์กับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษานครปฐม สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. การบริหารทรัพยากรมนุษย์ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$= 4.40, S.D. = 0.41) และเมื่อพิจารณาตามรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่ามัชฌิมเลขคณิตจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ความสัมพันธ์ของบุคลากร ($\bar{x}$= 4.43, S.D. = 0.43) การประเมินผลการปฏิบัติงาน ($\bar{x}$= 4.41, S.D. = 0.43) การสรรหาและการบรรจุ ($\bar{x}$= 4.40, S.D. = 0.42) การจ่ายค่าตอบแทน ($\bar{x}$= 4.39, S.D. = 0.42) และการฝึกอบรมและการพัฒนา ($\bar{x}$= 4.38, S.D. = 0.43) ตามลำดับ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) มีค่าระหว่าง 0.42 - 0.43 หมายความว่า มีการกระจายของข้อมูลน้อย แสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันดังรายละเอียดตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การบริหารทรัพยากรมนุษย์ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม

(n = 112)

ด้าน	การบริหารทรัพยากรมนุษย์ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม (X_{tot})	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
1	การสรรหาและการบรรจุ (X_1)	4.40	0.42	มาก
2	การฝึกอบรมและการพัฒนา (X_2)	4.38	0.43	มาก
3	การประเมินผลการปฏิบัติงาน (X_3)	4.41	0.43	มาก
4	การจ่ายค่าตอบแทน (X_4)	4.39	0.42	มาก
5	ความสัมพันธ์ของบุคลากร (X_5)	4.43	0.43	มาก
รวม (X_{tot})		**4.40**	**0.41**	**มาก**

2. ประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$= 4.40, S.D. = 0.41) และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่ามัชฌิมเลขคณิตจากมากไปหาน้อย ได้แก่ การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ($\bar{x}$= 4.41, S.D. = 0.42) เป้าหมายและผลสัมฤทธิ์($\bar{x}$= 4.40, S.D. = 0.40) กระบวนการบริหารจัดการ ($\bar{x}$= 4.40, S.D. = 0.45) ความพึงพอใจ ($\bar{x}$= 4.39, S.D. = 0.45) และทรัพยากร ($\bar{x}$= 4.38, S.D. = 0.44) ตามลำดับ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) มีค่าระหว่าง 0.42 - 0.45 หมายถึงการกระจายของข้อมูลน้อย แสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน ดังรายละเอียดตามตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม

(n = 112)

ด้าน	ประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม (Y_{tot})	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
1	เป้าหมายและผลสัมฤทธิ์(Y_1)	4.40	0.40	มาก
2	กระบวนการบริหารจัดการ (Y_2)	4.40	0.45	มาก
3	ทรัพยากร (Y_3)	4.38	0.44	มาก
4	ความพึงพอใจ (Y_4)	4.39	0.45	มาก
5	การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (Y_5)	4.41	0.42	มาก
รวม (Y_{tot})		4.40	0.41	มาก

3. การบริหารทรัพยากรมนุษย์โดยภาพรวม (X_{tot}) กับประสิทธิผลของสถานศึกษาโดยภาพรวม (Y_{tot}) ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยเป็นความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูง (r_{xy} = 0.962) โดยมีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่คล้อยตามกัน ดังปรากฏในตารางที่ 3 ดังนี้

ตารางที่ 3 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างการบริหารทรัพยากรมนุษย์กับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม

(n = 112)

ประสิทธิผลของสถานศึกษา / การบริหารทรัพยากรมนุษย์	เป้าหมายและผลสัมฤทธิ์	กระบวนการบริหารจัดการ	ทรัพยากร	ความพึงพอใจ	การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง	ภาพรวม
การสรรหาและการบรรจุ	.914**	.910**	.840**	.886**	.875**	.921**
การฝึกอบรมและการพัฒนา	.883**	.902**	.836**	.888**	.894**	.916**
การประเมินผลการปฏิบัติงาน	.906**	.919**	.845**	.918**	.905**	.935**
การจ่ายค่าตอบแทน	.910**	.915**	.843**	.905**	.911**	.933**
ความสัมพันธ์ของบุคลากร	.927**	.882**	.831**	.909**	.906**	.926**
ภาพรวม	.943**	.941**	.872**	.936**	.933**	.962**

มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบริหารทรัพยากรมนุษย์กับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. การบริหารทรัพยากรมนุษย์ของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม อยู่ในระดับมาก ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานของการวิจัยที่ว่า การบริหารทรัพยากรมนุษย์ของสถานศึกษา อยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ผู้บริหารสถานศึกษาให้ความสำคัญกับการมีระบบการบริหารจัดการกำลังคนอย่างเป็นรูปธรรม ให้ความสำคัญกับขวัญกำลังใจ มีการจัดสรรสวัสดิการ ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาได้พัฒนาตนเองทางวิชาชีพ ตลอดจนการสร้างบรรยากาศการทำงานที่เน้นความร่วมมือแบบกัลยาณมิตร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐกานต์ เดชบุญ และสมใจ สืบเสาะ ที่ได้ศึกษาการบริหารทรัพยากรมนุษย์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาประจวบคีรีขันธ์ เขต 1 ผลการวิจัย พบว่า การบริหารทรัพยากรมนุษย์ของผู้บริหารสถานศึกษาโดยภาพรวมและรายด้านมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก (ณัฐกานต์ เดชบุญ และสมใจ สืบเสาะ, 2567) และงานวิจัยของวรญาภัค ยืนนาน และศักดิพันธ์ ตันวิมลรัตน์ ที่ได้ศึกษาเรื่องการบริหารงานบุคคลของผู้บริหารกับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาประจวบคีรีขันธ์ ผลการวิจัย พบว่า การบริหารงานบุคคลของผู้บริหารโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด 6 ด้าน และระดับมาก 1 ด้าน (วรญาภัค ยืนนาน และศักดิพันธ์ ตันวิมลรัตน์, 2567) และสอดคล้องกับงานวิจัยของณรงค์วิทย์ ศักดิ์ทิพยรัตน์ และนพดล เจนอักษร ที่ได้ศึกษาการบริหารงานบุคคลของโรงเรียนวัดห้วยจระเข้วิทยาคม ผลการวิจัย พบว่า การบริหารงานบุคคลของโรงเรียนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณารายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านความสัมพันธ์ของบุคลากร มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด (ณรงค์วิทย์ ศักดิ์ทิพยรัตน์ และนพดล เจนอักษร, 2566) จากงานวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การบริหารทรัพยากรมนุษย์ของสถานศึกษาเป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญในการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

2. ประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานของการวิจัยที่ว่า ประสิทธิผลของสถานศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูมีความมุ่งมั่นในการยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 มีการกำหนดพันธกิจและเป้าประสงค์ที่ชัดเจนตามจุดเน้นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม มุ่งเน้นความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ส่งผลให้สถานศึกษาสามารถผลิตนักเรียนที่มีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของกนกพรรณ แก้วกิ่ง และสมใจ

เดชบำรุง ที่ได้ศึกษาประสิทธิผลของสถานศึกษาในสังกัดกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัย พบว่า ประสิทธิผลของสถานศึกษาในสังกัดกรุงเทพมหานคร โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก (กนกพรรณ แก้วกิ่ง และสมใจ เดชบำรุง, 2567) และสอดคล้องกับงานวิจัยของวรญาภัค ยืนนาน และศักดิพันธ์ ตันวิมลรัตน์ ที่ได้ศึกษาการบริหารงานบุคคลของผู้บริหารกับประสิทธิผลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาประจวบคีรีขันธ์ ผลการวิจัย พบว่า ประสิทธิผลของสถานศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (วรญาภัค ยืนนาน และศักดิพันธ์ ตันวิมลรัตน์, 2567) และสอดคล้องกับงานวิจัยของอาทิตย์ สมศักดิ์สุวรรณเกษม และคณะ ที่ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2 ผลการวิจัย พบว่า ประสิทธิผลของสถานศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด (อาทิตย์ สมศักดิ์สุวรรณเกษม และคณะ, 2568) จากงานวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ความสำเร็จในการขับเคลื่อนประสิทธิผลของสถานศึกษาอย่างเป็นรูปธรรมเป็นฟันเฟืองสำคัญในการทำให้สถานศึกษาประสบผลสำเร็จ ซึ่งไม่เพียงแต่นำพาองค์กรไปสู่ความเป็นเลิศ แต่ยังช่วยยกระดับความสุขในการทำงานของบุคลากรได้อย่างแท้จริง

3. การบริหารทรัพยากรมนุษย์กับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงและมีลักษณะคล้อยตามกัน ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานของการวิจัยที่ตั้งไว้ว่า การบริหารทรัพยากรมนุษย์กับประสิทธิผลของสถานศึกษามีความสัมพันธ์กัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้บริหารสถานศึกษา ให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์อย่างเป็นระบบ ส่งผลให้บุคลากรเกิดความผูกพันและมีความทุ่มเทในการปฏิบัติหน้าที่ ซึ่งผลการวิจัย พบว่า การบริหารทรัพยากรมนุษย์ของสถานศึกษา อยู่ในระดับมาก ส่งผลให้ประสิทธิผลของสถานศึกษาอยู่ในระดับมากตามไปด้วย ในขณะเดียวกันหากการบริหารทรัพยากรมนุษย์อยู่ในระดับน้อย ย่อมจะส่งผลให้ประสิทธิผลของสถานศึกษา อยู่ในระดับน้อยตามไปด้วย ทั้งนี้เนื่องจากการบริหารทรัพยากรมนุษย์เป็นกลไกสำคัญและเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จะกำหนดความสำเร็จในการบรรลุเป้าหมายของสถานศึกษา การมีกระบวนการบริหารจัดการภายในที่มีประสิทธิภาพ และการก้าวสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวรญาภัค ยืนนาน และศักดิพันธ์ ตันวิมลรัตน์ ที่ได้ทำการศึกษา เรื่องการบริหารงานบุคคลของผู้บริหารกับประสิทธิผลของสถานศึกษา โรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ผลการวิจัย พบว่า การบริหารงานบุคคลของผู้บริหารสถานศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุดประสิทธิผลของสถานศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และการบริหารงานบุคคลของผู้บริหารมีความสัมพันธ์ทางบวกกับประสิทธิผลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาประจวบคีรีขันธ์ โดยรวมและรายด้าน มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (วรญาภัค ยืนนาน และศักดิพันธ์ ตันวิมลรัตน์, 2567) และ

งานวิจัยของฐิศิณาภรณ์ ภมรสูตรและศักดิพันธ์ ตันวิมลรัตน์ ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารทรัพยากรมนุษย์กับประสิทธิผลของสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชุมพร เขต 1 ผลการวิจัยพบว่าการบริหารทรัพยากรมนุษย์ของสถานศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ประสิทธิผลของสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และการบริหารทรัพยากรมนุษย์มีความสัมพันธ์ทางบวกกับประสิทธิผลของสถานศึกษา โดยภาพรวมและรายด้านมีความสัมพันธ์กันในระดับสูง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (ฐิศิณาภรณ์ ภมรสูตรและศักดิพันธ์ ตันวิมลรัตน์, 2566) จากงานวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การบริหารทรัพยากรมนุษย์และประสิทธิผลของสถานศึกษา เป็นสิ่งที่ส่งผลถึงกันอย่างเป็นรูปธรรม การให้ความสำคัญกับการบริหารทรัพยากรมนุษย์ จึงไม่ใช่เพียงการปฏิบัติงานตามภาระหน้าที่ แต่เป็นกลยุทธ์สำคัญที่ช่วยหล่อหลอมความทุ่มเทของบุคลากร และผลักดันสถานศึกษาให้ก้าวไปสู่ความเป็นเลิศได้อย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษา พบว่า การบริหารทรัพยากรมนุษย์มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลของสถานศึกษา ซึ่งหมายความว่า หากการบริหารทรัพยากรมนุษย์อยู่ในระดับมาก ก็จะส่งผลให้ประสิทธิผลของสถานศึกษาอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน ซึ่งการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่มีการสรรหาและการบรรจุ การฝึกอบรมและการพัฒนา การประเมินผลการปฏิบัติงาน การจ่ายค่าตอบแทน และความสัมพันธ์ของบุคลากร มีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลของสถานศึกษา ที่มีเป้าหมายและผลสัมฤทธิ์ กระบวนการบริหารจัดการ ทรัพยากร ความพึงพอใจ และการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ดังแสดงในภาพที่ 1 และ ภาพที่ 2

ภาพที่ 1 การบริหารทรัพยากรมนุษย์

ภาพที่ 2 ประสิทธิผลของสถานศึกษา

บทสรุป

การบริหารทรัพยากรมนุษย์ของสถานศึกษาอยู่ในระดับมาก ประสิทธิผลของสถานศึกษาอยู่ในระดับมาก และการบริหารทรัพยากรมนุษย์กับประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงและมีลักษณะคล้อยตามกัน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรสนับสนุนให้สถานศึกษาจัดทำ แผนเส้นทางความก้าวหน้าในอาชีพที่ชัดเจน โดยนำผลจากการประเมินการปฏิบัติงานมาใช้ในการวางแผนฝึกอบรมที่ตรงจุด เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาตามเป้าหมายขององค์กรอย่างเป็นระบบ

2. สถานศึกษาควรจัดสรรทรัพยากรสำหรับการจัดกิจกรรม PLC ที่มุ่งเน้นนวัตกรรมการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยเปลี่ยนบทบาทจากการสั่งการเป็นการโค้ช (Coaching) เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในองค์กร

3. สถานศึกษาควรมีนโยบายสร้างขวัญกำลังใจในรูปแบบอื่น ๆ เช่น การประกาศเกียรติคุณ การจัดสรรเวลาทำงานที่ยืดหยุ่น หรือการสร้างบรรยากาศการทำงานแบบกัลยาณมิตร เพื่อให้บุคลากรเกิดความทุ่มเท ซึ่งความพึงพอใจนี้จะส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิผลของสถานศึกษาในด้านกระบวนการบริหารจัดการและความสำเร็จตามเป้าหมาย

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษารูปแบบหรือแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาระบบการบริหารทรัพยากรมนุษย์ของสถานศึกษา ตลอดจนการขยายขอบเขตการศึกษาไปยังสถานศึกษาในสังกัดอื่นหรือในบริบทพื้นที่ภูมิภาคอื่นๆ

2. ควรมีการศึกษาปัจจัยทางการบริหารหรือตัวแปรอิสระอื่น ๆ นอกเหนือจากการบริหารทรัพยากรมนุษย์ ที่อาจมีอิทธิพลหรือส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษา เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่ครอบคลุมมิติการบริหารสถานศึกษามากยิ่งขึ้น

3. ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ หรือการวิจัยแบบผสมผสาน เกี่ยวกับกระบวนการบริหารทรัพยากรมนุษย์ที่ทำให้สถานศึกษามีประสิทธิผลเป็นที่ประจักษ์ ซึ่งจะช่วยให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่สามารถนำไปเป็นต้นแบบในการปฏิบัติงานได้จริง

เอกสารอ้างอิง

กนกพรรณ แก้วกิ่ง และสมใจ เดชบำรุง. (2567). ประสิทธิผลของสถานศึกษาในสังกัดกรุงเทพมหานคร. *วารสารชมรมบัณฑิตศิลป์, 2(1):* 36-46.

ฐิศิณาภรณ์ ภมรสูตร และศักดิพันธ์ ตันวิมลรัตน์. (2566). ความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารทรัพยากรมนุษย์กับประสิทธิผลของสถานศึกษา ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชุมพร เขต 1. *วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร, 6(3):* 271-283.

ณรงค์วิทย์ ศักดิ์ทิพยรัตน์ และนพดล เจนอักษร. (2566). การบริหารงานบุคคลของโรงเรียนวัดห้วยจระเข้วิทยาคม. *วารสารการบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยศิลปากร, 14(2):* 27-41.

ณัฐกานต์ เดชบุญ และสมใจ สืบเสาะ. (2567). การบริหารงานบุคคลของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาประจวบคีรีขันธ์ เขต 1. *วารสารวิชาการการจัดการภาครัฐและเอกชน, 6(1):* 177-188.

พรชัย เจดามาน และคณะ. (2560). *ทรัพยากรมนุษย์: มิติการบริหารจัดการศตวรรษที่ 21 อย่างยั่งยืน.* กรุงเทพฯ: สูตรไพศาลบิวเดอร์.

วรญาภัค ยืนนาน และศักดิพันธ์ ตันวิมลรัตน์. (2567). การบริหารงานบุคคลของผู้บริหารกับประสิทธิผลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาประจวบคีรีขันธ์, *วารสารธรรมเพื่อชีวิต, 30(3):* 457-458.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม. (2568). *รายงานผลการดำเนินงานประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568.* นครปฐม: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครปฐม.

สำนักบริหารงานการมัธยมศึกษาตอนปลาย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2560). *มาตรฐานการปฏิบัติงานโรงเรียนมัธยมศึกษา พ.ศ. 2560.* https://secondary.obec.go.th/newweb/ดาวน์โหลดเอกสาร.

อาทิตย์ สมศักดิ์สุวรรณเกษม และคณะ. (2568). ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 2. *วารสาร มจร.อุบลปริทรรศน์, 10(1):* 2337-2349.

Cheng, Y. C. (2022). *School Effectiveness and School-Based Management: A Mechanism for Development*. (2nd ed). New York: Routledge.

Dessler, Gary. (2024). *Human resource management*. (17th ed). Global Edition: Pearson Education.

Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample size for Research Activities. *Educational and psychological Measurement, 30(1):* 607-610.

Likert, R. (1961). *New Patterns of management*. New York: McGrew- Hill Book.

ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับความผูกพันต่อองค์กรของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุพรรณบุรี

The Leadership Challenge of School Administrator and Organizational Commitment of Teacher Under the Secondary Educational Service Area Office Suphanburi

[1*]**ชนะชล บัวทอง** Chanachon Buathong
[2**]**ประเสริฐ อินทร์รักษ์** Prasert Intarak
[3***]**นุชนรา รัตนศิระประภา** Nuchnara Rattanasiraprapha
[4***]**ขัตติยา ด้วงสำราญ** Khattiya Duangsamran
[1,2,3,4]คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร
[1,2,3,4]Faculty of Education, Silpakorn University
[*]First author, e-mail: chanachon@sysp.ac.th
Corresponding author, e-mail: [**]p_intarak@yahoo.co.th [***]nuchnara57@gmail.com
[****]Duang2499@gmail.com

Received April 20, 2026; **Revised** May 5, 2026; **Accepted:** June 24, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา 2) ศึกษาความผูกพันต่อองค์กรของครูในสถานศึกษา 3) ศึกษาความสัมพันธ์ของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับความผูกพันต่อองค์กรของครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุพรรณบุรี เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ สถานศึกษาที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุพรรณบุรี โดยกำหนดขนาดตัวอย่างจากตารางของเครจซี่และมอร์แกน จำนวน 28 แห่ง เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหาร และแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับความผูกพันต่อองค์กรของครูในสถานศึกษา สถิติที่ใช้ ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน ผลจากการวิจัย

พบว่า 1) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่ามัชฌิมเลขคณิตจากมากไปน้อย ดังนี้ ด้านการมอบอำนาจให้ผู้อื่นสามารถปฏิบัติงาน ด้านการท้าทายกระบวนการ ด้านการเสริมสร้างกำลังใจ ด้านการสร้างแรงบันดาลใจในการมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน และด้านการแสดงเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติ ตามลำดับ 2) ความผูกพันต่อองค์กรของครูในสถานศึกษา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด 2 ด้าน โดยเรียงลำดับค่ามัชฌิมเลขคณิตจากมากไปน้อย ดังนี้ ด้านบรรทัดฐานของสังคม ด้านจิตใจ และอยู่ในระดับมาก 1 ด้าน คือ ด้านการคงอยู่ ตามลำดับ 3) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับความผูกพันต่อองค์กรของครูในสถานศึกษา มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยเป็นความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูง

คำสำคัญ: ความผูกพันต่อองค์กร; ผู้บริหารสถานศึกษา; ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง

Abstract

This research article aims to 1) examine The Leadership Challenge of School Administrator. 2) examine Organizational Commitment of Teacher in schools. and 3) determine the relationship between The Leadership Challenge of School Administrator and Organizational Commitmentof Teacher in schools. This study is descriptive research. The population and sample consisted of schools under the Secondary Educational Service Area Office Suphanburi. The sample size was determined using the Krejcie and Morgan table, resulting in 2 8 schools.The instruments were opinionnaire on The Leadership Challenge of School Administrator and opinionnaire on Organizational Commitment of Teacher in schools. The statistics included frequency, percentage, arithmetic mean, standard deviation, and Pearson's product-moment correlation coefficient. The research findings revealed that 1) The Leadership Challenge of School Administrators, in overall, was at a high level. When considered by each aspect, it was found that was at a high level in all aspects. Ranking by the arithmetic mean from highest to lowest were: Enabling Other to Act, Challenging the Process, Encouraging the Heart, inspiring a Shared Vision, and Modeling the Way, respectively. 2) Organizational Commitment of Teachers, in overall was at the highest level. When considered by each aspect, it was found that teachers' organizational commitment was at the highest level in two aspects.

Ranking by arithmetic mean from highest to lowest were: Normative Commitment and Affective Commitment. One aspect was at a high level, namely Continuance Commitment, respectively. 3) The relationship between the Leadership Challenge of School Administrators and Organizational Commitment of Teachers were significantly related at the .01 level. The relationship was a positive correlation at a high level.

Keywords: Organizational Commitment; School Administrator; The Leadership Challenge

บทนำ

ประเทศไทยให้ความสำคัญกับการศึกษาในฐานะกลไกสำคัญในการพัฒนาประเทศ โดยมีการกำหนดแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579 เพื่อยกระดับคุณภาพคนไทยให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 อย่างไรก็ตาม ระบบการศึกษายังคงเผชิญกับปัญหาหลายประการ เช่น คุณภาพผู้เรียน ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา และประสิทธิภาพการบริหารจัดการสถานศึกษา ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) นอกจากนี้ ความสำเร็จของสถานศึกษาขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย โดยเฉพาะบทบาทของผู้บริหารและครู ซึ่งความผูกพันต่อองค์กรของครูถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการดำเนินงานของสถานศึกษา หากครูมีความผูกพันต่อองค์กรสูง ย่อมส่งผลต่อพฤติกรรมการทำงานที่มุ่งสู่เป้าหมายขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุพรรณบุรี มีบทบาทในการกำกับ ดูแล และพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาในจังหวัดสุพรรณบุรี ครอบคลุม 10 อำเภอ จำนวน 32 แห่ง โดยมุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพทั้งด้านความรู้ คุณธรรม และทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ซึ่งปัญหาด้านภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุพรรณบุรี เป็นประเด็นที่ควรได้รับการศึกษา เนื่องจากผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนสถานศึกษาไปสู่ความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุเป้าหมายขององค์กร อีกทั้งยังมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคลากรในองค์กร ทั้งในด้านการส่งเสริมและกำกับการปฏิบัติงาน อย่างไรก็ตามจากสภาพการดำเนินงานในปัจจุบัน พบว่ายังมีบางประเด็นที่สามารถพัฒนาเพิ่มเติมได้ เช่น การวางแผนการปฏิบัติงานและการกำกับติดตามให้เป็นไปตามระยะเวลาที่กำหนด ซึ่งอาจได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงโยกย้ายผู้บริหารสถานศึกษา ส่งผลให้การดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการขาดความต่อเนื่องในบางช่วงเวลา นอกจากนี้ คณะทำงานบางส่วนอาจยังต้องการความชัดเจนเพิ่มเติมเกี่ยวกับกระบวนการติดตามและตรวจสอบคุณภาพการศึกษา รวมถึงการตรวจสอบความสอดคล้องของการดำเนินงานกับแผนกลยุทธ์ของสถานศึกษา ตลอดจนการนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการ

จัดการเรียนการสอนของบุคลากร (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุพรรณบุรี, 2566) ซึ่งภายใต้บริบทดังกล่าว สถานศึกษาจำเป็นต้องมีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารและการเสริมสร้างความผูกพันของครู เพื่อให้สามารถขับเคลื่อนการจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายขององค์กรได้อย่างมีประสิทธิผล

ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญต่อการบริหารองค์กรในยุคปัจจุบัน โดยเน้นการสร้างแรงบันดาลใจ กระตุ้นการคิดเชิงสร้างสรรค์ และพัฒนาองค์กรให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลง ซึ่งแนวคิดของคูซและพอสเนอร์ (Kouzes & Posner, 2012) อธิบายว่าภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ การเป็นแบบอย่าง การสร้างวิสัยทัศน์ร่วม การท้าทายกระบวนการ การมอบอำนาจ และการเสริมสร้างกำลังใจ ขณะเดียวกัน ความผูกพันต่อองค์กรตามแนวคิดของคอลควิท ลีปายน์ และเวสสัน (Colquitt et al., 2019) แบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ความผูกพันด้านจิตใจ การคงอยู่ และบรรทัดฐานทางสังคม ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการคงอยู่และประสิทธิภาพการทำงานของบุคลากรในองค์กร ดังนั้น การพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารจึงเป็นแนวทางสำคัญในการส่งเสริมความผูกพันต่อองค์กรของครู

จากความเป็นมา แนวคิดทางทฤษฎี และบริบทเชิงพื้นที่ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารและความผูกพันต่อองค์กรของครูเป็นปัจจัยสำคัญที่มีความเชื่อมโยงกันและส่งผลต่อประสิทธิภาพของสถานศึกษา ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาตามแนวคิดของคูซและพอสเนอร์ และความผูกพันต่อองค์กรของครูตามแนวคิดของคอลควิท ลีปายน์ และเวสสัน เพื่อให้ได้ข้อมูลสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการบริหารสถานศึกษา การส่งเสริมศักยภาพครู และยกระดับคุณภาพการศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุพรรณบุรี
2. เพื่อศึกษาความผูกพันต่อองค์กรของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุพรรณบุรี
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับความผูกพันต่อองค์กรของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุพรรณบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) ผู้วิจัยจึงได้กำหนดระเบียบวิธีวิจัย มีรายละเอียดดังนี้

1. ขอบเขตของการวิจัย ผู้วิจัยศึกษาทฤษฎีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาตามแนวคิดของคูซและพอสเนอร์ (Kouzes & Posner, 2012) ส่วนทฤษฎีเกี่ยวกับความผูกพันต่อองค์กรของครูในสถานศึกษา ผู้วิจัยศึกษาตามแนวคิดของคอลควิท และคณะ (Colquitt et al., 2019)

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ สถานศึกษาที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุพรรณบุรี โดยกำหนดขนาดตัวอย่างจากการเปิดตารางประมาณการขนาดตัวอย่างของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 28 แห่ง เลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ด้วยการจับสลาก

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถามจำนวน 1 ฉบับ มี 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบสอบถามที่เกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามในเรื่อง เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่ง และประสบการณ์การทำงานในตำแหน่งปัจจุบัน มีลักษณะเป็นแบบตัวเลือกที่กำหนดคำตอบไว้ (forced choice)

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารตามแนวคิดของคูซและพอสเนอร์ (Kouzes and Posner)

ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับความผูกพันต่อองค์กรของครูตามแนวคิดคอลควิท และคณะ (Colquitt et al., 2019)

การตอบแบบสอบถามในตอนที่ 2 และตอนที่ 3 ของแบบสอบถามความคิดเห็นมีลักษณะเป็นคำถามชนิดจัดอันดับคุณภาพ 5 ระดับตามแนวคิดของลิเคิร์ท (Likert, 1992)

4. สถิติที่ใช้ในการวิจัย มีดังนี้

4.1 การวิเคราะห์สถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถามในด้าน เพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งหน้าที่ในปัจจุบัน ประสบการณ์การทำงาน ใช้ความถี่ (frequency) และร้อยละ (percentage)

4.2 การวิเคราะห์ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารกับความผูกพันต่อองค์กรของครูในสถานศึกษา ใช้ค่ามัชฌิมเลขคณิต ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ทั้งนี้ผู้วิจัยใช้เกณฑ์ในการวิเคราะห์ตามแนวคิดของเบสท์ (Best, 1970) มีรายละเอียดดังนี้

4.50 – 5.00 หมายถึง ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหาร/ความผูกพันต่อองค์กรของครูในสถานศึกษา อยู่ในระดับมากที่สุด

3.50 – 4.49 หมายถึง ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหาร/ความผูกพันต่อองค์กรของครูในสถานศึกษา อยู่ในระดับมาก

2.50 – 3.49 หมายถึง ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหาร/ความผูกพันต่อองค์กรของครูในสถานศึกษา อยู่ในระดับปานกลาง

1.50 – 2.49 หมายถึง ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหาร/ความผูกพันต่อองค์กรของครูในสถานศึกษา อยู่ในระดับน้อย

1.00 – 1.49 หมายถึง ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหาร/ความผูกพันต่อองค์กรของครูในสถานศึกษา อยู่ในระดับน้อยที่สุด

4.3 การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของภาวะผู้นำของผู้บริหารกับความผูกพันต่อองค์กรของครู สถิติที่ใช้วิเคราะห์ คือ สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's product-moment correlation coefficient: r_{xy}) โดยกำหนดค่าความสัมพันธ์ตามฮิงเคิล และคณะ (Hinkle et al., 1998)

5. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยและดำเนินงานไปอย่างเป็นระบบ ถูกต้อง ผู้วิจัยจึงได้กำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาโดยดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยทำหนังสือถึงคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการจัดทำหนังสือเพื่อเสนอต่อผู้บริหารสถานศึกษา ทั้งที่เป็นกลุ่มตัวอย่างและไม่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ในการแจ้งขอความร่วมมือจากผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน เพื่อให้ความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามของการวิจัยครั้งนี้

ขั้นตอนที่ 2 ผู้วิจัยดำเนินการส่งหนังสือขอความอนุเคราะห์ตอบแบบสอบถามพร้อมส่งแบบสอบถามไปยังแต่ละสถานศึกษาโดยการจัดส่งทางไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์และด้วยตนเองเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลของการวิจัยในครั้งนี้

ขั้นตอนที่ 3 ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามในรูปแบบออนไลน์ ผ่านโปรแกรม Google Forms และส่งลิงก์แบบสอบถามให้กับกลุ่มตัวอย่าง

6. การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดผู้ให้ข้อมูลจากสถานศึกษาแห่งละ 4 คน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการสถานศึกษา จำนวน 1 คน รองผู้อำนวยการสถานศึกษา จำนวน 1 คน และครูผู้สอน จำนวน 2 คน จากสถานศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 28 แห่ง รวมจำนวนผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 112 คน โดยกำหนดให้เป็นหน่วยวิเคราะห์ (unit of analysis) ในการศึกษา เมื่อได้รับแบบสอบถามที่ตอบกลับครบถ้วนแล้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้ 1) ตรวจสอบแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมา 2) ตรวจให้คะแนนตามเกณฑ์การให้คะแนนสำหรับ

แบบสอบถามแต่ละฉบับ 3) นำข้อมูลดังกล่าวไปคำนวณหาค่าทางสถิติโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป 4. เสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบตารางประกอบการบรรยาย

ผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผลการวิเคราะห์ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา ผลการวิเคราะห์ภาวะผู้นำของผู้บริหาร จากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย สามารถแสดงรายละเอียดได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่ามัชฌิมเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุพรรณบุรี โดยภาพรวม

(n = 112)

ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุพรรณบุรี	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
1. ด้านการแสดงเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติ (X_1)	4.01	0.55	มาก
2. ด้านการสร้างแรงบันดาลใจในการมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (X_2)	4.14	0.53	มาก
3. ด้านการท้าทายกระบวนการ (X_3)	4.16	0.51	มาก
4. ด้านการมอบอำนาจให้ผู้อื่นสามารถปฏิบัติงาน (X_4)	4.17	0.41	มาก
5. ด้านการเสริมสร้างกำลังใจ (X_5)	4.15	0.43	มาก
รวม	4.12	0.40	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงค่ามัชฌิมเลขคณิตจากมากไปน้อย ดังนี้ ด้านการมอบอำนาจให้ผู้อื่นสามารถปฏิบัติงาน ด้านการท้าทายกระบวนการ ด้านการเสริมสร้างกำลังใจ ด้านการสร้างแรงบันดาลใจในการมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน และด้านการแสดงเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติ ตามลำดับ

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความผูกพันต่อองค์กรของครูในสถานศึกษา ผลการวิเคราะห์ความผูกพันต่อองค์กรของครูในสถานศึกษา จากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย สามารถแสดงรายละเอียดได้ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่ามัชฌิมเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความผูกพันต่อองค์กรของครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุพรรณบุรี โดยภาพรวม

(n = 112)

ความผูกพันต่อองค์กรของครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุพรรณบุรี	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
1. ด้านจิตใจ (Y_1)	4.53	0.53	มากที่สุด
2. ด้านด้านการคงอยู่ (Y_2)	4.33	0.74	มาก
3. ด้านบรรทัดฐานของสังคม (Y_3)	4.54	0.54	มากที่สุด
รวม	4.45	0.55	มาก

จากตารางที่ 2 พบว่า ความผูกพันต่อองค์กรของครูในสถานศึกษา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด 2 ด้าน โดยเรียงค่ามัชฌิมเลขคณิตจากมากไปน้อย ดังนี้ ด้านบรรทัดฐานของสังคม ด้านจิตใจ และอยู่ในระดับมาก 1 ด้าน คือ ด้านการคงอยู่ ตามลำดับ

3. วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ความสัมพันธ์ของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับความผูกพันต่อองค์กรของครูในสถานศึกษา

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับความผูกพันต่อองค์กรของครูในสถานศึกษา ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์ สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's product - moment correlation coefficient) ดังรายละเอียดในตารางที่ 3

คำอธิบายตัวแปร

X_1 = การแสดงเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติ
X_2 = การสร้างแรงบันดาลใจในการมีวิสัยทัศน์
X_3 = ร่วมกัน
X_4 = การท้าทายกระบวนการ
X_5 = การมอบอำนาจให้ผู้อื่นสามารถปฏิบัติงาน
X_{tot} = การเสริมสร้างกำลังใจ ภาวะผู้นำของผู้บริหาร โดยภาพรวม

Y_1 = ด้านจิตใจ
Y_2 = ด้านการคงอยู่
Y_3 = ด้านบรรทัดฐานของสังคม
Y_{tot} = ความผูกพันต่อองค์กรของครู โดยภาพรวม

ตารางที่ 3 ความสัมพันธ์ของภาวะผู้นำของผู้บริหารกับความผูกพันต่อองค์กรของครูในสถานศึกษา โดยภาพรวมและรายด้าน

(n = 112)

ตัวแปร	Y_1	Y_2	Y_3	$\mathbf{Y_{tot}}$
X_1	.742**	.712**	.705**	**.736****
X_2	.706**	.735**	.718**	**.759****
X_3	.728**	.762**	.741**	**.792****
X_4	.703**	.739**	.722**	**.764****
X_5	.708**	.758**	.748**	**.781****
$\mathbf{X_{tot}}$	**.735****	**.759****	**.740****	**.795****

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 3 พบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับความผูกพันต่อองค์กรของครูในสถานศึกษา มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยเป็นความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูง (rxy = 0.795)

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ว่าภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา อยู่ในระดับปานกลาง เนื่องจากผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านความรู้ ความสามารถ และทักษะการบริหารจัดการ อีกทั้งต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับนโยบายทางการศึกษาและบริบทการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้สามารถปฏิบัติหน้าที่และแสดงบทบาทผู้นำได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ อาจเป็นผลมาจากการดำเนินงานในสถานศึกษาที่เน้นการมีส่วนร่วมของครูและบุคลากร การทำงานเป็นทีม การสื่อสารที่ชัดเจน รวมทั้งมีระบบกำกับ ติดตาม และประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ทำให้ผู้บริหารได้รับความเชื่อมั่นและการยอมรับจากผู้ใต้บังคับบัญชาในระดับสูง สอดคล้องกับแนวคิดของยูกล์ (Yukl) ที่กล่าวว่า ผู้นำที่มีประสิทธิผลควรมีความมั่นใจในตนเอง มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ มีความซื่อสัตย์ และมีแรงจูงใจในการทำงานเพื่อความสำเร็จขององค์กร ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้มีส่วนสำคัญที่ช่วยให้ผู้นำสามารถบริหารจัดการองค์กรให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Yukl, 1974) และสอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐนนท์ จิตต์สนอง และคณะ ผลการวิจัยว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานนทบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ณัฐนนท์ จิตต์สนอง และคณะ, 2566) จากแนวคิดและงานวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็น

ว่าภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยครั้งนี้ที่พบว่าอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากบริบทของสถานศึกษาที่มีลักษณะใกล้เคียงกันในด้านโครงสร้างการบริหาร นโยบายทางการศึกษา และการส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของผู้บริหารอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ผู้บริหารสามารถแสดงบทบาทผู้นำการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ทั้งสองงานวิจัยยังสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของบุคลากร การทำงานเป็นทีม และการสื่อสารภายในองค์กร ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ระดับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงอยู่ในระดับมากเหมือนกัน

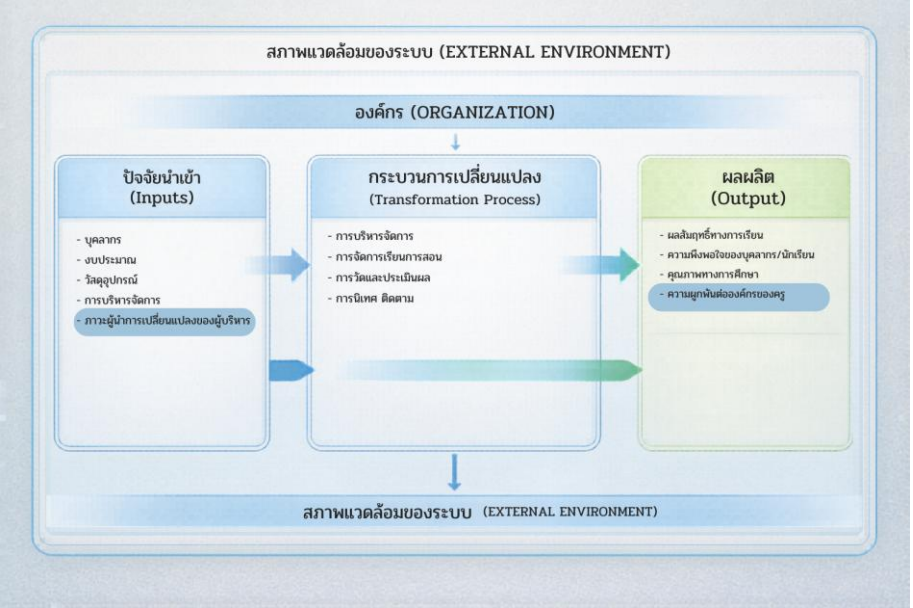
2. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ความผูกพันต่อองค์กรของครูในสถานศึกษาโดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งไม่สอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัยที่ตั้งไว้ว่าความผูกพันต่อองค์กรของครูในสถานศึกษา อยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้เนื่องจากครูในสังกัดมีความภาคภูมิใจในบทบาทและหน้าที่ของตนเอง เห็นคุณค่าและความสำคัญของวิชาชีพครูต่อการพัฒนาผู้เรียนและสังคม จึงก่อให้เกิดความรู้สึกผูกพันทางจิตใจต่อสถานศึกษาและองค์กรในระดับสูงกว่าที่คาดการณ์ไว้ นอกจากนี้ บรรยากาศการทำงานที่เอื้อต่อความร่วมมือ การสนับสนุนจากผู้บริหาร และความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเพื่อนร่วมงาน อาจเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร ส่งผลให้ครูมีความเต็มใจที่จะทุ่มเทแรงกายแรงใจในการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับแนวคิดของ Mowday et al. ที่อธิบายว่า ความผูกพันต่อองค์กรเกิดจากความเชื่อมั่นและการยอมรับในค่านิยมและเป้าหมายขององค์กร ความเต็มใจที่จะทุ่มเทความพยายามเพื่อองค์กร และความปรารถนาที่จะคงอยู่เป็นสมาชิกขององค์กร เมื่อบุคลากรมีความภาคภูมิใจในบทบาทหน้าที่ของตนเอง เห็นคุณค่าของงานที่ปฏิบัติ และได้รับบรรยากาศการทำงานที่เอื้อต่อความร่วมมือและการสนับสนุนจากผู้บริหาร ย่อมส่งผลให้เกิดความผูกพันต่อองค์กรในระดับสูงและพร้อมทุ่มเททำงานเพื่อความสำเร็จขององค์กร (Mowday et al., 1979) และสอดคล้องกับงานวิจัยของรัตติยากร สนธิเณร ศึกษาวิจัยเรื่องความผูกพันต่อองค์กรของครูโรงเรียนบรรหารแจ่มใสวิทยา 3 ผลการวิจัยพบว่า ความผูกพันต่อองค์กรของครูโรงเรียนบรรหารแจ่มใสวิทยา 3 โดยภาพรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมาก (รัตติยากร สนธิเณร, 2567) จากแนวคิดและงานวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าความผูกพันต่อองค์กรของครูเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานและความสำเร็จของสถานศึกษา โดยผลการวิจัยครั้งนี้ที่พบว่าความผูกพันต่อองค์กรของครูอยู่ในระดับมากที่สุด มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของรัตติยากร สนธิเณร ที่พบว่าอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน แม้ระดับจะต่างกันเล็กน้อย แต่ยังสะท้อนแนวโน้มในทิศทางเดียวกัน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากลักษณะการบริหารงานของสถานศึกษาที่ส่งเสริมบรรยากาศการทำงานที่ดี การมีส่วนร่วมของบุคลากร และความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันภายในองค์กร รวมทั้งการสนับสนุนจากผู้บริหารที่เอื้อต่อการปฏิบัติงาน ส่งผลให้ครูเกิดความภาคภูมิใจในวิชาชีพ เห็นคุณค่าในบทบาทหน้าที่ของตนเอง และมีความเต็มใจที่จะปฏิบัติงานเพื่อองค์กรอย่าง

ต่อเนื่อง ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของการมีความผูกพันต่อองค์กรในระดับสูงตามแนวคิดของพอตเตอร์และคณะ

3. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับความผูกพันต่อองค์กรของครู มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยเป็นความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูง ทั้งนี้เนื่องจากภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดทิศทาง บรรยากาศ และวัฒนธรรมการทำงานภายในสถานศึกษา เมื่อผู้บริหารแสดงบทบาทผู้นำอย่างเหมาะสม ไม่ว่าจะเป็นการเป็นแบบอย่างที่ดี การสร้างวิสัยทัศน์ร่วม การเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม และการเสริมสร้างกำลังใจ ย่อมส่งผลให้ครูเกิดความเชื่อมั่น ศรัทธา และความไว้วางใจในองค์กร การบริหารที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมและให้คุณค่ากับบุคลากร ทำให้ครูรู้สึกว่าตนเองมีความสำคัญ มีบทบาท และมีความหมายต่อความสำเร็จของสถานศึกษา ความรู้สึกดังกล่าวจึงพัฒนาไปสู่ความผูกพันทางจิตใจ ความรู้สึกถึงหน้าที่ และความตั้งใจที่จะคงอยู่กับองค์กร สอดคล้องกับงานวิจัยของภัสรานันท์ ทองประสาร ศึกษาวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของผู้บริหารและความผูกพันองค์กร กรณีศึกษา สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยภาวะผู้นำภาพรวมและรายด้านมีความสัมพันธ์กับความผูกพันองค์กรในภาพรวม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในขณะที่เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงรายด้านกับความผูกพันองค์กรรายด้าน พบว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยภาวะผู้นำด้านการเสริมสร้างจิตสำนึกต่อสังคมมีความสัมพันธ์กับความผูกพันองค์กรในทุกมิติมาเป็นลำดับที่ 1 ดังนั้น ผู้บริหารควรกำหนดนโยบายที่ส่งเสริมให้เกิดธรรมาภิบาลในองค์กร จัดกิจกรรมอันจะส่งผล ให้เกิดการเสียสละเพื่อส่วนรวมและสังคม อาทิ การเพิ่มจำนวนครั้งในการจัดกิจกรรมเสริมสร้าง คุณธรรม “จิตอาสา สำนักงาน ก.ค.ศ.” อย่างต่อเนื่องและหลากหลายรูปแบบ (ภัสรานันท์ ทองประสาร, 2567) จากงานวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหาร โดยเฉพาะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับความผูกพันต่อองค์กรของบุคลากรในเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยครั้งนี้ที่พบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษามีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงกับความผูกพันต่อองค์กรของครู ทั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า เมื่อผู้บริหารสามารถแสดงบทบาทผู้นำได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างแรงบันดาลใจ การเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม และการให้ความสำคัญกับคุณค่าของบุคลากร ย่อมส่งผลให้ครูเกิดความศรัทธา ความไว้วางใจ และความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร ซึ่งนำไปสู่ความผูกพันต่อองค์กรในระดับสูง นอกจากนี้ ยังสอดคล้องในประเด็นที่ว่ามิติของภาวะผู้นำแต่ละด้านล้วนมีผลต่อความผูกพันของบุคลากร สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารในทุกมิติ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนขององค์กรทางการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิผล

องค์ความรู้ใหม่

จากข้อสรุปของผลการวิจัย ผู้วิจัยได้เสนอองค์ความรู้ใหม่ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 โมเดลความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับความผูกพันต่อองค์กรของครู

จากภาพอธิบายได้ว่า สถานศึกษาดำเนินงานภายใต้สภาพแวดล้อมของระบบ โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน ได้แก่ ปัจจัยนำเข้า (Inputs) กระบวนการ (Transformation Process) และผลผลิต (Outputs) ซึ่งมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ในส่วนของ ปัจจัยนำเข้า (Inputs) ประกอบด้วยบุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการบริหารจัดการ โดยเฉพาะ “ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา” ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญ โดยจะถูกนำไปสู่ กระบวนการ (Transformation Process) ซึ่งครอบคลุมการบริหารจัดการ การจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล รวมถึงการนิเทศ ติดตาม โดยกระบวนการเหล่านี้ทำหน้าที่แปลงปัจจัยนำเข้าให้เกิดผลลัพธ์ที่มีคุณภาพ ในส่วนของผลผลิต (Outputs) สะท้อนผ่านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความพึงพอใจของบุคลากรและนักเรียน รวมถึงคุณภาพทางการศึกษา โดยเฉพาะ “ความผูกพันต่อองค์กรของครู”

นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์ยังพบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษามีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความผูกพันต่อองค์กรของครูในระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ กล่าวคือ เมื่อผู้บริหารส่งเสริมการมีส่วนร่วม สร้างแรงบันดาลใจ และสนับสนุนการทำงานของครู จะทำให้ครูมีความผูกพันต่อองค์กรมากขึ้น

ดังนั้น ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนการบริหารสถานศึกษาและส่งผลให้เกิดความผูกพันต่อองค์กรของครู ซึ่งนำไปสู่ประสิทธิภาพและความสำเร็จของสถานศึกษาในระยะยาว

บทสรุป

การวิจัยครั้งนี้สามารถสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุพรรณบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือการมอบอำนาจให้ผู้อื่นสามารถปฏิบัติงาน รองลงมาคือการท้าทายกระบวนการและการเสริมสร้างกำลังใจ แสดงให้เห็นถึงบทบาทของผู้บริหารในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมและพัฒนาศักยภาพบุคลากร ในส่วนของความผูกพันต่อองค์กรของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุพรรณบุรี พบว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเฉพาะด้านบรรทัดฐานของสังคมและด้านจิตใจ สะท้อนให้เห็นว่าครูมีความรู้สึกยึดมั่น ผูกพัน และพร้อมทุ่มเทต่อองค์กรอย่างสูง นอกจากนี้ ยังพบว่าภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารมีความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับสูงกับความผูกพันต่อองค์กรของครูอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการบริหารที่มีประสิทธิภาพสามารถเสริมสร้างความผูกพันของครูได้อย่างชัดเจน อันจะนำไปสู่การพัฒนาองค์กรสถานศึกษาอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับความผูกพันต่อองค์กรของครู ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากผลการวิจัยที่พบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารมีความสัมพันธ์กับความผูกพันต่อองค์กรของครูอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเฉพาะด้านการท้าทายกระบวนการ ด้านการเสริมสร้างกำลังใจ และด้านการมอบอำนาจให้ผู้อื่นสามารถปฏิบัติงาน ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการบริหารสถานศึกษา ดังต่อไปนี้

1. ด้านการท้าทายกระบวนการ ผู้บริหารควรส่งเสริมให้ครูริเริ่มแนวคิดใหม่ๆ และพัฒนาวิธีการทำงานอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความผูกพันของครูต่อองค์กร

2. ด้านการเสริมสร้างกำลังใจ ผู้บริหารควรให้การยกย่อง ชื่นชม และสร้างแรงจูงใจแก่ครูอย่างเหมาะสม เพื่อส่งเสริมความรู้สึกภาคภูมิใจและความผูกพันต่อองค์กร

3. ด้านการมอบอำนาจให้ผู้อื่นสามารถปฏิบัติงาน ผู้บริหารควรเปิดโอกาสให้ครูมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการดำเนินงานของสถานศึกษา ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความรับผิดชอบและความผูกพันต่อองค์กรของครูมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยอื่นๆ ที่มีอิทธิพลต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา
2. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำการเปลี่ยนของผู้บริหารสถานศึกษา
3. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยอื่นๆ ที่มีอิทธิพลต่อความผูกพันต่อองค์กรของครู
4. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาความผูกพันต่อองค์กรของครู

เอกสารอ้างอิง

ณัฐนนท์ จิตต์สนอง และคณะ. (2566). ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหาร สถานศึกษากับความผูกพันในองค์กรของครู โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานนทบุรี. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, 8(2):* 113–124.

ภัสรานันท์ ทองประสาร. (2567). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของผู้บริหารและความผูกพันองค์กร: กรณีศึกษาสำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา. *สารนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา.* จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

รัตติยากร สนธิเณร. (2567). *ความผูกพันต่อองค์กรของครูโรงเรียนบรรหารแจ่มใสวิทยา 3. การค้นคว้าอิสระหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา*. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุพรรณบุรี. (2566). *แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน (พ.ศ. 2566–2570).* สุพรรณบุรี: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสุพรรณบุรี.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579*. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.

Best, J. W. (1970). *Research in education.* New Jersey: Prentice-Hall.

Colquitt, J. A., et al. (2019). *Organizational behavior: Improving performance and commitment in the workplace.* (6th ed.). New York: McGraw-Hill.

Hinkle, D. E., et al. (1998). *Applied statistics for the behavioral sciences*. (4th ed.). Boston: Houghton Mifflin.

Kouzes, J. M., & Posner, B. Z. (2012). *The leadership challenge: How to make extraordinary things happen in organizations.* (6th ed.). California: Jossey-Bass.

Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement, 30(3):* 607–610.

Likert, R. (1992). *New patterns of management.* New York: McGraw-Hill.

Mowday, R. T., et al. (1979). The measurement of organizational commitment. *Journal of Vocational Behavior, 14(2):* 224–247.

Yukl, G. A. (1974). *Handbook of leadership.* New York: The Free Press.

ผลของชุดกิจกรรมบิงโกหยุดพอดชีวิตไม่พัง ที่มีต่อเจตคติในการใช้บุหรี่ไฟฟ้าของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น

The Effects of the Bingo: Stop in Time, Life Won't Be Ruined Activity on the Attitudes toward E-Cigarette Use of Lower Secondary School Students

[1*]**อมรรัตน์ กำมณี** Amonrat Kammanee
[2**]**ปวีณ์ภัสร เศรษฐสิริโชติ** Pawipasra Sethasirichote
[3***]**ณัฐกานต์ แสงงาม** Nuttakarn Saeng-ngam
[4****]**จุฑารัตน์ แก้วกำยาน** Jutarat Kaewkamyan
[5*****]**วิชชุดา เพิ่มเดช** Wichchuda Poemdech
[1,2,3,4,5]คณะพลศึกษา, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
[1,2,3,4,5]Faculty of Physical Education, Srinakharinwirot University
[*]First author, e-mail: James114960@gmail.com
Corresponding author, e-mail: [**]Pawipasra@gmail.com, [***]nuttakarn.amnath@gmail.com
[****]Gingrat40@gmail.com [*****]swu57wichchudapo@kurupatana.ac.th

Received April 22, 2026; **Revised** May 7, 2026; **Accepted:** June 24, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อเปรียบเทียบเจตคติเรื่องบุหรี่ไฟฟ้าก่อนและหลังการใช้ชุดกิจกรรมบิงโกหยุดพอดชีวิตไม่พังในนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนวัดท้องคุ้ง “ไพโรจน์ประชาสรรค์” 2) เพื่อพัฒนาชุดกิจกรรมบิงโกหยุดพอดชีวิตไม่พัง สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนวัดท้องคุ้ง “ไพโรจน์ประชาสรรค์” เป็นการวิจัยเชิงทดลอง ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวัดท้องคุ้ง “ไพโรจน์ประชาสรรค์” ช่วงอายุ 13-15 ปี โดยใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวน 38 คน เป็นนักเรียนชาย 15 คน นักเรียนหญิง 23 คน เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ ชุดการจัดการเรียนการสอนที่ประกอบด้วยแผนกิจกรรม 3 แผน ได้ค่า CVI เท่ากับ 1.00 และแบบวัดเจตคติเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้า ได้ค่า IOC ระหว่าง 0.67-1.00

สถิติที่ใช้ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าที ผลการวิจัยพบว่า 1. ค่าเฉลี่ยเจตคติของนักเรียนที่มีต่อบุหรี่ไฟฟ้าทั้ง 3 สัปดาห์ หลังเรียนต่อก่อนเรียน เท่ากับ 2.38, 2.83, 3.18/2.17, 2.44, 2.99 แสดงว่า เจตคติของนักเรียนที่มีต่อบุหรี่ไฟฟ้า หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และผลการพัฒนาชุดกิจกรรมบิงโกหยุดพอดชีวิตไม่พัง สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนวัดท้องคุ้ง “ไพโรจน์ประชาสรรค์” พบว่า ชุดกิจกรรมบิงโกหยุดพอดชีวิตไม่พังตามแนวคิดโมเดลเลิฟที่พัฒนาขึ้น เมื่อนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้าสามารถนำไปสู่ผลลัพธ์ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ปรับเปลี่ยนเจตคติที่ดีต่อผู้เรียนเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้า โดยผ่านกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ตาม Love Model คือ ผู้เรียนได้รับความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้าผ่านการตั้งคำถามและสำรวจข้อมูล (L) กล้าแสดงความคิดเห็นและเปิดใจรับฟังมุมมองของผู้อื่น (O) เห็นคุณค่าของสุขภาพและสะท้อนการเรียนรู้ที่ได้รับ (V) และสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีในการปรับเปลี่ยนเจตคติเชิงลบต่อบุหรี่ไฟฟ้าทั้งต่อตนเองและผู้อื่นได้ (E)

คำสำคัญ: กิจกรรมบิงโก; นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น; บุหรี่ไฟฟ้า; พอด

Abstract

This research has two objectives: 1) to compare attitudes toward e-cigarettes before and after using the "Bingo Stop, Live Enough, Life Unbroken" activity set among lower secondary students at Wat Thong Khung School "Phairoj Prachasarn," and 2) to develop the "Bingo Stop, Live Enough, Life Unbroken" activity set for lower secondary students at Wat Thong Khung School "Phairoj Prachasarn." This is an experimental study. The population and sample consisted of lower secondary students at Wat Thong Khung School "Phairoj Prachasarn," aged 13-15 years old. The sample was purposefully selected, totaling 38 students, with 15 males and 23 females. Data collection tools included a teaching management set consisting of 3 lesson plans, which showed a Content Validity Index (CVI) of 1.00, and an attitude measurement questionnaire about e-cigarettes, with an Item-Objective Congruence (IOC) value ranging from 0.67 to 1.00. The statistics used were mean, standard deviation, and t-test. The research findings showed that: revealed that the mean attitude scores toward e-cigarettes after learning were higher than those before learning at a statistically significant level of .05. Specifically, the mean scores for the three weeks after learning were 2.38, 2.83, and 3.18, compared to before learning scores of 2.17, 2.44, and 2.99. The development of the "Bingo Stop, Live Enough, Life

Unbroken" activity set, based on the Love Model, was found to be effective for use in activities related to e-cigarettes. It produced positive learning outcomes by changing students' attitudes toward e-cigarettes. The learning activities following the Love Model involved: Learners acquiring accurate knowledge about e-cigarettes through questioning and exploring information (L); expressing opinions confidently and openly listening to others' perspectives (O); appreciating health values and reflecting on what they learned (V); and becoming role models in changing negative attitudes toward e-cigarettes for themselves and others (E).

Keywords: Bingo; Lower Secondary School Students; E-Cigarette; POD

บทนำ

ปัจจุบันมีการศึกษาถึงโทษของการสูบบุหรี่ไฟฟ้า (E-cigarettes) หรือ พอด (Pod) อย่างแพร่หลาย ว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาสุขภาพที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่นในหลายด้าน ได้แก่ ระบบหัวใจและหลอดเลือดส่งผลให้เกิดกล้ามเนื้อหัวใจขาดเลือดเฉียบพลันในผู้ที่สูบมากถึง 2.66 เท่า และสารเคมีในบุหรี่ไฟฟ้ายังส่งผลถึงระบบทางเดินหายใจและปอดทั้งในระยะสั้นและระยะยาว โดยระยะสั้นทำให้ผู้สูบเกิดอาการปอดอักเสบ เกิดการติดเชื้อในระบบทางเดินหายใจ โรคหอบหืด และในระยะยาวส่งผลให้เกิดโรคมะเร็งปอดถึงแก่ชีวิต อีกทั้งยังส่งผลต่อระบบประสาทและสมอง ด้านสติปัญญาและพฤติกรรม ปัญหาสุขภาพจิตซึ่งล้วนแล้วแต่ส่งผลต่อระบบการจดจำและการเรียนรู้ โดยเฉพาะในกลุ่มวัยเด็กและวัยรุ่นที่มีโอกาสเสี่ยงป่วยเป็นโรคซึมเศร้าสูงถึง 2.39 เท่า ทำให้ไม่สามารถควบคุมอารมณ์ตนเองได้ และจะแสดงพฤติกรรมก้าวร้าวรุนแรง หงุดหงิด นอนไม่หลับ มีปัญหาเรื่องสมาธิ ส่งผลต่อพัฒนาการการเจริญเติบโตของร่างกาย รวมถึงผลลัพธ์การเรียนรู้อีกด้วย (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2567)

กรมสนับสนุนและบริการสุขภาพ (2568) ได้สำรวจและเฝ้าระวังพฤติกรรมการสูบบุหรี่ไฟฟ้าหรือพอดในเยาวชนไทย พบว่า กลุ่มอายุของผู้ที่สูบบุหรี่ไฟฟ้ามากที่สุดคือ 19-25 ปี คิดเป็นร้อยละ 37.62 รองลงมาคืออายุ 16-18 ปี คิดเป็นร้อยละ 29.39 กลุ่มอายุ 13-15 ปี คิดเป็นร้อยละ 22.39 และอายุ 7-12 ปี คิดเป็นร้อยละ 5.65 และยังพบว่าพฤติกรรมการเกิดของนักสูบรายใหม่มีอายุเฉลี่ยที่ 13.34 ปี และมีอายุน้อยที่สุดคือ 6 ปี ซึ่งยังอยู่ในช่วงวัยชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดยสาเหตุที่สำคัญของการสูบบุหรี่ไฟฟ้าในเด็กและเยาวชนเกิดจากบุคคลรอบข้าง เช่น การชักชวนของเพื่อนให้ทดลองสูบ และการเข้าถึงโฆษณาบุหรี่ไฟฟ้าจากสื่อ หรือแพลทฟอร์มออนไลน์ต่างๆ จากข้อมูลที่นำเสนอนี้แสดงให้เห็นว่าปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อเด็กและเยาวชนให้เกิดค่านิยมที่ไม่ถูกต้อง เด็กและเยาวชนมีความเข้าใจผิดว่าการสูบบุหรี่ไฟฟ้าทำให้สามารถเลิกสูบบุหรี่มวนได้ ในบุหรี่ไฟฟ้าไม่มีนิโคตินหรือบุหรี่

ไฟฟ้ามีอันตรายน้อยกว่าบุหรี่มวน เมื่อพิจารณาผลการศึกษานี้จึงพบว่า เด็กและเยาวชนยังขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง มีการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้าอยู่ในระดับต่ำ และขาดความตระหนักถึงผลกระทบและโทษอันมหาศาลของบุหรี่ไฟฟ้าเนื่องจากความเชื่อผิดๆ นี้ (ทนงค์ ดวงมุกพะเนาว์และคณะ, 2568)

จากข้อมูลข้างต้น นักสูบรายใหม่ถือเป็นกลุ่มเป้าหมายที่เปราะบางอย่างยิ่งต่อการใช้บุหรี่ไฟฟ้า เนื่องจากเป็นช่วงวัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกาย จิตใจและสังคม มีความต้องการเป็นที่ยอมรับในกลุ่มเพื่อน มีความอยากรู้อยากลองและง่ายต่อการถูกชักจูงจากสื่อสังคมออนไลน์ที่เข้าถึงได้ง่าย การสร้างเสริมภูมิคุ้มกันตั้งแต่วัยนี้จึงเป็นวิธีการการป้องกันที่สำคัญที่สุด อย่างไรก็ตามการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบเดิมๆ เช่น การบรรยายให้ความรู้เพียงอย่างเดียว อาจไม่สามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนได้ เนื่องจากมักขาดการมีส่วนร่วม ไม่น่าสนใจ และไม่สามารถปรับเปลี่ยนเจตคติเชิงลบ ปัญหาที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นการรับรู้ข้อมูล ความเชื่อผิดๆ รวมถึงการตัดสินใจจากความรู้สึกอันเกิดจากประสบการณ์ที่ไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของข้อเท็จจริงนั้นมีความสัมพันธ์หรือเชื่อมโยงต่อการมีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการใช้บุหรี่ไฟฟ้าเพราะพฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากการชี้นำโดยความเชื่อ ซึ่งความเชื่อจะส่งผลต่อพฤติกรรมผ่านเจตคติ ดังนั้นการแก้ไขปัญหาโดยการมุ่งเน้นเพียงการให้ข้อมูลอาจไม่เพียงพอ หากปราศจากการปรับเจตคติภายในบุคคล ซึ่งจะเห็นได้ว่าเจตคติเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อการตัดสินใจและพฤติกรรมการแสดงออก (สุรีย์พันธุ์ วรพงศธร, 2558) ในการดำเนินงานด้านสุขศึกษาเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพที่พึงประสงค์นั้น ควรพิจารณาเลือกทฤษฎีหรือโมเดลให้เหมาะสม จากการทบทวนและสังเคราะห์ทฤษฎีและแนวคิดที่มุ่งเน้นการปรับเจตคติเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกี่ยวข้อง พบว่า มีเพียงโมเดลเลิฟที่เน้นในด้านความรู้และสามารถวัดพฤติกรรมของผู้เรียนครบทั้ง 3 ด้าน ซึ่ง “โมเดลเลิฟ” (LOVE MODEL) ที่เอมอัชฌา วัฒนบุรานนท์ (2565) เป็นผู้สร้างและพัฒนาขึ้นจากแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาและแนวคิดทางพุทธศาสนา เป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในด้านความคิด ความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติที่ถูกต้องเกี่ยวกับการมีพฤติกรรมสุขภาพที่ดี มีความรักความเมตตาต่อบุคคลและสรรพสิ่งรอบข้าง อันจะส่งผลต่อการพัฒนาทั้งด้านจิตใจและปัญญา ตลอดจนการเป็นผู้ที่มีคุณธรรมในการดำเนินชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ยังมีนักศึกษาหลายท่านที่ได้นำโมเดลเลิฟมาใช้ในศึกษาวิจัย อาทิเช่น นวรัตน์ ธัญญศิริ (2561) ศึกษาผลการจัดการเรียนรู้เพศศึกษาโดยใช้โมเดลเลิฟเพื่อสร้างเสริมความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ผลการวิจัยพบว่าหลังเรียนกลุ่มทดลองมีพัฒนาการที่ดีขึ้นและดีกว่ากลุ่มควบคุมในด้านความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้านความรู้และทัศนคติและนักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้เพศศึกษาโดยใช้โมเดลเลิฟอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับสุพรรษา สงฉิม (2563) ศึกษาการจัดการเรียนรู้เพศศึกษาโดยใช้โมเดลเลิฟ

เพื่อลดพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของวัยรุ่น ผลการวิจัยพบว่า หลังการทดลองกลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยของคะแนนพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี

เมื่อวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ พบว่า การจัดการเรียนรู้สุขศึกษาที่สอดคล้องและได้รับความสนใจในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นจะมุ่งเน้นในด้านเจตคติ (Attitude) มาเป็นอันดับแรก ตามด้วยความรู้ (Knowledge) และการปฏิบัติ (Practice/Skill) ซึ่งการนำโมเดลเลิฟมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนจะช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสได้เรียนรู้ด้วยใจ ตระหนักรู้ในตนเองและผู้อื่น ยังส่งผลให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่สูงขึ้นทั้งในด้านความรู้ เจตคติและการปฏิบัติอีกด้วย เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าวจึงนำแนวคิดโมเดลเลิฟมาประยุกต์ใช้ในการสร้างสื่อการเรียนรู้บุหรี่ไฟฟ้าเพื่อเสริมสร้างความสมบูรณ์ในด้านความดี (ไม่ยุ่งเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้า) ความรู้ (ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้า) และความรู้ปฏิบัติ (เมื่อรู้ข้อเท็จจริงแล้วนำไปปฏิบัติ) ด้านเจตคติต่อการใช้บุหรี่ไฟฟ้าในนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นร่วมกับการใช้กิจกรรมเกมส์บิงโกเข้ามาเสริมในการประกอบกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ของนักเรียนให้มีความกระตือรือร้น สนุกสนาน ใฝ่เรียนรู้และเรียนอย่างมีความสุข โดยมีแนวคิดว่าธรรมชาติของเด็กๆ ชอบเล่มเกม ชอบการเรียนรู้ที่สนุกสนานเพลิดเพลิน ตามแนวทางการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เน้นการเรียนรู้แบบเชิงรุก (Active Learning) ให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติ ซึ่งเกมเป็นนวัตกรรมการเรียนรู้ที่ช่วยส่งเสริมความคิดที่หลากหลายสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ (Phuangchampa, 2019) และยังช่วยสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่น่าสนใจและกระตุ้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียนผ่านการใช้แรงจูงใจและรางวัล (Duangrattanaekchai, 2019) โดยมีงานวิจัยที่แสดงให้เห็นว่าการใช้เกมบิงโกในการเรียนการสอนสามารถพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Tata & Supaya, 2022) และสอดคล้องกับงานวิจัยของณภัทร ชมชื่นและคณะ (2568) ที่ใช้นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เป็นกลุ่มตัวอย่างผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าเกมบิงโกเป็นนวัตกรรมการเรียนรู้เชิงรุกที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมความรู้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการบูรณาการในรายวิชาต่างๆ เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจ ดังนั้น การศึกษาในครั้งนี้ จึงได้นำเกมบิงโกโดยการนำกลไกของเกม เช่น การตั้งเป้าหมาย การทำภารกิจ การสะสมคะแนน การแข่งขัน และการให้รางวัลมาประยุกต์ใช้ในกิจกรรม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่สนุกสนานเหมาะสมกับวัยของผู้เรียนและยังเป็นการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจภายในซึ่งก็คือเจตคตินั่นเอง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเปรียบเทียบเจตคติเรื่องบุหรี่ไฟฟ้าก่อนและหลังการใช้ชุดกิจกรรมบิงโกหยุดพอดชีวิตไม่พังในนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนวัดท้องคุ้ง “ไพโรจน์ประชาสรรค์”

2. เพื่อพัฒนาชุดกิจกรรมบิงโกหยุดพอดชีวิตไม่พัง สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนวัดท้องคุ้ง “ไพโรจน์ประชาสรรค์”

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง มีวิธีการการดำเนินการดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร เป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวัดท้องคุ้ง “ไพโรจน์ประชาสรรค์” ซึ่งอยู่ในช่วงอายุประมาณ 13-15 ปี

1.2 กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวัดท้องคุ้ง “ไพโรจน์ประชาสรรค์” ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น 38 คน เป็นนักเรียนชาย 15 คน นักเรียนหญิง 23 คน โดยใช้วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

2.1 ชุดการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย แผนกิจกรรมการเรียนรู้ 3 แผน ได้แก่

กิจกรรมที่ 1 เปิดใจเรียนรู้ รู้เท่าทันบุหรี่ไฟฟ้า

กิจกรรมที่ 2 รู้ทันภัย สร้างภูมิคุ้มกันทางใจจากบุหรี่ไฟฟ้า

กิจกรรมที่ 3 สร้างความรู้ สู่พลังใจช่วยเหลือเพื่อน

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยการหาค่า CVI (Content Validity Index) โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ได้ค่า CVI เท่ากับ 1.00 และทำการปรับแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

2.2 แบบวัดเจตคติเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้า สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 11 ข้อ ลักษณะคำถามเป็นแบบปลายปิด แบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 4 ระดับ คือ 4 = ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง 3 = ไม่เห็นด้วย 2 = เห็นด้วย 1 = เห็นด้วยอย่างยิ่ง

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือโดยการหาค่า IOC (Indexes of Item-Objective Congruence) โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ได้ค่า IOC ระหว่าง 0.67-1.00 และทำการปรับแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

3. สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการทดสอบค่าที (t-test Dependent)

4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 ดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผน เป็นระยะเวลา 3 สัปดาห์ สัปดาห์ละ 1 ครั้ง ครั้งละ 3 ชั่วโมง (180 นาที) ดังนี้

1) กิจกรรมที่ 1 เปิดใจเรียนรู้ รู้เท่าทันบุหรี่ไฟฟ้า

ขั้นที่ 1 ขั้นการเรียนรู้ (Learning) 30 นาที คือ 1) ผู้เรียนจะถูกกระตุ้นให้ตั้งคำถามเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้าโดยใช้โปรแกรมสื่อการเรียนรู้ Canva เช่น "บุหรี่ไฟฟ้าคืออะไร?" "ทำไมวัยรุ่นถึงคิดว่ามัน

ปลอดภัย?" ซึ่งจะช่วยในการกระตุ้นการเรียนรู้และกระตุ้นความคิดในการตั้งคำถามเกี่ยวกับหัวข้อดังกล่าว 2) การตั้งคำถามเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถามข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้า

ขั้นที่ 2 ขั้นเปิดใจ (Openness) 40 นาที คือ 1) ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับภาพที่ปรากฏในบิงโก ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้แต่ละกลุ่มเปิดใจและแสดงความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมาเกี่ยวกับภาพต่างๆ และเนื้อหาของแต่ละภาพ 2) การแสดงความคิดเห็นช่วยเสริมสร้างการเปิดใจในการเรียนรู้และให้ความสำคัญกับมุมมองของเพื่อนร่วมกิจกรรม

ขั้นที่ 3 ขั้นเห็นคุณค่า (Value) 60 นาที คือ 1) ผู้เรียนทำกิจกรรมออกแบบสรุปข้อมูลบนแทมแพลทของโปรแกรม Canva เกี่ยวกับความรู้ที่ได้รับจากการฟังบรรยาย การเล่นกิจกรรมบิงโกโดยผ่านโปรแกรม Canva 2) ผู้เรียนได้สะท้อนความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากกิจกรรม ทำให้เกิดการเห็นคุณค่าของเนื้อหาที่ได้ทำกิจกรรม

ขั้นที่ 4 ขั้นเห็นคุณงามความดี (Excellence) 50 นาที คือ 1) ผู้เรียนได้มีการแลกเปลี่ยนความรู้และอภิปรายเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้า ซึ่งในขั้นนี้จะเห็นถึงการช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างผู้เรียนเพื่อเพิ่มความรู้ความเข้าใจและปรับเปลี่ยนเจตคติต่อบุหรี่ไฟฟ้าที่ผู้เรียน ได้ทำกิจกรรมร่วมกัน 2) จัดกิจกรรมการช่วยเหลือซึ่งกันและกันนี้ช่วยส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและเสริมสร้างการ พัฒนาทักษะในการทำงานเป็นกลุ่ม

2) กิจกรรมที่ 2 รู้ทันภัย สร้างภูมิคุ้มกันทางใจจากบุหรี่ไฟฟ้า

ขั้นที่ 1 ขั้นการเรียนรู้ (learning) 30 นาที คือ 1) แบ่งผู้เรียนเป็นกลุ่มๆ ละ 8–10 คน จากนั้นเขียนคำถามหรือข้อสงสัยที่เกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้า จำนวน 10 ข้อ ลงในกระดาษ 2) ให้แต่ละกลุ่มส่งตัวแทนกลุ่มละ 1 คน แลกเปลี่ยนคำถามหรือข้อสงสัยร่วมกัน จำนวน 1–2 ข้อ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ โดยการตั้งคำถามและตอบคำถามร่วมกัน

ขั้นที่ 2 ขั้นเปิดใจ (openness) 40 นาที คือ 1) ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นหรือความรู้สึกเกี่ยวกับภาพที่ปรากฏในบิงโก ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้แต่ละกลุ่มเปิดใจรับฟังและแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ 2) การแสดงความคิดเห็นช่วยเสริมสร้างการเปิดใจในการเรียนรู้และให้ความสำคัญกับมุมมอง ความคิดหรือทัศนคติของเพื่อนร่วมกิจกรรม

ขั้นที่ 3 ขั้นเห็นคุณค่า (value) 60 นาที คือ 1) ผู้เรียนเลือกสถานการณ์สมมติจากบิงโก 1 สถานการณ์และร่วมกันกำหนดบทบาทหน้าที่ของสมาชิกภายในกลุ่ม โดยแต่ละกลุ่มจะมีเวลา 15 นาที สำหรับซ้อมการแสดงบทบาทสมมติ 2) ผู้เรียนแต่ละกลุ่มแสดงบทบาทสมมติหน้าชั้นเรียน 5–7 นาที เมื่อการแสดงของกลุ่มนั้นๆ จบลง แล้ว ให้เพื่อนๆ ร่วมให้ข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะเชิงสร้างสรรค์ จำนวน 2 ประเด็น

ขั้นที่ 4 ขั้นเห็นคุณงามความดี (excellence) 50 นาที คือ 1) ผู้เรียนแต่ละกลุ่มได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และอภิปรายเกี่ยวกับแบบแผนหรือแนวทางการ ช่วยเหลือร่วมกัน 2) หลังจาก

แลกเปลี่ยนเรียนรู้และอภิปรายเรียบร้อยแล้ว ให้แต่ละกลุ่มสลับแบบแผนหรือแนว ทางการช่วยเหลือกับกลุ่มอื่น เพื่อให้แต่ละกลุ่มระดมความคิดต่อยอดว่า "ถ้าทำแบบแผนหรือแนวทางนี้ จะเกิดผลดีต่อคนรอบตัวอย่างไรบ้าง..."

3) กิจกรรมที่ 3 สร้างความรู้ สู่พลังใจช่วยเหลือเพื่อน

ขั้นที่ 1 ขั้นการเรียนรู้ (learning) 30 นาที คือ 1) แบ่งผู้เรียนเป็นกลุ่มๆ ละ 8–10 คน เขียนข้อความสั้นๆ เกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้า (สาเหตุ กระบวนการ ชักชวน ผลกระทบ กฎหมาย แนวทางปฏิเสธ) จำนวน 10 ข้อ ลงในกระดาษ 2) ให้แต่ละกลุ่มส่งตัวแทนกลุ่มละ 1 คน เพื่อแลกเปลี่ยนคำถามกับกลุ่มอื่นแบบสั้นๆ จำนวน 1–2 ข้อ เพื่อสร้างพลังในการตั้งคำถามและร่วมกันตอบคำถามที่นำเสนอ

ขั้นที่ 2 ขั้นเปิดใจ (openness) 40 นาที คือ 1) ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นหรือความรู้สึกเกี่ยวกับภาพที่ปรากฏในบิงโก ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้แต่ละกลุ่มเปิดใจและแสดงความคิดเห็นได้อย่างตรงไปตรงมา 2) การแสดงความคิดเห็นช่วยเสริมสร้างการเปิดใจในการเรียนรู้และให้ความสำคัญกับมุมมอง ความคิดหรือทัศนคติของเพื่อนร่วมกิจกรรม

ขั้นที่ 3 ขั้นเห็นคุณค่า (value) 60 นาที คือ 1) ให้แต่ละกลุ่มเลือกสถานการณ์จากภาพบิงโก 2 สถานการณ์และร่วมกันคิดวิเคราะห์แนวทางการช่วยเหลือจากสถานการณ์ทั้ง 2 สถานการณ์แล้วเขียนลงในกระดาษ

ขั้นที่ 4 ขั้นเห็นคุณงามความดี (excellence) 50 นาที คือ 1) ผู้เรียนแต่ละกลุ่มร่วมกันสรุปองค์ความรู้จากการแสดงบทบาทสมมติที่ได้จากขั้นที่ 3 เช่น การปฏิเสธบุหรี่ไฟฟ้า และการขอความช่วยเหลือจากสถานการณ์สมมติต่างๆ และนำเสนอเพื่อรับคำแนะนำ ปรับปรุง และสรุปแนวทางที่สามารถปฏิบัติได้จริง

4.2 ดำเนินการสอบถามเจตคติเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้าสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น หลังจากจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละสัปดาห์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ และบรรยายประกอบตาราง

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ผลของชุดกิจกรรมบิงโกหยุดพอดชีวิตไม่พัง ที่มีต่อเจตคติในการใช้บุหรี่ไฟฟ้าของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการเปรียบเทียบเจตคติเรื่องบุหรี่ไฟฟ้าก่อนและหลังการใช้ชุดกิจกรรมบิงโกหยุดพอดชีวิตไม่พังในนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนวัดท้องคุ้ง “ไพโรจน์ประชาสรรค์” พบว่า ผลการทดลองทั้ง 3 สัปดาห์ ค่าเฉลี่ยเจตคติของนักเรียนที่มีต่อบุหรี่ไฟฟ้า หลังเรียนต่อก่อนเรียน เท่ากับ 2.38, 2.83, 3.18/2.17, 2.44, 2.99 เมื่อนำมาเปรียบเทียบกันโดยใช้การทดสอบค่าที (Paired

Sample t-test) ปรากฏว่า sig = .00 ดังนั้น sig < (.00 < .05) แสดงว่า เจตคติของนักเรียนที่มีต่อบุหรี่ไฟฟ้า หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบเจตคติเรื่องบุหรี่ไฟฟ้าก่อนและหลังการใช้ชุดกิจกรรมบิงโกหยุดพอดชีวิตไม่พัง 3 สัปดาห์

การทดสอบ	n	ก่อนเรียน		หลังเรียน		t	p
		X	S.D.	X	S.D.		
สัปดาห์ที่ 1	38	2.1784	.25144	2.3845	.23462	-6.100	.000
สัปดาห์ที่ 2	38	2.4474	.17977	2.8334	.19081	-11.169	.000
สัปดาห์ที่ 3	38	2.9953	.14489	3.1847	.12546	-11.444	.000

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. ผลการพัฒนาชุดกิจกรรมบิงโกหยุดพอดชีวิตไม่พัง สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวัดท้องคุ้ง “ไพโรจน์ประชาสรรค์” พบว่า ชุดกิจกรรมบิงโกหยุดพอดชีวิตไม่พังตามแนวคิดโมเดลเลิฟที่พัฒนาขึ้น สามารถนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้าสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวัดท้องคุ้ง “ไพโรจน์ประชาสรรค์” ซึ่งอยู่ในช่วงอายุประมาณ 13-15 ปี นำไปสู่ผลลัพธ์ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ปรับเปลี่ยนเจตคติที่ดีต่อผู้เรียนเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้า

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องผลของชุดกิจกรรมบิงโกหยุดพอดชีวิตไม่พัง ที่มีต่อเจตคติในการใช้บุหรี่ไฟฟ้าของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

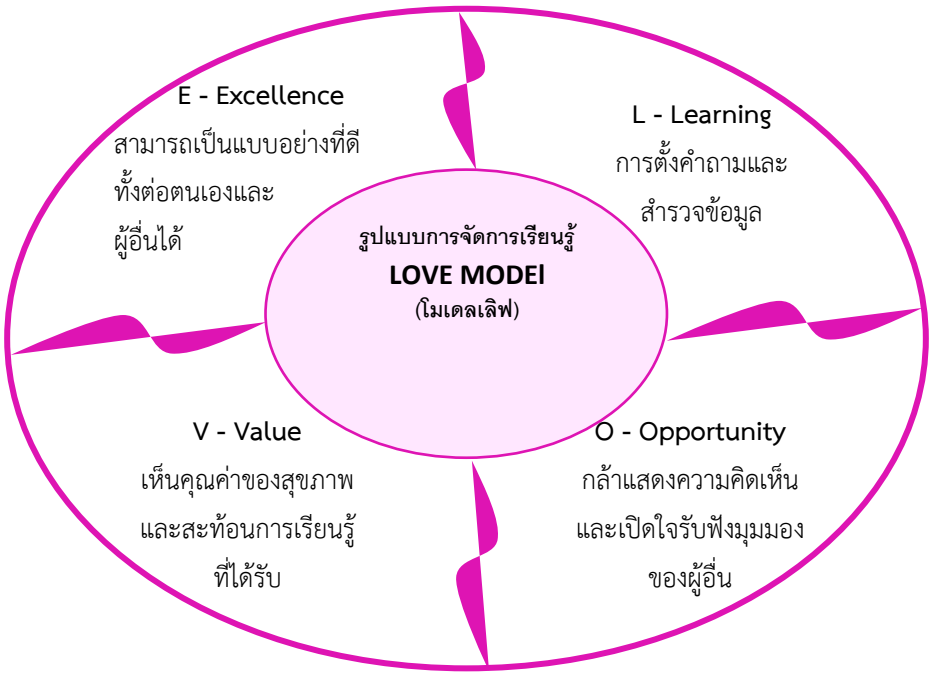
1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ค่าเฉลี่ยเจตคติของนักเรียนที่มีต่อบุหรี่ไฟฟ้า หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่า นักเรียนมีเจตคติเรื่องบุหรี่ไฟฟ้าที่ดีขึ้นหลังจากที่ได้เรียนตามแผนกิจกรรมเรียนรู้ทั้ง 3 แผน ทั้งนี้เพราะในการจัดกิจกรรมมีกระบวนการที่มุ่งเน้นให้นักเรียนได้ฝึกค้นคว้า ข้อมูล และสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้วยตนเอง และเปิดโอกาสให้นักเรียนได้สนทนาและแสดงความคิดเห็น กล้าคิด กล้าแสดงออก กระตือรือร้นอยากจะแก้ปัญหา และมีความมั่นใจ โดยมีส่วนร่วมในกิจกรรมทั้งทางร่างกาย อารมณ์และสังคม นักเรียนมีบทบาทในการร่วมทำกิจกรรม เช่น การศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งความรู้อื่น ซึ่งนอกเหนือจากชุดกิจกรรมการเรียนรู้ การสรุปผลการทำกิจกรรม และรู้จักคิดอภิปรายร่วมกัน อีกทั้งยังมีการสอบถามเจตคติของนักเรียนที่มีต่อบุหรี่ไฟฟ้า ทำให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้าที่ดีขึ้น เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง พยายามเปลี่ยนแปลงและพัฒนาตนเองให้ดียิ่งขึ้น เกิดเป็นแรงจูงใจในการเรียนรู้ในกิจกรรมต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎี PRECEDE MODEL ของนรลักขณ์ เอื้อกิจ และลัดดาวัลย์ เพ็ญศรี ได้สรุปไว้ว่าปัจจัยนำที่ประยุกต์โดยการให้ความรู้ ส่งเสริมความเชื่อ ค่านิยม ทัศนคติ เจตคติ และการ

รับรู้ประโยชน์จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพอย่างรวดเร็ว (นรลักขณ์ เอื้อกิจ และลัดดาวัลย์ เพ็ญศรี, 2562) และสอดคล้องกับงานวิจัยของปภัสสันต์ ตันหราพันธุ์ ที่ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการสูบบุหรี่ไฟฟ้าของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง พบว่า การสูบบุหรี่ของคนใกล้ชิดและการรับรู้สื่อทางออนไลน์มีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อความเชื่อเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้าและทัศนคติเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้าซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมการสูบบุหรี่ไฟฟ้า ผลการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาแผนที่มุ่งเน้นการลดอิทธิพลของการสูบบุหรี่ของคนใกล้ชิด การรับรู้สื่อทางออนไลน์และการปรับเปลี่ยนความเชื่อและทัศนคติเพื่อช่วยลดการใช้บุหรี่ไฟฟ้าในกลุ่มวัยรุ่น ควรพัฒนาโปรแกรมการป้องกันการสูบบุหรี่ไฟฟ้าที่มีประสิทธิภาพ โรงเรียนและหน่วยงานรัฐบาลควรแก้ไขปัจจัยที่ส่งเสริมการใช้บุหรี่ไฟฟ้าในกลุ่มนักเรียนมัธยมศึกษาผ่านการจัดการศึกษาเกี่ยวกับความรู้เท่าทันสื่อและบังคับใช้กฎระเบียบที่เข้มงวดมากขึ้นเกี่ยวกับการโฆษณาและการขายบุหรี่ไฟฟ้าโดยเฉพาะทางออนไลน์ (ปภัสสันต์ ตันหราพันธุ์, 2568)

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ชุดกิจกรรมบิงโกหยุดพอดชีวิตไม่พังตามแนวคิดโมเดลเลิฟที่พัฒนาขึ้น สามารถนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้าสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวัดท้องคุ้ง “ไพโรจน์ประชาสรรค์” ซึ่งอยู่ในช่วงอายุประมาณ 13-15 ปี นำไปสู่ผลลัพธ์ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ปรับเปลี่ยนเจตคติที่ดีต่อผู้เรียนเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้า ทั้งนี้เพราะชุดกิจกรรมที่สร้างขึ้นได้ดำเนินการตามขั้นตอนการสร้างอย่างละเอียดเป็นระบบ และที่ถูกต้องตรงตามเนื้อหา มาตรฐานและตัวชี้วัดที่กำหนด โดยผ่านการตรวจสอบและแก้ไขข้อบกพร่องตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญในด้านเนื้อหา ภาษา เวลาและผ่านการทดลองเพื่อนำมาปรับปรุงให้มีความสมบูรณ์ โดยนำผลการทดลองไปปรับปรุงก่อนนำไปใช้จริงกับกลุ่มตัวอย่างนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวัดท้องคุ้ง “ไพโรจน์ประชาสรรค์” จำนวน 38 คน เป็นระยะเวลา 3 สัปดาห์ หลังจากจัดกิจกรรมนักเรียนสามารถเพิ่มความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้าได้ ซึ่งชุดกิจกรรมเป็นนวัตกรรมใหม่ที่เร้าความสนใจของนักเรียน กระตุ้นให้นักเรียนเกิดพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองมากขึ้น และนักเรียนมีความสุข เรียนรู้ได้อย่างสนุก เพลิดเพลิน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของจิณห์จุฑา ศิริเวชบุรี ที่เสนอว่าการพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนโดยประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้ปัญหาเป็นฐาน เพื่อพัฒนาทักษะการแก้ปัญหา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ผลการวิจัย พบว่าชุดกิจกรรมการเรียนมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด คะแนนการเรียนที่เรียนด้วยชุดกิจกรรมการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (จิณห์จุฑา ศิริเวชบุรี, 2561)

องค์ความรู้ใหม่

การใช้เกมส์บิงโกในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้าบนแนวคิดของโมเดลเลิฟจะนำไปสู่ผลลัพธ์การเรียนรู้ที่สำคัญ โดยผ่านกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ตาม Love Model คือ ผู้เรียนได้รับความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้าผ่านการตั้งคำถามและสำรวจข้อมูล (L) กล้าแสดงความคิดเห็นและเปิดใจรับฟังมุมมองของผู้อื่น (O) เห็นคุณค่าของสุขภาพและสะท้อนการเรียนรู้ที่ได้รับ (V) และสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีในการปรับเปลี่ยนเจตคติเชิงลบต่อบุหรี่ไฟฟ้าทั้งต่อตนเองและผู้อื่นได้ (E) แสดงดังรูปภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 แสดงรูปแบบการใช้เกมส์บิงโกในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้าตามแนวคิดของโมเดลเลิฟสำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนวัดท้องคุ้ง “ไพโรจน์ประชาสรรค์”

จากภาพมีคำอธิบายว่า

ขั้นที่ 1 ขั้นการเรียนรู้ (Learning) ได้แก่ 1. ผู้เรียนจะถูกกระตุ้นให้ตั้งคำถามเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้าโดยใช้โปรแกรมสื่อการเรียนรู้ Canva เช่น "บุหรี่ไฟฟ้าคืออะไร?" "ทำไมวัยรุ่นถึงคิดว่ามันปลอดภัย?" ซึ่งจะช่วยในการกระตุ้นการเรียนรู้และกระตุ้นความคิดในการตั้งคำถามเกี่ยวกับหัวข้อดังกล่าว 2. การตั้งคำถามเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ซักถามข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้า

ขั้นที่ 2 ขั้นเปิดใจ (Openness) ได้แก่ 1. ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับภาพที่ปรากฏในบิงโก ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้แต่ละกลุ่มเปิดใจและแสดงความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมาเกี่ยวกับภาพ

ต่างๆ และเนื้อหาของแต่ละภาพ 2. การแสดงความคิดเห็นช่วยเสริมสร้างการเปิดใจในการเรียนรู้และให้ความสำคัญกับมุมมองของเพื่อนร่วมกิจกรรม

ขั้นที่ 3 ขั้นเห็นคุณค่า (Value) ได้แก่ 1. ผู้เรียนทำกิจกรรมออกแบบสรุปข้อมูลบนแทมแพลทของโปรแกรม Canva เกี่ยวกับความรู้ที่ได้รับจากการฟังบรรยาย การเล่นกิจกรรมบิงโก โดยผ่านโปรแกรม Canva 2. ผู้เรียนได้สะท้อนความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากกิจกรรม ทำให้เกิดการเห็นคุณค่าของเนื้อหาที่ได้ทำกิจกรรม

ขั้นที่ 4 ขั้นเห็นคุณงามความดี (Excellence) ได้แก่ 1. ผู้เรียนได้มีการแลกเปลี่ยนความรู้และอภิปรายเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้า ซึ่งในขั้นนี้จะเห็นถึงการช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างผู้เรียน เพื่อเพิ่มความรู้ความเข้าใจและปรับเปลี่ยนเจตคติต่อบุหรี่ไฟฟ้าที่ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมร่วมกัน 2. จัดกิจกรรมการช่วยเหลือซึ่งกันและกันนี้ช่วยส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและเสริมสร้างการพัฒนาทักษะในการทำงานเป็นกลุ่ม

บทสรุป

การเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้าตามแนวคิดของโมเดลเลิฟ สามารถคิดวิเคราะห์ การสังเคราะห์องค์ความรู้ด้วยตนเอง และการมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ การตั้งคำถาม แลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็น เปิดใจรับฟังความคิดเห็นที่หลากหลาย ผ่านการวิเคราะห์สถานการณ์จากภาพบิงโกและร่วมกันออกแบบแนวทางการช่วยเหลือที่เหมาะสม โดยตระหนักถึงผลกระทบต่อสุขภาพและสังคม อันนำไปสู่การเห็นคุณค่าในการดูแลสุขภาพตนเองและปรับเจตคติอย่างเหมาะสมต่อบุหรี่ไฟฟ้า พร้อมทั้งปลูกฝังจิตสำนึกในการดูแลสุขภาพตนเองและคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อผู้อื่นในชีวิตจริง

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ระดับสถานศึกษา กำหนดให้สถานศึกษาเป็นพื้นที่ปลอดภัย โดยการจัดตั้งคณะกรรมการโรงเรียนเพื่อดำเนินงานป้องกันบุหรี่ไฟฟ้าโดยเฉพาะ โดยมีผู้บริการสถานศึกษา ครูและบุคลากรร่วมสร้างความรู้ ความเข้าใจเพื่อให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ถูกต้องผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งในชั้นเรียนและนอกชั้นเรียน

2. ระดับชุมชน สร้างเครือข่ายชุมชนคุณภาพ โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ตั้งแต่ระดับครอบครัว สถานศึกษา โรงพยาบาล สถานีตำรวจ หรือองค์กรต่างๆ ในชุมชนร่วมกันดูแล สอดส่อง

เยาวชนในชุมชนหรือจัดกิจกรรมชุมชนปลอดบุหรี่ไฟฟ้า จัดตั้งคลินิกให้คำปรึกษาและมีการติดตามประเมินผลลัพธ์อย่างต่อเนื่อง เป็นต้น

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. จากผลการวิจัย พบว่า นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนวัดท้องคุ้ง “ไพโรจน์ประชาสรรค์” มีเจตคติเรื่องบุหรี่ไฟฟ้าดีขึ้น ดังนั้น โรงเรียนควรมีนโยบายดูแล ส่งเสริมสนับสนุนให้นักเรียนได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมเรียนรู้หรือสื่อที่สามารถเข้าถึงได้ง่าย น่าสนใจ สร้างความสนุกและเพลิดเพลิน เพื่อกระตุ้นและเร้าให้นักเรียนเกิดความสนใจในการเรียนรู้ด้วยตัวเองมากยิ่งขึ้น

2. จากผลการวิจัย พบว่า การพัฒนาชุดกิจกรรมบิงโกหยุดพอดชีวิตไม่พัง สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนวัดท้องคุ้ง “ไพโรจน์ประชาสรรค์” นำไปสู่ผลลัพธ์ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ปรับเปลี่ยนเจตคติที่ดีต่อผู้เรียนเกี่ยวกับบุหรี่ไฟฟ้า ดังนั้น โรงเรียนสนับสนุนและส่งเสริมการพัฒนาชุดกิจกรรมของแต่ละรายวิชาและในระดับชั้นอื่นๆ เพื่อนำมาพัฒนาทักษะความรู้ในด้านต่างๆ ของนักเรียนให้นักเรียนได้เรียนรู้อย่างมีอิสระและผ่อนคลายความเครียดจากการเรียน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาถึงผลกระทบระยะยาวของบุหรี่ไฟฟ้าที่ส่งผลต่อระบบสมองและพฤติกรรมเด็กวัยเรียนในบริบทสังคมไทยให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

2. ควรใช้การวิจัยแบบผสมผสาน เพื่อเชื่อมโยงปัจจัยที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ เช่น การเข้าถึงโซเชียลมีเดียและปัจจัยด้านครอบครัว ปัจจัยด้านชุมชน โดยการบูรณาการเนื้อหาผ่านกิจกรรมสุขภาพที่หลากหลาย

เอกสารอ้างอิง

กรมสนับสนุนและบริการสุขภาพ. (2568). *พฤติกรรมการสูบบุหรี่ไฟฟ้า หรือพอด (Pod) ของเด็กและเยาวชนไทย ปี 2568*. นนทบุรี: กระทรวงสาธารณสุข.

จิณห์จุฑา ศิริเวชบุรี. (2561). การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนโดยประยุกต์ใช้กระบวนการเรียนรู้ปัญหาเป็นฐาน เพื่อพัฒนาทักษะการแก้ปัญหา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. *วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน.* มหาวิทยาลัยบูรพา.

ณภัทร ชมชื่น และคณะ. (2568). การพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้เชิงรุกด้วยเกมบิงโกเพื่อส่งเสริมความรู้ในนักเรียนมัธยมศึกษา. *วารสารวิชาการครูศึกษา, 12(1):* 45-60.

ทนงค์ ดวงมุกพะเนาว์ และคณะ. (2568). การพัฒนาระบบเครือข่ายในการป้องกันการใช้บุหรี่ไฟฟ้าของเยาวชนจังหวัดปราจีนบุรี. *วารสารสหวิชาการเพื่อสุขภาพ. 7(1):* 96-108.

นรลักขณ์ เอื้อกิจ และลัดดาวัลย์ เพ็ญศรี. (2562). การประยุกต์ใช้แนวคิด PRECEDE MODEL ในการสร้างเสริมสุขภาพ. *วารสารพยาบาลสภากาชาดไทย, 12(1):* 38-48.

นวรัตน์ ธัญญศิริ. (2561). ผลการจัดการเรียนรู้เพศศึกษาโดยใช้โมเดลเลิฟเพื่อสร้างเสริมความเป็นมนุษย์ ที่สมบูรณ์ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น. *วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์. 19(1):* 67-81.

ปภัสสันต์ ตันหราพันธุ์. (2568). ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการสูบบุหรี่ไฟฟ้าของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. *วารสารวิชาการสาธารณสุขชุมชน. 11(1):* 149-164.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (2567). *บุหรี่ไฟฟ้า ผลร้ายที่เกิดกับเด็กและวัยรุ่น.* https://happychild.thaihealth.or.th/บุหรี่ไฟฟ้า-ผลร้ายที่เก/

สุพรรษา สงฉิม. (2563). *การจัดการเรียนรู้เพศศึกษาโดยใช้โมเดลเลิฟเพื่อลดพฤติกรรมเสี่ยงทางเพศของวัยรุ่น.* คณะสาธารณสุขศาสตร์: มหาวิทยาลัยบูรพา.

สุรีย์พันธุ์ วรพงศธร. (2558*). การวิจัยทางสุขศึกษา.* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วิฐูรย์การปก.

เอมอัชฌา วัฒนบุรานนท์. (2565). *โมเดลเลิฟ (LOVE MODEL): โมเดลการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ LOVE MODEL: Learning Management Model for Enhancing Comprehensive Humanization. (*พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: บริษัท โอ เอส พริ้นติ้ง เฮ้าส์ จำกัด.

Duangrattanaekchai, P. (2019). Active Learning and Students' Motivation in Health Education. *Journal of Educational Innovation, 5(3):* 200-215.

Phuangchampa, S. (2019). Innovative Learning Strategies in the 21st Century. *International Journal of Educational Development, 14(1):* 88-102.

Tata, R., & Supaya, M. (2022). Efficiency of Game-Based Learning in Health Education. *Global Journal of Health Science, 14(4):* 88-102.

การสร้างสรรค์ศิลปะในสถานะบทพิสูจน์กระบวนการเข้าถึงความว่างของจิต โดยพื้นฐานแนวคิดระบบโครงข่ายเริ่มต้นของสมอง

Art Creation in Status of the Proof of Empty Mind Accessed Process on the Concept of the Brain's Initial Network System

[1*]**สัณฐิติ อนันตริยกุล** Santiti Anantariyakul
[2**]**ปรีชา ปั้นกล่ำ** Preecha Pun-Klum
[1,2]คณะมัณฑนศิลป์, มหาวิทยาลัยศิลปากร
[1,2]Faculty of Decorative Arts, Silpakorn University
[*]First author, e-mail: gain.santiti@gmail.com
[**]Corresponding author, e-mail: p27.punklum@gmail.com

Received April 29, 2026; **Revised** May 14, 2026; **Accepted:** June 25, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาและออกแบบทัศนธาตุทางจิตรกรรมที่สามารถจำลองประสบการณ์การเหม่อลอยอย่างมีคุณภาพผ่านแรงบันดาลใจจากธรรมชาติ 2) สร้างสรรค์ผลงานศิลปะปลายเปิดที่กระตุ้นการสะท้อนอัตลักษณ์และการเชื่อมโยงกับประสบการณ์ภายในของผู้รับชม 3) ประเมินประสิทธิภาพของงานจิตรกรรมในฐานะเครื่องมือนำพาจิตเข้าสู่สภาวะความว่างโดยอิงพื้นฐานแนวคิดระบบโครงข่ายเริ่มต้นของสมอง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่บูรณาการร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการทางศิลปะ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงโดยคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์และผลงานเป็นที่ประจักษ์ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลัก ได้แก่ 1) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิด้านทัศนศิลป์และการออกแบบ 2) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านประสาทวิทยาหรือจิตวิทยาการรู้คิด เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง 2) แบบบันทึกการสังเกตการณ์และการทดลองจัดวางทัศนธาตุในสตูดิโอ 3) ผลงานจิตรกรรมสร้างสรรค์ชุดต้นแบบที่ใช้เป็นสื่อกลางในการประเมินปฏิกิริยาการรับรู้ ผลการวิจัยพบว่า 1) การออกแบบทัศนธาตุทางจิตรกรรมที่สกัดจากลักษณะธรรมชาติผ่านเทคนิคความพร่ามัวและการบริหารพื้นที่ว่าง สามารถจำลองประสบการณ์การเหม่อลอยที่มีคุณภาพและลดภาระสมองโหมดจดจ่อ (TPN) ได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2) การสร้างสรรค์

ผลงานในลักษณะปลายเปิดที่ลดทอนรูปทรงชี้นำ ช่วยกระตุ้นให้ผู้รับชมเกิดการสะท้อนอัตลักษณ์และเชื่อมโยงกับประสบการณ์ภายในส่วนบุคคลได้อย่างลึกซึ้ง 3) งานจิตรกรรมชุดนี้มีประสิทธิภาพสูงในการเป็นเครื่องมือนำพาจิตเข้าสู่สภาวะความว่าง โดยการใช้จังหวะของประกายแสงและกราฟิกเงาดำทำหน้าที่สลับการรับรู้เข้าสู่ระบบโครงข่ายเริ่มต้นของสมอง (DMN) เพื่อหยุดยั้งวงจรความหมกมุ่นทางอารมณ์ องค์ความรู้ที่ได้รับจึงถือเป็นมรรควิธีร่วมสมัยที่ใช้ศิลปะในการฟื้นฟูความเหนื่อยล้าทางปัญญาและสร้างความสมดุลให้แก่จิตใจได้อย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: ความว่างของจิต; จิตรกรรม; ระบบโครงข่ายเริ่มต้นของสมอง

Abstract

This research article aims to: 1) explore and design visual elements in painting that simulate high-quality mind-wandering experiences inspired by nature; 2) create open-ended artworks that stimulate self-reflection and internal experiential connections in viewers; and 3) evaluate the efficacy of painting as a tool for inducing a state of mental emptiness, based on the Default Mode Network (DMN) framework. This study employs a qualitative methodology integrated with Practice-Based Research. Key informants were selected through purposive sampling, comprising two primary expert groups: 1) specialists in visual arts and design, and 2) experts in neuroscience or cognitive psychology. The research instruments included: 1) semi-structured in-depth interviews, 2) studio-based observation and experimental logs of visual element arrangements, and 3) a series of prototype paintings serving as stimuli for perceptual evaluation. The findings reveal that: 1) Visual elements derived from nature, utilizing blurring techniques and spatial management, effectively simulate mind-wandering while significantly reducing the load on the Task Positive Network (TPN). 2) Open-ended artistic creations that minimize prescriptive forms successfully trigger self-reflection and facilitate deep connections with viewers' personal internal experiences. 3) The paintings demonstrate high efficacy as instruments for inducing mental emptiness; specifically, the rhythmic interplay of light glints and black graphic silhouettes facilitates a perceptual shift toward the Default Mode Network (DMN), thereby disrupting emotional rumination. This body of knowledge offers a contemporary artistic approach to restoring cognitive fatigue and fostering psychological balance within the complexities of modern society.

Keywords: Empty Mind; Painting; Default Mode Network

บทนำ

ในสภาวะปัจจุบันที่ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเร่งเร้าให้วิถีชีวิตของมนุษย์เต็มไปด้วยข้อมูลข่าวสารมากมายทั้งข้อมูลที่เป็นจริงและข้อมูลที่เป็นเท็จ ทางแพตฟอร์มสื่อโซเชียลต่างๆ คนส่วนใหญ่ต้องเผชิญกับสิ่งเร้าภายนอกที่บีบบังคับให้สมองทำงานในโหมดจดจ่อ (Task Positive Network: TPN) อย่างต่อเนื่อง ปรากฏการณ์สมองทำงานตลอดเวลานี้ส่งผลให้เกิดความเหนื่อยล้าทางปัญญาและความเครียดสะสม สอดคล้องกับสถานการณ์ในสังคมไทยปัจจุบันที่พบว่าภาวะความกดดันจากการรับรู้ข้อมูลที่มากเกินไปส่งผลต่อสุขภาวะทางจิตอย่างมีนัยสำคัญ (พีรพล ตั้งสุวรรณ, 2567) ทำให้พื้นที่ว่างภายในจิตใจถูกรบกวนและขาดโอกาสในการเข้าถึงสภาวะพักผ่อนที่แท้จริง ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพทางความคิดสร้างสรรค์และการใช้ชีวิตอย่างสมดุล

อย่างไรก็ตาม ในแวดวงทัศนศิลป์ร่วมสมัยยังคงเผชิญข้อจำกัดสำคัญเกี่ยวกับสภาพปัญหาทางการสร้างสรรค์ศิลปะที่ขาดแคลนบทพิสูจน์เชิงกระบวนการอย่างเป็นระบบในการนำพาจิตเข้าสู่สภาวะความว่าง เนื่องจากงานจิตรกรรมส่วนใหญ่มักมุ่งเน้นการแสดงออกทางสุนทรียภาพเชิงอัตวิสัยหรือการสื่อสารเนื้อหาเชิงรูปธรรมที่กระตุ้นการประมวลผลของสมองหนักเกินไป ส่งผลให้ศิลปะยังไม่สามารถทำหน้าที่เป็นเครื่องมือเยียวยาจิตใจที่มีฐานรองรับเชิงประจักษ์ได้อย่างชัดเจน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงนำงานวิจัยทางประสาทวิทยาเข้ามาบูรณาการเพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องระบบโครงข่ายเริ่มต้นของสมอง (Default Mode Network: DMN) ซึ่งทำงานได้ดีที่สุดเมื่อจิตเข้าสู่สภาวะพักผ่อนหรือเหม่อลอย (Smallwood & Schooler, 2015) โดยสามารถเหนี่ยวนำผ่านทฤษฎีการฟื้นฟูความสนใจ (Attention Restoration Theory: ART) ที่ใช้สุนทรียภาพจากธรรมชาติเป็นสิ่งเร้าความต้องการต่ำเพื่อลดภาระการรับรู้ (Kaplan & Kaplan, 1989) หลักการจัดสรรทัศนธาตุดังกล่าวมีความสอดรับอย่างลึกซึ้งกับพุทธปรัชญาในเรื่องสุญญตา หรือความว่างของจิต อันเป็นสภาวะที่สลัดพ้นจากความยึดติดในสิ่งเร้าและดำรงอยู่กับปัจจุบันขณะ การเปลี่ยนผ่านกระบวนการทางศิลปะให้กลายเป็นบทพิสูจน์เชิงวิทยาศาสตร์ที่ร้อยรัดเข้ากับหลักธรรมเรื่องการปล่อยวาง จึงเป็นแนวทางร่วมสมัยที่มีนัยสำคัญต่อการฟื้นฟูสภาวะทางจิตวิญญาณและปัญญาในสังคมปัจจุบัน

จากการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อศึกษาข้อมูลเชิงพื้นที่ในบริบทธรรมชาติที่หลากหลาย ทั้งพื้นที่กึ่งปิดล้อมในสวนหลังบ้าน จังหวัดขอนแก่น ภูมิทัศน์เปิดโล่งในสวนสามกอ จังหวัดเลย และความร่มรื่นของปันนาบุรี จังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยพบว่าจังหวะการส่องผ่านของแสงแดดและจังหวะของเงาไม้มีอิทธิพลโดยตรงต่อการลดระดับความว้าวุ่นของระบบประสาท ข้อมูลเชิงพื้นที่เหล่านี้ถูกนำมาวิเคราะห์และสกัดเป็นตัวแปรทางทัศนธาตุที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเกิดสมาธิและ

การพักจิตตามแนวทางธรรมชาติวิทยา (ชลิตา พัฒนกิจ, 2566) เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลหลักในการสร้างสรรค์งานทัศนศิลป์ที่มุ่งเน้นการเหนี่ยวนำสภาวะภายในมากกว่าการนำเสนอรูปธรรมภายนอก

ปรากฏการณ์ความหมกมุ่นทางอารมณ์ ซึ่งเปรียบเสมือนวงจรความคิดซ้ำซากที่วนเวียนอยู่กับความกังวลและสิ่งเร้าด้านลบ ส่งผลให้สมองส่วนโหมดจดจ่อ (TPN) ทำงานหนักเกินขีดจำกัดจนเกิดสภาวะความเครียดสะสมและภาวะความล้าทางปัญญา ซึ่งหากปล่อยไว้โดยไม่มีการเยียวยา จะนำไปสู่การสูญเสียสมดุลทางจิตวิญญาณและการลดลงของศักยภาพในการตระหนักรู้ตนเอง ผู้วิจัยจึงมองว่าระบบโครงข่ายเริ่มต้นของสมอง (Default Mode Network: DMN) คือกุญแจสำคัญในการแก้ไขปัญหานี้ เนื่องจากเป็นสภาวะที่สมองทำหน้าที่ประมวลผลภายในและสะท้อนตัวตน ซึ่งสอดรับกับสภาวะการพักจิตในทางพุทธศาสตร์ ผู้วิจัยจึงมุ่งเน้นที่จะเชื่อมโยงศาสตร์แห่งประสาทวิทยาและพุทธศาสตร์เข้ากับกระบวนการสร้างสรรค์จิตรกรรม เพื่อสร้างแนวทางร่วมสมัยในการนำพาจิตใจให้พ้นจากวงจรความวุ่นวายดังกล่าว เป็นการพิสูจน์ศักยภาพของศิลปะในฐานะมรรควิธีที่จะช่วยเยียวยาและคืนความสมดุลให้แก่สมอง คุณค่าของการศึกษานี้จะส่งผลให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อการสร้างสรรค์ศิลปะเพื่อสุขภาวะและการออกแบบพื้นที่ที่ส่งเสริมความสงบภายใน อันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสุขภาวะทางจิตของมนุษย์ให้ก้าวไปสู่สภาวะแห่งความสมดุลและสงบว่างได้อย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาและออกแบบทัศนธาตุทางจิตรกรรมที่สามารถจำลองประสบการณ์การเหม่อลอยอย่างมีคุณภาพผ่านแรงบันดาลใจจากธรรมชาติ

2. เพื่อสร้างสรรค์ผลงานศิลปะปลายเปิดที่กระตุ้นการสะท้อนอัตลักษณ์และการเชื่อมโยงกับประสบการณ์ภายในของผู้รับชม

3. เพื่อประเมินประสิทธิภาพของงานจิตรกรรมในฐานะเครื่องมือนำพาจิตเข้าสู่สภาวะความว่างโดยอิงพื้นฐานแนวคิดระบบโครงข่ายเริ่มต้นของสมอง

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่บูรณาการร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการทางศิลปะ เพื่อมุ่งเน้นการวิเคราะห์เชิงลึกและสร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่ผ่านกระบวนการทางทัศนศิลป์ โดยมีรายละเอียดการดำเนินการดังต่อไปนี้

1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้ออกแบบเครื่องมือให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างที่ครอบคลุมประเด็นด้านสุนทรียศาสตร์ กลไกทางสมอง และสภาวะความว่าง 2) แบบบันทึกการสังเกตการณ์และการทดลองจัดวางทัศนธาตุ

ในสตูดิโอ (Artistic Observation) และ 3) ผลงานจิตรกรรมสร้างสรรค์ชุดต้นแบบที่ใช้เป็นสื่อกลางในการประเมินปฏิกิริยาการรับรู้

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง โดยกำหนดเกณฑ์คุณสมบัติของผู้เชี่ยวชาญให้มีประสบการณ์ในสาขาที่เกี่ยวข้องไม่น้อยกว่า 10 ปี หรือเป็นผู้ที่มีตำแหน่งทางวิชาการและผลงานวิจัยสร้างสรรค์ที่ได้รับการยอมรับในระดับชาติหรือนานาชาติ โดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลัก ได้แก่ 1) กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิด้านทัศนศิลป์และการออกแบบประกอบด้วยศิลปินวิชาชีพหรืออาจารย์ระดับมหาวิทยาลัยที่มีตำแหน่งทางวิชาการไม่ต่ำกว่าระดับผู้ช่วยศาสตราจารย์ หรือเป็นศิลปินที่มีประวัติการแสดงนิทรรศการเดี่ยว/กลุ่มในระดับชาติอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ข้อคิดเห็นเชิงลึกเกี่ยวกับทักษะ กระบวนการสร้างสรรค์ และกลวิธีในการจัดการทัศนธาตุเพื่อการสื่อความหมายเชิงสุนทรียภาพ 2) กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านประสาทวิทยาหรือจิตวิทยาการรู้คิด ประกอบด้วยนักวิชาการหรือนักวิจัยที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาเอก หรือมีผลงานวิจัยที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารวิชาการที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์ทางสมองหรือจิตวิทยาประยุกต์ เพื่อให้ข้อแนะนำและรับรองความถูกต้องเกี่ยวกับกลไกการทำงานของระบบโครงข่ายเริ่มต้นของสมอง (Default Mode Network: DMN) และทฤษฎีการฟื้นฟูความสนใจให้เป็นไปตามหลักการทางวิทยาศาสตร์

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การจัดเก็บข้อมูลแบ่งออกเป็นสองส่วนหลัก ส่วนแรกคือข้อมูลปฐมภูมิซึ่งได้จากการลงพื้นที่สำรวจบริบทธรรมชาติ การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้เชี่ยวชาญตลอดจนการนำเสนอผลงานสร้างสรรค์ในระยะต่างๆ เพื่อรับฟังข้อวิจารณ์ ส่วนที่สองคือ ข้อมูลทุติยภูมิที่รวบรวมจากการสืบค้นวรรณกรรม บทความวิชาการ และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับประสาทสุนทรียศาสตร์ และปรัชญาศิลปะ เพื่อสร้างกรอบแนวคิดที่หนักแน่น

การลงพื้นที่ภาคสนามและปรากฏการณ์วิทยาทางความรู้สึก เพื่อสกัดรูปฟอร์มและบรรยากาศจากธรรมชาติมาใช้เป็นฐานข้อมูลในการสร้างสรรค์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อบันทึกปรากฏการณ์ทางธรรมชาติในบริบทที่แตกต่างกัน ทั้งในเชิงพื้นที่ ฤดูกาล และสภาพของแสงสว่าง การลงพื้นที่ถูกออกแบบมาเพื่อวิเคราะห์ปฏิกิริยาของระบบประสาทเมื่อปะทะกับสิ่งแวดล้อม โดยมีพื้นที่เป้าหมายหลัก ดังนี้

3.1) บริบทของแสงและพื้นที่กึ่งปิดล้อม ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ ณ บริเวณสวนหลังบ้าน อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น (มิถุนายน 2568) และสวนสามกอ จังหวัดเลย (พฤศจิกายน 2567) เพื่อสังเกตการณ์การเคลื่อนตัวของเมฆบางๆ ที่บดบังดวงอาทิตย์ในช่วงต้นฤดูฝนและต้นฤดูหนาว ซึ่งสร้างความรู้สึกสดชื่นและปลอดภัยทางจิตวิทยา

3.2) บริบทของจังหวะแสงที่ซับซ้อนและสภาวะโอบล้อม: ลงพื้นที่ ณ ปันนาบุรี รีสอร์ท เขาใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา (ตุลาคม 2568) เพื่อบันทึกปรากฏการณ์ที่แสงอาทิตย์เล็ดลอดผ่านเรือน

ยอดไม้ สร้างลักษณะคล้ายโดมธรรมชาติที่ห่อหุ้มร่างกาย ซึ่งส่งผลให้เกิดสภาวะดึงดูดสายตาอย่างรุนแรงแต่กลับรู้สึกสงบเงียบ

3.3) บริบทของแสงสว่างจัดและความโปร่งโล่ง: สำรวจทัศนียภาพในเขตกรุงเทพมหานครและจังหวัดแพร่ (มกราคม - มีนาคม 2569) เพื่อทำความเข้าใจอิทธิพลของแสงแดดจ้าและท้องฟ้าโปร่งที่มีต่อการกระชากความสนใจของระบบประสาทเบื้องต้น

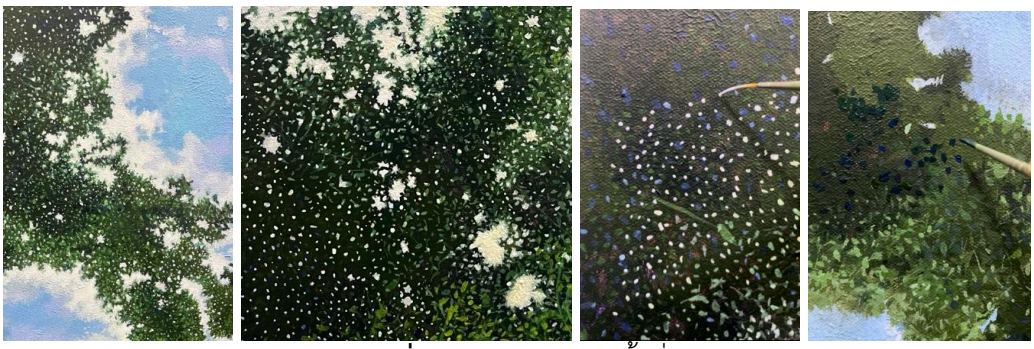
ภาพที่ 1 การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน

ที่มา: สัณฐิติ อนันตริยกุล, 2568

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลทั้งหมดถูกนำมาสังเคราะห์ผ่านกระบวนการ การวิเคราะห์เนื้อหา โดยนำมาจัดหมวดหมู่และตีความเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์กับหลักธรรมทางศาสนา ควบคู่ไปกับการวิเคราะห์ทางทัศนศิลป์ เพื่อถอดรหัสประสิทธิภาพของการใช้จังหวะของแสงพื้นที่ว่าง และจังหวะนามธรรมจากนั้นจึงสรุปผลลัพธ์เพื่อยืนยันว่ากระบวนการทางจิตรกรรมดังกล่าวสามารถทำหน้าที่เป็นวิศวกรรมทางประสาทวิทยาที่นำพาจิตเข้าสู่สภาวะความว่างได้อย่างเป็นรูปธรรม

ผู้วิจัยได้ทำการทดลองสร้างสรรค์ทางทัศนศิลป์เชิงประจักษ์ ผู้วิจัยนำข้อมูลดิบจากธรรมชาติมาผ่านกระบวนการวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นผลงานจิตรกรรม โดยแบ่งระยะการทดลองออกเป็น 6 ชุดปฏิบัติการ เพื่อวิเคราะห์และคัดกรองอิทธิพลของทัศนธาตุที่มีผลต่อการทำงานของระบบ DMN อย่างละเอียด ดังนี้

ชุดการทดลองที่ 1 การลดทอนภาระการประมวลผล ผู้วิจัยใช้เทคนิคการผสานจุดสีด้วยสีอะคริลิกบนผ้าใบขนาด 40 x 50 ซม. โดยเน้นการสร้างคู่สีตรงข้าม เพื่อลดความคมชัดของรูปทรงธรรมชาติให้เกิดความพร่ามัว

ภาพที่ 2 ชุดการทดลองครั้งที่ 1

ที่มา: สัณฐิติ อนันตริยกุล, 2568

ภาพที่ 3 งานจิตรกรรมจากการทดลองครั้งที่ 1

ที่มา : สัณฐิติ อนันตริยกุล, 2568

จากการทดลองครั้งที่ 1 พบว่า การลดทอนขอบเขตของวัตถุช่วยระงับการรับรู้เชิงรูปธรรม บังคับให้สมองโหมด TPN ยุติการตีความรายละเอียดปลีกย่อย และทำให้ค้นพบว่า ความสว่างของแสง คือตัวแปรปฐมภูมิที่ส่งผลต่ออารมณ์มากกว่าโครงสร้างของรูปทรง

ชุดการทดลองที่ 2 การสร้างฐานความสมดุลผ่านพื้นที่ว่าง ผู้วิจัยขยายขนาดผลงานเป็น 60 x 120 ซม. โดยประยุกต์ใช้สีมุกที่มีความสะท้อนแสงนุ่มนวล จัดวางน้ำหนักแสงให้หยุดนิ่ง และเพิ่มพื้นที่ว่าง (Negative Space) ให้กลายเป็นองค์ประกอบหลักของภาพ

ภาพที่ 4 ชุดการทดลองครั้งที่ 2

ที่มา: สัณฐิติ อนันตริยกุล, 2568

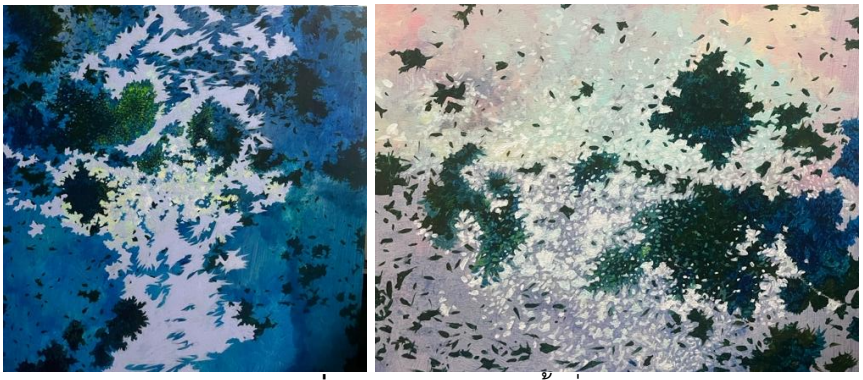

ภาพที่ 5 งานจิตรกรรมจากการทดลองครั้งที่ 2

ที่มา: สัณฐิติ อนันตริยกุล, 2568

จากการทดลองครั้งที่ 2 พบว่า พื้นที่ว่างทำหน้าที่เป็นฉนวนกันสิ่งรบกวนทางสายตา ช่วยชะลอความเร็วในการเคลื่อนที่ของสายตาผู้ชม สร้างบรรยากาศที่มั่นคงและปลอดภัยทางจิตวิทยา ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญในการยับยั้งสมองโหมดจดจ่อ

ชุดการทดลองที่ 3 การเหนี่ยวนำคลื่นสมองด้วยจังหวะนามธรรม ผู้วิจัยใช้สีอะคริลิกบนผ้าลินินขนาด 60 x 60 ซม. ลดทอนโครงสร้างต้นไม้ให้กลายเป็นฟอร์มนามธรรมที่มีทิศทางการไหลลื่น และจัดการความถี่ของแสงสว่างให้เกิดจังหวะที่ซ้ำไปมาอย่างสม่ำเสมอ

ภาพที่ 6 ชุดการทดลองครั้งที่ 3

ที่มา: สัณฐิติ อนันตริยกุล, 2568

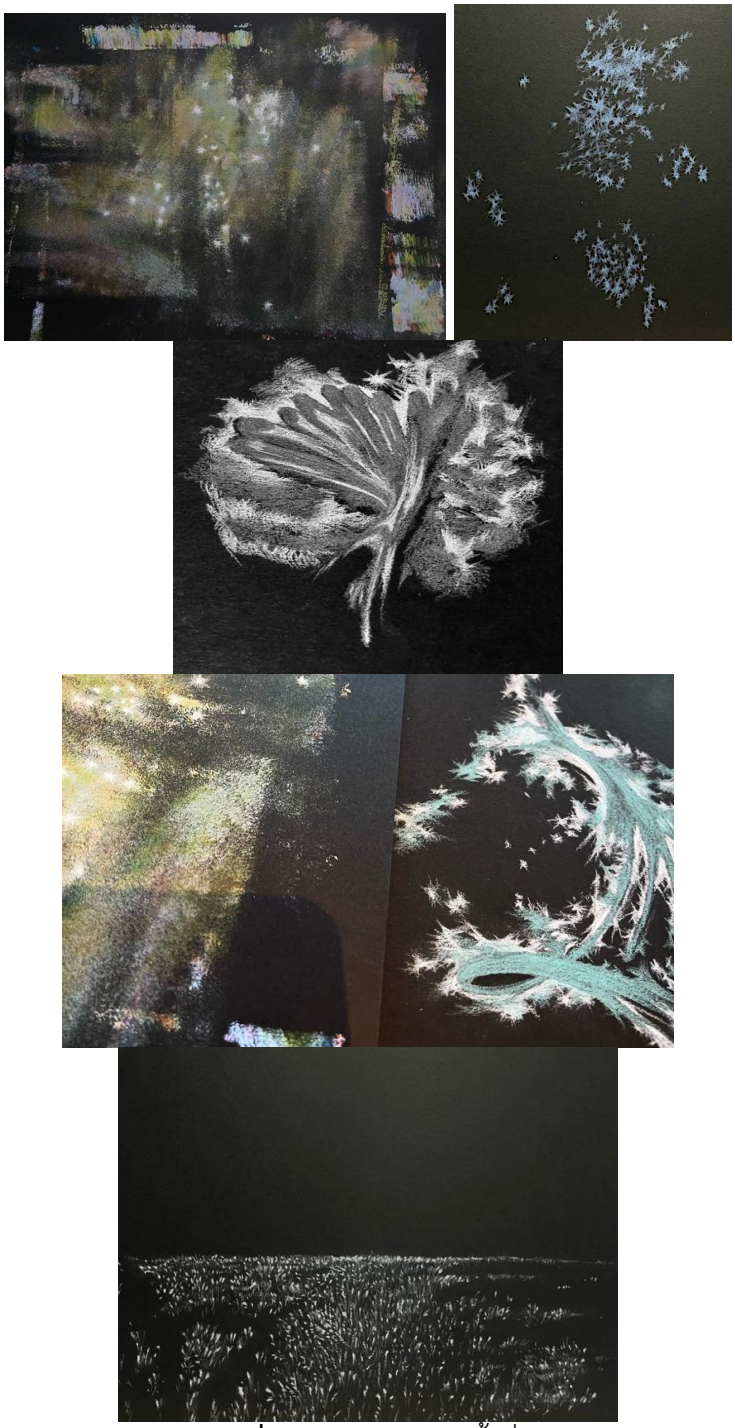

ภาพที่ 7 งานจิตรกรรมจากการทดลองครั้งที่ 3

ที่มา: สัณฐิติ อนันตริยกุล, 2568

จากการทดลองครั้งที่ 3 พบว่า จังหวะความฟุ้งกระจายของสีทำหน้าที่เสมือนการสะกดจิตอย่างอ่อนโยน ซึ่งสามารถเหนี่ยวนำระบบประสาทที่สงบลงแล้วจากการทดลองชุดที่ 2 ให้ดำดิ่งลึกลงสู่สภาวะ DMN หรือ กระบวนการประมวลผลความคิดภายในระดับลึกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ชุดการทดลองที่ 4 สิ่งเร้าฉับพลันในฐานะเบรกเกอร์ทางความคิด ผู้วิจัยทดลองสร้างประกายแสงสว่างให้ปรากฏขึ้นท่ามกลางความพร่ามัว เพื่อสร้างจุดรวมสายตาที่โดดเด่นที่สุดในผลงาน

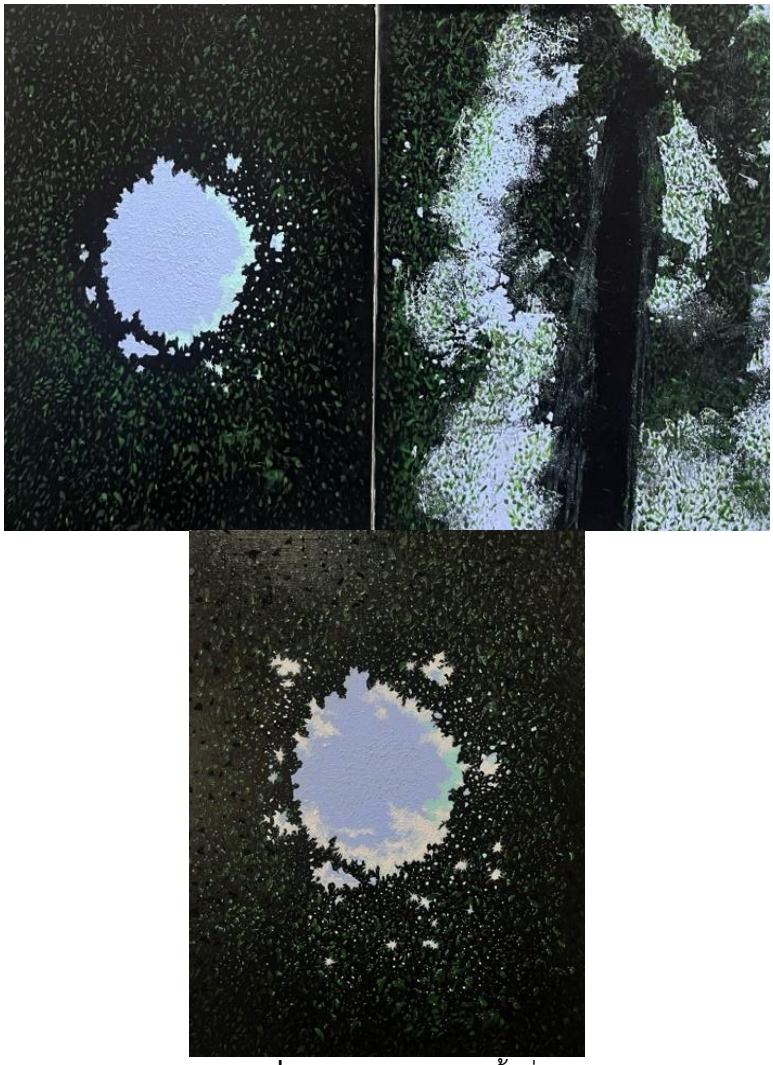

ภาพที่ 8 ชุดการทดลองครั้งที่ 4

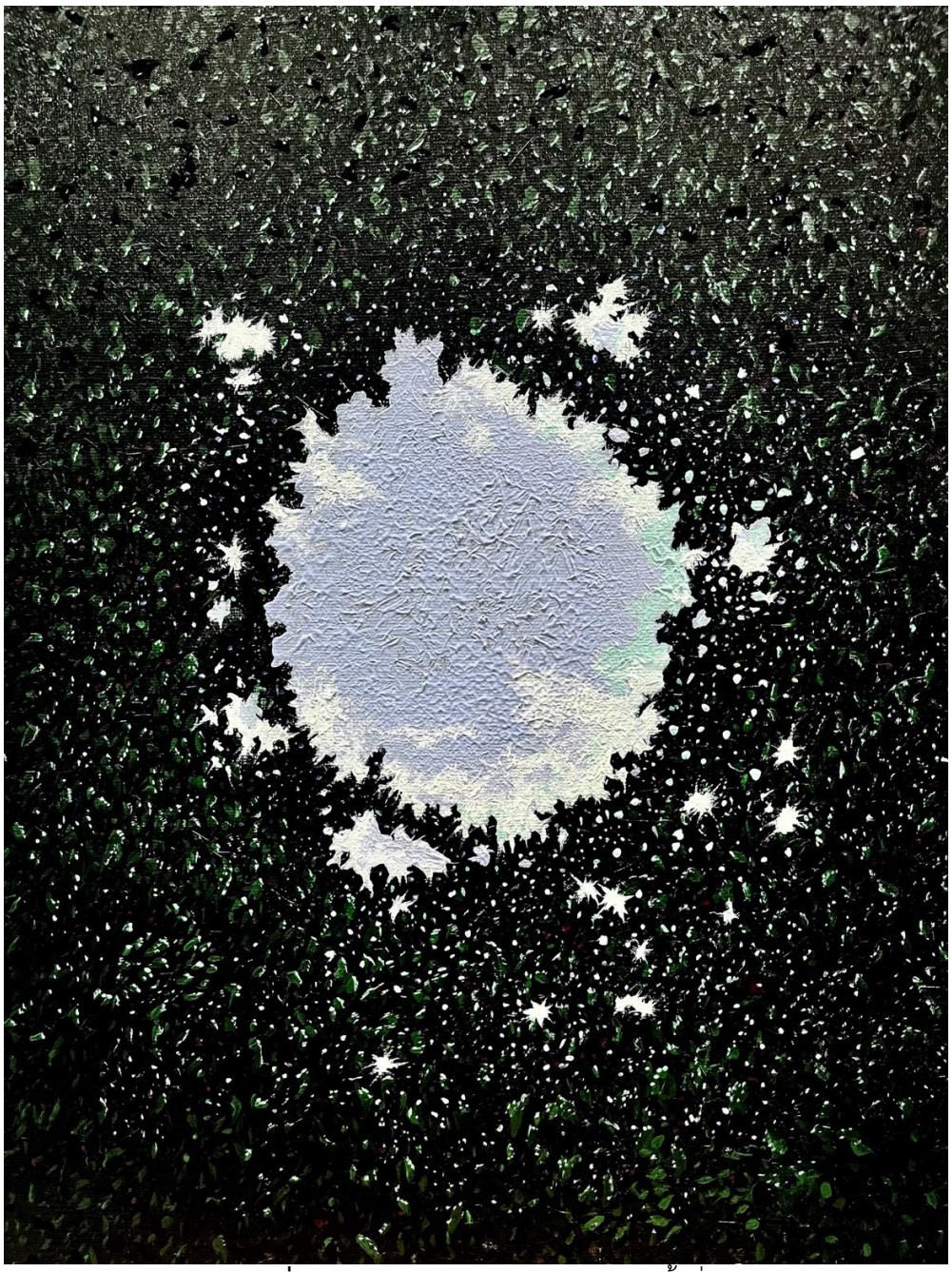
ที่มา: สัณฐิติ อนันตริยกุล, 2569

จากการทดลองครั้งที่ 4 พบว่า ประกายแสงไม่ได้ทำหน้าที่เพียงสุนทรียภาพตกแต่ง แต่เป็นเครื่องมือเชิงกลไกที่กระชากความสนใจของสมองส่วนรับรู้ เมื่อสายตาปะทะกับประกายแสง กระแสความคิดและสภาวะหมกมุ่นทางอารมณ์ จะถูกตัดขาดลงทันที เปิดช่องว่างให้จิตใจเข้าสู่ความสงบ

ชุดการทดลองที่ 5 การกำหนดขอบเขตด้วยความมืดสัมบูรณ์ ผู้วิจัยนำสีดำที่มีค่าการสะท้อนแสงต่ำสุด (Vantablack) มาใช้เป็นโครงสร้างพื้นหลัง ผนวกเข้ากับประกายแสงจากชุดการทดลองก่อนหน้า

ภาพที่ 9 ชุดการทดลองครั้งที่ 5
ที่มา: สัณฐิติ อนันตริยกุล, 2569

ภาพที่ 10 งานจิตรกรรมจากการทดลองครั้งที่ 5

ที่มา: สัณฐิติ อนันตริยกุล, 2569

จากการทดลองครั้งที่ 5 พบว่า ความมืดทึบที่ปราศจากการสะท้อนแสงนี้ ทำหน้าที่เป็นโครงสร้างเชิงบังคับทางพื้นที่ จำกัดขอบเขตการมองเห็น ส่งผลให้ระบบประสาทต้องยุติการแสวงหาข้อมูลจากภายนอก และถูกต้อนให้กลับเข้าสู่สภาวะความผ่อนคลายภายในอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ความมืดจึงกลายเป็นปัจจัยที่ขยายขีดความสามารถของแสงสว่างให้ทรงพลังสูงสุด

ชุดการทดลองที่ 6 สภาวะโอบล้อมและการสลับสวิตช์สู่ความว่าง ผู้วิจัยได้สังเคราะห์มุมมองจากธรรมชาติกว่า 200 มุมมอง ขยายขนาดผลงานจิตรกรรมเป็น 80 x 100 ซม. เพื่อสร้างสภาวะโอบล้อมผู้ชมร่วมกับการตัดทอนรายละเอียดของต้นไม้ให้เหลือเพียงโครงร่างกราฟิกเงาดำที่เด็ดขาด

ภาพที่ 11 งานจิตรกรรมจากการทดลองครั้งที่ 6

ที่มา: สัณฐิติ อนันตริยกุล, 2569

จากการทดลองครั้งที่ 6 พบว่า การใช้กรอบสีดำล้อมรอบพื้นที่แสงสว่างที่ฟุ้งกระจาย ช่วยสร้างความนิ่งสงบทางสถาปัตยกรรมสายตา ความเรียบง่ายของกราฟิกเงาดำทำให้สมองสามารถประมวลผลการรับรู้ได้อย่างลื่นไหลไร้รอยต่อ กลไกดังกล่าวส่งผลให้โหมดจดจ่อ (TPN) ยุติการทำงานอย่างเฉียบพลัน และสลับสวิตช์ให้ระบบ DMN เข้าควบคุมการรับรู้แทนที่อย่างสมบูรณ์ เกิดเป็นสภาวะที่จิตปราศจากสิ่งรบกวน ซึ่งเทียบเคียงได้กับความว่างในเชิงพุทธปรัชญา

4.) การวิเคราะห์ข้อมูลและการประเมินผลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยนำชุดผลงานจิตรกรรมทั้งหมดมาประเมินผลเชิงประจักษ์ โดยวิเคราะห์ศักยภาพของทัศนธาตุแต่ละตัวแปรที่ทำงานร่วมกันเป็นสมการทางสายตา ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ลักษณะการตอบสนองแบบปลายเปิดของงานศิลปะที่มีต่อผู้ชม เพื่อพิจารณาว่าผลงานสามารถทำหน้าที่ประคองจิตใจ ไม่ให้หลุดลอยไปสู่ความฟุ้งซ่าน และนำพาระบบประสาทให้กลับมาสำรวจอัตลักษณ์ภายในได้มากน้อยเพียงใด ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ทางวิชาการที่ผสานกระบวนการทางสุนทรียศาสตร์เข้ากับประสาทวิทยา อันเป็นบทพิสูจน์ถึงพลังของศิลปะสร้างสรรค์ในการทำหน้าที่เป็นวิศวกรรมทางประสาทวิทยา เพื่อยกระดับและฟื้นฟูจิตวิญญาณของมนุษย์ในสังคมปัจจุบัน

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การสร้างสรรค์ศิลปะในสถานะบทพิสูจน์กระบวนการเข้าถึงความว่างของจิต โดยพื้นฐานแนวคิดระบบโครงข่ายเริ่มต้นของสมองนี้ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า การถอดรหัสลักษณะทางกายภาพของธรรมชาติ โดยเฉพาะความฟุ้งกระจายของแสงรำไรและจังหวะการตกกระทบของเงาไม้ สามารถนำมาแปรสภาพเป็นชุดทัศนธาตุที่มีคุณสมบัติเป็นสิ่งเร้าความต้องการต่ำได้อย่างกลมกลืน เมื่อนำมาผสานเข้ากับกลวิธีทางจิตรกรรมอย่างการลบรอยต่อของขอบเขตให้พร่าเลือน และการทอนน้ำหนักแสงเงา การจัดการพื้นที่ว่างในลักษณะนี้จะช่วยลดภาระการตีความของสายตา ส่งผลให้การทำงานของสมองโหมดจดจ่อ (TPN) คลายตัวลงโดยอัตโนมัติ ซึ่งเป็นสภาวะตั้งต้นที่เหมาะสมอย่างยิ่งต่อการหล่อหลอมประสบการณ์การเหม่อลอยที่มีคุณภาพ

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า โครงสร้างของผลงานศิลปะแบบปลายเปิดที่สลัดทิ้งรูปทรงอันชัดเจน มีความสำคัญต่อการกระตุ้นให้ผู้รับชมเกิดการทบทวนอัตลักษณ์และสะท้อนตัวตน เมื่อภาพวาดไม่ได้ทำหน้าที่บอกเล่าเรื่องราวที่ตายตัว ร่องรอยของฝีแปรง พื้นผิวที่ทับซ้อน ตลอดจนจังหวะนามธรรมบนผืนผ้าใบ จึงกลายสภาพเป็นพื้นที่ว่างทางความรู้สึก กลไกนี้เปิดทางให้ผู้ชมสามารถดึงเอาเศษเสี้ยวความทรงจำและประสบการณ์ส่วนลึกของตนมาประกอบสร้างความหมายร่วมกับผลงาน เกิดเป็นกระบวนการใคร่ครวญภายในที่ขับเคลื่อนด้วยจิตใต้สำนึกอย่างแท้จริง

3. วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า จิตรกรรมชุดนี้สามารถทำหน้าที่เหนี่ยวนำจิตเข้าสู่สภาวะความว่างได้อย่างมีประสิทธิภาพ การเรียงร้อยทัศนธาตุทำงานไม่ต่างจากสวิตช์ควบคุมการรับรู้ เริ่มจากความพร่ามัวที่ช่วยบ่มเพาะความผ่อนคลาย ตามด้วยการแทรกประกายแสงฉับพลันเพื่อสกัดกั้นวงจรความหมกมุ่นทางอารมณ์ ก่อนจะปิดล้อมการรับรู้สิ่งเร้าภายนอกด้วยโครงร่างเงาดำมืดทึบ ลำดับกระบวนการเหล่านี้ประสบความสำเร็จในการกระตุ้นระบบโครงข่ายเริ่มต้นของสมอง (DMN) ให้เข้ามามีบทบาทหลัก ซึ่งเป็นเครื่องพิสูจน์ว่า งานจิตรกรรมสามารถนำพาสติสัมปชัญญะของผู้คนให้ก้าวล่วงสู่ความสงบนิ่งและสัมผัสกับความว่างของจิตได้อย่างเป็นรูปธรรม

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การสร้างสรรค์ศิลปะในสถานะบทพิสูจน์กระบวนการเข้าถึงความว่างของจิตโดยพื้นฐานแนวคิดระบบโครงข่ายเริ่มต้นของสมองนี้ สามารถสามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า การสกัดลักษณะทางกายภาพจากธรรมชาติมาออกแบบเป็นทัศนธาตุทางจิตรกรรม เช่น ความฟุ้งกระจายของแสงรำไร สามารถจำลองประสบการณ์การเหม่อลอยได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะการลดทอนรายละเอียดของขอบเขตให้พร่าเลือน ได้เปลี่ยนสถานะของภาพให้กลายเป็นสิ่งเร้าความต้องการต่ำ ทำให้สายตาไม่ต้องทำงานหนักในการประมวลผลรูปทรง ส่งผลให้ภาระของสมองโหมดจดจ่อ (TPN) คลายตัวลง สอดคล้องกับทฤษฎีการฟื้นฟูความสนใจที่ระบุว่าสุนทรียภาพจากธรรมชาติช่วยเยียวยาความเหนื่อยล้าทางปัญญาได้ (Kaplan & Kaplan, 1989) รวมถึงสอดคล้องกับงานวิจัยที่พบว่าธรรมชาติวิทยามีอิทธิพลต่อการลดความตึงเครียดของระบบประสาท (ชลิตา พัฒนกิจ, 2566) นอกจากนี้ กลไกการใช้แสงสียังสอดคล้องกับแนวทางการสร้างสรรค์ของศิลปินกลุ่มลัทธิประทับใจ หรือ Impressionism (Seitz, 1960) และศิลปะลัทธิจุดสี หรือ Pointillism (Homer, 1964) ที่มุ่งเน้นการสลายรูปทรงที่แข็งกระด้างด้วยการแต้มสีและการจับจังหวะของแสงที่ฟุ้งกระจาย ซึ่งเป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้ระบบประสาทของผู้รับชมเกิดความผ่อนคลายอย่างเป็นธรรมชาติ อีกทั้งยังสอดรับกับหลักประสาทสุนทรียศาสตร์ของ Semir Zeki ที่ระบุว่า สมองมีกลไกในการรับรู้และถอดรหัสทัศนธาตุขั้นพื้นฐานอย่างเส้นและสีแยกจากกัน โดยการสลายรูปทรงที่แจ่มชัดจะช่วยลดภาระการทำงานของสมองในการตีความเชิงตรรกะและกระตุ้นการรับรู้สุนทรียภาพในระดับลึก (Zeki, 1999)

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะลักษณะปลายเปิดที่ลดทอนรูปธรรมความชัดเจน สามารถกระตุ้นให้ผู้รับชมเกิดการเชื่อมโยงกับประสบการณ์ภายในได้อย่างลึกซึ้ง ทั้งนี้เพราะ จังหวะเชิงนามธรรมและร่องรอยพื้นผิวบนผืนผ้าใบได้สร้างพื้นที่ว่างทางความรู้สึก เมื่อสมองไม่ต้องยึดติดกับการตีความเรื่องราวที่ตายตัว ผู้รับชมจึงสามารถดึงเอาเศษเสี้ยวความทรงจำของตนเองเข้ามาประกอบสร้างความหมายร่วมกับผลงาน เกิดเป็นการใคร่ครวญภายในที่ขับเคลื่อนด้วย

จิตใต้สำนึก ซึ่งปรากฏการณ์นี้สอดคล้องกับแบบจำลองสามประสานแห่งสุนทรียภาพ (Aesthetic Triad) ของ Chatterjee ที่อธิบายว่า ประสบการณ์ทางศิลปะจะเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์เมื่อการรับรู้ทางระบบประสาทสัมผัสทำงานร่วมกับระบบอารมณ์และคลังความหมายหรือประสบการณ์ส่วนบุคคล (Knowledge-Meaning) ของผู้ชม (Chatterjee & Vartanian, 2014) ประเด็นนี้ สอดคล้องกับกลไกการเหม่อลอย (Mind-wandering) ซึ่งอธิบายว่าเป็นกระบวนการที่ระบบประสาทนำทางกระแสสำนึกให้หันกลับมาทบทวนความคิดและประสบการณ์ส่วนบุคคล เมื่อปราศจากการรบกวนหรือการตีกรอบจากสิ่งเร้าภายนอก (Smallwood & Schooler, 2015)

3. วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า งานจิตรกรรมชุดนี้มีประสิทธิภาพในการเป็นเครื่องมือเหนี่ยวนำจิตเข้าสู่สภาวะความว่างได้อย่างเป็นรูปธรรม ทั้งนี้เพราะการจัดวางทัศนธาตุอย่างเป็นลำดับขั้น โดยเฉพาะการใช้โครงร่างเงาดำทึบตัดกับพื้นที่ว่างสว่าง ทำหน้าที่เสมือนสวิตช์ที่พลิกแพลงการรับรู้ของสมองอย่างฉับพลัน กลไกการลวงตานี้ สอดคล้องกับทฤษฎีการสลับที่ระหว่างรูปและพื้น (Positive/Negative Symmetry) ที่ชี้ให้เห็นว่าการจัดการพื้นที่ว่างและโครงร่างทึบสามารถบังคับให้สมองสลับโหมดการมองเห็นและละทิ้งการยึดติดกับรูปทรงเดิมได้ (Escher, 1989) การสลับสวิตช์การรับรู้นี้ยังไปสอดคล้องกับการสลับการทำงานของสมองเข้าสู่ระบบโครงข่ายเริ่มต้น (DMN) อย่างสมบูรณ์ (Raichle, 2015) และปรากฏการณ์ทั้งหมดนี้ได้ผสานเข้ากับหลักธรรมเรื่องสุญญตา อันเป็นสภาวะที่จิตก้าวพ้นจากการปรุงแต่ง ปล่อยวางความหมกมุ่น และหวนคืนสู่สมดุลแห่งความสงบว่างได้อย่างแท้จริง (พระพรหมคุณาภรณ์, 2555)

ทฤษฎีการสลับที่ระหว่างรูปและพื้น (Positive/Negative Symmetry หรือ Figure-Ground Reversal) เป็นหลักการสำคัญทางจิตวิทยาการรับรู้กลุ่มเกสตัลต์ (Gestalt Psychology) ที่อธิบายถึงกลไกของสมองในการจัดระเบียบการมองเห็น โดยธรรมชาติแล้ว มนุษย์จะพยายามแยกรูป (Positive Space) ซึ่งเป็นวัตถุหลักที่จับต้องได้ ออกจากพื้น (Negative Space) หรือพื้นที่ว่างที่ล้อมรอบวัตถุนั้นเสมอ เพื่อสร้างความเข้าใจต่อสิ่งเร้าตรงหน้า แต่เมื่อมีการจงใจออกแบบเส้นขอบของวัตถุหลักให้สอดประสานและก่อให้เกิดรูปร่างที่มีความหมายขึ้นในบริเวณพื้นที่ว่าง ปรากฏการณ์ดังกล่าวจะสร้างความกำกวมทางสายตาที่ส่งผลให้สมองไม่สามารถประมวลผลภาพทั้งสองมิติได้พร้อมกันในเสี้ยววินาทีเดียว กลไกนี้จึงบังคับให้ระบบประสาทเกิดการสลับสวิตช์การรับรู้ พลิกกลับไปมาอย่างต่อเนื่อง

แนวคิดนี้ได้รับการพิสูจน์อย่างเด่นชัดผ่านผลงานของศิลปินอย่าง M.C. Escher ที่นำทฤษฎีดังกล่าวมาผลักดันจนถึงขีดสุดผ่านการสร้างความสมมาตรเชิงลบและบวก (Positive/Negative Symmetry) โดยทำให้เส้นกรอบนอกของภาพวัตถุหลักสอดรับเป็นเส้นขอบของพื้นที่ว่างอย่างพอดิบพอดี ส่งผลให้พื้นที่ว่างไม่ได้ดำรงสถานะเป็นเพียงความกลวงเปล่าหรือฉากหลังที่ไร้ความหมายอีกต่อไป แต่กลับกลายเป็นทัศนธาตุเชิงรุก ที่มีน้ำหนักและท้าทายการรับรู้เทียบเท่ากับวัตถุหลัก ในมิติทางประสาทวิทยา ปรากฏการณ์นี้เปรียบเสมือนการบริหารกลไกสมองที่เข้าไปขัดจังหวะการมองเห็น

แบบอัตโนมัติ บังคับให้ระบบประสาทต้องละทิ้งการยึดติดกับรูปทรงเดิมเพื่อเปิดรับความหมายใหม่ การจัดระเบียบสิ่งเร้าในลักษณะนี้จึงทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการสกัดกั้นกระแสความคิดฟุ้งซ่าน และเหนี่ยวนำการรับรู้ให้หวนกลับมาทบทวนสิ่งตรงหน้า อันเป็นจุดเริ่มต้นที่เอื้อให้สมองสลับการทำงานเข้าสู่โหมดการใคร่ครวญภายในได้อย่างมีประสิทธิภาพ

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการวิจัยทางทัศนศิลป์ร่วมกับทฤษฎีทางประสาทวิทยา ผู้วิจัยได้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ในลักษณะของสมการทางทัศนธาตุที่ทำหน้าที่ในการควบคุมและเหนี่ยวนำสภาวะทางจิตใจ โดยสามารถสรุปเป็นแผนผังมโนทัศน์

ผู้วิจัยขอนำเสนอองค์ความรู้ใหม่ดังภาพที่ 12

ภาพที่ 12 แผนผังมโนทัศน์แสดงสุนทรียภาพเชิงประสาทวิทยาเพื่อการเข้าถึงความว่างของจิต
ที่มา: สัณฐิติ อนันตริยกุล, 2569

จากภาพอธิบายกระบวนการเข้าถึงความว่างของจิตผ่านสุนทรียภาพทางทัศนศิลป์ 5 ขั้นตอน ดังนี้ 1. การสลายความคมชัดเพื่อลดภาระการประมวลผล จุดเริ่มต้นของการนำพาจิตเข้าสู่ความสงบคือการลดทอนรายละเอียดของรูปทรงให้เกิดความพร่ามัว เมื่อสายตาไม่ต้องทำงานหนักเพื่อตีความสิ่งที่ซับซ้อน ภาระของสมองในโหมดจดจ่อ (TPN) จะลดระดับลงอย่างเป็นธรรมชาติ เปิดทางให้ระบบประสาทเริ่มผ่อนคลายจากการรับรู้สิ่งเร้าภายนอก 2. การสร้างอาณาเขตความสงบด้วยพื้นที่ว่าง ลำดับต่อมาคือการเว้นจังหวะให้สายตาได้พักพิง พื้นที่ว่างในงานศิลปะไม่ได้หมายถึงความกลวงเปล่า

แต่ทำหน้าที่เสมือนเกราะป้องกันความวุ่นวาย ช่วยชะลอกระแสความนึกคิดที่กำลังวิ่งพล่านให้ช้าลง และรักษาสมดุลของจิตใจไม่ให้วอกแวกไปกับสิ่งแวดล้อมรอบข้าง 3. การเหนี่ยวนำคลื่นสมองด้วยจังหวะที่ลื่นไหล เมื่อสภาวะจิตเริ่มนิ่งขึ้น การใช้เส้นสายหรือความฟุ้งกระจายที่มีทิศทางซ้ำไปมา จะเข้ามาช่วยโอบอุ้มการรับรู้ จังหวะเชิงนามธรรมเหล่านี้ทำงานคล้ายกับการสะกดจิตอย่างอ่อนโยน ซึ่งช่วยประคองความรู้สึกของผู้รับชมให้ดำดิ่งสู่ความผ่อนคลายในระดับที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น 4. การตัดวงจรความฟุ้งซ่านด้วยสิ่งเร้าฉับพลัน ในจังหวะที่จิตอาจเผลอไผลย้อนกลับไปคิดถึงเรื่องราวต่างๆ ประกายแสงที่สว่างวาบขึ้นมาท่ามกลางความสลัว จะทำหน้าที่เป็นจุดดึงดูดสายตาขั้นเด็ดขาด กลไกนี้เปรียบเสมือนการสับสวิตช์ตัดกระแสความหมกมุ่นทางอารมณ์ (Rumination) ให้ขาดสะบั้นลงในเสี้ยววินาที 5. การจำกัดขอบเขตเพื่อเปิดรับความว่าง ขั้นสุดท้ายคือการใช้โครงร่างเงาดำ และความมืดทึบมาปิดกั้นการรับรู้โลกภายนอกโดยสมบูรณ์ ความเด็ดขาดของน้ำหนักสีจะบังคับให้สมองเลิกค้นหาความหมายจากรูปธรรม และพลิกกลับเข้าสู่โหมดการใคร่ครวญภายใน (DMN) อย่างเต็มรูปแบบ นำพาจิตก้าวล่วงเข้าสู่สภาวะความว่างได้อย่างแท้จริง

บทสรุป

งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า จิตรกรรมไม่ได้เป็นเพียงการนำเสนอความงาม แต่เป็นเครื่องมือที่ช่วยจัดการการรับรู้ของสมองให้เข้าถึงสภาวะสุญญตา หรือความว่างในทางพุทธศาสนาได้อย่างเป็นรูปธรรม การจัดองค์ประกอบภาพผ่านการเว้นพื้นที่ว่าง และการใช้จังหวะของแสงเงา จะเข้าไปช่วยลดภาระของสมองโหมดจดจ่อ (TPN) และเปิดให้ระบบการทบทวนตัวเอง (DMN) เข้ามาทำงานแทน กลไกนี้ช่วยให้จิตค่อยๆ ปล่อยวางความวุ่นวายจากสิ่งเร้าภายนอกโดยไม่ต้องฝืนระงับความคิด ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการเจริญสติ ผลงานชุดนี้จึงเป็นเสมือนเครื่องพิสูจน์ที่ช่วยเยียวยาความเหนื่อยล้าและคืนความสมดุลให้จิตใจกลับมาสงบได้อย่างเป็นธรรมชาติ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะด้านการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ควรนำรูปแบบ การจัดวางทัศนธาตุที่ค้นพบไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบสภาพแวดล้อมภายใน เช่น สถานปฏิบัติธรรมร่วมสมัย หรือพื้นที่พักผ่อนในสถานประกอบการ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือทางสุนทรียภาพในการฟื้นฟูความเหนื่อยล้าทางปัญญาและยกระดับสุขภาวะทางจิตใจให้กับผู้ใช้งานในสังคมเมือง

2. ข้อเสนอแนะด้านการต่อยอดการวิจัยในอนาคต ควรมีการบูรณาการความร่วมมือกับผู้เชี่ยวชาญด้านประสาทวิทยาเพื่อจัดทำวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้เครื่องมือวัดผลทางวิทยาศาสตร์ เช่น

การตรวจคลื่นสมอง (EEG) ขณะรับชมผลงาน เพื่อยืนยันประสิทธิภาพของสมการทัศนธาตุในการกระตุ้นระบบ DMN ให้เป็นข้อมูลเชิงสถิติที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ชลิตา พัฒนกิจ. (2566). *ธรรมชาติวิทยาและสุนทรียภาพเพื่อการเจริญสติ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2555). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ.* (พิมพ์ครั้งที่ 39). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์.

พีรพล ตั้งสุวรรณ. (2567). *สุขภาวะทางจิตในสังคมดิจิทัล*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Chatterjee, A., & Vartanian, O. (2014). Neuroaesthetics. *Trends in Cognitive Sciences*, 18(7): 370-375.

Escher, M. C. (1989). *Escher on Escher: Exploring the infinite.* (1st ed.). New York: Harry N. Abrams.

Homer, W. I. (1964). *Seurat and the science of painting.* (1st ed.). Cambridge: MIT Press.

Kaplan, R., & Kaplan, S. (1989). *The experience of nature: A psychological perspective.* (1st ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

Raichle, M. E. (2015). The brain's default mode network. *Annual Review of Neuroscience, 38(1):* 433-447.

Seitz, W. C. (1960). *Claude Monet.* (1st ed.). New York: Harry N. Abrams.

Smallwood, J., & Schooler, J. W. (2015). The science of mind wandering: empirically navigating the stream of consciousness. *Annual Review of Psychology, 66(1):* 487-518.

Zeki, S. (1999). *Inner vision: An exploration of art and the brain*. (1st ed.). Oxford: Oxford University Press.

การตัดสินใจเลือกเรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพของนักเรียนวิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต

Phuket Vocational College Students' Decisions to Study in Vocational Certificate Programs

[1*]**บรรเจิด บุญสุขจันทร์** Banjerd Bunsukjan
[2**]**ชญาภัทร์ กี่อาริโย** Chayapat Kee-ariyo
[3***]**ธนภพ โสตรโยม** Thanapop Soteyome
[1,2,3]คณะเทคโนโลยีคหกรรมศาสตร์, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
[1,2,3]The Faculty of Home Economics Technology, Rajamangala University of Technology Phra Nakhon
[*]First author, e-mail: banjerd.bun@gmail.com
Corresponding author, e-mail: [**]chayapat.s@rmutp.ac.th [***]thanapop.s@rmutp.ac.th

Received May 8, 2026; **Revised** May 15, 2026; **Accepted:** June 25, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลของนักศึกษาวิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต 2) ศึกษาปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจของนักศึกษา 3) ศึกษาการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ของนักศึกษา 4) เปรียบเทียบระดับความสำคัญของปัจจัยส่วนบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ และ 5) เปรียบเทียบระดับความสำคัญของปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ การวิจัยเชิงปริมาณนี้มีประชากรและกลุ่มตัวอย่างคือ นักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ อุตสาหกรรมอาหาร และแฟชั่นและสิ่งทอ วิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) จำแนกตามสาขาวิชาและระดับชั้น เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถามซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.984 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วย ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที และการ

วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ผลการวิจัยพบว่า 1) นักเรียนส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ระดับปวช.2 ประเภทวิชาอุตสาหกรรมอาหาร มีเกรดเฉลี่ยสะสม 3.01–3.50 2) ผู้ปกครองส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างทั่วไป มีรายได้ 10,001–15,000 บาทต่อเดือน โดยนักเรียนตัดสินใจเลือกเรียนด้วยตนเอง 3) การตัดสินใจเลือกเรียนภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่าด้านภาพลักษณ์วิทยาลัยโดยเฉพาะเรื่องชื่อเสียงและความเชี่ยวชาญด้านคหกรรมศาสตร์ค่าเฉลี่ยสูงสุด 4) ปัจจัยส่วนที่แตกต่างกัน ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 5) ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกัน ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้ องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ภาพลักษณ์ความเชี่ยวชาญด้านวิชาชีพของสถาบันคือกลไกสำคัญที่สุดในการสร้างความเชื่อมั่นและดึงดูดผู้เรียนให้ตัดสินใจเข้าศึกษา
คำสำคัญ: การตัดสินใจเลือกเรียน; นักเรียน; วิทยาลัยอาชีวศึกษา; หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ

Abstract

This research article aims to: 1) examine Phuket Vocational College students' personal factors; 2) examine their socio-economic factors; 3) examine their decisions to study in vocational certificate programs; 4) compare the importance levels of the personal factors influencing their decisions to study in vocational certificate programs; and 5) compare the importance levels of the socio-economic factors influencing their decisions to study in vocational certificate programs. This quantitative research involved a population and sample of 240 vocational certificate students majoring in Home Economics, Food Industry, and Fashion and Textiles at Phuket Vocational College in the first semester of the academic year 2025. The sample was selected using stratified random sampling, classified by majors and grade levels. The research instrument was a questionnaire with a reliability of .984. Statistics for data analysis consisted of frequency, percentage, mean, standard deviation, t-test, and one-way ANOVA. The study found that 1) The majority of the students were female sophomores majoring in Food Industry, whose cumulative grade point average (GPA) was between 3.01 and 3.50. 2) Most of the students' parents were general laborers whose average earnings were between 10,001 and 15,000 baht per month. Most of the students made their own decisions on their programs of study. 3) Overall, the students attached considerable importance to deciding on a program of study. Considering each aspect, the highest mean score was found in the college's image,

particularly its reputation for and expertise in home economics. 4) The students' different personal factors led to differences in their decisions on programs of study, which were statistically significant at the 0.05 level, and 5) Also, the differences in the students' socio-economic factors resulted in their different decisions on programs of study, which were statistically significant at the 0.05 level. Furthermore, the new knowledge from this research indicates that the institution's image of professional expertise is the most important mechanism in building confidence and attracting learners to decide to enroll.

Keywords: Decisions on Programs of Study; Students; Vocational Colleges; Vocational Certificate Programs

บทนำ

ในยุคปัจจุบันที่บริบทของสังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว มีความไม่แน่นอน ซับซ้อน และยากต่อการคาดการณ์ อันเป็นลักษณะของสังคมแบบพลวัต (VUCA World) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Capital Development) จึงนับเป็นรากฐานสำคัญและเป็นปัจจัยชี้ขาดในการสร้างความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (ปานใจ ธารทัศนวงศ์, 2568) ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีดิจิทัลที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจและวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ประเทศไทยได้ตระหนักถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการยกระดับคุณภาพการศึกษา เพื่อเตรียมความพร้อมของกำลังคนให้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570) ซึ่งมุ่งปรับโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่เศรษฐกิจฐานคุณค่า (Value-Based Economy) ที่เน้นการสร้างมูลค่าเพิ่มด้วยนวัตกรรม ความคิดสร้างสรรค์ และการเติบโตอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ ภาคการท่องเที่ยวและบริการถือเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศจึงมีความจำเป็นต้องพัฒนากำลังคนให้มีสมรรถนะสูง มีทักษะวิชาชีพเฉพาะด้าน และมีความสามารถในการสร้างสรรค์ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาดแรงงานในยุคเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) ที่มุ่งใช้ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐานในการสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565)

การอาชีวศึกษาถือเป็นกลไกสำคัญในการผลิตและพัฒนากำลังคนสายวิชาชีพให้มีคุณภาพและสอดคล้องกับความต้องการของภาคอุตสาหกรรมและบริการ นอกจากนี้ระบบอาชีวศึกษาของไทยยังเผชิญกับความท้าทายหลายประการ ทั้งในด้านการยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนการสอน การพัฒนาหลักสูตรให้ทันสมัย ยืดหยุ่น และเชื่อมโยงกับบริบทพื้นที่ ตลอดจนการปรับเปลี่ยนทัศนคติและค่านิยมของสังคมที่มีต่อการเรียนสายอาชีพ เป้าหมายสำคัญของการจัดการอาชีวศึกษาคือการพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะวิชาชีพเชิงลึก มีทักษะในศตวรรษที่ 21 และมีจิตสำนึกในการบริการควบคู่กับ

การสร้างอัตลักษณ์ด้านความประณีตและความคิดสร้างสรรค์ อันเป็นคุณลักษณะที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพในยุคเศรษฐกิจดิจิทัลและนวัตกรรม (ภานุรุจ กลิ่นโพธิ์, 2562)

จังหวัดภูเก็ตในฐานะเมืองท่องเที่ยวระดับโลก (World Class Destination) และศูนย์กลางเศรษฐกิจของกลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอันดามัน มีบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่โดดเด่น โดยได้รับการยกย่องจากองค์การยูเนสโกให้เป็นเมืองสร้างสรรค์ด้านวิทยาการอาหาร (City of Gastronomy) นอกจากนี้ ยังมีเอกลักษณ์ด้านวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม และการแต่งกายที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่น ปัจจัยดังกล่าวทำให้จังหวัดภูเก็ตมีความต้องการกำลังคนที่มีทักษะเฉพาะทางสูงในภาคการท่องเที่ยวและบริการ โดยเฉพาะในสาขาอาหารและโภชนาการ งานคหกรรม ศิลปะประดิษฐ์ ตลอดจนแฟชั่นและสิ่งทอ ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) ของพื้นที่ (มูลนิธิสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย, 2567)

วิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ตเป็นสถานศึกษาอาชีวศึกษาชั้นนำของภูมิภาคอันดามันที่มีประวัติยาวนานกว่า 80 ปี และมีบทบาทสำคัญในการผลิตกำลังคนด้านวิชาชีพ โดยเฉพาะสาขาคหกรรมศาสตร์ อุตสาหกรรมอาหาร และแฟชั่นและสิ่งทอ ปัจจุบันวิทยาลัยได้ดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ พุทธศักราช 2567 ซึ่งเป็นหลักสูตรฐานสมรรถนะที่สอดคล้องกับมาตรฐานอาชีพสากล และเน้นการพัฒนาทักษะเฉพาะทางให้แก่ผู้เรียน ทั้งนี้ แม้โครงสร้างหลักสูตรใหม่จะมีการจำแนกประเภทวิชาอย่างชัดเจน แต่ในเชิงองค์ความรู้และปรัชญาการศึกษาทั้งสามสาขายังคงมีรากฐานร่วมกันในด้านความคิดสร้างสรรค์ ทักษะเชิงปฏิบัติ และจิตวิญญาณการบริการ ซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและวัฒนธรรมของจังหวัดภูเก็ต (วิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต, 2568) อย่างไรก็ตาม จากการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากร การแข่งขันของสถาบันการศึกษา รวมถึงการเปลี่ยนแปลงค่านิยมของผู้เรียนและผู้ปกครอง ส่งผลให้แนวโน้มการเลือกเรียนสายอาชีพมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ข้อมูลการรับสมัครนักเรียนของวิทยาลัยในระยะหลังพบว่าจำนวนนักเรียนในบางสาขามีความผันผวนและมีแนวโน้มลดลง ปัจจัยดังกล่าวอาจเกิดจากความไม่มั่นใจในโอกาสการจ้างงาน สภาพเศรษฐกิจครอบครัว ภาพลักษณ์ของสายอาชีพ ตลอดจนความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรที่ยังไม่ชัดเจน การขาดข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกเรียน จึงเป็นข้อจำกัดสำคัญต่อการกำหนดนโยบายและกลยุทธ์การพัฒนาสถานศึกษา (พรทิพย์ วงคำสอน และชญาภัทร์ กี่อาริโย, 2567; ปัณณภัสร์ ทาโบราณ และคณะ, 2568)

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกเรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพของนักเรียนวิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต โดยมุ่งเน้นในกลุ่มสาขาวิชาอุตสาหกรรมอาหาร คหกรรม และแฟชั่นและสิ่งทอ เพื่อวิเคราะห์บทบาทของปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนแรงจูงใจที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเลือกเรียน ผลการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดแนวทางการพัฒนาหลักสูตร การบริหารจัดการศึกษา การวางแผนการรับ

นักเรียนเชิงกลยุทธ์ การแนะแนวการศึกษา และการสร้างภาพลักษณ์ของสถานศึกษา เพื่อดึงดูดผู้เรียนที่มีคุณภาพ และเตรียมกำลังคนอาชีวศึกษาให้มีสมรรถนะสูง สามารถรองรับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดภูเก็ตและประเทศได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลของนักเรียนวิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต
2. เพื่อศึกษาปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมของนักเรียนวิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต
3. เพื่อศึกษาการตัดสินใจเลือกเรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพของนักเรียนวิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต
4. เพื่อเปรียบเทียบระดับความสำคัญต่อการตัดสินใจเลือกเรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพของนักเรียนวิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลของนักเรียน
5. เพื่อเปรียบเทียบระดับความสำคัญต่อการตัดสินใจเลือกเรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพของนักเรียนวิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต จำแนกตามปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกเรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ ของนักเรียนวิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต โดยมีรายละเอียดวิธีดำเนินการดังนี้

1. ขอบเขตของการวิจัย การศึกษาวิจัยเรื่องการตัดสินใจเลือกเรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพของนักเรียนวิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต มีขอบเขตการศึกษาครอบคลุม 4 ด้าน ได้แก่ ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจจำนวน 7 ด้าน ประกอบด้วย ด้านหลักสูตร ด้านผู้สอน ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านการวัดและการประเมินผล ด้านกิจกรรมการพัฒนานักเรียน และด้านภาพลักษณ์ของวิทยาลัย ทำการศึกษาจากนักเรียนที่กำลังศึกษาในประเภทวิชาคหกรรม อุตสาหกรรมอาหาร และแฟชั่นและสิ่งทอ ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 ทั้งนี้ การดำเนินการวิจัยมี ขอบเขตด้านพื้นที่ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ณ วิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต และมี ขอบเขตด้านระยะเวลา ในการดำเนินการระหว่างเดือนสิงหาคมถึงเดือนตุลาคม 2568

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง การวิจัยเรื่องการตัดสินใจเลือกเรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพของนักเรียนวิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยศึกษาจากนักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ประเภทวิชาคหกรรม อุตสาหกรรมอาหาร และแฟชั่นและสิ่งทอ ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 ซึ่งมีประชากรจำนวน 630 คน (งาน

ทะเบียนวิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต, 2568) และกำหนดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 240 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) จำแนกตามประเภทวิชาและระดับชั้นปี

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ตอน ได้แก่ ข้อมูลส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม การตัดสินใจเลือกเรียนในรูปแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ของ Likert (1967) และข้อเสนอแนะเพิ่มเติม โดยแบบสอบถามผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (IOC) ตามวิธีของครอนบาค (Cronbach, 1984) โดยค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับต้องมีค่าตั้งแต่ 0.70 ขึ้นไป จึงจะถือว่ายอมรับได้ (Hair et al., 2010) จากการทดสอบ พบว่ามีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .984 จากการทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างย่อยจำนวน 30 คน

4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการผ่านแบบสอบถามออนไลน์ โดยประสานงานผ่านครูที่ปรึกษาและเก็บข้อมูลในช่วงเดือนสิงหาคมถึงตุลาคม 2568 จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความสมบูรณ์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน รวมทั้งใช้สถิติอนุมานด้วยการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) และการทดสอบความแตกต่างรายคู่แบบ LSD ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05

ผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 นักเรียนกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 70.83) มีผลการเรียนเฉลี่ยสะสม (GPA) ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นอยู่ในช่วง 3.01 – 3.50 (ร้อยละ 31.67) ส่วนใหญ่กำลังศึกษาในระดับชั้น ปวช. 2 (ร้อยละ 62.50) โดยศึกษาในประเภทวิชาอุตสาหกรรมอาหารมากที่สุด (ร้อยละ 56.67) รองลงมาคือประเภทวิชาคหกรรม (ร้อยละ 40.00) และประเภทวิชาแฟชั่นและสิ่งทอ (ร้อยละ 3.33) ตามลำดับ

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ผู้ปกครองส่วนใหญ่ประกอบอาชีพคนงาน/รับจ้างทั่วไป (ร้อยละ 38.33) มีระดับการศึกษา ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า (ร้อยละ 33.33) และมีรายได้รวมต่อเดือนเฉลี่ยในช่วง 10,001 – 15,000 บาท (ร้อยละ 40.00) ทั้งนี้ในด้านกระบวนการตัดสินใจเลือกเรียน พบประเด็นสำคัญคือ นักเรียนส่วนใหญ่ตัดสินใจเลือกเรียนด้วยตนเอง (ร้อยละ 80.83) ในขณะที่พ่อ แม่ หรือผู้ปกครองมีบทบาทในการตัดสินใจรองลงมา (ร้อยละ 17.50)

3. วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับการตัดสินใจเลือกเรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพของนักเรียน วิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความสำคัญต่อการตัดสินใจเลือกเรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพของนักเรียน วิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต ภาพรวม

การตัดสินใจเลือกเรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพของนักเรียนวิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความสำคัญ
ด้านหลักสูตร	4.12	.61	มาก
ด้านผู้สอน	4.11	.57	มาก
ด้านสื่อการเรียนการสอน	4.11	.61	มาก
ด้านสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวก	3.95	.63	มาก
ด้านการวัดและการประเมินผล	4.04	.59	มาก
ด้านกิจกรรมการพัฒนานักเรียน	3.99	.65	มาก
ด้านภาพลักษณ์ของวิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต	4.13	.55	มาก
ค่าเฉลี่ยรวม	**4.06**	**.53**	**มาก**

จากตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์การตัดสินใจเลือกเรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพของนักเรียนวิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต พบว่า นักเรียนวิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ตมีระดับความสำคัญต่อการตัดสินใจเลือกเรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.06, S.D. = 0.53) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านสรุปได้ว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านภาพลักษณ์ของวิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต ($\bar{x}$ = 4.13, S.D. = 0.55) รองลงมาคือ ด้านหลักสูตร ($\bar{x}$= 4.12, S.D. = 0.61), ด้านผู้สอน ($\bar{x}$ = 4.11, S.D. = 0.57) และ ด้านสื่อการเรียนการสอน ($\bar{x}$ = 4.11, S.D. = 0.61) ตามลำดับ

4. วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 เปรียบเทียบระดับความสำคัญต่อการตัดสินใจเลือกเรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพของนักเรียนวิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลของนักเรียน พบว่าการวิเคราะห์ผลการทดสอบสมมติฐานที่ 1 เพศไม่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกเรียนในทุกด้าน ส่วนเกรดเฉลี่ยสะสม (GPA) ส่งผลในบางด้าน ได้แก่ ด้านหลักสูตร ด้านการวัดและประเมินผล และด้านภาพลักษณ์ของวิทยาลัย ขณะที่ระดับการศึกษาของผู้ปกครองโดยรวม ไม่แตกต่าง ยกเว้นด้านกิจกรรมการพัฒนานักเรียนที่แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และประเภทวิชาโดยรวมไม่แตกต่าง ยกเว้นด้านผู้สอนที่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

5. วัตถุประสงค์ข้อที่ 5 การเปรียบเทียบระดับความสำคัญต่อการตัดสินใจเลือกเรียน จำแนกตามปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 สรุปผลการการเปรียบเทียบระดับความสำคัญต่อการตัดสินใจเลือกเรียน จำแนกตามปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา	การตัดสินใจเลือกเรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ	Sig.	สรุปผล
อาชีพของผู้ปกครอง	ด้านหลักสูตร	0.118	ปฏิเสธสมมติฐาน
	ด้านผู้สอน	0.029	ยอมรับสมมติฐาน
	ด้านสื่อการเรียนการสอน	0.010	ยอมรับสมมติฐาน
	ด้านสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวก	0.157	ปฏิเสธสมมติฐาน
	ด้านการวัดและการประเมินผล	0.030	ยอมรับสมมติฐาน
	ด้านกิจกรรมการพัฒนานักเรียน	0.102	ปฏิเสธสมมติฐาน
อาชีพของผู้ปกครอง	ด้านหลักสูตร	0.118	ปฏิเสธสมมติฐาน
	ด้านผู้สอน	0.029	ยอมรับสมมติฐาน
	ด้านสื่อการเรียนการสอน	0.010	ยอมรับสมมติฐาน
	ด้านสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวก	0.157	ปฏิเสธสมมติฐาน
	ด้านการวัดและการประเมินผล	0.030	ยอมรับสมมติฐาน
	ด้านกิจกรรมการพัฒนานักเรียน	0.102	ปฏิเสธสมมติฐาน
	ด้านภาพลักษณ์ของวิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต	0.441	ปฏิเสธสมมติฐาน
ระดับการศึกษาของผู้ปกครอง	ด้านหลักสูตร	0.007	ยอมรับสมมติฐาน
	ด้านผู้สอน	0.030	ยอมรับสมมติฐาน
	ด้านสื่อการเรียนการสอน	0.007	ยอมรับสมมติฐาน
	ด้านสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวก	0.018	ยอมรับสมมติฐาน
	ด้านการวัดและการประเมินผล	0.030	ยอมรับสมมติฐาน
	ด้านกิจกรรมการพัฒนานักเรียน	0.102	ปฏิเสธสมมติฐาน
	ด้านภาพลักษณ์ของวิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต	0.441	ปฏิเสธสมมติฐาน
รายได้รวมต่อเดือนของผู้ปกครอง	ด้านหลักสูตร	0.000	ยอมรับสมมติฐาน
	ด้านผู้สอน	0.000	ยอมรับสมมติฐาน
	ด้านสื่อการเรียนการสอน	0.000	ยอมรับสมมติฐาน
	ด้านสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวก	0.000	ยอมรับสมมติฐาน
	ด้านการวัดและการประเมินผล	0.000	ยอมรับสมมติฐาน
	ด้านกิจกรรมการพัฒนานักเรียน	0.000	ยอมรับสมมติฐาน

	ด้านภาพลักษณ์ของวิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต	0.000	ยอมรับสมมติฐาน
ผู้มีบทบาทในการตัดสินใจเลือกเรียน	ด้านหลักสูตร	0.428	ปฏิเสธสมมติฐาน
	ด้านผู้สอน	0.435	ปฏิเสธสมมติฐาน
	ด้านสื่อการเรียนการสอน	0.726	ปฏิเสธสมมติฐาน
	ด้านสภาพแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวก	0.099	ปฏิเสธสมมติฐาน
	ด้านการวัดและการประเมินผล	0.186	ปฏิเสธสมมติฐาน
	ด้านกิจกรรมการพัฒนานักเรียน	0.106	ปฏิเสธสมมติฐาน
	ด้านภาพลักษณ์ของวิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต	0.118	ปฏิเสธสมมติฐาน

จากตารางที่ 3 การวิเคราะห์ผลการทดสอบสมมติฐานที่ 3 พบว่า อาชีพของผู้ปกครองมีผลต่อการตัดสินใจเลือกเรียนในบางด้าน ได้แก่ ด้านผู้สอน ด้านสื่อการเรียนการสอน และด้านการวัดและการประเมินผล ขณะที่ด้านอื่นไม่แตกต่าง ส่วนระดับการศึกษาของผู้ปกครองมีผลต่อการตัดสินใจเลือกเรียนในทุกด้าน ในขณะที่รายได้รวมต่อเดือนของผู้ปกครองมีผลต่อการตัดสินใจเลือกเรียนในทุกด้าน และผู้มีบทบาทในการตัดสินใจเลือกเรียนไม่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกเรียนในทุกด้าน

อภิปรายผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ผู้เรียนส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีผลการเรียนเฉลี่ย (GPA) ระดับ 3.01-3.50 กำลังศึกษาชั้น ปวช.2 และเลือกเรียนประเภทวิชาอุตสาหกรรมอาหารเป็นหลัก สะท้อนให้เห็นว่าผู้เรียนมีความสนใจและถนัดในสายวิชาชีพเฉพาะทาง โดยเฉพาะด้านอาหารและงานบริการ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพรทิพย์ วงคำสอน และชญาภัทร์ กี่อาริโย และงานวิจัยของอดิศักดิ์ อะมุตะคุ และชญาภัทร์ กี่อาริโย ผลการวิจัยพบแนวโน้มความนิยมของผู้เรียนเพศหญิงในสายคหกรรมและอุตสาหกรรมอาหาร (พรทิพย์ วงคำสอน และชญาภัทร์ กี่อาริโย, 2567; อดิศักดิ์ อะมุตะคุ และชญาภัทร์ กี่อาริโย, 2568) นอกจากนี้ การที่ผู้เรียนส่วนใหญ่มีผลการเรียนในระดับดียังสอดคล้องกับงานวิจัยของชลธิชา ศิริประยงค์ และงานวิจัยของ ภัททิรา กลิ่นเลขา และคณะ ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าผู้เรียนที่มีความพร้อมด้านวิชาการมักมีการวางแผนต่อยอดเส้นทางสายอาชีพอย่างชัดเจน (ชลธิชา ศิริประยงค์, 2566; ภัททิรา กลิ่นเลขา และคณะ, 2567)

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ครอบครัวของผู้เรียนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป/คนงาน มีระดับการศึกษามัธยมศึกษาตอนต้นหรือต่ำกว่า และมีรายได้ 10,001–15,000 บาทต่อเดือน ขณะที่การตัดสินใจเลือกเรียนส่วนใหญ่ (ร้อยละ 80.8) เป็นการตัดสินใจด้วยตนเอง สะท้อนว่าสภาพเศรษฐกิจระดับปานกลางถึงรายได้น้อยเป็นปัจจัยผลักดันให้ครอบครัวและผู้เรียนเลือกเรียนสายอาชีพ

เพื่อสร้างรายได้และประกอบอาชีพได้เร็ว แต่การตัดสินใจขั้นสุดท้ายเกิดจากความสนใจของตัวผู้เรียนเอง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพรทิพย์ วงคำสอน และชญาภัทร์ กี่อาริโย ผลการวิจัยพบว่า ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวเป็นปัจจัยสนับสนุน แต่ผู้เรียนสายอาชีพมักตัดสินใจเลือกเรียนจากเป้าหมายอาชีพของตนเองเป็นหลัก (พรทิพย์ วงคำสอน และชญาภัทร์ กี่อาริโย, 2567)

3. วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า ผู้เรียนให้ความสำคัญต่อการตัดสินใจเลือกเรียนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านหลักสูตร ด้านผู้สอน ด้านการวัดและประเมินผล ด้านกิจกรรมพัฒนานักเรียน และด้านภาพลักษณ์ของวิทยาลัย แสดงให้เห็นว่าผู้เรียนมองหาหลักสูตรที่ตอบโจทย์การประกอบอาชีพ มีครูผู้เชี่ยวชาญ และสถาบันมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของภัททิรา กลิ่นเลขา และคณะ และงานวิจัยของปัณณภัสร์ ทาโบราณ และคณะ ผลการวิจัยระบุว่าความคาดหวังต่อคุณภาพการจัดการเรียนการสอน สื่อที่ทันสมัย และภาพลักษณ์ของสถาบันเป็นตัวกำหนดสำคัญที่สร้างความเชื่อมั่นและดึงดูดให้ผู้เรียนตัดสินใจเข้าศึกษา (ภัททิรา กลิ่นเลขา และคณะ, 2567; ปัณณภัสร์ ทาโบราณ และคณะ, 2568)

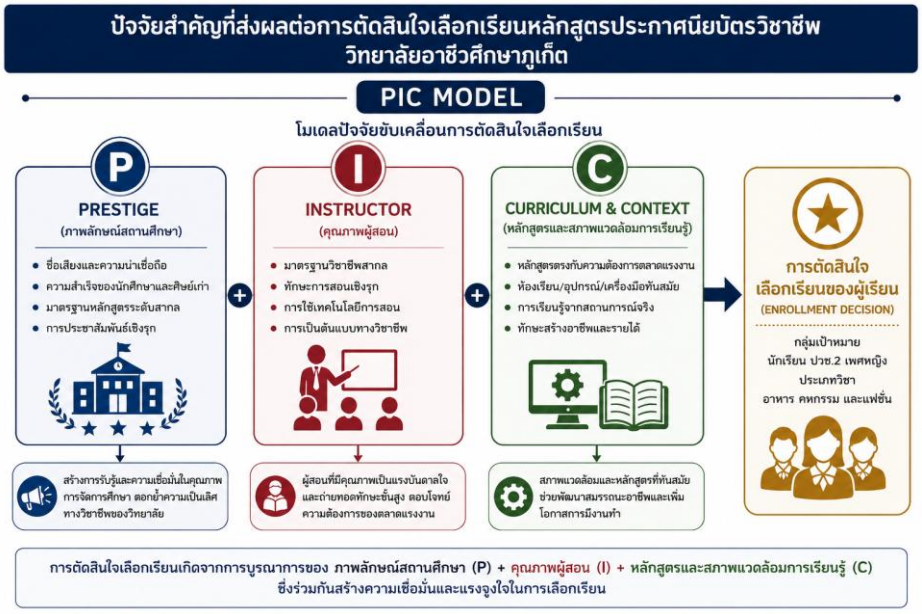
4. วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลที่แตกต่างกันมีผลต่อการตัดสินใจเลือกเรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ พบว่าได้รับการยอมรับเพียงบางส่วน โดยตัวแปรเพศไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ สะท้อนว่าเพศไม่ได้เป็นตัวกำหนดการตัดสินใจโดยตรง แม้ว่าจะมีแนวโน้มเชิงพฤติกรรมที่เพศหญิงนิยมเรียนสายคหกรรม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พรทิพย์ วงคำสอน และชญาภัทร์ กี่อาริโย ได้วิจัยเรื่องการเลือกเรียนในหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ ประเภทวิชาคหกรรมของนักเรียนวิทยาลัยอาชีวศึกษาพิษณุโลก ผลการวิจัยพบลักษณะที่คล้ายคลึงกันในด้านอิทธิพลของเพศต่อการเลือกเรียน (พรทิพย์ วงคำสอน และชญาภัทร์ กี่อาริโย, 2567) ขณะที่ตัวแปรเกรดเฉลี่ยสะสม (GPA) และประเภทวิชาพบว่ามีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญในหลายด้าน แสดงให้เห็นว่าความสามารถทางวิชาการและความสนใจเฉพาะทางมีผลต่อการรับรู้คุณค่าและความคาดหวังต่อหลักสูตร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของชลธิชา ศิริประยงค์ และงานวิจัยของปัณณภัสร์ ทาโบราณ และคณะ ที่พบว่าเกรดเฉลี่ยสะสมและสาขาวิชามีผลต่อการตัดสินใจเลือกเรียนอย่างมีนัยสำคัญ (ชลธิชา ศิริประยงค์, 2566; ปัณณภัสร์ ทาโบราณ และคณะ, 2568) นอกจากนี้ ระดับการศึกษาของผู้เรียนมีผลเฉพาะด้านกิจกรรมพัฒนานักเรียน สะท้อนว่าประสบการณ์การเรียนเดิมส่งผลต่อมุมมองด้านกิจกรรมเสริม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภัททิรา กลิ่นเลขา และคณะ ที่พบความสัมพันธ์ในลักษณะเดียวกัน (ภัททิรา กลิ่นเลขา และคณะ, 2567)

5. วัตถุประสงค์ข้อที่ 5 พบว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกันมีผลต่อการตัดสินใจเลือกเรียน พบว่าได้รับการยอมรับในระดับสูง โดยเฉพาะระดับการศึกษาของผู้ปกครองและรายได้รวมต่อเดือนของผู้ปกครองที่มีผลต่อการตัดสินใจในทุกด้านอย่างมีนัยสำคัญ สะท้อนว่าพื้นฐานครอบครัวเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดทัศนคติและความคาดหวังทางการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับ

งานวิจัยของพรทิพย์ วงคำสอน และชญาภัทร์ กี่อาริโย และงานวิจัยของภัททิรา กลิ่นเลขา และคณะ ที่ชี้ให้เห็นว่าปัจจัยด้านครอบครัวมีอิทธิพลต่อการเลือกเรียนอย่างชัดเจน (พรทิพย์ วงคำสอน และชญาภัทร์ กี่อาริโย, 2567; ภัททิรา กลิ่นเลขา และคณะ, 2567) ขณะที่อาชีพของผู้ปกครองมีผลเฉพาะบางด้าน เช่น ด้านผู้สอนและสื่อการเรียนการสอน ซึ่งสะท้อนความคาดหวังด้านคุณภาพการศึกษา สอดคล้องกับงานวิจัยของ อดิศักดิ์ อะมุตะคุ และชญาภัทร์ กี่อาริโย ที่พบความสัมพันธ์ของอาชีพผู้ปกครองต่อความคาดหวังในปัจจัยเฉพาะด้าน (อดิศักดิ์ อะมุตะคุ และชญาภัทร์ กี่อาริโย, 2568) ในทางตรงกันข้าม ผู้มีบทบาทในการตัดสินใจเลือกเรียนไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ แสดงว่าผู้เรียนตัดสินใจด้วยตนเองเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพรทิพย์ วงคำสอน และชญาภัทร์ กี่อาริโย และงานวิจัยของประสิทธิ์ อังกินันทน์ และคณะ ที่พบผลการวิจัยว่าผู้เรียนสายอาชีพมักตัดสินใจจากความสนใจและเป้าหมายอาชีพของตนเองมากกว่าปัจจัยภายนอก (พรทิพย์ วงคำสอน และชญาภัทร์ กี่อาริโย, 2567; ประสิทธิ์ อังกินันทน์ และคณะ, 2567)

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยได้เสนอองค์ความรู้ใหม่ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย PIC Model ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกเรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพวิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต

จากภาพอธิบาย การตัดสินใจเลือกเรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพของนักเรียนวิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต เกิดจากการบูรณาการของ 3 ปัจจัยสำคัญที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน ได้แก่ ภาพลักษณ์สถานศึกษา (Prestige: P) ซึ่งสะท้อนถึงชื่อเสียง ความน่าเชื่อถือ และมาตรฐานของสถานศึกษา คุณภาพผู้สอน (Instructor: I) ซึ่งครอบคลุมความเชี่ยวชาญทางวิชาชีพ ความสามารถใน

การจัดการเรียนรู้ และการเป็นต้นแบบทางวิชาชีพ และ หลักสูตรและสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ (Curriculum & Context : C) ซึ่งเน้นความทันสมัยของหลักสูตร ความพร้อมของอุปกรณ์ และการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน โดยทั้ง 3 ปัจจัยทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบส่งผลต่อการสร้างความเชื่อมั่น การรับรู้คุณค่า และแรงจูงใจของผู้เรียน อันนำไปสู่การตัดสินใจเลือกเรียนในหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพของนักเรียนประเภทวิชาอาหาร คหกรรม และแฟชั่นอย่างมีนัยสำคัญ

บทสรุป

นักเรียนระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพวิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีเกรดเฉลี่ยสะสมอยู่ในช่วง 3.01–3.50 ศึกษาอยู่ระดับ ปวช.2 และเลือกเรียนประเภทวิชาอุตสาหกรรมอาหาร ขณะที่ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมพบว่า ผู้ปกครองส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และมีรายได้เฉลี่ย 10,001–15,000 บาท โดยนักเรียนส่วนใหญ่ตัดสินใจเลือกเรียนด้วยตนเอง สำหรับระดับความสำคัญในการตัดสินใจเลือกเรียนพบว่าโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยให้ความสำคัญสูงในด้านภาพลักษณ์ของวิทยาลัย หลักสูตร และผู้สอน ส่วนด้านสภาพแวดล้อมมีค่าเฉลี่ยต่ำสุดแต่ยังอยู่ในระดับมาก ขณะที่ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า เพศโดยรวมไม่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกเรียน ส่วนเกรดเฉลี่ยสะสม (GPA) ส่งผลในบางด้าน ได้แก่ ด้านหลักสูตร การวัดและประเมินผล และภาพลักษณ์ของวิทยาลัย ระดับการศึกษาของผู้เรียนส่งผลเฉพาะด้านกิจกรรมพัฒนานักเรียน และประเภทวิชาส่งผลในหลายด้าน เช่น หลักสูตร ผู้สอน สื่อการเรียน และการประเมินผล ส่วนปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมพบว่า อาชีพของผู้ปกครองส่งผลบางด้าน ขณะที่ระดับการศึกษาและรายได้ของผู้ปกครองส่งผลต่อการตัดสินใจในทุกด้าน และผู้มีบทบาทในการตัดสินใจไม่มีผลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากผลการวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงแนวทางในการกำหนดกลยุทธ์เชิงรุกของสถานศึกษา โดยวิทยาลัยควรปรับรูปแบบการประชาสัมพันธ์และการแนะแนวให้เข้าถึงตัวผู้เรียนโดยตรง ควบคู่ไปกับการรักษามาตรฐานทางวิชาการ พัฒนาหลักสูตร และยกระดับศักยภาพครูผู้สอนเพื่อธำรงภาพลักษณ์ที่ดีของสถาบัน นอกจากนี้ จากข้อค้นพบด้านข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ สถาบันควรมีนโยบายสนับสนุนทุนการศึกษาหรือส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนระบบทวิภาคีที่มีรายได้ระหว่างเรียน เพื่อลดภาระค่าใช้จ่ายและเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงการศึกษา ซึ่งแนวทางเหล่านี้จะช่วยดึงดูดผู้เรียนที่มีคุณภาพ และยกระดับการผลิตกำลังคนสายวิชาชีพให้พร้อมรองรับการเติบโตทางเศรษฐกิจของจังหวัดภูเก็ตได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ.) ควรกำหนดนโยบายและจัดสรรงบประมาณสนับสนุนสถานศึกษาในการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน ห้องปฏิบัติการ และสื่อเทคโนโลยีการสอน สำหรับประเภทวิชาอุตสาหกรรมอาหารและคหกรรมให้มีความทันสมัย เพื่อยกระดับมาตรฐานการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานในปัจจุบัน

2. ผู้บริหารวิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต ควรกำหนดนโยบายเชิงรุกในการสร้างและยกระดับภาพลักษณ์ของสถานศึกษาให้เป็น "ศูนย์ความเป็นเลิศทางวิชาชีพ" ผ่านแผนยุทธศาสตร์การประชาสัมพันธ์ที่มุ่งเน้นการนำเสนอความสำเร็จของผู้เรียนและมาตรฐานหลักสูตร เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้แก่เยาวชนและสังคมในพื้นที่จังหวัดภูเก็ต

3. ฝ่ายบริหารทรัพยากรบุคคล วิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต ควรกำหนดนโยบายการพัฒนาศักยภาพครูผู้สอนอย่างเป็นระบบ โดยสนับสนุนงบประมาณให้ครูผู้สอนได้รับการทดสอบมาตรฐานวิชาชีพในระดับสากล และอบรมการใช้เทคโนโลยีการสอนสมัยใหม่ เพื่อให้ครูผู้สอนเป็นต้นแบบทางวิชาชีพที่สามารถสร้างแรงจูงใจให้แก่ผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. งานแนะแนวและประชาสัมพันธ์ ควรนำผลการวิจัยที่พบว่านักเรียนส่วนใหญ่ตัดสินใจเลือกเรียนด้วยตนเอง ไปปรับกลยุทธ์การสื่อสารโดยเน้นการทำสื่อประชาสัมพันธ์ออนไลน์ที่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายนักเรียนโดยตรง เพื่อนำเสนอความน่าสนใจของหลักสูตร โอกาสในการประกอบอาชีพและรายได้ที่ชัดเจนหลังสำเร็จการศึกษา

2. ฝ่ายวิชาการและหัวหน้าแผนกวิชา ควรนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการพิจารณาปรับปรุงหรือพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ให้ทันสมัย สอดคล้องกับกระแสความนิยมในตลาดแรงงานอุตสาหกรรมบริการของจังหวัดภูเก็ต

3. ฝ่ายพัฒนากิจการนักเรียนและครูที่ปรึกษา ควรนำผลการวิจัยไปใช้เป็นข้อมูลประกอบการจัดทำโครงการหรือกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่เน้นการพัฒนาทักษะวิชาชีพเชิงรุก เช่น การจัดแข่งขันทักษะระดับสถานศึกษา หรือการจัดนิทรรศการแสดงผลงาน เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงศักยภาพและสร้างความภาคภูมิใจในสายวิชาชีพที่ตนเองเลือกเรียน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรขยายขอบเขตการศึกษาสู่ผู้เรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ในประเภทวิชาอื่นๆ ของวิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต เช่น ประเภทวิชาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว หรือการโรงแรม เพื่อเปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเลือกเรียนในบริบทสาขาวิชาที่แตกต่างกัน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาหลักสูตรในภาพรวม

2. ควรทำการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพิ่มเติมโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) หรือการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับกลุ่มผู้เรียนและผู้ปกครอง เพื่อให้เข้าใจถึงมิติด้านปัจจัยทางจิตวิทยา แรงจูงใจภายใน และค่านิยมทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกเรียนอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ชลธิชา ศิริประยงค์. (2566). “การเลือกศึกษาต่อหลักสูตรสาขาวิชาคหกรรมศาสตร์ ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จังหวัดสุพรรณบุรี”. *วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาคหกรรมศาสตร์*. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.

ประสิทธิ์ อังกินันทน์ และคณะ. (2567). การตัดสินใจของนักเรียนนักศึกษาต่อการศึกษาในวิทยาลัยเทคนิคกาญจนาภิเษกอุดรธานี. *วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์, 14(1):* 214–226.

ปัณณภัสร์ ทาโบราณ และคณะ. (2568). ปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกวิชาเลือกเฉพาะทางคหกรรมศาสตร์ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนทวีธาภิเศก. *วารสารนวัตกรรมการบริการจัดการและการสื่อสาร Innovation Technology Management Communication (ITMC), 2(1):* 11-33.

ปานใจ ธารทัศนวงศ์. (2568, 20 สิงหาคม). *ความท้าทายของผู้นำภาครัฐในยุค VUCA world*. ภาควิชาคอมพิวเตอร์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. http://www1.ldd.go.th/

พรทิพย์ วงคำสอน และชญาภัทร์ กี่อาริโย. (2567). การเลือกเรียนในหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพประเภทวิชาคหกรรมของนักเรียนวิทยาลัยอาชีวศึกษาพิษณุโลก. *วารสารพัฒนาเทคนิคศึกษา*, 36(128): 84-99.

ภัททิรา กลิ่นเลขา และคณะ. (2567). ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าศึกษาต่อระดับปริญญาตรีของนักศึกษา สาขาวิชาเทคโนโลยีสื่อสารมวลชน คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ปีการศึกษา 2567. *วารสาร Journal of Buddhist Education and Research, 11(1):* 105-112.

ภานุรุจ กลิ่นโพธิ์. (2562). *การผลิตและพัฒนากำลังคนด้านอาชีวศึกษากับแนวทางการพัฒนาประเทศภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา

มูลนิธิสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย. (2567, 3 มกราคม). *ภาคธุรกิจ เมืองภูเก็ต.* https://www.tei.or.th/

วิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต. (2568, 1 มิถุนายน). *ข้อมูลหลักสูตรการเรียนการสอน.* https://www.phuketvc.ac.th.

วิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต. (2568, 15 มิถุนายน). *งานทะเบียนวิทยาลัยอาชีวศึกษาภูเก็ต.* https://www.phuketvc.ac.th.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565, 1 พฤษจิกายน). *แผนพัฒนาประชากรเพื่อการพัฒนาประเทศระยะยาว (พ.ศ. 2565 - 2580).* https://www.nesdc.go.th/ewt_dl_link.php?nid=13502.

อดิศักดิ์ อะมุตะคุ และชญาภัทร์ กี่อาริโย. (2568). การตัดสินใจเลือกเรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงประเภทวิชาคหกรรม ของนักเรียนวิทยาลัยอาชีวศึกษาเสาวภา. *วารสารพัฒนาเทคนิคศึกษา, 37(133):* 63-73.

Cronbach, L. J. (1984). *Essentials of psychological testing*. (4th ed.). New York*: Harper & Row.*

Hair, J. F., et al. (2010). *Multivariate data analysis*. (7th ed.). London: Pearson.

Likert, R. (1967). *New Patterns of Management*. New York: *McGraw-Hill.*

การจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการทางภูมิศาสตร์ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชั่น (Gamification) เพื่อพัฒนาความสามารถการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

Learning Management through Geographical Processes Combined with Gamification to Enhance Geographical Reasoning Abilities of Grade 8 Students

[1*]**ณัฐพล กุลครอง** Nuttapol Kunkhrong
[2**]**รังสรรค์ เกตุอ๊อต** Rangsan Ketord
[1]คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยนเรศวร
[1]Faculty of Education, Naresuan University
[2]คณะเกษตรศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, มหาวิทยาลัยนเรศวร
[2]Faculty of Agriculture Natural Resources and Environment, Naresuan University
[*]First author, e-mail: nattaponk67@nu.ac.th
[**]Corresponding author, e-mail: rangsank@nu.ac.th

Received April 7, 2026; **Revised** May 14, 2026; **Accepted:** June 25, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของการจัดการเรียนรู้ภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนาความสามารถการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และ 2) พัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการทางภูมิศาสตร์ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชั่น เพื่อพัฒนาความสามารถการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 การวิจัยนี้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ครูศึกษานิเทศก์ และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสามเสนวิทยาลัย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย 1) คำถามสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการจัดการเรียนรู้ในปัจจุบัน 2) แผนการจัดการเรียนรู้ที่ใช้กระบวนการสืบสอบทางภูมิศาสตร์ ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชัน เพื่อพัฒนาความสามารถในการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ 3) แบบทดสอบวัดความสามารถในการให้เหตุผลทาง

ภูมิศาสตร์ และ 4) คำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม ทั้งนี้ ข้อมูลได้รับการวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงอุปนัย ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความสามารถในการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ในปัจจุบันยังมีข้อจำกัดหลายประการ แต่เนื้อหาบางประเด็นยังถูกมองว่าไกลตัวผู้เรียน ส่งผลให้การเชื่อมโยงกับบริบทชีวิตจริงทำได้จำกัด อีกทั้งผู้สอนส่วนใหญ่ยังใช้วิธีการสอนแบบบรรยายเป็นหลัก ทำให้นักเรียนมุ่งเน้นการจดจำเนื้อหามากกว่าการคิดวิเคราะห์และการให้เหตุผล 2) แนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาความสามารถในการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ คือ การจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการทางภูมิศาสตร์เพื่อส่งเสริมการคิดอย่างเป็นระบบ ควบคู่กับการประยุกต์ใช้แนวคิดเกมมิฟิเคชั่นเพื่อสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้และเพิ่มความน่าสนใจของกิจกรรมการเรียนรู้ ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้พบว่านักเรียนมีความสามารถในการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์อยู่ในระดับดี นอกจากนี้ผลการสนทนากลุ่มสะท้อนว่านักเรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมในลักษณะองค์รวมมากขึ้น สามารถอธิบายสาเหตุ กระบวนการเกิด และผลกระทบของปัญหาได้อย่างเป็นระบบ

คำสำคัญ: กระบวนการทางภูมิศาสตร์; การให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์; เกมมิฟิเคชั่น

Abstract

This research article aimed to: 1) examine learning management for developing geographical reasoning ability among Grade 8 students, and 2) develop a learning management approach based on the Geographic Inquiry Process integrated with the concept of Gamification to enhance the geographical reasoning ability of Grade 8 students. This study employed a qualitative research design. Data were collected through interviews with key informants, including teachers, educational supervisors, and Grade 8 students at Samsen Wittayalai School. The research instruments used for data collection consisted of: 1) interview questions regarding current learning management practices; 2) a learning management plan based on the Geographic Inquiry Process integrated with the concept of Gamification to develop geographical reasoning ability; 3) a geographical reasoning ability test; and 4) focus group discussion questions. Data were analyzed using inductive analysis. The research findings revealed that: 1) the current learning management for developing geographical reasoning ability still faces several limitations, some geographical content is perceived as distant from students' daily lives, which limits the connection between classroom learning and real-life contexts. Moreover, most teachers still rely

primarily on lecture-based instruction, leading students to focus more on memorization rather than analytical thinking and reasoning. 2) An appropriate approach for developing geographical reasoning ability is the implementation of learning management based on the Geographic Inquiry Process to promote systematic thinking, together with the application of the Gamification concept to enhance students' learning motivation and increase the engagement of learning activities. The results of the learning activities indicated that students demonstrated geographical reasoning ability at a good level. In addition, the focus group discussion revealed that students developed a more holistic understanding of environmental crises and were able to explain the causes, processes, and impacts of these problems in a systematic manner.

Keywords: Geographic Inquiry Process; Geographical Reasoning; Gamification

บทนำ

การเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิศาสตร์ เป็นวิชาที่สำคัญทำให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปปรับใช้เพื่อให้ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ช่วยให้ผู้เรียนสามารถดำรงตนอยู่ในวิถีของการเป็นพลเมืองโลกที่ดี ตลอดจนเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้อง ดังนั้นผู้สอนจะต้องทำให้ผู้เรียนตระหนักในความฉลาดรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo-literacy) ผู้สอนควรสอดแทรกความฉลาดรู้เรื่องภูมิศาสตร์ในระหว่างการจัดกิจกรรม เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการให้ความเข้าใจเชิงภูมิศาสตร์ การให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ในการตัดสินใจอย่างมีระบบ รวมถึงการวางแผนในอนาคต ทำให้เกิดการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนในฐานะพลโลก (Edelson, 2011)

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) ได้มีการปรับสาระภูมิศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับความฉลาดรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo-Literacy) ที่เน้นความรู้ความเข้าใจทางภูมิศาสตร์ ความสามารถทางภูมิศาสตร์ กระบวนการทางภูมิศาสตร์ และทักษะทางภูมิศาสตร์ ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจลักษณะทางกายภาพของโลก ปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์วิถีการดำเนินชีวิต รู้เท่าทัน สามารถปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2560) อย่างไรก็ตามจากผลการศึกษาและรายงานทางการศึกษาของ Gersmehl & Gersmehl (2007) พบว่านักเรียนมีความเข้าใจเกี่ยวกับการเชื่อมโยงปัจจัยทางภูมิศาสตร์ในลักษณะเชิงสาเหตุและผลกระทบได้น้อย รวมถึงขาดทักษะในการใช้ข้อมูลเชิงพื้นที่เพื่อแก้ปัญหาที่ซับซ้อนในชีวิตจริง โดยเฉพาะความสามารถในการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ (Geographical Reasoning) ซึ่งเป็นกระบวนการคิดอย่างมีระบบโดยใช้มโน

ทัศน์และหลักการทางภูมิศาสตร์เพื่ออธิบาย วิเคราะห์ และคาดการณ์ความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ระหว่างมนุษย์ สิ่งแวดล้อม และปรากฏการณ์ต่างๆ บนผิวโลก กระบวนการนี้ผสมผสานทั้งการคิดเชิงพื้นที่ (spatial thinking) และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงภูมิศาสตร์ (geographic data analysis) เพื่อให้ได้ข้อสรุปหรือการตัดสินใจที่มีเหตุผลและเหมาะสมกับบริบทพื้นที่

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา (2560) ได้เสนอแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่สามารถส่งเสริมความฉลาดรู้เรื่องภูมิศาสตร์ คือ การใช้กระบวนการทางภูมิศาสตร์ (Geographical Process) ควบคู่กับการนำทักษะสำคัญด้านภูมิศาสตร์มาใช้ในการจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาความรู้ความเข้าใจทางภูมิศาสตร์และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ยังพบว่ากนก จันทรา (2567) ได้อธิบายไว้ว่าการนำกระบวนการทางภูมิศาสตร์หรือกระบวนการสืบเสาะความรู้ในประเด็นทางภูมิศาสตร์มาปฏิบัติอย่างถูกต้องและมีเหตุผล และจากการศึกษาแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยกระบวนการทางภูมิศาสตร์ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การตั้งคำถามเชิงภูมิศาสตร์ (Formulating Geographic Questions) 2) การเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collection) 3) การจัดการข้อมูล (Data Management) 4) การวิเคราะห์และแปลผลข้อมูล (Data Analysis and Interpretation) และ 5) การสรุปเพื่อตอบคำถาม (Deduction for Answering Questions) ทั้ง 5 ขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการที่ช่วยพัฒนาความรู้ความเข้าใจด้านภูมิศาสตร์โดยตรง ผู้เรียนจึงสามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้มากกว่าข้อมูลที่รวบรวมด้วยตนเอง และใช้เป็นฐานความคิดในการพัฒนาความสามารถทางภูมิศาสตร์อีกด้วย ดังที่พิชชาภา หารไชย (2567) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยกระบวนการทางภูมิศาสตร์ร่วมกับเทคนิคการเรียนรู้เสมือนจริงที่สอดคล้องกับลักษณะของเนื้อหาในบทเรียนมีการปรับประยุกต์กิจกรรมในกระบวนการให้เกิดการศึกษาโดยความสนใจของนักเรียน และสามารถเชื่อมโยงปฏิสัมพันธ์ทางภูมิศาสตร์สู่ชีวิตประจำวันได้ รวมทั้ง Solem et al. (2014) ชี้ให้เห็นว่า การใช้กระบวนการทางภูมิศาสตร์สามารถพัฒนาความสามารถการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แม้ว่ากระบวนการทางภูมิศาสตร์ เป็นกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนฝึกการคิดเชิงพื้นที่ การให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ และการแก้ปัญหาเชิงซับซ้อนในสภาพจริง แต่ในระหว่างการจัดการเรียนรู้ผู้เรียนบางส่วนพบว่ากระบวนการทางภูมิศาสตร์มีความซับซ้อนและใช้เวลานาน ทำให้เกิดความรู้สึกไม่มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ (Favier & van der Schee, 2012) นอกจากนี้กระบวนการทางภูมิศาสตร์ อาจส่งผลต่อแรงจูงใจในการเรียน และทำให้ผู้เรียนขาดทักษะด้านการจัดการตนเองและเวลา ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาแนวคิดเกมมิฟิเคชั่น ซึ่งเป็นแนวทางที่น่าสนใจในการออกแบบการเรียนรู้ยุคใหม่ โดยนำองค์ประกอบของเกม เช่น 1) คะแนน (point) 2) เหรียญตรา (badges) 3) ระดับชั้น (level) 4) กระดานจัดอันดับ (leader board) 5) รางวัล (reward) 6) กฎ/กติกา (rules) 7) เวลา (timer) 8) ผลป้อนกลับ (feedback) 9) ภารกิจ (Missions) และสถานการณ์จำลอง มาใช้เพื่อกระตุ้น

แรงจูงใจในการเรียนรู้ จากการศึกษางานวิจัยพบว่าเกมมิฟิเคชั่นสามารถเพิ่มการมีส่วนร่วมของนักเรียน ลดความเบื่อหน่าย และกระตุ้นให้เกิดการคิดเชิงลึกได้ (Hamari et al., 2014) หากนำแนวคิดนี้มาผสมผสานกับกระบวนการทางภูมิศาสตร์ จะสามารถช่วยให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับเนื้อหาได้มากขึ้น สามารถเรียนรู้ผ่านการทดลองและการตัดสินใจ รวมถึงพัฒนาความสามารถในการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Kim & Ke (2017) พบว่าการใช้เกมมิฟิเคชั่นในการจัดการเรียนรู้ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจในการเรียนรู้มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวิชาที่ต้องการการวิเคราะห์ข้อมูลและการคิดเชิงเหตุผล

ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการทางภูมิศาสตร์ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชั่น เพื่อพัฒนาความสามารถในการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยมุ่งหวังให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจปรากฏการณ์ทางภูมิศาสตร์ได้ลึกซึ้งขึ้น และสามารถนำความรู้ไปใช้ในการวิเคราะห์และตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาภูมิศาสตร์ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ รวมทั้งเป็นบุคคลที่มีความฉลาดรู้เรื่องภูมิศาสตร์

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของการจัดการเรียนรู้ภูมิศาสตร์เพื่อพัฒนาความสามารถการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

2. เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการทางภูมิศาสตร์ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชั่นเพื่อพัฒนาความสามารถการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. กลุ่มประชากร และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกประชากรและผู้ให้ข้อมูลหลักโดยคัดเลือกจากคุณสมบัติตามที่กำหนดโดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1.1 ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่ 1 ได้แก่ ครูผู้สอนสาระภูมิศาสตร์ที่มีประสบการณ์การสอนอย่างน้อย 3 ปี ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 จำนวน 3 คน

1.2 ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่ 2 ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 ที่มีคุณสมบัติตามที่กำหนดใช้เกณฑ์การคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 6 คน

1.3 ผู้ให้ข้อมูลกลุ่มที่ 3 ได้แก่ ศึกษานิเทศก์ ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานครหรือปริมณฑล จำนวน 1 คน

1.4 ประชากร ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนสามเสนวิทยาลัย ที่ลงทะเบียนรายวิชามนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 25 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้ในปัจจุบัน 2) แผนการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการทางภูมิศาสตร์ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชั่น 3) แบบวัดความสามารถการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ และ 4) แนวคำถามการสนทนากลุ่มหลังจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยกระบวนการทางภูมิศาสตร์ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชั่น

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์การศึกษาเอกสารเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลตอบคำถามที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์และข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมและพัฒนาความสามารถการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ในปัจจุบัน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ มาจัดหมวดหมู่และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ด้วยวิธีวิเคราะห์แบบอุปนัย โดยแยกเป็นรายด้าน ตรวจสอบข้อมูลในประเด็นต่างๆ ให้มีความชัดเจนและครบถ้วน และใช้วิธีการตรวจสอบแหล่งข้อมูล โดยการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodology Triangulation) ซึ่งประกอบไปด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ เช่น การสังเกต การซักถาม และการศึกษาข้อมูลจากเอกสารประกอบ จากนั้นสรุปข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ทั้งหมดเป็นรายด้าน โดยนำเสนอข้อมูลในรูปแบบการพรรณนาเป็นความเรียง และนำเสนอเป็นรูปแบบและปัญหาของการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความสามารถการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ในปัจจุบัน

ผลการวิจัย

จากการวิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า การศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความสามารถการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 แบ่งออกเป็น 5 ด้าน ดังนี้

ด้านที่ 1 ด้านหลักสูตร พบว่าเนื้อหาบางส่วนมีลักษณะห่างไกลจากบริบทชีวิตจริงของผู้เรียนและขาดการเชื่อมโยงกับประสบการณ์ใกล้ตัว ส่งผลให้ผู้เรียนมีแรงจูงใจในการเรียนรู้ลดลง และไม่สามารถนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้โครงสร้างหลักสูตรที่มีปริมาณสาระการเรียนรู้จำนวนมากยังส่งผลให้ผู้สอนมุ่งเน้นการถ่ายทอดเนื้อหาเชิงบรรยายเพื่อให้ครอบคลุมตามกรอบเวลา ส่งผลให้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมกระบวนการคิด

ถูกจำกัด ดังนั้น การออกแบบการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการเนื้อหากับบริบทใกล้ตัวของผู้เรียนจึงมีความจำเป็นในการพัฒนาความสามารถการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์

ด้านที่ 2 ด้านวิธีการจัดการเรียนรู้ พบว่า การจัดการเรียนรู้วิชาภูมิศาสตร์ ผู้สอนได้นำวิธีการจัดการเรียนรู้และเทคนิคที่แตกต่างกันมาใช้เพื่อส่งเสริมความสามารถในการคิดและการให้เหตุผลของผู้เรียน ไม่ว่าจะเป็นการจัดกิจกรรมกลุ่ม การอภิปราย การตั้งคำถามเชิงวิเคราะห์ การใช้สถานการณ์หรือปัญหา การจัดการเรียนรู้ดังกล่าวช่วยลดการบรรยายที่เน้นให้ความรู้ของผู้สอน เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นและอธิบายเหตุผลของตนเองอย่างชัดเจน นอกจากนี้การนำกิจกรรมหรือแนวคิดเกมมิฟิเคชั่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้เป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยกระตุ้นความสนใจและสร้างแรงจูงใจในการเรียนภูมิศาสตร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้านที่ 3 ด้านบทบาทของผู้เรียน พบว่าผู้เรียนมีแรงจูงใจในการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ค่อนข้างต่ำ เนื่องมาจากการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการท่องจำและขาดการเชื่อมโยงกับบริบทชีวิตประจำวัน ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดทัศนคติเชิงลบและไม่เห็นคุณค่าของเนื้อหา นอกจากนี้ ผู้เรียนยังขาดทั้งความรู้พื้นฐานและทักษะการคิดขั้นสูง โดยเฉพาะทักษะการให้เหตุผลเชิงลึก ซึ่งสะท้อนผ่านการตอบคำถามในลักษณะผิวเผินและขาดการอธิบายอย่างเป็นระบบ อีกทั้งยังพบปัญหาด้านการทำงานกลุ่มและความรับผิดชอบที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของการเรียนรู้โดยรวม ดังนั้น การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วม เชื่อมโยงกับบริบทใกล้ตัว และส่งเสริมกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ

ด้านที่ 4 ด้านบทบาทของผู้สอน พบว่าการพัฒนาศักยภาพครูเป็นปัจจัยสำคัญต่อการยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ อย่างไรก็ตาม ผู้สอนยังคงเน้นการบรรยายและการถ่ายทอดเนื้อหาเป็นหลักภายใต้ข้อจำกัดด้านเวลาและโครงสร้างหลักสูตร ส่งผลให้การพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการให้เหตุผลของผู้เรียนไม่บรรลุเป้าหมาย อีกทั้งรูปแบบการจัดการเรียนรู้ยังไม่สอดคล้องกับบริบทของผู้เรียนในยุคดิจิทัล ทำให้ขาดความน่าสนใจและไม่ตอบสนองต่อความคาดหวังของผู้เรียน นอกจากนี้ การบูรณาการเทคโนโลยีและปัญญาประดิษฐ์ในการจัดการเรียนรู้ยังขาดความสมดุล และอาจส่งผลต่อบทบาทของครูในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ ตลอดจนมีความเสี่ยงด้านความปลอดภัยของข้อมูลส่วนบุคคลของผู้เรียน ดังนั้น การส่งเสริมสมรรถนะครูทั้งด้านเนื้อหา กระบวนการจัดการเรียนรู้ เทคโนโลยีดิจิทัล และจริยธรรมดิจิทัล จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมร่วมสมัย

ด้านที่ 5 ด้านบริบทการจัดการเรียนรู้ พบว่าความแตกต่างของบริบทพื้นที่และประสบการณ์ชีวิตของผู้เรียนส่งผลโดยตรงต่อโอกาสในการเข้าถึงและทำความเข้าใจเนื้อหาทางภูมิศาสตร์ โดยเฉพาะผู้เรียนในเขตเมืองที่มีข้อจำกัดด้านแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติ นอกจากนี้ ยังพบข้อจำกัดด้านทรัพยากรและเทคโนโลยี เช่น การขาดอุปกรณ์และระบบอินเทอร์เน็ตที่รองรับการใช้เครื่องมือภูมิสารสนเทศ ส่งผลให้การจัดการเรียนรู้จำกัดอยู่ในเชิงทฤษฎีและไม่สามารถพัฒนาทักษะการคิดเชิง

พื้นที่ได้อย่างเต็มศักยภาพ อีกทั้งข้อจำกัดด้านที่ตั้งของสถานศึกษายังส่งผลให้การจัดกิจกรรมภาคสนามและการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงเป็นไปได้ยาก ดังนั้น การพัฒนาแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่คำนึงถึงความแตกต่างของบริบทพื้นที่ พร้อมทั้งส่งเสริมการเข้าถึงทรัพยากรและเทคโนโลยีอย่างเหมาะสม จึงมีความจำเป็นต่อการเรียนรู้ภูมิศาสตร์

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่าการพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการทางภูมิศาสตร์ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชั่น เพื่อพัฒนาความสามารถการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ข้างต้น มาปรับประยุกต์ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยกระบวนการทางภูมิศาสตร์ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชั่น เพื่อพัฒนาความสามารถการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 แบ่งขั้นตอนเป็น 3 กระบวนการดังนี้

2.1 การสังเคราะห์หลักการสำคัญในการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการทางภูมิศาสตร์ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชั่น งานวิจัยนี้สังเคราะห์กระบวนการทางภูมิศาสตร์เป็น 5 ขั้นตอน เพื่อใช้เป็นตัวแปรต้นในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยมีสาระสำคัญดังนี้

1) การตั้งคำถามเชิงภูมิศาสตร์ เป็นขั้นตอนเริ่มต้นที่มุ่งกำหนดประเด็นปัญหา ตั้งคำถาม และตั้งสมมติฐาน พร้อมทั้งวางแผนการศึกษาและกำหนดแหล่งข้อมูลที่ต้องการ เพื่อให้การศึกษาเป็นไปอย่างมีทิศทางชัดเจน

2) การเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการค้นหาและรวบรวมข้อมูลหรือหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับประเด็นศึกษา โดยมีการคัดเลือกและจัดประเภทข้อมูลอย่างเหมาะสม เพื่อใช้เป็นฐานในการวิเคราะห์

3) การจัดการข้อมูล เป็นการจัดระเบียบข้อมูลให้อยู่ในรูปแบบที่เข้าใจง่าย เช่น การจัดหมวดหมู่ ออกแบบการนำเสนอ เลือกภาพหรือแผนที่ประกอบ พร้อมตรวจสอบความครบถ้วนและความถูกต้องของข้อมูล

4) การวิเคราะห์และแปลผลข้อมูล เป็นกระบวนการคิดขั้นสูงที่นำข้อมูลมาสังเคราะห์ อธิบาย เปรียบเทียบ ประเมิน และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ เพื่อนำไปสู่ข้อค้นพบที่สามารถตอบคำถามที่ตั้งไว้

5) การสรุปเพื่อตอบคำถาม เป็นการสรุปผลการศึกษาให้สอดคล้องกับคำถามหรือวัตถุประสงค์ พร้อมทั้งประเมินคำตอบ นำเสนอข้อค้นพบ และสะท้อนผลการเรียนรู้ที่ได้รับ

2.2 การพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการทางภูมิศาสตร์ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชั่น เพื่อพัฒนาความสามารถการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2

ผลการพัฒนาการพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ที่มีรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการทางภูมิศาสตร์ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชั่น (Gamification) ตามแนวคิด หลักการ และขั้นตอนของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความสอดคล้องกับแนวทางในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนา

ความสามารถการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ จำนวน 8 คาบ โดยได้รับการประเมินความเหมาะสมในระดับมากที่สุด เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ซึ่งให้ค่าเฉลี่ยคะแนน 4.64 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.35 แสดงให้เห็นว่าแผนการจัดการเรียนรู้นี้มีความเหมาะสมในการนำไปใช้จริง จากนั้นปรับปรุงแผนการจัดการเรียนรู้ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญก่อนที่จะนำไปใช้ในการจัดการเรียนรู้กับนักเรียน

2.3 การใช้แผนการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการทางภูมิศาสตร์ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชั่นเพื่อพัฒนาความสามารถการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 มีดังนี้

(1) ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หลังจากที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนการจัดการเรียนรู้ พบว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการทางภูมิศาสตร์ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชั่น สามารถพัฒนาความสามารถในการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงเหตุผล การเชื่อมโยงข้อมูลเชิงพื้นที่ และการอธิบายผลกระทบของปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ รวมทั้งสามารถใช้ข้อมูลและหลักฐานประกอบการให้เหตุผล และเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ได้ นอกจากนี้ การออกแบบกิจกรรมในรูปแบบภารกิจและสถานการณ์จำลองช่วยกระตุ้นแรงจูงใจและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้น กล้าแสดงความคิดเห็น และสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้บรรยากาศการเรียนรู้เอื้อต่อการพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูงและการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์อย่างชัดเจน

(2) ผลการสนทนากลุ่มหลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จากการสนทนากลุ่มนักเรียนจำนวน 6 คน หลังการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการทางภูมิศาสตร์ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชั่น สรุปสาระสำคัญ ดังนี้ 1) ด้านความเข้าใจเนื้อหาเรื่องวิกฤตสิ่งแวดล้อม ผู้เรียนมีความเข้าใจปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อมในลักษณะองค์รวมมากขึ้น สามารถอธิบายสาเหตุ กระบวนการเกิด และผลกระทบของปัญหา ไม่มองปัญหาแบบแยกส่วน อีกทั้งสามารถเชื่อมโยงกิจกรรมของมนุษย์ เช่น การใช้ทรัพยากรเกินจำเป็น การขยายตัวของเมือง และการพัฒนาอุตสาหกรรม กับผลกระทบที่เกิดขึ้นในระดับพื้นที่และระดับกว้างขึ้น เช่น ผลกระทบต่อสุขภาพ เศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิต แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาความเข้าใจเชิงระบบและความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ 2) ด้านประสบการณ์จากกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้เรียนมีทัศนคติเชิงบวกต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการทางภูมิศาสตร์ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชั่น เช่น ภารกิจเป็นลำดับขั้น การสะสมคะแนน การผ่านด่าน และการทำงานเป็นทีม ช่วยสร้างแรงจูงใจ ทำให้การเรียนรู้มีความสนุก ท้าทาย และส่งเสริมการมีส่วนร่วม ผู้เรียนได้เรียนรู้แบบเชิงรุก (Active Learning) ผ่านการอภิปราย การตัดสินใจ และการแก้ปัญหาเชิงสถานการณ์ อีกทั้งยังเกิดแรงกระตุ้นในการค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมด้วยตนเองเพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์ 3) ด้านการพัฒนาความสามารถการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์อย่าง

ชัดเจน สามารถใช้ข้อมูลเชิงพื้นที่ เช่น แผนที่ ภาพถ่าย และสถิติ เป็นหลักฐานในการอธิบายปรากฏการณ์ได้อย่างมีเหตุผล แสดงกระบวนการคิดอย่างเป็นลำดับขั้น ตั้งแต่การระบุปัญหา วิเคราะห์สาเหตุ พิจารณาผลกระทบ ไปจนถึงเสนอแนวทางแก้ไขที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ นอกจากนี้สามารถเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างพื้นที่ และอธิบายเหตุผลของแนวทางจัดการที่แตกต่างกันตามเงื่อนไขทางภูมิศาสตร์ สังคม และเศรษฐกิจ

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่าข้อมูลสภาพปัจจุบันและปัญหาในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความสามารถการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 สามารถอภิปรายได้ในประเด็นดังนี้

ผลการศึกษาพบว่า แม้หลักสูตรภูมิศาสตร์ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) จะมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo-literacy) และทักษะการคิดขั้นสูงผ่านกระบวนการทางภูมิศาสตร์ที่เน้นการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้แบบค้นพบของ Bruner และแนวคิดคอนสตรัคติวิสต์ (Bruner, 1963 อ้างถึงใน ทิศนา แขมมณี, 2560)

ด้านที่ 1 ด้านหลักสูตร ผลการศึกษาพบว่า แม้หลักสูตรภูมิศาสตร์ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) จะมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้เรื่องภูมิศาสตร์ (Geo-literacy) และทักษะการคิดขั้นสูงผ่านกระบวนการทางภูมิศาสตร์ที่เน้นการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้แบบค้นพบของ Bruner และทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ (Bruner, 1963 อ้างถึงใน ทิศนา แขมมณี, 2560) อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติยังพบข้อจำกัด โดยเนื้อหาบางส่วนมีลักษณะห่างไกลจากบริบทชีวิตจริงของผู้เรียน และหลักสูตรมีปริมาณสาระจำนวนมาก ส่งผลให้ผู้สอนจำเป็นต้องเน้นการบรรยายเพื่อให้ทันตามกรอบเวลา ซึ่งจำกัดโอกาสในการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการคิดวิเคราะห์และการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ ทั้งนี้ผลการศึกษายังสอดคล้องกับงานวิจัยของอานันท์ เจริญสุข พบว่าการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการทางภูมิศาสตร์ทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 3 สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญ และมีเจตคติอยู่ในระดับสูงมาก แสดงให้เห็นว่ากระบวนการดังกล่าวช่วยส่งเสริมทั้งด้านความรู้และทัศนคติ (อานันท์ เจริญสุข, 2564) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพิชชาภา หารไชย ได้ศึกษาการใช้กระบวนการทางภูมิศาสตร์ร่วมกับเทคนิคการเรียนรู้เสมือนจริง พบว่านักเรียนมีความสามารถในการคิดเชิงพื้นที่สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญในทุกองค์ประกอบ ได้แก่ การใช้แนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่ การใช้ตัวแทนความคิด และการใช้กระบวนการให้เหตุผล สะท้อนว่าการจัดกิจกรรมที่เน้นการคิดเชิงพื้นที่โดยตรงช่วยพัฒนาทักษะการคิดระดับสูงได้จริง (พิชชาภา หารไชย, 2567)

ด้านที่ 2 ด้านวิธีการจัดการเรียนรู้ ผลการศึกษาพบว่า การใช้วิธีการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น การจัดกิจกรรมกลุ่ม การอภิปราย การตั้งคำถามเชิงวิเคราะห์ และการใช้สถานการณ์หรือปัญหา ช่วยส่งเสริมความสามารถในการคิดและการให้เหตุผลของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง สอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นสำคัญและการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) นอกจากนี้ การบูรณาการแนวคิดเกมมิฟิเคชั่นยังช่วยเพิ่มแรงจูงใจและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับ Hamari, J., et al. ที่ระบุว่าเกมมิฟิเคชั่นสามารถเพิ่มแรงจูงใจและการมีส่วนร่วมของผู้เรียนได้อย่างมีนัยสำคัญ (Hamari, J., et al., 2014)

ด้านที่ 3 ด้านบทบาทของผู้เรียน ผลการศึกษาพบว่าผู้เรียนขาดทักษะการคิดขั้นสูงและการให้เหตุผลเชิงลึก โดยเฉพาะการอธิบายความสัมพันธ์เชิงเหตุผลอย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์ ที่พบว่านักเรียนไทยจำนวนมากยังมีข้อจำกัดด้านการคิดวิเคราะห์และการอธิบายเชิงเหตุผล เนื่องจากคุ้นชินกับการเรียนแบบท่องจำมากกว่าการคิดเชิงวิเคราะห์ (ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2562) อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดของสุมน อมรวิวัฒน์ ที่เสนอว่าทัศนคติของผู้เรียนที่มองว่าวิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่ต้องจดจำเนื้อหาจำนวนมาก เป็นปัจจัยสำคัญที่ลดแรงจูงใจในการเรียนรู้เชิงลึก (สุมน อมรวิวัฒน์, 2553)

ด้านที่ 4 ด้านบทบาทของผู้สอน ผลการศึกษาพบว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการบรรยายเป็นหลัก ภายใต้ข้อจำกัดด้านเวลาและเนื้อหา เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทักษะการให้เหตุผลของผู้เรียน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของวัชรา เล่าเรียนดี ที่พบว่าการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้สอนเป็นศูนย์กลาง (Teacher-Centered) ส่งผลให้ผู้เรียนมีบทบาทเชิงรับและมีโอกาสพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูงน้อยกว่าการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (วัชรา เล่าเรียนดี, 2556) นอกจากนี้ ประเด็นการใช้เทคโนโลยีที่ยังขาดความสมดุล ยังสอดคล้องกับแนวคิดของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาที่เสนอว่าการบูรณาการเทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้ควรควบคู่กับการออกแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมกระบวนการคิด มิใช่เพียงเพิ่มความน่าสนใจของสื่อ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561)

ด้านที่ 5 ด้านบริบทการจัดการเรียนรู้และทรัพยากรการเรียนรู้ ผลการศึกษาพบว่าการขาดแคลนเครื่องมือและข้อจำกัดด้านสถานที่ ส่งผลต่อโอกาสในการจัดกิจกรรมภาคสนามและการใช้เทคโนโลยีเชิงพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพิมพันธ์ เดชะคุปต์ ที่ระบุว่าการเรียนรู้เชิงประสบการณ์และการเชื่อมโยงกับบริบทจริงมีความสำคัญต่อการพัฒนาความเข้าใจเชิงลึก หากขาดทรัพยากรสนับสนุนจะทำให้การเรียนรู้จำกัดอยู่ในระดับทฤษฎี (พิมพันธ์ เดชะคุปต์, 2558)

2. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่าการพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการทางภูมิศาสตร์ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชั่น เพื่อพัฒนาความสามารถการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 สรุปได้ 2 ประเด็นดังนี้

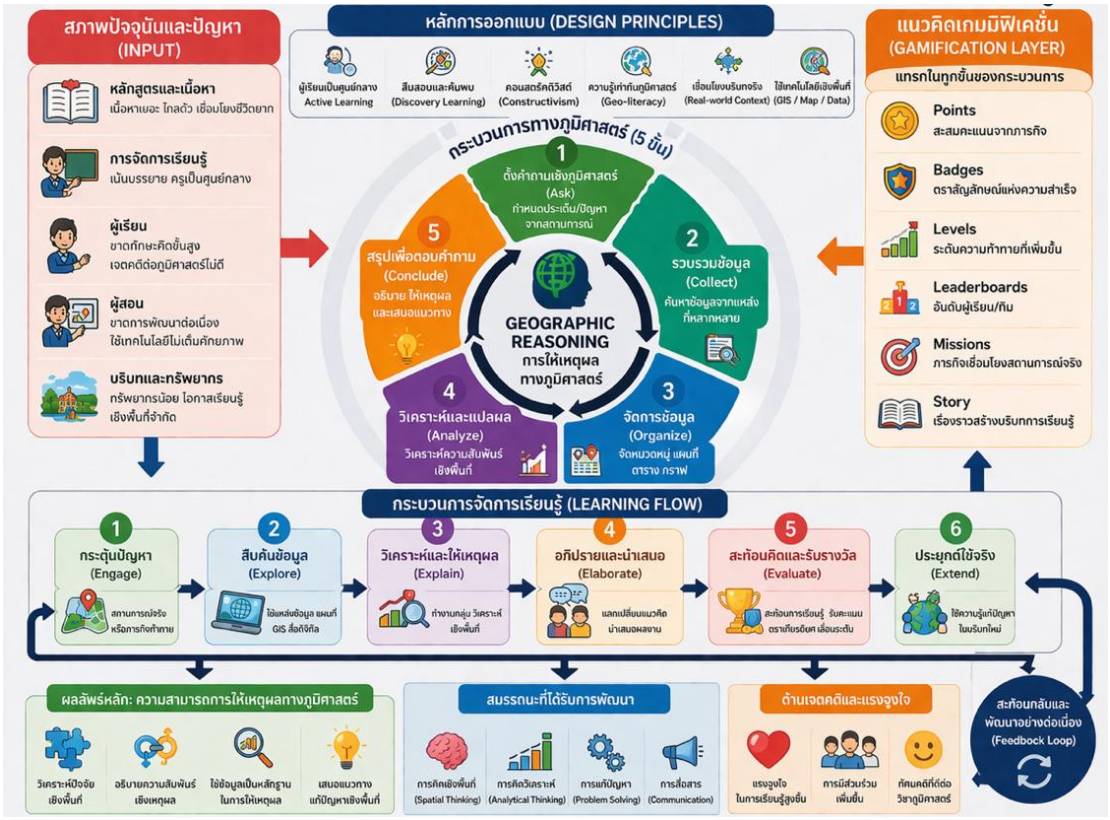
2.1 ด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ ผลการวิจัยพบว่า ผู้เรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการทางภูมิศาสตร์ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชั่นมีความสามารถการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ในภาพรวมอยู่ในระดับดี เมื่อพิจารณาข้อบ่งชี้รายด้านพบว่า ด้านการวิเคราะห์ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ที่ส่งผลให้เกิดลักษณะเฉพาะของพื้นที่นั้นได้อยู่ในระดับดี ด้านวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่หนึ่งกับพื้นที่โดยรอบอยู่ในระดับดี และด้านวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ทางภูมิศาสตร์กับปรากฏการณ์อื่นในพื้นที่เดียวกันอยู่ในระดับดี ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากกระบวนการดังกล่าวเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกตั้งคำถาม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ และสรุปองค์ความรู้ด้วยตนเองอย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับแนวทางของสำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา ที่ระบุว่ากระบวนการทางภูมิศาสตร์ 5 ขั้นตอนเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาการคิดเชิงพื้นที่และการวิเคราะห์ข้อมูลทางภูมิศาสตร์ (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2560) ผลการวิจัยสอดคล้องกับแนวคิดของทิศนา แขมมณี อธิบายว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการคิดขั้นสูง ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการสืบค้นและสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการให้เหตุผลอย่างมีระบบ (ทิศนา แขมมณี, 2560) นอกจากนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยที่พบว่าการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการทางภูมิศาสตร์สามารถพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการคิดของผู้เรียนได้อย่างมีนัยสำคัญ (อานันท์ เจริญสุข, 2564) รวมทั้งการบูรณาการกระบวนการทางภูมิศาสตร์กับรูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วมยังช่วยส่งเสริมความสามารถด้านการคิดเชิงพื้นที่และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงภูมิศาสตร์ของผู้เรียน (พิชชาภา หารไชย, 2567) กล่าวได้ว่าการจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สืบค้น วิเคราะห์และอภิปรายข้อมูลด้วยตนเอง ช่วยให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้จากประสบการณ์ตรง ส่งผลให้การให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์มีความลุ่มลึกและเป็นระบบมากยิ่งขึ้น

2.2 ด้านบทบาทของเกมมิฟิเคชั่นต่อแรงจูงใจและการมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า การนำแนวคิดเกมมิฟิเคชั่นมาใช้ร่วมกับกระบวนการทางภูมิศาสตร์ช่วยเพิ่มแรงจูงใจ ความสนใจ และการมีส่วนร่วมของผู้เรียนอย่างชัดเจน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากองค์ประกอบของเกมมิฟิเคชั่น เช่น การให้คะแนน การสะสมเหรียญรางวัล ภารกิจ และการแข่งขันเชิงสร้างสรรค์ ช่วยกระตุ้นความท้าทายและความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ ผลดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ Hamari et al. ที่ชี้ให้เห็นว่าเกมมิฟิเคชั่นเป็นกลยุทธ์เชิงนวัตกรรมที่สามารถเพิ่มแรงจูงใจและความสนใจของผู้เรียนได้อย่างมีนัยสำคัญโดยเฉพาะเมื่อมีการใช้องค์ประกอบของเกม เช่น คะแนน เหรียญรางวัล และการแข่งขัน ในบริบทของประเทศไทย (Hamari et al., 2014) งานวิจัยของศุภาพิชญ์ อุดรสรรพ์ พบว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคนิคเกมมิฟิเคชั่นช่วยเสริมสร้างทักษะการแก้ปัญหาสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญ (ศุภาพิชญ์ อุดรสรรพ์, 2567) ดังนั้น การ

ผสมผสานเกมมิฟิเคชั่นเข้ากับกระบวนการทางภูมิศาสตร์จึงไม่เพียงแต่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาเชิงวิชาการ แต่ยังสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่สนุกและท้าทาย ส่งผลให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยได้เสนอองค์ความรู้ใหม่ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการทางภูมิศาสตร์ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชั่น

จากภาพอธิบายได้ว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยกระบวนการทางภูมิศาสตร์ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชั่น เพื่อพัฒนาความสามารถการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยองค์ประกอบของรูปแบบประกอบด้วย 4 ส่วนสำคัญ ได้แก่ (1) ปัจจัยนำเข้า คือ สภาพปัจจุบันและปัญหาในการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ เนื้อหาที่มีลักษณะไกลตัวผู้เรียน การจัดการเรียนรู้ที่เน้นการบรรยาย และข้อจำกัดด้านทรัพยากร (2) หลักการออกแบบการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การเรียนรู้เชิงรุก การสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง และการเชื่อมโยงกับบริบทจริง (3) กระบวนการหลัก คือ กระบวนการทางภูมิศาสตร์ 5 ขั้นตอน บูรณาการร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชั่น และ (4) ผลลัพธ์ของการเรียนรู้ ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนมีความสามารถในการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ ทักษะการคิดเชิง

พื้นที่ การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการสื่อสาร ตลอดจนมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ โดยมีการสะท้อนผลและการป้อนกลับอย่างต่อเนื่องเพื่อพัฒนาการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

บทสรุป

สรุปได้ว่าสภาพปัจจุบันและปัญหาของการจัดการเรียนรู้ภูมิศาสตร์ ในระดับมัธยมศึกษามักประสบอุปสรรคจากเนื้อหาที่มากเกินไปและการสอนแบบเน้นการบรรยายที่ทำให้ผู้เรียนขาดทักษะการคิดวิเคราะห์ ผู้วิจัยจึงเสนอแนวทางการแก้ปัญหาด้วยการใช้กระบวนการทางภูมิศาสตร์ร่วมกับแนวคิดเกมมิฟิเคชั่น (Gamification) เพื่อกระตุ้นความสนใจและส่งเสริมบทบาทการเรียนรู้เชิงรุก ผลการศึกษาพบว่าการบูรณาการองค์ประกอบของเกม เช่น การสะสมคะแนนและการปฏิบัติภารกิจ ช่วยให้ผู้เรียนมีแรงจูงใจและส่วนร่วมในการเรียนรู้มากขึ้น นอกจากนี้ วิธีการดังกล่าวยังช่วยยกระดับความสามารถในการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ ทำให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ ในพื้นที่ได้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ของนักเรียนได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ผู้สอนควรออกแบบการจัดการเรียนรู้ตามกระบวนการทางภูมิศาสตร์อย่างเป็นระบบ โดยเน้นการตั้งคำถาม การวิเคราะห์ข้อมูล และการอธิบายความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ มากกว่าการท่องจำเนื้อหา

2. ผู้สอนควรบูรณาการแนวคิดเกมมิฟิเคชั่น (Gamification) เพื่อกระตุ้นแรงจูงใจและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน โดยเชื่อมโยงกลไกเกมกับเป้าหมายการพัฒนาการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์อย่างชัดเจน

3. ผู้สอนควรเชื่อมโยงเนื้อหากับบริบทใกล้ตัวและสถานการณ์จริง เพื่อให้ผู้เรียนเห็นความสำคัญของภูมิศาสตร์ในชีวิตประจำวัน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาผลของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ในระดับชั้นอื่น หรือในบริบทโรงเรียนที่แตกต่างกัน เพื่อเปรียบเทียบผลลัพธ์

2. ควรศึกษาการพัฒนาทักษะการให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ในระยะยาว เพื่อประเมินความยั่งยืนของผลลัพธ์

3. ควรศึกษาการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลและปัญญาประดิษฐ์ (AI) กับกระบวนการทางภูมิศาสตร์ในเชิงลึกมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กนก จันทรา. (2567). *การจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้ทางภูมิศาสตร์ในวิชาสังคมศึกษา ห้องเรียนสังคมศึกษาฐานสมรรถนะ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (2562). *การพัฒนาหลักสูตร ทฤษฎีสู่การปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: วี.พริ้นท์.

ทิศนา แขมมณี. (2560). *ศาสตร์การสอน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิชชาภา หารไชย. (2567). ผลการใช้กระบวนการทางภูมิศาสตร์ร่วมกับเทคนิคการเรียนรู้เสมือนจริงที่มีต่อความสามารถในการคิดเชิงพื้นที่ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย. *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน.* คณะครุศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิมพันธ์ เดชะคุปต์. (2558). *การจัดการเรียนรู้เชิงรุก*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วัชรา เล่าเรียนดี. (2556). *รูปแบบและเทคนิคการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศุภาพิชญ์ อุดรสรรพิ์. (2567). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ ด้วยเทคนิคเกมมิฟิเคชั่น เรื่อง เศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเสริมสร้างทักษะการแก้ปัญหา สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนมัธยมวาริชภูมิ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร. *คุรุสภาวิทยาจารย์, 5(3):* 31–45.

สุมน อมรวิวัฒน์. (2553). *การปฏิรูปการเรียนรู้*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2561). *รายงานการศึกษาไทย พ.ศ. 2561.* กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2560). *ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง สาระภูมิศาสตร์ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560)*. กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

อานันท์ เจริญสุข. (2023). ผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการทางภูมิศาสตร์ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเจตคติต่อการเรียนวิชาภูมิศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. *วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย, 7(4):* 1301–1314.

Edelson. (2011*). Geo-literacy*: *Preparation for reaching decisions.* www.nationalgeographic.org/news/geo- literacy-prepation-far-reaching-decisions2page1.

Favier, T. T., & Van der Schee, J. A. (2012). Exploring the characteristics of an optimal design for inquiry-based geography education with Geographic Information Systems. *Computers & Education, 58(1):* 666–677.

Gersmehl, P. J., & Gersmehl, C. A. (2007). Spatial thinking by young children: Neurologic evidence for early development and "educability". *Journal of Geography, 106(5):* 181–191.

Hamari, J., et al. (2014). *Does gamification work? A literature review of empirical studies on gamification*. Proceedings of the 47th Hawaii International Conference on System Sciences.

Kim, S., & Ke, F. (2017). Effects of game-based learning in an instructional context: A meta-analysis. *Computers & Education, 11(5):* 32-48.

Solem, M., et al. (2014). *Geography for life: National geography standards*. (second edition). Maryland: National Council for Geographic Education.

การศึกษาวัฒนธรรมไหลเรือไฟ สู่การสร้างสรรค์ศิลปกรรม เพื่อสร้างจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม จังหวัดนครพนม

A Study of the Illuminated Boat Procession Culture in Nakhon Phanom: Artistic Creation for Environmental Awareness

[1*]**พีรณัฐ บัวช่วง** Peeranat Buachuang
[2**]**ปรีชา ปั้นกล่ำ** Preecha Pun-Klum
[1,2]คณะมัณฑนศิลป์ สาขาวิชาศิลปะการออกแบบ, มหาวิทยาลัยศิลปากร
[1,2]Faculty of Decorative Arts for Master of Fine Arts (Design Arts), Silpakorn University
[*]First author, e-mail: 59030323@kmitl.ac.th
[**]Corresponding author, e-mail: p27.punklum@gmail.com

Received April 28, 2026; **Revised** May 16, 2026; **Accepted:** June 27, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบททางวัฒนธรรมและบทบาทของประเพณีการไหลเรือไฟ จังหวัดนครพนม เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ในกระบวนการ สร้างสรรค์ผลงาน 2) ศึกษารูปแบบ องค์ประกอบทางศิลปะในประเพณีไหลเรือไฟ เพื่อถ่ายทอดเป็นแรงบันดาลใจทางศิลปะ ให้รับรู้ถึงแนวความคิดที่แฝงอยู่ในวัฒนธรรมประเพณีไหลเรือไฟ 3) สร้างสรรค์ผลงานศิลปะจัดวาง ที่สามารถสร้างจิตสำนึกและความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อมผ่านงานศิลปะ นำเสนอแนวคิดอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมผ่านผลงานศิลปะที่มีรากฐานจากประเพณีท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้าใจและแรงบันดาลใจแก่ผู้ชม ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพผ่านการสังเกตการณ์ในพื้นที่จริงและการสัมภาษณ์เชิงลึกช่างทำเรือไฟและชาวบ้านผู้มีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีไหลเรือไฟมีรากฐานจากนิเวศวิทยาเชิงพุทธในการเคารพและขอขมาธรรมชาติ ทว่าปัจจุบันได้ถูกยกระดับสู่การท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์ ส่งผลให้คุณค่าทางจิตวิญญาณดั้งเดิมเรื่องการปกป้องและเคารพสิ่งแวดล้อมเริ่มเบาบางลง อีกทั้งปัญหาขยะและมลภาวะในแม่น้ำโขง ในด้านรูปแบบและองค์ประกอบทางศิลปะพบว่าสุนทรียภาพเกิดจากการจัดวางโครงสร้างของเรือไฟ การออกแบบและจัดวางรูปทรงตะเกียงไฟอย่างลงตัว รวมถึงเทคนิคการก่อสร้างไม้ไผ่ตามแบบภูมิปัญญาดั้งเดิม อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเหล่านี้

ถูกผสานรวมเข้ากับแนวคิดของศิลปะเชิงนิเวศและศิลปะเชิงแนวคิด โดยนำวัสดุเหลือใช้มาสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปกรรมจัดวางเชิงนิเวศ ณ ลานริมฝั่งแม่น้ำโขง ผลงานดังกล่าวทำหน้าที่สะท้อนภาพปัญหามลภาวะให้เป็นรูปธรรม เกิดเป็น "สุนทรียศาสตร์แห่งความย้อนแย้ง" ที่สร้างภาวะสะดุดใจแก่ผู้ชม องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าการนำ "ทุนวัฒนธรรมเดิม" มาตีความใหม่ผ่านศิลปะร่วมสมัย สามารถเป็นซอฟต์พาวเวอร์ ที่กระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนผ่านพฤติกรรมจากการเป็นเพียงผู้ชมพิธีกรรม สู่การเป็นผู้ลงมือปกป้องระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ทุนทางวัฒนธรรม; นิเวศศิลป์; ศิลปะจัดวาง; สิ่งแวดล้อม; ไหลเรือไฟ

Abstract

This research article aims to: 1) investigate the cultural context and the role of the Illuminated Boat Procession (Lai Ruea Fai) in Nakhon Phanom Province to establish a foundational body of knowledge for the creative process; 2) analyze the artistic forms and elements of the tradition to serve as artistic inspiration and convey the underlying concepts embedded within this cultural heritage; and 3) create an installation art piece capable of fostering environmental consciousness and awareness by presenting conservation ideals rooted in local traditions. This study employs a mixed-methods research approach, gathering qualitative data through on-site observations and in-depth interviews with illuminated boat craftsmen and participating community members. The research findings reveal that the Illuminated Boat Procession is fundamentally rooted in Buddhist ecology, centered on the acts of respecting and seeking atonement from nature. However, its contemporary elevation into commercial tourism has diluted the original spiritual values regarding environmental stewardship, a situation further exacerbated by the issues of waste and pollution in the Mekong River. Regarding artistic elements, the aesthetic appeal is derived from the structural arrangement of the boats, the meticulous design and placement of oil lamps, and traditional bamboo construction techniques. These cultural identities were integrated with the concepts of Eco-Art and Conceptual Art, utilizing reclaimed materials to create an ecological installation on the banks of the Mekong River. This artwork functions as a tangible reflection of pollution, resulting in an "Aesthetic of Paradox" that prompts critical reflection among viewers. The new body of knowledge derived from this research indicates that reinterpreting "original

cultural capital" through contemporary art can serve as a potent soft power. This approach stimulates a behavioral transition, moving the audience from being mere observers of a ritual toward becoming active protectors of a sustainable ecosystem.
Keywords: Cultural Capital; Ecological Art; Installation Art; Environment; Illuminated Boat

บทนำ

ประเพณีการไหลเรือไฟจังหวัดนครพนม (ม.ป.ป.) ถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาทางจิตวิญญาณที่สำคัญยิ่งของพุทธศาสนิกชนแถบลุ่มน้ำโขง ซึ่งมีรากฐานมาจากความเชื่อเรื่องการบูชารอยพระพุทธบาทและการแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อ "พระแม่คงคา" หรือสายน้ำที่เปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ในการหล่อเลี้ยงชีวิตและวิถีชุมชน (พระมหาอธิวัฒน์ ภทรกวี (บุดดานาง) และจิรวัฒน์ สิทธิธรรม, 2566) ทว่าในบริบทปัจจุบันที่สังคมก้าวสู่ยุคการพัฒนาอย่างก้าวกระโดด ประเพณีที่เคยเน้นการสื่อสารความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติกลับถูกปรับเปลี่ยนให้เข้าสู่กระแสการท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์มากขึ้น ส่งผลให้คุณค่าทางจิตวิญญาณดั้งเดิมเรื่องการปกป้องและเคารพสิ่งแวดล้อมเริ่มเบาบางลง ประกอบกับวิกฤตการณ์ด้านระบบนิเวศของแม่น้ำโขงที่ทวีความรุนแรงขึ้น ทั้งจากปัญหาขยะ สิ่งปฏิกูล และมลภาวะที่เกิดจากการขยายตัวของเมือง (ประชาไท, 2566)

สภาพการณ์เหล่านี้ได้สร้างความย้อนแย้งระหว่างการจัดกิจกรรมเพื่อสืบสานประเพณีกับการทำลายฐานทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่อย่างเลี่ยงไม่ได้ “ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดขึ้นได้ทั้งโดยการวางแผนและไม่มีการวางแผนมาก่อน ทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม วัฒนธรรม การเมือง เทคโนโลยี และเศรษฐกิจ และมีการใช้ยุทธศาสตร์ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ โดยอาศัยความเป็นเหตุเป็นผล การให้การศึกษาซ้ำ การใช้อำนาจบังคับ หรือแบบผสมผสานกันระหว่างยุทธวิธีต่างๆ ซึ่งผลในการเปลี่ยนแปลงมีทั้งในเชิงบวกและลบ” (พัทยา สายหู, 2538) หากขาดการนำทุนทางวัฒนธรรมมาตีความใหม่เพื่อสร้างสรรค์จิตสำนึกร่วมสมัย ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรน้ำและสิ่งแวดล้อมในจังหวัดนครพนมอาจกลายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อความยั่งยืนของทั้งวิถีวัฒนธรรมและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนในอนาคต

ในการแก้ไขปัญหาและส่งเสริมการสร้างจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้แนวคิด นิเวศวิทยาเชิงพุทธ (Buddhist Ecology) ซึ่งเน้นหลักความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยหรืออิทัปปัจจยตา เพื่อชี้ให้เห็นว่ามนุษย์และธรรมชาติเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน (จักรพรรณ วงศ์พรพวัณ, 2562) การขอขมาสายน้ำในประเพณีไหลเรือไฟจึงมิควรหยุดเพียงแค่พิธีกรรม แต่ต้องยกระดับสู่การปฏิบัติบูชาผ่านการอนุรักษ์ธรรมชาติอย่างเป็นรูปธรรม ผสานกับแนวคิดศิลปะสร้างสรรค์เพื่อสังคม (Socially Engaged Art) ที่ใช้กระบวนการทางทัศนศิลป์เป็นเครื่องมือในการ

สื่อสารและสร้างประสบการณ์ร่วมทางอารมณ์แก่ผู้ชม (วิจิตร อภิชาติเกรียงไกร, 2564) โดยนำกระบวนการ การคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) มาวิเคราะห์และพัฒนาผลงานศิลปกรรมจากฐานทรัพยากรวัฒนธรรมท้องถิ่น (Cultural Capital) เพื่อเปลี่ยนผ่านจาก "การรับรู้" ไปสู่ "การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม" ตามมาตรฐานการส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ซึ่งแนวทางปฏิบัตินี้มุ่งเน้นการสร้างพื้นที่ทางศิลปะที่สามารถสะท้อนภาพปัญหาของลุ่มน้ำโขง พร้อมกับการเสนอทางออกผ่านงานประติมากรรมหรือสื่อผสมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม อันจะเป็นต้นแบบในการพัฒนาอัตลักษณ์การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่สมดุลระหว่างความศรัทธาทางศาสนาและการปกป้องระบบนิเวศในจังหวัดนครพนมอย่างเป็นระบบ

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนถึงสภาพปัญหาและศักยภาพของพื้นที่อย่างแท้จริง ผู้วิจัยจึงมุ่งเน้นการศึกษาเชิงลึกผ่าน บริบทเชิงพื้นที่ ในเขตอำเภอเมืองนครพนม จังหวัดนครพนม ซึ่งเป็นจุดยุทธศาสตร์หลักในการจัดประเพณีไหลเรือไฟ โดยครอบคลุมทั้งการสำรวจกลุ่มช่างฝีมือพื้นบ้าน ผู้นำชุมชน และเยาวชนในพื้นที่ เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ด้านสุนทรียะ ภูมิปัญญาการเลือกใช้วัสดุ และทัศนคติที่มีต่อวิกฤตสิ่งแวดล้อมในลุ่มน้ำโขง ข้อมูลจากการลงพื้นที่นี้จะถูกนำมาสังเคราะห์เป็นฐานข้อมูลสำคัญในการออกแบบและสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมที่มีอัตลักษณ์ร่วมสมัย ซึ่งไม่เพียงแต่ตอบโจทย์ด้านความงามเชิงทัศนศิลป์ แต่ยังทำหน้าที่เป็น "พื้นที่ทางปัญญา" ที่กระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนและนักท่องเที่ยว ผลลัพธ์จากการศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งหวังที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาแนวทางการจัดกิจกรรมอย่างยั่งยืนเพื่อสร้างบรรทัดฐานใหม่ ในการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เป็นมิตรต่อนิเวศวิทยา (สำนักงานส่งเสริมการจัดประชุมและนิทรรศการ (องค์การมหาชน), 2567) ในการสืบสานวัฒนธรรมไหลเรือไฟที่ทรงคุณค่าควบคู่ไปกับการปลุกจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อม และเป็นการยกระดับคุณค่าของทุนวัฒนธรรมนครพนมให้ก้าวไปสู่ความยั่งยืนอย่างเป็นรูปธรรม

จากเหตุผลและความจำเป็นที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นว่าการเปลี่ยนผ่านจากประเพณีดั้งเดิมสู่การตีความใหม่ผ่านงานศิลปะ มิใช่เพียงการรักษาภาพลักษณ์ทางวัฒนธรรมเท่านั้น แต่คือการสร้างเครื่องมือสื่อสารเชิงรุกเพื่อตอบโต้กับวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมที่กำลังเกิดขึ้นจริง “การศึกษาวัฒนธรรมไหลเรือไฟสู่การสร้างสรรค์ศิลปกรรม เพื่อสร้างจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม จังหวัดนครพนม” จึงมีคุณค่าสำคัญในการเป็นสะพานเชื่อมระหว่าง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับนวัตกรรมทางสุนทรียศาสตร์ โดยความคาดหวังสูงสุดของการวิจัยครั้งนี้คือการสร้าง "ต้นแบบศิลปกรรมเชิงนิเวศ" ที่สามารถกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับจิตสำนึกของผู้คนในสังคม ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาจะไม่เพียงแต่นำไปสู่การได้ผลงานสร้างสรรค์ชุดใหม่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว แต่ยังเป็นแนวทาง

เชิงปฏิบัติให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่รับผิดชอบต่อธรรมชาติ ซึ่งจะช่วยยกระดับจิตวิญญาณของประเพณีไหลเรือไฟให้มีความหมายลึกซึ้งยิ่งขึ้นในฐานะวัฒนธรรมที่ "เกื้อกูล" ต่อโลก อันจะเป็นการสร้างคุณประโยชน์ทั้งในมิติทางศิลปะ ศาสนา และสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่คู่กับจังหวัดนครพนมอย่างยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบริบททางวัฒนธรรมและบทบาทของประเพณีการไหลเรือไฟ จังหวัดนครพนม เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ในกระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน

2. เพื่อศึกษารูปแบบ องค์ประกอบทางศิลปะในประเพณีไหลเรือไฟ เพื่อถ่ายทอดเป็นแรงบันดาลใจทางศิลปะ ให้รับรู้ถึงแนวความคิดที่แฝงอยู่ในวัฒนธรรมประเพณีไหลเรือไฟ

3. เพื่อสร้างสรรค์ผลงานศิลปะจัดวาง ที่สามารถสร้างจิตสำนึกและความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อมผ่านงานศิลปะ นำเสนอแนวคิดอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมผ่านผลงานศิลปะที่มีรากฐานจากประเพณีท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้าใจและแรงบันดาลใจแก่ผู้ชม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเน้นการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยสร้างสรรค์

1. การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยมุ่งศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ แนวคิด คติความเชื่อภูมิปัญญา ปรัชญา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ควบคู่ไปกับการค้นคว้าข้อมูลด้านรูปแบบและทฤษฎีว่าด้วยองค์ประกอบทางศิลปะ

2. การสังเกตและการสำรวจ สังเกตการณ์กระบวนการไหลเรือไฟในพื้นที่จริง ณ จังหวัดนครพนม และสัมภาษณ์ สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับชาวบ้านผู้มีส่วนร่วมในประเพณีช่างทำเรือไฟ เกี่ยวกับสัญลักษณ์และวัสดุที่ใช้

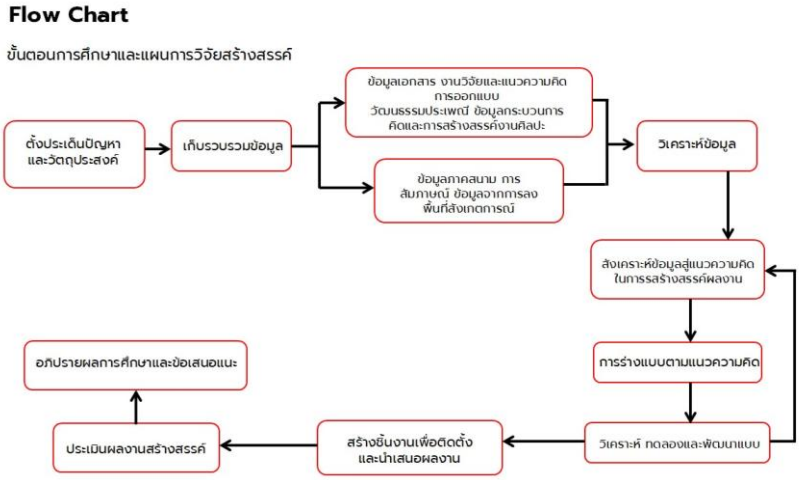
3. การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล จากการใช้เครื่องมือเพื่อรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร ด้านการสัมภาษณ์ และด้านการสังเกต ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์หาอัตลักษณ์สำคัญของเรือไฟนครพนมและเชื่อมโยงข้อมูลวัฒนธรรมเข้ากับปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อกำหนดแนวความคิดในการออกแบบสร้างสรรค์

4. การสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรม เพื่อนำเสนอแนวคิดอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทำให้องค์ความรู้ด้านแนวคิดและภูมิปัญญาของประเพณีให้ปรากฏผ่านงานศิลปะ

ผลการวิจัย

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาบริบททางวัฒนธรรมและบทบาทของประเพณีการไหลเรือไฟ จังหวัดนครพนม เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ในกระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน พบว่า ประเพณีการไหลเรือไฟมีรากฐานมาจากคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ผูกพันกับธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง โดยมีแก่นสารสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ การบูชารอยพระพุทธบาท การแสดงความกตัญญูและขอขมาต่อพระแม่คงคา การบูชาพญานาคและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คติธรรมเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึง "นิเวศวิทยาเชิงพุทธ" ที่สอนให้มนุษย์ตระหนักว่าตนเองเป็นเพียงส่วนหนึ่งของธรรมชาติ

การไหลเรือไฟในอดีตจึงเป็นเสมือนกุศโลบายในการกระตุ้นเตือนจิตสำนึกให้ผู้คนเคารพและไม่ทำลายแหล่งน้ำ เมื่อวิเคราะห์บทบาทของประเพณีจากอดีตสู่ปัจจุบัน พบว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ ในอดีตเรือไฟสร้างจากวัสดุธรรมชาติที่ย่อยสลายได้ง่าย เช่น ต้นกล้วยและไม้ไผ่ เน้นความเรียบง่ายเชิงสัญลักษณ์ แต่ในปัจจุบัน ประเพณีได้ถูกยกระดับให้เป็นงานเทศกาลระดับชาติเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว (Commercialization) ขนาดของเรือไฟมีความใหญ่โตขึ้น มีการใช้วัสดุอุตสาหกรรม โครงเหล็ก เชือกพลาสติก และน้ำมันเชื้อเพลิงจำนวนมากสำหรับตะเกียงไฟ ผลจากการเปลี่ยนแปลงนี้ แม้จะสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ แต่ในทางกลับกันได้ก่อให้เกิดมลภาวะทางน้ำและอากาศ ขยะตกค้าง และคราบน้ำมันในแม่น้ำโขง ซึ่งถือเป็นความย้อนแย้งกับวัตถุประสงค์ดั้งเดิมของการ "ขอขมาสายน้ำ" อย่างชัดเจน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1: ขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลงาน

แหล่งที่มา: พีรณัฐ บัวช่วง, 2568

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษารูปแบบ องค์ประกอบทางศิลปะในประเพณีไหลเรือไฟ เพื่อถ่ายทอดเป็นแรงบันดาลใจทางศิลปะ ให้รับรู้ถึงแนวความคิดที่แฝงอยู่ในวัฒนธรรมประเพณีไหลเรือไฟ จากการศึกษารูปแบบและองค์ประกอบทางศิลปะของประเพณีไหลเรือไฟ จังหวัดนครพนม

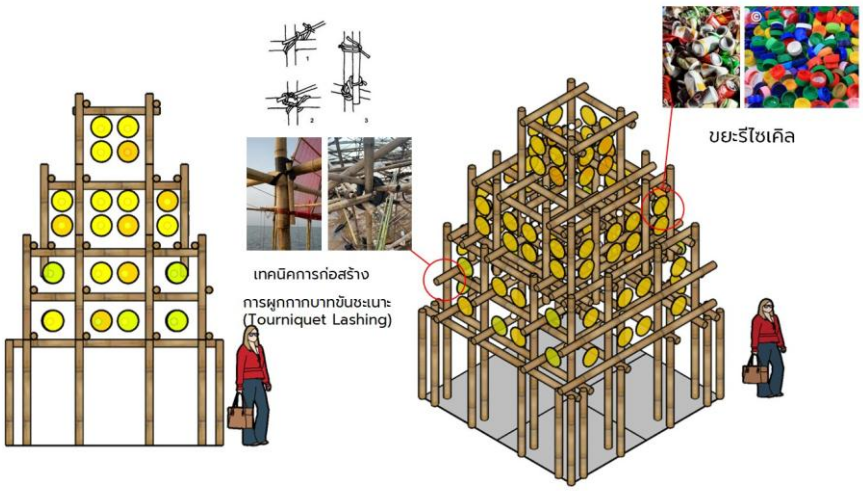
พบว่า โครงสร้างและองค์ประกอบทางศิลปะ (Structure and Components) การสร้างสรรค์เรือไฟประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 3 ส่วน ได้แก่ โครงสร้างของเรือไฟ การออกแบบและจัดวางรูปทรงและตะเกียงไฟ โดยโครงสร้างจำเป็นต้องอาศัยความชำนาญของศิลปินและผสมผสานวัสดุทั้งจากธรรมชาติและอุตสาหกรรมเพื่อให้ทนทานต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เทคนิคการสร้างสรรค์ต้องอาศัยภูมิปัญญาและทักษะของช่างฝีมือ สุนทรียะที่เกิดจากการจัดวางตะเกียงไฟหลายดวงที่ร้อยเรียงเป็นรูปทรงต่างๆ จนเกิดเป็นความงามที่กระทบต่ออารมณ์และความรู้สึก เป็นสุนทรียศาสตร์ที่ก่อตัวขึ้นจาก "ความศรัทธา" และแรงกายแรงใจของชุมชนจนทำให้เรือไฟนครพนมมีอัตลักษณ์เฉพาะตัวที่โดดเด่น ซึ่งนำไปสู่แรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะร่วมสมัย จากรูปแบบ องค์ประกอบและความขัดแย้งเชิงวัสดุ ผู้วิจัยมุ่งนำข้อมูลเหล่านี้มาประยุกต์ใช้ผ่านกระบวนการของ ศิลปะเชิงแนวความคิด (Conceptual Art) และแนวคิดการเข้าหา ชุมชน (Community Turn) เพื่อตั้งคำถามต่อการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตดั้งเดิมในยุคโลกาภิวัตน์ โดยบูรณาการเข้ากับ แนวคิดนิเวศศิลป์ (Ecological Art) ซึ่งไม่ได้มุ่งเน้นเพียงความงามเชิงทัศนศิลป์เท่านั้น แต่ยังมุ่งสร้างกระบวนการตระหนักรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงผลกระทบจากการใช้ทรัพยากร และกระตุ้นเตือนให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน ดังภาพที่ 2

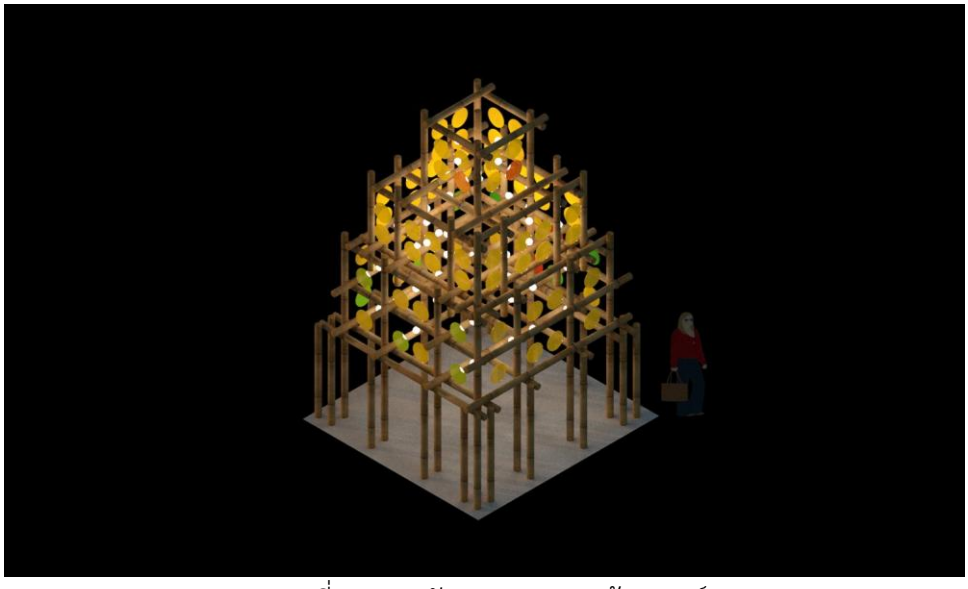
ภาพที่ 2: เทคนิคและองค์ประกอบทางศิลปะในประเพณีไหลเรือไฟ
แหล่งที่มา: พีรณัฐ บัวช่วง (ถ่ายเมื่อวันที่ 05/10/2568)

3. วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อสร้างสรรค์ผลงานศิลปะจัดวาง ที่สามารถสร้างจิตสำนึกและความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อมผ่านงานศิลปะ นำเสนอแนวคิดอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมผ่านผลงานศิลปะที่มีรากฐานจากประเพณีท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้าใจและแรงบันดาลใจแก่ผู้ชม พบว่าได้ผลงานการสร้างสรรค์ศิลปะจัดวางที่สะท้อนถึงประเพณีและสร้างจิตสำนึกและความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อม โดยทำการติดตั้งที่บริเวณ ลานวัฒนธรรมริมฝั่งแม่น้ำโขง จังหวัดนครพนมจากการสังเคราะห์แนวคิดเพื่อดึงเอาปัญหาขยะและมลภาวะจากประเพณีขึ้นมาให้เห็นเด่นชัดในที่สาธารณะ การที่ผลงานตั้งอยู่ริมน้ำโขงซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรจริง ทำให้ผู้ชมเกิดความเชื่อมโยงทางอารมณ์ (Emotional Connection) และเปลี่ยนความรับรู้จากนามธรรมสู่รูปธรรมที่จับต้องได้ เพื่อสร้างการตระหนักถึง

ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับแม่น้ำโขงให้กับประชาชน ผู้ร่วมงาน ศิลปิน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแม่น้ำโขงซึ่งบริบทโดยรอบมีส่วนเกี่ยวข้องกับผลงานที่ต้องการสะท้อนการสร้างจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อมจากผลกระทบที่เกิดจากประเพณี ดังภาพที่ 3 และภาพที่ 4

ภาพที่ 3: ภาพลักษณะผลงานสร้างสรรค์
แหล่งที่มา: พีรณัฐ บัวช่วง, 2568

ภาพที่ 4: ภาพลักษณะผลงานสร้างสรรค์
แหล่งที่มา: พีรณัฐ บัวช่วง, 2568

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาวัฒนธรรมไหลเรือไฟ สู่การสร้างสรรค์ศิลปกรรม เพื่อสร้างจิตสำนึกต่อ สิ่งแวดล้อม” จังหวัดนครพนม นี้ สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า บริบททางวัฒนธรรมและบทบาทของประเพณีการไหลเรือไฟ ประเพณีไหลเรือไฟมีวิวัฒนาการผ่าน 3 ยุคสมัย คือ ยุคบูชาธรรมชาติแม่น้ำ ดวงอาทิตย์ ยุคพุทธบูชา และยุคประเพณีระดับชาติ ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นถึง ความย้อนแย้ง (Contradiction) ในบริบทปัจจุบัน โดยแก่นแท้ของประเพณีคือการขอขมาพระแม่คงคาและการระลึกถึงพระคุณของแม่น้ำ แต่การขยายตัวสู่การท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์กลับทำให้มีการใช้วัสดุอุตสาหกรรมและน้ำมันเชื้อเพลิงจำนวนมาก ซึ่งก่อให้เกิดมลภาวะต่อแม่น้ำโขง ซึ่งแนวคิดดั้งเดิมของประเพณีสอดคล้องกับแนวคิดนิเวศวิทยาเชิงพุทธ (Buddhist Ecology) ที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ (จักรพรรณ วงศ์พรพวัณ, 2562) หากพิธีกรรมหยุดเพียงแค่การแสดงสัญลักษณ์แต่ขาดการปฏิบัติบูชาผ่านการอนุรักษ์ ความศักดิ์สิทธิ์และจิตวิญญาณดั้งเดิมของประเพณีจะเริ่มเบาบางลง โดยผู้วิจัยได้นำข้อมูลสรุปเป็นแนวคิดในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะเพื่อสร้างจิตสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม ผ่านประเพณีที่มีคุณค่า เพื่อให้เกิดพลวัตต่อวัฒนธรรมประเพณีนำไปสู่การพัฒนา ซึ่งสอดคล้องกับพระครูจิตตสุนทร (พิชิต ชูเกลี้ยง) และคณะ ที่ศึกษาเรื่องรูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาสิ่งแวดล้อมในการพัฒนานิเวศสำนึก พบว่า การให้ความรู้และสร้างภาวะอารมณ์ร่วม เกิดความเมตตา และจิตสำนึกจะทำให้สังคมเข้าสู่สภาวะสันติสุข การมีจิตสำนึกนั้น หมายถึง การยินดีและมีความสุขกับการทำสิ่ง ต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาของส่วนรวมอย่างมีความสุข ประชาชนดำเนินการด้วยความเต็มใจและ ตระหนักถึงผลที่จะเกิดต่อส่วนรวม เข้าร่วมด้วยใจที่มีจิตสำนึก มีส่วนร่วมด้วยความสมัครใจ จึงทำให้การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการเป็นไปด้วย ความสุขของผู้เข้าร่วม เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน (พระครูจิตตสุนทร (พิชิต ชูเกลี้ยง) และคณะ, 2563)

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่ารูปแบบและองค์ประกอบทางศิลปะในประเพณีไหลเรือไฟ สุนทรียภาพของเรือไฟเกิดจากการจัดวางโครงสร้างของเรือไฟ การออกแบบและจัดวางรูปทรงตะเกียงไฟอย่างลงตัว รวมถึงเทคนิคการก่อสร้างไม้ไผ่ โดยมีดวงไฟนับหมื่นดวงทำหน้าที่เป็นจุดสว่างตัดกับความมืดมิดของท้องฟ้า Padthawaro et al., 2023) ในเชิงสัญลักษณ์ แสงไฟเหล่านี้เปรียบเสมือน "ปัญญา" ที่ส่องสว่าง การใช้ไม้ไผ่เป็นโครงสร้างหลักไม่เพียงแต่แสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นและความยืดหยุ่น แต่ยังสื่อถึงพลังแห่งความสามัคคีที่ร่วมกันผูกมัดและสร้างสรรค์โครงสร้างขนาดใหญ่ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการนำภูมิปัญญาดั้งเดิม ที่มีคุณค่าทางสุนทรียะทำให้เกิดความรู้สึก เพลิดเพลินใจ เบิกบานใจ อิ่มเอิบ หรือเกิดอารมณ์สะเทือนใจในรูปแบบต่างๆ เช่น แสงสว่างที่เรียงต่อกันเกิดเป็นรูปทรง เทคนิคการผูก โครงสร้างไม้ไผ่ นำมาสร้างสรรค์และจัดระเบียบใหม่

ผสมผสานด้วยวัสดุที่เกิดจากการอัพไซเคิล (Upcycling) สามารถสื่อสารถึงสภาวะที่ระบบนิเวศกำลังถูกคุกคามได้อย่างทรงพลังมากกว่าการเล่าเรื่องพุทธประวัติเพียงอย่างเดียว

3. วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่าจากการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะจัดวาง (Installation Art) เพื่อสร้างจิตสำนึกและความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีรากฐานมาจากประเพณีไหลเรือไฟท้องถิ่นนั้น ผู้วิจัยได้เลือกนำผลงานไปติดตั้ง ณ บริเวณลานริมฝั่งแม่น้ำโขง จังหวัดนครพนม การเลือกพื้นที่จัดแสดงดังกล่าวซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรจริงและมีบริบทเกี่ยวข้องโดยตรง ถือเป็นกลยุทธ์สำคัญในการสร้างความเชื่อมโยงทางอารมณ์ (Emotional Connection) ให้กับผู้ชม ผลงานนี้ได้ทำหน้าที่ดึงเอาปัญหาขยะและมลภาวะที่แฝงอยู่ในประเพณีขึ้นมาสะท้อนให้เห็นอย่างเด่นชัดในพื้นที่สาธารณะ การเลือกพื้นที่สาธารณะในการจัดแสดงผลงาน ช่วยให้ศิลปะทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการสร้างบทสนทนาระหว่างประเด็นทางสังคมและผู้คนในพื้นที่ (วิจิตร อภิชาติเกรียงไกร, 2564) ซึ่งช่วยเปลี่ยนการรับรู้ของประชาชน ผู้ร่วมงาน ศิลปิน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง จากเรื่องที่เป็นนามธรรมไปสู่ภาพรูปธรรมที่จับต้องได้ เพื่อสร้างการตระหนักรู้ถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับแม่น้ำโขง

การสร้างสรรค์ผลงานดังกล่าวยังได้นำไปสู่โมเดลการเปลี่ยนผ่านจาก "พิธีกรรมบูชา" ไปสู่ "ศิลปกรรมเชิงนิเวศ" โดยการใช้ทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ร่วมกับการคิดเชิงออกแบบ (Design Thinking) เป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนผ่านจากการรับรู้เพียงอย่างเดียว ไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่ออนุรักษ์แม่น้ำโขงอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ ผลการสร้างสรรค์ยังพิสูจน์ให้เห็นถึงองค์ความรู้ใหม่ทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์ผ่าน "สุนทรียศาสตร์แห่งความย้อนแย้ง" กล่าวคือ การนำขยะมาจัดวางให้เกิดความสวยงามแทนที่แสงไฟดั้งเดิม สามารถสร้าง "ภาวะสะดุดใจ (Aesthetic Shock)" ที่ทำงานกับความรู้สึกของผู้ชมได้อย่างรวดเร็วและลึกซึ้งยิ่งกว่า การรณรงค์ด้วยป้ายข้อความทั่วไป ผลงานศิลปกรรมที่ต่อยอดมาจากสิ่งที่คนในพื้นที่รักและผูกพัน จึงสามารถทำหน้าที่เป็นเสมือนซอฟต์พาวเวอร์ (Soft Power) ที่ทรงพลังในการกระตุ้นจิตสำนึกรักษ์โลก และเป็นกลไกสำคัญที่จะช่วยขับเคลื่อนจังหวัดนครพนมไปสู่เป้าหมายการเป็นเมืองยั่งยืน (Sustainable City) ในอนาคต เช่น ผลงาน 7000 Oak Trees (7000 Eichen) – Joseph Beuys งานนี้เป็นต้นแบบของประติมากรรมทางสังคม (Social Sculpture) ที่เปลี่ยนผ่านจากการรับรู้สู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม หิน 7,000 ก้อนถูกวางกองไว้หน้าพิพิธภัณฑ์ Fridericianum ในช่วงเริ่มต้น และจะหายไปได้ก็ต่อเมื่อมีคนมาซื้อต้นไม้เพื่อนำไปปลูกคู่กับหินเท่านั้น เป็นการแสดงภาพให้เห็นว่า ปัญหาสังคมจะคลี่คลายได้ก็ต่อเมื่อคนในสังคมลงมือทำร่วมกัน (GroundControl, 2565) ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำเสนอภาพประกอบดังภาพที่ 5 และภาพที่ 6

ภาพที่ 5: ภาพแบบจำลองการติดตั้งผลงานการสร้างสรรค์

แหล่งที่มา: พีรณัฐ บัวช่วง, 2568

ภาพที่ 6: ภาพแบบจำลองการติดตั้งผลงานการสร้างสรรค์

แหล่งที่มา: พีรณัฐ บัวช่วง, 2568

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์กระบวนการศึกษาวัฒนธรรมไหลเรือไฟ สู่การสร้างสรรค์ศิลปกรรมเพื่อสิ่งแวดล้อม สามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่แสดงให้เห็นถึงผลสัมฤทธิ์ในการใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือขับเคลื่อนสังคม องค์ความรู้ใหม่นี้ชี้ให้เห็นว่า การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมผ่านมิติทางวัฒนธรรม ไม่จำเป็นต้องทำลายของเดิมทิ้ง แต่คือการนำ "ทุนวัฒนธรรมเดิม" มาตีความใหม่ผ่าน "ศิลปะร่วมสมัย" เพื่อสร้างการตระหนักรู้ ผ่านทางสุนทรียภาพ ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนผ่านจากการเป็นเพียงผู้ชมพิธีกรรม สู่การเป็นผู้ลงมือปกป้องระบบนิเวศอย่างแท้จริง ผู้วิจัยขอนำเสนอองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย ดังภาพที่ 7

ภาพที่ 7: ภาพเสนอโมเดลองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากผลงาน
แหล่งที่มา: พีรณัฐ บัวช่วง, 2569

บทสรุป

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาประเพณีไหลเรือไฟจังหวัดนครพนมที่ปัจจุบันถูกปรับเปลี่ยนสู่การท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์จนก่อให้เกิดปัญหามลภาวะและขยะตกค้างในแม่น้ำโขง ซึ่งมีความย้อนแย้งกับคติดั้งเดิมของนิเวศวิทยาเชิงพุทธที่เน้นการขอขมาและเคารพสายน้ำ ผู้วิจัยจึงได้บูรณาการศิลปะสร้างสรรค์เพื่อสังคมเข้ากับการลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากชุมชนและช่างทำเรือไฟ เพื่อนำมาสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปะจัดวางเชิงนิเวศ (Eco-Installation Art) บริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขง โดยใช้เทคนิคภูมิปัญญา มาสร้างศิลปะจัดวางสื่อผสม ใช้วัสดุเหลือใช้เพื่อสร้างการตระหนักรู้ เป็นแรงบันดาลใจให้แก่ผู้ชม ผลงานดังกล่าวทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางปัญญาที่เชื่อมโยงอารมณ์ให้ผู้คนตระหนักถึงวิกฤตสิ่งแวดล้อมได้อย่างเป็นรูปธรรม นับเป็นการนำทุนทางวัฒนธรรมมาตีความใหม่ผ่านศิลปะร่วมสมัย

เพื่อเปลี่ยนผ่านพฤติกรรมจากการเป็นเพียงผู้รับชมพิธีกรรม ไปสู่การลงมือปกป้องระบบนิเวศและอนุรักษ์ธรรมชาติอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ควรสร้างกลไกความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรหลังจบงานเทศกาล โดยส่งเสริมการนำขยะที่เกิดขึ้น (เช่น โครงไม้ไผ่ ขวดพลาสติก เชือกฟาง) เข้าสู่ระบบเศรษฐกิจหมุนเวียน (Circular Economy) โดยอาจใช้กระบวนการทางศิลปะและการออกแบบมาแปรรูปขยะเหล่านี้ให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชน หรือชิ้นงานศิลปะประดับเมือง เพื่อเป็นต้นแบบของการบริหารจัดการของเสียเหลือศูนย์ (Zero Waste) ในงานเทศกาลระดับชาติ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ภาคการท่องเที่ยวหรือผู้จัดงานเทศกาล สามารถนำรูปแบบผลงานศิลปกรรมจัดวางเชิงนิเวศ (Eco-Installation Art) ไปจัดแสดงเป็นแลนด์มาร์ก (Landmark) ทางเลือก หรือจุดเรียนรู้ (Learning Space) ควบคู่ไปกับการจัดงานประเพณีหลัก เพื่อดึงดูดกลุ่มนักท่องเที่ยวคุณภาพที่สนใจการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) และเป็นการสร้างประสบการณ์ให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในการรณรงค์รักษาสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกับการชื่นชมประเพณี

2. สถาบันการศึกษาสามารถนำแนวคิดการตีความศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ไปบูรณาการในการเรียนการสอนวิชาศิลปะ สังคมศึกษา หรือการออกแบบ เพื่อให้นักเรียนนักศึกษาได้ฝึกกระบวนการคิดวิเคราะห์ (Critical Thinking) ในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมผ่านทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนตนเอง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. สามารถนำไปเป็นต้นแบบในการจัดการสร้างแนวคิดการตระหนักเรื่องสิ่งแวดล้อมในประเพณีอื่นๆ ที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

2. ควรมีการขยายขอบเขตการศึกษาไปสู่พื้นที่อื่นๆ ในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงที่มีวัฒนธรรมที่ผูกพันกับสายน้ำคล้ายคลึงกัน (เช่น ประเพณีไหลเรือไฟในฝั่ง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว หรือ สปป. ลาว หรือประเพณีลอยกระทงสาย) เพื่อเปรียบเทียบความเชื่อทางนิเวศวิทยาเชิงพุทธและนำมาสังเคราะห์เป็น "โมเดลศิลปกรรมเพื่อการสื่อสารสิ่งแวดล้อมระดับภูมิภาค" ที่มีความเป็นสากลและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กว้างขวางขึ้น

เอกสารอ้างอิง

จักรพรรณ วงศ์พรพวัณ. (2562). นิเวศวิทยาเชิงพุทธกับแนวคิด คุณค่า และการเสริมสร้างการอนุรักษ์ป่าชุมชนในจังหวัดขอนแก่น. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์, 19(1):* 215-226.

จังหวัดนครพนม. (ม.ป.ป.). *ประเพณีไหลเรือไฟ*. http://www2.nakhonphanom.go.th/charm/detail/29

ประชาไท. (2566, 21 กุมภาพันธ์). *ขยะแม่น้ำโขง เมื่อผลกระทบจากไมโครพลาสติกใกล้ตัวกว่าที่คิด*. https://prachatai.com/journal/2023/02/102862

พระครูจิตตสุนทร (พิชิต ชูเกลี้ยง) และคณะ. (2563). รูปแบบการประยุกต์ใช้พุทธปรัชญาสิ่งแวดล้อมในการพัฒนานิเวศสำนึก. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 5(9):* 317-331.

พระมหาอธิวัฒน์ ภทรกวี (บุดดานาง) และจิรวัฒน์ สิทธิธรรม. (2566). ฮีตสิบสอง: มุมมองประเพณีเชิงนิเวศ. *วารสารมนุษย์กับสังคม, 8(2):* 87-105.

พัทยา สายหู. (2538). *กลไกของสังคม*. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิจิตร อภิชาติเกรียงไกร. (2564). สาธารณศิลป์เพื่อนิเวศสุนทรีย์. *วารสารศิลปกรรมและการออกแบบวิชาการ, 2(1):* 1-17.

สำนักงานส่งเสริมการจัดประชุมและนิทรรศการ (องค์การมหาชน). (2567). *Navigating the path to sustainable*. TCEB Intelligence. https://intelligence.businesseventsthailand.com/th/blog/Navigating-the-Path-to-Sustainable

GroundControl. (2565). *Eco Art ศิลปะแห่งการดึงมนุษย์ออกจาก 'เจ้าโลก' มาเป็น 'ส่วนหนึ่ง' ของโลก*. GroundControlTH. https://groundcontrolth.com/behind-the/537

Padthawaro, R. O., et al. (2023). Illuminated boat: Forms and aesthetics in Nakhon Phanom's illuminated boat festival. *Journal of Advanced Zoology*, *44*(S-3): 400-409.

การสร้างสรรค์ศิลปะการออกแบบเครื่องเรือนในบริบทเชิงวัฒนธรรมร่วมสมัย: กรณีศึกษา ตำนานของชาติพันธุ์อิ้วเมี่ยน บ้านปางพริก อ.ปง จ.พะเยา

The Creation of Furniture Design in Contemporary Cultural Context: A Case Study of lu Mien Ethnic Legends, Ban Pang Prik, Pong District, Phayao Province

[1*]**ยลดา เอี่ยมรอด** Yollada Iamrod
[2**]**ปรีชา ปั้นกล่ำ** Preecha Pun-Klum
[1,2]คณะมัณฑนศิลป์, มหาวิทยาลัยศิลปากร
[1,2]Faculty of Decorative Arts, Silpakorn University
[*]First author, e-mail: yyolladaa@gmail.com
[**]Corresponding author, e-mail: p27.punklum@gmail.com

Received April 28, 2026; **Revised** May 17, 2026; **Accepted:** June 27, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาวิเคราะห์และตีความตำนานผันตาหู ผ่านกระบวนการแปลงสัญญะทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์อิ้วเมี่ยนไปสู่ภาษาทางการออกแบบเครื่องเรือนร่วมสมัย 2) ศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้งานช่างดั้งเดิมเพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในงานสร้างสรรค์ 3) สร้างสรรค์ชุดเครื่องเรือนร่วมสมัยต้นแบบเพื่อตอบสนองวิถีชีวิตปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อก้าวข้ามข้อจำกัดจากภาวะแช่แข็งทางวัฒนธรรม ที่ส่งผลให้อัตลักษณ์และภูมิปัญญาดั้งเดิมขาดการเชื่อมโยงกับบริบทสังคมปัจจุบัน การวิจัยจึงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือแปรสภาพสัญญะนามธรรมให้กลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต พร้อมยกระดับมูลค่าทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ให้เด่นชัดขึ้น การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของชาวอิ้วเมี่ยน กลุ่มช่างฝีมือดั้งเดิม และปราชญ์ท้องถิ่นในพื้นที่บ้านใหม่ปางค่า อำเภอปง จังหวัดพะเยา เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างและการสังเกตการณ์ จากนั้นข้อมูลที่รวบรวมได้จะถูกนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาและการสังเคราะห์เชิงออกแบบ ผลการวิจัยพบว่า 1) การวิเคราะห์ตีความตำนานผันตาหูนำไปสู่การสังเคราะห์โครงสร้าง

แบบโมดูล โดยถอดเกณฑ์จากระบบพิกัดตารางลายปักผ้ามาแบ่งชิ้นส่วนย่อยออกเป็น 12 โมดูล เพื่อเป็นตัวแทนเชิงสัญญะของ 12 แซ่สกุล 2) การบูรณาการงานช่างดั้งเดิมเข้ากับตรรกะการอพยพ นำมาสู่การพัฒนากลไกการเข้าสลักยึดเหนี่ยวในรูปแบบเครื่องเรือนถอดประกอบที่ตอบโจทย์ข้อจำกัดด้านพื้นที่ในบริบทร่วมสมัยและ 3) ชุดเครื่องเรือนต้นแบบสามารถส่งผ่านสุนทรียภาพผ่านรหัสโครงสร้างซ่อนเร้น ซึ่งสร้างประสบการณ์เชิงปฏิสัมพันธ์ในขณะประกอบ ช่วยเพิ่มสมาธิให้ผู้ใช้งานเข้าถึงพื้นที่แห่งความสงบส่วนบุคคล องค์ความรู้นี้นับเป็นแนวทางใหม่ในการแปรสภาพมรดกชาติพันธุ์สู่มรดกที่มีชีวิต ทั้งยังส่งผลเชิงบวกต่อชุมชนในการสืบสานภูมิปัญญาให้ก้าวพ้นภาวะแช่แข็งทางวัฒนธรรม และยกระดับมูลค่าเศรษฐกิจสร้างสรรค์ผ่านการให้ความหมายใหม่แก่งานออกแบบวัฒนธรรมได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: เครื่องเรือน; ชาติพันธุ์อิ้วเมี่ยน; วัฒนธรรมร่วมสมัย; สัญญะ

Abstract

This research article aims to achieve the following objectives: 1) to study, analyze, and interpret the legend of ‘Pan Hu’ through a process of transforming the cultural semiotics of the Iu Mien ethnic group into a contemporary furniture design language; 2) to study and collect traditional craftsmanship for application in creative work; and 3) to create contemporary furniture prototypes to address modern lifestyles. This study is conducted to transcend the limitations imposed by ‘Cultural Freezing,’ which causes traditional identity and wisdom to become disconnected from contemporary social contexts. Consequently, this research serves as a tool to transform abstract signs into a ‘Living Heritage’ through concrete design, thereby distinctly elevating creative economic value. study utilizes a qualitative research methodology. The purposive sample consists of experts in Iu Mien culture and history, groups of traditional craftsmen, and local sages within the Ban Mai Pang Ka area, Pong District, Phayao Province. Research instruments used for data collection comprise semi-structured interviews and observations. The gathered data were subsequently analyzed using content analysis and design synthesis. The research findings: 1) The analysis and interpretation of the Pan Hu legend led to the synthesis of a modular structure, extracting criteria from the textile embroidery grid system to divide the piece into 12 distinct sub-modules, which serve as symbolic representations of the 12 Iu Mien clans; 2) The integration of traditional

craftsmanship with migration logic resulted in the development of an interlocking mechanism for flat-pack furniture, addressing space constraints in contemporary contexts; and 3) The furniture prototypes successfully convey aesthetics through hidden structural codes, creating an interactive assembly experience that stimulates concentration and mindfulness, ultimately enabling users to access a personal space of tranquility. This body of knowledge presents a novel approach for the design industry to transform ethnic heritage into a living legacy relevant to modern life. Furthermore, it generates a positive impact on the community by sustaining traditional wisdom beyond cultural stagnation and elevating creative economic value through a sustainable redefinition of cultural design.

Keywords: Furniture; Lu Mien Ethnic; Contemporary Cultural; Semiotics

บทนำ

ชาติพันธุ์อิ้วเมี่ยน, เมี่ยน หรือ เย้า เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีประวัติศาสตร์การอพยพย้ายถิ่นฐานมายาวนาน โดยเคลื่อนย้ายจากทางตอนใต้ของประเทศจีนลงมาตามแนวเทือกเขา และเข้ามาตั้งถิ่นฐานอย่างหนาแน่นในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย เช่น จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ และพะเยา (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2564) ตลอดเส้นทางการอพยพอันยาวนาน สิ่งที่เป็นเสมือนเครื่องยืนยันตัวตนและเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของกลุ่มชาติพันธุ์นี้ คือ "หนังสือเดินทางข้ามภูเขา" หรือ "เจี่ยเซียนป๋อง" พระราชสาส์นโบราณที่อนุญาตให้ชาวอิ้วเมี่ยนสามารถเดินทางและทำกินตามแนวเขาได้อย่างอิสระ หนังสือเดินทางฉบับนี้ไม่เพียงแต่บันทึกสิทธิพิเศษทางประวัติศาสตร์ แต่ยังบันทึกเรื่องราวที่เชื่อมโยงถึงตำนานผันตาหู เทพสุนัขมังกรผู้เป็นบรรพบุรุษและปฐมบทของชาวอิ้วเมี่ยนทั้ง 12 แซ่สกุล (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, 2564) ดังนั้นหนังสือเดินทางข้ามภูเขาและตำนานผันตาหูจึงนอกจากจะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจที่ก่อให้เกิดคติความเชื่อของชาวอิ้วเมี่ยน ยังเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าที่ก่อให้เกิดอัตลักษณ์ของชาวอิ้วเมี่ยนอีกด้วย

ในการนำมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความเฉพาะตัวสูงมาพัฒนาสู่ผลงานสร้างสรรค์ร่วมสมัยจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการถอดรหัสอัตลักษณ์เพื่อเป็นกลไกในการตีความหมายจากมรดกทางวัฒนธรรมดั้งเดิม แล้วนำมาสังเคราะห์เป็นภาษาทางการออกแบบชุดใหม่ที่สอดคล้องกับฟังก์ชันและวิถีชีวิตปัจจุบัน กระบวนการดังกล่าวไม่เพียงแต่เป็นการรักษารากเหง้าของอัตลักษณ์ไม่ให้สูญหายไปตามกาลเวลา แต่ยังช่วยยกระดับสุนทรียภาพให้เกิดคุณค่าในรูปแบบของผลงานสร้างสรรค์ที่สามารถสื่อสารเรื่องราวของชาติพันธุ์ได้อย่างเป็นรูปธรรม (น้ำฝน ไล่ศัตรูไกล, 2556) แนวทางปฏิบัตินี้จึงถือ

เป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนางานออกแบบเครื่องเรือนที่สามารถสะท้อนจิตวิญญาณดั้งเดิมควบคู่ไปกับการตอบสนองความต้องการของผู้ใช้งานในโลกปัจจุบันได้อย่างสมบูรณ์

มรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่ตำบลผาช้างน้อย อำเภอปง จังหวัดพะเยา เปรียบเสมือนฐานข้อมูลสำคัญที่บรรจุอัตลักษณ์ดั้งเดิมและประวัติศาสตร์การอพยพของกลุ่มชาติพันธุ์อิ้วเมี่ยนกลุ่มแรกในประเทศไทยเอาไว้อย่างเข้มข้น โดยเฉพาะบริเวณบ้านใหม่ปางค่าซึ่งเป็นแหล่งจัดเก็บ “หนังสือเดินทางข้ามภูเขา” หรือ “เจี่ยเซียนป๋อง” ฉบับประวัติศาสตร์ที่ตกทอดมาถึงปัจจุบัน จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามและการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรม (เคะเว่น ศรีสมบัติ. 2569, 3 มกราคม) พบว่าภายใต้มรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ได้บันทึกนัยสำคัญของตำนาน 'ผันตาหู' หรือเทพสุนัขมังกรผู้เป็นปฐมบทของชาวอิ้วเมี่ยนเอาไว้อย่างลึกซึ้ง ข้อมูลชั้นต้นจากพื้นที่ศึกษาจึงไม่ได้เป็นเพียงเรื่องเล่าปรัมปรา แต่เป็นต้นทุนสำคัญที่ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์และถอดรหัส เพื่อแปรค่าจากสัญญะที่เป็นนามธรรมสู่การสร้างสรรค์องค์ประกอบทางการออกแบบเครื่องเรือนที่สามารถสื่อสารจิตวิญญาณและความเป็นตัวตนของชาวอิ้วเมี่ยนในบริบทปัจจุบันได้อย่างเป็นรูปธรรม

ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคมเมืองที่ความเร่งรีบส่งผลให้เกิดสภาวะความตึงเครียดและการขาดสมดุลในการหยุดพัก ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญในการนำสุนทรียภาพจากมรดกวัฒนธรรมมาเป็นเครื่องมือในการเยียวยาและสร้างสภาวะทางจิตใจให้เข้าถึงความสงบในขณะปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคติความเชื่อเรื่อง 'ผันตาหู' ของชาวชาติพันธุ์อิ้วเมี่ยนที่สะท้อนผ่าน 'หนังสือเดินทางข้ามภูเขา' ซึ่งเปี่ยมไปด้วยนัยแห่งการคุ้มครองและการดำรงอยู่ด้วยสติอันมั่นคง โลกทัศน์ดังกล่าวไม่ได้เป็นเพียงเรื่องเล่าปรัมปรา หากแต่เป็นการสอดแทรกหลัก 'วิริยะ' หรือความเพียรพยายามในการก้าวผ่านอุปสรรคเพื่อแสวงหาที่พำนักอันเป็นสัปปายะ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการที่ว่าเมื่อการทำงานหรือการดำเนินชีวิตประกอบด้วยความเพียรที่ถูกทาง ย่อมส่งผลให้เกิดความสำเร็จควบคู่ไปกับความสุขทางจิตใจ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2562)

บทความนี้จึงต้องการนำเสนอกระบวนการศึกษาและถอดรหัสสัญญะทางวัฒนธรรมจากตำนานผันตาหูไปจนถึงกระบวนการออกแบบและสร้างสรรค์ชุดเครื่องเรือนร่วมสมัย โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างสรรค์สื่อกลางทางการออกแบบที่ช่วยให้ผู้ใช้งานสามารถ “ทำงานก็ได้ผล คนก็เป็นสุข” ผ่านสภาวะแห่งการหยุดพักอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งนอกจากจะเป็นการยกระดับอัตลักษณ์ของชาวอิ้วเมี่ยนให้เป็นที่ประจักษ์แล้ว ยังเป็นการส่งเสริมคุณค่าของการดำรงชีวิตผ่านงานออกแบบที่เชื่อมโยงจิตวิญญาณดั้งเดิมเข้ากับหลักธรรมและวิถีชีวิตร่วมสมัยได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษา วิเคราะห์ และตีความตำนานผันตาหู ผ่านกระบวนการแปลงสัญญะทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์อิ้วเมี่ยน ไปสู่ภาษาทางการออกแบบเครื่องเรือนในบริบทร่วมสมัย

2. เพื่อศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ของงานช่างดั้งเดิมของชาติพันธุ์อิ้วเมี่ยน สำหรับนำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์เครื่องเรือนในบริบทร่วมสมัย

3. เพื่อสร้างสรรค์ชุดเครื่องเรือนร่วมสมัยต้นแบบที่ถ่ายทอดเรื่องราวและสุนทรียภาพจากตำนานผันตาหู โดยประยุกต์การใช้งานเข้ากับวิถีชีวิตปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

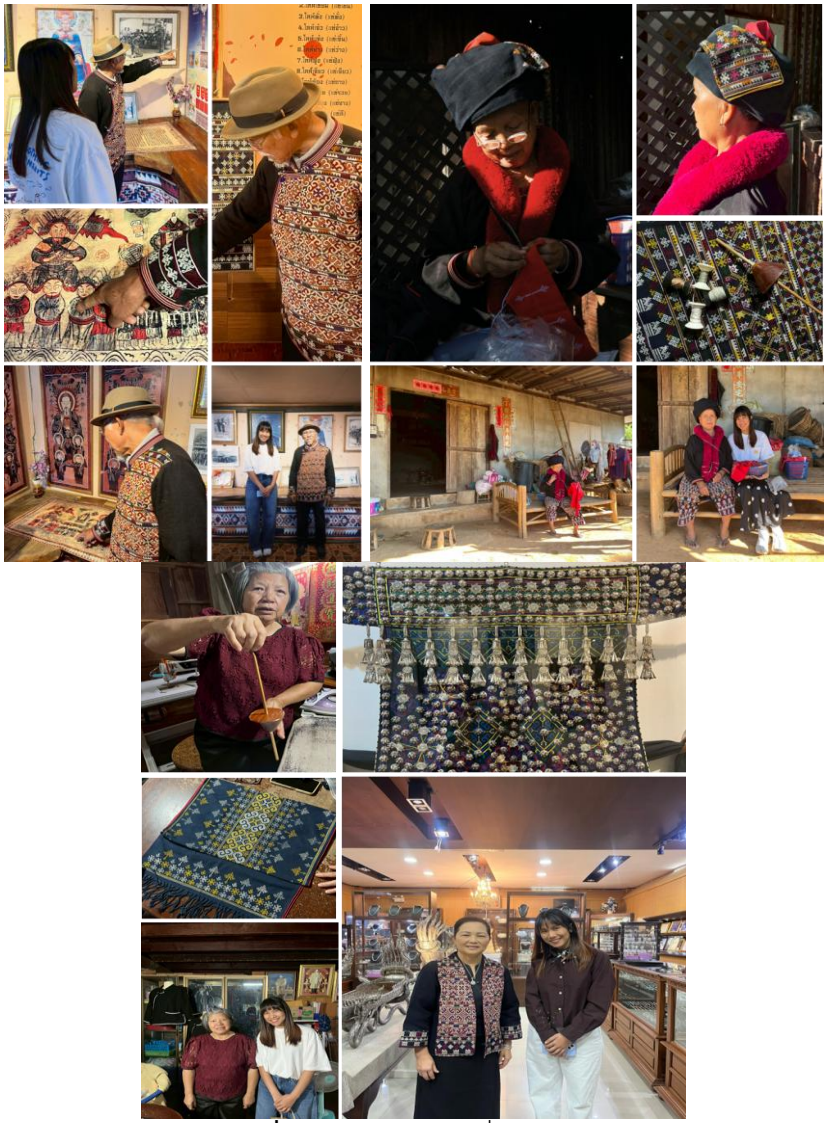
บทความวิจัยนี้อาศัยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผสานเข้ากับกระบวนการวิจัยเพื่อการสร้างสรรค์ โดยมีรายละเอียดการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จากกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านและผู้เชี่ยวชาญ อย่างละ 3 ท่าน ด้านวัฒนธรรมอิ้วเมี่ยนในพื้นที่ตำบลผาช้างน้อย อำเภอปง จังหวัดพะเยา เพื่อมุ่งเน้นการเก็บข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ คติความเชื่อ และตำนานผันตาหูซึ่งเป็นจุดกำเนิดของชาติพันธุ์อิ้วเมี่ยน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยเครื่องมือหลัก 2 ชนิด ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ใช้สำหรับศึกษาประเด็นด้านศิลปวัฒนธรรมและคติความเชื่อที่แฝงอยู่ในตำนานผันตาหู 2) แบบสังเกตการณ์ ใช้สำหรับบันทึกรายละเอียดทางสุนทรียภาพ โดยเฉพาะโครงสร้างระบบตารางที่ปรากฏบนลายปักผ้าซึ่งเป็นเอกลักษณ์สำคัญของชาวอิ้วเมี่ยน

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ภาคสนาม ที่ตำบลผาช้างน้อย อำเภอปง จังหวัดพะเยา เพื่อรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิผ่านการสนทนาและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ควบคู่ไปกับการสังเกตการณ์บริบทจริง จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาประกอบข้อเท็จจริงกับข้อมูลทุติยภูมิ ซึ่งรวบรวมจากเอกสารวิชาการ ทฤษฎีด้านการออกแบบ ตลอดจนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง โดยใช้พื้นที่ในลงภาคสนามคือ บ้านใหม่ปางค่า มีลักษณะพื้นที่เป็นเนินเขาสลับกับภูเขาสูง มีที่ราบระหว่างภูเขาเล็กน้อย โดยทั่วไปเป็นป่าไม้และเทือกเขาสูงชัน อยู่ห่างจากบ้านปางพริกประมาณ 3 กิโลเมตร เป็นหมู่บ้านใหญ่ของกลุ่มชาติพันธุ์อิ้วเมี่ยนจึงมีทั้งเรื่องความเชื่อ เช่น ภาพผีใหญ่ หิ้งบูชาของบรรพชน ตลอดจนมีเอกสารเรื่องราวความเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ ปัจจุบันเป็นพื้นที่ตั้งของกลุ่มชาติพันธุ์อิ้วเมี่ยนที่อาศัยอยู่กันมาอย่างยาวนานซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์อิ้วเมี่ยนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มแรกที่เข้ามาโดยการนำของพญาอินต๊ะคีรี ศรีสมบัติ ก่อนหน้านี้ชาวอิ้วเมี่ยนอาศัยอยู่บริเวณดอยวาวและดอยภูแวนานถึง 44 ปี ก่อนโยกย้ายลูกหลานมาอยู่ที่ดอยภูลังกาและพร้อมใจกันตั้งให้เป็นชื่อเรียกของหมู่ที่ 1 จนถึงปัจจุบัน (เคะเว่น ศรีสมบัติ. 2569, 3 มกราคม) การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามที่บ้านของคุณนัย เตรียมพิชิต ที่ต.ผาช้างน้อย อ.ปง จ.พะเยา เห็นได้ว่า ตัวอาคารเป็นอาคารชั้นเดียวติดดินไม่ยกพื้นเหมือนเดิม แต่ผนังบ้านมีการเปลี่ยนจากผนังไม้หรือฟากไม้ไผ่เป็นคอนกรีต หลังคามีการเปลี่ยนวัสดุจากหญ้าคาหรือไม้ไผ่เป็นกระเบื้องลอนคู่ตามยุคปัจจุบัน ส่วนเครื่องเรือนนั้น ชาวอิ้วเมี่ยน

ไม่ได้มีเครื่องเรือนที่เป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมเนื่องจากมีการอพยพย้ายถิ่นฐานไปเรื่อยๆ เครื่องเรือนที่ใช้จะเป็นการซื้อมาจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ จึงนำเสนอข้อมูลภาพประกอบการลงสัมภาษณ์ดังภาพที่ 1 และภาพที่ 2

ภาพที่ 1 การสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูล

ที่มา: ยลดา เอี่ยมรอด, 2569

ภาพที่ 2 บ้านของคุณนัย เตรียมพิชิต ที่ต.ผาช้างน้อย อ.ปง จ.พะเยา
ที่มา: ยลดา เอี่ยมรอด, 2569

4. การวิเคราะห์ข้อมูลและการสร้างสรรค์ผลงาน ผู้วิจัยนำข้อมูลบริบททางวัฒนธรรมและคติความเชื่อมาผ่านกระบวนการถอดรหัสสัญญะ เพื่อแปรผลและสังเคราะห์ออกมาเป็นภาษาทางการออกแบบ 3 ประการ ได้แก่ 1) การจัดระเบียบโครงสร้างแบบโมดูล 2) กลไกการเข้าสลักและรอยต่อยึดเหนี่ยว และ 3) การสร้างปฏิสัมพันธ์ผ่านรหัสโครงสร้างซ่อนเร้น องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการสังเคราะห์นี้ ได้ถูกนำมาใช้เป็นแนวทางหลักในการสร้างสรรค์และพัฒนาต้นแบบเครื่องเรือนระบบถอดประกอบต่อไป

ผลการวิจัย

1. จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า อัตลักษณ์และวิถีวัฒนธรรมของชาวอิ้วเมี่ยนมีรากฐานสำคัญมาจากตำนานผันตาหูและหนังสือเดินทางข้ามภูเขา ซึ่งมีนัยยะสำคัญเกี่ยวกับการคุ้มครองและการดำรงอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ โดยมีระบบตารางในลายปักผ้าเป็นโครงสร้างทางสุนทรียภาพที่สะท้อนถึงระเบียบวิธีคิด ข้อมูลเชิงลึกเหล่านี้คือชุดสัญญะที่เป็นนามธรรม

ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาถอดรหัสเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ จิตวิญญาณ และการพักพิง อันเป็นต้นทุนทางปัญญาที่สำคัญในการนำไปสู่กระบวนการแปรค่าเป็นองค์ประกอบทางการออกแบบเครื่องเรือนร่วมสมัย ดังภาพที่ 3

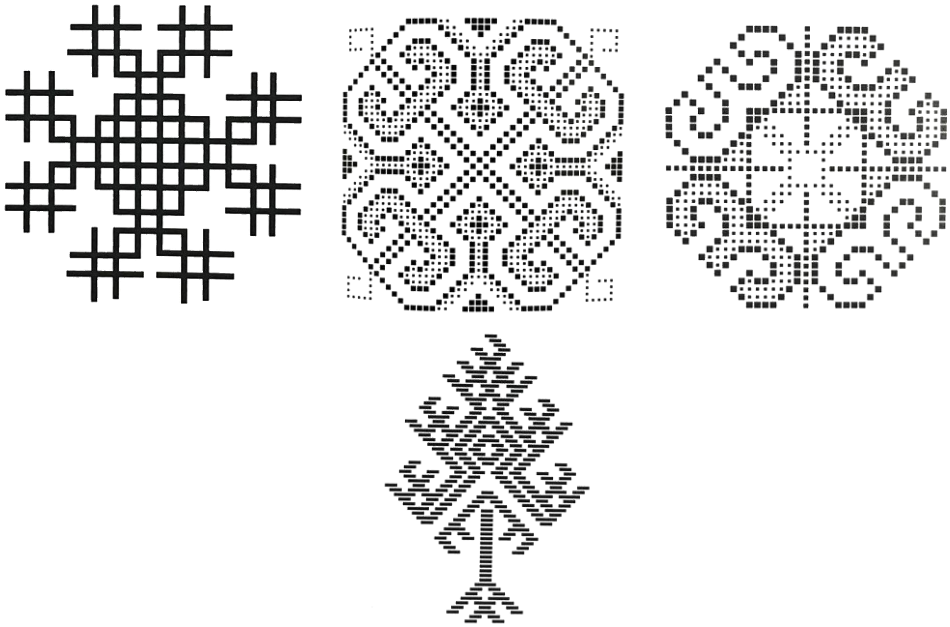
ภาพที่ 3 เหตุการณ์ในตำนานผันตาหู

ที่มา: ยลดา เอี่ยมรอด, 2569

จากการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ พบว่า ตามตำนานผันตาหูเริ่มจากเทพมังกร (อยู่บนสวรรค์) แปลงกายเป็นสุนัขมังกรชื่อ “ผันหู” (ร่างยาว 3 ฟุต ขนสีเหลืองทองมีลายจุด 100 จุด) เพื่อลงมาช่วยมนุษย์ เมื่อลงมาอยู่กับแม่หม้ายแต่ผันหูต่างจากสุนัขทั่วไปเพราะพูดอะไรไป ผันหูก็รู้เรื่องทั้งหมด แต่ไม่พูด แม่หม้ายจึงนำไปถวายกับพระเจ้าผิงหวาง ซึ่งขณะนั้นฮองเต้มีความฝันว่าจะมีคนมาช่วยปราบกบฏเกาอ๋อง เมื่อพระเจ้าผิงหวางหาคนที่จะไปปราบกบฏ ผันหูก็เสนอตัวออกมาพระเจ้าผิงหวางเห็นว่าผันหูมีจิตวิญญาณเช่นเดียวกับมนุษย์ จึงบอกว่าถ้าสำเร็จจะยกธิดาให้ เมื่อเกาอ๋องเห็นผันหูก็คิดว่าผิงหวางพ่ายแพ้แล้ว จึงเลี้ยงผันหูไว้ข้างกาย จนวันหนึ่งผันหูก็กัดเกาอ๋องและคาบศีรษะไปมอบให้พระเจ้าผิงหวาง เมื่อผันหูเลือกธิดาองค์ที่ 3 ได้ถูกคนแล้ว ก่อนเข้าพิธีแต่งงาน 7 วัน ผันหูบอกว่าให้นำตัวเองไปนึ่งจะทำให้กลายร่างเป็นคน แต่ก็นึ่งไม่ทันเหลือส่วนหัวจึงให้ตัดชุดเชียน มาคลุมไว้และจัดพิธีแต่งงานในที่รโหฐาน เมื่อเข้าพิธีแต่งงานแล้ว พระเจ้าผิงหวางให้จัดขบวนรถม้า ขุนนาง 3 คน และไพร่พล 500 นาย พร้อมด้วยตราพระราชสาสน์ เพื่อไปสร้างเมือง ผันหูและธิดามีบุตร 12 คน ผิงหวางตั้งชื่อให้ทุกคน จากนั้นจากชื่อ 12 ชื่อ จึงกลายมาเป็น 12 แซ่ของเย้าในปัจจุบัน

2. จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า กระบวนการแปรค่าสัญญะทางวัฒนธรรมสามารถสังเคราะห์เป็นภาษาทางการออกแบบชุดใหม่ได้ 3 ประการ คือ 1) การจัดระเบียบโครงสร้างแบบ

โมดูล 2) กลไกการเข้าสลักและรอยต่อยึดเหนี่ยว และ 3) การสร้างปฏิสัมพันธ์ผ่านรหัสโครงสร้างซ่อนเร้น ผู้วิจัยได้บูรณาการชุดภาษาดังกล่าวมาสร้างสรรค์เป็นเครื่องเรือนระบบถอดประกอบ (Flat-pack Furniture) ซึ่งนอกจากจะตอบสนองต่อวิถีชีวิตคนเมืองในแง่ของประโยชน์ใช้สอยและการบริหารจัดการพื้นที่แล้ว รูปแบบของเครื่องเรือนยังสามารถจำลองนัยยะของการพกพาและการปรับตัวตามบริบทการย้ายถิ่นฐานในเชิงประวัติศาสตร์ได้อย่างลงตัว

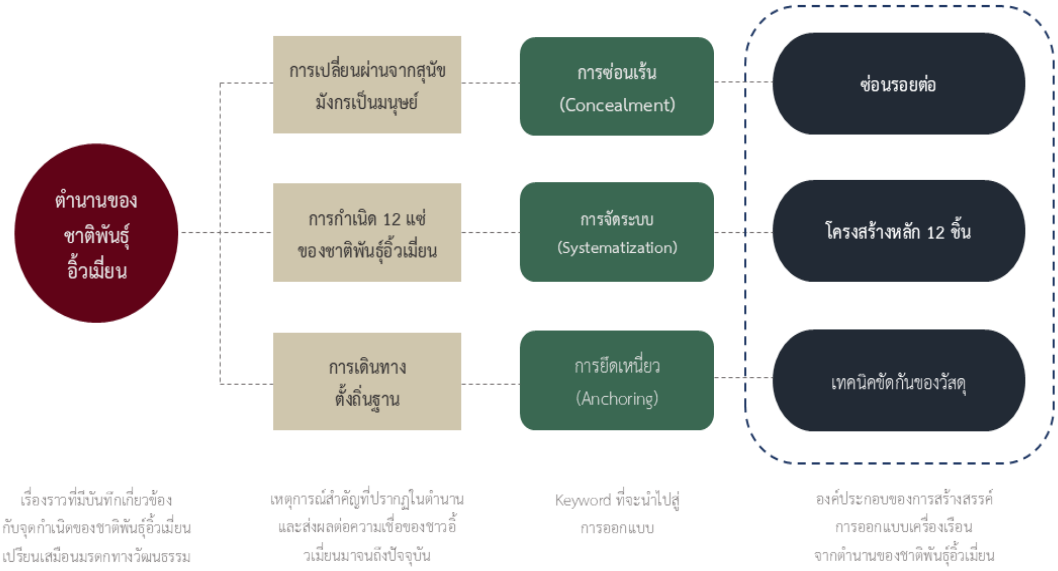
ภาพที่ 4 ลวดลายที่เกี่ยวข้องกับตำนานของชาติพันธุ์อิ้วเมี่ยน มีลายล่มเจว, ลายดะหม่าวด๊บ, ลายต่มเซี่ยน, ลายญ่านเปี้ยง ตามลำดับ

ที่มา: หนังสือ Lao Mien Embroidery: Migration and Change

จากภาพแสดงลวดลายที่เกี่ยวข้องกับตำนาน โดยลายล่มเจวสื่อถึงรอยเท้าสุนัขมังกรจะถูกนำมาใช้เพื่อเป็นเครื่องรางป้องกันสิ่งชั่วร้าย เช่น ปักไว้ที่ผ้าโพกศีรษะของผู้หญิง หรือเหนือประตูบ้าน ลายดะหม่าวด๊บ คือ หนังเสือ หมายถึงเกราะป้องกันตัวของเทพสุนัขมังกร ลายต่มเซี่ยน คือ อุ้งเท้าเสือ หรือตราประทับของพระเจ้าผิงหวางประทานให้กับสุนัขมังกร ลายญ่านเปี้ยง สื่อถึงเครื่องประดับบารมีของเทพสุนัขมังกร นอกจากนี้สีที่ปรากฏในลายผ้าปักของชาวอิ้วเมี่ยนยังมาจากตำนานผันตาหูเช่นกัน ซึ่งสีแดง หมายถึง ความโชคดี เลือดเนื้อ และเป็นรหัสส่งถึงสวรรค์ สีเหลือง หมายถึง ความอดทน ทนทาน สีน้ำเงิน หมายถึง ความซื่อสัตย์ สีเขียว หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์ สีขาว หมายถึง ความบริสุทธิ์ เงิน และสีดำหรือสีครามที่เป็นผ้าพื้นจะแทนหนังของสุนัขมังกร

3. จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า การนำเสนอสุนทรียภาพผ่านขั้นตอนการประกอบเครื่องเรือนด้วยตนเอง (Assembly Experience) สามารถสร้างสภาวะการรับรู้ใหม่ที่เชื่อมโยงกับมิติทางจิตใจได้อย่างลึกซึ้ง โดยรหัสโครงสร้างที่ซ่อนเร้นภายในชิ้นส่วนเครื่องเรือนทำหน้าที่เป็นสื่อกลางที่ชักจูงให้ผู้ใช้งานเกิดความเพียร (วิริยะ) และสมาธิในการจดจ่ออยู่กับปัจจุบันขณะ ก่อให้เกิดพื้นที่แห่ง

ความสงบหรือสภาวะสัปปายะ ภายในที่อยู่อาศัย ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าชุดเครื่องเรือนที่สร้างสรรค์ขึ้นไม่ได้ทำหน้าที่เพียงวัตถุใช้สอย แต่ยังเป็นเครื่องมือเชิงสัญลักษณ์ในการเยียวยาจิตใจและลดทอนความวุ่นวายจากสังคมภายนอก ช่วยให้ผู้ใช้งานสามารถเข้าถึงความสุขที่เกิดจากการสร้างสรรค์และการพักผ่อนอย่างแท้จริง ดังภาพที่ 5 -7

ภาพที่ 5 การตีความจากนามธรรมไปสู่งานออกแบบที่เป็นรูปธรรม
ที่มา: ยลดา เอี่ยมรอด, 2569

การตีความจากนามธรรมไปสู่งานออกแบบที่เป็นรูปธรรม เพื่อถ่ายทอดเป็นภาษาทางการออกแบบ ถูกตีความผ่านบริบทสำคัญ 3 เหตุการณ์ กล่าวคือ เริ่มจากบริบทการกลายร่างจากสุนัขมังกรสู่มนุษย์ ซึ่งสื่อถึงแนวคิดการซ่อนเร้น นำไปสู่เทคนิคการพรางรอยต่อของโครงสร้างเพื่อปกปิดความซับซ้อน ถัดมาคือหน้าประวัติศาสตร์การกำเนิด 12 แซ่สกุล ที่สะท้อนถึงการจัดระบบทางสังคม จึงถูกตีความเป็นการกำหนดชิ้นส่วนประกอบหลักของเครื่องเรือนจำนวน 12 ชิ้น ท้ายที่สุดคือวิถีการอพยพย้ายถิ่นฐาน อันเป็นตัวแทนของการยึดเหนี่ยวทางชาติพันธุ์ ซึ่งถูกจำลองออกมาผ่านกลไกการสอดและขัดกันของวัสดุเพื่อพยุงน้ำหนัก การเชื่อมโยงทั้งหมดนี้จึงถือเป็นการผสานเรื่องราวเชิงนามธรรมทางคติชนวิทยา ให้กลายเป็นเครื่องเรือนที่จับต้องได้อย่างเป็นรูปธรรม

ภาพที่ 6 การสร้างสรรค์ผลงาน
ที่มา: ยลดา เอี่ยมรอด, 2569

ภาพที่ 7 การสร้างสรรค์ผลงาน
ที่มา: ยลดา เอี่ยมรอด, 2569

อภิปรายผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ซึ่งมุ่งศึกษาบริบททางวัฒนธรรมทั้งในส่วนของตำนานผันตาหูและระบบตารางบนลายผ้าปักของชาติพันธุ์อิ้วเมี่ยนเพื่อใช้เป็นแนวทางสร้างสรรค์ จากการศึกษาและวิเคราะห์บริบททางวัฒนธรรม พบว่าการถอดรหัสเชิงสัญลักษณ์จากตำนานผันตาหูและระบบตารางบนลายผ้าปัก สามารถนำมาแปลงเป็นองค์ประกอบทางการออกแบบที่จับต้องได้จริง ผ่านคีย์เวิร์ดสำคัญคือ การซ่อนเร้น การจัดระบบ และการยืดเหนี่ยว ทั้งนี้เนื่องจากรากฐานทางวัฒนธรรมของกลุ่ม

ชาติพันธุ์อิ้วเมี่ยนถูกวางกรอบไว้ด้วยจารีตและระบบโครงสร้างที่ทำหน้าที่เสมือนกฎเกณฑ์ทางสังคมอย่างมีเหตุผล ผลการวิจัยดังกล่าวมีความสอดคล้องอย่างมีนัยสำคัญกับแนวคิดของพอลและอีเลน (Paul & Elaine) ที่ระบุว่างานศิลปหัตถกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือบันทึกโครงสร้างทางสังคมและความเชื่อ ซึ่งความสอดคล้องนี้ปรากฏชัดในกระบวนการแปรสัญญะของผู้วิจัย ที่พบว่าระบบพิกัดตารางในลายปักเมี่ยนไม่ได้เป็นเพียงเทคนิคเชิงช่างเพื่อความสวยงามเท่านั้น แต่คือภาพสะท้อนของระเบียบวิธีคิดในการจัดการพื้นที่และลำดับความสัมพันธ์ในสังคมอิ้วเมี่ยน เช่นเดียวกับที่งานหัตถกรรมในทัศนะของพอลและอีเลนเป็นคลังข้อมูลทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยจึงได้ต่อยอดข้อค้นพบนี้ด้วยการเปลี่ยนกฎเกณฑ์บนผืนผ้า ให้กลายเป็นตรรกะเชิงโครงสร้างในงานออกแบบเครื่องเรือน เพื่อพิสูจน์ว่าระเบียบวิธีคิดดั้งเดิมยังคงทำหน้าที่จัดระเบียบองค์ประกอบใหม่ในบริบทร่วมสมัยได้อย่างเป็นระบบ (Paul & Elaine, 1984)

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ที่มุ่งเน้นการพัฒนารูปแบบเครื่องเรือนถอดประกอบด้วยการใช้วัสดุและเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อตอบรับกับวิถีชีวิตคนเมือง พบว่า ชิ้นส่วนโครงสร้างหลักทั้ง 12 ชิ้น สามารถเชื่อมต่อกันได้สนิทผ่านการสอดประสานและขัดกันของตัววัสดุเอง (Interlocking) โดยไม่ต้องพึ่งพากาวหรือตะปูยึดติด ซึ่งช่วยแก้ปัญหาพื้นที่ใช้สอยที่จำกัดในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะ ผู้วิจัยได้หยิบยกเอาตรรกะเบื้องหลังการอพยพย้ายถิ่น และค่านิยมการพึ่งพาอาศัยกันของคนในกลุ่มชาติพันธุ์ มาเป็นแกนหลักในการคิดค้นระบบโครงสร้างที่ทุกชิ้นส่วนต้องคอยค้ำจุนกันและกัน สอดคล้องกับแนวคิดของธีระพันธ์ ล.ทองคำ ที่ได้ศึกษาหนังสือเดินทางข้ามเขตภูเขาหรือ เกีย เซ็น ป๊อง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์การเคลื่อนย้ายและการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของกลุ่มคนทั้ง 12 แซ่สกุล (ธีระพันธ์ ล.ทองคำ, 2533) ในขณะเดียวกันก็สอดคล้องกับแนวคิด การออกแบบเพื่อสังคม (Design for the Real World) ของปาปาเนค (Papanek) ที่เน้นย้ำถึงการสร้างสรรค์ผลงานที่ตอบสนองต่อวิถีชีวิตจริงของผู้คน โดยเฉพาะการพัฒนาระบบโครงสร้างที่เอื้อต่อการเคลื่อนย้ายพกพาสะดวก และสามารถปรับตัวให้เข้ากับข้อจำกัดด้านพื้นที่อยู่อาศัยได้อย่างชาญฉลาด แนวคิดการออกแบบเพื่อโลกแห่งความเป็นจริง (Design for the Real World) ของปาปาเนค (Papanek) ปรมาจารย์ด้านการออกแบบและนักมานุษยวิทยา ได้นำเสนอแนวคิดผ่านหนังสือ ที่เป็นตำนานอย่าง "Design for the Real World: Human Ecology and Social Change" โดยเขาเสนอว่าหน้าที่ที่แท้จริงของนักออกแบบไม่ใช่การสร้างสรรค์วัตถุเพื่อการบริโภคที่ฟุ่มเฟือย แต่คือการออกแบบเพื่อแก้ปัญหาที่แท้จริงของมนุษย์ (Papanek, 1984) มีประเด็นหลักที่สอดคล้องกับงานสร้างสรรค์ร่วมสมัยดังนี้ 1) การออกแบบที่ตอบสนองต่อความต้องการที่จำเป็น (Design for Needs) ปาปาเนคเน้นย้ำว่าควรให้ความสำคัญกับความต้องการพื้นฐานมากกว่าความยากได้ (Wants) โดยเฉพาะการออกแบบที่คำนึงถึงบริบททางวัฒนธรรมสังคม และข้อจำกัดในการใช้ชีวิต 2) หน้าที่ใช้สอยที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศ การออกแบบต้องพิจารณาปัจจัย 6 ด้าน คือ วิธีการ (Method), การใช้งาน (Use),

ความจำเป็น (Need), ความปรารถนา (Desire), สมาคม (Association) และความสวยงาม (Aesthetics) ให้ทำงานร่วมกันอย่างสมดุล 3) การประหยัดทรัพยากรและความยั่งยืน (Resource Efficiency) ส่งเสริมการใช้วัสดุที่เหมาะสมและกระบวนการผลิตที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม รวมถึงการออกแบบที่เอื้อต่อการพกพาและการประกอบได้ง่าย (Modular/Flat-pack) ในงานวิจัยนี้ แนวคิดของปาปาเนคถูกนำมาอภิปรายเพื่อยืนยันถึงความสำคัญของเครื่องเรือนระบบถอดประกอบ (Flat-pack Furniture) ที่ไม่ได้เป็นเพียงนวัตกรรมทางการผลิต แต่คือคำตอบของการออกแบบที่เข้าใจบริบทสังคมปัจจุบันที่มีข้อจำกัดด้านพื้นที่และการเคลื่อนย้ายที่พักอาศัยบ่อยครั้ง นับเป็นการออกแบบที่มุ่งเน้นประโยชน์สุขและการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างสังคมตามเจตนารมณ์ของปาปาเนคอย่างแท้จริง

3. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ที่มุ่งนำเสนอสุนทรียภาพและประสบการณ์ผ่านกระบวนการประกอบชิ้นงานร่วมกับกลไกโครงสร้างซ่อนเร้น พบว่า การออกแบบรหัสลับทางโครงสร้างที่ต้องอาศัยการตีความและการลงมือทำด้วยตนเอง สามารถทำให้ผู้ใช้งานเข้าถึงสภาวะแห่งความสงบภายใน หรือสัปปายะได้อย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้เพราะ ลำดับขั้นตอนในการต่อประกอบชิ้นส่วนโมดูลาร์ที่ซับซ้อน ได้เปลี่ยนสถานะของเครื่องเรือนจากการเป็นเพียงวัตถุใช้สอย ให้กลายเป็นสิ่งที่ฝึกฝนจิตใจ บังคับให้ผู้ใช้งานต้องใช้ความเพียรพยายามและความตั้งมั่นจดจ่อ ซึ่งสอดคล้องกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาเรื่องพละ 5 ในส่วนของวิริยะ (ความเพียร) และสมาธิ (ความตั้งมั่น) ที่เกิดขึ้นในขณะไขรหัสโครงสร้างเพื่อประกอบชิ้นส่วนทั้ง 12 แซ่สกุลให้เข้าคู่กัน กระบวนการดังกล่าวยัง สอดคล้องกับหลักสัปปายะ 7 โดยเฉพาะในด้านอาวาสสัปปายะที่มองว่าการจัดสภาพแวดล้อมที่พักอาศัยให้เหมาะสมและสงบ ย่อมเกื้อหนุนต่อการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญา นอกจากนี้ ในมิติทางจิตวิทยาสากล ผลการวิจัยยัง สอดคล้องกับทฤษฎีประสบการณ์ลื่นไหล (Flow Theory) ของชิกเซนต์มิฮาย (Csikszentmihalyi) ที่อธิบายถึงสภาวะที่จิตใจมีความจดจ่อขั้นสูงสุดเมื่อมนุษย์ทำกิจกรรมที่มีความท้าทายสอดรับกับทักษะ จนเกิดเป็นสภาวะลืมตัวตนและพบกับความสุขจากภายใน รวมทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดสุนทรียศาสตร์เชิงประสบการณ์ (Experiential Aesthetics) ที่เน้นย้ำว่าคุณค่าของงานสร้างสรรค์ร่วมสมัยมิได้หยุดอยู่เพียงรูปลักษณ์ แต่เกิดจากปฏิสัมพันธ์เชิงลึกที่ช่วยสร้างพื้นพักพิงทางจิตใจในโลกปัจจุบัน (Csikszentmihalyi, 1990)

ทฤษฎีประสบการณ์ลื่นไหล (Flow Theory) ของชิกเซนต์มิฮาย (Csikszentmihalyi) นำเสนอแนวคิดเรื่องสภาวะลื่นไหล (Flow State) ซึ่งหมายถึงสภาวะทางจิตใจที่บุคคลมีความจดจ่ออย่างเต็มที่ และมีความสุขเพลิดเพลินไปกับกิจกรรมที่กำลังทำจนลืมความรู้สึกเรื่องเวลาและตัวตน โดยสภาวะนี้จะเกิดขึ้นได้เมื่อปัจจัยหลัก 2 ประการมีความสมดุลกัน คือ 1) ระดับความท้าทายของกิจกรรม (Challenge Level) กิจกรรมนั้นต้องไม่ยากจนเกินไปจนทำให้เกิดความกังวล และไม่ง่ายจนเกินไปจนทำให้เกิดความเบื่อหน่าย 2) ระดับทักษะของบุคคล (Skill Level) ผู้ปฏิบัติงานต้องมี

ทักษะที่เพียงพอและสอดคล้องกับความท้าทายนั้น ในบริบทของการออกแบบเครื่องเรือนระบบถอดประกอบ (Flat-pack) ทฤษฎีนี้ถูกนำมาใช้อธิบาย ประสบการณ์การประกอบ ว่าหากกลไกการเข้าสลักและรหัสลับทางโครงสร้างมีระดับความยากที่ท้าทายทักษะของผู้ใช้ได้อย่างเหมาะสม กระบวนการประกอบจะทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการดึงจิตเข้าสู่สภาวะจดจ่อ ซึ่งนำไปสู่ความรู้สึกพึงพอใจและสภาวะแห่งความสงบทางจิตใจ ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างสุนทรียภาพเชิงประสบการณ์ในงานออกแบบร่วมสมัย (Csikszentmihalyi, 1990)

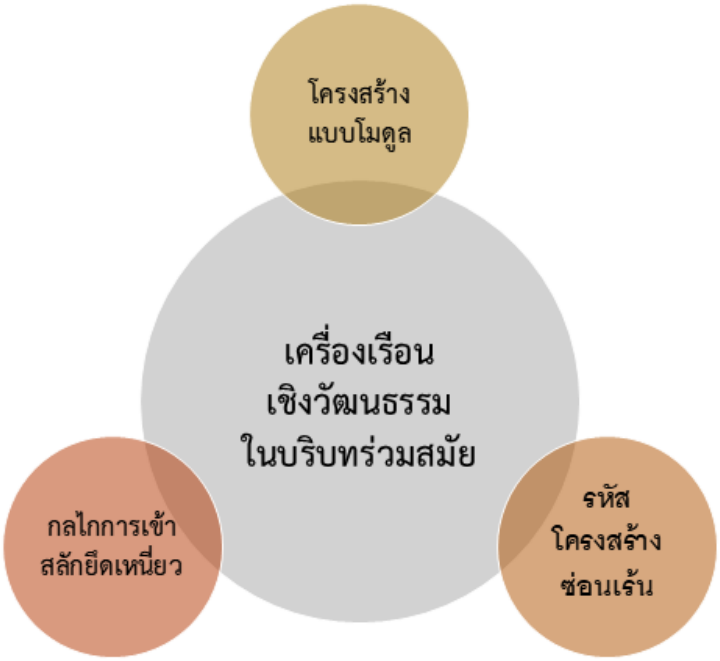
แนวคิดสุนทรียศาสตร์เชิงประสบการณ์ (Experiential Aesthetics) สุนทรียศาสตร์เชิงประสบการณ์เป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการทำความเข้าใจความงามผ่านปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่างมนุษย์กับวัตถุหรือสภาพแวดล้อม มากกว่าการพิจารณาเพียงรูปลักษณ์ทางกายภาพ โดยมีรากฐานมาจากปรัชญาประสบการณ์นิยมของดิวอี้ (Dewey) ที่มองว่าสุนทรียภาพไม่ได้แยกขาดจากชีวิตประจำวัน แต่เกิดจากกระบวนการที่บุคคลเข้าไปมีส่วนร่วมกับสถานการณ์หนึ่งๆ อย่างลุ่มลึก (Dewey, 1934) สรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้ 1. ความงามในฐานะกระบวนการ (Beauty as a Process) สุนทรียภาพไม่ได้เกิดขึ้นจากความสวยงามของวัตถุที่หยุดนิ่ง แต่เกิดขึ้นจากลำดับเหตุการณ์และความรู้สึกที่เปลี่ยนไปในขณะที่มนุษย์กำลังใช้งานหรือสัมผัสวัตถุนั้น 2. มิติด้านความหมายและอารมณ์ (Meaning and Emotional Dimension) ประสบการณ์สุนทรียะจะสมบูรณ์ได้เมื่อวัตถุนั้นสามารถกระตุ้นให้ผู้ใช้เกิดการตีความ เชื่อมโยงกับความทรงจำ หรือสร้างความหมายใหม่ให้แก่ตนเอง 3. การมีส่วนร่วมอย่างกระฉับกระเฉง (Active Engagement) ผู้รับสารไม่ได้เป็นเพียงผู้สังเกตการณ์ที่อยู่นิ่ง (Passive Observer) แต่เป็นผู้ร่วมสร้าง (Co-creator) สุนทรียภาพผ่านการตัดสินใจและการลงมือปฏิบัติ

ในงานวิจัยนี้ แนวคิดสุนทรียศาสตร์เชิงประสบการณ์ถูกนำมาอธิบายขั้นตอนการประกอบเครื่องเรือนว่าเป็นส่วนหนึ่งของสุนทรียภาพที่ผู้วิจัยตั้งใจออกแบบไว้ การที่ผู้ใช้งานต้องค้นหารหัสลับและใช้ความเพียรในการขัดประสานชิ้นส่วน 12 แซ่สกุล ไม่ได้เป็นเพียงหน้าที่ของการประกอบ แต่คือการสร้างประสบการณ์สุนทรียะที่ทำให้ผู้ใช้งานเกิดความภาคภูมิใจ ความสงบ และความผูกพันกับวัตถุในระดับจิตวิญญาณ ซึ่งมีมูลค่าทางสุนทรียภาพมากกว่าความสวยงามเพียงภายนอก

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ผลการวิจัย ผู้วิจัยได้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ที่เรียกว่า กระบวนการแปรสัญญะในวัฒนธรรมสู่สุนทรียภาพร่วมสมัย ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการต่อยอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมสามารถนำมาประยุกต์และสร้างสรรค์งานออกแบบได้ โดยแปรค่านามธรรมสู่รูปธรรมในมิติต่างๆ อย่างเป็นเอกภาพ เริ่มจากการนำระเบียบวิธีคิดแบบระบบตารางในลายปักผ้ามาเป็นแกนกำหนดโครงสร้างของเครื่องเรือนเพื่อออกแบบชิ้นส่วนโมดูลาร์ 12 ชิ้นอันเป็นตัวแทนของ 12 แซ่สกุล

ควบคู่ไปกับการถอดรหัสวิถีการอพยพและตรรกะของหนังสือเดินทางข้ามภูเขา นำมาพัฒนาเป็นเครื่องเรือนระบบถอดประกอบ และกลไกการเข้าสลัก ที่พกพาได้และตอบโจทย์ข้อจำกัดด้านพื้นที่ในบริบทร่วมสมัย ท้ายที่สุดคือการนำนัยซ่อนเร้นจากตำนานผันตาหูมาสร้างสรรค์เป็นประสบการณ์การประกอบด้วยตนเองที่ทำหน้าที่เสมือนเครื่องมือฝึกสมาธิและความเพียร เพื่อให้ผู้ใช้งานได้เข้าถึงพื้นที่แห่งความสงบ องค์ความรู้นี้จึงเป็นแนวทางใหม่ในการยกระดับงานออกแบบเชิงวัฒนธรรม ที่สามารถผสานจิตวิญญาณแห่งอดีตเข้ากับรูปแบบการใช้ชีวิตในสังคมปัจจุบันได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน ผู้วิจัยขอนำเสนอองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย ดังภาพที่ 8

ภาพที่ 8 ผังมโนทัศน์แสดงองค์ความรู้ใหม่ที่นำไปสู่การสร้างสรรค์ผลงาน
ที่มา: ยลดา เอี่ยมรอด, 2569

จากภาพอธิบายได้ว่า การแปรสัญญะจากวัฒนธรรมและตำนานของชาติพันธุ์อิ้วเมี่ยนให้กลายเป็นภาษาทางการออกแบบร่วมสมัย เป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้นามธรรมสามารถก่อตัวขึ้นเป็นรูปธรรมผ่านชิ้นงานที่สามารถใช้ประโยชน์ได้จริง ผู้วิจัยได้อาศัยการตีความรากฐานทางคติชนวิทยาควบคู่ไปกับการผสมผสานภูมิปัญญาเชิงช่างพื้นบ้านมาเป็นแกนหลักในการพัฒนาเครื่องเรือนแบบถอดประกอบ โดยผลสัมฤทธิ์จากการบูรณาการแนวคิดดังกล่าว สามารถถอดรหัสออกมาเป็นองค์ประกอบทางการออกแบบได้ 3 ประเด็นสำคัญ ดังต่อไปนี้ 1. โครงสร้างแบบโมดูล (Modular Structure) การประยุกต์ใช้แนวคิดระบบตารางมาเป็นเกณฑ์หลักในการคำนวณและแบ่งสัดส่วนของเครื่องเรือนออกเป็น 12 ชิ้นส่วนย่อย ซึ่งเปรียบเสมือนตัวแทนของ 12 แซ่สกุลในสังคมอิ้วเมี่ยน วิธีการนี้ไม่เพียงช่วยควบคุมให้ชิ้นส่วนทั้งหมดเชื่อมโยงกันอยู่บนพิกัดความสัมพันธ์เดียวกัน 2. กลไก

การเข้าสลักยึดเหนี่ยว (Interlocking Mechanism) การพัฒนาระบบรอยต่อด้วยเทคนิคการขัดและสอดขบกันของวัสดุ โดยไม่ใช้อุปกรณ์ยึดติดหรือกาว ซึ่งนอกจากจะตอบสนองต่อรูปแบบเครื่องเรือนที่ต้องถอดประกอบได้ (Flat-pack) อย่างสมบูรณ์แล้ว กลไกนี้ยังแฝงนัยยะทางวัฒนธรรมที่สื่อถึงการพึ่งพาอาศัยและการค้ำจุนซึ่งกันและกันของคนในชาติพันธุ์ เพื่อพยุงให้โครงสร้างส่วนรวมตั้งตระหง่านได้อย่างมั่นคง 3. รหัสโครงสร้างซ่อนเร้น (Hidden Structural Codes) เป็นการพรางรอยต่อต่างๆ ไว้ภายในโครงสร้าง เพื่อสะท้อนถึงกุศโลบายการพรางตัวตามตำนานผันตาหู ซึ่งจะปรากฏให้เห็นเมื่อผู้ใช้งานได้ลงมือประกอบเครื่องเรือนด้วยตนเอง ถือเป็นกระบวนการเชิงปฏิสัมพันธ์ที่กระตุ้นให้เกิดความเพียรพยายามและการจดจ่อ จนสามารถนำพาสภาพจิตใจของผู้ใช้ให้ก้าวเข้าสู่พื้นที่แห่งความสงบได้

บทสรุป

งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า การต่อยอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อิ้วเมี่ยนสามารถก้าวข้ามการผลิตซ้ำลวดลายดั้งเดิม ด้วยกระบวนการแปรค่าสัญญะสู่ภาษาทางการออกแบบร่วมสมัย ผู้วิจัยได้นำระเบียบวิธีคิดจากระบบตาราง (Grid System) และนัยยะสำคัญจากตำนานผันตาหูมาสังเคราะห์เป็นโครงสร้างเครื่องเรือนระบบถอดประกอบ (Flat-pack) ที่ใช้กลไกการเข้าสลักของหน่วยย่อย 12 โมดูล ผลลัพธ์ที่ได้จึงก้าวพ้นขีดจำกัดของวัตถุใช้สอย สู่การเป็นพื้นที่ทางสุนทรียภาพที่ชักนำให้ผู้ใช้งานเกิดสมาธิและค้นพบความสงบทางจิตใจ ผ่านประสบการณ์การประกอบชิ้นส่วนด้วยตนเอง นับเป็นการผสานภูมิปัญญาแห่งอดีตเข้ากับวิถีชีวิตคนเมืองในบริบทร่วมสมัย เพื่อสืบทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมให้สอดรับกับบริบทของสังคมปัจจุบันอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย เรื่อง การสร้างสรรค์ศิลปะการออกแบบเครื่องเรือนในบริบทเชิงวัฒนธรรมร่วมสมัย: กรณีศึกษา ตำนานของชาติพันธุ์อิ้วเมี่ยน บ้านปางพริก อ.ปง จ.พะเยา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. สำหรับหน่วยงานเชิงวัฒนธรรมควรนำกรอบแนวคิดการอนุรักษ์เชิงรุกผ่านการแปรค่าสัญญะ ไปกำหนดเป็นนโยบายหรือทุนสนับสนุนการสร้างสรรค์ เพื่อส่งเสริมให้ศิลปินและนักออกแบบรุ่นใหม่ นำข้อมูลทางคติชนวิทยา เช่น ตำนาน หรือจารีตประเพณี มาถอดรหัสเป็นผลงานศิลปะหรือผลิตภัณฑ์ในบริบทร่วมสมัย แทนที่จะมุ่งเน้นเพียงการอนุรักษ์รูปแบบดั้งเดิมเพียงอย่างเดียว ซึ่งจะช่วยต่อลมหายใจให้วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน

2. สำหรับงานที่ส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ควรนำร่องนโยบายส่งเสริมการบูรณาการภูมิปัญญางานช่างดั้งเดิมเข้ากับเทคโนโลยีการผลิตอุตสาหกรรมขนาดย่อม เพื่อยกระดับขีดความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ไทย ให้สามารถผลิตสินค้าที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมแต่ตอบโจทย์วิถีชีวิตสากลได้

3. สำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา ควรนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์อิ้วเมี่ยน ตำบลผาช้างน้อย ไปใช้เป็นนโยบายพัฒนาวิสาหกิจชุมชนและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมรูปแบบใหม่ โดยอาจส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการผลิตของที่ระลึกหรือผลิตภัณฑ์ของตกแต่งบ้านในระบบถอดประกอบได้ (Flat-pack) เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจระดับฐานราก

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. การนำไปใช้ประโยชน์สำหรับนักออกแบบและนักวิจัยสร้างสรรค์ สามารถนำกระบวนการแปรค่าสัญญะทางวัฒนธรรม จากงานวิจัยนี้ ไปเป็นต้นแบบประยุกต์ใช้กับกลุ่มชาติพันธุ์หรือบริบททางวัฒนธรรมอื่นๆ ได้ โดยเปลี่ยนจากการคัดลอกลวดลายพื้นผิว มาเป็นการถอดรหัสโครงสร้างเชิงลึก เพื่อสร้างสรรค์ผลงานที่มีความหมายซ่อนเร้นและไม่ทำลายความศักดิ์สิทธิ์ของต้นฉบับ

2. การนำไปใช้ประโยชน์ในภาคอุตสาหกรรมเครื่องเรือนและการตกแต่ง ผู้ประกอบการสามารถนำแนวคิดโครงสร้างระบบโมดูลและกลไกการเข้าสลักไปต่อยอดในการพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องเรือนระบบถอดประกอบ (Flat-pack Furniture) เพื่อตอบสนองกลุ่มผู้บริโภคในสังคมเมืองที่มีข้อจำกัดด้านพื้นที่อยู่อาศัย อีกทั้งยังตอบโจทย์ด้านความยั่งยืน และการลดปริมาณวัสดุเหลือทิ้งในกระบวนการผลิตอีกด้วย

3. การนำไปใช้ประโยชน์ในมิติทางจิตวิทยาและการพัฒนาสุขภาวะ จากผลการวิจัยที่พบว่าประสบการณ์การประกอบเครื่องเรือนด้วยตนเอง สามารถสร้างสภาวะแห่งความสงบ (สัปปายะ) ได้นั้น สามารถนำแนวคิดนี้ไปประยุกต์ใช้ในสื่อการเรียนรู้ที่ช่วยฝึกสมาธิ ความเพียร และสร้างพื้นที่พักพิงทางจิตใจสำหรับผู้คนในสังคมปัจจุบันที่ต้องเผชิญกับความวุ่นวายได้

เอกสารอ้างอิง

เคะเว่น ศรีสมบัติ. (2569, 22 มกราคม). *ตำนานผันตาหูและมรดกทางวัฒนธรรมของชาวอิ้วเมี่ยน.* (ยลดา เอี่ยมรอด, ผู้สัมภาษณ์).

ธีระพันธ์ ล.ทองคำ. (2533). *เกีย เซ็น ป๊อง (กั๊ว ชาน ป่าง) หนังสือเดินทางข้ามเขตภูเขา.* กรุงเทพฯ: โครงการวิจัย ภาษาและวัฒนธรรมเย้าไทยและเย้าจีน หน่วยปฏิบัติการวิจัยทางภาษาศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

น้ำฝน ไล่ศัตรูไกล. (2556). *การออกแบบหัตถกรรมร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (2564, 23 กรกฎาคม). *ฐานข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: อิ้วเมี่ยน.* ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). https://ethnicity.sac.or.th/database-ethnic/213/

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2562). *งานก็ได้ผล คนก็เป็นสุข.* (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เลี่ยงเชียง.

Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The Psychology of Optimal Experience.* New York: Harper & Row.

Dewey, J. (1934). *Art as Experience*. New York: Minton, Balch & Company.

Paul, L., & Elaine, L. (1984). *Peoples of the Golden Triangle: Six Tribes in Thailand.* London: Thames and Hudson.

Papanek, V. (1984). *Design for the Real World: Human Ecology and Social Change* (2nd ed.). London: Thames and Hudson.

การพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับบอร์ดเกมเพื่อส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัล สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

The Development of Problem-Based Learning Management with Board Games to Promote Digital Citizenship Skills for Grade 6 Students

[1*]**ชนนิกานต์ พันธ์แจ่ม** Chonnikan Phanjam
[2**]**สุวิมล สพฤกษ์ศรี** Suwimon Saphuksri
[1,2]คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร
[1,2]Faculty of Education, Silpakorn University
[*]First author, e-mail: phanjam_c@su.ac.th
[**]Corresponding author, e-mail: [**]saphuksri_s@su.ac.th

Received May 2, 2026; **Revised** May 23, 2026; **Accepted:** June 27, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานแสดงความต้องการจำเป็นในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับบอร์ดเกม เพื่อส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลและ 2) ศึกษาประสิทธิผลของการใช้การพัฒนาการจัดการเรียนรู้ โดยใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนา (R&D) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ห้อง 6/1 โรงเรียนวัดดอนยายหอม (หลวงพ่อเงินอุปถัมภ์) จำนวน 38 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ 1) แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับบอร์ดเกม 2) แบบประเมินพัฒนาการของทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลและ 3) แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียน สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวแบบวัดซ้ำ และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัย พบว่า 1) การพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับบอร์ดเกม เพื่อส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่ (1) ขั้นการนำเสนอสถานการณ์เพื่อ

กำหนดปัญหา (2) ขั้นทำความเข้าใจกับปัญหา (3) ขั้นดำเนินการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล (4) ขั้นการเลือกวิธีการแก้ปัญหา โดยผ่านกิจกรรมบอร์ดเกม (5) ขั้นสรุปและประเมินค่าของคำตอบ และ (6) ขั้นนำเสนอและประเมินผลงาน 2) ในด้านประสิทธิผลของรูปแบบการจัดการเรียนรู้ พบว่า 2.1) ตลอดระยะเวลาการทดลอง ทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลของนักเรียนเพิ่มขึ้นตามลำดับ และ 2.2) ภายหลังการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับบอร์ดเกม นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับสูง

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน; ทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัล; บอร์ดเกม

Abstract

The objectives of this research were to: 1) investigate the baseline data and need requirements for developing a problem-based learning management with board games to promote digital citizenship skills; and 2) examine the effectiveness of this developed learning management approach, this study employed a Research and Development (R&D) design. The sample consisted of 38 sixth-grade students from Class 6/1 at Wat Don Yai Hom School (Luang Phor Ngern Oupatham), selected through cluster random sampling. The research instruments included: 1) problem-based learning management plans integrated with board games, 2) a digital citizenship skills development assessment form, and 3) a student satisfaction questionnaire. Data were analyzed using percentage, mean, standard deviation, one-way repeated measures ANOVA, and content analysis. The research findings revealed that: 1) the developed of problem-based learning management with board games to promote digital citizenship skills for sixth-grade students comprised six steps: (1) presenting the situation to define the problem, (2) understanding the problem, (3) conducting investigation and gathering information, (4) selecting problem-solving methods through board game activities, (5) summarizing and evaluating answers, and (6) presenting and evaluating outcomes. 2) Regarding the effectiveness of the learning management approach, it was found that: 2.1) throughout the intervention, students' digital citizenship skills sequentially increased; and 2.2) after experiencing the problem-based learning management approach integrated with board games, the students' satisfaction was at a high level.

Keywords: Problem-Based Learning (PBL); Digital Citizenship Skills; Board Games

บทนำ

นโยบายและแผนระดับชาติว่าด้วยพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ฉบับปรับปรุง ยุทธศาสตร์ที่ 5 พัฒนากำลังคนให้พร้อมเข้าสู่ยุคเศรษฐกิจและสังคมดิจิทัล ซึ่งมีเป้าหมายที่สำคัญ คือ กำลังคนทุกสาขามีความรู้และทักษะดิจิทัลที่สามารถนำมาใช้ในการประกอบอาชีพอย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) สอดคล้องกับรายงานสถานการณ์ปัจจุบันที่พบว่าคนไทยเข้าถึงอินเทอร์เน็ตร้อยละ 88.22 และใช้เวลาเฉลี่ยสูงถึง 7 ชั่วโมง 25 นาทีต่อวัน โดยส่วนใหญ่ใช้เพื่อสื่อสังคมออนไลน์และการสนทนา (สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) ในปัจจุบันการใช้สื่อดิจิทัลที่มากขึ้นนี้ มีทั้งข้อดีและข้อจำกัด ที่พบในปี 2566 มี 3 ลำดับแรก คือ 1) ปัญหา SMS/iMessage 2) หลอกลวงเว็บพนันออนไลน์หรือลามกอนาจาร 3) ปัญหาถูกหลอกลวงทางโทรศัพท์และอุปกรณ์ติดไวรัส จนเกิดความเสียหายต่อตัวอุปกรณ์หรือข้อมูลต่างๆ (สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) ซึ่งกลุ่มเยาวชน Generation Z (อายุ 6-24 ปี) เป็นกลุ่มที่ต้องเร่งส่งเสริมและพัฒนาสมรรถนะด้านการสื่อสารยุคดิจิทัล และกฎหมายดิจิทัล (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2566) แม้จะมีการเข้าถึงสื่อดิจิทัลที่เพิ่มขึ้น แต่ส่วนใหญ่ยังคงเน้นใช้เพื่อความบันเทิง ขาดการรู้เท่าทัน ก่อให้เกิดความเสี่ยงในการใช้งานที่ไม่เหมาะสม และเสี่ยงต่ออันตรายที่จะเกิดขึ้นตามมา

ความเป็นพลเมืองดิจิทัล (digital citizenship) จึงเป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติที่จะสามารถช่วยให้ใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีดิจิทัล ปกป้องตนเองจากความเสี่ยง รู้จักเคารพสิทธิของตนเองและมีความรับผิดชอบต่อสังคม การจัดการศึกษาให้แก่เยาวชนเพื่อส่งเสริมและให้ความรู้ โดยเฉพาะการจัดการศึกษาที่เกี่ยวกับการใช้สื่อดิจิทัลอย่างเหมาะสม มีความเป็นพลเมืองดิจิทัล ความรู้เกี่ยวกับหลักการรักษาความปลอดภัยและความเป็นส่วนตัวในเครือข่ายสังคมออนไลน์ แนวคิดวิธีการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองดิจิทัลด้วยการเรียนการสอนในห้องเรียนแบบดั้งเดิม ไม่สามารถครอบคลุมการเรียนรู้ความเป็นพลเมืองดิจิทัลของนักเรียนได้ทั้งหมด ดังนั้นจากการที่ผู้วิจัยศึกษาวิธีการสอนพบว่าลักษณะเฉพาะของการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-based Learning) สอดคล้องกับปัญหาดังกล่าว ทิศนา แขมมณี (2557) ได้กล่าวถึงการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน เป็นการจัดสภาพการณ์ของการเรียนการสอนที่ใช้ปัญหาเป็นเครื่องมือในการช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ตามเป้าหมาย โดยครูอาจนำนักเรียนไปเผชิญสถานการณ์ปัญหาจริง หรือครูอาจจัดสภาพการณ์ให้นักเรียนเผชิญปัญหาหรือฝึกกระบวนการคิดวิเคราะห์ปัญหาและแก้ปัญหาร่วมกันเป็นกลุ่ม ซึ่งจะช่วยให้นักเรียนเกิดความเข้าใจในปัญหานั้นอย่างชัดเจน ได้เห็นทางเลือกและวิธีการที่หลากหลายในการแก้ปัญหา รวมทั้งช่วยให้นักเรียนเกิดความใฝ่รู้ เกิดทักษะ กระบวนการคิดและกระบวนการแก้ปัญหาต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาหรือสถานการณ์ที่สนใจเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน

นอกจากนี้ผู้วิจัยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่า มีเครื่องมือการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดิจิทัล เช่น หลักสูตร สื่อสร้างการรับรู้และกระตุ้นให้เกิดความตระหนัก คู่มือการใช้อินเทอร์เน็ตฉบับอ่านง่ายสำหรับเด็กและเยาวชน เพื่อสร้างความรู้และความมั่นใจในการใช้ อินเทอร์เน็ตยุคดิจิทัล หลักสูตรออนไลน์ Digital Citizen หนังสือ คลิปแอนิเมชัน และหนังสั้น เพื่อผลักดันให้ทุกคนเดินเกมชีวิตบนโลกออนไลน์ได้อย่างสร้างสรรค์และมั่นคงปลอดภัย (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (สพธอ), 2564) สอดคล้องกับแนวคิดของการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานเป็นกระบวนการที่ใช้สถานการณ์จริงเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการสืบค้นและสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง สอดคล้องกับแนวคิดการสร้างความรู้ผ่านปฏิสัมพันธ์เชิงสังคม (ศิริวรรณ วณิชวัฒนวรชัย, 2562) เมื่อนำมาบูรณาการกับบอร์ดเกมซึ่งเป็นสื่อการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ช่วยสร้างสภาวะจำลองที่ปลอดภัยให้นักเรียนได้ฝึกกระบวนการคิดวิเคราะห์และการตัดสินใจแก้ปัญหาก่อนนำไปปรับใช้ในชีวิตจริง ซึ่งสอดคล้องกับวชิรวิทย์ เอี่ยมวิลัย (2563) ศึกษาผลการใช้บอร์ดเกมตามแนวทางการคิดอย่างมีวิจารณญาณเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองดิจิทัล พบว่า ผู้เรียนมีคะแนนเฉลี่ยความเป็นพลเมืองดิจิทัลหลังเรียนรู้ด้วยบอร์ดเกมตามแนวทางการคิดอย่างมีวิจารณญาณสูงกว่าก่อนเรียน

จากการที่ผู้วิจัยได้ปฏิบัติการสอนในรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนวัดดอนยายหอม (หลวงพ่อเงินอุปถัมภ์) อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สาระหน้าที่พลเมือง ตัวชี้วัด ส 2.1 ป.6/5 แหล่งข้อมูลข่าวสารในชีวิตประจำวัน พบว่านักเรียนมีผลการเรียนเฉลี่ยเท่ากับร้อยละ 65 ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานที่โรงเรียนกำหนดไว้ที่ร้อยละ 70 แสดงให้เห็นว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนโดยรวมยังไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ปัญหาที่นักเรียนยังขาดความรู้และความเข้าใจในการใช้สื่อดิจิทัล เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลข่าวสารในชีวิตประจำวันในโลกยุคดิจิทัล นักเรียนมักรับข้อมูลจากสื่อดิจิทัลโดยไม่ตรวจสอบแหล่งที่มาว่ามีความน่าเชื่อถือหรือไม่ และส่งต่อข้อมูลเหล่านั้นไปยังครอบครัวและเพื่อนโดยไม่ผ่านการกลั่นกรอง อีกทั้งวิธีการสอนของครูยังคงเป็นแบบดั้งเดิมและขาดการใช้สื่อการสอนที่ทันสมัย ทำให้การจัดการเรียนรู้ไม่เกิดประสิทธิภาพเท่าที่ควร ผู้เรียนในยุคปัจจุบันนั้นต้องมีความรู้ที่จำเป็นและมีทักษะการใช้สื่อสังคมออนไลน์อย่างรู้เท่าทัน เพื่อลดความเสี่ยงและเพิ่มความปลอดภัยในโลกออนไลน์ มีการพัฒนาการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศสื่อดิจิทัลอย่างเหมาสมและรับผิดชอบต่อสังคม เป็นพลเมืองในศตวรรษที่ 21

จากสภาพปัญหาและความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับบอร์ดเกม เพื่อส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัล สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยมุ่งส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัล เพื่อให้นักเรียนใช้ประโยชน์ของข้อมูลข่าวสารเหตุการณ์ในชีวิตประจำวันจากแหล่งข้อมูลสื่อดิจิทัล การเลือกรับและใช้ข้อมูลสื่อดิจิทัล

ให้ปลอดภัยจากความเสี่ยง มีทักษะการรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลในการเป็นพลเมืองดิจิทัล ทำให้ใช้ข้อมูลสื่อดิจิทัลในการเรียนรู้ได้เหมาะสม เกิดการพัฒนาตนเองและสังคม เพื่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมยุคศตวรรษที่ 21 อย่างมีความสุขต่อไปในอนาคต เป็นแนวทางในการพัฒนาการเรียนการสอนในรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานแสดงความต้องการจำเป็นในการพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับบอร์ดเกม เพื่อส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัล

2. เพื่อศึกษาประสิทธิผลของการใช้การพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับบอร์ดเกม เพื่อส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัล

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development : R&D) โดยแบ่งขั้นตอนดำเนินการออกเป็น 4 ขั้นตอน ซึ่งมีขั้นตอนในการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิจัย (Research: R_1) การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน (Analysis: A) เป็นการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานสำหรับการออกแบบและการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ โดยศึกษาเอกสารแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) หลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนวัดดอนยายหอม (หลวงพ่อเงินอุปถัมภ์) (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2568) กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ความต้องการจำเป็นของนักเรียน ความคิดเห็นของผู้อำนวยการสถานศึกษา ศึกษานิเทศก์ และครูวิชาการโรงเรียน และความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการเรียนรู้

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนา (Development: D_1) การออกแบบและพัฒนา (Design and Development: D&D) เป็นการพัฒนาและหาคุณภาพของการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ โดยการพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับบอร์ดเกม ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน การตรวจสอบความเหมาะสมและความสอดคล้องโดยผู้เชี่ยวชาญ และการหาประสิทธิภาพโดยนำไปทดลองใช้ (try out) กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6/2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 และปรับปรุงแก้ไข

ขั้นตอนที่ 3 การวิจัย (Research: R_2) การนำไปใช้ (Implementation : I) เป็นการนำการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ไปทดลองใช้จริงกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6/1 โรงเรียนวัดดอนยายหอม (หลวงพ่อเงินอุปถัมภ์) ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 โดยใช้รูปแบบการทดลอง One Group Time Series Design และ One-Shot Case Design

ขั้นตอนที่ 4 การพัฒนา (Development : D_2) การประเมินผล (Evaluation : E) เป็นการประเมินและปรับปรุงแก้ไขการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ หลังจากที่นำไปใช้กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6/1 ผลที่ได้รับคือ ผลการศึกษาพัฒนาการของทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัล และผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียน ผู้วิจัยนำไปปรับปรุงการพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับบอร์ดเกมเป็นฉบับสมบูรณ์

1. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วย

1) ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 โรงเรียนวัดดอนยายหอม (หลวงพ่อเงินอุปถัมภ์) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 1 จำนวน 2 ห้องเรียน รวม 72 คน

2) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6/1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 โรงเรียนวัดดอนยายหอม (หลวงพ่อเงินอุปถัมภ์) อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครปฐม เขต 1 จำนวน 38 คน ใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Random Sampling)

3) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้ (1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลขั้นการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ได้แก่ เอกสาร แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผู้อำนวยการสถานศึกษา ศึกษานิเทศก์ ครูวิชาการโรงเรียน และผู้เชี่ยวชาญ (2) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการพัฒนาและหาคุณภาพของการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญ และนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6/2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 34 คน (3) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยและการนำไปใช้ ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6/1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 38 คน (4) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการประเมินและปรับปรุงแก้ไขการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6/1 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 38 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนที่ 1 การวิจัย (Research : R_1) ได้แก่ แบบสอบถามความต้องการจำเป็นสำหรับนักเรียน แบบสัมภาษณ์ผู้อำนวยการสถานศึกษา ศึกษานิเทศก์ และครูวิชาการโรงเรียน และแบบสัมภาษณ์สำหรับผู้เชี่ยวชาญ

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนา (Development : D_1) ได้แก่ แบบวิเคราะห์เอกสาร แบบประเมินคุณภาพความสอดคล้องเหมาะสมของเครื่องมือค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) แบบประเมินความเหมาะสมของแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน โดยใช้มาตรประเมินค่า 5 ระดับของ Likert Scale แผนการจัดการเรียนรู้ แบบประเมินพัฒนาการของทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัล และแบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียน

ขั้นตอนที่ 3 การวิจัย (Research : R_2) ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้ แบบประเมินพัฒนาการของทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัล และแบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียน

ขั้นตอนที่ 4 การพัฒนา (Development : D_2) ได้แก่ แบบประเมินพัฒนาการของทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัล และแบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียน

3. การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ มีดังนี้

1. เพื่อพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพของการพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับบอร์ดเกม เพื่อส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัล สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้แก่ แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับบอร์ดเกม มีขั้นตอนดังนี้

1.1 ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ตำรา เอกสาร วรรณกรรม หลักการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.2 ศึกษาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) และหลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนวัดดอนยายหอม (หลวงพ่อเงินอุปถัมภ์) (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2568) กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

1.3 วิเคราะห์มาตรฐาน/ตัวชี้วัด และสาระการเรียนรู้ เพื่อนำมาสร้างแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับบอร์ดเกม เรื่อง พลเมืองดิจิทัล สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 12 ชั่วโมง

1.4 สร้างแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับบอร์ดเกม เรื่อง พลเมืองดิจิทัล สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 4 แผนการจัดการเรียนรู้ ใช้เวลา 12 ชั่วโมง และสร้างบอร์ดเกม เรื่อง พลเมืองดิจิทัล

1.5 นำแผนการจัดการเรียนรู้และบอร์ดเกม เรื่อง พลเมืองดิจิทัล มาปรับปรุงเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

1.6 นำแผนการจัดการเรียนรู้พร้อมด้วยบอร์ดเกม เรื่อง พลเมืองดิจิทัล ที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน พบว่าเครื่องมือทุกชนิดมีคุณภาพผ่านเกณฑ์และนำมาปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

1.7 นำแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับบอร์ดเกม เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองดิจิทัลไปทดลองใช้ (Try out) กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6/2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 1 แผนการจัดการเรียนรู้ จำนวน 3 ชั่วโมง

1.8 นำแผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับบอร์ดเกม เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองดิจิทัลมาปรับปรุงแก้ไข จัดทำฉบับสมบูรณ์และนำไปจัดการเรียนรู้กับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้

2. เพื่อพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือประเมินประสิทธิผลการใช้การพัฒนาการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ แบบประเมินพัฒนาการของทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัล และแบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียน มีขั้นตอนดังนี้

2.1 ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ตำรา เอกสาร วรรณกรรม หลักการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.2 ศึกษาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) และหลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนวัดดอนยายหอม (หลวงพ่อเงินอุปถัมภ์) (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2568) กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

2.3 สร้างผังข้อคำถาม (Test of Specification) และเขียนข้อคำถาม

2.4 นำเครื่องมือเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และนำมาปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

2.5 นำเครื่องมือเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมความถูกต้องทางภาษาและความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) พบว่าเครื่องมือทุกชนิดมีคุณภาพผ่านเกณฑ์ และนำมาปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ

2.6 นำเครื่องมือไปทดลองใช้ (Try out) กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6/2 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2568

2.7 ปรับปรุงตามผลการทดลองใช้ จัดทำเครื่องมือฉบับสมบูรณ์และนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในประเด็นพัฒนาการของทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัล และความพึงพอใจของนักเรียน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) ก่อนการใช้แผนการจัดการเรียนรู้ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลพัฒนาการทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลของนักเรียน โดยใช้แบบประเมินพัฒนาการของทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัล มีข้อคำถามทั้งสิ้น 20 ข้อ เป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับ (Rating Scale) โดยนักเรียนเป็นผู้ประเมินตนเอง ทั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการอ่านข้อคำถามรายการขอความคิดเห็นและมีอธิบายข้อคำถามรายข้อทุกข้อเพื่อให้นักเรียนที่มีข้อสงสัยได้ซักถามก่อนที่นักเรียนจะทำการประเมินตนเองรายข้อ

2) ระหว่างการใช้แผนการจัดการเรียนรู้ เมื่อสิ้นสุดชั่วโมงที่ 6 ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบประเมินพัฒนาการของทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัล มีข้อคำถามทั้งสิ้น 20 ข้อ เป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับ (Rating Scale) โดยนักเรียนเป็นผู้ประเมินตนเอง ทั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการอ่านข้อคำถามรายการขอความคิดเห็นและมีอธิบายข้อคำถามรายข้อทุกข้อเพื่อให้นักเรียนที่มีข้อสงสัยได้ซักถามก่อนที่นักเรียนจะทำการประเมินตนเองรายข้อ

3) หลังการใช้แผนการจัดการเรียนรู้ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล โดยนักเรียนเป็นผู้ประเมินตนเอง ทั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการอ่านข้อคำถามรายการขอความคิดเห็นและมีอธิบายข้อคำถามรายข้อทุกข้อ

เพื่อให้นักเรียนที่มีข้อสงสัยได้ซักถามก่อนที่นักเรียนจะทำการประเมินตนเองรายข้อดังนี้ 3.1 ใช้แบบประเมินพัฒนาการของทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัล มีข้อคำถามทั้งสิ้น 20 ข้อ เป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า 5 ระดับ (Rating Scale) 3.2 ใช้แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียน รวมทั้งสิ้น 11 ข้อ

5. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ มีดังนี้ 1. วิเคราะห์พัฒนาการของทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัล โดยใช้ค่าเฉลี่ย (*M)* ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน *(SD*) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวแบบวัดซ้ำ (One-Way Repeated Measures ANOVA) 2. วิเคราะห์ความพึงพอใจของนักเรียน โดยใช้ค่าเฉลี่ย (*M*) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (*SD*) และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับบอร์ดเกม เพื่อส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัล สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

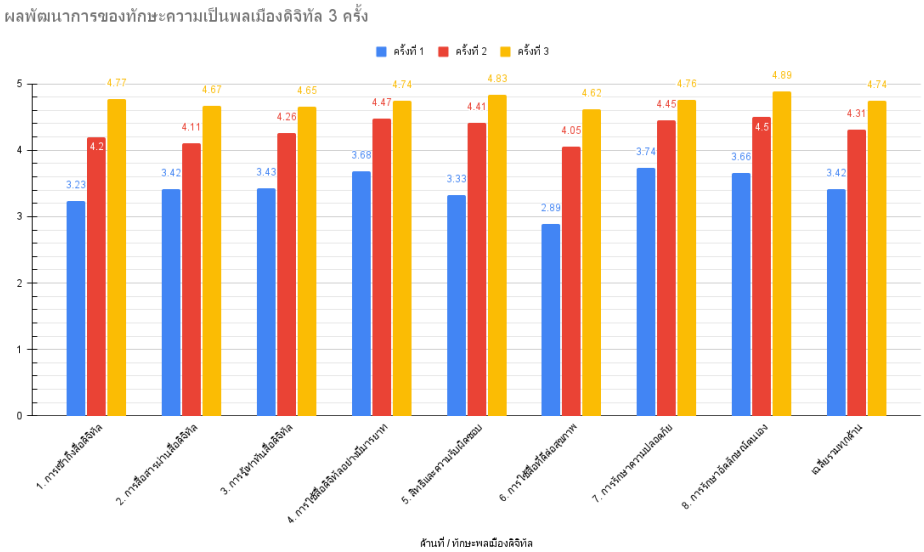
1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับบอร์ดเกมเพื่อส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นการนำเสนอสถานการณ์เพื่อกำหนดปัญหา 2) ขั้นทำความเข้าใจกับปัญหา 3) ขั้นดำเนินการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล 4) ขั้นการเลือกวิธีการแก้ปัญหา โดยผ่านกิจกรรมบอร์ดเกม เรื่อง พลเมืองดิจิทัล ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ได้แก่ การเลือกและนำเสนอเกม การชี้แจงวิธีการเล่นและกติกาการเล่น การเล่นเกม และการอภิปรายหลังการเล่น 5) ขั้นสรุปและประเมินค่าของคำตอบและ6) ขั้นนำเสนอและประเมินผลงาน

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ประสิทธิผลของการใช้การพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับบอร์ดเกม

2.1 ผลการศึกษาพัฒนาการของทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างระหว่างเรียนจนสิ้นสุดการเรียน โดยการใช้การพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับบอร์ดเกมเพื่อส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัล นักเรียนประเมินตนเองโดยใช้แบบประเมินพัฒนาการของทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลของนักเรียน ซึ่งประเมินจำนวน 3 ครั้ง ได้แก่ ก่อนเรียน (ครั้งที่ 1) ระหว่างเรียน (ครั้งที่ 2) และเมื่อสิ้นสุดการเรียน (ครั้งที่ 3) ดังตารางที่ 1 และภาพที่ 1

ตารางที่ 1 สรุปผลพัฒนาการของทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลของนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ของนักเรียนกลุ่มตัวอย่าง

ด้านที่	ทักษะพลเมืองดิจิทัล	ครั้งที่ 1		ระดับพฤติกรรม	ครั้งที่ 2		ระดับพฤติกรรม	ครั้งที่ 3		ระดับพฤติกรรม	แนวโน้ม
		M	*SD*		*M*	*SD*		*M*	*SD*		
1	การเข้าถึงสื่อดิจิทัล	3.23	1.00	ปานกลาง	4.20	0.69	มาก	4.77	0.44	มากที่สุด	สูงขึ้น
2	การสื่อสารผ่านสื่อดิจิทัล	3.42	1.08	ปานกลาง	4.11	0.71	มาก	4.67	0.47	มากที่สุด	สูงขึ้น
3	การรู้เท่าทันสื่อดิจิทัล	3.43	1.06	ปานกลาง	4.26	0.73	มาก	4.65	0.48	มากที่สุด	สูงขึ้น
4	การใช้สื่อดิจิทัลอย่างมีมารยาท	3.68	0.94	มาก	4.47	0.61	มาก	4.74	0.44	มากที่สุด	สูงขึ้น
5	สิทธิและความรับผิดชอบทางดิจิทัล	3.33	1.22	ปานกลาง	4.41	0.65	มาก	4.83	0.38	มากที่สุด	สูงขึ้น
6	การใช้สื่อดิจิทัลในรูปแบบที่ดีต่อสุขภาพ	2.89	1.19	ปานกลาง	4.05	0.79	มาก	4.62	0.54	มากที่สุด	สูงขึ้น
7	การรักษาความปลอดภัยทางดิจิทัล	3.74	1.33	มาก	4.45	0.71	มาก	4.76	0.43	มากที่สุด	สูงขึ้น
8	การรักษาอัตลักษณ์ของตนเองในโลกดิจิทัล	3.66	1.27	มาก	4.50	0.70	มากที่สุด	4.89	0.31	มากที่สุด	สูงขึ้น
	เฉลี่ยรวมทุกด้าน	**3.42**	**1.14**	**ปานกลาง**	**4.31**	**0.70**	**มาก**	**4.74**	**0.43**	**มากที่สุด**	**สูงขึ้น**

ภาพที่ 1 กราฟแท่งแสดงผลพัฒนาการของทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัล 3 ครั้ง

จากตารางที่ 1 และภาพที่ 1 พบว่า หลังการใช้การพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับบอร์ดเกมเพื่อส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัล ในภาพรวมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลมีพัฒนาการสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีการประเมินครั้งที่ 1 (*M*= *3.42, SD* = 1.14) อยู่ในระดับปานกลาง การประเมินครั้งที่ 2 (*M*= 4.31, *SD*=0.70) อยู่ในระดับมาก และการประเมินครั้งที่ 3 (*M*= 4.74, *SD*=0.43) อยู่ในระดับมากที่สุด และจากการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวแบบวัดซ้ำ (One-Way Repeated Measures ANOVA) เพื่อเปรียบเทียบทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลของนักเรียนใน 3 ระยะ พบว่าทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลของนักเรียนใน 3 ระยะ (ครั้งที่ 1, 2 และ 3) มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และเมื่อทำการเปรียบเทียบรายคู่ด้วยวิธี Bonferroni พบว่า คะแนนเฉลี่ยในครั้งที่ 2 (*M* = 4.31) สูงกว่าครั้งที่ 1 (*M* = 3.42) อย่างมีนัยสำคัญ และครั้งที่ 3 (*M* = 4.74) ก็สูงกว่าครั้งที่ 2 และครั้งที่ 1 ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่านักเรียนมีพัฒนาการด้านทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลสูงขึ้นตามลำดับเวลา

2.2 ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 โดยใช้แบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนวัดระดับความรู้สึกนึกคิดของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับบอร์ดเกม เพื่อส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัล โดยภาพรวมและจำแนกเป็นรายด้าน นักเรียนประเมินตนเองโดยใช้แบบสอบถามความพึงพอใจ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 กลุ่มตัวอย่าง

ด้านการประเมิน	*M*	*SD*	ระดับความพึงพอใจ	ลำดับที่
ผลรวมด้านการจัดการเรียนรู้	2.90	0.30	มาก	2
ผลรวมด้านครูผู้สอน	2.93	0.26	มาก	1
ผลรวมด้านประโยชน์ที่ได้รับ	2.89	0.32	มาก	3
เฉลี่ยรวมทุกด้าน	**2.91**	**0.29**	**มาก**	**-**

จากตารางที่ 2 พบว่า หลังการใช้การพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับบอร์ดเกมเพื่อส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัล ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างในภาพรวมทุกด้านอยู่ในระดับมาก (*M*=2.91, *SD*=0.29)

อภิปรายผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับบอร์ดเกมเพื่อส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัล สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า การพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับบอร์ดเกม เพื่อส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นนำเสนอสถานการณ์เพื่อกำหนดปัญหา 2) ขั้นทำความเข้าใจกับปัญหา 3) ขั้นดำเนินการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล 4) ขั้นการเลือกวิธีการแก้ปัญหา โดยผ่านกิจกรรมบอร์ดเกม 5) ขั้นสรุปและประเมินค่าของคำตอบ และ 6) ขั้นนำเสนอและประเมินผลงาน ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ พบว่า ในภาพรวมแผนการจัดการเรียนรู้ตามการพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับบอร์ดเกม มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด แสดงว่าการพัฒนาการจัดการเรียนรู้นี้ดำเนินการอย่างเป็นระบบตามกระบวนการวิจัยและพัฒนา (R&D)

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ประสิทธิผลของการใช้การพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับบอร์ดเกม ดังนี้

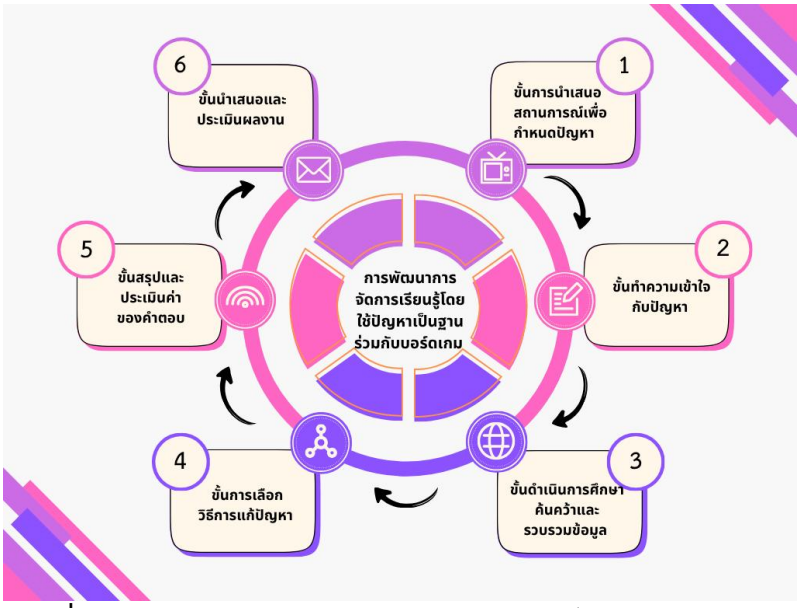
2.1 ระหว่างเรียนจนสิ้นสุดการเรียนด้วยการพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับบอร์ดเกม พบว่านักเรียนมีพัฒนาการด้านทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลสูงขึ้นตามลำดับ เพราะการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น มีกระบวนการเรียนรู้เริ่มต้นจากการเผชิญปัญหาที่ใกล้ตัวและเกิดขึ้นจริงในโลกยุคดิจิทัล ทำให้ผู้เรียนได้ฝึกวิเคราะห์ปัญหาการแก้ปัญหา และหาวิธีการรับมือกับปัญหาผ่านสถานการณ์ที่ร่วมกันกำหนดและในบอร์ดเกม ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล ส่งผลต่อพัฒนาการของทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลที่เพิ่มสูงขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของศิริวรรณ วณิชวัฒนวรชัย ที่ระบุว่าปัญหาเป็นจุดตั้งต้นของกระบวนการเรียนรู้และเป็นตัวกระตุ้นการพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาด้วยเหตุผล (ศิริวรรณ วณิชวัฒนวรชัย, 2562) และสอดคล้องกับงานวิจัยของวิบูลย์ เอกพิริยไพบูลย์ และคณะ ได้วิจัยเรื่องการพัฒนาบอร์ดเกมการเรียนรู้ตามแนวคิดเกมเพื่อการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความฉลาดทางดิจิทัล สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการศึกษาพบว่า ความฉลาดทางดิจิทัลหลังการจัดการเรียนรู้ด้วยด้วยบอร์ดเกมการเรียนรู้ตามแนวคิดเกมเพื่อการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความฉลาดทางดิจิทัล สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สูงกว่าก่อนการจัดการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (วิบูลย์ เอกพิริยไพบูลย์ และคณะ, 2568) จากงานวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า บอร์ดเกมช่วยส่งเสริมและพัฒนาด้านทักษะทางดิจิทัลของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

2.2 หลังเรียนด้วยการพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับบอร์ดเกม เพื่อส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลของนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก เพราะการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นและบอร์ดเกม ซึ่งเป็นนวัตกรรมการเรียนรู้เชิงรุกที่ช่วยเสริมสร้างทักษะทางสังคม พัฒนาการทำงานเป็นทีม และสร้างเจตคติที่ดีผ่านการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันขณะที่เล่นบอร์ดเกม ช่วยเปลี่ยนบรรยากาศในชั้นเรียนให้สนุกสนาน ผู้เรียนสนุกและมีความสุข โดยมีครูทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกและสนับสนุนการเรียนรู้ของ

ผู้เรียนอย่างเต็มตามศักยภาพจะบรรลุผลสำเร็จ และสอดคล้องกับงานวิจัยของวชรพร ใจวงค์ก้อน ได้วิจัยเรื่องการพัฒนาบอร์เกมด้วยการเรียนรู้แบบร่วมมือโดยใช้ปัญหาเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนระดับประถมศึกษา โดยใช้การจัดการเรียนรู้ปัญหาเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ผลการวิจัยพบว่าความพึงพอใจของนักเรียนระดับประถมศึกษาที่มีต่อการเรียนผ่านบอร์ดเกมด้วยการเรียนรู้แบบร่วมมือโดยใช้ปัญหาเป็นฐานอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.80 (วชรพร ใจวงค์ก้อน, 2564) จากงานวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า นักเรียนมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดต่อการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานและบอร์ดเกม

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยขอนำเสนอองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 การพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับบอร์ดเกม

จากภาพที่ 2 อธิบายได้ว่า การพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับบอร์ดเกม หมายถึง การนำกระบวนการที่ผู้วิจัยได้สังเคราะห์และนำมาใช้ในการสร้างการพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับบอร์ด ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ขั้นการนำเสนอสถานการณ์เพื่อกำหนดปัญหา เลือกประเด็นปัญหาที่สนใจร่วมกันเพื่อกระตุ้นความสนใจและกำหนดปัญหา 2) ขั้นทำความเข้าใจกับปัญหา พิจารณาข้อมูลที่หลากหลายเพื่อวิเคราะห์ปัญหาและอธิบายสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาได้ 3) ขั้นดำเนินการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล ผู้เรียนช่วยค้นคว้าข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ที่หลากหลาย 4) ขั้นการเลือกวิธีการแก้ปัญหา นำข้อมูลที่ได้ค้นคว้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันแล้วสังเคราะห์เลือกวิธีการแก้ปัญหาที่ดีที่สุดบนพื้นฐานของความเป็นพลเมืองดิจิทัล โดยผ่านกิจกรรมบอร์ดเกม เรื่อง พลเมืองดิจิทัล ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ดังนี้ (1) การเลือก

และนำเสนอเกม (2) การชี้แจงวิธีการเล่นและกติกาการเล่น (3) การเล่นเกม (4) การอภิปรายหลังการเล่น 5) ขั้นสรุปและประเมินค่าของคำตอบ ผู้เรียนสรุปผลและประเมินผลว่าข้อมูลที่กลุ่มตนได้สังเคราะห์นั้นมีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด โดยตรวจสอบแนวคิดภายในกลุ่มตนและร่วมกันสรุปองค์ความรู้ในภาพรวม และ6) ขั้นนำเสนอและประเมินผลงาน ผู้เรียนจัดระบบองค์ความรู้ และนำเสนอเป็นผลงานในรูปแบบที่หลากหลาย ส่งผลต่อความสามารถด้านพลเมืองดิจิทัล

บทสรุป

การพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับบอร์ดเกม เพื่อส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัล สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6/1 จำนวน 38 คน ผลการวิจัย พบว่า 1) การพัฒนาการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับบอร์ดเกม เพื่อส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน 2) ประสิทธิผลของการใช้การพัฒนาการจัดการเรียนรู้ ได้แก่ 2.1) ระหว่างเรียนจนสิ้นสุดการเรียนด้วยการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ นักเรียนมีพัฒนาการของทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลสูงขึ้นตามลำดับ 2.2) หลังเรียนด้วยการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ นักเรียนมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. สถานศึกษาควรสนับสนุนการใช้สื่อการเรียนรู้ประเภทบอร์ดเกม ในรายวิชาต่างๆ เพื่อสร้างความสนใจแก่ผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

2. หน่วยงานทางการศึกษาควรมีการศึกษาวิจัยในประเด็นอื่นเพิ่มเติม เพื่อขยายขอบเขตของการพัฒนาไปสู่ตัวแปรตามที่หลากหลายและครอบคลุมทักษะผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ควรมีการวิจัยและพัฒนาการจัดการเรียนรู้รายวิชาอื่น เช่น รายวิชาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่มากยิ่งขึ้นในการส่งเสริมทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัลของนักเรียน

2. ควรศึกษาผลของการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ที่ขยายผลสู่บริบทและกลุ่มเป้าหมายอื่น เช่น นักเรียนในระดับชั้นอื่น หรือโรงเรียนอื่นที่มีบริบทแตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาผลในระยะยาวของการพัฒนาทักษะความเป็นพลเมืองดิจิทัล เพื่อประเมิน และติดตามความคงทนของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นหลังสิ้นสุดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

เอกสารอ้างอิง

ทิศนา แขมมณี. (2557). *ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ.* (พิมพ์ครั้งที่ 18). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วชรพร ใจวงค์ก้อน. (2564). การพัฒนาบอร์ดเกมด้วยการเรียนรู้แบบร่วมมือโดยใช้ปัญหาเป็นฐานเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณของนักเรียนระดับประถมศึกษา. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตแพร่, 7(2):* 303-317.

วชิรวิทย์ เอี่ยมวิลัย. (2563). การพัฒนาบอร์ดเกมตามแนวทางการคิดอย่างมีวิจารณญาณเพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองดิจิทัลของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. *วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการศึกษา*. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

วิบูลย์ เอกพิริยไพบูลย์ และคณะ. (2568). การพัฒนาบอร์ดเกมการเรียนรู้ ตามแนวคิดเกมเพื่อการเรียนรู้ที่ส่งเสริมความฉลาดทางดิจิทัล สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. *วารสารการวิจัยการบริหารการพัฒนา*, *15(3-4):* 2496-2512.

ศิริวรรณ วณิชวัฒนวรชัย. (2562). *วิธีสอนทั่วไป* (*Method of Teaching*). นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สำนักงานคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). *รายงานประจำปี* Thailand Digital Outlook *ประจำปี 2566 (Thailand Digital Outlook Annual Report 2023).* https://tdo.onde.go.th/documents/2023/01-A5-Infographic_TIME-202242_V11.pdf

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์ (สพธอ). (2564). *ETDA. พัฒนาต้นแบบ “คู่มือการสร้างความตระหนักรู้ในการใช้อินเทอร์เน็ต” ของไทยหนุนเด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ สู่พลเมืองดิจิทัลคุณภาพ*. https://www.etda.or.th/th/newsevents/pr/Thailand-Digital-Citizenship-Framework.aspx

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2566). *สรุปผลการสำรวจข้อมูลสถานภาพการรู้เท่าทันสื่อสารสนเทศและการเข้าใจดิจิทัลของประเทศไทย พ.ศ. 2566 Media and Information Literacy and Digital Literacy Summary Survey Report Thailand 2023*. https://onde.go.th/view/1/Media_and_Information_Literacy/TH-TH

ผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐาน ที่มีต่อความเห็นอกเห็นใจและความสุขในการเรียนรู้ ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย

Effects of Using Learning Management based on Scenario-Based Learning on Empathy and Happiness in Learning of Upper Secondary Students

[1*]**ภัทรสุดา เจริญสุข** Phatsuda Jaroensuk
[2**]**ชัยรัตน์ โตศิลา** Chairat Tosila
[3***]**มนัสนันท์ น้ำสมบูรณ์** Manasanan Namsomboon
[1]โรงเรียนบางตะบูนวิทยา อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี
[1]Bang Taboon Wittaya School, Ban Laem District, Phetchaburi Province.
[2,3]คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปากร
[2,3]Faculty of Education, Silpakorn University
[*]First author, e-mail: patsuda.jar@gmail.com
Corresponding author, e-mail: [**]shinesherome@gmail.com
[***]manasanan.nam@gmail.com

Received April 12, 2026; **Revised** May 10, 2026; **Accepted:** June 27, 2026

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้คือ 1) เพื่อเปรียบเทียบความเห็นอกเห็นใจของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้ 2) เพื่อศึกษาความเห็นอกเห็นใจของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ 3) เพื่อเปรียบเทียบความสุขในการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้และ 4) เพื่อศึกษาความสุขในการเรียนรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐาน รูปแบบการวิจัยเชิงทดลอง ตัวอย่างการวิจัยในครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นระดับมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบางตะบูนวิทยา ที่กำลังศึกษาอยู่ในปีการศึกษา 2568 จำนวน 10 คน

ได้มาจากการสุ่มแบบกลุ่ม เครื่องมือที่ใช้ คือ แผนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐาน จำนวน 3 แผนการจัดการเรียนรู้ แบบวัดความเห็นอกเห็นใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และแบบวัดความสุขในการเรียนรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย วิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบค่าทีแบบไม่เป็นอิสระต่อกัน ผลการวิจัยพบว่า 1) ความเห็นอกเห็นใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่ได้รับจากการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐานหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 2) ความเห็นอกเห็นใจของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่ได้รับจากการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐานมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก 3) ความสุขในการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่ได้รับจากการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐานหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 4) ความสุขในการเรียนรู้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่ได้รับจากการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐานมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ: การเรียนรู้โดยใช้แนวคิดฉากทัศน์เป็นฐาน; ความเห็นอกเห็นใจ; ความสุขในการเรียนรู้

Abstract

The purposes of this research were to 1) compare the empathy of high school students before and after receiving learning management 2) study the empathy of high school students who received learning management 3) compare the happiness in learning of high school students before and after receiving learning management and 4) study the happiness in learning of high school students who received learning management based on scenario-based learning. This study employed an experimental research design. The sample consisted of 10 Mathayom Suksa 4 students from Bang Tabun Witthaya School during the 2025 academic year, selected through cluster sampling. The instruments used consisted of three lesson plans based on the scenario-based learning approach, a scale for measuring empathy among upper secondary school students, and a scale for measuring learning happiness among upper secondary school students. Data were analyzed using mean, standard deviation, and the dependent t-test. The research findings were as following: 1) The empathy of high school students who received learning management based on scenario-based learning was significantly higher after the intervention than before learning, at a statistical significance level of .05. 2) The

average empathy score of high school students who received learning management based on scenario-based learning was at a high level. 3) The happiness in learning of high school students who received learning management based on scenario-based learning was significantly higher after the intervention than before learning, at a statistical significance level of .05. 4) The average happiness in learning score of high school students who received learning management based on scenario-based learning was at a high level.

Keywords: Scenario-Based Learning; Empathy; Happiness in Learning

บทนำ

วัยรุ่นนับเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญของชีวิตมนุษย์ เป็นวัยที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคมอย่างรวดเร็ว ด้วยเหตุนี้ การปรับตัวเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นและเผชิญกับความคาดหวังจากสังคมจึงเป็นความท้าทายที่ยิ่งใหญ่สำหรับเยาวชน ในกระบวนการพัฒนาทางสังคมดังกล่าว ความเห็นอกเห็นใจ (Empathy) จัดเป็นทักษะทางสังคม (Social Skills) ที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในช่วงวัยรุ่นที่มักเผชิญกับปัญหาการปรับตัวและความขัดแย้งทางอารมณ์ การมีความเห็นอกเห็นใจเปรียบเสมือนสัมผัสที่ละเอียดอ่อนที่ช่วยให้บุคคลสามารถรับรู้ เข้าใจความรู้สึก และคาดเดาความต้องการของผู้อื่นจากมุมมองของบุคคลนั้นได้อย่างถูกต้อง ทักษะนี้ไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมือในการสร้างความสัมพันธ์อันดี แต่ยังเป็นแรงผลักดันระดับลึกที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมเอื้อสังคม (Prosocial Behavior) เช่น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความมีน้ำใจ และการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์โดยไม่หวังผลตอบแทน ความเห็นอกเห็นใจจัดเป็นทักษะทางสังคมที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับเยาวชนโดยเฉพาะในช่วงวัยรุ่นที่มักเผชิญกับปัญหาการปรับตัว การมีความเห็นอกเห็นใจเปรียบเสมือนสัมผัสที่ช่วยให้บุคคลรับรู้ เข้าใจความรู้สึก และคาดเดาความต้องการของผู้อื่นได้อย่างถูกต้อง ซึ่งเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ก่อให้เกิดความเอื้อเฟื้อ และการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ในขณะเดียวกัน การจัดการศึกษาในปัจจุบันมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเกิดความสุข ในการเรียนรู้ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์เชิงบวก สภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย และการตระหนักถึงคุณค่าในตนเอง หากผู้เรียนขาดทักษะความเข้าใจผู้อื่นและมีความเครียดในการเรียน ย่อมส่งผลกระทบต่อการพัฒนาความสัมพันธ์และการอยู่ร่วมกันในสังคม (Gilman & Huebner, 2006)

การบรรเทาปัญหาความเครียดและส่งเสริมทักษะความเห็นอกเห็นใจดังกล่าว การเลือกใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนทักษะทางสังคมในสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้กมลชนก สกนธวัฒน์ (2562) กล่าวถึง แนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐาน (Scenario-Based Learning) ว่าเป็นการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้นักเรียนนำทฤษฎี

ไปสู่การปฏิบัติผ่านการเผชิญสถานการณ์สมมติที่ใกล้เคียงความจริง โดยให้ผู้เรียนใช้กระบวนการคิดเพื่อแก้ปัญหาและตัดสินใจโดยไม่ถูกตัดสินว่าผิดหรือถูก แนวคิดนี้ช่วยสร้างพื้นที่ปลอดภัยในการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สวมบทบาท แลกเปลี่ยนมุมมองและเรียนรู้จากความผิดพลาด ซึ่งสอดคล้องกับหลักการสร้างความสุขในการเรียนรู้ที่เน้นการมีปฏิสัมพันธ์เชิงบวก การทำงานร่วมกัน และการลดความตึงเครียดในชั้นเรียน อันนำไปสู่การพัฒนาความเข้าใจและการยอมรับซึ่งกันและกันอย่างแท้จริง

แนวทางการจัดการเรียนรู้ดังกล่าว มีความสอดคล้องและเหมาะสมอย่างยิ่งเมื่อนำมาประยุกต์ใช้กับบริบทของการจัดการเรียนรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งมีเป้าหมายสำคัญในการสร้างพลเมืองที่มีคุณภาพและมีเจตคติที่ดีต่อสังคมอย่างไร ก็ตามการเรียนการสอนในชั้นเรียนจริงมักเผชิญความท้าทายในการนำเนื้อหานามธรรมมาเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน การจัดสภาพแวดล้อมให้ห้องเรียนกลายเป็นพื้นที่จำลองทางสังคมที่เปิดกว้าง ปราศจากอคติและกระตุ้นให้นักเรียนกล้าแสดงศักยภาพอย่างมีความสุข จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ครูผู้สอนต้องออกแบบและประยุกต์ใช้เพื่อให้นักเรียนเกิดความซาบซึ้งและพร้อมที่จะทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม (คู่บุญ ศกุนตนาค, 2552)

จากสภาพปัญหาและแนวคิดการจัดการเรียนรู้ที่กล่าวมาข้างต้น การประยุกต์ใช้การเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐานจึงนับเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยลดช่องว่างระหว่างทฤษฎีและการปฏิบัติจริง อีกทั้งยังเป็นเครื่องมือที่ช่วยบรรเทาความตึงเครียดและลดอคติที่มีต่อสถานการณ์ของผู้อื่น ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาผลของการจัดการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดแบบฉากทัศน์เป็นฐาน (Scenario-Based Learning) ที่มีต่อความเห็นอกเห็นใจและความสุขในการเรียนรู้ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยมุ่งหวังว่าข้อค้นพบจากการศึกษาครั้งนี้จะเป็นแนวทางเชิงประจักษ์ในการยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความตระหนักรู้ทางสังคม เพื่อบ่มเพาะให้เยาวชนสามารถทำความเข้าใจ ยอมรับความแตกต่าง และก้าวออกไปอยู่ร่วมกับผู้คนในสังคมที่มีความหลากหลายได้อย่างสันติสุขและมีความสุขอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเปรียบเทียบความเห็นอกเห็นใจของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐาน
2. เพื่อศึกษาความเห็นอกเห็นใจของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐาน
3. เพื่อเปรียบเทียบความสุขในการเรียนรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายก่อนและหลังได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐาน

4. เพื่อศึกษาความสุขในการเรียนรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐาน

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้ใช้รูปแบบของการวิจัยเชิงทดลอง ประกอบด้วย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา เนื้อหาที่ใช้ในการวิจัยอ้างอิงตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 3 หน่วยการเรียนรู้ ได้แก่ 1) มนุษย์กับสังคมมนุษย์ 2) วัฒนธรรมและการเลือกรับวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ และ 3) พลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลก รวมระยะเวลาในการจัดการเรียนรู้ทั้งสิ้น 12 ชั่วโมง

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนบางตะบูนวิทยา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเพชรบุรี ปีการศึกษา 2568 จำนวน 3 ห้องเรียน รวม 24 คน (คละความสามารถ) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบางตะบูนวิทยา ปีการศึกษา 2568 จำนวน 1 ห้องเรียน รวม 10 คน ซึ่งได้มาจากการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) โดยใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยในการสุ่ม

3. เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองในการวิจัยครั้งนี้ คือ 1. แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดแบบฉากทัศน์เป็นฐาน จำนวน 3 หน่วย รวมเวลา 12 ชั่วโมง 2. แบบวัดความเห็นอกเห็นใจ (ครอบคลุม 5 องค์ประกอบ) ลักษณะมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 1 ฉบับและ 3. แบบวัดความสุขในการเรียนรู้ (ครอบคลุม 3 องค์ประกอบ) ลักษณะมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 1 ฉบับ

4. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ แผนการจัดการเรียนรู้ผ่านการประเมินความเหมาะสมจากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับของลิเคิร์ท (Likert Scale) มีค่าเฉลี่ยความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก (3.67 - 5.00) และหาดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับนิยามศัพท์ (Index of Item Objective Congruence: IOC) แบบวัดความเห็นอกเห็นใจและความสุขในการเรียนรู้ ผ่านการประเมินความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ (ค่า IOC = 1.00 ทุกข้อ) และนำไปทดลองใช้ (Try-out) กับกลุ่มที่ไม่ใช่ตัวอย่าง พบว่าแบบวัดความเห็นอกเห็นใจมีค่าอำนาจจำแนก 0.44-0.85 และมีค่าความเชื่อมั่น ทั้งฉบับ 0.96 ส่วนแบบวัดความสุขในการเรียนรู้มีค่าอำนาจจำแนก 0.41-0.79 และมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ 0.95 ซึ่งถือว่าอยู่ในเกณฑ์ดีเยี่ยมสามารถนำไปใช้จริงได้

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการทดลองในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 ใช้ระยะเวลา 4 สัปดาห์ (สัปดาห์ละ 3 คาบ คาบละ 1 ชั่วโมง รวม 12 ชั่วโมง) โดยใช้แบบแผนการวิจัย

แบบกลุ่มเดียวทดสอบก่อนและหลังการทดลอง (The One Group Pretest-Posttest Design) มีขั้นตอนคือ 1. ทดสอบก่อนเรียน (Pre-test) ด้วยแบบวัดความเห็นอกเห็นใจและแบบวัดความสุขในการเรียนรู้ 2. จัดการเรียนการสอนตามแผนที่ออกแบบไว้ 3. ทดสอบหลังเรียน (Post-test) ด้วยแบบวัดชุดเดิม

6. การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลผลคะแนนที่ได้จากการทำแบบวัดและประเมินผลก่อนเรียนและหลังเรียนมาประเมินผลและวิเคราะห์เพื่อเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงระดับความเห็นอกเห็นใจและความสุขในการเรียนรู้ของกลุ่มตัวอย่าง อันเป็นผลมาจากการจัดการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดแบบฉากทัศน์เป็นฐานจากนั้นจึงทำการสรุปและอภิปรายผลตามสมมติฐานการวิจัย

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐานที่มีต่อความเห็นอกเห็นใจและความสุขในการเรียนรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายนี้ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่าผลการเปรียบเทียบความเห็นอกเห็นใจของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐาน หลังเรียนเทียบกับก่อนเรียน

ตารางที่ 1 ผลการเปรียบเทียบความเห็นอกเห็นใจของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐาน หลังเรียนเทียบกับก่อนเรียน

องค์ประกอบของความเห็นอกเห็นใจ	คะแนนเต็มแต่ละองค์ประกอบ	หลังเรียน						
		M	S.D.	M	S.D.	t	d	p
1 การเข้าใจผู้อื่น	5	3.17	0.44	4.08	0.69	11.000*	26	.00
2 การรู้จักส่งเสริม	5	3.32	0.52	4.42	0.59	19.415*	17	.00
3 มีจิตใจใฝ่บริการช่วยเหลือ	5	3.20	0.78	4.28	0.49	6.789*	50	.00
4 การรู้จักให้โอกาสผู้อื่น	5	3.08	0.71	4.25	0.62	13.555*	27	.00
5 การตระหนักถึงความคิดเห็นของกลุ่ม	5	3.30	0.71	4.38	0.54	9.459*	36	.00
ค่าเฉลี่ยรวม	**5**	**3.21**	**0.63**	**4.28**	**0.59**	**12.043***	**31**	**.00**

* p< .05, df = 9

จากตารางที่ 1 พบว่า ผลการเปรียบเทียบความเห็นอกเห็นใจของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายหลังเรียนเทียบกับก่อนเรียนพบว่าความเห็นอกเห็นใจของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายใน

ภาพรวมหลังเรียนสูง (M=4.28, SD=0.59) กว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 (t = 12.043, d = 31, p = 0.00) เมื่อพิจารณาในรายองค์ประกอบจะสามารถสรุปได้ว่าองค์ประกอบรายด้านความเห็นอกเห็นใจของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนทุกด้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่าผลการศึกษาความเห็นอกเห็นใจของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐาน มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับ มาก

ตารางที่ 2 ผลการศึกษาความเห็นอกเห็นใจของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐาน ก่อนเรียนเทียบกับหลังเรียนแบบรายด้าน

ด้านที่	ความเห็นอกเห็นใจ	หลังเรียน			
		M	S.D.	ระดับ	ลำดับ
1	ด้านการเข้าใจผู้อื่น	4.08	0.69	มาก	5
2	ด้านการรู้จักส่งเสริม	4.42	0.59	มาก	1
3	ด้านมีจิตใจใฝ่บริการช่วยเหลือ	4.28	0.49	มาก	3
4	ด้านการรู้จักให้โอกาสผู้อื่น	4.25	0.62	มาก	4
5	ด้านการตระหนักถึงความคิดเห็นของกลุ่ม	4.38	0.54	มาก	2
	รวม	**4.28**	**0.59**	**มาก**	

จากตารางที่ 2 พบว่า นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐานมีค่าความเห็นอกเห็นใจเฉลี่ยหลังเรียน (M = 4.28, S.D. = 0.59) สูงกว่าก่อนเรียนในภาพรวม อยู่ในระดับมาก ลำดับ 1 ด้านการรู้จักส่งเสริม (M = 4.42, S.D. = 0.59) อยู่ในระดับ มาก ลำดับ 2 ด้านการตระหนักถึงความคิดเห็นของกลุ่ม (M =4.38, S.D. = 0.54) อยู่ในระดับ มาก ลำดับ 3 ด้านจิตใจใฝ่บริการช่วยเหลือ (M = 4.28, S.D. = 0.49) อยู่ในระดับ มาก ลำดับ 4 ด้านการรู้จักให้โอกาสผู้อื่น (M = 4.25, S.D. = 0.62) อยู่ในระดับ มาก และลำดับ 5 ด้านการเข้าใจผู้อื่น (M = 4.08, S.D. = 0.69) อยู่ในระดับ มาก

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่าผลการศึกษาความเห็นอกเห็นใจของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐาน มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับ มาก

ตารางที่ 3 ผลการศึกษาความสุขในการเรียนรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐาน มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก

องค์ประกอบของความสุขในการเรียนรู้	คะแนนเต็มแต่ละ	ก่อนเรียน		หลังเรียน		t	d	p
		M	S.D.	M	S.D.			

องค์ประกอบ								
1.ด้านความรู้สึกต่อตนเองในการเรียน	5	3.07	0.66	4.29	0.64	3.488*	64	.00
2.ด้านความรู้สึกต่อวิชาที่เรียน	5	2.78	0.58	4.39	0.61	3.928*	52	.00
3.ด้านความรู้สึกต่อบุคคลแวดล้อม	5	2.89	0.66	4.32	0.56	2.533*	61	.00
รวม	**15**	**2.91**	**0.63**	**4.33**	**0.60**	**3.316***	**59**	**.00**

* p< .05, df = 9

จากตารางที่ 3 พบว่า ผลการเปรียบเทียบความสุขในการเรียนรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายก่อนเรียนและหลังเรียน พบว่า ความสุขในการเรียนรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในภาพรวมหลังเรียนสูงกว่า(t = 3.488, d = 59, p = 0.00)ก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณาในรายองค์ประกอบจะสามารถสรุปได้ว่า องค์ประกอบรายด้านความสุขในการเรียนรู้ ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนทุกด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 พบว่าผลการศึกษาความสุขในการเรียนรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐาน มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับ มาก

ตารางที่ 4 ผลการศึกษาความสุขในการเรียนรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐาน ก่อนเรียนและหลังเรียน

ด้านที่	ความสุขในการเรียนรู้	หลังเรียน			
		M	S.D.	ระดับ	ลำดับ
1	ด้านความรู้สึกต่อตนเองในการเรียน	4.29	0.64	มาก	3
2	ด้านความรู้สึกต่อวิชาที่เรียน	4.39	0.61	มาก	1
3	ด้านความรู้สึกต่อบุคคลแวดล้อม	4.32	0.56	มาก	2
	รวม	**4.33**	**0.60**	**มาก**	

จากตารางที่ 4 พบว่า นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐานมีค่าความสุขในการเรียนรู้เฉลี่ยหลังเรียนสูง(M =4.33, S.D.=0.60)กว่าก่อนเรียนในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาภาพรวมรายด้านโดยเรียงจากด้านที่มีความสุขในการเรียนรู้ มากที่สุดไปน้อยที่สุดคือ ลำดับ 1 ด้านความรู้สึกต่อวิชาที่เรียน (M =4.29, S.D. = 0.64) อยู่ในระดับ ลำดับ 2 ด้านความรู้สึกต่อบุคคลแวดล้อม (M = 4.32, S.D. = 0.56) อยู่ในระดับ มาก และลำดับ 3 ด้านความรู้สึกต่อตนเองในการเรียน (M = 4.29, S.D. = 0.64) อยู่ในระดับ มาก

อภิปรายผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ความเห็นอกเห็นใจของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐานหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทั้งนี้สามารถอธิบายได้ว่า กระบวนการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐานเป็นกลไกที่นำสถานการณ์ปัญหาที่ใกล้เคียงกับชีวิตจริงมาขับเคลื่อนการเรียนรู้ บังคับให้ผู้เรียนต้องวิเคราะห์บริบท สวมบทบาท และทำความเข้าใจมุมมองของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในสถานการณ์นั้นๆ กระบวนการนี้ช่วยสลายการยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง (Egocentrism) และเปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนทักษะการสลับมุมมอง (Perspective Taking) อย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับแนวคิดของกมลชนก สกนธวัฒน์ ที่ระบุว่า การเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐานช่วยสร้างพื้นที่ปลอดภัยในการเรียนรู้ (Safe Space) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้แลกเปลี่ยนมุมมองและตัดสินใจแก้ปัญหาโดยปราศจากความกดดันหรือการถูกตัดสินว่าผิดหรือถูก (กมลชนก สกนธวัฒน์, 2562) การที่ผู้เรียนได้เผชิญหน้ากับความยากลำบากของผู้อื่นผ่านฉากทัศน์จำลองในพื้นที่ที่ปลอดภัยนี้เป็นการฝึกสลับมุมมอง (Perspective Taking) และความห่วงใย (Empathic Concern) ต่อความทุกข์ของผู้อื่น เป็นกลไกสำคัญที่กระตุ้นให้เกิดอารมณ์เชิงบวก เช่น ความเมตตาและความรู้สึกเชื่อมโยง ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อการลดอารมณ์เชิงลบ (ความกังวลส่วนตัว) และผลักดันให้เกิดพฤติกรรมการช่วยเหลือผู้อื่น ดังนั้น การจัดสภาพแวดล้อมจำลองที่กระตุ้นให้ผู้เรียนได้ใช้ความคิดและอารมณ์ร่วมไปกับสถานการณ์ จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้คะแนนความเห็นอกเห็นใจของผู้เรียนเพิ่มสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญภายหลังการเรียน

2. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ความเห็นอกเห็นใจของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐาน มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับ มาก ทั้งนี้เนื่องมาจากการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐาน เป็นรูปแบบการสอนที่พัฒนากระบวนการรับรู้ของผู้เรียนอย่างลึกซึ้งแบบองค์รวม ทั้งในด้านพุทธิปัญญา (Cognitive) คือการใช้เหตุผลวิเคราะห์ความเป็นมาของปัญหา ทางด้านอารมณ์และความรู้สึก (Affective) ด้วยการเกิดความรู้สึกร่วมไปกับตัวละครในฉากทัศน์ การบูรณาการทั้งสองมิตินี้ ทำให้ความเห็นอกเห็นใจไม่ได้หยุดอยู่เพียงแค่ความเข้าใจผิวเผิน แต่พัฒนาฝังลึกเป็นทักษะทางสังคม (Social Skills) ที่แข็งแกร่ง นอกจากนี้ การที่ผู้เรียนมีคะแนนความเห็นอกเห็นใจเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ยังสามารถอธิบายผ่านกรอบแนวคิดของ Goleman ได้กล่าวว่า ความเห็นอกเห็นใจ (Empathy) คือ ตัวกลางที่เปลี่ยนความรู้สึกภายในให้กลายเป็นการกระทำที่สร้างสรรค์ เช่น การรู้จักส่งเสริมผู้อื่น และการยอมรับความคิดเห็นที่หลากหลายของเพื่อนมากขึ้น การที่นักเรียนได้ผ่านกระบวนการถกเถียง แลกเปลี่ยน และร่วมกันหาทางออกในฉากทัศน์ที่ซับซ้อนอย่างต่อเนื่อง ทำให้พวกเขาสามารถยกระดับความสามารถในการอ่านอารมณ์และคาดเดาความรู้สึกของกลุ่มได้ดีขึ้น การเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐานจึง

เปรียบเสมือนสนามฝึกซ้อมที่บ่มเพาะสมรรถนะทางอารมณ์ของผู้เรียนให้ตกผลึก จนสามารถประเมินผลลัพธ์พฤติกรรมความเห็นอกเห็นใจออกมาได้ในระดับสูงในที่สุด (Goleman, 1995)

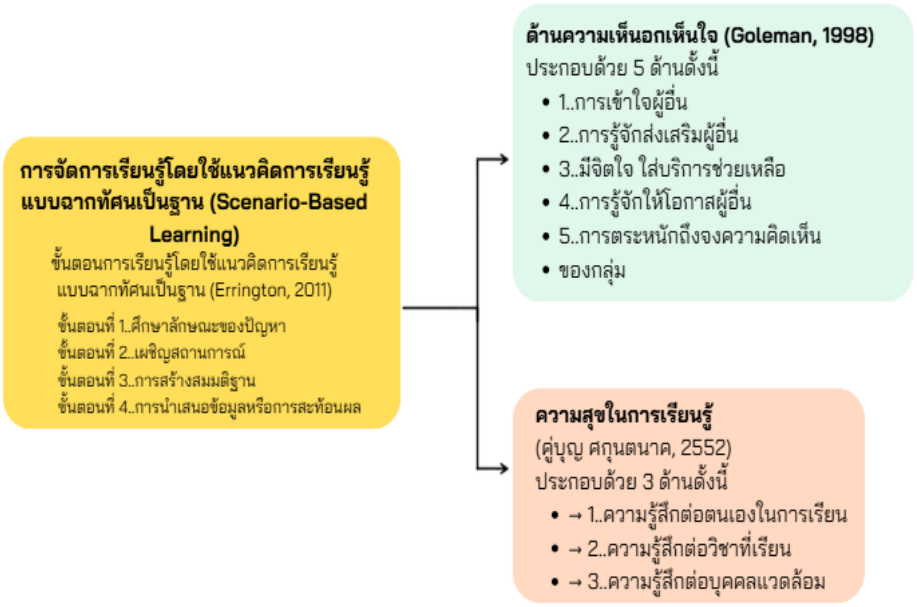
3. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า ความสุขในการเรียนรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐานหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ทั้งนี้สามารถอธิบายได้ว่า กระบวนการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐาน ได้เปลี่ยนรูปแบบห้องเรียนแบบดั้งเดิมที่เน้นการท่องจำ ให้กลายเป็นพื้นที่จำลองที่ปลอดภัย (Safe Space) ซึ่งอนุญาตให้ผู้เรียนได้ทดลองปฏิบัติ แลกเปลี่ยนมุมมองและความคิดเห็นร่วมกันการตัดสินใจแก้ไขปัญหาร่วมกันโดยปราศจากความกดดันหรือความกลัวที่จะถูกตัดสินว่าผิด สอดคล้องกับแนวคิดของ กมลชนก สกนธวัฒน์ ที่ระบุว่าการจัดการเรียนรู้รูปแบบนี้ช่วยลดความตึงเครียดในชั้นเรียนและส่งเสริมการมีปฏิสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างผู้เรียน (กมลชนก สกนธวัฒน์, 2562)

นอกจากนี้ การจำลองสถานการณ์เพื่อให้ผู้เรียนได้สวมบทบาท ยังมีลักษณะคล้ายคลึงกับการเรียนรู้ที่ใช้สื่อเชิงโต้ตอบ (Interactive Media) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Auwlya & Quraishi ที่ยืนยันว่าการใช้สื่อเชิงโต้ตอบและการจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและมีความท้าทายเสมือนเกม (Game-Based/Scenario-Based) จะช่วยเพิ่มแรงจูงใจในการเรียน และทำให้บรรยากาศในห้องเรียนมีความสนุกสนานมากขึ้น (Auwlya & Quraishi, 2025) ประกอบกับข้อค้นพบของ Pranoto & Jianzhong ที่ชี้ให้เห็นว่า การเล่นหรือการได้ลงมือทำกิจกรรมที่ให้อิสระ เป็นแหล่งกำเนิดอารมณ์เชิงบวก (Positive Affect) และความสุขที่สำคัญที่สุดของผู้เรียน ด้วยเหตุปัจจัยเหล่านี้ การเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐานจึงสามารถกระตุ้นอารมณ์เชิงบวกและยกระดับความสุขในการเรียนรู้ของผู้เรียนให้สูงขึ้นกว่าก่อนเรียนได้อย่างมีนัยสำคัญ (Pranoto & Jianzhong, 2020)

4. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 พบว่า ความสุขในการเรียนรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐาน มีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากความสุขที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐาน ไม่ได้เป็นเพียงความพึงพอใจชั่วคราวที่เกิดจากความสนุกสนานผิวเผิน (Consumerist Satisfaction) แต่เป็นความสุขระดับลึกที่เกิดจากการได้เผชิญหน้ากับความท้าทายและสามารถก้าวข้ามอุปสรรคในสถานการณ์จำลองนั้นได้ด้วยการใช้เหตุผลของตนเอง ดังนั้นความสุขที่แท้จริงในบริบทการศึกษา (Profound Happiness หรือ Eudaimonia) ว่าเป็นความสุขที่เกิดจากการที่ผู้เรียนได้ตระหนักรู้ในตนเอง (Self-actualization) บรรลุศักยภาพ และเกิดการเจริญงอกงาม (Flourishing) ผ่านกระบวนการเรียนรู้ที่แม้จะมีความยากลำบากหรือท้าทายทางความคิด ผนวกกับการที่ผู้เรียนได้รับการยอมรับจากเพื่อนร่วมชั้นผ่านการทำงานร่วมกันในสภาพแวดล้อมที่ปราศจากอคติ จึงทำให้ผู้เรียนเกิดความภาคภูมิใจ มองเห็นคุณค่าของการเรียนรู้ที่สามารถนำไปปรับใช้ได้จริง และสะท้อนภาพรวมของระดับความสุขในการเรียนรู้ออกมาในระดับมากในที่สุด

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยขอนำเสนอองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย ดังภาพที่ 1 โมเดลการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐานที่มีต่อความเห็นอกเห็นใจและความสุขในการเรียนรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ดังนี้

ภาพที่ 1 โมเดลการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐานที่มีต่อความเห็นอกเห็นใจ และความสุขในการเรียนรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย

จากภาพอธิบายได้ว่ากรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ที่มุ่งเน้นการใช้นวัตกรรมการจัดการเรียนรู้โดยใช้ฉากทัศน์เป็นฐาน (Scenario-Based Learning: SBL) ในฐานะตัวแปรอิสระ ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การศึกษาลักษณะของปัญหา 2) การเผชิญสถานการณ์ 3) การสร้างสมมติฐานและ 4) การนำเสนอข้อมูลหรือการสะท้อนผล ในส่วนของตัวแปรตาม งานวิจัยนี้มุ่งวัดผลสัมฤทธิ์ใน 2 มิติหลัก คือ มิติด้านจิตปัญญาและทักษะทางสังคม ผ่านแนวคิดความเห็นอกเห็นใจ (Empathy) ตามนิยามของ Goleman (1995) ซึ่งครอบคลุม 5 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ การเข้าใจผู้อื่น การส่งเสริมผู้อื่น การมีจิตบริการ การให้โอกาสผู้อื่น และการตระหนักถึงความคิดเห็นของกลุ่มและมิติด้านความรู้สึก ผ่านตัวแปรความสุขในการเรียนรู้ตามแนวคิดของคู่บุญ ศกุนตนาค (2552) ซึ่งพิจารณาจากความรู้สึกของผู้เรียนต่อตนเองต่อรายวิชาและต่อบุคคลแวดล้อม

บทสรุป

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การจัดการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐาน (Scenario-Based Learning) ส่งผลให้นักเรียนมีความเห็นอกเห็นใจและความสุขในการเรียนรู้เพิ่มขึ้น

อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เนื่องจากกระบวนการนี้ทำหน้าที่เสมือนห้องปฏิบัติการทางสังคมที่ให้ผู้เรียนเผชิญสถานการณ์จริง ลดการยึดตนเองเป็นศูนย์กลางและเข้าใจผู้อื่นผ่านการทำงานกลุ่มควบคู่ไปกับการเปลี่ยนสู่การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ที่มีผู้สอนเป็นผู้อำนวยความสะดวก ซึ่งช่วยเชื่อมโยงทฤษฎีสู่การปฏิบัติ สร้างความภาคภูมิใจและลดความกดดัน สรุปได้ว่าแนวคิดนี้ช่วยยกระดับทั้งทักษะวิชาการ วุฒิภาวะทางอารมณ์ และสังคมของผู้เรียนไปพร้อมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (เพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ ใคร หน่วยงานใด อย่างไร)

1. กระทรวงศึกษาธิการ หรือสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา: ควรมีนโยบายส่งเสริมให้สถานศึกษาบูรณาการแนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐานเข้าสู่หลักสูตรเพื่อยกระดับทักษะทางสังคมด้านความเห็นอกเห็นใจและสุขภาวะทางอารมณ์ของผู้เรียน

2. ผู้บริหารสถานศึกษา ควรสนับสนุนการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อพัฒนาสมรรถนะครูผู้สอนในด้านการออกแบบสถานการณ์จำลอง (Scenario) การสร้างเครื่องมือสะท้อนคิดและทักษะการเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ในชั้นเรียน

3. สถานศึกษาและกลุ่มสาระการเรียนรู้ ควรสนับสนุนทรัพยากรและระบบนิเวศการเรียนรู้ร่วมกัน เช่น การสร้างคลังฉากทัศน์ ที่รวบรวมประเด็นทางสังคมที่ทันยุคสมัย เพื่อให้ครูสามารถนำไปบูรณาการข้ามศาสตร์หรือรายวิชาต่างๆ ได้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. การเตรียมความพร้อมและบริหารเวลา ครูผู้สอนควรฝึกทักษะพื้นฐาน (เช่น การฟังอย่างลึกซึ้ง) และชี้แจงบทบาทให้ผู้เรียนเข้าใจก่อนเริ่มกิจกรรม พร้อมทั้งจัดสรรเวลาในการวิเคราะห์สถานการณ์จำลองให้ยืดหยุ่นและเพียงพอ เพื่อลดความวิตกกังวลและสร้างความสุขในการเรียนรู้

2. การสร้างพื้นที่ปลอดภัย ครูผู้สอนควรจัดบรรยากาศชั้นเรียนที่เปิดกว้าง ปราศจากการตัดสินเพื่อกระตุ้นให้นักเรียนกล้าแสดงความรู้สึกและแลกเปลี่ยนมุมมองที่แตกต่าง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการบ่มเพาะความเห็นอกเห็นใจ

3. การใช้เครื่องมือสะท้อนคิด ครูผู้สอนควรออกแบบชุดคำถามหรือใบกิจกรรมที่ครอบคลุมทั้งด้านพุทธิพิสัยและจิตพิสัย เพื่อให้นักเรียนได้สำรวจอารมณ์ ถอดบทเรียนและตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงเจตคติของตนเองอย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การขยายผลสู่ตัวแปรและกลุ่มเป้าหมายอื่น: ควรศึกษาผลของการจัดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐานต่อตัวแปรด้านจิตพิสัยอื่นๆ (เช่น ความฉลาดทางอารมณ์, ความรับผิดชอบต่อสังคม) และขยายการวิจัยไปยังประชากรระดับชั้นอื่น หรือกลุ่มผู้เรียนที่มีความเครียดสูง เพื่อประเมินผลเชิงลึกด้านสุขภาวะทางอารมณ์

2. การพัฒนารูปแบบและการประยุกต์ใช้ที่หลากหลาย: ควรวิจัยเพื่อนำรูปแบบนี้ไปปรับใช้กับสาระวิชาอื่น ควบคู่ไปกับการพัฒนากระบวนการออกแบบฉากทัศน์ให้สมจริงและร่วมสมัยยิ่งขึ้น เช่น การบูรณาการสื่อมัลติมีเดีย หรือประเด็นข้อถกเถียงในสังคมปัจจุบัน เพื่อยกระดับประสบการณ์การเรียนรู้ให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กมลชนก สกนธวัฒน์. (2562). การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ทางเศรษฐศาสตร์โดยใช้แนวคิดการเรียนรู้แบบฉากทัศน์เป็นฐานเพื่อส่งเสริมความฉลาดรู้การเงินของผู้เรียนมัธยมศึกษาตอนต้น. *วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

คู่บุญ ศกุนตนาค. (2552). *ผลของความสอดคล้องระหว่างแบบการเรียนกับแบบการสอนที่มีต่อความสุขในการเรียนรู้ของผู้เรียน.* กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Auwlya, F., & Quraishi, T. (2025). Literature Study: Happiness Learning in Class Using Media of Game-Based Learning. *MANDALIKA: Journal of Social Science, 3(1):* 8-12.

Gilman, R., & Huebner, E. S. (2006). Characteristics of adolescents who report very high life satisfaction. *Journal of youth and adolescence, 3(5):* 293-301.

Goleman, D. P. (1995). *Emotional intelligence: Why it can matter more than IQ for character, health and lifelong achievement*. New York: Bantam Books.

Pranoto, Y. K. S., & Jianzhong, H. (2020). Young Children Voices of Happiness: Learning from Urban Area in Indonesia. *Asia-Pacific Journal of Research in Early Childhood Education, 14(3):* 139–164.

การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล

Academic Administration of Educational Institution Administrators Under Satun Primary Educational Service Area Office

[1*]**อาณัติ ท่าหิรัญ** Anat Tahiran
[2**]**เชาวนี แก้วมโน** Chaowanee Kaewmano
[1,2]คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยหาดใหญ่
[1,2] Faculty of Education, Hatyai University
[*]First author, e-mail: anat.tah067@hu.ac.th
[**]Corresponding author, e-mail: Chaowanee@hu.ac.th

Received May 5, 2026; **Revised** June 4, 2026; **Accepted:** June 28, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา 2) เปรียบเทียบการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา จำแนกตาม เพศ ประสบการณ์การบริหาร และขนาดสถานศึกษา 3) ประมวลข้อเสนอแนะการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล รูปแบบการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มประชากร ได้แก่ ครูผู้สอนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล ปีการศึกษา 2568 จำนวน 1,621 คน และกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 310 คน โดยใช้ตารางสำเร็จรูปของเครจซี่และมอร์แกน ทำการแบ่งชั้นภูมิตามขนาดสถานศึกษาและสุ่มอย่างง่ายโดยการจับฉลากแบบไม่ใส่คืน ซึ่งคำนวณตามเกณฑ์สัดส่วนประชากร เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล จำแนกตามขอบข่ายภารกิจ 6 ด้าน ซึ่งเป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มีค่าความสอดคล้อง 0.67 ขึ้นไป มีค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามรวมทั้งฉบับเท่ากับ .938 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบน

มาตรฐาน สถิติวิเคราะห์ค่าที (t-test) และสถิติวิเคราะห์ค่าเอฟ (F-test) ผลการวิจัยพบว่า 1) การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด 2) ผลการเปรียบเทียบการบริหารงานวิชาการพบว่า ผู้บริหารที่มีเพศแตกต่างกันไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในการบริหารงานวิชาการโดยรวม อย่างไรก็ตาม ผู้บริหารที่มีประสบการณ์ในการบริหารแตกต่างกันและผู้บริหารที่ปฏิบัติงานในโรงเรียนที่มีขนาดแตกต่างกันมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในการบริหารงานวิชาการโดยรวม 3) ข้อเสนอแนะด้านการบริหารงานวิชาการ ได้แก่ การส่งเสริมโครงการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้มีความยืดหยุ่นและทันสมัย รวมถึงการสนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรอย่างต่อเนื่องเพื่อเสริมสร้างทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศของครู

คำสำคัญ: การบริหารงานวิชาการ; การศึกษาระดับประถมศึกษา; ผู้บริหารสถานศึกษา

Abstract

The purposes of this research were to: 1) study the level of academic administration of educational institution administrators; 2) compare academic administration practices of educational institution administrators classified by gender, administrative experience, and school size; and 3) synthesize recommendations for academic administration of educational institution administrators under the Satun Primary Educational Service Area Office. This study employed a quantitative research design. The population consisted of 1,621 teachers under the Satun Primary Educational Service Area Office during the 2025 academic year. A sample of 310 teachers was determined using the Krejcie and Morgan sample size table. Stratified sampling based on school size and simple random sampling without replacement were employed in accordance with population proportions. The research instrument was a questionnaire concerning the academic administration practices of educational institution administrators under the Satun Primary Educational Service Area Office. The questionnaire covered six dimensions of academic administration and employed a five-point rating scale. The Index of Item-Objective Congruence (IOC) was 0.67 or higher, and the overall reliability coefficient was .938. Data were analyzed using frequency, percentage, mean, standard deviation, independent samples t-test, and F-test (One-way ANOVA). The findings revealed that: 1) the overall level of academic administration of educational institution administrators under the Satun Primary

Educational Service Area Office was at the highest level. 2) The comparison of academic administration indicated that administrators with different genders showed no significant differences in overall academic administration. However, administrators with different administrative experiences and those working in schools of different sizes demonstrated statistically significant differences in overall academic administration. 3) Recommendations for academic administration included promoting training programs to develop flexible and modern school curricula, providing continuous budgetary support and resources for enhancing teachers' information technology tail.

Keywords: Academic Administration; Primary Education; Educational Institution Administrators

บทนำ

การศึกษาเป็นกระบวนการพื้นฐานที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาศักยภาพมนุษย์อย่างรอบด้าน และเป็นรากฐานหลักของการพัฒนาประเทศและสังคมอย่างยั่งยืน รัฐบาลจึงได้จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม โดยกำหนดกรอบภารกิจการบริหารจัดการสถานศึกษาไว้ 4 ด้าน ได้แก่ การบริหารงานวิชาการ งานงบประมาณ งานบุคลากร และงานบริหารทั่วไป ในบรรดาภารกิจทั้งหมดนั้น การบริหารงานวิชาการถือเป็นภารกิจหลัก เป็นแก่นกลาง และเป็นหัวใจสำคัญสูงสุดของสถานศึกษาทุกขนาดและทุกประเภท เนื่องจากครอบคลุมกิจกรรมทั้งหมดที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการส่งเสริม ปรับปรุง และพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียนให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด นับตั้งแต่การพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การนิเทศการศึกษา ตลอดจนการวัดและประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูปการศึกษาที่มุ่งเน้นการยกระดับคุณภาพผู้เรียนให้มีศักยภาพและทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 อันเป็นเป้าหมายหลักในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของประเทศ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2562) การขับเคลื่อนงานวิชาการที่มีประสิทธิภาพจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุเป้าหมายของการศึกษาที่กำหนดไว้ เพื่อให้ผู้เรียนเติบโตเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี คนเก่ง และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข (นารี ปรารถนาดี, 2566)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล (2566) ได้มุ่งเน้นถึงคุณภาพและความเสมอภาคทางการศึกษา เพื่อสร้างสังคมฐานความรู้ เร่งรัดปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตลอดจนระดมการมีส่วนร่วมเพื่อให้ประชากรวัยเรียนทุกคนได้รับการศึกษาอย่างมี

คุณภาพ เท่าเทียม และทั่วถึง อย่างไรก็ดี ในสภาพปัจจุบันยังพบปัญหาด้านคุณภาพการศึกษาในพื้นที่อย่างเห็นได้ชัด สะท้อนจากผลการประเมินความสามารถด้านการอ่านของผู้เรียน (RT) และผลการประเมินคุณภาพการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 (NT) ที่ผ่านมา ซึ่งยังมีผลคะแนนเฉลี่ยเปรียบเทียบที่ต่ำกว่าระดับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) และต่ำกว่าระดับประเทศ ซึ่งผลการทดสอบเชิงประเมินดังกล่าว ดำรงฐานะเป็นตัวบ่งชี้และเครื่องสะท้อนโดยตรงถึงระดับคุณภาพและเสถียรภาพในการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาแต่ละแห่งในสังกัด เนื่องจากประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนงานวิชาการนั้น ผูกพันอยู่กับศาสตร์ ศิลปะ และความสามารถในการบริหารจัดการของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นสำคัญในการนำพาสถานศึกษาไปสู่ความสำเร็จตามเป้าประสงค์ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล, 2567)

จากสภาพปัญหาและข้อจำกัดข้างต้น ผู้วิจัยจึงเห็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าทำการศึกษาเพื่อหาแนวทางแก้ไขและพัฒนางานวิชาการ โดยดำเนินการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อศึกษาระดับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล ในภาพรวมและรายด้านทั้ง 6 ด้าน พร้อมทั้งทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อแตกต่างจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลและบริบทของโรงเรียน ได้แก่ เพศ ประสบการณ์การบริหาร และขนาดของสถานศึกษา เพื่อให้ทราบถึงจุดเด่นและจุดที่ควรพัฒนา ตลอดจนทำการประมวลและวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากข้อเสนอแนะเชิงลึกของครูผู้สอนในพื้นที่ ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติงานและรับนโยบายวิชาการโดยตรง เพื่อนำมาสังเคราะห์เป็นแนวทางปฏิบัติในการปรับปรุงการบริหารงานวิชาการให้เหมาะสมและตรงจุดกับบริบทของแต่ละสถานศึกษา

ผลการวิจัยในครั้งนี้จะช่วยให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล และผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัด ได้รับข้อมูลสารสนเทศที่ชัดเจนและเป็นระบบเกี่ยวกับสภาพและปัญหาของการบริหารงานวิชาการในปัจจุบัน ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นกรอบแนวทางและฐานข้อมูลเชิงกลยุทธ์ในการวางแผนพัฒนาหลักสูตร ปรับปรุงกระบวนการจัดการเรียนการสอน ยกระดับระบบนิเทศภายใน และพัฒนาระบบการวัดและประเมินผลการศึกษาให้มีมาตรฐาน อันจะส่งผลโดยตรงต่อการยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (คะแนน RT และ NT) ของนักเรียนในจังหวัดสตูลให้สูงขึ้น ช่วยให้เด็กได้รับโอกาสทางการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึง เท่าเทียม และนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระดับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล

2. เพื่อเปรียบเทียบการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล จำแนกตาม เพศ ประสบการณ์การบริหาร และขนาดสถานศึกษา

3. ประมวลข้อเสนอแนะการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) เพื่อศึกษาระดับและเปรียบเทียบการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้ 1) ประชากร ได้แก่ ครูผู้สอนในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล ปีการศึกษา 2568 จำนวน 1,621 คน 2) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครูผู้สอน จำนวน 310 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970) และใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Sampling) ตามขนาดสถานศึกษา จากนั้นสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) โดยการจับฉลากแบบไม่ใส่คืน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างและพัฒนาขึ้น มีชื่อเครื่องมือคือ "แบบสอบถามเพื่อการวิจัย เรื่อง การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล" โดยโครงสร้างของแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Checklist) เกี่ยวกับ เพศ ประสบการณ์การบริหาร และขนาดสถานศึกษา

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับตามแบบของลิเคิร์ต (Likert Scale) จำแนกตามขอบข่ายภารกิจ 6 ด้าน รวมทั้งฉบับจำนวน 28 ข้อ ซึ่งแต่ละด้านมีหัวข้อย่อยและจำนวนข้อคำถามไม่เท่ากัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

(1) ด้านการวัดผล ประเมินผล และเทียบโอนผลการเรียน จำนวน 5 ข้อ

(2) ด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา จำนวน 5 ข้อ

(3) ด้านการนิเทศการศึกษา จำนวน 5 ข้อ

(4) ด้านการพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีทางการศึกษา จำนวน 5 ข้อ

(5) ด้านการจัดการเรียนการสอน จำนวน 4 ข้อ

(6) ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา จำนวน 4 ข้อ

3. การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยตามลำดับขั้นตอนที่เป็นระบบ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยทำการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี วรรณกรรม และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิชาการ เพื่อนำมาเป็นพื้นฐานในการกำหนดกรอบแนวคิด นิยามศัพท์เฉพาะ และโครงสร้างของแบบสอบถามให้ครอบคลุมขอบข่ายเนื้อหาที่ต้องการศึกษา

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างแบบสอบถามฉบับร่าง ผู้วิจัยดำเนินการยกร่างและสร้างแบบสอบถาม (Draft) ให้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดและนิยามศัพท์เฉพาะ โดยแบ่งโครงสร้างแบบสอบถามออกเป็นข้อกระทงตามประเด็นการบริหารงานวิชาการทั้ง 6 ด้าน โดยใช้ลักษณะเครื่องมือแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Five-point Likert Scale)

ขั้นตอนที่ 3 การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Validity) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามฉบับร่างที่สร้างขึ้น เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน (หรือ 5 ท่าน ตามจริง) เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ความเหมาะสมของภาษา และความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับนิยามศัพท์เฉพาะ โดยนำผลการประเมินมาคำนวณหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence: IOC) ซึ่งคัดเลือกเฉพาะข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.67 ขึ้นไป

ขั้นตอนที่ 4 การปรับปรุงแก้ไขเครื่องมือ ผู้วิจัยนำข้อเสนอแนะและข้อวิพากษ์วิจารณ์จากผู้เชี่ยวชาญมาทำการปรับปรุง แก้ไข คัดเลือก และจัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับร่างให้มีความสมบูรณ์ถูกต้องตามหลักวิชาการก่อนนำไปทดลองใช้

ขั้นตอนที่ 5 การทดลองใช้เครื่องมือ (Try-out) ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ผ่านการปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ (Try-out) กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง แต่มีบริบทและลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง คือ ครูผู้สอนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอื่น จำนวน 30 คน เพื่อตรวจสอบความเข้าใจในสำนวนภาษาและประเมินระยะเวลาที่ใช้ในการตอบแบบสอบถาม

ขั้นตอนที่ 6 การหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ผู้วิจัยนำผลการตอบแบบสอบถามจากการทดลองใช้ (Try-out) มาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับ โดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach’s Alpha Coefficient) ซึ่งได้ค่าความเชื่อมั่นรวมทั้งฉบับเท่ากับ .938 จากนั้นจึงจัดทำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ (Final Version) เพื่อนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจริงกับกลุ่มตัวอย่างต่อไป

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยขอความอนุเคราะห์จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แจกแบบสอบถามให้กลุ่มตัวอย่าง พร้อมชี้แจงวัตถุประสงค์ และรวบรวมแบบสอบถามคืนเพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ดังนี้ (1) วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไป โดยใช้ค่าความถี่และร้อยละ (2) วิเคราะห์ระดับการบริหารงานวิชาการ โดยใช้ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน(3) เปรียบเทียบความแตกต่าง โดยใช้ t-test และ One-way ANOVA และทดสอบรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ่ (4) วิเคราะห์ข้อเสนอแนะโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ การวัดผลประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน การพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา การนิเทศการศึกษา การพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีทางการศึกษา และการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา ตามลำดับ ปรากฏผลดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับ และอันดับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล ในภาพรวมและรายด้าน

ที่	รายด้านการบริหารงานวิชาการ	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	ระดับการปฏิบัติ	อันดับ
1	การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา	4.75	0.31	มากที่สุด	1
2	การวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน	4.68	0.35	มากที่สุด	2
3	การพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา	4.65	0.38	มากที่สุด	3
4	การนิเทศการศึกษา	4.62	0.4	มากที่สุด	4
5	การพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีทางการศึกษา	4.6	0.42	มากที่สุด	5
6	การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา	4.54	0.45	มากที่สุด	6
	รวมภาพรวม	**4.64**	**0.32**		

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผลการเปรียบเทียบการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล พบว่า จำแนกตามประสบการณ์การบริหารและขนาดสถานศึกษาต่างกัน การบริหารงานวิชาการแตกต่างกัน ยกเว้นสถานภาพด้านเพศ ต่างกัน การบริหารงานวิชาการไม่แตกต่างกัน ปรากฏผลดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 สรุปผลการเปรียบเทียบการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล จำแนกตามเพศ ประสบการณ์การบริหาร และขนาดสถานศึกษา ในภาพรวม

ปัจจัยที่จำแนก	ตัวสถิติที่ใช้	ค่าสถิติ (*t* / F)	ค่า p-value	ผลการเปรียบเทียบ
1. เพศ (ชาย / หญิง)	Independent *t*-test	1.45	0.148	ไม่แตกต่างกัน
2. ประสบการณ์การบริหาร	One-way ANOVA (F)	12.64	.001***	แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ
- ต่ำกว่า 5 ปี				
- 5–10 ปี (สูงสุด)				
- มากกว่า 10 ปี				
3. ขนาดสถานศึกษา	One-way ANOVA (F)	5.32	.024*	แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ
- ขนาดเล็ก				
- ขนาดกลาง (สูงสุด)				
- ขนาดใหญ่				

3. วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า พบว่า ครูมีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ได้แก่ ควรส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของผู้เรียน ควรสนับสนุนและพัฒนาการใช้สื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง และควรมีการนิเทศติดตามการจัดการเรียนการสอนอย่างสม่ำเสมอเพื่อยกระดับคุณภาพ

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ การวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน การพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา การนิเทศการศึกษา การพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีทางการศึกษา และด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา ตามลำดับ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนเป็นแกนหลัก โดยมีการวางแผนและดำเนินงานด้านวิชาการอย่างเป็นระบบ อาทิ การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษา การขับเคลื่อนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตลอดจนการส่งเสริมให้ครูใช้วิธีการ

สอนที่หลากหลายและเหมาะสมกับศักยภาพของผู้เรียน นอกจากนี้ ผู้บริหารยังแสดงบทบาทความเป็นผู้นำทางวิชาการผ่านการดำเนินการนิเทศ กำกับ ติดตาม และประเมินผลการจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งสนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรในการใช้สื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนรู้ของนักเรียนให้มีความทันสมัย และที่สำคัญคือการเปิดโอกาสให้ครูและบุคลากรมีส่วนร่วมในการประชุมวางแผนงานร่วมกันและร่วมแก้ไขปัญหาการเรียนรู้ของผู้เรียน ส่งผลให้เกิดความร่วมมือและทำให้งานวิชาการประสบความสำเร็จบรรลุตามเป้าหมาย

เมื่อพิจารณาความสอดคล้องกับงานวิจัยในอดีต พบว่า ผลการวิจัยในภาพรวมสอดคล้องกับผลการวิจัยของพัชญ์พิชา จันทา ที่ได้ศึกษาเรื่องแนวทางการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครนายก และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของนุชเรศ คำดีบุญ ที่ได้ศึกษาเรื่องการพัฒนาแนวทางการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 4 ซึ่งงานวิจัยของทั้งสองท่านล้วนพบผลการวิจัยว่า การบริหารงานวิชาการในภาพรวมอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน (พัชญ์พิชา จันทา, 2563; นุชเรศ คำดีบุญ, 2564)

โดยงานวิจัยของผู้วิจัยและงานวิจัยของทั้งสองท่านที่กล่าวอ้างมานี้ มี "จุดเหมือนที่สอดคล้องกันอย่างชัดเจน" ในด้านกระบวนการและพฤติกรรมการบริหารจัดการ คือ การที่ผู้บริหารสถานศึกษาแสดงบทบาทความเป็นผู้นำทางวิชาการอย่างเด่นชัด มุ่งเน้นการปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอนที่เป็นรูปธรรม มีการสร้างระบบการนิเทศภายในโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอเพื่อช่วยเหลือครูผู้สอน ตลอดจนให้ความสำคัญกับการขับเคลื่อนกระบวนการมีส่วนร่วมของคณะครูในการวางแผนพัฒนาหลักสูตรและร่วมกันแก้ไขปัญหาการเรียนรู้ของนักเรียน ซึ่งพฤติกรรมการบริหารจัดการเหล่านี้ดำรงฐานะเป็นปัจจัยสากลและเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษา ไม่ว่าจะนำไปปฏิบัติในบริบทพื้นที่ใดก็ตาม ส่งผลให้ภาพรวมการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูลประสบความสำเร็จและได้รับการประเมินอยู่ในระดับมากที่สุดเช่นเดียวกัน

2. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า 2.1 ผลการเปรียบเทียบการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล จำแนกตามเพศ พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีเพศต่างกัน มีการบริหารงานวิชาการโดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้บริหารสถานศึกษาทั้งเพศชายและเพศหญิงในปัจจุบันล้วนได้รับการพัฒนาฝึกอบรม และเข้าสู่ตำแหน่งภายใต้กฎเกณฑ์ มาตรฐานวิชาชีพ และกรอบนโยบายเดียวกันจากหน่วยงานต้นสังกัด ทำให้มีความรู้ ความสามารถ ภาวะผู้นำ และทักษะในการดำเนินงานวิชาการที่ใกล้เคียงกัน ไม่ว่าจะเป็นการวางแผนพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การนิเทศการศึกษา หรือการวัดและประเมินผล ประกอบกับการบริหารงานวิชาการในยุคปัจจุบันมีลักษณะการทำงานที่

เน้นระบบเครือข่ายและการมีส่วนร่วม (Participative Management) ของคณะครูและบุคลากรทางการศึกษาทุกคนภายในโรงเรียน ไม่ได้ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจสั่งการของผู้บริหารเพียงลำดับชั้นเดียว ปัจจัยด้านเพศสภาพจึงไม่ได้เป็นอุปสรรคหรือตัวแปรที่ส่งผลต่อระดับประสิทธิภาพในการดำเนินงานบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา เมื่อพิจารณาความสอดคล้องกับงานวิจัยในอดีต พบว่าผลการวิจัยสอดคล้องกับผลการวิจัยของอลิสา บัวแก้ว ที่ศึกษาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาท่าแพ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล และสอดคล้องกับผลการวิจัยของนารี ปรารถนาดี ที่ศึกษาการบริหารวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 ซึ่งงานวิจัยของทั้งสองท่านล้วนพบว่า ตัวแปรด้านเพศของผู้บริหารไม่ส่งผลต่อระดับการปฏิบัติงานบริหารงานวิชาการโดยภาพรวมและรายด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (อลิสา บัวแก้ว, 2565; นารี ปรารถนาดี, 2566)

โดยงานวิจัยของผู้วิจัยและงานวิจัยของทั้งสองท่านที่กล่าวอ้างมานี้ มี "จุดเหมือนที่สอดคล้องกันอย่างชัดเจน" ในเชิงบริบทและกลไกการปฏิบัติงาน คือ การที่ผู้บริหารสถานศึกษาไม่ว่าจะเพศชายหรือเพศหญิง ต่างก็ขับเคลื่อนภารกิจงานวิชาการทั้ง 6 ด้าน ภายใต้มาตรฐานการปฏิบัติงานและกฎระเบียบชุดเดียวกันจากกระทรวงศึกษาธิการ อีกทั้งยังมีลักษณะร่วมกันในการเลือกใช้ศาสตร์และศิลปะการบริหารจัดการที่เน้นการมีส่วนร่วมของครูผู้สอน ทำให้แนวคิด รูปแบบ และกระบวนการตัดสินใจในงานวิชาการมีหลักการที่คล้ายคลึงกัน ยืนยันได้ว่าระดับประสิทธิภาพและความสำเร็จในการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในปัจจุบัน ผูกพันอยู่กับสมรรถนะความเป็นผู้นำทางวิชาการและการบริหารจัดการที่เป็นระบบของตัวผู้บริหาร มากกว่าความแตกต่างในเรื่องของเพศสภาพ ส่งผลให้ผลการวิจัยในประเด็นนี้มีความสอดคล้องเป็นไปในทิศทางเดียวกันในทุกบริบทพื้นที่

2.2 ผลการเปรียบเทียบการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล จำแนกตามประสบการณ์การบริหารที่แตกต่างกัน พบว่า มีการบริหารงานวิชาการโดยภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ประสบการณ์ในการปฏิบัติงานเป็นปัจจัยสำคัญที่หล่อหลอมความรู้ ความเข้าใจ ทักษะและความเชี่ยวชาญในการบริหารจัดการงานวิชาการในสถานศึกษา โดยผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสบการณ์การบริหารมาก มักมีความเข้าใจในระบบงานวิชาการอย่างลึกซึ้งจากการผ่านการปฏิบัติงานจริงและเผชิญสถานการณ์ที่หลากหลายมาเป็นเวลานาน ทำให้สามารถนำบทเรียนและประสบการณ์ตรงมาประยุกต์ใช้ในการตัดสินใจ การแก้ไขปัญหาหน้างาน การวางแนวทางพัฒนาหลักสูตร และการพัฒนาระบบนิเทศภายในได้อย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่องมากกว่า ในขณะที่ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสบการณ์การบริหารน้อย แม้จะมีความรู้ทางทฤษฎีหรือมีแนวคิดการบริหารที่ทันสมัย แต่การนำไปปฏิบัติในสถานการณ์จริงอาจยังอยู่ในช่วงของการเรียนรู้ การปรับตัวและการสร้างความชำนาญ ส่งผลให้รูปแบบ ประสิทธิภาพ และความครอบคลุมในการกำกับติดตาม

งานวิชาการในบางมิติมีความแตกต่างกันไปตามระดับของประสบการณ์ที่ได้สั่งสมมา เมื่อพิจารณาความสอดคล้องกับงานวิจัยในอดีต พบว่า ผลการวิจัยสอดคล้องกับผลการวิจัยของศิริมาศ มีทอง ที่ได้ศึกษาเรื่องการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานนทบุรี เขต 2 และสอดคล้องกับผลการวิจัยของนารี ปราถนาม ที่ได้ศึกษาเรื่องการบริหารวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 ซึ่งงานวิจัยของทั้งสองท่านล้วนพบผลการวิจัยในทิศทางเดียวกันว่า ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานหรือประสบการณ์ในการบริหารงานต่างกัน มีการปฏิบัติงานบริหารงานวิชาการโดยภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (ศิริมาศ มีทอง, 2565; นารี ปราถนาม, 2566)

โดยงานวิจัยของผู้วิจัยและงานวิจัยของทั้งสองท่านที่กล่าวอ้างมานี้ มี "จุดเหมือนที่สอดคล้องกันอย่างชัดเจน" ในแง่ของการสะท้อนคุณค่าของประสบการณ์ คือ การชี้ให้เห็นว่าระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งของผู้บริหาร มีผลโดยตรงต่อการสั่งสมสมรรถนะเชิงวิชาชีพ (Professional Competency) โดยจุดร่วมที่เด่นชัดคือ ผู้บริหารที่มีประสบการณ์สูงในทุกบริบทพื้นที่จะมีความสามารถในการยืดหยุ่น ปรับตัว และตัดสินใจสั่งการในภารกิจงานวิชาการหลักทั้ง 6 ด้านได้อย่างเป็นระบบ ตลอดจนมีความคล่องตัวในการสร้างเครือข่ายและการระดมทรัพยากรมาสนับสนุนการจัดการเรียนรู้องค์รวมได้ดีกว่าผู้บริหารบรรจุใหม่ ปัจจัยด้านความต่างของความชำนาญ ทักษะการคิดเชิงกลยุทธ์ และความเฉียบคมในการแก้ปัญหาที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์นี้เอง จึงเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ผลการดำเนินงานบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาเกิดความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในท้ายที่สุด

2.3 ผลการเปรียบเทียบการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล จำแนกตามขนาดสถานศึกษาที่แตกต่างกัน พบว่า มีการบริหารงานวิชาการแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยสอดคล้องกับการวิจัยของนารี ปราถนาม ได้ศึกษาเรื่องการบริหารวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาที่ปฏิบัติงานในสถานศึกษาที่มีขนาดแตกต่างกัน มีการปฏิบัติงานบริหารงานวิชาการโดยภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (นารี ปราถนาม, 2566) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบริบทและปัจจัยภายในของสถานศึกษาแต่ละขนาดมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน สถานศึกษาขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก ย่อมมีทรัพยากร บุคลากร งบประมาณ และโครงสร้างการบริหารจัดการที่ไม่เหมือนกัน ส่งผลให้รูปแบบและประสิทธิภาพในการบริหารงานวิชาการมีความแตกต่างกันตามไปด้วย

3. ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ข้อเสนอแนะแนวทางการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล จากผลการวิจัยพบว่า ครูผู้สอนมี

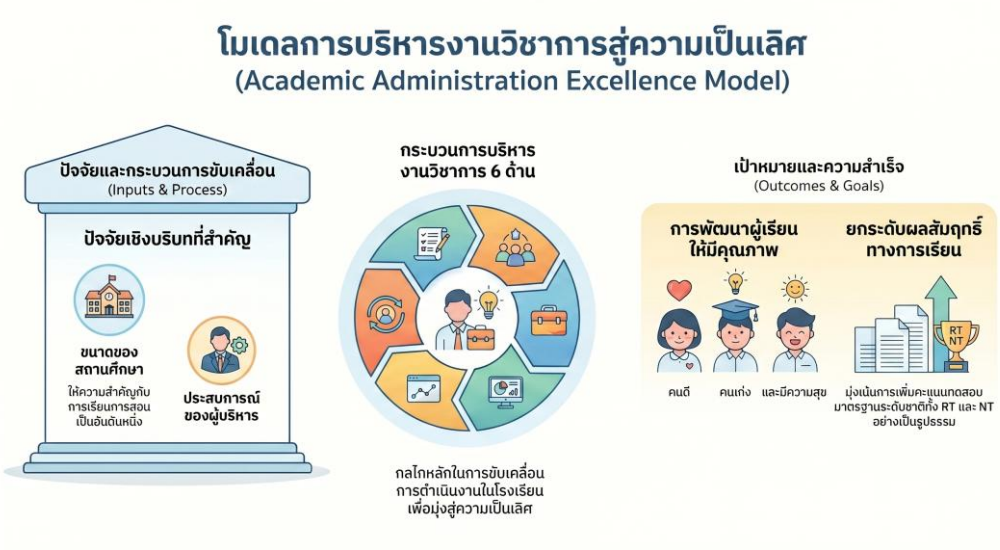
ข้อเสนอแนะแนวทางเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่สำคัญ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของผู้เรียน ควรสนับสนุนและพัฒนาการใช้สื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง และควรมีการนิเทศ ติดตามการจัดการเรียนการสอนอย่างสม่ำเสมอเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา

ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ครูผู้สอนในฐานะผู้ปฏิบัติงานวิชาการและรับนโยบายโดยตรง เล็งเห็นว่าการขับเคลื่อนงานวิชาการให้ประสบความสำเร็จและเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 นั้น ไม่สามารถอาศัยเพียงแนวคิดเชิงทฤษฎีได้ แต่ต้องเกิดจากการที่ผู้บริหารสถานศึกษาลงมือส่งเสริมและสนับสนุนทรัพยากรอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง โดยเฉพาะการปรับปรุงหลักสูตรให้ยืดหยุ่น การจัดหาและพัฒนาสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศให้พร้อมใช้งานในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และการสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีผ่านการนิเทศภายในที่เป็นระบบและสร้างสรรค์ เพื่อร่วมกันค้นหาจุดบกพร่องและแนวทางแก้ไขปัญหาการเรียนรู้ของเด็ก ซึ่งความต้องการเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าครูให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนเชิงระบบจากฝ่ายบริหารเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เมื่อพิจารณาความสอดคล้องกับงานวิจัยในอดีต พบว่าข้อเสนอแนะแนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับผลการวิจัยของพัชญ์พิชา จันทา ที่ได้เสนอแนวทางการบริหารงานวิชาการสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครนายก และสอดคล้องกับผลการวิจัยของนุชเรศ คำดีบุญ ที่ได้พัฒนาแนวทางการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 4 ซึ่งงานวิจัยของทั้งสองท่านต่างมีข้อค้นพบเชิงเสนอแนะในทิศทางเดียวกันว่า แนวทางสำคัญในการพัฒนาการบริหารงานวิชาการคือผู้บริหารต้องมุ่งเน้นการส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ยกระดับระบบนิเทศภายในอย่างเป็นกัลยาณมิตร และสนับสนุนสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศให้แก่ครูผู้สอน (พัชญ์พิชา จันทา, 2563; นุชเรศ คำดีบุญ, 2564)

โดยงานวิจัยของผู้วิจัยและงานวิจัยของทั้งสองท่านที่กล่าวอ้างมานี้มี "จุดเหมือนที่สอดคล้องกันอย่างชัดเจน" ในมิติของการสะท้อนความต้องการจำเป็น (Needs Assessment) ของครูผู้สอน คือการชี้ให้เห็นว่า "หลักสูตร สื่อการสอน และการนิเทศ" ดำรงฐานะเป็นโครงสร้างพื้นฐานสามประสาน (Triad) ที่แยกออกจากกันไม่ได้ในการจัดการศึกษา ยืนยันได้จากเสียงสะท้อนของครูผู้สอนในทุกภูมิภาคที่ต่างมีความต้องการตรงกันว่า การยกระดับคุณภาพผู้เรียนจะเกิดขึ้นได้จริงก็ต่อเมื่อผู้บริหารสถานศึกษาเปลี่ยนบทบาทจากผู้สั่งการมาเป็น "ผู้อำนวยความสะดวกและผู้สนับสนุน" (Facilitator) ที่คอยขับเคลื่อนการบริหารจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม จัดสรรสื่อที่ทันสมัย และร่วมมือกับครูผ่านกระบวนการนิเทศติดตามอย่างสม่ำเสมอ ปัจจัยเชิงพฤติกรรมการบริหารที่มุ่งเน้นการสนับสนุนเชิงระบบและการมีส่วนร่วมนี้เอง จึงเป็นแนวทางสากลที่ครูผู้สอนสะท้อนออกมาว่าเป็นกลไกสำคัญที่สุดในการยกระดับคุณภาพการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาให้ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยขอนำเสนอองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 The Satun Model for Academic Excellence

จากภาพอธิบายได้ว่า โมเดลการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศ ซึ่งถูกพัฒนาขึ้นจากการศึกษาวิจัย โรงเรียนในจังหวัดสตูล โดยโครงสร้างสำคัญประกอบด้วยการวิเคราะห์ ปัจจัยเชิงบริบท เช่น ขนาดของสถานศึกษา และประสบการณ์ของผู้นำ เพื่อขับเคลื่อนกระบวนการบริหารงานวิชาการทั้ง 6 ด้านอย่างมีประสิทธิภาพ เป้าหมาย หลักของแบบจำลองนี้คือการสร้าง ผู้เรียนที่มีคุณภาพ ซึ่งเพียบพร้อมด้วยคุณธรรม ความสามารถ และความสุข ควบคู่กันไป นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับการ ยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ผ่านตัวชี้วัดระดับชาติอย่าง RT และ NT เพื่อเป็นบรรทัดฐานความสำเร็จ รูปแบบการจัดการนี้เน้นให้สถานศึกษาให้ ความสำคัญกับการ จัดการเรียนการสอนเป็นอันดับหนึ่ง เพื่อสร้างมาตรฐานทางการศึกษาที่ยั่งยืน การสรุปองค์ ความรู้นี้จึงเป็นแนวทางที่มีประโยชน์สำหรับผู้บริหารในการพัฒนาสถาบันการศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์สูงสุด

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการวิจัยครั้งนี้ (New Knowledge) คือ "แบบแผนการยกระดับคุณภาพวิชาการฐานรากผ่านกลไกสามประสานแบบมีส่วนร่วม" (Triadic Participative Academic Model) ซึ่งชี้ให้เห็นข้อค้นพบเชิงทฤษฎีว่า ความสำเร็จสูงสุดของการบริหารงานวิชาการในระดับประถมศึกษาไม่ได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านเพศสภาพของผู้บริหาร แต่ผูกพันอยู่กับสมรรถนะเชิงวิชาชีพที่สั่งสมผ่านชั่วโมงบินประสบการณ์และขีดความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับบริบทขนาดของสถานศึกษา โดยมีแกนกลางสำคัญคือการที่ผู้บริหารผันตัวเองจากผู้สั่งการมาเป็น "ผู้อำนวยความสะดวก" (Facilitator) ที่บูรณาการงานหลักสูตร สื่อเทคโนโลยี และระบบการนิเทศภายในเข้าด้วยกันอย่างเป็นรูปธรรม องค์ความรู้เชิงพฤติกรรมการบริหารนี้ดลบันดาลให้เกิดวัฒนธรรมการทำงานร่วมกันระหว่างผู้บริหารและครูผู้สอน อันเป็นกุญแจสำคัญ (Key Success Factor) ในการทลาย

ข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของโรงเรียนขนาดเล็ก และเป็นแนวทางเชิงกลยุทธ์สากลที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สามารถนำไปใช้เป็นพิมพ์เขียวในการพัฒนาศักยภาพผู้บริหารบรรจุใหม่ เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา (RT และ NT) ในพื้นที่ให้เกิดความเสมอภาคและยั่งยืนต่อไป

บทสรุป

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล โดยภาพรวมและรายด้านทุกด้านปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นถึงการขับเคลื่อนกระบวนการบริหารจัดการงานวิชาการเชิงระบบที่มีประสิทธิภาพสูงและสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาอย่างเด่นชัดเมื่อทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อแตกต่าง จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลและบริบทสถานศึกษา พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีเพศต่างกัน มีการบริหารงานวิชาการโดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ขณะที่ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีประสบการณ์การบริหาร และขนาดสถานศึกษาที่ต่างกัน มีการบริหารงานวิชาการโดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีข้อเสนอแนะแนวทางที่สำคัญในการพัฒนาคือ ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของผู้เรียน สนับสนุนการพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีทางการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนยกระดับการนิเทศติดตามการจัดการเรียนการสอนอย่างสม่ำเสมอ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมให้ครูดำเนินการวิจัยในชั้นเรียนอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งพัฒนาศักยภาพด้านการวิจัยและจัดสรรทรัพยากรสนับสนุนอย่างเพียงพอ สถานศึกษาควรสร้างระบบแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำผลวิจัยไปใช้ในการปรับปรุงการจัดการเรียนการสอน หลักสูตร และการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียนและมาตรฐานการศึกษาโดยรวม

2. ควรมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพผู้บริหารโดยไม่ยึดติดกับปัจจัยด้านเพศ ในขณะที่ประสบการณ์การบริหารและขนาดของสถานศึกษามีผลต่อการบริหารงานวิชาการอย่างมีนัยสำคัญ ดังนั้นควรส่งเสริมการพัฒนาประสบการณ์ผู้บริหารผ่านการอบรมหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมทั้งกำหนดแนวทางการบริหารให้เหมาะสมกับบริบทของขนาดสถานศึกษา เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารงานวิชาการให้ดียิ่งขึ้น

3. ผู้บริหารสถานศึกษาควรพัฒนาการบริหารงานวิชาการอย่างเป็นระบบ โดยกำหนดเกณฑ์การวัดและประเมินผลที่ชัดเจน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับบริบทและดำเนินการนิเทศแบบกัลยาณมิตรอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ควรสนับสนุนการใช้เทคโนโลยี การ

จัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และการทำวิจัยในชั้นเรียน เพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียนอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ต่อยอดจากจุดเด่นของงานวิจัย เนื่องจากงานวิจัยนี้พบว่า การทำภารกิจ 3 ด้านร่วมกัน คือ การพัฒนาหลักสูตร การใช้สื่อเทคโนโลยี และการนิเทศภายใน เป็นจุดเด่นที่ทำให้งานวิชาการประสบความสำเร็จในระดับมากที่สุด ดังนั้น ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรนำข้อค้นพบนี้ไปทดลองทำเป็นคู่มือหรือรูปแบบการทำงานจริง แล้วนำไปทดลองใช้ในโรงเรียน เพื่อดูว่าสามารถช่วยยกระดับการทำงานวิชาการให้ดียิ่งขึ้นได้จริงหรือไม่

2. นำไปแก้จุดด้อยและข้อจำกัด จากผลการวิจัยที่พบว่า โรงเรียนขนาดเล็ก และผู้บริหารที่มีประสบการณ์น้อย ยังมีข้อจำกัดในการบริหารงานวิชาการเนื่องจากขาดแคลนงบประมาณและครูไม่ครบชั้น ดังนั้น ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรเจาะลึกศึกษาเฉพาะกลุ่มโรงเรียนขนาดเล็กที่มีผลงานดีเยี่ยม (Best Practice) เพื่อให้ได้แนวทางและวิธีการแก้ไขปัญหาที่ตรงจุดและใช้ได้จริงกับโรงเรียนที่ยังมีข้อจำกัดเหล่านี้

3. ขยายผลไปสู่ตัวผู้เรียน เนื่องจากงานวิจัยนี้เน้นศึกษาพฤติกรรมการบริหารของผู้บริหารเป็นหลัก ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการบริหารงานวิชาการของผู้บริหาร กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนโดยตรง เช่น คะแนน RT และ NT เพื่อให้เห็นภาพชัดเจนว่า การบริหารงานวิชาการที่ดีส่งผลให้คะแนนสอบของผู้เรียนสูงขึ้นได้อย่างไร

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2562). *แผนปฏิบัติราชการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2562 ของกระทรวงศึกษาธิการ*. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ.

นุชเรศ คำดีบุญ. (2564). การพัฒนาแนวทางการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 4. *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา*. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

นารี ปรารถนาดี. (2566). การบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2. *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา*. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พัชญ์พิชา จันทา. (2563). แนวทางการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครนายก. *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา*. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.

ศิริมาศ มีทอง. (2565). การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานนทบุรี เขต 2. *วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมท้องถิ่น, 8(10):* 145-158.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล. (2566). *แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน (พ.ศ. 2566–2570)*. สตูล: กลุ่มนโยบายและแผน.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล. (2567). *รายงานผลการดำเนินงานประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567*. สตูล: กลุ่มนโยบายและแผน.

อลิสา บัวแก้ว. (2565). การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มเครือข่ายสถานศึกษาท่าแพ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล. *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา*. มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.

Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement, 30(3):* 607–610.

การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 2

Academic Administration of School Administrators in the 21st Century Under Songkhla Primary Educational Service Area Office 2

[1*]**อับดลซากีซ หนิมุสา** Abdolzakeet Nimusa
[2**]**ศัจนันท์ แก้ววงศ์ศรี** Sajanun kheowvongsri
[1,2]คณะศึกษาศาสตร์และศิลปะศาสตร์, มหาวิทยาลัยหาดใหญ่
[1,2]Faculty of Education and Liberal Arts, Hatyai University
[*]First author, e-mail: abdolzakeet.mareeya@gmail.com
[**]Corresponding author, e-mail: sajanun@hu.ac.th

Received May 11, 2026; **Revised** May 28, 2026; **Accepted:** June 29, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 2) เปรียบเทียบการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 จำแนกตามข้อมูลทั่วไปของครูผู้สอน ได้แก่ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงานและขนาดของสถานศึกษา 3) รวบรวมข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 2 การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ครูผู้สอนในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 2 ปีการศึกษา 2568 จำนวนจำนวน 1279 คน ผู้วิจัยได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางการคำนวณหาขนาดกลุ่มอย่างสำเร็จรูปของเครซี่และมอร์แกน แล้วสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิตามขนาดสถานศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 โดยมีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่าง .67-1.00 ได้ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.975 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบหาค่าที และการทดสอบ

หาค่าเอฟ ผลการวิจัยพบว่า 1) การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับสูง โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือด้านการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา 2) ผลการเปรียบเทียบการบริหารงานวิชาการพบว่า ครูที่มีประสบการณ์การทำงานแตกต่างกันมีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ 3) ข้อเสนอแนะในการพัฒนาการบริหารงานวิชาการระบุว่า (1) ผู้บริหารสถานศึกษาควรพัฒนาระบบการนิเทศเชิงรุกที่เน้นการมีส่วนร่วมในชั้นเรียน และมีการประเมินผลการนิเทศอย่างต่อเนื่อง (2) ควรส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลายและเน้นผลลัพธ์ผู้เรียนและ (3) ควรพัฒนาทักษะดิจิทัลของครูอย่างต่อเนื่อง
คำสำคัญ: การบริหารงานวิชาการ; ผู้บริหารสถานศึกษา; ศตวรรษที่ 21

Abstract

The research article was to: 1) study the level of academic administration of school administrators in the 21st century; 2) compare the academic administration of school administrators in the 21st century, classified by teachers' general characteristics, including educational level, work experience, and school size; and 3) collect recommendations for developing academic administration of school administrators in the 21st century under the Songkhla Primary Educational Service Area Office 2 . This study employed a quantitative research design. The population consisted of 1,279 teachers under the Songkhla Primary Educational Service Area Office 2 in the academic year 2025. The sample size was determined using Krejcie and Morgan's sample size table. Stratified random sampling based on school size was employed. The research instrument was a questionnaire concerning opinions toward the academic administration of school administrators in the 21st century. The Index of Item–Objective Congruence (IOC) ranging from 0.67 to 1.00 and a reliability coefficient of 0.975. The statistics used for data analysis were percentage, mean, standard deviation, t-test, and F-test. The findings were as follows: 1) the academic administration of school administrators in the 21st century was at a high level overall and in each aspect, with the highest mean found in the aspect of school curriculum development; 2) the comparison of academic administration showed that teachers with different work experiences had overall statistically significant differences at the .01 level; and 3) the recommendations for developing academic administration indicated that: (1) school administrators should develop a proactive supervision

system emphasizing participation in classroom activities and continuous supervision evaluation, (2) they should promote diverse learning management focusing on student outcomes, and (3) they should continuously develop teachers' digital skills.
Keywords: Academic Affairs Administration; School Administrators; 21st Century

.

บทนำ

ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลันในยุค VUCA World ที่เต็มไปด้วยความแปรปรวนและความซับซ้อน ส่งผลให้ภาคการศึกษาทั่วโลกต้องปรับตัวอย่างขนานใหญ่ ความรุดหน้าของนวัตกรรมดิจิทัลได้ทลายกำแพงการเรียนรู้แบบเดิมที่จำกัดอยู่เพียงในห้องเรียน นำไปสู่โลกแห่งการเรียนรู้ไร้พรมแดนที่เข้าถึงข้อมูลได้ทุกช่วงเวลา ด้วยเหตุนี้ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของประชากรยุคใหม่จึงต้องก้าวข้ามเพียงการรู้หนังสือ ไปสู่ทักษะการคิดวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ การสร้างสรรค์นวัตกรรม และสมรรถนะทางดิจิทัล เพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันระดับสากล สอดรับกับเป้าหมายการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 ที่มุ่งเน้นการบ่มเพาะผู้เรียนให้คุณลักษณะและทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) และส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นเลิศของผู้เรียนให้มีสมรรถนะตามศักยภาพและ เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน และพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้มีสมรรถนะตามหลักสูตร และทักษะที่จำเป็น ต่ออนาคตในศตวรรษที่ 21 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2566)

ในบริบทศตวรรษที่ 21 ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องทำหน้าที่เป็นผู้นำทางวิชาการ (Instructional Leader) ที่มีวิสัยทัศน์และความสามารถในการบูรณาการนวัตกรรมและเทคโนโลยีเข้าสู่การจัดการเรียนรู้ โดยส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรที่ยืดหยุ่นและสอดคล้องกับบริบท การจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การใช้สื่อและเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเหมาะสม การวัดและประเมินผลเพื่อพัฒนา (Assessment for Learning) ตลอดจนการนิเทศการศึกษาในรูปแบบชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) นอกจากนี้ ยังต้องส่งเสริมให้ครูใช้กระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง เพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียนและสร้างความเข้มแข็งทางวิชาการของสถานศึกษา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560)

จากการนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 2 พบว่าสถานศึกษาหลายแห่งยังประสบปัญหาและข้อจำกัดในการดำเนินงานด้านวิชาการหลายประการ ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพการจัดการศึกษาและผลลัพธ์การเรียนรู้ของผู้เรียน โดยสถานศึกษาบางแห่งได้รับงบประมาณด้านวิชาการไม่เพียงพอต่อการพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษา ขณะที่การดำเนินงานตามนโยบายของหน่วยงานต้นสังกัดมีความหลากหลาย ซับซ้อน และเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ผู้บริหาร

และครูมีภาระงานด้านเอกสารและงานโครงการจำนวนมาก จนกระทบต่อเวลาในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอน อีกทั้งกระบวนการนิเทศ ติดตาม และให้ความช่วยเหลือทางวิชาการยังขาดความต่อเนื่อง ทำให้ครูบางส่วนยังขาดโอกาสในการพัฒนาศักยภาพด้านการจัดการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล รวมถึงการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการจัดการเรียนการสอน นอกจากนี้ ครูผู้สอนยังมีภาระงานพิเศษนอกเหนือจากงานสอนจำนวนมาก ส่งผลให้การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุกและการพัฒนานวัตกรรมการสอนไม่สามารถดำเนินการได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ประกอบกับครูบางส่วนยังขาดทักษะด้านเทคโนโลยีดิจิทัล ทำให้การจัดการเรียนรู้ไม่สอดคล้องกับบริบทของสังคมในศตวรรษที่ 21 ซึ่งข้อจำกัดดังกล่าวส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนยังต่ำกว่าค่าเฉลี่ยระดับประเทศ โดยผลการประเมิน RT, NT และ O-NET ปีการศึกษา 2566 พบว่าคะแนนเฉลี่ยในหลายกลุ่มสาระการเรียนรู้สำคัญยังอยู่ในระดับต่ำ สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนอย่างยั่งยืน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 2, 2567)

จากความเป็นมาแนวคิดทางวิชาการ และสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนและการยกระดับมาตรฐานการศึกษา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 เพื่อให้ทราบถึงระดับการดำเนินงาน ปัญหา และแนวทางการพัฒนาอันจะนำไปสู่การปรับปรุงการบริหารงานวิชาการให้มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับบริบทการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ และสามารถยกระดับคุณภาพผู้เรียนให้มีสมรรถนะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระดับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สงขลา เขต 2
2. เพื่อเปรียบเทียบการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลาเขต 2 จำแนกตามข้อมูลทั่วไปของครูผู้สอนได้แก่ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงาน และขนาดของสถานศึกษา
3. เพื่อรวบรวมข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 2

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

1. พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 2 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 125 โรงเรียน

2. ประชากรและตัวอย่าง ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ครูผู้สอนในโรงเรียนสังกัด สพป.สงขลา เขต 2 ปีการศึกษา 2568 จำนวนทั้งสิ้น 1,279 คน จากโรงเรียน 125 แห่ง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ครูผู้สอนในโรงเรียนสังกัด สพป.สงขลา เขต 2 ซึ่งได้มาโดยการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง ตามหลักเกณฑ์ของตารางของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970) ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 297 คน แล้วสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิตามขนาดสถานศึกษา หลังจากนั้นใช้วิธีสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ด้วยการจับสลากตามสัดส่วนของจำนวนประชากรในแต่ละโรงเรียนโดยไม่ใส่คืน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของครูผู้สอน มีลักษณะเป็นแบบสำรวจรายการ (Check list) เพื่อทราบถึงตัวแปรอิสระได้แก่ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ในการทำงาน และขนาดของสถานศึกษา ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของครูที่มีตอการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 มีลักษณะเป็นแบบมาตราสวนประมาณคา (Rating Scale) 5 ระดับ ตามแนวคิดของลิเคิร์ท (Likert, 1967) จำนวน 34 ขอ ประกอบด้วย 6 ด้าน ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา จำนวน 7 ข้อ การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา จำนวน 7 ข้อ การพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยี จำนวน 4 ข้อ การวัดผลและประเมินผล จำนวน 6 ข้อ การนิเทศการศึกษา จำนวน 5 ข้อ การวิจัยเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา จำนวน 5 ข้อ และตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามปลายเปิด เพื่อทราบข้อเสนอแนะตามความคิดเห็นของครูผู้สอนตอการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21

4. การสร้างและการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ 1) ศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ด้วยวิธีการสร้างแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 2) กำหนดวัตถุประสงค์และนิยามศัพท์เฉพาะตามกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยเพื่อกำหนดขอบเขตคำถามเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ตามขอบข่ายการบริหารงานวิชาการ 3) สร้างแบบสอบถามตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดในการวิจัย 4) นำแบบสอบถามไปให้ผู้เชี่ยว 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) แล้วหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) มีค่าดัชนีความสอดคล้อง(IOC) ตั้งแต่ 0.67-1.00 5) นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try out) กับกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน แล้วนำข้อมูลที่

ได้มาวิเคราะห์หาความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม(Reliability) ด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) (Cronbach, 1990) มีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.975

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล 1) ขอหนังสือจากหลักสูตรการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ เสนอต่อผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 2 เพื่อขอความอนุเคราะห์การเก็บรวบรวมข้อมูล 2) ส่งแบบสอบถามไปยังสถานศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง โดยผู้วิจัยใช้วิธีส่งแบบสอบถามผ่านGoogle Form และรวบรวมแบบสอบถาม 3) นำแบบสอบถามที่ได้รับคืนมาตรวจสอบถูกต้องความสมบูรณ์แล้วนำไปวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ

6. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้กระบวนการทางสถิติประกอบด้วย 1) สถิติเชิงพรรณนาเพื่อสรุปคุณลักษณะทางประชากรศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่างผ่านค่าความถี่และร้อยละ 2) การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นต่อกระบวนการบริหารงานวิชาการ โดยพิจารณาจากค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และ 3) การทดสอบสมมติฐานเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างกลุ่มตัวอย่าง โดยเลือกใช้สถิติ t-test สำหรับตัวแปรที่มีสองกลุ่ม และสถิติ F-test (One-Way ANOVA) สำหรับตัวแปรที่มีมากกว่าสองกลุ่มขึ้นไป หากพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ จะดำเนินการทดสอบเป็นรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ่ ((Scheffe's Method)) รวบรวมข้อเสนอแนะของครูผู้สอนที่มีต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 โดยการวิเคราะห์เนื้อหาและสรุปเป็นความเรียง (Content Analysis) และนำเสนอด้วยการจัดตามลำดับความถี่

.

ผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ปรากฏผลการประเมินการจัดการงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัด สพป.สงขลา เขต 2 ในศตวรรษที่ 21 ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 คาเฉลี่ย สวนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ทั้งในมิติภาพรวมและจำแนกรายด้าน

(n=297)

การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
ด้านการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา	4.21	0.31	มาก
ด้านการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา	4.13	0.32	มาก
ด้านการพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยี	4.15	0.36	มาก
ด้านการวัดผลและประเมินผล	4.14	0.34	มาก

ด้านการนิเทศการศึกษา	4.10	0.34	มาก
ด้านการวิจัยเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา	4.12	0.32	มาก
รวม	**4.14**	**0.28**	**มาก**

จากตารางที่ 1 พบวา จากการเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง 297 ราย พบว่าระดับการดำเนินงานวิชาการของผู้บริหารในศตวรรษที่ 21 โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.14, S.D. = 0.28) โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยดังนี้: งานพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ($\bar{X}$ = 4.21, S.D. = 0.31), การพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยี ($\bar{X}$ = 4.15, S.D. = 0.36), การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ($\bar{X}$ = 4.14, S.D. = 0.34), การจัดการเรียนการสอน ($\bar{X}$ = 4.13, S.D. = 0.32), การทำวิจัยเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา ($\bar{X}$ = 4.12, S.D. = 0.32) และการนิเทศการศึกษา ($\bar{X}$ = 4.10, S.D. = 0.34) ตามลำดับ

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ปรากฏผลการประเมินการเปรียบเทียบการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัด สพป.สงขลา เขต 2 ในศตวรรษที่ 21 จำแนกตามขนาดสถานศึกษา จำแนกตามประสบการณในการทำงาน แลพจำแนกตามระดับการศึกษา โดยในที่นี้จะได้แสดงตารางเฉพาะการจำแนกตามขนาดสถานศึกษา ดังรายละเอียดในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 จำแนกตามขนาดสถานศึกษา โดยภาพรวมและรายด้าน

(n=297)

การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21	แหล่งความแปรปรวน	df	ss	MS	F	Sig.
ด้านการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา	ระหว่างกลุ่ม	2	.19	.099	.987	.374
	ภายในกลุ่ม	294	29.43	.100		
	รวม	296	29.63			
ด้านการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา	ระหว่างกลุ่ม	2	.24	.120	1.146	.319
	ภายในกลุ่ม	294	30.74	.105		
	รวม	296	30.98			
ด้านการพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยี	ระหว่างกลุ่ม	2	.29	.148	1.118	.328
	ภายในกลุ่ม	294	38.84	.132		
	รวม	296	39.14			
ด้านการวัดผลและประเมินผล	ระหว่างกลุ่ม	2	.25	.127	1.049	.351
	ภายในกลุ่ม	294	35.52	.121		
	รวม	296	35.78			
ด้านการนิเทศการศึกษา	ระหว่างกลุ่ม	2	.11	.057	.477	.621

	ภายในกลุ่ม	294	35.06	.119		
	รวม	296	35.18			
ด้านการวิจัยเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา	ระหว่างกลุ่ม	2	.37	.190	1.781	.170
	ภายในกลุ่ม	294	31.30	.106		
	รวม	296	31.68			
รวม	**ระหว่างกลุ่ม**	**2**	**.20**	**.101**	**1.275**	**.281**
	ภายในกลุ่ม	**294**	**23.22**	**.079**		
	รวม	**296**	**23.42**			

จากตารางที่ 2 พบว่า ครูที่ปฏิบัติงานในสถานศึกษาที่มีขนาดต่างกัน มีมุมมองต่อการจัดการงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน

3. วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 จากการรวบรวมข้อเสนอแนะในการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ตามความคิดเห็นของครูผู้สอน พบว่า ด้านการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมการจัดอบรม สัมมนา ให้ความรู้ครูด้านการวิเคราะห์พัฒนาหลักสูตร และการนำหลักสูตรไปใช้อย่างต่อเนื่อง (ความถี่ 15 ครั้ง) ด้านการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมให้ครูใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลายเน้นผลลัพธ์ของผู้เรียน (ความถี่ 17 ครั้ง) ด้านการพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยี ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมการพัฒนาทักษะเทคโนโลยีดิจิทัลของครูอย่างต่อเนื่อง (ความถี่ 21 ครั้ง) ด้านการวัดผลและประเมินผล ผู้บริหารสถานศึกษาส่งเสริมให้ครูใช้วิธีการวัดและประเมินผลที่หลากหลาย และสอดคล้องกับสภาพจริงของผู้เรียน (ความถี่ 14 ครั้ง) ด้านการนิเทศการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาควรออกแบบระบบการนิเทศเชิงรุกอย่างเป็นรูปธรรม ที่เน้นการลงพื้นที่และให้การช่วยเหลือครูอย่างใกล้ชิด (ความถี่ 17 ครั้ง) และด้านการวิจัยเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา (ความถี่ 15 ครั้ง) ผู้บริหารสถานศึกษาควรสนับสนุนการพัฒนาความรู้และทักษะด้านการวิจัยทางการศึกษาแก่ครูที่ยังขาดประสบการณ์ให้สามารถดำเนินงานวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลจากการวิจัยระดับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัด สพป.สงขลา เขต 2 โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษาให้ความสำคัญกับการบริหารงานวิชาการซึ่งเป็นภารกิจหลักของการจัดการศึกษา โดยเฉพาะการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนและความต้องการของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 รวมทั้งการนำเทคโนโลยีมาใช้สนับสนุนการจัดการเรียนรู้และการวัดผลประเมินผลเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่3) พ.ศ. 2553 มาตรา 31 กำหนดให้กระทรวงศึกษาธิการมีอำนาจหน้าที่ กำกับดูแลการศึกษาทุกระดับและทุกประเภท ดังนั้นการบริหารสถานศึกษาทุกระดับต้องมีการวางแผนกำหนดขอบข่ายงานและภาระหน้าที่งานทั้ง 4 ด้านภายในสถานศึกษา ได้แก่ การบริหารงาน วิชาการ การบริหารงานงบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารงานทั่วไป ผลการศึกษาดังกล่าวเป็นไปในทิศทางเดียวกับงานวิจัยของสุชาดา ทิพยกองลาศ ได้วิจัยเรื่องการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัด สพป.สงขลา เขต 3 ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากผู้บริหารสถานศึกษามีความรูความเขาใจรับทราบนโยบายและเขาไปมีสวนร่วม ในการกำหนดวิสัยทัศน แผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาและกำหนดทิศทางการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาเป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยมีเป้าหมายให้ผู้เรียนมีมาตรฐานสากลบนพื้นฐานของความเป็นไทยและลดความเหลื่อมล้ำใหนักเรียนได้รับการพัฒนาศักยภาพสูงสุดในตนเอง มีความรูและทักษะที่แข็งแกร่งและเหมาะสมเป็นพื้นฐานสำคัญในการเรียนรูระดับสูงขึ้นและการดำรงชีวิตในอนาคตได้โดยมุ่งยกระดับคุณภาพการศึกษาใหดีขึ้นตามยุทธศาสตร์ในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานใหมีพัฒนาการเหมาะสมตามวัยและมีคุณภาพ (สุชาดา ทิพยกองลาศ, 2566) จากงานวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การบริหารงานวิชาการ สพป.สงขลา เขต 2 ที่เน้นการพัฒนาหลักสูตรเชิงรุกในศตวรรษที่ 21 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยข้างต้น ผลการดำเนินงานในระดับมากเช่นกัน โดยแสดงถึงความเชี่ยวชาญของผู้บริหารในการนำนโยบายมาสู่การปฏิบัติเพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียนตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติอย่างเป็นรูปธรรม

2. สำหรับผลการทดสอบสมมติฐานเพื่อเปรียบเทียบระดับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนในยุคศตวรรษที่ 21 สังกัด สพป. สงขลา เขต 2 ตามทัศนะของบุคลากรครู เมื่อพิจารณาจำแนกตามปัจจัยพื้นฐานด้านระดับการศึกษา ประสบการณในการทำงาน และขนาดสถานศึกษา

2.1 ผลการวิเคราะห์ พบว่า ครูผู้สอนที่มีวุฒิการศึกษาแตกต่างกัน มีมุมมองต่อการบริหารจัดการงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัด สพป. สงขลา เขต 2 ยุคศตวรรษที่ 21 ในภาพรวมที่ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในปัจจุบันมีการดำเนินงานตามนโยบาย แนวทาง และมาตรฐานเดียวกันภายใต้กรอบของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ส่งผลให้ครูผู้สอนที่มีระดับการศึกษาต่างกันได้รับการบริหารจัดการด้านวิชาการในลักษณะเดียวกัน อีกทั้งครูผู้สอนส่วนใหญ่มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาวิชาชีพ การอบรม และการประชุมทางวิชาการร่วมกัน ทำให้มีความเข้าใจต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในทิศทางเดียวกัน จึงทำให้ความคิดเห็นของครูผู้สอนทั้งสองกลุ่มไม่แตกต่างกัน ประเด็นดังกล่าวสอดรับกับผลการศึกษาของสุชาดา ทิพย์กองลาศ ได้วิจัยเรื่องการ

บริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัด สพป. สงขลา เขต 3 ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านวุฒิการศึกษาที่ต่างกันของครูผู้สอน ไม่ส่งผลให้ระดับความคิดเห็นต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารมีความแตกต่างกัน ทั้งในภาพรวมและทุกมิติย่อย ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะครูผู้สอนในสังกัดพื้นที่ดังกล่าว แม้จะมีจำนวนระดับการศึกษาปริญญาตรี มากกว่าระดับการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรีก็ตาม แต่เนื่องด้วยผู้บริหารสถานศึกษาทุกท่านต่างก็ได้ให้ครูผู้สอนทุกคนได้รับความรูความเขาใจการบริหารงานวิชาการไปในทิศทางเดียวกัน โดยผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การส่งครูผู้สอนเขาร่วมอบรมกับสำนักงานเขตพื้นที่ ผู้อำนวยการจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติตลอดทั้งชี้แจงทำความเขาใจแนวทางและรายละเอียดเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการให้ครูผู้สอนเขาใจอยู่เสมอ ทำให้สามารถบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาเป็นไปตามมาตรฐานคุณภาพการศึกษาก้าวทันต่อการจัดการศึกษาในปจจุบัน (สุชาดา ทิพย์กองลาศ, 2566) นอกจากนี้ยังสอดรับกับงานวิจัยของประวินา ราชแสง ได้วิจัยเรื่องการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัด สพป. ชัยภูมิ เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า บุคลากรที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีทัศนะต่อการบริหารงานวิชาการที่ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เนื่องจากมีการวางเป้าหมายและแนวทางปฏิบัติงานวิชาการที่ชัดเจนเป็นมาตรฐานเดียวกันทั้งองค์กร (ประวินา ราชแสง, 2565)

2.2 เมื่อพิจารณาตามปัจจัยด้านประสบการณ์วิชาชีพ พบว่าครูผู้สอนที่มีอายุการทำงานต่างกัน มีทัศนะต่อการจัดการงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคศตวรรษที่ 21 ในภาพรวมที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทั้งนี้เนื่องมาจากครูที่มีประสบการณ์ในการทำงานมากย่อมมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมทางวิชาการ เช่น การพัฒนาการเรียนการสอน การใช้สื่อเทคโนโลยีทางการศึกษา และการรับการนิเทศจากผู้บริหารสถานศึกษาหรือผู้เกี่ยวข้องมาอย่างต่อเนื่อง จึงสามารถรับรู้ถึงบทบาทของผู้บริหารในการสนับสนุนและพัฒนางานวิชาการได้อย่างชัดเจนมากกว่าครูที่เพิ่งเริ่มปฏิบัติงาน ซึ่งยังอยู่ในช่วงของการปรับตัวต่อบริบทของการทำงานในสถานศึกษา ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของหัสภูมิ รักดี ได้วิจัยเรื่องแนวทางพัฒนาการจัดการงานวิชาการในสหวิทยาเขตหาดใหญ่ สังกัด สพม. สงขลา สตูล ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านระยะเวลาในการปฏิบัติงานที่แตกต่างกันของครู ส่งผลให้มุมมองที่มีต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ทั้งในมิติภาพรวมและมิติย่อย (หัสภูมิ รักดี, 2565) สอดคล้องกับงานวิจัยของสุชาดา ทิพยกองลาศ ได้วิจัยเรื่องการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัด สพป.สงขลา เขต 3 ผลการวิจัยพบว่า ครูที่มีอายุการทำงานต่างกันมีทัศนะต่อคุณภาพการบริหารงานวิชาการแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในภาพรวม โดยเมื่อวิเคราะห์เจาะจงรายด้าน พบความแตกต่างที่ระดับ .05 ในด้านการพัฒนาและใช้สื่อการเรียนรู้ ระดับ .01 ในด้านการนิเทศการศึกษา และมีความแตกต่างอย่างเด่นชัดที่สุดในด้านการวัดและประเมินผล ($p < .001$) ปรากฏการณ์ดังกล่าวอาจมีสาเหตุมาจากผู้บริหาร

สถานศึกษามักให้ความสำคัญและมุ่งเน้นการสนับสนุนกลุ่มครูบรรจุใหม่หรือผู้ที่มีประสบการณ์น้อยเป็นพิเศษ ในขณะที่กลุ่มบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญ (ประสบการณ์ 10 ปีขึ้นไป) มักมีความรู้ความเข้าใจและทักษะการบริหารจัดการที่เข้มแข็งอยู่เดิมแล้วจากการสั่งสมประสบการณ์ในวิชาชีพมาอย่างยาวนาน นอกจากนี้ การที่ครูผู้มีประสบการณ์สูงมักได้รับโอกาสในการพัฒนาตนเองผ่านการอบรม ประชุมเชิงปฏิบัติการ และการศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง จึงส่งผลให้เกิดความชำนาญและมีความเข้าใจในระบบงานวิชาการที่ลึกซึ้งกว่ากลุ่มที่มีอายุงานน้อยกว่าอย่างเห็นได้ชัด (สุชาดา ทิพย์กองลาศ, 2566) สอดคล้องกับงานวิจัยของนุชรี เนียมรัตน์ ได้วิจัยเรื่องการบริหารงานวิชาการของหัวหนากลุมสาระการเรียนรูโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครหาดใหญ่ ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยด้านประสบการณ์วิชาชีพที่แตกต่างกันส่งผลให้ครูผู้สอนมีระดับความคิดเห็นต่อการบริหารงานวิชาการของหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (นุชรี เนียมรัตน, 2562) จากงานวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ครูผู้สอนที่มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานแตกต่างกัน มีทัศนะต่อการบริหารงานวิชาการแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้เนื่องจากครูที่มีประสบการณ์สูงมักได้รับการพัฒนา อบรม และมีส่วนร่วมในงานวิชาการอย่างต่อเนื่อง จึงมีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถรับรู้บทบาทของผู้บริหารในการพัฒนางานวิชาการได้ชัดเจนกว่าครูที่มีประสบการณ์น้อยกว่า

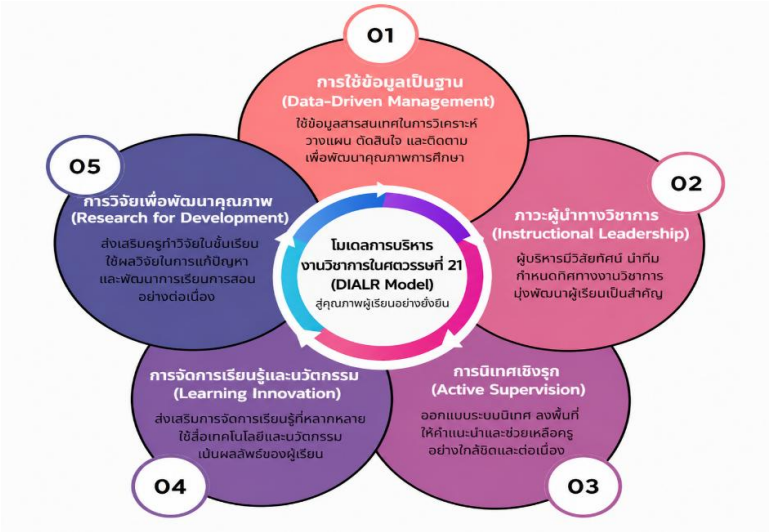
2.3 สำหรับปัจจัยด้าน ขนาดของสถานศึกษา พบว่าครูผู้สอนมีความคิดเห็นต่อการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารไม่แตกต่างกันทั้งในภาพรวมและรายด้าน ($p > .05$) ซึ่งอธิบายได้ว่า แม้ขนาดองค์กรจะต่างกัน แต่กระบวนการดำเนินงานวิชาการในปัจจุบันต้องเป็นไปตามมาตรฐานและกรอบนโยบายเดียวกันที่ส่วนกลางกำหนด โดยเฉพาะจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ที่วางแนวทางไว้อย่างชัดเจน ครอบคลุมทั้งการพัฒนาหลักสูตร การเรียนการสอน เทคโนโลยีทางการศึกษา ตลอดจนการนิเทศและวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพ ส่งผลให้การปฏิบัติงานในทุกระดับขนาดโรงเรียนมีทิศทางที่สอดคล้องกัน ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของวิไลลักษณ์ รู้กิจ ได้วิจัยเรื่องการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัด สพป.อุดรธานี เขต 3 ผลการวิจัยพบว่า ขนาดโรงเรียนที่ต่างกันไม่ส่งผลต่อทัศนะด้านการบริหาร เนื่องจากผู้บริหารยึดถือแนวทางปฏิบัติและภารกิจหลักตามนโยบายชุดเดียวกัน เพื่อมุ่งเน้นประสิทธิภาพสูงสุดและตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างเป็นระบบ (วิไลลักษณ์ รู้กิจ, 2566) และสอดคล้องกับงานวิจัยของหัสภูมิ รักดี ได้วิจัยเรื่องแนวทางการพัฒนาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในสหวิทยาเขตหาดใหญ่ สังกัด สพม.สงขลา สตูล ผลการวิจัยพบว่า ครูในโรงเรียนขนาดต่างๆ มีมุมมองต่อการบริหารงานวิชาการไม่แตกต่างกัน เนื่องจากการจัดวางระบบบริหารที่มีความเป็นเอกภาพตามที่ต้นสังกัดกำหนด โดยมีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น ระบบ E-Office มาใช้ในการเชื่อมโยงข้อมูลและติดตามงาน ทำให้การดำเนินงานวิชาการทั่วทั้งเขตพื้นที่เป็นไปในมาตรฐานเดียวกัน (หัสภูมิ รักดี, 2565) และสอดคล้องกับงานวิจัยของจุฑารัตน์ วรรณศรียพงษ์

ได้วิจัยเรื่องการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสพป. พัทลุง เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า ขนาดของโรงเรียนไม่มีผลต่อภาพรวมการบริหารงานวิชาการ เนื่องจากงานวิชาการถือเป็นแกนหลักที่มีขอบข่ายชัดเจนตายตัว สถานศึกษาทุกขนาดจึงต้องดำเนินงานตามภารกิจมาตรฐานเพื่อมุ่งสู่เป้าหมายของการจัดการศึกษาของชาติเหมือนกัน (จุฑารัตน์ วรรณศรียพงษ์, 2567) จากงานวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ขนาดของสถานศึกษาไม่ส่งผลต่อความคิดเห็นด้านการบริหารงานวิชาการ ทั้งนี้เนื่องจากสถานศึกษาทุกขนาดต้องดำเนินงานภายใต้กรอบนโยบาย มาตรฐาน และแนวทางการบริหารเดียวกันจากต้นสังกัด รวมทั้งมีการนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้สนับสนุนการดำเนินงาน จึงทำให้การบริหารงานวิชาการมีทิศทางและมาตรฐานที่สอดคล้องกันทุกสถานศึกษา .

3. ผลจากการวิเคราะห์ข้อเสนอแนะในการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ตามความคิดเห็นของครูผู้สอน พบว่า สะท้อนให้เห็นว่าการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องมุ่งพัฒนาผู้บริหารให้เป็นผู้นำทางวิชาการที่ส่งเสริมครูอย่างเป็นระบบ โดยในด้านหลักสูตรควรพัฒนาครูให้มีความรู้ในการวิเคราะห์และนำหลักสูตรไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ด้านการจัดการเรียนการสอนควรส่งเสริมการใช้รูปแบบที่หลากหลายและเน้นผลลัพธ์ของผู้เรียน ด้านเทคโนโลยีควรพัฒนาทักษะดิจิทัลของครูอย่างต่อเนื่อง ด้านการวัดและประเมินผลควรใช้วิธีที่หลากหลายและสอดคล้องกับสภาพจริงของผู้เรียน ด้านการนิเทศควรเป็นเชิงรุกและให้การช่วยเหลืออย่างใกล้ชิด และด้านการวิจัยควรสนับสนุนให้ครูมีทักษะในการทำวิจัยเพื่อนำไปพัฒนาการเรียนการสอน ทั้งนี้ แนวทางดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาครูควบคู่กับการใช้เทคโนโลยี การนิเทศ และการวิจัยเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพผู้เรียนอย่างยั่งยืน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 2, 2568)

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัยสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ได้ว่า การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ที่มีประสิทธิภาพไม่ได้ขึ้นอยู่กับการดำเนินงานรายด้านแบบแยกส่วน แต่เกิดจาก การบูรณาการเชิงระบบของ 6 ด้านหลัก ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การใช้เทคโนโลยี การวัดและประเมินผล การนิเทศการศึกษา และการวิจัยเพื่อพัฒนา โดยมีการนิเทศเชิงรุก และการใช้ข้อมูลเป็นฐาน (Data-driven) เป็นกลไกเชื่อมโยงสำคัญในการขับเคลื่อนทุกมิติให้เกิดประสิทธิผลต่อคุณภาพผู้เรียนอย่างแท้จริง ผู้วิจัยขอนำเสนอองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 โมเดลการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21(DIALR Model) สู่คุณภาพผู้เรียนอย่างยั่งยืน

จากภาพอธิบายได้ว่า ผู้บริหารต้องเริ่มจากการใช้ข้อมูล (D) เป็นฐานในการกำหนดทิศทาง จากนั้นใช้ภาวะผู้นำทางวิชาการ (I) ในการขับเคลื่อนครูและหลักสูตร ควบคู่กับการนิเทศเชิงรุก (A) เพื่อพัฒนาและแก้ปัญหาอย่างใกล้ชิด ส่งเสริมการจัดการเรียนรู้และนวัตกรรม (L) ที่ตอบโจทย์ผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 และสุดท้ายใช้กระบวนการวิจัย (R) เพื่อสะท้อนผลและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยทุกองค์ประกอบมีความเชื่อมโยงเป็นวงจร (Cycle) ที่นำไปสู่คุณภาพผู้เรียนเป็นเป้าหมายสูงสุด

บทสรุป

ผลจากการวิจัยครั้งนี้สะท้อนให้ การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยการบูรณาการเชิงระบบของด้านต่างๆ ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยี การวัดและประเมินผล การนิเทศการศึกษา และการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน โดยมีการใช้ข้อมูลเป็นฐานร่วมกับการนิเทศเชิงรุกเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อน ผู้บริหารต้องเริ่มจากการนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อกำหนดทิศทาง จากนั้นใช้ภาวะผู้นำทางวิชาการในการขับเคลื่อนครูและหลักสูตร ควบคู่กับการนิเทศอย่างใกล้ชิดเพื่อพัฒนาและแก้ปัญหา พร้อมทั้งส่งเสริมการจัดการเรียนรู้และนวัตกรรมที่สอดคล้องกับผู้เรียน และใช้กระบวนการวิจัยเพื่อสะท้อนผลและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งทุกองค์ประกอบเชื่อมโยงเป็นวงจรที่มุ่งสู่การยกระดับคุณภาพผู้เรียนอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ควรกำหนดนโยบายขับเคลื่อนการบริหารงานวิชาการแบบบูรณาการทั้งระบบ โดยพัฒนาระบบสนับสนุนครูอย่างต่อเนื่อง เช่น การจัดอบรมด้านหลักสูตร การจัดการเรียนรู้เชิงรุก การวัดประเมินผล และทักษะดิจิทัล ควบคู่กับการจัดสรรงบประมาณและโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีให้เพียงพอ รวมทั้งพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศทางวิชาการเพื่อใช้ในการวางแผน ติดตาม และประเมินผลอย่างเป็นระบบ

2. สถานศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษา ควรนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติ โดยพัฒนาระบบนิเทศเชิงรุกที่ใช้ข้อมูลจากชั้นเรียนเป็นฐาน ควบคู่กับการลดภาระงานที่ไม่เกี่ยวข้องกับการสอน เพื่อให้ครูสามารถพัฒนาการจัดการเรียนรู้และนวัตกรรมได้อย่างเต็มศักยภาพ พร้อมทั้งส่งเสริมการทำวิจัยในชั้นเรียน โดยสนับสนุนเวลา ทรัพยากร และเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียนอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.ผู้บริหารสถานศึกษาและหน่วยงานต้นสังกัดสามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นข้อมูลสารสนเทศในการวางแผนและกำหนดแนวทางพัฒนาการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 ให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา โดยเฉพาะด้านการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน และการนิเทศการศึกษา เพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียนและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้สูงขึ้น

2. สถานศึกษาสามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพครูด้านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล การวัดและประเมินผลตามสภาพจริง รวมถึงการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ซึ่งจะช่วยให้ครูสามารถจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และสอดคล้องกับทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

3. หน่วยงานทางการศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการวิจัยไปต่อยอดในการพัฒนารูปแบบหรือแนวทางการบริหารงานวิชาการเชิงนวัตกรรม ตลอดจนใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการศึกษาวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้อง เช่น ภาวะผู้นำทางวิชาการ การนิเทศเชิงรุก การพัฒนาทักษะดิจิทัลของครู และการยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนในบริบทของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ได้ต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ควบคู่กับการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก หรือการสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับแนวทางการ

บริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา รวมทั้งปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการบริหารงานวิชาการในบริบทของสถานศึกษา

2. ควรศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบการนิเทศการศึกษาเชิงรุกที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนและการยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนรู้ของครูในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานให้สอดคล้องกับการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21

เอกสารอ้างอิง

จุฑารัตน์ วรรณศรียพงษ์. (2567). การบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพัทลุง เขต 2. *สารนิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา*. มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.

นุชรี เนียมรัตน์. (2562). การบริหารงานวิชาการของหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้โรงเรียน สังกัดเทศบาลนครหาดใหญ่. *สารนิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา*. มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.

ประวินา ราชแสง. (2565). การบริหารงานวิชาการในโรงเรียนขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 2. *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา.* คณะศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 2. (2567). *รายงานผลการการจัดการศึกษาประจำปี งบประมาณ พ.ศ. 2567.* สงขลา: กลุ่มนโยบายและแผน.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 2. (2568). *แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568*. สงขลา: กลุ่มนโยบายและแผน.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579*. กรุงเทพฯ: พริกหวาน กราฟฟิค.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2566). *แผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2566–2570*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

สุชาดา ทิพยกองลาศ. (2566). การบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 3. *สารนิพนธศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา*. มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.

หัสภูมิ รักดี. (2565). แนวทางการพัฒนาการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในสหวิทยาเขตหาดใหญ่ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสงขลา สตูล. *วิทยานิพนธศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา*. มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.

วิไลลักษณ์ รู้กิจ. (2566). การบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 3. *วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา.* คณะศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

Cronbach, L. J. (1990). *Essential of psychological testing*. (5th ed.). New York: Harper Collins.

Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement, 30(3):* 607–610.

Likert, R. (1967). *The human organization: Its management and value*. New York: McGraw-Hill.

การพัฒนาความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์และเจตคติที่มีต่อวิชาคณิตศาสตร์ โดยการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับบอร์ดเกม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

The Development of Mathematical Communication Skills and Attitudes towards Mathematics Through Cooperative Learning with Board Games Grade 7 Students

[1*]**ประภารัตน์ พันธเสน** Prapharat Phanthasen
[2**]**สุวิมล สพฤกษ์ศรี** Suwimon Saphuksri
[1,2]คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยศิลปกร
[1,2]Faculty of Education, Silpakorn University
[*]First author, e-mail: Prapharat.mint@gmail.com
[**]Corresponding author, e-mail: saphuksri_s@silpakorn.edu

Received May 10, 2026; **Revised** June 2, 2026; **Accepted:** June 29, 2026

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยนี้คือ 1) เพื่อศึกษาพัฒนาการความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับบอร์ดเกม เรื่อง สมการเชิงเส้นตัวแปรเดียว 2) เพื่อศึกษาเจตคติต่อการเรียนวิชาคณิตศาสตร์หลังได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับบอร์ดเกม เรื่อง สมการเชิงเส้นตัวแปรเดียว ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวัดราษฎร์รังสรรค์ (ขันมาอนุราษฎร์) ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 การวิจัยนี้ดำเนินการเป็นระยะเวลา 4 สัปดาห์ โดยมีการจัดการเรียนการสอนสัปดาห์ละ 3 ชั่วโมง รวมเป็นเวลา 12 ชั่วโมง (ไม่รวมเวลาที่ใช้ในการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วยแผนการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือที่บูรณาการร่วมกับเกมกระดาน กระบวนการจัดการเรียนรู้แบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การเตรียมความพร้อม 2) กิจกรรมการเรียนการสอน 3) กิจกรรมกลุ่มและการใช้เกมกระดาน 4) การตรวจสอบผลการ

ปฏิบัติงานและการทดสอบ และ 5) การสรุปบทเรียนและการประเมินผล แผนการจัดการเรียนรู้ทั้งหมดมีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์ (IOC) เท่ากับ 1.00 สำหรับแบบประเมินทักษะการสื่อสารทางคณิตศาสตร์มีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.80 ถึง 1.00 ในขณะที่แบบสอบถามเจตคติต่อวิชาคณิตศาสตร์มีค่า IOC เท่ากับ 1.00 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การวิเคราะห์ความแปรปรวนแบบวัดซ้ำ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า 1) คะแนนเฉลี่ยทักษะการสื่อสารทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนมีการพัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาการศึกษา และ 2) เจตคติต่อวิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนหลังได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับบอร์ดเกมเรื่องสมการเชิงเส้นตัวแปรเดียว อยู่ในระดับสูงสุดในภาพรวม
คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ; ความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์; เจตคติต่อวิชาคณิตศาสตร์; บอร์ดเกม

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the development of mathematical communication skills of Grade 7 students through cooperative learning activities integrated with board games of linear equations with one variable, and 2) to investigate students' attitudes toward mathematics after participating in the learning activities. This research was an experimental study. The population and sample consisted of Grade 7 students at Watratrangsan (Khanma Anurat) School during the second semester of the 2025 academic year. The research was conducted over a period of four weeks, with three hours of instruction per week, totaling 12 hours, excluding the pre-test and post-test sessions. The research instruments included cooperative learning lesson plans integrated with board games. The instructional process consisted of five stages: 1) preparation, 2) instructional activities, 3) group activities and board game implementation, 4) performance checking and testing, and 5) lesson conclusion and evaluation. All lesson plans demonstrated an Index of Item-Objective Congruence (IOC) of 1.00. The mathematical communication skills assessment had IOC values ranging from 0.80 to 1.00, while the mathematics attitude questionnaire showed an IOC value of 1.00. The data were analyzed using repeated measures analysis of variance (Repeated Measures ANOVA), mean, and standard deviation. The results found that: 1) the mean scores of students' mathematical communication skills continuously improved throughout the study, and 2) students'

attitudes toward mathematics after participating in the cooperative learning activities integrated with board games on linear equations with one variable were at the highest level overall.

Keywords: Cooperative Learning; Mathematical Communication Ability; Attitudes Toward Mathematics; Board Games

บทนำ

คณิตศาสตร์มีบทบาทที่สำคัญยิ่งกับความสำเร็จในการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เพราะว่าคณิตศาสตร์ช่วยให้มนุษย์มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ คิดอย่างมีเหตุผล เป็นระบบ มีแบบแผน สามารถวิเคราะห์ปัญหา และสถานการณ์ได้อย่างรอบคอบอย่างถี่ถ้วน ช่วยให้คาดการณ์ วางแผน ตัดสินใจแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องเหมาะสม สามารถนำไปใช้ในชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้คณิตศาสตร์ยังเป็นรากฐานสำคัญของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและศาสตร์อื่นๆ เป็นกลไกหลักในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพ สามารถพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้ทัดเทียมกับนานาชาติ การศึกษาคณิตศาสตร์จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาอย่างยิ่ง เพื่อที่จะให้ทันสมัย สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคม ความรู้ทางวิทยาศาสตร์รวมถึงเทคโนโลยีที่เจริญก้าวหน้าและสอดรับกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคโลกาภิวัตน์อยู่เสมอ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) สำหรับทักษะกระบวนการทางคณิตศาสตร์นั้นถือเป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้คณิตศาสตร์ที่ยั่งยืน และมีความสำคัญยิ่งกว่าการจดจำสูตรหรือวิธีการแก้ปัญหาเพียงอย่างเดียว ทักษะเหล่านี้ช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ทางคณิตศาสตร์ไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ที่หลากหลาย และพัฒนาความสามารถในการคิดเชิงคณิตศาสตร์ได้อย่างแท้จริง สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกระทรวงศึกษาธิการ (2560) ได้กำหนดทักษะกระบวนการทางคณิตศาสตร์ เป็นองค์ประกอบสำคัญในการจัดการเรียนรู้คณิตศาสตร์ เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทักษะเหล่านี้มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าการเรียนรู้เนื้อหาสาระทางคณิตศาสตร์ ได้แก่ความสามารถดังต่อไปนี้ การแก้ปัญหา การสื่อสารและการสื่อความหมายทางคณิตศาสตร์ การเชื่อมโยง การให้เหตุผล การคิดสร้างสรรค์ ทั้งนี้ผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญของความสามารถที่จำเป็น อย่างยิ่งในการเรียนคณิตศาสตร์ นั่นคือ ความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์

ความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์ เป็นทักษะและกระบวนการทางคณิตศาสตร์ที่จะช่วยให้ ผู้เรียนสามารถถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจแนวคิดทางคณิตศาสตร์ หรือกระบวนการคิดของตนเอง ให้ผู้อื่นได้รับรู้อย่างถูกต้อง ชัดเจน และมีประสิทธิภาพ ช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้คณิตศาสตร์ได้อย่างมีความหมาย และจดจำได้นานยิ่งขึ้น นอกจากนั้นการสื่อสารทางคณิตศาสตร์ยังเป็นการ

สื่อสารที่มี ลักษณะพิเศษที่มีการใช้สัญลักษณ์ ตัวแปร ตาราง กราฟ สมการ อสมการ ฟังก์ชัน หรือแบบจำลอง มาช่วยในการสื่อความหมาย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) ความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์ไม่เพียงแต่หมายถึงการอ่าน เขียน หรือพูดถึงแนวคิดทางคณิตศาสตร์เท่านั้น แต่ยังรวมถึงความสามารถในการแสดงออกถึงเหตุผล การตั้งคำถาม การถกเถียง และการสร้างข้อสรุปทางคณิตศาสตร์อย่างมีเหตุผล (Smith, 2000) เจตคติเป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อพฤติกรรมการเรียนรู้และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวิชาคณิตศาสตร์ เจตคติที่ดีต่อวิชาคณิตศาสตร์ไม่ได้หมายถึงเพียงแค่ความชอบหรือไม่ชอบเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความรู้สึก ความเชื่อ ค่านิยม และแนวโน้มที่จะตอบสนองต่อวิชาคณิตศาสตร์ในแง่มุมต่างๆ เจตคติที่ดีไม่ได้ส่งผลเพียงแค่ผลสัมฤทธิ์เท่านั้น แต่ยังส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาทักษะกระบวนการทางคณิตศาสตร์ เช่น การแก้ปัญหา การให้เหตุผล และการสื่อสาร เพราะเมื่อนักเรียนมีทัศนคติที่ดี พวกเขาก็จะกล้าที่จะคิดวิเคราะห์ แสดงความคิดเห็น และทำงานร่วมกับผู้อื่นในการแก้ปัญหา ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาทักษะเหล่านี้ (ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์, 2558)

จากปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น ถึงแม้ว่าความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์จะไม่สามารถวัดได้จากการทดสอบระดับชาติ (PISA, O-NET) แต่ความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ต้องได้รับการพัฒนา ซึ่งต้องอาศัยการพัฒนาผ่านการจัดการเรียนรู้ที่อาศัยการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active learning) ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม มีปฏิสัมพันธ์กับกิจกรรมการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการปฏิบัติที่หลากหลาย อาทิ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การระดม สมอง การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการทำกรณีศึกษา โดยกิจกรรมที่นำมาใช้ควรช่วยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ การสื่อสาร/นำเสนอ และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างเหมาะสม บทบาทของผู้เรียนนอกจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังต้องมีปฏิสัมพันธ์กับผู้สอนและผู้เรียนกับผู้เรียนด้วยกันด้วย ทั้งนี้ผู้สอนจะเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้บรรยายมาเป็นผู้อำนวยความสะดวกที่คอยกระตุ้นความกระตือรือร้นและจัดเตรียมสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้เรียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2562) ซึ่งสอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Collaborative learning) เป็นหนึ่งในการจัดการเรียนรู้ที่มีรูปแบบการทำงานร่วมกัน มักเป็นการทำงานที่มุ่งสู่เป้าหมายเดียวกันเพื่อความสำเร็จโดยการอาศัย การปฏิสัมพันธ์ร่วมกันของสมาชิกในกลุ่ม สมาชิกในกลุ่มต้องทำงานร่วมกันและมีความรับผิดชอบ ร่วมกันโดยมีครูผู้สอนเป็นผู้เชี่ยวชาญที่เป็นผู้ให้คำปรึกษาหรือชี้แนะแนวทาง ในการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือยังขาดการแข่งขันระหว่างกลุ่มที่จะกระตุ้นให้นักเรียนมีความสนใจมากขึ้น มีการแบ่งกันทำงานเป็นทีมเพื่อที่จะบรรลุจุดประสงค์ จึงได้นำการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเข้ามาร่วมกับการใช้บอร์ดเกม ที่เป็นสื่อการสอนรูปแบบหนึ่งที่นักเรียนให้ความสนใจ เป็นวิธีสอนที่ช่วยเร้าความสนใจและกระตุ้นให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการ

เรียนรู้สูง เนื่องจากนักเรียนได้รับความสนุกสนานและเกิดการเรียนรู้จากการเล่น ซึ่งข้อดีของบอร์ดเกม คือ เป็นสิ่งที่มีความท้าทาย เปิดโอกาสให้ผู้เล่น ได้เกิดการลองผิดลองถูก อีกทั้งยังมีอำนาจตัดสินใจในการเล่น โดยเนื้อหาของบอร์ดเกมสามารถเข้าถึงความต้องการสามัญพื้นฐานของมนุษย์มีลักษณะที่ตอบสนองท้าทาย อยากเอาชนะและชวนติดตาม ทำให้ผู้เล่นเกิดความสนุกสนานและเพลิดเพลิน (ทิศนา แขมมณี, 2566)

ด้วยเหตุผลของสภาพปัญหาข้างต้น นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวัดราษฎร์รังสรรค์(ขันมาอนุราษฎร์) ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 นักเรียนส่วนใหญ่ประสบปัญหาในการใช้ภาษาและสัญลักษณ์ในการสื่อสารสื่อความหมาย มีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนจากโจทย์ที่กำหนดให้ทำให้นักเรียนเกิดเจตคติที่ไม่ดี ขาดความมั่นใจ และส่งผลกระทบต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในหน่วยการเรียนรู้สมการเชิงเส้นตัวแปรเดียว ผู้วิจัยได้นำแนวทางการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับบอร์ดเกม มาใช้ในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์ให้กับผู้เรียนได้ รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดการทำงานร่วมกัน และส่งผลให้ผู้เรียนมีเจตคติที่ดีต่อวิชาคณิตศาสตร์ยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา การพัฒนาการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับบอร์ดเกมเพื่อส่งเสริมความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์และเจตคติที่ดีต่อวิชาคณิตศาสตร์ เรื่อง สมการเชิงเส้นตัวแปรเดียว ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่1 ที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับบอร์ดเกม เรื่อง สมการเชิงเส้นตัวแปรเดียว

2. เพื่อศึกษาเจตคติต่อการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ หลังได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับบอร์ดเกม เรื่อง สมการเชิงเส้นตัวแปรเดียว ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) ผู้วิจัยได้ทำการทดลองโดยใช้แบบแผนการทดลอง แบบศึกษากลุ่มเดียววัดหลายครั้ง (Time Series Design) และแบบแผนการทดลองแบบกลุ่มเดียวทดสอบหลังเรียน (The One-Shot Case Study) (มาเรียม นิลพันธุ์, 2558) ซึ่งมีรายละเอียดและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวัดราษฎร์รังสรรค์ (ขันมาอนุราษฎร์) ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 4 ห้องเรียน รวมนักเรียนทั้งหมด 143 คน ส่วนกลุ่มตัวอย่างใช้ในการศึกษา

วิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนวัดราษฎร์รังสรรค์ (ขันมาอนุราษฎร์) ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 ห้อง 1/3 จำนวน 35 คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster random sampling) โดยใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยสุ่ม เนื่องจากทุกห้องเรียนมีการจัดนักเรียนแบบคละความสามารถทำให้สภาพพื้นฐานทางการเรียนของนักเรียนแต่ละห้องเรียนไม่แตกต่างกัน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. แผนการจัดการเรียนรู้ที่จัดการเรียนรู้โดยใช้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือ ร่วมกับบอร์ดเกม เพื่อพัฒนาความสามารถในการสื่อสาร เรื่องสมการเชิงเส้นตัวแปรเดียว สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 4 แผน แผนละ 3 ชั่วโมง รวม 12 ชั่วโมง โดยมีขั้นตอนการสร้าง คือ 1) ศึกษาหลักกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับบอร์ดเกม 2) ศึกษาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน หลักสูตรสถานศึกษาและโครงสร้างหลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนวัดราษฎร์รังสรรค์ 3) ศึกษาคำอธิบายรายวิชา โครงสร้างรายวิชา และมาตรฐานการเรียนรู้ของรายวิชาคณิตศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 หน่วยการเรียนรู้ที่ 1 เรื่อง สมการเชิงเส้นตัวแปรเดียว 4) สร้างแผนการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับบอร์ดเกม เรื่อง สมการเชิงเส้นตัวแปรเดียว จำนวน 4 แผน ซึ่งผลการตรวจสอบคุณภาพแผนการจัดการเรียนรู้โดยผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน ประกอบด้วย ด้านการสอนคณิตศาสตร์ ด้านหลักสูตรและการสอน ด้านบอร์ดเกม และด้านการวัดประเมินผล ดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแผนการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับบอร์ดเกม ที่คำนวณได้จากผู้เชี่ยวชาญมีค่าเท่ากับ 1.00 ในทุกแผนการจัดการเรียนรู้และปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ 5) ทดลองใช้แผนการจัดการเรียนรู้ (try out) กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/1 ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างแต่มีลักษณะเหมือนกลุ่มตัวอย่าง จากนั้นนำมาปรับปรุงเพื่อแก้ไขปัญหาในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัยกับกลุ่มตัวอย่าง

2. แบบประเมินความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์ เรื่องสมการเชิงเส้นตัวแปรเดียว ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยมีขั้นตอนการสร้าง คือ 1) ศึกษาตำราเอกสารที่เกี่ยวกับการสื่อสารทางคณิตศาสตร์ 2) สร้างแบบประเมินความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์ เรื่อง สมการเชิงเส้นตัวแปรเดียว สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ให้ครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ ประเมินเป็นรูบริค (Rubric Score) 4 ระดับ ผู้โดยวิจัยโดยแบ่งเกณฑ์การประเมินออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านการใช้ภาษาทางคณิตศาสตร์ 2) ด้านการแสดงแนวคิดทางคณิตศาสตร์ 3) การนำเสนอทางคณิตศาสตร์ ใช้ประเมินหลังปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละแผนการจัดการเรียนรู้ รวมประเมินทั้งหมด 4 ครั้ง 3) นำแบบประเมินความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์ที่สร้างขึ้นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ มีจำนวน 5 ท่าน ผลการวิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบประเมินความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์ ที่คำนวณได้จากผู้เชี่ยวชาญ ได้ค่าอยู่ระหว่าง 0.80 –

1.00 4) นำแบบประเมินความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์ (try out) กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/1 ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างแต่มีลักษณะเหมือนกลุ่มตัวอย่าง จากนั้นนำมาวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบัค (Cronbach's alpha coefficient) ได้ค่าเท่ากับ 0.84 ปรับปรุงแบบประเมินความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์ให้มีความเหมาะสมและนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัยกับกลุ่มตัวอย่าง

3. แบบวัดเจตคติต่อวิชาคณิตศาสตร์ โดยมีขั้นตอนการสร้าง คือ 1) ศึกษาความหมายองค์ประกอบการสร้างและพัฒนาแบบวัดเจตคติต่อวิชาคณิตศาสตร์ 2) กำหนดองค์ประกอบของเจตคติต่อวิชาคณิตศาสตร์ โดยแบ่งออกเป็น 3 องค์ประกอบ คือองค์ประกอบด้านความรู้ องค์ประกอบด้านความรู้สึก องค์ประกอบด้านพฤติกรรม องค์ประกอบละ 4 ข้อ จำนวน 12 ข้อ 3)สร้างแบบวัดเจตคติต่อวิชาคณิตศาสตร์ ซึ่งเป็นรูปแบบมาตราประมาณค่า 5 ระดับ 4) นำแบบวัดเจตคติต่อวิชาคณิตศาสตร์ หลังการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับบอร์ดเกม เสนอผู้เชี่ยวชาญ มีจำนวน 5 ท่าน ผลการวิเคราะห์ดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ของแบบวัดเจตคติต่อวิชาคณิตศาสตร์ ที่คำนวณได้จากผู้เชี่ยวชาญ มีค่าเท่ากับ 1.00 5) นำไปทดลอง กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1/1 ที่ไม่ใช่ตัวอย่างในการวิจัยที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างแต่มีลักษณะเหมือนกลุ่มตัวอย่าง จากนั้นนำมาวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบัค (Cronbach's alpha coefficient) ได้ค่าเท่ากับ 0.81 ปรับปรุงแบบวัดเจตคติต่อวิชาคณิตศาสตร์ ให้มีความเหมาะสมและนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัยกับกลุ่มตัวอย่าง

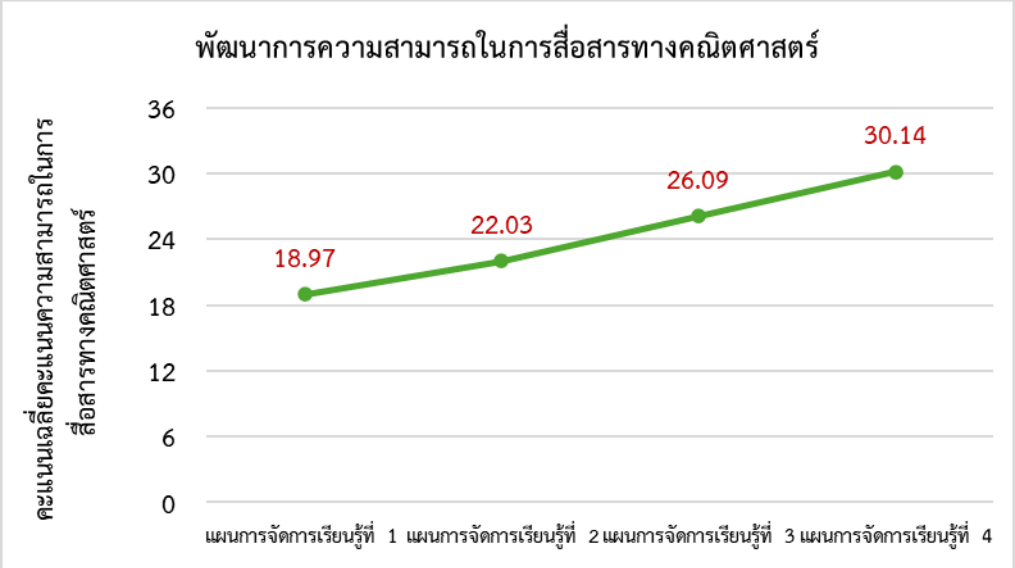
ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์และเจตคติที่มีต่อ วิชาคณิตศาสตร์ โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับบอร์ดเกม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ผลการวิเคราะห์ความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์จำแนกตามครั้งของการวัดผู้วิจัยได้เปรียบเทียบคะแนนความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์ ทั้ง 4 แผนการจัดการเรียนรู้ โดยคะแนนเฉลี่ยของแต่ละแผนการจัดการเรียนรู้ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ปรากฏดังตารางที่ 1 และภาพที่ 1 ดังนี้

ตารางที่1 ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในแต่ละแผนการจัดการเรียนรู้

ความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์	แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1 (36 คะแนน)	แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 2 (36 คะแนน)	แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 3 (36 คะแนน)	แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 4 (36 คะแนน)
M	18.97	22.03	26.09	30.14
S.D.	1.25	1.27	0.98	1.03

ภาพที่ 1 แสดงพัฒนาการความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์

จากตารางที่1 และแผนภาพที่1 พบว่าคะแนนเฉลี่ยความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีพัฒนาการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีคะแนนเฉลี่ยแผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1 (M =18.97, S.D. = 1.25) แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 2 (M =22.03, S.D. =1.27) แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 3 (M =26.09, S.D. = 1.25) แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 4 (M =30.14, S.D. = 1.25)

2. ผลการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ผลการศึกษาเจตคติต่อการเรียนวิชาคณิตศาสตร์หลังได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับบอร์ดเกม เรื่อง สมการเชิงเส้นตัวแปรเดียว ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ปรากฏดังตารางที่ 2 ดังนี้

ตารางที่ 2 ผลการศึกษาเจตคติต่อการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ หลังได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับบอร์ดเกม เรื่อง สมการเชิงเส้นตัวแปรเดียว ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1

ข้อที่	ข้อความ	M	S.D.	ระดับความคิดเห็นหรือความรู้สึก	ลำดับที่
องค์ประกอบด้านความรู้					
1	ผู้เรียนสามารถนำวิชาคณิตศาสตร์ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้	4.71	0.61	มากที่สุด	1
2	วิชาคณิตศาสตร์เป็นประโยชน์ต่อทุกคน	4.57	0.83	มากที่สุด	3
3	วิชาคณิตศาสตร์เป็นวิชาที่มีกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ	4.60	0.55	มากที่สุด	2
4	วิชาคณิตศาสตร์เป็นวิชาที่ง่ายขึ้นเมื่อได้เรียนรู้ผ่านกิจกรรมและบอร์ดเกม	4.51	0.66	มากที่สุด	4
ผลรวมองค์ประกอบด้านความรู้		**4.60**	**0.57**	**มาก**	(1)
องค์ประกอบด้านความรู้สึก					
5	ผู้เรียนรู้สึกตื่นเต้นเมื่อได้เรียนวิชาคณิตศาสตร์	4.37	0.88	มาก	4
6	ผู้เรียนชอบบอร์ดเกมหรือกิจกรรมที่สร้างความสนุกสนานในห้องเรียน	4.66	0.64	มากที่สุด	1
7	ผู้เรียนมีความสุขเมื่อได้ทำกิจกรรมหรืองานที่เกี่ยวข้องกับวิชาคณิตศาสตร์	4.46	0.82	มาก	3
8	บอร์ดเกมสามารถช่วยให้เข้าใจเนื้อหาในรายวิชาคณิตศาสตร์ได้ดีขึ้น	4.63	0.60	มากที่สุด	2
ผลรวมองค์ประกอบด้านความรู้สึก		**4.53**	**0.74**	มากที่สุด	(2)
องค์ประกอบด้านพฤติกรรม					
9	ผู้เรียนกล้าที่จะตอบคำถามในคาบเรียนวิชาคณิตศาสตร์	4.51	0.61	มากที่สุด	1
10	ผู้เรียนพยายามทำงานในวิชาคณิตศาสตร์ด้วยตนเอง	4.09	1.01	มาก	2
11	ผู้เรียนสามารถอธิบายความรู้ในวิชาคณิตศาสตร์ให้เพื่อนได้	4.03	1.07	มาก	3
12	ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับคณิตศาสตร์อยู่เสมอ	3.89	0.90	มาก	4

ผลรวมองค์ประกอบด้านพฤติกรรม	**4.13**	**0.93**	มาก	③
รวม	**4.52**	**0.74**	**มากที่สุด**	

จากตารางที่ 2 พบว่า ผลการศึกษาเจตคติต่อการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ หลังได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับบอร์ดเกม เรื่อง สมการเชิงเส้นตัวแปรเดียว ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (M =4.52, S.D. = 0.74) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า องค์ประกอบด้านความรู้ (M =4.60, S.D. = 0.57) เป็นลำดับที่ 1 รองลงมาคือ องค์ประกอบด้านความรู้สึก (M =4.53, S.D. = 0.74) และองค์ประกอบด้านพฤติกรรม (M =4.13, S.D. = 0.93) ตามลำดับซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

องค์ประกอบด้านความรู้ เมื่อพิจารณาสามลำดับแรก พบว่า ผู้เรียนสามารถนำวิชาคณิตศาสตร์ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ (M =4.71, S.D. = 0.61) เป็นลำดับที่ 1 รองลงมา คือ วิชาคณิตศาสตร์เป็นวิชาที่มีกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ (M =4.60, S.D. = 0.55) และวิชาคณิตศาสตร์เป็นประโยชน์ต่อทุกคน (M =4.57, S.D. = 0.83) ตามลำดับ

องค์ประกอบด้านความรู้สึก เมื่อพิจารณาสามลำดับแรก พบว่า ผู้เรียนชอบบอร์ดเกมหรือกิจกรรมที่สร้างความสนุกสนานในห้องเรียน (M =4.66, S.D. = 0.64) เป็นลำดับที่ 1 รองลงมาคือ บอร์ดเกมสามารถช่วยให้เข้าใจเนื้อหาในรายวิชาคณิตศาสตร์ได้ดีขึ้น (M =4.63, S.D. = 0.60) และผู้เรียนมีความสุขเมื่อได้ทำกิจกรรมหรืองานที่เกี่ยวข้องกับวิชาคณิตศาสตร์ (M =4.46, S.D. = 0.82) ตามลำดับ

องค์ประกอบด้านพฤติกรรม เมื่อพิจารณาสามลำดับแรก พบว่า ผู้เรียนกล้าที่จะตอบคำถามในคาบเรียนวิชาคณิตศาสตร์ (M =4.51, S.D. = 0.61) เป็นลำดับที่ 1 รองลงมาคือ ผู้เรียนพยายามทำงานในวิชาคณิตศาสตร์ด้วยตนเอง (M =4.09, S.D. = 1.01) และผู้เรียนสามารถอธิบายความรู้ในวิชาคณิตศาสตร์ให้เพื่อนได้ (M =4.03, S.D. = 1.07) ตามลำดับ

อภิปรายผลการวิจัย

1.วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า นักเรียนมีพัฒนาการความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์ สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่สำคัญที่ระดับ 0.05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานข้อที่ 1 ทั้งนี้อาจเพราะการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับบอร์ดเกม เป็นการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนทำงานเป็นกลุ่มเล็กๆ เพื่อช่วยเหลือกันและกันในกระบวนการเรียนรู้ โดยสมาชิกในกลุ่มมักมีความสามารถแตกต่างกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและปฏิสัมพันธ์เพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน ทั้งนี้ครูเป็นผู้ชี้แนะแนวทางและส่งเสริมความรับผิดชอบร่วมกันของสมาชิกในกลุ่ม อีกทั้งผลตอบแทนหรือรางวัลจะเป็นแรงจูงใจให้ร่วมมือกันอย่างเต็มที่โดยครูผู้สอนนำบอร์ดเกมเข้ามาประยุกต์ใช้ในขั้นกิจกรรมกลุ่ม ซึ่งมีการออกแบบให้มีความสนุกสนานและสอดคล้องกับเนื้อหาสาระ ซึ่งสอดคล้องกับ

วิทวัส แก้วสม ที่กล่าวว่าการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ เป็นการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนช่วยกันเรียนรู้ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเล็กๆ โดยผู้สอนมีกิจกรรมที่มอบหมายให้ผู้เรียนร่วมมือกันระหว่างผู้เรียนด้วยกัน พึ่งพาอาศัยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน มีเป้าหมายในการทำงานร่วมกัน และมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ โดยแต่ละกลุ่มประกอบด้วยสมาชิกที่มีความรู้ ความสามารถแตกต่างกัน และสมาชิกในกลุ่มจะได้รับรางวัลร่วมกัน เมื่อกลุ่มทำคะแนนได้ถึงเกณฑ์ (วิทวัส แก้วสม, 2562) สอดคล้องกับภัธภร หลั่งประยูร ที่กล่าวว่า การเรียนรู้แบบร่วมมือเป็นวิธีสอนโดยการแบ่งผู้เรียนเป็นกลุ่มย่อย ระหว่าง 3 - 6 คน ซึ่งสมาชิกในกลุ่มมีความสามารถที่แตกต่างกัน ร่วมกันทำกิจกรรมกลุ่มเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย โดยสมาชิกในกลุ่มต้องมีการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน มีความรับผิดชอบต่อบทบาทและหน้าที่ของตนเอง มีการพึ่งพา ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นการ สอนที่มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยผู้สอนทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก คอยให้ความช่วยเหลือ จัดหาสิ่งอำนวยความสะดวก สร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ และมีการประเมินที่มีความหลากหลาย โดยสามารถให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินได้ (ภัธภร หลั่งประยูร, 2565)

เมื่อพิจารณาพัฒนาการความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์ เป็นรายด้านทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านการใช้ภาษาทางคณิตศาสตร์ 2. ด้าน การแสดงแนวคิดทางคณิตศาสตร์ 3. การนำเสนอทางคณิตศาสตร์ ด้านที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงได้แก่ ด้านการใช้ภาษาทางคณิตศาสตร์ เนื่องจากกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบกลุ่มภายใต้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือและการเล่นบอร์ดเกม เป็นสถานการณ์ที่ให้นักเรียนเกิดปฏิสัมพันธ์และสื่อสารกันอย่างต่อเนื่อง โดยกติกาและเงื่อนไขของบอร์ดเกมเรื่องสมการเชิงเส้นตัวแปรเดียว ในการปฏิบัติ กิจกรรมกลุ่มมีการตอบข้อคำถามของบอร์ดแก้ผ่านการเขียนตอบซึ่งเป็นการใช้ภาษาทางคณิตศาสตร์ ในการเขียน ส่งผลให้สมาชิกในกลุ่มเกิดเรียนรู้การใช้ภาษาทางคณิตศาสตร์ที่ถูกต้องจากสมาชิกคน อื่นๆ เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ฝึกฝนการใช้คำศัพท์ นิยาม และสัญลักษณ์ทางคณิตศาสตร์ซ้ำๆ ส่งผล ให้นักเรียนเกิดความคุ้นชิน สามารถเลือกใช้ภาษาและสัญลักษณ์ทางคณิตศาสตร์ได้อย่างถูกต้อง ตรงตามความหมาย และสอดคล้องกับงานวิจัยของชาคริสต์ ขำศรี ที่ได้ศึกษาการวิจัยปฏิบัติการเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้ด้วยเกมกระดาน (Board Game) ที่ส่งเสริมมโนทัศน์ทาง คณิตศาสตร์เรื่อง จำนวนเต็ม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผลการวิจัย พบว่า 1) แนวทางการ จัดการเรียนรู้ด้วยเกมกระดานที่ส่งเสริมมโนทัศน์ทางคณิตศาสตร์ เรื่อง จำนวนเต็ม มีประเด็นควรเน้น ได้แก่การทบทวนความรู้เดิม การแบ่งกลุ่มคละความสามารถ การมีกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน การมีส่วนร่วมของ ผู้สอน การสังเกตพฤติกรรมผู้เรียน การให้ผู้เรียนได้เล่นเกมจริง การกระตุ้นให้ผู้เรียนนำมโน ทัศน์ไปใช้ใน สถานการณ์อื่น การตรวจสอบความถูกต้องของมโนทัศน์ 2) ผู้เรียนส่วนใหญ่มีมโนทัศน์ ทางคณิตศาสตร์อยู่ใน ระดับแนวความคิดที่สมบูรณ์และมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น จากการเล่นเกม กระดานในแต่ละวงจร โดยการจัดการ เรียนรู้ด้วยเกมกระดาน จะทำให้ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง ได้ เรียนรู้มโนทัศน์จากประสบการณ์ตรง ได้แสดง

ความคิดเห็น อธิบายแนวคิด แลกเปลี่ยนวิธีเล่นเกม และสรุปมโนทัศน์หลังจบเกม (ชาคริสต์ ขำศรี, 2565)

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 มีเจตคติต่อการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ หลังได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับบอร์ดเกม เรื่อง สมการเชิงเส้นตัวแปรเดียว อยู่ในระดับ มากที่สุด อย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติที่ระดับ .05 แสดงให้เห็นว่าการเรียนวิชาคณิตศาสตร์โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับบอร์ดเกมพัฒนาความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์และเจตคติต่อการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ ซึ่งการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับบอร์ดเกม เป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เพื่อช่วยเหลือกันและกันในกระบวนการเรียนรู้ โดยสมาชิกในกลุ่มมักมีความสามารถแตกต่างกัน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและปฏิสัมพันธ์เพื่อบรรลุเป้าหมายร่วมกัน ทั้งนี้ครูเป็นผู้ชี้แนะแนวทางและส่งเสริมความรับผิดชอบร่วมกันของสมาชิกในกลุ่ม อีกทั้งผลตอบแทนหรือรางวัลจะเป็นแรงจูงใจให้ร่วมมือกันอย่างเต็มที่ นำมาร่วมกับบอร์ดเกมที่เนื้อหาและโครงสร้างของเกมถูกออกแบบเพื่อให้เกิดความสนุกสนาน กระตุ้นความสนใจ กระตุ้นให้เกิดการปฏิสัมพันธ์และการวางแผนกลยุทธ์ รวมทั้งฝึกทักษะต่างๆ มีการคิด การวางแผน และการแก้ปัญหา ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนการสอน เพื่อเสริมสร้างความกระตือรือร้นและการมีส่วนร่วมของนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับสถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่ได้ระบุว่าเจตคติต่อคณิตศาสตร์เป็นความรู้สึกของผู้เรียนที่มีต่อวิชาคณิตศาสตร์ที่ส่งผลให้นักเรียนแสดงพฤติกรรมที่ตอบสนองต่อวิชาคณิตศาสตร์ในลักษณะของความชอบหรือไม่ชอบพอใจหรือไม่พอใจเห็นคุณค่าหรือไม่เห็นคุณค่ารวมทั้งความพร้อมหรือไม่พร้อมที่จะเรียนวิชาคณิตศาสตร์ (สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2555) และสอดคล้องกับจินตนา ศรีวงษา ที่ได้ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อเจตคติทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม ผลการวิจัย พบว่า 1) การที่ครูมีเทคนิคการสอนที่น่าสนใจมีคุณภาพ ครูคอยกำกับดูแลอย่างทั่วถึง คอยให้คำปรึกษา นักเรียนมีกิจกรรมที่สนุกสนานสอดแทรกอยู่เสมอๆ ครูพูดจาไพเราะ ใจดี อบอุ่น ครูมีเกมมาให้เล่นไม่เครียด ครูมีการเสริมแรงอยู่เสมอ ครูผู้สอนบุคลิกภาพดี นักเรียนมีความตั้งใจ นักเรียนมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ นักเรียนมีความมุ่งมั่นในการศึกษา นักเรียนมีการตั้งเป้าหมายในชีวิต และผู้ปกครองคอยช่วยเหลือเวลาทำการบ้าน ผู้ปกครองดูแลเอาใจ ใส่เกี่ยวกับการเรียนให้การสนับสนุน ในความพยายามตั้งใจเรียน ผู้ปกครองให้โอกาสหรือเวลาส่วนตัวของนักเรียนได้ทบทวนบทเรียนหรือทำการบ้าน ปัจจัยที่ส่งผลต่อเจตคติทางคณิตศาสตร์ เกี่ยวกับพฤติกรรมการสอนของครู อยู่ในระดับมาก แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ (จินตนา ศรีวงษา, 2563)

องค์ความรู้ใหม่

การพัฒนาความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์และเจตคติที่มีต่อวิชาคณิตศาสตร์โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับบอร์ดเกม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ คือ การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วม เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนช่วยกันเรียนรู้ ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเล็กๆ โดยผู้สอนมีกิจกรรมที่มอบหมายให้ผู้เรียนร่วมมือกันระหว่างผู้เรียนด้วยกัน พึ่งพาอาศัยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน มีเป้าหมายในการทำงานร่วมกัน และมีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ โดยแต่ละกลุ่มประกอบด้วยสมาชิกที่มีความรู้ ความสามารถแตกต่างกัน และได้นำการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือเข้ามาร่วมกับการใช้บอร์ดเกม ที่เป็นสื่อการสอนรูปแบบหนึ่งที่นักเรียนให้ความสนใจ เป็นวิธีสอนที่ช่วยเร้าความสนใจและกระตุ้นให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้นักเรียนสามารถพัฒนาความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์ให้สูงขึ้น และมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนในรายวิชาคณิตศาสตร์

บทสรุป

จากการวิจัยการพัฒนาความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์และเจตคติที่มีต่อวิชาคณิตศาสตร์โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับบอร์ดเกม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ผลการศึกษาพัฒนาการความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์ ที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับบอร์ดเกม พบว่า นักเรียนมีพัฒนาการความสามารถในการสื่อสารทางคณิตศาสตร์ที่สูงขึ้นอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 และผลการศึกษาเจตคติต่อการเรียนวิชาคณิตศาสตร์หลังได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับบอร์ดเกม เรื่อง สมการเชิงเส้นตัวแปรเดียวของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 โดยภาพรวม พบว่า นักเรียนมีเจตคติต่อการเรียนวิชาคณิตศาสตร์อยู่ในระดับ มากที่สุด

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้

1.1 จากผลการวิจัยพบว่า การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับบอร์ดเกม เป็นกิจกรรม การเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาความสามารถด้านการสื่อสารทางคณิตศาสตร์ของนักเรียน โดยกระบวนการเล่นบอร์ดเกมจะกระตุ้นให้ผู้เรียนภายในกลุ่มเกิดการทำงานร่วมกัน มีการระดม ความคิดเพื่อแก้ไขโจทย์ปัญหาคณิตศาสตร์ที่ตัวแทนกลุ่มได้รับมา ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้อาจพบข้อจำกัดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของนักเรียนบางคน ดังนั้น ครูผู้สนอจะต้องติดตาม กระตุ้น และ

เสริมแรง เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกทุกคนภายในกลุ่มเกิดการปฏิสัมพันธ์ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่ความสำเร็จในการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 จากผลการวิจัยพบว่าเจตคติของนักเรียนที่มีต่อการเรียนคณิตศาสตร์หลังการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับบอร์ดเกม ของนักเรียนอยู่ในระดับดีมาก ดังนั้นการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับบอร์ดเกม สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในหน่วยการเรียนรู้อื่นๆ ในรายวิชาคณิตศาสตร์ได้

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรนำการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับบอร์ดเกม ไปพัฒนาความสามารถด้านอื่นๆ ของวิชาคณิตศาสตร์เช่น ความสามารถในการแก้ปัญหา ความสามารถในการเชื่อมโยง ความสามารถในการให้เหตุผล ความสามารถในการคิดสร้างสรรค์

2.2 ควรนำการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมกับบอร์ดเกม เพื่อพัฒนาความสามารถด้านการสื่อสารทางคณิตศาสตร์ไปบูรณาการกับกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นๆ เช่น วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม และวิชาภาษาไทย

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551(ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

จินตนา ศรีวงษา. (2563). “การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อเจตคติทางคณิตศาสตร์ของนักเรียน ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดมหาสารคาม”. *ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา.* มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

ชาคริสต์ ขำศรี. (2565). การวิจัยปฏิบัติการเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้ด้วยเกมกระดานที่ส่งเสริมมโนทัศน์ทางคณิตศาสตร์เรื่อง จำนวนเต็ม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. *Journal of Roi Kaensarn Academi, 7(10):* 297–312.

ชัยวัฒน์ สุทธิรัตน์. (2558). *การพัฒนาการคิดวิเคราะห์สำหรับครู*. กรุงเทพฯ: วี.พริ้นท์(1991).

ทิศนา แขมมณี. (2566). *ศาสตร์การสอน: องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภัธภร หลั่งประยูร. (2565). “การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบผสมผสานตามแนวคิดการเรียนรู้แบบร่วมมือเพื่อส่งเสริมความสามารถในการอ่านภาษาอังกฤษของนักศึกษา สาขาการสอนภาษาอังกฤษ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ”. *วิทยานิพนธ์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน (กลุ่มหลักสูตรและการนิเทศ)*. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

มาเรียม นิลพันธุ์. (2558). *วิธีวิจัยทางการศึกษา.* ภาควิชาหลักสูตรและวิธีสอน คณะศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

วิทวัส แก้วสม. (2562). “ผลการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือด้วยเทคนิคจิ๊กซอว์ประกอบหนังสืออิเล็กทรอนิกส์ที่มีต่อ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้วิชาคอมพิวเตอร์ของนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่6”. *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2562, 20 ตุลาคม). *แนวทางการนิเทศเพื่อพัฒนาและส่งเสริมการจัดการเรียนรู้เชิงรุก Active Learning ตามนโยบายลดเวลาเรียน เพิ่มเวลารู้.* https://academic.obec.go.th.

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกระทรวงศึกษาธิการ. (2560, 25 พฤษภาคม). *คู่มือการใช้หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์(ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2560).* https://www.scimath.org/

สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2555). *ทักษะ/กระบวนการทางคณิตศาสตร์.* กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ คุรุสภาลาดพร้าว.

smith, C. P. (2000). *Content Analysis and Narrative Analysis*. In: Reis, H.T. and Judd, C.M., Eds., Handbook of Research Methods in Social and Personality Psychology. Cambridge University Press.

ความสัมพันธ์ระหว่างทักษะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษา กับความสุขในการทำงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล

The Relationship between 21st Century Leader Skills of School Administrators and Teacher Job Happiness Under the Satun Primary Educational Service Area Office

[1*]**อุเซ็ง อิสแม** Useng Isamae
[2**]**เชาวนี แก้วมโน** Chaowanee Kaewmano
[1,2]คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยหาดใหญ่
[1,2]Faculty of Education, Hatyai University
[*]First author, e-mail: useng.isa077@hu.ac.th
[**]Corresponding author, e-mail: Chaowanee@hu.ac.th

Received May 7, 2026; **Revised** June 6, 2026; **Accepted:** June 29, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับทักษะความเป็นผู้นำในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษา 2) ศึกษาระดับความสุขในการทำงานของครู 3) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทักษะความเป็นผู้นำในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษากับความสุขในการทำงานของครู และ 4) รวบรวมข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมความสุขในการทำงานของครูในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล การศึกษานี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ โดยมีประชากรคือครูในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล จำนวน 1,621 คน ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 จากนั้นจึงดำเนินการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ โดยจำแนกตามขนาดของโรงเรียน ตามด้วยการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย ด้วยวิธีการจับสลากแบบไม่ใส่คืน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ แบบสอบถามเกี่ยวกับทักษะภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษาและความสุขในการทำงานของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล ซึ่งใช้มาตรวัดแบบลิเคิร์ท (Likert scale) 5 ระดับ ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาวิเคราะห์โดยใช้ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การ

ทดสอบความสัมพันธ์ และการวิเคราะห์เอกสาร ผลการวิจัยพบว่า 1) ทักษะความเป็นผู้นำในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล อยู่ในระดับสูง ($\bar{X}$ = 4.17, S.D. = 0.83) 2) ความสุขในการทำงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล อยู่ในระดับสูงเช่นกัน ($\bar{X}$ = 4.25, S.D. = 0.71) 3) ความสัมพันธ์โดยรวมระหว่างทักษะความเป็นผู้นำในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษากับความสุขในการทำงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล พบว่ามีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ 4) ข้อเสนอแนะเพื่อส่งเสริมความสุขในการทำงานของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล สามารถจำแนกได้เป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1) การสนับสนุนด้านการบริหารงานและการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างเพื่อนร่วมงาน 2) การพัฒนาวิชาชีพ 3) ความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน 4) ด้านสภาพแวดล้อมการทำงานที่ดี

คำสำคัญ: ความสุขในการทำงาน; ทักษะผู้นำในศตวรรษที่ 21; ผู้บริหารสถานศึกษา

Abstract

This research article aims to: 1) study the level of 21st-century leader skills of school administrators; 2) examine the level of work happiness of teachers; 3) investigate the relationship between the 21st-century leadership skills of school administrators and the work happiness of teachers; and 4) gather suggestions for enhancing teachers' work happiness under the Satun Primary Educational Service Area Office. This study employed a quantitative research methodology. The population consisted of 1,621 teachers under the Satun Primary Educational Service Area Office during the fiscal year 2025. Subsequently, stratified random sampling was applied based on school size, followed by simple random sampling using a lottery method without replacement. The research instruments used for data collection were questionnaires regarding the 21st-century leadership skills of school administrators and the work happiness of teachers under the Satun Primary Educational Service Area Office, using a 5-point Likert scale. Data were analyzed using percentage, mean, standard deviation, correlation test. The research findings revealed that: 1) the 21st-century leadership skills of school administrators under the Satun Primary Educational Service Area Office were at a high level ($\bar{X}$ = 4.17, S.D. = 0.83); 2) the work happiness of teachers under the Satun Primary Educational Service Area Office was also at a high level ($\bar{X}$ = 4.25, S.D. = 0.71); 3) the overall relationship

between the 21st-century leadership skills of school administrators and the work happiness of teachers under the Satun Primary Educational Service Area Office showed a statistically significant strong positive correlation at the .01 level; and 4) suggestions for enhancing teachers' work happiness under the Satun Primary Educational Service Area Office were categorized into 4 aspects: 1) Administrative and peer support; 2) Professional development: communication skills should be emphasized; 3) Work-life balance: tasks should be assigned based on expertise, continuous self-development should be promoted, and technology should be integrated; 4) Favorable work environment.

Keywords: Happiness at Work; 21st-Century Leader Skills, School Administrators

บทนำ

ในบริบทของการพัฒนาสังคมโลกศตวรรษที่ 21 ประเทศต่างๆ ต้องเผชิญกับความท้าทายจากการแข่งขันทางเศรษฐกิจและการพึ่งพาซึ่งกันและกันในระบบการค้าโลก ทำให้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ผ่านระบบการศึกษาที่มีคุณภาพกลายเป็นปัจจัยสำคัญต่อความอยู่รอดและความสามารถในการแข่งขันของชาติ การปฏิรูปการศึกษาจึงเป็นวาระเร่งด่วนของนานาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการยกระดับคุณภาพการศึกษาซึ่งถือเป็นตัวบ่งชี้สำคัญของความสามารถในการแข่งขันในเวทีโลก และในยุคที่การศึกษาไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการถ่ายทอดความรู้ แต่ต้องมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตและการทำงานในโลกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว (อัญชลี บวดขุนทด, 2565) ได้ชี้ให้เห็นว่า ผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องมีทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารจัดการ โดยเฉพาะความสามารถในการสื่อสาร การทำงานร่วมกัน การคิดเชิงวิพากษ์ และการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลง ทักษะเหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นคุณลักษณะที่ผู้บริหารควรมี แต่ยังเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ในสถานศึกษา โดยเฉพาะในระดับประถมศึกษาซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาผู้เรียน

ผู้บริหารสถานศึกษาทำหน้าที่เป็นตัวแปรสำคัญในการจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายตามหลักสูตรและสร้างประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน ในฐานะผู้รับนโยบายมาสู่การปฏิบัติและกำหนดกลยุทธ์การบริหารไปสู่ครูและบุคลากร วณิชวรรณ รัตนจารุพิทักษ์ (2564) กล่าวว่า ทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 ที่ผู้บริหารสถานศึกษาควรมี ประกอบด้วย ทักษะการทำงานเป็นทีม ทักษะการใช้เทคโนโลยีและดิจิทัล ทักษะการสื่อสาร และทักษะด้านความริเริ่มสร้างสรรค์ ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญในการบริหารสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล การขาดทักษะเหล่านี้ย่อมส่งผลกระทบด้าน

ลบต่อการจัดการศึกษาโดยตรง ในขณะเดียวกัน ความสุขในการทำงานของครูได้กลายเป็นประเด็นที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ครูที่มีความสุขในการทำงานไม่เพียงแต่ส่งผลดีต่อคุณภาพการสอน แต่ยังมีผลกระทบเชิงบวกต่อการเรียนรู้และพัฒนาการของนักเรียนอีกด้วย (Briner & Dewberry, 2007) อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันครูต้องเผชิญกับความท้าทายมากมาย เช่น ภาระงานที่มากเกินไป สภาพแวดล้อมการทำงานที่ไม่เอื้อต่อความก้าวหน้า และการขาดการสนับสนุนจากผู้บริหารสถานศึกษา การสนับสนุนจากผู้บริหารสถานศึกษาถือเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญต่อความสุขในการทำงานของครู ดังที่วิชัย จันทร์ศรี (2563) กล่าวว่า ผู้บริหารที่มีทักษะความเป็นผู้นำที่ดีสามารถสร้างบรรยากาศการทำงานที่เปิดกว้างและสร้างแรงจูงใจให้กับครูได้อย่างมีประสิทธิผล นอกจากนี้ ธนิต วงศ์สุวรรณ (2565) กล่าวว่า ความสัมพันธ์ระหว่างความสุขในการทำงานของครูกับประสิทธิภาพในการสอน โดยพบว่า ครูที่มีความสุขมีแนวโน้มที่จะมีความคิดสร้างสรรค์และมีแนวทางการสอนที่ดีขึ้น ซึ่งส่งผลดีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนในระยะยาว

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูลประสบกับสภาวะความท้าทายเชิงโครงสร้างด้านทรัพยากรมนุษย์ทางการศึกษา กล่าวคือ การขาดแคลนบุคลากรครูที่มีสมรรถนะสูงและภาวะความไม่พึงพอใจในสภาพแวดล้อมการปฏิบัติงานอันส่งผลกระทบโดยตรงต่อคุณภาพของสถานศึกษาในพื้นที่ ด้วยเหตุนี้แม้ว่าในทางทฤษฎีและนโยบาย ผู้บริหารสถานศึกษาในยุคนี้จำเป็นต้องมีทักษะในศตวรรษที่ 21 ทั้งในด้านการคิดเชิงวิพากษ์ การปรับตัว การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และทักษะการสื่อสารเพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ แต่เมื่อพิจารณาเจาะลึกในระดับพื้นที่ สภาพปัญหาดังกล่าวทวีความรุนแรงและซับซ้อนยิ่งขึ้นในบริบทของ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล ซึ่งประสบภาวะวิกฤตขาดแคลนบุคลากรที่มีสมรรถนะสูง ร่วมกับความไม่พึงพอใจในสภาพแวดล้อมการปฏิบัติงานอยู่เดิมแล้ว (ชัยชนะ สุขใจ, 2566) เมื่อครูในพื้นที่ห่างไกลต้องแบกรับภาระงานที่เกินขีดความสามารถ ขาดแคลนกำลังคน และไม่ได้รับการสนับสนุนที่ตอบสนองความต้องการที่แท้จริงจากผู้บริหาร จึงเป็นตัวเร่งปฏิกิริยาให้เกิดสภาวะบกพร่องทางสุขภาวะและลดทอนความตั้งใจในการพัฒนาเยาวชน ด้วยเหตุนี้ "ความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องดำเนินการวิจัยครั้งนี้" จึงไม่ได้เป็นเพียงการแสวงหาคำตอบทางทฤษฎี แต่คือการแก้ปัญหาวิกฤตการณ์ในระดับพื้นที่ เพื่อยับยั้งแนวโน้มการหมดไฟของครู โดยมุ่งค้นหาข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์มาพัฒนาสมรรถนะทักษะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษา ให้สามารถปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมองค์กร คืนเวลาสอนให้แก่ครู บูรณาการเทคโนโลยีเพื่อลดภาระงาน และสร้างระบบสนับสนุนที่ตรงจุด อันเป็นการกระตุ้นแรงจูงใจภายในและสุขภาวะทางจิตใจของครู (สุกัญญา แสงจันทร์, 2565) เพราะข้อพิสูจน์เชิงวิชาการยืนยันว่า การที่ครูมีความผาสุกในวิชาชีพ ย่อมส่งผลิตผลเชิงบวกโดยตรงต่อประสิทธิผลการเรียนรู้ของนักเรียน และเป็นฟันเฟืองเชิงกลยุทธ์สำคัญที่จะพลิกฟื้น พร้อมทั้งขับเคลื่อนการจัด

การศึกษาที่มีคุณภาพ สมดุล และยั่งยืนในพื้นที่ห่างไกลของจังหวัดสตูลสืบไป (พิทยา สุขสมบัติ, 2564)

จากประเด็นปัญหาและความสำคัญดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าความสุขในการทำงานของครูเป็นประเด็นสำคัญที่ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องตระหนักและให้ความสำคัญอย่างจริงจัง การวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทักษะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษากับความสุขในการทำงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์เกี่ยวกับทักษะผู้นำในแต่ละมิติที่มีอิทธิพลต่อความสุขในการทำงานของครู ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนากลยุทธ์การบริหารจัดการที่เหมาะสม ผลการศึกษาที่ได้จะสร้างคุณค่าต่อการพัฒนาองค์กรการศึกษา ส่งเสริมสุขภาวะของครูและบุคลากร รวมทั้งเป็นกรอบแนวทางที่สามารถขยายผลไปสู่การปฏิบัติในสถานศึกษาและองค์กรอื่นๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระดับของทักษะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล
2. เพื่อศึกษาระดับของความสุขในการทำงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทักษะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 กับความสุขในการทำงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล
4. รวบรวมข้อเสนอแนะในการสร้างความสุขในการทำงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ คือ แบบสอบถามทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 และความสุขในการทำงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) ตามทฤษฎีการวัดเจตคติของลิเคิร์ท (Likert Scale 1993 อ้างถึงใน บุญชม ศรีสะอาด (2556) ประกอบด้วย 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบตรวจสอบรายการ ประกอบด้วย เพศ ระดับการศึกษา ตำแหน่งปัจจุบัน ประสบการณ์ในการทำงาน จำนวน 4 ข้อ

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล จำนวน 20 ข้อ แบ่งเป็น 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านทักษะการสื่อสาร

จำนวน 5 ข้อ 2) ด้านทักษะการทำงานเป็นทีม จำนวน 6 ข้อ 3) ด้านทักษะการแก้ปัญหาและตัดสินใจ จำนวน 5 ข้อ และ 4) ด้านทักษะการใช้เทคโนโลยี จำนวน 4 ข้อ

ส่วนที่ 3 แบบสอบถามความสุขในการทำงานของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล จำนวน 20 ข้อ แบ่งเป็น 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านการสนับสนุนจากผู้บริหารและเพื่อนร่วมงาน จำนวน 6 ข้อ 2. ด้านการพัฒนาอาชีพ จำนวน 5 ข้อ 3) ด้านความสมดุลระหว่างชีวิตส่วนตัวและการทำงาน จำนวน 5 ข้อ และ 4) ด้านสภาพแวดล้อมการทำงานที่ดี จำนวน 4 ข้อ

ส่วนที่ 4 แบบสอบถามความคิดเห็น/ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสร้างความสุขในการทำงาน เป็นแบบสอบถามปลายเปิด

โดยแบบสอบถามมีค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา เท่ากับ 0.65 และค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ .980 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล ที่ปฏิบัติงานในปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 จำนวน 1,621 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 30 ตุลาคม 2567) (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล, 2568) ซึ่งกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล ปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 ซึ่งผู้วิจัยคำนวณขนาดตัวอย่างโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป G*power เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทักษะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 กับความสุขในการทำงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล จะได้ค่า Total Sample Size หรือกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 138 คน จากนั้น ใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) ตามขนาดของสถานศึกษา และใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ด้วยวิธีการจับสลากแบบไม่ใส่คืน

การเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้การศึกษาในครั้งนี้บรรลุตามวัตถุประสงค์ผู้ศึกษาได้กำหนดวิธีการเก็บข้อมูล จากกลุ่มตัวอย่างโดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยยื่นหนังสือคำร้องต่อมหาวิทยาลัยหาดใหญ่ เพื่อจัดทำหนังสือราชการ ขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

2. นำหนังสือจากผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล เพื่อขอความร่วมมือไปยังผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล ในการขอความร่วมมือเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

3. ดำเนินการเก็บข้อมูล ผ่านการใช้ Google Form ไปยังสถานศึกษาที่เป็นกลุ่ม ตัวอย่าง ผ่านทางระบบการสื่อสารข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาสตูล กำหนดส่งคืนภายใน 15 วัน

4. เมื่อได้รับแบบสอบถามคืน ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบความถูกต้อง ความสมบูรณ์ของการตอบแบบสอบถาม เพื่อนำไปดำเนินการวิเคราะห์ทางสถิติและสรุปผลตามขั้นตอนของการวิจัยต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบสหสัมพันธ์ และการวิเคราะห์เอกสาร

ผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ทักษะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล โดยภาพรวมและรายด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.17, S.D. = 0.83) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านทักษะทางเทคโนโลยี นวัตกรรมและดิจิทัล ($\bar{X}$ = 4.19, S.D. = 0.81) รองลงมาคือ ด้านทักษะการสื่อสาร ($\bar{X}$ = 4.18 S.D. = 0.86) และน้อยที่สุดคือ ด้านทักษะการแก้ปัญหาและตัดสินใจ ($\bar{X}$ = 4.13, S.D. = 0.88) ตามลำดับ

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ความสุขในการทำงานของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล โดยภาพรวมและรายด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.25, S.D. = 0.71) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านการพัฒนาวิชาชีพ ($\bar{X}$ = 4.32, S.D. = 0.72) รองลงมาคือ ด้านความสมดุลระหว่างชีวิตส่วนตัวและการทำงาน ($\bar{X}$ = 4.25 S.D. = 0.74) และน้อยที่สุดคือ ด้านสภาพแวดล้อมการทำงานที่ดี ($\bar{X}$ = 4.20, S.D. = 0.82) ตามลำดับ

3. วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า ความสัมพันธ์ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 กับความสุขในการทำงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (R_{xy} = 0.902**)

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 กับความสุขในการทำงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล เป็นรายด้าน พบว่า ด้านทักษะการสื่อสาร (x_1) มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสุขในการทำงาน ในระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (R_{x1y} = 0.885**) ทักษะการทำงานเป็นทีม (x_2) มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสุขในการทำงาน ในระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (R_{x2y} = 0.877**)

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างความสุขในการทำงานเป็นรายด้าน กับทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 พบว่า การสนับสนุนจากผู้บริหารและเพื่อนร่วมงาน (y_1) มีความสัมพันธ์ทางบวกกับทักษะของผู้บริหารในระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (R_{y1x} = 0.879**) สถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 การพัฒนาวิชาชีพ (y_2) มีความสัมพันธ์ทางบวกกับทักษะของผู้บริหารในระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (R_{y2x} = 0.863**) ความสมดุลระหว่างชีวิตส่วนตัวและการทำงาน (y_3) มีความสัมพันธ์ทางบวกกับทักษะของผู้บริหารในระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ

.01 (R_{y3x} = 0.791**) สภาพแวดล้อมการทำงานที่ดี (y_4) มีความสัมพันธ์ทางบวกกับทักษะของผู้บริหารในระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (R_{y4x} = 0.808**)

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างความสัมพันธ์ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 กับความสุขในการทำงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล เป็นรายคู่ พบว่า ทักษะการสื่อสาร (x_1) กับการสนับสนุนจากผู้บริหารและเพื่อนร่วมงาน (y1) มีค่าความสัมพันธ์ในระดับสูงสุด (r_{x1y1} = 0.863**) รองลงมา คือ ทักษะการทำงานเป็นทีม (x_2) กับการสนับสนุนจากผู้บริหารและเพื่อนร่วมงาน (y1) มีค่าความสัมพันธ์ในระดับสูงสุด (r_{x2y1} = 0.861**) และทักษะการสื่อสาร (x_1) กับการพัฒนาวิชาชีพ (y_2) มีค่าความสัมพันธ์ในระดับสูงสุด (r_{x1y2} = 0.853**) ส่วนทักษะทางเทคโนโลยี นวัตกรรมและดิจิทัล (x_4) กับสภาพแวดล้อมการทำงานที่ดี (y_4) มีค่าความสัมพันธ์ในระดับน้อยสุด (r_{x4y4} = 0.853**)

4. วัตถุประสงค์ข้อที่ 4 พบว่า แนวทางการสร้างความสุขในการทำงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาสตูล โดยจำแนกตามองค์ประกอบของความสุขในการทำงาน 4 ด้าน ดังนี้

1) ด้านการสนับสนุนจากผู้บริหารและเพื่อนร่วมงาน หน่วยงานต้นสังกัดควรกำหนดการพัฒนาภาวะผู้นำที่เหมาะสมและผู้นำควรมีทักษะในทศวรรษที่ 21 อีกทั้งผู้บริหารสถานศึกษาควรใช้หลักธรรมาภิบาลเพื่อให้ครูมีความสุขในการทำงาน และควรใช้หลักการบริหารแบบทศพิธราชธรรม และผู้บริหารควรมีทักษะด้านการสื่อสารที่โน้มน้าวใจ และมีความยืดหยุ่น เพื่อสร้างบรรยากาศที่ปลอดภัยให้ครูกล้าเสนอแนวคิดใหม่ๆ อย่างมั่นใจ

2) ด้านการพัฒนาวิชาชีพ ผู้บริหารควรมอบหมายงานตามความเชี่ยวชาญเพื่อส่งเสริมศักยภาพในสิ่งที่ครูสนใจ ซึ่งจะช่วยสร้างความมั่นใจและประสิทธิภาพในการทำงาน และควรมีการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในทุกด้าน

3) ด้านความสมดุลระหว่างชีวิตส่วนตัวและการทำงาน ผู้บริหารควรมีทักษะการนำเทคโนโลยีมาใช้บริหารจัดการเพื่อลดภาระงานที่ซ้ำซ้อนในสถานศึกษา และนำเทคโนโลยีที่ก้าวหน้ามาใช้จะช่วยให้ครูมีความสะดวกรวดเร็วในการทำงาน ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อความสุขในการทำงาน

4. ด้านสภาพแวดล้อมการทำงานที่ดี โรงเรียนในพื้นที่ทุรกันดารควรได้รับความสนใจและการสนับสนุนเป็นพิเศษ เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่เท่าเทียม

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ทักษะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษาโดยภาพรวมและรายด้านสะท้อนค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านปรากฏว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านทักษะทางเทคโนโลยีนวัตกรรมและดิจิทัล

รองลงมาคือ ด้านทักษะการสื่อสาร ขณะที่ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดแต่ยังคงจัดอยู่ในระดับมากคือ ด้านทักษะการแก้ปัญหาและตัดสินใจ ผลการวิจัยดังกล่าวมีความสอดคล้องเชิงประจักษ์กับผลการศึกษาของจักรกฤษณ์ เกษไธสง และคณะ ที่ได้ศึกษาทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 4 ที่พบว่าทักษะในภาพรวมและรายด้านของผู้บริหารอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน (จักรกฤษณ์ เกษไธสง และคณะ, 2565) การที่ผู้บริหารสถานศึกษามุ่งเน้นการพัฒนาและแสดงออกซึ่งสมรรถนะเชิงปฏิสัมพันธ์และการสื่อสารเพื่อการบริหารจัดการองค์กร (Interactive and Communication Competencies for Organizational Management) กล่าวคือ ในงานวิจัยฉบับนี้พบว่าผู้บริหารมีจุดแข็งและมีค่าเฉลี่ยสูงในด้านทักษะทางเทคโนโลยีนวัตกรรม ดิจิทัล และทักษะการสื่อสาร ซึ่งมีความสอดรับและเป็นไปในทิศทางเดียวกับข้อค้นพบของงานวิจัยข้างต้น ที่แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารมีค่าเฉลี่ยสูงในมิติที่เกี่ยวข้องอย่างเด่นชัด ได้แก่ ทักษะการเรียนรู้ ทักษะความเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ และทักษะการสื่อสารและความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ปรากฏการณ์ที่ผลการวิจัยจากทั้งสองพื้นที่มีความสอดคล้องกันในระดับสูงในมิติดังกล่าว สามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดที่ว่า ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นคุณลักษณะเชิงสมรรถนะที่ผู้บริหารในยุคปัจจุบันให้ความสนใจเป็นอย่างยิ่ง การที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะบริหารงานให้มีคุณภาพ สิ่งสำคัญที่สุดคือตัวผู้บริหารต้องเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ มีการพัฒนาตนเอง มีความเป็นผู้นำ และมีความสามารถในการใช้ทักษะการบริหารได้เป็นอย่างดี อีกทั้งผู้บริหารในปัจจุบันได้ให้ความสำคัญกับการเข้ารับการอบรมพัฒนาสมรรถนะเกี่ยวกับทักษะการบริหารงานด้านเทคโนโลยีและการสื่อสารยุคใหม่ มุ่งเน้นการพัฒนาบุคลากร และดำเนินงานตามนโยบายและวิสัยทัศน์ที่ตั้งไว้เพื่อนำพาสถานศึกษาไปสู่เป้าหมายในยุคแห่งการเปลี่ยนผ่าน

2. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ความสุขในการทำงานของครูโดยภาพรวมและรายด้านสะท้อนค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ปรากฏว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือด้านการพัฒนาวิชาชีพ รองลงมาคือ ด้านความสมดุลระหว่างชีวิตส่วนตัวและการทำงาน ขณะที่ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดแต่ยังคงจัดอยู่ในระดับมากคือ ด้านสภาพแวดล้อมการทำงานที่ดี ผลการวิจัยดังกล่าวมีความสอดคล้องเชิงประจักษ์กับผลการศึกษาของจิรภัทร์ โพธิ์บาทะ (2565) ได้ศึกษาเรื่องความสุขในการทำงานของบุคลากรองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่พบว่าระดับความสุขในการปฏิบัติงานโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน โดยความเหมือนที่ปรากฏเด่นชัดระหว่างงานวิจัยทั้งสองฉบับคือ การที่บุคลากรได้รับ "แรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motivation) และคุณค่าจากความสำเร็จในงาน" เป็นตัวขับเคลื่อนความสุขหลัก มากกว่าปัจจัยสนับสนุนภายนอก (จิรภัทร์ โพธิ์บาทะ, 2565) ในงานวิจัยฉบับนี้พบว่า ครูมีระดับความสุขสูงสุดในด้านการพัฒนาวิชาชีพ (การเติบโตและการเรียนรู้) ซึ่งสอดรับและเป็นไปในทิศทางเดียวกับข้อค้นพบของจิรภัทร์ โพธิ์บาทะ ที่แสดงให้เห็นว่าบุคลากรมีค่าเฉลี่ยความสุขสูงในมิติของความสำเร็จในงาน การเป็นที่ยอมรับและ

ความรักในงาน ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยจูงใจภายใน (Motivator Factors) ตามทฤษฎีการบริหารงานบุคคล ความสอดคล้องกันในระดับสูงดังกล่าว เนื่องจากครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล ส่วนใหญ่เป็นผู้มีความมุ่งมั่นในวิชาชีพ มีความรู้สึกเชิงบวกต่อภาระงานสอน ตลอดจนมีความรักและผูกพันกับองค์กร แม้จะเผชิญความท้าทายในพื้นที่ ทว่าเมื่อครูได้รับโอกาสในการพัฒนาองค์ความรู้ ทักษะเชิงวิชาชีพ และได้รับการยอมรับในความสามารถ ย่อมส่งผลให้เกิดความพึงพอใจและตระหนักในคุณค่าของตนเอง (Self-Actualization) ซึ่งเป็นแกนกลางสำคัญของความสุขในการทำงานและการสร้างแรงจูงใจภายในที่ยั่งยืน

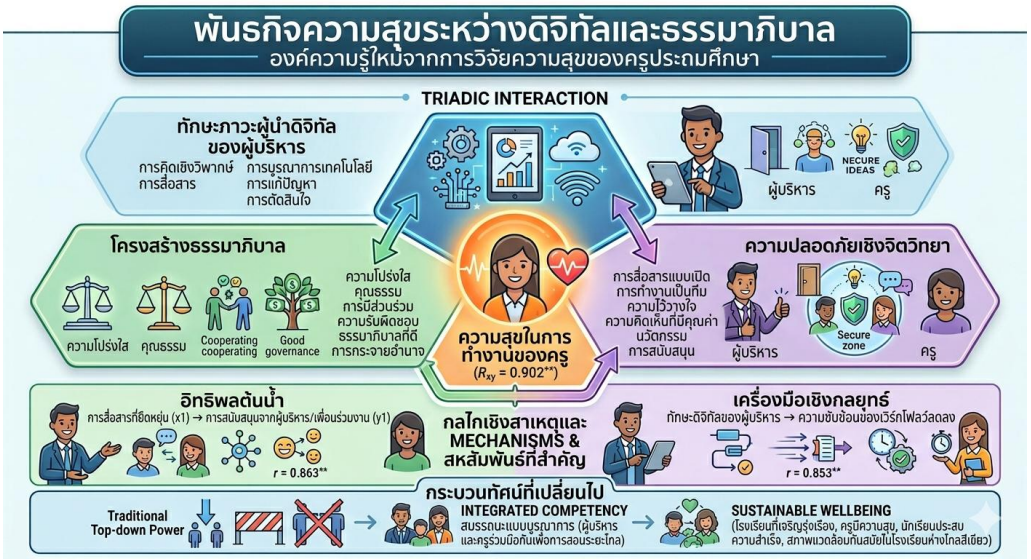
3. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า ทักษะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษาและความสุขในการทำงานของครู โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (Rxy = 0.902**) ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ผลการวิจัยดังกล่าวมีความสอดคล้องเชิงประจักษ์กับผลการศึกษาของกิตติมา ใจปลื้ม ที่ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 กับความสุขในการทำงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจันทบุรี ตราด โดยความเหมือนที่ปรากฏเด่นชัดระหว่างงานวิจัยทั้งสองฉบับคือ การสะท้อนพฤติกรรมความสัมพันธ์ทางสถิติที่มีขนาด (Magnitude) และทิศทาง (Direction) ไปในทางเดียวกันในระดับสูง (กิตติมา ใจปลื้ม, 2565) กล่าวคือ งานวิจัยทั้งสองชิ้นต่างยืนยันว่า ทักษะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษาไม่ใช่ปัจจัยที่แยกส่วนเป็นเอกเทศ แต่เป็นตัวแปรต้นที่มีอิทธิพลร่วมและแปรผันตามกันในเชิงบวกกับความสุขในการทำงานของครูอย่างมีนัยสำคัญ เมื่อผู้บริหารแสดงออกถึงทักษะผู้นำในศตวรรษที่ 21 เพิ่มมากขึ้น ความสุขในการปฏิบัติงานของครูในองค์กรจะยกระดับสูงขึ้นตามไปด้วยอย่างเป็นระบบซึ่งผลเชิงความสัมพันธ์ในระดับสูงและคล้อยตามกันดังกล่าว เนื่องจากผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล มีความรู้ ความสามารถ และสมรรถนะในการบริหารจัดการสถานศึกษาโดยใช้กรอบทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 เป็นแกนหลักในการดำเนินงาน ได้แก่ ทักษะการสื่อสาร ทักษะการทำงานเป็นทีม ทักษะการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ ตลอดจนทักษะการบูรณาการเทคโนโลยี นวัตกรรม และดิจิทัลมาใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารงาน การที่ผู้บริหารมีและใช้ทักษะเหล่านี้อย่างมีประสิทธิภาพ ย่อมส่งผลให้กระบวนการทำงานภายในโรงเรียนมีความยืดหยุ่น มีความโปร่งใส และลดอุปสรรคในการปฏิบัติงานของครูลง นอกจากนี้ การสื่อสารที่ชัดเจนร่วมกับการนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อลดขั้นตอนระบบงานที่ซ้ำซ้อน ถือเป็นการสนับสนุนที่ตรงจุดและตรงต่อความต้องการของครูในปัจจุบัน สภาวการณ์ดังกล่าวจึงช่วยลดความตึงเครียดจากภาระงานอื่นที่ไม่ใช่งานสอน และเปลี่ยนแปรสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาให้กลายเป็นพื้นที่ที่เอื้อต่อการทำงานอย่างมีความสุข (Happy Workplace) ความเชื่อมโยงเชิงโครงสร้างนี้ย้ำชัดว่า ทักษะเชิงรุกของผู้บริหารสถานศึกษาย่อมเป็นฟันเฟืองเชิงกลยุทธ์ที่สำคัญที่สุดในการขับเคลื่อน สรรค์สร้าง และค้ำจุนสุขภาวะ

ทางจิตใจรวมถึงความผาสุกในการวิชาชีพของครู ซึ่งจะส่งผลิตผลเชิงบวกต่อประสิทธิผลการจัดการเรียนรู้ของสถานศึกษาในระยะยาวต่อไป

4. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 พบว่า แนวทางสำคัญในการเสริมสร้างความสุขในการปฏิบัติงานของครู ประกอบด้วย การที่หน่วยงานต้นสังกัดควรกำหนดแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำที่เหมาะสม และผู้บริหารสถานศึกษาควรขับเคลื่อนองค์กรด้วยทักษะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ร่วมกับการประยุกต์ใช้หลักธรรมาภิบาลและหลักทศพิธราชธรรม มีทักษะการสื่อสารที่ยืดหยุ่นเพื่อสร้างบรรยากาศที่ปลอดภัย (Psychological Safety) การบริหารงานบุคคลโดยมอบหมายงานตามความเชี่ยวชาญ ตลอดจนการบูรณาการเทคโนโลยีเพื่อลดความซ้ำซ้อนของภาระงาน และการให้ความช่วยเหลือเป็นพิเศษแก่สถานศึกษาในพื้นที่ทุรกันดาร ข้อค้นพบเชิงข้อเสนอแนะดังกล่าวมีความสอดคล้องเชิงประจักษ์ โดยความเหมือนที่ปรากฏเด่นชัดในเชิงโครงสร้างความคิดระหว่างงานวิจัยฉบับนี้ คือ "การยืนยันว่าหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) และการบริหารจัดการเชิงระบบเป็นกลไกส่วนขาด (Missing Link) ที่สำคัญที่สุดในการสร้างสภาวะแวดล้อมที่เอื้อต่อความสุขของบุคลากร" กล่าวคือ มีความเหมือนในมิติเชิงโครงสร้างกับการศึกษาของพระอุทิศ สมมาภาณี (แท่งทอง) ที่ระบุว่าการบริหารการศึกษาต้องใช้หลักธรรมาภิบาลขับเคลื่อนปัจจัยนำเข้าทางการบริหาร 4Ms (Man, Money, Materials, Management) เพื่อมุ่งสู่เป้าหมายการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ โดยข้อเสนอแนะที่มีทิศทางเดียวกัน เนื่องจากครูและบุคลากรทางการศึกษามีความเชื่อร่วมกันว่า ความสุขที่แท้จริงและยั่งยืนในการทำงานไม่ได้เกิดขึ้นจากปัจจัยส่วนบุคคลเพียงอย่างเดียว แต่ต้องเริ่มต้นจาก "ระบบการบริหารจัดการองค์กรที่มีความโปร่งใสและเป็นธรรม" เมื่อผู้บริหารสถานศึกษานำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ ย่อมส่งผลให้กระบวนการบริหารงานบุคคล การจัดสรรงบประมาณ และการกระจายภาระงานดำเนินไปอย่างถูกต้องตามหลักคุณธรรม ซึ่งจะช่วยลดความขัดแย้ง ความตึงเครียด และความรู้สึกไม่มั่นคงในวิชาชีพของครูลงได้อย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้การที่ข้อเสนอแนะของงานวิจัยฉบับนี้ชี้ถึงความต้องการด้านทักษะเทคโนโลยีและการสนับสนุนโรงเรียนในพื้นที่ทุรกันดาร ยังเชื่อมโยงโดยตรงกับหลักความคุ้มค่าและหลักความรับผิดชอบทางสังคม (พระอุทิศ สมมาภาณี (แท่งทอง), 2564) เนื่องจากเป็นการบริหารทรัพยากรที่มีจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุดและสร้างความเท่าเทียมเชิงโครงสร้าง ดึงให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและเกิดความเชื่อมั่น (Public Assessment) ดังนั้น การหลอมรวมทักษะผู้นำในศตวรรษที่ 21 เข้ากับโครงสร้างการบริหารที่ยึดหลักคุณธรรมและธรรมาภิบาล จึงเป็นคำตอบเชิงกลยุทธ์ที่ครูในพื้นที่สะท้อนว่าเป็นปัจจัยต้นน้ำที่จะเปลี่ยนแปรสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และทำให้ครูผู้ปฏิบัติงานมีความผาสุกในวิชาชีพอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยขอนำเสนอองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 สรุปองค์ความรู้ใหม่

จากภาพอธิบายได้ว่า งานวิจัยชิ้นนี้ค้นพบกลไกเชิงระบบว่า "ความสุขที่แท้จริงและยั่งยืนในการทำงานของครูประถมศึกษาในพื้นที่ห่างไกล ไม่ได้แปรผันตามมิติกายภาพเพียงลำพัง แต่ถูกขับเคลื่อนร่วมกันผ่านปฏิสัมพันธ์สามเส้า (Triadic Interaction) ระหว่างทักษะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหาร โครงสร้างธรรมาภิบาล และพื้นที่ปลอดภัยเชิงจิตวิทยา" ก่อเกิดเป็นโมเดลสหสัมพันธ์เชิงบวกระดับสูงยิ่ง โดยมี "ทักษะการสื่อสารที่ยืดหยุ่นเชื่อมโยงกับการหนุนเสริมการพัฒนาวิชาชีพ" เป็นคู่อิทธิพลต้นน้ำที่สร้างแรงจูงใจภายในสูงสุด ในขณะที่ "ทักษะเทคโนโลยีดิจิทัลของผู้บริหาร" ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ในการทลายโครงสร้างระบบงานที่ซ้ำซ้อน ช่วยปลดล็อกภาระงานและคืนเวลาสอนให้แก่ครู ข้อค้นพบนี้จึงเปลี่ยนกระบวนทัศน์การบริหารสถานศึกษาจากการใช้อำนาจตามสายงาน (Top-down) สู่การใช้สมรรถนะเชิงบูรณาการเพื่อค้ำจุนสุขภาวะองค์กรและการศึกษาที่เท่าเทียมอย่างยั่งยืน

บทสรุป

จากการวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างทักษะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษากับความสุขในการทำงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล พบว่า ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านทักษะทางเทคโนโลยีนวัตกรรมและดิจิทัลมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ในขณะที่ความสุขในการทำงานของครูโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากเช่นกัน โดยด้านการพัฒนาวิชาชีพมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์พบว่า ทักษะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษามีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูงกับความสุขในการทำงานของครูอย่างมีนัยสำคัญ

ทางสถิติที่ระดับ .01 (Rxy = 0.902**) นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอองค์ความรู้ใหม่ ประกอบด้วย การนำเทคโนโลยีมาลดภาระงาน การสื่อสารอย่างยืดหยุ่น การบริหารด้วยหลักธรรมาภิบาล และการมอบหมายงานตามความเชี่ยวชาญ เพื่อเป็นแนวทางการส่งเสริมความสุขในการทำงานของครูอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย (เพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ ใคร หน่วยงานใด อย่างไร

เพื่อให้ผลการวิจัยนำไปสู่การปฏิบัติที่เกิดประโยชน์สูงสุด จึงมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. ระดับหน่วยงานต้นสังกัด (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล)

1.1 การกำหนดมาตรฐานและพัฒนาภาวะผู้นำ ควรกำหนดนโยบายการพัฒนาภาวะผู้นำที่เน้นทักษะในศตวรรษที่ 21 อย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะด้านทักษะการแก้ปัญหาและตัดสินใจ ซึ่งเป็นจุดที่ได้คะแนนเฉลี่ยต่ำที่สุด หน่วยงานควรจัดอบรมเชิงปฏิบัติการที่เน้นการวิเคราะห์สถานการณ์อย่างเป็นระบบ

1.2 นโยบายสนับสนุนโรงเรียนพื้นที่ทุรกันดาร ควรมีนโยบายจัดสรรงบประมาณหรือทรัพยากรเป็นกรณี พิเศษเพื่อพัฒนา สภาพแวดล้อมการทำงานในพื้นที่ห่างไกล เพื่อสร้างความเท่าเทียมและยกระดับความสุขของครู

1.3 การนำเทคโนโลยีมาลดภาระงาน ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในระดับนโยบาย เพื่อลดภาระงานที่ซ้ำซ้อนของครู ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อความสมดุลระหว่างชีวิตส่วนตัวและการทำงาน

2. ระดับสถานศึกษา (ผู้บริหารสถานศึกษา)

2.1 การบริหารด้วยหลักธรรมาภิบาล ผู้บริหารควรยึดหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) และ ทศพิธราชธรรม เพื่อสร้างระบบการทำงานที่โปร่งใส เป็นธรรมและสร้างความปลอดภัยทางจิตใจให้ครูกล้าเสนอ แนวคิดใหม่ๆ

2.2 การบริหารทรัพยากรบุคคลตามความเชี่ยวชาญ ควรมีนโยบายมอบหมายงานตามความถนัด (Put the right man on the right job) เพื่อให้ครูรู้สึกมั่นใจและมีประสิทธิภาพในการทำงาน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญ ต่อความสุขในการพัฒนาวิชาชีพ

2.3 การปรับปรุงสภาพแวดล้อมกายภาพ พัฒนาพื้นที่ทำงาน เช่น โต๊ะทำงานหรือห้องพักครูให้สะอาดและสะดวกสบาย เนื่องจากเป็นด้านที่ครูมีความสุขน้อยที่สุดในปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ (เพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ อย่างไร)

1. ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ด้านทักษะการแก้ปัญหาและตัดสินใจเป็นด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ดังนั้นควรส่งเสริมให้ผู้บริหารสามารถกำหนดทางเลือกในการแก้ปัญหาได้อย่างหลากหลายและเป็นไปได้จริง และความสามารถวิเคราะห์สถานการณ์หรือปัญหาต่างๆ อย่างเป็นระบบ

2. ความสุขในการทำงานของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล ด้านสภาพแวดล้อมการทำงานที่ดีมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ดังนั้นควรปรับพื้นที่ทำงาน (เช่น โต๊ะทำงาน ห้องพักครู) ที่สะอาด สะดวกสบาย และเอื้อต่อการทำงาน

3. จากผลการศึกษาทักษะการใช้เทคโนโลยี นวัตกรรมและดิจิทัลมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมการทำงานที่ดีน้อยที่สุด ดังนั้นควรสนับสนุนและส่งเสริมสภาพแวดล้อมในการทำงานให้มีความสะดวก น่าอยู่เหมาะสมกับการปฏิบัติหน้าที่ รู้สึกถึงความปลอดภัยทั้งทางร่างกายและจิตใจในการปฏิบัติงานในโรงเรียน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป (ถ้ามี)

1. ควรมีการวิจัยและพัฒนาเพื่อจัดทำเกี่ยวกับรูปแบบ (Model) หรือแพลตฟอร์มการพัฒนาวิชาชีพครูอัจฉริยะ (Smart Professional Development Platform) ที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลและการหนุนเสริมของผู้บริหาร

2. ควรมีการทำการวิจัยเชิงคุณภาพลึก (In-depth Qualitative Research) หรือ การศึกษาพหุกรณี (Multi-Case Studies) ในกลุ่มโรงเรียนขนาดเล็กและพื้นที่ทุรกันดารของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสตูล

เอกสารอ้างอิง

กิตติมา ใจปลื้ม. (2565). ความสัมพันธ์ระหว่างทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 กับความสุขในการทำงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาจันทบุรี ตราด. *วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา.* มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

จักรกฤษณ์ เกษไธสง และคณะ. (2565). ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 4. *วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย, 6(1):* 1–15.

จิรภัทร์ โพธิ์บาทะ. (2565). ความสุขในการทำงานของบุคลากรองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี. *งานนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารการศึกษา.* มหาวิทยาลัยบูรพา.

ชัยชนะ สุขใจ. (2566). ความท้าทายในการบริหารสถานศึกษาในพื้นที่ห่างไกล: กรณีศึกษาจังหวัดสตูล. *วารสารการศึกษาและการพัฒนาสังคม, 19(1):* 18–32.

ธนิต วงศ์สุวรรณ. (2565). ความสัมพันธ์ระหว่างความสุขในการทำงานของครูกับประสิทธิภาพการสอน. *วารสารศึกษาศาสตร์, 30(3):* 340–358.

บุญชม ศรีสะอาด. (2556). *การวิจัยเบื้องต้น*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระอุทิศ สมมาภาณี (แท่งทอง). (2564). หลักธรรมาภิบาลกับการบริหารการศึกษา. *บัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์, 9(3):* 81–90.

พิทยา สุขสมบัติ. (2564). กลยุทธ์การพัฒนาทักษะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับผู้บริหารสถานศึกษา. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา, 12(4):* 78–92.

วณิชวรรณ รัตนจารุพิทักษ์. (2564). ทัศนคติของครูที่มีต่อทักษะสำคัญในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษา. *Journal of Roi Kaensarn Academi, 6(4):* 47–58.

วิชัย จันทร์ศรี. (2563). การพัฒนาทักษะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับผู้บริหารสถานศึกษาในภาคใต้. *วารสารครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 8(2):* 67–80.

สุกัญญา แสงจันทร์. (2565). สุขภาพจิตและความสุขในการทำงานของครู. *วารสารสุขภาพจิตแห่งประเทศไทย, 33(1):* 52–67.

อัญชลี บวดขุนทด. (2565). การประเมินผลกระทบของเทคโนโลยีสารสนเทศต่อการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา. *วารสารวิทยาศาสตร์และนวัตกรรมการเกษตร, 53(2):* 45–56.

Briner, R. B., & Dewberry, C. (2007). *Staff wellbeing is key to school success: A research study into the links between staff wellbeing and school performance*. Worklife Support Ltd/Hamilton House.

ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการบรรลุธรรมในวิมุตตายตนสูตร

An Analytical Study of the Patterns of the Attainment of Enlightenment in the Vimuttāyatana Sutta

[1*]**วรณา จิรานพคุณ** Worana Jiranopkul
[2**]**พระราชญาณวชิรเวที** Phra Rajyanvajiravedi
[3***]**พระครูสิริรัตนบัณฑิต** Phrakhrusirirattanabundit
[1,2,3]คณะพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
[1,2,3]Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
[*]First author, e-mail: 6601101055@mcu.ac.th
Corresponding author, e-mail: [**]methi424@gmail.com [***]happy_kmn@hotmail.com

Received May 21, 2026; **Revised** June 4, 2026; **Accepted:** June 29, 2026

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาโครงสร้างและเนื้อหาของวิมุตตายตนสูตร 2) เพื่อตรวจสอบรูปแบบการบรรลุธรรมที่ปรากฏในวิมุตตายตนสูตร 3) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการบรรลุธรรมทั้ง 5 ประการที่นำเสนอในวิมุตตายตนสูตร การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบวิจัยเอกสารและแบบภาคสนาม โดยศึกษาพระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3 กลุ่ม ได้แก่ นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา เจ้าของสำนักปฏิบัติธรรม เจ้าอาวาสหรือวิปัสสนาจารย์ และนักปฏิบัติธรรม จำนวน 17 รูป/ท่าน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนาและการสังเคราะห์เชิงตีความ ผลการวิจัยพบว่า วิมุตตายตนสูตรแสดงเหตุแห่งวิมุตติไว้ 5 ประการ คือ ฟังธรรม แสดงธรรม สาธยายธรรม พิจารณาธรรม และเจริญสมาธินิมิต โดยทั้งหมดมีกระบวนธรรมร่วม คือ เมื่อรู้แจ้ง ซาบซึ้งในอรรถในธรรม ย่อมนำไปสู่ธรรมสมาธิ 5 ได้แก่ ปราโมทย์ ปีติ ปัสสัทธิ สุข และสมาธิ อันเป็นพื้นฐานสำคัญของวิมุตติ ทั้งนี้ผู้วิจัยจึงขอเสนอ LIGHT Model หรือโมเดลแสงสว่างแห่งธรรม ได้แก่ Listen, Instruct, Grasp by Recitation, Hold and Contemplate และ Train through Samādhi แบบจำลองนี้อธิบายการหลุดพ้นอย่างเป็นระบบตามที่ปรากฏในพระสูตรวิมุตตายตนะผ่านมิติของของปริยัติ

ปฏิบัติ และปฏิเวธอย่างเป็นระบบ โดยแต่ละองค์ประกอบสามารถนำไปสู่วิมุตติได้โดยอิสระ หรือใช้ร่วมกันตามจริตของแต่ละบุคคล ผลลัพธ์นำไปสู่วิมุตติ คือ จิตที่ยังไม่หลุดพ้น ย่อมหลุดพ้น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไป ย่อมถึงความสิ้นไป และย่อมบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมที่ยังไม่ได้บรรลุ

คำสำคัญ: การบรรลุธรรม; พระพุทธศาสนา; วิมุตตายตนะ

Abstract

This research has three objectives: 1) to study the structure and content of the Vimuttāyatana Sutta; 2) to examine the patterns of the attainment of enlightenment in the Vimuttāyatana Sutta; and 3) to analyze the five patterns of the attainment of enlightenment presented in the Vimuttāyatana Sutta. This study is qualitative research, employing both documentary research and fieldwork research through the study of the Tipiṭaka, commentaries, academic books, and related studies, together with data collection through in-depth interviews with seventeen key informants from three groups: Buddhist scholars, founders or heads of Dhamma practice centers, abbots, or vipassanā teachers, and Dhamma practitioners. The data were analyzed through descriptive content analysis and interpretive synthesis. The research findings revealed that the Vimuttāyatana Sutta presents five bases of liberation: listening to the Dhamma, instructing the Dhamma, reciting the Dhamma, contemplating the Dhamma, and cultivating a meditation sign. All five share a common Dhamma process: when one realizes and deeply appreciates the meaning and the Dhamma, this gives rise to the Dhamma-samādhi or Virtues Making for Firmness in the Dhamma, namely gladness, rapture, tranquility, happiness, and concentration, which forms an important foundation for liberation. The rapture factor of enlightenment serves as a supportive condition for the further development of vipassanā, culminating in enlightenment. The researcher proposes a model of the patterns of the attainment of enlightenment in the Vimuttāyatana Sutta, namely the LIGHT Model, comprising Listen, Instruct, Grasp by Recitation, Hold and Contemplate, and Train through Samādhi. This model systematically explains liberation as presented in the Vimuttāyatana Sutta through the dimensions of learning, practice, and realization. Each component can independently lead to liberation, or they may

be used together according to the temperament of each individual. The outcome leading to liberation is that the mind not yet liberated becomes liberated, the taints not yet destroyed come to destruction, and the unsurpassed security from bondage not yet attained is attained.

Keywords: Enlightenment; Buddhism; Vimuttāyatana

บทนำ

ในสภาพสังคมปัจจุบัน ปรากฏให้เห็นว่าผู้คนจำนวนมากเริ่มหันมาให้ความสนใจต่อการเข้าวัดและการปฏิบัติธรรมตั้งแต่อายุยังน้อย อันอาจเป็นผลสืบเนื่องจากสภาพปัญหาและความทุกข์ที่ทวีความซับซ้อนและรุนแรงมากขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับวิถีชีวิตในอดีต ความเร่งรีบ การแข่งขัน ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงสภาพจิตใจของคนปัจจุบันที่เสื่อมถอยลง ทำให้มนุษย์จำนวนไม่น้อยแสวงหาที่พึ่งทางใจด้วยการอ่านหนังสือธรรมะ การรับฟังคำสอนผ่านสื่อและช่องทางต่างๆ หรือการเข้าร่วมปฏิบัติธรรมในสำนักปฏิบัติธรรมเป็นระยะเวลาหลายวันหลายคืน เพื่อบรรเทาความทุกข์ทางจิตใจหรือคลี่คลายปัญหาชีวิตที่ดูเหมือนจะไม่มีทางออก อย่างไรก็ดี นอกจากการแสวงหาธรรมเพื่อเยียวยาความทุกข์ในระดับหนึ่งแล้ว ยังมีบุคคลอีกจำนวนหนึ่งที่มีความมุ่งมั่นในการแสวงหาทางพ้นทุกข์อย่างแท้จริง โดยตั้งเป้าหมายสูงสุดไว้ที่การดับทุกข์โดยสิ้นเชิง ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดและเผชิญความทุกข์ในวัฏสงสารอีกต่อไป อันเป็นการบรรลุถึงพระนิพพาน ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา

การจะผ่านพ้นความทุกข์โศกจากเรื่องราวต่างๆ ที่ถาโถมเข้ามาในช่วงจังหวะชีวิตที่หลายคนได้เผชิญ จนน้ำตาแทบจะไหลออกมาเป็นสายเลือดครั้งแล้วครั้งเล่านั้น ก็ยังไม่ยากเท่ากับการจะพาตนให้พ้นจากเภทภัยในวัฏสงสารนี้ไปให้ได้ในที่สุด เพราะเป็นความดับทุกข์อย่างสิ้นเชิงโดยแท้จริง พระพุทธองค์ทรงแสดงให้เห็นความยืดเยื้อยาวนานและความน่าสลดของการเวียนว่ายตายเกิดไว้อย่างชัดเจนในอัสสุสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 16 ข้อที่ 126 หน้าที่ 217, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ว่า

> “น้ำตาที่หลั่งไหลของเธอทั้งหลายผู้วนเวียนท่องเที่ยวไป คร่ำครวญร้องไห้อยู่ เพราะประสบกับสิ่งที่ไม่น่าพอใจ เพราะพลัดพรากจากสิ่งที่พอใจ โดยกาลนานนี้แหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง 4 ไม่มากกว่าเลย เธอทั้งหลายได้ประสบความตายของมารดามาช้านาน น้ำตาที่หลั่งไหลของเธอทั้งหลายผู้ประสบความตายของมารดา คร่ำครวญร้องไห้อยู่ เพราะประสบกับสิ่งที่ไม่น่าพอใจ เพราะพลัดพรากจากสิ่งที่พอใจนี้แหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง 4 ไม่มากกว่าเลย เธอทั้งหลายได้ประสบความตายของบิดา ... ของพี่ชายน้องชาย ... ของพี่สาว น้องสาว ... ของบุตร ... ของธิดา ... ความเสื่อมของญาติ ... ความ

เสื่อมแห่งโภคะ ... ความเสื่อมเพราะโรคมาช้านาน น้ำตาที่หลั่งไหลของเธอทั้งหลายผู้ประสบความเสื่อมเพราะโรค คร่ำครวญร้องไห้อยู่ เพราะประสบกับสิ่งที่ไม่น่าพอใจ เพราะพลัดพรากจากสิ่งที่พอใจนี้แหละมากกว่า ส่วนน้ำในมหาสมุทรทั้ง 4 ไม่มากกว่าเลย

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้และทรงสั่งสอนวิธีการปฏิบัติไว้หลากหลาย เพื่อให้เหมาะกับจริต อุปนิสัย และอินทรีย์ของเวไนยสัตว์ที่แตกต่างกัน อย่างเช่น บางท่านบรรลุธรรมด้วยการฟังธรรม บางท่านบรรลุธรรมด้วยการแสดงธรรม บางท่านบรรลุธรรมด้วยการสาธยายธรรม บางท่านบรรลุธรรมด้วยการตรึกตรอง เพ่ง พิจารณาธรรม และบางท่านบรรลุธรรมด้วยการเจริญสมาธิภาวนา ความหลากหลายแห่งวิธีการที่นำไปสู่วิมุตติเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงพระมหากรุณาธิคุณและพระปัญญาญาณของพระพุทธองค์ในการสั่งสอนสัตว์โลกอย่างละเอียดอ่อนและลึกซึ้ง โดยพระสูตรที่กล่าวถึงกระบวนการและเหตุแห่งวิมุตติอย่างชัดเจน คือ วิมุตตายตนสูตร พระสูตรนี้ปรากฏในพระไตรปิฎกเล่มที่ 22 อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต โดยจำแนกเหตุแห่งวิมุตติหรือหนทางแห่งความหลุดพ้นไว้ 5 ประการ กล่าวโดยย่อคือ การฟังธรรม การแสดงธรรม การสาธยายธรรม การพิจารณาธรรม และการเจริญสมาธินิมิต โดยสาระสำคัญของวิมุตตายตนสูตรแสดงให้เห็นถึงกระบวนการภายในของจิตใจหรือกระบวนธรรมที่เริ่มจากเหตุแห่งวิมุตติทั้ง 5 ประการ จากนั้นเมื่อเกิดการรู้แจ้งซาบซึ้งในอรรถในธรรมแล้ว ก็จะนำเข้าสู่ธรรมสมาธิ 5 คือ ลำดับขั้นตอนของจิต เริ่มจากเกิดปราโมทย์ ปีติ ปัสสัทธิ สุข สมาธิ ซึ่งถ้าปฏิบัติธรรมถูกทาง และเข้าทางที่ถูกแล้ว ก็จะเกิดธรรมที่เป็นคุณภาพจิตใจ 5 ข้อนี้หนุนต่อกันไปตามลำดับอย่างนี้ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2564) และพัฒนาต่อเนื่องไปสู่การรู้แจ้งสัจธรรม ซึ่งก็คือการบรรลุธรรมนั่นเอง อย่างไรก็ตาม ในบริบทของสังคมร่วมสมัย พุทธศาสนิกชนจำนวนไม่น้อยยังมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรม (Buswell & Lopez, 2014) โดยมักยึดติดกับรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งอย่างตายตัว (Trainor & Arai, 2022) เช่น เข้าใจว่าการบรรลุธรรมต้องเกิดจากการนั่งสมาธิเพียงอย่างเดียว (Buswell & Lopez, 2014) หรือเห็นว่าการฟังธรรม การแสดงธรรม และการสาธยายธรรมเป็นเพียงกิจกรรมในรูปแบบพิธีกรรมหรือเป็นเชิงทฤษฎี ไม่สามารถนำไปสู่การหลุดพ้นได้ บ้างก็เข้าใจว่าฟังธรรมแล้วบรรลุธรรมเป็นไปไม่ได้ เพราะพระพุทธเจ้าไม่ได้อยู่สั่งสอนธรรมให้แก่สาวกเหมือนในสมัยพุทธกาลแล้ว แต่หากเราอ่านวิมุตตายตนสูตรประการแรก จะเห็นได้ว่าความเป็นจริงพระพุทธองค์ไม่ได้จำกัดเพียงการฟังธรรมจากพระองค์เองอย่างเดียวจึงจะบรรลุธรรมได้ หากแต่การได้ฟังธรรมจากสาวกของพระพุทธองค์ก็สามารถบรรลุธรรมได้เช่นเดียวกัน ขึ้นอยู่กับคุณภาพจิตของผู้ฟังและการเจริญสติปัญญาอย่างถูกต้อง เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการบรรลุธรรมในวิมุตตายตนสูตร โดยเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และคัมภีร์ที่เกี่ยวข้อง เพื่ออธิบายองค์ประกอบ ขั้นตอน กระบวนการเกิดวิมุตติแต่ละประการอย่างเป็นระบบ รวมถึงปัจจัยแวดล้อม

หรือเงื่อนไขที่เอื้อต่อการเกิดมรรคผลในขณะฟังธรรม แสดงธรรม สาธยายธรรม พิจารณาธรรม และเจริญสมาธินิมิต การศึกษานี้เป็นไปเพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติธรรมได้จริง เพื่อให้ผู้เจริญภาวนาได้หมั่นเพียรชำระจิตตนให้อยู่ในสภาวะที่พร้อมบรรลุธรรมอยู่เสมอ แม้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ปรินิพพานไปนานแล้ว แต่ธรรมะของพระพุทธองค์ยังคงเป็นตัวแทนอันเปี่ยมไปด้วยความเมตตา มหากรุณา มีคุณค่าอันประมาณมิได้ อาจกล่าวได้ว่าเราสัมผัสพระพุทธเจ้าได้ด้วยการสัมผัสมรดกธรรมที่พระองค์ทรงมอบให้ไว้แก่พวกเราทั้งหลาย งานวิจัยนี้จึงมุ่งหวังเพื่อประโยชน์สำหรับผู้ที่ปรารถนาจะแสวงหาความพ้นทุกข์จากเภทภัยในวัฏสงสาร พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดอย่างถาวรและตลอดไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาโครงสร้างและเนื้อหาของวิมุตตายตนสูตร
2. เพื่อศึกษารูปแบบการบรรลุธรรมในวิมุตตายตนสูตร
3. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการบรรลุธรรม 5 ประการในวิมุตตายตนสูตร

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการวิจัยด้านเอกสาร (Documentary Research) ด้วยการศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา รวมถึงหนังสือ บทความ ดุษฎีนิพนธ์ งานวิจัย และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง และแบบวิจัยภาคสนาม (Field-Work Research) ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอนการวิจัย ประกอบด้วยการวิจัยเอกสาร (Documentary research)

1.1) ค้นคว้ารวบรวมข้อมูลขั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 และอรรถกถาภาษาไทย ใช้ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2559

1.2) ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลขั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ ตำรา เอกสารเชิงวิชาการ บทความทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลจากเว็บไซต์ต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

2. กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลหลัก การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลด้านประชากรที่เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่สามารถให้การสัมภาษณ์ โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3 กลุ่ม คือ 1) นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา 2) เจ้าของสำนักปฏิบัติธรรม เจ้าอาวาส หรือ วิปัสสนาจารย์ 3) นักปฏิบัติธรรม จำนวน 17 รูป/ท่าน

3. เครื่องมือที่ใช้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือเพื่อการวิจัยตามวัตถุประสงค์ คือ วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และแบบภาคสนาม (Field-Work Research) โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

4. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) และชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ที่มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

5. ติดต่อหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอหนังสือความร่วมมือในการทำวิจัยจากบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

6. นำแบบสัมภาษณ์ไปสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 17 รูป/ท่าน

7. หลังจากจบการสัมภาษณ์แล้ว นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ในการวิจัย โดยแบ่งเป็น (1) วิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis) ศึกษาค้นคว้าวิจัยจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา รวมถึงหนังสือ บทความ ดุษฎีนิพนธ์ งานวิจัย และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องในเรื่องรูปแบบการบรรลุธรรมในวิมุตตายตนสูตร ได้แก่ การฟังธรรม การแสดงธรรม การสาธยายธรรม การพิจารณาตรึกตรองธรรม การเจริญสมาธินิมิตและ (2) วิเคราะห์ข้อมูลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 17 รูป/ท่าน เพื่อนำไปสู่ขั้นตอนของการเขียนรายงานการวิจัย สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยในครั้งต่อไป

ผลการวิจัย

1. ผลวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผลการวิจัยเป็นดังนี้

1.1 การบรรลุธรรมด้วยการฟังธรรม หลักธรรมและเนื้อหาของหลักธรรม ผู้ให้สัมภาษณ์โดยรวมเห็นว่า การฟังธรรมที่นำไปสู่การบรรลุธรรมไม่ใช่การฟังเพื่อความเพลิดเพลิน ความสบายใจชั่วคราว หรือการสะสมความรู้เชิงทฤษฎี แต่ต้องเป็นการฟังธรรมที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย เหมาะกับจริต ภูมิธรรม และสภาวะใจของผู้ฟัง และนำไปสู่ปัญญาเห็นความจริงของชีวิต โดยเห็นว่าธรรมที่นำมาแสดงควรถูกต้องตามพระไตรปิฎก สอดคล้องกับสภาวะจิตและระดับอินทรีย์ของผู้ฟัง และนำไปสู่การเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และอริยสัจ 4 โดยกระตุ้นโยนิโสมนสิการ ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา ปีติ ความสงบ และสมาธิ โดยเนื้อหาธรรมควรเป็นสัปปายะต่อสภาวะใจของผู้ฟัง ช่วยคลายปมทุกข์ที่ค้างอยู่ในใจ เช่น การฟังธรรมเรื่องโลกธรรม 8 เพื่อคลายความยึดติดในนินทาและสรรเสริญ จัดลำดับเนื้อหาจากง่ายไปยากและสะกิดใจจนผู้ฟังเห็นความจริงของชีวิต ธรรมที่ฟังต้องบริบูรณ์ทั้งอรรถและธรรม ถูกต้องตามพุทธพจน์ เหมาะกับจริตและอินทรีย์ของผู้ฟัง และชี้ไปสู่ไตร

ลักษณ์กับอริยสัจ 4 จนเกิดปราโมทย์ ปีติ ปัสสัทธิ สุข และสมาธิ และหลักธรรมควรเข้าใจง่าย สอดคล้องกับชีวิตจริง และปรับให้เหมาะกับผู้ฟังแต่ละกลุ่ม ทั้งนี้การฟังธรรมต้องทำให้ผู้ฟังกลับมาดูตนเอง เห็นกิเลส เห็นทุกข์ เห็นเหตุแห่งทุกข์ และเห็นทางออก โดยหลักธรรมสำคัญคือ ศีล สมาธิ ปัญญา อริยสัจ 4 ไตรลักษณ์ ความไม่ประมาท การละอกุศล และการเจริญกุศล ซึ่งธรรมที่ฟังควรช่วยให้ผู้ฟังเห็นความจริงของชีวิต ไม่ใช่เพียงปลอบใจ เพราะมนุษย์ไม่ได้ทุกข์เพียงทางกาย แต่ทุกข์จากความคิด ความกลัว ความยึดติด และความไม่เข้าใจความเปลี่ยนแปลงของชีวิต

1.2 การบรรลุธรรมด้วยการแสดงธรรม คุณสมบัติของผู้แสดงธรรมและผู้ฟังธรรม ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เห็นว่า การแสดงธรรมต้องมีคุณภาพทั้งฝ่ายผู้แสดงและผู้ฟัง ผู้แสดงธรรมต้องมีความรู้ถูกต้อง มีศีล มีเมตตา มีเจตนาบริสุทธิ์ และปรับการสื่อสารให้เหมาะกับผู้ฟัง ส่วนผู้ฟังต้องมีศรัทธา ความเคารพ สติ ความอ่อนน้อม และโยนิโสมนสิการ โดยในวิมุตตายตนะข้อที่ ๒ ผู้แสดงธรรมเองอาจบรรลุธรรมได้ เพราะการคิด จัดระบบ และถ่ายทอดธรรมย้อนกลับมาทำงานในจิตของผู้แสดง ผู้แสดงจึงต้องทรงจำธรรมแม่น จัดระเบียบความคิด มีเจตนาบริสุทธิ์ และมีสติพิจารณาธรรมขณะแสดง ผู้สอนธรรมอาจเกิดความรู้แจ้งจากการสังเคราะห์ธรรมอย่างเป็นระบบในขณะสอน ผู้แสดงธรรมต้องมีความรู้ความเข้าใจ ประพฤติตนเป็นแบบอย่าง มีความจริงใจและเมตตา ไม่แสดงธรรมเพื่อชื่อเสียงหรือผลประโยชน์ และถ่ายทอดให้เหมาะกับบริบทของผู้ฟัง ส่วนผู้ฟังควรเปิดใจ เคารพผู้แสดงธรรม มีศรัทธา สติ ใจสงบ และโยนิโสมนสิการ ผู้แสดงธรรมต้องมีความรับผิดชอบสูง ไม่พูดเพื่อให้คนชอบหรือสร้างภาพลักษณ์ แต่ต้องถ่ายทอดพระธรรมให้ถูกต้อง มีศีล มีความประพฤติน่าเชื่อถือ มีเมตตา ไม่โอ้อวด ไม่พูดเพื่อเอาชนะ และรู้ระดับของผู้ฟัง ส่วนผู้ฟังไม่ควรฟังเพื่อจับผิด เอาชนะ หรือชื่นชมผู้พูดเท่านั้น แต่ควรฟังเพื่อนำธรรมกลับมาตรวจสอบตนเอง โดยการแสดงธรรมที่ดีควรเกื้อกูลความเข้าใจและความกรุณา ไม่สร้างความแตกแยก

1.3 การบรรลุธรรมด้วยการสาธยายธรรม ผู้ให้สัมภาษณ์มีทิศทางร่วมว่า การสาธยายธรรมไม่ควรเป็นเพียงการสวด อ่าน หรือท่องจำตามพิธีกรรม แต่ควรเป็นการทบทวนธรรมด้วยสติ ความเข้าใจ ความเคารพ และการน้อมใจตามความหมายของธรรม โดยเห็นว่าการสาธยายต้องเป็นการทบทวนธรรมที่พาจิตเข้าสู่ความสงบและปัญญา เพ่งพินิจถ้อยคำและความหมาย ทำซ้ำจนจิตรวมศูนย์ และทำให้ธรรมฝังอยู่ในสัญญาอย่างมีสติ การสาธยายควรถูกต้อง ชัดเจน มีสมาธิ และเข้าใจเนื้อหาธรรม ไม่ใช่เพียงท่องจำ เพื่อให้เกิดความซาบซึ้งและเข้าถึงธรรมมากขึ้น การสาธยายทำให้ธรรมกลับมาทำงานในจิตใจ โดยเสียงธรรมอาจเป็นอารมณ์กรรมฐานได้ หากมีสติ ความเข้าใจ ความเคารพ ปีติ และความซาบซึ้ง เป็นการทบทวนและซึมซับพระธรรมอย่างต่อเนื่อง เป็นการย้ำโครงสร้างความจริงลงในจิต และเป็นการทบทวนความหมายจนจิตจดจ่อทำให้เกิดความซาบซึ้งและเห็นทางสว่างภายใน ทั้งนี้ หากสาธยายเพียงเสียงหรือแบบแผนภายนอกอาจได้ความสงบระดับหนึ่ง แต่การสาธยายที่ถูกต้องต้องมีสติ ความเคารพ และเข้าใจว่าบทธรรมนั้นสอนอะไร เตือนใจอะไร และเกี่ยวกับการละ

กิเลสอย่างไร การสาธยายไม่ใช่การอ่านให้จบ แต่เป็นการทำให้ถ้อยคำธรรมกลับมาทำงานกับใจ ควรสาธยายอย่างสม่ำเสมอ ถูกต้องตามพระธรรมวินัย และทำด้วยสติรู้ตัว

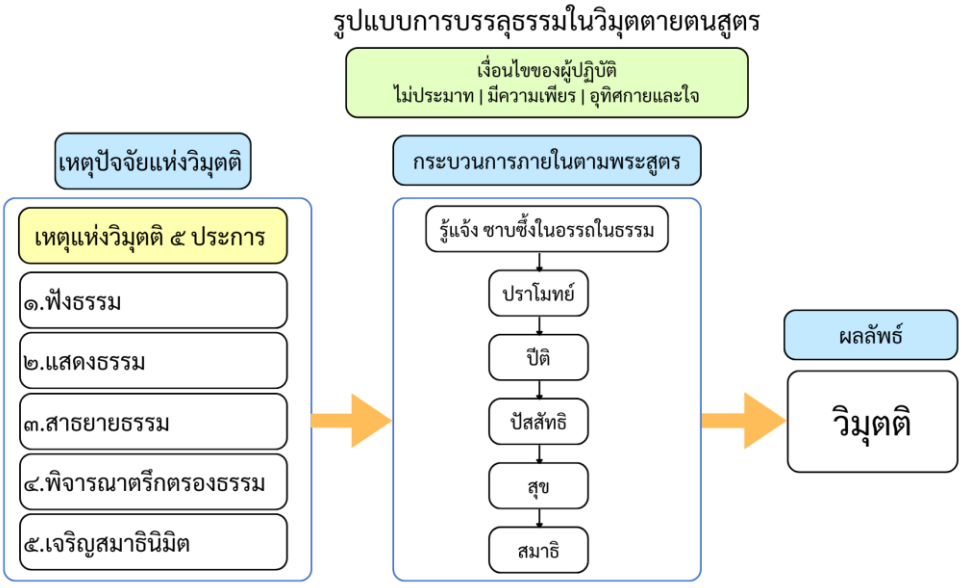
1.4 การบรรลุธรรมด้วยการพิจารณาตรึกตรองธรรม ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เห็นว่า การพิจารณาตรึกตรองธรรมเป็นสะพานจากการฟังหรือการเรียนรู้ไปสู่ปัญญาของตนเอง ทำให้เกิดโยนิโสมนสิการ ธรรมวิจยะ ความเข้าใจเหตุปัจจัย และการเห็นความจริงของชีวิตตามไตรลักษณ์ โดยการตรึกตรองธรรมเปลี่ยนสิ่งที่ได้ยินให้เป็นความเข้าใจของตนเอง ผ่านการพิจารณาเหตุผลและความหมายอย่างแยบคาย จนธรรมจากการฟังกลายเป็นญาณที่นำไปสู่ความคลายกำหนัด ทำให้เกิดปัญญา เข้าใจเหตุและผลของชีวิต รู้เท่าทันอารมณ์และความคิด และแก้ปัญหาด้วยสติได้ ทำให้สติปัญญาแตกฉานและส่งต่อความเข้าใจแก่ผู้อื่นได้ ซึ่งการตรึกตรองธรรมเปลี่ยนความรู้เชิงทฤษฎีให้เป็นความจริงในใจ ช่วยแยกเหตุปัจจัยของทุกข์และเห็นไตรลักษณ์ในประสบการณ์จริง ช่วยลดความเห็นผิดและอวิชชา เป็นอิสรภาพทางปัญญา เพราะทำให้ความรู้ที่ยืมผู้อื่นมากลายเป็นความจริงของตนเอง และทำให้ความจำกลายเป็นความเข้าใจจริง ตัดความสงสัย และปล่อยวางทุกข์ได้

1.5 การบรรลุธรรมด้วยการเจริญสมาธินิมิต ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เห็นว่า การเจริญสมาธินิมิตต้องตั้งอยู่บนศีล สติ ความเพียร อารมณ์กรรมฐานที่เหมาะสม และการฝึกจิตให้ตั้งมั่น แต่ไม่ควรหยุดอยู่ที่นิมิต ความสงบ หรือประสบการณ์พิเศษ เพราะสมาธินิมิตมีคุณค่าต่อวิมุตติเมื่อใช้เป็นฐานให้ปัญญาเห็นสภาวธรรมตามจริง โดยต้องกำหนดนิมิตให้มั่น ประคับประคองด้วยสติจนจิตรวมเป็นหนึ่ง แล้วแทงตลอดนิมิตด้วยปัญญา เห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และควรเริ่มจากการฝึกสติ กำหนดลมหายใจหรืออารมณ์กรรมฐานอย่างต่อเนื่อง ทำให้จิตไม่ฟุ้งซ่าน สงบ และตั้งมั่น ต้องเลือกอารมณ์กรรมฐานให้เหมาะกับจริต ฝึกด้วยสติ ความเพียร และความไม่ประมาท เมื่อจิตตั้งมั่นอาจเกิดนิมิต แต่ไม่ควรยึดติดนิมิต ควรใช้สมาธิเป็นฐานวิปัสสนา ต้องเรียนรู้นิมิตให้ชัดและใช้สมาธิเป็นฐานให้ปัญญาขุดรากกิเลส เช่น ใช้เมตตาเป็นนิมิต แล้วพิจารณาความโกรธและพยาบาทจนเห็นเกิดดับ โดยสมาธินิมิตเป็นเครื่องหมายแห่งความสงบหรืออารมณ์ของจิต ต้องประคองให้ตั้งมั่น แล้วแทงตลอดด้วยปัญญาเพื่อเป็นฐานวิปัสสนา

1.6 LIGHT Model หรือโมเดลแสงสว่างแห่งธรรม โดยภาพรวม ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เห็นว่า LIGHT Model เหมาะสมในฐานะเครื่องมือช่วยอธิบายวิมุตตายตนะ 5 ให้เป็นระบบ เข้าใจง่าย และประยุกต์ใช้ในการศึกษา การสอน และการปฏิบัติได้ แต่ไม่ควรให้โมเดลถูกใช้แทนที่ข้อความในพระสูตร ซึ่ง LIGHT Model มีความเหมาะสมสูง เพราะจัด L-I-G เป็นภาคปริยัติ และ H-T เป็นภาคปฏิบัติที่บรรจบสู่ปฏิเวธ ทำให้หลักธรรมที่เป็นนามธรรมมีโครงสร้างชัดเจน โมเดลช่วยให้เข้าใจหลักธรรมง่าย เป็นระบบ และทำให้คนรุ่นใหม่เข้าถึงธรรมะมากขึ้น โมเดลชี้ให้เห็นว่าการบรรลุธรรมไม่จำกัดอยู่เฉพาะการนั่งสมาธิ แต่ครอบคลุมการฟัง การแสดง การสาธยาย การพิจารณา และการเจริญสมาธินิมิต ซึ่งโมเดลมีประโยชน์ในการเชื่อมปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ โดยต้องสอดคล้องกับศีล

สมาธิ ปัญญา และตรวจสอบความถูกต้องตามพระธรรมวินัย เป็นแผนที่การเดินทางที่แบ่งฝั่งการเรียนรู้และการฝึกฝนได้ชัดเจน ใช้ได้ในบริบทการศึกษา การสอน และการออกแบบหลักสูตรวิปัสสนากรรมฐาน LIGHT Model ใช้ได้ในฐานะเครื่องมือสังเคราะห์เพื่อช่วยให้ผู้เรียนร่วมสมัยเข้าใจเหตุแห่งวิมุตติทั้ง 5 แต่ต้องย้ำว่าเป็นผลงานสังเคราะห์ของผู้วิจัย ไม่ใช่ถ้อยคำตรงจากพระสูตร โดยมีข้อเสนอแนะคืออาจจะทำกรอบโมเดลให้ชัดขึ้น เพื่อให้เห็นว่าเหตุแห่งวิมุตติทั้ง 5 นำไปสู่ปฏิเวธได้อย่างไร ซึ่งโมเดลปัจจุบันค่อนข้างดี แต่ในส่วน Listen ควรปรับจากสติและความเพียรเป็นการฟังอย่างมีคุณภาพ คือมีความต่อเนื่องและอดทนด้วย เหมาะสมเชิงบูรณาการ เพราะเชื่อมการเรียนรู้ธรรม ศีล สมาธิ ปัญญา และการประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง ช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์ของปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธกับเหตุแห่งวิมุตติทั้ง 5 ได้ง่ายขึ้น แต่ไม่ควรล็อกกรอบแข็งเกินไป และควรแสดงว่าเหตุแห่งวิมุตติทั้ง 5 ไม่ใช่เพียงกิจกรรมภายนอก แต่เป็นช่องทางให้เกิดกระบวนการภายใน คือความรู้แจ้งชาบซึ้งในอรรถและธรรม ปราโมทย์ ปีติ ปัสสัทธิ สุข และสมาธิ

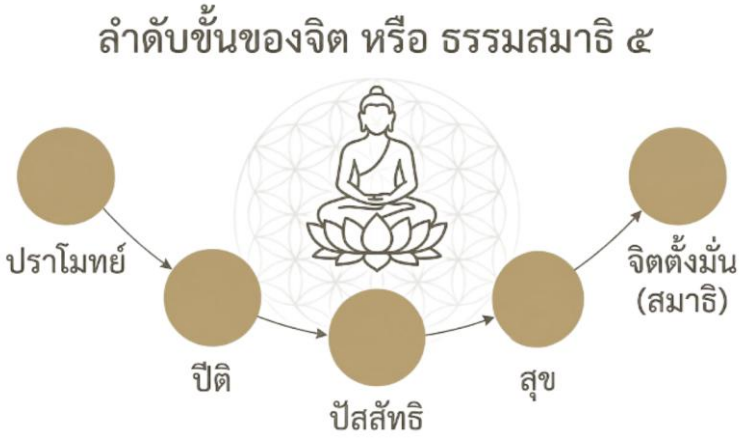
2. ผลการวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย พบว่า กระบวนการบรรลุธรรมในวิมุตตายตนสูตร ไม่ว่าจะเริ่มต้นด้วยวิธีใดใน 5 วิธี คือ การฟังธรรม การแสดงธรรม การสาธยายธรรม การพิจารณาตรึกตรองธรรม และการเจริญสมาธินิมิตก็ดี ล้วนมีจุดร่วมเดียวกันคือการส่งผลต่อจิตให้เกิดกระบวนการพัฒนาไปตามลำดับขั้น คือ การรู้แจ้ง ชาบซึ้งในอรรถในธรรม ปราโมทย์ ปีติ ปัสสัทธิ สุข และสมาธิ จนนำไปสู่วิมุตติความหลุดพ้นในที่สุด โดยเงื่อนไขของผู้ที่จะบรรลุธรรม คือ ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจ ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 รูปแบบการบรรลุธรรมในวิมุตตายตนสูตร

กระบวนการภายในจิตใจหรือกระบวนธรรมร่วมของเหตุแห่งวิมุตติ 5 ประการนี้สอดคล้องกับโพชฌงค์ 7 อย่างแนบแน่น กล่าวคือ การรู้แจ้ง ชาบซึ้งในอรรถในธรรม สอดคล้องกับสติสัมโพชฌงค์

และธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ความเพียรในการปฏิบัติสอดคล้องกับวิริยสัมโพชฌงค์ ปีติสอดคล้องกับปีติสัมโพชฌงค์ ปัสสัทธิสอดคล้องกับปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ จิตตั้งมั่น (สมาธิ) สอดคล้องกับสมาธิสัมโพชฌงค์ และความหลุดพ้นสอดคล้องกับอุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่จิตเป็นกลางวางเฉย จึงกล่าวได้ว่ากระบวนธรรมร่วมในวิมุตตายตนสูตรคือโพชฌงค์ 7 นั่นเอง และได้แสดงไว้ในแผนภาพที่ 2

แผนภาพที่ 2 แสดงกระบวนธรรมร่วมในวิมุตตายตนสูตร

2.1 หัวใจสำคัญในวิมุตตายตนสูตร ว่าด้วยเหตุแห่งวิมุตติทั้ง 5 ประการนี้ ล้วนเริ่มต้นจากการรู้แจ้งอรรถ รู้แจ้งธรรม หรือกล่าวให้เข้าใจได้อย่างชัดแจ้งขึ้นว่า ซาบซึ้งในอรรถในธรรม ทั้งนี้เนื่องจากคำว่า อตฺถปฏิสำเวที และธมฺมปฏิสำเวที (พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่มที่ 22 ข้อที่ 26 หน้าที่ 22-25, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535) หมายถึงการเข้าถึงและซาบซึ้งในเป้าหมายที่แท้จริงของคำสอนและปัญญาที่คำสอนนั้นมีอยู่ ความตื่นรู้ของผู้ที่รู้แจ้งโดยซาบซึ้งในอรรถคือเป้าหมาย หมายถึง ความเข้าใจอย่างชัดเจนในจุดมุ่งหมายของชีวิตนี้เป็นคุณลักษณะของพระโสดาบันผู้เป็นสัทธานุสารี และความรู้แจ้งโดยความซาบซึ้งในธรรมนั้น หมายถึง ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในความเป็นจริง ซึ่งเป็นลักษณะของพระโสดาบันผู้เป็นธัมมานุสารี (Piya Tan, 2006)

2.2 เหตุแห่งวิมุตติ 5 ประการ มีลำดับจากภายนอกสู่ภายใน และเชื่อมโยงกับปัญญา 3 ระดับ ดังนี้ (1) สุตมยปัญญา (ปัญญาอันเกิดจากการสดับ) ได้แก่ การฟังธรรม (เหตุแห่งวิมุตติประการที่ 1) เป็นสุตมยปัญญาโดยตรง เพราะเป็นการรับธรรมจากภายนอก (2) จินตามยปัญญา (ปัญญาอันเกิดจากการคิดพิจารณา) ได้แก่ การแสดงธรรม (เหตุแห่งวิมุตติประการที่ 2) การสาธยายธรรม (เหตุแห่งวิมุตติประการที่ 3) และการพิจารณาตรึกตรองธรรม (เหตุแห่งวิมุตติประการที่ 4) เป็นจินตามยปัญญา โดยการพิจารณาตรึกตรองธรรมเป็นจินตามยปัญญาอย่างเต็มรูปแบบ (3) ภาวนามยปัญญา (ปัญญาอันเกิดจากการเจริญภาวนา) ได้แก่ การเจริญสมาธินิมิต (เหตุแห่งวิมุตติประการที่ 5) เป็นภาวนามยปัญญา เป็นปัญญาที่เกิดจากการภาวนาโดยตรง อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่าเส้นแบ่งระหว่างปัญญาแต่ละระดับในวิมุตตายตนสูตรนั้นมิได้ตัดขาดจากกัน แต่มีความทับซ้อนกัน เช่น การ

สาธยายธรรม (เหตุแห่งวิมุตติประการที่ 3) มีทั้งองค์ประกอบของสุตมยปัญญา (ท่องสิ่งที่สดับมา) และจินตามยปัญญา (พิจารณาไปด้วยในขณะท่อง)

2.3 การวิเคราะห์เหตุแห่งวิมุตติ 5 ประการพบว่า ความเป็นกัลยาณมิตรเป็นปัจจัยที่แทรกอยู่ในเหตุแห่งวิมุตติทุกประการ แม้จะมีบทบาทที่แตกต่างกัน กล่าวโดยสรุปได้ดังนี้ (1) ในการฟังธรรม กัลยาณมิตรมีบทบาทโดยตรง เป็นศาสดาหรือเพื่อนพรหมจารีผู้ตั้งอยู่ในฐานะครูบางรูปที่แสดงธรรม เป็นปรโตโฆสะที่จำเป็น (2) ในการแสดงธรรม ผู้ฟังเป็นกัลยาณมิตรของผู้แสดง เพราะเป็นผู้ที่ทำให้ผู้แสดงต้องจัดระเบียบความคิดและทำความเข้าใจธรรมอย่างลึกซึ้ง (3) ในการสาธยายธรรม เนื้อหาที่สาธยายมาจากกัลยาณมิตร หมายถึงศาสดาหรือครู แม้ในขณะสาธยายจะไม่มีกัลยาณมิตรอยู่ แต่เสียงธรรมของกัลยาณมิตรยังดังก้องอยู่ในจิต (4) ในการตรึกตรองธรรม ธรรมที่ตรึกตรองเป็นธรรมตามที่ตนได้สดับมา จากกัลยาณมิตร กัลยาณมิตรจึงเป็นผู้ให้วัตถุดิบทางปัญญา (5) ในการเจริญสมาธินิมิต สมาธินิมิตที่เรียนมาดี ย่อมต้องมีครูหรือกัลยาณมิตรเป็นผู้สอนมาก่อน หรือเป็นผู้ให้กรรมฐานที่เหมาะสมไปปฏิบัติ (พระพุทธโฆสเถระ, 2554)

ดังนั้น ความเป็นกัลยาณมิตรจึงเป็นปัจจัยหนุนที่ขาดไม่ได้ของเหตุแห่งวิมุตติทั้ง 5 ประการ ซึ่งแม้ในการวิจัยนี้ จะจัดว่ากัลยาณมิตรเป็นปัจจัยหนุนในวิมุตตายตนสูตร แต่แท้จริงแล้วจุดเริ่มต้นทั้งหมดของเหตุแห่งวิมุตติทั้ง 5 ประการ ย่อมเกิดขึ้นโดยกัลยาณมิตรเป็นส่วนสำคัญ กล่าวคือ ในฐานะสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า บุคคลผู้ปฏิบัติภาวนาต้องเริ่มต้นจากการได้ฟังพระสัทธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ไม่ว่าจะเป็นการฟังโดยตรงจากพระพุทธองค์เองก็ดี (ดังเช่นในสมัยพุทธกาล) หรือฟังจากสาวกของพระองค์ก็ดี เรียกว่า กัลยาณมิตตตา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 19 ข้อที่ 63 หน้าที่ 48, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ซึ่งเป็นธรรมอันเป็นเอกมีอุปการะมาก พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ผู้มีกัลยาณมิตรพึงหวังได้ว่าจะเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ทำอริยมรรคมีองค์ 8 ให้มาก นอกจากนั้นพระพุทธเจ้าได้ตรัสกับพระอานนท์ไว้ว่า “เหล่าสัตว์ผู้มีชาติ (ความเกิด) เป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากชาติ ผู้มีชรา (ความแก่)เป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากชรา ผู้มีมรณะ (ความตาย) เป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ (ความเศร้าโศก) ปริเทวะ (ความคร่ำครวญ) ทุกข์(ความทุกข์กาย) โทมนัส(ความทุกข์ใจ) และอุปายาส(ความคับแค้นใจ)เป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาส เพราะอาศัยเราผู้เป็นมิตรดี” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 15 ข้อที่ 129 หน้าที่ 153-154, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) หมายความว่า พระพุทธเจ้าทรงเป็นกัลยาณมิตรของพวกเราทุกคน และเป็นกัลยาณมิตรที่ประเสริฐที่สุดด้วย พระพุทธองค์ยังตรัสไว้อีกว่า กัลยาณมิตรเป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 15 ข้อที่ 129 หน้าที่ 153-154, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ไม่ใช่เพียงกึ่งหนึ่ง ดังนั้นกัลยาณมิตรจึงเป็นปัจจัยสำคัญมากที่บุคคลจะเป็นผู้มีสัมมาทิฏฐิจนไปถึงบรรลุธรรมได้ในที่สุด พระผู้มีพระภาคยังได้ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายไว้อีกว่า บุคคลไม่พึงคบคนต่ำช้า พึงคบแต่กัลยาณมิตร พึงคบแต่

สัตบุรุษ” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 25 ข้อที่ 78 หน้าที่ 52,มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การคบสัตบุรุษที่บริบูรณ์ย่อมทำให้การฟังพระสัทธรรมบริบูรณ์ ซึ่งจะนำไปสู่วิชชาและวิมุตติบริบูรณ์ในที่สุด (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 24 ข้อที่ 61 หน้าที่ 135-137, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการบรรลุธรรมในวิมุตตายตนสูตร” สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

ผู้วิจัยได้เสนอรูปแบบการบรรลุธรรมในวิมุตตายตนสูตร คือ LIGHT Model หรือ “โมเดลแสงสว่างแห่งธรรม” โดยจัดเหตุแห่งวิมุตติทั้ง 5 ให้สัมพันธ์กับกระบวนการพัฒนาตามลำดับ ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ กล่าวคือ การฟังธรรม การแสดงธรรม และการสาธยายธรรม เป็นฐานด้านการเรียนรู้ การรับธรรม การทบทวนธรรม และการทำให้ธรรมตั้งมั่นอยู่ในความทรงจำ ส่วนการพิจารณาตรึกตรองธรรมและการเจริญสมาธินิมิต เป็นฐานด้านการนำธรรมเข้าสู่การปฏิบัติภายใน จนสามารถนำไปสู่ผลคือความรู้แจ้งหรือวิมุตติได้ โดยความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่สนับสนุนว่า LIGHT Model มีความเหมาะสมในฐานะเครื่องมือช่วยอธิบายวิมุตตายตนะ 5 ให้เห็นเป็นกระบวนการที่เข้าใจง่ายและเป็นระบบ นอกจากนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์หลายท่านยังเห็นว่า LIGHT Model มีคุณค่าในเชิงการศึกษาและการสอนธรรมในบริบทร่วมสมัย ช่วยให้เข้าใจหลักธรรมได้ง่าย เป็นระบบ และสามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ จึงช่วยให้คนรุ่นใหม่เข้าถึงธรรมะมากขึ้น เป็นโมเดลที่น่าสนใจ เพราะสังเคราะห์วิมุตตายตนสูตรให้ออกมาเป็นกระบวนการที่มีลำดับ เข้าใจง่าย และใช้ได้ทั้งในเชิงวิชาการและการปฏิบัติจริง อีกทั้งยังช่วยชี้ให้เห็นว่า การบรรลุธรรมมิได้จำกัดอยู่เพียงการนั่งสมาธิเท่านั้น แต่สามารถเกิดขึ้นผ่านการฟัง การสอน การสาธยาย การพิจารณา และการฝึกจิตได้ด้วย

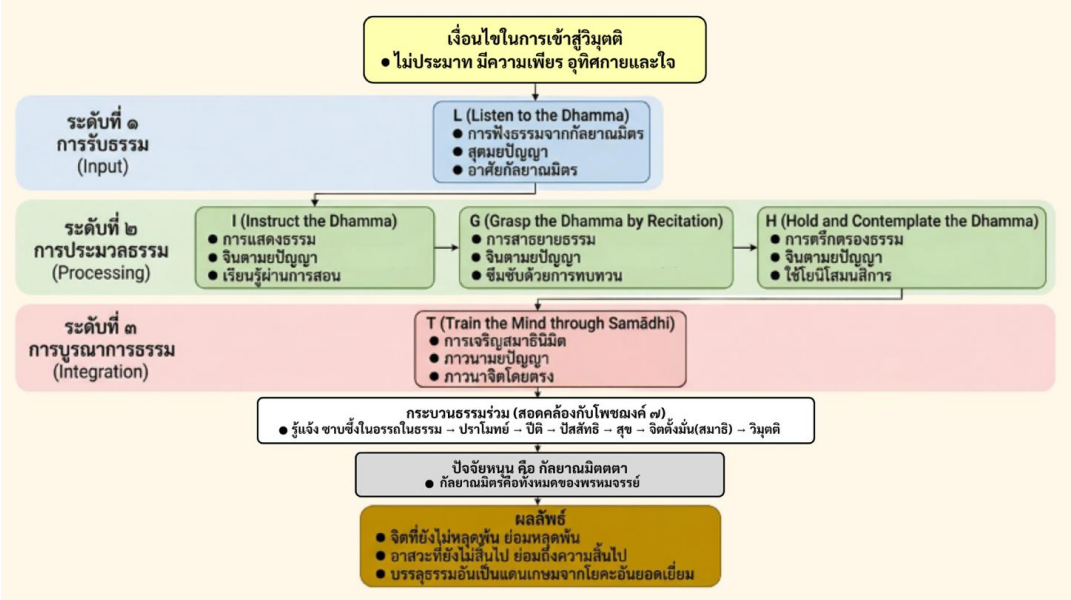
ในเชิงการนำไปใช้ ผู้ให้สัมภาษณ์บางท่านเสนอว่า LIGHT Model สามารถเป็นแผนที่สำหรับการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติธรรมได้ โดยเห็นว่าโมเดลนี้ช่วยแปลงลำดับธรรมให้เป็นแผนที่การเดินทางที่ชัดเจน โดยแบ่งเป็นฝั่งการเรียนรู้ ได้แก่ L-I-G และฝั่งการฝึกฝน ได้แก่ H-T โดยมีวิมุตติเป็นแกนกลาง ความเห็นนี้สะท้อนว่าโมเดลมิได้มีประโยชน์เฉพาะในเชิงทฤษฎี แต่ยังสามารถใช้เป็นกรอบจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การสื่อสารธรรม และการพัฒนาจิตใจของผู้เรียนได้ด้วย โดยเฉพาะเมื่อนำไปใช้ในงานสอน งานอบรม หรือการอธิบายแก่ผู้ศึกษาและญาติโยม ดังนั้นผลการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่จึงสนับสนุนข้อค้นพบของผู้วิจัยว่า LIGHT Model มีความเหมาะสมในฐานะรูปแบบอธิบายการบรรลุธรรมในวิมุตตายตนสูตร เพราะช่วยทำให้เห็นความสัมพันธ์ของเหตุแห่งวิมุตติทั้ง 5 กับกระบวนการปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ โมเดลนี้ช่วยให้เห็นว่า ปริยัติมิใช่เพียงการเรียนรู้เชิงทฤษฎี แต่สามารถเป็นจุดเริ่มของการเข้าใจจนไปถึงรู้แจ้ง ซาบซึ้งในอรรถในธรรมได้ เมื่อ

ประกอบด้วยโยนิโสมนสิการและการปฏิบัติภายใน ย่อมนำไปสู่การพัฒนาจิตและปัญญา ส่วนปฏิบัติก็มิได้จำกัดอยู่เพียงการนั่งสมาธิ หากรวมถึงการพิจารณาธรรม การทบทวนธรรม และการอบรมจิตให้ตั้งมั่นด้วยปัญญา ในที่สุด กระบวนการดังกล่าวจึงสามารถเกื้อหนุนปฏิเวธ คือวิมุตติความหลุดพ้นดังที่แสดงไว้ในวิมุตตายตนสูตรได้ ทั้งนี้ผู้วิจัยมองเหตุแห่งวิมุตติ 5 ประการเป็นกระบวนการรับธรรม ประมวลธรรม และบูรณาการธรรม ซึ่งจะสัมพันธ์กับปัญญา 3 ทั้งนี้เหตุแห่งวิมุตติ 5 ประการเกิดภายใต้กระบวนธรรมร่วม ซึ่งเริ่มตั้งแต่รู้แจ้ง ซาบซึ้งในอรรถในธรรม รวมถึงธรรมสมาธิ 5 จนเข้าสู่วิมุตตินั้น มีความสอดคล้องกับโพชฌงค์ 7 โดยปัจจัยหนุนที่แทรกอยู่ในเหตุแห่งวิมุตติทุกประการ คือ กัลยาณมิตร นำไปสู่ผลลัพธ์คือวิมุตติหลุดพ้นจากอาสวกิเลสทั้งปวง ตามแผนภาพที่จะแสดงต่อไป โดยเริ่มจากด้านบนสุด การศึกษาวิจัยพบว่า การจะบรรลุธรรมด้วยเหตุแห่งวิมุตติประการใดก็ตาม ต้องมีองค์ธรรมหรือเงื่อนไข 3 ประการร่วมกัน คือ ความไม่ประมาท ความเพียร และการอุทิศกายและใจอย่างจริงจัง เมื่อเงื่อนไขนี้พร้อมแล้ว จึงเข้าสู่กระบวนการสามระดับตาม LIGHT Model หรือโมเดลแสงสว่างแห่งธรรม

ระดับที่ 1 คือ การรับธรรม (Input) แทนด้วย L คือ Listen to the Dhamma หมายถึงการฟังธรรมจากกัลยาณมิตร เป็นการรับแสงสว่างดวงแรก ภาพนี้ชี้ให้เห็นว่า ขั้นนี้เป็นสุตมยปัญญาโดยตรง และอาศัยกัลยาณมิตรเป็นปัจจัยสำคัญ กล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่าปรโตโฆสะเป็นจุดเริ่มต้นของสัมมาทิฏฐิ

ระดับที่ 2 คือ การประมวลธรรม (Processing) ประกอบด้วย 3 เหตุแห่งการบรรลุธรรม I–G–H ส่วนกลาง ได้แก่ I คือ การแสดงธรรม G คือ การสาธยายธรรม และ H คือ การพิจารณาตรึกตรองธรรม ทั้ง 3 เหตุแห่งวิมุตตินี้ทำหน้าที่เปลี่ยนข้อมูลธรรมที่รับมาให้กลายเป็นความเข้าใจเชิงลึกผ่านการเรียนรู้ด้วยการสอน การทบทวนซ้ำ และการพิจารณาด้วยโยนิโสมนสิการ จัดเป็นจินตามยปัญญา

ระดับที่ 3 คือ การบูรณาการธรรม (Integration) แทนด้วย T คือ Train the Mind through Samādhi คือการเจริญสมาธินิมิตและภาวนาจิตโดยตรง จัดเป็นภาวนามยปัญญา และโพชฌงค์ทั้ง 7 ทำงานอย่างครบถ้วนในฐานะกลไกภายในของการปฏิบัติ ซึ่งทุกเหตุแห่งวิมุตติ 5 ประการต่างไหลเข้าสู่กระบวนธรรมภายในชุดเดียวกันนี้ ซึ่งมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับโพชฌงค์ 7 ในสัดส่วนที่แตกต่างกันออกไปกับเหตุแห่งวิมุตติแต่ละประการในวิมุตตายตนสูตร ด้านล่างของแผนภาพ แสดงให้เห็นว่ามีกัลยาณมิตร เป็นปัจจัยหนุนตลอดทาง และผลลัพธ์คือ จิตที่ยังไม่หลุดพ้นย่อมหลุดพ้น อาสวะที่ยังไม่สิ้นไปย่อมถึงความสิ้นไป จนบรรลุธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยม ดังแผนภาพที่ 3

แผนภาพที่ 3 องค์ความรู้ที่วิเคราะห์จากรูปแบบการบรรลุธรรมในวิมุตตายตนสูตร

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์และพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ จึงขอนำเสนอรูปแบบการบรรลุธรรมในวิมุตตายตนสูตร เรียกว่า LIGHT Model หมายถึง แสงสว่างแห่งธรรม ที่ส่องนำทางจากความมืดแห่งอวิชชาสู่ความสว่างแห่งวิมุตติ โดยมีองค์ประกอบ 5 ประการ ตามเหตุแห่งวิมุตติ 5 ประการในวิมุตตายตนสูตร

LIGHT Model หรือ โมเดลแสงสว่างแห่งธรรม

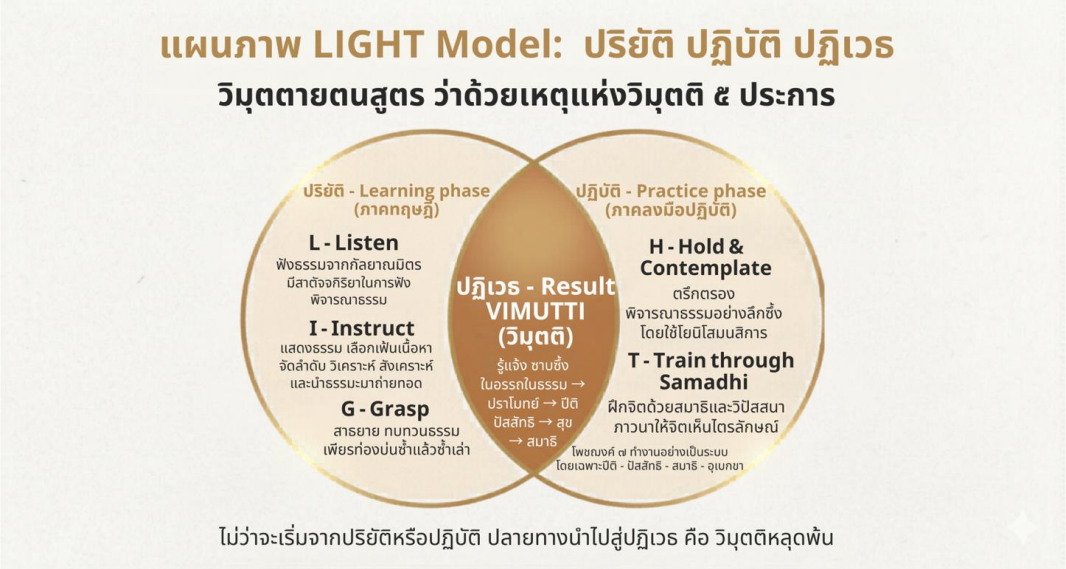
L = Listen to the Dhamma (การฟังธรรม) คือ การสดับธรรมจากกัลยาณมิตร ไม่ว่าจะเป็นพระศาสดาหรือเพื่อนพรหมจารี เป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการทั้งหมด เปรียบได้กับการจุดประกายแสงสว่างแรกในความมืด การฟังธรรมเป็นปรโตโฆสะที่เป็นปัจจัยแห่งสัมมาทิฏฐิ

I = Instruct the Dhamma (การแสดงธรรม) คือ การถ่ายทอดธรรมที่ได้สดับมาแก่ผู้อื่นอย่างพิสดาร เป็นการเรียนรู้ผ่านการสอน เปรียบได้กับเปลวเพลิงที่ส่งต่อจากเทียนเล่มหนึ่งไปยังเล่มอื่น ยิ่งส่งต่อ แสงก็ยิ่งสว่าง

G = Grasp the Dhamma by Recitation (การสาธยายธรรม) คือ การท่องบ่น ทบทวนสาธยายธรรมที่ได้เรียนมา เป็นการซึมซับธรรมเข้าสู่จิตวิญญาณอย่างต่อเนื่อง เปรียบได้กับการเติมน้ำมันให้ตะเกียงส่องสว่างอย่างสม่ำเสมอ

H = Hold and Contemplate the Dhamma (การพิจารณาตรึกตรองธรรม) คือ การตรึกตาม ตรองตาม เพ่งตามด้วยใจซึ่งธรรมที่ได้สดับมา เป็นการใช้ปัญญาของตนเองพิจารณาธรรมอย่างลึกซึ้ง เปรียบได้กับการปรับแสงสว่างให้ส่องเข้าไปในส่วนที่ลึกซึ้งที่สุดของจิต

T = Train the Mind through Samādhi (การเจริญสมาธินิมิต) คือ การเจริญสมาธินิมิตที่เรียนมาดี ทรงจำไว้ดี แทงตลอดดีด้วยปัญญา เป็นการพัฒนาจิตโดยตรงผ่านการภาวนา เปรียบได้กับแสงสว่างที่เจิดจ้าที่สุด ส่องทะลุความมืดทั้งปวง

แผนภาพที่ 4 LIGHT Model (โมเดลแสงสว่างแห่งธรรม) แสดงเหตุแห่งวิมุตติ 5 ประการในวิมุตตายตนสูตร ในระดับปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ

ข้อสังเกตที่สำคัญคือ LIGHT Model มิได้กำหนดว่าบุคคลต้องปฏิบัติตามลำดับ L ⟶ I ⟶ G ⟶ H ⟶ T เสมอไป วิมุตตายตนสูตรระบุชัดเจนว่าแต่ละประการเป็นเหตุแห่งวิมุตติที่เป็นอิสระจากกัน กล่าวคือ บุคคลอาจบรรลุด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งเพียงอย่างเดียว หรือหลายวิธีร่วมกัน ขึ้นอยู่กับจริตบารมี และปัจจัยของแต่ละบุคคล

บทสรุป

วิมุตตายตนสูตรเป็นพระสูตรที่มีคุณูปการสำคัญต่อการทำความเข้าใจการบรรลุธรรม เพราะเสนอเหตุแห่งวิมุตติ 5 ประการที่หลากหลายและมีกระบวนธรรมร่วมอย่างชัดเจน ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า การบรรลุธรรมมิได้จำกัดอยู่เฉพาะการนั่งสมาธิหรือการภาวนาแบบเดียว หากแต่สามารถอาศัยการฟังธรรม การแสดงธรรม การสาธยายธรรม การพิจารณาตรึกตรองธรรม หรือการเจริญสมาธินิมิต ประการใดประการหนึ่งหรืออาศัยหลายเหตุแห่งวิมุตติร่วมกันได้ เมื่อเหตุเหล่านั้นนำไปสู่การรู้แจ้งซาบซึ้งในอรรถในธรรมและทำให้เกิดปราโมทย์ ปีติ ปัสสัทธิ สุข และสมาธิ จิตจึงมีความพร้อมเข้าสู่วิมุตติ โดยเงื่อนไขสำคัญที่ผู้ปฏิบัติภาวนาต้องมี คือ ไม่ประมาท มีความเพียร อุทิศกายและใจ งานวิจัยนี้จึงช่วยขยายความเข้าใจเกี่ยวกับวิมุตตายตนสูตรในฐานะพระสูตรที่เสนอแนวทางการบรรลุธรรมอย่างสอดคล้องกับจริตและภูมิธรรมของบุคคล อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธในพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างเป็นระบบ

ข้อเสนอแนะ

1. **ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย** สถาบันการศึกษาพระพุทธศาสนาควรบรรจุเนื้อหาวิมุตตายตนสูตรและ LIGHT Model ในรายวิชาพระไตรปิฎกศึกษา วิชาวิปัสสนาภาวนา หรือวิชาพุทธจิตวิทยา เพื่อให้ผู้เรียนเห็นทางแห่งวิมุตติที่เชื่อมปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธอย่างเป็นระบบ

2. **ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ** สำนักปฏิบัติธรรมและหน่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาควรใช้โมเดลนี้ออกแบบกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น การฟังธรรมเชิงลึก การฝึกแสดงธรรม การสาธยายธรรมอย่างมีสติ การตรึกตรองธรรมด้วยโยนิโสมนสิการ และการเจริญสมาธินิมิตที่ต่อยอดสู่วิปัสสนา

3. **ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป** ควรศึกษาวิมุตตายตนสูตรเปรียบเทียบกับพระสูตรที่อธิบายลำดับจิตสู่ความหลุดพ้น เช่น กิมัตถิยสูตรและอุปนิสสูตร ควรศึกษาปีติสัมโพชฌงค์และธรรมสมาธิ 5 เชิงลึก และควรทดลองประยุกต์ LIGHT Model ในหลักสูตรการศึกษาพระพุทธศาสนา การอบรมผู้สอนธรรม หรือเครื่องมือดิจิทัลเพื่อการปฏิบัติธรรมที่ตอบสนองจริตของผู้เรียนที่แตกต่างกัน

เอกสารอ้างอิง

พระพุทธโฆสเถระ. (2554). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), ผู้แปลและเรียบเรียง.* กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกं 2500.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2564). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม.* กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.

Buswell, R. E. J, & Lopez, D. S. J. (2014). *The Princeton Dictionary of Buddhism.* Princeton and Oxford: Princeton University Press.

Piya Tan. (2006). *Vimutt'āyatana Sutta (A 5.26/3:21–24).* https://www.themindingcentre.org/

Trainor, K., & Arai. P. (2022). *The Oxford Handbook of Buddhist Practice.* Oxford: Oxford University Press.

รูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล

Administrative Management Model Using the APIRE Process toward Digital Organization Transformation

แสงเดือน เฉื่อยฉ่ำ Saengduean Chuaycham
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาศรีสะเกษ ยโสธร
Secondary Schools under the Secondary Educational Service Area Office, Sisa Ket Yasothon
Corresponding author, e-mail: saengduan635@gmail.com

Received May 11, 2026; **Revised** June 4, 2026; **Accepted:** June 29, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. พัฒนารูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล 2. ตรวจสอบความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี แบบพหุระยะ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ ได้แก่ โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ ปีการศึกษา 2568 จำนวน 12 โรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ได้แก่ 1.รูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล และแบบประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล สถิติที่ใช้ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า 1. ผลการสร้างรูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล ประกอบด้วย 1) หลักการ แนวคิด 2) วัตถุประสงค์ 3) องค์ประกอบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล 4) วิธีการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล 5) ตัวชี้วัดความสำเร็จ 2. ผลการประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความเป็นประโยชน์ของรูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล พบว่า ในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด มีความเป็นไปได้อยู่ในระดับมากที่สุด และมีความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: การบริหารจัดการ,รูปแบบการพัฒนา,องค์กรดิจิทัล

Abstract

This research aimed to 1) develop a management model using the APIRE process toward becoming a digital organization, and 2) examine the appropriateness, feasibility, and usefulness of the management model using the APIRE process toward becoming a digital organization. This study employed a Mixed Methods Research approach with a multi-phase research design. The sample group consisted of 12 extra-large secondary schools in the 2025 academic year. The research instruments included: 1) the management model using the APIRE process toward becoming a digital organization, and 2) an evaluation form assessing the appropriateness, feasibility, and usefulness of the management model. Data analysis was conducted based on experts' opinions toward the developed model by using mean and standard deviation.

The findings of the development of the management model using the APIRE process toward becoming a digital organization revealed that the model consisted of: 1) principles and concepts, 2) objectives, 3) management components based on the APIRE process toward becoming a digital organization, 4) management procedures based on the APIRE process toward becoming a digital organization, and 5) success indicators. The evaluation results regarding the appropriateness, feasibility, and usefulness of the management model using the APIRE process toward becoming a digital organization indicated that, overall, the model was rated at the highest level in terms of appropriateness, feasibility, and usefulness.

Keywords: Management; Development Model; Digital Organization

บทนำ

กระแสของโลกยุคโลกาภิวัตน์ในศตวรรษที่ 21 ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยี โดยเฉพาะการเปลี่ยนผ่านจากยุคอนาล็อก (Analog Era) ไปสู่ยุคดิจิทัล (Digital Era) อย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งเทคโนโลยีดิจิทัลได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา การสื่อสาร การบริหารจัดการ หรือการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้องค์กรทั้งภาครัฐและภาคเอกชนจำเป็นต้องปรับตัวให้

สอดคล้องกับบริบทของสังคมดิจิทัลที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง (Castells, 2010) การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการดำเนินงานช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ ลดขั้นตอนการปฏิบัติงาน เพิ่มความรวดเร็วในการติดต่อสื่อสาร และทำให้การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารสามารถดำเนินการได้ทุกที่ทุกเวลา ผ่านระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตและอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ที่หลากหลาย เช่น คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์มือถือ

ในบริบทของประเทศไทย รัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง ภายใต้นโยบาย “Thailand 4.0” ซึ่งมุ่งเน้นการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไปสู่เศรษฐกิจฐานนวัตกรรม (Innovation-driven Economy) โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ การสร้างองค์ความรู้ และการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (สำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ, 2561) นอกจากนี้ ยังมีการกำหนดยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561–2580) เพื่อเป็นกรอบแนวทางในการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะยุทธศาสตร์ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบบริหารจัดการภาครัฐ ที่มุ่งเน้นการยกระดับหน่วยงานภาครัฐสู่การเป็น “รัฐบาลดิจิทัล” (Digital Government) เพื่อให้สามารถให้บริการประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างรวดเร็ว (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, 2563)

ภาคการศึกษานับเป็นอีกหนึ่งภาคส่วนสำคัญที่ได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีดิจิทัล โดยสถานศึกษาจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการบริหารจัดการ การจัดการเรียนการสอน และการให้บริการทางการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมดิจิทัล เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ทั้งด้านการคิดวิเคราะห์ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และการเรียนรู้ตลอดชีวิต (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาศรีสะเกษ ยโสธร จึงได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบองค์กรให้ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างมีประสิทธิภาพ โดยส่งเสริมให้หน่วยงานในสังกัดประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสนับสนุนการปฏิบัติงานและการบริหารจัดการภายในองค์กร อันสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ “องค์กรคุณภาพ สร้างคนดี มีความสุขด้วยนวัตกรรม” และพันธกิจ “ส่งเสริม สนับสนุนการบริหารจัดการศึกษา และจัดการศึกษาโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล” เพื่อมุ่งสู่การเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้และองค์กรดิจิทัลอย่างเต็มรูปแบบ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาศรีสะเกษ ยโสธร, 2567)

นอกจากนี้ การพัฒนาองค์กรสู่ความเป็นดิจิทัลยังช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการข้อมูลสารสนเทศ การให้บริการทางการศึกษา และการติดต่อประสานงานระหว่างหน่วยงาน ตลอดจนช่วยสนับสนุนการตัดสินใจของผู้บริหารให้มีความถูกต้องและรวดเร็วมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการเตรียมความพร้อมของบุคลากรทางการศึกษาให้สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของ

เทคโนโลยีและสังคมในอนาคต ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล
2. เพื่อตรวจสอบความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ ของรูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัลนี้ จะใช้วิธีการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) แบบพหุระยะ (Multi-phase Research) และรูปแบบการวิจัยแบบหลายช่วง (Multi-Phase Design) (รัตนะ บัวสนธ์, 2556)

1. ขอบเขตของการวิจัย คือ 1) ศึกษาเอกสาร และการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการบริหารองค์กรดิจิทัล 2) จัดทำร่างรูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล โดยนำผลการสังเคราะห์ที่ได้จากการศึกษาแบบกรณีศึกษาและการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องมาเรียบเรียงเป็นร่างรูปแบบ 3) นำร่างรูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัลเสนอผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อรับคำแนะนำเกี่ยวกับความเหมาะสมของรูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล และปรับแก้ไขตามคำแนะนำ

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากร คือ โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาศรีสะเกษ ยโสธร ปีการศึกษา 2568 จำนวน 83 โรงเรียน (ข้อมูล ณ วันที่ 16 มีนาคม 2568) (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาศรีสะเกษ ยโสธร, 2567) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาศรีสะเกษ ยโสธร ปีการศึกษา 2568 จำนวน 12 โรงเรียน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบประเมินรูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล โดยให้ผู้เชี่ยวชาญแสดงความคิดเห็นและเสนอแนะข้อมูลด้วยการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (connoisseurship) ผู้วิจัยดำเนินการดังนี้

1. นำข้อมูลที่ได้ มาวิเคราะห์ และสังเคราะห์เข้ากับความรู้ความเข้าใจที่ได้จากการทบทวนเอกสาร ตำรา วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาร่างรูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล

2. ร่างรูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัลโดยการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (connoisseurship) กับผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล จำนวน 11 คน เป็นกลุ่มนักปฏิบัติ จำนวน 5 คน เป็นนักวิชาการ จำนวน 6 คน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล การดำเนินการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (connoisseurship) มีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

1. ดำเนินการขอหนังสือราชการจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาศรีสะเกษยโสธรเพื่อขอความอนุเคราะห์เชิญผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (connoisseurship)

2. จัดส่งหนังสือขอความอนุเคราะห์ เพื่อเชิญผู้ทรงคุณวุฒิมาร่วมการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (connoisseurship) พร้อมแจ้งกำหนดการประชุมพร้อมแนบคู่มือการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (connoisseurship) และร่างรูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล ที่ผู้วิจัยได้ร่างขึ้นมาจากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์ เพื่อนำมาเป็นประเด็นในการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (connoisseurship) เพื่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิได้พิจารณาล่วงหน้าก่อนการประชุม พร้อมทั้งส่งเอกสารชี้แจงอาสาสมัครที่เข้าร่วมการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (connoisseurship)

3. ดำเนินการประสานงานกับผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อยืนยันนัดหมายวันเวลาและสถานที่ที่จะดำเนินการการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (connoisseurship)

4. จัดการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (connoisseurship) ซึ่งมีการบันทึกเสียง บันทึกภาพ และบันทึกย่อระหว่างการประชุม โดยผู้วิจัยมีผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินการประชุม

5. การวิเคราะห์ข้อมูล การสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (connoisseurship) จะได้ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการสอบถามผู้เชี่ยวชาญในแต่ละประเด็น ในแต่ละองค์ประกอบ ผู้เชี่ยวชาญได้แสดงความคิดเห็น เกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนา จากนั้นนำผลมาวิเคราะห์เพื่อสร้างเป็นข้อสรุป

การตรวจสอบความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ ของรูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล มีดังนี้

1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบประเมินเพื่อประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล มีขั้นตอนดังนี้

1) ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับการประเมินและการออกแบบประเมินรูปแบบการพัฒนาและหลักการสร้างแบบประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล

2) สร้างแบบประเมินเพื่อประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล เป็นแบบมาตรส่วนประมาณค่า (Rating scale)

3) การประเมินเป็นข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่มีต่อความเหมาะสม ความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล ซึ่งมีลักษณะคำถามเป็นแบบมาตรประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ โดยมีเกณฑ์ในการให้ความหมายดังนี้ โดยใช้เกณฑ์ของบุญชม ศรีสะอาด (2554)

4) การตรวจสอบและรับรองรูปแบบการพัฒนาโดยการประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล การดำเนินการประเมินรูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัลมีขั้นตอนการเตรียมการและดำเนินการ ดังนี้

1) ดำเนินการประสานงานกับผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อขอความอนุเคราะห์แต่งตั้งเป็นผู้ประเมินรูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล

2) ดำเนินการขอหนังสือราชการ เพื่อขอความอนุเคราะห์เชิญผู้ทรงคุณวุฒิดำเนินการประเมินรูปแบบการพัฒนา

3) จัดส่งหนังสือขอความอนุเคราะห์ เพื่อเชิญผู้ทรงคุณวุฒิเข้าร่วมการประเมินรูปแบบการพัฒนา

3. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลและแปลผลในด้านความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่มีต่อรูปแบบการพัฒนา ด้วยการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วนำค่าเฉลี่ยมาเทียบกับเกณฑ์ตามแนวคิดของบุญชม ศรีสะอาด (2554) โดยมีเกณฑ์คะแนนในการแปลความหมายตามระดับความคิดเห็น ดังนี้

ค่าเฉลี่ย 4.51-5.00 หมายถึง มีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความเป็นประโยชน์มากที่สุด
ค่าเฉลี่ย 3.51-4.50 หมายถึง มีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความเป็นประโยชน์มาก
ค่าเฉลี่ย 2.51-3.50 หมายถึง มีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความเป็นประโยชน์ปานกลาง
ค่าเฉลี่ย 1.51-2.50 หมายถึง มีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความเป็นประโยชน์น้อย
ค่าเฉลี่ย 1.00-1.50 หมายถึง มีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความเป็นประโยชน์น้อยที่สุด

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่องรูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า ผลการสร้างรูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล พบว่า รูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล ประกอบด้วย 1) หลักการ แนวคิด 2) วัตถุประสงค์ 3) องค์ประกอบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล 4) วิธีการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล 5) ตัวชี้วัดความสำเร็จ

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า ผลการประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความเป็นประโยชน์ของรูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล พบว่า ในภาพรวมมีความเหมาะสม อยู่ในระดับมากที่สุด มีความเป็นไปได้ อยู่ในระดับมากที่สุด มีความเป็นประโยชน์ อยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งผลการประเมินแสดงดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความเป็นประโยชน์ของรูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล

ประเด็นพิจารณา	ความเหมาะสม			ความเป็นไปได้			ความเป็นประโยชน์		
	$\overline{x}$	S.D.	แปรผล	$\overline{x}$	S.D.	แปรผล	$\overline{x}$	S.D.	แปรผล
หลักการ แนวคิด	4.91	0.29	มากที่สุด	4.73	0.45	มากที่สุด	4.91	0.29	มากที่สุด
วัตถุประสงค์	4.89	0.31	มากที่สุด	4.91	0.29	มากที่สุด	4.91	0.29	มากที่สุด
องค์ประกอบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล	4.82	0.39	มากที่สุด	4.64	0.48	มากที่สุด	4.82	0.39	มากที่สุด
วิธีการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล	4.85	0.36	มากที่สุด	4.73	0.45	มากที่สุด	4.89	0.31	มากที่สุด
ตัวชี้วัดความสำเร็จ	4.87	0.33	มากที่สุด	4.76	0.43	มากที่สุด	4.82	0.39	มากที่สุด
รวม	4.85	0.34	มากที่สุด	4.75	0.41	มากที่สุด	4.86	0.34	มากที่สุด

จากตารางที่ 1 พบว่า รูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล ในภาพรวมมีความเหมาะสม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{x}$ = 4.85, S.D. = 0.34) มีความเป็นไปได้อยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{x}$ = 4.75, S.D. = 0.41) และมีความเป็นประโยชน์ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\overline{x}$ = 4.86, S.D. = 0.34)

จากผลการวิจัยพบว่ารูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล มีองค์ประกอบของรูปแบบครบถ้วนและผลการประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความเป็นประโยชน์ของรูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล ทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด

อภิปรายผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่องรูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล อภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

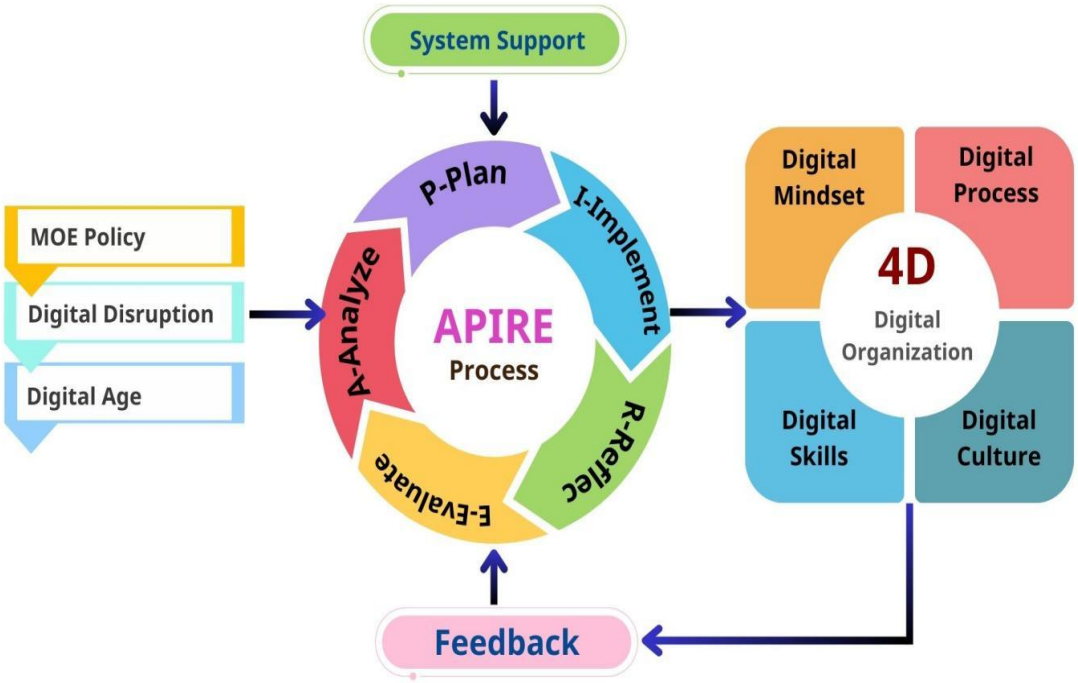
1. จากผลการสร้างรูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล พบว่า รูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล ประกอบด้วย 1) หลักการ แนวคิด 2)วัตถุประสงค์ 3) องค์ประกอบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล 4) วิธีการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล 5) ตัวชี้วัดความสำเร็จ สอดคล้องกับงานวิจัยของวัชรพงศ์พันธุ์ อุปนันท์ และคณะ ได้วิจัยเรื่องรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในยุคดิจิทัลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในอนาคต ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบสอดคล้องกับองค์ประกอบของรูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในยุคดิจิทัลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในอนาคต (วัชรพงศ์พันธุ์ อุปนันท์ และคณะ, 2564) จากงานวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบของรูปแบบเป็นไปตามองค์ประกอบของการสร้างรูปแบบจึงทำให้รูปแบบสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาต่อไปได้

2. จากการประเมินรูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล โดยผู้ทรงคุณวุฒิ พบว่าในภาพรวมรูปแบบที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นได้รับการประเมินว่ามีความเหมาะสม มีความเป็นไปได้ และมีความเป็นประโยชน์ในระดับมากที่สุด ในด้านความเป็นประโยชน์รูปแบบได้รับการประเมินว่ามีความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุดเป็นค่าเฉลี่ยที่สูงที่สุดในการประเมินทั้งหมด แสดงถึงความคาดหวังและคุณค่าที่ผู้ประเมินเห็นว่ารูปแบบนี้จะนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด การที่รูปแบบสามารถให้แนวทางที่ชัดเจนในการพัฒนาการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล ที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้น ซึ่งมีฐานทางทฤษฎีและเชิงประจักษ์ และได้รับการยอมรับจากผู้ทรงคุณวุฒิว่ามีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพในการนำไป

ประยุกต์ใช้พัฒนา สอดคล้องกับงานวิจัยของวาโร เพ็งสวัสดิ์ ได้วิจัยเรื่องการวิจัยพัฒนารูปแบบ แนวคิดการพัฒนารูปแบบที่กล่าวถึงการทดสอบความเที่ยงตรงของรูปแบบว่า หลังจากที่ได้พัฒนารูปแบบแล้ว จำเป็นที่จะต้องทดสอบความเที่ยงตรงของรูปแบบดังกล่าว เพราะรูปแบบที่พัฒนาขึ้น ถึงแม้จะมีการพัฒนาโดยมีรากฐานจากทฤษฎี แนวความคิดรูปแบบของบุคคลอื่น และผลการวิจัยที่ผ่านมา แต่ร่างรูปแบบที่ได้ถือเป็นเพียงรูปแบบตามสมมติฐาน ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องตรวจสอบความเที่ยงตรงของรูปแบบว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ เป็นรูปแบบที่มีประสิทธิภาพตามที่มุ่งหวังหรือไม่ โดยการทดสอบรูปแบบอาจกระทำได้ด้วยการประเมินตามมาตรฐานด้านความเหมาะสม เป็นการประเมินความเหมาะสมทั้งในด้านกฎหมายและศีลธรรมจรรยา มาตรฐานความเป็นไปได้เป็นการประเมินความเป็นไปได้ในการนำไปปฏิบัติจริง และมาตรฐานด้านความเป็นประโยชน์เป็นการประเมินการสนองตอบต่อความต้องการของผู้ใช้รูปแบบ (วาโร เพ็งสวัสดิ์, 2553)

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัยรูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล ได้เสนอองค์ความรู้ใหม่ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 รูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล

รูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล เป็นรูปแบบที่มีการดำเนินงานตามแนวคิดเชิงระบบ (System Approach) ประกอบด้วย ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ระบบสนับสนุน ผลผลิต และข้อมูลย้อนกลับ มีรายละเอียดดังนี้

1. ปัจจัยนำเข้า (Input) เป็นความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาองค์กรสู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล ประกอบด้วย นโยบายจากหน่วยงานต้นสังกัด ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและรุนแรงอันเป็นผลมาจากการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ต่อกระบวนการทำงานของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และความก้าวหน้าของเทคโนโลยีดิจิทัลที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน การสร้าง จัดเก็บ และเข้าถึงข้อมูล ความสะดวก รวดเร็วในการปฏิบัติงาน ตลอดจนความจำเป็นในการพัฒนาทักษะดิจิทัลอย่างต่อเนื่องเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลง

2. กระบวนการ (Process) เป็นส่วนสำคัญที่แสดงขั้นตอนในการดำเนินงานสู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นที่ 1 วิเคราะห์ (Analyze: A) เป็นการวิเคราะห์นโยบาย สถานการณ์และสภาพของการดำเนินการในปัจจุบันสู่การกำหนดวิสัยทัศน์และการวางแผน

ขั้นที่ 2 วางแผน (Plan: P) เป็นการกำหนดเป้าหมาย เลือกเทคโนโลยี ออกแบบโครงสร้างองค์กร และจัดสรรงบประมาณ

ขั้นที่ 3 นำแผนลงสู่การปฏิบัติ (Implement: I) เป็นการนำสิ่งที่ได้จากการวางแผนลงสู่การปฏิบัติในกลุ่มงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง นิเทศ กำกับ ติดตาม โดยผู้อำนวยการกลุ่ม และนำเสนอผลการปฏิบัติงานเป็นระยะเพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับปัญหา/อุปสรรค ในการดำเนินงาน

ขั้นที่ 4 สะท้อนผล (Reflect) เป็นการนำผลที่ได้จากการปฏิบัติงานมารายงาน สะท้อนผลอภิปรายร่วมกัน เพื่อนำไปวางแผนแก้ไข ปรับปรุง และพัฒนางาน

ขั้นที่ 5 ประเมินผล (Evaluate) เป็นการประเมินผลการดำเนินงานตามกระบวนการตั้งแต่ต้นจนจบ สรุปเป็นรายงาน และรายงานต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง

3. ระบบสนับสนุน (System Support) เป็นส่วนของระบบเทคโนโลยีดิจิทัลที่นำมาใช้ในการสนับสนุนการปฏิบัติงาน โดยระบบจะมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับการปฏิบัติงานของทุกงานในองค์กร

4. ผลผลิต (Output) เป็นผลที่ได้จากการดำเนินงานตามขั้นตอน นั่นคือความเป็นองค์กรดิจิทัล ประกอบด้วย

1) Digital Mindset หมายถึง การปรับเปลี่ยนกระบวนการทางความคิด วิสัยทัศน์ และความเชื่อมั่น ตั้งแต่ในระดับของผู้บริหารระดับสูงสุดลงไปสู่บุคลากรในทุกระดับ โดยมีแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจนแล้วให้เกิดความพร้อมและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงไปสู่การเป็นองค์กรยุคดิจิทัล

2) Digital Process หมายถึง การนำเทคโนโลยีมาใช้ในระบบงานและกระบวนการต่างๆ ภายในองค์กร ให้มีฐานข้อมูลกลางเชื่อมโยงกันเป็นฐานข้อมูลขนาดใหญ่ และเป็นข้อมูลชุดเดียวกันทั้งองค์กรในการจัดเก็บ วิเคราะห์ และประมวลผล ข้อมูลแบบองค์รวมเป็นรูปแบบระบบฐานข้อมูลกลาง เพื่อลดความซ้ำซ้อนในการจัดเก็บโดยที่บุคลากรทุกคนสามารถเข้าถึงข้อมูลต่างๆ ขององค์กรที่ทันสถานการณ์และอัปเดตใหม่อยู่เสมอ

3) Digital Skills หมายถึง บุคลากรในองค์กรดิจิทัลจะต้องปรับตัวให้มีความรู้ ความสามารถตลอดจนมีทักษะในการใช้เทคโนโลยีและอุปกรณ์ที่ทันสมัยอยู่เสมอ รวมไปถึงการใช้ซอฟต์แวร์ (Software) และโปรแกรมสำเร็จรูปประยุกต์ต่าง ๆ เพื่อใช้ ในการประมวลผลข้อมูลและป้อนคำสั่งได้อย่างรวดเร็ว เพื่อให้การทำงานในองค์กรเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดอยู่เสมอ

4) Digital Culture หมายถึง การขับเคลื่อนความร่วมมือร่วมใจจากบุคลากรทุกคนในองค์กรในการนำดิจิทัลเข้าสู่กระบวนการทำงาน ประกอบกับการสร้างตัวอย่างที่ดีจากผู้นำองค์กรและผู้นำทีมงานเป็นสำคัญการสื่อสาร การให้ความสำคัญ และการชี้นำวิสัยทัศน์ล้วนมีผลต่อการกำหนดทิศทางขององค์กร เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่จะนำพาทั้งองค์กรให้ก้าวไปข้างหน้าได้อย่างมั่นคง

5. ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) เป็นข้อมูลหรือความคิดเห็นที่ได้รับจากผู้ใช้บริการหรือบุคลากรเกี่ยวกับประสิทธิภาพ ความพึงพอใจ หรือปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในกระบวนการทำงาน โดยข้อมูลนี้สามารถนำมาใช้ในการปรับปรุงหรือพัฒนาระบบ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและตอบสนองต่อความต้องการของผู้ที่เกี่ยวข้องให้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นข้อมูลสำคัญที่ช่วยให้องค์กรสามารถทำการปรับตัวและนวัตกรรมให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางดิจิทัลที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

บทสรุป

รูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล ประกอบด้วย 1) หลักการ แนวคิด 2) วัตถุประสงค์ 3) องค์ประกอบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล 4) วิธีการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล 5) ตัวชี้วัดความสำเร็จและยังช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารจัดการข้อมูลสารสนเทศ การให้บริการทางการศึกษา และการติดต่อประสานงานระหว่างหน่วยงาน ตลอดจนช่วยสนับสนุนการตัดสินใจของผู้บริหารให้มีความถูกต้องและรวดเร็วมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการเตรียมความพร้อมของบุคลากรทางการศึกษาให้สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและสังคมในอนาคต ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการสร้างและประเมินรูปแบบการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล สามารถใช้เป็นแนวทางในการการพัฒนาบุคลากรในองค์กรเพื่อสร้างองค์กรดิจิทัลในอนาคต

ผู้บริหารสามารถใช้รูปแบบนี้เป็นกรอบในการวิเคราะห์และการพัฒนาสมรรถนะองค์กรให้เป็นองค์กรดิจิทัล เพื่อระบุจุดแข็งและจุดที่ต้องปรับปรุงพัฒนา พร้อมทั้งนำวิธีการพัฒนาการบริหารจัดการด้วยกระบวนการ APIRE สู่ความเป็นองค์กรดิจิทัล ที่เสนอในรูปแบบไปประยุกต์ใช้ในการปรับปรุงพัฒนาหรือเพิ่มประสิทธิภาพในองค์กร

เอกสารอ้างอิง

บุญชม ศรีสะอาด. (2554). *วิธีการทางสถิติสำหรับการวิจัย เล่ม 1.* (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

รัตนะ บัวสนธ์. (2556). *วิธีการวิจัยเชิงผสมผสานทางการศึกษา.* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วาโร เพ็งสวัสดิ์. (2553). การวิจัยพัฒนารูปแบบ. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร. 2(4):* 1-15.

วัชรพงศ์พันธุ์ อุปนันท์ และคณะ. (2564). รูปแบบการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในยุคดิจิทัลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในอนาคต. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 6(10):* 165-181

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2563). *รัฐบาลดิจิทัลกับการพัฒนาระบบราชการไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงาน ก.พ.ร.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาศรีสะเกษ ยโสธร. (2567). *รายงานผลการประเมินตนเอง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาศรีสะเกษ ยโสธร.* สพม.ศรีสะเกษ ยโสธร.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579*. กระทรวงศึกษาธิการ.

สำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ. (2561). *ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561–2580*. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.

Castells, M. (2010). *The rise of the network society* (2nd ed.). Hoboken: Wiley-Blackwell.

รูปแบบการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงแห่งพระสัทธรรม

A Model of Practicing Puññakiriyā-vatthu for Strengthening the Stability of Saddhamma

[1*]**พิมพ์รวี พันธุ์นนท์** Pimrawee Punnon,
[2**]**พระราชญาณวชิรเวที** Phrarajyana Vajiramethi
[3***]**พระครูสิริรัตนบัณฑิต** Phrakhrusiriratanabundit
[1,2,3]คณะพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
[1,2,3]Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
[*]First author, e-mail: pimraweepunnon@gmail.com
Corresponding author, e-mail: [***]methi424@gmail.com [***]happy_kmn@hotmail.com

Received June 11, 2026; **Revised** June 15, 2026; **Accepted:** June 29, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ (1) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุในพระพุทธศาสนา (2) เพื่อสังเคราะห์แนวคิดและหลักการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุที่ส่งผลต่อความมั่นคงแห่งพระสัทธรรมและ (3) เพื่อนำเสนอรูปแบบการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงแห่งพระสัทธรรมที่เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสารวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา วิปัสสนาจารย์ ผู้บริหารงานพระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนผู้ส่งเสริมงานพระพุทธศาสนา วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและการสังเคราะห์เชิงแนวคิด ผลการวิจัยพบว่า การบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุเป็นหลักการทำความดีในพระพุทธศาสนา โดยในพระไตรปิฎกปรากฏในรูปบุญกิริยาวัตถุ 3 ได้แก่ ทานมัย สีลมัย และภาวนามัย ซึ่งอรรถกถาได้ขยายเป็นบุญกิริยาวัตถุ 10 ได้แก่ ทานมัย สีลมัย ภาวนามัย อปจายนมัย เวยยาวัจจมัย ปัตติทานมัย ปัตตานุโมทนามัย ธัมมัสสวนมัย ธัมมเทสนามัย และทิฏฐุชุกัมม์ ซึ่งครอบคลุมการพัฒนาบุคคล สังคม และการสืบทอดพระพุทธศาสนา องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย คือ การอธิบายบุญกิริยาวัตถุ 10 ในฐานะระบบการพัฒนาพุทธบริษัท 4 เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงแห่ง

พระสัทธรรม โดยผู้วิจัยได้พัฒนารูปแบบ “วงจรบุญฐานพระสัทธรรม” หรือ Merit-Based Saddhamma Stability Cycle Model (MBSSCM) ประกอบด้วย 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ปัจจัยนำเข้า ได้แก่ บุญกิริยาวัตถุ 10 มีทิฏฐุชุกัมม์เป็นแกนกลาง ส่วนที่ 2 กระบวนการ ได้แก่ โยนิโสมนสิการ สติปัฏฐาน 4 และทิฏฐุชุกัมม์ เป็นกลไกภายใน ส่วนที่ 3 ผลลัพธ์ คือ ความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม และส่วนที่ 4 วงจรย้อนกลับ เมื่อผู้ปฏิบัติได้รับผลจากการบำเพ็ญบุญทำให้เกิดศรัทธาซึ่งนำไปสู่การปฏิบัติที่ลึกซึ้งขึ้น จึงช่วยเสริมสร้างความมั่นคงแห่งพระสัทธรรม และผลลัพธ์นี้ก็จะย้อนกลับไปหล่อเลี้ยงศรัทธาในการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุให้ยิ่งขึ้นไป

คำสำคัญ: ความมั่นคงแห่งพระสัทธรรม; บุญกิริยาวัตถุ; พระสัทธรรม; วงจรบุญฐานพระสัทธรรม

Abstract

This research aimed to (1) study the concepts of practicing Puññakiriyā-vatthu in Buddhism; (2) synthesize the concepts and principles of Puññakiriyā-vatthu practice that contribute to the stability of Saddhamma; and (3) propose a model of practicing Puññakiriyā-vatthu for strengthening the stability of Saddhamma that is appropriate for contemporary society. This study employed a qualitative research methodology. Data were collected from the Tipiṭaka, commentaries, academic publications, and related research works, together with in-depth interviews, including Buddhist scholars, Vipassanā meditation teachers, Buddhist administrators, and lay Buddhists actively engaged in promoting Buddhist activities. The data were analyzed through content analysis and conceptual synthesis. The findings revealed that Puññakiriyā-vatthu constitutes the Buddhist principle of meritorious conduct. In the Tipiṭaka, it appears as the three bases of meritorious action, namely Dānamaya, Sīlamaya, and Bhāvanāmaya. The commentarial tradition later expanded these into ten bases of meritorious action, namely Dānamaya, Sīlamaya, Bhāvanāmaya, Apacāyanamaya, Veyyāvaccamaya, Pattidānamaya, Pattānumodanāmaya, Dhammassavanamaya, Dhammadesanāmaya, and Diṭṭhujukamma. These ten forms comprehensively promote individual development, social harmony, and the continuation of Buddhism. The new body of knowledge generated by this research is the interpretation of the ten Puññakiriyā-vatthu as a systematic framework for developing the Fourfold Buddhist Community in order to strengthen the stability of Saddhamma. The researcher developed a model called the Merit-Based Saddhamma

Stability Cycle Model (MBSSCM), which consists of four components. The first component, Input, comprises the ten Puññakiriyā-vatthu, with Diṭṭhujukamma serving as the central core. The second component, Process, consists of Yoniso Manasikāra (wise reflection), the Four Foundations of Mindfulness (Satipaṭṭhāna 4), and Diṭṭhujukamma, functioning as internal mechanisms. The third component, Output, is the stability of Saddhamma. The fourth component, Feedback, refers to the cyclical process whereby the benefits gained from meritorious practice generate faith, leading to deeper practice and thereby strengthening the stability of Saddhamma. This outcome, in turn, reinforces faith and encourages further engagement in meritorious actions.

Keywords: Stability of Saddhamma; Puññakiriyā-vatthu; Saddhamma; Merit-Based Saddhamma Stability Cycle Model (MBSSCM)

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นระบบคำสอนที่มุ่งพัฒนามนุษย์ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องตามความเป็นจริง โดยมี “พระสัทธรรม” เป็นแก่นสำคัญของพระศาสนา ซึ่งประกอบด้วย ปริยัติสัทธรรม ปฏิบัติสัทธรรม และปฏิเวธสัทธรรม อันเป็นกระบวนการตั้งแต่การศึกษา การปฏิบัติ จนถึงการเข้าถึงผลแห่งการปฏิบัติ พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ในพระสูตรว่า ความดำรงอยู่หรือความเสื่อมของพระสัทธรรมขึ้นอยู่กับการมีส่วนร่วมของพุทธบริษัท 4 ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ในการศึกษา ปฏิบัติ อุปถัมภ์ และสืบทอดพระธรรมวินัยอย่างถูกต้อง โดยเฉพาะในกิมพิลสูตรที่แสดงว่า ความเคารพยำเกรงในพระศาสดา พระธรรม พระสงฆ์ สิกขา และในหมู่พุทธบริษัทด้วยกัน เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พระสัทธรรมดำรงอยู่ได้ยั่งยืน ในทางตรงกันข้าม หากพุทธบริษัทขาดความเคารพในพระรัตนตรัย ไม่บำเพ็ญไตรสิกขา และทะเลาะวิวาทกันเอง พระสัทธรรมย่อมเสื่อมถอยและเลือนหายไปในที่สุด (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 22 ข้อที่ 201 หน้าที่ 343-344, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย แม้พระพุทธศาสนายังคงเป็นศาสนาหลักของประเทศ และพุทธศาสนิกชนจำนวนมากมีการเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา เช่น ทำบุญตักบาตร ถวายสังฆทาน ฟังธรรม และปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง แต่การทำบุญจำนวนมากอาจยังจำกัดอยู่ในระดับพิธีกรรม ความเคยชินทางวัฒนธรรม หรือความเชื่อเรื่องอานิสงส์เฉพาะตน โดยยังไม่เชื่อมโยงอย่างเป็นระบบกับการรักษาปริยัติ การส่งเสริมปฏิบัติ และการทำให้เกิดผลแห่งการปฏิบัติธรรมในชีวิตจริง คนในสังคมไทยจำนวนไม่น้อยรู้จักคำว่า ทาน ศีล ภาวนา แต่ไม่เข้าใจความหมายที่แท้จริงของบุญกิริยาวัตถุอย่าง

ครบถ้วน อีกทั้งยังพบปัญหาทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับความเห็นแก่ตัว การขาดระเบียบวินัย และการขาดสติในการควบคุมอารมณ์ ปัญหาดังกล่าวสะท้อนว่า การทำบุญในสังคมไทยยังมีช่องว่างระหว่างกิจกรรมทางศาสนากับการพัฒนาคุณภาพของพุทธบริษัทให้เป็นกำลังรักษาพระสัทธรรม

ในพระไตรปิฎก ปุญญกิริยาวัตถุสูตร ได้แสดงบุญกิริยาวัตถุ หรือ การบำเพ็ญบุญอันเป็นที่ตั้งหรือเป็นเหตุให้เกิดอานิสงส์ 3 ประการ ได้แก่ ทานมัย (บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยทาน) สีลมัย (บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยศีล) และ ภาวนามัย (บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยภาวนา) (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 25 ข้อที่ 60 หน้าที่ 415-416, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ต่อมาในคัมภีร์อรรถกถาได้ขยายเป็นบุญกิริยาวัตถุเพิ่มอีก 7 ประการ ได้แก่ อปจายนมัย (บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยความยำเกรง) เวยยาวัจจมัย (บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยความขวนขวาย) ปัตติทานมัย (บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญหรือการอุทิศส่วนบุญ) ปัตตานุโมทนามัย (บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยการอนุโมทนาบุญ) ธัมมัสสวนมัย (บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยการฟังธรรม) ธัมมเทสนามัย (บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยการแสดงธรรม) และทิฏฐุชุกัมม์ (บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยการทำความเห็นให้ตรง) รวมเป็นบุญกิริยาวัตถุ 10 (อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาไทย ข้อที่ 60 หน้าที่ 298-300, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556) จะเห็นได้ว่าหลักการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุนี้เป็นฐานแห่งการสร้างบุญและพัฒนาชีวิตของพุทธศาสนิกชน ครอบคลุมการพัฒนาทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ ปัญญา ความสัมพันธ์ทางสังคม และการสืบทอดพระพุทธศาสนา จึงเป็นแนวคิดสำคัญที่ควรได้รับการศึกษาในมิติที่ลึกซึ้งกว่าการเป็นเพียงรูปแบบของการทำบุญ

เมื่อพิจารณาในมิติของพระสัทธรรม จะเห็นได้ว่าบุญกิริยาวัตถุแต่ละข้อมีความสัมพันธ์กับการธำรงรักษาพระศาสนาโดยตรง กล่าวคือ ทานมัยและเวยยาวัจจมัยช่วยสนับสนุนการอุปถัมภ์กิจการพระศาสนา สีลมัยและอปจายนมัยช่วยสร้างสังคมที่เป็นสุขปราศจากการเบียดเบียน รวมถึงวัฒนธรรมแห่งความเคารพและคารวธรรม ธัมมัสสวนมัยและธัมมเทสนามัยเป็นกลไกสำคัญของการศึกษาและการถ่ายทอดพระธรรมวินัย ส่วนภาวนามัยและทิฏฐุชุกัมม์ช่วยพัฒนาปัญญาและสัมมาทิฏฐิ อันเป็นรากฐานของการเข้าถึงพระสัทธรรมในระดับปฏิเวธ ดังนั้น บุญกิริยาวัตถุจึงมิใช่เพียงวิธีทำบุญเพื่อผลแห่งกุศลส่วนบุคคล แต่เป็นระบบการพัฒนาพุทธบริษัทให้มีความเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคงและยั่งยืน ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ในระดับชุมชน และในระดับสังคม โดยเฉพาะในบริบทของสังคมชาวพุทธปัจจุบันที่พระสัทธรรมมีความเสื่อมถอยสืบเนื่องจากเหตุปัจจัยหลายประการ

อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า งานศึกษาส่วนใหญ่มุ่งอธิบายบุญกิริยาวัตถุในมิติของการสร้างบุญ การพัฒนาคุณภาพชีวิต การพัฒนาชุมชน หรือการส่งเสริมคุณธรรม ขณะที่งานศึกษาด้านพระสัทธรรมส่วนใหญ่มุ่งวิเคราะห์ความหมาย องค์ประกอบ และสาเหตุแห่งความเสื่อมของพระสัทธรรม แต่ยังไม่ปรากฏการศึกษาที่บูรณาการบุญกิริยาวัตถุ 10 เข้ากับแนวคิดเรื่องความมั่นคงแห่งพระสัทธรรมอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการเชื่อมโยงกับหลักโยนิโส

มนสิการ สติปัฏฐาน 4 และทิฏฐุชุกัมม์ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญของการพัฒนาสัมมาทิฏฐิและการป้องกันสัทธรรมปฏิรูป

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษารูปแบบการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงแห่งพระสัทธรรม โดยศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสารวิชาการ และสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20รูป/ท่าน ได้แก่ นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา วิปัสสนาจารย์ ผู้บริหารงานพระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนผู้ส่งเสริมงานพระพุทธศาสนา เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้และพัฒนารูปแบบที่สามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างบุญกิริยาวัตถุกับความมั่นคงแห่งพระสัทธรรมได้อย่างเป็นระบบ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาพุทธบริษัท การส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และการธำรงรักษาพระสัทธรรมให้มั่นคงในสังคมปัจจุบัน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อสังเคราะห์แนวคิดและหลักการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุที่ส่งผลต่อความมั่นคงแห่งพระสัทธรรม
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงแห่งพระสัทธรรมที่เหมาะสมกับสังคมปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยภาคสนาม (Field Research) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ด้วยการศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูล ดังนี้ 1.1 ข้อมูลขั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเรื่องที่วิจัย 1.2 ข้อมูลขั้นทุติยภูมิ ได้แก่ รายงานการวิจัย เช่น วิทยานิพนธ์ หนังสือ ตำรา บทความ และเอกสารต่างๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเรื่องที่วิจัย

2. การศึกษาวิจัยภาคสนาม (Field Research) เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 20 รูป/ ท่าน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยกำหนดจากผู้ที่มีองค์ความรู้/ผู้เกี่ยวข้องกับการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุและมีบทบาทในการส่งเสริมงานพระพุทธศาสนาเป็นหลัก แบ่งเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา วิปัสสนาจารย์ ผู้บริหารงานพระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนผู้ส่งเสริมงานพระพุทธศาสนา รวมทั้งสิ้น จำนวน 20 รูป/ท่าน

2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (แบบสัมภาษณ์เชิงลึก) ซึ่งผู้วิจัยได้ออกแบบโดยอาศัยกรอบแนวคิดจากการศึกษาเอกสาร นำไปปรึกษาอาจารย์ที่ปรึกษาและให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้าง (Construct Validity) โดยเนื้อหาของคำถามมีความครอบคลุมถูกต้องในประเด็นที่ต้องการศึกษาวิจัย

2.3 การลงพื้นที่ภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง

3. การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล โดยการนำข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย แล้วจึงสรุปผลและนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัย

1. จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า แนวคิดเรื่องบุญกิริยาวัตถุ เป็นหลักการทำความดีหรือการทำบุญในพระพุทธศาสนา การทำบุญเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตและวัฒนธรรมไทยมายาวนาน แต่คนส่วนใหญ่มักจะเข้าใจว่าการทำบุญคือการทำทานหรือประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แท้จริงแล้วการทำบุญหมายรวมถึงการกระทำทางกาย วาจา และใจ อันเป็นไปเพื่อการลดละกิเลสและพัฒนาชีวิตให้ดีงามยิ่งขึ้น ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “ท่านทั้งหลาย อย่ากลัวต่อบุญเลย เพราะคำว่าบุญนี้เป็นชื่อของความสุข” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 25 ข้อที่ 22 หน้าที่ 366, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า บุญคือความสุข ความสบายใจ เป็นภาวะที่ผ่องใสเบิกบาน การทำบุญเป็นการชำระล้างจิตใจให้สะอาด และเป็นการช่วยทำนุบำรุงพระศาสนาให้ดำรงอยู่

ส่วน “บุญกิริยาวัตถุ” หมายถึง วิธีการทำบุญอันเป็นแนวทางในการสั่งสมคุณงามความดีโดยมีเจตนาเป็นที่ตั้ง พระพุทธองค์ทรงแสดงบุญกิริยาวัตถุไว้ 3 ประการ ได้แก่ ทานมัย สีลมัย และภาวนามัย (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 25 ข้อที่ 60 หน้าที่ 415, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เรียกโดยย่อ คือ ทาน ศีล ภาวนา โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 20 รูป/ท่าน มีความเข้าใจในเรื่องการทำทาน การรักษาศีล และการปฏิบัติภาวนาเป็นอย่างดี โดยให้ทรรศนะว่าชาวพุทธส่วนใหญ่มักจะเลือกทำบุญด้วยการให้ทาน ซึ่งเป็นวิธีที่ง่าย ไม่ต้องอาศัยความเพียรพยายามในการปฏิบัติมากนัก แต่ทานก็เป็นเครื่องมือให้ลดความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัว และเป็นการเปิดโอกาสให้ฝึกความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ การรักษาศีล คือ การควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา และใจให้ตั้งมั่นอยู่ในความดีงาม โดยมีเจตนางดเว้นจากการทำความชั่วและไม่เบียดเบียนผู้อื่น ถือเป็นการฝึกฝนตนเองขั้นพื้นฐานเพื่อสร้างความสงบสุขให้แก่ตนเองและสังคม การปฏิบัติภาวนา คือ การฝึกฝนและพัฒนาจิตใจ ห้เกิดความสงบ มีสติ รู้เท่าทันอารมณ์ และเกิดปัญญาเห็นความจริงของชีวิต แบ่งเป็นสมถ

ภาวนา (การฝึกจิตให้จดจ่อ สงบนิ่ง เกิดเป็นสมาธิ) และวิปัสสนาภาวนา (การฝึกอบรมจิตให้รู้เท่าทันความจริงของชีวิตเพื่อให้เกิดปัญญา)

ต่อมาในชั้นอรรถกถา บุญกิริยาวัตถุได้รับการขยายความอีก 7 ประการ ได้แก่ อปจายนมัย (ความอ่อนน้อม) เวยยาวัจจมัย (การขวนขวายในกิจที่ชอบ) ปัตติทานมัย (การให้ส่วนบุญ) ปัตตานุโมทนามัย (การอนุโมทนาบุญ) ธัมมัสสวนมัย (การฟังธรรม) ธัมมเทสนามัย (การแสดงธรรม) และทิฏฐุชุกัมม์ (การทำความเห็นให้ตรง) โดยท่านให้สงเคราะห์อปจายนมัยและเวยยาวัจจมัยเข้าในกลุ่มสีลมัย สงเคราะห์ปัตติทานมัยและปัตตานุโมทนามัย เข้าในกลุ่มทานมัย สงเคราะห์ธัมมัสสวนมัยและธัมมเทสนามัยเขาในกลุ่มภาวนามัย สำหรับทิฏฐุชุกัมม์หรือการทำความเห็นให้ตรงนั้น ท่านให้สงคราะหเข้าในบุญกิริยาวัตถุทั้ง 3 ประการ (อรรถกถาพระไตรปิฎก ภาษาไทย ข้อที่ 60 หน้าที่ 298, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556) จะเห็นว่าบุญกิริยาวัตถุ 10 นี้ มีเพียงทานมัยที่เป็นการทำบุญด้วยการสละเงินทอง แต่การทำบุญประเภทอื่นเป็นการทำบุญได้โดยไม่จำเป็นต้องใช้เงินทอง และสามารถทำได้ ทุกที่ ทุกเวลาแจกแจงวิธีสั่งสมบุญที่ทำได้ทุกที่ทุกเวลา จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า ยังมีความเข้าใจหลักบุญกิริยาวัตถุ 10 ไม่ชัดเจนในบางประการ โดยเฉพาะทิฏฐุชุกัมม์และอปจายนมัย ที่ส่วนใหญ่ยังขาดความเข้าใจว่าเป็นวิธีทำบุญด้วย

ผลการวิจัยยังพบว่า การบำเพ็ญบุญในสังคมปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงตามบริบททางสังคมและเทคโนโลยี เช่น การฟังธรรมผ่านสื่อออนไลน์ การเผยแผ่ธรรมผ่านสื่อดิจิทัล และการทำงานจิตอาสาในกิจพระศาสนา รูปแบบดังกล่าวช่วยให้ประชาชนเข้าถึงธรรมะได้ง่ายและเร็วขึ้น หากผู้แสดงธรรมหรือผู้รับสารขาดทิฏฐุชุกัมม์และการตรวจสอบกับพระธรรมวินัยก็อาจจะเกิดความเข้าใจธรรมคลาดเคลื่อนได้ ดังนั้น การบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุในสังคมร่วมสมัยจำเป็นต้องประกอบด้วยศรัทธาและปัญญาควบคู่กัน กล่าวโดยสรุป บุญกิริยาวัตถุมิใช่เพียงกิจกรรมการทำบุญตามประเพณี แต่เป็นระบบการฝึกฝนและพัฒนาพุทธบริษัทให้เจริญขึ้นทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ ปัญญา ความสัมพันธ์ทางสังคม และความรับผิดชอบต่อการสืบทอดพระพุทธศาสนา

2. จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า พระสัทธรรม คือ พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ถือเป็นแก่นของพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ปริยัติสัทธรรม คือ ปริยัติสัทธรรม ได้แก่ การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย ปฏิบัติสัทธรรม ได้แก่ การน้อมนำพระธรรมไปประพฤติปฏิบัติ และปฏิเวธสัทธรรม ได้แก่ การเข้าถึงผลแห่งการปฏิบัติธรรม ดังนั้น เมื่อพูดถึงการรักษาพระสัทธรรม พุทธบริษัทจึงมุ่งการศึกษาเพื่อรักษาคำสอนในส่วนของปริยัติและปฏิบัติ แต่จากการศึกษาในพระไตรปิฎกพบว่าพระสัทธรรมมีความหมายกว้าง คือ หมายรวมถึงพระศาสนา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 1 ข้อที่ 39 หน้าที่ 28-29, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

หากเปรียบ ปริยัติสัทธรรม คือ “รากแก้ว” ปฏิบัติสัทธรรม เปรียบเสมือน "ลำต้น" ของต้นไม้ สถานะของปฏิเวธสัทธรรม จึงเปรียบเสมือน "ผลไม้" ที่ให้รสชาติอันโอชาแก่ผู้ลิ้มลอง เป็นเป้าหมายที่

แท้จริงของการปฏิบัติ ในบรรดาพระสัทธรรมทั้ง 3 นั้น ปฏิเวธสัทธรรมจะเสื่อมก่อน คือ จะไม่มีผลของการปฏิบัติ คือ ไม่มีพระอริยะ ทั้งนี้เพราะไม่มีปฏิบัติสัทธรรม ส่วนปริยัติสัทธรรมจะสิ้นสุดอันดับสุดท้าย เพราะถึงจะไม่มีผลการปฏิบัติและไม่มีผู้ปฏิบัติ แต่ยังมีผู้ที่ศึกษาเล่าเรียนอยู่ ปริยัติสัทธรรมก็จะยังคงอยู่ ดังนั้นที่ว่าศาสนาสูญสิ้นนั้น จึงถือเอาปริยัติเป็นประมาณ (สำราญ ก้านพลูกลาง, 2563)

ผลการวิจัยในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบุญกิริยาวัตถุ 10 กับความมั่นคงแห่งพระสัทธรรม พบว่า บุญกิริยาวัตถุแต่ละข้อทำหน้าที่เกื้อหนุนความมั่นคงแห่งพระสัทธรรมในลักษณะที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ทานมัยและเวยยาวัจจมัยเป็นฐานของการอุปถัมภ์กิจการพระศาสนา สนับสนุนการศึกษา การปฏิบัติ และการเผยแผ่ธรรม สีลมัยและอปจายนมัยสร้างความประพฤติที่ดี ความไม่เบียดเบียน ความเคารพ และความสามัคคีในหมู่พุทธบริษัท ภาวนามัยทำให้พระธรรมกลายเป็นประสบการณ์ภายในของผู้ปฏิบัติ ปัตติทานมัยและปัตตานุโมทนามัยส่งเสริมความกตัญญู เมตตา มุทิตา และวัฒนธรรมแห่งการแบ่งปันกุศล ธัมมัสสวนมัยและธัมมเทสนามัยเป็นกลไกของการรับรู้ การเรียนรู้ และการถ่ายทอดพระธรรมวินัย ส่วนทิฏฐุชุกัมม์ทำหน้าที่กำกับการบำเพ็ญบุญทุกข้อให้ตั้งอยู่บนสัมมาทิฏฐิ

ผลการสัมภาษณ์ชี้ให้เห็นว่า ปัญหาสำคัญของการทำบุญในสังคมไทยปัจจุบันมิใช่การขาดกิจกรรมทางศาสนา แต่เป็นการขาดความเข้าใจเชิงหลักการและขาดสัมมาทิฏฐิในการทำบุญ การทำบุญบางส่วนยังมุ่งผลตอบแทนเฉพาะตน เช่น ลาภ ยศ ความสำเร็จ หรือการแก้เคราะห์ โดยมิได้มุ่งลดกิเลส พัฒนาปัญญา หรือสนับสนุนพระธรรมวินัยอย่างแท้จริง หากการบำเพ็ญบุญขาดความเห็นถูกต้อง ย่อมมีโอกาสกลายเป็นเพียงพิธีกรรม ความเชื่อที่ขาดการตรวจสอบ หรือการสนับสนุนสิ่งที่คลาดเคลื่อนจากพระสัทธรรม

จากการสังเคราะห์ข้อมูล พบว่า การบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุซึ่งเป็นการกระทำภายนอกต้องมีกระบวนการภายในกำกับ ได้แก่ สติปัฏฐาน 4 โยนิโสมนสิการ และทิฏฐุชุกัมม์ สติปัฏฐาน 4 ทำให้ผู้ปฏิบัติมีสติรู้เท่าทันกาย เวทนา จิต และธรรม โยนิโสมนสิการทำให้รู้จักพิจารณาเหตุและผลโดยแยบคาย ส่วนทิฏฐุชุกัมม์ทำหน้าที่ปรับความเห็นให้ตรงตามหลักกรรม พระธรรมวินัย และอริยสัจ กระบวนการทั้ง 1 ประการช่วยให้การบำเพ็ญบุญพัฒนาไปจากศรัทธาทั่วไปสู่ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา ดังนั้น บุญกิริยาวัตถุจึงส่งผลต่อความมั่นคงแห่งพระสัทธรรมใน 3 ระดับ คือ ระดับบุคคล ทำให้ผู้ปฏิบัติมีศีลธรรม สติ และปัญญา ระดับชุมชน ทำให้พุทธบริษัทมีความสามัคคี เกื้อกูล และมีส่วนร่วมในกิจพระศาสนา และระดับพระศาสนา ทำให้ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธได้รับการศึกษา ปฏิบัติ ถ่ายทอด และสืบทอดอย่างต่อเนื่อง

3. จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า การนำเสนอรูปแบบการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงแห่งพระสัทธรรมจากการประมวลและสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้พัฒนารูปแบบที่เรียกว่า “วงจรบุญฐานพระสัทธรรม” หรือ Merit-Based

Saddhamma Stability Cycle Model (MBSSCM) เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุของพุทธบริษัท 4 กับความมั่นคงแห่งพระสัทธรรมในลักษณะของระบบวงจรต่อเนื่อง รูปแบบวงจรบุญฐานสัทธรรมประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 4 ส่วน ดังนี้

1) ปัจจัยนำเข้า (Input) ได้แก่ การบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ 10 ของพุทธบริษัท 4 คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา โดยครอบคลุมการให้ การรักษาศีล การภาวนา ความอ่อนน้อม การช่วยกิจที่ชอบ การอุทิศส่วนบุญ การอนุโมทนาบุญ การฟังธรรม การแสดงธรรม และการทำความเห็นให้ตรง

2) กระบวนการ (Process) ได้แก่ โยนิโสมนสิการ สติปัฏฐาน 4และทิฏฐุชุกัมม์ ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกภายในเพื่อทำให้การบำเพ็ญบุญมิได้หยุดอยู่เพียงกิจกรรมภายนอก แต่พัฒนาไปสู่การรู้เท่าทันตนเอง การพิจารณาเหตุและผล และการดำเนินชีวิตตามพระสัทธรรม

3) ผลลัพธ์ (Output) ได้แก่ ความมั่นคงแห่งปริยัติ ความมั่นคงแห่งปฏิบัติ และความมั่นคงแห่งปฏิเวธ ความมั่นคงแห่งปริยัติเกิดจากการศึกษา การฟัง การแสดง และการถ่ายทอดพระธรรมวินัยอย่างถูกต้อง ความมั่นคงแห่งปฏิบัติเกิดจากการนำธรรมไปประพฤติปฏิบัติจริง ส่วนความมั่นคงแห่งปฏิเวธเกิดจากผลแห่งการปฏิบัติที่ปรากฏในชีวิตของผู้ปฏิบัติตามระดับภูมิธรรม

4) การป้อนกลับ (Feedback) ได้แก่ การที่ผลแห่งการศึกษาและการปฏิบัติทำให้เกิดศรัทธาที่มั่นคง การเผยแผ่ธรรม และการสืบทอดพระสัทธรรม เมื่อผู้ปฏิบัติประจักษ์ผลของธรรม ย่อมเกิดความมั่นใจในพระธรรมวินัย สนใจศึกษาและปฏิบัติให้ลึกซึ้งขึ้น ตลอดจนถ่ายทอดประสบการณ์และหลักธรรมแก่ผู้อื่น ผลลัพธ์จึงย้อนกลับไปส่งเสริมให้เกิดการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุอย่างต่อเนื่อง

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยครั้งนี้นำเสนอตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง 3 ข้อ ดังนี้

1. แนวคิดเรื่องบุญกิริยาวัตถุเป็นระบบการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวม มิใช่เพียงรูปแบบการทำบุญหรือพิธีกรรมทางศาสนา ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับแนวคิดของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่อธิบายว่า การทำบุญเป็นกระบวนการฝึกฝนและพัฒนาชีวิตทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา และบุญกิริยาวัตถุเป็นแนวปฏิบัติที่จัดให้เหมาะแก่คฤหัสถ์ โดยมีสาระสัมพันธ์กับไตรสิกขา (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2565) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระแวงชัย ธมฺมกาโม (หล้าลี) ซึ่งพบว่า บุญกิริยาวัตถุเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งในระดับบุคคลและสังคม เพราะทานช่วยลดความตระหนี่ ศีลช่วยควบคุมพฤติกรรม และภาวนาช่วยพัฒนาจิตและปัญญา ขณะที่บุญกิริยาวัตถุข้ออื่นช่วยขยายการพัฒนาไปสู่ความสัมพันธ์ทางสังคม การมีส่วนร่วม และการถ่ายทอดธรรม (พระแวงชัย ธมฺมกาโม (หล้าลี), 2561)

อย่างไรก็ตาม ผลการสัมภาษณ์ที่พบว่าผู้ให้ข้อมูลบางกลุ่มยังไม่เข้าใจบุญกิริยาวัตถุครบทั้ง 10 ประการ โดยเฉพาะทิฏฐุชุกัมม์ ความเห็นถูกนั้น สะท้อนให้เห็นว่าความเข้าใจในเรื่องการทำบุญในสังคมไทยยังคลาดเคลื่อนจากวัตถุประสงค์ที่แท้จริง เพราะทิฏฐุชุกัมม์ เปรียบเสมือนเข็มทิศที่ทำให้การทำบุญนั้นอยู่บนฐานของกุศล อันเป็นเหตุให้การทำบุญของชาวพุทธส่วนใหญ่ยังเป็นการให้วัตถุทานหรือการทำบุญตามประเพณีที่เจือด้วยอกุศล มีผลประโยชน์ส่วนตนหรือชื่อเสียงแอบแฝง การเผยแผ่ความรู้เรื่องบุญกิริยาวัตถุ 10 จึงควรมุ่งทำให้พุทธบริษัทเห็นว่า บุญสามารถบำเพ็ญได้ในทุกมิติทุกเพศทุกวัย ผู้ไม่มีทรัพย์ก็สามารถทำบุญด้วยการรักษาศีล เจริญภาวนา ช่วยในกิจที่ชอบ อนุโมทนาความดี ฟังธรรม หรือแสดงธรรมได้ ความเข้าใจเช่นนี้จะช่วยให้การทำบุญเป็นกระบวนการพัฒนาตนอย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนามากขึ้น

2. แนวคิดเรื่องการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุที่ส่งผลต่อความมั่นคงแห่งพระสัทธรรม พบว่าการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ 10 อย่างถูกหลักทำหน้าที่เชื่อมโยงการพัฒนาบุคคลและสังคม กล่าวคือ เมื่อบุคคลบำเพ็ญบุญอย่างถูกต้อง ย่อมพัฒนาความประพฤติ จิตใจ ปัญญา และความรับผิดชอบต่อส่วนรวม สอดคล้องกับจรัสลักษณ์ ทองโอฬาร ที่แสดงว่าการปฏิบัติตามหลักการเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมยุคใหม่เชิงพุทธ ด้วยหลักปฏิบัติบุญกิริยาวัตถุครบทั้ง 3 ประการ ก่อให้เกิดผลในด้านดี คือ คนในสังคมยุคใหม่อยู่ร่วมกันด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีระเบียบวินัยไม่เบียดเบียนกัน และเป็นผู้ที่รู้จักใช้หลักของเหตุและผลในการคิดวิเคราะห์ ทำให้เป็นผู้ที่มีสัมมาทิฏฐิ สามารถพัฒนาชีวิตของตนเองให้สมบูรณ์อันจะส่งผลให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพและมีความรับผิดชอบต่อสังคม ส่วนรวมต่อไป คุณสมบัติเหล่านี้เป็นฐานให้พุทธบริษัทสามารถศึกษา ปฏิบัติ อุปถัมภ์ และถ่ายทอดพระธรรมวินัยได้อย่างมั่นคง (จรัสลักษณ์ ทองโอฬาร, 2564) ทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยยังสอดคล้องกับงานวิจัยของกัณณ์วัณณ จันทรัตน์ และวิไลพร สุจริตธรรมกุล ซึ่งแสดงว่าการรักษาพระสัทธรรมต้องครอบคลุมทั้งการรักษาเป้าหมายและผลลัพธ์ การรักษาองค์ความรู้ และการรักษาบุคคลกับองค์กร บุญกิริยาวัตถุสามารถเกื้อหนุนองค์ประกอบดังกล่าวได้ กล่าวคือ ธัมมัสสวนมัยและธัมมเทสนามัยช่วยรักษาองค์ความรู้ ทานมัยและเวยยาวัจจมัยช่วยรักษาบุคคลและองค์กร ส่วนภาวนามัยและทิฏฐุชุกัมม์ช่วยรักษาเป้าหมายและผลของการปฏิบัติ (กัณณ์วัณณ จันทรัตน์ และวิไลพร สุจริตธรรมกุล, 2562)

ประเด็นสำคัญที่พบจากการวิจัย คือ แท้จริงแล้วการทำบุญในสังคมไทยมิได้ขาดกิจกรรม แต่ขาดกลไกด้านปัญญากำกับ การทำบุญที่มุ่งลาภ ยศ ความสำเร็จ หรือผลตอบแทนส่วนตน จึงมิได้ช่วยลดกิเลสหรือเพิ่มความเข้าใจพระธรรมวินัย ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีโยนิโสมนสิการ สติปัฏฐาน 4 และทิฏฐุชุกัมม์เป็นกลไกภายใน เพื่อทำให้การทำบุญเปลี่ยนจากความเชื่อหรือพิธีกรรมไปสู่การปฏิบัติที่ประกอบด้วยปัญญา โดยเฉพาะทิฏฐุชุกัมม์มีบทบาทเป็นแกนกลาง เพราะทำหน้าที่ปรับความเห็นให้ถูกต้อง หากขาดทิฏฐุชุกัมม์ ทานอาจกลายเป็นการให้เพื่อโอ้อวด ศีลอาจกลายเป็นการยึดถือรูปแบบ ภาวนาอาจกลายเป็นการแสวงหาความสงบเฉพาะตน และการฟังธรรมหรือแสดงธรรมอาจกลายเป็น

การเผยแพร่ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน ผลการวิจัยจึงยืนยันว่า ความมั่นคงแห่งพระสัทธรรมต้องเริ่มจากความถูกต้องภายในของผู้บำเพ็ญบุญ ซึ่งสอดคล้องกับที่แสดงไว้ในอรรถกถา ที่ท่านเน้นย้ำเรื่องการบำเพ็ญบุญทั้งหลายด้วยเจตนาที่เป็นกุศล (อรรถกถาพระไตรปิฎก ภาษาไทย ข้อที่ 60 หน้าที่ 298-300, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556) การบำเพ็ญบุญอย่างถูกหลักที่กอปรด้วยศรัทธาและปัญญา จะทำให้พุทธบริษัทเกิดการพัฒนาตนเอง ชุมชน ส่งผลต่อความเข้มแข็งของสังคมชาวพุทธและความมั่นคงแห่งพระสัทธรรม

3. ผู้วิจัยได้นำเสนอรูปแบบการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงแห่งพระสัทธรรม โดยใช้ชื่อว่า “รูปแบบวงจรบุญฐานพระสัทธรรม หรือ Merit-Based Saddhamma Stability Cycle Model (MBSSCM) รูปแบบดังกล่าวเป็นผลจากการสังเคราะห์บุญกิริยาวัตถุ 10 เข้ากับกระบวนการพัฒนาภายในและพระสัทธรรม 3 รูปแบบนี้แตกต่างจากการอธิบายบุญกิริยาวัตถุในลักษณะรายการข้อธรรม เพราะนำเสนอความสัมพันธ์เชิงระบบระหว่างปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลลัพธ์ และการย้อนกลับ

ปัจจัยนำเข้าของรูปแบบ (Input) คือบุญกิริยาวัตถุ 10 ของพุทธบริษัท 4 แสดงให้เห็นว่าการธำรงพระสัทธรรมมิใช่หน้าที่ของคณะสงฆ์เพียงฝ่ายเดียว แต่เป็นภารกิจร่วมกันของภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา แต่ละฝ่ายสามารถมีส่วนร่วมตามฐานะและบทบาทของตน ทั้งการศึกษา การปฏิบัติ การอุปถัมภ์ การเผยแผ่ และการรักษาความถูกต้องของพระธรรมวินัย ซึ่งสอดคล้องกับที่พระพุทธองค์แสดงไว้ในกิมพิลสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 22 ข้อที่ 201 หน้าที่ 343-344, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และสอดคล้องกับในงานวิจัยของกัณฑ์วัณณ จันทรัตน์ และวิไลพร สุจริตธรรมกุล ที่ศึกษาเรื่อง “หลักคารวธรรมเครื่องป้องกันรักษาพระสัทธรรมของพุทธบริษัท 4” ผลการวิจัยพบว่า พุทธบริษัท 4 มีหน้าที่ร่วมกันในการรักษาพระสัทธรรม ไม่ได้เป็นหน้าที่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ดังนั้นหัวใจของการักษาพระสัทธรรม ปกป้องพระพุทธศาสนา จึงต้องอาศัยหลักความเคารพต่อกัน ระหว่างสงฆ์และฆราวาส ทำให้เกิดความเคารพในบทบาทและสนับสนุนในการทำหน้าที่ของกันและกัน (กัณฑ์วัณณ จันทรัตน์ และวิไลพร สุจริตธรรมกุล, 2562)

กระบวนการของรูปแบบ (Process) ได้แก่ โยนิโสมนสิการ สติปัฏฐาน 4 และทิฏฐุชุกัมม์ มีความสำคัญเพราะทำหน้าที่เปลี่ยนการกระทำภายนอกให้เป็นการพัฒนาภายใน สติปัฏฐานทำให้เกิดความรู้ตัว โยนิโสมนสิการทำให้เกิดการพิจารณาอย่างมีเหตุผล และทิฏฐุชุกัมม์ทำให้การบำเพ็ญบุญมีเป้าหมายตรงต่อพระธรรมวินัย กลไกดังกล่าวจึงทำให้รูปแบบมิได้ส่งเสริมให้ทำบุญมากขึ้นเพียงเชิงปริมาณ แต่ส่งเสริมให้ทำบุญอย่างถูกต้องและมีคุณภาพ

ผลลัพธ์ของรูปแบบ (Output) คือ ความมั่นคงแห่งปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ แสดงให้เห็นว่าความมั่นคงแห่งพระสัทธรรมมิได้วัดจากจำนวนวัด พิธีกรรม หรือกิจกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ต้อง

พิจารณาว่ามีผู้ศึกษาและเข้าใจพระธรรมวินัยอย่างถูกต้องหรือไม่ มีผู้นำธรรมไปปฏิบัติจริงหรือไม่ และการปฏิบัตินั้นก่อให้เกิดผลด้านการลดกิเลส ความสงบ และปัญญาหรือไม่

วงจรการป้อนกลับของรูปแบบ (Feedback) ได้แก่ การเกิดศรัทธา การเผยแผ่ และการสืบทอดพระสัทธรรม ทำให้รูปแบบมีลักษณะเป็นวงจรต่อเนื่อง เมื่อผู้ปฏิบัติได้รับผลดีจากการศึกษาและปฏิบัติ ย่อมเกิดศรัทธาที่มั่นคงขึ้น ศรัทธานั้นนำไปสู่การศึกษาและปฏิบัติที่ลึกซึ้งกว่าเดิม ตลอดจนการเผยแผ่และส่งต่อพระธรรมแก่บุคคลรุ่นต่อไป

ดังนั้น MBSSCM จึงเป็นรูปแบบที่อธิบายว่า การเสริมสร้างความมั่นคงแห่งพระสัทธรรมต้องดำเนินการทั้งระดับบุคคล กระบวนการภายใน และโครงสร้างทางสังคมควบคู่กัน หากพุทธบริษัท 4 บำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุอย่างครบถ้วน มีสติ มีโยนิโสมนสิการ และมีทิฏฐุชุกัมม์กำกับ ย่อมทำให้ปริยัติได้รับการศึกษา ปฏิบัติได้รับการนำไปใช้ และปฏิเวธมีโอกาสปรากฏขึ้น อันนำไปสู่การเผยแผ่และการสืบทอดพระสัทธรรมอย่างต่อเนื่องและมั่นคง

องค์ความรู้ใหม่

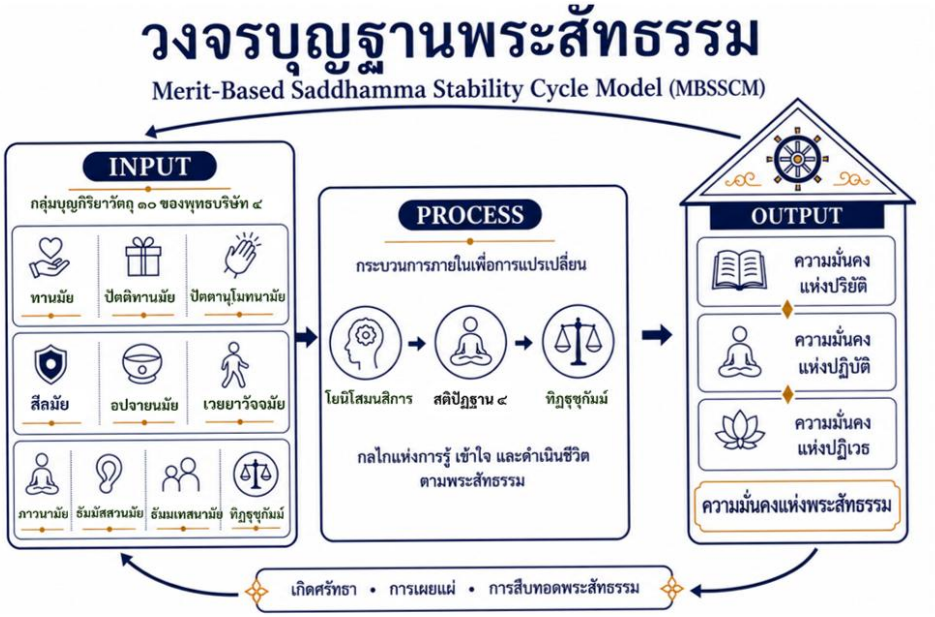
องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัย คือ การสังเคราะห์บุญกิริยาวัตถุ 10 ให้เป็นระบบการพัฒนาพุทธบริษัท 4 เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงแห่งพระสัทธรรม โดยผู้วิจัยได้นำเสนอรูปแบบ “วงจรบุญฐานพระสัทธรรม” หรือ Merit-Based Saddhamma Stability Cycle Model (MBSSCM) ซึ่งอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างการบำเพ็ญบุญ การพัฒนาจิตและปัญญา และความมั่นคงแห่งปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธในลักษณะของวงจรต่อเนื่อง องค์ความรู้ดังกล่าวมีสาระสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1. บุญกิริยาวัตถุ มิใช่เพียงกิจกรรมทางศาสนาแต่เป็นระบบพัฒนาพุทธบริษัทอย่างยั่งยืน ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า บุญกิริยาวัตถุ 10 มิได้มีความหมายจำกัดอยู่เพียงการทำบุญเพื่อให้ได้รับผลดีส่วนบุคคล แต่เป็นระบบการพัฒนาชีวิตที่ครอบคลุมทั้งพฤติกรรม จิตใจ ปัญญา ความสัมพันธ์ทางสังคม และความรับผิดชอบต่อพระพุทธศาสนา ทานมัย สีลมัย และภาวนามัยเป็นฐานการพัฒนาตน อปจายนมัย เวยยาวัจจมัย ปัตติทานมัย และปัตตานุโมทนามัยเป็นฐานการสร้างความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลในหมู่พุทธบริษัท ส่วนธัมมัสสวนมัย ธัมมเทสนามัย และทิฏฐุชุกัมม์เป็นฐานการศึกษา การถ่ายทอด และการรักษาความถูกต้องแห่งพระธรรมวินัย

2. ความมั่นคงแห่งพระสัทธรรมเกิดจากความร่วมมือของพุทธบริษัท 4 การรักษาพระสัทธรรมมิใช่หน้าที่ของคณะสงฆ์หรือองค์กรทางพระพุทธศาสนาเพียงฝ่ายเดียว แต่เป็นภารกิจร่วมกันของภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา พุทธบริษัทแต่ละฝ่ายสามารถมีส่วนร่วมตามฐานะและหน้าที่ของตน ทั้งในด้านการศึกษา การปฏิบัติ การอุปถัมภ์ การเผยแผ่ และการสืบทอดพระธรรมวินัย เมื่อพุทธบริษัททั้ง 4 บำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุอย่างถูกต้องและเกื้อกูลกัน ย่อมทำให้พระสัทธรรมมีฐานทั้งทางบุคคล สังคม และสถาบันรองรับอย่างมั่นคง

3. ทิฏฐุชุกัมม์เป็นแกนกลางกำกับการบำเพ็ญบุญ ผลการวิจัยพบว่า ทิฏฐุชุกัมม์มีบทบาทสำคัญในฐานะหลักที่ทำให้การบำเพ็ญบุญทุกประการตั้งอยู่บนสัมมาทิฏฐิ หากขาดความเห็นที่ถูกต้อง การให้ทานอาจกลายเป็นการแสวงหาชื่อเสียง การรักษาศีลอาจกลายเป็นการยึดถือรูปแบบ การภาวนาอาจกลายเป็นการแสวงหาความสงบเฉพาะตน และการฟังธรรมหรือการแสดงธรรมอาจกลายเป็นการเผยแพร่ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน ทิฏฐุชุกัมม์จึงทำหน้าที่เสมือนเข็มทิศของระบบ ทำให้บุญกิริยาวัตถุทั้ง 10 ดำเนินไปเพื่อการลดกิเลส การเจริญปัญญา และการธำรงพระสัทธรรมอย่างแท้จริง

4. ความมั่นคงแห่งพระสัทธรรมเกิดเป็นวงจรที่มีการป้อนกลับ วงจรบุญฐานพระสัทธรรมประกอบด้วยปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลลัพธ์ และการป้อนกลับ กล่าวคือ ปัจจัยนำเข้า ได้แก่ บุญกิริยาวัตถุ 10 ของพุทธบริษัท 4 กระบวนการ ได้แก่ โยนิโสมนสิการ สติปัฏฐาน 4 และทิฏฐุชุกัมม์ ซึ่งทำหน้าที่เปลี่ยนการทำบุญภายนอกให้เป็นการพัฒนาจิตและปัญญา ผลลัพธ์ ได้แก่ ความมั่นคงแห่งปริยัติ ความมั่นคงแห่งปฏิบัติ และความมั่นคงแห่งปฏิเวธ ส่วนการป้อนกลับ ได้แก่ การเกิดศรัทธา การเผยแผ่ และการสืบทอดพระสัทธรรม เมื่อบุคคลได้รับผลจากการศึกษาและปฏิบัติธรรม ย่อมเกิดศรัทธาที่มั่นคงและกลับมาสนับสนุนการบำเพ็ญบุญ การศึกษา และการปฏิบัติให้ดำเนินต่อไป ดังปรากฏในแผนภาพที่ 1 รูปแบบวงจรบุญฐานพระสัทธรรม (Merit-Based Saddhamma Stability Cycle Model: MBSSCM)

แผนภาพที่ 1 รูปแบบวงจรบุญฐานพระสัทธรรม
(Merit-Based Saddhamma Stability Cycle Model: MBSSCM)

ดังนั้น องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยนี้จึงอยู่ที่การเปลี่ยนมุมมองจาก “บุญกิริยาวัตถุในฐานะวิธีทำบุญ” ไปสู่ “บุญกิริยาวัตถุในฐานะระบบการพัฒนาพุทธบริษัทและการธำรงพระสัทธรรม”

ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมของวัด สถานศึกษา ชุมชน และองค์กรทางพระพุทธศาสนาให้เชื่อมโยงการทำบุญกับการศึกษา การปฏิบัติ และการสืบทอดพระธรรมวินัยได้อย่างเป็นรูปธรรม

บทสรุป

บุญกิริยาวัตถุเป็นหลักการพัฒนาชีวิตตามแนวพระพุทธศาสนาที่ครอบคลุมทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ ปัญญา ความสัมพันธ์ทางสังคม และการมีส่วนร่วมในการธำรงพระศาสนา พระไตรปิฎกแสดงบุญกิริยาวัตถุ 3 ประการ ได้แก่ ทานมัย สีลมัย และภาวนามัย ส่วนอรรถกถาขยายเป็นบุญกิริยาวัตถุ 10 เพื่อให้ครอบคลุมวิธีการทำความดีในชีวิตประจำวันอย่างรอบด้าน ผลการสังเคราะห์แสดงให้เห็นว่า บุญกิริยาวัตถุ 10 มีความสัมพันธ์โดยตรงกับความมั่นคงแห่งพระสัทธรรม ทานมัยและเวยยาวัจจมัยช่วยอุปถัมภ์กิจพระศาสนา สีลมัยและอปจายนมัยสร้างความไม่เบียดเบียนและคารวธรรม ภาวนามัยพัฒนาจิตและปัญญา ปัตติทานมัยและปัตตานุโมทนามัยสร้างความกตัญญูและความเกื้อกูล ธัมมัสสวนมัยและธัมมเทสนามัยเป็นกลไกการศึกษาและสืบทอดธรรม ส่วนทิฏฐุชุกัมม์ทำหน้าที่กำกับการบำเพ็ญบุญทุกข้อให้ตั้งอยู่บนความเห็นที่ถูกต้อง

ผู้วิจัยจึงพัฒนา “วงจรบุญฐานพระสัทธรรม” หรือ MBSSCM ซึ่งประกอบด้วยบุญกิริยาวัตถุ 10 ของพุทธบริษัท 4 เป็นปัจจัยนำเข้า มีโยนิโสมนสิการ สติปัฏฐาน 4 และทิฏฐุชุกัมม์เป็นกระบวนการภายใน มีความมั่นคงแห่งปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธเป็นผลลัพธ์ และมีการเกิดศรัทธา การเผยแผ่ และการสืบทอดพระสัทธรรมเป็นวงจรป้อนกลับ รูปแบบดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ความมั่นคงแห่งพระสัทธรรมมิได้เกิดจากการรักษารูปแบบหรือสถาบันทางพระพุทธศาสนาเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการพัฒนาพุทธบริษัทให้มีความรู้ ความประพฤติ การปฏิบัติ และสัมมาทิฏฐิที่ถูกต้องอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย คณะสงฆ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สถานศึกษา และองค์กรทางพระพุทธศาสนา ควรกำหนดแนวทางส่งเสริมบุญกิริยาวัตถุ 10 ให้เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาพุทธบริษัท โดยให้การส่งเสริมการศึกษาเรื่องบุญกิริยาวัตถุควบคู่กับพระสัทธรรม 3 เพื่อให้พุทธศาสนิกชนเข้าใจว่า การทำบุญที่ถูกต้องต้องเกื้อกูลทั้งการศึกษา การปฏิบัติ และการเกิดผลแห่งธรรม นอกจากนี้ ควรมีแนวทางการผลิตและเผยแพร่สื่อธรรมะควรกำหนดมาตรฐานหรือ โดยยึดพระไตรปิฎก พระธรรมวินัย และหลักสัมมาทิฏฐิเป็นเกณฑ์ เพื่อป้องกันการเผยแพร่ข้อมูลที่คลาดเคลื่อนหรือสัทธรรมปฏิรูปผ่านสื่อดิจิทัล

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ วัดและสถานปฏิบัติธรรมควรนำรูปแบบวงจรบุญฐานสัทธรรมไปใช้ในการออกแบบกิจกรรมให้ครอบคลุมบุญกิริยาวัตถุทั้ง 10 เช่น การถวายทาน การรักษาศีล การเจริญภาวนา งานจิตอาสา การสนทนาธรรม การฟังธรรม และการเผยแผ่ธรรมอย่างถูกต้อง ทั้งนี้ วัดควรพัฒนาบทบาทจากสถานที่ประกอบพิธีกรรมไปสู่การเป็นศูนย์การเรียนรู้พระธรรมวินัยและพื้นที่ฝึกปฏิบัติ โดยเชื่อมโยงกิจกรรมทางศาสนากับปัญหาและวิถีชีวิตจริงของประชาชน ในส่วนของสถานศึกษา ควรบูรณาการบุญกิริยาวัตถุ 10 เข้ากับการพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านความรู้คุณธรรม จิตอาสา และการฝึกสติ โดยเน้นโยนิโสมนสิการและทิฏฐุชุกัมม์ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์และแยกแยะข้อมูลทางพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้อง โดยให้พุทธบริษัท 4 มีส่วนร่วมในกิจพระศาสนาตามฐานะและความสามารถของตน โดยตระหนักว่าการธำรงพระสัทธรรมเป็นหน้าที่ร่วมกัน มิใช่ภาระของฝ่ายบรรพชิตหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่งเท่านั้น นอกจากนี้ การใช้สื่อออนไลน์เพื่อฟังหรือเผยแผ่ธรรมควรประกอบด้วยการตรวจสอบแหล่งที่มา การเปรียบเทียบกับพระธรรมวินัย และการพิจารณาโดยโยนิโสมนสิการ เพื่อป้องกันความเข้าใจผิดและการเผยแพร่คำสอนที่คลาดเคลื่อน

3. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยนำรูปแบบ MBSSCM ไปทดลองใช้ในวัด ชุมชน สถานศึกษา หรือองค์กรทางพระพุทธศาสนา แล้วประเมินผลต่อศรัทธา ความรู้ การปฏิบัติ และพฤติกรรมของผู้เข้าร่วม โดยให้มีการพัฒนาเครื่องมือหรือแบบประเมินความรู้และการปฏิบัติตามบุญกิริยาวัตถุ 10 ตลอดจนตัวชี้วัดความมั่นคงแห่งปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ เพื่อใช้ทดสอบรูปแบบในเชิงปริมาณ นอกจากนี้ ควรศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบแยกตามกลุ่มพุทธบริษัท เช่น พระภิกษุ สามเณร เยาวชน อุบาสก อุบาสิกา หรือผู้ใช้สื่อธรรมะออนไลน์ รวมถึงให้มีการศึกษาการบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุในบริบทของวัด ชุมชนเมือง ชุมชนชนบท และสังคมดิจิทัล เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่เอื้อต่อหรือเป็นอุปสรรคต่อการเสริมสร้างความมั่นคงแห่งพระสัทธรรม

เอกสารอ้างอิง

กัณณ์วัณณ จันทรัตน์ และวิไลพร สุจริตธรรมกุล. (2562). *“หลักคารวธรรมเครื่องป้องกันรักษาพระสัทธรรมของพุทธบริษัท 4” ในรวมบทความวิจัยพระพุทธศาสนาในงานสัมมนาวิชาการวาระครบรอบ 20 ปี สถาบัน DCI รวบรวมจัดพิมพ์โดย มูลนิธิธรรมะคุ้มครองโลก.* กรุงเทพมหานคร: บริษัท สุขุมวิทการพิมพ์ จำกัด.

จรัสลักษณ์ ทองโอฬาร. (2564). แนวทางการเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมตามหลักบุญกิริยาวัตถุ. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา.* บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระแวงชัย ธมฺมกาโม (หล้าลี). (2561). การพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยบุญกิริยาวัตถุ. *ดุษฎีนิพนธ์ศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา.* บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2556). อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2557). อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2556). *วิธีสร้างบุญบารมี.* กรุงเทพมหานคร: บริษัท พรีมา พับลิชชิ่ง จำกัด.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2565). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย.* (พิมพ์ครั้งที่ 58). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์.

สำราญ ก้านพลูกลาง. (2563). *ศึกษาศาสตร์ในพระไตรปิฎก. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา.* https://nkr.mcu.ac.th/e-book/?p=225

ไสว มาลาทอง. (2541). *สารคดีธรรมจากพระไตรปิฎก.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา.

การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการเจริญพุทธานุสสติในพระพุทธศาสนาเถรวาทและพระพุทธศาสนามหายาน

A Comparative Study of The Patterns of Recollection of The Buddha in Theravada Buddhism and Mahayana Buddhism

พระพงศ์สิทธิ์ วรธมฺโม (โพธิ์เพชรเล็บ) Phra Pongsit Voradhammo (Pohpetchleb)
คณะพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding author, e-mail: phrapongsit@buddha-mahametta.com

Received May 22, 2026; **Revised** June 18, 2026; **Accepted:** June 30, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษารูปแบบการปฏิบัติพุทธานุสสติกรรมฐานในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท 2) ศึกษารูปแบบการปฏิบัติพุทธานุสสติกรรมฐานในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานและ 3) ศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการปฏิบัติพุทธานุสสติกรรมฐานในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทและฝ่ายมหายาน งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีประชากรและกลุ่มตัวอย่างคือผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 19 ท่าน ซึ่งประกอบด้วยนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา อาจารย์ผู้สอนกรรมฐานและผู้ปฏิบัติกรรมฐาน เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูลจากเอกสาร แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง และประเด็นการสนทนากลุ่ม วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาและการนำเสนอผลโดยการเปรียบเทียบประเด็นสำคัญ ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการเจริญพุทธานุสสติในพระพุทธศาสนาเถรวาทมุ่งเน้นการใช้พลังตนเองผ่านการระลึกถึงพระพุทธคุณ 9 ประการอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างสติให้ตั้งมั่นและเกิดปัญญาในการขัดเกลากิเลสส่วนตนให้บริสุทธิ์ ในขณะที่พระพุทธศาสนามหายานมุ่งเน้นการใช้พลังอื่นผ่านศรัทธาในมหาปณิธานของพระพุทธเจ้า การสวดพระนามและการสร้างจินตภาพเพื่อปลุกเร้ามหากรุณาจิตและโพธิจิตในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบได้นำไปสู่การสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบโมเดลการปฏิบัติพุทธานุสสติเชิงบูรณาการสำหรับวิถีชีวิตร่วมสมัย ที่ผสานจุดเด่นของทั้งสองนิกายเข้าด้วยกันอย่างลงตัว โดยใช้ความเข้มแข็งของสติแบบเถรวาทเป็นฐานรากในการสร้างความมั่นคง

ทางอารมณ์ และใช้ความอ่อนโยนของศรัทธาแบบมหายานเป็นพลังขับเคลื่อนในการเปิดใจกว้างต่อเพื่อนมนุษย์ ซึ่งนำไปสู่หลักการข้างในเข้มแข็ง ข้างนอกอ่อนโยน อันเป็นนวัตกรรมทางจิตที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถยืนหยัดได้อย่างมีสติพร้อมกับมีความรักความเมตตาต่อผู้อื่น

คำสำคัญ: การเจริญพุทธานุสสติ; พระพุทธศาสนาเถรวาท; พระพุทธศาสนามหายาน; วิถีชีวิตร่วมสมัย

Abstract

This research article aimed to 1) study the forms of Buddhānussati meditation practice in Theravada Buddhism, 2) study the forms of Buddhānussati meditation practice in Mahayana Buddhism, and 3) comparatively study the forms of Buddhānussati meditation practice in Theravada and Mahayana Buddhism. This research was qualitative research. The population and sample were 19 key informants, consisting of Buddhist scholars, meditation masters, and meditation practitioners. The tools used for data collection included document recording forms, semi-structured in-depth interview forms, and focus group discussion issues. The data analysis methods were used content analysis and thematic comparison presentation. The research results found that the form of Buddhānussati practice in Theravada Buddhism focused on the use of Self Power through the systematic recollection of the nine virtues of the Buddha to establish mindfulness and generate wisdom for the purification of one's own defilements. Meanwhile, Mahayana Buddhism focused on the use of Other Power through faith in the Great Vows of the Buddha, the recitation of the Buddha's name, and visualization to arouse Great Compassion and Bodhicitta for helping sentient beings. From the comparative analysis, it led to the synthesis of a new body of knowledge in the form of an Integrative Buddhānussati Practice Model for Contemporary Lifestyle that seamlessly blended the strengths of both schools. It utilized the strength of mindfulness from Theravada as a foundation for building emotional stability and the gentleness of faith from Mahayana as a driving force for opening the heart to fellow human beings. This led to the principle of Strong Inside, Gentle Outside, which was a mental innovation that helped practitioners stand firm with mindfulness while possessing love and kindness for others.

Keywords: Buddhānussati Practice; Mahayana Buddhism; Theravada Buddhism; Contemporary Lifestyle

บทนำ

ในยุคปัจจุบันที่สังคมโลกและสังคมไทยกำลังก้าวเข้าสู่ยุคดิจิทัลอย่างเต็มรูปแบบ ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิตประจำวัน แม้จะนำมาซึ่งความสะดวกสบายแต่ในขณะเดียวกันกลับส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อสภาวะจิตใจ วิถีชีวิตที่เร่งรีบการแข่งขันที่สูงขึ้นและความกดดันจากสภาพเศรษฐกิจ ทำให้มนุษย์ต้องเผชิญกับความเครียด ความวิตกกังวล และความรู้สึกโดดเดี่ยวอ้างว้าง สภาพสังคมที่เต็มไปด้วยการแก่งแย่งแข่งขันยังทำให้ความเห็นแก่ตัวเพิ่มสูงขึ้น ในขณะที่ความเมตตาเอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์กลับลดน้อยลง สิ่งเหล่านี้คือวิกฤตการณ์ทางจิตวิญญาณที่กำลังบั่นทอนคุณภาพชีวิตของคนในสังคมร่วมสมัยอย่างลึกซึ้ง ผู้ที่กำลังมีความทุกข์อย่างหนักจึงมักต้องการเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจที่เข้าถึงได้ง่ายและสามารถปลอบประโลมจิตใจให้สงบลงได้อย่างรวดเร็ว

การเจริญพุทธานุสสติหรือการระลึกถึงพระพุทธเจ้าจึงก้าวเข้ามามีบทบาทสำคัญในฐานะกรรมฐานที่สามารถเป็นที่พึ่งทางใจได้อย่างยอดเยี่ยม โดยมีรากฐานคำสอนที่ปรากฏอย่างเด่นชัดจากมหานามสูตรในพระไตรปิฎก ซึ่งระบุว่าเมื่ออริยสาวกระลึกถึงพระตถาคต จิตย่อมไม่ถูกราคะ โทสะ และโมหะครอบงำ จิตจะดำเนินไปตรงและก่อให้เกิดความสงบตั้งมั่น (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 22 ข้อที่ 10 หน้าที่ 421, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) โดยในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีหลักการที่มุ่งเน้นการพึ่งพาพลังตนเองผ่านการระลึกถึงพระพุทธคุณ 9 ประการอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างสติให้ตั้งมั่นและเกิดปัญญาในการขัดเกลากิเลสส่วนตนให้บริสุทธิ์ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์, 2564) ในขณะที่พระพุทธศาสนามหายานมีกระบวนทัศน์ที่ขยายขอบเขตสู่มิติอภิปรัชญาผ่านทฤษฎีตรีกาย โดยมีฐานอ้างอิงจากพระสูตรสำคัญเช่นคัมภีร์สุขาวดีวยูหสูตร โดยมุ่งเน้นการพึ่งพาพลังอื่นผ่านศรัทธาในมหาปณิธานของพระพุทธเจ้า การสวดพระนาม และการสร้างจินตภาพ เพื่อปลุกเร้ามหากรุณาจิตและโพธิจิตในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากห้วงทุกข์ไปพร้อมกัน (ประทุม อังกูรโรหิต, 2553)

บริบทของสังคมไทยในปัจจุบันต้องการการประยุกต์ใช้พุทธานุสสติที่มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตร่วมสมัย ซึ่งการนำพุทธานุสสติมาบูรณาการกับหลักไตรสิกขาคือ ศีล สมาธิ และปัญญามีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการยกระดับคุณภาพชีวิต โดยพบว่าการใช้พระพุทธคุณเป็นฐานจิตเพื่อกำกับการคิดและการรู้ตัวในทุกสถานการณ์ จะช่วยสร้างความมั่นคงทางอารมณ์ บังเกิดความสุข ความสงบและความพึงพอใจในการดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นรูปธรรม (ณภิตา พุทธรักษา, 2564) แม้จะมีการศึกษาพุทธานุสสติในแต่ละนิกายอยู่ก่อนแล้ว แต่ยังขาดการศึกษาเชิงเปรียบเทียบที่วิเคราะห์และสังเคราะห์

แนวทางของทั้งสองนิกายในบริบทของการประยุกต์ใช้กับวิถีชีวิตร่วมสมัยอย่างเป็นระบบ ดังนั้นการแสวงหารูปแบบการปฏิบัติธรรมที่เข้าถึงได้อย่างง่ายๆ แต่ทรงพลังจึงเป็นความท้าทายสำคัญในการนำเสนอหลักธรรมสู่สังคมยุคปัจจุบัน

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นความจำเป็นอย่างยิ่งในการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการเจริญพุทธานุสสติกรรมฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบโมเดลการปฏิบัติพุทธานุสสติเชิงบูรณาการสำหรับวิถีชีวิตร่วมสมัยที่ผสานจุดเด่นของทั้งสองนิกายเข้าด้วยกันอย่างลงตัวโดยใช้ความเข้มแข็งของสติแบบเถรวาทเป็นฐานรากในการสร้างความมั่นคงทางอารมณ์ และใช้ความอ่อนโยนของศรัทธาแบบมหายานเป็นพลังขับเคลื่อนในการเปิดใจกว้างต่อเพื่อนมนุษย์ ซึ่งจะนำไปสู่หลักการข้างในเข้มแข็ง ข้างนอกอ่อนโยน อันเป็นนวัตกรรมทางจิตที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถยืนหยัดได้อย่างมีสติพร้อมกับมีความรักความเมตตาต่อผู้อื่น และเป็นฐานข้อมูลเชิงวิชาการที่เป็นประโยชน์ต่อการสร้างคู่มือดูแลจิตใจในสังคมร่วมสมัยต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปแบบการเจริญพุทธานุสสติกรรมฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษารูปแบบการเจริญพุทธานุสสติกรรมฐานในพระพุทธศาสนามหายาน
3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการเจริญพุทธานุสสติกรรมฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยผสมผสานการศึกษาข้อมูลจากเอกสารและการศึกษาภาคสนาม ซึ่งมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวนทั้งสิ้น 19 รูปและคน ประกอบด้วย นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา จำนวน 5 คน พระวิปัสสนาจารย์ฝ่ายเถรวาท จำนวน 2 รูป พระวิปัสสนาจารย์ฝ่ายมหายาน จำนวน 2 รูป นักปฏิบัติธรรมฝ่ายพระพุทธศาสนาเถรวาท จำนวน 5 คน และนักปฏิบัติธรรมฝ่ายพระพุทธศาสนามหายาน จำนวน 5 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูลจากเอกสารสำหรับการวิเคราะห์เนื้อหา แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างและประเด็นการสนทนากลุ่มซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นครอบคลุมประเด็นหลักการ วิธีการ และเป้าหมายเพื่อใช้ระดมความคิดเห็นและตรวจสอบความถูกต้องของรูปแบบการปฏิบัติ

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยวิธีสำรวจ สังเกต และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับรูปแบบการเจริญพุทธานุสสติใน

พระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน และขั้นตอนสุดท้ายคือการจัดสนทนากลุ่มกับผู้เชี่ยวชาญเพื่อวิพากษ์และยืนยันองค์ความรู้ที่ค้นพบ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ ชั้นทุติยภูมิ และข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกตามกรอบวัตถุประสงค์โดยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและนำเสนอด้วยการเปรียบเทียบเชิงแนวคิด จากนั้นนำผลจากการสนทนากลุ่มมาสังเคราะห์ร่วมกันเพื่อสร้างเป็นองค์ความรู้ใหม่และนำเสนอรูปแบบการปฏิบัติพุทธานุสสติที่เหมาะสมกับบริบทสังคมปัจจุบัน

ผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 จากการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารคัมภีร์และการสัมภาษณ์พระวิปัสสนาจารย์และผู้ให้ข้อมูลสำคัญพบว่า รูปแบบการเจริญพุทธานุสสติในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีรากฐานสำคัญมาจากหลักกรรมฐานในคัมภีร์วิสุทธิมรรคซึ่งได้จัดหมวดหมู่อนุสสติกรรมฐานหรือการระลึกถึงสิ่งที่ดีงามเนืองๆ ไว้ทั้งหมด 10 ประการ ประกอบด้วย (1) พุทธานุสสติคือการระลึกถึงพระพุทธคุณขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (2) ธัมมานุสสติคือการระลึกถึงคุณของพระธรรม (3) สังฆานุสสติคือการระลึกถึงคุณของพระอริยสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ (4) สีลานุสสติคือการระลึกถึงความบริสุทธิ์แห่งศีลที่ตนได้รักษา (5) จาคานุสสติคือการระลึกถึงการบริจาคและการเสียสละ (6) เทวตานุสสติคือการระลึกถึงคุณธรรมที่ทำให้ไปเกิดเป็นเทวดา (7) มรณานุสสติคือการระลึกถึงความตายเพื่อกระตุ้นเตือนให้เกิดความไม่ประมาท (8) กายคตาสติคือการระลึกถึงส่วนต่างๆ ของร่างกายเพื่อพิจารณาความเป็นของไม่งาม (9) อานาปานสติคือการระลึกและกำหนดลมหายใจเข้าออก และ (10) อุปสมานุสสติ คือการระลึกถึงความสงบแห่งพระนิพพานอันเป็นที่ดับทุกข์ทั้งปวง จากอนุสสติทั้ง 10 ประการนี้ พุทธานุสสติได้รับการจัดวางไว้เป็นอันดับแรกสุดอันแสดงให้เห็นถึงความสำคัญอย่างยิ่ง โดยรูปแบบการเจริญพุทธานุสสติในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นมุ่งเน้นการใช้พลังตนเองเป็นแกนหลัก หลักการนี้คือการพึ่งพาความเพียรพยายามและสติปัญญาของตนเองในการเผาผลาญกิเลสเครื่องเศร้าหมอง ผู้ปฏิบัติจะระลึกถึงองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในฐานะบุคคลในประวัติศาสตร์ผู้ทรงเป็นบรมครูสูงสุดและเป็นแบบอย่างอันสมบูรณ์แบบแห่งความบริสุทธิ์ปราศจากกิเลส การปฏิบัติเช่นนี้กระทำผ่านการระลึกถึงพระพุทธคุณ 9 ประการอย่างเป็นระบบตั้งแต่ความเป็นพระอรหันต์ ความเป็นผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เองไปจนถึงความเป็นผู้ตื่นและเบิกบาน การเพ่งพินิจในคุณงามความดีเหล่านี้จะช่วยสร้างศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาทำให้สติมีความตั้งมั่นและจิตใจเกิดความผ่องใสเบิกบาน ในด้านวิธีการเจริญกรรมฐาน พระพุทธศาสนาเถรวาทมีระเบียบวิธีที่ชัดเจนเพื่อควบคุมสติและดึงจิตไม่ให้ซัดส่ายไปในอารมณ์อื่น ผู้ปฏิบัติจะเริ่มต้นด้วยการบริกรรมภาวนาโดยใช้คำสั้นๆ เช่น พุทโธ หรือ อรหัง ซึ่งนิยมนำมาบูรณาการควบคู่กับการกำหนดลมหายใจเข้าออกตามหลักอานาปานสติ นอกจากนี้ยังมีการใช้อุบายวิธีทางนิมิต เช่น การเพ่งพิจารณารูปพระพุทธรูปหรือ

สถูปเจดีย์เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวและเป็นสื่อนำทางจิตให้รวมเป็นหนึ่ง การปฏิบัติเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นสมถกรรมฐานที่ทรงพลานุภาพในการสกัดกั้นนิวรณ์หรือกิเลสเครื่องกั้นความดีทั้ง 5 ประการ รูปแบบของเถรวาทจะไม่หยุดอยู่เพียงแค่ความสงบสุขชั่วคราวแต่จะน้อมนำสภาวะจิตนั้นไปสู่การพิจารณาสภาวธรรมตามความเป็นจริงเพื่อเจริญวิปัสสนาญาณ ผู้ปฏิบัติจะใช้จิตที่ผ่องใสเป็นบาทฐานในการวิเคราะห์รูปนามและสังขารทั้งหลายให้เห็นประจักษ์ในกฎแห่งไตรลักษณ์คือพิจารณาเห็นความเกิดดับ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์และความเป็นอนัตตา การเปลี่ยนผ่านจากการเพ่งพุทธลักษณะภายนอกเข้าสู่การตระหนักรู้สัจธรรมภายในนี้เป็นกระบวนการขัดเกลากิเลสส่วนตนให้บริสุทธิ์เพื่อถอนความยึดมั่นถือมั่นและทำลายอัตตาตัวตนโดยมีเป้าหมายสูงสุดคือความหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารและบรรลุความเป็นพระอรหันต์เฉพาะตนได้อย่างสมบูรณ์แบบตามเจตนารมณ์ดั้งเดิมของพระพุทธศาสนาเถรวาท

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 จากการวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารคัมภีร์และการสัมภาษณ์พระวิปัสสนาจารย์และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่าพบว่ารูปแบบการเจริญพุทธานุสสติในพระพุทธศาสนามหายานมีกระบวนทัศน์ที่ลุ่มลึกและได้ขยายขอบเขตจากมิติจริยธรรมเชิงประวัติศาสตร์ไปสู่มิติทางอภิปรัชญาอย่างชัดเจนโดยมีรากฐานความเชื่อเรื่องสภาวะที่แท้จริงของพระพุทธเจ้าผ่านทฤษฎีตรีกายซึ่งประกอบด้วยธรรมกายอันเป็นสภาวะธรรมบริสุทธิ์ไร้รูป สัมโภคกายอันเป็นกายทิพย์ที่ทรงรัศมีรุ่งเรืองสถิตอยู่ในพุทธเกษตร และนิรมาณกายอันเป็นรูปกายที่เนรมิตลงมาเกิดเป็นมนุษย์เพื่อสั่งสอนเวไนยสัตว์ ทฤษฎีนี้เอื้อให้ผู้ปฏิบัติสามารถระลึกถึงและเชื่อมโยงจิตกับพุทธานุภาพได้ตลอดเวลาเสมือนว่าพระพุทธองค์ยังทรงดำรงพระชนม์ชีพอยู่ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อพื้นฐานว่าสรรพสัตว์ทั้งหลายล้วนมีพุทธภาวะหรือธรรมชาติแห่งการตรัสรู้แฝงเร้นอยู่ภายในจิตใจตั้งแต่ต้น ตามหลักการที่ว่าจิตนี้คือพุทธะ การระลึกถึงพระพุทธเจ้าภายนอกจึงเป็นกุศโลบายเพื่อทำลายกำแพงความแบ่งแยกและกระตุ้นการตื่นรู้ของพุทธภาวะภายในตนเองให้ปรากฏขึ้น หลักการสำคัญที่ขับเคลื่อนการเจริญพุทธานุสสติในวิถีมหายานคือแนวคิดเรื่องการพึ่งพาพลังอื่นซึ่งหมายถึงอานุภาพแห่งพระปณิธานของพระพุทธเจ้าโดยมีความเชื่อว่าลำพังความเพียรพยายามของมนุษย์ปุถุชนอาจไม่เพียงพอต่อการข้ามพ้นวัฏสงสารอันยาวนานได้จึงจำเป็นต้องอาศัยพลังบารมีของพระพุทธเจ้าที่ได้ตั้งมหาปณิธานไว้ว่าจะช่วยรื้อขนสัตว์โลกให้พ้นทุกข์ การเจริญพุทธานุสสติในบริบทนี้จึงมุ่งเน้นการใช้พลังอื่นผ่านศรัทธาอันบริสุทธิ์ในมหาปณิธานของพระอมิตาภพุทธเจ้าเพื่อปลุกเร้ามหากรุณาจิตและโพธิจิตในการช่วยเหลือสรรพสัตว์เป็นการเปลี่ยนการปฏิบัติจากการสวดอ้อนวอนเพื่อประโยชน์ส่วนตนมาเป็นการแผ่ขยายความรักและความปรารถนาดีไปยังสรรพชีวิตทั่วทั้งจักรวาล ในด้านวิธีการปฏิบัตินั้นพระพุทธศาสนามหายานเน้นการใช้สื่อนำทางจิตที่วิจิตรบรรจงและยืดหยุ่นเพื่อให้เหมาะสมกับอินทรีย์ของผู้ปฏิบัติ วิธีการที่แพร่หลายที่สุดคือการสวดสาธยายพระนามหรือการบริกรรมคำว่า นโม อมิตาภายะอย่างต่อเนื่องในทุกอิริยาบถซึ่งถือเป็นการบูชาทางวาจาและใจไปพร้อมกัน นอกจากนี้ยังมีการใช้

กระแสเสียงภาวนาประกอบกับเครื่องดนตรี เช่น เสียงระฆังหรือเครื่องเคาะไม้ เพื่อกำหนดจังหวะและสร้างคลื่นความถี่ที่ช่วยดึงดูดจิตให้เข้าสู่ความสงบและเชื่อมโยงกับมหาปณิธานได้อย่างแน่วแน่ สำหรับผู้ที่มีอินทรีย์แก่กล้าจะใช้เทคนิคการสร้างจินตภาพพุทธเกษตรสุขาวดีโดยน้อมจิตระลึกถึงภาพลักษณ์ของพระพุทธเจ้าอย่างละเอียดลออตั้งแต่มหาปุริสลักษณะสามสิบสองประการ อนุพยัญชนะแปดสิบประการไปจนถึงความวิจิตรตระการตาของดินแดนบริสุทธิ์ การเพ่งพินิจนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อเปลี่ยนพื้นที่ภายในใจจากอกุศลนิมิตให้กลายเป็นความสว่างไสวศักดิ์สิทธิ์และหลอมรวมจิตเข้ากับพุทธานุภาพรวมไปถึงการนำพุทธานุสสติมาผสานกับการตั้งมหาปณิธานสี่ประการ ได้แก่ การละกิเลสให้หมดสิ้น การศึกษาธรรมให้เจนจบ การโปรดสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์และการบรรลุพุทธภูมิควบคู่ไปกับการบำเพ็ญบารมีเพื่อสร้างการกระทำที่เป็นรูปธรรม เป้าหมายหลักของการเจริญพุทธานุสสติในพระพุทธศาสนามหายานไม่ได้จำกัดอยู่เพียงความหลุดพ้นส่วนบุคคล แต่เป็นการมุ่งหวังที่จะไปอุบัติในดินแดนบริสุทธิ์หรือพุทธเกษตรสุขาวดีเพื่อใช้เป็นสถานที่อันเอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติธรรมให้ก้าวหน้าและปราศจากความทุกข์ทางโลก การไปเกิดในดินแดนแห่งนี้ถือเป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการบำเพ็ญบารมีเพื่อก้าวเข้าสู่ความเป็นพระโพธิสัตว์ ผู้ปฏิบัติจะตั้งมหาปณิธานเพื่อการตรัสรู้และกลับมาฉุดช่วยมวลมนุษย์ให้พ้นทุกข์ไปพร้อมกัน อุดมคติสูงสุดนี้สะท้อนถึงความเสียสละและความรักอันไร้เงื่อนไขโดยพระโพธิสัตว์จะไม่ยอมเข้าสู่นิพพานจนกว่าจะช่วยเหลือสัตว์โลกให้หมดสิ้นจากความทุกข์ การเจริญพุทธานุสสติในมหายานจึงเป็นวิถีทางแห่งการตื่นรู้เพื่อสร้างประโยชน์สุขสากลและเข้าถึงสภาวะแห่งความว่างอย่างแท้จริง

3. วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่าจากการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการเจริญพุทธานุสสติกรรมฐานระหว่างพระพุทธศาสนาเถรวาทและพระพุทธศาสนามหายาน ทั้งสองนิกายมีจุดร่วมที่สำคัญประการหนึ่งคือการอาศัยพุทธคุณหรือคุณงามความดีขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นเครื่องร้อยเรียงใจเพื่อดึงจิตที่ซัดส่ายให้กลับมาจดจ่อและสร้างความสงบระงับจากนิวรณ์ธรรมเครื่องกั้นความดี ทว่าเมื่อพิจารณาในด้านทิศทางของการดำเนินจิตและเป้าหมายสูงสุดของการปฏิบัติแล้วกลับพบความแตกต่างที่เด่นชัดตามกระบวนทัศน์ทางปรัชญาและอุดมคติของแต่ละสายธรรมโดยรูปแบบของพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น มีทิศทางที่มุ่งเน้นความเป็นปัจเจกบุคคลเป็นเบื้องต้น กล่าวคือให้ความสำคัญกับการใช้วิถีแห่งการพึ่งพาพลังของตนเองผ่านความเพียรพยายามในการฝึกสติและสมาธิ เพื่อนำไปสู่การขัดเกลาจิตใจตนเองให้สะอาดบริสุทธิ์ การเจริญพุทธานุสสติในแนวทางนี้จึงมุ่งหวังให้ผู้ปฏิบัติเกิดปัญญาหยั่งรู้สภาวธรรมตามความเป็นจริง สามารถทำลายอาสวกิเลสและความยึดมั่นถือมั่นในอัตตาตัวตน เพื่อบรรลุความหลุดพ้นเฉพาะตนอย่างเด็ดขาด ในทางตรงกันข้ามรูปแบบของพระพุทธศาสนามหายานมีทิศทางที่มุ่งเน้นมิติทางสังคมและการอุทิศตนเพื่อมวลมนุษย์โดยอาศัยศรัทธาและการพึ่งพาพลังอื่นจากมหาปณิธานของพระพุทธเจ้าเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญการระลึกถึงพระพุทธองค์ในแนวทางมหายานจึงมีเป้าหมายเพื่อปลุกเร้าโพธิจิตและมหากรุณาสากล

มุ่งหวังที่จะฉุดช่วยสรรพสัตว์ทั้งหลายให้ก้าวล่วงพ้นจากความทุกข์ไปพร้อมกันโดยไม่ทอดทิ้งผู้ใดไว้เบื้องหลัง จากความแตกต่างอันเป็นเอกลักษณ์ของทั้งสองนิกายนี้ ผู้วิจัยได้นำไปสู่การสังเคราะห์และต่อยอดเป็นองค์ความรู้ใหม่ได้แก่โมเดลการปฏิบัติพุทธานุสสติเชิงบูรณาการสำหรับวิถีชีวิตร่วมสมัยซึ่งก้าวข้ามข้อจำกัดของรูปแบบและพิธีกรรม โมเดลนี้เป็นการผสานจุดเด่นของทั้งสองสายธรรมเข้าด้วยกันอย่างลงตัวโดยนำเอาความเข้มแข็งของสติปัญญาและระเบียบวินัยทางจิตแบบเถรวาทมาเป็นฐานรากที่มั่นคงในการสร้างความมั่นคงทางอารมณ์ควบคู่ไปกับการนำเอาความอ่อนโยนของศรัทธาและความเมตตากรุณาแบบมหายานมาเป็นพลังขับเคลื่อนในการเปิดใจให้กว้างขวางและเกื้อกูลต่อเพื่อนมนุษย์ การบูรณาการดังกล่าวได้ก่อให้เกิดนวัตกรรมทางจิตที่สำคัญตามหลักการที่เรียกว่า ข้างในเข้มแข็ง ข้างนอกอ่อนโยน ซึ่งเปรียบเสมือนวัคซีนทางใจสำหรับผู้คนในยุคดิจิทัล ความเข้มแข็งภายในจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีสติที่รู้เท่าทันอารมณ์สามารถยืนหยัดรับมือกับปัญหาและความกดดันในชีวิตประจำวันได้อย่างเด็ดขาดและมีเหตุผลโดยไม่นำอารมณ์มาเป็นเครื่องตัดสินหรือหวั่นไหวไปตามกระแสคำวิพากษ์วิจารณ์ของผู้อื่น ในขณะเดียวกันความอ่อนโยนภายนอกจะช่วยสลายกำแพงแห่งความเห็นแก่ตัวและการแก่งแย่งแข่งขัน ทำให้ผู้ปฏิบัติมีท่าทีที่นุ่มนวล มีความเห็นอกเห็นใจและมีความรักความเมตตาต่อผู้อื่นอย่างสมดุล การประยุกต์ใช้หลักการนี้จึงเป็นศิลปะแห่งการใช้ชีวิตที่สอนให้มนุษย์รู้จักเผชิญหน้ากับความทุกข์อย่างมีสติพร้อมกับมอบความเมตตาให้กับเพื่อนร่วมงานหรือบุคคลรอบข้าง นวัตกรรมนี้จึงเป็นวิถีการดูแลจิตใจที่สมบูรณ์แบบ ช่วยให้มนุษย์ร่วมสมัยสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข แก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพและสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในสังคมได้อย่างยั่งยืน โดยเป็นการยืนหยัดอยู่ได้ด้วยตนเองอย่างมั่นคงแต่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง และการเปรียบเทียบในด้านต่างๆ สามารถแจกแจงในรูปของตารางได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบแนวคิดของการเจริญพุทธานุสสติกรรมฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน

หัวข้อเปรียบเทียบ	พระพุทธศาสนาเถรวาท	พระพุทธศาสนามหายาน
นิยามและสถานะของพระพุทธเจ้า	ทรงเป็นบุคคลในประวัติศาสตร์ ครูผู้สอนทางพ้นทุกข์ และแบบอย่างแห่งความบริสุทธิ์	ทรงเป็นสภาวะสัมบูรณ์ที่เป็นนิรันดร์ แผ่ซ่านอยู่ทุกหนแห่ง (ธรรมกาย) และปรากฏในพุทธเกษตร
ฐานคิดเชิงอภิปรัชญา	มุ่งเน้นการระลึกถึงพระพุทธคุณ 9 ประการ (นวหรคุณ) เพื่อสร้างศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา	มุ่งเน้นทฤษฎีตรีกาย และการเข้าถึงสัจธรรมสูงสุดที่ยิ่งใหญ่กว่าเพียงบุคคลในประวัติศาสตร์
ความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับ	ทรงเป็นแบบอย่างภายนอก เพื่อสร้างพุทธภาวะ (ความสะอาด สว่าง สงบ)	มีแนวคิดสำคัญว่า จิตนี้คือพุทธะ เพื่อทำลายกำแพงทวิลักษณ์

พุทธะ	ให้เกิดขึ้นในจิตตนเอง	ระหว่างผู้ปฏิบัติกับพระพุทธองค์
เป้าหมายและแรงขับเคลื่อนทางจิต	เป็นสัพพัตถกกรรมฐานเพื่อสร้างขวัญกำลังใจ ขจัดความกลัว และมุ่งสู่การพ้นทุกข์เฉพาะตน	ผูกติดกับโพธิจิตและมหาปณิธานที่จะช่วยให้สรรพสัตว์พ้นทุกข์ไปพร้อมกัน
ระดับของสมาธิและปัญญา	มักจำกัดอยู่ที่ระดับอุปจารสมาธิ เพราะความลุ่มลึกของพระคุณทำให้จิตไม่ดิ่งสู่ฌานขั้นสูง	มุ่งสู่สภาวะสุญญตา (ความว่าง) ที่หลอมรวมจิตเข้ากับพุทธภาวะสากล
ลักษณะของศรัทธา	ศรัทธาในฐานะปัญญาเพื่อการขัดเกลาจริยธรรมและการทำลายอวิชชาในตนเอง	ศรัทธาในฐานะพลังแห่งมหากรุณาเพื่อการเชื่อมโยงกับปณิธานของพระพุทธเจ้า
วัฒนธรรมร่วมทางจิตวิญญาณ (มุมมองต่อพุทธภาวะ)	เป็นเป้าหมายสูงสุดที่ต้องลงมือขัดเกลาและสร้างสรรค์ให้บังเกิดขึ้นด้วยความเพียรพยายามเฉพาะบุคคล	เป็นธรรมชาติเดิมแท้ที่แฝงเร้นอยู่ในสรรพสัตว์ มุ่งกะเทาะอวิชชาเพื่อปลุกพุทธภาวะที่หลับใหลให้ตื่นรู้ขึ้นมา

จากตารางเปรียบเทียบแนวคิดของการเจริญพุทธานุสสติข้างต้น สามารถวิเคราะห์ให้เห็นถึงความแตกต่างและจุดร่วมที่สำคัญได้อย่างชัดเจน โดยพบว่ารูปแบบการปฏิบัติในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นมุ่งเน้นการระลึกถึงองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในฐานะบุคคลทางประวัติศาสตร์ผู้ทรงเป็นบรมครูและเป็นแม่แบบแห่งความบริสุทธิ์ ซึ่งมุ่งเน้นการพึ่งพาความเพียรและสติปัญญาของตนเองเพื่อทำลายกิเลสอาสวะให้หมดสิ้นไป ในขณะเดียวกันพระพุทธศาสนามหายานได้ขยายขอบเขตของการเจริญพุทธานุสสติให้ก้าวล่วงสมมติบัญญัติไปสู่มิติทางอภิปรัชญาอย่างลึกซึ้งผ่านทฤษฎีตรีกาย โดยมีมุมมองว่าพุทธะมิใช่เพียงบุคคล แต่คือสภาวะแห่งสัจธรรมสากลที่เป็นนิรันดร์และแผ่ซ่านอยู่ทุกหนแห่งในจักรวาล อย่างไรก็ตามแม้จะมีจุดเริ่มต้นและกระบวนทัศน์ที่แตกต่างกัน แต่ทั้งสองแนวทางกลับมีจุดร่วมที่สำคัญยิ่งในทางปฏิบัติ นั่นคือการอาศัยพระพุทธคุณเป็นเครื่องมือร้อยเรียงจิตใจให้เกิดความสงบระงับและตั้งมั่น การยึดเหนี่ยวนี้ทำหน้าที่สกัดกั้นนิวรณ์ธรรมอันเป็นกิเลสเครื่องเศร้าหมองมิให้เข้ามาครอบงำจิตใจ พร้อมทั้งช่วยแปรเปลี่ยนและยกระดับคุณภาพของธาตุรู้ภายในให้มีความสว่างไสว สะอาด และเต็มเปี่ยมไปด้วยปัญญาและความตื่นรู้ในพุทธภาวะอย่างสมบูรณ์

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบวิธีการเจริญพุทธานุสสติกรรมฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน

หัวข้อเปรียบเทียบ	**พระพุทธศาสนาเถรวาท**	**พระพุทธศาสนามหายาน**
บทบริกรรม	สวดพุทธคุณ 9 ประการ หรือคำสั้นๆ	สวดพระนามพระพุทธเจ้า

	เช่น พุทโธ, อรหัง	(เนี่ยนฝอ) หรือมนตราและบทคาถา
การใช้นิมิต	ระลึกถึงรูปนิมิตพระพุทธรูปหรือสถูปเจดีย์เพื่อความสงบ	จินตภาพที่ละเอียดสูง เช่น รัศมีและพุทธเกษตร
เทคนิคสมาธิ	ประสานบทบริกรรมกับลมหายใจ และเลือกบทให้ถูกกับจริต	ใช้เสียงระฆัง/เครื่องเคาะประกอบ และการสวมสภาวะพุทธะ
บริบทการฝึก	เน้นความสงบในห้องกรรมฐานเพื่อยกระดับสู่การวิปัสสนา	เน้นการภาวนาในจริยวัตรประจำวัน เพื่อบ่มเพาะเมตตาและโพธิจิต
วิวัฒนาการและนวัตกรรมร่วมสมัย	พัฒนาจากการเพ่งพระพุทธรูปในอดีตสู่การประยุกต์ใช้สื่อปัญญาประดิษฐ์สร้างภาพพุทธนิมิตที่งดงามสมจริง เพื่อเป็นอารมณ์กรรมฐานดึงจิตให้ตั้งมั่นควบคู่กับการบริกรรม	พัฒนาจากการใช้ภาพจิตรกรรมในอดีตสู่การประยุกต์ใช้สื่อปัญญาประดิษฐ์สร้างจินตภาพพุทธเกษตรเสมือนจริงและกระแสเสียงดนตรีภาวนา เพื่อโอบอุ้มจิตใจและกระตุ้นศรัทธา

จากตารางเปรียบเทียบวิธีการเจริญพุทธานุสสติข้างต้น สามารถวิเคราะห์ให้เห็นถึงกุศโลบายอันแยบคายที่ถูกออกแบบมาเพื่อร้อยเรียงจิตใจของผู้ปฏิบัติให้เข้าถึงพุทธภาวะ โดยอาศัยเทคนิคที่สอดคล้องกับจริตนิสัยและอุดมคติของแต่ละสายธรรมอย่างชัดเจน รูปแบบของพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นมุ่งเน้นความเรียบง่ายในเชิงวิเคราะห์ โดยใช้สติเป็นเครื่องกำกับคำบริกรรมเพื่อระลึกถึงพระพุทธคุณประสานเข้ากับจังหวะของลมหายใจเข้าออก การปฏิบัตินี้ทำหน้าที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจเพื่อสกัดกั้นนิวรณ์และสร้างความตั้งมั่นเฉพาะตนให้เกิดขึ้นภายในอย่างเป็นลำดับขั้นตอน ในขณะที่รูปแบบของพระพุทธศาสนามหายานมีความโดดเด่นในการใช้สื่อนำทางจิตที่มีความวิจิตรบรรจง ทั้งการสร้างจินตภาพพุทธเกษตรอันรุ่งโรจน์และการบริกรรมสวดสาธยายพระนามเนี่ยนฝออย่างต่อเนื่องเพื่อหลอมรวมจิตใจของผู้ปฏิบัติเข้ากับมหาปณิธานและกระแสแห่งมหากรุณาสากลของพระพุทธองค์

ในมุมมองของผู้วิจัยมีความเห็นพ้องว่า หากนำจุดเด่นของกระบวนการปฏิบัติจากทั้งสองนิกายมาบูรณาการเข้าด้วยกันอย่างลงตัว จะช่วยยกระดับกระบวนการเข้าถึงความศรัทธาในองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้มีความประณีตและลุ่มลึกมากยิ่งขึ้น การผสานความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยวของสติปัญญาเพื่อสร้างฐานจิตที่มั่นคงตามวิถีเถรวาท ควบคู่ไปกับการใช้ความเมตตาและพลังศรัทธาเพื่อเปิดใจกว้างต่อเพื่อนมนุษย์ตามวิถีมหายาน จะช่วยส่งเสริมให้สภาวะแห่งความเลื่อมใสของผู้ปฏิบัติมีความมั่นคงและดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่อง นวัตกรรมทางจิตที่บูรณาการความเข้มแข็งภายในและความอ่อนโยนภายนอกนี้ จึงสอดรับกับวิถีการพัฒนาคุณภาพจิตใจในการรับมือกับความเครียดและความกดดันของมวลมนุษย์ในสังคมร่วมสมัยได้อย่างสมบูรณ์แบบและยั่งยืน ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบการปฏิบัติของการเจริญพุทธานุสสติกรรมฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน

หัวข้อเปรียบเทียบ	พระพุทธศาสนาเถรวาท	พระพุทธศาสนามหายาน
ลำดับการขัดเกลา	มุ่งขัดเกลาตนเองให้บริสุทธิ์เพื่อเป็นที่พึ่งและแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น	มุ่งสร้าง "โพธิจิต" เพื่อฉุดช่วยสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ไปพร้อมกันตามมหาปณิธาน
บริบทการฝึกฝน	เน้นระเบียบวินัยในสถานที่สงบหรือห้องกรรมฐานเพื่อสร้างสมาธิที่เป็นระบบ	เน้นการบูรณาการเข้ากับจริยวัตรประจำวันและการช่วยเหลือเกื้อกูลสังคม
จุดเน้นทางปัญญา	ใช้สติพิจารณาไตรลักษณ์ (ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน) ของนามรูป	ตระหนักรู้ในพุทธภาวะสากลที่แฝงเร้นและเข้าถึงความว่าง (สุญญตา)
วิถีการดำเนินจิต	เดินตามรอยเท้าพระศาสดาเพื่อการทำลายอาสวกิเลสส่วนบุคคล	สวมสภาวะพุทธะผ่านการแผ่เมตตาเพื่อสันติสุขของมวลมหาชน

จากตารางเปรียบเทียบมิติของการปฏิบัติพุทธานุสสติข้างต้น สามารถวิเคราะห์ให้เห็นถึงวิถีจริยาและทิศทางของการดำเนินจิตที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนตามอุดมคติของแต่ละสายธรรม รูปแบบการปฏิบัติในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นมุ่งเน้นการขัดเกลาตนเองอย่างเป็นระบบ โดยอาศัยความเพียรพยายามและระเบียบวินัยเพื่อทำลายอาสวกิเลสส่วนบุคคลให้บริสุทธิ์หมดจดเป็นเบื้องต้น ในขณะที่รูปแบบการปฏิบัติในพระพุทธศาสนามหายานมุ่งเน้นการแผ่ขยายมหากรุณาและโพธิจิตไปสู่มหาชน โดยอาศัยความเสียสละเพื่อฉุดช่วยสรรพสัตว์ให้ล่วงพ้นจากความทุกข์ไปพร้อมกัน ภายใต้ทิศทางที่แตกต่างกันนี้ ทั้งสองนิกายกลับมีจุดร่วมทางวัฒนธรรมจิตวิญญาณที่สำคัญยิ่ง นั่นคือการอาศัยพุทธคุณเป็นฐานรองรับและเป็นกุศโลบายในการยกระดับจิตใจเพื่อนำไปสู่การเห็นแจ้งสัจธรรมตามความเป็นจริง

ในมุมมองของผู้วิจัยมีความเห็นพ้องว่า การมุ่งขัดเกลาตนเองให้สะอาดบริสุทธิ์จนสามารถยืนหยัดเป็นที่พึ่งอันมั่นคงให้กับตนเองได้ก่อนตามวิถีเถรวาทนั้น ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะความเข้มแข็งและสติปัญญาที่เกิดขึ้นภายในจิตใจจะช่วยเสริมสร้างพลังใจที่บริสุทธิ์และปราศจากความยึดติดในการออกไปช่วยเหลือผู้อื่น ความมั่นคงทางอารมณ์และจิตใจนี้ยังเป็นปัจจัยเกื้อหนุนที่ทรงพลานุภาพช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถน้อมนำจิตเข้าถึงมหาปณิธานแห่งโพธิจิตและการแผ่เมตตาตามวิถีมหายานได้อย่างลุ่มลึกและง่ายดายยิ่งขึ้น การบูรณาการวิถีปฏิบัติทั้งสองแนวทางเข้าด้วยกันอย่างลงตัวนี้ ย่อมนำไปสู่การบำเพ็ญประโยชน์สุขแก่สรรพสัตว์ได้อย่างยั่งยืน สอดคล้องกับแนวทางพระพุทธศาสนาเชิงบูรณาการที่ช่วยให้มนุษย์ในสังคมปัจจุบันสามารถยืนหยัดได้อย่างเข้มแข็งพร้อมกับมีความอ่อนโยนต่อเพื่อนมนุษย์อย่างสมบูรณ์แบบ ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 เปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงภายในที่เกิดขึ้นจากการเจริญพุทธานุสสติกรรมฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน

หัวข้อเปรียบเทียบ	พระพุทธศาสนาเถรวาท	พระพุทธศาสนามหายาน
ฐานความสงบ	สงบนิ่ง มั่นคง และมีระเบียบจากการระงับนิวรณ์	สงบแบบแผ่ซ่าน โปร่งเบา และอุ่นใจจากพลังศรัทธา
สภาวะทางอารมณ์	เกิดปีติและปัสสัทธิ จิตใจสะอาดเหมือนน้ำที่ตกตะกอน	เกิดความหวังอันเต็มเปี่ยมและแรงบันดาลใจในการสร้างบารมี
มิติจริยธรรม	เกิดหิริโอตตัปปะและความเกรงใจต่อความบริสุทธิ์ของพุทธคุณ	เกิดมหากรุณาสากลที่สัมผัสความทุกข์ของผู้อื่นเหมือนตนเอง
การตระหนักรู้	ตื่นรู้ในสัจธรรมแห่งไตรลักษณ์เพื่อสลายอุปาทานในตัวตน	ตื่นรู้ในพุทธภาวะสากลและการอุทิศตนเพื่อมวลมนุษย์

จากตารางเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงภายในที่เกิดขึ้นจากการเจริญพุทธานุสสติข้างต้น สามารถวิเคราะห์ให้เห็นถึงคุณภาพของจิตที่ได้รับการพัฒนาให้มีความประณีตและลุ่มลึกขึ้นในมิติที่แตกต่างกันตามอุดมคติและกระบวนทัศน์ของแต่ละสายธรรมอย่างชัดเจน รูปแบบการปฏิบัติในฝ่ายพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นมุ่งเน้นการขจัดนิวรณ์ธรรมซึ่งส่งผลให้ผู้ปฏิบัติสามารถสัมผัสได้ถึงความสงบนิ่งและมั่นคงของสมาธิ เกิดสภาวะแห่งปีติและปัสสัทธิที่ทำให้จิตใจสะอาดผ่องใสประดุจน้ำที่ตกตะกอน การตื่นรู้ของสติสัมปชัญญะนี้ช่วยให้ผู้ปฏิบัติรู้เท่าทันสภาวอารมณ์ที่เข้ามากระทบและสามารถลดละทิฐิมานะความยึดมั่นถือมั่นในตนเองลงได้อย่างเด็ดขาด ในขณะที่รูปแบบการปฏิบัติในฝ่ายพระพุทธศาสนามหายานมีความโดดเด่นในด้านการสร้างสภาวะความโปร่งเบาของจิตใจและการเกิดพลังแห่งความหวังอันเต็มเปี่ยม การบ่มเพาะมหากรุณาสากลที่แผ่ขยายไปสู่สรรพสัตว์ช่วยสลายกำแพงแห่งอัตตาตัวตนได้อย่างทรงพลานุภาพทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถรับรู้ถึงความทุกข์ของผู้อื่นเสมือนเป็นความทุกข์ของตนเองและมีแรงบันดาลใจในการสร้างบารมี

ในมุมมองของผู้วิจัยมีความเห็นพ้องว่า การเปลี่ยนแปลงภายในที่เกิดขึ้นจากทั้งสองนิกายล้วนเป็นปัจจัยเกื้อหนุนสำคัญที่นำไปสู่การดำเนินชีวิตที่มีความสุขสงบและเกิดความสมดุลทางจิตใจอย่างยั่งยืน สภาวะความสงบนิ่งและมั่นคงที่เกิดจากปีติและปัสสัทธิในวิถีพระพุทธศาสนาเถรวาทจะทำหน้าที่เป็นเสาหลักที่ช่วยหล่อหลอมจิตใจของผู้ปฏิบัติให้มีความเข้มแข็งและแน่วแน่ในการเผชิญกับอุปสรรคต่างๆ ในขณะเดียวกันศรัทธาอันเปี่ยมล้นด้วยมหากรุณาตามวิถีพระพุทธศาสนามหายานจะทำหน้าที่ขัดเกลาจิตใจให้มีความอ่อนโยนและเกิดความเสียสละ พร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อฉุดช่วยผู้อื่นให้ล่วงพ้นจากความทุกข์ยากด้วยน้ำใจอันบริสุทธิ์โดยปราศจากความคาดหวังในผลตอบแทนใดๆ การบูรณาการคุณลักษณะข้างในเข้มแข็งและข้างนอกอ่อนโยนนี้จึงถือเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันทางใจและการดำเนินชีวิตที่สมบูรณ์แบบ

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า รูปแบบการเจริญพุทธานุสสติกรรมฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาทมุ่งเน้นการใช้พลังตนเองผ่านการระลึกถึงพระพุทธคุณ 9 ประการอย่างเป็นระบบเพื่อสร้างสติให้ตั้งมั่นและเกิดปัญญาในการขัดเกลากิเลสส่วนตนให้บริสุทธิ์โดยใช้การบริกรรมภาวนาคำว่าพุทโธหรืออรหังควบคู่กับการกำหนดลมหายใจเพื่อเข้าสู่อุปจารสมาธิและใช้สมาธินั้นเป็นฐานต่อยอดไปสู่การพิจารณากฎแห่งไตรลักษณ์ ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนาเถรวาทมีหลักการพื้นฐานที่เน้นการพึ่งพาตนเองในการเพียรเผากิเลสโดยมองว่าศรัทธาเป็นเพียงจุดเริ่มต้นที่ต้องมีปัญญากำกับการระลึกถึงพระพุทธเจ้าจึงเป็นการนำพระพุทธคุณมาเป็นแม่แบบในการตรวจสอบและขัดเกลาจิตใจตนเองให้เกิดความรู้แจ้ง สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาสมโภช สีหมากสุก และธานี สุวรรณประทีป ที่ศึกษาการเจริญพุทธานุสสติเพื่อเป็นบาทฐานในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาซึ่งพบว่าการเจริญพุทธานุสสติทำให้จิตสงบตั้งมั่นเป็นอุปจารสมาธิ นิวรณ์สงบลงและเป็นบาทฐานในการเจริญวิปัสสนาเพื่อให้เกิดปัญญาตระหนักรู้สภาวธรรมตามความเป็นจริงจนสามารถประหารกิเลสได้ (พระมหาสมโภช สีหมากสุก และธานี สุวรรณประทีป, 2567) และสอดคล้องกับงานวิจัยที่พบว่าพุทธานุสสติมีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตโดยทำหน้าที่เป็นฐานจิตที่ช่วยกำกับการคิดและการรู้ตัวในทุกสถานการณ์ทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดความตื่นรู้และความมั่นคงในใจ (ณภิตา พุทธรักษา, 2564)

2. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า รูปแบบการเจริญพุทธานุสสติกรรมฐานในพระพุทธศาสนามหายานมุ่งเน้นการใช้พลังอื่นผ่านศรัทธาในมหาปณิธานของพระพุทธเจ้า การสวดสาธยายพระนามและการสร้างจินตภาพพุทธเกษตรอันวิจิตรบรรจงเพื่อปลุกเร้ามหากรุณาจิตและโพธิจิตในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ ทั้งนี้เพราะพระพุทธศาสนามหายานมีรากฐานทางอภิปรัชญาตามทฤษฎีตรีกายและหลักการที่เชื่อว่าสรรพสัตว์ล้วนมีพุทธภาวะแฝงเร้นอยู่ภายใน การพึ่งพาพลังอื่นหรือมหาปณิธานจึงเป็นกุศโลบายสำคัญในการสลายกำแพงอัตตาตัวตนและเปิดรับพลังแห่งมหากรุณาเพื่อนำพาสรรพสัตว์ให้ก้าวพ้นวัฏสงสารไปพร้อมกัน สอดคล้องกับงานวิจัยที่ศึกษาแนวคิดเรื่องการหลุดพ้นด้วยความภักดีในคัมภีร์สุขาวดีวยูหสูตรซึ่งพบว่าการใช้ศรัทธาเป็นตัวนำและพึ่งอำนาจภายนอกจากมหาปณิธานของพระอมิตาภพุทธเจ้าเป็นมรรควิธีที่ช่วยให้สรรพสัตว์หลุดพ้นจากความทุกข์ได้แม้ยังไม่สามารถพึ่งพาปัญญาตนเองได้เต็มที่ (พระมหาสุรศักดิ์ สุรปญโญ, 2564) และสอดคล้องกับงานวิจัยที่ชี้ให้เห็นว่าแนวคิดพุทธภาวะในพุทธปรัชญามหายานถือเป็นธรรมชาติเดิมแท้ที่บริสุทธิ์และเสมอภาคของสรรพสัตว์ทุกคน การเจริญพุทธานุสสติจึงเป็นการปลุกพุทธภาวะที่หลับใหลให้ตื่นรู้ขึ้นมา (พระกฤตกร จุฑาเกียรติ, 2562)

3. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า จากการเปรียบเทียบรูปแบบการเจริญพุทธานุสสติกรรมฐานทั้งสองนิกายมีจุดร่วมในการใช้พุทธคุณเป็นเครื่องร้อยเรียงใจเพื่อสร้างความสงบระงับแต่มีความต่างในด้านทิศทางของจิตโดยเถรวาทเน้นการดับกิเลสเฉพาะตนส่วนมหายานเน้นการอุทิศ

ตนเพื่อมวลมนุษย์ ซึ่งผลการเปรียบเทียบนำไปสู่การสังเคราะห์โมเดลพุทธานุสสติเชิงบูรณาการสำหรับวิถีชีวิตร่วมสมัยที่ผสานความเข้มแข็งของสติแบบเถรวาทและความอ่อนโยนของศรัทธาแบบมหายานเข้าด้วยกัน ทั้งนี้เพราะแม้ทั้งสองนิกายจะมีกระบวนทัศน์ที่แตกต่างกันตามบริบททางวัฒนธรรมและปรัชญาแต่ลึกลงไปภายใต้ความแตกต่างนั้นต่างมีวัฒนธรรมร่วมทางจิตวิญญาณที่มุ่งเข้าถึงพุทธภาวะและเป้าหมายสูงสุดแห่งการดับทุกข์เช่นเดียวกัน สอดคล้องกับงานวิจัยที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายานซึ่งพบว่าแม้รูปแบบและข้อวัตรปฏิบัติจะมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับภูมิประเทศและวิถีชีวิต แต่ทั้งสองนิกายต่างก็มาจากองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและมีหลักธรรมที่คล้ายคลึงกันในการสอนให้หลุดพ้นจากความทุกข์ (พระสุขุม สุขวฑฒโก และคณะ, 2564) และสอดคล้องกับงานวิจัยที่เปรียบเทียบพระโพธิสัตว์ในปรัชญาเถรวาทและมหายานที่พบว่าแม้จะมีความต่างในวิธีอธิบายแต่ล้วนมุ่งไปสู่เป้าหมายเดียวกันคือการบำเพ็ญกรุณา สั่งสมความดีและช่วยให้สัตว์โลกหลุดพ้นจากทุกข์ตามแนวทางพุทธธรรม (อนุสิทธิ์ ต้นโพธิ์, 2564)

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยขอนำเสนอองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 โมเดล พุทธานุสสติเชิงบูรณาการเพื่อวิถีชีวิตร่วมสมัย

จากภาพอธิบายได้ว่า องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยสามารถสังเคราะห์ออกมาเป็น โมเดลพุทธานุสสติเชิงบูรณาการเพื่อวิถีชีวิตร่วมสมัย ซึ่งก้าวข้ามข้อจำกัดของสถานที่และพิธีกรรม โดยมีองค์ประกอบและมิติที่สำคัญดังนี้

1. มิติแห่งการบูรณาการ: พลังภายในและสมดุลทางอารมณ์ เป็นการสังเคราะห์โครงสร้างที่ผสาน พลังตนเองและพลังอื่นเข้าด้วยกันโดยเชื่อมโยงสติและวินัยของพระพุทธศาสนาเถรวาทเข้ากับพลังศรัทธาและความเมตตาของพระพุทธศาสนามหายานเพื่อลดความตึงเครียดในการปฏิบัติ สิ่งนี้นำไปสู่นวัตกรรมทางจิตภาพที่เรียกว่า ความเข้มแข็งภายในที่มาพร้อมความอ่อนโยนภายนอกโดยความเข้มแข็งภายในเกิดจากการใช้พระพุทธคุณสร้างสมาธิที่ตั้งมั่นแบบเถรวาทควบคู่กับความอ่อนโยนภายนอกที่ใช้โพธิจิตสลายกำแพงอัตตาตัวตนแบบมหายาน การบูรณาการนี้จึงทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมทางจิตวิญญาณที่เปลี่ยนเป้าหมายจากการพ้นทุกข์ส่วนตนไปสู่มหากรุณาสากลเพื่อช่วยเหลือสังคมในยุคดิจิทัล

2. โมเดลการภาวนา 3 ระดับ เป็นกระบวนการนำการปฏิบัติมาปรับใช้ในสังคมร่วมสมัย ประกอบด้วย 1) ระดับฐานและระดับขยาย เริ่มต้นจากการสร้างสติผ่านลมหายใจหรือคำบริกรรมตามแนวทางเถรวาทเพื่อเป็นรากฐานที่มั่นคงจากนั้นจึงน้อมใจเข้าสู่มหาปณิธานเพื่อผู้อื่นตามแนวทางมหายาน 2) ระดับบูรณาการ คือการดำรงจิตให้อยู่ในพุทธภาวะขณะทำงานหรือใช้ชีวิตประจำวันทำให้พุทธานุสสติไม่แยกออกจากการดำเนินชีวิตในโลกวิสัยแต่ทำหน้าที่เป็นเครื่องกำกับการคิดและการรู้ตัวในทุกสถานการณ์ 3) นวัตกรรมทางจิตเพื่อสังคม ผลลัพธ์ที่ได้จากการบูรณาการนี้ถือเป็นการปฏิบัติที่เป็นคำตอบต่อวิกฤตความแล้งน้ำใจโดยเป็นโอกาสที่เปิดให้ผู้ปฏิบัติสามารถช่วยเหลือผู้อื่นได้ด้วยความเมตตาอันบริสุทธิ์และปราศจากความคาดหวังใดๆ

บทสรุป

การเจริญพุทธานุสสติในพระพุทธศาสนาเถรวาทมุ่งเน้นการพึ่งพาพลังตนเองผ่านการระลึกถึงพระพุทธคุณเพื่อสร้างสติให้ตั้งมั่นและเกิดปัญญาในการขัดเกลากิเลสส่วนบุคคล ขณะที่พระพุทธศาสนามหายานมุ่งเน้นการพึ่ง พาพลังอื่นผ่านศรัทธาในมหาปณิธานของพระพุทธเจ้าเพื่อปลุกเร้ามหากรุณาจิตและโพธิจิตในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ จากผลการศึกษาได้นำไปสู่การสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่คือโมเดลพุทธานุสสติเชิงบูรณาการเพื่อวิถีชีวิตร่วมสมัยที่ผสานความเข้มแข็งของสติแบบเถรวาทเป็นฐานรากในการสร้างความมั่นคงทางอารมณ์และความอ่อนโยนของศรัทธาแบบมหายานเป็นพลังขับเคลื่อนในการเปิดใจกว้างต่อเพื่อนมนุษย์ เกิดเป็นนวัตกรรมทางจิตตามหลัก การข้างในเข้มแข็งข้างนอกอ่อนโยน อันเป็นวิถีการดูแลจิตใจที่สมบูรณ์และยั่งยืนซึ่งช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถก้าวข้ามความเครียดและยืนหยัดรับมือกับปัญหาได้อย่างมีสติพร้อมกับมีความรักความเมตตาต่อผู้อื่นในสังคมยุคปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ควรบรรจุหลักพุทธานุสสติในหลักสูตรสถานศึกษา เพื่อใช้เป็นเครื่องมือพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างพื้นฐานจิตใจที่เข้มแข็งให้แก่เยาวชนไทยอย่างเป็นระบบ

2. สถาบันสงฆ์ควรพัฒนานวัตกรรมการปฏิบัติเชิงบูรณาการ เพื่อตอบสนองความหลากหลายทางจริตของผู้ปฏิบัติธรรมในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

3. หน่วยงานภาครัฐหรือองค์กรเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสุขภาวะทางจิต ควรพิจารณานำโมเดลการภาวนาเชิงบูรณาการไปประยุกต์ใช้เป็นนโยบายจัดสวัสดิการหรือโปรแกรมพัฒนาบุคลากร เพื่อช่วยเยียวยาความเครียด สร้างสมดุลทางอารมณ์ และเสริมสร้างความเห็นอกเห็นใจในการทำงานท่ามกลางสังคมยุคดิจิทัล

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ผู้ปฏิบัติควรบูรณาการสติแบบพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อสร้างฐานจิตที่มั่นคงประสานกับมหากรุณาแบบมหายานในการช่วยเหลือสังคม เพื่อให้การดำเนินชีวิตเปี่ยมด้วยความตื่นรู้และเสียสละสลายอัตตาตัวตนได้อย่างยั่งยืนในโลกปัจจุบัน

2. วิปัสสนาจารย์ควรออกแบบหลักสูตรที่หลากหลาย โดยใช้จินตภาพมหายานสร้างศรัทธาประสานกับการวิเคราะห์พุทธคุณแบบพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อให้ผู้ปฏิบัติสามารถเลือกวิธีที่ตรงกับจริตในการพัฒนาคุณภาพจิตใจและสร้างสันติสุขท่ามกลางสังคมสมัยใหม่อย่างมีประสิทธิภาพ

3. พุทธศาสนิกชนทั่วไปควรนำแนวคิดความเข้มแข็งภายในที่มาพร้อมความอ่อนโยนภายนอกไปประยุกต์ใช้เป็นศิลปะในการทำงานและการสื่อสาร โดยใช้สติปัญญาแบบพระพุทธศาสนาเถรวาทในการจัดการกับปัญหาอย่างเด็ดขาดมีเหตุผล ควบคู่กับการใช้มหากรุณาแบบมหายานในการปฏิบัติต่อเพื่อนร่วมงานอย่างนุ่มนวล เพื่อลดความขัดแย้งและไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรวิจัยเชิงทดลองเกี่ยวกับผลของพุทธานุสสติเชิงบูรณาการ ต่อการเสริมสร้างสุขภาวะทางจิตและลดความเครียดในกลุ่มคนวัยทำงานอย่างเป็นรูปธรรม

2. ควรศึกษาเปรียบเทียบผลของการเจริญพุทธานุสสติในกลุ่มวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เพื่อสร้างมาตรฐานการฝึกจิตที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตสมัยใหม่

3. ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนานวัตกรรมสื่อดิจิทัลหรือแพลตฟอร์มออนไลน์ ที่นำเสนอรูปแบบการเจริญพุทธานุสสติเชิงบูรณาการ เพื่อเป็นเครื่องมือจูงใจให้กลุ่มเยาวชนและคนรุ่นใหม่สามารถเข้าถึงการฝึกฝนสมาธิและการเจริญโพธิจิตในวิถีชีวิตประจำวันได้อย่างเป็นรูปธรรม

เอกสารอ้างอิง

ณภิตา พุทธรักษา. (2564). โมเดลสมการโครงสร้างพุทธานุสสติในการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวพุทธจิตวิทยา. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ประทุม อังกูรโรหิต. (2553). *พระมหาประณิธานของพระโพธิสัตว์: ข้อโต้แย้งทางปรัชญา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระกฤตกร จุฑาเกียรติ. (2562). พุทธภาวะในพระคัมภีร์มหายานและความเข้าใจของคณะสงฆ์จีนนิกายแห่งประเทศไทย เพื่อพัฒนามนุษย์และสังคม. *วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนามนุษย์และสังคม.* บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระมหาสมโภช สีหมากสุก และธานี สุวรรณประทีป. (2567). ศึกษาการเจริญพุทธานุสสติเพื่อเป็นบาทฐานในการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและการวิจัย, 6(6)*: 1513-1520.

พระมหาสุรศักดิ์ สุรปญฺโญ. (2564). แนวคิดเรื่องการหลุดพ้นด้วยภักติ (พุทธภักติ) ในคัมภีร์สุขาวตีวยูหสูตร: ศึกษาเปรียบเทียบกับแนวคิดเรื่องการหลุดพ้นในพระพุทธศาสนาเถรวาท. *วารสารปรัชญาปริทรรศน์, 25(1):* 1-20.

พระสุขุม สุขวฑฺโก และคณะ. (2564). ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน. *วารสารวนัมฎองแปหรกพุทธศาสตรปริทรรศน์, 8(1):* 123-130.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2564). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.* (พิมพ์ครั้งที่ 43). กรุงเทพมหานคร: วัดญาณเวศกวัน.

อนุสิทธิ์ ต้นโพธิ์. (2564). “การศึกษาวิเคราะห์พระโพธิสัตว์ในปรัชญาเถรวาทและมหายาน”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อิทธิพลการขอขมากรรมที่มีต่อการสร้างสังคมสันติสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาทและพระพุทธศาสนามหายาน

The Influence of Apology on Building of a Peaceful Society in Theravada and Mahayana Buddhism

พระธนวัฒน์ มหาปุญฺโญ (นิลประกอบกุล) Phra Tanawat Mahapunyo (Nilprakobkul)
คณะพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding author, e-mail: phratanawat@buddha-mahametta.com

Received May 22, 2026; **Revised** June 18, 2026; **Accepted:** June 30, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาอิทธิพลการขอขมากรรมที่มีต่อการสร้างสังคมสันติสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาอิทธิพลการขอขมากรรมที่มีต่อการสร้างสังคมสันติสุขในพระพุทธศาสนามหายานและ 3) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบอิทธิพลการขอขมากรรมที่มีต่อการสร้างสังคมสันติสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาทและพระพุทธศาสนามหายาน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 28 รูป/คน ประกอบด้วยพระภิกษุ นักปฏิบัติธรรม นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา และผู้เชี่ยวชาญ เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่เอกสาร กิจกรรมและแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและการนำเสนอด้วยการเปรียบเทียบเชิงแนวคิด ผลการวิจัยพบว่าการขอขมากรรมเกิดขึ้นจากการที่ผู้กระทำมีความสำนึกผิด กลับใจและปรารถนาให้ผู้ที่ได้รับผลจากการกระทำของตนอโหสิกรรมให้ถือเป็นจริยธรรมสำคัญในการระงับความขัดแย้ง โดยในพระพุทธศาสนาเถรวาทเน้นความรับผิดชอบส่วนบุคคลบนพื้นฐานของหลักกัมมัสสกตาและหิริโอตตัปปะ มุ่งเน้นการยอมรับความจริงและการสำรวมระวังเพื่อตัดวงจรการจองเวรและชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ส่วนพระพุทธศาสนามหายานเน้นความรับผิดชอบร่วมกันตามอุดมการณ์พระโพธิสัตว์และหลักสุญญตามุ่งเน้นการเยียวยาจิตวิญญาณด้วยมหาเมตตาเพื่อสลายอัตตา เมื่อเปรียบเทียบทั้งสองแนวทาง พบว่าแม้มีจุดเน้นต่างกันแต่มีเป้าหมายร่วมกันในการถอดถอนอัตตาและยุติความรุนแรง ซึ่งสามารถนำมาบูรณาการเป็นโมเดลการสร้างสมดุลแห่งสัจจะและความกรุณา โดยใช้ความเด็ดขาด

ในการยอมรับความจริงแบบเถรวาทเพื่อสร้างความยุติธรรมผสานกับความอ่อนโยนในการให้อภัยแบบมหายานเพื่อเยียวยาจิตใจช่วยเปลี่ยนผู้กระทำผิดให้เป็นกัลยาณมิตรและสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางสังคมที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

คำสำคัญ: การขอขมากรรม; พระพุทธศาสนาเถรวาท; พระพุทธศาสนามหายาน; สังคมสันติสุข

Abstract

This research article has three objectives: 1) to study the influence of apology on building a peaceful society in Theravada Buddhism, 2) to study the influence of apology on building a peaceful society in Mahayana Buddhism, and 3) to compare the influence of apology on building a peaceful society in Theravada and Mahayana Buddhism. This research was a qualitative study. Key informants consisted of 28 key informants, including monks, Dhamma practitioners, Buddhist scholars, and experts. The tools used for data collection were activity documents and in-depth interviews. The methods used for data analysis were content analysis and thematic comparison since this is qualitative research. The research results found that an apology arises from the wrongdoer's remorse, repentance, and the desire for the affected party to forgive or grant forgiveness, which is considered a significant ethic in resolving conflicts. Theravada Buddhism emphasizes personal responsibility based on the principles of Kammassakata and Hiri-Ottappa, focusing on accepting the truth and restraint to cut the cycle of vengeance and purify the mind. Mahayana Buddhism emphasizes collective responsibility according to the Bodhisattva ideal and the principle of Sunyata, focusing on spiritual healing through boundless great compassion to dissolve the ego. When comparing the two, it was found that although they have different focal points, they share a common goal of uprooting the ego and ending violence. These principles can be integrated into the Model of Balancing Truth and Compassion by using the firmness in accepting the truth from the Theravada approach to create justice, combined with the gentleness of forgiveness from the Mahayana approach for mental healing. This helps transform wrongdoers into good friends and creates a safe social space conducive to peaceful coexistence.

Keywords: Apology; Theravada Buddhism; Mahayana Buddhism; Peaceful Society

บทนำ

พฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมปัจจุบันมักมีความย้อนแย้งในการตัดสินความผิดพลาดเชิงศีลธรรม กล่าวคือ เมื่อบุคคลอื่นกระทำความผิดมักใช้เหตุผลและบรรทัดฐานทางสังคมมาตัดสินอย่างเข้มงวด แต่มักใช้อารมณ์และความรู้สึกเข้ามาบิดเบือนเพื่อลดทอนความรุนแรงเมื่อตนเองเป็นผู้กระทำความผิด (พระมหาอนุกูล เงางาม, 2567) ความย้อนแย้งนี้เป็นช่องโหว่ทำให้เกิดความขัดแย้งที่ไม่สิ้นสุด สังคมจึงจำเป็นต้องมีบรรทัดฐานที่ชัดเจนเรื่องการขอขมากรรมเพื่อใช้เป็นเครื่องมือประสานรอยร้าวและเยียวยาความสัมพันธ์ (พระมหาอนุกูล เงางาม, 2567) มนุษย์ในฐานะสัตว์สังคมเมื่อต้องดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลาย ย่อมเกิดการล่วงละเมิดหรือกระทบกระทั่งกัน หากปล่อยทิ้งไว้โดยไม่ได้รับการเยียวยาย่อมลุกลามกลายเป็นความผูกพยาบาทและการจองเวรซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งความรุนแรงในวงกว้าง

หลักการและแนวคิดทางพระพุทธศาสนามองว่ากรรมเป็นเรื่องของการกระทำที่เกิดจากเจตนาของมนุษย์ กรรมจึงไม่ใช่ความตายตัวที่แก้ไขไม่ได้ แต่เป็นกระบวนการที่สามารถพัฒนาและปรับปรุงแก้ไขได้ผ่านการฝึกฝนตนเอง (พระมหาอนุกูล เงางาม, 2567) ในบริบทของพระพุทธศาสนาเถรวาท การขอขมากรรมคือการยอมรับความจริง ลดทิฐิมานะ และสร้างกรรมดีในปัจจุบันเพื่อเปลี่ยนแปลงผลของกรรมในอนาคต โดยมองว่าทุกชีวิตมีกรรมเป็นของตนและมีผลสืบเนื่องจากการกระทำ ขณะที่พระพุทธศาสนามหายานมีอุดมการณ์ที่มุ่งเน้นไปที่การไม่เบียดเบียนและการเจริญความเมตตากรุณาเป็นอันดับแรก เพื่อขจัดผลแห่งกรรมชั่วในอดีตและช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งปวงให้รอดพ้นจากความทุกข์ (ประทุม อังกูรโรหิต, 2553)

ในด้านการศึกษาข้อมูลเชิงพื้นที่และการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อความสงบสุขของโลก พบว่าการสร้างสันติสุขต้องเริ่มจากการคิดเพื่อผู้อื่นและการลดละความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน ซึ่งจะช่วยให้โลกมีความงดงามและสงบสุขขึ้น (พุทธทาสภิกขุ, 2548) การมีระบบธรรมะเข้ามาช่วยปกครองจิตใจให้มนุษย์หันมามองประโยชน์ของโลกมากกว่าประโยชน์ส่วนตน ถือเป็นอุดมคติที่ทำให้เกิดความร่วมมือกันอย่างแท้จริง (พุทธทาสภิกขุ, 2549) การขอขมากรรมจึงทำงานในระดับลึก เมื่อฝ่ายหนึ่งยอมลดทิฐิมานะและกล่าวคำขอโทษด้วยความสำนึกผิด ย่อมส่งผลให้กำแพงแห่งความโกรธแค้นในใจของอีกฝ่ายพังทลายลง ช่วยลดความหวาดระแวงและเปลี่ยนสถานะจากศัตรูให้กลับกลายเป็นกัลยาณมิตรได้ในที่สุด

จากประเด็นปัญหาและหลักการทั้งหมด สรุปได้ว่าความเชื่อมโยงระหว่างการขอขมากรรมกับการสร้างสังคมสันติสุขเป็นกระบวนการที่เป็นเหตุและผลซึ่งส่งเสริมกันอย่างแยกไม่ออก การขอขมากรรมคือเครื่องมือและกลไกเชิงรุกในการระงับข้อพิพาทและดับไฟแห่งการจองเวร ขณะที่สังคมสันติสุขคือผลลัพธ์อันงดงามที่เกิดจากการยอมรับซึ่งกันและกันพร้อมกับใช้หลักเมตตาธรรมในการแก้ปัญหา ดังนั้น การศึกษาเรื่องอิทธิพลการขอขมากรรมที่มีต่อการสร้างสังคมสันติสุขใน

พระพุทธศาสนาเถรวาทและพระพุทธศาสนามหายาน จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งเพื่อทำความเข้าใจและนำองค์ความรู้ไปต่อยอดเป็นรูปแบบการสื่อสารเพื่อการคืนดี ช่วยไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ระงับความรุนแรง และเยียวยาความสัมพันธ์ของคนในสังคมพหุวัฒนธรรมร่วมสมัยได้อย่างเป็นรูปธรรม

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาอิทธิพลการขอขมากรรมที่มีต่อการสร้างสังคมสันติสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาท

2. เพื่อศึกษาอิทธิพลการขอขมากรรมที่มีต่อการสร้างสังคมสันติสุขในพระพุทธศาสนามหายาน

3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบอิทธิพลการขอขมากรรมที่มีต่อการสร้างสังคมสันติสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาทและพระพุทธศาสนามหายาน

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยทางสังคมศาสตร์ที่เก็บข้อมูลด้วยวิธีสำรวจและการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ รวมถึงการประชุมสนทนากลุ่มกับนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญเพื่อศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับการขอขมากรรมที่มีต่อการสร้างสังคมสันติสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาทและพระพุทธศาสนามหายาน

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จำนวนทั้งสิ้น 28 รูปและคน ประกอบด้วย พระภิกษุฝ่ายเถรวาท จำนวน 3 รูป พระภิกษุฝ่ายมหายาน จำนวน 3 รูป นักปฏิบัติธรรมฝ่ายพระพุทธศาสนาเถรวาท จำนวน 5 คน นักปฏิบัติธรรมฝ่ายพระพุทธศาสนามหายาน จำนวน 5 คน นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา จำนวน 5 รูป/คน และนักวิชาการรวมถึงผู้เชี่ยวชาญที่ร่วมประชุมสนทนากลุ่ม จำนวน 7 รูป/คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยเป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยเตรียมตัวจากการศึกษาตำราและฝึกปฏิบัติด้านเทคนิค นอกจากนี้ยังมีเครื่องมืออื่นประกอบในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ เอกสารกิจกรรม และแบบสัมภาษณ์และรวบรวมข้อมูล

4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยทำการวิจัยทางมานุษยวิทยา โดยเก็บข้อมูลด้วยวิธีสำรวจ สังเกต และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับรูปแบบการขอขมากรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ เอกสารชั้นทุติยภูมิ และข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลที่เกี่ยวข้องตามกรอบวัตถุประสงค์ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์

เชิงเนื้อหาและการนำเสนอด้วยการเปรียบเทียบเชิงแนวคิด จากนั้นจึงสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า อิทธิพลการขอขมากรรมที่มีต่อการสร้างสังคมสันติสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีรากฐานสำคัญจากความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมหรือหลักกัมมัสสกตาที่ถือว่าสัตว์โลกมีกรรมเป็นของตน การขอขมากรรมจึงเป็นกระบวนการทางจริยธรรมที่มุ่งเน้นความรับผิดชอบส่วนบุคคลในการแก้ไขความผิดพลาดโดยเริ่มต้นจากกระบวนการภายในจิตใจคือการเกิดความสำนึกผิดซึ่งประกอบด้วยคุณธรรมสำคัญคือความละอายต่อบาปและเกรงกลัวต่อผลของบาป เมื่อบุคคลตระหนักถึงความผิดพลาดผ่านการพิจารณาไตร่ตรองด้วยสติปัญญาและเสียงสะท้อนตักเตือนจากกัลยาณมิตรย่อมนำไปสู่ความกล้าหาญที่จะเผชิญหน้ากับความจริงและกล่าวคำยอมรับผิดอย่างตรงไปตรงมา การกระทำดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นของการลดทิฐิมานะและสลายความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน กระบวนการนี้ไม่ได้มุ่งลบล้างกรรมในอดีตซึ่งเป็นสิ่งที่แก้ไขไม่ได้ แต่มุ่งเน้นการจัดการกับวิบากกรรมในปัจจุบันผ่านการตั้งเจตนาที่จะสำรวมระวังไม่ทำผิดซ้ำอีกควบคู่ไปกับการเร่งสร้างกุศลกรรมเพื่อเจือจางผลของอกุศลกรรม เปรียบเสมือนการเติมน้ำลงไปเจือจางความเค็มของเกลือให้มีผลกระทบน้อยลง ในมิติของการระงับข้อพิพาทและสร้างสังคมสันติสุข การขอขมากรรมทำหน้าที่เป็นนวัตกรรมทางจริยธรรมที่ช่วยตัดวงจรการจองเวรและดับไฟแห่งโทสะ เมื่อผู้กระทำผิดมีความจริงใจในการขอขมาและผู้ถูกกระทำมีความเมตตาที่จะให้อโหสิกรรม ความผูกพยาบาททางใจย่อมขาดสะบั้นลงเปลี่ยนสถานะจากคู่ขัดแย้งให้กลายเป็นกัลยาณมิตร พระพุทธศาสนาเถรวาทยังได้วางบรรทัดฐานการระงับข้อพิพาทผ่านหลักอธิกรณสมถะ 7 ประการ ซึ่งเป็นกระบวนการยุติธรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดได้กล้ายอมรับความจริงและขอขมาโทษ

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า อิทธิพลการขอขมากรรมที่มีต่อการสร้างสังคมสันติสุขในพระพุทธศาสนามหายาน มีการขยายขอบเขตจากการชำระความผิดของปัจเจกบุคคลไปสู่ความรับผิดชอบร่วมกันระดับสากลจักรวาล โดยมีรากฐานทางปรัชญาที่ลึกซึ้งอยู่บนหลักปฏิจจสมุปบาทที่มองว่าสรรพสิ่งและทุกชีวิตล้วนอิงอาศัยและเชื่อมโยงถึงกันดุจตาข่าย ความทุกข์ของผู้อื่นจึงเปรียบเสมือนความทุกข์ของตนเอง การขอขมากรรมในบริบทนี้จึงผูกโยงอย่างแนบแน่นกับอุดมการณ์พระโพธิสัตว์ที่มุ่งช่วยเหลือสรรพสัตว์ทั้งปวงให้ก้าวพ้นจากห้วงแห่งความทุกข์ระทม การขอขมาและการให้อภัยถูกยกระดับให้เป็นปฏิบัติการทางจิตวิญญาณเพื่อซ่อมแซมความสัมพันธ์ในข่ายใยแห่งชีวิต โดยมุ่งเน้นการบ่มเพาะมหากรุณาหรือความรักสากลที่ไร้เงื่อนไข กระบวนการขจัดความขัดแย้งยังถูกกำกับด้วยปัญญาแห่งความว่างหรือหลักสุญญตาซึ่งช่วยสลายอัตตาและทลายเส้นแบ่งสมมติระหว่างผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ เมื่อพิจารณาเห็นว่าสรรพสิ่งล้วนว่างเปล่าจากแก่นสารที่เที่ยงแท้ ความยึด

มั่นถือมั่นในอคติและความโกรธแค้นย่อมมลายไปทำให้การขอขมาและการให้อภัยสามารถเกิดขึ้นได้อย่างบริสุทธิ์ใจโดยปราศจากการหวังผลตอบแทน ในด้านวิธีการปฏิบัติ พระพุทธศาสนามหายานได้นำหลักการสำนึกผิดมาแปลงเป็นรูปแบบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์เพื่อเยียวยาจิตใจและขัดเกลาศีลธรรมอย่างเป็นระบบ เช่น พิธีสวดสารภาพบาป การกราบไหว้สรรเสริญพระพุทธเจ้า การตั้งปณิธาน การอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพชนและเจ้ากรรมนายเวร ตลอดจนการสมาทานศีลโพธิสัตว์และการถือมังสวิรัติอย่างเคร่งครัดเพื่อยุติการเบียดเบียนและปกป้องเมล็ดพันธุ์แห่งความเมตตา พิธีกรรมเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือบำบัดทางจิตวิทยาที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถเผชิญหน้ากับความผิดพลาดในอดีตได้อย่างปลอดภัย ลดความรู้สึกผิดเรื้อรังและเปลี่ยนอารมณ์ที่ถูกกดทับให้กลายเป็นแรงผลักดันในการสร้างสรรค์คุณงามความดี

3. วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า การศึกษาเปรียบเทียบอิทธิพลการขอขมากรรมที่มีต่อการสร้างสังคมสันติสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาทและพระพุทธศาสนามหายาน เผยให้เห็นถึงความสอดคล้องที่ประสานกันและความแตกต่างที่เติมเต็มซึ่งกันและกันอย่างสมบูรณ์แบบ ในมิติของความเหมือน ทั้งสองนิกายมีจุดมุ่งหมายสูงสุดร่วมกันคือการดับทุกข์และยุติวงจรความรุนแรงโดยใช้การขอขมากรรมเป็นนวัตกรรมทางจริยธรรมในการลดละอัตตา ทลายกำแพงแห่งมานะทิฐิ และระงับความอาฆาตพยาบาท การยอมรับความจริงและการตั้งใจที่จะไม่กระทำผิดซ้ำถือเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ช่วยปลดเปลื้องความร้อนใจ ชำระจิตให้บริสุทธิ์และเปลี่ยนสถานะจากคู่ขัดแย้งให้กลับกลายเป็นกัลยาณมิตร ในส่วนของความแตกต่าง พระพุทธศาสนาเถรวาทมีลักษณะเด่นในการสร้างสันติสุขจากภายในสู่ภายนอกเน้นความรับผิดชอบส่วนบุคคลบนพื้นฐานของกฎแห่งกรรมและความซื่อตรงต่อวินัย การขอขมาเปรียบเสมือนการสร้างนิติธรรมทางจริยธรรมที่คืนความยุติธรรมให้แก่คู่กรณีเป็นการสร้างสังคมที่เคารพกฎกติกาและมีความชัดเจนโปร่งใส ในขณะที่พระพุทธศาสนามหายานมีลักษณะเด่นในการสร้างสันติสุขแบบองค์รวมโดยเน้นความรับผิดชอบร่วมกันบนอุดมคติพระโพธิสัตว์และปรัชญาแห่งความว่าง การขอขมาเน้นมิติของการเยียวยาและหลอมรวมจิตวิญญาณด้วยมหาเมตตาที่ไร้พรมแดนรวมทั้งสร้างสังคมที่ยืดหยุ่นและพร้อมให้โอกาสผู้อื่นเสมอ จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบและสังเคราะห์ทัศนะของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญนำไปสู่การค้นพบองค์ความรู้ใหม่คือโมเดลการสร้างสมดุลแห่งสัจจะและความกรุณาซึ่งเป็นการบูรณาการจุดแข็งของทั้งสองนิกายเข้าด้วยกันเพื่อคลี่คลายความขัดแย้งอย่างยั่งยืนโดยใช้ความเด็ดขาดและการยอมรับความจริงตามหลักสัจจะของพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นรากฐานในการสร้างความยุติธรรมและระบุขอบเขตความรับผิดชอบควบคู่ไปกับการใช้ความอ่อนโยนและการโอบอุ้มตามหลักความกรุณาของพระพุทธศาสนามหายานเพื่อเยียวยาจิตใจและป้องกันไม่ให้ผู้กระทำผิดถูกผลักไสออกจากสังคม การผสานความถูกต้องทางกติกาเข้ากับความรักความเข้าใจนี้จะช่วยสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางสังคม ล้างกระดานความรู้สึกที่ขัดแย้ง เปลี่ยนอคติและความเกลียดชังให้กลายเป็นความเห็นอกเห็นใจและเปลี่ยนการเผชิญหน้ามาเป็นการร่วมมือกันอัน

นำไปสู่การสร้างสังคมสันติสุขที่มีความสมดุลมั่นคงและเปี่ยมไปด้วยความเอื้ออาทรอย่างแท้จริงในบริบทของสังคมพหุวัฒนธรรมร่วมสมัย จากการศึกษาเปรียบเทียบอิทธิพลการขอขมากรรมที่มีต่อการสร้างสังคมสันติสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาทและพระพุทธศาสนามหายาน สามารถสรุปเป็นตารางได้ดังนี้

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบลักษณะเด่นของการขอขมากรรมที่มีต่อการสร้างสังคมสันติสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน

เกณฑ์การเปรียบเทียบ	พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท	พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน
1. ฐานคิดหลักในการสร้างสันติสุข	ความจริงและความรับผิดชอบส่วนบุคคล เน้นการยอมรับความจริงหรือสัจจะและกฎแห่งกรรมของตนเอง สันติสุขเกิดจากการที่ปัจเจกบุคคลแต่ละคนมีวินัยและหยุดการก่อเวรด้วยตนเอง	ความเป็นหนึ่งเดียวและจิตโพธิสัตว์ เน้นหลักการที่ว่าทุกชีวิตเชื่อมโยงกันและอุดมการณ์พระโพธิสัตว์ที่มุ่งช่วยเหลือสรรพสัตว์ สันติสุขเกิดจากความรับผิดชอบร่วมกันในการเยียวยาทุกข์ของสังคม
2. กลไกการยุติความขัดแย้ง	การตัดวงจรและสร้างขอบเขต ใช้วิธีการแยกแยะถูกผิดตามความเป็นจริงหรือโยนิโสมนสิการและหยุดวงจรการจองเวรทันทีที่ฝ่ายหนึ่งยอมรับผิดและตั้งใจสังวรระวังไม่ให้เกิดซ้ำ	การหลอมรวมและสลายตัวตน ใช้วิธีการสลายอัตตาด้วยปัญญาเรื่องความว่างหรือสุญญตามองว่าทั้งผู้กระทำและผู้ถูกกระทำไม่มีตัวตนที่เที่ยงแท้ ทำให้ความโกรธสลายไปและเกิดการให้อภัยแบบไร้เงื่อนไข
3. มิติทางสังคมของการขอขมากรรม	นิติธรรมทางจริยธรรม การขอขมาเปรียบเสมือนการคืนปกติภาพหรือศีลให้กับสังคม สร้างสังคมที่เคารพกฎกติกา สิทธิ และหน้าที่มีความชัดเจนในการรับผิดชอบ	ความสัมพันธ์เชิงเยียวยา การขอขมาเป็นการเยียวยาบาดแผลของส่วนรวม สร้างสังคมที่ให้โอกาสและโอบอุ้มผู้ที่ผิดพลาดให้กลับคืนสู่กลุ่มได้
4. รูปแบบการปฏิบัติเพื่อสันติภาพ	จากภายในสู่ภายนอก (Inside-Out) เริ่มจากการระงับกิเลสและความเร่าร้อนใจหรือวิปฏิสารภายในตนเอง เมื่อใจสงบแล้วจึงส่งผลให้พฤติกรรมภายนอกสงบและไม่เบียดเบียนผู้อื่น	แบบองค์รวมและสากล ใช้พลังศรัทธาและพิธีกรรมเช่นการกราบพระหมื่นพระองค์เป็นสื่อกลางในการแผ่เมตตาจิตออกไปสู่สรรพสัตว์ทั่วจักรวาลเพื่อเปลี่ยนพลังงานลบเป็นบวก

5. ลักษณะเด่นเฉพาะตัว	ความกล้าหาญที่จะรับผิด เด่นที่การฝึกให้คนกล้าเผชิญหน้ากับความจริง ลดทิฐิมานะ และซื่อตรงต่อความผิดของตน ซึ่งเป็นรากฐานของความไว้วางใจ	ความเมตตาที่ไร้ขอบเขต เด่นที่การฝึกให้คนมองข้ามความผิดส่วนบุคคลไปสู่ความปรารถนาดีที่จะช่วยให้คู่กรณีพ้นทุกข์ร่วมกัน

ผลจากการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลจากตารางข้างต้นชี้ให้เห็นถึงมิติการทำงานที่แตกต่างแต่กลับเกื้อกูลกันอย่างสมบูรณ์แบบ โดยพบว่าพระพุทธศาสนาเถรวาทมีบทบาทสำคัญเปรียบเสมือนการวางรากฐานที่มั่นคงให้แก่สังคมสันติสุข แนวทางนี้มุ่งเน้นการสร้างระเบียบวินัยทางจริยธรรมและการหยุดยั้งสาเหตุแห่งความขัดแย้งที่เริ่มต้นจากตัวบุคคลเป็นหลักผ่านการปลูกฝังความรับผิดชอบส่วนตน การยอมรับความจริงและการเคารพในกฎกติกาอย่างเคร่งครัด ซึ่งกลไกเหล่านี้จะช่วยขับเคลื่อนให้สังคมเกิดความมั่นคงเป็นระเบียบเรียบร้อยและมีความยุติธรรมอย่างเป็นรูปธรรม ในทางกลับกัน พระพุทธศาสนามหายานมีบทบาทเปรียบเสมือนร่มเงาที่คอยโอบอุ้มเยียวยาโดยมีจุดเด่นในการสร้างสันติสุขผ่านการบ่มเพาะความรักความเมตตากรุณาที่ไร้เงื่อนไขและการสร้างความเข้าใจอันลึกซึ้งในระดับจิตวิญญาณซึ่งกระบวนการนี้จะช่วยหล่อหลอมให้สังคมเกิดความยืดหยุ่น มีความเห็นอกเห็นใจและเกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างแท้จริง

ในมุมมองของผู้วิจัย อัตลักษณ์ของพระพุทธศาสนาทั้งสองนิกายมิได้ขัดแย้งกันและมีลักษณะที่สอดประสานและเกื้อกูลกันได้อย่างลงตัว พระพุทธศาสนาเถรวาททำหน้าที่สร้างรากฐานความเข้มแข็งทางศีลธรรมด้วยความถูกต้องและวินัย ขณะที่พระพุทธศาสนามหายานเข้ามาช่วยเติมเต็มมิติทางสังคมด้วยความเมตตาและการเยียวยาจิตใจ ดังนั้น การนำจุดแข็งของทั้งสองมิติมาบูรณาการเข้าด้วยกันจึงถือเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยสร้างสมดุลระหว่างความเด็ดขาดในความถูกต้องแบบเถรวาทและความอ่อนโยนในความเข้าใจแบบมหายาน การผสานรวมกันอย่างกลมกลืนนี้จะนำพามวลมนุษยชาติก้าวข้ามความขัดแย้งและนำไปสู่การสร้างสังคมสันติสุขที่สมบูรณ์แบบ มั่นคงและยั่งยืนอย่างแท้จริง

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบบทบาทของการขอขมากรรมที่มีต่อการสร้างสังคมสันติสุขในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน

เกณฑ์การเปรียบเทียบ	**พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท**	**พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน**
1. ฐานคิดหลักในการสร้างสันติสุข	การตัดวงจรการจองเวร ทำหน้าที่หยุดปฏิกิริยาลูกโซ่แห่งการตอบโต้ ทันทีที่ฝ่ายหนึ่งยอมรับความจริงหรือสัจจะและประกาศเจตนาที่จะไม่ทำผิดซ้ำ ช่วยสลายความตึงเครียดด้วยการยุติ	การสลายขั้วความขัดแย้ง ทำหน้าที่สลายความเป็นเขา-เรา ด้วยปรัชญาสุญญตาหรือความว่างมองว่าคู่ขัดแย้งไม่มีตัวตนที่เที่ยงแท้ ทำให้ความโกรธถูกปล่อยวางในระดับจิต

	เหตุปัจจัย	วิญญาณ
2. รูปแบบความรับผิดชอบทางสังคม	ความรับผิดชอบส่วนบุคคล เน้นบทบาทให้ผู้ทำผิดต้องกล้ายอมรับความจริงและรับผิดชอบผลกรรมของตนเพื่อคืนความยุติธรรมและความถูกต้องให้แก่สังคม	ความรับผิดชอบร่วมกัน เน้นบทบาทให้สมาชิกในสังคมร่วมกันแบกรับและเยียวยาความผิดพลาด โดยมองว่าเป็นภารกิจร่วมกันในการช่วยให้พ้นทุกข์ตามวิถีโพธิสัตว์
3. การจัดการกับคู่กรณี	การเคารพสิทธิและคืนปกติภาพ มองคู่กรณีเป็นผู้ที่ต้องได้รับความเป็นธรรม การขอขมาคือการซ่อมแซมศีลหรือกติกาที่ขาดสะบั้นลงให้กลับมาเป็นปกติ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้โดยไม่เบียดเบียน	การเปลี่ยนศัตรูเป็นกัลยาณมิตร มองคู่กรณีเป็นผู้ร่วมทุกข์หรือเครือญาติที่ต้องได้รับการช่วยเหลือ การขอขมาคือการมอบความรักและความเข้าใจเพื่อเปลี่ยนความเกลียดชังให้เป็นมิตรภาพ
4. ผลลัพธ์ต่อโครงสร้างสังคม	สังคมแห่งนิติธรรมทางจริยธรรม สร้างสังคมที่มีระเบียบวินัยชัดเจน สมาชิกกล้าหาญที่จะยอมรับผิด ลดวัฒนธรรมการโยนความผิด และมีความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนความซื่อตรง	สังคมแห่งการเยียวยาและโอกาส สร้างสังคมที่โอบอุ้มและให้โอกาส ลดการตีตราผู้ผิดพลาด และมีความสัมพันธ์ที่ยืดหยุ่นด้วยความเมตตาที่ไร้เงื่อนไข
5. กระบวนการสื่อสารเพื่อสันติ	การสื่อสารด้วยสัจจะและเหตุผล ใช้การพิจารณาด้วยโยนิโสมนสิการแยกแยะถูกผิดตามความเป็นจริง เพื่อขจัดความเข้าใจผิดและสร้างความชัดเจนในความสัมพันธ์	การสื่อสารด้วยความรู้สึกและการโน้มน้าว ใช้พลังศรัทธาและพิธีกรรมเป็นสื่อกลางในการแสดงความเสียใจและปรารถนาดี เพื่อเข้าถึงใจของคู่กรณีและลดทอนความรุนแรงทางอารมณ์

ผลจากการวิเคราะห์เปรียบเทียบบทบาทของการขอขมากรรมชี้ให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาเถรวาททำหน้าที่เป็นเสาหลักแห่งความถูกต้องที่ช่วยลดความขัดแย้งอย่างเป็นรูปธรรม โดยมุ่งเน้นการสร้างความชัดเจนและการปลูกฝังความรับผิดชอบส่วนบุคคล ผู้กระทำผิดต้องมีความกล้าหาญที่จะเผชิญหน้ากับความจริงและยอมรับข้อผิดพลาดของตนตามกฎแห่งกรรม ซึ่งกลไกนี้ช่วยสร้างความยุติธรรมและระเบียบวินัยที่มั่นคง ในขณะเดียวกัน พระพุทธศาสนามหายานทำหน้าที่เปรียบเสมือนตาข่ายแห่งความเมตตาที่คอยรองรับและเยียวยาความรู้สึกของผู้คนในสังคม โดยมีจุดเด่นในการสร้างความเข้าใจอันลึกซึ้งผ่านจิตสำนึกรับผิดชอบร่วมกันเพื่อสลายความโกรธแค้น เมื่อบทบาทของทั้งสอง

นิกายทำงานประสานกัน จะก่อให้เกิดกระบวนการลดความขัดแย้งที่สมบูรณ์แบบที่มีทั้งความยุติธรรมควบคู่ไปกับความเข้าใจ

ในมุมมองของผู้วิจัย อัตลักษณ์เฉพาะตัวของการขอขมากรรมในพระพุทธศาสนาทั้งสองนิกายสามารถนำมาบูรณาการเพื่อเกื้อกูลและเติมเต็มซึ่งกันและกันได้อย่างงดงาม พระพุทธศาสนาเถรวาทเปรียบเสมือนรากแก้วที่หยั่งลึกเพื่อสร้างความมั่นคงทางศีลธรรมด้วยความซื่อตรงต่อกติกาและความกล้าหาญที่จะรับผิดชอบต่อการกระทำ ในขณะที่พระพุทธศาสนามหายานเปรียบเสมือนร่มเงาที่แผ่ขยายความเมตตาและจิตสำนึกร่วมเพื่อเยียวยาบาดแผลทางสังคม การผสานจุดเด่นจากทั้งสองมิตินี้เข้าด้วยกัน ถือเป็นการสร้างสมดุลอย่างแท้จริงระหว่างความเด็ดขาดในความถูกต้องแบบเถรวาทและความอ่อนโยนในความรักความเข้าใจที่ไร้เงื่อนไขแบบมหายาน การบูรณาการดังกล่าวจะนำไปสู่การระงับความขัดแย้งได้อย่างยั่งยืน และช่วยสร้างสรรค์สังคมสันติสุขที่ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสมบูรณ์

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบบทบาทของการขอขมากรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายานที่มีต่อการสร้างความเข้าใจในสังคม

เกณฑ์การเปรียบเทียบ	พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท	พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน
1. กลไกหลักในการสร้างความเข้าใจ	ความจริงและความถูกต้อง สร้างความเข้าใจผ่านการยอมรับความจริงหรือสัจจะและการเปิดเผยความผิดพลาดอย่างตรงไปตรงมาเพื่อขจัดความคลุมเครือสงสัย	ความรู้สึกและความเชื่อมโยง สร้างความเข้าใจผ่านการเอาใจเขามาใส่ใจเรา และการมองเห็นความทุกข์ร่วมกัน เพื่อทลายกำแพงความรู้สึกแบ่งแยก
2. ฐานคิดในการสื่อสาร	เหตุผลและกฎแห่งกรรม ใช้หลักโยนิโสมนสิการพิจารณาเหตุปัจจัย เพื่อให้คู่กรณีเข้าใจที่มาที่ไปของปัญหาและยอมรับความเป็นมนุษย์ที่มีข้อบกพร่องตามธรรมชาติ	หัวใจและการไม่ตัดสิน ใช้หลักการรับฟังด้วยใจ และปัญญาเรื่องความว่างหรือสุญญตาเพื่อลดอคติและการตีตรา ทำให้เกิดการสื่อสารที่เข้าถึงจิตใจอย่างลึกซึ้ง
3. การมองคู่สัมพันธ์	เพื่อนร่วมเกิดแก่เจ็บตาย เข้าใจว่าทุกคนต่างตกอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์และวิบากกรรมเหมือนกันจึงควรให้อภัยและเคารพในสิทธิซึ่งกันและกัน	ส่วนหนึ่งของกันและกัน เข้าใจว่าเราและเขาเชื่อมโยงกันเป็นหนึ่งเดียว ความทุกข์ของเขาก็คือความทุกข์ของเรา จึงต้องเกื้อกูลกันเสมือนเครือญาติ
4. ผลลัพธ์ทาง	ความเข้าใจที่ชัดเจนและตรวจสอบได้	ความเข้าใจที่หลอมรวมและยืดหยุ่น

สังคม	เกิดสังคมที่อยู่บนพื้นฐานของความซื่อตรง สมาชิกเข้าใจขอบเขตหน้าที่และความรับผิดชอบของตนอย่างชัดเจน	เกิดสังคมที่โอบอุ้มและให้โอกาสสมาชิกมีความเข้าใจในความเปราะบางของมนุษย์และพร้อมประนีประนอม

ผลจากการวิเคราะห์เปรียบเทียบชี้ให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นในสังคมผ่านความกระจ่างแจ้งทางปัญญา โดยมุ่งเน้นการใช้เหตุผลและการปลูกฝังความรับผิดชอบส่วนบุคคลเป็นหลัก ในขณะที่พระพุทธศาสนามหายานมีบทบาทโดดเด่นในการสร้างความเข้าใจผ่านความสมานฉันท์ทางจิตวิญญาณ ซึ่งให้ความสำคัญกับความรัก ความเมตตา และการสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของมวลมนุษย์ เมื่อนำจุดแข็งของทั้งสองมิติมาบูรณาการเข้าด้วยกัน จะเป็นกลไกที่ช่วยสร้างสรรค์สังคมให้เกิดความเข้าใจอย่างสมบูรณ์แบบ กล่าวคือ ทำให้ผู้คนตระหนักรู้ทั้งในด้านข้อเท็จจริงตามเหตุผลและเข้าใจถึงความรู้สึกส่วนลึกของเพื่อนมนุษย์ควบคู่กันไป

ในมุมมองของผู้วิจัย การบูรณาการอัตลักษณ์เฉพาะตัวของพระพุทธศาสนาทั้งสองนิกายถือเป็นกุญแจสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างความเข้าใจที่สมบูรณ์ โดยพระพุทธศาสนาเถรวาทจะทำหน้าที่เปรียบเสมือนฐานรากแห่งสัจจะที่ช่วยสร้างความชัดเจนในด้านเหตุผลและส่งเสริมความรับผิดชอบต่อการกระทำตามความเป็นจริง ในขณะที่พระพุทธศาสนามหายานจะทำหน้าที่เปรียบเสมือนสะพานแห่งความรู้สึกที่ช่วยเชื่อมโยงจิตใจของผู้คนเข้าหากันด้วยความเมตตาและการไม่ตัดสินผู้อื่น การผสมผสานความถูกต้องตามหลักเหตุผลเข้ากับความเข้าอกเข้าใจในระดับจิตวิญญาณนี้ จะเป็นพลังสำคัญที่ช่วยทลายกำแพงแห่งอคติและความขัดแย้งลงได้ อันจะนำไปสู่การสร้างสังคมสันติสุขที่สมาชิกทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ด้วยความเคารพในความจริงและมีความรักความเมตตาที่คอยช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างมั่นคงและยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า การขอขมากรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญต่อการระงับความขัดแย้งในระดับปัจเจกบุคคลและขยายผลสู่สังคม ทั้งนี้เพราะมีกลไกสำคัญคือการสร้างความรับผิดชอบส่วนบุคคลผ่านความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม การยอมรับความผิดพลาดด้วยความจริงใจและการมุ่งหวังให้กรรมนั้นกลายเป็นอโหสิกรรมเพื่อตัดวงจรการจองเวรซึ่งกันและกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของสุกัญญา โกติกาล ได้วิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์เรื่องอโหสิกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทโดยผลการวิจัยพบว่าในสังคมไทยและวิถีปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาเถรวาท การอโหสิกรรมถูกนำมาใช้ในมิติของสังคมวิทยาคือเป็นเครื่องมือในการขอ

ขมาและการให้อภัยเพื่อยุติความขัดแย้งโดยมีรากฐานจากความกลัวต่อบาปและผลของกรรม (สุกัญญา โกติกาล, 2554) และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของเทวินทร์ เหล็งศักดิ์ดา ได้วิจัยเรื่องศึกษาวิเคราะห์กรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่าต้นเหตุแห่งกรรมเกิดจากอกุศลมูล 3 ประการ การขอขมากรรมในเถรวาทจึงมีอิทธิพลในการดัดนิสัยและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมนุษย์ เพราะเมื่อบุคคลเข้าใจว่าตนเองเป็นทายาทแห่งกรรม การยอมรับผิดและขอขมาจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจากอกุศลเป็นกุศลเพื่อดับกรรมนั้น (เทวินทร์ เหล็งศักดิ์ดา, 2561) จากผลการวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การขอขมากรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาททำหน้าที่บูรณาการทั้งกลไกทางสังคมในการระงับข้อพิพาทและกลไกทางพุทธจิตวิทยาในการขัดเกลาจิตใจผู้กระทำผิดอันเป็นรากฐานที่มั่นคงในการตัดวงจรการจองเวรและนำไปสู่การสร้างสังคมสันติสุขอย่างแท้จริง

2. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การขอขมากรรมในพระพุทธศาสนามหายานมีอิทธิพลในลักษณะของกระบวนการเยียวยาทางจิตวิญญาณร่วมกันโดยไม่ได้มุ่งเน้นเพียงความหลุดพ้นส่วนตน ทั้งนี้เพราะมีความเชื่อมโยงกับอุดมคติพระโพธิสัตว์ที่มุ่งช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ การขอขมาจึงเป็นการแผ่ขยายจิตเมตตาและกรุณาเพื่อสลายอัตตาตัวตนและสร้างความกลมเกลียวในสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของ Qi & Sang ได้วิจัยเรื่องความใจบุญและความเมตตากรุณาผ่านการศึกษาเปรียบเทียบปรัชญามิตรภาพระหว่างศาสนาคริสต์แบบโทมัสและพระพุทธศาสนามหายาน ผลการวิจัยพบว่าพระพุทธศาสนามหายานเน้นแนวคิดเรื่องความรักสากลและความเมตตากรุณาที่ไร้เงื่อนไข การขอขมาจึงเป็นเครื่องมือในการสร้างมิตรภาพและภราดรภาพในสังคมโดยการก้าวข้ามความยึดติดในตัวตนเพื่อประโยชน์สุขของมหาชน (Qi & Sang, 2025) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Cho ได้วิจัยเรื่องการตีความและยกระดับศีลของจักรพรรดิเหลียงอู่ตี้ในฐานะอุดมคติพระโพธิสัตว์ ผลการวิจัยพบว่าการเน้นย้ำเรื่องการถือศีลกินเจและการปฏิบัติตามพรหมชาลสูตรเพื่อแสดงออกถึงความเมตตาต่อสรรพสัตว์และชำระกิเลสมีอิทธิพลอย่างมาก การขอขมามักปรากฏในรูปแบบของจริยวัตรและการปฏิบัติบูชาที่เคร่งครัดและงดงาม เช่น พิธีสารภาพบาป ซึ่งมีนัยสำคัญทางจิตวิทยาในการช่วยให้ผู้กระทำผิดรู้สึกได้รับการชำระล้างและกลับมามีที่ยืนในสังคมได้อีกครั้ง (Cho, 2025) จากผลการวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การขอขมากรรมในพระพุทธศาสนามหายานเป็นกระบวนการเยียวยาจิตวิญญาณแบบองค์รวมที่ขับเคลื่อนด้วยมหาเมตตาและอุดมคติพระโพธิสัตว์เพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้ก้าวพ้นความยึดติดและหลอมรวมกันเป็นสังคมที่เกื้อกูลและสันติสุขอย่างแท้จริง

3. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายานต่างมีอิทธิพลเกื้อกูลซึ่งกันและกันอย่างมีนัยสำคัญในการสร้างสังคมสันติสุข ทั้งนี้เพราะในพระพุทธศาสนามหายาน การขอขมากรรมมีอิทธิพลในฐานะกลไกสร้างความสมานฉันท์ที่เน้นย้ำความเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ ในขณะที่พระพุทธศาสนาเถรวาท การขอขมากรรมทำหน้าที่เป็นรากฐาน

แห่งความสงบเรียบร้อยของชุมชนผ่านความเชื่อมั่นในกฎแห่งกรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูปัญญาวัชรคุณได้วิจัยเรื่องการศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมของคนในชุมชน ผลการวิจัยพบว่าความเชื่อเรื่องกรรมเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมให้เกรงกลัวต่อบาปและมุ่งทำความดี การขอขมาจึงเป็นเครื่องมือทางสังคมที่ทรงพลังในการระงับเวรภัย (พระครูปัญญาวัชรคุณ, 2558) และยังสอดรับกับงานวิจัยของ Hamam Sidik & Dilawati ได้วิจัยเรื่องบทบาทของศาสนาในการสร้างสันติภาพในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผลการวิจัยพบว่าศาสนามีบทบาทสำคัญในการสร้างสันติภาพผ่านกลไกการเสวนาศาสนสัมพันธ์และการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อจัดการความขัดแย้ง การผสมผสานความเชื่อมั่นในกฎแห่งกรรมที่ถูกต้องตามแนวเถรวาทเข้ากับความยืดหยุ่นในการเสวนาและเมตตาธรรมแบบมหายานจะช่วยสร้างพื้นที่ปลอดภัยให้คู่ขัดแย้งสามารถก้าวข้ามความบาดหมาง และเปลี่ยนการเผชิญหน้ามาเป็นการร่วมมือกันสร้างสรรค์สังคมสันติสุขได้อย่างยั่งยืน (Hamam Sidik & Dilawati, 2025) จากผลการวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การบูรณาการจุดแข็งของการขอขมากรรมจากทั้งสองนิกายคือกุญแจสำคัญในการสร้างสมดุลระหว่างความเด็ดขาดในความถูกต้องตามกติกาและความอ่อนโยนในความเข้าใจที่ไร้เงื่อนไขอันนำไปสู่การระงับความขัดแย้งและสร้างสรรค์สังคมสันติสุขที่สมบูรณ์และยั่งยืนอย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่

ผู้วิจัยขอนำเสนอองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 โมเดลการสร้างสมดุลแห่งสัจจะและความกรุณา

ที่มา: สร้างด้วย NotebookLM AI และ Gemini AI

จากภาพอธิบายได้ว่า การศึกษาวิจัยนี้นำไปสู่การค้นพบองค์ความรู้ใหม่คือ โมเดลการสร้างสมดุลแห่งสัจจะและความกรุณาอันเป็นนวัตกรรมทางจริยธรรมที่เกิดจากการบูรณาการจุดเด่นของพระพุทธศาสนาเถรวาทและพระพุทธศาสนามหายานเข้าด้วยกันเพื่อนำมาใช้คลี่คลายความขัดแย้ง

และสร้างสันติภาพที่ยั่งยืน โดยสามารถแบ่งออกเป็น 3 มิติ ดังนี้ 1) มิติเชิงกลไกทางจิตวิทยา การขอขมาในฐานะเครื่องมือลดอัตตา การขอขมากรรมทำหน้าที่เป็นกระ บวนการปรับเปลี่ยนการรับรู้ทางปัญญาและอารมณ์โดยอาศัยสัจจะเพื่อยอมรับความจริงและอาศัยความกรุณาเพื่อสลายกำแพงอัตตาระหว่างตนเองและผู้อื่น การประสานกันนี้ช่วยแปรเปลี่ยนความรู้สึกผิดที่กัดกินจิตใจให้กลายเป็นพลังในการกลับใจทำให้ผู้กระทำผิดกล้าที่จะเผชิญหน้ากับความจริงและเริ่มต้นใหม่ได้อย่างบริสุทธิ์ใจ 2) เถรวาทกับกรุณาแห่งพระพุทธศาสนามหายาน มิตินี้คือจุดตัดแห่งความสมดุลที่เกื้อกูลกันในการสร้างสันติสุขโดยใช้หลักสัจจะของพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นฐานในการสร้างความยุติธรรมตามกฎแห่งกรรมเพื่อตัดวงจรการจองเวรและสร้างบรรทัดฐานที่ชัดเจนควบคู่ไปกับการใช้หลักความกรุณาของพระพุทธศาสนามหายานมาเป็นกลไกในการโอบอุ้มและเยียวยาเพื่อไม่ให้ผู้กระทำผิดถูกตีตราหรือถูกผลักไสออกจากสังคมแต่ได้รับโอกาสในการแก้ไขตนเอง 3) มิติเชิงปฏิบัติการ การสร้างพื้นที่ปลอดภัยและการล้างกระดานความรู้สึก การประยุกต์ใช้ความสมดุลนี้นำไปสู่การสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางสังคมโดยการขอขมากรรมทำหน้าที่เป็นจุดตัดทางอารมณ์ที่ช่วยยุติความขัดแย้งในอดีตเปรียบเสมือนการล้างกระดานความรู้สึกเพื่อให้ความสัมพันธ์เริ่มต้นใหม่ได้ สันติสุขที่ยั่งยืนจึงเกิดจากกระบวนการขอขมากรรมที่ผสานความเด็ดขาดในการยอมรับความจริงตามแบบพระพุทธศาสนาเถรวาทเข้ากับความอ่อน โยนในการให้อภัยตามแบบพระพุทธศาสนามหายานซึ่งช่วยเปลี่ยนความขัดแย้งให้กลายเป็นความเข้าใจและเปลี่ยนศัตรูให้กลายเป็นกัลยาณมิตร

บทสรุป

การขอขมากรรมเป็นกลไกทางจริยธรรมที่สำคัญในการระงับความขัดแย้งและสร้างสังคมสันติสุข โดยพระพุทธศาสนาเถรวาทเน้นความรับผิดชอบส่วนบุคคลบนพื้นฐานของกฎแห่งกรรมเพื่อตัดวงจรการจองเวรและชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ ส่วนพระพุทธศาสนามหายานเน้นความรับผิดชอบร่วมกันตามอุดมการณ์พระโพธิสัตว์และหลักสุญญตาเพื่อเยียวยาจิตวิญญาณด้วยมหาเมตตา แม้จะมีจุดเน้นต่างกันแต่ทั้งสองนิกายมีเป้าหมายร่วมกันในการลดละอัตตาและยุติความรุนแรงซึ่งสามารถนำมาบูรณาการเป็นโมเดลการสร้างสมดุลแห่งสัจจะและความกรุณาโดยใช้ความเด็ดขาดในการยอมรับความจริงแบบเถรวาทเพื่อสร้างความยุติธรรมผสานกับความอ่อนโยนในการให้อภัยแบบมหายานเพื่อเยียวยาจิตใจ การบูรณาการนี้จะช่วยเปลี่ยนผู้กระทำผิดให้กลายเป็นกัลยาณมิตร ลดความหวาดระแวงและสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางสังคมที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ภาครัฐและสถาบันการศึกษาควรกำหนดนโยบายบูรณาการโมเดลการสร้างสังคมสันติสุขด้วยการขอขมากรรมโดยผสานความรับผิดชอบแบบเถรวาทกับการเยียวยาแบบมหายานเพื่อสร้างสมดุลแห่งสัจจะและความกรุณา ส่งเสริมศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่ใช้การขอขมาเป็นมาตรฐานและสร้างวัฒนธรรมองค์กรแบบการขอขมาเชิงระบบที่เน้นการยอมรับผิดเพื่อการเรียนรู้มากกว่าการลงโทษ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมที่เข้มแข็ง

2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรส่งเสริมการสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางสังคมหรือพื้นที่รับฟังคำสารภาพในชุมชน โดยใช้วัฒนธรรมท้องถิ่นร่วมกับพิธีกรรมทางศาสนา เปิดโอกาสให้คู่ขัดแย้งได้ขอขมาและล้างกระดานความรู้สึก นโยบายนี้ช่วยลดการตีตราทางสังคมและคืนที่ยืนให้ผู้กลับใจ เพื่อฟื้นฟูความสามัคคีปรองดองในระดับโครงสร้าง

3. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมและหน่วยงานไกล่เกลี่ยข้อพิพาทควรนำหลักการระงับความขัดแย้งของคณะสงฆ์ ได้แก่ หลักอธิกรณสมถะ 7 ประการและการทำปวารณาไปประยุกต์ใช้เป็นนโยบายเชิงรุกในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เพื่อบูรณาการเป็นกลไกทางเลือกในการระงับข้อพิพาทที่เปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดได้แสดงความสำนึกผิด ยอมรับความจริงและกล่าวคำขอขมาอย่างแท้จริง นโยบายนี้จะช่วยลดปริมาณคดีความในศาลลดการลงโทษที่มุ่งเน้นความรุนแรงและส่งเสริมการเยียวยาความสัมพันธ์ของคนในสังคมให้สามารถกลับมาอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ในระดับบุคคล พุทธศาสนิกชนควรนำการขอขมามาเป็นวิถีชีวิต เริ่มด้วยการสำรวจตนเองแบบมหายานเพื่อลดอัตตาและใช้หลักหิริโอตตัปปะของเถรวาทในการยอมรับผิดทันทีเมื่อพลาดพลั้ง การฝึกขอโทษด้วยความจริงใจจะช่วยตัดวงจรการจองเวรหรืออโหสิกรรมชำระใจให้สะอาด และรักษาสัมพันธภาพให้ราบรื่นโดยไม่ต้องรอให้เกิดความขัดแย้งรุนแรง

2. ผู้นำทางศาสนาควรประกอบพิธีกรรมขอขมาโดยบูรณาการวินัยและกรุณาเข้าด้วยกัน ใช้กุศโลบายเช่นการสวดมนต์หรือตั้งปณิธานแบบพระพุทธศาสนามหายานมาน้อมจิตให้ละเอียดอ่อนก่อนเข้าสู่กระบวนการสารภาพผิดแบบพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อเปลี่ยนความรู้สึกผิดให้เป็นพลังในการกลับตัวและเยียวยาจิตใจผู้กระทำผิดให้รู้สึกมีคุณค่าพร้อมเริ่มต้นใหม่

3. สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสำนักปฏิบัติธรรมควรส่งเสริมและปลูกฝังธรรมเนียมการขอขมาบิดามารดา ครูบาอาจารย์ และผู้มีพระคุณให้เป็นธรรมเนียมปฏิบัติพื้นฐานที่ต้องกระทำก่อนการเริ่มต้นกิจกรรมสำคัญในชีวิตหรือก่อนการเข้ารับการอบรมเจริญวิปัสสนากรรมฐาน

เพื่อเป็นการทำลายอัตตา ทิฐิมานะ และขจัดนิวรณ์ความขัดข้องหมองใจที่ตกค้างอยู่ภายใน การปฏิบัติเช่นนี้จะช่วยปรับสภาวะจิตใจให้มีความอ่อนโยน โปร่งเบา เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันทางศีลธรรมที่ช่วยป้องกันการเบียดเบียนและการจองเวรตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคลได้อย่างเป็นรูปธรรม

เอกสารอ้างอิง

เทวินทร์ เหล็งศักดิ์ดา. (2561). “ศึกษาวิเคราะห์กรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ประทุม อังกูรโรหิต. (2553). *พระมหาประณิธานของพระโพธิสัตว์: ข้อโต้แย้งทางปรัชญา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาฯ.

พระครูปัญญาวัชรคุณ (วุฒิยพันธ์ อธิปญฺโญ). (2558). “การศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมของคนในชุมชน ตำบลกระหวัน อำเภอขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ”. *วารสารวนัมฎองแหรกพุทธศาสตรปริทรรศน์, 2(1)*: 143-157.

พระมหาอนุกูล เงางาม. (2567). กรรมในบริบทของอารยธรรมอินเดีย. *วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์, 8(3)*: 1-12.

พุทธทาสภิกขุ. (2548). *ตัวกู-ของกู*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.

พุทธทาสภิกขุ. (2549). *อิทัปปัจจยตา*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.

สุกัญญา โกติกาล. (2554). “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องอโหสิกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Cho, Y. K. (2025). Emperor Wu of Liang’s Reinterpretation and Elevation of the Precepts as the Bodhisattva Ideal. *Religions*, *16(164):* 1-26.

Hamam Sidik, M. D., & Dilawati, R. (2025). The Role of Religion in Peacebuilding in Southeast Asia: A Systematic Literature Review. *Focus*, *6(1)*: 15-36.

Qi, Z., & Sang, J. (2025). Charity and Compassion: A Comparative Study of Philosophy of Friendship Between Thomistic Christianity and Mahayana Buddhism” . *Religions, 16(953):* 1-22.

การบูรณาการรูปแบบการพัฒนาตนตามแนวพระไตรปิฎกด้วยการปฏิบัติตามหลักคำสอนที่ปรากฏในอวิชชาสูตร

An Integration of the Self-Development Model in the Tipiṭaka through the Practice of the Doctrinal Principles Presented in Avijjā Sutta

[1*]**ปุณย์จรีย์ จิโนรส** Puncharee Chinoros
[2**]**พระครูสิริรัตนบัณฑิต** Phrakhrusiriratanabundit
[3***]**พระราชญาณวชิรเวที** Phra Rajyanvajiravedi
[1,2,3]คณะพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
[1,2,3]Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
[*]First author, email: 6601101058@mcu.ac.th
Corresponding author, e-mail: [**]happy_kmn@hotmail.com [***]methi424@gmail.com

Received June 6, 2026; **Revised** June 17, 2026; **Accepted:** June 30, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาโครงสร้างและสาระสำคัญในอวิชชาสูตรในพระไตรปิฎก 2) ศึกษากระบวนการพัฒนาตนในพระไตรปิฎก และ 3) วิเคราะห์กระบวนการพัฒนาตนตามแนวอวิชชาสูตร การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงเอกสาร ศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา และเอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ นำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า อวิชชาสูตรมีโครงสร้างสำคัญ 2 สาย คือ สายเสื่อมหรืออาหารของอวิชชา และสายเจริญหรืออาหารของวิชชาและวิมุตติ สายเสื่อมเริ่มจากการไม่คบสัตบุรุษ การไม่ฟังสัทธรรม ความไม่มีศรัทธา อโยนิโสมนสิการ ความไม่มีสติสัมปชัญญะ การไม่สำรวมอินทรีย์ ทุจริต 3 นิวรณ์ 5 และนำไปสู่อวิชชา ส่วนสายเจริญเริ่มจากการคบสัตบุรุษ การฟังสัทธรรม ศรัทธา โยนิโสมนสิการ สติสัมปชัญญะ การสำรวมอินทรีย์ สุจริต 3 สติปัฏฐาน 4 โพชฌงค์ 7 และนำไปสู่วิชชาและวิมุตติ แสดงให้เห็นว่าทั้ง 2 สายต่างเกิดขึ้นโดยอาศัยเหตุปัจจัย ส่วนกระบวนการพัฒนาตนในพระไตรปิฎกครอบคลุมกาย ศีล จิต และปัญญา โดยมีหลักธรรม

สำคัญ ได้แก่ ไตรสิกขา ภาวนา 4 สติปัฏฐาน 4 และโพชฌงค์ 7 ผู้วิจัยได้สังเคราะห์กระบวนการพัฒนาตนตามแนวอวิชชาสูตรเป็น CLEAR Model หรือรูปแบบกระบวนการพัฒนาตนจากอวิชชาสู่วิชชาและวิมุตติ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ C = Cultivate Kalyāṇamitta การคบสัตบุรุษและกัลยาณมิตร, L = Listen to Saddhamma การฟังสัทธรรมและรับความรู้ที่ถูกต้อง, E = Establish Faith and Wise Attention การตั้งศรัทธาและโยนิโสมนสิการ, A = Apply Mindfulness, Restraint, and Good Conduct การประยุกต์ใช้สติสัมปชัญญะ การสำรวมอินทรีย์และสุจริต 3 และ R = Realize through Satipaṭṭhāna, Bojjhaṅga, and Vijjā-vimutti การรู้แจ้งผ่านสติปัฏฐาน โพชฌงค์ และวิชชาวิมุตติ องค์ความรู้ใหม่แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาตนตามแนวอวิชชาสูตรเป็นกระบวนการปรับเปลี่ยนเหตุปัจจัยที่เกื้อหนุนอวิชชาให้เป็นเหตุปัจจัยที่เกื้อหนุนวิชชาและวิมุตติ โดยจัดเหตุปัจจัยทั้งภายนอกและภายในให้เกื้อกูลต่อการเกิดสัมมาทิฏฐิและดำเนินเข้าสู่สายเจริญของอวิชชาสูตร

คำสำคัญ: การพัฒนาตน; วิชชาและวิมุตติ; อวิชชาสูตร

Abstract

This research article has three objectives: 1) to study the structure and essential contents of the Avijjā Sutta in the Tipiṭaka; 2) to study the process of self-development in the Tipiṭaka; and 3) to analyze the process of self-development according to the Avijjā Sutta. This study is qualitative research, employing documentary research methodology by studying the data from the Tipiṭaka, commentaries, and related academic documents. The collected data were then analyzed, synthesized, and presented through descriptive analysis. The research findings reveal that the Avijjā Sutta contains two important structural streams: the declining stream, or the nutriment of ignorance, and the progressive stream, or the nutriment of knowledge and liberation. The declining stream begins with not associating with true persons, not listening to the true Dhamma, lack of faith, unwise attention, lack of mindfulness and clear comprehension, non-restraint of the sense faculties, the three kinds of misconduct, the five hindrances, and finally leads to ignorance. The progressive stream begins with associating with true persons, listening to the true Dhamma, faith, wise attention, mindfulness and clear comprehension, restraint of the sense faculties, the three kinds of good conduct, the four foundations of mindfulness, the seven factors of awakening, and finally leads to knowledge and

liberation. This structure shows that both streams arise in dependence upon causes and conditions. The process of self-development in the Tipiṭaka covers the body, morality, mind, and wisdom, with important doctrinal principles including the threefold training, the four developments, the four foundations of mindfulness, and the seven factors of awakening. The researcher synthesized the process of self-development according to the Avijjā Sutta into the CLEAR Model, or the model of self-development from ignorance to knowledge and liberation, consisting of five components: C = Cultivate Kalyāṇamitta; L = Listen to Saddhamma; E = Establish Faith and Wise Attention; A = Apply Mindfulness, Restraint, and Good Conduct; and R = Realize through Satipaṭṭhāna, Bojjhaṅga, and Vijjā-vimutti. The new body of knowledge shows that self-development in accordance with the Avijjā Sutta refers to a process of transforming the causal conditions that sustain ignorance into those that foster knowledge and liberation by arranging both external and internal causes and conditions to support the arising of right view and the progression into the progressive stream of the Avijjā Sutta.

Keywords: Self-Development; Knowledge and Liberation; Avijjā Sutta

บทนำ

ในสังคมร่วมสมัย มนุษย์ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคม และรูปแบบการดำเนินชีวิต ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้บุคคลจำนวนมากแสวงหาแนวทางการพัฒนาตนเองเพื่อสร้างความมั่นคงภายในและรับมือกับความซับซ้อนของชีวิต อย่างไรก็ตาม แนวคิดการพัฒนาตนในศาสตร์สมัยใหม่ (สมิต อาชวกุล, 2543) จำนวนไม่น้อยมักเน้นความสำเร็จภายนอก การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน การจัดการตนเอง หรือการพัฒนาศักยภาพในเชิงสังคมและจิตวิทยา แต่ยังอาจไม่สามารถอธิบายรากเหง้าของปัญหาภายในจิตใจได้อย่างลึกซึ้งเท่ากับกรอบคิดทางพระพุทธศาสนา

ในพระพุทธศาสนา รากเหง้าของปัญหาทางจิตใจและการเวียนวนอยู่ในความทุกข์ถูกอธิบายด้วยคำว่าอวิชชา อันหมายถึงความไม่รู้แจ้งหรือความเข้าใจผิดไปจากความเป็นจริง โดยเฉพาะความไม่รู้ในอริยสัจ 4 อวิชชาจึงมิใช่เพียงการขาดความรู้ทั่วไปหรือความไม่รู้ทางวิชาการ หากเป็นความมืดบอดทางปัญญาที่ทำให้บุคคลไม่เห็นความจริงของชีวิตตามกฎไตรลักษณ์ ไม่รู้เหตุแห่งทุกข์ และไม่รู้หนทางแห่งความดับทุกข์ (พระธรรมโกศาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2564) ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาตน

ในทางพระพุทธศาสนาจึงมิใช่เพียงการปรับปรุงบุคลิกภาพหรือพฤติกรรมภายนอกเท่านั้น แต่คือการจัดการกับเหตุปัจจัยที่หล่อเลี้ยงอวิชชา และสร้างเหตุปัจจัยฝ่ายวิชชาให้เจริญขึ้นแทน

อวิชชาสูตรเป็นพระสูตรสำคัญที่แสดงให้เห็นว่า อวิชชามิได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยวหรือไร้เหตุปัจจัย พระพุทธองค์ทรงแสดงว่าอวิชชามีอาหาร คือมีเหตุปัจจัยหล่อเลี้ยงให้เจริญขึ้น เช่นเดียวกับวิชชาและวิมุตติก็มีอาหารที่ทำให้เจริญขึ้นเช่นกัน (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 24 ข้อที่ 61 หน้าที่ 127-129, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) สาระสำคัญนี้ทำให้อวิชชาสูตรมีคุณค่าในฐานะพระสูตรที่เสนอกระบวนการอย่างเป็นลำดับ กล่าวคือ หากบุคคลดำเนินชีวิตอยู่ในสายปัจจัยฝ่ายเสื่อม เริ่มจากการไม่คบสัตบุรุษ ไม่ฟังสัทธรรม ไม่มีศรัทธา ใช้อโยนิโสมนสิการ ขาดสติสัมปชัญญะ ไม่สำรวมอินทรีย์ ประพฤติทุจริต และถูกนิวรณ์ครอบงำ อวิชชาย่อมได้รับการหล่อเลี้ยงให้บริบูรณ์ ในทางตรงกันข้าม หากบุคคลดำเนินชีวิตอยู่ในสายปัจจัยฝ่ายเจริญ เริ่มจากการคบสัตบุรุษ ฟังสัทธรรม เกิดศรัทธา ใช้โยนิโสมนสิการ มีสติสัมปชัญญะ สำรวมอินทรีย์ ประพฤติสุจริต เจริญสติปัฏฐาน และโพชฌงค์ วิชชาและวิมุตติย่อมได้รับการหล่อเลี้ยงให้บริบูรณ์

จุดเด่นของอวิชชาสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 24 ข้อที่ 61 หน้าที่ 127-129, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) จึงอยู่ที่การแสดงให้เห็นว่า ความเสื่อมและความเจริญทางจิตมิได้เกิดขึ้นอย่างบังเอิญ แต่เกิดจากระบบเหตุปัจจัยที่ส่งต่อกันเป็นลำดับ การพัฒนาตนตามแนวพระสูตรนี้จึงมิใช่การแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ แต่เป็นการเปลี่ยนระบบอาหารของจิตจากอาหารของอวิชชาไปสู่อาหารของวิชชาและวิมุตติ กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือการเปลี่ยนแปลงแหล่งเรียนรู้ วิธีคิด ความรู้สึกนึกคิด พฤติกรรม การฝึกสติ และการอบรมปัญญาอย่างเป็นระบบ

ด้วยเหตุนี้ บทความวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาวิเคราะห์อวิชชาสูตรในฐานะกรอบกระบวนการพัฒนาตน โดยเชื่อมโยงกับหลักธรรมสำคัญในพระไตรปิฎก ได้แก่ ไตรสิกขา ภาวนา 4 สติปัฏฐาน 4 และโพชฌงค์ 7 (พระธรรมโกศาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2564) เพื่อสังเคราะห์เป็นรูปแบบการพัฒนาตนที่ชัดเจน เข้าใจง่าย และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในบริบทสังคมร่วมสมัยได้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาโครงสร้างและสาระสำคัญในอวิชชาสูตรในพระไตรปิฎก
2. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาตนในพระไตรปิฎก
3. เพื่อวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาตนตามแนวอวิชชาสูตร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงเอกสาร ศึกษาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. 2539 โดยเฉพาะพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต อวิชชาสูตร และคัมภีร์อรรถกถาที่เกี่ยวข้อง ส่วนแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือวิชาการทางพระพุทธศาสนา คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ดุษฎีนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ บทความวิชาการ งานวิจัย และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับอวิชชา การพัฒนาตน ไตรสิกขา ภาวนา 4 สติปัฏฐาน 4 โพชฌงค์ 7 และแนวคิดการพัฒนาตนในศาสตร์สมัยใหม่

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนาและการสังเคราะห์เชิงตีความ โดยมีขั้นตอนสำคัญ 4 ขั้นตอน คือ ๑) การจำแนกเนื้อหา ผู้วิจัยศึกษาตัวบทอวิชชาสูตรเพื่อจำแนกหลักธรรม ลำดับเหตุปัจจัย และโครงสร้างของอาหารแห่งอวิชชากับอาหารแห่งวิชชาและวิมุตติ ๒) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ ผู้วิจัยพิจารณาความสัมพันธ์ของหลักธรรมแต่ละข้อว่าเป็นเหตุปัจจัยต่อกันอย่างไร ทั้งในสายเสื่อมที่นำไปสู่อวิชชาและสายเจริญที่นำไปสู่วิชชาและวิมุตติ 3) การเชื่อมโยงหลักธรรม ผู้วิจัยนำโครงสร้างของอวิชชาสูตรมาเชื่อมโยงกับหลักธรรมเพื่อการพัฒนาตนในพระไตรปิฎก เช่น ไตรสิกขา ภาวนา 4 สติปัฏฐาน 4 โพชฌงค์ 7 อินทรียสังวร สุจริต 3 และโยนิโสมนสิการ และ 4) การสังเคราะห์รูปแบบ ผู้วิจัยนำผลการวิเคราะห์มาจัดระบบเป็นรูปแบบกระบวนการพัฒนาตนตามแนวอวิชชาสูตรในชื่อ CLEAR Model เพื่ออธิบายการเปลี่ยนเหตุปัจจัยจากฝ่ายอวิชชาไปสู่ฝ่ายวิชชาและวิมุตติอย่างเป็นลำดับ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยจากการศึกษาเอกสารเรื่อง “การบูรณาการรูปแบบการพัฒนาตนตามแนวพระไตรปิฎกด้วยการปฏิบัติตามหลักคำสอนที่ปรากฏในอวิชชาสูตร” สรุปได้ดังนี้

1.โครงสร้างและสาระสำคัญในอวิชชาสูตร ผลการศึกษาพบว่า อวิชชาสูตรเป็นพระสูตรที่มีโครงสร้างเชิงกระบวนการอย่างชัดเจน (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 24 ข้อที่ 61 หน้าที่ 127-129, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) โดยแสดงลำดับเหตุปัจจัยของธรรมทั้งฝ่ายเสื่อมและฝ่ายเจริญผ่านแนวคิดเรื่องอาหาร กล่าวคือ ธรรมแต่ละข้อทำหน้าที่เป็นอาหารหรือปัจจัยหล่อเลี้ยงธรรมข้อถัดไป จนเกิดผลลัพธ์สุดท้ายคืออวิชชาหรือวิชชาวิมุตติ โครงสร้างดังกล่าวแบ่งออกเป็น 2 สายสำคัญ ได้แก่ สายเสื่อมหรืออาหารของอวิชชา และสายเจริญหรืออาหารของวิชชาและวิมุตติ

สายเสื่อมหรืออาหารของอวิชชาเริ่มจากการไม่คบสัตบุรุษ เมื่อบุคคลไม่คบสัตบุรุษ ย่อมไม่มีโอกาสได้ฟังสัทธรรม เมื่อไม่ได้ฟังสัทธรรม ศรัทธาย่อมไม่เกิด เมื่อไม่มีศรัทธา ย่อมขาดโยนิโสมนสิการหรือการพิจารณาโดยแยบคาย เมื่อขาดโยนิโสมนสิการ สติสัมปชัญญะย่อมไม่เจริญ เมื่อสติสัมปชัญญะไม่เจริญ อินทรียสังวรย่อมไม่บริบูรณ์ เมื่อไม่สำรวมอินทรีย์ ทุจริต 3 ย่อมเกิดขึ้น เมื่อทุจริต 3 เจริญ นิวรณ์ 5 ย่อมมีกำลัง และเมื่อนิวรณ์ 5 มีกำลัง อวิชชาก็ได้รับการหล่อเลี้ยงให้บริบูรณ์

ส่วนสายเจริญหรืออาหารของวิชชาและวิมุตติเริ่มจากการคบสัตบุรุษ เมื่อบุคคลคบสัตบุรุษย่อมมีโอกาสได้ฟังสัทธรรม เมื่อได้ฟังสัทธรรม ศรัทธาย่อมเกิดขึ้น เมื่อมีศรัทธา ย่อมเอื้อต่อโยนิโสมนสิการ เมื่อมีโยนิโสมนสิการ สติสัมปชัญญะย่อมเจริญ เมื่อมีสติสัมปชัญญะ อินทรียสังวรย่อมบริบูรณ์ เมื่ออินทรียสังวรบริบูรณ์ สุจริต 3 ย่อมเจริญ เมื่อสุจริต 3 เจริญ สติปัฏฐาน 4 ย่อมได้รับการพัฒนา เมื่อสติปัฏฐาน 4 เจริญ โพชฌงค์ 7 ย่อมบริบูรณ์ และเมื่อโพชฌงค์ 7 บริบูรณ์ วิชชาและวิมุตติย่อมบริบูรณ์

2. กระบวนการพัฒนาตนในพระไตรปิฎก ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการพัฒนาตนในพระไตรปิฎก (พระธรรมโกศาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2564) เป็นการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวม มิได้จำกัดเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง แต่ครอบคลุมกาย ศีล จิต และปัญญา หลักธรรมสำคัญที่เกี่ยวข้องได้แก่ ไตรสิกขา ภาวนา 4 สติปัฏฐาน 4 และโพชฌงค์ 7

ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา แสดงลำดับการพัฒนาตนจากการควบคุมพฤติกรรมทางกายและวาจา ไปสู่การฝึกจิตให้ตั้งมั่น และการพัฒนาปัญญาให้เห็นความจริงตามที่เป็นจริง ศีลเป็นฐานของความเรียบร้อยทางพฤติกรรม สมาธิเป็นฐานของความมั่นคงทางจิต และปัญญาเป็นเครื่องรู้เท่าทันความจริงของชีวิต การพัฒนาตนในพระพุทธศาสนาจึงมิใช่เพียงการสร้างความสามารถหรือความสำเร็จภายนอก แต่คือการฝึกฝนตนให้พ้นจากอกุศลและเข้าใกล้วิชชามากขึ้น (พระธรรมโกศาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2564) เมื่อพิจารณาร่วมกับหลักไตรสิกขา พบว่า อวิชชาสูตรสามารถอธิบายกระบวนการพัฒนาตนตามลำดับศีล สมาธิ และปัญญาได้อย่างชัดเจน การสำรวมอินทรีย์และสุจริต 3 สัมพันธ์กับศีล เพราะเป็นการควบคุมกาย วาจา และใจให้อยู่ในทางสุจริต สติสัมปชัญญะ สติปัฏฐาน 4 และโพชฌงค์บางประการสัมพันธ์กับสมาธิ เพราะเป็นการฝึกจิตให้ตั้งมั่นและรู้เท่าทัน ส่วนโยนิโสมนสิการ ธัมมวิจยะ และวิชชาวิมุตติสัมพันธ์กับปัญญา เพราะเป็นกระบวนการเห็นความจริงตามเหตุปัจจัย ดังนั้น อวิชชาสูตรจึงมิได้เป็นเพียงพระสูตรที่กล่าวถึงความไม่รู้ แต่เป็นพระสูตรที่แสดงระบบการฝึกตนจากศีลไปสู่สมาธิและปัญญาอย่างเป็นลำดับ

3. กระบวนการพัฒนาตนตามแนวอวิชชาสูตร ผลการวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาตนตามแนวอวิชชาสูตรพบว่า พระสูตรนี้สามารถใช้เป็นกรอบอธิบายการพัฒนาตนอย่างเป็นระบบ โดยมีหัวใจสำคัญคือการเปลี่ยนอาหารของอวิชชาให้เป็นอาหารของวิชชาและวิมุตติ การพัฒนาตนจึงมิใช่การพยายามทำลายอวิชชาโดยตรงในทันที แต่เริ่มจากการเปลี่ยนเหตุปัจจัยที่หล่อเลี้ยงอวิชชา เมื่อเหตุปัจจัยฝ่ายเสื่อมลดลง และเหตุปัจจัยฝ่ายเจริญได้รับการพัฒนา วิชชาและวิมุตติย่อมมีโอกาสเจริญขึ้นตามลำดับ

จากการวิเคราะห์ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสังเคราะห์กระบวนการพัฒนาตนตามแนวอวิชชาสูตรเป็น CLEAR Model หรือโมเดลการพัฒนาตนจากอวิชชาสู่วิชชาและวิมุตติ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบดังนี้

C = Cultivate Kalyāṇamitta คือ การคบสัตบุรุษและกัลยาณมิตร หมายถึงการจัดปัจจัยภายนอกให้เกื้อกูลต่อการเรียนรู้และการพัฒนาตน เป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนอาหารของจิตจากฝ่ายอวิชชาไปสู่ฝ่ายวิชชา

L = Listen to Saddhamma คือ การฟังสัทธรรมและรับความรู้ที่ถูกต้อง หมายถึงการเปิดรับคำสอนที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย ทำให้เกิดข้อมูลธรรมที่เป็นฐานของความเข้าใจและปัญญา

E = Establish Faith and Wise Attention คือ การตั้งศรัทธาและโยนิโสมนสิการ หมายถึงการสร้างศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา และใช้การพิจารณาโดยแยบคายเพื่อเปลี่ยนความรู้ให้เป็นความเข้าใจที่ลึกซึ้ง

A = Apply Mindfulness, Restraint, and Good Conduct คือ การประยุกต์ใช้สติสัมปชัญญะ การสำรวมอินทรีย์ และสุจริต 3 หมายถึงการนำธรรมลงสู่พฤติกรรมจริง โดยฝึกความรู้ตัว การระวังอินทรีย์ และการประพฤติสุจริตทางกาย วาจา และใจ

R = Realize through Satipaṭṭhāna, Bojjhaṅga, and Vijjā-vimutti คือ การรู้แจ้งผ่านสติปัฏฐาน โพชฌงค์ และวิชชาวิมุตติ หมายถึงการพัฒนาจิตและปัญญาในระดับลึก จนเห็นความจริงตามที่เป็นจริง และเข้าสู่ความหลุดพ้นจากอวิชชา

CLEAR Model จึงเป็นรูปแบบที่แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาตนตามแนวอวิชชาสูตรเป็นกระบวนการจากภายนอกสู่ภายใน จากความรู้สู่การปฏิบัติ และจากการปฏิบัติไปสู่วิชชาและวิมุตติ รูปแบบนี้ครอบคลุมการพัฒนาตน 3 ระดับ คือ ระดับความรู้และทัศนคติ ระดับพฤติกรรมและการดำเนินชีวิต และระดับจิตกับปัญญา

ผลการวิเคราะห์ยังพบว่า กระบวนการพัฒนาตนตามแนวอวิชชาสูตรมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) เป็นกระบวนการจากภายนอกสู่ภายใน คือเริ่มจากการคบสัตบุรุษและฟังสัทธรรม แล้วจึงพัฒนาไปสู่ศรัทธา โยนิโสมนสิการ และสติสัมปชัญญะ 2) เป็นกระบวนการจากความรู้สู่พฤติกรรม คือความรู้ที่ได้รับจากสัทธรรมต้องนำไปสู่การสำรวมอินทรีย์และสุจริต 3 และ 3) เป็นกระบวนการจากพฤติกรรมสู่จิตและปัญญา คือสุจริต 3 เป็นฐานให้สติปัฏฐาน 4 เจริญ และสติปัฏฐาน 4 เป็นฐานให้โพชฌงค์ 7 เจริญจนถึงวิชชาและวิมุตติ

ดังนั้น CLEAR Model จึงมิใช่การตั้งชื่อโมเดลขึ้นมาโดยแยกจากพระสูตร แต่เป็นการสังเคราะห์ลำดับเหตุปัจจัยในอวิชชาสูตรให้เป็นรูปแบบที่เข้าใจง่ายและนำไปใช้ได้ในบริบทปัจจุบัน โดย C และ L เป็นการจัดปัจจัยภายนอกให้ถูกต้อง E เป็นการเปลี่ยนข้อมูลธรรมให้กลายเป็นศรัทธาและการคิดอย่างแยบคาย A เป็นการนำธรรมลงสู่พฤติกรรมจริง และ R เป็นการพัฒนาจิตและปัญญาในระดับลึก โมเดลนี้จึงรักษาแกนของพระสูตรไว้ครบถ้วน ขณะเดียวกันก็ทำให้เห็นแนวทางการประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาตนอย่างเป็นรูปธรรม

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “การบูรณาการรูปแบบการพัฒนาตนตามแนวพระไตรปิฎกด้วยการปฏิบัติตามหลักคำสอนที่ปรากฏในอวิชชาสูตร” สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า อวิชชาสูตรมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจการพัฒนาตนในพระพุทธศาสนา เพราะพระสูตรนี้มิได้อธิบายอวิชชาในฐานะสภาวะนามธรรมเท่านั้น แต่แสดงให้เห็นระบบเหตุปัจจัยที่หล่อเลี้ยงอวิชชาอย่างเป็นลำดับ การกล่าวว่าอวิชชามีอาหารมีนัยสำคัญในเชิงพัฒนาตน เพราะทำให้เห็นว่า ความหลงผิด ความประมาท หรือความทุกข์ทางใจมิได้เกิดขึ้นอย่างฉับพลันโดยไร้ที่มา แต่เกิดจากการสั่งสมปัจจัยฝ่ายเสื่อมในชีวิตประจำวัน เช่น การคบคนไม่ดี การเสพข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง การไม่ฟังสัทธรรม การขาดศรัทธา การไม่ใช้โยนิโสมนสิการ การขาดสติ การไม่สำรวมอินทรีย์ การประพฤติทุจริต และการถูกนิวรณ์ครอบงำ ในทางตรงกันข้าม วิชชาและวิมุตติก็เกิดขึ้นจากเหตุปัจจัยที่สั่งสมอย่างถูกต้อง มิใช่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ กระบวนการฝ่ายเจริญที่เริ่มจากการคบสัตบุรุษ ฟังสัทธรรม เกิดศรัทธา ใช้โยนิโสมนสิการ เจริญสติสัมปชัญญะ สำรวมอินทรีย์ ประพฤติสุจริต เจริญสติปัฏฐาน และโพชฌงค์ ทำให้เห็นว่า การพัฒนาตนในพระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยทั้งปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ไม่ใช่เพียงการฝึกจิตภายในโดยตัดขาดจากสิ่งแวดล้อม และไม่ใช่เพียงการปรับพฤติกรรมภายนอกโดยไม่พัฒนาปัญญา

โครงสร้างสองสายนี้แสดงให้เห็นว่า อวิชชาและวิชชาวิมุตติต่างเกิดขึ้นโดยอาศัยเหตุปัจจัย มิได้เกิดขึ้นอย่างลอยตัว แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับงานศึกษาของวิศิษฐ์ ชัยสุวรรณ ที่อธิบายปฏิจจสมุปบาทในฐานะกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย โดยชี้ให้เห็นว่าอวิชชาเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการสืบต่อแห่งทุกข์ และการเข้าใจอวิชชาต้องพิจารณาในความสัมพันธ์กับธรรมอื่นๆ ที่อาศัยกันเกิดขึ้น มิใช่พิจารณาอวิชชาในฐานะสภาวะโดดเดี่ยว ดังนั้น การวิเคราะห์อวิชชาสูตรในมิติของอาหาร จึงช่วยให้เห็นว่า การละอวิชชาต้องอาศัยการเปลี่ยนเหตุปัจจัยที่หล่อเลี้ยงจิต มิใช่เพียงการปฏิเสธอวิชชาในเชิงแนวคิดเท่านั้น (วิศิษฐ์ ชัยสุวรรณ, 2551) อวิชชาสูตรจึงมิใช่เพียงพระสูตรที่อธิบายความหมายของอวิชชา (พระธรรมโกศาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2564) แต่เป็นพระสูตรที่แสดงกระบวนการเกิดขึ้นของความเสื่อมและความเจริญทางจิตใจอย่างเป็นระบบ จุดสำคัญคือ การพัฒนาตนมิอาจเริ่มต้นเพียงการปรับพฤติกรรมภายนอกเท่านั้น แต่ต้องเริ่มจากการจัดวางปัจจัยที่เกื้อกูลตั้งแต่ระดับสังคม แหล่งเรียนรู้ วิธีคิด สติ พฤติกรรม จิต และปัญญา

เมื่อพิจารณาในเชิงโครงสร้าง พบว่า อวิชชาสูตรมิได้เสนอธรรมะแบบแยกส่วน แต่เสนอธรรมะในลักษณะระบบเหตุปัจจัยที่เชื่อมโยงกันเป็นลำดับ ตั้งแต่ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การคบสัตบุรุษและการฟังสัทธรรม ไปจนถึงปัจจัยภายใน ได้แก่ ศรัทธา โยนิโสมนสิการ สติสัมปชัญญะ อินทรียสังวร สุจริต สติปัฏฐาน โพชฌงค์ และวิชชาวิมุตติ ลักษณะดังกล่าวทำให้อวิชชาสูตรมีคุณค่าในฐานะกรอบ

อธิบายการพัฒนาชีวิตที่มีทั้งมิติด้านสังคม การเรียนรู้ ความคิด พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา กล่าวได้ว่า พระสูตรนี้มิได้มุ่งเพียงแสดงที่มาของอวิชชา แต่ยังแสดงวิธีเปลี่ยนทิศทางของชีวิตจากสายเสื่อมไปสู่สายเจริญอย่างเป็นระบบ

จุดเด่นอีกประการหนึ่งของอวิชชาสูตร คือการใช้หลักของอาหารเพื่ออธิบายความเจริญและความเสื่อมของจิตใจ แนวคิดนี้ช่วยให้เห็นว่า อวิชชาไม่ได้เกิดขึ้นเพราะเหตุเดียว แต่เกิดจากการหล่อเลี้ยงของปัจจัยหลายชั้น เช่น การรับข้อมูลที่ผิด การขาดศรัทธา การคิดไม่แยบคาย การขาดสติ การไม่สำรวมอินทรีย์ และการประพฤติทุจริต ในทางตรงกันข้าม วิชชาและวิมุตติก็ไม่ได้เกิดขึ้นจากความปรารถนาเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยการสะสมเหตุปัจจัยฝ่ายกุศลอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น การพัฒนาตนตามอวิชชาสูตรจึงต้องเริ่มจากการเปลี่ยนอาหารของจิต คือเปลี่ยนสิ่งที่หล่อเลี้ยงความหลงให้เป็นสิ่งที่หล่อเลี้ยงปัญญา ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของพระอธิการยุทธนา ฐิติธมฺโม (สมวงษา) ที่ศึกษาหลักธรรมสำคัญในอวิชชาสูตรที่มีความสัมพันธ์ต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา โดยพบว่าอาหารแต่ละประการในอวิชชาสูตรมิได้เป็นเพียงลำดับธรรมเชิงทฤษฎี แต่มีความสัมพันธ์กันในเชิงปฏิบัติ และจุดสำคัญที่ทำให้บุคคลเปลี่ยนจากสายอวิชชาไปสู่สายวิชชา คือ ศรัทธาและโยนิโสมนสิการ ข้อค้นพบดังกล่าวสนับสนุนผลการวิจัยนี้ว่า การพัฒนาตนตามแนวอวิชชาสูตรต้องเริ่มจากการเปลี่ยนเหตุปัจจัยที่หล่อเลี้ยงจิต โดยเฉพาะการเปลี่ยนจากการคิดไม่แยบคายไปสู่การพิจารณาโดยแยบคาย ซึ่งเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการเข้าสู่สายเจริญของพระสูตร (พระอธิการยุทธนา ฐิติธมฺโม (สมวงษา), 2564)

2. จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เมื่อพิจารณาร่วมกับภาวนา 4 พบว่า อวิชชาสูตรครอบคลุมการพัฒนากาย ศีล จิต และปัญญาอย่างเป็นองค์รวม การคบสัตบุรุษและการฟังสัทธรรมสัมพันธ์กับการจัดสภาพแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสม การสำรวมอินทรีย์และสุจริต 3 สัมพันธ์กับศีลภาวนา การเจริญสติสัมปชัญญะและสติปัฏฐานสัมพันธ์กับจิตตภาวนา ส่วนโยนิโสมนสิการ โพชฌงค์ และวิชชาวิมุตติสัมพันธ์กับปัญญาภาวนา จึงกล่าวได้ว่า อวิชชาสูตรเป็นกรอบการพัฒนาตนที่ครอบคลุมทั้งมิติทางกาย พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ผลการวิจัยนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาบุญเลิศ อินฺทปญฺโญ ที่เสนอว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธจิตวิทยาที่มีประสิทธิภาพต้องครอบคลุมการพัฒนา 4 ด้าน คือ กาย ศีล จิต และปัญญา โดยมีโยนิโสมนสิการเป็นธรรมสำคัญในการเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของบุคคล ประเด็นนี้สนับสนุนผลการวิจัยว่า กระบวนการพัฒนาตนในพระไตรปิฎกมิใช่การพัฒนาเฉพาะความสามารถภายนอก แต่เป็นการพัฒนาระบบชีวิตทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาอย่างสัมพันธ์กัน (พระมหาบุญเลิศ อินฺทปญฺโญ, 2557)

การพัฒนาตนในพระไตรปิฎกมีความลึกซึ้งกว่าการพัฒนาตนในความหมายทั่วไป เพราะมิได้มุ่งเพียงการเพิ่มทักษะหรือความสามารถของบุคคล แต่เป็นการเปลี่ยนรากฐานของชีวิตจากอกุศลไปสู่กุศล จากความประมาทไปสู่ความไม่ประมาท และจากอวิชชาไปสู่วิชชา เมื่อนำไตรสิกขา ภาวนา 4

สติปัฏฐาน 4 และโพชฌงค์ 7 มาพิจารณาร่วมกัน จะเห็นว่า พระไตรปิฎกเสนอการพัฒนาตนในลักษณะเป็นระบบ คือมีทั้งการจัดระเบียบพฤติกรรม การฝึกจิต การเจริญสติ และการพัฒนาปัญญา กระบวนการนี้จึงสามารถใช้เป็นฐานในการอธิบายอวิชชาสูตรในฐานะรูปแบบการพัฒนาตนได้อย่างสมเหตุสมผล

โดยกระบวนการดังกล่าวเริ่มจากการปรับปัจจัยภายนอก คือการคบสัตบุรุษและกัลยาณมิตร เพราะบุคคลย่อมได้รับอิทธิพลจากผู้คน สภาพแวดล้อม และแหล่งเรียนรู้ที่ตนเกี่ยวข้อง หากแวดล้อมด้วยบุคคลหรือข้อมูลที่ไม่เกื้อกูลต่อปัญญา ย่อมมีแนวโน้มเข้าสู่สายเสื่อม (พระอธิการยุทธนา ฐิติธมฺโม (สมวงษา), 2564) แต่หากแวดล้อมด้วยสัตบุรุษและกัลยาณมิตร ย่อมมีโอกาสได้ฟังสัทธรรมและได้รับความรู้ที่ถูกต้อง

เมื่อได้รับสัทธรรมแล้ว กระบวนการภายในย่อมเริ่มต้นขึ้น คือศรัทธาและโยนิโสมนสิการ ศรัทธาในที่นี้มิใช่ความเชื่ออย่างงมงาย แต่เป็นความเชื่อมั่นที่ตั้งอยู่บนความเข้าใจและนำไปสู่การปฏิบัติ ส่วนโยนิโสมนสิการเป็นการพิจารณาโดยแยบคาย เห็นเหตุ เห็นผล เห็นความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง เมื่อศรัทธาและโยนิโสมนสิการทำงานร่วมกัน ย่อมช่วยให้บุคคลเปลี่ยนข้อมูลธรรมให้เป็นปัญญาและแรงจูงใจในการพัฒนาตน

จากนั้นกระบวนการพัฒนาตนเข้าสู่ระดับพฤติกรรม คือสติสัมปชัญญะ อินทรียสังวร และสุจริต 3 สติสัมปชัญญะทำให้บุคคลรู้ตัวและรู้เท่าทันพฤติกรรมของตน อินทรียสังวรช่วยป้องกันไม่ให้ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจถูกอารมณ์ภายนอกครอบงำจนเกิดอกุศล ส่วนสุจริต 3 คือความสุจริตทางกาย วาจา และใจ เป็นเกณฑ์ประเมินว่าการพัฒนาตนได้แสดงผลในชีวิตจริงแล้วหรือยัง

ในระดับลึก กระบวนการพัฒนาตนตามอวิชชาสูตรนำไปสู่สติปัฏฐาน 4 โพชฌงค์ 7 และวิชชาวิมุตติ สติปัฏฐาน 4 ทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถเจริญสติรู้เท่าทันกาย เวทนา จิต และธรรม ส่วนโพชฌงค์ 7 เป็นองค์ธรรมแห่งการรู้แจ้งที่ทำให้จิตเจริญจากสติไปสู่ธัมมวิจยะ วิริยะ ปีติ ปัสสัทธิ สมาธิ และอุเบกขา จนเป็นเหตุให้วิชชาและวิมุตติเจริญบริบูรณ์ ซึ่งผลการวิจัยสอดคล้องกับการศึกษาของนวลนภา ยุคันตพรพงษ์ เรื่องการวิเคราะห์การลดอุปกิเลสในวัตถูปมสูตร ซึ่งพบว่า กระบวนการลดกิเลสต้องเริ่มจากการรู้เท่าทันหรือสติสัมปชัญญะ และการมีศรัทธาที่ตั้งมั่น อันเป็นเหตุให้จิตเกิดความปราโมทย์ ปีติ ความสงบ และปัญญาเห็นธรรม เมื่อพิจารณาร่วมกับอวิชชาสูตร จะเห็นว่าสติสัมปชัญญะมิใช่เพียงการรู้ตัวทั่วไป แต่เป็นจุดเชื่อมระหว่างความเข้าใจธรรมกับการควบคุมอินทรีย์และพฤติกรรมสุจริต ส่วนโพชฌงค์ 7 เป็นพัฒนาการของจิตที่นำไปสู่ความรู้แจ้งและวิชชา วิมุตติ (นวลนภา ยุคันตพรพงษ์, 2566)

ผลการวิจัยในประเด็นนี้สอดคล้องกับหลักปัจจยาการในพระพุทธศาสนา เพราะอวิชชาสูตรแสดงให้เห็นว่า สภาวะทางจิตและพฤติกรรมของมนุษย์ล้วนเกิดขึ้นโดยอาศัยเหตุปัจจัย มิได้เกิดขึ้นโดยลำพัง การที่พระสูตรใช้คำว่าอาหาร จึงมีนัยสำคัญในเชิงการพัฒนาตน เพราะทำให้สามารถมอง

ปัญหาชีวิตในฐานะกระบวนการที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ หากบุคคลรู้ว่าอะไรเป็นอาหารของอวิชชา ก็สามารถลดหรือระงับปัจจัยนั้นได้ และหากรู้ว่าอะไรเป็นอาหารของวิชชาและวิมุตติ ก็สามารถสร้างและหล่อเลี้ยงปัจจัยนั้นให้เจริญขึ้นได้ นัยนี้ทำให้อวิชชาสูตรมีความสำคัญต่อการพัฒนาตนในสังคมร่วมสมัย ซึ่งมนุษย์เผชิญกับข้อมูล ข่าวสาร และสิ่งเร้าจำนวนมากที่อาจเป็นได้ทั้งอาหารของอวิชชาและอาหารของวิชชา

ภาวนา 4 ได้แก่ กายภาวนา ศีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา แสดงมิติการพัฒนาตนอย่างรอบด้าน ประเด็นนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาบุญเลิศ อินฺทปญฺโญ ที่เสนอว่ารูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธจิตวิทยาที่มีประสิทธิภาพต้องครอบคลุมการพัฒนา 4 ด้าน คือ กาย ศีล จิต และปัญญา โดยมีโยนิโสมนสิการเป็นธรรมสำคัญในการเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของบุคคล แนวคิดดังกล่าวสนับสนุนว่า การพัฒนาตนตามพระไตรปิฎกมิใช่เพียงการปรับพฤติกรรมภายนอก แต่ต้องพัฒนาระบบคิดและปัญญาภายในควบคู่กันไป (พระมหาบุญเลิศ อินฺทปญฺโญ, 2557) กายภาวนาหมายถึงการพัฒนาความสัมพันธ์กับกายและสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม ศีลภาวนาหมายถึงการพัฒนาพฤติกรรมและความสัมพันธ์ทางสังคมให้อยู่ในกรอบแห่งความสุจริต จิตตภาวนาหมายถึงการอบรมจิตให้มีคุณภาพ เข้มแข็ง สงบ และพร้อมต่อการเรียนรู้ ส่วนปัญญาภาวนาหมายถึงการพัฒนาความรู้ความเข้าใจให้เห็นเหตุปัจจัยและความจริงของชีวิต (พระธรรมโกศาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2564)

สติปัฏฐาน 4 เป็นฐานของการเจริญสติรู้เท่าทันกาย เวทนา จิต และธรรม ทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถเห็นสภาวธรรมตามความเป็นจริง ลดความหลงยึด และพัฒนาปัญญาอย่างเป็นระบบ ส่วนโพชฌงค์ 7 ได้แก่ สติ ธัมมวิจยะ วิริยะ ปีติ ปัสสัทธิ สมาธิ และอุเบกขา เป็นองค์ธรรมที่เกื้อกูลต่อการรู้แจ้งและความหลุดพ้น เมื่อพิจารณาร่วมกับอวิชชาสูตร จะเห็นได้ว่า สติปัฏฐาน 4 และโพชฌงค์ 7 เป็นหลักธรรมสำคัญในช่วงปลายของสายเจริญ ซึ่งนำไปสู่วิชชาและวิมุตติ (พระธรรมโกศาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2564)

ดังนั้น กระบวนการพัฒนาตนในพระไตรปิฎกจึงเป็นการพัฒนาอย่างเป็นลำดับและเป็นองค์รวม เริ่มจากการจัดวางพฤติกรรมและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม พัฒนาไปสู่การฝึกจิตและปัญญา และมุ่งสู่การรู้แจ้งความจริง มิใช่เพียงการพัฒนาตนเพื่อความสำเร็จทางโลก แต่เป็นการพัฒนาตนเพื่อคลายอวิชชาและสร้างเหตุปัจจัยแห่งวิชชาและวิมุตติ

เมื่อพิจารณาร่วมกัน จะเห็นว่า ไตรสิกขา ภาวนา 4 สติปัฏฐาน 4 และโพชฌงค์ 7 มิได้เป็นหลักธรรมที่แยกจากกัน แต่เป็นระบบการพัฒนาตนที่สัมพันธ์กันเป็นลำดับ ไตรสิกขาแสดงโครงสร้างหลักของการฝึกตน คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ภาวนา 4 ขยายมิติของการพัฒนาให้ครอบคลุมกาย ศีล จิต และปัญญา สติปัฏฐาน 4 ทำหน้าที่เป็นวิธีปฏิบัติที่ทำให้บุคคลรู้เท่าทันกายและใจ ส่วนโพชฌงค์ 7 เป็นองค์ธรรมที่แสดงความเจริญของจิตจากสติไปสู่ปัญญาและความวางเฉยอย่างถูกต้อง

ด้วยเหตุนี้ กระบวนการพัฒนาตนในพระไตรปิฎกจึงแตกต่างจากแนวคิดการพัฒนาตนที่เน้นเพียงประสิทธิภาพ ความสำเร็จ หรือความสามารถภายนอก เพราะพระไตรปิฎกมุ่งพัฒนาตนจากรากฐานของพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา โดยเป้าหมายมิใช่เพียงการเป็นบุคคลที่มีความสามารถมากขึ้น แต่เป็นการลดละเหตุแห่งทุกข์และสร้างเหตุแห่งวิชชา การพัฒนาตนในพระไตรปิฎกจึงเป็นการพัฒนามนุษย์ให้ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง รู้เท่าทันตนเอง และสามารถเปลี่ยนแปลงจากภาวะที่ถูกอวิชชาครอบงำไปสู่ภาวะที่มีสติ ปัญญา และความหลุดพ้นมากขึ้นตามลำดับ

3. จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการพัฒนาตนตามแนวอวิชชาสูตรสามารถสังเคราะห์เป็น CLEAR Model ซึ่งเป็นรูปแบบที่ช่วยอธิบายลำดับเหตุปัจจัยของพระสูตรให้เป็นกระบวนการพัฒนาตนที่ชัดเจนยิ่งขึ้น โมเดลนี้แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาตนต้องเริ่มจากการจัดปัจจัยภายนอกที่เหมาะสม คือการคบสัตบุรุษและกัลยาณมิตร จากนั้นจึงเปิดรับสัทธรรม เกิดศรัทธาและโยนิโสมนสิการ แล้วนำไปสู่การประยุกต์ใช้สติสัมปชัญญะ อินทรียสังวร และสุจริต 3 ในชีวิตจริง ก่อนจะพัฒนาเข้าสู่สติปัฏฐาน 4 โพชฌงค์ 7 และวิชชาวิมุตติในระดับลึก

ผลการสังเคราะห์ CLEAR Model ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของสมบูรณ์ บุญศิริ ที่ชี้ให้เห็นว่าภาวะผู้นำที่ยั่งยืนต้องเกิดจากการพัฒนาภายใน หรือ Self-Leadership โดยเริ่มจากการพัฒนาระบบคิดและวินัยในตนเอง ภายใต้การเกื้อกูลของกัลยาณมิตรและโยนิโสมนสิการ ประเด็นนี้สอดคล้องกับ CLEAR Model ในส่วน C = Cultivate Kalyāṇamitta และ E = Establish Faith and Wise Attention เพราะแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาตนที่มั่นคงต้องอาศัยทั้งปัจจัยภายนอก คือกัลยาณมิตร และปัจจัยภายใน คือการคิดโดยแยบคาย เมื่อสองส่วนนี้ทำงานร่วมกัน ย่อมนำไปสู่การปรับพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาได้อย่างเป็นระบบ (สมบูรณ์ บุญศิริ, 2567)

โดยประเด็นสำคัญของ CLEAR Model คือการแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาตนตามอวิชชาสูตรไม่ใช่การเริ่มต้นที่การปฏิบัติภาวนาในระดับลึกทันที แต่ต้องเริ่มจากการสร้างเหตุปัจจัยพื้นฐานให้ถูกต้องก่อน หากบุคคลยังอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่เกื้อกูล ยังรับข้อมูลที่ไม่เป็นสัทธรรม ยังขาดศรัทธาและโยนิโสมนสิการ การปฏิบัติในระดับสติปัฏฐานและโพชฌงค์ย่อมเกิดขึ้นได้ยาก ในทางกลับกัน หากมีการจัดเหตุปัจจัยตามลำดับสายเจริญของอวิชชาสูตร การพัฒนาตนย่อมเป็นไปอย่างมั่นคงและมีทิศทาง

ในเชิงการนำไปใช้ CLEAR Model ช่วยทำให้โครงสร้างของอวิชชาสูตรเข้าใจง่ายขึ้น โดยจัดลำดับการพัฒนาตนเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ การคบกัลยาณมิตร การฟังสัทธรรม การตั้งศรัทธาและโยนิโสมนสิการ การประยุกต์ใช้สติสัมปชัญญะ อินทรียสังวร และสุจริต 3 และการรู้แจ้งผ่านสติปัฏฐาน โพชฌงค์ และวิชชาวิมุตติ โมเดลนี้มีคุณค่าในฐานะเครื่องมือสังเคราะห์ที่ช่วยอธิบายพระสูตรให้เห็นเป็นกระบวนการพัฒนาตนที่ชัดเจนและประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน อย่างไรก็ตาม ควรเข้าใจ

ว่า CLEAR Model เป็นข้อสังเคราะห์ของผู้วิจัยเพื่ออธิบายพระสูตร มิใช่ถ้อยคำจำแนกที่ปรากฏโดยตรงในพระสูตร

เมื่ออภิปรายในเชิงบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ จะเห็นว่า CLEAR Model มีความสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาตนที่เน้นการเรียนรู้ การปรับทัศนคติ การกำกับตนเอง และการปรับพฤติกรรม แต่มีความลึกซึ้งกว่าในแง่ที่มิได้หยุดเพียงการเพิ่มประสิทธิภาพของตนเอง หากมุ่งไปสู่การลดอวิชชาและสร้างเหตุปัจจัยแห่งวิชชาและวิมุตติ การพัฒนาตนตามโมเดลนี้จึงเป็นการพัฒนาทั้งคุณภาพชีวิต จิตใจ และปัญญาไปพร้อมกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของพระปลัดระพิน พุทฺธสโร เรื่อง รูปแบบการเสริมสร้างพลังสุขภาพจิตตามแนวอวิชชาสูตรเพื่อป้องกันโรคซึมเศร้าสำหรับประชาชนในกรุงเทพมหานคร ซึ่งนำลำดับอาหารของวิชชาในอวิชชาสูตรมาใช้เป็นแนวทางในการสร้างเครือข่ายกัลยาณมิตร การรับฟังธรรม และการปรับระบบคิดเพื่อลดปัจจัยที่ก่อให้เกิดความทุกข์ทางใจ งานวิจัยดังกล่าวช่วยสนับสนุนว่า อวิชชาสูตรมิได้มีคุณค่าเฉพาะในเชิงคัมภีร์ แต่ยังสามารถประยุกต์ใช้กับปัญหาชีวิตและสุขภาวะจิตใจของมนุษย์ร่วมสมัยได้ (พระปลัดระพิน พุทฺธสโร, 2563)

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยเรื่อง “การบูรณาการรูปแบบการพัฒนาตนตามแนวพระไตรปิฎกด้วยการปฏิบัติตามหลักคำสอนที่ปรากฏในอวิชชาสูตร” ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ว่า การพัฒนาตนตามแนวอวิชชาสูตรคือกระบวนการเปลี่ยนระบบอาหารของจิตจากอาหารของอวิชชาไปสู่อาหารของวิชชาและวิมุตติ โดยนำเสนอเป็น CLEAR Model ดังนี้

CLEAR Model หรือโมเดลกระบวนการพัฒนาตนจากอวิชชาสู่วิชชาและวิมุตติ

C = Cultivate Kalyāṇamitta การคบสัตบุรุษและกัลยาณมิตร คือ การจัดสภาพแวดล้อมและบุคคลแวดล้อมให้เกื้อกูลต่อการเรียนรู้ธรรม เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาตน เพราะกัลยาณมิตรเป็นปัจจัยภายนอกที่นำไปสู่การฟังสัทธรรมและสัมมาทิฏฐิ

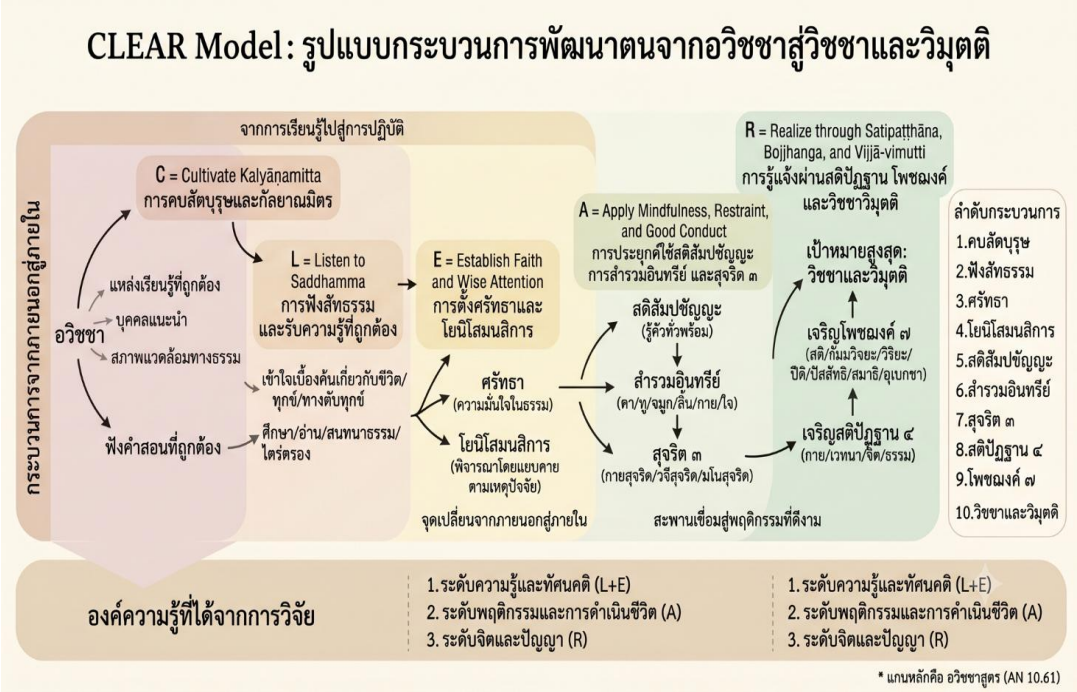
L = Listen to Saddhamma การฟังสัทธรรมและรับความรู้ที่ถูกต้อง คือ การเปิดรับคำสอนที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ต่อการลดอวิชชา การฟังสัทธรรมในที่นี้มิใช่เพียงการรับข้อมูล แต่เป็นการรับธรรมที่นำไปสู่ความเข้าใจในเหตุปัจจัยของชีวิต

E = Establish Faith and Wise Attention การตั้งศรัทธาและโยนิโสมนสิการ คือ การทำให้ความรู้ที่ได้รับกลายเป็นแรงจูงใจและปัญญา ศรัทธาทำให้เกิดความมั่นใจในการปฏิบัติ ส่วนโยนิโสมนสิการทำให้บุคคลพิจารณาสิ่งต่างๆ โดยแยบคาย เห็นเหตุ เห็นผล และไม่ตกอยู่ในอโยนิโสมนสิการ

A = Apply Mindfulness, Restraint, and Good Conduct การประยุกต์ใช้สติสัมปชัญญะ การสำรวมอินทรีย์ และสุจริต 3 คือ การนำธรรมลงสู่ชีวิตจริงผ่านการรู้ตัว การระวัง

การรับรู้อารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ และการประพฤติสุจริตทางกาย วาจา และใจ ขั้นนี้ทำให้การพัฒนาตนไม่หยุดอยู่เพียงความคิด แต่แสดงออกในพฤติกรรมจริง

R = Realize through Satipaṭṭhāna, Bojjhaṅga, and Vijjā-vimutti การรู้แจ้งผ่านสติปัฏฐาน โพชฌงค์ และวิชชาวิมุตติ คือ การอบรมจิตและปัญญาในระดับลึก สติปัฏฐานทำให้รู้เท่าทันกาย เวทนา จิต และธรรม โพชฌงค์ทำให้จิตเจริญสู่องค์ธรรมแห่งการตรัสรู้ และวิชชาวิมุตติเป็นผลแห่งการรู้แจ้งและหลุดพ้นจากอวิชชา

แผนภาพที่ 1 รูปแบบกระบวนการพัฒนาตนจากอวิชชาสู่วิชชาและวิมุตติ

โมเดลนี้แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาตนตามแนวอวิชชาสูตรเป็นการพัฒนา 3 ระดับ ได้แก่ 1) ระดับความรู้และทัศนคติ คือการคบสัตบุรุษ ฟังสัทธรรม เกิดศรัทธา และใช้โยนิโสมนสิการ 2) ระดับพฤติกรรมและการดำเนินชีวิต คือการมีสติสัมปชัญญะ สำรวมอินทรีย์ และประพฤติสุจริต 3) ระดับจิตและปัญญา คือการเจริญสติปัฏฐาน โพชฌงค์ และวิชชาวิมุตติ ดังนั้น การพัฒนาตนตามแนวอวิชชาสูตรจึงมิใช่เพียงการเพิ่มพูนความสามารถหรือความสำเร็จภายนอก แต่เป็นการพัฒนาเหตุปัจจัยภายในและภายนอกให้เกื้อกูลต่อวิชชาและวิมุตติ

บทสรุป

อวิชชาสูตรเป็นพระสูตรที่มีคุณูปการสำคัญต่อการทำความเข้าใจการพัฒนาตนในพระพุทธศาสนา เพราะเสนอให้เห็นว่าอวิชชาและวิชชาวิมุตติต่างมีเหตุปัจจัยหล่อเลี้ยงอย่างเป็นลำดับ สายเสื่อมเริ่มจากการไม่คบสัตบุรุษและไม่ฟังสัทธรรม แล้วพัฒนาไปสู่ความไม่มีศรัทธา อโยนิ

โสมนสิการ ความไม่มีสติสัมปชัญญะ การไม่สำรวมอินทรีย์ ทุจริต 3 นิวรณ์ 5 และอวิชชา ส่วนสายเจริญเริ่มจากการคบสัตบุรุษและการฟังสัทธรรม แล้วพัฒนาไปสู่ศรัทธา โยนิโสมนสิการ สติสัมปชัญญะ อินทรียสังวร สุจริต 3 สติปัฏฐาน 4 โพชฌงค์ 7 และวิชชาวิมุตติ แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาตนในพระไตรปิฎกเป็นการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม ครอบคลุมกาย ศีล จิต และปัญญา โดยมีไตรสิกขา ภาวนา 4 สติปัฏฐาน 4 และโพชฌงค์ 7 เป็นหลักธรรมสำคัญ อวิชชาสูตรสามารถนำมาสังเคราะห์เป็น CLEAR Model ซึ่งอธิบายกระบวนการพัฒนาตนจากอวิชชาสู่วิชชาและวิมุตติอย่างเป็นระบบ ได้แก่ การคบสัตบุรุษและกัลยาณมิตร การฟังสัทธรรม การตั้งศรัทธาและโยนิโสมนสิการ การประยุกต์ใช้สติสัมปชัญญะ อินทรียสังวร และสุจริต 3 และการรู้แจ้งผ่านสติปัฏฐาน โพชฌงค์ และวิชชาวิมุตติ ดังนั้น การพัฒนาตนตามแนวอวิชชาสูตรจึงมิใช่เพียงการปรับปรุงตนเองเพื่อความสำเร็จภายนอก แต่เป็นกระบวนการจัดเหตุปัจจัยทั้งภายนอกและภายในให้เกื้อกูลต่อการเรียนรู้ การปฏิบัติ และการเจริญปัญญา โดยมีเป้าหมายเพื่อเปลี่ยนทิศทางชีวิตจากสายเสื่อมของอวิชชาไปสู่สายเจริญของวิชชาและวิมุตติ องค์ความรู้สำคัญจากการวิจัย คือ การสังเคราะห์ลำดับเหตุปัจจัยในอวิชชาสูตรให้เป็นรูปแบบการพัฒนาตนที่เริ่มจากการคบสัตบุรุษ การฟังสัทธรรม ศรัทธา โยนิโสมนสิการ สติสัมปชัญญะ การสำรวมอินทรีย์ สุจริต 3 สติปัฏฐาน 4 และโพชฌงค์ 7 อันนำไปสู่สัมมาทิฏฐิ วิชชา และวิมุตติ รูปแบบดังกล่าวสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาตนของพุทธศาสนิกชนและบุคคลทั่วไปในสังคมร่วมสมัยได้อย่างเหมาะสม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย สถาบันการศึกษาพระพุทธศาสนาควรนำเนื้อหาอวิชชาสูตรและ CLEAR Model ไปบรรจุในรายวิชาพระไตรปิฎกศึกษา พุทธจิตวิทยา การพัฒนาตน หรือการศึกษาพระสูตรเชิงประยุกต์ เพื่อให้ผู้เรียนเห็นความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมในพระไตรปิฎกกับการพัฒนาตนอย่างเป็นระบบ

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ บุคคลทั่วไปควรเริ่มพัฒนาตนจากการสำรวจอาหารของจิตในชีวิตประจำวัน เช่น บุคคลที่คบ สื่อที่เสพ คำสอนที่รับฟัง และวิธีคิดที่ใช้พิจารณาเรื่องต่างๆ จากนั้นควรฝึกฟังสัทธรรมอย่างสม่ำเสมอ นำมาพิจารณาด้วยโยนิโสมนสิการ ฝึกสติสัมปชัญญะและอินทรียสังวรในชีวิตประจำวัน และใช้สุจริต 3 เป็นเกณฑ์ประเมินพฤติกรรมตนเอง

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงภาคสนามเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ CLEAR Model กับกลุ่มเป้าหมายต่างๆ เช่น นักเรียน นิสิต นักศึกษา บุคลากรองค์กร หรือผู้ปฏิบัติธรรม เพื่อประเมินผลของโมเดลต่อการพัฒนาความคิด พฤติกรรม สติ และปัญญาในชีวิตจริง นอกจากนี้ ควรศึกษาเปรียบเทียบอวิชชาสูตรกับพระสูตรอื่นที่กล่าวถึงการพัฒนาปัญญาและการดับอวิชชา เพื่อขยายองค์ความรู้ด้านการพัฒนาตนตามแนวพระไตรปิฎกให้ลุ่มลึกยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

นวลนภา ยุคันตพรพงษ์. (2566). วิเคราะห์การลดอุปกิเลสในวัตถูปมสูตร. *ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา.* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมโกศาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2564). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. (พิมพ์ครั้งที่ 53). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์.

พระมหาบุญเลิศ อินฺทปญฺโญ. (2557). รูปแบบการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแนวพุทธจิตวิทยา. *ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา.* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระอธิการยุทธนา ฐิติธมฺโม (สมวงษา). (2564). ศึกษาหลักธรรมสำคัญในอวิชชาสูตรที่มีความสัมพันธ์ต่อการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา. *สารนิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิปัสสนาภาวนา.* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระปลัดระพิน พุทฺธสโร. (2563). รูปแบบการเสริมสร้างพลังสุขภาพจิตตามแนวอวิชชาสูตรเพื่อป้องกันโรคซึมเศร้าสำหรับประชาชนในกรุงเทพมหานคร. *รายงานการวิจัย.* พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วิศิษฐ์ ชัยสุวรรณ. (2551). ศึกษาวิเคราะห์ปฏิจจสมุปบาทในแนวปรมัตถสัจจะ. *ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา.* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมบูรณ์ บุญศิริ. (2567). การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำในพระไตรปิฎก. *ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา.* มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมิต อาชวกุล. (2543). *การพัฒนาตน*. (พิมพ์ครั้งที่ 13). กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้า.

รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธบูรณาการในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร
Buddhist Integration for Quality-of-Life Development Model in Dhammacakkappavattana Sutta

นิลรัตน์ หงษ์ทอง Nileut Hongthong
คณะพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding author, e-mail: 66101054@mcu.ac.th

Received June 6, 2026; **Revised** June 17, 2026; **Accepted:** June 30, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธบูรณาการในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร (2) พัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธบูรณาการในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร (3) นำเสนอรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธบูรณาการในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การศึกษาจากเอกสารสำคัญทางศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา และคัมภีร์ทางศาสนาที่เกี่ยวข้อง ควบคู่กับการวิจัยภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เช่น วิปัสสนาจารย์ ผู้สอนวิปัสสนากรรมฐาน นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา และผู้ปฏิบัติธรรม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนาและการสังเคราะห์เชิงตีความ ผลการวิจัยพบว่า วิกฤตคุณภาพชีวิตในสังคมปัจจุบันมีรากเหง้ามาจากการดำเนินชีวิตที่ขาดความสมดุล โดยตกหลุมพรางความสุดโต่ง 2 ประการ คือ (1) การหมกมุ่นในวัตถุและกามสุข (กามสุขัลลิกานุโยค) ที่นำไปสู่ปัญหาลัทธิบริโภคนิยม และ (2) การบีบคั้นกดดันตนเอง (อัตตกิลมถานุโยค) ที่ทำให้ผู้คนแข่งขันและทำงานหนักจนเกิดความทุกข์ทรมาน การจะพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ยั่งยืนได้ จึงต้องนำแนวทางมัชฌิมาปฏิปทา (ทางสายกลาง) มาปรับใช้เพื่อสร้างดุลยภาพ จากกระบวนการดังกล่าว นำไปสู่การพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธบูรณาการที่เรียกว่า "M-QOL Model (Middle Path Quality of Life Model)" ซึ่งเริ่มจากการตระหนักรู้ในทุกข์ สู่การลงมือปฏิบัติผ่านกลไกที่ทำงานเกื้อกูลกัน 3 ส่วน คือ เฟืองศีล (ปรับพฤติกรรม) เฟืองสมาธิ (ปรับจิตใจ) และเฟืองปัญญา (ปรับความคิด) ผลลัพธ์ที่ได้คือคุณภาพชีวิตที่สมดุลและยั่งยืนครบทั้ง 4

มิติ ได้แก่ ร่างกายและเศรษฐกิจ, สังคม, จิตใจ และปัญญา ถือเป็นรูปแบบที่ตอบโจทย์สังคมยุคใหม่และสามารถนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

คำสำคัญ: การพัฒนา; คุณภาพชีวิต; ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร; พุทธบูรณาการ; รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิต

Abstract

This research article aims to (1) study the current conditions and problems of Buddhist integration for quality of life in the Dhammacakkappavattana Sutta, (2) develop the Buddhist integration for quality of life in the Dhammacakkappavattana Sutta, and (3) propose a Buddhist integration for quality-of-life development model in the Dhammacakkappavattana Sutta. This is qualitative research utilizing documentary study from significant religious texts, namely the Tipitaka, commentaries, and related religious scriptures, alongside field research by conducting in-depth interviews with key informants such as Vipassana masters, meditation instructors, Buddhist scholars, and Dhamma practitioners. Data analysis was conducted using descriptive content analysis and interpretive synthesis. The research findings reveal that the quality-of-life crisis in modern society is rooted in an unbalanced lifestyle, falling into the trap of two extremes: (1) indulging in material objects and sensual pleasures (Kamasukhallikanuyoga), which leads to the problem of consumerism, and (2) self-pressure and self-mortification (Attakilamathanuyoga), which causes people to compete and work hard to the point of suffering. Therefore, to develop a sustainable quality of life, the Middle Way (Majjhima Patipada) must be applied to create a balance. From the aforementioned process, it leads to the development of a Buddhist integrated quality of life development model called the "M-QOL Model (Middle Path Quality of Life Model)". This begins with the realization of suffering, leading to a practical process through three complementary gears: the gear of Sila (adjusting behavior), the gear of Samadhi (adjusting the mind), and the gear of Panna (adjusting thought). The result is a balanced and sustainable quality of life encompassing all 4 dimensions: physical and economic, social, mental, and intellectual. It is a model that answers the needs of modern society and can be practically applied in daily life effectively and efficiently.

Keywords: Development; Quality of Life; Dhammacakkappavattana Sutta; Buddhist Integration; Quality of Life Development Model

บทนำ

สภาพสังคมในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วตามกระแสแห่งโลกาภิวัตน์ ทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและจิตใจของผู้คนอย่างมาก แม้ว่าวิทยาการและเทคโนโลยีจะเจริญก้าวหน้าไปอย่างต่อเนื่อง แต่จิตใจของมนุษย์กลับไม่ได้รับการพัฒนาควบคู่กันไป ส่งผลให้มนุษย์ต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ มากมาย ปัจจุบันสังคมโลกและสังคมไทยกำลังเผชิญกับวิกฤตการณ์รอบด้าน มีความขัดแย้ง และเกิดปัญหานานัปการ ทั้งปัญหาความยากจน ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาความเสื่อมโทรมด้านสิ่งแวดล้อม และปัญหาสุขภาพจิต ซึ่งปัญหาเหล่านี้มีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคโลกาภิวัตน์และบริโภคนิยม มนุษย์จำนวนมากตกอยู่ภายใต้กระแสแห่งวัตถุนิยม มีการแข่งขันและเอารัดเอาเปรียบกันเพื่อความมั่งคั่ง ทำให้วิถีชีวิตของผู้คนเต็มไปด้วยความเครียด ความวิตกกังวล และความทุกข์ใจ

ปัญหาคุณภาพชีวิตเหล่านี้ ส่วนหนึ่งเกิดจากการที่มนุษย์ดำเนินชีวิตอย่างไม่สมดุล ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบและชี้ให้เห็นโทษมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ในธัมมจักกัปปวัตตนสูตรพระพุทธองค์ทรงชี้ให้เห็นถึง ที่สุด 2 ประการ บรรพชิตไม่พึงเสพ ที่สุด 2 ประการ คือ 1) กามสุขัลลิกานุโยค (การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย) เป็นธรรมอันทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ 2) อัตตกิลมถานุโยค (การประกอบความเดือดร้อนแก่ตน) เป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 19 ข้อที่ 1081 หน้าที่ 592, จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) กามสุขัลลิกานุโยค คือ การหลงเพลิดเพลินในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เป็นเหตุนำมาซึ่งความเสื่อมโทรมของจิตใจ ก่อให้เกิดปัญหาสังคม และเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และอัตตกิลมถานุโยค คือ การดำเนินชีวิตที่ตึงเครียดเกินไป สภาพการณ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า มนุษย์กำลังขาดสมดุลในการดำเนินชีวิต ขาดหลักยึดเหนี่ยวจิตใจ และขาดกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ถูกต้อง

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญาที่มีเป้าหมายเพื่อให้มนุษย์หลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง โดยพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงปฐมเทศนาชื่อว่า "ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร หมายถึง พระสูตรที่หมุนวงล้อธรรมให้เคลื่อนไป” (พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาดอ), 2551) แก่ปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตเมืองพาราณสี พระสูตรนี้ถือเป็นแม่บทแห่งธรรมที่สำคัญที่สุด เปรียบเสมือนการหมุนกงล้อแห่งธรรมให้เคลื่อนไป เพื่อเกื้อกูลแก่ชาวโลก สาระสำคัญของพระสูตรนี้คือการปฏิเสธทางสุดโต่งทั้ง 2 สายดังกล่าว และทรงประกาศแนวทางปฏิบัติสายกลาง หรือ

"มัชฌิมาปฏิปทา" ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่ไม่เอียงเข้าใกล้ที่สุด 2 อย่างนั้น แต่เป็นไปเพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน

มัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลางที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้นั้น คือการดำเนินชีวิตสายกลางอย่างถูกต้องพอดีสอดคล้องกับความเป็นจริงของกฎธรรมชาติ ที่จะให้การปฏิบัติจัดดำเนินการต่างๆ ของมนุษย์ เกิดผลดีที่พึงมุ่งหมายได้สูงสุดเต็มสภาวะของธรรมชาติ โดยไม่กลายเป็นสุดโต่งที่พลาดไปทั้งทางตึงเครียดบีบคั้นตัว และทางย่อหย่อนมุ่งแต่เอามาบำเรอตัว (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2566) ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ 8 ประกอบด้วย 1. สัมมาทิฏฐิ (ความเห็นชอบ) 2. สัมมาสังกัปปะ (ความดำริชอบ) 3. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) 4. สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) 5. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) 6. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) 7. สัมมาสติ (ระลึกชอบ) และ 8. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2559) หลักธรรมนี้สามารถสรุปลงในหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตแบบองค์รวมที่ครอบคลุมพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา

การนำหลักธรรมในธัมมจักกัปปวัตตนสูตรมาประยุกต์ใช้ จึงไม่ใช่เพียงเพื่อเป้าหมายทางจิตวิญญาณขั้นสูงคือนิพพานเท่านั้น แต่ยังมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในระดับโลกิยะหรือการดำเนินชีวิตประจำวันของคนทั่วไป คุณภาพชีวิตในทางพระพุทธศาสนาหมายถึงความสมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับหลัก ภาวนา 4 ได้แก่ 1. กายภาวนา (การพัฒนากาย) คือการพัฒนาร่างกายให้แข็งแรง รู้จักบริโภคปัจจัย 4 อย่างพอประมาณ และมีสุขภาพอนามัยที่ดี 2. ศีลภาวนา (การพัฒนาศีล) คือการพัฒนาพฤติกรรมให้เรียบร้อยดีงาม มีระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น 3. จิตตภาวนา (การพัฒนาจิต) คือการพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็ง มั่นคง มีความสุข และปราศจากความเครียด 4. ปัญญาภาวนา (การพัฒนาปัญญา) คือการพัฒนาความรู้ความเข้าใจ รู้เท่าทันความจริงของโลกและชีวิต สามารถแก้ไขปัญหาด้วยเหตุผล (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2559)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญที่จะศึกษาสภาพคุณภาพชีวิตในสังคม ศึกษารูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธบูรณาการ และนำเสนอรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธบูรณาการในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร โดยมุ่งเน้นการนำหลักมัชฌิมาปฏิปทา และอริยสัจ 4 มาบูรณาการเป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตที่สมดุล ทั้งทางกายคือด้านเศรษฐกิจและสุขภาพ ทางสังคม คือการอยู่ร่วมกัน ทางจิตใจคือความสุขและความสงบ และทางปัญญาคือการรู้เท่าทัน เพื่อให้ได้องค์ความรู้ที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง อันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาชีวิต ลดความทุกข์ และสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่บุคคลและสังคมไทยอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ที่ทรงหมุนกงล้อแห่งธรรมเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่สรรพสัตว์สืบไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธบูรณาการในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร
2. เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธบูรณาการในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธบูรณาการในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบภาคสนาม (Field Research) ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ขั้นตอนการวิจัย ประกอบด้วย การวิจัยเชิงเอกสาร 1.1) ค้นคว้ารวบรวมข้อมูลขั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเรื่องที่วิจัย 1.2) ศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลขั้นทุติยภูมิ ได้แก่ คัมภีร์ทางศาสนาที่เกี่ยวข้อง หนังสือ ตำราทางวิชาการ เอกสารการวิจัย และบทความวิชาการต่างๆ รวมถึง การค้นคว้าด้วยระบบออนไลน์ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเรื่องที่วิจัย และการรวบรวมข้อมูล ภาคสนาม (Field Study) ดำเนินการโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

2. กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลด้วยการออกแบบแนวคำถามสัมภาษณ์เชิงลึก โดยเลือกกลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) แบบเจาะจง ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลภาคสนาม ในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา กรุงเทพมหานคร ลำปาง และฉะเชิงเทรา แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม รวมจำนวน 20 รูป/ท่าน ประกอบด้วย กลุ่มที่ 1 ได้แก่ นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา จำนวน 6 รูป/ท่าน กลุ่มที่ 2 ได้แก่ วิปัสสนาจารย์/ผู้สอนวิปัสสนากรรมฐาน จำนวน 6 รูป/ท่าน และกลุ่มที่ 3 ได้แก่ ผู้ปฏิบัติธรรม จำนวน 8 รูป/ท่าน

3. เครื่องมือที่ใช้ แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยแบบคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึกจะได้รับการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญก่อนการนำไปใช้ โดยเนื้อหาของคำถามมีความครอบคลุมถูกต้องในประเด็นที่ต้องการศึกษาวิจัย

4. การศึกษาประกอบด้วย การสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก และการเก็บข้อมูลจากการศึกษา ค้นคว้า รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและหลักการในการพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธบูรณาการในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร รวมถึง ทัศนคติและพฤติกรรมของคนไทย โดยการศึกษาจากพระไตรปิฎก อรรถกถา คัมภีร์ทางศาสนาที่เกี่ยวข้อง หนังสือ ตำราทางวิชาการ ดุษฎีนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ เอกสารการวิจัย บทความวิชาการต่างๆ และการค้นคว้าด้วยระบบออนไลน์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล การสรุปและอภิปรายผล แล้วนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก และการศึกษาค้นคว้าเอกสารในเรื่องรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธบูรณาการในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร สรุปได้ดังนี้

1. ในท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคปัจจุบัน ที่มีการแข่งขันทางเศรษฐกิจและความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด มนุษย์ต้องเผชิญกับสภาพแวดล้อมที่ซับซ้อนและปัญหาที่ท้าทายรอบด้าน ทั้งปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพจิต ส่งผลให้คำว่า คุณภาพชีวิต (Quality of Life) กลายเป็นเป้าหมายสูงสุดที่ทุกคนและทุกสังคมปรารถนา การพัฒนาคุณภาพชีวิตมิใช่เพียงการยกระดับฐานะทางวัตถุหรือความมั่งคั่งร่ำรวยเท่านั้น แต่เป็นกระบวนการองค์รวมที่ครอบคลุมถึงดุลยภาพทางร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา เพื่อให้มนุษย์สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีศักดิ์ศรี มีความสุข และเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมและประเทศชาติไปสู่ความยั่งยืน (World Health Organization, 2555)

คุณภาพชีวิต หมายถึง ระดับของการมีชีวิตที่ดี มีความสุข ความพึงพอใจในชีวิต ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และการดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคลในสังคม เป็นการดำรงชีวิตอยู่ด้วยการมีสุขภาวะที่สมบูรณ์ โดยองค์การอนามัยโลก (WHO) นิยามคุณภาพชีวิตว่าคือการรับรู้ของแต่ละบุคคลเกี่ยวกับสถานะของตนในชีวิต ภายใต้บริบทของวัฒนธรรมและระบบค่านิยมที่ตนอาศัยอยู่และสัมพันธ์กับเป้าหมาย ความคาดหวัง มาตรฐาน และความกังวลของตน (World Health Organization, 2555)

องค์ประกอบของคุณภาพชีวิต สามารถจำแนกได้หลายมิติ แต่โดยหลักการสำคัญประกอบด้วย (1) ด้านร่างกาย การมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง ปราศจากโรคภัย มีปัจจัยสี่ครบถ้วน ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค (2) ด้านจิตใจและอารมณ์ การมีสุขภาพจิตดี ร่าเริง แจ่มใส มั่นคงทางอารมณ์ มีคุณธรรม จริยธรรม และมีความพึงพอใจในชีวิต (3) ด้านสังคม การอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดี มีความสัมพันธ์อันดีในครอบครัวและชุมชน มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และได้รับการยอมรับทางสังคม (4) ด้านเศรษฐกิจ มีอาชีพและรายได้ที่มั่นคง เพียงพอต่อการดำรงชีพและการออมทรัพย์ (5) ด้านสิ่งแวดล้อม การอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมที่สะอาด ปลอดภัย ปราศจากมลพิษ และมีทรัพยากรธรรมชาติที่สมบูรณ์ ซึ่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อทุกระดับของโครงสร้างสังคม ตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว ไปจนถึงระดับประเทศชาติ เป็นรากฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน การพัฒนาคนให้มีคุณภาพ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา เป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบรรลุเป้าหมาย ประเทศชาติจะมีความมั่นคงมั่งคั่ง และยั่งยืนได้ ต้องอาศัยพลเมืองที่มีคุณภาพ และเมื่อคนในสังคมมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีศีลธรรม มี

อาชีพ และมีความเป็นอยู่ที่ดี ปัญหาต่างๆ เช่น อาชญากรรม ยาเสพติด ปัญหาครอบครัวแตกแยก และความขัดแย้งในสังคมจะลดน้อยลง นำไปสู่สังคมที่มีความสงบสุขและปลอดภัย เป็นการสร้างสังคมที่เข้มแข็ง ส่งเสริมให้เกิดความเอื้ออาทร ความสามัคคี และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน สามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงและวิกฤตการณ์ต่างๆ ได้

2. แนวคิดในการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนามีปรากฏหลักคำสอนในพระไตรปิฎก ในช่วงที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงปฐมเทศนาชื่อว่า “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” พระพุทธเจ้าได้ทรงรับสั่งกับภิกษุปัญจวัคคีย์ว่า ภิกษุทั้งหลาย ที่สุด 2 อย่างนี้ บรรพชิตไม่พึงเสพ กล่าวคือ (1) กามสุขัลลิกานุโยค (การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย) เป็นธรรมอันทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นของปุถุชน ไม่ใช้ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ (2) อัตตกิลมถานุโยค (การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตน) เป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ภิกษุทั้งหลาย มัชฌิมาปฏิปทาไม่เอียงเข้าใกล้ที่สุด (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 4 ข้อที่ 13 หน้าที่ 20, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

รูปแบบและองค์ประกอบของการพัฒนาคุณภาพชีวิต สามารถจำแนกได้หลากหลาย โดยมีรูปแบบหลักที่สำคัญดังนี้ (1) รูปแบบการพัฒนาชีวิตตามหลักภาวนา 4 เป็นหลักการพัฒนาชีวิตแบบองค์รวมเพื่อให้เกิดความสมดุลและนำไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยแบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ (1.1) กายภาวนา (Physical Development) การพัฒนากาย หรือการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ซึ่งมิได้หมายถึงการทำให้ร่างกายแข็งแรงเท่านั้น แต่หมายรวมถึงการรู้จักติดต่อเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมภายนอกผ่านอินทรีย์ทั้ง 5 (ตา หู จมูก ลิ้น กาย) ด้วยสติปัญญา รู้จักบริโภคปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และใช้สอยเทคโนโลยีอย่างพอประมาณและเกิดคุณค่า ไม่ให้เกิดโทษ (1.2) ศีลภาวนา (Moral/Social Development) การพัฒนาศีล หรือการพัฒนาพฤติกรรมทางสังคม เป็นการฝึกอบรมให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น มีสัมมาอาชีพ และมีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีที่เกื้อกูลกัน เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข (1.3) จิตตภาวนา (Mental/Emotional Development) การพัฒนาจิตใจ คือ การฝึกอบรมจิตใจให้เจริญงอกงาม ประกอบด้วย 3 ด้านคือ ด้านคุณภาพจิต มีคุณธรรม เช่น เมตตา กรุณา ด้านสมรรถภาพจิต มีความเข้มแข็ง มีสมาธิ มีความเพียร และ ด้านสุขภาพจิต มีความสุขร่าเริง เบิกบาน ผ่องใส (1.4) ปัญญาภาวนา (Intellectual/Wisdom Development) การพัฒนาปัญญา เป็นการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจให้รู้เท่าทันความจริงของโลกและชีวิต (ไตรลักษณ์) สามารถวินิจฉัยและแก้ไขปัญหาต่างๆ ด้วยเหตุผลและปัญญาบริสุทธิ์ จนจิตใจเป็นอิสระจากความทุกข์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2559) (2) รูปแบบการวัดคุณภาพชีวิตตามแนวสากล (WHO) ซึ่งองค์การอนามัยโลก (WHO) ได้กำหนดองค์ประกอบของรูปแบบคุณภาพชีวิตไว้ 4 มิติ ซึ่งสอดคล้องกับการรับรู้ของบุคคลที่มีต่อสถานภาพชีวิตของตนเอง ได้แก่ (2.1) ด้านร่างกาย

(Physical Health) การรับรู้สภาพร่างกาย พละกำลัง การพักผ่อน และความเจ็บปวด (2.2) ด้านจิตใจ (Psychological) การรับรู้ภาพลักษณ์ตนเอง ความรู้สึกภาคภูมิใจ ความคิด ความจำ และสมาธิ (2.3) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relations) การรับรู้เรื่องความสัมพันธ์กับผู้อื่น การได้รับการสนับสนุนทางสังคม และกิจกรรมทางเพศ (2.4) ด้านสิ่งแวดล้อม (Environment) การรับรู้เกี่ยวกับความปลอดภัยทางกายภาพ ทรัพยากรการเงิน การเข้าถึงบริการสุขภาพ และโอกาสในการเรียนรู้ (World Health Organization, 2555)

ความสำคัญของการพัฒนาคุณภาพชีวิต คือการสร้างรากฐานที่มั่นคงให้กับชีวิตมนุษย์และสังคม การพัฒนาคุณภาพชีวิต เป็นความจำเป็นพื้นฐานที่มนุษย์ทุกคนพึงได้รับและพึงกระทำ การพัฒนาที่เน้นแต่เพียงวัตถุหรือเศรษฐกิจโดยละเลยมิติทางจิตใจและปัญญา ย่อมไม่สามารถนำไปสู่ความสุขที่แท้จริงได้ การพัฒนาคุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์ต้องเป็นการพัฒนาแบบองค์รวม ที่บูรณาการทั้งศาสตร์สมัยใหม่และหลักพุทธธรรมเข้าด้วยกัน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาคนให้เป็นศูนย์กลาง ผ่านกระบวนการฝึกฝนตนเอง การดำเนินชีวิตทางสายกลาง และการสร้างสมดุลระหว่างความต้องการทางวัตถุกับความเจริญทางจิตใจ ผลลัพธ์ที่ได้จะไม่เพียงแต่ทำให้บุคคลมีความสุขและพึ่งพาตนเองได้เท่านั้น แต่ยังนำไปสู่การสร้างสังคมที่สงบสุข เอื้ออาทร และประเทศชาติที่เจริญรุ่งเรืองอย่างมั่นคงและยั่งยืนตลอดไป

3. สาระสำคัญของหลักธรรมในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นหลัก คือ (1) การปฏิเสธที่สุด 2 อย่าง ก่อนที่จะทรงชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง พระพุทธองค์ทรงเริ่มต้นด้วยการชี้ให้เห็นถึงวิถีการปฏิบัติที่ผิดพลาด หรือทางสุดโต่ง 2 สาย ที่บรรพชิตหรือผู้แสวงหาความหลุดพ้นไม่พึงเสพ ได้แก่ กามสุขัลลิกานุโยค การหมกมุ่นอยู่ด้วยกามสุขในกามทั้งหลาย คือการติดอยู่ในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส พระพุทธองค์ทรงติเตียนหนทางนี้ว่าเป็นธรรมอันทราม เป็นของชาวบ้าน เป็นเรื่องของปุถุชน ไม่ใช่ของพระอริยะ และที่สำคัญคือ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ การหลงเพลิดเพลินในวัตถุกามและกิเลสกามนี้ มีแต่จะก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของจิตใจและเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาปัญญา และอัตตกิลมถานุโยค การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตน หรือการทรมานตนเองให้ลำบาก เช่น การบำเพ็ญตบะที่เคร่งครัดเกินพอดี ซึ่งเป็นค่านิยมของนักบวชในอินเดียสมัยนั้น พระองค์ทรงชี้ว่าทางนี้เป็นทุกข์ ไม่ใช่ของพระอริยะ และไม่ประกอบด้วยประโยชน์เช่นกัน เพราะมีแต่จะทำให้กายลำบาก จิตใจกระวนกระวาย ไม่เอื้อต่อการเกิดปัญญา (2) การประกาศทางสายกลาง เมื่อทรงปฏิเสธทางสุดโต่งทั้งสองแล้ว พระพุทธองค์จึงทรงนำเสนอ มัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่ไม่เอียงเข้าหาที่สุด 2 อย่างนั้น เป็นปฏิปทาที่พระองค์ได้ตรัสรู้แล้ว ก่อให้เกิดจักษุ (ดวงตาเห็นธรรม) ก่อให้เกิดญาณ (ความรู้) เป็นไปเพื่อความสงบระงับ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน ทางสายกลางนี้ โดยเนื้อแท้แล้วก็คือ อริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งประกอบด้วยองค์ธรรมอันประเสริฐ 8 ประการ ได้แก่ 1) สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ) 2) สัมมาสังกัปปะ

(ดำริชอบ) 3) สัมมาวาจา (เจรจาชอบ) 4) สัมมากัมมันตะ (กระทำชอบ) 5) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) 6) สัมมาวายามะ (พยายามชอบ) 7) สัมมาสติ (ระลึกชอบ) และ 8) สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2559) หลักธรรมทั้ง 8 นี้ เมื่อย่นย่อลงแล้วก็คือหลักการศึกษาและปฏิบัติที่เรียกว่า ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนาชีวิตที่สมดุลและนำไปสู่การดับทุกข์ได้อย่างแท้จริง (3) อริยสัจ 4 และกิจในอริยสัจ (ญาณทัสสนะ) หัวใจสำคัญที่สุดของพระสูตรนี้ คือการประกาศความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ ได้แก่ 1) ทุกข์ ความจริงว่าด้วยความไม่สบายกายไม่สบายใจ ความเกิด แก่ เจ็บ ตาย และความยึดมั่นถือมั่นในขันธ์ 5 2) สมุทัย เหตุแห่งทุกข์ คือ ตัณหา (ความทะยานอยาก) 3) นิโรธ ความดับทุกข์ คือ การดับตัณหา 4) มรรค ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ (อริยมรรคมีองค์ 8)

ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร จึงมิใช่เป็นเพียงพระธรรมเทศนากัณฑ์แรกในเชิงสัญลักษณ์เท่านั้น แต่เป็นแม่บทที่รวบรวมหลักการสำคัญที่สุดของพระพุทธศาสนาไว้อย่างครบถ้วน ตั้งแต่การปฏิเสธวิถีชีวิตที่ไร้ประโยชน์ที่สุด 2 อย่าง แล้วนำเสนอวิถีปฏิบัติที่ถูกต้องและสมดุล ตามหลักมรรคมีองค์ 8 ไปจนถึงเป้าหมายสูงสุดและวิธีการตรวจสอบผลการปฏิบัติตามหลักอริยสัจ 4 หลักธรรมในพระสูตรนี้ชี้ให้เห็นว่าเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาคือนิพพาน ซึ่งจะสำเร็จได้ด้วยการดำเนินตามทางสายกลาง พัฒนาตนเองด้วยศีล สมาธิ ปัญญา จนเกิดญาณทัสสนะ รู้แจ้งเห็นจริงตามความเป็นจริง เมื่อพระธรรมเทศนานี้จบลง ดวงตาเห็นธรรมจึงบังเกิดขึ้นแก่ท่านอัญญาโกณฑัญญะ และวงล้อแห่งธรรมก็ได้หมุนเคลื่อนไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่เวไนยสัตว์ตราบจนปัจจุบัน ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาประกอบกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร จึงเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่สำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงวางหลักการไว้ การดำเนินชีวิตตามแนวทางธัมมจักกัปปวัตตนสูตร จึงเป็นการบูรณาการหลักธรรมเข้ากับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตจากระดับโลกิยะไปสู่ระดับโลกุตตระอย่างสมบูรณ์

การดำเนินชีวิตตามแนวทางธัมมจักกัปปวัตตนสูตร คือการสร้างดุลยภาพแห่งชีวิตด้วยทางสายกลาง ที่เริ่มต้นจากการยอมรับความจริงของธรรมชาติมนุษย์ที่มีความต้องการพื้นฐานทั้งทางกาย ทางสังคม และทางใจ โดยไม่ปฏิเสธการพัฒนาทางวัตถุ แต่ให้กำกับด้วยหลักมรรคมีองค์ 8 เพื่อไม่ให้ตกไปสู่ทางสุดโต่งของการหมกมุ่นในกามสุข หรือการเบียดเบียนตนเองให้ลำบาก หัวใจสำคัญของการดำเนินชีวิตตามแนวทางนี้ อยู่ที่การนำหลักไตรสิกขา มาเป็นกระบวนการพัฒนาตนเองอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งบูรณาการหลักธรรมอื่นๆ เช่น ภาวนา 4 และสัปปุริสธรรม 7 เข้ามาใช้ในการบริหารจัดการชีวิต การงาน และความสัมพันธ์กับผู้อื่น การปฏิบัติตามแนวทางนี้ย่อมเอื้ออำนวยให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมโลกิยะได้อย่างมีความสุขตามอัตภาพ มีปัจจัย 4 พร้อม มีสังคมที่ดี และในขณะเดียวกัน ก็เป็นการบ่มเพาะอินทรีย์เพื่อยกระดับจิตวิญญาณไปสู่เป้าหมายสูงสุด คือ การ

ดำเนินชีวิตแบบโลกุตตระ ที่เป็นอิสระจากความทุกข์และกิเลสเครื่องเศร้าหมอง เข้าถึงความสุขอันแท้จริงคือนิพพาน สมดังพุทธประสงค์ที่ทรงหมุนกงล้อแห่งธรรมเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชาวโลกสืบไป

ทั้งนี้ หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนายอมรับความสำคัญของการพัฒนาด้านวัตถุว่ามีความจำเป็นต่อการตอบสนองความต้องการพื้นฐานทางกายและสังคม แต่ในขณะเดียวกันก็เน้นย้ำว่าการพัฒนานั้นต้องดำเนินควบคู่ไปกับการพัฒนาด้านจิตใจ โดยมีหลักศีลธรรมเป็นคุณสมบัติพื้นฐานเพื่อให้เกิดปัญญา ความสงบสุข และพ้นจากความทุกข์

อภิปรายผลการวิจัย

1. สังคมมนุษย์ในศตวรรษที่ 21 กำลังเผชิญกับวิกฤตการณ์ด้านคุณภาพชีวิตที่ซับซ้อนและหลากหลาย แม้ว่าความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและวัตถุจะพัฒนาอย่างรวดเร็ว แต่ดัชนีชี้วัดความสุขและคุณภาพชีวิตของประชากรโลกกลับไม่ได้เพิ่มขึ้นตามสัดส่วน เมื่อพิจารณาผ่านกรอบของธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ปัญหาคุณภาพชีวิตในสังคมปัจจุบันสามารถจำแนกออกได้เป็น 2 กลุ่มหลักที่สอดคล้องกับ ส่วนที่สุดสองอย่าง ที่พระพุทธองค์ทรงปฏิเสธไว้ในปฐมเทศนา ได้แก่ กลุ่มที่ 1 ปัญหาจากกามสุขัลลิกานุโยค ปัญหาด้านแรกมีรากฐานมาจากการหมกมุ่นในกามสุขหรือความสุขทางวัตถุมากเกินไป ซึ่งในบริบทสมัยใหม่แสดงออกผ่านปรากฏการณ์ต่างๆ เช่น วัฒนธรรมบริโภคนิยมที่ครอบงำสังคม ความโลภในทางเศรษฐกิจ การสะสมทรัพย์สินเพื่อความสุขส่วนตัวโดยไม่คำนึงถึงสังคมหรือส่วนรวม และการแสวงหาความสุขจากสิ่งภายนอกอย่างไม่รู้จักพอ ทำให้สังคมขาดคุณธรรมและจริยธรรม และนำไปสู่ปัญหาสังคมในที่สุด กลุ่มที่ 2 ปัญหาจากอัตตกิลมถานุโยค ปัญหาด้านที่สองมาจากการบีบคั้น กดดัน และทรมานตนเองมากเกินไป ซึ่งในบริบทสมัยใหม่แสดงออกผ่านความเครียดสะสม ภาวะหมดไฟ การบีบบังคับตนเองให้ทำงานหนักเกินไป ความกดดันทางสังคมที่บีบให้ต้องประสบความสำเร็จตามมาตรฐานที่สังคมกำหนด และการปฏิบัติต่อตนเองอย่างรุนแรงในรูปแบบต่างๆ โดยการปฏิบัติที่ตึงเกินไป หรือเคร่งครัดเกินไป ก็จะทำให้เกิดความเครียด ซึ่งถือเป็นการทำร้ายตนเองอย่างหนึ่ง โดยปัญหาคุณภาพชีวิตในสังคมร่วมสมัยแสดงออกในหลายระดับและหลายรูปแบบ ได้แก่ ระดับกาย ปัญหาสุขภาพกายจากการใช้ชีวิตที่ไม่สมดุล เช่น โรคอ้วน โรคเบาหวาน โรคหัวใจและหลอดเลือด ซึ่งมีสาเหตุจากพฤติกรรมการบริโภคที่ผิดปกติ ความเครียดสะสม และการขาดการออกกำลังกาย ข้อมูลจากองค์การอนามัยโลก (WHO) ระบุว่า โรคไม่ติดต่อ (Non-Communicable Diseases: NCDs) คร่าชีวิตผู้คน 41 ล้านคนในแต่ละปี ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 71 ของการเสียชีวิตทั้งหมดทั่วโลก การใช้ยาสูบ การขาดการออกกำลังกาย การดื่มแอลกอฮอล์ในปริมาณมาก และการรับประทานอาหารที่ไม่ดีต่อสุขภาพ ล้วนเพิ่มความเสี่ยงต่อการเสียชีวิตจากโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ระดับจิตใจ ปัญหาสุขภาพจิตแพร่ระบาดในระดับวิกฤต ข้อมูลของศูนย์โรคซึมเศร้าไทย กรมสุขภาพจิ9 ยังระบุว่า คนไทยอายุ 15 ปีขึ้นไป ป่วยเป็นโรคซึมเศร้าถึง 1.5 ล้านคน โดยผู้ป่วยจำนวน 100 คน

สามารถเข้าถึงการรักษาเพียง 28 คนเท่านั้น และทำให้คนไทยกว่า 70 เปอร์เซ็นต์เสียชีวิตก่อนวัยอันควร ระดับสังคม ความแตกแยก ความขัดแย้ง และการขาดความสมานฉันท์ในสังคม ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม การแตกสลายของสถาบันครอบครัว และการสูญเสียทุนทางสังคม ล้วนเป็นปัญหาที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตอย่างร้ายแรง ระดับปัญญา การขาดปัญญาที่แท้จริง (กรมสุขภาพจิต, 2565) แม้มนุษย์จะมีความรู้และข้อมูลมากขึ้นกว่าเดิมมาก แต่ปัญญาในการใช้ชีวิตอย่างถูกต้อง การรู้เท่าทันกิเลส และการมีสัมมาทิฏฐิกลับลดน้อยถอยลง ส่งผลให้เกิดการตัดสินใจผิดพลาดในชีวิตในหลากหลายด้าน เมื่อวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาคุณภาพชีวิตตามหลักสมุทัยสัจ พบว่ารากเหง้าที่แท้จริงคือ ตัณหา ซึ่งในบริบทสมัยใหม่แสดงออกในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ กามตัณหา ความอยากในความสุขทางประสาทสัมผัส ความต้องการวัตถุ ทรัพย์สิน ชื่อเสียง อำนาจ และความบันเทิง ซึ่งในสังคมบริโภคนิยมได้รับการกระตุ้นอย่างต่อเนื่องจากสื่อและเทคโนโลยี ภวตัณหา ความอยากดำรงอยู่ในสถานะหรือสภาวะที่พึงพอใจ ความต้องการความมั่นคงถาวร ความอยากให้สิ่งที่ดีงามคงอยู่ตลอดไป ซึ่งขัดกับความจริงของพระไตรลักษณ์ และวิภวตัณหา ความอยากหลุดพ้นจากสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา ความอยากหนีหายจากปัญหา ซึ่งนำไปสู่พฤติกรรมหลีกเลี่ยง การปฏิเสธความจริง และในกรณีรุนแรงอาจนำไปสู่การทำร้ายตนเอง ดังนั้นเป้าหมายของการพัฒนาคุณภาพชีวิตคือเป้าหมายใน 2 ระดับ ได้แก่ ระดับโลกียะ คือการมีคุณภาพชีวิตที่ดีในปัจจุบัน มีสุขภาพดีทั้งกายและใจ อยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสงบสุข สอดคล้องกับดุษฎีนิพนธ์ของณัฐพงศ์ นำศิริกุล ที่ได้ศึกษาเรื่องนวัตกรรมวิถีการดำเนินชีวิตของคนโสดยุคใหม่ในสังคมไทยเชิงพุทธบูรณาการ พบว่าการพัฒนาปัญญาตามหลักพุทธธรรมช่วยให้บุคคลสามารถมองเห็นความจริงของชีวิตได้อย่างชัดเจน นำไปสู่การตัดสินใจที่เหมาะสมกับบริบทชีวิตของตนเองโดยไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกิเลสและค่านิยมทางสังคมที่บิดเบือน (ณัฐพงศ์ นำศิริกุล, 2566)

2. การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา มีหลากหลายวิธีการ และหลากหลายระดับตั้งแต่ ระดับพื้นฐาน เช่น การรักษาศีลและการจัดระเบียบสังคม ระดับกลาง เช่น การดำเนินชีวิตตามแนวทางมรรค 8 และอิทธิบาท 4 ไปจนถึงระดับสูงสุด คือการเจริญสติและวิปัสสนา ซึ่งทุกรูปแบบล้วนทำงานสอดประสานกันเพื่อเป้าหมายเดียวกัน คือการสร้างดุลยภาพ ให้มนุษย์สามารถพึ่งพาตนเองได้ทางเศรษฐกิจ มีสุขภาพกายและใจที่สมบูรณ์ และมีปัญญารู้เท่าทันโลกจนปราศจากความทุกข์อย่างแท้จริง แนวคิดเรื่องคุณภาพชีวิต (Quality of Life: QOL) ในบริบทสมัยใหม่มีการพัฒนาและนิยามอย่างหลากหลาย องค์การอนามัยโลก (WHO) นิยามคุณภาพชีวิตว่าคือ การรับรู้ของแต่ละบุคคลเกี่ยวกับสถานะของตนในชีวิต ภายใต้บริบทของวัฒนธรรมและระบบค่านิยมที่ตนอาศัยอยู่ และสัมพันธ์กับเป้าหมาย ความคาดหวัง มาตรฐาน และความกังวลของตน โดยประกอบด้วย 4 มิติหลัก ได้แก่ สุขภาพกาย สุขภาพจิต ความสัมพันธ์ทางสังคม และสิ่งแวดล้อมเมื่อเปรียบเทียบกับ

มิติคุณภาพชีวิต 4 ด้านตามหลักภาวนา 4 ในพระพุทธศาสนา พบว่ามีความสอดคล้องกันอย่างน่าสนใจดังนี้

ตารางเปรียบเทียบมิติคุณภาพชีวิต 4 ด้าน

มิติคุณภาพชีวิต (WHO)	มิติคุณภาพชีวิต (พุทธ/ภาวนา 4)	ความสัมพันธ์
สุขภาพกาย (Physical Health)	กายภาวนา (Physical Development)	สอดคล้อง: ทั้งคู่เน้นการดูแลร่างกายให้แข็งแรง
สุขภาพจิต (Psychological Health)	จิตตภาวนา (Mental Development)	สอดคล้อง: ทั้งคู่เน้นการพัฒนาจิตใจ
ความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relationships)	ศีลภาวนา (Ethical Development)	สอดคล้อง: ทั้งคู่เน้นการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างดี
สิ่งแวดล้อม (Environment)	ปัญญาภาวนา (Wisdom Development)	สอดคล้องบางส่วน: ปัญญาครอบคลุมมากกว่า รวมถึงการรู้เท่าทันความจริงของโลก

จากตารางเปรียบเทียบจะเห็นได้ว่า หลักภาวนา 4 ในพระพุทธศาสนามีความสอดคล้องกับกรอบคุณภาพชีวิตขององค์การอนามัยโลกเป็นอย่างดี แต่มีความลุ่มลึกและครอบคลุมกว่าในมิติทางปัญญาและจิตวิญญาณ

3. การพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธบูรณการในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร คือการประยุกต์ไตรสิกขาและมรรค 8 กับการพัฒนาคุณภาพชีวิต 4 มิติ โดยการปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลาง นำไปสู่ผลลัพธ์ที่สามารถสังเกตและวัดได้ ดังนี้ 1) ผลลัพธ์ด้านร่างกายและเศรษฐกิจ บุคคลที่ดำเนินชีวิตตามหลักสัมมาอาชีวะและกายภาวนา จะมีพฤติกรรมการดูแลสุขภาพที่ถูกต้อง ได้แก่ การรับประทานอาหารที่เหมาะสมไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป การออกกำลังกายอย่างพอเหมาะ การพักผ่อนเพียงพอ และการหลีกเลี่ยงสิ่งที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ซึ่งสอดคล้องกับหลักการดูแลสุขภาพเชิงป้องกัน ที่ได้รับการยืนยันทางการแพทย์สมัยใหม่ และการดำเนินชีวิตตามสัมมาอาชีวะในมิติเศรษฐกิจ นำไปสู่รูปแบบการบริโภคและการทำงานที่สมดุล ไม่ตกเป็นทาสของระบบบริโภคนิยม สามารถสร้างความมั่นคงทางการเงินโดยไม่ต้องพึ่งพาการสะสมทรัพย์อย่างไม่สิ้นสุด ซึ่งในทางเศรษฐศาสตร์สอดคล้องกับแนวคิด Sufficiency Economy (เศรษฐกิจพอเพียง) ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบในด้านต่างๆ สามารถวิเคราะห์ข้อมูลสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตเชิงพุทธบูรณาการในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร M-QOL Model (Middle Path Quality of Life Model) ซึ่งเป็นการบูรณาการหลักธรรมในธัมมจักกัปปวัตตนสูตรเข้ากับกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เป็นระบบ สามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน และตอบสนองต่อความต้องการของคนในสังคมยุคใหม่ ได้ดังนี้

การนำเสนอ M-QOL Model (Majjhima Model for Quality of Life) ได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า หลักธรรมในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร สามารถนำมาสังเคราะห์และจัดระบบเป็นรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์ ครอบคลุม และปฏิบัติได้จริงในบริบทสังคมร่วมสมัย

M-QOL Model มีลักษณะเด่น 5 ประการ ได้แก่

ประการที่ 1 ความสมดุล (Balance) โมเดลนี้ยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลางเป็นแกนกลาง ทำให้การพัฒนาคุณภาพชีวิตไม่ตกสู่ความสุดโต่งด้านใดด้านหนึ่ง

ประการที่ 2 ความบูรณาการ (Integration) โมเดลนี้บูรณาการหลักธรรม 3 ระบบ (ไตรสิกขา อริยมรรคมีองค์ 8 และภาวนา 4 เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ ทำให้การพัฒนาเกิดขึ้นพร้อมกันในทุกมิติ

ประการที่ 3 ความเป็นระบบ (Systematic) โมเดลนี้มีโครงสร้าง INPUT–PROCESS–OUTPUT ที่ชัดเจน สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในระดับบุคคล ครอบครัว องค์กร และสังคมได้

ประการที่ 4 ความยั่งยืน (Sustainability) โมเดลนี้มุ่งแก้ปัญหาที่รากเหง้า (สมุทัย) ไม่ใช่เพียงการบรรเทาอาการ ทำให้ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นมีความยั่งยืนและลึกซึ้ง

ประการที่ 5 ความเป็นสากล (Universality) แม้โมเดลนี้จะมีรากฐานจากพุทธปรัชญา แต่เนื้อหาสาระสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตสากล ทั้ง WHO Quality of Life Framework, Maslow's Hierarchy of Needs และ SDGs ทำให้สามารถสื่อสารข้ามวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

โครงสร้างหลักของ Model

INPUT การตระหนักรู้ในทุกข์และสาเหตุ ยอมรับส่วนที่สุด 2 อย่างที่ตนดำเนินอยู่ และมุ่งสู่ทางสายกลาง

PROCESS วงล้อแห่งการปฏิบัติ (ไตรสิกขา 3 เฟือง) คือ 1. เฟืองศีล ปรับพฤติกรรม (สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ) 2. เฟืองสมาธิ ปรับจิตใจ (สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ) 3. เฟืองปัญญา ปรับความคิด (สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ)

OUTPUT คุณภาพชีวิต 4 มิติที่สมดุลและยั่งยืน คือ 1. ด้านร่างกาย/เศรษฐกิจ สุขภาพดี พอเพียง มั่นคง 2. ด้านสังคม ความสัมพันธ์ดี อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข 3. ด้านจิตใจ มีสุขภาพจิตดี สงบ มีสติ 4. ด้านปัญญา รู้เท่าทัน แก้ปัญหาเป็น พ้นทุกข์

ผลลัพธ์สูงสุดของ M-QOL Model คือการนำผู้ปฏิบัติไปสู่คุณภาพชีวิตที่สมดุลทั้ง 4 มิติ (กาย–สังคม–จิตใจ–ปัญญา) ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุและนำไปสู่ความยั่งยืนของชีวิตและสังคมตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ที่ทรงหมุนกงล้อแห่งธรรมเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่สรรพสัตว์สืบไป

ดังนั้นในยุคโลกาภิวัตน์ที่สังคมมีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและวัตถุอย่างรวดเร็ว มนุษย์กลับต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์ด้านคุณภาพชีวิตที่ซับซ้อน ทั้งความเครียด ภาวะหมดไฟ และความทุกข์ทนทางจิตใจ ท่ามกลางสภาวะความวุ่นวายนี้ ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ซึ่งเป็นแม่บทแห่งธรรมและพระปฐมเทศนา ได้มอบนวัตกรรมทางความคิดที่ล้ำค่าเหนือกาลเวลา เพื่อเป็นเครื่องมือในการดับทุกข์และยกระดับคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน

บทสรุป

หลักการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าหลักธรรมในพระพุทธศาสนามิใช่เพียงเพื่อการหลุดพ้นทางจิตวิญญาณขั้นสูงสุดเท่านั้น แต่ยังเป็นระบบทฤษฎีและการปฏิบัติที่มีความเป็นสากลและร่วมสมัย การน้อมนำทางสายกลางและอริยมรรคมีองค์ 8 มาใช้ตามรูปแบบ M-QOL Model จะช่วยให้มนุษย์สามารถจัดการปัญหาได้อย่างเป็นระบบ สร้างดุลยภาพให้ชีวิต นำไปสู่ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สุขภาพกายใจที่สมบูรณ์ และการอยู่ร่วมกับโลกได้อย่างผาสุกและยั่งยืน รูปแบบ M-QOL Model นี้ จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ให้สามารถพึ่งพาตนเอง และก้าวข้ามความเปลี่ยนแปลงของโลกได้อย่างมีความสุข สมดุล และยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. **ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย**

1.1 ด้านการศึกษา ภาครัฐควรบูรณาการหลัก M-QOL เข้าสู่หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยเน้นการฝึกปฏิบัติจริงมากกว่าการท่องจำ โดยเฉพาะการพัฒนาสติและการฝึกโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นทักษะที่สำคัญสำหรับพลเมืองในยุคข้อมูลข่าวสาร

1.2 ด้านสาธารณสุข ภาครัฐควรนำแนวทาง M-QOL Model ไปประยุกต์ใช้ในการบำบัดและป้องกันปัญหาสุขภาพจิต โดยเฉพาะการนำหลัก "Noble Truth Stress Management" มาเสริมกับวิธีการบำบัดทางจิตวิทยาสมัยใหม่ เช่น CBT (Cognitive Behavioral Therapy) เพื่อพัฒนาเป็น "Buddhist CBT" ที่เหมาะกับบริบทสังคมไทย อันจะช่วยลดภาวะซึมเศร้าและความเครียดในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.3 ด้านการพัฒนาองค์กรธุรกิจ ภาครัฐและภาคเอกชนควรนำ M-QOL Model มาเป็นกรอบในการพัฒนาบุคลากรและองค์กร โดยเฉพาะการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักไตรสิกขา ที่เน้นการพัฒนาทั้งด้านทักษะ (ศีล) จิตใจ (สมาธิ) และปัญญา (ปัญญา) พร้อมกัน แทนที่จะพัฒนาเพียงทักษะด้านเทคนิคและการบริหารจัดการ

1.4 ด้านชุมชนและสิ่งแวดล้อม หน่วยงานด้านพัฒนาชุมชนควรนำมิติสังคมของ M-QOL Model ไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน โดยเน้นการสร้างทุนทางสังคม (Social Capital) ผ่านหลักสังคหวัตถุ 4 และพรหมวิหาร 4

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัย

2.1 ควรมีการวิจัยเชิงทดลองโดยนำ M-QOL Model ไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างจำเพาะ เช่น กลุ่มคนวัยทำงานในเขตเมืองที่ประสบภาวะหมดไฟ กลุ่มผู้ป่วยโรคเรื้อรัง หรือกลุ่มผู้สูงอายุที่เตรียมตัวสู่วาระสุดท้ายของชีวิต เพื่อวัดและประเมินผลเชิงปริมาณในแต่ละมิติคุณภาพชีวิต โดยใช้เครื่องมือวัดมาตรฐานสากล เช่น WHOQOL-BREF ร่วมกับตัวชี้วัดเชิงพุทธที่พัฒนาขึ้นใหม่ ทั้งนี้เพื่อพิสูจน์ประสิทธิผลของโมเดลในเชิงวิทยาศาสตร์

2.2 ควรมีการวิจัยเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้ M-QOL Model ในบริบทวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เช่น สังคมพุทธมหายาน สังคมที่มีบริบทศาสนาอื่น หรือสังคมตะวันตกที่ให้ความสนใจกับ Mindfulness-Based Interventions (MBIs) เพื่อทดสอบความเป็นสากล (Universality) ของโมเดล และระบุว่าส่วนใดต้องการการปรับประยุกต์ตามบริบทวัฒนธรรม

2.3 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบเชิงลึกระหว่างแนวคิด "มัชฌิมาปฏิปทา" กับแนวคิด "Sustainability" หรือความยั่งยืนในระดับสากลตาม SDGs เพื่อยกระดับพุทธธรรมสู่เวทีวิชาการโลก และแสดงให้เห็นว่าปรัชญาพุทธศาสนาสามารถเป็นรากฐานทางจริยธรรมของการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

2.4 ควรมีการพัฒนาและทดสอบนวัตกรรมทางการศึกษาที่ผสานหลัก M-QOL Model กับการเรียนการสอนในระดับต่างๆ โดยเฉพาะการพัฒนาหลักสูตร "M-QOL Life Skills" สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาและนิสิตนักศึกษาในระดับอุดมศึกษา

เอกสารอ้างอิง

กรมสุขภาพจิต. (2565). *เปิดสถิติ โรคซึมเศร้ากับสังคมไทย ภัยเงียบทางอารมณ์ของคนยุคใหม่.* แหล่งที่มา: https://dmh.go.th/news-dmh/view.asp?id=31459

ณัฐพงศ์ นำศิริกุล. (2566). “นวัตกรรมวิถีการดำเนินชีวิตของคนโสดยุคใหม่ในสังคมไทยเชิงพุทธบูรณาการ”. *ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา.* บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2559) *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.

พระโสภณมหาเถระ (มหาสีสยาดอ). (2551). *ธัมมจักกัปปวัตนสูตร.* กรุงเทพมหานคร: ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2566). *พุทธธรรม.* กรุงเทพมหานคร: บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

World Health Organization. (2555) *Noncommunicable Disease*. https://www.afro.who.int/health-topics/noncommunicable-diseases

World Health Organization. (2555). *WHOQOL: Measuring Quality of Life.* https://www.who.int/tools/whoqol

ศึกษาเปรียบเทียบจริยธรรมในมุมมองพระพุทธศาสนาเถรวาทกับคริสต์ศาสนาโรมันคาทอลิกเพื่อการเสริมสร้างสังคมสันติสุข

A Comparative Study of Morality from the Perspectives of Theravada Buddhism and Roman Catholic Christianity for a Peaceful Society

แม่ชีชวัลญา ประทีปช่วง Maechee Chawanya Prateepchuang
คณะพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding author, e-mail: 6701201009@mcu.ac.th

Received May 25, 2026; **Revised** June 27, 2026; **Accepted:** June 30, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาหลักจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) ศึกษาหลักจริยธรรมในศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกและ 3) ศึกษาเปรียบเทียบหลักจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทและศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก การศึกษานี้ดำเนินการโดยการวิเคราะห์พระไตรปิฎก เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่า 1) จริยธรรมพุทธมีเบญจศีล (ศีล 5) เป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานที่สำคัญ ซึ่งอุบัติขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาความเสื่อมถอยทางจริยธรรมในสังคม โดยกำกับพฤติกรรมบนพื้นฐานการเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีของผู้อื่น เป็นองค์ประกอบสำคัญของไตรสิกขาที่พัฒนาจิตใจสู่สมาธิและปัญญา 2) จริยธรรมคริสต์โรมันคาทอลิกมีรากฐานจากความเชื่อในพระเจ้า โดยมีบัญญัติ 10 ประการเป็นหลักจริยธรรมศักดิ์สิทธิ์ที่ประทานผ่านโมเสสเพื่อเป็นพันธสัญญาระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์ หลักจริยธรรมนี้ครอบคลุมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้าและเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน โดยมุ่งเน้นการอยู่ร่วมกันด้วยความรักและความยุติธรรม เชื่อมโยงกับระบบศีลศักดิ์สิทธิ์เพื่อนำไปสู่ความรอดที่ยั่งยืน 3) การวิเคราะห์เปรียบเทียบทั้งสองศาสนามีจุดร่วมเชิงพฤติกรรมในการงดเว้นการเบียดเบียนเพื่อสร้างระเบียบสังคม แต่ต่างกันในเชิงโครงสร้างความคิด โดยพุทธเน้นการพัฒนาจากภายในตามหลักเหตุปัจจัยที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ส่วนคริสต์เป็นจริยธรรมเชิงหน้าที่ที่เน้นการเชื่อฟังพระประสงค์ของพระเจ้า อย่างไรก็ตาม ทั้งสองระบบต่างเป็น

กลไกสากลในการหล่อหลอมคุณธรรมและรักษาความสันติสุขท่ามกลางความหลากหลายของวัฒนธรรม

คำสำคัญ: คริสต์ศาสนาโรมันคาทอลิก; จริยธรรม; พระพุทธศาสนาเถรวาท; สังคมสันติสุข

Abstract

This research article aims to: 1) study ethics in Theravada Buddhism; 2) study ethics in Roman Catholic Christianity; and 3) comparatively study ethics in Theravada Buddhism and Roman Catholic Christianity. This study was conducted through an analysis of scriptures, documents, and related research. The findings of the study are as follows: 1. Ethics in Theravada Buddhism: It was found that the Five Precepts (Pañcasīla) constitute the fundamental and essential practical principles, established to address ethical decline within society. These precepts function as a regulatory mechanism for bodily and verbal conduct based on respect for the rights and dignity of others. Furthermore, they represent a vital component of the Threefold Training (Ti-sikkhā), which facilitates mental development toward concentration (Samādhi) and wisdom (Paññā). 2. Ethics in Roman Catholic Christianity: It was found to be rooted in monotheistic faith, with the Ten Commandments serving as the sacred ethical foundation revealed through Moses as a covenant between God and humanity. This ethical framework encompasses both the relationship between humans and God and the relationship among fellow human beings, emphasizing coexistence based on love and justice. Additionally, it is interconnected with the Sacramental system for the purification of sins and living according to the Divine Will to achieve eternal salvation. 3. Comparative Analysis: Both religions share common behavioral grounds, such as the prohibition of killing, stealing, and lying, in order to establish discipline and reduce exploitation in society. However, they exhibit significant differences in conceptual structure: Buddhist ethics emphasize internal development based on the principle of causality and the Law of Kamma, with human beings as the center of self-cultivation. Conversely, Christian ethics are characterized by deontological ethics, emphasizing obedience and adherence to the Divine Law revealed by God. Nevertheless, both systems function as universal

mechanisms in molding human virtue and maintaining peace amidst cultural diversity.

Keywords: Roman Catholic Christianity; Morality; Theravada Buddhism; Peaceful Society

บทนำ

ในสังคมปัจจุบันมนุษย์กำลังเผชิญกับปัญหาทางจริยธรรมอย่างกว้างขวาง ทั้งในด้านพฤติกรรมส่วนบุคคลและโครงสร้างสังคม ปัญหาการทุจริต การล่วงละเมิดทางเพศ ความรุนแรง และการแพร่กระจายของสื่อเท็จ ล้วนเป็นภาพสะท้อนของการขาดคุณธรรมขั้นพื้นฐานที่ทำหน้าที่ควบคุมพฤติกรรมไม่ให้เบียดเบียนกัน (พระปลัดธนเดช สมจิตฺโต, 2567) ข้อโต้แย้งสำคัญ (Research Argument) ที่สังคมกำลังเผชิญคือ เหตุใดความเจริญทางเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และการศึกษา จึงไม่สามารถทำให้สังคมสงบสุขมากขึ้นได้ ตรงกันข้าม กลับทำให้ความขัดแย้งรุนแรงขึ้นในหลายมิติ ซึ่งในรากฐานแล้วเกี่ยวข้องกับการขาดจริยธรรมพื้นฐานในการควบคุมความต้องการของตนเอง (วศิน อินทสระ, 2541)

ในยุคโลกาภิวัตน์ ความเร่งรีบและความกดดันจากโครงสร้างเศรษฐกิจส่งเสริมให้เกิดความเห็นแก่ตัวและการแสวงหาประโยชน์โดยไม่คำนึงถึงคุณธรรม แม้บุคคลจะรู้ว่าพฤติกรรมใดถูกหรือผิดแต่มักไม่สามารถยับยั้งตนเองได้ สภาวะนี้สะท้อนถึงการลดทอนของกรอบจริยธรรมที่เคยเป็นรากฐานสำคัญของสังคมมาอย่างยาวนาน (พระเทวินทร์ เทวินฺโท, 2544) คำถามสำคัญของการวิจัยนี้คือ หลักจริยธรรมทางศาสนาท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม จะสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกสากลในการรักษาความสันติสุขและตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานของสังคมในเรื่องความปลอดภัยและความยุติธรรมได้อย่างไร

การศึกษาวิจัยนี้จึงกำหนดขอบเขตของคำว่า "จริยธรรม" โดยมุ่งเน้นศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะหลัก "เบญจศีล" (ศีล 5) ในพระพุทธศาสนาเถรวาท และ "บัญญัติ 10 ประการ" ในคริสต์ศาสนาโรมันคาทอลิกเท่านั้น เพื่อวิเคราะห์ว่าจริยธรรมทั้งสองระบบซึ่งมีรากฐานเชิงศาสนศาสตร์ที่แตกต่างกัน จะมีจุดร่วมเชิงพฤติกรรมในการงดเว้นการเบียดเบียน และมีบทบาทต่อการแก้ปัญหาสังคมร่วมสมัยได้อย่างไร การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบในลักษณะนี้จะช่วยให้เห็นคุณค่าของจริยธรรมในฐานะเครื่องมือทางสังคมที่สามารถนำไปใช้ได้จริง ทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และสังคมส่วนรวม เพื่อมุ่งสู่การเสริมสร้างสังคมสันติสุขอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

2. เพื่อศึกษาจริยธรรมในคริสต์ศาสนาโรมันคาทอลิก

3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทและคริสต์ศาสนาโรมันคาทอลิก

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทและคริสต์ศาสนาโรมันคาทอลิกเพื่อการเสริมสร้างสังคมสันติสุข” เป็น งานวิจัยเชิงคุณภาพ ที่เน้นการวิเคราะห์เอกสาร และการเปรียบเทียบข้อมูล เพื่อศึกษาข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับหลักจริยธรรมของทั้งสองศาสนา โดยมีรายละเอียดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์ดังนี้:

ขั้นตอนที่ 1: การศึกษาข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และ 2 ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาหลักจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทและคริสต์ศาสนาโรมันคาทอลิก โดยมีกระบวนการดังนี้:

แหล่งข้อมูล: ศึกษาจาก เอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และคัมภีร์ไบเบิล ทั้งภาคพันธสัญญาเดิมและใหม่ รวมถึง เอกสารทุติยภูมิ เช่น งานวิจัย หนังสือ และบทความวิชาการที่เกี่ยวข้อง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย: ผู้วิจัยใช้ แบบบันทึกข้อมูล เป็นเครื่องมือหลักในการรวบรวมและจำแนกประเด็นทางจริยธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์และเอกสารต่างๆ

ผลลัพธ์ที่ต้องการ: ข้อมูลสรุปสาระสำคัญของหลักเบญจศีลและบัญญัติ 10 ประการในมิติต่างๆ เพื่อนำไปใช้เป็นฐานข้อมูลในการเปรียบเทียบ

ขั้นตอนที่ 2: การศึกษาข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ผู้วิจัยใช้ วิธีวิจัยแบบเปรียบเทียบ เพื่อวิเคราะห์ความสอดคล้องและความแตกต่างของจริยธรรมทั้งสองระบบ โดยมีขั้นตอนดังนี้:

การกำหนดหลักเกณฑ์ในการเปรียบเทียบ: ผู้วิจัยกำหนดประเด็นหลักในการศึกษาเปรียบเทียบ ได้แก่ 1) แหล่งที่มาของคำสอน 2) เนื้อหาและลักษณะของจริยธรรม และ 3) เป้าหมายของจริยธรรม (ทั้งระดับบุคคลและสังคม)

กระบวนการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล: ดำเนินการจำแนกประเด็นด้านจริยธรรมของทั้งสองศาสนาตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด จากนั้นจึงใช้กระบวนการเชิงเหตุผลในการวิเคราะห์เปรียบเทียบเพื่อหาจุดร่วมและจุดต่าง

การสรุปผล: สังเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดเพื่อสร้างเป็น องค์ความรู้จากการวิจัย ที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทของจริยธรรมในการเป็นกลไกสากลเพื่อการเสริมสร้างสังคมสันติสุข

ผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า จริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีศีล 5 เป็นหลักปฏิบัติพื้นฐานที่สำคัญ ซึ่งไม่ได้เป็นเพียงข้อห้ามทางกายภาพเพื่อป้องกันความเดือดร้อนต่อตนเองและผู้อื่นเท่านั้น แต่เป็นกรอบในการฝึกฝนการสำรวมกาย วาจา และใจ เพื่อสร้างสังคมที่สันติสุข ที่มาของศีล 5 ปรากฏชัดในอัคคัญสูตรซึ่งอธิบายถึงวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์ที่เสื่อมถอยลงตามสภาวะจิตที่ถูกครอบงำด้วยกิเลส เริ่มจากการเกิดความโลภสะท้อนถึงรากฐานของศีลข้อที่ 1 ความกำหนัดในกามสะท้อนถึงศีลข้อที่ 3 และการเกิดความเห็นแก่ตัวจนนำไปสู่การลักทรัพย์และการพูดเท็จซึ่งเป็นที่มาของศีลข้อที่ 2 และ 4 ตามลำดับ ศีลจึงอุบัติขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาจากการพัฒนาของสังคมที่เผชิญกับความเสื่อมถอยทางศีลธรรม ในมิติเชิงจริยธรรม ศีลทำหน้าที่ควบคุมพฤติกรรมทางกายและวาจาให้ถูกต้องตามหลักการเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีของผู้อื่น ท่านพุทธทาสภิกขุได้อธิบายว่าศีลคือสภาวะความปกติของความเป็นมนุษย์ที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ทำหน้าที่เป็นกลไกยับยั้งกิเลสและลดความเห็นแก่ตัวอันเป็นรากของปัญหาจริยธรรมทั้งปวง (พุทธทาสภิกขุ, 2555)

ขณะที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) (2532) ชี้ให้เห็นว่าศีลเป็นองค์ประกอบสำคัญของไตรสิกขา ซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนาจิตใจไปสู่สมาธิและปัญญา นอกจากนี้ ศีลยังสัมพันธ์กับหลักกรรมและผลของกรรม โดยเจตนาถือเป็นหัวใจสำคัญที่กำหนดคุณภาพของผลที่ตามมา การรักษาศีลจึงเป็นการสร้างเหตุปัจจัยฝ่ายกุศลที่นำไปสู่ความสุขและความสงบเรียบร้อยในสังคม องค์ประกอบของการละเมิดศีล 5 มีความละเอียดและลึกซึ้ง โดยต้องพิจารณาจากวัตถุแห่งการกระทำ เจตนา ความพยายาม และผลของการกระทำที่ครบถ้วน ซึ่งการพิจารณาเจตนาเป็นหลักแสดงให้เห็นว่าศีลเป็นระบบจริยธรรมที่มีเหตุผลและมุ่งเน้นการพัฒนาภายใน คุณค่าของศีลสะท้อนผ่านกรณีศึกษาสำคัญ เช่น พระองคุลีมาลเถระที่แสดงถึงการเปลี่ยนผ่านจากความรุนแรงสู่ความสงบด้วยการมีสติยับยั้งชั่งใจ พระเจ้าอโศกมหาราชที่ทรงเปลี่ยนนโยบายการปกครองจากการใช้ศาสตรามาเป็นการใช้ธรรมวิชัยซึ่งสร้างสันติภาพในระดับมหภาค และทีฆาวุกุมารที่ใช้ศีลข้อที่ 1 และ 4 เพื่อยุติวงจรความรุนแรงและการจองเวร สรุปได้ว่าศีล 5 จึงเป็นระบบจริยธรรมที่สมบูรณ์ซึ่งคุ้มครองคุณค่าพื้นฐานของชีวิต ทรัพย์สิน ความมั่นคงในครอบครัว ความซื่อสัตย์ และสติสัมปชัญญะ เพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันของมนุษย์อย่างยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า จริยธรรมในคริสต์ศาสนามีรากฐานสำคัญจากความเชื่อในพระเจ้าองค์เดียวผู้ทรงเป็นผู้สร้างและผู้ประทานกฎเกณฑ์แห่งความประพฤติผ่านพระวจนะในพระคัมภีร์ โดยมีบัญญัติ 10 ประการเป็นหลักจริยธรรมศักดิ์สิทธิ์ที่ทำหน้าที่เป็นทั้งกฎหมายพื้นฐานและกรอบคุณธรรมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ในทุกมิติ บัญญัติเหล่านี้มีที่มาจากการเปิดเผยของพระเจ้าผ่านโมเสส ณ ภูเขาซีนาย เพื่อเป็นพันธสัญญาระหว่างพระเจ้ากับชนชาติอิสราเอล โครงสร้างของบัญญัติแบ่งออกเป็นสองส่วนหลัก คือ ส่วนที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า และส่วน

ที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเพื่อนมนุษย์ ซึ่งมุ่งเน้นการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติบนพื้นฐานของความยุติธรรมและความรัก บัญญัติ 10 ประการจึงมีสถานะเป็นคุณค่าสากลที่ส่งอิทธิพลต่อระบบกฎหมายและจริยธรรมของโลกตะวันตกจนถึงปัจจุบัน ในเชิงปฏิบัติ คริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกเชื่อมโยงหลักจริยธรรมเข้ากับระบบศีลศักดิ์สิทธิ์ 7 ประการ โดยเฉพาะศีลล้างบาปซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการชำระบาปและการเกิดใหม่ทางจิตวิญญาณเพื่อดำเนินชีวิตตามพระประสงค์ และศีลอภัยบาปที่เป็นกลไกในการแสดงความสำนึกผิดและขอขมาต่อความบกพร่องทางศีลธรรม การประเมินจริยธรรมตามความเชื่อนี้ไม่เพียงพิจารณาจากการกระทำภายนอก แต่ยังให้ความสำคัญกับเจตนาภายใน ความรู้ความเข้าใจ และความยินยอมเป็นสำคัญ คุณค่าของบัญญัติ 10 ประการปรากฏชัดในระดับปัจเจกผ่านการพัฒนามโนธรรมและการควบคุมตนเอง ดังเช่นกรณีศึกษาของนักบุญออกัสตินที่สะท้อนถึงการเปลี่ยนผ่านจากการละเมิดศีลธรรมไปสู่การตระหนักรู้ทางจิตวิญญาณภายหลังการรับศีลล้างบาป ขณะที่เป้าหมายเชิงสังคมมุ่งหล่อหลอมมนุษย์ไปสู่ความเป็นธรรมิกชนหรือนักบุญผู้ดำเนินชีวิตบริสุทธิ์และเป็นแบบอย่างทางศีลธรรม เช่น แม่ชีเทเรซาที่อุทิศตนเพื่อธำรงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ยากไร้ การปฏิบัติตามบัญญัติดังกล่าวยังมุ่งสร้างอาณาจักรของพระเจ้าในจิตใจมนุษย์ ซึ่งแสดงออกผ่านการเสียสละและความเมตตาต่อผู้อื่นโดยไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ดังเช่นวิถีชีวิตของนักบุญฟรานซิสแห่งอัสซีซี (Lewis, 1952) โดยสรุป จริยธรรมในคริสต์ศาสนาจึงเป็นระบบที่มีพระเจ้าเป็นศูนย์กลาง มุ่งเน้นการพัฒนาทั้งความคิด จิตใจ และพฤติกรรม เพื่อให้มนุษย์ดำรงชีวิตได้อย่างถูกต้องสอดคล้องกับหลักความดีงามสูงสุดและนำไปสู่ความรอดที่ยั่งยืน

3. วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า การเปรียบเทียบจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทและคริสต์ศาสนาโรมันคาทอลิกผ่านหลักศีล 5 และบัญญัติ 10 ประการ สะท้อนให้เห็นถึงกลไกพื้นฐานในการกำกับความประพฤติของมนุษย์เพื่อความสงบสุขของสังคม แม้ทั้งสองระบบจะมีจุดร่วมเชิงพฤติกรรมในเรื่องการงดเว้นการฆ่า การลักทรัพย์ และการพูดเท็จ แต่มีรากฐานที่มาและโครงสร้างทางความคิดที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยจริยธรรมในพระพุทธศาสนามีที่มาจากการสั่งสมประสบการณ์และหลักเหตุปัจจัยของมนุษย์ มุ่งเน้นการพัฒนาจากภายในผ่านการฝึกฝนตนเองตามหลักกฎแห่งกรรม (พระจิรวัฒน์ อมรธมฺโม, 2566) ขณะที่จริยธรรมในคริสต์ศาสนามีรากฐานจากการเปิดเผยของพระเจ้าในฐานะกฎหมายศักดิ์สิทธิ์ที่มนุษย์ต้องปฏิบัติตามด้วยความศรัทธา

ในระดับปฏิบัติ ศีล 5 ทำหน้าที่เป็นจริยธรรมเชิงป้องกันที่เน้นคุณภาพของเจตนาและการควบคุมตนเองจากภายใน โดยมองว่ามนุษย์เป็นศูนย์กลางของจริยธรรมที่สามารถเรียนรู้และเข้าใจธรรมชาติของชีวิตได้ด้วยตนเอง ส่วนบัญญัติ 10 ประการมีลักษณะเป็นจริยธรรมเชิงหน้าที่ซึ่งเน้นการเชื่อฟังพระประสงค์ของพระเจ้า และให้ความสำคัญกับมิติของความสัมพันธ์ทั้งในแนวตั้งคือระหว่างมนุษย์กับพระเจ้า และในแนวนอนคือระหว่างมนุษย์กับเพื่อนมนุษย์ แม้กระบวนการควบคุม

พฤติกรรมจะต่างกันระหว่างการใช้สติปัญญาจากภายในกับการยึดถืออำนาจจากภายนอก แต่ทั้งสองระบบต่างบรรจบกันที่เป้าหมายในการสร้างระเบียบวินัยและลดการเบียดเบียนในสังคม

ในมิติของเป้าหมายสูงสุด ศีล 5 เป็นพื้นฐานสำคัญที่นำไปสู่ความพ้นทุกข์หรือนิพพาน ในขณะที่บัญญัติ 10 ประการเป็นแนวทางสู่ความรอดและการกระชับความสัมพันธ์กับพระเจ้า อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในเชิงคุณค่าทางสังคม ทั้งสองระบบต่างเป็นกติกาขั้นพื้นฐานที่ช่วยสร้างความไว้วางใจ ความยุติธรรม และความปลอดภัยให้เกิดขึ้นในชีวิตร่วมกัน การศึกษาเปรียบเทียบนี้จึงชี้ให้เห็นว่าแม้แต่ละศาสนาจะมีวิธีอธิบายจริยธรรมที่ต่างกันตามรากฐานทางเทววิทยาหรือปรัชญา แต่ต่างก็มีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมมนุษย์ให้มีคุณธรรมและเป็นกลไกสากลในการรักษาความสันติสุขท่ามกลางความหลากหลายของวัฒนธรรมในปัจจุบัน (พุทธทาสภิกขุ, 2555)

อภิปรายผลการวิจัย

1. เหตุปัจจัยที่ทำให้หลักจริยธรรมของทั้งสองศาสนามีความคล้ายคลึงกัน เหตุที่ศีล 5 และบัญญัติ 10 ประการมีข้อกำหนดเชิงพฤติกรรมที่สอดคล้องกันในเรื่องการงดเว้นการฆ่า การลักทรัพย์ และการพูดเท็จ เนื่องจากหลักจริยธรรมเหล่านี้ถูกสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองต่อ "ความต้องการพื้นฐานของสังคมมนุษย์" ซึ่งได้แก่ ความปลอดภัยในชีวิต ทรัพย์สิน และความไว้วางใจต่อกัน หากปราศจากกติกาขั้นพื้นฐานเหล่านี้ สังคมย่อมไม่สามารถดำรงอยู่ได้ การที่ทั้งสองศาสนาให้ความสำคัญกับเรื่องเดียวกันสะท้อนว่า จริยธรรมไม่ใช่เรื่องของความเชื่อเพียงอย่างเดียว แต่เป็น "กลไกสากล" ที่จำเป็นต่อการรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคมท่ามกลางความหลากหลายของวัฒนธรรม

2. นัยยะสำคัญของความแตกต่างในเชิงโครงสร้างความคิด แม้พฤติกรรมภายนอกจะคล้ายคลึงกัน แต่รากฐานความเชื่อที่ต่างกันมีผลต่อวิธีการพัฒนาจริยธรรม พระพุทธศาสนาเถรวาทเน้นการพัฒนาจากภายในผ่านหลักกรรมและเหตุปัจจัย เพราะมองว่ามนุษย์คือศูนย์กลางที่มีศักยภาพในการฝึกฝนตนเองเพื่อความพ้นทุกข์ คริสต์ศาสนาโรมันคาทอลิก เน้นจริยธรรมเชิงหน้าที่ผ่านความเชื่อและการเชื่อฟังพระเจ้า เพราะมองว่าจริยธรรมคือการตอบสนองต่อ "ความรักและความยุติธรรม" ของพระเจ้าที่ประทานผ่านพันธสัญญา (คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อคริสตศาสนธรรม แผนกพระคัมภีร์, 2543) การวิเคราะห์เชิงเหตุผลชี้ให้เห็นว่า ความแตกต่างนี้ไม่ใช่ข้อขัดแย้ง แต่เป็นวิธีที่ศาสนาเลือกใช้ให้เหมาะกับบริบททางความเชื่อ เพื่อให้บุคคลเกิดความยับยั้งชั่งใจ ทั้งจากการเห็นผลในทางกรรม (พุทธ) และการสำนึกในหน้าที่ต่อพระเจ้า (คริสต์)

3. กระบวนการสร้างเสริมสันติสุขเชิงประจักษ์ต่อสังคม งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่าจริยธรรมทั้งสองระบบสามารถสร้างสันติสุขได้จริงผ่านกระบวนการที่เป็นประจักษ์ 1) การลดความเห็นแก่ตัวและการเบียดเบียน โดยใช้ศีลหรือบัญญัติเป็นกลไกยับยั้งกิเลสและความโลภซึ่งเป็นต้นเหตุแห่งความขัดแย้ง 2) การสร้างความรับผิดชอบต่อส่วนรวม เช่น การนำบัญญัติ 10 ประการมาใช้บริหารองค์กร

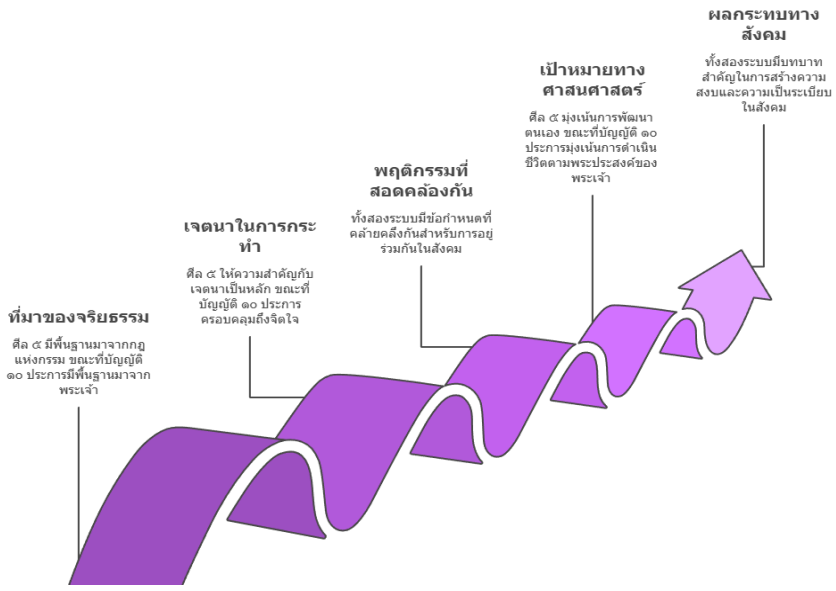
เพื่อดูแลผู้เปราะบาง 3) การปรับปรุงคุณภาพประชากร ผ่านกรณีศึกษาระดับบุคคล (เช่น พระองคุลีมาล หรือนักบุญออกัสติน) ที่พิสูจน์ว่าจริยธรรมสามารถเปลี่ยนผ่านบุคคลจากความรุนแรงไปสู่ความสงบเรียบร้อยได้จริง

โดยสรุป เหตุที่จริยธรรมทั้งสองศาสนามีผลต่อสันติสุขอย่างมีนัยสำคัญ เพราะเป็นระเบียบที่มุ่งขัดเกลานิสัยให้รู้จักข่มใจและเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการลดความรุนแรงและความอยุติธรรมในสังคมปัจจุบัน

ประเด็นเปรียบเทียบ	พระพุทธศาสนาเถรวาท (ศีล 5)	คริสต์ศาสนาโรมันคาทอลิก (บัญญัติ 10)
แหล่งที่มา	กฎแห่งเหตุปัจจัยและกฎแห่งกรรม	การเปิดเผยและพันธสัญญาจากพระเจ้า
ลักษณะจริยธรรม	พัฒนาจากภายใน/ยับยั้งกิเลสตนเอง	เชิงหน้าที่/เชื่อฟังพระประสงค์พระเจ้า
เป้าหมายสังคม	สันติสุขจากการลดการเบียดเบียน	สันติสุขจากความรักและความยุติธรรม
เป้าหมายสูงสุด	ความพ้นทุกข์ (นิพพาน)	ความรอด (อาณาจักรของพระเจ้า)

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัยผู้วิจัยได้นำเสนอองค์ความรู้ใหม่ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการศึกษาจริยธรรมเปรียบเทียบเพื่อสังคมสันติสุข

จากภาพอธิบายได้ว่าระหว่าง ศีล 5 กับ บัญญัติ 10 ประการ เริ่มจากการสอนให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสงบ ไม่เบียดเบียนกัน ต่อมาคือการควบคุมพฤติกรรมให้ถูกต้อง ทั้งสองศาสนามุ่งสร้างคนดี มีคุณธรรม และนำไปสู่สังคมที่สงบสุขและเป็นระเบียบเว้น

บทสรุป

จริยธรรมพระพุทธศาสนาเถรวาท (ศีล 5) เป็นหลักพื้นฐานในการกำกับพฤติกรรมกายและวาจาเพื่อลดความเสื่อมถอยทางสังคม โดยมุ่งเน้นการฝึกฝนตนเองตามหลักกรรมและเหตุปัจจัย ในขณะที่จริยธรรมคริสต์ ศาสนาโรมันคาทอลิก (บัญญัติ 10) เป็นพันธสัญญาศักดิ์สิทธิ์ที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระเจ้าและเพื่อนมนุษย์ โดยมุ่งเน้นการอยู่ร่วมกันด้วยความรักและความยุติธรรมเพื่อความรอด แม้จะมีรากฐานต่างกันโดยที่พระพุทธศาสนาเถรวาทเน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลาง/ฝึกตนเอง ส่วนคริสต์ศาสนาโรมันคาทอลิกเน้นพระเจ้าเป็นศูนย์กลาง/การเชื่อฟัง แต่ทั้งสองศาสนามี "จุดร่วมเชิงพฤติกรรม" คือการงดเว้นการฆ่า ลักทรัพย์ และพูดเท็จ ซึ่งทำหน้าที่เป็น "กลไกสากล" ในการสร้างความไว้วางใจและความปลอดภัย อันเป็นรากฐานสำคัญของสันติสุขที่ยั่งยืนในสังคมพหุวัฒนธรรม

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กระทรวงศึกษาธิการควรบูรณาการ "จุดร่วมเชิงพฤติกรรม" ของจริยธรรมพระพุทธศาสนาเถรวาทกับคริสต์ศาสนาโรมันคาทอลิกในหลักสูตรศีลธรรม เพื่อลดอคติและสร้างทัศนคติที่ดีในสังคมพหุวัฒนธรรม

2. กรมการศาสนาและองค์กรศาสนาควรจัดทำคู่มือและอบรมผู้นำชุมชนผ่าน กรณีศึกษาเชิงประจักษ์ เช่น พระองคุลีมาล, แม่ชีเทเรซา เพื่อเปลี่ยนผ่านบุคคลสู่ชีวิตที่สงบสุขอย่างเป็นรูปธรรม

3. หน่วยงานรัฐและธุรกิจควรนำหลักบัญญัติ 10 ประการและศีล 5 มาเป็นกรอบ บริหารองค์กร (ตามแนวทาง Friedman) เพื่อสร้างวัฒนธรรมความโปร่งใสและรับผิดชอบต่อผู้เปราะบาง

4. กระทรวง พม. ควร รณรงค์กติกาการ ไม่เบียดเบียนชีวิต ทรัพย์สิน และความสัตย์จริง เป็นมาตรฐานสากลในการสร้าง "ชุมชนสันติสุข" และลดความขัดแย้งระดับฐานราก

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. วิจัยเชิงปฏิบัติการควรทดลองใช้จริยธรรมเปรียบเทียบในพื้นที่พหุวัฒนธรรม เพื่อลดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มศาสนาอย่างเป็นรูปธรรม

2. อิทธิพลสื่อออนไลน์ควรศึกษาการเปลี่ยนผ่านคุณธรรมเยาวชน เพื่อตีความจริยธรรมให้เท่าทันและยั่งยืนในยุคดิจิทัล

เอกสารอ้างอิง

คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อคริสตศาสนธรรม แผนกพระคัมภีร์. (2543). *พระคัมภีร์ภาคพันธสัญญาใหม่.* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: บริษัท เท็กซ์ แอนด์ เจอร์นัล พัลลิเคชั่น จำกัด.

พระจิรวัฒน์ อมรธมฺโม. (2566). ศึกษาเปรียบเทียบหลักการเรียนรู้พระพุทธศาสนาของเยาวชนไทยในโรงเรียนบ้านฝายนาแซงกับคริสต์ศาสนาในโรงเรียนเมตตาชนูปถัมภ์ อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ.* บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเทวินทร์ เทวินฺโท. (2544). *พุทธจริยศาสตร์ และจริยธรรม.* นนทบุรี: สหมิตรพริ้นติ้ง.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2532). *พุทธธรรม.* กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระปลัดธนเดช สมจิตฺโต. (2567). ศึกษาเปรียบเทียบการพัฒนาจริยธรรมเพื่อสร้างชีวิตที่ดีของพุทธศาสนิกชนกับคริสตศาสนิกชนในจังหวัดเพชรบูรณ์. *วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์, 7(2):* 241–242.

พุทธทาสภิกขุ. (2555). *คู่มือมนุษย์.* กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

วศิน อินทสระ. (2541). *พุทธจริยธรรม.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทองกวาว.

Lewis, C. S. (1952). *Mere Christianity.* New York: HarperCollins Publishers Inc.

การตีความเรื่องความรักที่ปรากฏในบทสวดมนต์เมตตาสูตรของพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหากรุณาธารณีของพระพุทธศาสนามหายาน

The Interpretation on Love as Manifested in the Karaniya Metta Sutta of Theravada Buddhism and the Mahakaruna Dharani of Mahayana Buddhism

วรินทร์ลดา กังวาลนรากุล Valindlda Kangwannarakul
คณะพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
[1]Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding author, e-mail: 6701201014@mcu.ac.th

Received May 25, 2026; **Revised** June 26, 2026; **Accepted:** June 30, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการตีความเรื่องความรักในบทเมตตาสูตรของพระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาการตีความเรื่องความรักในบทมหากรุณาธารณีของพระพุทธศาสนามหายาน 3) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการตีความเรื่องความรักในบทเมตตาสูตรของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับบทมหากรุณาธารณีของพระพุทธศาสนามหายาน งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการตีความคัมภีร์พระไตรปิฎก พระสูตรมหายาน และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า 1) พุทธศาสนาเถรวาทตีความความรักผ่านมิติของภาษาและระดับของสภาวะธรรม โดยจำแนกความรักออกเป็นระดับกิเลส (ราคะ/สิเนหะ) ความผูกพัน (เปมะ) และความรักทางจริยธรรมที่บริสุทธิ์คือ เมตตาในบทเมตตาสูตร เมตตาถูกนิยามในฐานะเมตตาเจโตวิมุตติ หรือเครื่องมือในการขัดเกลาจิตให้พ้นจากนิวรณ์ เป็นความรักไร้เงื่อนไขและปราศจากตัวตน (อนัตตา) 2) พุทธศาสนามหายานตีความความรักผ่านอุดมคติแห่งพระโพธิสัตว์ โดยเชื่อมโยงแนวคิดตถาคตครรภ์ ที่เชื่อว่าสรรพสัตว์มีพุทธภาวะที่บริสุทธิ์ ความรักในบทมหากรุณาธารณีจึงปรากฏในรูปของมหากรุณา ซึ่งเป็นความสงสารอันยิ่งใหญ่ที่แยกไม่ออกจากเมตตาและปัญญา มีพระอวโลกิเตศวรเป็นสัญลักษณ์แห่งการสงเคราะห์โลกเชิงรุก การตีความมุ่งเน้นสภาวะความว่าง (ศูนยตา) และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับสรรพสัตว์ นำไปสู่จริยธรรมเชิงปฏิบัติที่เด่นชัด เช่น การถือมังสวิรัติเพื่อสะท้อน

ความรักที่มองเห็นสัตว์อื่นเสมอด้วยบุตรของตน 3) ทั้งสองนิกายมุ่งเน้นการสลายอัตตาเพื่อเข้าถึงความจริงสูงสุด แต่มีวิธีการและเป้าหมายที่แตกต่างกันตามบริบทของคัมภีร์เถรวาท มุ่งเน้นกระบวนการวิเคราะห์แยกแยะสภาวะธรรมเพื่อความสงบภายในและการดับทุกข์เฉพาะบุคคล โดยมีเมตตาเป็นลำดับขั้นจริยธรรม

คำสำคัญ: ความรัก; เมตตาสูตร; มหากรุณาธารณี

Abstract

The objectives of this research article are: 1) to study the interpretation of love in the Metta Sutta of Theravada Buddhism; 2) to study the interpretation of love in the Mahakaruna Dharani of Mahayana Buddhism; and 3) to comparatively study the interpretation of love between the Metta Sutta of Theravada Buddhism and the Mahakaruna Dharani of Mahayana Buddhism. This qualitative research employs an interpretive approach to the Pali Canon, Mahayana sutras, and relevant research literature. The findings of the study are as follows: 1) Theravada Buddhism interprets love through the dimensions of language and levels of Dhamma states (Sabhava-dhamma). Love is categorized into the levels of defilement (Raga/Sineha), attachment (Pema), and pure ethical love, which is Metta (loving-kindness). In the Metta Sutta, Metta is defined as Mettā-cetovimutti (liberation of mind through loving-kindness) or a tool for refining the mind to be free from hindrances (Nivarana). It is an unconditional and selfless (Anatta). 2) Mahayana Buddhism interprets love through the Bodhisattva ideal, linking it to the concept of Tathagatagarbha, which posits that all sentient beings possess an inherent pure Buddha-nature. Love in the Mahakaruna Dharani thus manifests as Mahakaruna (Great Compassion), which is inseparable from Metta and Prajna (Wisdom). Avalokitesvara Bodhisattva serves as the symbol of proactive world succor. The interpretation focuses on the state of emptiness (Sunyata) and the oneness with all sentient beings, leading to distinct practical ethics, such as vegetarianism, which reflects a love that regards other beings as equal to one’s own child. 3) Both sects aim to dissolve the ego in order to realize the ultimate truth, yet they differ in their methods and objectives based on their respective scriptural contexts. Theravada focuses on the process of analytically

discerning phenomena to achieve inner peace and the cessation of suffering at the individual level, with loving-kindness serving as a key ethical stage.

Keywords: Love Karaniya; Metta Sutta; Mahakaruna Dharani

บทนำ

การสวดมนต์เป็นกิจกรรมทางศาสนาที่ฝังรากลึกอยู่ในวิถีชีวิตของชาวพุทธมาอย่างยาวนาน ทั้งในฐานะพิธีการทางศาสนา การเจริญสติ การฝึกสมาธิ และการปลูกฝังคุณธรรมภายในจิตใจ ตั้งแต่สมัยพุทธกาล การสวดมนต์ถูกใช้เพื่อระลึกถึงพระธรรมคำสอน ตอกย้ำหลักปฏิบัติ และรักษาความเป็นระเบียบทางสังคมของหมู่สงฆ์ ในเวลาต่อมา การสวดมนต์ถูกนำมาใช้ในหมู่ฆราวาสมากขึ้น มีบทบาททั้งในการเสริมกำลังใจและสร้างพื้นที่ปลอดภัยทางจิตวิญญาณในชีวิตประจำวัน ความเชื่อที่ว่า เสียงสวดมนต์ช่วยยกระดับจิตใจให้สงบและบริสุทธิ์ จึงกลายเป็นเหตุผลสำคัญที่กิจกรรมนี้ยังคงอยู่ในทุกบริบทของพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นในวัด โรงเรียน ชุมชน หรือภายในบ้าน

ในสังคมร่วมสมัย การสวดมนต์ยิ่งได้รับความสำคัญมากขึ้นท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกปัจจุบัน ผู้คนเผชิญความกดดันทางเศรษฐกิจ ความแตกแยกทางสังคม ความเครียดจากการแข่งขัน และความสัมพันธ์ที่เปราะบาง การสวดมนต์จึงทำหน้าที่เป็นสื่อกลางที่ช่วยให้ผู้คนได้หวนกลับมาพบความสงบที่ตั้งอยู่ภายใน และค้นพบพลังของคุณธรรมอย่างเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา เพื่อสร้างความสมดุลในโลกที่วุ่นวาย คำสวดจึงทำหน้าที่มากกว่าการประกอบพิธีกรรม หากแต่เป็นเครื่องมือในการเยียวยาความร้าวรานภายในจิตใจ และเป็นกลไกที่ช่วยหล่อเลี้ยงความสัมพันธ์ทางสังคมให้ดำเนินไปด้วยความปรารถนาดีต่อกัน

การทำความเข้าใจในหลักพุทธธรรมอย่างถ่องแท้นั้นไม่อาจแยกออกได้จากการทำความเข้าใจในภาษา และกระบวนการตีความ (Interpretation) ซึ่งถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการเข้าถึงสัจธรรมที่ถูกจารึกไว้ในคัมภีร์ ในพุทธศาสนาเถรวาท กระบวนการตีความปรากฏชัดเจนในผลงานของอรรถกถาจารย์ โดยเฉพาะพระพุทธโฆสาจารย์ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ซึ่งได้จำแนกการตีความออกเป็น 2 ระดับ คือ ระดับโลกิยะและระดับโลกุตตระ การตีความระดับโลกิยะอาศัยการรับรู้ผ่านวิญญาณ สัญญา ทิฏฐิ และอภิญญา ในขณะที่ระดับโลกุตตระมุ่งเน้นไปที่การเกิดของมรรคญาณที่ทำลายอาสวกิเลสอย่างสิ้นเชิง (พระพุทธโฆสะ, 2546) นอกจากนี้ พุทธทาสภิกขุยังได้เสนอแนวคิดภาษาคน-ภาษาธรรม โดยภาษาคนเป็นการพูดถึง "คำ" ที่เป็นวัตถุเป็นหลัก ส่วนภาษาธรรมนั้นพูดถึง "ความหมาย" ที่เกิดขึ้นจากการเข้าใจนามธรรม (พุทธทาสภิกขุ, 2537) เพื่อจำแนกความหมายระหว่างความจริงระดับบุคคลาธิษฐานที่อาศัยวัตถุเป็นพื้นฐาน กับระดับธรรมาธิษฐานที่มุ่งเน้นสภาวะนามธรรมและความว่าง ในขณะที่นักวิชาการรุ่นหลังได้ชี้ให้เห็นถึงการตีความภาษาแบบอัตตาและอนัตตา เพื่อทำลายความสุดโต่งในความเห็น (พระมหาขวัญชัย กิตฺติเมธี (เหมประไพ), 2557)

ส่วนพระพุทธศาสนามหายานมีการตีความมีลักษณะเชิงอุดมคติที่ผสานรวมเข้ากับมหาปณิธานของพระโพธิสัตว์ การตีความแบบมหายานมุ่งเน้นที่การสงเคราะห์ชาวโลก (โลกิยะ) ผ่านปณิธานและการเข้าถึงสภาวะที่อยู่เหนือโลก (โลกุตตระ) ผ่านหลักการของ "ตถาคตครรภ์" ซึ่งเชื่อว่าสรรพสัตว์มีพุทธภาวะที่บริสุทธิ์ซ่อนอยู่ภายใน (ไดเซ็ต ไตตาโร่ ซูซูกิ, 2553) และแนวคิดขององค์ทะไลลามะได้ขยายขอบเขตการตีความเมตตาธรรมออกเป็น 3 ลักษณะ คือ กรุณาต่อสรรพสัตว์ กรุณาต่อธรรม และกรุณาโดยไม่เจาะจง (องค์ทะไลลามะ, 2558) จากการศึกษาจะพบว่า ทั้งสองนิกายแม้จะมีความแตกต่างในวิธีการ แต่ต่างก็ใช้การตีความเพื่อเปลี่ยนผ่านจากความหมายเชิงตัวอักษรไปสู่สภาวะแห่งความหลุดพ้น

เมื่อพิจารณาเฉพาะเจาะจงลงไปในเรื่องความรักภายในบทเมตตาสูตรในพระพุทธศาสนาเถรวาทจะพบว่ามีการใช้คำศัพท์ที่สะท้อนเฉดสีของอารมณ์ที่แตกต่างกันคือความรู้สึกภายในกายที่ถูกอธิบายผ่านสีดำหรือสีทึบคืออารมณ์ที่ขุ่นมัว และหากสีสว่างก็จะแสดงออกถึงอารมรณ์ที่เป็นกุศล ด้วยการอธิบายตั้งแต่ระดับที่เป็นกิเลสจนถึงระดับที่เป็นวิมุตติ โดยในพระสุตตันตปิฎกได้จำแนกความรักออกเป็นหลายสถานะ เช่น ราคะ หรือ สิเนหะ ซึ่งถูกนิยามว่าเป็นความรักที่เป็นยางเหนียว เต็มไปด้วยความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน และเป็นที่มาของความหวั่นไหว (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 18 ข้อที่ 87 หน้าที่ 83-84, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) หรือคำว่า เมตตา ในเมตตาสูตรที่ถูกตีความว่าเป็นความรักที่ไร้เงื่อนไข เป็น เมตตาเจโตวิมุตติที่ผ่านการเจริญสมาธิภาวะจนพ้นจากนิวรณ์ 5 ประการ และเป็นการแผ่ความปรารถนาดีไปสู่สรรพสัตว์โดยไม่มีประมาณ ไม่แบ่งแยกแม้กระทั่งต่อศัตรู

ส่วนการตีความเรื่องความรักในมหากรุณาธารณีของพระพุทธศาสนามหายาน ได้เปลี่ยนจุดเน้นจากความเพียรพยายามส่วนบุคคลไปสู่มิติของความเชื่อมั่นศรัทธาและความช่วยเหลือจากพลังอื่น (Other-Power) โดยมีพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ เป็นสัญลักษณ์แห่งมหากรุณาที่ไร้ขอบเขต การตีความความรักในพระสูตรมหายาน เช่น สุขาวดีวยูหสูตร ได้นิยามคำว่า กาม คือความใคร่ในวัตถุตัวตนและการรักที่เป็นกิเลส เป็นอุปสรรคต่อปัญญา แต่ในขณะเดียวกันก็ได้ยกย่อง เมตตา และกรุณา ว่าเป็นหัวใจสำคัญที่แยกกันไม่ออก พระอวโลกิเตศวรถูกตีความในแง่ธรรมาธิษฐานว่าเป็นธรรมชาติแห่งพุทธะที่มีอยู่ในทุกคน และในแง่บุคคลาธิษฐานเป็นพระโพธิสัตว์ผู้พร้อมจะนิรมาณกายหรือแปลงรูปกายไปตามสภาวะของสรรพสัตว์เพื่อช่วยเหลือให้พ้นทุกข์ (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2550)

แม้พระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายานต่างตั้งอยู่บนคำสอนของพระพุทธเจ้า แต่การตีความเรื่องความรักเชิงเมตตากรุณา กลับแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญสืบเนื่องมาจากรากวัฒนธรรมที่ต่างกัน ความเข้าใจเรื่องโลกและชีวิตที่ไม่เหมือนกัน ตลอดจนเป้าหมายสูงสุดของการปฏิบัติที่มีลักษณะเฉพาะของแต่ละนิกาย เถรวาทมองเมตตาในฐานะคุณธรรมที่ต้องเจริญผ่านการฝึกจิต เพื่อกำจัดโทสะ ความพยาบาท และความเป็นศัตรู เมตตาจึงเป็นความรักที่เกิดจากจิตที่บริสุทธิ์ ไม่ยึดมั่น ไม่ครอบครอง

และไม่ผูกพันด้วยกิเลส บทเมตตาสูตรจึงใช้ถ้อยคำที่เรียบง่าย กระชับ และเน้นการตั้งเจตนารมณ์ทางจิต เช่น การขอให้สรรพสัตว์ทั้งหลายเป็นสุข การไม่เบียดเบียน และการตั้งใจมั่นในความสงบ ความรักแบบนี้สอดคล้องกับอุดมคติของพระอรหันต์ที่มุ่งหลุดพ้นด้วยการทำจิตให้บริสุทธิ์และเป็นอิสระจากความยึดมั่นทั้งปวง

ในอีกด้านหนึ่ง พุทธศาสนามหายานเน้นความรักในลักษณะ มหากรุณา ซึ่งลึกซึ้งและครอบคลุมสากลมากกว่า โดยตั้งอยู่บนอุดมการณ์โพธิสัตว์ที่อุทิศชีวิตทั้งหมดเพื่อบรรเทาความทุกข์ของสรรพสัตว์ แม้ต้องแลกด้วยการยืดเวลาการหลุดพ้นของตนเองก็ตาม บทมหากรุณาธารณีจึงใช้ภาษาที่เปี่ยมด้วยพลังเชิงสัญลักษณ์และพลังศรัทธา เนื้อหายกย่องพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ ผู้เป็นต้นแบบแห่งความรักที่กว้างใหญ่ไร้ขอบเขต การสวดบทนี้นอกจากเป็นการแสดงความเคารพบูชาแล้วยังเป็นการปลุกเร้าความกรุณาที่หลับใหลอยู่ในใจผู้สวด ทำให้เกิดแรงจูงใจในการช่วยเหลือผู้อื่นอย่างไม่มีเงื่อนไข แตกต่างจากเถรวาทที่เน้นการขัดเกลาจิต มหายานเน้นการเปิดหัวใจออกสู่ผู้อื่นและเชื่อมโยงกับพลังแห่งมหากรุณาของโพธิสัตว์

ด้วยเหตุนี้ บทสวดมนต์ทั้งสองแบบจึงไม่ใช่เพียงคำสวดที่ใช้ในกิจกรรมทางศาสนา แต่เป็นพื้นที่ทางตีความที่สะท้อนโลกทัศน์เกี่ยวกับความรักและความดีงามที่แตกต่างกันอย่างลึกซึ้ง เมตตาในเถรวาทคือการฝึกจิตให้เมตตา ขณะที่มหากรุณาในมหายานคือการหลั่งไหลดุจสายน้ำแห่งกรุณาจากโพธิสัตว์สู่สรรพสัตว์ ความแตกต่างนี้ทำให้บทสวดทั้งสองบทมีพลังทางภาษาและพลังทางจิตวิญญาณไม่เหมือนกัน ส่งผลให้มีบทบาททางสังคมและทางศาสนาที่หลากหลาย เช่น ใช้ปลอบประโลมใจ ใช้เพื่อสร้างสันติในชุมชน หรือเป็นแนวทางในการเจริญภาวนาเพื่อพัฒนาชีวิตภายใน

งานวิจัยนี้มีความสำคัญเนื่องจากมุ่งศึกษาเปรียบเทียบเพื่อสร้างองค์ความรู้ในแง่การเข้าใจความหมายของตีความความรักผ่านบทสวดมนต์ที่เป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง ได้แก่ เมตตาสูตร ของเถรวาท และมหากรุณาธารณี ของมหายาน และการวิเคราะห์จะช่วยเปิดเผยว่าภาษา ความเชื่อ และโลกทัศน์แต่ละแบบได้สร้างภาพความรักเชิงคุณธรรมอย่างไร ใช้ภาษาแบบไหนในการสื่อสาร และเหตุใดความรักในอุดมคติทางพุทธศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญต่อผู้คนในยุคปัจจุบัน การทำความเข้าใจตีความเหล่านี้จึงไม่ใช่เพียงการศึกษาบทสวดมนต์ แต่ยังเป็นการศึกษาวิธีที่ศาสนาหล่อหลอมความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์และสร้างสังคมที่ตั้งอยู่บนความเมตตา กรุณา และสันติ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการตีความเรื่องความรักในบทเมตตาสูตรของพระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาการตีความเรื่องความรักในบทมหากรุณาธารณีของพระพุทธศาสนามหายาน
3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบการตีความเรื่องความรักในบทเมตตาสูตรของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับบทมหากรุณาธารณีของพระพุทธศาสนามหายาน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ในลักษณะการวิเคราะห์เอกสาร เพื่อศึกษาความหมาย รูปแบบทางภาษา บริบท และเจตนารมณ์ที่เกี่ยวข้องกับการตีความเรื่องความรักที่ปรากฏในเมตตาสูตรของพระพุทธศาสนาเถรวาท และมหากรุณาธารณีของพระพุทธศาสนามหายาน โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

1. การวิจัยเอกสาร เป็นการศึกษาค้นคว้ารวบรวมและวิเคราะห์สังเคราะห์จากเอกสารวิชาการ แบ่งเป็น

1) เอกสารปฐมภูมิ คือ เมตตาสูตร ในขุททกปาฐะ และสุตตนิบาต พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหากรุณาธารณี จากพระไตรปิฎกจีน

2) เอกสารทุติยภูมิ คือ หนังสือ บทความวิชาการ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย สารนิพนธ์ ตลอดถึงจากสื่ออินเตอร์เน็ต โดยใช้วิธีการวิเคราะห์หลักฐานที่รวบรวมได้เพื่อหาคำตอบสำหรับปัญหาวิจัย และนำหลักฐานเหล่านี้มาสนับสนุนหาข้อสรุป และเรียบเรียงเสนอผลการวิจัย

2. การวิเคราะห์เอกสารใช้รูปแบบการวิเคราะห์เนื้อหา 2 แบบ คือ การวิเคราะห์เนื้อหาและการวิเคราะห์เชิงตีความ คือ

1) การวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อทำการจำแนกและจัดหมวดหมู่ประเด็นสำคัญเกี่ยวกับ การตีความเรื่องความรัก เมตตา กรุณา เช่น ความหมายของเมตตาและกรุณา รูปแบบการใช้ภาษา เจตนารมณ์ของผู้พูด (พระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์) และบทบาทของผู้ฟังและผลลัพธ์ทางจิตวิญญาณ

2) การวิเคราะห์เชิงตีความ ซึ่งประกอบด้วย การตีความบริบทประวัติศาสตร์ของแต่ละศาสนาด้วยทฤษฎีการตีความผ่านทางด้านภาษา การวิเคราะห์ตัวบท การวิเคราะห์บริบทและการวิเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นกับผู้อ่าน

3. การวิเคราะห์และสรุป การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิและชั้นทุติยภูมิตามกรอบวัตถุประสงค์ หลังจากวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะสรุปผลการวิจัย นำเสนอ และสร้างข้อเสนอแนะแนวทางที่อาจบูรณาการแนวคิดในการตีความเรื่องความรักที่ปรากฏในบทสวดมนต์เมตตาสูตรของพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหากรุณาธารณีของพระพุทธศาสนามหายานให้เหมาะสมกับบริบททางสังคมในปัจจุบัน

ผลการวิจัย

1. วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า การตีความในพระพุทธศาสนาเถรวาทและการนิยามความรักในเมตตาสูตรผ่านมุมมองที่หลากหลาย โดยเริ่มจากการอธิบายการตีความของพระพุทธโฆสาจารย์ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคที่แบ่งระดับการเข้าใจความจริงออกเป็นระดับโลกิยะและโลกุตตระ ในระดับโลกิยะประกอบด้วยการตีความผ่านวิญญาณที่เป็นการรับรู้ผ่านอายตนะ สัญญาที่เป็นการจำหมาย ทิฏฐิที่

เป็นความเห็น อภิญญาที่เป็นความรู้ยิ่ง และญาณที่เป็นการเห็นแจ้งตามกฎไตรลักษณ์ ขณะที่ระดับโลกุตตระเป็นการเข้าถึงความจริงสูงสุดเพื่อการบรรลุธรรม นอกจากนี้ งานวิจัยยังเปรียบเทียบกับแนวคิดของพุทธทาสภิกขุที่เสนอการตีความผ่าน "ภาษาคน" และ "ภาษาธรรม" โดยภาษาคนมุ่งเน้นวัตถุและบุคคลาธิษฐาน ส่วนภาษาธรรมมุ่งเน้นความหมายเชิงนามธรรมและธรรมาธิษฐานเพื่อเข้าถึงสภาวะที่แท้จริง เช่น ความว่างที่ไม่ใช่การไม่มีอะไรเลย แต่คือการไม่ยึดมั่นในตัวตน สอดคล้องกับการตีความของนักวิชาการที่จำแนกภาษาออกเป็นแบบ "อัตตา" และ "อนัตตา" ภาษาแบบอัตตามักผูกติดกับความเชื่อในความเที่ยงหรือขาดสูญของตัวตนและกาลเวลา ในขณะที่ภาษาแบบอนัตตาเป็นการใช้คำเพื่อปฏิเสธความยึดมั่นในขันธ์ 5 และมุ่งสู่สภาวะปรมัตถ์ที่ไม่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของตัณหา มานะ และทิฏฐิ ในส่วนของความรัก พระพุทธศาสนาเถรวาทจำแนกความรักออกเป็นหลายระดับ ได้แก่ ราคะหรือสิเนหะที่เป็นความรักประกอบด้วยกิเลสและตัณหา เปมะที่เป็นความรักที่เกิดจากความผูกพันและการเกื้อกูลกันซึ่งยังคงนำมาซึ่งความทุกข์จากการพลัดพราก และเมตตาซึ่งเป็นความรักที่ไร้เงื่อนไข ปราศจากความยึดมั่นในตัวตน โดยเฉพาะในเมตตสูตรที่เน้น "เมตตาเจโตวิมุตติ" อันเป็นเครื่องมือในการขัดเกลาจิตใจให้พ้นจากนิวรณ์และโทสะ เมตตาในบริบทนี้จึงไม่ใช่เพียงความรู้สึกส่วนบุคคล แต่เป็นหลักจริยธรรมที่แผ่ออกไปอย่างไม่มีประมาณต่อหมู่สัตว์ทุกเหล่า ในเชิงคุณค่า การตีความเรื่องความรักในเมตตาสูตรมีผลกระทบทั้งในระดับปัจเจกและสังคม ในระดับปัจเจก เมตตาช่วยสร้าง "ชีวิตศีลธรรม" ที่เหนือกว่า "ชีวิตที่ดี" ตามกระแสทุนนิยมและเสรีนิยมที่มุ่งเน้นเพียงอำนาจและวัตถุ ส่วนในระดับสังคม เมตตาเป็นรากฐานของความสามัคคีและการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขผ่านหลักสาราณียธรรมและทิศ 6 การแผ่เมตตาจึงเป็นการลดทอนอัตตาเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่เกื้อกูลและนำไปสู่ความสุขที่ยั่งยืนในวิถีพุทธศาสนาเชิงปฏิบัติ

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า การตีความความรักในพระพุทธศาสนามหายาน โดยเน้นศึกษาผ่านบทมหากรุณาธารณีและแนวคิดของนิกายต่างๆ ซึ่งการตีความหลักธรรมในฝ่ายมหายานมักวางรากฐานบนรูปแบบการปฏิบัติตนของพระโพธิสัตว์ผ่านมุมมองแบบโลกิยะที่มุ่งสงเคราะห์สรรพสัตว์ และมุมมองแบบโลกุตตระที่อธิบายผ่านแนวคิดตถาคตครรภ์อันเชื่อว่าสรรพสัตว์มีพุทธภาวะที่บริสุทธิ์ซ่อนอยู่ภายใน นอกจากนี้ยังปรากฏการตีความตามแนวทางขององค์ทะไลลามะที่แบ่งความกรุณาออกเป็น 3 ลักษณะ คือ กรุณาต่อสรรพสัตว์ ต่อธรรม และกรุณาโดยไม่เจาะจง ซึ่งต้องอาศัยปัญญาควบคู่กับความรักเพื่อให้มนุษย์เข้าถึงความเป็นมนุษย์มากยิ่งขึ้น ในส่วนของนิกายเซน การตีความเน้นที่สภาวะ "ความไม่ต้องคิด" และการเข้าถึงจิตเดิมแท้ที่ว่างเปล่าจากอุปาทาน โดยใช้เครื่องมืออย่างโกอานเพื่อทำลายการยึดติดในเหตุผลและการอนุมานทางภาษา สำหรับการตีความเรื่องความรักในมหากรุณาธารณีสูตรและสุขาวดีวยูหสูตร มีการจำแนกคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ ได้แก่ "กาม" และ "ราคะ" ซึ่งถูกมองว่าเป็นความรักที่มีพื้นฐานจากความใคร่และความเห็นแก่ตัวที่ต้องกำจัดออกไป ในขณะที่ "เมตตา" ถูกตีความว่าเป็นความรักที่บริสุทธิ์และแยกไม่ออกจาก

"กรุณา" โดยมีพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์เป็นสัญลักษณ์แห่งความเมตตาอันยิ่งใหญ่ที่ไม่แบ่งแยกชนชั้นหรือประเภทของสรรพสัตว์ การบำเพ็ญเมตตาในบริบทนี้สะท้อนผ่านทั้งลักษณะทางกายภาพที่พร้อมจะนิรมาณกายเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น และลักษณะทางใจที่สั่งสมกุศลกรรมเพื่อนำพาสรรพสัตว์พ้นจากทุกข์ ในเชิงคุณค่า การตีความความรักดังกล่าวนำไปสู่มิติทางปัจเจกที่มุ่งเน้นความเป็นหนึ่งเดียวกับสรรพสัตว์และการลดละอัตตาผ่าน "พลังตนเอง" และ "พลังอื่น" คือพระมหากรุณาของพระโพธิสัตว์ ส่วนคุณค่าทางสังคมสะท้อนผ่านการสร้างสังคมที่ปราศจากการเบียดเบียน โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องการไม่กินเนื้อสัตว์ซึ่งปรากฏในลังกาวตารสูตรอันถือเป็นผลพวงจากการมองว่าสรรพสัตว์เสมือนเป็นบุตรน้อยของตน สรุปได้ว่าความรักในมหากรุณาธารณีเป็นความรักเชิงอุดมคติที่เชื่อมโยงศรัทธา ปัญญา และจริยธรรมเข้าด้วยกันเพื่อเป้าหมายในการสร้างโลกที่เปี่ยมด้วยความเมตตาและเสมอภาค

3. วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า การเปรียบเทียบการตีความหลักธรรมระหว่างพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายานสะท้อนให้เห็นความเหมือนในเชิงอุดมคติในทางพระพุทธศาสนา แต่มีแนวทางในการอธิบายที่แตกต่างกัน ดังนี้ 1) ประเด็นเรื่องมิติทางวิชาการ ด้านกระบวนการตีความนั้น พระพุทธศาสนาเถรวาทมุ่งเน้นลำดับขั้นที่ชัดเจนจากการรับรู้ผ่านวิญญาณและสัญญาไปสู่มรรคญาณเพื่อการดับทุกข์เฉพาะบุคคล ขณะที่มหายานให้ความสำคัญกับอุดมคติพระโพธิสัตว์และการสงเคราะห์โลก โดยมองว่าสรรพสัตว์และพุทธะมีความเสมอภาคกัน 2) ประเด็นเรื่องมิติของตัวตน พระพุทธศาสนาเถรวาทเน้นการแยกแยะสภาวะธรรมเพื่อทำลายความยึดมั่นในอัตตาผ่านหลักอนัตตา ส่วนมหายานนำเสนอแนวคิดตถาคตครรภ์หรือเชื้อแห่งพุทธะที่บริสุทธิ์ซึ่งซ่อนอยู่ภายในจิตของทุกคน สำหรับบทบาทของภาษา เถรวาทใช้การแยกแยะระหว่างภาษาคนและภาษาธรรมเพื่อเข้าถึงความจริง แต่ทางมหายานโดยเฉพาะนิกายเซนกลับให้ความสำคัญกับสภาวะที่อยู่เหนือภาษาและตรรกะ โดยใช้ปริศนาธรรมเพื่อทำลายกรอบความคิดที่ถูกสร้างขึ้น 3) ประเด็นเรื่องการตีความเรื่องความรักผ่านเมตตาสูตรและมหากรุณาธารณี พบว่าเถรวาทจำแนกความรักเป็นลำดับขั้น โดยมีเมตตาเป็นความรักสูงสุดที่ไร้เงื่อนไขและปราศจากกิเลส ส่วนมหายานตีความมหากรุณาว่าเป็นความสงสารอันยิ่งใหญ่ที่มุ่งช่วยให้สรรพสัตว์หลุดพ้นจากทุกข์โดยไม่แบ่งแยก 4) ประเด็นเรื่องบุคคลผู้แผ่เมตตา ในทัศนะเถรวาทคือปัจเจกผู้ปฏิบัติเพื่อถอนตัณหาและสร้างความสงบภายในหมู่คณะ แต่ในมหายานจะปรากฏผ่านภาพลักษณ์พระอวโลกิเตศวรที่เป็นตัวแทนแห่งการช่วยเหลือเชิงรุกเพื่อฉุดช่วยสรรพสัตว์ 5) ประเด็นเรื่องเป้าหมายสูงสุดของเถรวาทคือความสงบของจิตและการเข้าสู่พระนิพพาน ในขณะที่มหายานมุ่งสู่การบรรลุพุทธภูมิและการอุบัติในดินแดนสุขาวดีอันเป็นสภาวะแห่งศูนยตา 6) ประเด็นเรื่องคุณค่าของการตีความเหล่านี้ส่งผลต่อทั้งระดับปัจเจกและสังคม โดยในระดับปัจเจกนั้น เถรวาทมุ่งเน้นการเปลี่ยนผ่านจากชีวิตที่ดีไปสู่ชีวิตศีลธรรมเพื่อความสงบสุข ส่วนมหายานเน้นการบรรลุโพธิจิตเพื่อสลายความแบ่งแยกระหว่างตนเองและผู้อื่น ในระดับสังคม เถรวาทแสดงออกผ่านจริยธรรมเชิงหน้าที่และศาสนาเชิงปฏิบัติในวิถีชีวิตประจำวัน ขณะที่มหายานมุ่งเน้นความเป็นอันหนึ่งอัน

เดียวกันกับสรรพสัตว์ ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปของการถือมังสวิรัติและการไม่เบียดเบียนชีวิตในระดับสากล เพื่อจำลองดินแดนสุขาวดีให้เกิดขึ้นในโลกปัจจุบัน

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า การตีความแบบพระพุทธศาสนาเถรวาทปรากฏแนวคิดของพุทธทาสภิกขุที่เสนอการตีความผ่าน "ภาษาคน" และ "ภาษาธรรม" โดยภาษาคนมุ่งเน้นวัตถุและบุคคลาธิษฐาน สอดคล้องกับพระมหาจิระศักดิ์ ธมฺมเมธี (สังเมฆ) กล่าวถึงทรรศนะของพุทธทาสภิกขุที่มีการปรับศาสนาให้เข้ากับสังคม วางอยู่บนฐานของการพยายามทำสังคมให้มีสัมมาทิฏฐิ หรือทำให้สังคมมีทั้งศีลธรรมและปรมัตถธรรม จากการศึกษาพระไตรปิฎกอย่างจริงจัง พุทธทาสภิกขุได้ตั้งข้อสังเกตว่า ภาษาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเข้าถึงคำสอนของพระพุทธเจ้าที่คนส่วนมากไม่เข้าใจธรรมะ เนื่องจากโดยมากรู้แต่ภาษาธรรมดา ซึ่งท่านกำหนดคำเรียกว่า "ภาษาคน" ไม่รู้ "ภาษาธรรม" ท่านกล่าวว่าอุปสรรคที่สำคัญเกี่ยวกับพุทธศาสนาแบบจารีตในการประยุกต์คำสอนพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับชีวิตประจำวัน (พระมหาจิระศักดิ์ ธมฺมเมธี (สังเมฆ), 2544)

2. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การตีความเรื่องความรักในมหากรุณาธารณีสูตรและสุขาวดีวยูหสูตร มีการจำแนกคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบ ได้แก่ "กาม" และ "ราคะ" ซึ่งถูกมองว่าเป็นความรักที่มีพื้นฐานจากความใคร่และความเห็นแก่ตัวที่ต้องกำจัดออกไป ในขณะที่ "เมตตา" ถูกตีความว่าเป็นความรักที่บริสุทธิ์และแยกไม่ออกจาก "กรุณา" โดยมีพระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์เป็นสัญลักษณ์แห่งความเมตตาอันยิ่งใหญ่ที่ไม่แบ่งแยกชนชั้นหรือประเภทของสรรพสัตว์ สอดคล้องกับแนวคิดของพระพรชัย สิริวโร และคณะ ที่ได้เสนอว่าการกำหนดด้วยการต้องช่วยเหลือผู้อื่นจึงเป็นการเข้าใจว่าทุกคนต่างเป็นเพื่อน แม้แต่ในคนที่ประสงค์ร้ายก็ตาม ดังในคัมภีร์ 42 บท บทที่ 5 ชนะความชั่วด้วยความดี มาจากพุทธพจน์ว่า “คนพาลคิดอกุศลต่อเรา เราอาศัยพรหมวิหาร 4 มีเมตตาเป็นต้น ช่วยอนุเคราะห์ไว้ แม้เขาจะมาด้วยความประสงค์ร้ายอีกครั้ง เรายังอาศัยกุศลจิตตอบกลับด้วยพลังแห่งบุญและคุณความดี ซึ่งเจริญเป็นปกติอยู่เช่นนี้ พลังแห่งความชั่วนั้นย่อมคืนสนองสู่เขาเอง” ในบทที่ 6 การบริภาษและข้ออุปมา มาจากพุทธพจน์ว่า “มีผู้สดับมาว่า พระพุทธเจ้าผู้ทรงมรรค (ธรรม) เจริญด้วยมหาเมตตา แม้ (พาลชน) มาด้วยอกุศล ก็ตอบกลับด้วยกุศล ดังนั้น เขาจึงมาเพื่อบริภาษ พระพุทธองค์ทรงนิ่งสงบไม่ตอบโต้ ทั้งยังทรงเมตตาเอ็นดูเขาผู้โฉดเขลาเมามัวในสิ่งที่ทำลงไป เมื่อเขาหยุดบริภาษแล้วจึงตรัสถามว่า ท่านนำของมาสำหรับต้อนรับแขก หากแขกไม่รับ (ท่าน) จะทำอย่างไรกับของต้อนรับนั้น เขากราบทูลว่า นำกลับ พระพุทธเจ้าตรัสว่า วันนี้ท่านบริภาษเรา เมื่อเราไม่รับโทษนั้นย่อมกลับคืนสู่ท่าน ดุจเสียงสะท้อน ดุจเงาตามตัว มิอาจหลีกเลี่ยงได้ ฉะนั้น จึงควรระมัดระวังในอกุศล” และในบทที่ 7 การทำร้ายบุคคลผู้ไม่ทำร้ายตอบ มาจากพุทธจน์ว่า “บาปบุคคลผู้ใส่ร้ายท่านผู้เจริญ อุปมาด้วยการถ่มน้ำลายรดฟ้า น้ำลายย่อมไม่แปดเปื้อนฟ้า แต่จะหวนกลับคืน

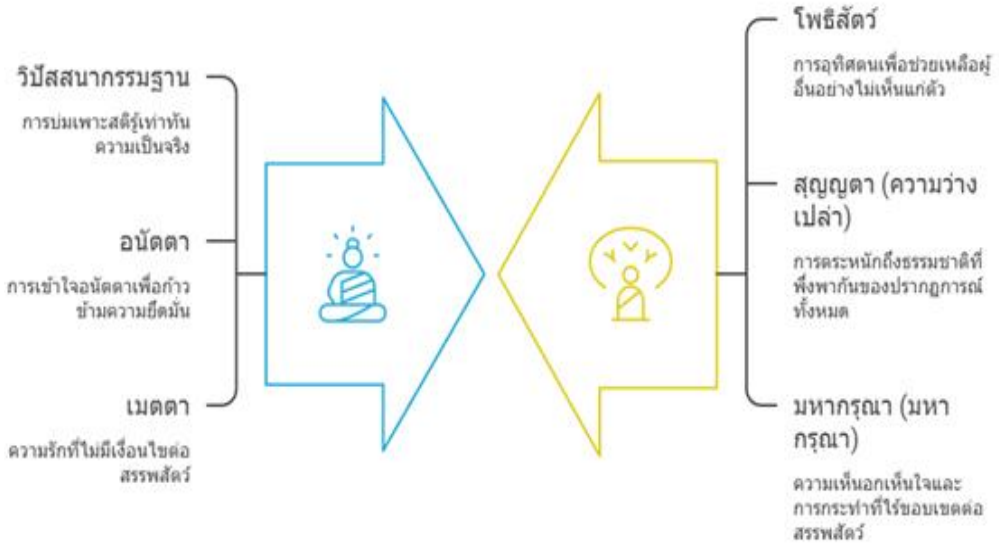
เป็นมลทินแก่ตัวเขาเอง อีกทั้งผู้ซัดฝุ่นทวนลม ฝุ่นนั้นย่อมไม่แปดเปื้อนฝ่ายตรงข้าม แต่จะหวนซัดคืนสู่ตัวเขาเอง (ฉันใด) ท่านผู้เจริญย่อมมิอาจถูกทำร้าย แต่ความพินาศนั้นจะทำลายตัวเขาเอง (ฉันนั้น)” การไม่ทำร้ายแม้กับคนที่ประทุษร้ายหรือคนที่เป็นคนพาลถูกมองว่าเป็นการยอมรับมิตรแม้แต่ในศัตรู เมื่อเป็นเช่นนั้นจึงไม่มีศัตรูที่เราจะไม่ช่วยเหลือ และไม่มีใครในโลกควรถูกมองว่าเป็นคนอื่นในชีวิต (พระมหาพรชัย สิริวโร และคณะ, 2566)

3. ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่าคุณค่าการตีความเรื่องความรักในในระดับสังคมเถรวาทแสดงออกผ่านจริยธรรมเชิงหน้าที่และศาสนาเชิงปฏิบัติในวิถีชีวิตประจำวัน ขณะที่มหายานมุ่งเน้นความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับสรรพสัตว์ ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปของการถือมังสวิรัติและการไม่เบียดเบียนชีวิตในระดับสากล เพื่อจำลองดินแดนสุขาวดีให้เกิดขึ้นในโลกปัจจุบัน สอดคล้องกับแนวคิดของแม่ชีธรรมอธิษฐาน พรบันดาลชัย ที่เสนอว่าการกินอาหารเป็นเพียงเครื่องมือต่อการดำรงชีวิต แต่ก็เป็นเครื่องมือที่สำคัญต่อการนำไปสู่การพิจารณาถึงคุณค่าที่สูงไปกว่าการมีชีวิตอยู่ ด้วยการสร้างคุณค่าของการกินที่จะสามารถนำไปสู่การพัฒนาจิตใจ และหากแยกระหว่างการกินกับอาหารที่กินออกจากกันแล้ว พุทธปรัชญาเถรวาทได้เน้นถึงความเหมาะสมที่ควรพิจารณาถึง “วิธีที่ได้มาซึ่งอาหาร” เป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากมนุษย์ควรกินอาหารที่เหมาะสมมากกว่าการกินอาหารตามความจำเป็น

องค์ความรู้ใหม่

"กรอบแนวคิดเชิงบูรณาการระหว่างพุทธศาสนาต่างนิกาย" (Inter-denominational Buddhist Integration Model) อันเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยเชิงศาสนาเปรียบเทียบ โดยมุ่งทลายเส้นแบ่งระหว่างอุดมคติของเถรวาทและมหายาน เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงปฏิสัมพันธ์ที่ส่งเสริมซึ่งกันและกัน (Complementarity) ในกระบวนการพัฒนาจิตและการขับเคลื่อนสังคม โดยพุทธศาสนาเถรวาท (มิติภายใน - สีฟ้า) ทำหน้าที่เป็นฐานรากของการพัฒนาจิตระดับบุคคล (Micro-level) ผ่านกระบวนการ "วิปัสสนากรรมฐาน" เพื่อบ่มเพาะสติและปัญญาญาณในการรู้แจ้งเห็นจริงจนสามารถสลัดปฏิพัทธ์และอุปาทานในตัวตนผ่านหลัก "อนัตตา" โดยมี "เมตตา" เป็นจิตส่วนขยายที่ปรารถนาดีต่อผู้อื่น ในขณะที่ พุทธศาสนามหายาน (มิติภายนอก - สีเหลือง) ทำหน้าที่ขยายผลลัพธ์ดังกล่าวสู่ระดับมหภาค (Macro-level) โดยยกระดับตัวปัญญาจากอนัตตาสู่ "สุญญตา" ซึ่งเป็นการตระหนักรู้ในมิติความเชื่อมโยงและการอิงอาศัยกันของสรรพสิ่ง (Interdependence) พร้อมทั้งยกระดับเมตตาธรรมสู่ "มหากรุณา" อันเป็นพลังขับเคลื่อนเชิงรุกในการเข้าหาและปลดเปลื้องความทุกข์ของสังคมอย่างประจักษ์แจ้งภายใต้อุดมคติแบบ "โพธิสัตว์" ดังนั้น องค์ความรู้ใหม่นี้จึงสกัดพุทธธรรมออกมาเป็นโมเดลที่แสดงให้เห็นว่า การตื่นรู้ภายในและการอุทิศตนเพื่อสังคมมิใช่เรื่องที่แยกส่วน

กัน หากแต่เป็นพลวัตที่หนุนเสริมซึ่งกันและกันอย่างเป็นระบบและไร้รอยต่อ ผู้วิจัยได้เสนอองค์ความรู้ใหม่ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การตีความเรื่องความรักที่ปรากฏในบทสวดมนต์เมตตาสูตรของพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหากรุณาธารณีของพระพุทธศาสนามหายาน

บทสรุป

จากการศึกษาเปรียบเทียบการตีความเรื่องความรักในบทเมตตาสูตรของพระพุทธศาสนาเถรวาทและบทมหากรุณาธารณีของพระพุทธศาสนามหายาน พบว่าทั้งสองนิกายมีจุดร่วมในการมุ่งเน้นความปรารถนาดีและการปลดเปลื้องทุกข์ของสรรพสัตว์ ทว่ามีความแตกต่างในมิติเชิงปฏิบัติและกระบวนทัศน์ โดยบทเมตตาสูตรของเถรวาทให้ความสำคัญกับความรักในฐานะ "เมตตา" หรือการบ่มเพาะจิตใจที่สงบร่มเย็นและแผ่ขยายความปรารถนาดีจากภายในระดับบุคคล ขณะที่บทมหากรุณาธารณีของมหายานได้ยกระดับสู่ "มหากรุณา" อันเป็นพลังเชิงรุกในการลงมือปฏิบัติเพื่อนำพาสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ตามอุดมคติพระโพธิสัตว์ การวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าความรักในทางพุทธศาสนามิใช่เพียงความผูกพันส่วนตน หากแต่เป็นพลวัตที่ผสานรวมระหว่างความบริสุทธิ์ใจภายในแบบเถรวาท และการอุทิศตนเพื่อเยียวยาสังคมในวงกว้างแบบมหายาน ซึ่งส่งเสริมและเติมเต็มซึ่งกันและกันอย่างสมบูรณ์เพื่อสันติภาพร่วมกันของมนุษยชาติ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. รัฐควรสนับสนุนงบประมาณให้มีการนำหลักการใช้จริยธรรมโดยเฉพาะการมุ่งไปที่ประโยชน์ของประเทศเป็นที่ตั้งไปเป็นแบบแผนในการพัฒนาประเทศ

2. องค์กรทางศาสนาควรมีการศึกษาให้เข้าใจในความรักในบทเมตตาสูตรของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับบทมหากรุณาธารณีของพระพุทธศาสนามหายานของตนเองอย่างถ่องแท้และสามารถนำไปใช้แนะนำต่อสังคมได้อย่างไม่ผิดหลักการของศาสนาของตน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การตีความเรื่องความสุขในพระสูตรของพระพุทธศาสนาเถรวาทและพระพุทธศาสนามหายาน

2. การตีความเรื่องอุดมคติในพระสูตรของพระพุทธศาสนาเถรวาทกับพระพุทธศาสนามหายาน

เอกสารอ้างอิง

ไดเซ็ต ไตตาโร่ ซูซูกิ. (2553). *คัมภีร์มหายาน ลังกาวตารสูตร (พระราชปริยัติกวี (สมจินต์ สมฺมาปญฺโญ), ผู้แปล)*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พุทธทาสภิกขุ. (2537). *ภาษาคน-ภาษาธรรม.* กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

พระพุทธโฆสะ. (2546). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค (สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), ผู้แปล).* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงศ์พริ้นท์ติ้ง จำกัด.

พระมหาขวัญชัย กิตฺติเมธี (เหมประไพ). (2557). “การศึกษาเชิงวิพากษ์ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับความเป็นจริงในพุทธปรัชญาเถรวาท”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา.* บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาจิระศักดิ์ ธมฺมเมธี (สังเมฆ). (2544). “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องปัญหาภาษาในพระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีแนวคิดเรื่องภาษาคนภาษาธรรมของพุทธทาสภิกขุ”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา.* บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาพรชัย สิริวโร และคณะ. (2566). “มโนทัศน์เรื่องมิตรภาพในมุมมองปรัชญาศาสนากับการสร้างสังคมสันติสุข”. *รายงานวิจัย.* กรุงเทพมหานคร: กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2550). *พุทธศาสนามหายาน.* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศยาม.

องค์ทะไลลามะ. (2558). *จิตที่ฝึกดีแล้ว (เพ็ญนภา หงส์ทอง, ผู้แปล).* กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง.

หลวงปู่สรวง เทวดาเล่นดิน: บทบาทแห่งผู้ทรงอิทธิฤทธิ์และความศักดิ์สิทธิ์ในฐานะพระดาบสแห่งชายแดนไทย-กัมพูชา

Luang Pu Suang, the Earth-Playing Angel: The Role of a Powerful and Sacred Monk as an Ascetic on the Thai-Cambodian Border

[1*]**พระวิเชียร อธิปุญฺโญ (แสนศรี)** Phravichain ATipoonyo (Sansri)
[2**]**มานพ นักการเรียน** Manop Nakkanrian
[3***]**พระบุญเสริม ปภสฺสโร (จันทร์ภักดี)** PhraBoonserm Papassaro (Janpakdee)
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, วิทยาเขตสิรินธรราชวิทยาลัย
Mahamakut Buddhist University, Sirindhornrajavidyalaya Campus
[*]First author, e-mail: Chane251844@gmail.com
Corresponding author, e-mail: [**]mnakkarreiyn@gmail.com [***]Mac.Kukhan@gmail.com

Received March 29, 2026; **Revised** April 26, 2026; **Accepted:** June 30, 2026

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการตีความบทบาทของหลวงปู่สรวง เทวดาเล่นดิน ในฐานะเป็นพระดาบสแห่งชายแดนไทย-กัมพูชา เชื่อกันว่า เป็นผู้ทรงอิทธิฤทธิ์และความศักดิ์สิทธิ์ ผ่านการวิเคราะห์เอกสารและสื่อออนไลน์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษา พบว่า หลวงปู่สรวงเป็นผู้มีชีวประวัติคลุมเครือและวัตรปฏิบัติสันโดษ อยู่นอกกรอบสถาบันสงฆ์กระแสหลัก ความเงียบและปริศนาเรื่องอายุยืนยาวได้หล่อหลอมภาพลักษณ์ “พระผู้พ้นโลก” ผู้ทรงฌานและอภิญญา อันเป็นรากฐานแห่งอำนาจบารมีและความศรัทธาสาธารณะ บทบาทของท่านโดดเด่นทั้งในฐานะปรมาจารย์แห่งตบะและผู้สร้างปาฏิหาริย์ เรื่องเล่าการย่นระยะทาง ข้าวไม่หมด หรือการอธิษฐานให้เงินกลายเป็นพระธาตุ สะท้อนอำนาจจิตเหนือวัตถุ ขณะเดียวกัน คำสอนสั้นๆ เช่น “มันเป็นของเขา” ตอกย้ำหลักไม่ยึดมั่น และสอดคล้องกับบุญกิริยาวัตถุ 3 คือ ทาน ศีล และภาวนา อันเป็นแก่นธรรมที่ท่านวางไว้ ภายหลังการละสังขาร บารมีของท่านถูกสถาปนาเชิงสถาบันที่วัดไพรพัฒนา และขยายผลสู่มิติพิธีกรรม เศรษฐกิจ และการท่องเที่ยวเชิงศรัทธา วัตถุมงคลและงานครบรอบประจำปีทำให้ศรัทธาแปรเป็นพลังทางสังคมและเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม มรดกสำคัญที่สุดยังคงอยู่ที่การผสานโลก

แห่งอภิญญาเข้ากับหลักศีลธรรม ชี้ให้เห็นว่า ความศักดิ์สิทธิ์ที่ยั่งยืนต้องตั้งอยู่บนการคิดดีทำดีและการไม่ยึดติดเป็นที่สุด

คำสำคัญ: การสถาปนาเชิงสถาบัน; บุญกิริยาวัตถุ 3; พลังทางสังคมและเศรษฐกิจ; มิติพิธีกรรม; หลวงปู่สรวง

Abstract

This article aims to study the interpretation of the role of Luang Pu Suang, the “ Earth-Playing Angel” , as an ascetic monk on the Thai-Cambodian border, believed to possess supernatural powers and sanctity, through an analysis of related documents and online media. The study reveals that Luang Pu Suang had a mysterious biography and a reclusive lifestyle, outside the mainstream monastic institution. His silence and the enigmatic nature of his longevity shaped his image as an “ exorcist” possessing meditative and supernatural abilities, forming the foundation of his authority and public devotion. His role is prominent both as a master of asceticism and as a miracle worker. Stories of shortening distances, having inexhaustible food or transforming money into relics through prayer reflect his power over material things. At the same time, his concise teachings, such as “It belongs to him”, reinforce the principle of non-attachment and align with the three meritorious deeds: generosity, morality and meditation, the core principles he established. Following his passing, his influence was institutionalized at Wat Phai Pattana and expanded into ritual, economic and faith-based tourism dimensions. Sacred objects and annual anniversaries have transformed faith into social and economic power. However, the most important legacy remains the integration of the psychic world with moral principles, highlighting that lasting holiness must be based on good thoughts, good deeds and ultimate detachment.

Keywords: Institutional Establishment; Threefold Merit; Social and Economic Power; Ritual Dimension; Luang Pu Suang

บทนำ

หลวงปู่สรวง เทวดาเล่นดิน หรือดาบสชวง หรือพระดาบสแห่งชายแดนไทย-กัมพูชา คือพระอริยสงฆ์ผู้ทรงอภิญญาและเมตตาธรรมสูงส่ง มีวิถีชีวิตสันโดษ พำนักตามกระท่อมปลายนา ทรงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์มากมาย เช่น หายตัวได้ เดินตากฝนไม่เปียก ดำน้ำได้เป็นชั่วโมง รักษาโรคภัยไข้เจ็บให้หายได้ (ดำรงธรรม (นามแฝง), 2556) ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นผู้สำเร็จธรรมขั้นสูง ดลบันดาลโชคลาภ คุ้มครองภัยพิบัติ และเป็นที่เคารพศรัทธาอย่างสูงในภาคอีสานใต้

หลวงปู่สรวง เป็นพระภิกษุเหนือโลก นุ่งห่มผ้าหลายรูปแบบทั้งจีวร ผ้าสีเขียว หรือลายทหาร ไม่ยึดติดวัตถุและมักโยนของถวายเข้ากองไฟ พฤติกรรมที่อยู่เหนือกฎเกณฑ์นี้ ทำให้ผู้คนตีความท่านต่างๆ กันไป ทั้งพระอริยสงฆ์ ฆราวาสผู้ทรงศีล หรือดาบส (สุธน ศรีหิรัญ, 2556)

ดังนั้น เนื่องด้วยแนวคิดในการสั่งสอนของหลวงปู่สรวงนั้นเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตน มีกุศโลบายในการสอนอิงตามหลักศาสนายากที่บุคคลอื่นจะทำได้ จึงควรมีการศึกษาตีความหลวงปู่สรวง ในฐานะเป็นผู้ทรงอิทธิฤทธิ์และความศักดิ์สิทธิ์ในยุคของท่าน และการสืบทอดมรดกทางสถาบันและศูนย์กลางความศรัทธา ซึ่งเป็นการเปลี่ยนผ่านอำนาจบารมีจากกายภาพไปสู่สถาบันในยุคต่อมา โดยได้รับการสนับสนุนการสืบทอดของศิษย์เอกและการจัดพิธีกรรมที่ยืนยันสถานะความเป็น “เทวดา” ของท่านอย่างเป็นทางการ แต่มีคำสอนหลักของหลวงปู่สรวงจะเน้นการละวางและบำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ 3 เป็นฐานสำคัญมาตั้งแต่แรก

ความท้าทายทางชีวประวัติและการสร้างอัตลักษณ์แห่งผู้วิเศษ

อำนาจบารมีของหลวงปู่สรวงเริ่มต้นจากความคลุมเครือทางชีวประวัติและการเลือกบทบาทเป็นพระดาบสที่ไม่ยึดติดในโลกสมมติ บทบาทเหล่านี้ได้ถูกแปลงเป็นปัจจัยสำคัญที่เสริมสร้างความน่าเชื่อถือและอำนาจดึงดูดศรัทธาของสาธารณชน

1. ความคลุมเครือทางชีวประวัติ: ชาติกำเนิดเขมรและปริศนาอายุที่ไม่อาจหยั่งรู้

หลวงปู่สรวงเป็นที่รู้จักในฐานะพระดาบสชาวกัมพูชา หรือ หลวงปู่สรวง บายตึ๊กเจีย ท่านมีชาติกำเนิดเป็นสามัญชนในครอบครัวเกษตรกรรม ณ บ้านกุเลนเจิง (กุเลนเหนือ) อำเภอกุเลน จังหวัดพระวิหาร ประเทศกัมพูชา และได้เดินทางเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่พ.ศ. 2496 โดยเข้ามาพำนักอยู่ในกระท่อมหลังหนึ่งในไร่ของชาวบ้านข้างๆ ลำห้วยตะเคียนราม อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นต้นมา (สุธน ศรีหิรัญ, 2556) อย่างไรก็ตาม ตลอดช่วงชีวิตที่ท่านธุดงค์อยู่ในประเทศไทย ท่านมักพูดน้อยและไม่เคยเล่าประวัติส่วนตัวให้ผู้ใดฟัง

ความเงียบของท่านนี้เองที่ก่อให้เกิดปริศนาทางอัตลักษณ์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ในขณะที่ไม่มีข้อมูลยืนยันอายุที่แท้จริง ชาวบ้านผู้สูงอายุที่เคยพบเห็นท่านเล่าว่า พวกเขาเห็นท่านในสภาพเดิมตั้งแต่ครั้งยังเป็นเด็กเล็ก ซึ่งส่งผลให้เกิดการเล่าขานเชิงชีวประวัติทางศาสนาว่า ท่านมีอายุยืนยาวมาหลายร้อย

ปี (ทิพยจักร (นามแฝง), 2554) การที่อัตลักษณ์ของท่านยังคงคลุมเครือและมีอายุยืนยาวเหนือขอบเขตปกติของมนุษย์ ทำให้ท่านหลุดพ้นจากการถูกตรวจสอบตามหลักศาสนาหรือหลักโลกียวิสัยทั่วไป ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการรักษาและเพิ่มพูนอำนาจบารมีอันทรงพลังของท่าน การขาดข้อมูลชีวประวัติที่ชัดเจนจึงกลายเป็นตัวเร่งปฏิกิริยาทางบารมี ที่เปลี่ยนพระธุดงค์รูปหนึ่งให้กลายเป็น “ผู้วิเศษ”

แม้จะมีข้อมูลชีวประวัติที่ไม่ชัดเจน แต่การละสังขารของท่านได้รับการบันทึกไว้ ณ วันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2543 ขณะที่แหล่งข้อมูลสำคัญที่ใช้จัดงานบำเพ็ญกุศลครบรอบทุกปีระบุเป็นวันที่ 8 กันยายน ของทุกปี (พระมหาภูลังกา เขมทสฺสี, 2557) โดยทางวัดไพรพัฒนาจะจัดงานทำบุญใหญ่เพื่อน้อมรำลึกถึงคุณงามความดีของท่านและให้ศิษยานุศิษย์ได้สักการะสรีระสังขารที่ไม่เน่าเปื่อย

2. การกำหนดคำเรียก: พระดาบส ลูกตาเบ๊าะ และผู้วิเศษแห่งภูตะแบง

การปฏิบัติตนของหลวงปู่สรวงที่แตกต่างจากพระภิกษุทั่วไป คือการธุดงค์บำเพ็ญเพียรอยู่ตามป่าเขา ทุ่งนาของชาวบ้าน และไม่นิยมพำนักตามวัดต่างๆ ทำให้ผู้คนขนานนามท่านว่า “พระดาบส” การเรียกขานนี้จัดวางท่านไว้นอกโครงสร้างของภิกษุสงฆ์กระแสหลัก และเชื่อมโยงท่านเข้ากับประเพณีของฤๅษีชีไพรและโยคีโบราณ ในภาษาเขมร ชาวบ้านเรียกท่านว่า “ลูกเอ๊าวเบ๊าะ” หรือ “ลูกตาเบ๊าะ” ซึ่งแปลว่า “พระดาบส” หรือผู้ที่รักษาศีลอยู่ตามถ้ำเขาลำเนาไพร (สุธน ศรีหิรัญ, 2556) นอกจากนี้ ท่านยังได้รับการยืนยันอย่างชัดเจนในฐานะ “ผู้วิเศษแห่งภูตะแบง” (เทวฤทธิ์ (นามแฝง), 2559) ซึ่งเป็นฉายาที่บ่งบอกถึงสถานะความเป็นผู้มีพลังอาคมและตบะญาณแก่กล้าในแถบชายแดนไทย-กัมพูชา

3. สมญานาม: การวิเคราะห์ปรากฏการณ์ “เทวดาเล่นดิน”

สมญานาม “เทวดาเดินดิน” หรือ “เทวดาเล่นดิน” ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง คำว่า “เทวดาเล่นดิน” มีนัยยะสำคัญทางศาสนาและสังคม เนื่องจากบ่งบอกว่าการบรรลุธรรมของท่าน (ฌานและอภิญญา) นั้น ทำให้เกิดการอัศจรรย์ต่างๆ ขึ้นได้ ในขณะที่ยังคงรักษาสภาพร่างกายอยู่ในโลกมนุษย์ (เดินดิน) สมญานามนี้จึงไม่เพียงแค่ยกย่องท่านให้พ้นจากความเป็นมนุษย์ธรรมดา แต่ยังเป็นเครื่องมือในการรับประกันว่า ท่านสามารถมอบความช่วยเหลือที่เหนือธรรมชาติได้จริง โดยเฉพาะในด้านเมตตามหานิยม แคล้วคลาดปลอดภัย และโชคลาภ (Lemon8, 2568)

4. ความเชื่อมโยงเชิงศาสนา: ทฤษฎีคณะโลกอุดร

เนื่องจากความลี้ลับและความยืนยาวแห่งอายุขัย ทำให้เกิดการคาดเดาทางจิตวิญญาณหลายประการ บ้างก็ร่ำลือว่า ท่านอาจเป็นหนึ่งในเชื้อพระวงศ์ของพระเจ้าชัยวรมัน (ดำรงธรรม (นามแฝง), 2556) หรือเป็นส่วนหนึ่งของคณะผู้บรรลุธรรมในตำนานที่เรียกว่า “คณะโลกอุดร” ซึ่งเป็นพระสมณทูต สายที่ 8 (เทวฤทธิ์ (นามแฝง), 2559) การวิเคราะห์บทบาทของท่าน สรุปว่า หลวงปู่สรวงคือ “พระผู้พ้นไปจากโลก” ซึ่งหมายถึงพระสงฆ์ที่บรรลุธรรมเหนือโลกสมมติ ความเชื่อนี้ถูกตอกย้ำด้วย

ความศรัทธาที่ว่า ผู้ที่พ้นโลกแล้วย่อมเป็นผู้ที่ “มัจจุราชไม่เห็นตัว” และไม่อาจทำอันตรายได้ สถานะนี้ทำให้ท่านอยู่เหนือความตายและสมมติทางโลกทั่วไปโดยสิ้นเชิง

สรุปได้ว่า อำนาจบารมีของหลวงปู่สรวง ก่อรูปขึ้นจาก “ความคลุมเครือ” ทางชีวประวัติและบทบาทความเป็นพระดาบสผู้ไม่ยึดติดโลกสมมติ ความไม่เปิดเผยประวัติส่วนตัวและปริศนาเรื่องอายุยืนยาวหลายร้อยปี ได้เสริมสร้างภาพลักษณ์ความเป็น “ผู้วิเศษ” ที่อยู่เหนือการตรวจสอบแบบโลกียวิสัย การถูกเรียกว่า “พระดาบส” หรือ “ลูกตาเบ๊าะ” ตอกย้ำสถานะนอกโครงสร้างสงฆ์กระแสหลัก เชื่อมโยงกับคติฤๅษี–โยคีโบราณ ขณะที่สมญา “เทวดาเดินดิน/เทวดาเล่นดิน” ยกระดับท่านสู่ภาวะกึ่งมนุษย์กึ่งทิพย์ ผู้มีอภิญญาและอำนาจช่วยเหลือเหนือธรรมชาติ

ยิ่งไปกว่านั้น ความเชื่อมโยงกับตำนานคณะโลกอุดรหรือบุคคลเหนือโลก ทำให้ภาพลักษณ์ของท่านถูกสถาปนาเป็น “พระผู้พ้นโลก” ผู้พ้นอำนาจมัจจุราชและอยู่เหนือสมมติทางโลก ส่งผลให้บารมีของท่านมั่นคงและทรงพลังในศรัทธาสาธารณชน

บทบาทในฐานะปรมาจารย์แห่งตบะและผู้ปฏิบัติธรรมขั้นสูงสุด

บทบาทของหลวงปู่สรวงในฐานะพระดาบสกำหนดด้วยวินัยทางจิตวิญญาณอันเคร่งครัด การดำรงชีวิตแบบไม่ยึดติดในโลกียวิสัย และการบรรลุญาณชั้นสูง ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นรากฐานของอำนาจบุญญาธิการของท่าน

1. วิถีแห่งฤๅษีชีไพรและการไม่ยึดติด

วัตรปฏิบัติของหลวงปู่สรวงคือการปฏิเสธการจำพรรษาในวัดที่มั่นคง ท่านชอบธุดงค์อยู่ในป่าเขาและทุ่งนา พฤติกรรมนี้แสดงถึงการหลีกเร้นซ่อนกายบำเพ็ญตบะญาณอันแรงกล้า ซึ่งเป็นลักษณะของฤๅษีชีไพรและโยคี การไม่ยึดติดในสถานที่นี้แสดงให้เห็นว่า ท่านเป็นผู้ที่หลุดพ้นจากโลกสมมติ ท่านเคยธุดงค์มาปฏิบัติธรรมด้วยการวิปัสสนากรรมฐานเป็นระยะเวลานาน ในสถานที่อันลึกลับและเต็มไปด้วยสัตว์ร้าย ความไม่สม่ำเสมอในการปฏิบัติตัวเช่นนี้ทำให้ผู้ที่มองท่านอย่างผิวเผินเกิดข้อถกเถียงว่า ท่านเป็นพระภิกษุ หรือฆราวาส หรือฤๅษีดาบสกันแน่ (สุธน ศรีหิรัญ, 2556) การที่ท่านสามารถดำรงอยู่นอกกรอบของสังคมสงฆ์ได้ยืนยันสถานะของท่านในฐานะบุคคลที่อยู่เหนือบทบาททางสังคมทั่วไป

2. หนทางแห่งการบรรลุธรรม: ตบะ ฌาน และอภิญญา

อำนาจทางจิตวิญญาณของหลวงปู่สรวงมาจากตบะที่บำเพ็ญมาอย่างเข้มข้น และการเข้าถึงฌานสมาบัติชั้นสูง ภาวะจิตที่บริสุทธิ์นี้ทำให้ท่านมีพลังอำนาจดุจดวงแก้วสารพัดนึก ซึ่งทำให้ท่านเป็นผู้มีสภาพรู้ในทุกสิ่งทุกอย่างตามความเป็นจริง โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาโหราศาสตร์ใด ๆ การบรรลุอภิญญา อย่างน่าอัศจรรย์นี้เองคือหัวใจของความศักดิ์สิทธิ์ของท่าน อภิญญานี้แสดงถึงการควบคุมขันธ์ 5 อย่างสมบูรณ์ ทำให้ท่านมีฤทธิ์เหนือธรรมชาติ (เทวฤทธิ์ (นามแฝง), 2559)

3. ธรรมะจากความเงียบ: ปริศนาธรรมแห่งการไม่ยึดมั่นถือมั่น

หลวงปู่สรวงมีชื่อเสียงจากการพูดน้อยที่สุด แต่การกระทำของท่านมีความหมายลึกซึ้งยิ่งกว่าคำพูดนับหมื่นแสนคำ ตัวอย่างที่โดดเด่นคือการนำลูกศิษย์เดินทางเข้าสู่ดินแดนลี้ลับในเขตเขมร ซึ่งพวกเขาได้เป็นประจักษ์พยานถึงทองคำและเพชรพลอยที่งอกออกมาจากพื้นดินตามลำธารอย่างเป็นธรรมชาติ เมื่อลองสัมผัส ทองคำนั้นนิ่มคล้ายเทียน แต่ไม่สามารถดึงให้ขาดออกมาได้ ในสถานการณ์เช่นนี้ คำสอนเดียวที่หลวงปู่สรวงกล่าวคือ “คองกี” แปลว่า “มันเป็นของเขา” (สุธน ศรีหิรัญ, 2556) ถ้อยคำสั้นๆ นี้ถือเป็นปริศนาธรรมที่ลึกซึ้งที่สุดของท่าน เป็นการสอนเรื่องอานิสงส์ของความไม่ยึดติดโดยตรง หมายความว่า ทรัพย์สมบัติทางโลกแม้จะปรากฏอยู่ตรงหน้า แต่ก็ไม่ใช่ของเรา และเป็นของผู้มีบุญญาธิการเท่านั้น การที่ลูกศิษย์ได้เพียงแต่เห็นและจดจำเรื่องราวไว้ ถือเป็นบุญวาสนาในชีวิตแล้ว ซึ่งเป็นการสอนให้ผู้ติดตามมุ่งเน้นที่การรับรู้ความจริงทางจิตวิญญาณมากกว่าการแสวงหาผลประโยชน์ทางวัตถุ

4. คำสอนหลัก: การจำแนกตามบุญกิริยาวัตถุ 3

แม้ท่านจะพูดน้อย แต่คำสอนของท่านซึ่งถูกรวบรวมและตีความโดยศิษย์ภายหลัง ครอบคลุมหลักการทางพระพุทธศาสนาอย่างครบถ้วน โดยเฉพาะในส่วนของบุญกิริยาวัตถุ 3 ประกอบด้วย 1. ทานมัย (ทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ) 2. สีลมัย (ทำบุญด้วยการรักษาศีล) และ 3. ภาวนามัย (ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา/ฝึกอบรมจิตใจและปัญญา) (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่มที่ 11 ข้อที่ 305 หน้าที่ 269, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) คำสอนที่เป็นแกนหลักมุ่งเน้นไปที่การปฏิบัติกรรมฐาน ทั้งสมถะ และวิปัสสนา นอกจากนี้ ยังมีคำสอนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต ซึ่งมักถ่ายทอดผ่านปริศนาธรรม (มานพ นักการเรียน และคณะ, 2567)

สรุปได้ว่า บทบาทของหลวงปู่สรวง ในฐานะปรมาจารย์แห่งตบะ สะท้อนผ่านการดำรงชีวิตแบบพระดาบสผู้ไม่ยึดติดโลกสมมติ ท่านธุดงค์อยู่ป่าเขา ไม่นิยมพำนักตามวัดถาวร แสดงถึงการหลีกเร้นบำเพ็ญตบะเหนือกรอบสังคมสงฆ์ อำนาจจิตวิญญาณของท่านถูกอธิบายว่ามาจากตบะเข้มข้นและการเข้าถึงฌาน–อภิญญาสมาบัติ ก่อภาพลักษณ์ผู้รู้แจ้งและมีฤทธิ์เหนือธรรมชาติ

แม้ท่านจะพูดน้อย แต่คำสอนของท่านก็ลึกซึ้ง โดยเฉพาะปริศนาธรรมเรื่องความไม่ยึดมั่น เช่นถ้อยคำว่า “มันเป็นของเขา” ที่ชี้ให้เห็นว่า ทรัพย์โลกไม่ใช่สิ่งควรยึดถือ แก่นคำสอนที่ศิษย์สืบทอดสอดคล้องบุญกิริยาวัตถุ 3 คือ ทาน ศีล และภาวนา เน้นกรรมฐานและการรู้แจ้งภายใน สรุปได้ว่าบารมีของท่านตั้งอยู่บนตบะ ความหลุดพ้น และธรรมะจากความเงียบเป็นสำคัญ

บทบาทเชิงหน้าที่ในฐานะผู้สร้างปาฏิหาริย์

บทบาทของหลวงปู่สรวงในฐานะ “เทวดาเล่นดิน” นั้น ถูกยืนยันด้วยปาฏิหาริย์อันน่าอัศจรรย์ที่เรียกว่า “อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการควบคุมมิติทางกายภาพและเหนือธรรมชาติผ่านอำนาจจิตตานุภาพ

1. การควบคุมเวลาและระยะทาง: อภิญญาแห่งการเคลื่อนที่

หลวงปู่สรวงมีความสามารถในการย่นระยะทาง และการเดินหนที่รวดเร็วอย่างเหลือเชื่อ ความสามารถนี้เป็นที่ทราบกันดีว่าเป็นอภิญญาที่เกิดจากการทำสมาธิขั้นสูง ตัวอย่างปาฏิหาริย์ประเภทนี้มักปรากฏในชีวประวัติของพระผู้ทรงคุณอื่น ๆ ด้วย ที่สามารถเดินเป็นระยะทาง 8 กิโลเมตรในเวลาเพียงครึ่งชั่วโมงโดยไม่แสดงความเหน็ดเหนื่อย การปรากฏของปาฏิหาริย์ในลักษณะเดียวกันนี้เป็นการตอกย้ำว่า หลวงปู่สรวงอยู่ในระดับเดียวกับปรมาจารย์ผู้มีตบะญาณสูงสุดในธรรมเนียมพระพุทธศาสนาสายป่า (ธุลีธวัช (chai173), 2554)

2. การควบคุมทรัพยากรและการให้ความอุดมสมบูรณ์

ปาฏิหาริย์ที่โดดเด่นและเป็นที่รักของประชาชนคือความสามารถในการหุงข้าวในหม้อขนาดเล็ก แต่สามารถแจกจ่ายเท่าไหร่ก็ไม่หมด (สุธน ศรีหิรัญ, 2556) ปาฏิหาริย์นี้มีความสำคัญเชิงสัญลักษณ์อย่างยิ่งต่อสังคมเกษตรกรรม โดยเป็นเครื่องหมายของการป้องกันความอดอยาก ความอุดมสมบูรณ์ และการสำแดงออกซึ่งเมตตาอันไม่มีประมาณ (ธุลีธวัช (chai173), 2554)

นอกจากนี้ ยังมีปาฏิหาริย์ที่เชื่อมโยงอำนาจจิตของท่านเข้ากับเศรษฐกิจของชาวบ้านโดยตรง คือการเสกเหรียญหรือเงินที่นำมาถวายในปี๊บ โดยพบว่า หลังจากท่านอธิษฐานแล้ว ภายในปี๊บนั้นได้มีพระธาตุเสด็จมาปรากฏอยู่เต็มไปหมด พระธาตุเหล่านั้นมีสัณฐานเล็กคล้ายเมล็ดผักกาดหรือถั่วเขียว และมีวรรณะเหมือนมุกดาหารหรือพลอยเนื้ออ่อนที่สวยงาม การกระทำนี้เป็นการเปลี่ยนวัตถุทางโลก (เงิน) ให้เป็นวัตถุศักดิ์สิทธิ์สูงสุด ซึ่งถือเป็นการให้รางวัลแก่ความศรัทธาของศิษย์ และเป็นการพิสูจน์อำนาจทางจิตของท่านให้เป็นรูปธรรม (MaHa Channel, 2568)

3. การรับรู้มิติเร้นลับและบทเรียนเชิงปรัชญา

ด้วยอภิญญาของท่าน ทำให้หลวงปู่สรวงสามารถรู้เห็นมิติต่างๆ และเข้าออกดินแดนลี้ลับไปมาได้อย่างอัศจรรย์ การนำคณะศิษย์ไปเห็นทองคำที่ไม่อาจนำออกมาได้ในป่าเขมร (สุธน ศรีหิรัญ, 2556) เป็นมากกว่าการแสดงฤทธิ์ แต่เป็นการเชื่อมโยงพลังปาฏิหาริย์เข้ากับธรรมะอย่างแนบแน่น ท่านแสดงให้เห็นถึงอำนาจเหนือความมั่งคั่งทางโลก แต่ขณะเดียวกัน ก็สอนว่าอำนาจนั้นควรนำไปใช้เพื่อการรู้แจ้ง ไม่ใช่เพื่อการครอบครอง การกระทำนี้ช่วยบรรเทาความขัดแย้งทางจิตวิญญาณในใจผู้ศรัทธา ที่แสวงหาทั้งโชคลาภและความพ้นทุกข์

4. การยืนยันความศักดิ์สิทธิ์หลังการละสังขาร

แม้หลวงปู่สรวงจะละสังขารไปแล้ว ความเชื่อในปาฏิหาริย์ของท่านยังคงดำเนินต่อไป ตัวอย่างสำคัญคือ การเกิดปาฏิหาริย์เส้นเกศางอกยาวขึ้นบนรูปปั้นหุ่นสีผึ้งของท่าน การปรากฏการณ์นี้ถูกตีความว่าเป็นการแสดงบารมีของหลวงปู่ที่กลับมาโปรดลูกหลาน ปาฏิหาริย์หลังมรณกรรมเช่นนี้เป็นกลไกสำคัญในการรักษาความเชื่อที่ว่าสถานะ “พระผู้พ้นโลก” ของท่านนั้นคงอยู่เหนือความตาย ทำให้ความศรัทธาและศาสนสถานยังคงเป็นศูนย์กลางการแสวงบุญอย่างต่อเนื่อง (ธนปกรณ์ วิศวามิตร, 2565)

สรุปได้ว่า บทบาทของหลวงปู่สรวงในฐานะ “เทวดาเล่นดิน” ถูกตอกย้ำผ่านเรื่องเล่าปาฏิหาริย์ที่สะท้อนอำนาจจิตตานุภาพเหนือกายภาพและธรรมชาติ ทั้งการย่นระยะทางและเคลื่อนที่รวดเร็วอันเป็นผลแห่งอภิญญาสมาธิ การหุงข้าวหม้อเล็กแต่แจกจ่ายไม่รู้หมด ซึ่งสื่อถึงความอุดมสมบูรณ์และเมตตา ตลอดจนการอธิษฐานให้เงินกลายเป็นพระธาตุ อันเป็นการแปรวัตถุทางโลกให้เป็นสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์

นอกจากนี้ การนำศิษย์เข้าสู่ดินแดนลี้ลับเพื่อเห็นทองคำที่ไม่อาจครอบครองได้ ยังเป็นการผสานปาฏิหาริย์เข้ากับบทเรียนเรื่องความไม่ยึดมั่น และแม้หลังละสังขาร ความเชื่อเรื่องเกศางอกบนหุ่นสีผึ้งก็ยิ่งตอกย้ำภาพ “พระผู้พ้นโลก” ผู้ดำรงบารมีเหนือความตาย ทำให้ความศรัทธาต่อท่านสืบเนื่องไม่เสื่อมคลาย

การสืบทอดมรดกทางสถาบันและศูนย์กลางความศรัทธา

การละสังขารของหลวงปู่สรวงไม่ได้เป็นจุดจบของบทบาทท่าน แต่เป็นการเปลี่ยนผ่านอำนาจบารมีจากกายภาพไปสู่สถาบัน วัดไพรพัฒนาได้กลายเป็นศูนย์กลางถาวรในการจัดการและเผยแพร่มรดกของผู้วิเศษผู้หลีกหนีวัดแห่งนี้

1. ศูนย์กลางศรัทธา: วัดไพรพัฒนา

วัดไพรพัฒนา อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ เป็นศูนย์กลางแห่งลัทธิบูชาหลวงปู่สรวงอย่างแท้จริง หลังจากท่านละสังขารเมื่อวันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2543 สรีระสังขารของท่านได้รับการอัญเชิญมาประดิษฐานไว้ในโลงแก้ว ณ มณฑปปราสาท วัดไพรพัฒนา

การเก็บรักษาสังขารที่ไม่เน่าเปื่อยนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะทำหน้าที่เป็นจุดยึดเหนี่ยวทางกายภาพถาวรของพลังอำนาจบุญญาธิการของท่าน ดึงดูดผู้คนจากทั่วสารทิศให้เดินทางมาสักการะ การสถาปนาวัดให้เป็นศูนย์กลางนี้เป็นการเปลี่ยนสถานะจากพระดาบสผู้เร่ร่อนที่ไม่ยึดติดในสถานที่ ให้กลายเป็นนักบุญผู้เป็นที่พึ่งของชุมชนและภูมิภาค (lemon8, 2568)

2. บทบาทของศิษย์เอก: การสืบทอดมรดกธรรม

มรดกทางธรรมและอำนาจการจัดการความเชื่อได้รับการสืบทอดและดูแลโดยศิษย์เอก 2 รูป สำคัญ ได้แก่ พระครูโกศลสิกขกิจ (หลวงพ่อพุฒ วายาโม) เจ้าอาวาสวัดไพรพัฒนา และประธานมูลนิธิหลวงปู่สรวง และพระวัชรญาณมุนี (วิ) (พระอาจารย์เทียนชัย ชยทีโป) เจ้าอาวาสวัดเทพสรธรรมาราม โดยที่หลวงพ่อพุฒ วายาโม ได้รับการยกย่องว่าเป็น “ศิษย์เอกผู้รับมรดกธรรมของหลวงปู่สรวง” การสืบทอดที่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการนี้มีความจำเป็นต่อการรักษาความต่อเนื่องทางสถาบันและหลักคำสอน โดยแปลงหลักปฏิบัติที่ลี้ลับของปรมาจารย์ผู้ลึกลับให้กลายเป็นโครงการวัดที่สามารถบริหารจัดการได้ในยุคปัจจุบัน การดำเนินการนี้เป็นการปรับตัวของประเพณีผู้วิเศษ ซึ่งโดยปกติจะเป็นไปอย่างสันโดษ ให้เข้ากับรูปแบบของวัดพุทธสมัยใหม่ เพื่อความอยู่รอดและความยั่งยืนของความเชื่อ

3. วัฏจักรพิธีกรรม: การจัดงานครบรอบวันละสังขาร

พิธีกรรมที่สำคัญที่สุดคือ การจัดงานบำเพ็ญกุศลครบรอบวันคล้ายวันละสังขารในวันที่ 8 กันยายนของทุกปี ซึ่งมีคณะศิษย์และพุทธศาสนิกชนเข้าร่วมเป็นจำนวนมากนับพันคน

องค์ประกอบของพิธีกรรมประกอบด้วยพิธีทางศาสนาที่สำคัญ เช่น การทำวัตรเช้า การเจริญจิตภาวนา การตักบาตร และการถวายภัตตาหาร สิ่งที่โดดเด่นคือการประกอบพิธีเทวตาพลี (การบำเพ็ญกุศลอุทิศส่วนกุศลให้กับเทวดา) และการยกธง 9 ต้นรอบมณฑปหลวงปู่สรวง พิธีเทวตาพลีนี้มีความสำคัญเชิงพิธีกรรมอย่างยิ่ง เพราะเป็นการยืนยันสถานะความเป็น “เทวดา” ของท่านอย่างเป็นทางการในพิธีการทางสงฆ์

สถาบันสงฆ์จึงให้การรับรองสถานะเหนือโลกสมมติของท่านอย่างเป็นทางการเพื่อเสริมสร้างความศรัทธา การสักการะอื่นๆ ในวัดยังรวมถึงการถวายกระเบื้อง การรับน้ำมนต์ศักดิ์สิทธิ์ และการขอพรจากบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ (topnews, 2565)

สรุปได้ว่า การละสังขารของหลวงปู่สรวง มิได้ยุติบทบาทของท่าน หากแต่เป็นการเปลี่ยนอำนาจบารมีจากกายภาพสู่รูปแบบสถาบัน โดยวัดไพรพัฒนา อำเภอภูสิงห์ จังหวัดศรีสะเกษ ได้กลายเป็นศูนย์กลางความศรัทธาถาวร สรีระสังขารที่ประดิษฐานในมณฑปปราสาททำหน้าที่เป็นจุดยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ดึงดูดผู้แสวงบุญจากทั่วสารทิศ และเปลี่ยนภาพพระดาบสผู้เร่ร่อนให้เป็นนักบุญประจำถิ่นอย่างมั่นคง

มรดกธรรมได้รับการสืบทอดโดยศิษย์เอก โดยเฉพาะพระครูโกศลสิกขกิจ (หลวงพ่อพุฒ วายาโม) ในฐานะผู้ดูแลวัดและมูลนิธิ ทำให้คำสอนและความเชื่อถูกจัดระบบเข้าสู่โครงสร้างวัดสมัยใหม่ เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน พิธีกรรมสำคัญคือการบำเพ็ญกุศลครบรอบวันละสังขารทุกวันที่ 8 กันยายน ซึ่งประกอบด้วยการทำวัตร เจริญภาวนา ตักบาตร และพิธีเทวตาพลี ตอกย้ำสถานะ

“เทวดาเล่นดิน” อย่างเป็นทางการในมิติพิธีกรรม ส่งผลให้วัดยังคงเป็นศูนย์กลางศรัทธาที่มีชีวิตและพลังสืบเนื่องจนถึงปัจจุบัน

ผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมทางวัตถุ

อำนาจบารมีของหลวงปู่สรวงแปรเปลี่ยนเป็นความศรัทธาทางวัตถุและกลายเป็นกลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจในพื้นที่ชายแดนอีสานใต้ โดยเฉพาะผ่านการบูชาวัตถุมงคล

1. ลัทธิวัตถุมงคลและพุทธานุภาพ

วัตถุมงคลที่หลวงปู่สรวงอธิษฐานจิตหรือเกี่ยวข้องกับท่านได้รับความนิยมอย่างสูง เนื่องจากเชื่อว่า มีพุทธคุณด้านเมตตามหานิยม แคล้วคลาดปลอดภัย และโชคลาภเป็นหลัก

การบูชาวัตถุมงคลต้องอาศัยการปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่เคร่งครัด ซึ่งรวมถึงการจัดเครื่องบูชาเฉพาะเจาะจง (เช่น ผ้าขาว ดอกว่านมหาหงส์ 5 คู่ เทียนขี้ผึ้งแท้) เงินกำนลครู 6 บาท และการจุดธูป 9 หรือ 19 ดอก ผู้ศรัทธาจะต้องกล่าวคำบูชาและคาถาอธิษฐานขอพรที่ระบุเฉพาะเจาะจง เช่น พุทธัง ประสิทธิ ธัมมัง ประสิทธิ สังฆัง ประสิทธิ อริยะองค์สรวง สัมปันโน อิติปิ โส นะโม พุทธายะ อิสะวาสุติ มหาบันดาล สัจจัง ประสิทธิ เม สาธุ สาธุ สาธุ ฯ (พระมหาภูลังกา เขมทสฺสี, 2557)

ความเข้มงวดและรายละเอียดเฉพาะเจาะจงของพิธีกรรมเหล่านี้ถูกออกแบบมาเพื่อเพิ่มการลงทุนทางจิตวิญญาณและความเชื่อมั่นของผู้ศรัทธา ซึ่งเพิ่มประสิทธิภาพที่รับรู้ได้ของพรที่ได้รับ

2. ความท้าทายทางการค้า: การจัดการวัตถุมงคล

เนื่องจากความต้องการอย่างมหาศาล วัตถุมงคลรุ่นหลักของท่าน จึงเสี่ยงต่อการถูกปลอมแปลงและเสริมบล็อกอย่างมาก จนทำให้การเช่าหาในปัจจุบันมีความเสี่ยงสูงและไม่แนะนำ การตรวจสอบความถูกต้องจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการรักษาระบบความเชื่อนี้ ดังนั้น จึงมีการแนะนำให้ผู้ศรัทธาเลือกบูชาวัตถุมงคลที่มีการสร้างและมีบันทึกอย่างชัดเจน

การจัดการความถูกต้องของวัตถุมงคลจึงเป็นภารกิจสำคัญของสถาบันที่สืบทอด เพื่อป้องกันความวุ่นวายในตลาดและรักษาความศรัทธาในบารมีของท่าน

3. ผลกระทบทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวเชิงศรัทธา

วัดไพรพัฒนา และวัดเทพสรธรรมาราม (บาย ตึ๊ก เจีย) ได้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่สำคัญ การจัดงานประจำปีที่ยิ่งใหญ่ดึงดูดผู้ศรัทธาหลายพันคน การหลั่งไหลเข้ามาของนักแสวงบุญนี้สร้างระบบนิเวศทางเศรษฐกิจที่ใหญ่หลวง สนับสนุนชุมชนท้องถิ่นในพื้นที่ชายแดนที่ห่างไกล (Lemon8, 2568)

แม้คำสอนหลักของหลวงปู่สรวงจะเน้นการละวางและบุญกิริยาวัตถุ 3 แต่ในระดับความเชื่อของบุคคลทั่วไป บทบาทของท่านกลับถูกเชื่อมโยงกับการเสริมดวง โชคลาภ และการถูกหวย การให้พรแห่งโชคลาภนี้เป็นไปได้ เนื่องจากท่านได้แสดงอำนาจเหนือวัตถุทางโลกอย่างเด็ดขาด อย่างไรก็

ตาม หลักการทางจริยธรรมที่แฝงอยู่คือความเชื่อที่ว่า โชคลาภจะเข้ามา ก็ต่อเมื่อผู้ศรัทธามีความตั้งใจแน่วแน่และมีพื้นฐานทางศีลธรรมที่มั่นคง (คิดดีทำดี) ตามแนวทางปฏิบัติของท่าน

สรุปได้ว่า อำนาจบารมีของหลวงปู่สรวง ได้แปรเปลี่ยนเป็นพลังศรัทธาทางวัตถุ โดยเฉพาะการบูชาวัตถุมงคลที่เชื่อว่ามีพุทธคุณด้านเมตตามหานิยม แคล้วคลาด และโชคลาภ พิธีกรรมการบูชาที่มีรายละเอียดเฉพาะ เช่น เครื่องบูชา ค่าครู และคาถาอธิษฐานช่วยเสริม “การลงทุนทางจิตวิญญาณ” ของผู้ศรัทธา ทำให้ความเชื่อมีพลังและความหมายยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม ความนิยมสูงก่อให้เกิดปัญหาการปลอมแปลงวัตถุมงคล จึงจำเป็นต้องมีการจัดการและรับรองความถูกต้องโดยสถาบันผู้สืบทอด เพื่อรักษาความเชื่อมั่นในบารมีของท่าน ในเชิงเศรษฐกิจ วัดไพรพัฒนาและวัดเทพสรธรรมาราม ได้กลายเป็นศูนย์กลางท่องเที่ยวเชิงศรัทธา การจัดงานประจำปีดึงดูดผู้คนจำนวนมาก สร้างรายได้และระบบเศรษฐกิจแก่ชุมชนชายแดนอีสานใต้ แม้แก่นคำสอนของท่านจะเน้นการละวางและบุญกิริยาวัตถุ 3 แต่ในระดับความเชื่อประชานิยม บารมีของท่านกลับเชื่อมโยงกับโชคลาภ ทั้งนี้ยังตั้งอยู่บนเงื่อนไขทางศีลธรรม คือผู้ศรัทธาต้องคิดดีทำดีจึงจะสมหวังตามความเชื่อดังกล่าว

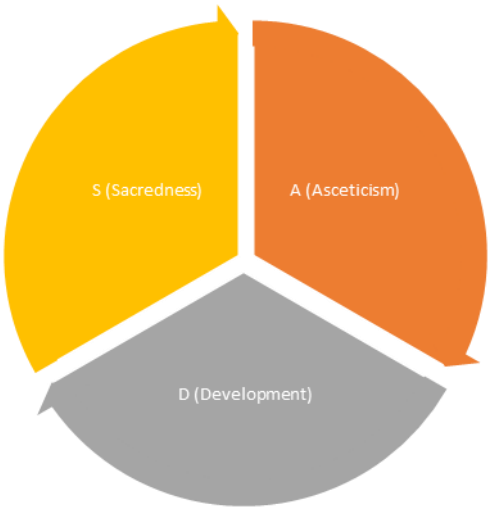
องค์ความรู้ใหม่

ผู้เขียนได้นำเสนอองค์ความรู้ใหม่จากการศึกษา เป็น “S-A-D Model” เพื่อการเปลี่ยนผ่านจาก “ความศักดิ์สิทธิ์ส่วนบุคคล” (Individual Charisma) ไปสู่ “ความศรัทธาเชิงสถาบัน” (Institutionalized Faith) อธิบายได้ดังนี้

1. S (Sacredness) = ศักดิ์สิทธิ์ หมายถึง อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ และบารมีเฉพาะตัว

2. A (Asceticism) = สันโดษ หมายถึง วัตรปฏิบัติที่เรียบง่าย ไม่ยึดติด และแก่นธรรม “ทาน ศีล ภาวนา”

3. D (Development) = สถาบัน/สังคม หมายถึง การต่อยอดศรัทธาสู่การพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจ และจิตวิญญาณชุมชน ดังแผนภูมิภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1: องค์ความรู้ใหม่ “S-A-D Model” เพื่อการเปลี่ยนผ่านจาก “ความศักดิ์สิทธิ์ส่วนบุคคล” (Individual Charisma) ไปสู่ “ความศรัทธาเชิงสถาบัน”(Institutionalized Faith)

บทสรุป

หลวงปู่สรวง เทวดาเล่นดิน เป็นพระดาบสผู้มีภาพลักษณ์ลี้ลับและเหนือโลก โดยมีชีวประวัติที่คลุมเครือ ไม่ปรากฏอายุแน่ชัด และไม่เปิดเผยเรื่องราวของตนเอง ความไม่ชัดเจนนี้กลับกลายเป็นปัจจัยสำคัญที่เสริมสร้างบารมี ทำให้ท่านถูกมองว่าเป็น “ผู้วิเศษ” และ “พระผู้พ้นโลก” ที่อยู่เหนือการตรวจสอบแบบโลกียวิสัย

บทบาทของท่านถูกกำหนดผ่านการเป็น “พระดาบส” หรือฤๅษีชีไพร ผู้ไม่ยึดติดในสังคมสงฆ์แบบปกติ ธุดงค์อยู่ตามป่าและทุ่งนา ดำรงชีวิตอย่างสมถะ อาศัยตบะ ฌาน และอภิญญาเป็นฐานแห่งพลังจิตวิญญาณ คำสอนของท่านแม้จะน้อย แต่ลึกซึ้ง โดยเน้นการไม่ยึดมั่นถือมั่น และสอดคล้องกับหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 คือ ทาน ศีล และภาวนา

ภาพลักษณ์ “เทวดาเล่นดิน” ของหลวงปู่สรวงถูกตอกย้ำผ่านเรื่องเล่าปาฏิหาริย์ เช่น การย่นระยะทาง หุงข้าวไม่หมด เสกวัตถุให้เป็นพระธาตุ และการรับรู้โลกเร้นลับ ปาฏิหาริย์เหล่านี้ไม่เพียงสร้างศรัทธา แต่ยังสื่อคำสอนเรื่องความไม่ยึดติด และการใช้พลังจิตเพื่อการรู้แจ้งมากกว่าการครอบครอง หลังการละสังขาร อำนาจบารมีของท่านได้เปลี่ยนผ่านสู่รูปแบบสถาบัน โดยมีวัดไพรพัฒนาเป็นศูนย์กลางความศรัทธา และมีศิษย์เอกเป็นผู้สืบทอดมรดกธรรม พิธีกรรมสำคัญ เช่น งานครบรอบวันละสังขารและพิธีเทวตาพลี มีบทบาทในการยืนยันสถานะ “เทวดา” ของท่านในเชิงพิธีกรรมและสังคม ในด้านสังคมและเศรษฐกิจ ความศรัทธาในหลวงปู่สรวงก่อให้เกิดวัฒนธรรมการ

บูชาวัตถุมงคลและการท่องเที่ยวเชิงศาสนา แม้แก่นคำสอนจะเน้นการละวาง แต่ในระดับประชานิยมกลับเชื่อมโยงกับโชคลาภและความสำเร็จ อย่างไรก็ตาม ความเชื่อนี้ยังตั้งอยู่บนหลักศีลธรรม คือการคิดดี ทำดี จึงจะเกิดผลตามความศรัทธา

เอกสารอ้างอิง

ดำรงธรรม (นามแฝง). (2556). *หลวงปู่สรวง พระอริยะผู้ทะลุมิติเวลา*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทไทยควอลิตี้บุ๊ค.

ทิพยจักร (นามแฝง). (2554). *หลวงปู่สรวง เทวดาเดินดิน ผู้วิเศษแห่งเขาพนมกุเลน*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี: สำนักพิมพ์กรีน ปัญญาญาณ.

เทวฤทธิ์ (นามแฝง). (2559*). ปาฏิหาริย์ บันดาลโชค หลวงปู่สรวง เทวดาเล่นดิน*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ทิพยมงคล.

ธนปกรณ์ วิศวามิตร. (2565, 30 ตุลาคม). *ปาฏิหาริย์เลขเด็ด หลวงปู่สรวงเทวดาเดินดิน เกศาหุ่นสีผึ้งงอก*. https://www.opt-news.com/

ธุลีธวัช (chai173). (2554, 23 มิถุนายน). *หลวงปู่สรวง (ลูกตาเบ๊าะ) ผู้วิเศษแห่งภูตะแบง*. https://www.madchima.org/

พระมหาภูลังกา เขมทสฺสี. (2557). *ตามรอยธรรมหลวงปู่สรวง เทวดาเดินดิน*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: ทำดี ทีม.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มานพ นักการเรียน และคณะ. (2567). การศึกษาตีความและถอดรหัสคำสอนของหลวงปู่สรวงเทวดาเล่นดิน. *วารสารปัญญาและคุณธรรม, 1(1):* 1-16.

สุธน ศรีหิรัญ. (2556). *ประวัติ อภินิหาร และวัตถุมงคล หลวงปู่สรวง เทวดาเล่นดิน*. (พิมพ์ครั้งที่ 2) กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บางกอกสาส์น.

Lemon8. (2568, 10 ธันวาคม). *หลวงปู่สรวง (เทวดาเดินดิน)*. lemon8-app.com.

MaHa Channel. (2568, 28 มีนาคม). *EP. 461 หลวงปู่สรวง เทวดาเดินดินแห่งเขาพนมกุเลน [ตอนที่ 1]*. YouTube.

topnews. (2565). *จัดยิ่งใหญ่ ครบรอบ 22 ปี วันละสังขารหลวงปู่สรวง ศิษย์นับพันร่วมพิธีทำบุญ*. https://www.topnews.co.th/.

พระกษิติครรภ์โพธิสัตว์: รูปแบบบารมีที่ปรากฏในเรื่องเล่าในพระพุทธศาสนา

Ksitigarbha Bodhisattva: Patterns of Pāramitā in Buddhist Narratives

แม่ชีนวพร กุลธวัชวิชัย Maechee Nawaporn Gultawatvichai
คณะพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Buddism, Mahachulalongkornrajavidyalaya Univiersity
Corresponding author, e-mail: Nawaporn.gul@gmail.com

Received February 22, 2026; **Revised** April 8, 2026; **Accepted:** June 30, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องพระกษิติครรภ์โพธิสัตว์: รูปแบบบารมีที่ปรากฏในเรื่องเล่าในพระพุทธศาสนา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการเล่าเรื่องบารมีในพระพุทธศาสนา โดยมุ่งวิเคราะห์กรณีของพระกษิติครรภ์โพธิสัตว์ในบริบทของพระพุทธศาสนานิกายมหายาน ผ่านกรอบแนวคิดเรื่องการเล่าเรื่องทางศาสนาและแนวคิดเรื่องบารมีในพระพุทธศาสนา ผลการศึกษาพบว่า การเล่าเรื่องบารมีในพระพุทธศาสนาทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการสื่อสารคุณค่าทางจริยธรรมและอุดมคติของพระโพธิสัตว์ โดยปรากฏการสั่งสมบารมีผ่านภพภูมิต่างๆ ได้แก่ ภพมนุษย์ ภพสัตว์ และภพเทพ ซึ่งแต่ละภพสะท้อนการบำเพ็ญบารมีในมิติที่แตกต่างกัน ทั้งด้านเมตตา กรุณา ขันติ อธิษฐาน และปัญญา สำหรับกรณีพระกษิติครรภ์โพธิสัตว์ เรื่องเล่าในพระสูตรได้เน้นย้ำพระมหาปณิธานในการช่วยเหลือสรรพสัตว์ก่อนการตรัสรู้ของตนเอง อันสะท้อนอุดมคติพระโพธิสัตว์แบบมหายานที่ให้ความสำคัญกับพระมหากรุณาธิคุณควบคู่กับพระมหาปัญญาธิคุณ จากผลการศึกษาสรุปได้ว่า เรื่องเล่าของพระกษิติครรภ์โพธิสัตว์มิได้เป็นเพียงวรรณกรรมเชิงศรัทธา หากแต่เป็นโครงสร้างเรื่องเล่าที่ทำหน้าที่ปลูกฝังจริยธรรม สร้างความเข้าใจเรื่องกรรมและการสั่งสมบารมี และเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ การหลุดพ้นเพื่อประโยชน์สุขของสรรพสัตว์ทั้งปวง

คำสำคัญ: บารมี; พระกษิติครรภ์โพธิสัตว์; เรื่องเล่าทางพระพุทธศาสนา

Abstract

This academic article, Ksitigarbha Bodhisattva: Patterns of Pāramitā in Buddhist Narratives, aims to examine narrative representations of pāramitā (perfections) in Buddhism through the case study of Ksitigarbha Bodhisattva within the Mahāyāna tradition. Employing documentary research methodology, the study analyzes key textual sources, particularly the Kṣitigarbha Bodhisattva Pūrvapraṇidhāna Sūtra, along with related Theravāda and Mahāyāna scholarly works. The analytical framework integrates narrative theory with Buddhist concepts of pāramitā. The findings indicate that Buddhist narratives function as an essential medium for conveying ethical values and the Bodhisattva ideal. The accumulation of pāramitā is presented across multiple realms of existence-human, animal, and divine-each illustrating distinct dimensions of moral cultivation, including compassion, patience, determination, and wisdom. In the case of Ksitigarbha Bodhisattva, the narratives emphasize his great vow to liberate all sentient beings, especially those suffering in hell realms, prior to attaining Buddhahood. This reflects the Mahāyāna emphasis on altruistic liberation grounded in both great compassion and profound wisdom. The study concludes that the narratives of Ksitigarbha Bodhisattva are not merely devotional literature but constitute a meaningful narrative structure that reinforces ethical conduct, elucidates karmic principles, and articulates the ultimate goal of Buddhism-the liberation of all beings from suffering.

Keywords: Pāramitā; Ksitigarbha Bodhisattva; Buddhist Narratives

บทนำ

การเล่าเรื่องในพระพุทธศาสนาเป็นการกล่าวถึงลักษณะของบุคคลที่จะต้องผ่านอุปสรรคต่างๆ ในแง่ของปัญหาที่ปรากฏในการดำเนินชีวิตนั้นอาจเป็นเงื่อนไขที่ทำให้บุคคลในทางพระพุทธศาสนาจะเลือกปฏิบัติที่แตกต่างกันไป ดังกรณีที่เจ้าชายสิทธัตถะเลือกที่จะออกบวชท่ามกลางปัญหาในการแสวงหาความหลุดพ้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2544) ในแง่นี้จะพบวิธีการเล่าเรื่องที่หลากหลาย ได้แก่การเล่าแบบเรื่องเล่า ที่อาศัยอิทธิพลพื้นบ้านและการเล่าแบบนิทานที่มีบทสรุปดีและมีคติสอนใจ

การเล่าเรื่องในพระพุทธศาสนาเป็นวิธีการสื่อสารคำสอนที่สำคัญอย่างหนึ่งซึ่งปรากฏทั้งในพระสุตตันตปิฎกและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในยุคหลัง เรื่องเล่าเหล่านี้มักกล่าวถึงลักษณะ

ของบุคคลที่ต้องผ่านอุปสรรคต่างๆ ในการดำเนินชีวิตและแสดงให้เห็นถึงวิธีการปฏิบัติตนเพื่อบรรลุจุดหมายทางธรรมวิธีการเล่าเรื่องในพระพุทธศาสนามีหลายรูปแบบ อาทิการเล่าแบบชาดกที่เน้นเรื่องราวในอดีตชาติการเล่าแบบอวทานที่เน้นผลของกรรมและการเล่าแบบนิทานที่มีคติสอนใจ รูปแบบการเล่าเรื่องเหล่านี้ต่างมีจุดมุ่งหมายเพื่อสื่อสารหลักธรรมให้เข้าใจได้ง่ายและเกิดศรัทธาในการปฏิบัติธรรม (Castle, 2007)

ในบรรดาเรื่องเล่าทางพระพุทธศาสนาเรื่องราวของพระกษิติครรภ์โพธิสัตว์ถือเป็นหนึ่งในเรื่องที่มีอิทธิพลอย่างมาก ในพระพุทธศาสนานิกายมหายานโดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชียตะวันออก พระกษิติครรภ์โพธิสัตว์เป็นพระโพธิสัตว์ที่ได้รับความนับถือมาก ในศาสนาพุทธนิกายมหายานในภูมิภาคเอเชียตะวันออก มักมีรูปลักษณ์เป็นพระภิกษุมหายาน นามของพระโพธิสัตว์องค์นี้แปลได้ว่า “ขุมทรัพย์แห่งแผ่นดิน” หรือ “ครรภ์แห่งแผ่นดิน” ซึ่งสื่อถึงคุณสมบัติ ในการรองรับและหล่อเลี้ยงสรรพสัตว์เหมือนดังแผ่นดิน (พระวิศวภัทรเชี่ยเกี๊ยก, 2552)

ในเชิงโครงสร้างนิทานพื้นบ้าน (Structuralism) ตามแนวคิดของ วลาดิเมียร์พรอปป์ (Vladimir Propp) เรื่องเล่าบารมีมักประกอบด้วยรูปแบบเฉพาะ เช่น การเดินทางจากบ้านการเผชิญหน้ากับอันตรายและการต่อสู้กับวายร้าย (Vladimir, 1968) เพื่อทดสอบระดับความยิ่งยวดของบารมีทั้ง 10 ประการ ตั้งแต่ขั้นธรรมดาอุปบารมีจนถึงปรมัตถบารมี (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2561) บทความนี้มุ่งศึกษารูปแบบบารมีที่ปรากฏในเรื่องเล่าของพระกษิติครรภ์โพธิสัตว์ โดยพิจารณาผ่านกรอบทฤษฎีเรื่องเล่า และแนวคิดเรื่องบารมีในพระพุทธศาสนา เพื่อทำความเข้าใจคุณค่าทางจริยธรรม และอุดมคติแห่งพระโพธิสัตว์ที่สื่อสารผ่านเรื่องเล่าดังกล่าว

การเล่าเรื่องในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดคำสอน โดยปรากฏทั้งในพระสุตตันตปิฎกและวรรณกรรมยุคหลัง มักนำเสนอเรื่องราวของบุคคลที่ต้องเผชิญอุปสรรคและแสดงแนวทางปฏิบัติเพื่อบรรลุจุดหมายทางธรรม เช่น กรณีเจ้าชายสิทธัตถะออกบวชเพื่อแสวงหาความหลุดพ้น ทั้งนี้ การเล่าเรื่องมีหลายรูปแบบ ได้แก่ ชาดกที่เน้นอดีตชาติ อวทานที่แสดงผลแห่งกรรม และนิทานที่ให้คติสอนใจ โดยมีเป้าหมายเพื่อทำให้หลักธรรมเข้าใจง่ายและเสริมสร้างศรัทธาในการปฏิบัติธรรม

ในบรรดาเรื่องเล่าทางพระพุทธศาสนาเรื่องราวของพระกษิติครรภ์โพธิสัตว์ถือเป็นหนึ่งในเรื่องที่มีอิทธิพลอย่างมากในพระพุทธศาสนานิกายมหายานโดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชียตะวันออกพระกษิติครรภ์โพธิสัตว์เป็นพระโพธิสัตว์ที่ได้รับความนับถือมากในศาสนาพุทธนิกายมหายานในภูมิภาคเอเชียตะวันออกมักมีรูปลักษณ์เป็นพระภิกษุมหายานนามของพระโพธิสัตว์องค์นี้แปลได้ว่า“ขุมทรัพย์แห่งแผ่นดิน” หรือ “ครรภ์แห่งแผ่นดิน” ซึ่งสื่อถึงคุณสมบัติในการรองรับและหล่อเลี้ยงสรรพสัตว์เหมือนดังแผ่นดิน

ในประเทศไทย หนังสือ กษิติครรภ์โพธิสัตว์มูลปณิธานสูตร: พระสูตรว่าด้วยปณิธานเมื่ออดีตของพระกษิติครรภ์โพธิสัตว์ฉบับแปลของพระวิศวภัทร เซี่ยเกี๊ยก ได้ถูกเผยแพร่อย่างเป็นระบบ โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็นตอนต่างๆ เช่น “อัศจรรย์แห่งสวรรค์ชั้นดาวดึงส์”, “วิบากกรรมและโทษทัณฑ์”, “ชื่อและสภาพของนรก”, “กุศลผลบุญของผู้อยู่และผู้ล่วงลับ” และ “ภารกิจที่ทรงมอบหมาย” ซึ่งไม่เพียงทำให้ผู้อ่านเข้าใจโครงสร้างพระสูตรได้อย่างลุ่มลึก แต่ยังเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญสำหรับการศึกษาพระกษิติครรภ์โพธิสัตว์ในงานวิชาการไทยร่วมสมัย (พระวิศวภัทรเซี่ยเกี๊ยก, 2552)

คุณค่าของเรื่องเล่าในพระพุทธศาสนาถือเป็นสมบัติที่สำคัญของชาวพุทธ ที่ได้ผ่านกาลเวลาและการสืบทอดต่อกันมา มีคุณค่าต่อจิตใจ ต่อผู้ที่พบหรือได้ศึกษา ถึงคุณค่า ความดีงาม และมหาปณิธานอันเกินมนุษย์คนธรรมดาจะทำได้ยากยิ่ง ของพระมหาโพธิสัตว์พระกษิติครรภ์ ซึ่งเป็นที่เคารพที่น้อมนอบอย่างยิ่งของชาวพุทธศาสนา โดยเฉพาะในพุทธศาสนามหายาน การที่ผู้วิจัยได้เลือกที่จะศึกษาเกี่ยวกับเรื่องเล่าของพระมหาโพธิสัตว์เจ้าองค์นี้ มีความตั้งใจเพื่อที่จะให้ ผู้ที่มีความสนใจ ได้รับรู้ถึงบารมีของพระองค์ เพราะบางที การได้พบเห็นรูปลักษณ์ อาจจะรู้จักแค่ในนามของท่าน แต่การที่ได้รับรู้ถึงความเป็นมาและประวัติของท่าน จะทำให้ผู้คนได้เข้าถึงเป็นรูปธรรมมากขึ้น และได้เห็นการบำเพ็ญกว่าจะมาเป็นพระโพธิสัตว์ที่ผู้คนได้กราบไหว้

แนวคิดเรื่องบารมีในพระพุทธศาสนา

คำว่า “บารมี” มีความเกี่ยวเนื่องทางรากศัพท์กับคำว่า “บรม” หรือ “ปรม” ซึ่งต่างหมายถึง “อย่างยิ่ง” หรือ “อย่างสูงสุด” ดังจะเห็นได้จากคำว่า บรมสุข ที่แปลว่า “ความสุขอย่างยิ่ง” หรือ “ความสุขอันสูงสุด” เมื่อคำว่า บรม พัฒนาเป็นคำว่า บารมีจึงสื่อความหมายถึง “ธรรมะ” หรือ “คุณธรรม” ที่บุคคลบำเพ็ญด้วยความเพียรพยายามอย่างยิ่งยวด เพื่อบรรลุจุดหมายอันประเสริฐและสูงส่งทางจิตวิญญาณ โดยนัยนี้ “บารมี” จึงสะท้อนถึงคุณธรรมอันยิ่งใหญ่ ซึ่งผู้บำเพ็ญมุ่งปฏิบัติด้วยความตั้งใจมั่นและต่อเนื่อง เพื่อเข้าถึงความดีอันสูงสุด เช่น การบำเพ็ญเพื่อความเป็นพระพุทธเจ้าหรือพระโพธิสัตว์ อันเป็นเป้าหมายแห่งการตรัสรู้และความหลุดพ้นอย่างแท้จริงในทางพระพุทธศาสนา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2561)

ในส่วนของบารมีมีด้วยกันหลายระดับ หลายขั้นด้วยกัน โดยบารมีที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบำเพ็ญ มีคุณธรรมหลักที่สำคัญ อยู่ 10 ประการด้วยกัน หรือที่เรียกว่า บารมี 10 หรือ ทศบารมี หมายถึง ปฏิปทาอันยวดยิ่ง คุณธรรมที่ประพฤติปฏิบัติอย่างยิ่งยวด คือ ความดีที่บำเพ็ญอย่างพิเศษเพื่อบรรลุซึ่งจุดหมายอันสูง เช่น ความเป็นพระพุทธเจ้า และความเป็นมหาสาวก เป็นต้น โดยบารมีนั้นในพระพุทธศาสนาปรากฏ 10 อย่างคือ

1. ทาน การให้ การเสียสละ

2. ศีล การรักษากายวาจาให้อยู่ในหลักความประพฤติที่เป็นแบบแผนแห่งภาวะของตน, ความประพฤติดีงามถูกต้องตามระเบียบวินัย

3. เนกขัมมะ การออกบวช, ความปลีกตัวปลีกใจจากกาม

4. ปัญญา ความรอบรู้, ความหยั่งรู้เหตุผล เข้าใจสภาวะของสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง และรู้จักแก้ไขปฏิบัติจัดการต่างๆ

5. วิริยะ ความเพียร, ความแกล้วกล้า ไม่เกรงกลัวอุปสรรค พยายามบากบั่นอุตสาหะ ก้าวหน้าเรื่อยไป ไม่ทอดทิ้งธุระหน้าที่

6. ขันติ ความอดทน, ความทนทานของจิตใจ สามารถใช้สติปัญญาควบคุมตนให้อยู่ในอำนาจเหตุผล และแนวทางความประพฤติหรือการปฏิบัติ ที่ตั้งไว้เพื่อจุดหมายอันชอบ ไม่ลุอำนาจกิเลส

7. สัจจะ ความจริง คือ พูดจริง ทำจริง และจริงใจ

8. อธิษฐาน ความตั้งใจมั่น, การตัดสินใจเด็ดเดี่ยว วางจุดหมายแห่งการกระทำของตนไว้แน่นอน และดำเนินตามนั้นแน่วแน่

9. เมตตา ความรักใคร่, ความปรารถนาดี มีไมตรี คิดเกื้อกูลให้ผู้อื่นและเพื่อนร่วมโลกทั้งปวงมีความสุขความเจริญ

10.อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง, ความวางใจสงบราบเรียบสม่ำเสมอ เที่ยงธรรม และดำรงอยู่ในธรรม ไม่เอนเอียงหรือหวั่นไหวไปด้วยความยินดียินร้ายชอบชังหรือแรงเย้ายวนยั่วยุใดๆ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546)

ขณะที่บารมีตามลำดับการบำเพ็ญนั้นได้ถูกยกระดับเพื่อแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของพระพุทธเจ้า เป็นคุณธรรมอันยิ่งใหญ่ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสั่งสมบำเพ็ญมาอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาที่ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ แม้คำว่า “บารมี” จะหมายถึงการบำเพ็ญคุณธรรมขั้นสูงอยู่แล้ว แต่ในพระพุทธศาสนายังได้จำแนกบารมีออกเป็นระดับต่างๆ ตามความยิ่งยวดของการเสียสละและความเพียรพยายาม ได้ 3 ระดับคือ 1. บารมี 2. อุปบารมี และ 3. ปรมัตถบารมี ซึ่งถือเป็นลำดับขั้นแห่งการพัฒนาคุณธรรมให้ถึงความบริบูรณ์ คือ

1. บารมี (ขั้นธรรมดา) เป็นระดับพื้นฐานของการบำเพ็ญคุณธรรม หมายถึงการเสียสละและการทำความดีด้วยความสม่ำเสมอ โดยมุ่งช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น ตัวอย่างเช่น การบำเพ็ญทานของพระโพธิสัตว์ในระดับต้น ได้แก่ การสละทรัพย์สินสิ่งของเพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ผู้ยากไร้ ผู้ตกทุกข์ได้ยาก การเสียสละเช่นนี้เรียกว่า ทานบารมี

2. อุปบารมี (ขั้นสูง) เป็นระดับที่การเสียสละทวีความยิ่งยวดมากขึ้น จนถึงขั้นที่ต้องสละสิ่งสำคัญของตน เช่น อวัยวะ เลือดเนื้อ หรือสิ่งที่มีค่ามาก เพื่อประโยชน์ของสรรพสัตว์หรือเพื่อรักษาคุณธรรมอันดีงาม การสละอวัยวะเพื่อผู้อื่นในระดับนี้เรียกว่า ทานอุปบารมี

3. ปรมัตถบารมี (ขั้นสูงสุด) เป็นระดับสูงสุดของการบำเพ็ญบารมี หมายถึงการเสียสละอย่างเด็ดเดี่ยวเพื่อธำรงรักษาธรรม ความถูกต้อง และสัจธรรม แม้ชีวิตก็ทรงพร้อมจะสละเพื่อประโยชน์สูงสุดของสรรพสัตว์ ดังเช่นเหตุการณ์ในชาดกหลายเรื่องที่พระโพธิสัตว์ทรงสละพระชนม์ชีพเพื่อรักษาธรรมและเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น การสละชีวิตในลักษณะนี้เรียกว่า ทานปรมัตถบารมี

นอกจากนี้ คุณธรรมอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นศีล เนกขัมมะ วิริยะ ขันติ สัจจะ อธิษฐาน เมตตา หรือปัญญา ก็มีลักษณะการจำแนกตามระดับเดียวกัน คือบารมี (ขั้นต้น) สู่ อุปบารมี (ขั้นสูง) สู่ ปรมัตถบารมี (ขั้นสูงสุด) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความจริงจัง ความมุ่งมั่น และพระมหากรุณาธิคุณของพระโพธิสัตว์ที่ทรงตั้งใจบำเพ็ญคุณธรรมทั้งปวงให้ถึงพร้อม เพื่อความตรัสรู้และเพื่อประโยชน์สุขของสรรพสัตว์ทั้งหลาย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2561)

การเล่าเรื่องบารมีของพระโพธิสัตว์ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา

การเล่าเรื่องบารมีในทางพระพุทธศาสนามิใช่เพียงการบันทึกชีวประวัติ แต่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสในปาฏิหาริย์เท่านั้น โดยมีการเล่าแบบอวทาน หรือในพระพุทธศาสนาเถรวาทคืออปทาน อันเป็นการเล่าถึงการบำเพ็ญบารมีอันเป็นธรรมเครื่องบ่มพระโพธิญาณเหล่านี้ทั้งที่เป็นบารมี 10 อุปบารมี 10 และปรมัตถบารมี 10 (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 33 ข้อที่ 122 หน้าที่ 776, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การเล่านี้เป็นการสื่อสารลักษณะของพระพุทธเจ้าซึ่งแสดงออกถึงคุณธรรมพิเศษที่อยู่เหนือกว่าคนธรรมดาทั่วไปที่เรียกว่า บารมี และบารมีนี้เองจะถูกกล่าวถึงผ่านลักษณะอภิมหาเรื่องเล่า" (Metanarrative) ที่ซ่อนมโนคติทางสังคมและคุณค่าจริยธรรมไว้ภายใต้โครงสร้างเรื่องเล่าเอาไว้ (Castle, 2007) โดยคำว่า “บารมี” มีรากศัพท์มาจากคำว่า “บรม” หมายถึงคุณธรรมที่บุคคลบำเพ็ญด้วยความเพียรพยายามอย่างยิ่งยวดเพื่อบรรลุจุดหมายอันประเสริฐและสูงส่งทางจิตวิญญาณ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2561) โดยการเล่าเรื่องปรากฏผ่านการสั่งสมคุณธรรมในภพภูมิต่างๆ ดังนี้

1. การเล่าบารมีของมนุษย์ในทางพระพุทธศาสนา การเล่าเรื่องถึงบารมีของพระโพธิสัตว์จะประกอบด้วยเรื่องเล่าที่มีลักษณะพิเศษที่มีลักษณะเฉพาะพระองค์ทั้งนี้มาจากการเล่าเรื่องนี้พระอรรถกถาจารย์เป็นผู้ประพันธ์จึงเป็นที่มาของการเล่าเรื่องที่อธิบายให้เห็นภาพของความพิเศษของพระโพธิสัตว์ที่เหนือกว่าคนทั่วไป จึงพบเรื่องเล่าเหล่านี้ในการเล่าบารมีในภพภูมิมนุษย์มักเน้นที่การตัดสินใจท่ามกลาง ความขัดแย้งทางศีลธรรม (Moral Conflict) ซึ่งเป็นการพิสูจน์ความแข็งแกร่งของจิต (Kalupahana, 2008) จะพบวิธีการเล่าแบบนี้ในพระกษิติครรภ์โพธิสัตว์ ซึ่งมีปณิธานว่า “ตราบใดนรกยังไม่สิ้นคนบาป ตราบนั้นจะไม่ขอบรรลุพุทธภูมิ” จากคำปณิธานนี้จะเห็นได้ว่าพระโพธิสัตว์ย่อมไม่ละทิ้งแม้แต่สัตว์เพียงผู้เดียว ท่านจะต้องเป็นบุคคลสุดท้ายในการบรรลุถึงความตรัสรู้ หลังจากที่ได้ช่วยขนสัตว์ทั้งหลายให้ข้ามโอฆะกันดารอันเป็นบ่อแห่งทุกข์นี้จนหมดสิ้นแล้ว (สุมาลี มหณรงค์ชัย,

2543) จึงเป็นที่มาของการสร้างอัตลักษณ์ทางสังคมและความกตัญญูที่แสดงให้เห็นคุณธรรมที่จะทำให้อุดมการณ์นั้นบรรลุผลได้ ดังอดีตชาติของพระกษิติครรภ์โพธิสัตว์ที่เสวยพระชาติเป็น ธิดากษัตริย์ผู้เปี่ยมด้วยความกตัญญู ทรงยอมบำเพ็ญกุศลและตั้งจิตอธิษฐานอย่างแรงกล้าเพื่อช่วยมารดาให้พ้นจากนรกภูมิ (พระวิศวภัทรเชี่ยเกี๊ยก, 2552) เรื่องนี้สะท้อนถึงการสร้างตัวตนทางสังคม (Sociological Subject) ที่ทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมต่อระหว่างหน้าที่ตามจารีต (ความกตัญญู) กับโลกทางธรรม (Stuart, 1992)

2. การเล่าบารมีของสัตว์ เป็นการเล่าแบบพิเศษ เพราะธรรมดาสัตว์นั้นจะถูกมองว่าเป็นเดรัจฉาน และมีชาติภูมิต่ำกว่ามนุษย์ แต่ด้วยการที่พระโพธิสัตว์ไปเกิดเป็นสัตว์จึงพบวิธีการเล่านี้สอดคล้องกับหลักการนำเสนอคุณธรรมของสัตว์เหล่านั้นในแง่ของการเป็นเจ้าแห่งสัตว์ หรือเป็นกษัตริย์ของสัตว์ก็ได้ ในแง่นี้จึงเป็นการเล่าบารมีของสัตว์มักปรากฏในรูปแบบชาดก ซึ่งชาดกในพระพุทธศาสนาเถรวาทเป็นเรื่องเล่าที่สะท้อนอดีตชาติและการสั่งสมบารมีของพระพุทธเจ้า โดยใช้รูปแบบการเล่าเรื่องผสมคำสอนทางศาสนา ซึ่งพัฒนามาจากวัฒนธรรมการเล่าเรื่องในยุคสมัยนั้น ชาดกมิได้เป็นเพียงนิทาน หากเป็นสื่อสำคัญในการอธิบายคุณลักษณะของพระโพธิสัตว์ผ่านการอุบัติในรูปแบบต่างๆ ทั้งมนุษย์และสัตว์ เรื่องเล่าเหล่านี้ช่วยตอกย้ำอุดมคติความเป็นพระพุทธเจ้าที่สมบูรณ์ ซึ่งตั้งอยู่บนคุณธรรมหลักสองประการ คือ พระมหาปัญญาธิคุณและพระมหากรุณาธิคุณ (Reynolds, 2002) โดยในรูปแบบการเล่านั้น เป็นการใช้การเล่าผ่านการถอดแบบ (Replica narrative) หรือการเล่าเรื่องแบบตัวแทน โดยเป็นวิธีการเล่าโดยหยิบเอาเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งขึ้นมาเพื่อนำเสนอให้ผู้อื่นได้ชมหรือได้ฟัง โดยมุ่งหวังผลในด้านการสื่ออารมณ์ เพื่อสื่อสารจริยธรรมให้ชัดเจนยิ่งขึ้น (เพลโต, 2559)

3. การเล่าบารมีของเทพ มนุษย์ในทุกยุคสมัย เมื่อเผชิญกับภัยพิบัติหรือความไม่แน่นอนของชีวิต มักแสวงหาที่พึ่งทางจิตใจ โดยเชื่อว่ามีอำนาจลี้ลับที่มองไม่เห็นแต่สามารถคุ้มครองและช่วยให้พ้นจากความทุกข์ได้ ความเชื่อนี้นำไปสู่การอ้อนวอนและบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในฐานะเทพเจ้าหรือเทวดา ซึ่งเป็นรูปแบบความเชื่อที่ปรากฏมาอย่างยาวนานในอารยธรรมโบราณ ในอารยธรรมกรีก–โรมัน เทพเจ้าถูกยกย่องว่าเป็นผู้ควบคุมกฎธรรมชาติและชะตากรรมของมนุษย์ เช่น เทพแห่งสวรรค์ ความตาย มหาสมุทร หรือสงคราม การบูชาเทพเจ้าจึงมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดความมั่นคงและความผาสุกในชีวิตมนุษย์ เช่นกันกับ ในศาสนาคริสต์ โดยเฉพาะนิกายโรมันคาทอลิกและอีสเทิร์นออร์ทอดอกซ์ ความเชื่อเรื่องเทวดาได้รับการจัดระบบอย่างชัดเจน โดยมองว่าเทวดาเป็นทูตสวรรค์ ผู้ทำหน้าที่ช่วยเหลือมนุษย์ และมีการแบ่งลำดับชั้นของเทวดาอย่างเป็นระบบ (แม่ชีบุญช่วย ศรีเปรม และพระครูวินัยธรบุญศรี ญาณวุฑฺโฒ, 2564) ขณะเดียวกัน ศาสนาฮินดูซึ่งมีลักษณะพหุเทวนิยม ยกย่องเทพเจ้าจำนวนมากในฐานะผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ เทวดาจึงเป็นแก่นหลักของความเชื่อ และมีบทบาทโดยตรงต่อชีวิตมนุษย์ แนวคิดเรื่องเทพและเทวดาปรากฏมาตั้งแต่สมัยพระเวท และได้รับการ

พัฒนาอย่างต่อเนื่องในวรรณคดีสันสกฤต (ประจักษ์ ประภาพิทยากร, 2529) สำหรับพระพุทธศาสนา แม้จะได้รับอิทธิพลจากความเชื่อดั้งเดิมดังกล่าว แต่ได้ปรับกรอบความหมายของเทวดาให้สอดคล้องกับหลักกรรมและไตรลักษณ์ โดยมองว่าเทวดายังคงอยู่ในวัฏสงสาร มีการเกิดและดับตามเหตุปัจจัย วรรณกรรมพุทธศาสนาได้กำหนดบทบาทของเทวดา เช่น ท้าวจตุโลกบาล ผู้ปกครองทิศทั้งสี่ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราช ซึ่งมีหน้าที่คุ้มครองโลก รับฟังธรรม และสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ซึ่งในมุมมองของพระพุทธศาสนาเถรวาท เทวดา หมายถึง หมู่เทพชาวสวรรค์ ซึ่งเรียกรวมไม่ว่าจะเป็นเพศชายหรือเพศหญิง ลักษณะของเทวดานั้นมีความเป็นทิพย์ มีร่างกายที่มีแสงสว่างห้อมล้อมด้วยรัศมี และเสยความเป็นทิพย์ โดยมีอายุเฉลี่ย 1 วัน เท่ากับ 800 ปีในโลกของมนุษย์ และการที่จะเป็นเทวดาได้นั้น ต้องมีหลักธรรมประจำใจ คือ หลักเทวธรรม วัตตบท 7 บุญกิริยาวัตถุ สัมปทา 5 กุศลกรรมบถ 10 ซึ่งการเป็นเทวดานั้น มีการจำแนกชั้นต่างๆ ด้วย (พระอธิการประทุม จารุวโส, 2554) แม้ภพเทพเป็นภพที่มีความสุขสูงละเอียด แต่ในเชิงธรรมะกลับเป็นภพที่ต้องระมัดระวังเพราะอาจเกิดความประมาทดังนั้น เรื่องเล่าโพธิสัตว์ในภพเทพมักมีจุดประสงค์เพื่อชี้ให้เห็นว่าแม้อยู่ในสภาวะสุขที่สุด ก็ยังต้องบำเพ็ญบารมีอย่างไม่ลดละ เพื่อให้พ้นจากวัฏฏะโดยเช่นกัน ถึงแม้จะเป็นสุคติภพ เป็นภพภูมิที่อยู่ในภพที่ดี มีอายุยืนยาว และมีอานุภาพ มากกว่ามนุษย์ปรกติทั่วไป แต่ก็ยังถือว่า อยู่ในขั้นที่ด้อยกว่ากพระอริยะ (พระอธิการประทุม จารุวโส, 2554)

เมื่อกล่าวถึงทฤษฎีเกี่ยวกับเรื่องเล่า หนึ่งในนักคิดที่กล่าวถึงเรื่องเล่าทางศาสนา คือ เกรมาส Greimas (1983) กล่าวว่า เรื่องเล่าในยุคคลาสสิก โดยเฉพาะเรื่องเล่าทางศาสนา มีหน้าที่เสริมสร้างความรู้และอธิบายโลกผ่านโครงสร้างเรื่องที่ทำให้เกิดความสมจริง โดยมีตัวละครสำคัญ เช่น พระเจ้าในฐานะผู้ดำเนินเรื่อง มนุษยชาติในฐานะผู้รับสาร ศัตรูในรูปของวัตถุ และจิตใจในฐานะผู้ช่วย ซึ่งในมิติของเรื่องเล่าทางศาสนา เทพทำหน้าที่เป็นตัวละครในในการดำเนินเรื่อง

ในเรื่องราวของพระกษิติครรภ์โพธิสัตว์ ฉากหลังที่สำคัญคือ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เชื่อมต่อระหว่างโลกมนุษย์และเทวภูมิ (เสฐียรโกเศศ นาคะประทีป, 2546) พระสูตรระบุว่าพระศากยมุนีพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมท่ามกลางหมู่เทพและพรหม เพื่อมอบหมายภารกิจสำคัญให้พระกษิติครรภ์ดูแลสรรพสัตว์ในนรกภูมิภายหลังพุทธปรินิพพาน (พระวิศวภัทร เชี่ยเกี๊ยก, 2552) การเลือกใช้ภพภูมิเทพเป็นพื้นที่เล่าเรื่องมีความสำคัญเชิงสัญลักษณ์ เพราะเป็นการแสดงถึงบารมีในด้านความรับผิดชอบและการสืบสานภารกิจเพื่อส่วนรวมที่ก้าวข้ามขีดจำกัดของกาลเวลา อย่างการไร้รอยต่อภพภูมิ

เรื่องเล่าเช่นนี้ทำหน้าที่สร้างสัมมาทิฏฐิและความเชื่อมั่นใน วิปากสัทธา (เชื่อผลของกรรม) ว่ามนุษย์ทุกคนหากฝึกตนด้วยดีตามแบบอย่างพระโพธิสัตว์ ก็สามารถก้าวข้ามจากปุถุชนไปสู่ภูมิธรรมที่สูงส่งได้ (แม่ชีบุญช่วย ศรีเปรม และพระครูวินัยธรบุญศรี ญาณวุฑฺโฒ, 2564) อย่างไรก็ตาม แม้เทพจะมีชีวิตอันเป็นทิพย์และเสวยสุขด้วยรัศมีกายที่รุ่งเรือง แต่ในทัศนะของพุทธศาสนาเถรวาท

เทพยังคงเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ในสังสารวัฏที่ต้องเผชิญกับการจุติ (ความตาย) เมื่อหมดบุญ (พระอธิการประทุม จารุวโส, 2554) การเล่าบารมีของเทพจึงเป็นกุศโลบายที่นำเสนอชีวิตที่ประเสริฐ (Noble Life) ที่เพียบพร้อมด้วยศีลธรรมสมบูรณ์ (พระมหาขวัญชัย กิตฺติเมธี, 2564) เพื่อเป็นเข็มทิศให้มนุษย์กล้าที่จะคิดริเริ่มสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามและมุ่งสู่เป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพานตามวิถีแห่งพระโพธิสัตว์สืบไป (ธิติภัทร จรูญชัยกุลเจริญ, 2566)

จากการกล่าวถึงการเล่าบารมีไม่ว่าจะ การเล่าบารมีของมนุษย์ การเล่าบารมีของสัตว์ การเล่าบารมีของเทพ ไว้ว่าจะเป็นเรื่องเล่าในรูปแบบต่างการนำเสนอในด้านคุณธรรม ผ่านตัวละคร ทีเป็นมนุษย์ สัตว์ หรือเทพ มาเล่าเรื่องแฝงด้วยคุณค่าที่ซ่อนอยู่ภายใน ซึ่งมีความสำคัญยิ่งต่อพระพุทธศาสนา ในการสั่งสอนและถ่ายทอดเรื่องราวได้เป็นอย่างดี

รูปแบบเรื่องเล่าบารมีที่ปรากฏในเรื่องพระกษิติครรภ์โพธิสัตว์

การเล่าเรื่องบารมีมีปรากฏในพระพุทธศาสนา อันเป็นการเล่าเรื่องของพระโพธิสัตว์ในการบำเพ็ญเพียร โดยปรากฏในเรื่องเล่าแบบชาดกหรืออปทานของมหายาน และมีรูปแบบ ดังนี้

1. ลักษณะเรื่องเล่าพระกษิติครรภ์พระโพธิสัตว์ ตามคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่แพร่หลายในหมู่ประชาชนชาวจีน ญี่ปุ่น เกาหลี และเวียดนาม นั้นอยู่ภายใต้กรอบของพระพุทธศาสนานิกายมหายาน ซึ่งมีลักษณะสำคัญคือการยกย่องอุดมคติแห่ง “พระโพธิสัตว์” ในฐานะเป้าหมายสูงสุดที่ผู้ปฏิบัติควรมุ่งบำเพ็ญ นิกายมหายานมองว่าพระโพธิสัตว์คือผู้ที่ได้สั่งสมบุญบารมีมาอย่างยาวนาน และมีศักยภาพที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต อย่างไรก็ตามตามแนวคิดของมหายาน พระโพธิสัตว์มิได้มุ่งแสวงหาการหลุดพ้นเฉพาะตน แม้จะมีความพร้อมในการตรัสรู้และเข้าสู่พระนิพพานแล้วก็ตาม พระโพธิสัตว์ยังคงตั้งปณิธานชะลอการเข้าสู่พุทธภูมิ เพื่ออุทิศตนช่วยเหลือสรรพสัตว์ที่ยังตกอยู่ในวัฏทุกข์ให้พ้นจากความทุกข์เสียก่อน อุดมคติเช่นนี้สะท้อนให้เห็นถึงคุณธรรมแห่งการเสียสละและความกรุณาอันกว้างขวาง ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการบำเพ็ญบารมีในนามพระโพธิสัตว์ ด้วยเหตุนี้ การอุทิศตนช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่ยึดติดในความสุขหรือความหลุดพ้นของตนเอง จึงถูกยกย่องให้เป็นคุณธรรมขั้นสูงสุดของพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนามหายาน ประชาชนผู้ศรัทธาในนิกายมหายานจึงให้ความเคารพบูชาพระโพธิสัตว์อย่างลึกซึ้ง เพราะเชื่อว่าพระโพธิสัตว์เป็นผู้ใกล้ชิดและสามารถเกื้อกูลให้ตนพ้นจากความทุกข์ได้โดยตรง (เสฐียรโกเศศ นาคะประทีป, 2546) และหนึ่งในพระมหาโพธิสัตว์ที่เป็นเคารพนับถือในทางพระพุทธศาสนามหายานองค์หนึ่ง คือ พระกษิติครรภ์มหาโพธิสัตว์

พระกษิติครรภ์โพธิสัตว์เป็นหนึ่งในพระมหาโพธิสัตว์ผู้ทรงอิทธิพลอย่างยิ่งในพระพุทธศาสนามหายาน เป็นที่รู้จักในพระนาม “พระมหาปณิธานกษิติครรภ์ราชาโพธิสัตว์” อันสะท้อนถึงพระมหาปณิธานอันยิ่งใหญ่ในการเกื้อกูลสรรพสัตว์ทุกหมู่เหล่า โดยเฉพาะผู้ที่ตกทุกข์อยู่ในอบายภูมิและนรก

โลกย์ ชื่อของพระองค์ปรากฏในพระสูตรมหายานหลายคัมภีร์ แต่ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นคัมภีร์สำคัญที่สุดคือ กษิติครรภ์โพธิสัตว์มูลปณิธานสูตร ซึ่งถ่ายทอดทั้งประวัติ ปณิธาน และภารกิจของพระองค์ไว้อย่างครบถ้วน ในฉบับแปลไทยของพระวิศวภัทรเซี่ยเกี๊ยก (2552) ได้อธิบายความหมายลึกซึ้งของพระนามว่า คำว่า “กษิติ” หมายถึงแผ่นดิน ส่วน “ครรภ์” หมายถึงที่รองรับ อุปมาดั่งจิตใจที่กว้างใหญ่ มั่นคง ลึกซึ้ง และสามารถรับแบกรับความทุกข์ของสรรพสัตว์ทั้งหลายไว้ได้โดยไม่หวั่นไหว เป็นคุณสมบัติที่สะท้อนให้เห็นถึงพระมหากรุณาและพระมหาปณิธานของพระกษิติครรภ์โพธิสัตว์อย่างแท้จริง พระสูตรมูลปณิธาน เล่าว่า พระศากยมุนีพุทธเจ้าได้แสดงพระสูตรนี้ ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ท่ามกลางหมู่เทพ พรหม และพระโพธิสัตว์จำนวนมาก ในวาระนั้น พระพุทธองค์ทรงมอบภารกิจสำคัญให้พระกษิติครรภ์โพธิสัตว์ดูแลสรรพสัตว์ในภูมินรกทั้งหลายภายหลังเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว สื่อความหมายว่าพระกษิติครรภ์ทรงเป็นประหนึ่ง “ผู้สืบสานภารกิจของพระพุทธเจ้า” ในยุคหลังพุทธกาล (พระวิศวภัทรเซี่ยเกี๊ยก, 2552) นอกจากนี้ พระสูตรยังบันทึกเรื่องราวในอดีตชาติของพระองค์หลายตอน หนึ่งในตอนที่กินใจที่สุดคือ เมื่อครั้งพระองค์ทรงเกิดเป็นธิดากษัตริย์ผู้เปี่ยมด้วยความกตัญญู มารดาของนางทำบาปกรรมจนตกสู่นรกภูมิ ด้วยความรักและความกตัญญู นางจึงบำเพ็ญกุศลและตั้งจิตอธิษฐานอย่างแรงกล้าเพื่อช่วยมารดาให้พ้นจากทุกข์ในอบายภูมิ ความตั้งใจอันมุ่งมั่นนี้ได้กลายเป็นรากฐานแห่งปณิธานที่พระองค์ประกาศไว้ภายหลังว่า “ตราบใดที่สัตว์นรกยังมิหมดสิ้น จะไม่ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า” หรือที่ปรากฏในคัมภีร์ว่า “หากนรกยังไม่ว่าง ย่อมไม่ขอสำเร็จพุทธภูมิ” ปณิธานนี้ไม่เพียงแสดงถึงความเมตตาอันล้ำลึกเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงพลังใจอันไม่อาจวัดประมาณของพระโพธิสัตว์ผู้มุ่งช่วยเหลือสัตว์โลกก่อนความหลุดพ้นของตนเอง ในด้านภูมิศาสตร์ศักดิ์สิทธิ์ คัมภีร์อรรถกถาฝ่ายจีนกล่าวถึงความสัมพันธ์ของพระกษิติครรภ์โพธิสัตว์กับ “เขาเก้ายอด” (จิ่วฮวาซาน) หนึ่งในภูเขาศักดิ์สิทธิ์สี่แห่งของพระโพธิสัตว์ในประเทศจีน โดยตำนานเล่าว่า พระองค์เคยอุบัติเป็นพระภิกษุผู้มีจิตบริสุทธิ์ บำเพ็ญภาวนาและโปรดสัตว์ ณ เขาแห่งนี้เป็นเวลายาวนานหลายสิบปี จนสถานที่นั้นกลายเป็นศูนย์กลางการบูชาพระกษิติครรภ์โพธิสัตว์ และเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่สืบทอดความศรัทธามานับพันปี (พระวิศวภัทรเซี่ยเกี๊ยก, 2552)

2. ลักษณะบารมีที่ปรากฏในพระกษิติครรภ์โพธิสัตว์ เมื่อเอ่ยถึง “พระกษิติครรภ์โพธิสัตว์” ภาพแรกที่ผุดในใจของผู้ศรัทธามหายานคือพระโพธิสัตว์ผู้มีหัวใจใหญ่กว่าผืนแผ่นดิน และมีความอ่อนโยน ใจดั่งมหาสมุทร พระองค์คือผู้ประกาศมหาปณิธานอันยิ่งใหญ่ที่ก้องโลก ว่า “ตราบใดที่สัตว์นรกยังไม่หมดสิ้น ข้าจะไม่ขอตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า” คำประกาศนี้ไม่ได้เป็นเพียงถ้อยคำ แต่เป็นหัวใจของบารมีทั้งหลายที่พระองค์สั่งสมมาอย่างยิ่งยวด ซึ่งสะท้อนผ่านเรื่องเล่ามากมายใน กษิติครรภ์โพธิสัตว์มูลปณิธานสูตร (พระวิศวภัทรเซี่ยเกี๊ยก, 2552) ซึ่งได้ปรากฏบารมีอันที่เป็นน่าเรียนรู้ เพื่อยกคุณธรรมทางด้านจิตใจในมุมมองของพระโพธิสัตว์ ซึ่งจะอธิบายแต่ละบารมีที่ปรากฏเป็นลำดับต่อไป

สำหรับเรื่องเล่าที่งดงามและสะเทือนใจที่สุดเรื่องหนึ่งคือ “อดีตชาติที่พระองค์เป็นธิดากษัตริย์” ซึ่งพบในภาคต้นของพระสูตร ธิดาผู้มีความกตัญญูซึ่งผู้คนทั้งสวรรค์และมนุษย์สามารถรับรู้ได้ เธอได้บำเพ็ญกุศลทุกอย่างเท่าที่ทำได้เพื่อช่วยมารดาที่ตกนรกภูมิ ความรักอันบริสุทธิ์ผลักดันให้เธอตั้งมหาปณิธานว่า แม้ต้องลงไปในแดนนรกอันมืดหม่น ก็ยินดีทำเพื่อให้มารดาพ้นทุกข์ ความอุตสาหะและเมตตาเบื้องลึกนี้ คือ เมตตาบารมี และกรุณาบารมีที่งดงามที่สุดรูปหนึ่ง (พระวิศวภัทรเซี่ยเกี๊ยก, 2552) นอกจากเมตตาอันกว้างใหญ่ไพศาลแล้ว เรื่องราวเหล่านี้ยังเผยให้เห็น ขันติบารมีที่มั่นคงราวกับภูผา พระกษิติครรภ์ไม่เคยหวั่นไหวต่อทัณฑ์แห่งอบายภูมิ ไม่เคยหยุดลงไปปลอบประโลมสรรพสัตว์ที่กำลังทุกข์ทรมาน ขันติที่ไม่เห็นแก่ตนเช่นนี้ (สุชีพ ปุญญานุภาพ, 2540) เตือนว่าเป็นหัวใจสำคัญของโพธิสัตว์ในสายมหายาน เพราะ “ความอดทนต่อทุกข์ของผู้อื่น คือเครื่องพิสูจน์ความเป็นโพธิสัตว์อย่างแท้จริง”

อีกบารมีที่โดดเด่นราวกับแสงประทีปคือ อธิษฐานบารมี คำประกาศยิ่งใหญ่ของพระองค์ว่า “จะไม่ตรัสรู้ ตราบใดที่นรกยังไม่ว่าง” เป็นสัญลักษณ์แห่งเจตจำนงอันมั่นคงที่สุดในคัมภีร์มหายาน พระวิศวภัทรอธิบายไว้อย่างไพเราะว่า ปณิธานนี้มิใช่เพียงสัญญา แต่เป็น “คำมั่นสัญญาต่อสรรพสัตว์ทั่วทั้งโลกธาตุ” (พระวิศวภัทรเซี่ยเกี๊ยก, 2552) ซึ่งถือว่าอยู่ในเงื่อนไขของปณิธานในความปรารถนาพุทธภูมิของพุทธศาสนามหายาน โดยจะขอขนสัตว์ให้พ้นโอฆสงสารบรรลุธรรมจนหมดสิ้นก่อนตนจึงขอบรรลุธรรมเป็นคนสุดท้าย (พระมหามิตร ฐิตปญฺโญ, ม.ป.ป.)

สุดท้าย ปัญญาบารมี ก็ปรากฏอย่างลึกซึ้งในพระสูตร โดยเฉพาะเมื่อพระกษิติครรภ์อธิบาย “เหตุแห่งบาปกรรม” ของสัตว์โลกอย่างเป็นระบบ ทั้งเหตุแห่งการตกนรก การเวียนว่าย และหนทางแห่งการถอนตนจากกรรมอันหนัก เนื้อหาส่วนนี้เป็นการผสมผสานระหว่างกรุณาและปัญญาอย่างสมบูรณ์แบบ เพราะการช่วยสรรพสัตว์มิได้มีเพียงการปลอบประโลม แต่ต้องทำให้เขามองเห็นเหตุแห่งความทุกข์ด้วยปัญญาที่แจ่มชัด เมื่อรวมบารมีทั้งหมด ทั้ง เมตตา กรุณา ขันติ อธิษฐาน และปัญญา จึงเห็นภาพของพระกษิติครรภ์โพธิสัตว์ในฐานะ “ผู้แบกรับทุกข์ของเวไนยสัตว์” ซึ่งในทางปฏิบัติของพระพุทธศาสนานิกายมหายาน ในการมุ่งสู่พุทธภูมิ คือกระบวนการบำเพ็ญพระโพธิญาณอันเป็นการฝึกตนให้ดำรงอยู่ในคุณธรรมของพระโพธิสัตว์ ทั้งด้านเมตตา กรุณา และปัญญา เพื่อเกื้อกูลสรรพสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์ ในแต่ละภพชาติ พระโพธิสัตว์ต้องสั่งสมบารมีต่างๆ อย่างต่อเนื่อง ทั้งทานบารมี ขันติบารมี ปัญญาบารมี และอธิษฐานบารมี เพื่อให้จิตใจบริสุทธิ์และมั่นคงยิ่งขึ้นเมื่อบารมีทั้งปวงถึงความสมบูรณ์ พระโพธิสัตว์ย่อมก้าวสู่พุทธภูมิด้วยความตั้งมั่น พร้อมทำประโยชน์แก่สรรพสัตว์ในโลกอย่างไม่หวั่นไหว (พระมหามิตร ฐิตปญฺโญ, ม.ป.ป.) และด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้พระองค์เป็นหนึ่งในพระโพธิสัตว์ที่ชาวจีน–ไทย–ญี่ปุ่นนับถือมากที่สุดในปัจจุบัน โดยมีคติการนับถือพระกษิติครรภ์นับเป็นคติเก่าแก่ที่เกิดขึ้นอินเดียตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 10 แต่ไปแพร่หลายในจีนและญี่ปุ่น ซึ่งท่านยังได้รับการยกย่องให้เป็นผู้ใหญ่ในนรก ซึ่งมีความเชื่อให้ในการช่วยญาติของผู้ที่นับ

ถือไม่ให้ถูกลงทัณฑ์ในนรก และ ท่านยังเมตตาประทานบุตรให้ด้วย นอกจากนี้ยังมีความเชื่ออีกว่า ถ้าชาตินี้เกิดมาไม่สวย ถ้าหมั่นบูชาพระองค์แล้วชาติหน้าจะเกิดมาหน้าตาดี (Museum Press, ม. ป. ป.)

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาได้เสนอองค์ความรู้ใหม่คือรูปแบบเรื่องเล่าพระโพธิสัตว์กษิติครรภ์พระโพธิสัตว์ มี 3 องค์ประกอบหลัก ดังนี้

1. K - Ksitigarbha's Core คือแกนกลางแห่งมหาปณิธาน ประกอบด้วย มหาปณิธาน การรวมกันระหว่างพระมหากรุณาธิคุณและพระมหาปัญญาธิคุณ

2. S - Structural Journey คือโครงสร้างการเผชิญอุปสรรค ประกอบด้วยการเดินทางออกจากสภาวะเดิมเพื่อเผชิญหน้ากับความขัดแย้งทางศีลธรรม และการใช้พื้นที่เชิงสัญลักษณ์ เช่น นรกภูมิ หรือสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นเวทีในการพิสูจน์ความแข็งแกร่งของจิต

3. P - Progressive Perfections คือ ลำดับขั้นแห่งบารมี คือเสียสละขั้นต้น เช่น การสละทรัพย์สิน เพื่อช่วยผู้อื่น อุปบารมีคือ การเสียสละที่ทวีความเข้มข้น เช่น การสละอวัยวะ หรือเลือดเนื้อ และปรมัตถบารมีคือการเสียสละสูงสุด แม้ชีวิตก็ยอมสละเพื่อรักษาธรรมและช่วยเหลือสรรพสัตว์

K-S-P Model ชี้ให้เห็นว่าเรื่องเล่าทางศาสนาไม่ได้มีไว้เพื่อความบันเทิงหรือปาฏิหาริย์เท่านั้น แต่ทำหน้าที่เป็นจำลองสถานการณ์ทางจริยธรรมที่ช่วยให้ผู้รับสารเข้าใจว่าบารมีขั้นสูงสุดสามารถบรรลุได้ผ่านการตั้งปณิธานที่มั่นคง (K) ผ่านการเผชิญหน้ากับบททดสอบในชีวิต (S) และการยกระดับความเสียสละอย่างต่อเนื่อง (P) ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ภาพประกอบ 1 K-S-P Model

บทสรุป

การเล่าเรื่องในพระพุทธศาสนาไม่ใช่เพียงการบันทึกชีวประวัติเพื่อความเลื่อมใส แต่เป็นกลไกการสื่อสารหลักธรรมและจริยธรรมให้เข้าใจง่าย ซึ่งมักมีโครงสร้างเฉพาะ เช่น การเดินทางและการเผชิญอุปสรรคเพื่อทดสอบระดับความยิ่งยวดของบารมี ในมิติด้านหลักธรรมบารมี คือคุณธรรมที่บำเพ็ญอย่างยิ่งยวดเพื่อจุดมุ่งหมายสูงสุด แบ่งเป็น 10 ประการ และจำแนกความเข้มข้นเป็น 3 ระดับ ได้แก่ บารมีขั้นต้น อุปบารมี และปรมัตถบารมี ซึ่งสะท้อนผ่านเรื่องเล่าในภพภูมิต่างๆ ทั้งมนุษย์ สัตว์ และเทพ โดยเฉพาะการเล่าเรื่องในภพภูมิเทพที่ใช้สวรรค์ชั้นดาวดึงส์เป็นฉากหลัง เพื่อสร้างสัมมาทิฏฐิ และตอกย้ำมโนคติเรื่องกฎแห่งกรรม สำหรับพระกษิติครรภ์โพธิสัตว์ ถือเป็นตัวแทนอุดมคติมหายานที่โดดเด่นด้วยพระมหาปณิธาน ในการชะลอการบรรลุพุทธภูมิเพื่อช่วยเหลือสรรพสัตว์ในนรกให้หมดสิ้นก่อน เนื้อหาใน กษิติครรภ์โพธิสัตว์มูลปณิธานสูตร ได้ฉายภาพบารมีที่ชัดเจน เช่น เมตตาบารมี และกรุณาบารมี จากอดีตชาติที่ทรงเป็นธิดากษัตริย์ผู้กตัญญูบำเพ็ญกุศลช่วยมารดา ขันติบารมี ที่มั่นคงต่อภารกิจในอบายภูมิ และ อธิษฐานบารมี ที่แน่วแน่ต่อปณิธาน และปัญญาบารมี ในการชี้แนะเหตุแห่งกรรม การผสมผสานบารมีเหล่านี้ทำให้พระองค์ทรงเป็นสัญลักษณ์ของผู้แบกรับทุกข์แทนเวไนยสัตว์ และเป็นศูนย์กลางแห่งศรัทธาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกจนถึงปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

ธิติภัทร จรูญชัยกุลเจริญ. (2566). การอธิษฐานในบริบทสังคมและวัฒนธรรมไทย. *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาคติชนวิทยา.* มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ประจักษ์ ประภาพิทยากร. (2529). *เทวดานุกรมในวรรณคดี*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2544). *เรื่องเหนือสามัญวิสัยอิทธิปาฏิหาริย์เทวดา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมดา.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2561). *บารมียิ่งยวดหรือยิ่งใหญ่*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร: ม. ป.พ.

พระมหาขวัญชัย กิตฺติเมธี. (2564). *ปัญหาปรัชญา ปฐมบทแห่งปรัชญา: จากตะวันตกสู่ตะวันออก*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหามิตร ฐิตปญฺโญ. (ม.ป.ป.). *พระพุทธศาสนามหายาน*. (พิมพ์ครั้งที่2). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น.

พระวิศวภัทรเชี่ยเกี๊ยก. (2552). *พระกษิติครรภ์โพธิสัตว์มูลปณิธานสูตร (พระสูตรว่าด้วยปณิธานเมื่ออดีตของพระกษิติครรภ์โพธิสัตว์)*. กรุงเทพมหานคร: กิตติพรการพิมพ์.

พระอธิการประทุม จารุวัโส (ปรางมาศ). (2554). การศึกษาเปรียบเทียบเทวดาในทัศนะของพระพุทธศาสนา เถรวาทกับเทพในทัศนะของศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา.* บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เพลโต. (2559). *รีพับลิก (เวธัส โพธารามิก, ผู้แปล).* (พิมพ์ครั้งที่ 3). สมุทรสาคร: พิมพ์ดี.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

แม่ชีบุญช่วย ศรีเปรม และพระครูวินัยธรบุญศรี ญาณวุฑโฒ. (2564). บทบาทของเทวดาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก. *รายงานการวิจัย.* คณะศาสนาและปรัชญา ทุนเพื่อเตรียมความพร้อมเข้าสู่ตำแหน่งทางวิชาการ สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ประจำปีงบประมาณ 2564: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.* (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เสฐียรโกเศศ นาคะประทีป. (2546). *เรื่องพระโพธิสัตว์.* กรุงเทพมหานคร: บริษัทส่องศยามจำกัด.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2540). *ประวัติศาสตร์ศาสนา.* กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2543). *พุทธศาสนามหายาน (ฉบับปรับปรุงแก้ไข).* กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.

Castle, G. (2007). The Blackwell Guide to Literary Theory. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.

Greimas, A. J., (1983*). Structural Semantics: An Attempt at a Method*. Trans. By Daniele McDowell, Ronald Schleifer, and Alan Velie. Lincoln: University of Nebraska Press.

Kalupahana, D. J. (2008). *A Path of Morals Dhammapada.* Dehiwala: Buddhist Cultural Centre.

Museum Press. (ม.ป.ป.). *พระกษิติครรภ์ พระมาลัย ผู้มาโปรดสัตว์ในนรก*. https://www.museum-press.com/content/394/พระกษิติครรภ์-พระมาลัย-ผู้มาโปรดสัตว์ในนรก

Reynolds, F. E. (2002*). Rebirth Traditions and the Lineages of Gotama: A Story in Theravada Buddhology Sacred Biography in the Buddhist Traditions of South and Southeast Asia*. Delhi: Motilal Banarsidass Publishers.

Stuart, H. (1992). *The Question of Cultural Identity, In Modernity and Its Future.* edit by Stuart Hall, David Held and Tony McGrew. Cambridge: Polity Press.

Vladimir, P. (1968). *Morphology of the Fairy Tale (Trans. by Laurence Scott, 2nd rev. ed.).* Austin: University of Texas Press.

โภชเนมัตตัญญุตา: การพัฒนากรอบแนวคิดพุทธบูรณาการสู่เวชปฏิบัติโภชนาการทางการแพทย์แผนไทย

Bhojane Mattaññutā: Developing a Buddhist Integrated Conceptual Framework for Nutritional Practice in Thai Traditional Medicine

พณณกร สอนจ้อย Ponnagron Sonjoy
คณะพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding author, e-mail: Shongsaksonjoy@hotmail.com

Received April 16, 2026; **Revised** May 4, 2026; **Accepted:** June 30, 2026

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอการพัฒนาและตีความแนวคิด “โภชเนมัตตัญญุตา” (ความรู้จักประมาณในการบริโภค) จากหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปสู่กรอบแนวคิดเชิงคลินิกสำหรับกำกับการใช้โภชนบำบัดในเวชปฏิบัติการแพทย์แผนไทย โดยมีฉากหลังสำคัญคือบทบาทของอาหารต่อกระบวนการสรีรวิทยา เมตาบอลิซึม และภาวะอักเสบเรื้อรังระดับต่ำที่สัมพันธ์กับโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง ขณะเดียวกันแนวทางโภชนาการแบบมาตรฐานที่ใช้กับทุกคนยังมีข้อจำกัดในการประยุกต์ใช้จริง ส่วนในบริบทการแพทย์แผนไทย แม้อาหารถูกมองเป็นสมุฏฐานที่สัมพันธ์กับสมดุลธาตุและตรีโทษ แต่การให้คำแนะนำยังมักอยู่ในรูปข้อห้ามหรือแนวปฏิบัติตามตำราที่ขาดกรอบเชิงระบบเพื่ออธิบาย “ความพอดี” อย่างตรวจสอบได้ การศึกษานี้ใช้วิธีวิเคราะห์และสังเคราะห์เอกสารจากพระไตรปิฎก งานพุทธธรรม และองค์ความรู้เวชปฏิบัติการแพทย์แผนไทย ร่วมกับแนวคิดการแพทย์เฉพาะบุคคล เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอเชิงแนวคิดว่า โภชเนมัตตัญญุตาควรถูกยกระดับเป็น “หลักกำกับการใช้โภชนบำบัดเชิงคลินิก” (clinical regulatory principle) ในฐานะกรอบแนวคิดระดับบน (meta-clinical framework) ที่สนับสนุนการใช้ดุลยพินิจเชิงคลินิกอย่างมีเหตุผลและยืดหยุ่น โดยมุ่งค้นหา “ความพอดีเฉพาะบุคคล” ผ่านกรอบประเมิน 4 มิติ ได้แก่ (1) พยาธิสมุฏฐานธาตุและภาวะตรีโทษ (2) ศักยภาพระบบธาตุและกำลังย่อย (3) สัญญาณความต้องการที่แท้จริงของร่างกาย และ (4)

ความสัมพันธ์ของอาหารกับระยะของโรค นอกจากนี้ ยังเสนอกรอบการตัดสินใจด้านโภชนบำบัด 4 มิติ ได้แก่ ปริมาณอาหาร คุณสมบัติหรือรสอาหาร จังหวะเวลาการบริโภค และการบูรณาการวิถีชีวิต เพื่อให้คำแนะนำสามารถนำไปใช้ได้จริงในบริบทของผู้ป่วย โดยสรุป การตีความโภชเนมัตตัญญุตาในฐานะกรอบแนวคิดเชิงคลินิกช่วยเชื่อมหลักพุทธธรรมกับเหตุผลเชิงคลินิกของการแพทย์แผนไทยกับการใช้เหตุผลทางคลินิกของแพทย์แผนจีนและแนวโน้มการแพทย์เฉพาะบุคคล ลดข้อจำกัดของคำแนะนำแบบเหมารวม และส่งเสริมความแม่นยำ ความยืดหยุ่น และความยั่งยืนของโภชนบำบัด
คำสำคัญ: การแพทย์แผนไทย; พุทธบูรณาการ; โภชนบำบัด; โภชเนมัตตัญญุตา

Abstract

This article presents the development and reinterpretation of the concept of Bhojanamattannuta (moderation in consumption) from a Buddhist ethical principle into a clinical framework for guiding nutritional therapy in Thai Traditional Medicine (TTM) practice. The study is grounded in the recognition that diet plays a crucial role in physiological processes, metabolism, and chronic low-grade inflammation associated with non-communicable diseases. At the same time, standardized “one-size-fits-all” dietary approaches remain limited in practical application. In TTM, although food is considered a key determinant of elemental balance and the tri-dosha system, dietary recommendations are often based on prescriptive rules lacking a systematic framework to define “optimal moderation” in a clinically verifiable manner. This study employs a documentary analysis and synthesis of primary sources from the Pali Canon, Buddhist scholarly works, and TTM clinical knowledge, integrated with contemporary personalized medicine concepts. It proposes that Bhojanamattannuta should be elevated as a “clinical regulatory principle” functioning as a meta-clinical framework that supports flexible and rational clinical judgment. The framework aims to identify “individualized optimal moderation” through four evaluative dimensions: (1) elemental pathology and tri-dosha imbalance, (2) digestive capacity and metabolic strength, (3) differentiation between true physiological hunger and hedonic desire, and (4) the relationship between diet and disease progression. In addition, a four-dimensional decision-making model for nutritional therapy is proposed, encompassing food quantity, qualitative properties (taste and characteristics), timing of consumption, and lifestyle integration. This

enables dietary recommendations to be realistically implemented within patients lived contexts. In conclusion, reinterpreting Bhojanamattannuta as a clinical framework bridges Buddhist principles with TTM clinical reasoning and modern personalized healthcare, reducing the limitations of generalized dietary advice while enhancing precision, flexibility, and sustainability in nutritional therapy.

Keywords: Thai Traditional Medicine; Buddhist Integration; Nutritional Therapy; Bhojanamattannuta

บทนำ

อาหารมิได้เป็นเพียงปัจจัยพื้นฐานเพื่อการยังชีพในมิติของการระงับความหิวเท่านั้น หากแต่เป็นองค์ประกอบสำคัญที่กำหนดกระบวนการทางสรีรวิทยา เมตาบอลิซึม และดุลยภาพของระบบต่างๆ ภายในร่างกายมนุษย์อย่างลึกซึ้ง ในมิติของวิทยาศาสตร์สุขภาพร่วมสมัย อาหารทำหน้าที่เป็นทั้งแหล่งพลังงาน วัสดุโครงสร้างของเซลล์ และตัวควบคุมการทำงานของระบบภูมิคุ้มกันผ่านกลไกทางชีวเคมีและชีวโมเลกุลที่ซับซ้อน โดยเฉพาะบทบาทของสารอาหารหลัก สารอาหารรอง และสารพฤกษเคมีต่อกระบวนการอักเสบเรื้อรังระดับต่ำซึ่งสัมพันธ์กับการเกิดโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง (Non-Communicable Diseases: NCDs) เช่น โรคเบาหวาน โรคความดันโลหิตสูง และโรคหัวใจและหลอดเลือด (World Health Organization, 2023)

แม้ว่าการแพทย์สมัยใหม่จะมีความก้าวหน้าอย่างมากในการวิเคราะห์องค์ประกอบของอาหารในเชิงปริมาณและเชิงกลไก เช่น การคำนวณพลังงาน การประเมินดัชนีน้ำตาล และการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างสารอาหารกับยีน (nutrigenetics) อย่างไรก็ตาม งานวิชาการจำนวนไม่น้อยชี้ให้เห็นว่า คำแนะนำด้านโภชนาการเชิงมาตรฐานมักประสบข้อจำกัดในการนำไปใช้จริงในบริบทชีวิตประจำวันของผู้ป่วย เนื่องจากละเลยความแตกต่างเฉพาะบุคคลทั้งในด้านสรีรวิทยา พฤติกรรมการดำเนินชีวิต และปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรม ส่งผลให้การจัดการอาหารในลักษณะ “แนวทางเดียวใช้ได้กับทุกคน” (one-size-fits-all) ไม่สามารถนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่ยั่งยืนได้ (Snyderman, 2012; Ordovas et al., 2018)

ในบริบทของเวชปฏิบัติการแพทย์แผนไทย อาหารมีสถานะเป็นสมุฏฐานสำคัญที่ส่งผลต่อความสมดุลของธาตุและตรีโทษ ได้แก่ ปิตตะ วาตะ และเสมหะ ซึ่งเป็นกลไกพื้นฐานในการอธิบายการเกิดโรค การดำเนินของโรค และแนวทางการบำบัดตามหลักพยาธิสมุฏฐานทางธาตุ ตำราการแพทย์แผนไทยระบุชัดว่า การบริโภคอาหารที่ไม่เหมาะสมทั้งในด้านปริมาณ คุณสมบัติ และจังหวะเวลา สามารถเป็นทั้งปัจจัยกระตุ้นให้เกิดโรคและปัจจัยที่ช่วยฟื้นฟูสมดุลธาตุได้ในเวลาเดียวกัน (กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 2561; กองประกอบโรคศิลปะ, 2542) ด้วยเหตุนี้

อาหารจึงมิได้ทำหน้าที่เพียงหล่อเลี้ยงร่างกาย แต่ยังเป็นเครื่องมือเชิงคลินิกที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการสุขภาพตามศาสตร์การแพทย์แผนไทย

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาการให้คำแนะนำด้านอาหารในเวชปฏิบัติการแพทย์แผนไทยร่วมสมัย พบว่ายังขาดกรอบแนวคิดเชิงระบบที่สามารถอธิบายหลัก “ความพอดี” ของการบริโภคในเชิงคลินิกได้อย่างชัดเจน แนวทางที่ใช้กันอยู่มักอยู่ในรูปของข้อห้ามหรือคำแนะนำตามตำรา ซึ่งอาศัยประสบการณ์เฉพาะบุคคลของผู้ประกอบวิชาชีพเป็นสำคัญ และยังไม่สามารถเชื่อมโยงเหตุปัจจัยระหว่างอาหาร พยาธิสมุฏฐานของธาตุ และบริบทชีวิตของผู้ป่วยได้อย่างเป็นระบบ (วิทยา พานิชกุล, 2560) ช่องว่างดังกล่าวสะท้อนข้อจำกัดเชิงแนวคิดที่ทำให้โภชนบำบัดในเวชปฏิบัติการแพทย์แผนไทยยังไม่สามารถพัฒนาไปสู่การดูแลสุขภาพเชิงเฉพาะบุคคลได้อย่างเต็มศักยภาพ

ในขณะเดียวกัน หลักพุทธธรรมได้เสนอแนวคิด “โภชเนมัตตัญญุตา” หรือความรู้จักประมาณในการบริโภคอาหาร ซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎกในฐานะข้อปฏิบัติที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตอย่างมีสติและปัญญา หลักการดังกล่าวมิได้มุ่งเน้นการจำกัดอาหารในเชิงวินัยหรือศีลธรรมเท่านั้น หากแต่เน้นการพิจารณาความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัยระหว่างการบริโภค สุขภาวะของร่างกาย และการดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมตามสภาวะจริง (พระพรหมคุณาภรณ์, 2554) อย่างไรก็ตาม การนำโภชเนมัตตัญญุตามาใช้ในเวชปฏิบัติด้านโภชนาการยังมักจำกัดอยู่ในมิติของจริยธรรมส่วนบุคคล และยังไม่ได้รับการพัฒนาให้เป็นกรอบแนวคิดเชิงคลินิกที่สามารถใช้ประกอบการตัดสินใจทางวิชาชีพได้อย่างเป็นรูปธรรม

จากบริบทและช่องว่างทางวิชาการดังกล่าว บทความนี้จึงมุ่งเสนอการพัฒนาและตีความแนวคิด “โภชเนมัตตัญญุตา” ให้เป็นกรอบแนวคิดเชิงคลินิกบนฐานพุทธบูรณาการ เพื่อเชื่อมโยงหลักพุทธธรรมเข้ากับกระบวนการตัดสินใจด้านโภชนบำบัดในเวชปฏิบัติการแพทย์แผนไทยอย่างเป็นระบบ การนำเสนอแนวคิดดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อยกระดับความหมายของ “ความพอดี” จากหลักจริยธรรมเชิงนามธรรมไปสู่หลักกำกับการตัดสินใจทางคลินิกที่สามารถรองรับการจัดการสุขภาพเชิงเฉพาะบุคคล และสอดรับกับแนวโน้มการแพทย์เฉพาะบุคคลและการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมในระบบสุขภาพร่วมสมัย

แนวคิดโภชเนมัตตัญญุตากับการพัฒนากรอบแนวคิดเชิงคลินิก

โภชเนมัตตัญญุตา (Bhojane Mattaññutā) เป็นหลักธรรมสำคัญในพุทธศาสนาที่ว่าด้วย “ความรู้จักประมาณในการบริโภค” โดยมีเป้าหมายเพื่อเกื้อหนุนการดำรงชีวิตและการทำหน้าที่ของร่างกายอย่างเหมาะสม หลักการดังกล่าวปรากฏในพระไตรปิฎกในฐานะข้อปฏิบัติที่ไม่ผิด (อปัณณกปฏิปทา) ซึ่งเน้นการใช้ปัญญาพิจารณาการบริโภคโดยสัมพันธ์กับสภาวะจริงของร่างกายและชีวิต มิใช่การบริโภคตามความอยากหรือความพึงพอใจทางประสาทสัมผัสเป็นสำคัญ

(พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่มที่ 21 ข้อที่ 57 หน้าที่ 72, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เมื่อพิจารณาในเชิงแนวคิดโภชเนมัตตัญญุตามิได้มีความหมายจำกัดอยู่เพียงการควบคุมปริมาณอาหาร หากแต่เป็นกระบวนการทางปัญญาที่มุ่งประเมินความเหมาะสมของการบริโภคในมิติของเหตุและผลอย่างรอบด้าน โดยการตีความตามกรอบนี้ คือ

1. กรอบจริยศาสตร์ (ethical approach) เป็นการพิจารณาถึงโภชเนมัตตัญญุตาที่ถูกนำเสนอผ่านการรับประทานอาหารตามหลักธรรมคืออปัณณกปฏิปทา เป็นการอธิบายว่าเป็นการบริโภคเพื่อยังอัตภาพและสนับสนุนการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ ไม่ก่อให้เกิดโทษต่อร่างกายและจิตใจในระยะยาว (พระพรหมคุณาภรณ์, 2554) อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาหลักการดังกล่าวในมิติสุขภาพจะพบว่าโภชเนมัตตัญญุตามีศักยภาพในการพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดเชิงคลินิก เนื่องจากเนื้อแท้ของหลักการนี้ตั้งอยู่บนฐานของการประเมินสภาวะเฉพาะหน้า ความสามารถของร่างกาย และบริบทการดำเนินชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการดูแลสุขภาพเชิงเฉพาะบุคคลในระบบสุขภาพร่วมสมัย และเมื่อเชื่อมโยงโภชเนมัตตัญญุตาเข้ากับเวชปฏิบัติการแพทย์แผนไทย จะเห็นความสอดคล้องอย่างมีนัยสำคัญกับโครงสร้างการอธิบายสุขภาวะและโรคตามหลักพยาธิสมุฏฐานทางธาตุ การแพทย์แผนไทยมองว่าอาหารเป็นหนึ่งในสมุฏฐานสำคัญที่ส่งผลโดยตรงต่อความสมดุลของตรีโทษ ได้แก่ ปิตตะ วาตะ และเสมหะ ซึ่งทำหน้าที่ควบคุมการทำงานของระบบต่างๆ ภายในร่างกาย อาหารที่เหมาะสมสามารถช่วยเสริมสมดุลธาตุและสนับสนุนกระบวนการฟื้นฟู ในขณะที่อาหารที่ไม่เหมาะสมทั้งในด้านปริมาณ คุณสมบัติ หรือจังหวะเวลา อาจกลายเป็นปัจจัยก่อโรคได้ (กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 2561; กองประกอบโรคศิลปะ, 2542)

จากมุมมองดังกล่าว โภชเนมัตตัญญุตาจึงมิได้เป็นเพียงหลักธรรมเชิงคุณค่า หากแต่สามารถทำหน้าที่เป็น “หลักกำกับการใช้โภชนบำบัด” ในเวชปฏิบัติการแพทย์แผนไทย กล่าวคือ เป็นหลักการระดับบนที่ช่วยกำหนดทิศทางการตัดสินใจด้านอาหารของผู้ประกอบวิชาชีพ โดยเชื่อมโยงการประเมินสภาวะธาตุของผู้ป่วยเข้ากับการเลือกและกำหนดรูปแบบการบริโภคอย่างมีเหตุผล การตีความในลักษณะนี้ช่วยยกระดับโภชนบำบัดจากการใช้รายการอาหาร “ควร–ไม่ควร” แบบตายตัวไปสู่กระบวนการตัดสินใจเชิงคลินิกที่ยืดหยุ่นและสอดคล้องกับบริบทเฉพาะบุคคล และในเชิงโครงสร้าง แนวคิดโภชเนมัตตัญญุตาในฐานะกรอบแนวคิดเชิงคลินิกมีลักษณะเป็นหลักการเชิงกระบวนการ (process-oriented principle) มิใช่หลักเกณฑ์คงที่ (static rule) กล่าวคือ “ความพอดี” มิได้ถูกกำหนดเป็นค่ามาตรฐานสากลที่ใช้ได้กับทุกคน หากแต่เป็นสภาวะสัมพัทธ์ที่ต้องอาศัยการประเมินและปรับเปลี่ยนอย่างต่อเนื่องตามการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย โรค และวิถีชีวิตของผู้ป่วย แนวคิดนี้สอดคล้องกับมุมมองของการแพทย์เฉพาะบุคคลที่เน้นการปรับแนวทางการดูแลให้เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล มากกว่าการยึดตามแนวทางเดียวกันทั้งหมด (Snyderman, 2012; Ordovas et al., 2018)

2. กรอบญาณวิทยา (epistemological approach) ในบริบทของการศึกษานี้ตั้งอยู่บนแนวคิดพื้นฐานที่ว่า “ความรู้เกี่ยวกับการบริโภคอาหาร” มิได้เป็นเพียงความรู้เชิงทฤษฎีที่ถูกกำหนดขึ้นล่วงหน้า หากแต่เป็นองค์ความรู้ที่ก่อรูปผ่านกระบวนการรับรู้ ตีความ และปฏิบัติซ้ำอย่างต่อเนื่องในชีวิตจริงของมนุษย์ ในพุทธศาสตร์ ความรู้ (ญาณ) ถูกอธิบายว่าเป็นการรู้ตามความเป็นจริง (ยถาภูตญาณทัสสนะ) ซึ่งต้องอาศัยการพิจารณาโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการ) และการเข้าใจเหตุปัจจัยของปรากฏการณ์ต่าง ๆ (ปัจจยปริคคหญาณ) ดังนั้น การบริโภคอาหารจึงมิใช่เพียงการตอบสนองความต้องการทางกาย แต่เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยการตัดสินใจเชิงปัญญา การสังเกตผลกระทบต่อร่างกาย และการเรียนรู้จากประสบการณ์อย่างต่อเนื่อง ความรู้เกี่ยวกับอาหารในมุมมองนี้จึงมีลักษณะเป็น “กระบวนการ” มากกว่าการเป็น “ข้อสรุป” และเป็นความรู้ที่เชื่อมโยงระหว่างกาย จิต และบริบทของชีวิตอย่างเป็นองค์รวม (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่มที่ 11 ข้อที่ 360-362 หน้าที่ 286-287, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2557)

ในมิติของมโนทัศน์ โภชเนมัตตัญญุตา สามารถอธิบายได้ว่าเป็น “ญาณกำกับการบริโภค” ที่ทำหน้าที่ควบคุมและปรับสมดุลพฤติกรรมการกิน โดยเน้นการรู้จักประมาณในการบริโภคตามสภาพร่างกาย กำลังการย่อย และผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นในระยะสั้นและระยะยาว การรู้จักประมาณในที่นี้มิได้หมายถึงการจำกัดปริมาณอาหารเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการตัดสินใจที่ตั้งอยู่บนการพิจารณาเหตุปัจจัยอย่างรอบด้าน เช่น ความเหมาะสมของเวลา สภาพอารมณ์ และความต้องการที่แท้จริงของร่างกาย โภชเนมัตตัญญุตาจึงเป็นรูปแบบของ “ปัญญาเชิงปฏิบัติ” ที่ทำให้การบริโภคกลายเป็นกระบวนการเรียนรู้และปรับตัวอย่างต่อเนื่อง มิใช่เพียงการตอบสนองความอยากหรือความเคยชิน และยังสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการควบคุมพฤติกรรมการกินกับการรักษาสมดุลของกายและจิต (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่มที่ 21 ข้อที่ 57 หน้าที่ 72, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ในขณะที่ โภชนปฏิสังยุต ทำหน้าที่เป็น “กลไกเชิงพฤติกรรมและสุขอนามัย” ที่แปลงความรู้เชิงปัญญาให้ปรากฏในรูปของการปฏิบัติจริง โดยกำหนดแนวทางการรับและการฉันอาหารอย่างเป็นระบบ ทั้งในด้านปริมาณ ความสำรวม และความสะอาด เช่น การรับอาหารพอประมาณ การไม่เลือกสรรอาหารตามความอยาก การไม่ฉันในเวลาวิกาล ตลอดจนข้อปฏิบัติด้านสุขอนามัย เช่น การไม่ใช้มือเปื้อนจับภาชนะ การไม่เลียมือหรือภาชนะ และการไม่บริโภคอาหารค้างคืน ซึ่งสะท้อนให้เห็นองค์ความรู้ด้านสุขาภิบาลอาหารในบริบทสมัยพุทธกาล แม้จะมิได้อธิบายในเชิงวิทยาศาสตร์ แต่มีลักษณะเป็นระบบที่สามารถป้องกันความเสี่ยงจากการปนเปื้อนและการเสื่อมสภาพของอาหารได้อย่างมีประสิทธิภาพ (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่มที่ 2 ข้อที่ 508 หน้าที่ 456; พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่มที่ 2 ข้อที่ 512 หน้าที่ 459, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

เมื่อพิจารณาในภาพรวม การบูรณาการระหว่างโภชเนมัตตัญญุตาและโภชนปฏิสังยุตทำให้เห็นโครงสร้างของความรู้เกี่ยวกับการบริโภคในพุทธศาสตร์ที่ประกอบด้วยสามมิติสำคัญ ได้แก่ การรับรู้จากประสบการณ์ของร่างกาย การเข้าใจเหตุปัจจัยของการบริโภค และการกำกับพฤติกรรมผ่านวินัยและสุขอนามัย ความรู้ทั้งสามมิตินี้ทำงานร่วมกันในการสร้าง “ความพอดี” ในการบริโภค ซึ่งเป็นแกนกลางของการดูแลสุขภาพเชิงองค์รวม และสามารถพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดเชิงคลินิกในเวชปฏิบัติการแพทย์แผนไทยได้ โดยช่วยยกระดับการจัดการอาหารจากข้อแนะนำเชิงตำราไปสู่กระบวนการตัดสินใจที่ยืดหยุ่น แม่นยำ และสอดคล้องกับบริบทเฉพาะบุคคล อันเป็นแนวทางที่สอดรับกับการแพทย์เฉพาะบุคคลในยุคปัจจุบัน

แนวคิดอาหารเป็นยาทางการแพทย์แผนไทย

การแพทย์แผนไทยให้ความสำคัญกับอาหารในฐานะองค์ประกอบเชิงระบบที่มีบทบาทโดยตรงต่อสุขภาวะ การเกิดโรค และกระบวนการบำบัดรักษา อาหารจึงมิได้ถูกมองเพียงในมิติของปัจจัยพื้นฐานเพื่อการยังชีพหรือการระงับความหิว หากแต่มีสถานะเป็นทั้งปัจจัยก่อโรคและเครื่องมือเชิงคลินิกในการฟื้นฟูสมดุลของร่างกาย แนวคิดดังกล่าวตั้งอยู่บนกรอบพยาธิสมุฏฐานทางธาตุ ซึ่งเป็นโครงสร้างพื้นฐานในการอธิบายสุขภาวะและความเจ็บป่วยตามศาสตร์การแพทย์แผนไทย โดยเฉพาะบทบาทของอาหารต่อความแปรปรวนของตรีโทษ ได้แก่ ปิตตะ วาตะ และเสมหะ ซึ่งทำหน้าที่ควบคุมกลไกการทำงานของระบบต่างๆ ภายในร่างกายมนุษย์ (กองประกอบโรคศิลปะ, 2542; กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 2561)

ตามแนวคิดการแพทย์แผนไทย อาหารถือเป็นสมุฏฐานสำคัญที่สามารถส่งผลทั้งในเชิงบวกและเชิงลบต่อระบบธาตุ อาหารที่เหมาะสมกับสภาวะธาตุ พยาธิสภาพ และกำลังการย่อยของบุคคลจะช่วยเสริมสมรรถนะของระบบย่อยและเผาผลาญ สนับสนุนการสร้างพลังงาน และช่วยรักษาดุลยภาพของธาตุให้คงอยู่ในภาวะสมดุล ในทางตรงกันข้าม การบริโภคอาหารที่ไม่เหมาะสม ทั้งในด้านปริมาณ คุณสมบัติ รสชาติ หรือจังหวะเวลา อาจก่อให้เกิดการคั่งค้างของอาหารและมลธาตุ ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของความผิดสมดุลและพยาธิสภาพในระยะยาว (กองประกอบโรคศิลปะ, 2542) ด้วยเหตุนี้ อาหารจึงมีสถานะเป็นได้ทั้ง “เหตุแห่งโรค” และ “เครื่องมือในการเยียวยา” ขึ้นอยู่กับการเลือกใช้ที่สอดคล้องหรือขัดแย้งกับสภาวะธาตุของบุคคลนั้นๆ

หัวใจสำคัญของแนวคิดอาหารเป็นยาในศาสตร์การแพทย์แผนไทยอยู่ที่การพิจารณาคุณสมบัติและรสของอาหาร ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการกำกับการทำงานของตรีโทษ อาหารแต่ละชนิดมีคุณสมบัติเฉพาะ เช่น ความร้อน–เย็น ความหนัก–เบา หรือความแห้ง–ชุ่ม รวมถึงรสอาหารที่ส่งผลต่อการเพิ่ม ลด หรือประคับประคองสภาวะของปิตตะ วาตะ และเสมหะ การเลือกใช้อาหารเป็นยาจึงต้องอาศัยการประเมินพยาธิสมุฏฐานของโรคและสภาวะธาตุของผู้ป่วยเป็นหลัก โดยใช้หลักการเลือก

คุณสมบัติหรือรสที่มีลักษณะตรงข้ามเพื่อบรรเทาสภาวะที่กำเริบ และเลือกคุณสมบัติหรือรสที่เกื้อหนุนเพื่อเสริมกำลังในภาวะที่ธาตุหย่อน (กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 2561; วิทยา พานิชกุล, 2560) หลักการดังกล่าวช่วยให้อาหารถูกใช้ในฐานะเครื่องมือเชิงเหตุผลมากกว่าการยึดถือรายการอาหารที่ควรหรือไม่ควรรับประทานแบบตายตัว

นอกจากนี้ แนวคิดอาหารเป็นยาในแพทย์แผนไทยยังมีลักษณะเป็นกระบวนการเชิงพลวัต มิใช่สูตรสำเร็จที่ใช้ได้กับทุกบุคคลหรือทุกช่วงเวลา อาหารที่เหมาะสมสำหรับบุคคลหนึ่งอาจไม่เหมาะสมกับอีกบุคคลหนึ่ง หรืออาจเหมาะสมในระยะหนึ่งของโรค แต่ไม่เหมาะสมในอีกระยะหนึ่งของพยาธิสภาพ การใช้อาหารเป็นยาจึงต้องอาศัยการประเมินสภาวะธาตุปัจจุบัน กำลังการย่อยและเผาผลาญ ระยะของโรค รวมถึงบริบทการดำเนินชีวิตของผู้ป่วยอย่างต่อเนื่อง (กองประกอบโรคศิลปะ, 2542) แนวคิดนี้สะท้อนลักษณะเฉพาะของการแพทย์แผนไทยในฐานะศาสตร์เชิงระบบที่ไม่แยกการดูแลสุขภาพออกจากชีวิตจริงของบุคคล

เมื่อพิจารณาร่วมกับหลักพุทธธรรม แนวคิดอาหารเป็นยาในแพทย์แผนไทยมีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับหลักโภชเนมัตตัญญุตา หรือความรู้จักประมาณในการบริโภค ซึ่งเน้นการใช้ปัญญาพิจารณาเหตุและผลของการบริโภคอย่างมีสติ หลักการดังกล่าวปรากฏในพระไตรปิฎกในฐานะข้อปฏิบัติที่มุ่งบริโภคเพื่อยังอัตภาพ ไม่เพิ่มเวทนาใหม่ และเกื้อหนุนการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสมตามสภาวะจริง (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่มที่ 21 ข้อที่ 57 หน้าที่ 72; พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่มที่ 12 ข้อที่ 206 หน้าที่ 198, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การเชื่อมโยงหลักโภชเนมัตตัญญุตาเข้ากับเวชปฏิบัติด้านอาหารช่วยกำกับการใช้อาหารไม่ให้กลายเป็นปัจจัยซ้ำเติมโรค โดยเน้นความพอดีด้านปริมาณ คุณสมบัติ และจังหวะเวลาการบริโภค (พระพรหมคุณาภรณ์, 2554)

ในบริบทเวชปฏิบัติการแพทย์แผนไทยร่วมสมัย แนวคิดอาหารเป็นยามีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการดูแลโรคเรื้อรัง การลดการพึ่งพายาในระยะยาว และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ป่วยในการดูแลสุขภาพของตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการแพทย์เฉพาะบุคคลและการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมในระบบสุขภาพร่วมสมัย (Snyderman, 2012; Ordovas et al., 2018) อาหารจึงมิใช่เพียงองค์ประกอบเสริมของการรักษา หากแต่เป็นแกนกลางของกระบวนการดูแลสุขภาพที่เชื่อมโยงร่างกาย จิตใจ พฤติกรรม และบริบทชีวิตเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ

การประยุกต์ใช้แนวคิดโภชเนมัตตัญญุตาเพื่อพัฒนากรอบการตัดสินใจด้านโภชนบำบัดในเวชปฏิบัติการแพทย์แผนไทย

การสังเคราะห์แนวคิดโภชเนมัตตัญญุตาในฐานะกรอบแนวคิดเชิงคลินิกนำไปสู่การพัฒนากรอบการตัดสินใจด้านโภชนบำบัดที่มีโครงสร้างชัดเจนและสามารถนำไปใช้ในเวชปฏิบัติการแพทย์แผนไทยได้อย่างเป็นระบบ กรอบดังกล่าวมีเป้าหมายเพื่อเชื่อมโยงอาหารเข้ากับการประเมินสภาวะ

ธาตุ ตรีโทษ และพยาธิสมุฏฐานของโรค โดยเปลี่ยนการให้คำแนะนำด้านอาหารจากการอ้างอิงข้อห้ามหรือสูตรสำเร็จรูป ไปสู่กระบวนการตัดสินใจเชิงเหตุปัจจัยที่สอดคล้องกับสภาวะเฉพาะบุคคลของผู้ป่วย

จากการวิเคราะห์ตำราการแพทย์แผนไทยและเอกสารพุทธศาสตร์ร่วมกับแนวคิดสุขภาพร่วมสมัย พบว่าสามารถจัดโครงสร้างกรอบการตัดสินใจด้านโภชนบำบัดออกเป็น 4 มิติหลัก ได้แก่ (1) การประเมินปริมาณอาหาร (2) การเลือกสรรคุณสมบัติและรสอาหาร (3) การกำหนดจังหวะเวลาการบริโภค และ (4) การบูรณาการปัจจัยด้านพฤติกรรมและวิถีชีวิตของผู้ป่วย ซึ่งแต่ละมิติมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันและต้องพิจารณาไปพร้อมกันในทางคลินิก

1. การประเมินปริมาณอาหารให้สอดคล้องกับกำลังการย่อยและศักยภาพของระบบธาตุ คือ การประเมินปริมาณอาหารเป็นมิติพื้นฐานของโภชนบำบัดตามหลักโภชเนมัตตัญญุตา โดยมุ่งพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างปริมาณอาหารกับกำลังการย่อยและเผาผลาญของร่างกาย ซึ่งในเวชปฏิบัติการแพทย์แผนไทยเรียกว่า “ปริณามัคคี” หรือไฟธาตุที่ทำหน้าที่แปรเปลี่ยนอาหารให้เป็นพลังงานและเนื้อธาตุ การบริโภคอาหารที่มากเกินกำลังการย่อยย่อมก่อให้เกิดการคั่งค้างของอาหารและมลธาตุ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการเสียสมดุลธาตุและการเกิดพยาธิสภาพในระยะยาว (กองประกอบโรคศิลปะ, 2542)

ในกรอบการตัดสินใจนี้ ปริมาณอาหารมิได้ถูกกำหนดเป็นค่าตายตัว หากแต่เป็นผลจากการประเมินสภาวะเฉพาะหน้าของผู้ป่วย เช่น ระดับพลังงานสำรองที่มีอยู่ สภาพการทำงานของระบบย่อยอาหาร และความต้องการพลังงานตามกิจกรรมในชีวิตประจำวัน การประเมินดังกล่าวสอดคล้องกับหลักโภชเนมัตตัญญุตาที่เน้นการรู้จักประมาณและหยุดบริโภคก่อนถึงจุดอิ่มเต็ม เพื่อรักษาดุลยภาพของระบบธาตุและป้องกันการเกิดโทษจากการบริโภคเกินความจำเป็น (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่มที่ 21 ข้อที่ 57 หน้าที่ 72, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2554)

2. การเลือกสรรคุณสมบัติและรสอาหารให้เหมาะสมกับพยาธิสมุฏฐานของตรีโทษ มิติที่สองของกรอบการตัดสินใจคือการพิจารณาคุณสมบัติและรสของอาหาร ซึ่งในเวชปฏิบัติการแพทย์แผนไทยถือเป็นหัวใจสำคัญของการใช้ “อาหารเป็นยา” อาหารแต่ละชนิดมีคุณสมบัติในการเพิ่ม ลด หรือประคับประคองสภาวะของปิตตะ วาตะ และเสมหะ ซึ่งเป็นตัวแทนของพลวัตธาตุภายในร่างกาย การเลือกสรรอาหารจึงต้องอาศัยการประเมินพยาธิสมุฏฐานของโรคและสภาวะการกำเริบหรือหย่อนของตรีโทษเป็นหลัก (กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 2561)

การตัดสินใจในมิตินี้สามารถอธิบายได้ผ่านหลักการสำคัญ ได้แก่ การใช้รสอาหารที่มีคุณสมบัติตรงกันข้ามเพื่อบรรเทาสภาวะที่กำเริบ และการใช้รสอาหารที่เกื้อหนุนเพื่อเสริมกำลังธาตุในสภาวะที่หย่อน หลักการดังกล่าวช่วยให้โภชนบำบัดมีลักษณะเชิงเหตุผลและสามารถอธิบายได้ในเชิง

คลินิก มากกว่าการอ้างอิงรายการอาหารที่ควรหรือไม่ควรรับประทานแบบตายตัว (วิทยา พานิชกุล, 2560)

3. การกำหนดจังหวะเวลาการบริโภคตามกาลสมุฏฐานและนาฬิกาชีวิต นอกจากปริมาณและคุณสมบัติของอาหารแล้ว จังหวะเวลาการบริโภคยังเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อประสิทธิภาพของโภชนบำบัด การแพทย์แผนไทยอธิบายพลวัตของตรีโทษว่ามีความแปรเปลี่ยนตามกาลสมุฏฐานและอุตุสมุฏฐาน ซึ่งสัมพันธ์กับช่วงเวลาในแต่ละวันและฤดูกาล การบริโภคอาหารที่ไม่สอดคล้องกับจังหวะดังกล่าวอาจรบกวนการทำงานของระบบธาตุและนำไปสู่การเสียสมดุลได้ (กองประกอบโรคศิลปะ, 2542)

เมื่อพิจารณาร่วมกับแนวคิดนาฬิกาชีวิตในวิทยาศาสตร์สุขภาพร่วมสมัย จะพบว่าการจัดจังหวะการบริโภคให้สอดคล้องกับช่วงเวลาที่ระบบย่อยอาหารทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ช่วยเพิ่มการดูดซึมสารอาหารและลดภาระของร่างกายในการกำจัดของเสีย แนวคิดนี้สอดคล้องกับหลักโภชเนมัตตัญญุตาที่เน้นการบริโภคอย่างรู้เท่าทันกาลเวลา มิใช่การตอบสนองต่อความอยากโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบในระยะยาว (Snyderman, 2012; World Health Organization, 2023)

4. การบูรณาการปัจจัยด้านพฤติกรรมและวิถีชีวิตของผู้ป่วย มิติสุดท้ายของกรอบการตัดสินใจคือการพิจารณาบริบทพฤติกรรมและวิถีชีวิตของผู้ป่วย ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดความเป็นไปได้และความยั่งยืนของการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภค การให้คำแนะนำด้านอาหารที่ไม่สอดคล้องกับสภาพการทำงาน วัฒนธรรมการกิน หรือข้อจำกัดทางสังคมเศรษฐกิจ มักประสบความล้มเหลวในทางปฏิบัติ แม้จะมีเหตุผลทางวิชาการรองรับก็ตาม

กรอบโภชเนมัตตัญญุตาเน้นการสร้างความตระหนักรู้และการมีส่วนร่วมของผู้ป่วยในการตัดสินใจด้านอาหาร โดยผู้ประกอบวิชาชีพทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนให้ผู้ป่วยเรียนรู้การ “รู้จักประมาณ” ด้วยตนเองตามบริบทชีวิตจริง แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการแพทย์เฉพาะบุคคลและการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม ซึ่งให้ความสำคัญกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอย่างค่อยเป็นค่อยไปและยั่งยืน มากกว่าการควบคุมหรือบังคับจากภายนอก (Ordovas et al., 2018)

โดยสรุป กรอบการตัดสินใจด้านโภชนบำบัดที่พัฒนาขึ้นจากแนวคิดโภชเนมัตตัญญุตาแสดงให้เห็นว่า อาหารสามารถถูกใช้เป็นเครื่องมือเชิงคลินิกที่มีเหตุผลรองรับและปรับให้เหมาะสมกับผู้ป่วยแต่ละรายได้อย่างเป็นระบบ กรอบดังกล่าวช่วยยกระดับโภชนบำบัดในเวชปฏิบัติการแพทย์แผนไทยจากการใช้แนวทางทั่วไปไปสู่การดูแลสุขภาพเชิงเฉพาะบุคคล และวางรากฐานสำหรับการพัฒนาแบบจำลองการตัดสินใจเชิงคลินิกที่สามารถนำไปต่อยอดในการวิจัยและการใช้งานจริงในระบบสุขภาพต่อไป

การประยุกต์ใช้แนวคิดโภชเนมัตตัญญุตาสู่กรอบการให้คำแนะนำด้านอาหารเฉพาะบุคคลในเวชปฏิบัติการแพทย์แผนไทย

ในมิติทางคลินิก ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า แนวคิด “โภชเนมัตตัญญุตา” สามารถพัฒนาให้มีสถานะเป็น หลักกำกับการใช้โภชนบำบัดเชิงคลินิก (clinical regulatory principle) ซึ่งทำหน้าที่เป็นกรอบแนวคิดระดับบน (meta-clinical framework) สำหรับกำกับทิศทางการตัดสินใจของผู้ประกอบวิชาชีพในการเลือกสรรอาหารและกำหนดรูปแบบการบริโภคให้สอดคล้องกับสภาวะธาตุพยาธิสมุฏฐานของโรค และบริบทเฉพาะบุคคลของผู้ป่วยแต่ละราย หลักการดังกล่าวสอดคล้องกับหลักอปัณณกปฏิปทาในพระพุทธศาสนา ซึ่งเน้นการใช้ปัญญาพิจารณาเหตุและผลของการกระทำอย่างรอบด้าน มิใช่การยึดถือข้อปฏิบัติในลักษณะตายตัว (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่มที่ 11 ข้อที่ 360 หน้าที่ 286; พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่มที่ 21 ข้อที่ 57 หน้าที่ 72, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539; พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2554)

การตีความโภชเนมัตตัญญุตาในลักษณะนี้ช่วยเปลี่ยนบทบาทของโภชนบำบัดจากการเป็นเพียงข้อแนะนำเชิงพฤติกรรมหรือข้อห้ามด้านอาหารตามตำรา ไปสู่การเป็นกระบวนการตัดสินใจเชิงคลินิกที่มีโครงสร้างทางเหตุปัจจัย (clinical reasoning) และสามารถอธิบายได้ตามหลักพยาธิสมุฏฐานทางการแพทย์แผนไทย ซึ่งมองว่าอาหารเป็นหนึ่งในสมุฏฐานสำคัญที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อการแปรปรวนของตรีโทษ ได้แก่ ปิตตะ วาตะ และเสมหะ (กองประกอบโรคศิลปะ, 2542; กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 2561)

ภายใต้กรอบโภชเนมัตตัญญุตา การใช้โภชนบำบัดจึงมิใช่การกำหนดรายการอาหาร “ควร–ไม่ควร” แบบเหมารวม (one-size-fits-all) หากแต่เป็นการกำหนดแนวทางการบริโภคที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามพลวัตของโรค การตอบสนองของร่างกาย และข้อจำกัดเชิงบริบทของผู้ป่วยแต่ละราย แนวทางดังกล่าวมีความสอดคล้องกับแนวคิดการแพทย์เฉพาะบุคคล (personalized medicine) ซึ่งให้ความสำคัญกับความแตกต่างระหว่างบุคคลและการปรับการดูแลให้เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของผู้ป่วย มากกว่าการใช้แนวทางมาตรฐานเพียงอย่างเดียว (Snyderman, 2012; Ordovas et al., 2018) ในเชิงกระบวนการ โภชเนมัตตัญญุตาทำหน้าที่เป็นกลไกกำกับการตัดสินใจเชิงคลินิกผ่านการประเมินสำคัญ 4 ประการ ได้แก่

(1) การประเมินพยาธิสมุฏฐานธาตุ (Pathophysiological Assessment of Elements) เป็นการวิเคราะห์พลวัตและความแปรปรวนของธาตุและตรีโทษ เพื่อจำแนกสภาวะการกำเริบ การหย่อน หรือการพิการของธาตุ อันเป็นฐานข้อมูลสำคัญในการเลือกสรรคุณสมบัติและรสของอาหารให้สอดคล้องกับสภาวะพยาธิสภาพที่ปรากฏจริงในขณะนั้น การประเมินในมิตินี้ช่วยให้การใช้โภชนบำบัดมีความสอดคล้องกับกลไกการเกิดโรคตามหลักการแพทย์แผนไทย และลดความเสี่ยงของการใช้อาหารที่อาจซ้ำเติมความผิดสมดุลของธาตุ (กองประกอบโรคศิลปะ, 2542)

(2) การประเมินศักยภาพและสมรรถนะของระบบธาตุ (Functional Capacity & Homeostatic Assessment) มุ่งเน้นการประเมินกำลังการย่อยและการเผาผลาญ (ปริณามัคคี) เพื่อพิจารณาความสามารถของร่างกายในการแปรเปลี่ยนอาหารเป็นพลังงานและเนื้อธาตุอย่างมีประสิทธิภาพ การบริโภคที่เกินขีดความสามารถของระบบย่อมก่อให้เกิดการตกค้างของมลธาตุ ซึ่งตามแนวคิดการแพทย์แผนไทยถือเป็นจุดเริ่มต้นของพยาธิสภาพเรื้อรังหลายประการ (กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 2561)

(3) การประเมินสัญญาณความต้องการที่แท้จริงของร่างกาย (Assessment of Physiological Signals & True Needs) เป็นกระบวนการแยกแยะระหว่างความหิวทางกายภาพ (physical hunger) กับความอยากที่ขับเคลื่อนด้วยตัณหา (hedonic hunger) เพื่อให้การบริโภคตอบสนองต่อความต้องการด้านการเยียวยาและฟื้นฟูอย่างแท้จริง แนวคิดนี้สอดคล้องกับหลักการในพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นการบริโภคเพื่อยังอัตภาพและไม่เพิ่มเวทนาใหม่ (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่มที่ 12 ข้อที่ 206 หน้าที่ 198; พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่มที่ 21 ข้อที่ 57 หน้าที่ 72, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) รวมถึงสอดคล้องกับแนวคิดด้านพฤติกรรมสุขภาพร่วมสมัยที่ชี้ว่าการรับรู้สัญญาณของร่างกายเป็นฐานสำคัญของการปรับพฤติกรรมอย่างยั่งยืน (Ordovas et al., 2018)

(4) การประเมินความสัมพันธ์ตามระยะของโรค (Clinical Staging Assessment) เป็นการพิจารณาความเหมาะสมของอาหารตามลำดับขั้นของพยาธิสภาพ ได้แก่ ระยะเริ่มแรก ระยะลุกลาม และระยะพักฟื้น เนื่องจากแต่ละระยะมีเป้าหมายการบำบัดและความต้องการด้านโภชนาการที่แตกต่างกัน การกำหนดรูปแบบการบริโภคให้สอดรับกับระยะของโรคช่วยสนับสนุนกระบวนการรักษาและลดภาระของระบบธาตุในระยะยาว (กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก, 2561)

การผสานการประเมินทั้งสี่มิติเข้าด้วยกันภายใต้กรอบโภชเนมัตตัญญุตา ช่วยให้การใช้โภชนบำบัดในเวชปฏิบัติการแพทย์แผนไทยมีความเป็นระบบ โปร่งใส และสามารถอธิบายเหตุผลของการตัดสินใจเชิงคลินิกได้อย่างชัดเจน แนวทางดังกล่าวยังเปิดพื้นที่ให้ผู้ประกอบวิชาชีพใช้ดุลยพินิจบนฐานข้อมูลเชิงประจักษ์และบริบทเฉพาะบุคคลอย่างแท้จริง ซึ่งเอื้อต่อความแม่นยำและความยั่งยืนในการดูแลสุขภาพตามแนวทางพุทธเวชปฏิบัติร่วมสมัย

โดยสรุป การประยุกต์โภชเนมัตตัญญุตาในฐานะหลักกำกับการใช้โภชนบำบัดเชิงคลินิก มิได้เป็นเพียงการนำหลักธรรมมาใช้เชิงคุณค่า หากแต่เป็นการพัฒนา “กรอบการตัดสินใจเชิงคลินิก” ที่สามารถเชื่อมโยงหลักพุทธธรรม เวชปฏิบัติการแพทย์แผนไทย และแนวคิดสุขภาพร่วมสมัยเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ อันเป็นฐานสำคัญในการยกระดับบทบาทของโภชนบำบัดให้เป็นเครื่องมือ

เชิงคลินิกที่มีความยืดหยุ่น เหมาะสม และสอดคล้องกับความซับซ้อนของปัญหาสุขภาพในสังคมปัจจุบัน

องค์ความรู้ใหม่

บทความนี้ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในเชิงแนวคิดและเชิงเวชปฏิบัติการแพทย์แผนไทย โดยมีสาระสำคัญแตกต่างจากองค์ความรู้เดิมของการแพทย์แผนไทยและพุทธศาสตร์อย่างน้อย 7 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. การยกระดับแนวคิดโภชเนมัตตัญญุตาจากหลักจริยธรรมสู่กรอบแนวคิดเชิงคลินิกที่มีการตีความใหม่ของแนวคิด “โภชเนมัตตัญญุตา” จากเดิมที่ถูกมองในฐานะหลักจริยธรรมหรือวินัยด้านการบริโภค ไปสู่การเป็นกรอบแนวคิดเชิงคลินิกที่สามารถใช้ประกอบการตัดสินใจด้านโภชนบำบัดได้อย่างเป็นระบบ โดยเน้นการพิจารณาเหตุและผลของการบริโภคบนฐานตามสภาวะจริงของผู้ป่วยแต่ละราย มากกว่าการยึดถือเกณฑ์ตายตัวหรือข้อห้ามเชิงศีลธรรมเพียงอย่างเดียว

2. การพัฒนาโภชเนมัตตัญญุตาให้เป็นหลักกำกับการใช้โภชนบำบัดในเวชปฏิบัติการแพทย์แผนไทย โดยกำหนดสถานะของโภชเนมัตตัญญุตาให้เป็น “หลักกำกับการใช้โภชนบำบัดเชิงคลินิก” (Clinical Regulatory Principle) ซึ่งทำหน้าที่เป็นกรอบแนวคิดระดับบน (meta-clinical framework) ในการกำกับทิศทางการตัดสินใจของผู้ประกอบวิชาชีพ ช่วยลดการพึ่งพาคำแนะนำด้านอาหารแบบเหมารวม และเปิดพื้นที่ให้เกิดการใช้ดุลยพินิจเชิงคลินิกที่มีเหตุผลรองรับและสอดคล้องกับบริบทเฉพาะบุคคลของผู้ป่วย

3. การพัฒนากรอบประเมินเชิงคลินิก 4 มิติ เพื่อค้นหา “ความพอดีเฉพาะบุคคล” ที่เป็นรูปธรรมและสามารถนำไปใช้ในเวชปฏิบัติการแพทย์แผนไทยได้จริง เพื่อทำให้แนวคิดเรื่อง “ความพอดี” มีความชัดเจนและตรวจสอบได้ โดยประกอบด้วย 4 มิติสำคัญ ได้แก่ (1) การประเมินพยาธิสมุฏฐานธาตุและภาวะของตรีโทษ (2) การประเมินศักยภาพของระบบธาตุและกำลังการย่อย (3) การประเมินสัญญาณความต้องการที่แท้จริงของร่างกาย และ (4) การประเมินความสัมพันธ์ของอาหารกับระยะของโรค กรอบดังกล่าวช่วยให้การกำหนดแนวทางโภชนบำบัดมีความเฉพาะเจาะจงและเหมาะสมกับผู้ป่วยแต่ละรายมากยิ่งขึ้น

4. กรอบการตัดสินใจด้านโภชนบำบัดใหม่ 4 มิติ สำหรับเวชปฏิบัติการแพทย์แผนไทยในการตัดสินใจที่เชื่อมอาหารกับธาตุและพยาธิสมุฏฐานอย่างเป็นระบบ โดยกำหนดมิติการออกแบบคำแนะนำอาหาร ได้แก่ (1) ปริมาณสัมพันธ์กำลังย่อยและศักยภาพธาตุ (2) คุณสมบัติ/รสอาหารสัมพันธ์พยาธิสมุฏฐานตรีโทษ (3) จังหวะเวลาการบริโภคสัมพันธ์กาลสมุฏฐานและนาฬิกาชีวิต และ (4) บูรณาการพฤติกรรมและวิถีชีวิตให้ “ทำได้จริง” ในชีวิตประจำวัน

5. การแปลงหลักพุทธธรรมให้เป็นกระบวนการตัดสินใจเชิงคลินิกที่ตรวจสอบได้ทำให้หลักพุทธธรรมมิได้ทำหน้าที่เพียงเป็นกรอบคุณค่าเชิงนามธรรม หากแต่ถูกแปลงให้เป็นเหตุผลเชิงคลินิกที่สามารถอธิบาย ตรวจสอบ และถ่ายทอดเป็นมาตรฐานความคิดร่วมในเวชปฏิบัติการแพทย์แผนไทยอันเอื้อต่อการพัฒนาแนวปฏิบัติ แบบประเมิน และการวิจัยในอนาคต

6. กลไกใหม่ด้านพฤติกรรมสุขภาพ: เปลี่ยนบทบาทของผู้ป่วยจากการเป็นผู้ปฏิบัติตามคำแนะนำ มาเป็นผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจดูแลสุขภาพของตนเอง ผ่านการเรียนรู้สัญญาณของร่างกาย เช่น ความหิว ความอิ่ม และการตอบสนองต่ออาหาร ทำให้ผู้ป่วยเข้าใจเหตุผล และมีส่วนร่วมในการกำกับตนเอง (self-management) มากกว่าการสั่งห้ามแบบตายตัว ซึ่งเป็นฐานสำคัญของการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภคที่ยั่งยืน

7. สะพานเชิงวิชาการใหม่: สามารถทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่างหลักพุทธธรรม เวชปฏิบัติการแพทย์แผนไทย และแนวคิดการแพทย์เฉพาะบุคคลในระบบสุขภาพร่วมสมัย โดยยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของศาสตร์การแพทย์แผนไทย “ธาตุ–ตรีโทษ–พยาธิสมุฏฐาน” ที่จัดรูปเป็นกระบวนการเฉพาะบุคคลที่นำไปใช้จริงได้ขณะเดียวกันก็เพิ่มศักยภาพในการตอบสนองต่อความซับซ้อนของปัญหาสุขภาพในสังคมปัจจุบันอย่างเป็นระบบและยั่งยืน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 โภชเนมัตตัญญุตา จากหลักจริยธรรมสู่กรอบแนวคิดการตัดสินใจเชิงคลีนิค

บทสรุป

บทความวิชาการนี้เสนอ “โภชเนมัตตัญญุตา” ในมุมมองใหม่ โดยยกระดับจากหลักจริยธรรมว่าด้วยความรู้จักประมาณในการบริโภค ไปสู่ “กรอบแนวคิดเชิงคลินิก” ที่ใช้กำกับการตัดสินใจด้านโภชนบำบัดในเวชปฏิบัติการแพทย์แผนไทยได้อย่างเป็นระบบ แนวคิดดังกล่าวถูกพัฒนาให้มีสถานะเป็น “หลักกำกับการใช้โภชนบำบัดเชิงคลินิก” (clinical regulatory principle) ซึ่งทำหน้าที่เป็นกรอบแนวคิดระดับบน (meta-clinical framework) ช่วยเปลี่ยนการให้คำแนะนำอาหารจากรายการ “ควร–ไม่ควร” แบบตายตัว ไปสู่กระบวนการตัดสินใจเชิงเหตุปัจจัยที่ยืดหยุ่นและสอดคล้องกับบริบทเฉพาะบุคคล

หัวใจขององค์ความรู้ใหม่อยู่ที่การสร้างกรอบประเมิน 4 มิติ เพื่อค้นหา “ความพอดีเฉพาะบุคคล” ได้แก่ (1) การประเมินพยาธิสมุฏฐานธาตุและภาวะของตรีโทษ (2) การประเมินศักยภาพของระบบธาตุและกำลังการย่อย (ปริณามัคคี) (3) การประเมินสัญญาณความต้องการที่แท้จริงของร่างกาย โดยแยกความหิวแท้ออกจากความอยาก และ (4) การประเมินความสัมพันธ์ของอาหารกับระยะของโรค นอกจากนี้ยังเสนอกรอบการตัดสินใจด้านโภชนบำบัด 4 มิติ ได้แก่ ปริมาณอาหาร คุณสมบัติ/รสอาหาร จังหวะเวลาการบริโภค และการบูรณาการวิถีชีวิต เพื่อให้การใช้อาหารเป็น “เครื่องมือเชิงคลินิก” ที่อธิบายได้และนำไปใช้จริงได้

โดยสรุป บทความนี้แสดงให้เห็นว่า หลักพุทธธรรมสามารถแปลงเป็นเหตุผลเชิงคลินิก (clinical reasoning) ที่ตรวจสอบได้ ช่วยเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ป่วยและการกำกับตนเองอย่างยั่งยืน และทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่างพุทธธรรม เวชปฏิบัติการแพทย์แผนไทย และแนวคิดการแพทย์เฉพาะบุคคล/สุขภาพองค์รวมในระบบสุขภาพร่วมสมัยอย่างมีน้ำหนักทางวิชาการและศักยภาพต่อการต่อยอดเชิงงานวิจัยและแนวปฏิบัติในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก. (2561). *ตำราการแพทย์แผนไทย ฉบับพื้นฐาน.* กรุงเทพมหานคร: กระทรวงสาธารณสุข.

กองประกอบโรคศิลปะ. (2542). *ตำราการแพทย์แผนไทย.* กรุงเทพมหานคร: กระทรวงสาธารณสุข.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2554). *พุทธธรรม.* (พิมพ์ครั้งที่ 28). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วิทยา พานิชกุล. (2560). *โภชนาการตามหลักการแพทย์แผนไทย.* กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุขภาพไทย.

Ordovas, J. M., et al. (2018). *Personalised nutrition and health*. https://www.bmj.com/content/361/bmj.k2173

Snyderman, R. (2012). Personalized health care: From theory to practice. *Biotechnology Journal, 7(8):* 973-979.

World Health Organization. (2023). *Noncommunicable diseases: Key facts. Geneva: World Health Organization*. https://www.who.int/thailand

แนวทางการเสริมสร้างสมรรถนะทักษะสมอง (EF) ของเด็กปฐมวัยผ่านการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล

Guidelines for Enhancing Executive Function (EF) Competencies of Early Childhood Children through Learning in the Digital Age

สุทัตตา ศรีสุวรรณ Sutatta Srisuwan
คณะครุศาสตร์, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
Faculty of Education, Chiang Mai Rajabhat University
Corresponding author, e-mail: tian.sutatta@gmail.com

Received May 22, 2026; **Revised** June 6, 2026; **Accepted:** June 30, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเคราะห์แนวคิดและนำเสนอแนวทางการเสริมสร้างสมรรถนะทักษะสมองเพื่อการบริหารจัดการของเด็กปฐมวัยผ่านการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล โดยใช้การวิเคราะห์เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า EF ซึ่งประกอบด้วยการควบคุมตนเอง ความจำเพื่อใช้งาน และการปรับเปลี่ยนความคิด มีความสำคัญต่อพัฒนาการของเด็กในทุกด้าน อย่างไรก็ตาม การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพียงอย่างเดียวไม่สามารถพัฒนา EF ได้ หากขาดการออกแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสม การพัฒนา EF จำเป็นต้องอาศัยกิจกรรมที่ส่งเสริมการคิด การตัดสินใจ และการลงมือทำ ควบคู่กับการเชื่อมโยงกับสถานการณ์ ในชีวิตจริง บทความนี้เสนอแนวทางสำคัญ ได้แก่ การใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสนับสนุน การออกแบบกิจกรรม ที่เน้นการมีส่วนร่วม และบทบาทของครูและผู้ปกครองในการชี้แนะ รวมถึงการสังเคราะห์เป็นโมเดลแนวคิดการพัฒนา EF ในยุคดิจิทัล โดยพบว่า เทคโนโลยีดิจิทัลและกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสม ผ่านการมีส่วนร่วมของเด็ก การชี้แนะจากครูและผู้ปกครอง และการเชื่อมโยงประสบการณ์จริง ช่วยพัฒนา EF และนำไปสู่ทักษะการคิดขั้นสูง การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการแก้ปัญหา

คำสำคัญ: การเสริมสร้างสมรรถนะ; เด็กปฐมวัย; ทักษะสมอง

Abstract

This academic article aims to synthesize concepts and present guidelines for enhancing Executive Function (EF) competencies among early childhood children through learning in the digital era by employing document analysis and reviewing related research studies. The findings revealed that Executive Functions (EF), which comprise inhibitory control, working memory, and cognitive flexibility, are important for all aspects of children's development. However, the use of digital technology alone cannot develop EF without appropriate learning design. The development of EF requires activities that promote thinking, decision-making, and hands-on practice, together with connections to real-life situations. This article presents key approaches, including the use of technology as a supportive tool, the design of participatory learning activities, and the role of teachers and parents in providing guidance. In addition, a conceptual model for EF development in the digital era was synthesized. The findings indicate that digital technology and appropriate learning activities, through children's participation, guidance from teachers and parents, and the connection of learning to real-life experiences, contribute to the development of EF and lead to higher-order thinking skills, self-directed learning, and problem-solving abilities.

Keywords: Competency Development; Early Childhood; Executive Function Skills

บทนำ

ในศตวรรษที่ 21 การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีดิจิทัลได้ส่งผลต่อรูปแบบการดำรงชีวิตและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กปฐมวัยซึ่งเป็นช่วงวัยพื้นฐานของการพัฒนาศักยภาพในทุกด้าน แม้เทคโนโลยีจะทำให้เด็กสามารถเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายและสามารถใช้งานสื่อได้มากขึ้น อย่างไรก็ตามการเข้าถึงนี้ไม่ได้หมายความว่าเด็กจะพัฒนาทักษะการคิดและการควบคุมตนเองอย่างมีคุณภาพ หากขาดการออกแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสม เทคโนโลยีอาจเป็นเพียงเครื่องมือในการรับข้อมูล มากกว่าการส่งเสริมกระบวนการคิดของผู้เรียน (พัชรีญา กระดม และคณะ, 2569)

ทักษะสมองเพื่อการบริหารจัดการชีวิต หรือ Executive Functions (EF) มีความสำคัญที่ช่วยให้เด็กสามารถกำกับพฤติกรรม ควบคุมอารมณ์ และจัดการกระบวนการคิดของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทักษะนี้ประกอบด้วยความสามารถในการยับยั้งชั่งใจ (Inhibitory Control) ความจำเพื่อใช้งาน (Working Memory) และความยืดหยุ่นทางความคิด (Cognitive Flexibility) ซึ่งล้วนเป็น

พื้นฐานของการเรียนรู้ การแก้ปัญหา และการปรับตัวในสถานการณ์ต่างๆ อย่างไรก็ตาม การพัฒนา EF ไม่สามารถเกิดขึ้นจากการรับข้อมูลเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยประสบการณ์การเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้เด็กได้คิด ตัดสินใจ และลงมือปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง (ภัทรภร สิงห์พิทักษ์ และจารุวรรณ พลอยดวงรัตน์, 2565)

แม้งานวิจัยจำนวนมากจะชี้ให้เห็นว่า EF มีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสำเร็จ แต่การนำแนวคิดดังกล่าวไปใช้ในบริบทการศึกษายังเผชิญกับข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะการใช้สื่อดิจิทัล ที่มักเน้นความสะดวกและความบันเทิงมากกว่าการพัฒนากระบวนการคิด ส่งผลให้ผู้เรียนมีบทบาทเป็นผู้รับมากกว่าผู้สร้างความรู้ (Qu et al., 2025) นอกจากนี้ การใช้เทคโนโลยีที่ขาดการกำกับและการออกแบบ ที่เหมาะสม อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อพัฒนาการของเด็ก เช่น การลดลงของสมาธิ การจำกัดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และการพึ่งพาสื่อมากเกินไป (Kolb & Kolb, 2005) ด้วยเหตุนี้ การจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลจึงควรให้ความสำคัญกับการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม การคิดวิเคราะห์ และการลงมือปฏิบัติ โดยใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสนับสนุน ไม่ใช่เป้าหมายของการเรียนรู้ ทั้งนี้ ครูและผู้ปกครองมีบทบาทสำคัญ ในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนา EF ผ่านการชี้แนะ การตั้งคำถาม และการเชื่อมโยงประสบการณ์การเรียนรู้กับชีวิตจริง (ธนวินท์ สุริวงศ์, 2565)

จากการพิจารณาดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการเสริมสร้างทักษะ EF ผ่านการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลจำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการระหว่างสื่อ เทคโนโลยี กระบวนการเรียนรู้ และบทบาทของผู้เกี่ยวข้อง ดังนั้น บทความ นี้จึงมุ่งสังเคราะห์แนวคิดและนำเสนอการพัฒนาทักษะสมองเพื่อการบริหารจัดการ (EF) ของเด็กปฐมวัย ในการเรียนรู้ยุคดิจิทัล โดยเน้นการเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยนำเข้า กระบวนการเรียนรู้ และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น เพื่อเป็นแนวทางสำหรับครู ผู้ปกครอง และผู้ที่เกี่ยวข้องในการออกแบบการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับพัฒนาการของเด็ก รวมถึงบริบททางสังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคตอย่างมีประสิทธิภาพ

แนวคิดและความหมายของทักษะสมองเพื่อการบริหารจัดการ (Executive Functions: EF)

การอธิบายแนวคิดเกี่ยวกับทักษะสมองเพื่อการบริหารจัดการ (Executive Functions: EF) ในวรรณกรรมทางวิชาการ พบความแตกต่างในการตีความและข้อจำกัดในการนำไปประยุกต์ใช้ เช่น Diamond (2013); Miyake et al. (2000) อธิบาย EF เป็นกลไกของสมองส่วนหน้าผากที่ทำหน้าที่ควบคุมกระบวนการคิด และพฤติกรรมซึ่งช่วยให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการทางประสาทวิทยา อย่างไรก็ตาม แนวคิดนี้ให้ความสำคัญ กับมิติทางชีววิทยาเป็นหลัก จึงยังไม่ครอบคลุมผลของบริบททางสังคม วัฒนธรรม และการเลี้ยงดู ที่มีผลต่อการแสดงออกของพฤติกรรมมนุษย์

เมื่อพิจารณาแนวคิดของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (2561); ปิยนุช รัตนพงษ์ และประกอบ ใจมั่น (2566) พบว่ามีการอธิบาย EF ในลักษณะที่เชื่อมโยงกับพฤติกรรมในชีวิตประจำวันและบริบท ทางการศึกษา เช่น ความสามารถในการควบคุมตนเอง การคิดเป็น และการปรับตัวต่อสถานการณ์ซึ่งช่วยให้สามารถนำไปใช้ในทางปฏิบัติได้ง่ายขึ้น แต่ในขณะเดียวกัน การอธิบาย EF ยังไม่ครอบคลุมการทำงานของสมองทั้งหมด ทำให้การทำงานของสมองถูกมองเป็นแค่ทักษะทั่วไป เมื่อพิจารณาร่วมกันจึงเห็นว่ายังมีช่องว่างระหว่างแนวคิดกับการนำไปใช้จริง ซึ่งควรทำให้เชื่อมโยงกัน

ในประเด็นองค์ประกอบของ EF แม้งานของ Miyake et al. (2000); Diamond (2013) จะอธิบายว่า EF มี 3 ด้านหลัก ได้แก่ การควบคุมตนเอง ความจำเพื่อใช้งาน และการปรับเปลี่ยนความคิด แต่ในสถานการณ์จริง ทักษะทั้งสามด้านไม่ได้แยกออกจากกัน เช่น การใช้ความจำเพื่อใช้งานต้องอาศัยการควบคุมความสนใจ ขณะที่การเปลี่ยนวิธีคิดก็ต้องใช้ข้อมูลที่กำลังอยู่ในความจำ จึงแสดงให้เห็นว่าทักษะเหล่านี้ทำงานร่วมกันอยู่เสมอ อย่างไรก็ตาม การนำองค์ประกอบเหล่านี้ไปใช้ในการศึกษาของไทย มักปรากฏในรูปแบบของการแยกพัฒนา เป็นรายด้าน เช่น การจัดกิจกรรมเพื่อฝึกการควบคุมตนเองหรือการพัฒนาความจำ โดยขาดการออกแบบ ที่คำนึงถึงความสัมพันธ์เชิงระบบขององค์ประกอบ EF ทั้งหมด ทำให้การพัฒนาไม่เกิดประสิทธิผล แม้ว่าวารีรัตน์ แย้มประดิษฐ์ และคณะ (2565); อำมรรัตน์ สมศรีสุข และคณะ (2568) จะช่วยอธิบายความเชื่อมโยงระหว่าง EF กับพฤติกรรมการเรียนรู้ แต่ยังพบว่าขาดกรอบแนวคิดเชิงบูรณาการที่สามารถ นำไปใช้เป็นแนวทางในการออกแบบการเรียนรู้

ในด้านความสำคัญของ EF ต่อพัฒนาการเด็กปฐมวัย งานวิจัยของ Blair & Razza (2007); Moffitt et al. (2011) แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่าง EF กับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสำเร็จในชีวิต อย่างไรก็ตาม หลักฐานส่วนใหญ่ยังอยู่ในลักษณะของความสัมพันธ์เชิงสหสัมพันธ์ ซึ่งยังไม่สามารถยืนยัน ความเป็นเหตุเป็นผลได้อย่างชัดเจน เนื่องจากมีอิทธิพลจากปัจจัยอื่นร่วมด้วย เช่น สภาพแวดล้อมของครอบครัว คุณภาพการจัดการศึกษา หรือปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม แม้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2563) จะให้ความสำคัญกับการพัฒนา EF ในระดับนโยบาย แต่ในทางปฏิบัติยังพบข้อจำกัดหลายประการ เช่น การขาดเครื่องมือวัดที่มีความเหมาะสม และเมื่อครูผู้สอนยังมีความเข้าใจเกี่ยวกับ EF ในวงจำกัด จึงทำให้การจัดการเรียนรู้ยังเน้นกิจกรรมเฉพาะด้าน มากกว่าการพัฒนากระบวนการคิดโดยรวมของผู้เรียน

สามารถสรุปได้ว่า EF เป็นแนวคิดที่มีศักยภาพในการอธิบายพัฒนาการของมนุษย์ แต่ยังมีข้อจำกัด ในด้านการเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติ การทำความเข้าใจ EF จึงควรมุ่งเน้นการบูรณาการองค์ความรู้ จากทั้งมิติทางประสาทวิทยาและมิติทางการศึกษา รวมถึงการพัฒนากรอบ

แนวคิดที่สามารถอธิบายความสัมพันธ์ขององค์ประกอบ EF ได้อย่างชัดเจน เพื่อให้การนำไปใช้ในบริบทการศึกษามีประสิทธิภาพและสอดคล้อง กับการพัฒนาผู้เรียนในศตวรรษที่ 21

พัฒนาการเด็กปฐมวัยกับการพัฒนาทักษะ EF

เด็กปฐมวัยเป็นช่วงวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา เด็กในช่วงนี้เรียนรู้ผ่านการลงมือทำ การเล่น และการมีปฏิสัมพันธ์กับคนรอบตัวเป็นหลัก ไม่ได้เรียนรู้จากการนั่งฟังหรือท่องจำเหมือนเด็กโต ด้านร่างกาย เด็กจะเริ่มควบคุมการเคลื่อนไหวได้ดีขึ้น เช่น การวิ่ง การหยิบจับสิ่งของ ส่วนด้านสติปัญญา เด็กจะเริ่มตั้งคำถาม อยากรู้ อยากลอง และเริ่มเข้าใจเหตุและผลอย่างง่าย ด้านอารมณ์ และสังคม เด็กจะเรียนรู้การรอคอย การแบ่งปัน และการอยู่ร่วมกับผู้อื่น สิ่งสำคัญคือ พัฒนาการทุกด้านในช่วงนี้เชื่อมโยงกัน เช่น เด็กที่ควบคุมอารมณ์ได้ดี มักจะมีสมาธิในการทำกิจกรรมมากขึ้น ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับทักษะ EF ดังนั้น การส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัยจึงไม่ควรแยกเป็นด้านๆ แต่ควรดูภาพรวมของเด็กทั้งคน (Center on the Developing Child at Harvard University, 2011)

เด็กปฐมวัยถือเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมที่สุดในการพัฒนาทักษะ EF เพราะสมองของเด็กยังมีความยืดหยุ่นสูง สามารถพัฒนาได้ดีจากประสบการณ์ที่ได้รับ โดยเฉพาะช่วงอายุประมาณ 3–6 ปี เป็นช่วงที่เด็กเริ่มควบคุมตนเองได้มากขึ้น เช่น รอคอยได้ ฟังคำสั่งได้ ทำกิจกรรมตามขั้นตอนได้ ซึ่งเป็นพื้นฐานของ EF หากเด็กได้รับ การส่งเสริมอย่างเหมาะสมในช่วงนี้ จะช่วยให้พัฒนาทักษะการคิด การวางแผน และการแก้ปัญหาได้ดี ในทางตรงกันข้าม หากเด็กไม่ได้รับการฝึกฝนหรืออยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ เช่น ถูกสั่งอย่างเดียว ไม่มีโอกาสคิดหรือเลือกเอง ก็อาจทำให้การพัฒนา EF ไม่เต็มที่ การส่งเสริมให้เด็กได้ คิดเอง ทำเอง และลองผิดลองถูก มีความสำคัญมากกว่าการสอนแบบบอกคำตอบ (Diamond, 2013)

การพัฒนา EF ของเด็กไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติเท่านั้น แต่ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมรอบตัวเด็กด้วย โดยสามารถแบ่งได้เป็น 3 ปัจจัยหลักตามแนวคิดของ Kolb & Kolb (2005); Fjørtoft (2004); Center on the Developing Child at Harvard University (2011) ดังนี้

1) ครอบครัว ครอบครัวเป็นพื้นฐานสำคัญที่สุด เด็กที่เติบโตในครอบครัวที่อบอุ่นและเอาใจใส่ มักจะพัฒนา EF ได้ดีกว่า การเลี้ยงดูที่เปิดโอกาสให้เด็กได้คิด ตัดสินใจ และเรียนรู้จากความผิดพลาด จะช่วยให้เด็ก ฝึกการควบคุมตนเองและการแก้ปัญหา ในขณะที่การเลี้ยงดูแบบควบคุมมากเกินไป หรือปล่อยปละละเลย อาจทำให้เด็กขาดโอกาสในการพัฒนาทักษะเหล่านี้

2) โรงเรียน โรงเรียนมีบทบาทสำคัญในการต่อยอดจากครอบครัว โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ห้องเรียนที่เปิดโอกาสให้เด็กได้ลงมือทำ เช่น การเล่นบทบาทสมมติ การทำกิจกรรมกลุ่ม

หรือการแก้ปัญหา จะช่วยพัฒนา EF ได้ดีกว่าการเรียนแบบเน้นฟังและจำเพียงอย่างเดียว ครูจึงไม่ใช่แค่ผู้สอน แต่เป็นผู้จัดการเรียนรู้ ที่ช่วยให้เด็กได้ฝึกคิด ฝึกควบคุมตนเอง และเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น

3) สิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมรอบตัว เช่น พื้นที่เล่น ธรรมชาติ หรือสื่อที่เด็กได้รับ ล้วนมีผลต่อการพัฒนา EF เด็กที่มีโอกาสเล่นอิสระ เล่นกลางแจ้ง หรือได้สำรวจสิ่งต่างๆ จะได้ฝึกการวางแผน การตัดสินใจ และการแก้ปัญหามากขึ้น แต่หากเด็กใช้สื่อดิจิทัลมากเกินไป อาจทำให้เด็กมีโอกาสฝึกทักษะน้อยลง นอกจากนี้ สภาพแวดล้อม ที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการพัฒนาจะช่วยให้เด็กกล้าคิด กล้าลอง และพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ

สรุป การพัฒนาทักษะ EF ในเด็กปฐมวัยไม่ได้เกิดจากการสอนโดยตรงเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากประสบการณ์ที่เด็กได้รับในชีวิตประจำวัน ทั้งจากครอบครัว โรงเรียน และสิ่งแวดล้อมหาก เด็กได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม ได้ลงมือทำ ได้คิด และได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงทักษะ EF ก็จะค่อยๆ พัฒนาไปพร้อมกับพัฒนาการด้านอื่นของเด็ก

แนวคิดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล (Digital Age Learning)

การเรียนรู้ในยุคดิจิทัลไม่ได้หมายถึงแค่การใช้คอมพิวเตอร์หรืออินเทอร์เน็ตในการสอนเท่านั้น แต่เป็นการเปลี่ยนวิธีคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ซึ่งทำให้เด็กสามารถเข้าถึงความรู้ได้จากหลายแหล่ง ไม่จำกัดอยู่แค่ในห้องเรียนหรือจากครูเพียงคนเดียว ในอดีต การเรียนมักเป็นการรับความรู้จากผู้สอนเป็นหลัก แต่ในปัจจุบัน ผู้เรียนสามารถค้นคว้า ทดลอง และเรียนรู้ด้วยตนเองมากขึ้น เทคโนโลยีจึงกลายเป็นเครื่องมือที่ช่วยเปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ ตามความสนใจและจังหวะของตนเอง การเรียนรู้ในยุคนี้จึงเน้นให้ผู้เรียนเป็นคนค้นหา มากกว่า เป็นคนรับฟัง และเน้นการนำความรู้ไปใช้จริง มากกว่าการจำเพียงอย่างเดียว (นฤเบศร์ ลือเรื่อง และคณะ, 2568)

ผู้เรียนในยุคนี้เติบโตมาพร้อมกับเทคโนโลยี มีความคุ้นเคยกับข้อมูลที่หลากหลายและเปลี่ยนแปลงเร็ว จึงมีลักษณะแตกต่างจากผู้เรียนในอดีตอย่างชัดเจน เด็กในศตวรรษที่ 21 มักชอบเรียนรู้ผ่านภาพ เสียงและสื่อที่มีความน่าสนใจ มีความกล้าคิด กล้าถาม และต้องการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ไม่ชอบการเรียนแบบนั่งฟังนานๆ นอกจากนี้ เด็กยังต้องการทักษะที่มากกว่าความรู้ในตำรา เช่น การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการสื่อสาร ซึ่งล้วนเป็นทักษะที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิตในโลกที่เปลี่ยนแปลงเร็ว ดังนั้น การจัดการเรียนรู้จึงต้องปรับให้สอดคล้องกับธรรมชาติของผู้เรียน ไม่ใช่ให้ผู้เรียนปรับตัวเข้าหาวิธีสอนแบบเดิม (OECD, 2021; UNESCO, 2021)

เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนรูปแบบการเรียนรู้ ทั้งในด้านการเข้าถึงข้อมูล การสื่อสาร และการสร้างประสบการณ์ใหม่ในการเรียน ในด้านการเข้าถึงความรู้เทคโนโลยีช่วยให้เด็กสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา ไม่จำกัดอยู่ในห้องเรียน เช่น การดูวิดีโอการสอน การค้นคว้าข้อมูล หรือการเรียนผ่านแอปพลิเคชันต่างๆ ในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เทคโนโลยีช่วยให้ครู

สามารถออกแบบกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น เกมการเรียนรู้ แบบฝึกโต้ตอบ หรือการเรียนแบบออนไลน์ ซึ่งช่วยเพิ่มความสนใจและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน อย่างไรก็ตาม การใช้เทคโนโลยีไม่ใช่คำตอบทั้งหมด หากใช้ไม่เหมาะสม เช่น ใช้มากเกินไปหรือใช้โดยไม่มีเป้าหมาย ก็อาจทำให้เด็กขาดสมาธิหรือพึ่งพาเทคโนโลยี มากเกินไป ดังนั้น สิ่งสำคัญไม่ใช่แค่ “มีเทคโนโลยี” แต่คือ “ใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม” เพื่อช่วยให้ผู้เรียน ได้คิด ได้ลงมือทำ และได้เรียนรู้จริง (Hirsh-Pasek et al., 2015)

สรุป การเรียนรู้ในยุคดิจิทัลเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งวิธีเรียนและวิธีสอน ผู้เรียนไม่ได้เป็นเพียงผู้รับความรู้ แต่เป็นผู้สร้างความรู้ด้วยตนเอง เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือที่ช่วยเปิดโอกาสให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้หลากหลายมากขึ้น แต่หัวใจสำคัญยังคงอยู่ที่การออกแบบการเรียนรู้ให้เหมาะกับผู้เรียน และใช้เทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ ไม่ใช่แทนที่การเรียนรู้

ความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลกับการพัฒนา EF

สื่อดิจิทัลสามารถช่วยพัฒนาทักษะ EF ได้ หากเลือกใช้ให้เหมาะกับวัยและออกแบบกิจกรรมที่น่าสนใจ ไม่ใช่แค่ให้เด็ก “ดู” แต่ต้องให้เด็ก “คิดและลงมือทำ” ธนวินท์ สุริวงศ์ (2565) ตัวอย่างเช่น

- เกมหรือแอปที่ต้องวางแผน จะช่วยฝึก การคิดล่วงหน้าและการตัดสินใจ
- กิจกรรมที่ต้องจำขั้นตอน เช่น เกมเรียงลำดับ จะช่วยฝึก ความจำเพื่อใช้งาน
- เกมที่ต้องรอคอยหรือทำตามกติกา จะช่วยฝึก การควบคุมตนเอง
- กิจกรรมที่มีหลายวิธีแก้ปัญหา จะช่วยฝึก ความยืดหยุ่นทางความคิด

อย่างไรก็ตาม หากสื่อดิจิทัลถูกใช้ในลักษณะให้เด็กนั่งดูหรือกดตามโดยไม่ต้องคิด เช่น ดูวิดีโออย่างเดียว ก็อาจไม่ได้ช่วยพัฒนา EF มากนัก ดังนั้น ประเด็นสำคัญไม่ใช่ เป็นการใช้หรือไม่ใช้เทคโนโลยี แต่คือเป็นการใช้แบบไหน

ข้อดีของเทคโนโลยีช่วยสร้างโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลายและน่าสนใจมากขึ้น เช่น ทำให้เด็กมีส่วนร่วมมากขึ้น เพราะมีภาพ เสียง และการโต้ตอบ เปิดโอกาสให้เด็กลองผิดลองถูกได้ทันที เช่น เกมหรือโปรแกรมที่ให้ผลลัพธ์ทันที ช่วยให้เด็กเรียนรู้ตามจังหวะของตนเอง ไม่ต้องเท่ากันทุกคน สิ่งเหล่านี้ส่งผลดีต่อ EF โดยเฉพาะด้านการคิด การวางแผน และการแก้ปัญหา

ข้อจำกัด ในอีกด้านหนึ่ง เทคโนโลยีก็มีข้อจำกัดที่ต้องระวัง เช่น หากให้เด็กใช้งานสื่อเทคโนโลยีมากจนเกินไปอาจทำให้เด็กเสียการควบคุมตัวเองไม่สามารถกำหนดเวลาดูได้ ต้องมีผู้ใหญ่หรือผู้เกี่ยวข้องคอยดูแลและกำหนดเวลาการใช้งานให้อย่างเหมาะสม สื่อที่เปลี่ยนเร็วหรือกระตุ้นมากเกินไป อาจทำให้สมาธิสั้นลงเด็กอาจพึ่งพาเทคโนโลยีแทนการคิดเอง เช่น รอคำตอบจากแอป ที่สำคัญคือ เทคโนโลยีไม่สามารถทดแทนประสบการณ์จริง เช่น การเล่น การสื่อสาร หรือการแก้ปัญหาในสถานการณ์จริง ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของ EF

การพัฒนา EF ควรเชื่อมโยงกับการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลอย่างเหมาะสม ไม่ใช่เน้นด้านใดด้านหนึ่ง โดยสามารถอธิบายเป็นแนวคิดง่ายๆ ได้ดังนี้ (Hirsh-Pasek et al., 2015; Diamond, 2013; World Health Organization, 2019)

1. เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือ ไม่ใช่ตัวหลัก ครูและผู้ปกครองควรใช้เทคโนโลยีเพื่อช่วยเสริมการเรียนรู้ เช่น ใช้เกมเพื่อฝึกคิด ใช้สื่อเพื่อกระตุ้นความสนใจ แต่ไม่ควรให้เด็กใช้โดยไม่มีเป้าหมาย

2. เน้นกิจกรรมที่เด็กได้คิดและลงมือทำ ไม่ว่าจะเป็นสื่อดิจิทัลหรือกิจกรรมทั่วไป สิ่งสำคัญคือ เด็กต้องได้ฝึกคิด วางแผน และตัดสินใจ เช่น ให้เด็กลองแก้ปัญหาเองก่อน ไม่รีบบอกคำตอบ

3. เชื่อมโยงกับประสบการณ์จริง สิ่งที่เด็กเรียนรู้จากสื่อดิจิทัลควรถูกนำไปใช้ในชีวิตจริง เช่น หลังเล่นเกมวางแผน อาจให้เด็กลองวางแผนกิจกรรมจริงในชีวิตประจำวัน

4. สร้างสมดุลระหว่างหน้าจอกับการเล่นจริง เด็กควรมีทั้งเวลาที่ใช้เทคโนโลยี และเวลาที่ได้เล่นอิสระ เล่นกลางแจ้ง หรือทำกิจกรรมกับผู้อื่น เพื่อพัฒนา EF

สรุป การเรียนรู้ในยุคดิจิทัลสามารถช่วยพัฒนาทักษะ EF ได้ หากใช้อย่างเหมาะสมและมีเป้าหมายชัดเจน เทคโนโลยีช่วยเปิดโอกาสในการเรียนรู้ แต่ไม่สามารถแทนที่ประสบการณ์จริงได้ สิ่งสำคัญที่สุดคือการออกแบบ การเรียนรู้ให้เด็กได้คิด ควบคุมตนเอง และแก้ปัญหา ไม่ว่าจะใช้เทคโนโลยีหรือไม่ก็ตาม หากทำได้อย่าเหมาะสม

แนวทางการเสริมสร้างทักษะสมองเพื่อการบริหารจัดการ (Executive Functions: EF) ผ่านการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล

การเสริมสร้างทักษะ EF ผ่านการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลจำเป็นต้องมีการออกแบบกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมทางความคิด ไม่ใช่เป็นการรับข้อมูลจากสื่อเท่านั้น งานวิจัยด้าน EF ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนา EF จะเกิดขึ้นได้ดีเมื่อเด็กได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ต้องใช้การวางแผน การตัดสินใจ และการควบคุมตนเอง (Diamond, 2013) กิจกรรมที่เหมาะกับการเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล ได้แก่ เกมการศึกษา แอปพลิเคชัน เพื่อการเรียนรู้ และกิจกรรมแบบโต้ตอบ ซึ่งสามารถกระตุ้นองค์ประกอบของ EF ได้แตกต่างกัน เช่น เกมที่มีกติกาชัดเจนช่วยพัฒนาการยับยั้งควบคุมตนเอง ขณะที่กิจกรรมที่ต้องจำลำดับขั้นตอนช่วยพัฒนา ความจำเพื่อใช้งาน และกิจกรรมที่มีหลายทางเลือกช่วยส่งเสริมความยืดหยุ่นทางความคิด (Miyake et al., 2000)

อย่างไรก็ตาม การใช้สื่อดิจิทัลจะเกิดประสิทธิผลต่อ EF ก็ต่อเมื่อมีการออกแบบให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์ มิใช่การรับชมแบบเฉย ๆ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Hirsh-Pasek et al. (2015) ที่เสนอว่า สื่อดิจิทัลที่มีคุณภาพควรส่งเสริมการมีส่วนร่วม การโต้ตอบ และการคิดเชิงลึกของผู้เรียนการออกแบบการเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย ในยุคดิจิทัลควรคำนึงถึงธรรมชาติของเด็กเป็นสำคัญ กล่าวคือ เด็กเรียนรู้ได้ดีที่สุดผ่านการเล่น การลงมือทำ และการมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม (Center on the

Developing Child, 2011) แนวทางสำคัญในการออกแบบ ได้แก่ (1) กิจกรรมที่มีแบบแผน แต่เปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ เพื่อให้เด็กได้ฝึกวางแผนและตัดสินใจ (2) การใช้สื่อดิจิทัลร่วมกับกิจกรรมเพื่อเชื่อมโยงสิ่งที่เด็กได้เรียนรู้ (3) การจำกัดระยะเวลาใช้เทคโนโลยี ให้เหมาะสมกับวัย การใช้เทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว โดยไม่ได้เชื่อมโยงกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริงอาจไม่สามารถพัฒนา EF ได้อย่างเต็มที่ เนื่องจาก EF ต้องฝึกในหลายสถานการณ์ที่เด็กเข้าใจและเกี่ยวข้องกับตัวเอง (Bodrova & Leong, 2007)

ครูและผู้ปกครองมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการพัฒนา EF สำหรับการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล โดยทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก (facilitator) มากกว่าผู้ถ่ายทอดความรู้ ครูควรออกแบบกิจกรรมที่กระตุ้นการคิด เช่น การตั้งคำถามปลายเปิด การให้เด็กแก้ปัญหาด้วยตนเอง และการใช้สื่อดิจิทัลอย่างมีเป้าหมาย ขณะที่ผู้ปกครองควรมีส่วนร่วมในการใช้สื่อร่วมกับเด็ก เช่น การพูดคุย การตั้งคำถาม และการชี้แนะ เพื่อช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ Vygotsky (1978) ชี้ให้เห็นว่า การเรียนรู้ของเด็กเกิดขึ้นได้ดีเมื่อมีผู้ใหญ่คอยสนับสนุนในเขตพัฒนาการใกล้เคียง (Zone of Proximal Development: ZPD) ซึ่งสอดคล้องกับการใช้เทคโนโลยี ร่วมกับการชี้แนะของครูและผู้ปกครอง

การศึกษายุคปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีดิจิทัลได้เข้ามามีบทบาทต่อรูปแบบการเรียนรู้ ของผู้เรียน โดยเฉพาะในระดับปฐมวัย ซึ่งเป็นช่วงสำคัญของการพัฒนาทักษะพื้นฐานของสมอง อย่างไรก็ตาม การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ หากขาดการออกแบบที่เหมาะสมอาจไม่นำไปสู่การพัฒนาทักษะการคิดและการควบคุมตนเอง ในขณะเดียวกัน แนวคิดเกี่ยวกับทักษะสมองเพื่อการบริหารจัดการ (Executive Functions: EF) ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาทักษะไม่ได้เกิดจากการรับข้อมูลอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียนได้คิด ลงมือทำ และได้ลงมือทำกับสิ่งรอบตัวอย่างต่อเนื่อง

องค์ความรู้ใหม่

จากการสังเคราะห์แนวคิดทั้งด้านการเรียนรู้ในยุคดิจิทัลและการพัฒนาทักษะ EF จึงนำไปสู่ข้อพิจารณาสำคัญว่า เทคโนโลยีควรถูกใช้เป็นเครื่องมือที่สนับสนุนการเรียนรู้ ไม่ใช่ปัจจัยที่ส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาทักษะของผู้เรียน ซึ่งต้องอาศัยกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมเป็นตัวเชื่อม เพื่อให้เกิดการพัฒนา ดังนั้น เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะ EF สำหรับการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ผู้เขียนจึงได้สังเคราะห์เป็นโมเดลแนวคิด ซึ่งแสดงให้เห็นลำดับความสัมพันธ์ตั้งแต่ปัจจัยนำเข้า กระบวนการเรียนรู้ ผลลัพธ์ ไปจนถึงผลลัพธ์ปลายทาง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ภาพที่ 1 โมเดลแนวคิดการเสริมสร้าง EF ผ่านการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล

โมเดลแนวคิดนี้อธิบายความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทักษะสมองเพื่อการบริหารจัดการ (Executive Functions: EF) โดยแสดงให้เห็นว่า การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพียงอย่างเดียวไม่สามารถพัฒนา EF ได้โดยตรง แต่ต้องใช้กระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมเป็นตัวเชื่อมสำคัญ ในส่วนของ ตัวแปรต้น (Input) ประกอบด้วย สื่อและเทคโนโลยีดิจิทัล และรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ ซึ่งเป็นปัจจัยตั้งต้นที่ช่วยสร้างโอกาส ให้เกิดการเรียนรู้ เช่น แอปพลิเคชัน เกมการศึกษา หรือกิจกรรมดิจิทัลต่างๆ อย่างไรก็ตาม ปัจจัยเหล่านี้ ยังไม่เพียงพอหากไม่มีการออกแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสม ปัจจัยดังกล่าวจะส่งผลต่อ ตัวแปรกระบวนการ (Process) ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของโมเดล ได้แก่ การมีส่วนร่วมของผู้เรียน การชี้แนะของครูและผู้ปกครอง และการเชื่อมโยงกับประสบการณ์จริง กล่าวคือ ผู้เรียนต้องได้มีส่วนร่วมในการคิดและลงมือทำอย่างแท้จริง ไม่ใช่รับข้อมูลจากสื่อขณะเดียวกัน ครูและผู้ปกครองมีบทบาทในการชี้แนะ กระตุ้น และตั้งคำถาม เพื่อให้เกิดการคิดเชิงลึก รวมถึงการนำสิ่งที่เรียนรู้ไปเชื่อมโยงกับสถานการณ์ในชีวิตจริง เมื่อกระบวนการดังกล่าวเกิดขึ้นอย่างเหมาะสม จะนำไปสู่ ตัวแปรผลลัพธ์ (Output) ซึ่งเป็นองค์ประกอบของ EF ได้แก่ การยับยั้งควบคุมตนเอง ความจำเพื่อใช้งาน และความยืดหยุ่นทางความคิด โดยทักษะเหล่านี้จะค่อยๆ พัฒนาเมื่อเด็กได้ฝึกคิดฝึกวางแผน และฝึกควบคุมพฤติกรรมอย่างต่อเนื่อง การพัฒนา EF จะนำไปสู่ ผลลัพธ์ปลายทาง (Outcome) ได้แก่ ทักษะการคิดขั้นสูง การเรียนรู้ด้วยตนเอง และความสามารถในการแก้ปัญหา ซึ่งเป็นทักษะสำคัญ ในศตวรรษที่ 21 และเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ตลอดชีวิต

โดยสรุป โมเดลนี้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า เทคโนโลยีดิจิทัลไม่ได้ส่งผลต่อ EF โดยตรง แต่เป็นเครื่องมือ ที่ต้องทำงานร่วมกับการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ดี และการมีปฏิสัมพันธ์ที่มีคุณภาพจากครูและผู้ปกครอง หากขาดกระบวนการดังกล่าว แม้จะมีเทคโนโลยีที่ทันสมัย ก็อาจไม่ทำให้เกิดการพัฒนาทักษะ EF ได้จริง

บทสรุป

ทักษะสมองเพื่อการบริหารจัดการ (Executive Functions: EF) เป็นความสามารถในการกำกับความคิด อารมณ์ และพฤติกรรม ประกอบด้วยการยับยั้งควบคุมตนเอง ความจำเพื่อใช้งาน และความยืดหยุ่นทางความคิด ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการเรียนรู้และการดำเนินชีวิต ในยุคดิจิทัล เทคโนโลยีสามารถสนับสนุนการพัฒนา EF ได้เมื่อมีการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม การคิด การตัดสินใจ และการแก้ปัญหาของผู้เรียน โดยมีบทบาทของครูและผู้ปกครองในการชี้แนะและเชื่อมโยงการเรียนรู้กับประสบการณ์จริง การบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลร่วมกับกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมจึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนา EF และส่งเสริมทักษะการคิดของเด็กปฐมวัยในยุคดิจิทัล

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในอนาคต ควรมีการศึกษาผลของรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้ดิจิทัล ที่ส่งเสริม EF ในเด็กปฐมวัยด้วยการวิจัยเชิงทดลอง เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิผลของสื่อและกิจกรรมแต่ละรูปแบบ รวมทั้งศึกษาปัจจัยด้านบทบาทของครู ผู้ปกครอง และสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่ส่งผลต่อการพัฒนา EF เพื่อให้ได้แนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทของเด็กในยุคดิจิทัลมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ธนวินท์ สุริวงศ์. (2565). การพัฒนาโปรแกรมการฝึกทักษะสมองอีเอฟเพื่อส่งเสริมการยืดหยุ่นทางความคิดและการรู้ดิจิทัลสำหรับนักเรียนประถมศึกษาตอนปลาย. *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิธีวิทยาการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษา*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

นฤเบศร์ ลือเรื่อง และคณะ. (2568). การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต. *เสฏฐวิทย์ปริทัศน์, 5(1):* 1–10.

ปิยนุช รัตนพงษ์ และประกอบ ใจมั่น. (2566). ความสามารถในการจัดการตนเองเด็กปฐมวัย. *วารสารครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2(2):* 9–20.

พัชรีญา กระดม และคณะ. (2569). เทคโนโลยีกับการส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย: แนวทางการจัดการเรียนรู้ยุคดิจิทัล. *วารสารวิชาการหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 17(50):* 223–231.

ภัทรภร สิงห์พิทักษ์ และจารุวรรณ พลอยดวงรัตน์. (2565). สภาพแวดล้อมในสถานศึกษาที่เอื้อต่อการพัฒนาทักษะ การคิดเชิงบริหาร (Executive Function: EF) ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา. *วารสารสมาคมพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย (สพบท.), 4(2):* 17–28.

วารีรัตน์ แย้มประดิษฐ์ และคณะ. (2565). ความต้องการจำเป็นและแนวทางในการพัฒนาชุดกิจกรรมทางกายเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างการคิดเชิงบริหารของเด็กปฐมวัย ในจังหวัดสุรินทร์. *วารสารมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 7(7):* 248–265.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2561). *EF พัฒนาสมองเด็กปฐมวัย.* กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2563). *แนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะสมอง (Executive Functions: EF) ในเด็กปฐมวัย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

อำมรรัตน์ สมศรีสุข และคณะ. (2568). การจัดประสบการณ์การเรียนรู้แบบโครงการเพื่อพัฒนาทักษะสมอง EF ของเด็กปฐมวัย. *Journal of Integration Social Sciences and Development, 5(1):* 272–282.

Blair, C., & Razza, R. P. (2007). Relating effortful control, executive function, and false belief understanding to emerging math and literacy ability in kindergarten. *Child Development, 78(2):* 647–663.

Bodrova, E., & Leong, D. J. (2007). *Tools of the mind: The Vygotskian approaches to early childhood education.* (2nd ed.). New York: Pearson.

Center on the Developing Child at Harvard University. (2011). Building the brain's "air traffic control" system: How early experiences shape the development of executive function (Working Paper No. 11). https://developingchild.harvard.edu/resources/building-the-brains-air-traffic-control-system-how-early-experiences-shape-the-development-of-executive-function

Diamond, A. (2013). Executive functions. *Annual Review of Psychology, 64(2):* 135–168.

Fjortoft, I. (2004). Landscape as playscape: The effects of natural environments on children's play and motor development. Children. *Youth and Environments, 14(2):* 21–44.

Hirsh-Pasek, K., et al. (2015). Putting education in “educational” apps: Lessons from the science of learning. *Psychological Science in the Public Interest, 16(1):* 3–34.

Kolb, A. Y., & Kolb, D. A. (2005). Learning styles and learning spaces: Enhancing experiential learning in higher education. *Academy of Management Learning & Education, 4(2):* 193–212.

Miyake, A., et al. (2000). The unity and diversity of executive functions and their contributions to complex “frontal lobe” tasks: A latent variable analysis. *Cognitive Psychology, 41(1):* 49–100.

Moffitt, T. E., et al. (2011). A gradient of childhood self-control predicts health, wealth, and public safety. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 108(7):* 2693–2698.

OECD. (2021). *21st-century readers: Developing literacy skills in a digital world*. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/a83d84cb-en

Qu, F., et al. (2025). *The impact of electronic device use on learning quality in preschool children: The mediating role of executive function and moderating role of parental mediation*. Frontiers in Psychology. https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12380748/

UNESCO. (2021). *Reimagining our futures together: A new social contract for education*. Paris: UNESCO. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379707

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

World Health Organization. (2019). *Guidelines on physical activity, sedentary behaviors and sleep for children under 5 years of age*. https://www.who.int/publications/i/item/9789241550536

การเกิดเป็นมนุษย์: มุมมองเรื่องความทุกข์ผ่านโลกทัศน์พระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อพัฒนาชีวิตสู่สันติภาพ

Human Birth: A View of Suffering in the Theravada Buddhist Worldview for the Development of a Peaceful Life

ฐานิตา นวลบุตรดี Thanita Nualbutdee
คณะพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding author, e-mail: nualthanita@gmail.com

Received May 17, 2026; **Revised** June 9, 2026; **Accepted:** June 30, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์คุณค่าและสัจธรรมของการเกิดเป็นมนุษย์ภายใต้ความย้อนแย้งทางปรัชญาระหว่างทัศนะที่ว่า “การเกิดเป็นทุกข์” และ “การเกิดเป็นมนุษย์เป็นของยาก” ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท ผลการศึกษาพบว่า มิติด้านดีของความทุกข์ไม่ได้ถูกมองในเชิงท้อแท้ แต่มองตามความเป็นจริงเพื่อใช้เป็นแรงขับเคลื่อนผ่านกระบวนการสร้าง ความสังเวช (Samvega) ซึ่งจัดเป็นมิติทางกุศลในฐานะญาณที่เห็นภัยในวัฏสงสาร ดังนั้นการได้อัตภาพเป็นมนุษย์จึงถือเป็นสุคติภูมิ และเป็นโอกาสทองของชีวิต เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์พิเศษที่มีต้นทุนทาง สติปัญญา และเจตจำนงเสรี (เจตนา) ในการเลือกกระทำกรรมปัจจุบันเพื่อแก้ไขหรือบรรเทาผลจากกรรมในอดีต ความสังเวชทำหน้าที่เป็น ตัวเร่งปฏิกิริยา ที่เชื่อมโยงระหว่างวงจรการเกิดทุกข์ไปสู่เส้นทางแห่งความดับทุกข์หรือโลกุตรมรรค โดยอาศัยโยนิโสมนสิการช่วยปรับเปลี่ยนทัศนคติและสร้างความรู้สึกเร่งด่วนในการปฏิบัติธรรมเพื่อเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตอย่างถอนรากถอนโคน อย่างไรก็ตามท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ กลับพบสภาวการณ์ย้อนแย้งที่มนุษย์ส่วนใหญ่ยังตกอยู่ภายใต้อำนาจของกิเลสสามประการ คือ ตัณหา มานะ และทิฏฐิ ส่งผลให้เกิดวิกฤตทางจิตวิญญาณและการเบียดเบียนกันในสังคมร่วมสมัย วิกฤตดังกล่าวมีรากฐานมาจากระบบการศึกษาที่มุ่งเน้นสร้างเพียงสัตว์เศรษฐกิจ เพื่อการแข่งขันแต่ละเลยการพัฒนาจิตใจตามหลักไตรสิกขา อันได้แก่ (ศีล สมาธิ และปัญญา) ก่อให้เกิดการหลงผิดและยึดมั่นในอัตตาอย่างสุดโต่ง อันเป็นเหตุแห่งทุกข์ที่ซับซ้อนในระดับ

ความคิด ผลการศึกษาในบทความนี้ได้นำเสนอองค์ความรู้ใหม่ผ่านรูปแบบ วอร์มโมเดล (WARM MODEL) เพื่อเป็นแนวทางในการโยนิโสมนสิการอย่างเป็นระบบอันก่อให้เกิดสัมมาทิฏฐิ สรุปได้ว่าการเกิดเป็นมนุษย์เป็นเรื่องประเสริฐเพราะเป็นภพภูมิเดียวที่สามารถใช้ความทุกข์เป็นบทเรียนในการพัฒนาตนเอง เพื่อยกระดับจิตใจจากปุถุชนสู่การเป็น อริยบุคคล และเข้าถึงเสรีภาพที่แท้จริงคือ พระนิพพาน อันเป็นจุดหมายสูงสุดของมนุษย์อย่างแท้จริง

คำสำคัญ: การเกิดเป็นมนุษย์; ความสังเวช; พระนิพพาน; สัตว์เศรษฐกิจ; วอร์มโมเดล

Abstract

This academic article aims to analyze the value and the truth of human birth within the philosophical paradox between the views that "existence is suffering" and "human birth is rare" according to Theravada Buddhist philosophy. The findings indicate that the positive dimension of suffering is not viewed through pessimism but realistically as a driving force through the process of generating Saṃvega (existential urgency), which is considered a wholesome dimension in its capacity as gnosis recognizing the perils of cyclic existence. Consequently, obtaining a human state is regarded as a "Happy Realm" and a "Golden Opportunity" of life. This is because humans are unique beings endowed with the capital of mindfulness, wisdom, and free will (Cetanā) in choosing present actions to rectify or mitigate results from past kamma. Saṃvega acts as a "catalyst" linking the cycle of suffering to the path of cessation or the supramundane path, utilizing Yonisomanasikāra (reasoned attention) to shift attitudes and create urgency in Dhamma practice for radical life transformation. However, amidst modern globalization, a contradictory situation persists where most humans remain under the influence of three defilements: Taṇhā (craving), Māna (conceit), and Diṭṭhi (attachment to views), leading to spiritual crises and exploitation in contemporary society. These crises stem from education systems primarily focused on producing "Economic Animals" for competition while neglecting mental development according to the Threefold Training (Trisikkha)-namely Morality, Concentration, and Wisdom. This neglect leads to delusion and extreme attachment to the self (Attā), causing complex cognitive suffering. The study presents a new body of knowledge through the WARM MODEL as a framework for systematic reasoned attention to cultivate Right View (Samma-diṭṭhi). In conclusion, human birth is a

noble state as it is the only realm capable of using suffering as a lesson for self-development to elevate the mind from a worldling to a Noble Person (Ariya-puggala). This facilitates the attainment of true freedom: Nibbāna, which is the ultimate goal of humanity.

Keywords: Human Birth; Samvega; Nibbāna; Economic Animal; Warm Model

บทนำ

ในทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาท การได้อัตภาพเป็นมนุษย์ถือเป็น “กิจโฉ มนุสสปฏิลาโภ” หรือการได้อัตภาพความเป็นมนุษย์นั้นเป็นเรื่องยากยิ่งและมีความหมายอย่างยิ่งในเชิงภววิทยา (พระครูกิตติภัทรานุยุต, 2565) แม้ในทางปรมัตถธรรมจะยืนยันว่าการเกิดเป็นทุกข์ แต่การเกิดเป็นมนุษย์กลับถูกยกย่องว่าเป็น “โอกาสทอง” (Golden Opportunity) และเป็นสุคติภูมิที่ประเสริฐที่สุด (พระมหาขวัญชัย เหมประไพ และคณะ, 2564) เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์พิเศษที่มีต้นทุนทาง สติปัญญา (Intelligence) และ เจตจำนงเสรี (Free Will) ซึ่งเอื้อต่อการฝึกฝนตนเองเพื่อยกระดับจากปุถุชนไปสู่ความเป็นอริยมนุษย์ พุทธปรัชญาชี้ให้เห็นว่าชีวิตเริ่มต้นจาก “ความว่างเปล่า” (Suññatā) และปราศจากตัวตนถาวร (Anattā) ซึ่งเปิดโอกาสให้มนุษย์มีศักยภาพไร้ขีดจำกัดในการรังสรรค์คุณค่าให้แก่ชีวิตผ่านการกระทำปัจจุบันหรือกรรมใหม่ เปรียบเสมือนศิลปินที่รังสรรค์งานศิลป์บนกระดาษขาว (ณัฐธพงษ์ มะลิซ้อน และพระภาคภูมิ ชยานนฺโท, 2567) อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงสู่ยุค “นวสมัยนิยม” (Buddhist Modernism) ในรอบสองศตวรรษที่ผ่านมา แม้จะมีการพยายามบูรณาการพุทธธรรมเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ (ภาณุทัต ยอดแก้ว, 2563) แต่ในสภาพความเป็นจริงของสังคมปัจจุบันกลับพบสภาวการณ์ที่ย้อนแย้งอย่างรุนแรง ปัญหาพื้นฐานที่สุดคือ ความด้อยคุณภาพของประชากร ที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของกิเลส 3 ประการ คือ ตัณหา มานะ และทิฏฐิ ส่งผลให้มนุษย์กลายเป็นผู้เห็นแก่ตัวและเบียดเบียนสรรพชีวิตโดยขาดมโนธรรม (ธนวรรณ จารุไพบูรณ์, 2561) วิกฤตการณ์ดังกล่าวมีรากฐานมาจาก “การศึกษาสุนัขหางด้วน” ตามนิยามของท่านพุทธทาสภิกขุ ซึ่งหมายถึงระบบการศึกษาที่มุ่งเน้นสร้างเพียง “สัตว์เศรษฐกิจ” แต่ละเลยการพัฒนาจิตใจตามหลักไตรสิกขา (ภาณุทัต ยอดแก้ว, 2563) ส่งผลให้มนุษย์มีความยึดมั่นใน “อัตตา” หรือตัวตนอย่างสุดโต่ง ก่อให้เกิดความเครียดและความทุกข์ที่ซับซ้อน (ณัฐธพงษ์ มะลิซ้อน และพระภาคภูมิ ชยานนฺโท, 2567) นอกจากนี้ยังพบปัญหาสำคัญจากการ “เข้าใจคลาดเคลื่อนในหลักธรรม” โดยเฉพาะเรื่องกฎแห่งกรรมที่มักถูกมองเป็นเรื่องโชคชะตาหรือเรื่องในอดีตที่แก้ไขไม่ได้ นำไปสู่การยอมจำนนต่อปัญหาหรือการหันไปพึ่งพาพิธีแก้กรรมที่ขัดกับหลักการพึ่งตนเอง ยิ่งไปกว่านั้น คำว่า “ความสังเวช” (Saṁvega) ซึ่งเป็นมิติทางกุศลในฐานะญาณที่เห็นภัยในวัฏสงสาร กลับถูกสื่อสารคลาดเคลื่อนว่าเป็นเพียงความสลดหดหู่ (ทวีศักดิ์ พัดพาดี, 2567) ทำให้สังคมขาด “ตัวเร่ง

ปฏิกิริยา” (Catalyst) ที่จะสร้างความรู้สึกเร่งด่วนในการปฏิบัติธรรมเพื่อเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต (ทวีศักดิ์ พัดพาดี, 2567) เมื่อขาดการพิจารณาอย่างแยบคายหรือ โยนิโสมนสิการ มนุษย์จึงไม่สามารถใช้ความทุกข์เป็นบทเรียนในการพัฒนาตนเองได้ ด้วยเหตุนี้ การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าความเป็นมนุษย์และการดับทุกข์ผ่านรูปแบบเชิงบูรณาการ เช่น “WARM MODEL” จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อกอบกู้ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ให้ตระหนักถึงคุณค่าและศักยภาพที่แท้จริงของตนเอง ไม่ปล่อยให้ชีวิตถูกครอบงำด้วยกิเลส ตัณหา ความหลงผิด หรือกระแสวัตถุนิยม จนสูญเสียความหมายและคุณค่าของการดำรงอยู่ และนำพาชีวิตไปสู่เสรีภาพที่แท้จริงคือ พระนิพพานอันเป็นจุดหมายสูงสุดของพุทธปรัชญาเถรวาท (ไชยา เสนแสนยา, 2568)

ผู้เขียนมีความสนใจศึกษาประเด็นเรื่องการเกิดเป็นมนุษย์ เนื่องจากพบว่าในสังคมปัจจุบันมีผู้คนจำนวนไม่น้อยที่มองความทุกข์เป็นเพียงประสบการณ์เชิงลบ และพยายามหลีกหนีความทุกข์ด้วยวิธีการต่างๆ โดยมิได้พิจารณาถึงคุณค่าที่ซ่อนอยู่ภายในสภาวะแห่งทุกข์นั้น ในขณะที่พระพุทธศาสนาเถรวาทกลับมองความทุกข์ในฐานะสัจธรรมของชีวิตและเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดปัญญาอันนำไปสู่การพัฒนาตนเองและการเข้าถึงความสงบสุขที่แท้จริง นอกจากนี้ ผู้เขียนเห็นว่าแนวคิดเรื่อง “การเกิดเป็นมนุษย์เป็นของยาก” และ “ชีวิตเป็นทุกข์” มักถูกตีความว่าเป็นแนวคิดที่ขัดแย้งกัน กล่าวคือในด้านหนึ่งพระพุทธศาสนากล่าวยกย่องการเกิดเป็นมนุษย์เป็นโอกาสอันประเสริฐและหาได้ยากยิ่ง แต่อีกด้านหนึ่งกลับอธิบายว่าการเกิดเป็นเหตุแห่งทุกข์ คำสอนทั้งสองประการนี้จึงก่อให้เกิดคำถามที่น่าสนใจว่า เหตุใดการเกิดเป็นมนุษย์ซึ่งเป็นของยากและมีคุณค่ายิ่ง จึงยังต้องเผชิญกับความทุกข์ และความทุกข์ดังกล่าวมีคุณค่าต่อการพัฒนาชีวิตมนุษย์อย่างไร ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงมุ่งศึกษาการเกิดเป็นมนุษย์มุมมองความทุกข์ผ่านโลกทัศน์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพื่อทำความเข้าใจความหมายที่แท้จริงของชีวิตตลอดจนชี้ให้เห็นว่าการตระหนักรู้และเข้าใจความทุกข์ตามหลักพุทธธรรม มิได้นำไปสู่ความสิ้นหวังหากแต่เป็นกระบวนการสร้างปัญญา การรู้เท่าทันตนเอง และการพัฒนาชีวิตสู่สันติภาพทั้งภายในและภายนอก อันจะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมร่วมสมัยต่อไป.

บริบทความเป็นมาและสภาวะพื้นฐานของการอุบัติขึ้นของการเกิดเป็นมนุษย์

ในโลกทัศน์ของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น การเกิดเป็นมนุษย์ถือเป็นสภาวะที่ยากยิ่งและเป็นโอกาสอันประเสริฐสูงสุดของสรรพชีวิต (พระมหาขวัญชัย เหมประไพ และคณะ, 2564) ได้อธิบายไว้ว่าชีวิตมนุษย์มิได้อุบัติขึ้นเพียงเพราะเหตุบังเอิญหรือความโชคดีในเชิงสถิติ แต่เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดได้ยากยิ่ง ดังปรากฏในพุทธพจน์เรื่อง กิจโฉ มนุสสปฏิลาโภ โดย (พระมหาขวัญชัย เหมประไพ และคณะ, 2564) เป็นไปตามกฎแห่งเหตุปัจจัยที่เรียกว่าอิทัปปัจจยตา หากแต่ต้องอาศัยปัจจัยประกอบสำคัญสามประการที่ประชุมพร้อมกันคือ บิดามารดาอยู่ร่วมกัน มารดามีระดู และมีคันธัพพะหรือปฏิสนธิวิญญาณมาปรากฏในครรภ์ สอดคล้องกับงานศึกษาของ (สุริยัน ผึ่งผาย และคณะ, 2567)

ได้อธิบายเพิ่มเติมว่าชีวิตคือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่ประกอบด้วยส่วนที่เป็นสสารและอสสาร อันประกอบด้วยไออุ่น (เตโช) อายุ (ชีวิตินทรีย์) และวิญญาณ ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้ล้วนทำงานร่วมกันภายใต้กฎแห่งเหตุปัจจัยที่เรียกว่า (อิทัปปัจจยตา) ที่สลับซับซ้อนที่ใช้เป็นเครื่องมือวินิจฉัยความมีชีวิตในทางพระพุทธศาสนา มนุษย์ถือกำเนิดมาพร้อมกับลักษณะตามธรรมชาติที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ซึ่งเรียกว่าไตรลักษณ์ ย่อมต้องเผชิญกับสัจธรรมสากลคือความทุกข์ที่ติดเนื่องมากับสภาวะแห่งสังขาร ชีวิตมนุษย์ตามกฎธรรมชาติประกอบด้วยขันธ์ 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ซึ่งล้วนอยู่ภายใต้กฎแห่งไตรลักษณ์ คือ ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์และไม่มีตัวตนที่แท้จริง (ณัฐธพงษ์ มะลิซ้อน และพระภาคภูมิ ชยานนฺโท, 2565) และนอกจากนั้น สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ ปยุตฺโต) (2556) ได้ชี้ให้เห็นประเด็นปัญหาในโลกสมัยใหม่ว่า มนุษย์มักสูญเสียความสามารถในการมีความสุขภายใน แม้จะมีความสามารถในการแสวงหาวัตถุมาปรนเปรอตนเองได้อย่างมหาศาล แต่กลับกลายเป็นเพียงสัตว์เศรษฐกิจ โดยความทุกข์ในมิตินี้ถือเป็นปัญหาพื้นฐานที่ครอบคลุมตั้งแต่ความทุกข์ทางกายภาพที่มองเห็นได้ไปจนถึงความทุกข์ทางใจที่มีความละเอียดประณีต ซึ่งเกิดจากการที่มนุษย์ทำใจยอมรับไม่ได้กับสภาพที่ว่างเปล่าไร้แก่นสาร อีกทั้ง (สมภาร พรมทา, 2565) ยังได้ขยายความให้เห็นภาพชัดเจนว่า มนุษย์ส่วนใหญ่มักติดอยู่ในวงจรของตัณหาหรือความทะยานอยากที่เป็นตัวขับเคลื่อนหลัก นำไปสู่สภาวะความทุกข์ที่หมุนวนต่อเนื่องอย่างไม่สิ้นสุดในสังสารวัฏ เมื่อพิจารณาในมิติทางสังคมปัจจุบัน (ภาณุทัต ยอดแก้ว, 2563) วิเคราะห์ว่ามนุษย์กำลังเผชิญกับวิกฤตการณ์ทางจิตวิญญาณอย่างรุนแรง เนื่องจากถูกหล่อหลอมผ่านระบบสังคมและการศึกษาให้กลายเป็นเพียงสัตว์เศรษฐกิจที่มุ่งเน้นการแข่งขันเพื่อผลประโยชน์ส่วนตนแต่ละเลยการพัฒนาจิตใจ ปัญหานี้มีรากฐานสำคัญมาจากอวิชชาคือความไม่รู้ตามความเป็นจริง ส่งผลให้มนุษย์ยึดมั่นในตัวตนอย่างสุดโต่งและเกิดการเบียดเบียนสิ่งมีชีวิตอื่นผ่านอคติเรื่องเผ่าพันธุ์ที่มองว่ามนุษย์เป็นนายของธรรมชาติ นอกจากนี้ ในมิติเชิงปรัชญา มนุษย์ถูกจำแนกออกจากสัตว์ประเภทอื่นด้วยลักษณะของ สติปัญญา ซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญในการเข้าถึงความจริงสากล (พระครูกิตติภัทรานุยุต และคณะ, 2565) ชี้ให้เห็นว่าคุณค่าของชีวิตไม่ได้ตัดสินจากรูปลักษณ์ภายนอก แต่มาจากความประพฤติที่สอดคล้องกับหลักศีลธรรมและการตระหนักในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และยังได้ค้นพบความย้อนแย้งที่น่าสนใจ ความหลงผิดในศักดิ์ศรีที่คิดว่าตนเองประเสริฐกว่าสัตว์อื่นนั้น กลับกลายเป็นปัจจัยที่ทำให้มนุษย์สูญเสียเสรีภาพทางภูมิปัญญาที่แท้จริง และทำให้ชีวิตต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจครอบงำของกิเลสจนยากจะเข้าถึงทางแห่งปัญญาได้ จากการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่าแนวทางการแก้ไขปัญหาต้องเริ่มต้นจากการเปลี่ยนผ่านความเข้าใจเรื่องชีวิตใหม่ โดยมนุษย์ควรใช้ความทุกข์และสภาวะความสังเวชเป็นบทเรียนในการพัฒนาตนเองจากปุถุชนสู่การเป็นอริยะมนุษย์ที่มีเสรีภาพทางจิตวิญญาณอย่างแท้จริง

ข้อเสนอสะท้อนมุมมอง

1. สิ่งที่มนุษย์ต้องสร้างสรรค์ขึ้นเองเปรียบเสมือนศิลปินที่รังสรรค์งานศิลป์ลงบนกระดาษขาว การเห็นคุณค่าของชีวิตจึงเกิดจากกระบวนการเรียนรู้และศีลธรรมที่เจ้าของชีวิตลิขิตขึ้นเอง การเห็นคุณค่าของตนเองและผู้อื่นจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับชาติกำเนิดแต่ขึ้นอยู่กับการฝึกฝนเองตามหลักจริยธรรม

2. ความสังเวช (Samvega) ในฐานะตัวเร่งการเปลี่ยนแปลงชีวิต ความสังเวชไม่ใช่เพียงความเศร้าสลด แต่เป็นญาณปัญญาที่เห็นภัยในวัฏสงสารซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวเร่งปฏิกิริยาทางจิตใจ เป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญ (Spiritual Urgency) ที่กระตุ้นให้มนุษย์เกิดความเพียรในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากความประมาทไปสู่การฝึกฝนตนเอง การเปลี่ยนแปลงนี้ต้องอาศัย เจตนา (Cetana) เป็นตัวกำหนดคุณภาพของกรรม ไชยา เสนแสนยา (2568) ชี้ให้เห็นว่าความดีในพุทธปรัชญาเป็นเรื่องของอัตวิสัย (Subjective Reality) ที่สัมพันธ์กับโครงสร้างของเหตุปัจจัยและโครงสร้างของจิต มนุษย์จึงมีศักยภาพในการ แก้กรรม ในความหมายของการใช้กรรมดีในปัจจุบันมาบรรเทาหรือปิดโอกาสผลของกรรมชั่วในอดีต เพื่อพัฒนาตนเองและเปลี่ยนผ่านชีวิตจากปุถุชนสู่การเป็นอริยบุคคล ผู้พ้นจากพันธนาการทางใจ

3. เสรีภาพที่แท้จริงคือความหลุดพ้นทางปัญญา สะท้อนว่าเสรีภาพที่แท้จริงของมนุษย์ไม่ใช่การทำตามใจตนเอง แต่คือวิมุตติหรือความหลุดพ้นจากการครอบงำของกิเลส ซึ่งต้องอาศัยการฝึกฝนตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาเพื่อเชื่อมโยงสิทธิเข้ากับหน้าที่ทางธรรมอย่างสมดุล

4.กระบวนการปะติดปะต่อทางมโนทัศน์ (The Bricolage Process) ซึ่งเป็นการนำมโนทัศน์จากบริบทหนึ่ง (เช่น วิทยาศาสตร์, สิทธิมนุษยชน) มาบูรณาการเข้ากับอีกบริบทหนึ่ง (พุทธธรรม) เพื่อสร้างความหมายใหม่ที่ทันสมัย เช่น

-การผสมผสานทางญาณวิทยา: การนำความรู้เชิงวาทกรรมของสาขาวิชาต่างๆ มาใช้ร่วมกับหลักพุทธธรรม เพื่อให้คำสอนยังคงความ “สมจริง” และจูงใจคนในสังคมปัจจุบัน

-นวัตกรรมภาษา: การผลิตคำใหม่ เช่น “ปัญญาเสรี หรือ “เสรีภาพทางปัญญา” เพื่อสื่อถึงสภาวะ “วิมุตติ” ในภาษาที่โลกสมัยใหม่เข้าใจ

การบูรณาการเพื่อการพัฒนาชีวิตสู่สันติภาพและความยุติธรรมทางสังคม

การพัฒนาคนตามแนวทางพุทธศาสนาคือการใช้กระบวนการ ไตรสิกขาเพื่อยกระดับมนุษย์สู่ความเป็นอารยชนผู้มีสุจริตสาม สันติภาพที่แท้จริงต้องเริ่มจากภายในจิตใจโดยการกำจัดกิเลสที่สร้างความขัดแย้ง ซึ่งจะขยายผลจากระดับบุคคลไปสู่ระดับครอบครัวและสังคมในวงกว้าง ในมิติของความยุติธรรม ความเป็นธรรมทางสังคมต้องวางอยู่บนหลักสากลของกฎแห่งกรรม คือการที่บุคคลได้รับผลตอบแทนที่เหมาะสมกับการกระทำและการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม การเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่าง กรรมและสังสารวัฏ จึงเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาจริยธรรมและปัญญา

เพื่อความหลุดพ้นจากวงจรความทุกข์ คุณค่าที่สำคัญที่สุดของวอร์มโมเดล คือการทำหน้าที่เป็นนวัตกรรมทางภูมิปัญญาที่ช่วยแก้ไขวิกฤตการณ์ทางจริยธรรมในโลกสมัยใหม่ โดยให้ผลทางปฏิบัติที่ชัดเจนในหลายมิติ ดังนี้

1. การสร้างสันติภาพภายในใจ (ลลิตภัทร เจนจบ, 2567) ระบุว่าการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนต้องเริ่มต้นจากการปรับเปลี่ยนสภาวะภายในจิตใจของปัจเจกบุคคลเป็นอันดับแรก โดยต้องมุ่งเน้นการสำรวจและระงับยับยั้งกิเลสที่เป็นต้นเหตุของความขัดแย้ง สอดคล้องกับหลักคำสอนของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2556) ที่ชี้ให้เห็นว่าการทำลายสันติภาพมักเริ่มมาจากการครอบงำของตัณหาหรือความต้องการผลประโยชน์ มานะหรือความทะยานอยากในอำนาจ และทิฏฐิหรือความยึดติดในอุดมการณ์ของตนเองจนเบียดเบียนผู้อื่น ดังนั้น การฝึกฝนสติสัมปชัญญะและการเจริญเมตตาธรรมจึงถือเป็นอาวุธสำคัญทางปัญญาที่จะช่วยสร้างความสงบเย็นภายใน ซึ่งพลังแห่งสันติภาพนี้จะแผ่ขยายผลจากระดับบุคคลไปสู่การสร้างความสมานฉันท์ในสถาบันครอบครัวและสังคมในวงกว้างสืบไป

2. จริยธรรมทางสังคมและการปกครอง ในมิติของการอยู่ร่วมกันอย่างเป็นธรรม ธนวรรณ จารุไพบูรณ์ (2561) มีความเห็นสอดคล้องกันว่าผู้บริหารประเทศและประชาชนควรน้อมนำหลักสังคหวัตถุ 4 และฆราวาสธรรมมาใช้เป็นระเบียบในการดำเนินชีวิตเพื่อสร้างความนิยมและความไว้วางใจต่อกัน นอกจากนี้ ยังเน้นย้ำถึงความสำคัญของการประกอบอาชีพตามหลักสัมมาอาชีวะ ซึ่งเป็นการงดเว้นการเบียดเบียนสิทธิในชีวิตและทรัพย์สินของผู้อื่น และไม่ประกอบมิจฉาอาชีวะที่เป็นพิษต่อสังคม การถือปฏิบัติเช่นนี้จะช่วยให้มนุษย์สามารถควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาให้เรียบร้อย สอดคล้องกับกฎธรรมชาติและกฎหมายบ้านเมือง นำไปสู่สังคมที่ปราศจากการเอารัดเอาเปรียบอย่างยั่งยืน

3. การแก้ไขปัญหาสิทธิมนุษยชนและอคติทางเผ่าพันธุ์: วอร์มโมเดลช่วยสร้างบรรทัดฐานใหม่ในการมองคุณค่าของชีวิต โดยลดทอนอคติเรื่องเผ่าพันธุ์นิยมที่มองสัตว์โลกหรือผู้ที่แตกต่างเป็นเพียงวัตถุนิยมทางเศรษฐกิจ (พระครูกิตติภัทรานุยุต และคณะ, 2565) ชี้ให้เห็นว่าพุทธปรัชญาให้ความสำคัญกับความสามารถในการรับรู้ทุกข์ของทุกสรรพชีวิต การนำวอร์มโมเดลไปใช้จะช่วยให้มนุษย์ตระหนักถึงสิทธิในชีวิตของตนเองและผู้อื่นอย่างเสมอภาคกัน นำไปสู่การอยู่ร่วมกันโดยปราศจากการขูดรีดหรือการทำลายล้างชีวิตอื่นเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน

4.กระบวนการเปลี่ยนแปลงชีวิตผ่านความสังเวชและปัญญา: (ทวีศักดิ์ พัดพาดี, 2567) ได้เสนอข้อค้นพบใหม่ว่าความสังเวชที่ประกอบด้วยญาณปัญญาจะเป็นตัวเร่งปฏิกิริยาให้มนุษย์เกิดความเพียรในการเปลี่ยนแปลงชีวิต วอร์มโมเดลจึงทำหน้าที่เป็นขั้นตอนในการเปลี่ยนผ่านความสังเวชจากความเศร้าสลดให้กลายเป็นพลังแห่งการสร้างสรรค์ เมื่อมนุษย์เห็นภัยในความทุกข์และวัฏสงสารผ่านโมเดลนี้ ย่อมเกิดแรงกระตุ้นในการพัฒนาตนเองจนบรรลุถึงเสรีภาพทางปัญญาที่แท้จริง

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการศึกษาพบว่า การเกิดเป็นมนุษย์ตามโลกทัศน์พระพุทธศาสนาเถรวาทมิได้เป็นเพียงการอุบัติขึ้นของชีวิตในเชิงกายภาพ หากแต่เป็นโอกาสอันประเสริฐในการพัฒนาปัญญา คุณธรรม และการเข้าถึงความหลุดพ้นจากความทุกข์ แม้ว่าชีวิตมนุษย์จะต้องเผชิญกับความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย และความพลัดพราก อันเป็นสภาวะธรรมที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ แต่ความทุกข์ดังกล่าวมิได้ถูกมองในฐานะสิ่งที่มีแต่คุณค่าเชิงลบ หากแต่เป็นสัจธรรมแห่งชีวิตที่สามารถนำไปสู่การเรียนรู้ การตื่นรู้ และการพัฒนาตนเองได้อย่างลึกซึ้ง ในบริบทสังคมร่วมสมัย มนุษย์กำลังเผชิญกับปัญหาความเครียด ความวิตกกังวล ความสับสนในอัตลักษณ์ และความขัดแย้งทั้งภายในตนเองและระหว่างบุคคล อันเป็นเหตุให้เกิดภาวะทุกข์ทางจิตใจเพิ่มมากขึ้น แม้ว่าความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุ วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีจะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตในหลายมิติ แต่ยังไม่สามารถตอบสนองความต้องการด้านความสงบสุขภายในได้อย่างแท้จริง สถานการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการแสวงหาแนวทางพัฒนามนุษย์ที่มุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจควบคู่ไปกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างสมดุล พระพุทธศาสนาเถรวาทได้เสนอแนวทางการคลี่คลายปัญหาความทุกข์ผ่านกระบวนการพัฒนามนุษย์จากภายใน โดยอาศัยการพัฒนาปัญญา ศีล สมาธิ และเมตตาภาวนา ซึ่งเป็นกระบวนการที่เริ่มต้นจากการรู้จักตนเอง เข้าใจความจริงของชีวิต และค่อยๆ คลายความยึดมั่นในตัวตน อันเป็นรากเหง้าสำคัญของความทุกข์ อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่าองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการรู้ตน การฝึกตน การละตน และการพ้นทุกข์ ยังคงปรากฏกระจัดกระจายอยู่ในคัมภีร์และงานวิชาการหลายแขนง และยังขาดการสังเคราะห์ให้เป็นกรอบแนวความคิดที่สามารถอธิบายความสัมพันธ์ของกระบวนการพัฒนามนุษย์ได้อย่างเป็นระบบและเป็นองค์รวม ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงได้สังเคราะห์ผลการศึกษาและพัฒนาเป็นองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบ “WARM Model” ซึ่งประกอบด้วย Wisdom (รู้ตน), Awakening Practice (ฝึกตน), Reflection (ละตน), และ Mindfulness & Metta (พ้นทุกข์และพบสุขที่แท้จริง) เพื่ออธิบายกระบวนการเปลี่ยนแปลงภายในของมนุษย์ตามแนวพุทธจิตวิทยาเถรวาทอย่างเป็นลำดับ โดยมุ่งแสดงให้เห็นว่า การพัฒนามนุษย์มิได้สิ้นสุดอยู่เพียงการแสวงหาความรู้หรือการปฏิบัติธรรมเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาภายในอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่การเข้าใจตนเอง การฝึกฝนตนเอง การลดละอัตตา จนกระทั่งเข้าถึงสุขภาวะทางจิตและสันติภาพภายใน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท ดังต่อไปนี้

W – Wisdom (ปัญญา: รู้ตน) จุดเริ่มต้นของโมเดลคือการสร้าง สัมมาทิฏฐิ หรือความเห็นชอบสรรพสิ่งตามความเป็นจริงในเชิงพุทธจิตวิทยาคือขั้นตอนการ “รู้ตน” ผ่านการพิจารณาอย่างแยบคาย (โยนิโสมนสิการ) เพื่อตระหนักถึงธรรมชาติของชีวิตที่ประกอบด้วยขันธ์ 5 และกฎไตร

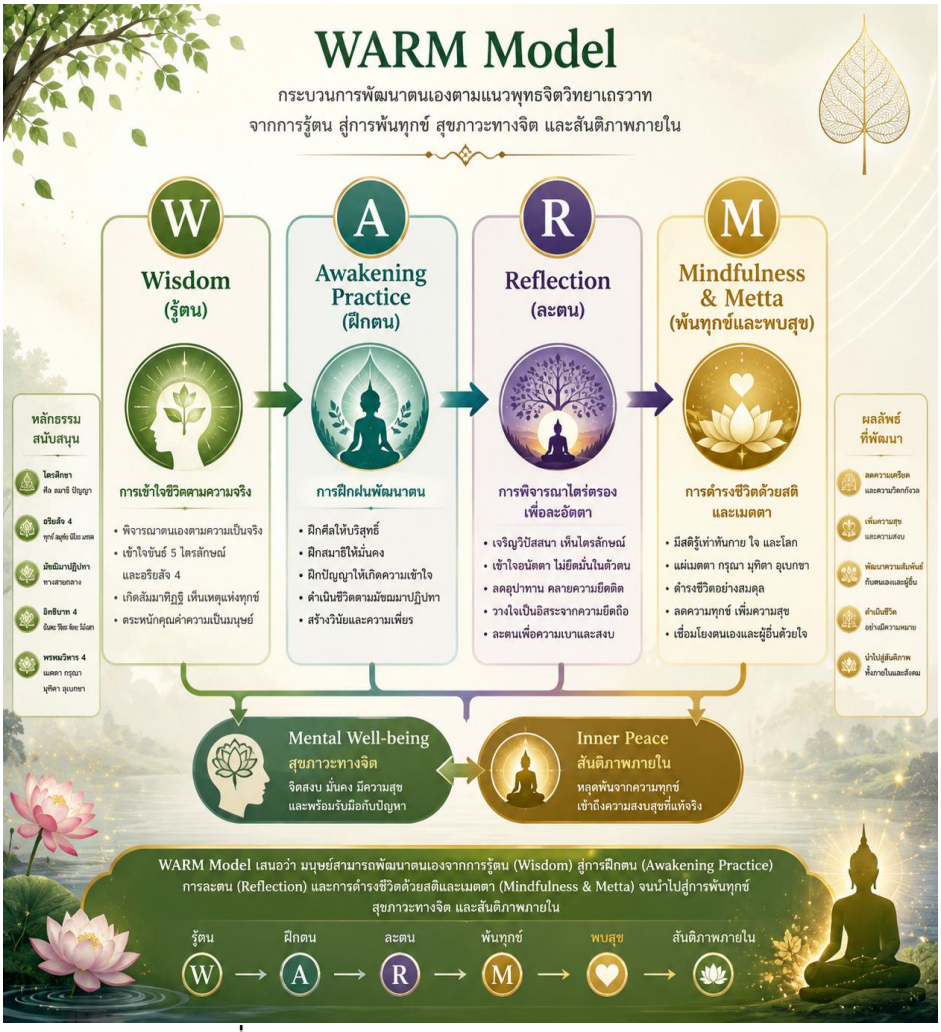
ลักษณ์ ปัญญาในขั้นนี้ทำหน้าที่เป็นเข็มทิศในการวินิจฉัยปัญญาของชีวิต (ทุกข์) และเข้าใจเหตุแห่งทุกข์ (สมุทัย) อย่างแจ่มแจ้ง เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาจิตใจในระดับที่สูงขึ้นต่อไป

A – Awakening Practice (การตื่นรู้ผ่านการปฏิบัติ) เมื่อเกิดปัญญาเห็นชอบแล้ว ย่อมนำไปสู่การลงมือปฏิบัติที่มีเจตนาบริสุทธิ์เป็นตัวกำกับคุณภาพ คือขั้นตอนการ “ฝึกตน” ตามหลักไตรสิกขาและมัชฌิมาปฏิปทา การฝึกตนนี้ครอบคลุมทั้งการประพฤติชอบด้วยกาย วาจา (ศีล) และการเพียรพยายามพัฒนาจิต (สมาธิ) เพื่อสร้างกรรมใหม่ในปัจจุบันที่จะช่วยบรรเทาหรือปิดโอกาสผลของกรรมชั่วในอดีต และเป็นการยกระดับศักยภาพของมนุษย์ให้ก้าวพ้นจากการเป็นเพียงสัตว์เศรษฐกิจสู่การเป็นอารยบุคคล

R – Reflection (การพิจารณาไตร่ตรอง ละตน) ขั้นตอนสำคัญที่เป็นจุดเปลี่ยนทางจิตวิญญาณคือการพิจารณาไตร่ตรองสะท้อนตนเองผ่านญาณปัญญาเพื่อให้เห็นตามความเป็นจริงเรื่องอนัตตา คือขั้นตอนการ “ละตน” หรือการสลายความยึดมั่นถือมั่นในอัตตาตัวตน (อุปาทาน) ที่เป็นศูนย์กลางของความทุกข์ การพิจารณาไตร่ตรองนี้ช่วยให้มนุษย์แยกแยะแก่นสารออกจากมายาคติทางสังคม ทำให้จิตเริ่มเบื่อหน่ายต่อวงจนแห่งกิเลสตัณหา ที่เป็นสาเหตุสำคัญของความทุกข์ตามหลักอริยสัจ 4

M – Mindfulness & Metta (สติและเมตตา): พ้นทุกข์และพบสุข) ขั้นตอนสุดท้ายคือ การรักษาจิตให้อยู่ในสภาวะที่บริสุทธิ์ด้วยการพัฒนา สติและเมตตา อย่างต่อเนื่องเพื่อเข้าสู่สภาวะ “พ้นทุกข์และพบสุขที่แท้จริง” จิตที่ประกอบด้วยสติย่อมรู้เท่าทันอารมณ์และไม่ตกเป็นทาสของกิเลสตัณหา มานะ ทิฏฐิ ในขณะที่เมตตาอัปปมัญญา ทำหน้าที่สร้างความสุขที่แท้จริงจากการไม่เบียดเบียนสรรพสัตว์ ส่งผลให้เกิดสุขภาวะทางจิต (Mental Well-being) และ สันติภาพภายใน (Inner Peace) เปรียบได้กับการบรรลุถึงกระแสแห่งความสงบเย็น และอิสรภาพทางใจ อันเป็นปฐมบทของการเข้าถึงสภาวะความสุขที่แท้จริง คือพระนิพพาน

มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองจากการรู้ตน (Wisdom) สู่การฝึกตน (Awakening Practice) การละตน (Reflection) และการดำรงชีวิตด้วยสติและเมตตา (Mindfulness & Metta) จนไปสู่การพ้นทุกข์ สุขภาวะทางจิต และสันติภาพภายใน ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 กระบวนการพัฒนาตนเองตามแนวพุทธจิตวิทยาเถรวาท

บทสรุป

การศึกษาวิจัยและบูรณาการองค์ความรู้ในบทความนี้สะท้อนให้เห็นว่า การอุบัติขึ้นของชีวิตมนุษย์มิใช่เหตุบังเอิญแต่เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นได้ยากยิ่ง ซึ่งต้องอาศัยปัจจัยประชุมพร้อมกันทั้งฝ่ายสสารและอสสาร คือ ไออุ่น อายุ และวิญญาณ เมื่อมนุษย์ถือกำเนิดขึ้นมาภายใต้กฎอิทัปปัจจยตา และไตรลักษณ์ ชีวิตจึงเต็มไปด้วยความไม่เที่ยงและสภาวะแห่งทุกข์ที่บีบคั้นอย่างไรก็ตาม คุณค่าที่แท้จริงของความเป็นมนุษย์มิใช่สิ่งที่มีมาแต่กำเนิด แต่เป็นสิ่งที่บุคคลต้องสร้างสรรค์ขึ้นเองจากความว่างเปล่าผ่านกระบวนการเรียนรู้ ปัญญา และศีลธรรมเพื่อยกระดับตนเองจากสภาวะสัญชาตญาณไปสู่ความประเสริฐสูงสุด “WARM Model” คือเครื่องมือสำคัญในการเปลี่ยนผ่านมนุษยชาติสู่ศตวรรษ ที่ 21 ด้วยการเปลี่ยนฐานทัศน์จากการมุ่งเน้นวัตถุสู่การพัฒนาจิตใจและปัญญา องค์ความรู้นี้มิได้มีคุณค่าเพียงในเชิงทฤษฎี แต่เป็นแนวทางปฏิบัติที่ช่วยให้มนุษย์สามารถสร้างสรรค์

ความหมายของชีวิตจากความว่างเปล่า และวางรากฐานทางจริยธรรมใหม่ที่ส่งเสริมสันติภาพโลกโดยปราศจากการเอารัดเอาเปรียบสิ่งมีชีวิตอื่นอย่างยั่งยืนสืบไปและพบความสุขที่แท้จริงคือ พระนิพพาน.

เอกสารอ้างอิง

ไชยา เสนแสนยา. (2568). แนวคิดเรื่องความดีในพุทธปรัชญาเถรวาทในเชิงอัตวิสัย. *วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์, 8(3):* 50-63.

ณัฐธพงษ์ มะลิซ้อน และพระภาคภูมิ ชยานนฺโท, (2567). วิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับอนัตตาในพระพุทธศาสนาเถรวาท. *วารสารโลกสุขภาวะ ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม, 1(2):* 18-29.

ทวีศักดิ์ พัดพาดี. (2567). ความสังเวช: ปัจจัยแห่งการเปลี่ยนแปลงชีวิตสู่ความหลุดพ้นในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, 20(2):* 80-91.

ธนวรรณ จารุไพบูรณ์. (2561). มิติทางสังคมในคำสอนของพระพุทธศาสนาเพื่อแก้ไขปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมทางสังคม. *วารสารศิลปการจัดการ, 2(1):* 49-64.

ภานุทัต ยอดแก้ว. (2563). ความเป็นยุคสมัยใหม่ทางพระพุทธศาสนา: วาทกรรมด้านสิทธิมนุษยชนของพระสงฆ์ไทยและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์. *วารสารไทยศึกษา, 16(1):* 190-221.

พระครูกิตติภัทรานุยุต (จักรินทร์ มาชวน). (2565). ศึกษาเปรียบเทียบเรื่องสิทธิสัตว์ในพุทธปรัชญากับมุมมองของปีเตอร์ ซิงเกอร์. *วารสารปรัชญาอาศรม, 4(2):* 16-33.

พระมหาขวัญชัย เหมประไพ และคณะ. (2564). มโนทัศน์เรื่องสิทธิเสรีภาพในพระพุทธศาสนาเถรวาท. *วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์, 5(1):* 84-96.

ลลิตภัทร เจนจบ. (2567). การสร้างสันติภาพภายในตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, 20(2):* 46-61.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2556). *จะพัฒนาคนกันได้อย่างไร?.* กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

สมภาร พรมทา. (2565). *ชีวิตที่ดีในทัศนะของพระพุทธเจ้า.* กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วารสารปัญญา.

สุริยัน ผึ่งผาย และคณะ. (2567). ชีวิตในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท. *วารสารบัณฑิตศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย, 22(2):* 110-119.

ธรรมคีตะในฐานะอุบายทางสุนทรียะเพื่อการฝึกสติ: การเปรียบเทียบมุมมองพระพุทธศาสนากับดนตรีบำบัด

Dhamma Gita as an Aesthetic Skillful Means for Mindfulness Cultivation: A Comparative Study of Buddhist Perspectives and Music Therapy

จินตนา วงศามารถ Jintana Wongsamart
คณะพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Faculty of Buddhism, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding author, e-mail: Jintana_jung@hotmail.com

Received April 17, 2026; **Revised** May 14, 2026; **Accepted:** June 30, 2026

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบบทบาทของธรรมคีตะในพระพุทธศาสนาเถรวาทและดนตรีบำบัดในจิตวิทยาสมัยใหม่ในฐานะอุบายทางสุนทรียะเพื่อการฝึกสติ โดยใช้ระเบียบวิธีการศึกษาเชิงแนวคิดและการทบทวนเอกสารจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา งานวิชาการด้านศาสนสุนทรียศาสตร์ และงานวิจัยร่วมสมัยด้านดนตรีบำบัดและจิตวิทยา ผลการศึกษาพบว่า แม้แนวคิดของธรรมคีตะและดนตรีบำบัดจะตั้งอยู่บนรากฐานทางปรัชญาและเป้าหมายสูงสุดที่แตกต่างกัน แต่มีความสอดคล้องกันอย่างมีนัยสำคัญในระดับของกระบวนการฝึกจิต ในทั้งสองแนวทางนี้ เสียงและประสบการณ์ทางสุนทรียะมีบทบาทในการส่งเสริมสติ โดยช่วยให้จิตใจสงบ ลดสิ่งรบกวนทางความคิด ปรับสมดุลทางอารมณ์ และเอื้อให้เกิดการตระหนักรู้ในปัจจุบันขณะ สำหรับในบริบทของพุทธศาสนานั้น "ธรรมคีตา" (Dhamma Gita) ถือเป็นเครื่องมือเกื้อหนุนในการบรรเทาทุกข์และเจริญปัญญา โดยมิได้ถูกมองว่าเป็นเป้าหมายสูงสุดในตัวเอง ในทางตรงกันข้าม ดนตรีบำบัดสมัยใหม่ใช้เสียงเป็นเครื่องมือทางจิตวิทยาเพื่อเสริมสร้างความสามารถในการกำกับดูแลตนเอง สุขภาวะทางจิตใจ และคุณภาพชีวิต บทความนี้เสนอกรอบการสังเคราะห์เชิงบูรณาการที่ช่วยขยายความเข้าใจข้ามศาสตร์เกี่ยวกับบทบาทของสุนทรียะในการฝึกสติ และชี้ให้เห็นศักยภาพของการ

ประยุกต์ใช้แนวคิดดังกล่าวในบริบทชีวิตร่วมสมัย ทั้งในเชิงการปฏิบัติทางศาสนาและการดูแลสุขภาพจิต

คำสำคัญ: จิตวิทยาสมัยใหม่; ดนตรีบำบัด; ธรรมคีตะ; พุทธสุนทรียศาสตร์; สติ

Abstract

This article examines and compares the roles of dhamma Gita in Theravada Buddhism and music therapy in contemporary psychology as aesthetic skillful means for mindfulness cultivation. Employing a conceptual analysis and literature review, the study draws on Buddhist canonical sources, scholarship on religious aesthetics, and recent research in music therapy and psychology. The analysis demonstrates that although dhamma Gita and music therapy are grounded in different philosophical frameworks and pursue distinct ultimate goals, they share significant similarities at the level of mental training processes. In both traditions, sound and aesthetic experience function to support mindfulness by calming the mind, reducing mental distraction, regulating emotional states, and facilitating present-moment awareness. Within the Buddhist framework, dhamma Gita serves as a supportive means for the alleviation of suffering and the cultivation of wisdom, without being regarded as an end in itself. In contrast, contemporary music therapy employs sound as a psychological tool to enhance self-regulation, mental well-being, and quality of life. By synthesizing these two perspectives, this article proposes an integrative framework that deepens cross-disciplinary understanding of the role of aesthetics in mindfulness practice and highlights its potential applications in both religious practice and modern mental health contexts.

Keywords: Contemporary Psychology; Music Therapy; Dhamma Gita; Buddhist Aesthetics; Mindfulness

บทนำ

ในสังคมร่วมสมัย มนุษย์ต้องเผชิญกับความตึงเครียด ความเร่งรีบ และแรงกดดันทางอารมณ์อย่างต่อเนื่อง ปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลให้เกิดความฟุ้งซ่าน ความไม่สงบภายใน และความยากลำบากในการดำรงอยู่กับปัจจุบันขณะ ปัญหาเหล่านี้มิได้สะท้อนเพียงความท้าทายเชิงสังคมหรือโครงสร้างภายนอก หากยังสะท้อนถึงปัญหาภายในจิตใจที่เกี่ยวข้องกับการขาดความสามารถในการ

รู้เท่าทันอารมณ์ ความคิด และประสบการณ์ของตนเองอย่างมีสติ ในบริบทนี้ “สติ” (mindfulness) จึงได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง ทั้งในพระพุทธศาสนาและในจิตวิทยาสมัยใหม่ ในฐานะกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้มนุษย์สามารถรับรู้และจัดการกับประสบการณ์ภายในได้อย่างเหมาะสม (Mi Hyang Hwang, 2023)

พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในนิกายเถรวาท มองความทุกข์เป็นผลจากการปรุงแต่งของจิตและการไม่รู้เท่าทันสภาวธรรมตามความเป็นจริง การฝึกสติจึงมีบทบาทสำคัญในการคลี่คลายความทุกข์ดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ การทำให้จิตตั้งมั่นอยู่กับสติอย่างต่อเนื่องมิใช่เรื่องง่าย พระพุทธศาสนาเถรวาทจึงพัฒนา “อุบาย” ต่างๆ เพื่อช่วยประคองจิตให้อยู่ในสภาวะที่เอื้อต่อการฝึก หนึ่งในอุบายที่สำคัญคือ ธรรมคีตะ ซึ่งหมายถึงการใช้เสียงสวดหรือการขับร้องธรรมในลักษณะที่มีจังหวะและทำนองอย่างเหมาะสม เพื่อช่วยลดความฟุ้งซ่านและจัดระเบียบจิตให้พร้อมต่อการรู้เท่าทันกาย เวทนา จิต และธรรม (มัลลิกา ภูมะธน และคณะ, 2559)

ในขณะเดียวกัน จิตวิทยาสมัยใหม่ก็ให้ความสำคัญกับการฝึกสติในฐานะเครื่องมือสำคัญในการส่งเสริมสุขภาวะทางจิต งานวิจัยจำนวนมากชี้ให้เห็นว่าสติช่วยลดความเครียด ความวิตกกังวล และการคิดซ้ำซาก พร้อมทั้งเพิ่มความสามารถในการกำกับอารมณ์และความสนใจ หนึ่งในแนวทางที่ได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบคือ ดนตรีบำบัด ซึ่งใช้เสียงและดนตรีเป็นเครื่องมือทางจิตวิทยาในการปรับสภาวะจิต ลดความตึงเครียด และสร้างความพร้อมต่อการอยู่กับประสบการณ์ปัจจุบันอย่างไม่ตัดสิน (Bruscia, 2014) แม้ดนตรีบำบัดจะเกิดขึ้นในกรอบวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ แต่บทบาทของเสียงในการประคองจิตและสนับสนุนการฝึกสติกลับมีลักษณะบางประการที่สอดคล้องกับการใช้ธรรมคีตะในพระพุทธศาสนา

บทความนี้จึงมุ่งศึกษา ธรรมคีตะในฐานะอุบายทางสุนทรียะเพื่อการฝึกสติ และเปรียบเทียบกรอบแนวคิดดังกล่าวกับ ดนตรีบำบัดในจิตวิทยาสมัยใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชี้ให้เห็นทั้งความสอดคล้องและความแตกต่างในระดับของรากฐานทางแนวคิด กลไกการทำงาน และเป้าหมายของการฝึก การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงแนวคิดและการทบทวนเอกสาร มิได้มุ่งทดสอบเชิงทดลอง โดยมุ่งสังเคราะห์องค์ความรู้ข้ามศาสตร์ เพื่อเสนอกรอบความเข้าใจใหม่เกี่ยวกับบทบาทของเสียงและสุนทรียะในการฝึกสติ ซึ่งอาจเป็นประโยชน์ต่อทั้งการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาและการดูแลสุขภาพจิตในบริบทสังคมร่วมสมัย

ธรรมคีตะกับการฝึกสติในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในระบบโครงสร้างคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท ปัญหาพื้นฐานของมนุษยชาติมิได้ถูกอธิบายและจำกัดวงอยู่เพียงในฐานะของความทุกข์ยากที่ก่อตัวขึ้นจากเงื่อนไขทางสังคม โครงสร้างทางเศรษฐกิจ หรือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอันเป็นปัจจัยแวดล้อมภายนอกเป็นหลัก หากแต่พุทธ

ปรัชญาได้มองลึกลงไปถึงแก่นแท้และรากเหง้าของปัญหาว่า ความทุกข์ที่แท้จริงและฝังรากลึกที่สุดนั้นคือความทุกข์ภายในจิตใจ ซึ่งก่อตัวและได้รับการหล่อเลี้ยงมาจากกิเลส ตัณหา ความฟุ้งซ่าน และอวิชชาหรือความไม่รู้เท่าทันสภาวธรรมตามความเป็นจริง ความทุกข์ในความหมายและบริบทนี้หมายถึงสภาวะที่จิตใจของมนุษย์ถูกครอบงำ ชักนำ และปั่นป่วนด้วยกระแสอารมณ์ ความนึกคิด และการปรุงแต่งอย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย จนส่งผลให้บุคคลนั้นสูญเสียศักยภาพในการดำรงจิตใจให้ตั้งมั่นอยู่กับปัจจุบันขณะได้อย่างสงบและชัดเจน ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาเถรวาทจึงอธิบายปรากฏการณ์แห่งความทุกข์ในฐานะกระบวนการทำงานภายในจิตใจ มากกว่าการมองว่าเป็นผลกระทบที่เกิดจากปัจจัยภายนอกเพียงมิติเดียว (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 35 ข้อที่ 196-202 หน้าที่ 165-166, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

การคลี่คลายและสลายความทุกข์ตามแนวทางปฏิบัติของพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น มิใช่วิธีการหลีกหนีจากอารมณ์ การกดทับความรู้สึก หรือการบังคับควบคุมความคิดอย่างฝืนธรรมชาติ หากแต่เป็นการมุ่งเน้นพัฒนาศักยภาพและความสามารถในการรู้เท่าทัน ตลอดจนการเฝ้าสังเกตเห็นกลไกการทำงานของจิตใจอย่างเป็นระบบระเบียบ กระบวนการอันละเอียดอ่อนนี้สามารถเกิดขึ้นได้ผ่านการเจริญสติ ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกหลักและแสงสว่างในการกำกับดูแล ตรวจสอบ และรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของกาย เวทนา จิต และธรรม สติจะช่วยเปิดมุมมองให้ผู้ปฏิบัติสามารถมองเห็นวงจรของการเกิดขึ้น การดำรงอยู่ และการดับสลายไปของอารมณ์และความคิดต่างๆ ตามกฎธรรมชาติ โดยไม่ถลำตัวเข้าไปยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวตน หรือเกิดปฏิกิริยาผลักไสสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา เมื่อความตระหนักรู้และรู้เท่าทันนี้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ความทุกข์ที่เคยถูกหล่อเลี้ยงด้วยความหลงผิดและการปรุงแต่งย่อมสูญเสียพลังงานและค่อยๆ คลี่คลายลงไปในที่สุด (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ 10 ข้อที่ 372-373 หน้าที่ 301-302, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

อย่างไรก็ตาม เมื่อก้าวเข้าสู่มิติของการลงมือปฏิบัติจริง การประคองจิตใจให้ดำรงอยู่ร่วมกับสติอย่างต่อเนื่องและมั่นคงนั้นมิใช่สิ่งที่สามารถกระทำได้โดยง่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้เริ่มต้นฝึกปฏิบัติหรือผู้ที่ยังคงมีพละกำลังของสมาธิอยู่ในระดับที่จำกัด สภาพจิตใจมักจะล่องลอยและถูกดึงดูดไปกับกระแสความคิดในอดีตและอนาคต ด้วยข้อจำกัดและอุปสรรคประการนี้ พระพุทธศาสนาเถรวาทจึงได้คิดค้นและพัฒนาอุบายหลากหลายรูปแบบ เพื่อนำมาใช้เป็นเครื่องมือหรือกุศโลบายในการประคองจิตใจให้ก้าวเข้าสู่สภาวะที่เหมาะสมและเอื้ออำนวยต่อการเจริญสติ หนึ่งในอุบายที่เปี่ยมไปด้วยคุณค่าและทรงอิทธิพลอย่างยิ่งคือ ธรรมคีตะ ซึ่งหมายถึงกระบวนการนำเอาบทสวดมนต์ การขับร้อง หรือการเปล่งเสียงถ้อยคำที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอน มาประกอบเข้ากับโครงสร้างของจังหวะและท่วงทำนองที่ได้รับการออกแบบมาอย่างเหมาะสม ธรรมคีตะในบริบทนี้จึงทำหน้าที่เป็นเสมือนสะพานหรือสื่อกลางที่เชื่อมโยงการรับรู้ทางโสตประสาทสัมผัสเข้ากับกระบวนการทำงานของการฝึกฝนจิตใจ โดยมีคุณสมบัติอันโดดเด่นในการช่วยคลายความตึงเครียด

ของระบบประสาทและลดทอนคลื่นความคิดฟุ้งซ่าน ซึ่งถือเป็นอุปสรรคชิ้นสำคัญที่คอยขัดขวางความก้าวหน้าและการตั้งมั่นของสติ (Keown, 2022)

ตามกรอบแนวคิดของพระพุทธศาสนาเถรวาท การนำธรรมคีตะมาประยุกต์ใช้นั้นมิได้มีเจตนารมณ์หรือเป้าหมายเพื่อการสร้างความบันเทิงเริงรมย์ หรือมุ่งเน้นการตอบสนองความพึงพอใจทางด้านอารมณ์ความรู้สึกแต่อย่างใด หากแต่ทำหน้าที่เป็นเครื่องมืออันทรงพลังในการประคองจิตใจให้เกิดความสงบร่มเย็นและจัดระเบียบโครงสร้างทางความคิด เสียงสวดมนต์หรือบทขับร้องทางธรรมที่มีโครงสร้างของจังหวะที่สม่ำเสมอและมีความไพเราะอย่างพอดีนั้น มีสรรพคุณในการช่วยชะลอความเร็วของกระแสความคิดที่กระจัดกระจาย ยับยั้งการปรุงแต่งทางจิต และดึงดูดความสนใจของผู้ปฏิบัติให้กลับมาจดจ่ออยู่กับประสบการณ์ตรงที่เกิดขึ้นในปัจจุบันขณะ เมื่อพื้นที่ภายในจิตใจไม่ถูกรบกวนหรือครอบงำจากความคิดที่ก่อให้เกิดความตึงเครียด สติก็จะสามารถเกิดขึ้นและหยั่งรากตั้งมั่นได้อย่างง่ายดายยิ่งขึ้น (Keown, 2022) นอกจากนี้ หากพิจารณาภายใต้กรอบและกระบวนทัศน์ของพุทธสุนทรียศาสตร์ จะพบว่าการประยุกต์ใช้สุนทรียภาพทางเสียงหรือคีตศิลป์นั้นมิได้ถูกปฏิเสธหรือกีดกันอย่างสิ้นเชิงในพระพุทธศาสนา หากแต่ได้รับการควบคุมดูแลและกำกับทิศทางไว้อย่างรัดกุมด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการฝึกฝนและขัดเกลาจิตใจเป็นสำคัญ งานวิชาการทางด้านศาสนสุนทรียศาสตร์ได้ชี้ให้เห็นประเด็นที่น่าสนใจว่า แม้ข้อกำหนดในศีลข้อที่เจ็ดจะมีบทบาทสำคัญในการควบคุมพฤติกรรมการเสพรับความบันเทิงจากดนตรีและการละเล่นต่างๆ เพื่อมิให้จิตใจตกเป็นทาสของกามคุณ แต่เมื่อสืบค้นลึกลงไปในคัมภีร์ระดับพระไตรปิฎกและอรรถกถา กลับปรากฏหลักฐานและตัวอย่างมากมายที่แสดงให้เห็นถึงการนำความไพเราะของเสียงและดนตรีมาใช้เป็นอุบายอันชาญฉลาดในการถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนอย่างต่อเนื่อง รูปแบบเหล่านี้ปรากฏให้เห็นทั้งในลักษณะของการขับร้องคฤาธรรม การเปล่งสุรเสียงอันไพเราะของพระพุทธองค์ และการใช้ท่วงทำนองที่ลึกซึ้งเพื่อยกระดับสภาพจิตใจของผู้รับฟังให้ก้าวข้ามความสับสนวุ่นวาย นำไปสู่ความสงบเยือกเย็นและความพร้อมอย่างเต็มเปี่ยมที่จะรองรับการบรรลุธรรม จากมุมมองและหลักฐานทางประวัติศาสตร์เหล่านี้ทำให้สามารถวิเคราะห์ได้ว่า ความงามของเสียงที่ถือว่ามีความเหมาะสมและสอดคล้องกับแนวทางการปฏิบัติธรรมนั้น มิใช่ความงามที่มุ่งเน้นการกระตุ้นเร้าอารมณ์ให้เกิดความหลงใหลเพลิดเพลิน หากแต่เป็นความงามที่ทำหน้าที่จัดระเบียบสภาวะจิตใจและลดทอนความฟุ้งซ่าน ความงามในลักษณะสุนทรียธรรมเช่นนี้ จะช่วยยกระดับจิตใจให้เกิดความประณีต อ่อนโยน และมีความละเอียดอ่อนทางจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการตั้งมั่นของสติ และยังสอดรับเป็นอย่างดีกับความเชื่อที่ว่า ดนตรีและท่วงทำนองเสียงมีพลังอำนาจในการกล่อมเกลาและขัดเกลาจิตใจของมนุษย์ให้มีความพร้อมต่อการพัฒนาโลกแห่งการตระหนักรู้ภายในได้ลึกซึ้งยิ่งกว่าสื่อกลางในรูปแบบอื่นๆ (อานนท์ กาญจนโพธิ์, 2564)

บทบาทของเสียงและท่วงทำนองที่กล่าวมานี้ ได้รับการสนับสนุนและพิสูจน์อย่างหนักแน่นจากงานศึกษาและค้นคว้าเกี่ยวกับคีตศิลป์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก การศึกษาเหล่านี้ยืนยันตรงกันว่าเสียงและโครงสร้างของจังหวะสามารถถูกหยิบยกขึ้นมาใช้เป็นอุบายอันแยบคายในการปรับสร้างความสมดุลของจิตใจและเกื้อหนุนการปฏิบัติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ตัวอย่างเชิงเปรียบเทียบที่ทรงคุณค่าและเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในแวดวงการปฏิบัติคือการยกอุปมาเรื่องพิณสามสาย อุปมานี้ได้พรรณนาถึงธรรมชาติของการบรรเลงดนตรีว่า หากสายพิณถูกขึงจนตึงเกินความพอดี เสียงที่เปล่งออกมาก็จะแข็งกระด้าง ขาดความกังวาน และอาจถึงขั้นทำให้สายขาดได้ ในทางกลับกัน หากสายพิณถูกปล่อยให้หย่อนยานจนเกินไป การดีดสายพิณนั้นก็จะไม่สามารถสร้างเสียงที่ชัดเจนและเรียงร้อยเป็นท่วงทำนองได้ พระพุทธองค์ทรงนำอุปมาทางดนตรีอันลึกซึ้งนี้มาประยุกต์ใช้เพื่ออธิบายให้เห็นภาพพจน์อย่างชัดเจนว่า การฝึกฝนปฏิบัติธรรมที่อาศัยความเพียรพยายามอย่างเคร่งเครียดจนเกินพอดี หรือการปฏิบัติด้วยความเกียจคร้านหย่อนยานจนเกินไป ล้วนแล้วแต่เป็นสภาวะสุดโต่งที่ไม่ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ การแสวงหาจุดสมดุลและการปรับระดับความเพียรให้มีความพอดีตามหลักการของมัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลาง จึงเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้กระแสจิตเกิดความตั้งมั่นและมีความพร้อมอย่างเต็มที่สำหรับการปรากฏขึ้นของสติปัญญา (มัลลิกา ภูมะธน และคณะ, 2559)

กรณีศึกษาที่สะท้อนภาพแนวคิดนี้ได้อย่างเป็นรูปธรรมและทรงพลังที่สุดคือเรื่องราวของพระโสณโกฬิวิสะ ซึ่งในอดีตก่อนการบวชเคยเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญระดับสูงด้านการบรรเลงเครื่องดนตรีประเภทพิณ เรื่องราวของท่านได้พิสูจน์ให้เห็นว่า การหยิบยกอุปมาอุปไมยทางด้านสุนทรียศาสตร์และดนตรีมาใช้นั้น สามารถช่วยเปิดสวิตช์ความเข้าใจให้ผู้ปฏิบัติธรรมเกิดความกระจ่างแจ้งต่อสภาวะทางจิตใจของตนเองได้อย่างอัศจรรย์ พระโสณะเคยเผชิญกับภาวะวิกฤตจากการตั้งความเพียรในการเดินจงกรมอย่างหนักหน่วงและเคร่งเครียดจนเกินขีดจำกัดของร่างกาย ทำให้เท้าทั้งสองข้างบอบช้ำและนำไปสู่ความท้อแท้สิ้นหวังอย่างรุนแรง เมื่อพระพุทธองค์ทรงล่วงรู้ถึงอุปสรรคนี้ จึงได้เสด็จไปโปรดและทรงประทานคำสอนโดยใช้อุปมาเรื่องสายพิณ เพื่อชี้แนะให้พระโสณะตระหนักถึงความสำคัญของการปรับอินทรีย์ให้มีความสมดุลเสมอกัน เมื่อพระโสณะเกิดความสว่างไสวทางปัญญา เข้าใจถึงหลักการแห่งความพอดี และได้นำไปปรับปรุงแก้ไขวิธีการปฏิบัติของตนเอง สภาวะความตึงเครียดที่สะสมทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจก็ได้รับการปลดปล่อย ผลลัพธ์ที่ประจักษ์ชัดคือ สติและสมาธิสามารถก่อตัวและพัฒนาขึ้นมาได้อย่างเป็นธรรมชาติ นำพาท่านไปสู่ความสำเร็จในการบรรลุธรรมในท้ายที่สุด กรณีศึกษานี้เป็นเครื่องยืนยันชั้นเลิศที่สะท้อนให้เห็นว่าเสียงและสุนทรียภาพทางดนตรีนั้น มิได้ทำหน้าที่เป็นเพียงแค่วาทศิลป์หรือเครื่องมือเปรียบเทียบเชิงภาษาเท่านั้น หากแต่ยังดำรงสถานะเป็นสื่อกลางทรงพลังที่ช่วยจัดระเบียบการรับรู้ของจิตใจ และ

คอยสนับสนุนกระบวนการปลดเปลื้องความทุกข์ให้เกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง (มัลลิกา ภูมะธน และคณะ, 2559)

จากกรอบตัวอย่างและพุทธประวัติในคัมภีร์ ย่อมทำให้เห็นภาพได้อย่างแจ่มชัดว่า เสียงและท่วงทำนองสะท้อนบทบาทในเชิงรุกของสุนทรียภาพในฐานะที่เป็นอุบายสำคัญที่ช่วยปรับสมดุลของสภาวะจิตและการปฏิบัติธรรมโดยตรง แนวคิดอันแยบคายนี้ยังได้รับการสนับสนุนและยืนยันอย่างเป็นรูปธรรมจากงานวิจัยเชิงวิชาการในยุคปัจจุบันที่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมโดยอาศัยธรรมคีตะเป็นเครื่องมือควบคู่กัน ข้อค้นพบจากการวิจัยระบุว่าการบูรณาการเสียงและโครงสร้างจังหวะของธรรมคีตะเข้ากับการเคลื่อนไหวทางกายภาพ เช่น กระบวนการกราบพระอย่างมีสติ สามารถเป็นตัวช่วยที่ทรงประสิทธิภาพในการประคองความตื่นรู้ให้อยู่กับปัจจุบันขณะ ช่วยตัดวงจรความคิดฟุ้งซ่าน และเป็นปัจจัยเสริมสร้างให้กระบวนการเฝ้าสังเกตของสติมีความต่อเนื่องและลื่นไหลมากยิ่งขึ้น กลุ่มตัวอย่างผู้เข้าร่วมการฝึกปฏิบัติได้รายงานถึงประสบการณ์ตรงที่สัมผัสได้ถึงความสงบระงับทางจิตใจ ความรู้สึกผ่อนคลายในระดับลึก ตลอดจนการพัฒนาทักษะในการเฝ้าระวังและรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของกระแสอารมณ์ตนเองได้อย่างคมชัด ผลลัพธ์เชิงประจักษ์เหล่านี้เป็นกระจกสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ธรรมคีตะได้ทำหน้าที่เป็นกุศโลบายอันยอดเยี่ยมในการช่วยบรรเทาความกดดันจากวิธีการปฏิบัติที่ขาดความสมดุล และเปิดทางให้กระบวนการคลี่คลายความทุกข์ภายในจิตใจสามารถดำเนินไปได้อย่างราบรื่น (นฤมล จิวัฒนาสุข และคณะ, 2567)

ในทิศทางเดียวกัน งานศึกษาวิจัยด้านการพัฒนาสุขภาพจิตและการส่งเสริมคุณภาพชีวิตสำหรับกลุ่มผู้ปฏิบัติธรรมก็ชี้ให้เห็นถึงความสอดคล้องกันว่า ธรรมคีตะมีบทบาทเชิงบวกอย่างมหาศาลในการเสริมสร้างทักษะการเจริญสติ การรักษาสมดุลทางอารมณ์ และการพัฒนาความสามารถในการปล่อยวางความยึดมั่น ธรรมคีตะทำหน้าที่เป็นเสมือนสื่อกลางที่เชื่อมประสานระหว่างโสตประสาททางเสียงเข้ากับกระบวนการทำงานของการฝึกจิตตามหลักธรรมสำคัญ เช่น การเจริญสติปัฏฐานสี่ และการแผ่ขยายคุณธรรมตามหลักพรหมวิหารสี่ ผลสรุปจากการศึกษาตอกย้ำให้เกิดความมั่นใจว่าธรรมคีตะมิได้เป็นเพียงแค่กิจกรรมเสริมเพื่อสร้างความรื่นรมย์ในพิธีกรรมแต่อย่างใด หากแต่ถือเป็นองค์ประกอบเชิงโครงสร้างที่มีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อการยกระดับคุณภาพของจิตใจและการลดทอนความทุกข์ทรมานของผู้ปฏิบัติธรรมอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวมีความสอดคล้องอย่างสมบูรณ์แบบกับหลักมัชฌิมาปฏิปทา ที่ให้ความสำคัญอย่างยิ่งยวดกับความพอดีของการฝึกฝนจิตใจทั้งในมิติของทฤษฎีและการปฏิบัติจริง

ด้วยเหตุปัจจัยที่ได้กล่าวมาอย่างถี่ถ้วน ธรรมคีตะจึงสมควรที่จะได้รับการพิจารณาและยอมรับอย่างลึกซึ้งในฐานะของการเป็นอุบายทางสุนทรียะเพื่อการฝึกสติ ซึ่งสามารถทำงานสอดประสานเป็นเนื้อเดียวกันกับหลักการของไตรสิกขา กล่าวคือ เสียงและท่วงทำนองของธรรมคีตะจะเข้ามาทำหน้าที่ในการช่วยประคองสมาธิให้ตั้งมั่น สกัดกั้นและลดทอนการปรุงแต่งของจิตใจ พร้อมทั้ง

เปิดพื้นที่ว่างภายในจิตใจเพื่อให้ปัญญาญาณสามารถสว่างวาบขึ้นมาในกระบวนการคลี่คลายความทุกข์ ทั้งนี้ แม้ว่าข้อกำหนดในพระวินัยจะมีการบัญญัติข้อห้ามเกี่ยวกับดนตรีในบางบริบท แต่เจตนารมณ์อันแท้จริงของการบัญญัติข้อจำกัดเหล่านั้นมุ่งไปที่การป้องกันไม่ให้จิตใจลื่นไหลลงไปสู่กระแสความเพลิดเพลินในกามารมณ์ มากกว่าที่จะเป็นการปฏิเสธบทบาทของเสียงในฐานะอุบายทางธรรมอย่างสิ้นเชิง ธรรมคีตะจึงมิใช่เพียงองค์ประกอบทางศิลปกรรมประกอบพิธีกรรม หากแต่นับเป็นส่วนประกอบที่ขาดไม่ได้ของกระบวนการฝึกจิตที่บูรณาการสุนทรียภาพเข้ากับการลดความทุกข์อย่างเป็นระบบและสอดคล้องตามแนวทางพระพุทธศาสนาเถรวาททุกประการ

ดนตรีบำบัดเพื่อการฝึกสติในมุมมองจิตวิทยาสมัยใหม่

เมื่อเปลี่ยนจุดสนใจมาพิจารณาในขอบข่ายของแวดวงจิตวิทยาสมัยใหม่ จะพบว่าศาสตร์แห่งการรักษาสุขภาพจิตได้ให้การยอมรับและยกระดับ ดนตรีบำบัด ให้กลายเป็นวิชาการเชิงคลินิกที่มีมาตรฐานทางวิทยาศาสตร์รองรับอย่างเต็มรูปแบบ โดยเป็นศาสตร์ที่มุ่งเน้นการนำเอาเสียงองค์ประกอบทางดนตรี และสุนทรียภาพมาใช้เป็นสื่อกลางในการปฏิสัมพันธ์และทำงานร่วมกับกระบวนการภายในจิตใจของมนุษย์อย่างลึกซึ้ง การทำงานของดนตรีบำบัดนั้นครอบคลุมมิติที่หลากหลายและซับซ้อน ทั้งในระดับของการตอบสนองทางอารมณ์ กระบวนการจัดระเบียบทางความคิด ระบบการรับรู้ของสมอง ตลอดจนความสามารถในการบริหารจัดการและกำกับดูแลตนเอง ปรัชญาและรากฐานพื้นฐานที่อยู่เบื้องหลังแนวคิดดนตรีบำบัดนี้ มิได้มองประเมินค่าดนตรีเป็นเพียงแค่เครื่องมือสำหรับการพักผ่อนหย่อนใจ หรือเป็นเพียงกิจกรรมที่สร้างความบันเทิงเริงรมย์เพื่อฆ่าเวลาแต่อย่างใด หากแต่มองเห็นถึงศักยภาพอันมหาศาลของดนตรีในฐานะที่เป็นเครื่องมือทางจิตวิทยาอันทรงพลานุภาพ ซึ่งสามารถนำมาวางแผน ออกแบบ และประยุกต์ใช้เพื่อมุ่งปรับเปลี่ยนสภาวะจิตใจของบุคคลเป้าหมายได้อย่างมีแบบแผน ทิศทาง และมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน ตามที่นักวิชาการชั้นนำในแวดวงได้ให้คำจำกัดความไว้อย่างรัดกุม ดนตรีบำบัดคือกระบวนการทางคลินิกที่มีลักษณะของการสะท้อนกลับไปมาอย่างเป็นพลวัต โดยนักดนตรีบำบัดจะใช้ประสบการณ์ทางดนตรีที่ผ่านการออกแบบมาอย่างพิถีพิถัน ผนวกเข้ากับการสร้างความสัมพันธ์เชิงบำบัดที่ปลอดภัยและเกื้อหนุน เพื่อช่วยเหลือให้บุคคลสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองหรือปรับปรุงสภาวะสุขภาพให้เข้าสู่สมดุล (Bruscia, 2014) นิยามความหมายอันลึกซึ้งนี้เอง ได้เปิดช่องทางและสร้างสะพานเชื่อมให้ศาสตร์ด้านดนตรีบำบัดสามารถก้าวเข้ามามีบทบาทอย่างแนบแน่นกับกระบวนการฝึกสติในบริบทของจิตวิทยาสมัยใหม่ โดยมุ่งเน้นไปที่การสร้างเสริมให้บุคคลเกิดความสามารถในการรับรู้และเปิดรับต่อประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันขณะอย่างมีเจตจำนง มีความต่อเนื่อง และปราศจากการตั้งอคติหรือการตัดสินประเมินค่า ซึ่งกระบวนการทางจิตวิทยาเหล่านี้ครอบคลุมตั้งแต่การฝึกกำกับความ

สนใจ การรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ และการพัฒนาความสามารถในการกำกับควบคุมตนเอง

กลไกการทำงานและหัวใจสำคัญประการแรกที่ทำให้ดนตรีบำบัดได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในกระบวนการส่งเสริมการฝึกสติ คือบทบาทของดนตรีในการทำหน้าที่ปรับสมดุลอารมณ์และลดระดับความตึงเครียดภายในร่างกายและจิตใจอย่างเป็นรูปธรรม ข้อมูลเชิงประจักษ์จากงานวิจัยเชิงระบบและผลจากการทำอภิมานวิเคราะห์จำนวนมากมายมหาศาลได้ให้การยืนยันและรับรองผลอย่างเป็นเอกฉันท์ว่า ดนตรีบำบัดมีประสิทธิภาพสูงในการช่วยบรรเทาความเครียดและสลายอาการวิตกกังวลได้อย่างเห็นผล ทั้งในระดับของการตอบสนองทางจิตใจและมิติของการเปลี่ยนแปลงทางสรีรวิทยา ตัวอย่างของกลไกทางสรีรวิทยาที่เห็นได้ชัดเจน ได้แก่ การที่โครงสร้างทางดนตรีสามารถเข้าไปสั่งการให้ระบบประสาทอัตโนมัติปรับลดอัตราการเต้นของหัวใจให้อยู่ในระดับที่เสถียร การช่วยลดทอนค่าความดันโลหิตให้กลับสู่เกณฑ์ปกติ ตลอดจนการยับยั้งและลดระดับการหลั่งของฮอร์โมนที่เกี่ยวข้องกับความเครียดในร่างกาย (Martina et al., 2022) เมื่อสภาวะความตื่นตัวทางกายและปฏิกิริยาทางอารมณ์ถูกปรับลดระดับลงสู่ความเงียบสงบ จิตใจของบุคคลผู้นั้นก็จะสามารถเปิดประตูเข้าสู่สภาวะที่มีความผ่อนคลายและรู้สึกปลอดภัยจากสภาวะคุกคามภายนอกได้มากยิ่งขึ้น สภาวะความรู้สึกปลอดภัยและผ่อนคลายระดับลึกนี้เอง ถือเป็นรากฐานและเป็นเงื่อนไขขั้นปฐมภูมิที่สำคัญที่สุดที่เอื้ออำนวยต่อการริเริ่มฝึกสติในมุมมองของนักจิตวิทยาคลินิก เพราะหากจิตใจของบุคคลยังคงตกอยู่ในสภาวะที่ตื่นตระหนกหรือมีความตึงเครียดสะสมขั้นรุนแรง จิตใจก็จะถูกแรงเหวี่ยงจากความวิตกกังวลและความคิดลบดึงดูดเข้าไปครอบงำ ทำให้สูญเสียศักยภาพในการรับรู้และไม่สามารถจดจ่ออยู่กับประสบการณ์ในปัจจุบันขณะได้อย่างกระจ่างชัด

นอกเหนือจากคุณูปการในด้านการช่วยลดทอนความเครียดทางสรีรวิทยาแล้ว ดนตรีบำบัดยังก้าวเข้ามามีบทบาทในระดับที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นต่อกระบวนการกำกับความสนใจ ซึ่งนักจิตวิทยายอมรับว่าเป็นแกนกลางและโครงสร้างหลักของการปฏิบัติเพื่อบ่มเพาะการมีสติ โครงสร้างของดนตรีที่มีความชัดเจน คาดเดาได้ และมีจังหวะสม่ำเสมอ สามารถทำหน้าที่เป็นจุดยึดเหนี่ยวหรือสมอเรือให้กับความสนใจของผู้รับการบำบัด ช่วยเป็นเกราะป้องกันชั้นดีไม่ให้จิตใจล่องลอย เตลิดเปิดเปิง หรือจมดิ่งลงไปในวังวนของการคิดซ้ำซากและความฟุ้งซ่านที่ไร้จุดหมาย จากรายงานการทบทวนวรรณกรรมทางวิชาการที่มุ่งเน้นศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างดนตรีกับการฝึกสติ ได้ให้ข้อสรุปที่น่าทึ่งว่า การเปิดใจรับฟังดนตรีหรือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางดนตรีอย่างมีเจตจำนงที่แน่วแน่ จะเป็นปัจจัยส่งเสริมและเอื้ออำนวยให้บุคคลเกิดการเฝ้าระวังและตระหนักรู้ประสบการณ์ในปัจจุบันขณะได้อย่างต่อเนื่องและราบรื่น โดยสามารถชะลอและระงับปฏิกิริยาการวิพากษ์วิจารณ์หรือตัดสินสิ่งเหล่านั้นได้ (Mi Hyang Hwang, 2023) ปรากฏการณ์ทางจิตวิทยาที่เกิดขึ้นนี้มีความสอดคล้องและเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับคำนิยามของการมีสติที่ได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการในวงการจิตวิทยาสมัยใหม่ จึง

สามารถกล่าวสรุปได้อย่างเต็มปากว่า ดนตรีทำหน้าที่เสมือนเครื่องมือช่วยประคองความสนใจ คอยพยุงให้ผู้ฝึกปฏิบัติสามารถดำรงตนอยู่กับสิ่งที่กำลังปรากฏอยู่เบื้องหน้าในขณะนั้นๆ ได้อย่างง่ายดายมั่นคง และไม่หลุดลอยไปกับการปรุงแต่งทางอารมณ์

เมื่อพิจารณากระบวนการนี้ผ่านกรอบแนวคิดที่เน้นการใช้เครื่องมือเป็นฐาน ดนตรีบำบัดจึงถูกประเมินและตีความว่าเป็นการหยิบยืมคุณสมบัติของเสียงมาใช้ในฐานะของเครื่องมือทางจิตวิทยาที่นักดนตรีบำบัดผู้มีความเชี่ยวชาญนำมาใช้เพื่อจัดโครงสร้างและเรียบเรียงประสบการณ์ภายในของบุคคลผู้เข้ารับการบำบัดอย่างมีระบบระเบียบและเป็นลำดับขั้นตอน ในกระบวนการบำบัดเชิงลึกนี้ดนตรีมิได้ทำหน้าที่เยียวยารักษาด้วยกลไกทางกายภาพของคลื่นเสียงเพียงลำพัง หากแต่ผลสัมฤทธิ์แห่งการบำบัดนั้นก่อตัวขึ้นผ่านการคัดสรรจังหวะ การเลือกใช้ความช้าเร็วของท่วงทำนอง และการออกแบบรูปแบบการมีส่วนร่วมของผู้รับการบำบัดให้มีความสอดคล้องและเหมาะสมกับสภาวะทางอารมณ์และพลังงานของบุคคลนั้นๆ ในห้วงเวลานั้นอย่างเจาะจง แนวคิดเชิงวิชาการได้เน้นย้ำถึงประเด็นสำคัญว่า ความเป็นศาสตร์แห่งการบำบัดของดนตรีนั้น ก่อกำเนิดขึ้นจากการประยุกต์ใช้ดนตรีอย่างมีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน โดยมีรากฐานที่แข็งแกร่งมาจากการสร้างความสัมพันธ์เชิงบำบัดที่ไว้เนื้อเชื่อใจระหว่างผู้บำบัดและผู้รับการบำบัด ไม่ใช่เกิดจากสรรพคุณวิเศษของเสียงดนตรีเพียงอย่างเดียวแต่อย่างใด (Bruscia, 2014) กรอบแนวคิดอันรอบคอบและรัดกุมนี้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการช่วยขยายความและอธิบายปรากฏการณ์ที่ว่า เหตุใดดนตรีบำบัดจึงสามารถถูกนำมาใช้เพื่อเป็นกุศโลบายสนับสนุนการปฏิบัติเพื่อเจริญสติได้อย่างมีโครงสร้าง เป็นระบบ และสามารถวัดผลประสิทธิภาพได้อย่างชัดเจน

ยิ่งไปกว่านั้น หลักฐานเชิงประจักษ์จากงานวิจัยในยุคร่วมสมัยยังได้ช่วยตอกย้ำประเด็นให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ดนตรีบำบัดสามารถปฏิบัติหน้าที่ในการเป็นตัวเร่งปฏิกิริยาหรือตัวกลางสำคัญ ที่ช่วยเชื่อมประสานระหว่างการฝึกสติในระดับความคิดให้แปรเปลี่ยนไปสู่ผลลัพธ์ทางด้านการรักษาสุขภาพจิตได้อย่างเป็นรูปธรรมและจับต้องได้จริงในชีวิตประจำวัน งานศึกษาทางวิชาการที่ได้ทำการสำรวจและวิเคราะห์เจาะลึกถึงความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างบทบาทของการมีสติ ดนตรีบำบัด และระดับของความวิตกกังวล ได้ค้นพบข้อเท็จจริงที่น่าสนใจว่า ดนตรีบำบัดทำหน้าที่เปรียบเสมือนกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนและแปลงสภาพความสามารถในการรู้ตัว ให้กลายมาเป็นทักษะในการลดความตึงเครียดและการควบคุมอารมณ์ได้อย่างทรงประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในกลุ่มประชากรที่กำลังเผชิญกับความกดดันสูง (Xiang & Xiuming, 2025) กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า ดนตรีเป็นปัจจัยสนับสนุนที่ช่วยส่งเสริมให้การปฏิบัติเพื่อเจริญสตินั้น ไม่ได้หยุดนิ่งหรือแช่แข็งอยู่เพียงแค่ความเข้าใจในระดับของทฤษฎีทางสมอง หรือติดหล่มอยู่ในกรอบความคิดทางวิชาการเท่านั้น แต่ยังสามารถผลักดันให้เกิดผลลัพธ์เชิงบำบัดและการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ที่เกิดขึ้นจริงในระดับประสบการณ์ตรงของผู้ที่นำไปฝึกปฏิบัติ นำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ยอดเยี่ยมและมีสุขภาวะทางจิตที่เข้มแข็ง

เมื่อนำข้อมูล ขอบข่ายแนวคิด และผลการวิจัยทั้งหมดมาประมวลผลและวิเคราะห์ในภาพรวม การประยุกต์ใช้ดนตรีบำบัดภายใต้มุมมองของจิตวิทยาสมัยใหม่ สามารถทำความเข้าใจได้อย่างกระจ่างแจ้งว่าเป็นกระบวนการอันแยบคายและซับซ้อน ที่นำเอาองค์ประกอบทางศิลปะและเสียงดนตรีมาใช้ในการจัดเตรียมสภาพแวดล้อมทางจิตใจให้มีความรู้สึกปลอดภัยสูงสุด มีความสมดุลทางสรีรวิทยา และอยู่ในสภาพที่เอื้ออำนวยต่อการก่อเกิดความรู้เท่าทันอารมณ์ของตนเอง ดนตรีได้ก้าวเข้ามามีส่วนช่วยในการระงับยับยั้งความตึงเครียด ช่วยพยุงและประคองความสนใจไม่ให้ถูกแรงพัดพาของความวิตกกังวลพัดพาไป และเป็นตัวแปรเชิงบวกที่ช่วยสนับสนุนการพัฒนาระบบการกำกับดูแลตนเองให้ทำงานได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ซึ่งองค์ประกอบทางจิตวิทยาเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นส่วนประกอบหลักที่ขาดไม่ได้สำหรับการวางรากฐานการเจริญสติทั้งสิ้น หลักฐานยืนยันจากทั้งงานเขียนเชิงทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยเชิงทดลองล้วนให้การสนับสนุนไปในทิศทางเดียวกันอย่างแข็งขันว่า การประยุกต์ใช้ดนตรีอย่างมีโครงสร้างที่ชัดเจนและแฝงไว้ด้วยเจตจำนงเพื่อการบำบัดรักษานั้น สามารถเข้าไปช่วยเสริมสร้าง เติมเต็ม และยกระดับกระบวนการฝึกสติให้มีความเป็นระบบระเบียบและเข้าถึงได้ง่ายมากยิ่งขึ้น บทบาทหน้าที่อันโดดเด่นและกลไกการทำงานของดนตรีในบริบททางจิตวิทยานี้นั้น มีความสอดคล้องประสานกันอย่างน่าอัศจรรย์กับการนำเสียงสวดมาใช้ในฐานะอุบายเพื่อพยุงและประคองจิตใจในกรอบของพระพุทธศาสนา แม้ว่าระบบคิดและการพัฒนาของศาสตร์ทั้งสองนี้จะถูกสร้างขึ้นบนรากฐานทางภาษา บริบททางประวัติศาสตร์ และมีเป้าหมายทางทฤษฎีในท้ายที่สุดที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงก็ตาม แต่อย่างไรก็ดี การบูรณาการองค์ความรู้เหล่านี้เข้าด้วยกันได้เปิดพรมแดนใหม่แห่งการดูแลสุขภาวะทางจิตที่ผสมผสานทั้งศิลปะและวิทยาศาสตร์ไว้ได้อย่างลงตัว

การเปรียบเทียบกรอบแนวคิดการฝึกสติผ่านธรรมคีตะในพระพุทธศาสนาและจิตวิทยาสมัยใหม่

เมื่อพิจารณากรอบแนวคิดการฝึกสติผ่านธรรมคีตะในพระพุทธศาสนาเถรวาทควบคู่กับแนวคิดดนตรีบำบัดในจิตวิทยาสมัยใหม่ จะพบว่า แม้ทั้งสองกรอบจะตั้งอยู่บนรากฐานทางปรัชญาและเป้าหมายสูงสุดที่แตกต่างกัน แต่กลับมีความสอดคล้องกันอย่างมีนัยสำคัญในระดับของ “กระบวนการฝึกจิต” โดยเฉพาะในบทบาทของเสียงและสุนทรียะในฐานะอุบายที่ช่วยจัดสภาวะจิตให้เอื้อต่อการเกิดสติ

ในกรอบของพระพุทธศาสนาเถรวาท ธรรมคีตะถูกใช้เป็นอุบายเพื่อประคองจิตให้อยู่กับปัจจุบันขณะ ลดความฟุ้งซ่าน และคลี่คลายความทุกข์ภายในที่เกิดจากการปรุงแต่งของจิต เสียงสวดหรือการขับร้องธรรมมิได้มุ่งกระตุ้นความเพลิดเพลิน หากทำหน้าที่จัดระเบียบจิตให้สงบ อ่อนโยน และพร้อมต่อการรู้เท่าทันกาย เวทนา จิต และธรรม การใช้เสียงในลักษณะนี้สอดคล้องกับกรอบพุทธ

สุนทรียศาสตร์ที่มองความงามในฐานะปัจจัยเกื้อหนุนการฝึกจิต มิใช่เป็นสิ่งที่ควรเสพหรือยึดถือเพื่อความพึงพอใจทางอารมณ์ ดังปรากฏในงานศึกษาด้านศาสนสุนทรียศาสตร์และการใช้เสียงในพระไตรปิฎก (มัลลิกา ภูมะธน และคณะ, 2559)

ในขณะที่จิตวิทยาสมัยใหม่ โดยเฉพาะในกรอบดนตรีบำบัด มองการใช้เสียงและดนตรีในฐานะ “เครื่องมือทางจิตวิทยา” (tool-based approach) ที่สามารถออกแบบและใช้เพื่อกำกับอารมณ์ ความตื่นตัว และความสนใจอย่างเป็นระบบ ตามนิยามของ Bruscia ดนตรีบำบัดเป็นกระบวนการเชิงสะท้อนที่ใช้ประสบการณ์ทางดนตรีและความสัมพันธ์เชิงบำบัดเพื่อช่วยให้บุคคลปรับความสัมพันธ์กับประสบการณ์ภายในของตน (Bruscia, 2014) กรอบคิดดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการฝึกสติในจิตวิทยาสมัยใหม่ ซึ่งเน้นการรับรู้ประสบการณ์ปัจจุบันอย่างมีเจตนา ต่อเนื่อง และไม่ตัดสิน

เมื่อเปรียบเทียบในระดับกลไก จะพบว่าทั้งธรรมคีตะและดนตรีบำบัดต่างทำงานผ่านการลดความตึงเครียดทางอารมณ์และกาย เพื่อสร้างสภาวะจิตที่ปลอดภัยและสมดุล งานอภิมานวิเคราะห์ด้านดนตรีบำบัดยืนยันว่า การใช้ดนตรีสามารถลดความเครียดและความวิตกกังวลได้อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งเป็นเงื่อนไขพื้นฐานของการฝึกสติในกรอบจิตวิทยา (Martina et al., 2022) ในทำนองเดียวกัน ธรรมคีตะในเถรวาททำหน้าที่ลดแรงต้านภายในของจิต ทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถตั้งมั่นอยู่กับประสบการณ์ตรงได้ง่ายขึ้นโดยไม่ถูกครอบงำด้วยความฟุ้งซ่าน

อีกประเด็นหนึ่งที่ทั้งสองกรอบมีความสอดคล้องกันคือบทบาทของเสียงในการ ประคองความสนใจ เสียงสวดในธรรมคีตะและดนตรีในกระบวนการบำบัดต่างทำหน้าที่เป็นจุดยึดของความสนใจ ช่วยจำกัดพื้นที่ของการปรุงแต่งทางความคิด งานทบทวนวรรณกรรมด้าน mindfulness และ music therapy ชี้ให้เห็นว่า ดนตรีสามารถสนับสนุนการอยู่กับปัจจุบันขณะและการรับรู้แบบไม่ตัดสิน ซึ่งเป็นหัวใจของการฝึกสติในจิตวิทยาสมัยใหม่ (Xiang & Xiuming, 2025) กลไกนี้สอดคล้องกับการใช้เสียงในพระพุทธศาสนาเพื่อประคองจิตให้อยู่กับอารมณ์กรรมฐานอย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างสำคัญระหว่างสองกรอบอยู่ที่เป้าหมายสูงสุดของการฝึก ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ธรรมคีตะเป็นเพียงอุบายในเส้นทางการคลี่คลายทุกข์และการพัฒนาปัญญา โดยมิได้ถูกยกให้เป็นเป้าหมายในตัวเอง ในขณะที่ดนตรีบำบัดในจิตวิทยาสมัยใหม่มุ่งเน้นผลลัพธ์ด้านสุขภาวะทางจิต การกำกับอารมณ์ และคุณภาพชีวิตเป็นหลัก แม้เป้าหมายสุดท้ายจะแตกต่างกัน แต่ทั้งสองกรอบกลับมีจุดร่วมที่สำคัญคือการใช้เสียงและสุนทรียะเพื่อจัดสภาวะจิตให้เอื้อต่อการรู้เท่าทันและการลดทุกข์ในระดับประสบการณ์

กล่าวโดยสรุป การเปรียบเทียบกรอบแนวคิดการฝึกสติผ่านธรรมคีตะในพระพุทธศาสนาและดนตรีบำบัดในจิตวิทยาสมัยใหม่แสดงให้เห็นว่า เสียงและสุนทรียะสามารถทำหน้าที่เป็นอุบายทางจิตที่ทรงพลัง แม้จะถูกตีความและใช้งานภายใต้กรอบทฤษฎีที่แตกต่างกันก็ตาม การสังเคราะห์สอง

กรอบนี้ช่วยเปิดพื้นที่ให้เกิดความเข้าใจข้ามศาสตร์เกี่ยวกับบทบาทของสุนทรียะในการฝึกสติ และวางรากฐานสำหรับการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ที่เชื่อมโยงพระพุทธศาสนากับจิตวิทยาสมัยใหม่อย่างมีระบบ

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการศึกษาได้วิเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ดังภาพที่ 1

ภาพประกอบ 1: กรอบการฝึกสติผ่านธรรมคีตะและดนตรีบำบัดในเชิงบูรณาการ

กระบวนการทำงานของกรอบการจัดการความขัดแย้งด้วยสติและเมตตาเชิงบูรณาการประกอบด้วย 3 ด้านหลัก คือ

1. รากฐาน (Foundation) เป็นการพัฒนาจิตภายในโดยมี สติ เป็นแกนกลางและท่าทีทางจิตที่ไม่เบียดเบียนเป็นทิศทางของการฝึก ในกรอบพระพุทธศาสนาเถรวาท ธรรมคีตะช่วยประคองจิตให้อยู่กับปัจจุบันขณะ ลดความฟุ้งซ่าน และเตรียมจิตให้พร้อมต่อการรู้เท่าทันสภาวธรรม ขณะที่ในกรอบจิตวิทยาสมัยใหม่ ดนตรีบำบัดช่วยสร้างสภาวะจิตที่ปลอดภัย สมดุล และเอื้อต่อการกำกับตนเอง รากฐานนี้ทำให้จิตไม่ถูกครอบงำด้วยความตึงเครียดหรือการปรุงแต่งอัตโนมัติ

2. กระบวนการ (Process) เป็นการนำการพัฒนาจิตภายในไปสู่การปฏิบัติผ่านการกำกับอารมณ์ การประคองความสนใจ และการรับรู้ประสบการณ์ปัจจุบันอย่างไม่ตัดสิน ธรรมคีตะใช้เสียงสวดหรือการขับร้องธรรมช่วยจัดระเบียบจิตและลดความฟุ้งซ่าน ส่วนดนตรีบำบัดใช้ดนตรีเป็น

เครื่องมือทางจิตวิทยาเพื่อปรับระดับความตื่นตัวและสนับสนุนการอยู่กับประสบการณ์ตรง กระบวนการนี้ช่วยให้สติเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้อย่างเป็นธรรมชาติ

3. เป้าหมาย (Outcome) คือ การคลี่คลายความทุกข์ภายใน การเพิ่มความสามารถในการรู้เท่าทันตนเอง และการส่งเสริมสุขภาวะทางจิตในระยะยาว ในกรอบพระพุทธศาสนาเน้นการลดการยึดติดและการพัฒนาปัญญา ส่วนในกรอบจิตวิทยาสมัยใหม่เน้นการลดความเครียด การกำกับอารมณ์ และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งสะท้อนว่าเสียงและสุนทรียะเป็นอุบายสำคัญที่ช่วยให้การฝึกสติเกิดผลได้จริงในชีวิตร่วมสมัย

บทสรุป

บทความนี้มุ่งศึกษาและเปรียบเทียบบทบาทของธรรมคีตะในพระพุทธศาสนาเถรวาทและดนตรีบำบัดในจิตวิทยาสมัยใหม่ในฐานะอุบายทางสุนทรียะเพื่อการฝึกสติ โดยชี้ให้เห็นว่า แม้ทั้งสองกรอบจะตั้งอยู่บนรากฐานทางปรัชญาและเป้าหมายสูงสุดที่แตกต่างกัน แต่มีความสอดคล้องกันอย่างมีนัยสำคัญในระดับของกระบวนการฝึกจิต กล่าวคือ การใช้เสียงและสุนทรียะเพื่อประคองจิต ลดความฟุ้งซ่าน ปรับสมดุลอารมณ์ และสนับสนุนการอยู่กับปัจจุบันขณะอย่างมีสติ ในกรอบพระพุทธศาสนา ธรรมคีตะทำหน้าที่เป็นอุบายที่เกื้อหนุนการคลี่คลายทุกข์และการพัฒนาปัญญา โดยมิได้ถูกยกให้เป็นเป้าหมายในตัวเอง ขณะที่ในกรอบจิตวิทยาสมัยใหม่ ดนตรีบำบัดถูกใช้เป็นเครื่องมือทางจิตวิทยาเพื่อส่งเสริมการกำกับตนเอง สุขภาวะทางจิต และคุณภาพชีวิต การสังเคราะห์สองกรอบแนวคิดนี้ช่วยเปิดมุมมองข้ามศาสตร์เกี่ยวกับบทบาทของสุนทรียะในการฝึกสติ และเสนอกรอบความเข้าใจใหม่ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับบริบทชีวิตร่วมสมัยได้อย่างยืดหยุ่น ทั้งในเชิงการปฏิบัติทางศาสนาและการดูแลสุขภาพจิต โดยไม่ลดทอนคุณค่าเฉพาะของแต่ละกรอบแนวคิด

เอกสารอ้างอิง

นฤมล จิวัฒนาสุข และคณะ. (2567). ผลของการฝึกเจริญสติกราบพระด้วยธรรมคีตะ. *วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์, 8(1):* 54-67.

มัลลิกา ภูมะธน และคณะ. (2559). ดนตรีในพระไตรปิฎกว่าด้วยการบำบัด บุญ และการบรรลุธรรม. *วารสารบัณฑิตแสงโคมคำ, 1(2):* 118–134.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.* กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

อานนท์ กาญจนโพธิ์. (2564). ศาสนสุนทรียศาสตร์วิจารณ์. *วารสารวิพิธพัฒนศิลป์ บัณฑิตศึกษา, 1(2):* 64-80.

Bruscia, K. E. (2014). *Defining Music Therapy*. (3rd ed) . Barcelona: Barcelona Publishers.

Keown, D. (2022). *Buddhist Ethics: Reconciling Virtue and Happiness*. Hong Kong: Centre of Buddhist Studies.

Martina, d. W., et al. (2022). Music therapy for stress reduction: A systematic review and meta-analysis. *Health Psychology Review*, *16(1)*: 134–138.

Mi Hyang Hwang. (2023). Integrative perspectives on mindfulness, music and music therapy: A literature review. *Approaches: An Interdisciplinary Journal of Music Therapy, 15(1):* 96–109.

Xiang C., L., & Xiuming, L. (2025). Effects of mindfulness, music therapy, and social support onadolescents' test anxiety. *BMC Psychology, 13:* 2-9.